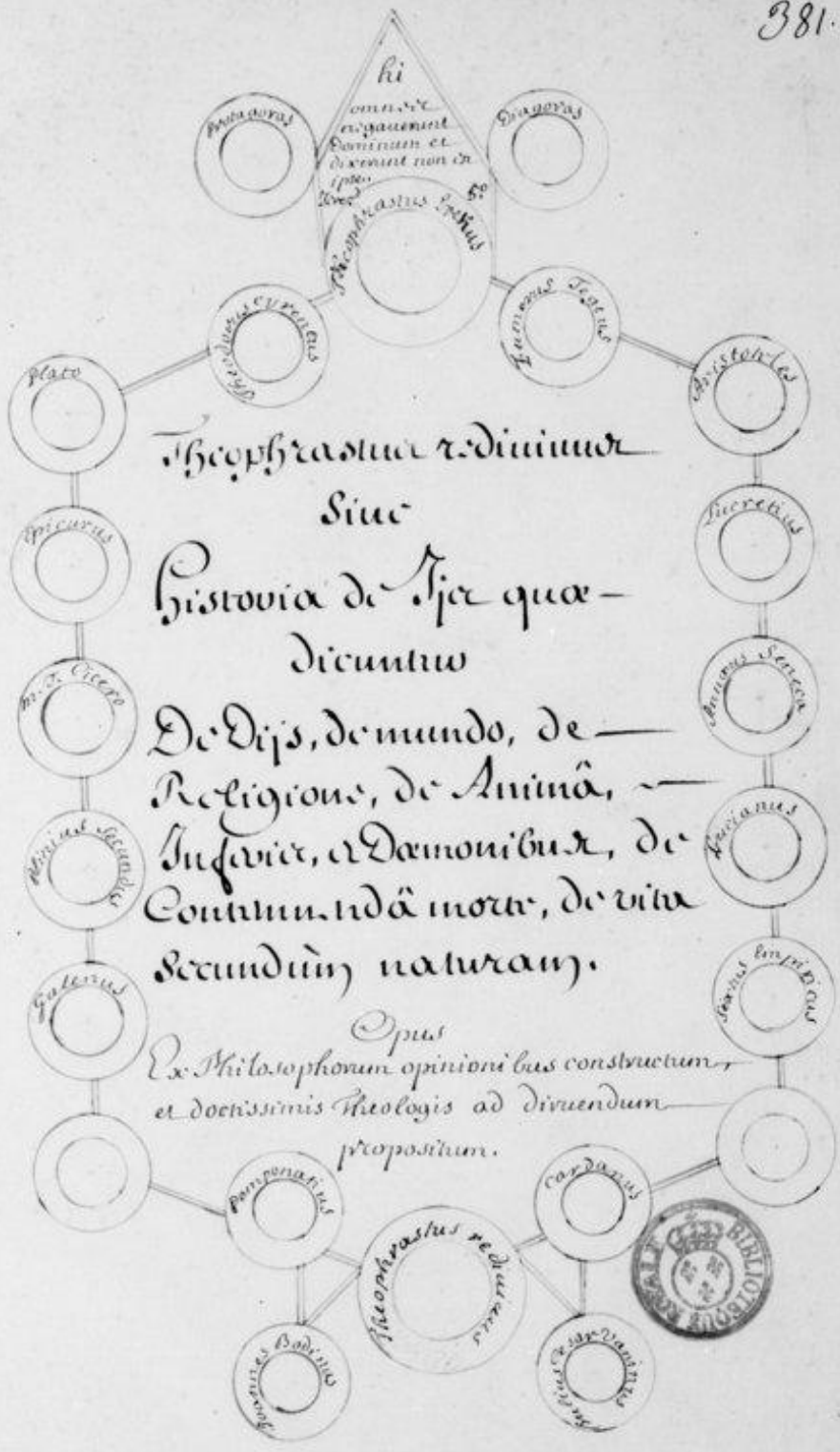
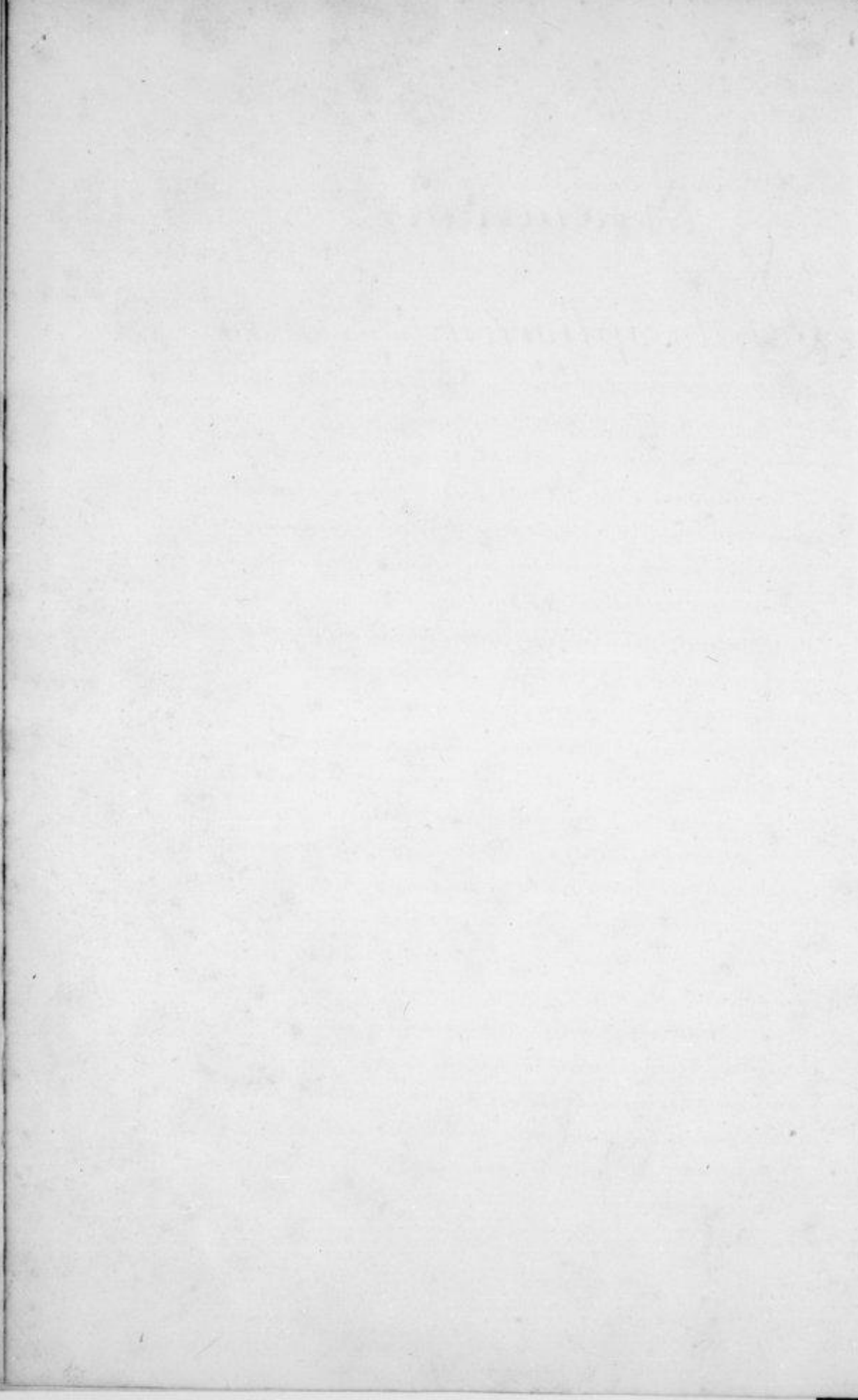

The image shows the front cover of a book. The cover is decorated with a complex marbled paper pattern in shades of black, white, and grey, featuring swirling, organic shapes. A decorative border is visible along the edges. In the center, there is a small, octagonal label with a scalloped border. The label contains the text "LATIN" on the top line and "9324" on the bottom line.

LATIN
9324

Domus de B. l. 1741
22

Stroæmium

Philosophorum de Divinitate

sententias et opiniones undique contractas, quæ
 potui, in unum colligere constitui et quasi historiam
 de his quæ ad hanc rem pertinent componere. Quod
 Theophrastus Eresius, tunc hæretico, olim adimplevit, et iniquam
 historiam eorum quæ de Deo dicuntur, sex libris continentem
 edidit. Sed hi libri temporum et factorum iniquitatis, aut
 quorundam astutorum malignitatis, vel etiam formisse
 ignorantium incuriam cum innumeris aliis, quos prodiderunt
 antiquitas, in felicitate perierunt. Ita ut solum eorum
 memoria, fortuna iubeat, communi crepta ruina
 super fuerit. Etenim, ut scribit Cardanus, librorum, ut
 hominum conditio est; quidam enim morbis sponte perant:
 quidam invidorum aut inimicorum fraude: quidam in
 communi calamitate: Sic et librorum, alij ob incuriam,
 quod inutile, sint et inculti, negliguntur: alij quod
 quanquam elaborati essent, melioribus tamen in lo-
 genere succedentibus, grati esse desierunt, velut
 Erasistrati volumina propter Galenum, et Trogi historia
 propter Justinum: alij in communi calamitate pereunt
 velut Ciceronis quidam libri, Liuii et Sallustii major
 pars historicarum, M. Varonis fenne, tota illa congregetur
 librorum, quanquam, pars consulto ad sacrum
 veterum religionum pertinebat, et Gregorio
 Danti fide Romano deleta sit: qui et plurimos aliorum

lib. 2° de
 Sap.

A

Proœmium

Romanae linguæ scriptores concremavit, quia aut
 lasciviores, aut christiano nomini in fensi erant. —
 consimili studio Gregorius Nazienzenus Græcorum
 libros extinxit, nihilominus plures etiam reliquerunt,
 qui aut probarentur, aut voluntati eorum non
 subjacerent, ergo hæc communes librorum calamitates
 seu ex mutatione impuiss, Orbis et linguæ, seu
 Religionis, seu ex incendio (scilicet bibliotheca Alexandrina,
 in quâ ferunt septingenta millia librorum introdisse
 et in conflagratione pacis templi Romæ) nobis etiam
 libros et historiam quam de Dijs scripterat Theophrastus,
 misere enipere non equidem hos libros rescivere, —
 nedum integrare, possibile est, quorum quippe vestigia
 præter eorum memoriam, nulla extant, sed illis similes
 alios scribere, nec difficile, nec omnino impræsum
 erit, et fatorum ratio, id forsam hodie requirit, —
 Authores namque et rerum agendarum consilia, —
 sapientissime eadem, diu, et longè temporibus, et locis
 visa sunt, nec esse fortasse mirandum, Inquit
 Plutarchus, per infinitum tempus, alibi aliter
 fortunâ influenti; res humanas in eundem casum
 sæpius de fieri; siue enim quod subjacentium rerum
 multitudo terminata non est; abundantem et facilem
 habet fortuna ad similitudines edendas malitiam:
 siue quod ex terminatis quibusdam numeris serie
 rerum connexa extitit, necessarium est ex illarum
 discursu sæpe eadem euenire. ² unde Aristotiles dixit,

¹
 Plutarchus, lib. 1.
 Sert.

²
 Demoponatus, lib. 1.
 de iuribus, cap. 12.

Stoicismum

mihî illam laedere nunquam in mentem venisse, aut sentire aliud quàm quod Patrum, concilioꝝq; Sanctorum doctrinâ Apostolicâ Statuitur, neque enim ad eò mei sum inmemor, aut ita males affectus in opinionis quam a Superioribus præscriptam, a parentibus traditam, et a præceptoribus meis — animo tam altè ab incunabulis infixam atque insitam tuli, velim tam pessime obliuisci. — memini hujus prouerbij a diuino Salomone Editi, ne moueas liminos quos potuere patres tui; Certe Religionis fides, et recte de diuinitate persuasio isti sunt apud me limini, pro quibus mori sustineam, — venim libris et præcorum virorum præctam Ingenij monumenta euoluendo, hæc Philosophorum opiniones oculis meis subiectæ sunt, quas quamuis peruersas, — seligere et coacervare placuit.

neque enim omnibus unum est

Quod placet, hic spinas colligit, ille rosas.

Has quidem quasi spinas collegi, nullomodo tam in meam penetrantis mentem, in chartam projecì, tanquam eas profecò abhorrens; sed existimans utile fore, si passim sparsas, ut totius Atheismi vires, vel potius inquinamenta quædam foris abjicienda, aggregatim, — et uno jchu con fodiendas ac destruendas, Sapientium Theologorum coctui præberem; exemplo Blotii Epicuri Philosophi, qui librum composuerat variis Epicuri dogmatibus re fertum de animæ mortalitate, aduersus

Proœmium

5

Deorum providentiam, & alius ejusmodi; quem
quasi monstrorum comprehendium atque imaginem —
sibi ad subvertendum atque profligandum, propositum
Blutavchus dicit; si hunc librum doctissimus theologus ¹lib. contra
ad Atheorum confusionem, divinis illorum argumentis, ^{Colo. cap. 30}
et validis rationibus delendum instruxi atque condidi.
non quorum sententiam, quidquam aliud sentire —
Philosophis fas non credam, ne dum Christianis,
quibus, etiam nunc, in fide permanendum penitus
esse censeo, et adversus recentissimas tantorum
Philosophorum rationes, quarum ignoramus solutionem,
unica est mihi solutio; fidei adversatur, ergo quod ab
eis dicitur esse falsum. At, quia ejusmodi scientia
sanctissima, & Christiana fides a Philosophis
omnino exploditur, qui ratione tantum Naturali
nobiscum pugnant, & continuis nos provocant —
disputationibus ac questionibus, quas nec fugere nec
solvere his qui sola fide se se defendunt, possibile
est: optimum esse duxi Christianos armis necessariis
esse instructos ad repellendas tam potentium adversariorum
impetus, et indubitatas rationes, rationibus, ut videtur,
indubitatis opponere: nam fides jure Christianorum
tantum, potius & valida ratio est, valdeq; optima
ipsi qui se se captivantes in obsequium, nihil ultra
conantur nec audent. sed in summa proferus & debilitate
videtur adversare eorum qui hos fines transiliunt,
qui que rationibus naturalibus ad pugnam non

6 Proœmium

Pecessunt et prouocant. iuque, ut dixi, hanc
 malorum omnium et venenorum congeriem
 instruxi, ut remedia et antidota unicuique malo
 apta et idonea preparari queant, et a doctissimis
 theologis nostris, quasi argumentorum aoma
 fabricari et constitui quibusde potentissimam
 aduersariorum vim, ut aque potentissimâ repellere,
 et panibus, ut dicitur, amnis, aduersus Philosophos
 Christiani fortiter pugnare possim. non ignoro id
 iam multos doctissimos viros fuisse conatos; venim
 maledictis prosequi potius quam rationibus
 Philosophorum superare, quidam mihi videntur, alij
 rationibus tantum ab Auctoritate fidei petitive
 agunt, non autem naturalibus argumentis, veluti
 Philosophi: et in cunctis religionis mysterijs
 probandis, fundamentum a Philosophiâ subvertunt
 et dirutum ponunt, nempe Deum esse; At
 Argumenta, a ratione naturali deducta, tantum
 querenda sunt, et a maledictis triumphandum.
 quo opere euoluto, spero, Cœlitum gratiâ fauenti,
 omnes Mundi Sapientis, quorum adhuc hodie ingens
 cœtas turbas, ab errore quo impliciti sunt ad rectiore
 riam redituros. multi enim, ut quinti verba ad
 propositum meum conuertunt, vanis superstitionibus
 inhaerentis obducant, se contra manifestam veritatem,
 non tam de suis religionibus, quas prave adferunt,
 bene meriti, quam de se male, qui cum habeant ihs

Lactantii
 1
 lib. 2. de fals.
 relig. cap. 1.

Stroamium

7

rectum de vias sequuntur An fractus; planum
deserunt & per precipitium labuntur; lucem
relinquunt, ut in tenebris cæci ac debiles jaceant,
his ergo consulendum est, ne contra se pugnent,
velint que se tandem ab invicem liberari.
Nos jntim jnfirmi ac debiles, omnia que
fidei christiana adjuvantur, tanquam a Spiritibus
immundis Philosphorum animis infusa
monstra horrenda delistabimur, nec unquam è
sacro Sancte Ecclesie Romanæ sine ludandum
esse existimabimus: sed tanquam fortis sub crucis
vexillo fideliter stabimus. Si que verò in hoc meo
opere sunt, que a nostræ Religionis menti abhorre
videantur; Sciant, monitosque velim omnes qui
legerint, hæc non tanquam mea, sed à Philosphorum
menti, me addidisse, ad contrivendam narratione
seriem, ne nimium jnterrupta et laceris Constructo
monumentis jnordinata nimis jntelligeretur, meq;
hic quamvis non omnino Christiane scripserim,
Christianum tamen Romanum fidelem profiteror.
Etiam à antiquorum aliorumq; Philosphorum sententiã
Deum non esse r. feram, mundumque æternum;
Animam mortalem, Inferos fabulosos, Religionem
Æternam politicam, à Astutorum commentum;
mortem jntim esse Continendam, tanquam ab
illâ nihil super futurum: vitæ jn super voluptuosa
operam dare, si caritatisque genio jndulgere solum

Proximum

esse hominis bonum. moribus tamen, meide,
ac Christiano viuendi genere, omnium a me
impietatis notam et suspicionem in perpetuum
amouere Conabor, actiones namque & cogitationes,
opinionesq. meas religiosissime semper, cum puro
sinceritatis et humilitatis affectu, sacro sancte
Romanæ Ecclesiæ decretis placitisq. submittende
voueo.

Hoc autem opus in sex tractatus quemadmodum
Theophrastus in sex libros, suum distribuit, partiri
libet. Primus erit. de Dije. secundus. de
Mundo. tertius. de Religion. quartus.
de anima & de Infide. quintus. de
continenda mori. sextus. de vitâ
Sdum naturam. quæ omnia ad Deos ipso
pertinent. si enim Deus non esse demonstratur, cætra
absque ullo negotio probabuntur. hoc autem ut sum
probatum ex Platonum tantum opinionibus atque
sententiis, quasi historice referentur, non vero
trahuntur, neque propugnabuntur. ab istâ tunc ardua
matinâ me de hinc uisset. sacri Dei numinis reuerentia,
ne quid a me nimis profanum scribatur, nisi me ad
id mouisset et impulsisset diuini uiri Job exemplum;
qui Deo fidelis, tamen aduersus ejus inobtemperantiam
providentiam dissidere uidebatur. Utis itaq. illius
exemplo et uerbis Philokophide dicere non verebor ne

Sroanium

9

Job. 13.

mentem meam in hoc opere ad suam detorqueant. disputare cum Deo cupio, ostendendæ vobis esse fabricatores mendaciorum, & cultores privorum dogmatum. atque utinam taceretis, ut videremini esse sapientis.

His promissis antequam tractatus ipsos aggrediamur, dicere, visum est, aliquid de scientiâ, an potè illa sit quæ, omnibus, quas inter homines vixere videmus, opinionibus, ortum præbuit, et per quam cuncta cognoscere mens humana præsumit, quasi alia sit rerum cognitio præter illam quæ artibus ipsæ per sensus percipitur. non libet hîc scientiam definire, sed potius illam præherere, quippe scilicet finitorum errorum sola origo. multi illam despexerunt tanquam vanam, juvenilem, tranquillitati noxiam, generi humano perniciosissimam, quæ nos tempus nugis vivere, potius quam vivere docet, quæ sola hominis scientia esse debet; multi jam difficultatibus animos nostros implicat, jta ut Salomon dixerit, qui addit scientiam addit et laborum. idè ad quietem nostram longè tutius in ignorare quam scire. quondam vixit ad eam scientiam esse veneratos scimus, in illius studio nimium concitati, vitam in illâ acquirendâ plane connumerant, qualis fuit Sclimius rerum naturalium cognitione celebrissimus, qui Vesuvij montis, ignem evoventis, miracula conspiciens

2
Psalm. 119

Stoæmum

Scyllius causas perscrutans, dum prope nimis
 accedere conatur, crassiore caligine, fumoque
 spiritu obstructo, vitam ignorantia humana sicut, et
 exundantis Scientia aviditatis conscientiam, ibi reliquit.
 Ludoxus etiam, Hoc sciendi desiderio adeo fervebat, ut
 mensuram solis cognoscere optaret, vel vitæ ipsius
 periculo; nam non adeptam ejusmodi Scientiam, ardore
 solis comburi et in cineres vultu etiam peroptabat. —
 Dythagoras jam, ille, tum mitis erga animalia, ut
 Sanguini illorum omnino superstitiosè paucet;
 non consequatam prædicationis cujusdam, quam perscrutabatur,
 demonstrationem; musis, in gratiarum actionum, bonum
 tandem immolavit, et sciendi cupiditati flagrans, ab
 instituto suo desistere ausus est, quod vita ipsa ei
 charius esse videbatur, tantus est potiusq. Scientia
 Amor in illis qui se se ab illo abripi patiuntur. —
 verum in Scientiis perquirendis durus et durusq.
 labor, hinc tandem sortitur exitum, ut nos fati-
 cogat, quod idem Salomon, quondam confessus est,
 cunctas, nimirum, res esse difficiles, nec illas posse
 hominum explicare sermones; non saturatur oculus
 visu, nec auris auditu impletur, sed quæcumque
 oculus, auris, et mens etiam confectantur; in ipsa
 præter Vanitatem et afflictionem spiritus, Nihil
 quicquam invenit Salomon. haec vero omnes, quæ in

Stoæcium

11

Scientiis reperiuntur difficultates et labores, non aliunde procedunt quam ex discordantibus et inter se dissentientibus ingeniorum opinionibus et sententiis: hæret animus ac pendet cum aliqua illarum esse eligenda: cuiusnam sese addicat, inter tot discordantes et contrarias trepidus atque incertus quærit; timens ne falsa pro veritate eligat, adeo enim vera et falsa iuncta sunt et confusa, ut deprehendi, ne dum seungi, et eligi posse videantur. varia opiniones variorum habent auctores, sed omnes rationum pondere æquales, viribus pares, et sectatorum turbamur hæret inter se inferiores, et famam, nominumque claritudine non alios alios insigniores. ad hæc accedit ipsarum rerum præcipiendarum insuperabilis difficultas, quæ fit, ut iuncta omnia indecisaque permaneant apud eos qui sese scientiis applicant, alio, quam naturam duce, id est sensibus. tumen usu venit ut illam incognoscendis rebus non sequamur; sed illos quos auctores et iuventores opinionum esse scimus, quidam Platonem, quidam Aristotem sequuntur: alii alios prout cuique vera ab alijs doceri persuasum est. et inter cætera mortalitatis mala, illud etiam esse quod nullus tantum sibi et Naturæ credit, quantum alijs: Cum interim a nobis met ipsis, potius quam a magistris cæteris et præceptoribus rerum et virtutum cognitionem accipere debemus, in nobis sola ratio naturalis perficeret quod doctrina et eruditio ab alijs

Stoæcium

tradita, efficere non potest. unus quisque illorum, quod sibi
 visum est pro vero tradit: quod si sedulo subiceretur
 examini falsissimum illud esse partim experiremus.
 Heraclitus non alio magistro, quam se ipso, edoctum
 fuisse, gloria sibi dabat. unus quisque id exemplum
 ejus modi sibi proponere deberet. hæc enim rita
 opiniones aliorum non sequentis certius veritati de
 scopum hoes attingerent (si forte ab hoc possit attingi)
 nam cum unus quisque de re eadem judicacionis
 independunt ab alio viam sectaretur, quod sibi veni
 videretur amplectina, eueniret, ut quæ suã Naturã
 veræ sunt opiniones, apud unumquemque inter se
 consentientis compararentur; verum enim semper
 unum est, et cetera sunt falsa; quæ autem falsa
 essent; omnino etiam dissident. et hoc mihi videtur
 expeditius ad veritatem perire, quam si magistro alieno
 adherentis nullam unquam aliam, præter suam
 sequeremur et a nobis cuncta quæ si dictata redderentur;
 quæ forsam magistri nostri excitantis et ludentis sunt
 allucinati: alienis autem, vestigiis semper hærentis et
 non perpendicularis quæ nobis dicuntur, perpetuis laboramus
 erroribus, et cunctis philosophorum sectis, non aliã
 ratione perire se dissident. Una quæque magistrum huius
 cæcã menti amplectitur, et scientiam, quæ tamen
 una est, philosophiamque in varias distinxere partem.
 quod Justinus martyr rectissime animaduertit dicend;

Proœmium

13

quid sit Philosophia, et quâ de causâ ad homines sit demissa, per multos latet, Si enim Scirent, non esset neq. Theoretici, neq. Pythagorici, ne Platonici, neque Socrici, neque Epicuratici, Cum una sit Scientia quam verò ob causam ea in plures abierit, factiones, dicam: qui hanc primi attigere et ob id clari fuere, accidit ut illorum Successores eos sequerentur: non, illi quidem quidquam de veritate perquirentis, sed constantiam duntaxat, et animum ipsorum; nec non novum orationis nitorem cum stupore admirantis, eaq. vix esse arbitrantis, quæ a magistro quisquis didicisset; qui deinde Successores quoque suis ejus modi omnia, atque alia istum hinc similia tradentis eo appellati sunt nomine, quo ipsius disciplina parens obtinuerat. hoc modo opiniones eadem multum hincporè regent, dum illis in disputationibus jumentur, nec quidquam nostrum producimus; Sino, illarum argumenta defendimus et axiomata tuemus, non quærentis an falsa sint (quippe de his dubitare Religio quædam. sit) auctoritatem doctorum tantum sequentis, a ratione ipsâ deviamus, nec ullam aliam probamus, quam quæ ab ipsâ magistris probata in, firmiter inanimibus alimur, et falsa vixi specie, amore quodam complectimur, qui certis quibusdam destinatisque Sententiis addicti et veluti consecrati cogimur defendere ea, quæ sæpissime ne quidem probaremus ipsi, si ratione uterentur verâ et nobis ipsâ credentis, derisus propriam ferentis Sententiam, in quo meo melifere quavisime

B

Proœmium

1.
de nat.
Dior.

peccamus et erramus, neque enim in disputando ait
 Cicero tam authoritatis quam rationis momenta —
 quaerenda sunt. quin etiam obesse plerumque ijs qui
 discere volunt, authoritas eorum qui se docere
 profitentur. desinunt enim suum iudicium adhibere,
 id habent ratum quod ab eo quem probant iudicatum
 vident. non probo quod de Pythagoricis dicitur, ipse
 dixit, respondere solitis, si quid affirmarent in
 disputando, tantum opinio præiudicata poterat, et etiam
 sine ratione, Valeret autoritas. itaque si a beatitudine
 veritatem statuere et stabiliri putamus, nihil esse
 debilius aut fragilius respiciemus. Sed concedamus
 authorum sententiis et opinionibus iustitandum esse,
 quibus authoribus fidem potius adhibendam esse
 dicemus. an ijs qui affirmant, vel ijs qui negant.
 quare vni potius quam alteri. et quis auctorem
 auctori præpollere dicet. aut præferre ausus fuerit.
 quod si alios auctores, se determinandi causa, si bi
 auxiliarios adducit, quorum opinionum sequendam
 esse existimet, in id quod fugiendum dicimus revolvatur,
 Authoritas enim auctoritati alia non erit præstabilior,
 neque majoris momenti, si vero de se ipso absque
 ullo alio auctore veritatem statuere præsumpserit, et
 in dubiis solvendis ejusmodi argumentum proferat,
 Cui respondere non possumus, non ideo putandum est
 illum veritatem esse assecutum, nam quemadmodum

Proœmium

15

res de quâ agitur nobis vera videbatur antequam
ejus modi Argumentum inuentum fuisset; Neque
tamen secundum illud vera erit; sic fieri potest. An
aliud in postrium argumentum excogitatur majoris
ponderis, quo, quæ Nunc falsa apparent, Vera
videbuntur. Sic Equidem ingenii sagacitas ludere
potest, in ijs etiam qui apud omnes, majori consensu
scripta sunt, Unde manifestum est Veritatis
argumentum, neque ab ingenii sagacitate neque ab
authoritate vllâ esse petendum. præterea difficile
est ut auctores inuidiæ, gloriæ, et ambitionis
affectibus a deo careant, et non ipsi potius quam
veritatis Amore ducantur; alii aliis contradicunt
et sese inuicem omnes oppugnant, idque gloriæ ac
Laudi ducunt, neque vllâ in doctrinâ contradicendi
studium apudius, Inquit Caudanus, quam vbi
contradicere, minime decere putant, igitur contradicere
Celebri auctori, non secus quam qui vix magnam
demoliantur, auctoritatem ac laudem præbent, itaque
non video quomodo aucthorum sententiis, languam
veris, fides adhiberi possit, Cum fraudis, inuidiæ et
Ambitionis sint potius argumenta, quam Veritatis.
Unus quisque eorum, ex discrepantiâ
Laudem quærens, in ijs potissimum quæ solâ
aucthorum opinione stant, et de quibus in scientiis
quæritur et ambigitur, eo humanas mentis adducere

lib. 29
di. 3ap.

Proœmium

deberet et saltem placere opinio eorum qui oïas
 existimauerunt esse aut veram aut falsam prout
 unusquisque ea arbitrat; nec magis esse, secundum
 opinionem Socratis, quam non esse, secundum Sententiam
 Aristotelis; uni cuique enim illorum sic esse
 apparet, nam si oës quæstiones ob discordantes
 authorum opiniones, et controuersias quæ mouentur
 aduersus quas cunque Sententias iudicabiles sunt,
 Cum præsertim oï orationi oratio equalis
 momenti aduersetur; ea saltem iudicata remanent;
 Sicq; res esse vera secundum unum, et falsa secundum
 alterum, verum id tantum intelligi debet de iis
 Controuersis quæ mouentur aduersus ea, de quibus
 in scientiis queritur et ambigitur, non vero aduersus
 ea, quibus præstantiam cogimur affici, id est quæ
 sub sensu cadunt. V. g. cum calefit aut frige fit,
 scimus nos calefieri aut frige fieri, quia hæc
 Certa sunt et non dubia, ea vero quæ opinione
 tantum constant, incerta prorsus esse necesse est,
 nec quidquam illa, nisi sensus, certa reddere possit.
 Unde recte Diogenes Cynicus, ratiocinanti quidam et
 concludenti illum habere cornua, manu frontem
 palpans, equidem inquit, illa non video. Idem et
 dicenti quodam, non ivernum, cuius ambulabat.
 et ad eum qui de Cælestibus dissebat, quando,
 inquit, de cælo venisti. Nullam equidem Scientiam

Stoicismum

17

Magni faciebat, nisi ad quam veram & naturalem
ratio animum duceret. et in eoque omnes essent
admonendi, ut tantum tibi credant, quantum vera
ista & naturalis ratio coegerit, nec sufficiat illi
dicere, Aristoteles vel Plato hoc dixit; sed circa
quoque argumentorum pensitare etiam ratione veram
non dubitum. ratione veram dico et naturali; aliam
enim ratio quaedam est, tota falsa ab opinione
precedens, quam Vulgo major hominum pars utitur;
hæc autem nihil aliud est, quam quod unicuique
bonum, verum & probabile videtur, et ejus
conditio talis est, ut sit perpetuo mobilis,
inconstans, varia et fluxu & refluxuque continuo
agitata, & tot sunt hujusce rationis species,
quot hoies; unde dicam est, quot capita tot sentus,
at vera & naturalis ratio multum ab illa diversa
est, omnibus enim in communis, una eademque
semper, certa, vera & constans, quæ nunquam modo
falsum, modo verum in eodem subjecto proponit, &
amplectitur. sed semper verum judicat, quod verum
verum est: falsumque quod vere falsum est. hæc autem
naturalis ratio, nulli fere hominum utitur; &
istam aliam falsam et degenerem solam admittunt.
Sedum ergo veram rationem omnes perpendenda sunt
opinionem quæ feruntur & dicuntur. veritatis enim
hæc sola in indagativa illis recta pervigil, & veris

Proæmium

Inanibusq; abhorret. falsa autem ratio subtilitatis
 tantum cogitat, variaru; & dissidentiu; opinionu;
 est effectrix; modo in aliam, modo in alteram,
 Cùm primùm ille placuerit, transiliens; inde nate
 sunt tùm discordantis inter se, de unâ eademq; re
 sententiæ, ex quarum dissonantiâ plurimi Philo-
 hoc adeò prodigiosa, & oem admirationem superantia
 argumenta duxere, in rebus nimirum, vere oia esse
 ut quisque illa arbitraretur, alij contra, nihil
 forum quæ in rebus esse arbitraretur omnino esse;
 unde Seneca, audi; inquit, quantum mali faciat
 nimia subtilitas, et quam infirma veritati. Pro-
 tagoras ait de omni re in utramq; partem posse
 disputari, et æquo: et de hac ipsa, an omnis res
 in utramque partem disputabilis sit. Nausiphanes
 ait, et ijs quæ videntur esse, nihil magis esse quam
 non esse. Parmenides ait, et ijs quæ videntur, nihil
 esse in uniuersum. Zeno Eleatis omnia negotia de
 negotio dejicit, ait nihil esse; circa eadem fere
 Pyrrhoni; versantur, et Megarici, et Eretrici et
 Academici, qui nouam induxerunt scientiam, nihil
 scire. his subtilitatibus officimus ut æuocare
 ingenium inter præta videamur, et disputationibus
 nihil profutura otium vivere. Dissilio certe visu,
 ait Seneca, quoties hæc disputari video, auertere
 supercilios et fronte rugosâ: Ostris ineptias, dico,

Proæmium

19

quam ridicula sunt. sed tristius nihil ego dixerim
quam quod ijs ineptis omnia nobis fecimus tenebras,
nihil videmus, nec quid verum, nec quid falsum sit
cognoscimus: vides autem quam sit furiosa res in
tnebris impetus, intus cætra quibus premimur
incommoda, et hoc est caligo mentium, nec tantum
necessitas evadendi, sed etiam errorum et tnebrarum
amor, lucesse tamen, si velimus, tandem potest.
uno autem modo potest, si quæ fuerimus quænam vera,
quænam falsa sint, et si unus quisque ad se sepe
retvactis, quæ scire putaverit, ea sedulo perpendendo
melius cognoverit. Philosophorum enim sapientiores
post scientiarum vanam & irritam indagationem,
huc devenire demum in naturali ignorantia
redderentur, et assidue illam profiterentur, quam
tantis laboribus, & vigiliis expellere, tandem posse
putaverant, fatentis, Gaud. Scus ac Salomon, et
Cicero nihil sciri posse, et præcipi, angustos hominum
sensus, imbecilles animos, brevità vite curricula.
Democriti quidam celebris et notus est, in quo veritati
profundo obscureque recessu occultatam dicebat, ad eum
ut nullus unquam eam ex hoc in lucem extraxerit
potuerit, et si prærequiritis laboribus id exequi
plurimi tantaverunt, et quamvis deipatici suis
inconsideratis dogmatibus veritatem se assecuturos
esse jactantur asseveraverunt. Sceptici nihilominus

Proœmium

huic opinioni omnino aduersantur; quin etiam illi ipsi veritatis professores Desipatici, fortasse Scepticis Assentiuntur et Veritatem quam ostendant, tanquam ludum eos nobis proposuisse existimauerim. illam enim docti fingunt, potius quam norunt. Unde ignorandi Scientiam crediderim, Certissimum esse Scientiarum humanarum principium, nec vltiorum imperitiores esse, quam qui omnia se scire arbitrantur. quidam certos limites nunquam exgressi, Cum in alia loca venerint, mirantur quæ non videntur, et longius progressi, alia iam nunquam conspecta oculis eorum subiiciuntur, quæ tamen noua contriplantis, pristinam ignorantiam attoniti stupent; alia deinde montium cacumina conscensit, Majora adhuc et latius patuita detegunt, Sicq. quo plus procedunt, plura etiam deprehendunt. Hoc certi accidit ijs qui, tota vita, in Socratis, ut iam dicam, Specu conclusi, et vultis hominibus alligati, nec illos anquam pretergressi, si semel ad alia accedere ausi fuerint, tunc ignorantiam fatiri coguntur, multa ante inaudita et sibi incognita deprehendunt. Cum ergo aliquid nos scire putauerimus, Suspensi semper habemus nobis ipsis diffidentis in quæ quæ solâ humanâ Scientiâ, id est falsâ ratione, percipiuntur; hæc enim nihil incertius, nihilq. instabilius est: nihil etiam Superbius; illa enim

Proœmium

21

est quæ audaci mente cuncta Scire, et præcipere
se confidit, Scientia sq. omnes vel etiam
jvanissimas amplexatur. quanto modestior
ratio vera, judicicia sua præmit, despicit, inquiri,
sentitur, hæret, nec audei verum dicere,
nisi receptâ verum, naturâ, esse ostenderit. non
mouetur authoritatibus, sed rebus ipsis. Verum
afficit, fide non utitur, sed certâ et
judicabatâ rerum cognitione illam ergo
amplectamur et jnducimur sequamur, omnesq.
Scientias et opinioniones quas cunque illius examini
Subjiciamus, non fallit, quæ vera sunt a falsis
Secernit, et lucem in tenebris afficit. hic Socratis
Dæmon erat, qui illi ad mortem usque fidelis comes
præstitit. Solâ ratione verâ meruit nobilis ille
vir Sapientis nomen, illusterrimum, quia se
nilil Scire de jis Scilicet, quæ humana Scientia
Subjiciuntur, hæc ei præstuaerat; in ijs enim
quibus aliqua difficultas subesse videbatur, et
rem non esse omnino compræham atque
præspectam ani maduertebat hoc solum verbo
remum illum legimus, fortassis hoc modo res se
habet, fortassis autem non jâ. quin etiam illos oēs
judebat qui alicui Scientia jnanti essent, ut poti
oēs Scientias vanas et jnceptas esse arbitrareretur.

Plato in
Coaty

Sroaximum

1
in Barchino

Memoriâ dignum equidem est illud quod eum
dicentem Plato inducit, quem admodum, inquit,
Thaleni astronomiæ intentum et sursum
Suspectantem, ac in putrum delapsum, Ancilla
derisisse dicitur, quod ea quæ in caelo sunt nosse
studeret, quæ verò ante ipsum et ad pedes sita
essent, ipsum latere: idem Caecilium Sufficiam
in omnes qui in philosophiâ versantur, reuerâ
enim illos, quod prope est latere: nec solum
ignorant quid alij faciant, sed etiam quinam
ipsi sint, an homo aut aliud quoddam Pecus.
quod Socratis non probavit, nec probandum
etiam, nobis quidem esse videtur, et Scientiâ
omniâ extremum valedicere recte possumus.
Sicque opiniones et omnes sententias quæcumque illæ
sint, è mentibus nostris episcere potuimus, in quantum
ab auctoritatibus, Scientiâ humanâ et falsâ ratione,
ingenij q? Subtilitati eas pendere viderimus. ratione
autem verâ et naturali, sensibusque bene secundum
naturam dispartite, inquirentis quid verum, quid
falsum esse possit, ab erroribus, quibus pre detinentur
omnes, reuocabimur, nulla enim est certa Scientiâ
nisi quæ sensibus percipitur, quidquid ab ipsis remotum
est, non vera Scientiâ est, sed opinio, quæ ad uniuersum
cuiusque libitum et arbitrium fingitur atque formatur.
Scientiâ vero et cognitio quæ a sensibus oritur, una
semper est, et de illâ apud omnes constat, neque in

Proœmium

23

dubium nunquam reuocatur. Igitur quæ de Dijs
et alijs ad illos pertinentibus in hisce tractatibus
dictæ sumus, non auctoritatibus, non Honoris
Scientijs, neque opinionibus metienda, et dijudicanda
sunt, sed solâ ratione verâ et naturali, at ipsius
Sensibus orta.

¹ Quo referemus enim? quid nobis Sensibus ipsius
Cœtus esse potest? quo vera et falsa notamus.

¹ Lucet.
lib. 1.º

Omnia Scientia in intellectu est, nihil autem in
intellectu est quod non prius fuerit in sensu, inque
solo Sensuum auxilio Scientia comparatur atque
perficitur. Sensus autem ad res ipsas descendunt
Atque perueniunt, illas scrutantur et examinant;
nec sibi imponi sinunt, nec res vident alio modo
quàm sunt, dum bene secundum naturæ ordinem,
sunt dispositi, qua propter Scientia quæ ex
sensibus procedit, omnium est existima, et hæc
vera et naturalis ratio est.

² Ergo animum nobis adhibe Veram ad rationem
Nam tibi vehementer noua res molitur ad
Aures

² Lucet.
lib. 2.º

Accedere, et noua se species ostendere renum.
Sed neque tam facilis res vlla est, quin ea
primùm

Difficilis magis ad credendum constet; inque
Nil adeo magnum, nec tam mirabile
quidquam

Proamium.

Incipio, quod non mirantur mirantur omnes.

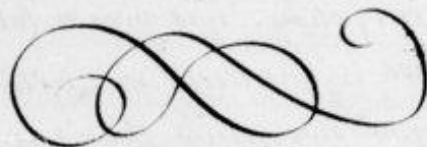
Desine qua propter Novitatem Extrinsecam
 ipsam

Ex pueris, & animo hanc rationem, sed magis acui

Judicio perpende, et si tibi vera

Videtur

Dede manus, aut si falsa est, Accingere contra

Tractatus Primus

Tractatus Primus

qui est de Dico

Facere, fraudis per et loquar quaecumque
Mare suggestibilis

- Capitulum 1.um) In quo ostenditur multos hominum
negavisse Deos. . . . p. 25. R.^o
- Capitulum 2.um) In quo de primâ Deorum notione agitur et
declaratur quomodo ad hoc pervenitur. p. 41. R.^o
- Capitulum 3.um) In quo declaratur quid et qualis sit Deus
sicut leges et Philosophorum, Theologorumque
sententias eadem rei hoc nomen
impositum sit. . . . p. 59. R.^o
- Capitulum 4.um) In quo ponuntur modi quibus vulgo Deos
esse creditur, sicut leges videlicet et
Theologos, aliosque quibus hoc figmentum
placet, contra quos disputatur et nullos esse
Deos, quales illi ponunt, ostenditur. p. 79. R.^o
- Capitulum 5.um) In quo de providentiâ discevitur, nullamque
esse in mundo aut in hisce inferioribus,
quæ probare possit Deos esse, ostenditur p. 87. R.^o
- Capitulum 6.um) In quo variis argumentis arriâ et
naturali insuper ratione petitis nullos esse
Deos, quales illos leges ponunt, ostenditur,
illudque nomen corporibus tantum exlestibus
convenire declaratur. . . . p. 130. V.^o

Tractatus secundus

qui est de Mundo.

- Caput 1. ^{um}) In quo ad tractatum de Mundi aeternitate
fit ingressus. p. 189. R.^o
- Caput 2. ^{um}) In quo variae de Mundi ortu opiniones
et rerum principia referuntur. p. 198. 3.º
- Caput 3. ^{um}) In quo contra Mundi creationem ex nihilo
et ejusdem ex materialibus principis,
constructionem disseritur. p. 216. V.^o
- Caput 4. ^{um}) In quo Mundi aeternitas probatur rationibus
ductis ab aeterno caelorum et elementorum
motu, perpetuaque rerum inferiorum
vicissitudine, quae eodem semper modo se
habent. p. 255. R.^o
- Caput 5. ^{um}) In quo variae adhuc referuntur naturae
vicissitudines et reuolutiones, Mundus enim
cluuiionibus ex exustionibus, postcerta
temporum intervalla perpetuo renouatur,
ex quo amplius illius aeternitas demonstratur.
p. 285. R.^o
- Caput 6. ^{um}) In quo declaratur non admodum antiquam
esse posse rerum in Mundo gestarum
memoriam, item de tribus temporibus, aeterno,
Mythico, et historico excogitatis agitur, deque
anno magno, quo et stupendo Annorum
numero, a Chaldaeis, Aegyptiis, et aliis,
eorum monumentis conseruato, ex quibus
Mundi antiquitas, imo aeternitas annuo
conjectitur. p. 330. V.^o

26^r

Tractatus Secundus

Caput 7um In quo varia Illustrum & Honorum
de aeternitate Mundi auctoritates
adducuntur. p. 366 V^o

Tractatus Tertius qui est de Religione

Caput 1um In quo unde et quid sit Religio declaratur,
p. 381 R^o

Caput 2um In quo diffuse ostenditur Religionem
omnino esse artem politicam. p. 390 V^o

Caput 3um In quo de oraculis, Sybillis, Prophetiis,
et miraculis in Religionibus introductis
agitur, quibus Religionem autem esse
politicam insuper ostenditur. p. 406 V^o

Caput 4um In quo de quatuor praecipuis Religionibus,
Ethnicâ Videlicet, Judaicâ, Christianâ,
et Saracenicâ sive Mahumetanâ, deque
illarum universalibus causis in generalis,
originibus et auctoribus agitur. p. 447 R^o

Caput 5um In quo de quatuor supra dictis Religionibus
in particulari, deque illarum auctoribus,
superstitionibus et imposturis agitur, ex
quo patet Religionem esse omnino artem
politicam. p. 464 V^o

Caput 6um In quo ois Religio bona esse ostenditur, cum
nulla sit quae a dolinâ ortum non habeat

Tractatus Tertius

et ab hominibus instituta. Sic, non
vero a Deo data, ut vulgo putatum
est. -- p. 616 R.^o

Tractatus Quavtus

qui est de animâ et de
Inferis.

Caput 1. ^{um} In quo animæ immortalitas ob
utilitatem conficere declaratur, Imque
de illâ aliter alios statuisse. p. 653. R.^o

Caput 2. ^{um} In quo de Animæ Essentiâ, Substantiâ,
Sede, et origine agitur, et cujus
discordantibus opinionibus illam esse
inexplicabilem et incomprehensibilem,
affirmamus, idcirco immortalitatem
ejus esse mereamfictionem asserimus.
argumenta præcipue quibus hæc
immortalitas adstruitur, Imq. experimenta,
spectra videlicet, et mortuorum apparitiones
refelluntur, resurrectionemque tam
generalem, quam particularem, Nullam
esse ostendimus. p. 672 V.^o

Caput 3. ^{um} In quo animæ mortalitas rationibus
naturalibus penitus declaratur. p. 732. V.^o

24³

Tractatus Quartus

Caput 4.um In quo Inferorum et Paradisi loca nulla esse, et nullibi existere declarantur, ex quo amplius animæ mortalitas inducitur, cum hæc loca illi post mortem, et præter ista, nulla assignata sint. p. 771 R.^o

Caput 5.um In quo nullos esse Dæmones sive Angelos ostenditur. p. 791 R.^o

Tractatus Quintus qui est de continuanda Morte

Caput 1.um In quo quid sit mors declaratur, et quid illam terribilem reddat. p. 837 R.^o

Caput 2.um In quo ex vitæ miseris, et moriendi necessitate, ostenditur viuendi amorem estimandum, et mortem non esse timendam. -- p. 845 R.^o

Caput 3.um In quo declaratur mortem nihil ad nos pertinere, et mortuos non esse miseros quia omnis, boni malique, sensus cum vitâ extinguitur. -- p. 868 V.^o

Caput 4.um In quo mortem omnino esse continuandam, adeo ut etiam unusquisque illam sibi affere audeat, si res ita tulcrit, quod --

Tractatus Quintus

varius de causis multos fecisse, in hoc, plus boni quam mali, esse existimantis, idque plurimis Sapientium rationibus declaratur. p. 886. 4°

Tractatus Sextus

qui est de vitâ sduam
naturam

Caput 1um In quo quid sit, secundum Naturam, felicitate vivere declaratur. p. 913. 1°

Caput 2um In quo hominem à cæteris Animalibus non differre, nisi specie, declaratur, neque dotibus et facultatibus illis esse potiorum, nec ratione magis pollere, aut jus ullum in illa habere, sed æqualitatem et communitatem inter cuncta animantia esse. --- p. 939. 2°

Caput 3um In quo æqualitatem et communitatem à naturâ inter cuncta Animantia esse declaratur, et homines illam, legibus potissimum, autibus et Scientiis, sustulisse, his etiam, libertatem naturalem sibi ademisse constat; quæ omnia fecerunt, in se supra cætera animalia latentes, sed hæc non obstant quominus ad aliorum

2A^A

Tractatus Caelus

animalium Consortium, a quibus
nullo modo differunt, reduci debent. p. 981. R.^o

Capitulum 4um

quod est, Icon Sapientis, in quo
declavatur qualis sit vita illius qui

vult secundum naturam vivere. p. 1029 R.^o

Peroratio Operis

Ad Sapientiam
Saeculi.

10

Christiansburg, Va.

1861

Dear Mother

I received your letter

of the 10th

Tractatus Primus

25

Qui Est De Diis

Taceat paulisper ut loquar quodcumque
Mens suggererit. Job 13°

Caput primum

In quo ostenditur multos hominum
negavisse Deos

Difficile est negare Deos, si in concione
queratur, sed in familiarium sermone, et consessu,
facillimum, ait Cicero; et Stilpo Philosophus, cum Crates illum
rogasset, an Diis precationibus et divinis honoribus gaudeant,
Noli, inquit, fatue me de hisce in via rogare, sed blun ac seorsum.
Divinus etiam ille Plato, in secunda Epistola ad Dionysium,
Dicit, inquit, non satis tibi demonstratum esse, de Divini natura.
dicendum ergo tibi est per ænigmata, quo, si quid Epistole per
ponti aut terre fortunas acciderit, qui legent non intelligat. et

1° de Nat. Deor.
2° fact. in quer
viti

1
lib. de
vniuers.

Subjungit, illud cauebis, ne nunquam hæc ad homines
ineruditos dilabantur. Cicero iterum, atque illum quidem,
inquit, parentem vniuersitatis inuenire difficile, et cum jam
Inueneris, indicare in vulgus nefas. Et David, de insipienti
loquens, Dixit in corde suo non est Deus, inquit, quia scilicet
palam id dicere ausus non fuisset. Nam equidem verum est,

2
lib. 3° de
sap

in hac re, plus esse timendum a populo quam ab hostibus
in bello. Ideo? sapientis, ait Cardanus, Deos colendo, etiam
si non id credant, vulgo plaudunt. Persuasum enim illis
est, omnem legem, Deos habere suos, qui colere velint. Si
quis etiam coram populo Deos negare ausus fuerit, continuo

3
Quid.
m. t. 16.

..... 3 *si unum in urbe*
Spectat cumque agitur legum rure, et cetero more dei
Sociata poena illi,

Non noua sane est aucthorum secta imo antiquissima illa est,
ex quo enim legistatores extiterunt, qui de Deis opinionem populis
traderent; alii sapientis ex aduerso fuisse, qui hanc tanquam
fabulam rejicerent, et Philosophi per omnes qui neque
Legistatores neque Imperatores, aut populorum duces fuere,
de Deis opiniones omnes a se remouerant, sed ob metum
plebis et legum, quid sentirent fari non ausi sunt. quod

lib. 4° de
vniuers.

Josephus eximie testatur dicens, difficile sane est in philosophi
paruit, ea que sentiunt prædicare, populo enim superstitionum
opinionibus iam præoccupato, veritatem præferre velint. Et
Plato ipse confessus est, quia veram de Deo opinionem,
propter ignorantiam populi præferre securum non est. Hoc
Socrati necem intulit, illum enim accusauit, melius de hisce

Crimenibus, Inquit Suerius, Jura violat. Socratis, quos ex
 majorum instituto suscepit Civitas Deos esse negavit; et Idem
 Suerius refert, post mortem Socratis, Platonem et reliquos
 Philosophos ad Eucledem venisse, metu atrocitate tyrannorum
 compulsos; eo quod scilicet, Deos esse negarent. ³ Aristoteles quoque
 ab hoc periculo non fuit immunis, Athenas enim profectus cum
 illic tredecim annis docuisset, clam in Chalcedon Concessit quod
 ab Eurimedonte Hierophanta impietatis accusatus fuerit.
 Non ignoro multos esse, qui Absolverant Platonem Deorum
 coluisse, et Credidisse, ex eo quod Mundum gentium et a Deo
 ordinatum suspexerit, verum in suis tractatibus plurima ex
 illius Scriptis afferemus loca quibus facile argumentabimur,
 illum, nullos esse Deos existimavisse, quales eos videlicet
 Leges ponunt. fateor Equidem illum aliis fuisse modestiorem
 et sermonibus tum obscuris, cum fabulosis de Deo loquitum
 fuisse, partim ne apopulo, partim ne a philosophis omnino
 abhorreeretur; Inter utroque enim fama et gloria
 salutem inuicem consulens anxius versabatur, veritatem conseruari, falsam
 autem pro veritate affirmare non audens; unde modo aliam, modo
 alteram partem in Scriptis suis passim lueri videtur. ut vero
 majorem Cuncta quae vultet dicendi licentiam sibi concederet,
 Dialogis usus est in quibus sibi personam Socratis, et plurimum
 quem ideo Socratem Atticum Epicurus dicebat, et Diogenes Platonem
 etiam egregium fabulatorem vocabat, immanes de Diis, de Mundo,
 de Anima et de Inferis fabulas edidit, quibus nequidem unquam
 fidem ipsam habuisse satis indicavit in supra citata Epistola ad
 Dionysium de Divini naturam loquens, et his verbis Concludens,

¹
 In qua vita
 et val. max.
 lib. 1. cap. 1.
 et Suer. p.
 104.
²
 In vita
 Socratis.

³
 In vita
 Socratis.

Practatus

28

Maxima cautio est, ut non scribas, sed discas; fieri enim non potest ut scripta non exordant: qua propter ego nunquam quicquam de his scripsi, neque ullum est Platonis scriptum, neque erit. quae vero nunc dicuntur Socratis sunt. Verum,

1
Socrata docere?

nunquam probaverit, ut testatur Laertius, ait enim, cum a Porum quendam Platonis audisset recitari, in quo sub illius personâ Platonis suo more quaedam narrabat, illum dixisse, Proh. Di immortales, quam multa de me mentitur adolescens Isth.

Solus nilominus fove esse Plato a quo prodivinitat. argumenta mutuuntur in scholis. contra Atheos inducitur qui Atheum absolutissime fuit ipse (nulli enim sunt, meo quidem iudicio, Magis Athei, quam qui de Diis incredibilia et omnino fabulosa narrat) et maxime citatur, tanquam solâ et pua auctoritate, de Atheismo triumphari possit: et ab hac antiquorum Philologorum schola, omnis de Diis fides et opinio, non minus quam a Dionum auctoritate pendeat. Verum ut tanta auctoritate, vel a limine frangatur, et extingatur, videt iam

2
in 2.º de rep.

illam scribentem, quia plebs et vulgares homines ad bona opera non trahuntur, nisi ex spe praemii: et a malis non retrahuntur nisi timore poenae, fabularum ad instructionem eorum confectas esse: et in tali casu quidem licere mentiri et fingere, et iam si quod inquam, Inquit, ad Iunium utilitatem mentiri auctus fuerit legislator, non esse utilius mendacium quam quod officere possit, ut non Odaci, sed utro omnes justitiam amplectantur, quare nihil aliud eorum spectare vel cogitari oportet, quam qua persuasione res, maximum bonum civitati exhibeat. Quod hoc autem omne studium potest ut eduxerit quoniam modo remissa Civitas in

3
in 2.º Ly.

De Diis Cap. 1. ^{um} 29

Cantilenis et fabulis per omnem vitam de his unum et idem
 quam maxime loquatur et scabaturis verbis manifestum est —
 Platonis auctoritatem nullo modo valere posse in his que ab illo de
 Dijs, de mundo, de Anima et de infuis. scripta sunt, ut pot. hoc
 omnia innumeris fabulis miscuit. Omnis Theologia vetus Ro-
 tradebatur populo; et in fabulis tantum, que de Dijs sentirent,
 homines edocebantur, ut in sequentibus reforemur. ex hys modi-
 autem fabulis, omnes que de Dijs feruntur crimines, prodiges, et
 vulgus hoc ad se sibi persuadet, ut nihil certius esse existimet; Loca in-
 quibus ista ab juvenalibus dicuntur, veneratur Coliturque, carlaurea
 patans, ubi cum magna pompa hæc mendacia exhibentur; et
 unanimiter omnes homines in illis ad descendum errorem conveniunt,
 et ad fabulosa criminesque precipitandas undique conflunt, hisque
 monstri animi vulgi peritus imbuuntur, ut timore, quem de his
 conceperunt, coercantur. non mirum igitur si Socrate Vulgi
 opiniones lamias vocarent, puerorum terrore lamenula, que cuius a
 fabulis et Cantilenis ortæ sunt, quo potius nomine essent
 appellande. hæc autem omnes de Dijs false opiniones antiquitate
 a radi et indocto vulgo perceptæ ad nos usque permanerunt, ad id
 ut nos hodie eadem que olim illi, habemus fabulas & Plato
 Ceterique Antiquorum Theologorum tradiderunt; fabulas etiam
 amplius summas, nec veritatem adhib. sumas, res doctores prædicant;
 neque enim veritatem de fabulis elicere, et verum in falsis, ut
 jura dicam, fontis, haurire possumus. Deos Plato Ceterique
 Legislatores fingere volebant: at de re falsa, quid aliud dicere
 poterant, quam fabulas? verum indoctis tantum et Vulgo hæc
 traduntur nec eruditis præstant, que excogitant Legislatores: neque

Tractatus

enim verisimile est adeo deservisse Platonem ut fabulas
quas de Dijs scripsit omnibus scribere voluerit, auditis et
increditis.

Quantum ad Aristoteli scholæ fulcrum aliud insigne, de
Dijs quid senserit patet, ex ipsi quæ de mundi æternitate, —
confirmata sapientis opinione assent. non meliore quam plurimos
Theologos opinionem ejus de Divinitate, tanquam sinceram probare,
et in medium se se adducere. At quæ in sequentibus, ex ejus
scriptis referentur, ostendunt illum certissime Atheum fuisse,
et de Dijs æternorum tantum more loquutum, ne a populo sibi
periculum faceretur; quod tamen fugere non potuit, et
tandem ob impietatis Crimen, Athenis discedere compulsus
fuit, ut supra diximus. In hoc sapientis cum vulgo sentire
videri volunt, unde vafer Aristoteles, inquit Cardanus,
dixit loquendum esse ut plures conveniant, sed credendum
ut pauci (Philosophos juvenere) et hæc rationes proponunt
partim animæ immortalitatem, ambræque decantat. Cui congruit
illud quod vulgo dicitur, Fons ut licet, jntus ut libet. et Seneca
etiam hæc præclara dicta.

lib. 3° de Sapi.

Epist. 5.^a

² Sæpius nomen Philosophiæ, etiam si modestè tractetur,
invidiosum est, quod, si nos consuetudini hominum ²conspiciamus
excipere. ³Intus omnia dissimilia sunt; fons nostra populo
conveniat. ³Illud ³jam aliud, non conturbabit sapiens publicos
mores, nec populum in se novitate viæ commoveri. Nomen etiam ille
de Divinitate et animi immortalitate populi solum authoritatis;
sicut et alii, sentire palam testatus est, dicens, ⁴Multum
dare solent præsumptioni omnium hominum, apud Nos

Epist. 19.^a

4

Epist. 107.^a

De Dijs cap. 1. ^{um} 31

veritatis argumentum est, aliquid omnibus videri: tanquam
 Deos esse, inter alias sic colligimus, quod omnibus de Dijs
 opinio iusta est, cum de animorum immortalitate disserimus,
 non leve momentum quod nos habet consensus omnium
 aut timendum in feros, aut volentium: ut hoc publica
 persuasione. Nisi populo placere voluisset Seneca, Deos
 haud dubie omnino negasset. Quamvis autem hic adeo populariter
 fuerit, in Ceteris tamen Senatorum suorum locis, passim iudicat
 se a populo omnino abhorrere, Credo ut Philosophis, quid vere
 sentiret de ijs quae vulgo Credie, tandem notum a mani factum
 faceret. non tam bene, inquit, cum rebus humanis agitur, ut
 meliora pluribus placeant: argumentum pessimi turbare, et
 tristissima quoque via maxime decipit. ¹ Item, ² veritati inquit, ut
 quaecumque vulgo placeant. et hoc aliud, ³ Circumspiciendum nobis est,
 inquit, quomodo a vulgo huius esse possimus. sed ut populi moribus
 vitam suam maxime convenientem esse praeparabat; sic ut
 opiniones ab illo dissentientes omnino essent, sollicitus curabat ne
 nimis foret erroris, et praecipue in ijs quae de Dijs, de
 animorum immortalitate, et de inferis dicuntur. has enim
 opiniones se penitus exuisse, tanquam raras et falsas, passim
 in libris suis testatur, adeo ut haec sibi nunquam persuasibile,
 hoc clarius ostendat. Omissa nunc quae de animorum
 mortalitate et de inferis dixerit, ad suum locum rejecit,
 satis erit hic de Divinitate quid lenitate ⁴ disserent,
 aperire. ad Evocandos inquit ille, animos imperitorum, ⁵
 sapientissimi viri iudicaverunt inevitabilem metum, ut superanos
 aliquid timerent, vix erat in tanta audacia scelerum aliquid

¹ lib. de vita be
 cap. 1.º

² Epist. 8.^a

³ Epist. 14.^a

⁵ lib. 2.º nat.
 cap. 42.º

Practatus

esse adversum quod nemo sibi satis potuit videre, ad
 controvendos itaque eos quibus innocentia nisi melius non placet,
 posuere super Caput rōndicem et quidem armatum. quid potuit
 clarius et apertius dici ut ostenderetur hęc de Dijs opinio
 conficere esse fabulas, quā melius ad officium traheretur
 populū. Valiorum dicta, suo loco referentur, quibus amplius
 manifestum erit Philosophia de Dijs nihil prorsus sentire. /
 Quod si clarissimi illi, et inter doctissimos Catuade eminentis
 viri a quibus totius doctrinæ atque scientiæ fons ad exire
 hominum reuertim fluit, recte de Dijs sentire, cum vulgo
 aliquando videri sunt, id non tanquam Philosophi, sed tanquam
 prudentes egerunt quibus convenit et sibi a populo vivere
 et Reipublicæ utilitati consulere. multi namque illius
 tantum causa, ad Deorum cultum sese contulerunt, et
 Religionis curam susceperunt, aut regnandi, veluti principes,
 aut regni amore, quales optimi quique Cives, existimantur
 optimum esse aliter, exempto suo, in religione imponi, in quā
 quidem multum expedire civitas falli. Seculari dixisse, testatur
 D. Augustinus, de suo unica in Religionis Cura, ut populi veritatem
 abscondat, et fabulis illam semper obumbrat. Nonne etiam Ecclesie
 Christiana Patres, multimodo scribere volent, variis edictis prohibere
 questionem illam moveri circa mundi Antiquitatem, Deum et Animam,
 ne inde populi fides aliquid detrimenti caperet, et tandem evalesceret.
 Memorabilis est concessio quidam delectorum Cardinalium post
 Lateranense Conciliū de Purandis Elenā hactenus, in quo
 multa ipsi Patres Eminentissimi reformatanda animadvertunt, quæ
 deinde decretis sancti Romani obtinuerunt, jubente Paulo 3.º Pont. Max.

De Dijs cap. 1.um

33

hæc erant præcipue circa ea de quibus nunc agitur, et placet
eorum verba referre. Alius magnus est in gymnasiis —
publicis præsertim in Italiâ, in quibus multi Philosophia profectores
impietatem docent, idcirco præterea indicendum Episcopis ubi sunt
gymnasia publica, ut per eos admonerentur Lectores qui legunt,
ut docerent adolescentibus impietatem, id ostenderent infirmitatem
Luminis naturalis in questionibus pertinentibus ad Deum, ad
mundi naturam vel æternitatem, et similia; similiter ne
permitterent fieri publicas Dissertationes de ejusmodi questionibus,
neque etiam de rebus Theologicis, quæ casti multum existimationis
pudent apud vulgus. Vides hoc Bicaum veniatis tantum populis
occultandæ gratiâ promulgatum fuisse.

Veteres Romani fuerunt etiam Divini Cultus maxime Studiosi,
sedulo Caventis ne populus aliquo modo Religionis vinculis excedere
posset et veritatem deliquere, ita ut aliquando cultoribus quibusdam,
altaris hanc custodiantibus, duabus arvis lapideis repletis, in quarum alterâ
libri reconditi erant; unus de jure Pontificum, alius de disciplina
Sapientia, a Numa Rege Ambo compositi; primus diligentè asservatus;
alter quia ex aliquâ parte ad olivandam Religionem pertinere
existimabatur, ex auctoritate senatus in Conspectu populi crematus est.
Noluerunt enim præci viri quicquam in civitate asservari, quo
animi hominum & Deorum cultu auocarentur. pari prudentia
consideratione apud Athenienses cum Protagoras in hunc modum
opus quoddam cepisset, de Dijs quidem Nature neque, neque an sint,
nec ne; Sum enim plurima quæ ad scire prohibeant, quippe et
Summa rei incertitudo, et brevis homini vita, ob hoc autem principum
querit. Quis autem ex libris illius Cremati sunt in foro sub

1
val. max. cap. 1.
lib. 1. a Plat. in
vitarum.

2
Laet. argu. vita
a Cic. 1. 2. 11. D.

Præctatus

34

Idem in
vita

præconis voce, et singuli qui illos haberent investigati. Sicut
etiam a quodam interrogatur de Rhodice Sculptoris Minerva, et
querens ipse, num Minerva Iouis filia, an Deus? aliter annuit.
Cui Silypo dixisset fertur, At ita non jure sed Rhodice he?
concessit aliter. Non ergo, inquit Silypo, ipsa Deus, quæ se re- cum
in Arcopagum peruacans fuisse, nihil in fieriatus est, imò se recte
locutum assenit, non enim Deum esse, sed Deam: Deos quippe
mares esse. Arcopagite tamen nihil facti placationes, jussione
contigua, ipsum verbo locuto, adeo circumspicere et laxata, fuit
Magistralium prudentia circa ea quæ ad Deorum opinionem
pertinerent, ne videlicet populi Religione solui possent. in quo
patet solius populi causa, et legum metu, a virtutis confessione
sapiens omnes abstrahi: palam cum populo sentire videntur:
et in secreto Cordis eorum ab illo omnino dissentire certum est.

lib. 2. cap. 1.
et sic. 3. de
nat. D.

Ad circo quidam negare Deos non ausi, illos penitus irriterunt, Valerius
Maximus refert Dionisium Syracusanum Tyrannum sacrilegia
sua Jocos dicere protequi voluptatis loco duxisse, detracto enim Joui
Olimpo magni ponderis auro amiculo, injectoque ei Lanæ pallis,
dixit, Ostris graue auream amiculum esse, Syene frigidum;
Lanæ vero ad Vniuersi anni temperat astris. Dem Epidauri
Esculapio barbam auream demijussit, quod affirmare non conuenire
patrem Apollinum inberbem, ipsum barbatur conpti: Idem munitas
aureas atque argentæ e fœnis sustulit; quodque in his more
Græcorum. Erratum erat, Bonorum eas esse Deorum; vnde
bonitas eorum prædicauit, nam Dij boni dici sunt quod
bene faciant hominibus: Idem Victoriâs aureas, patras et Coronas,
quæ simulachrorum portectis manibus sustinebantur, tollebat, et

cas se accipere, non aufferre, dicebas: perquam. Nihilum esse, arguendo, a quibus bona precamur, ab his pomigentibus nolle sumere. ¹ Bion vere dicebat, sacrilegium nullum esse, Deorum enim sunt omnia, et quid quid sublatum est, ex eo loco qui Deorum erat, in eum transferitur locum qui etiam Deorum est; et idcirco templa offringi et expilari impune jubet. Demona non templa expilabat, sed sacrificia omnino contemnebat, et cum ob id accusatus esset, quod nunquam Minerva sacrificasset, respondit, nunquam palam meis sacrificiis illam opus habuisse, plurimas alias imitationes, et de Dijs opiniones ridiculas in omnibus Religionibus recogitatas suo loco narra binur in sequentibus, ut iude Carulum sit multos eadem, qua populus, de Dijs non credidisse. Sed ludibrio potius eos habuisse,

¹ Sance. 7.º lib. cap. 7.º

Quis Ceteris audacior palam et libere dicunt pullos esse Deos, nisi a legislatoribus confictos. et nature fortunaque, solum potestate cuncta in hoc mundo vrbti. de his sic loquitur Lucretius. ¹

¹ Sat. 13.º

Sunt qui in fortunæ jam casibus omnia ponunt
et nulla credunt Mundum rectore moveri
Naturâ volentem arces et lucis et anni
atque fido juvendi quæcumque altaria laugunt

Plurimi hominum in ea opinione plane Consenverunt. multi populi et totæ nationes sic vixerunt. juxta multas nam aut alteram Excerptam. Atlantibus, inquit Mela, nulla de Dijs nota, multæ nationes solem adorant; illæ venerantur et Cum Oritur et Cum Occidit, res ipsis agrisque pestiferum. hoc etiam hatur Diodonæ hatur de quibusdam Ethiopibus, quos nullos

² lib. 1.º cap. 8.º

³ lib. 4.º cap. 1.º

Tractatus

lib. 3° c. 209.

esse Deos censere, affirmat. Et Phalco Callarcos hispanica
populos nihil de Dijs omnino olim sensit. Scribit. Notus est
Diagonas per Excellentiam Atheus cognominatus. Notus etiam

in qua vita

Critias; Notissimus vero Theodorice qui omnes de Dijs opiniones
sustulit, inquit Laertius; Dion etiam non ignotus, ait idem

3
lib. 3° c. 118.

Laertius, dixisse audimur, Deos quod re vera nihil sint. Epicurus
Iam de Dijs non magnopere pugnat, ait Cicero, tantum modo

negare esse Deos non audeat, ne quid invidiam subeat aut criminis,
providentiam autem penitus sustulit, ut in sequentibus referemus,

quod idem est ac Deos omnino negare. Nero imperator illos

in octavia

prorsus negat in Seneca cum ad eorum timorem hortatus esset,
Stulti, inquit, verebor ipse cum faciam Deos. quod sermone gallico

Lepidis versus lux jugeniorum quidam vir jurtatus est in

Agrippinâ tragediâ.

----- ces en fans de l'effroy
Ces beaux riens qu'on adore, et sans sçavoir pourquoy
Ces affamiez du sang des bestes qu'on a stomme
Ces Dieux que l'homme a fait et qui n'ont point fait l'homme
Des plus femmes estaux ce fantasque Sustrou
Va va Terentius, qui les craint ne craint rien.

cap. 4° finit
tractatus

Plurimos alios hic præmittito, sed a li'bi referuntur, qui Deos vel
palam, veritatis amore, vel clam, quopuli int'lu, negare vult-

sunt. hæc autem in re veritas tacere, non falsi secure potest,
et scilicet in cæcitate, in j'is etiam qua ad Deos pertinet,

veritas odium parit. Populus enim hostis potuit. Minus in

Religionis causâ, et in ferissimus exhibit. cum enim

renouare

De Dijs cap. 1.um 37

remouere velle periculosum omnino est. Sæpe potissimum
ratione a publicis negotiis Platonem se se abstinuisse, scribit
Laertius, quod plebs aliis institutis et moribus assueuerat.
pro confesso etiam est apud omnes consuetudinem nature
vires et auctoritatem plerumque assumere, nec illam solum
imitari, sed in eam etiam transmutari. quæ autem consuetudine
inuoluerit, deuenia est, vel etiam minimum mouere ac
laudare velle. De Dijs autem opinio populorum animis
eruditione iustis, tempore aucta, consuetudine corroborata,
plurimorumque consensu confirmata ad id esse videtur, ut
non mirum sit, illam apud eos qui ratione vera et naturali
non utuntur, tantum valere. Quomodo enim ait Seneca Epist. 82.^a
opinionem totius Oci quibus protinus infantia imbutur,
lucines. quæ oratione, hunc errandi consensum, et quibus
iugentii viribus obnixam contra h. generis humani
persuasionem auertit.

Quamuis omnia quæ de huiusmodi rebus dicuntur tam
admirabilia et magna, et gestata magis quam Verba videantur, non
differuntur Philosophorum ac Theologorum, sed potius
Sonniantium potius licentiâ fabularum ficta esse credamus.

Cum vanus stolidus hæc omnia finxerit Error.

Lucr. lib. 11.º

Tamen quia fame assentientis multa dicimus, vel quia hæc
cuncta, nobis in iudic longæ persuasio, vel etiam quia sensus
audaces, et fidem egressi placuerunt, euenit in rumoribus
pluris, (non ratione ducti) domesticisque edoceri. Exemplis Numen
Deorum persæpe comprobamus, et rei consuetudinis antiquæ
Rationumque auctoritatis, ad Religionis deliramenta prolabamur.

Tractatus

lib. de vi. br.
cap. 19

perorum enim rite, inquit *Seneca*, antecedentium gregem
sequimur, persequimurque, non quia eundem esse, sed quia *per*, nec
ad rationem, sed ad similitudinem trahimus, optima ratio ea
qua magno assensu recepta sunt, et unusquisque male
credere quam iudicare; inde ista tanta coacervatio —
aliorum supra alios ventium, primi sunt exitu sequentibus,
quos. *¶* Cum trahunt, versatque nos et persequuntur per
manus traditur error, alienisque perimus exemplis, et nuno
tantum sibi errat, sed alii erroris causa et author est: —
Semper enim de omnibus creditur, nunquam iudicatur. —
rerum ejusmodi consuetudines, et populi erroribus, Religionisque
juvantibus rationis beneficio solus, atque in libertatem vindicatis,
Cum suo iudicio cuique sit utendum, hac in re praesertim
in qua non de re levi, sed de insaniam certatur, nobis
difficile videri debet id sentire quod alii velint. dicimus
igitur adverte eos qui Deos, quos *Latinus Augustus* omnes
piaeque venerantur, introducere; hos re ipsa nihil esse, sed
hominum opinione tantum modo constare. *¶* fumentum est a
Legislatoribus excogitatum, et ad horrorem introductum, longa
successione, ad nos usque productum, vana profectio. hinc illa
quibus ad deum movemur et perturbamur.

Quid amor.
29

Nam sine re, Deus est nomen frustra que timeatur
Et scilicet populos credulitate movet

Quod fingere timeant homines, nosque a majoribus haec
degi ~~percepti~~, ratione explorata, damus nos referentibus, nec ullis
istam opinionem ad rem redigit, nemo dicit vanus author est,
aut fingit, aut Credidit: nemo quid veri esset excussit, —

De Dijs Cap. 1. ^{um}

39

Aliter aliter errorem tradidit, itaque res falsa habet adhuc
 fidem, quia non *Convincitur*. Plura vero pro ingenit
 differentium potius quam pro veritatis fide, in hac materia
 expressa sunt; sed nunc ommissa concurrentium opinionum
 ambage, de quibus in sequentibus, eis qui Deos esse variis
 sermonibus persuadere conantur, dicendum existimo, quod
 Anaxochus Socrati in Platone dixisse legitur, cum mortem
 inultum non esse contenderet, Mens vaga laeva, inquit,
 verborum eloquentiam non admittit: neque vero haec eundem
 colorem praeseferunt, sed ad ostentationem et verborum
 splendorem faciunt, a veritate autem absumt. Illis profecto
 ludii legislatorum & Theologorum animus, et non alia
 ratione excogitasse Deos videntur, quam ut scilicet dictum in
 populos terrent; aut saltem ut dicitur etiam in sequentibus,
 in rebus abditis quarum causas ignorat, ad Deum tanquam
 ad aras Confugiant. illud namque est inevitabile, hinc quo
 humana ratio, viles et ignaves penitus jaceret, et facile
 superaretur, venim ad ejusmodi auxilium multo turpius
 est confugere, quam illud quod volunt non posse descendere,
 et ista figmenta per quae admirationem parari sibi
 persuadent, prorsus ridicula sunt. Quantum Equior vera
 et naturalis ratio est, quae ad aras non Confugit, nec
 Dijs, ut ignorantiam suam prohyant, legit. nec vera
 confrari maule, ignorantiam Confrando; quam illam diffundere
 falsa fingendo; nec turpe ducit dicere, se nescire, cum
 oportet, a lionum controuersia se cure videt, et discordia

Præctatus

disputantium Despicit atque irridet nec ad quid dicatur,
 sed^{an} aliquid verum sit attendit. qui illam sequuntur,
 tanquam ex arte munificentissimâ aliorum certamina
 variasque pugnas illæsi prospiciunt cum summâ voluptate
 nam

Lucret. lib.
 2°

Suaue mari magno turbantibus æquora ventis
 Et tenâ magnum æthere spectare laborem
 non quia vexari quinquam est jucunda voluptas
 Sed quibus ipse malis careas, quæ conneri suaue est.
 At nil dulcius est, bene quam munite libere
 Edita doctrinâ sapientium læpula serena,
 Despicere rudes quos alios, passimq. videre
 Ingens certare, et contendere verbis.

Vera ergo et naturalis ratio hanc summam voluptatem
 tribuit omnibus sapientibus qui illam amplectuntur;
 et opinionem confundit, veritatemque animis nostris aperit.
 Itaque hæc sola nobis vandum est ad certam Deorum
 cognitionem consequendam. Sed quomodo ad id perueniendum
 sit, dicendum nunc videtur. Non enim sufficit, Deos
 simpliciter et absolute negare, ut hoc capite fecimus; et
 verum etiam videndum est, ut vera et naturali ratione, vid-
 fieri possit: Et perpendendum nunc vere Dij non sint,
 an contra. quid sit autem quod vocatur Deus, primum
 considerandum est, tunc enim rectius affirmabitur an-
 sive, nec ne; sed ante omnia, examinemus quomodo
 hujusce nominis notio ad homines pervenit.

Caput Secundum

In quo

De prima Deorum notionem
agitur et declaratur
quomodo ad hominem
peruenit

Male ut quidem opinor, de Dijs dictum
fuit, *Credo et intelliges*, neque etiam illud aliud, *Intellige et
Credes*, probare possum, Sufficeret absolute tantum dicere, *Credo*.
Credere enim est sibi persuadere ea quæ dicuntur, cum ad nos
nunquam pervenerint. Et Latine patet Religionis fides, *Credit* enim
etiam ea quæ nullo sensu percipi possunt, neque ideo intellectu
comprehenduntur; nihil enim in jam declaravimus, in intellectu
esse, quod non prius fuerit in sensu, et hoc certissimum est, siquæ
nulla res potest *Credi* simul et *intelligi*. Si enim *creditur*, non
intelligitur, ob dictam rationem. Si vero *intelligitur*, non *creditur*,
sed *scitur*; at non potest *sciri*, quid et an sit Deus, cum
sub sensus non cadat, sed tantum *Credi* potest de illo quidquid
ab hominibus prædicatur, unde Cicero, *A Philosophis*, inquit, lib. 3.º de N. D.
Religionis rationem accipere debemus. Majoribus autem nostris,
etiam nullâ ratione redditi, *credere*. Item a Philosophis
rationem, ait ille, debemus de Dijs discere, non a sacerdotibus
præsentim cum isti plurimum de rebus divinis mentiantur.†
benequidem sacerdotis expleret, ob illorum in Religionem fragmenta;
Sufficit enim ijs, qui de Dijs edoceri voluerint, aut simpliciter

a
Hidius

Prælatius

Majorum traditionibus deij's Credere, aut A
Philosophis rationem petere, et quia sic fidem et
traditionem, ex Philosophorum mentibus, rejicimus, rationem
sequemur, et secundum veram illam et naturalem, quaerimus
si sic Deus, unde sit ille, sic enim Cato in Cicerone
quaerebat, Concedo, inquit ille, esse Deos, doce me igitur,
unde sint, ubi sint, quales sint, corpore, animo, vita; Nos
hic tantum nunc quaerimus, unde sint et quomodo ad nos
illorum notio pervenerit, idque ratione investigamus.

lib. 1.º de
N. D.

In quæritæ
Ep. ad Herod.

secundum autem Epicurum, et refertur Laetius, omnia
ratio a sensibus ducta est; omnesque Cogitationes a sensibus
manant. Itaque qui quaerit de re aliqua secundum rationem,
an sit, aut quid sit; necesse est illum prius nosse quod
quaerit; per anticipationem nimirum, siue comprehensionem.
Id est ait Epicurus, memoriam ejus rei quæ nobis tam
intussecus apparuit. V. g. simul atque homo nominatur,
continuo per anticipationem forma illius intelligitur
precedentibus et ductibus sensibus. proinde igitur quod
prius omnium nominum ordinatum est, manifestum est.
neque enim profecto quaeremus quid inquirimus, nisi prius
novissemus; V. g. quod procul abest, Equus ne, an bos est;
oportet etiam antea per anticipationem agnovisse, bovis et
Equi formam; neque vero quicquam nominaremus, nisi prius
per hanc anticipationem illius forma per oculos animo impressa
esset; Evidentia sunt igitur anticipationes; et omnia
comprehensiones cogitationesque nostras a priore, certo aliquo
pendere, patet, ad quod illud referimus quod Cogitamus, ut

Tandem nouimus an sit homo necno. secundum hanc uero —
 Epicuri doctrinam, Certum eni neminem nosse Deum; nullus
 enim de eo ullam remquam habuit anticipationem neque
 igitur dici potest an sit, ~~Quid~~, nec quid sit. absurdum
 Deo esse de illo disputare, quæ uere aut nominare, præterea
 quæ a uocibus dependent, ait idem Epicurus, oportet
 comprehendere, ut ea quæ opinamur, siue quaerimus, siue
 de quibus ambigimus, ad ea referentis melius possimus
 diiudicare, si quidem habebimus quaesitum, uel dubitatum
 ad quod referamus et ne ignarus uoces habeamus, necesse
 quidem est primam notionem per unamquamque despici
 uocem, nihilque probatione iudicare. Siue secundum
 sensus obseruare omnia oportet, ac simpliciter
 presentis intuitus, siue mentis, siue quorumvis
 iudiciorum. In quo non dubium est quin difficile omnino
 sit, imo impossibile, de Deo primam notionem habere
 prospectam, et scire quomodo ad homines perueniret,
 nisi prorsus figmentum esse dicatur. hic autem loquimur
 de Deo illo quem leges nobis prædicant, qui que ignotus,
 incomprehensibilis et inuisibilis esse dicitur, et huiusmodi
 Deum figmentum esse dicimus, et nullum uerum Ens
 habentem. Nam qui primus de Deo locutus est, debuit
 hanc uocem, siue terminum ad aliquid referre, et dicere
 quid significaret ejus modi uox, Deus, quidque per illam
 intelligeret, ne ignarum uocem proferre uideretur. At ut
 hoc faceret necesse omnino fuit illum iam habere de Deo

Tractatus

notionem anticipatam, et eam utique persensus acceptam, alia etenim, vana et inanis proctur est. At de Deo persensus nulla esse potest notio; igitur figmentum esse inferre necesse est: dicere autem notionem illam ab aliquo hominum ad alios profectam, inutile est; quæremus enim quomodo ad istum pervenerit, et sic in infinitum. dicere etiam a Deo ipso hominibus reulatum et datam fuisse, inane vel potius deultum est. Nam si ij a Deo datam dicant, necesse est ut prius de Deo notionem haberint; neque enim de illo quidquam fieri potuere, cogitare et imaginari, nisi præcedenti quadam notionem. V. g. Legislatores olim qui primi Deos introduxerunt et opiniones de illis, alijs hominibus tradiderunt. fingens cum illis loqui et familiariter conversari, quomodo (si quis Deorum, ut illi dixerunt, eos esse allocutus,) potuere cognoscere, Deum esse, illum qui eos alloquebatur, Cum antea de Deo ipsi nihil quidquam scirent, neque illum cognoscerent. præterea, qui loquebatur illis, aut aliquâ indutus formâ et Corpore apparuit, aut non apparuit, sed vox ejus tantum audita est, si primum, videntur Dei formam: dicant ergo nobis quænam ea sit? si secundum, certi esse non possunt, nec scire quis illis locutus fuerit. Itaque non video quare isti potius dicerent Deum esse qui loquebatur, quam hominem, cum jam scirent homines esse, et eos sermone uti: Deos vero omnino ignorarent. In quo patet nomen Deorum, merum esse figmentum, Cum neque a Dissertis, neque ab hominibus hæc Notio haberi potuerit: neque Natura quidem hanc notionem

De Dijs cap. 2. ^{um} 45

hinc hominibus; omnes enim illam et eodem modo, et nullis exceptis haberent. At de Dijs omnes fere nationes diuerso modo sentiunt: Aliquæ etiam nihil quicquam sentiunt, neque Religionem habent, ut superiori capite retulimus. et ex ijs quoque hominibus qui religionem ab iuuentute atque susceperunt, proceri eam deseruerunt, et Athei facti sunt; Ignorantia a natura hæc nobis aduenire potuit. Itaque inde sit hæc prima notio, dei nullo modo posse, sed omnino constare esse figmentum, nullosque esse Deos, quemadmodum illos leges prædicant, et id admodum verum esse patet; illudque demonstrare recte possumus ex ipso nomine Dei, Ætymologia huiusce vocis discussa et explicata. Cum enim voces et nomina a rebus ipsis ortum ducant, et à rebus sunt omnino positivi, id est ad rem aliquam referantur, et verum aliquid ens, aut figmentum admodum ens significant; priusquam sit necessario, quod nomine donatur, et illo qui nomen imponit, et etiam nomine ipso imposito; aut nomina sunt varia et ignavia, veluti incondite et inarticulate voces; ut supra ex Epicuro retulimus. Eueniet ut examinato Dei nomine cognoscemus quænam sit vera eius significatio: et Deum esse aut verum aliquid ens; aut figmentum.

Ignorantia a natura hæc nobis aduenire potuit. Itaque inde sit hæc prima notio, dei nullo modo posse, sed omnino constare esse figmentum, nullosque esse Deos, quemadmodum illos leges prædicant, et id admodum verum esse patet; illudque demonstrare recte possumus ex ipso nomine Dei, Ætymologia huiusce vocis discussa et explicata. Cum enim voces et nomina a rebus ipsis ortum ducant, et à rebus sunt omnino positivi, id est ad rem aliquam referantur, et verum aliquid ens, aut figmentum admodum ens significant; priusquam sit necessario, quod nomine donatur, et illo qui nomen imponit, et etiam nomine ipso imposito; aut nomina sunt varia et ignavia, veluti incondite et inarticulate voces; ut supra ex Epicuro retulimus. Eueniet ut examinato Dei nomine cognoscemus quænam sit vera eius significatio: et Deum esse aut verum aliquid ens; aut figmentum.

Ignorantia a natura hæc nobis aduenire potuit. Itaque inde sit hæc prima notio, dei nullo modo posse, sed omnino constare esse figmentum, nullosque esse Deos, quemadmodum illos leges prædicant, et id admodum verum esse patet; illudque demonstrare recte possumus ex ipso nomine Dei, Ætymologia huiusce vocis discussa et explicata. Cum enim voces et nomina a rebus ipsis ortum ducant, et à rebus sunt omnino positivi, id est ad rem aliquam referantur, et verum aliquid ens, aut figmentum admodum ens significant; priusquam sit necessario, quod nomine donatur, et illo qui nomen imponit, et etiam nomine ipso imposito; aut nomina sunt varia et ignavia, veluti incondite et inarticulate voces; ut supra ex Epicuro retulimus. Eueniet ut examinato Dei nomine cognoscemus quænam sit vera eius significatio: et Deum esse aut verum aliquid ens; aut figmentum.

Ignorantia a natura hæc nobis aduenire potuit. Itaque inde sit hæc prima notio, dei nullo modo posse, sed omnino constare esse figmentum, nullosque esse Deos, quemadmodum illos leges prædicant, et id admodum verum esse patet; illudque demonstrare recte possumus ex ipso nomine Dei, Ætymologia huiusce vocis discussa et explicata. Cum enim voces et nomina a rebus ipsis ortum ducant, et à rebus sunt omnino positivi, id est ad rem aliquam referantur, et verum aliquid ens, aut figmentum admodum ens significant; priusquam sit necessario, quod nomine donatur, et illo qui nomen imponit, et etiam nomine ipso imposito; aut nomina sunt varia et ignavia, veluti incondite et inarticulate voces; ut supra ex Epicuro retulimus. Eueniet ut examinato Dei nomine cognoscemus quænam sit vera eius significatio: et Deum esse aut verum aliquid ens; aut figmentum.

Ignorantia a natura hæc nobis aduenire potuit. Itaque inde sit hæc prima notio, dei nullo modo posse, sed omnino constare esse figmentum, nullosque esse Deos, quemadmodum illos leges prædicant, et id admodum verum esse patet; illudque demonstrare recte possumus ex ipso nomine Dei, Ætymologia huiusce vocis discussa et explicata. Cum enim voces et nomina a rebus ipsis ortum ducant, et à rebus sunt omnino positivi, id est ad rem aliquam referantur, et verum aliquid ens, aut figmentum admodum ens significant; priusquam sit necessario, quod nomine donatur, et illo qui nomen imponit, et etiam nomine ipso imposito; aut nomina sunt varia et ignavia, veluti incondite et inarticulate voces; ut supra ex Epicuro retulimus. Eueniet ut examinato Dei nomine cognoscemus quænam sit vera eius significatio: et Deum esse aut verum aliquid ens; aut figmentum.

Ignorantia a natura hæc nobis aduenire potuit. Itaque inde sit hæc prima notio, dei nullo modo posse, sed omnino constare esse figmentum, nullosque esse Deos, quemadmodum illos leges prædicant, et id admodum verum esse patet; illudque demonstrare recte possumus ex ipso nomine Dei, Ætymologia huiusce vocis discussa et explicata. Cum enim voces et nomina a rebus ipsis ortum ducant, et à rebus sunt omnino positivi, id est ad rem aliquam referantur, et verum aliquid ens, aut figmentum admodum ens significant; priusquam sit necessario, quod nomine donatur, et illo qui nomen imponit, et etiam nomine ipso imposito; aut nomina sunt varia et ignavia, veluti incondite et inarticulate voces; ut supra ex Epicuro retulimus. Eueniet ut examinato Dei nomine cognoscemus quænam sit vera eius significatio: et Deum esse aut verum aliquid ens; aut figmentum.

Tractatus

In Cratylō.

sic Enkelvati scripsit, et hujus nominis Etymologiam
 perfectissimes aperuit. videntur mihi inquit primi homines
 Graeci nos solos Deos putasse, quos etiam nunc multi barbari
 habent Deos, Solem, Lunam, Astra, Caelum, Cum jamus hae-
 omnia perpetuo motu progredientia, ac Currentia viderent, ab hae-
 runtis natura, hoc est, ἀπὸ τῆς θεῖν (quod est Currere) θεός.
 hoc est Deos istos appellasse. Plutarchus hoc nomen derivari
 vult a θεοθεῖν, hoc est Contemplari, quia Solem, Caelum
 Astra, & lunamque, haec omnia inferiora contemplantur. In
 sol, Luna, Caelum, et Astra Dij sunt. et ab antiquis
 omnibus populis pro Dijs habitum fuisse, alioque pro
 Deos ignoravisse, diffusius ultimo hujus tractatus Capite
 ostendemus. Item multos populos adde etiam alios non
 habere Deos declarabitur. haec itaque ratione non Multum
 difficile est primam de Dijs inventionem, cum Astris
 hoc nomen conveniat, quod ab eorum natura ductum atque
 impositum illis fuit. Huiusmodi igitur vox, Deus, nullo modo
 fuit cognita, antequam primi illius inventores illam excogitassent,
 et tradidissent. quomodo autem, et a quibus id factum fuerit
 declarandum videtur.

Non nisi hi Graeci videntur esse primi qui Caelo et astris
 Deorum nomen imposuerunt, sed potius Aegyptii, a quibus
 omnes Religiones fluxisse in praesens ostendemus, apud eos enim
 hoc nomen multo ante in usu erat, quam apud Graecos: Et
 Graeci quidem videntur ab illis mutuati et usurpati hoc
 vocabulum, Aegyptii enim vocant Theut quod Graeci
 θεός nominant. et hoc soli et Astris impositum fuisse apud

2
 lib. 1.º d. Plac.
 Phorum, cap. 6.º

De Diis cap. 2. ^{um}

47

Ægyptios sicuti apud Græcos aperte testatur Didonius
 Siculus, Accipimus, inquit, Ægyptios pro Dijs Solem et lib. 1.º cap. 2.º
 Lunam habuisse: Solem vero Osiridem vocatum, Lunam vero
 Isisidem, eorū nominis ratione appellatam. Et Osiridem quidem,
 ut qui suis radijs veluti pluribus oculis, terram ac mare
 illustraret, multos oculos habentem dixero. Isisidem vero
 interpretati tam esse, antiquam Ægypto nomine ab æthiopia et
 veteri ejus ortu. Num Deorum genus primum apud Ægyptios
 fuisse dicit, Astronomicus ab ejs veteris observationes reportare.
 Herodotus quoque assertit Ægyptios primum duodecim Deorum in 2.º libro.
 cognomina, in usu habuisse, et ab illis Græcos fuisse mutuatos.
 (per Duodecim Deos intelligit duodecim signa Zodiaci) unde
 autem Singuli Deorum extraxit, an Cuncti semper fuerint, aut
 quæ Græci, hæc hinc Ignoratum dicit, nisi nuper atque neri-
 (et sic dicam) Auctores horum Deorum mentionem ad in 3.º libro.
 Chaldaeos referat, et Aristonem rursus etiam ad hos hæc referre
 ut dicemus reliquis capitulis hujus tractatus. A quibus cumque eandem
 hæc mentionem profecta sit, necesse videtur primos aliquos
 admittere Deorum excogitatores, a quibus hæc quam de illis
 habemus, quasi per manus tradita ad nos usque producta
 fuerit omnino: nam pauca nationes fuerunt inquit Natalis
 Comes, quæ Deos introduceres Quæ fuerint, nisi ab alijs acceptos,
 et omnium pene Religionum origo ab Ægyptiis in Græciam,
 et in Persas prius, deinde ad alias nationes mansisse credita
 est. Christiani dicunt ab Hebræis Religionem ortum duxisse,
 sed Cum Moses Hebræorum Summus, Religionis author
 apud Ægyptios Educatus fuerit, et omni eorum genere doctrinæ

³
 in 3.º libro.
 cap. 2.º

⁴
 lib. 1.º. Arg.º
 cap. 7.º

Præclatus

Institutus, ut ipsa sancta Scriptura avertit, non dubium
 esse quin etiam ab Ægypto profecta sit, sicuti a harum
 lib. 2° cap. 6° nationum leges. ad illos enim et testatur Diodorus Siculus,
 quam plurimos antiquis temporibus transmigrasse in leges et
 doctrinam illorum, porro perent, memorie semper prodinum est.
 Non autem auserim absolute affirmare Ægyptios primos
 Doctum esse inventores (nec etiam id negaverim). Sed aut
 Inventores, aut saltem a ruinis reparatores illos existimaverim.

2
 vid. cap. 5um Sy
 tract. de mundo

Quod ut intelligatur, sciendum est² diversis hinc partibus, et
 in quam plurimis, olim innumeras, per longas temporum
 ad horumque revolutiones, accidisse ruinas, aut lato partibus
 aquarum eluvionibus, aut etiam hinc montibus, incendis, aliisque
 divi nature vicibus cuncta mortalia quærentibus, nec uni
 tantum populo istas incubuisse ruinas, sed plurimis eodem
 tempore, a deo et scriptores, aliquas illarum universales
 appellaverunt, quod ex latissime patirent. Sui generis fuit
 diluvium Noaticum, quod sequenti tractatu ostendimus non
 fuisse universale. At in istis ruinis omnes homines pen
 consumpti, nihil fere ex eis remanebat, nisi pauca admodum,
 attrita et lacerata reliqua: In eluvionibus præsertim qua
 latius quam alie ruinae diffundebantur, in solum qui ad montem
 altos confugiebant, ut S. halo testatur. alii a his
 calamitatibus evadebant, et si quam plurimum pastores erant,
 ut post. hinc, montium jugis viciniores, a quibus ideo effugiendi
 plus temporis erat, quia minus periculi et spatii ad loca salutis,
 si vero rades, omni que doctrinae operibus, et literarum
 priorumque legum signa, nisi quod obscura quedam de
 singulis fama ad illos pervenisset, progressu tandem temporis
 novar

De Dijs cap. 2. ^{um}

49

noua discendi, aut fortasse peregrinandi cupiditate ducti qui
 iugentis alios prestabant ad alias nationes a ruinis istis
 immunes proficiscerentur, et maxime qui veritas orientum
 erant, in *Aegyptum* iam faciebant: sane enim inundationes
 nunquam exortum fuisse refer Diodorus Siculus, Cum in ^{lib. 1.º cap. 2.º}
 ea pluuia rara sint. Urque viri isti e veteribus rerum
Aegyptiarum monumentis sibi noua omnia haerentibus, et ad
 suos tanquam eorum inuentores ea referebant. et quia de Dijs
 ac Religione pristinam opinionem, sed rudem et incultam
 habebant; et Cum is mos se omnibus re libentius
 querant deijs de quibus aliquam notitiam iam perceperat, de
 Dijs opiniones illi praecipue accipere contraque ad religionem
 pertinentia, et popularibus suis tradidere, fingentis ista a Dijs
 ipsis ad se esse delata, aut reuelata fuisse, et Multos
 regulatores fecisse in sequentibus declarabimus. Regum deorum
 et Religionum reparatores *Aegyptios* dixi, non fortasse vero
 inuentores. illi enim vicissim quamuis a inundationibus im
 munes, non fuisse tamen castrorum calamitatum exortum;
 imo bellorum vastationibus dinoxii plusquam caeteri hominum
 semper fuerunt. Hoc vero calamitatis genus non minus
 caetera quaeque quam ipsae homines contumit, et ac ita dicam,
 annihilat; Numerosae historiae fidem faciunt totas iugentium
 nationes armorum vi deletas, penitusque extirpatas fuisse,
 et per alias nationes dissipatas, nec autem facrum olim
Aegyptiorum passos fuisse non negauerim, et a alijs quoque
 nationibus rerum antiquarum nouam illos percepiisse cognitionem;
 veluti alij populi ab illis perceperunt feruntur. Nam quantum ad

Tractatus

lib. 4.º cap. 1.º

Illorum originem quam jactant omnium esse primam, nihil
 moror, Cum mundus æternus sit, vnde sequenti tractatu
 ostendemus. Præterea non ac. **E**gyptos cum illis de originis
 antiquitate contendant, et asserant **E**gyptios plurimas
 leges ab illis didicisse, atque apud eos Deorum Cultum
 primitus adinventum, ut referuntur **D**iodorus, sacra
 insuper, pompas, celebritates, aliaque quibus Dijs honore
 impenduntur, ab ijs fuisse recepta. fieri igitur potest, ut
Egypto quondam vastata, et rerum monumentis apud illos
 omnino, ruinarum specie, absumptis, **E**gyptii ad **E**thiopes,
 ubi erant alia monumenta integra, transmigraverint, novamque
 rerum antiquarum cognitionem ab ijs mutuati fuerint. ~
 quod si rursus erit, **E**thiopes vicissim parva fata expertos
 fuisse, vetustissimis temporibus, et id ad infinitos annos
 alias populorum populos fuisse, fund impossibile videbitur
 ijs qui Mundum æternum crediderint; et sic recte
 affirmaverim **E**gyptios non fuisse fortune primos
 Deorum et Religionum inventores; sed ut utique
 habeant siue ab **E**thiopibus, siue a **S**cythis qui etiam
 se antiquissimos dicunt, siue a **C**haldaeis qui sane
 vetustissimi, ex observatione astrorum apud eos, per tam
 immensas sæculorum series facta, a **D**iodoro consentitur,
 siue ab **E**gyptiis, aut quibus libet nationibus rerum
 istarum inventores, sint profecti penitus ignoramus; ~
 hoc tantum certum atque perspicuum habemus quod apud
Egyptios fuerint olim vetustissima monumenta, et
 præsertim de Dijs ac Religionibus, idque memoria a

De Diis cap. 2. ^{um}

51

pluribus Historicis proditum semper fuisse nouimus. —
 Per eos autem nihil aliud intellexisse quam solem, Lunam,
 Astra Cœtera, Cœlumq. omnes. Et ab ijs ad alias omnes
 nationes, vel, ut diximus, ab alijs nationibus ad eos hanc de
 Dijs doctrinam fluxisse asseuerare non possumus, ut potè non
 omnino compertum id habeamus sed tantum conjecturis et
 verisimi litudine ducamur ex his quæ supra narrauimus. —
 Omissa igitur de Inuentore controuersia, ipsam inuentionem
 considerabimus: et quomodo ad homines peruenerit hæc de
 Dijs notio, ab inuentoribusque tradita fuerit, examinandum
 nobis proponemus; in quo quidem reperiemus Deorum nomen
 nil nisi figmentum esse, ut supra declarauimus, et nullum
 verum ens habere, propter illud quod soli, lunæ, omnibusque
 Astris et ipsi Cœlo conuenit.

Hujus autem figmenti inuentionem et primam de Dijs
 notionem multi declarant, hæc uero talis est, ut Cicero testatur,
 Sicut, inquit ille, qui dicant totam de Dijs immortalibus —
 opinionem fictam esse, ab hominibus sapientibus Neip. causa,
 ut quos ratio non posset, eos Religio ad officium duceret. —
 Diffuse Sextus Empiricus hæc sententiam exponit ex Critiâ
 dicenti quod antiqui legislatores finauerunt Deum inspectorem rerum
 quæ bene et male fiunt ab hominibus, ut nemo tantulum
 iniuriâ proximum suum afficiat, cauens ne à Deo puniatur. —
 disertis autem uerbis ita dicit, fuit huius quando uita homin
 inordinata erat et belluina, cum neque bonis ullum esset
 præmium; neque ullum malis supplicium. Deinde Nihil
 uidentur homines leges tulisse quæ poenas irrogarent, multabatur

lib. 1.º de
 n. d.

lib. 2.º ad
 Marc. cap. 2.º

Præctatus

autem si quippiam peccaret. posse ea quoniam leges quidem hæc
eo adducebant ut palam scelera non admitterent, clanculum
autem ea admittebant. Tunc mihi videtur vir aliquis —
Ingeniosus et prudens cognovisset quod opera præcium faceret, si
inter mortales invenisset quem admodum malis metus esset
intuitendus, etiam si clam ascerent, aut dicerent aut cogitarent, hinc
Deum introduxit, ^{quæ} Montique audiens et adspiciens, cogitansque et hæc
attendens, et diuinam gestans naturam, a quo audiuit quidem —
quid quid dicunt esse inter homines: quid quid autem fieri videri potest.
si quis autem apud se cogitat mali, hoc Deos non latere, Plutarchus
ex Euripide idem omnino refert dicens, homines olim feram et
agrestem vitam brutorum more vixisse, ita ut fortiores et
viribus potentiores in firmiores opprimerent, at Legibus a
quibusdam Sapientibus excogitatis, hanc effrenatam viuendi
licentiam moderatam fuisse, et ad æquitatis normam
compositam. Cum que leges illæ his sceleribus solum
cauerent, quæ palam perpetrarentur, non vero occultis criminibus:
Aliquem Deos esse, finisse dicit, qui omnia clam et palam
ab hominibus facta et dicta, audirent atque viderent, præmiisque
bonis laugirentur, et suppliciiis improbos conquerent, atque hæc
est prima de Dijs nobis et iuuentio a Legislatoribus orta, quos
autem statuerint et dixerint esse Deos, ex ipsa nãjus vocis
Etymologia liquet. Et solum, lunam, Astra cætera, cælestiaque
omne pro Dijs habuisse certum est: eos que rudibus et
agrestibus hominibus colendos et adorandos præcepisse, ab illis que
bona et mala ad homines venire, bona bonis laugiri, mala malis
mitti docuisse, quæ opinio eo facilius hominum animis insedit, et

lib. 1.º de St.
pl. cap. 7.º

De Diis Cap. 2. ^{um} 53

Cælo tonitrua et fulgura, jnque pluvias facundas aurasque
salubres proficisci conspiciunt. hoc seculum Empiricus dicitur
dicens; quod qui primus signum illud introduxit, armaxime
homines terret. Deos semper predicaret, et la bores, afflictionem
ac timores mortalibus ex superno circuitu predicaret, ut ridi
esse fulgura et horrendos tonitruum sonos; humidumque in
terram jn orbem descendere; et stillatum cæli corpus, candentemq
sterni globum procedere, ex quibus ad timorem homines reduxit.
Democritum hujus etiam opinionis fuisse testatur idem Empiricus,
et ceteros videns quæ in sublimi accidunt, tonitrua ridelicet,
fulgura, fulminas, horum Coenæ solisque et lunæ de fecus
maxime terri solitos dicit. timor igitur quem de his obire
homines conceperunt, cum ea ad solem, lunam et stellas
referrentur, facile ad cultum et adorationum animos ducere, inde
Stattius recit cecinit

Primum in orbe deos feru timor...

U Horatius

cælo tonantem credimus Jovem
Regnare.

Nihil enim magis, quam metum, hominum animos coercere
Legislatores crediderunt, neque ullis potentior mens esse
videtur, quam qui ex rebus sublimibus et cælestibus oritur,
est potè ea sine incogitate et mentibus humanis imperare,
et tanquam ex obscuro, ut sic dicam, spirant. ex quo
gravis timoris causa obviuntur.

Docet hos supra dictos Deos, innumeri alii, temporis
progressu, excogitati atque jntroducti sunt, et a phisicis rebus,

Practatus

lib. 1° de
N. D.

ait Cicero, bene atque utiliter iuuentis, tractatio est ad
 Emmentibus efficiendis Deos, quæ res genuit fallas opiniones,
 erroresque turbulencos, et superstitiones perniciosas. Dii enim
 omnino traducti sunt ad similitudinem imbecillitatis humanæ;
 nam et perturbatis animis inducuntur; formæ hominum illis
 datae sunt, resque, ætates, perturbaciones etiam, aliisque oia
 quæ sunt imbecillitati hominum propria. Mutarum quoque
 rerum, quia tanta vis erat, ut sine Deo Regi non posse
 Cederetur, ipsa res Deorum nomen obtinuit. quibus etiam
 homines etiam in Deorum album a scriptis fuerunt, et simili
 honor atque adoratio illis, quæ Dijs tributa est. Cum
 scilicet de populis benemeriti essent, et utilitatem quandam

lib. 2° de
N. D.

ex ijs hominibus perceperunt. Reliqua^{rum} magnitudine, Inquit
 idem Cicero constituti sunt ij, Dii, qui utilitatis quasque
 exigebant; et suscepti vix hominum consuetudo communis,
 ut bene fieri excellentis virtus in Cælum fanda ac voluntati
 tollerent. Cui Lactantius consentit his verbis, non est

lib. 3° de
fal. Relig.
cap. 15°

obscurum quâ ratione Dii Cæperunt nominari, Cum enim
 homines agrestem vitam propter eorum caritatem sine
 ductore vivebant, non est dubium quin illis temporibus
 homines Regem ipsum, totamque gentem summis
 laudibus, ac novis honoribus prætulerunt, ut etiam Deos
 appellarent, sive ob miraculum virtutis, (hoc vere putant
 rudes adhuc et simplices) sive (vix fieri solet) in adulationem
 presentis potentia, sive ob beneficia quibus erant ad humanitatem
 compositi, deinde ipsi Reges cum Chari fuissent, iis quorum

De Diis cap. 2.um

55

ditam composuerant, magnum sui desiderium reliquerunt
 Mortui; jaque homines eorum simulacra finxerunt, ut
 haberent aliquid de imaginum contemplatione solatium, progressique
 longius per amorem ~~scilicet~~ meriti, memoriam de functorum colere
 ceperunt, ut et gratiam referre bene meritis viderentur, et
 Successores illorum allicerent ad bene imperandi cupiditatem.
 Prodicus Chius, ea quae prodesse hominum vitae Deorum in
 numero habita esse dixit; preta et arua et pecudum greges
 isto modo venerari dicebat, quod fructus ex eis capiuntur, ut
 refert sanctus Enyricus. Ipsi vero qui irridentur Aegyptii;
 cui Cicero, nullam belluam, nisi ob aliquam utilitatem, quam ex
 ea Capere, consecrauerunt. Innumeras alias de Diis opiniones
 ac sententias fabulam omnino redolens, capit sequenti referentis.
 Non enim Deorum ab ijs rebus quibus conveniret, ad eas quibus
 nullo modo competiret, insulse tradiderunt antiqui omnes
 Theologi; qui cum Poetae essent, per opaca mendaciorum
 et fabularum spatia decurrere maluerunt quam veritatem
 ingenue aperire. Neque illam variis fictionibus et coloribus
 indutam et obscuro sermone, sed verbis elegantibus et rythmis
 compositis ^{tam} occulta ~~sermone~~, populo proposuerunt.

lib. 8. ad mar.
cap. 19.

19 d. 11. d.

Omnia enim stolidi magis admirantur amantque
 Inuersis qua sub verbis latitantia cernunt
 itaque constituunt, quae belle laugere possunt
 Aures, et lepto qua sunt fucata sonores.

sic homerus, sic Orpheus, solon quoque, et plurimi alii
 Philologorum atque Theologiam suam fabulis immixtam
 atque contextam, hominibus tradiderunt, et qui illos ad nostram

Tractatus

usque ad hanc in docenda Theologia secuti sunt, aut veterum
 scriptis decepti atque persuasi, aut scientis prudentisque,
 fabulis fabulas alias addidit, a deo ut nullus fere, nisi
 fabulando de Diis locutus fuerit. quin etiam si quas eadem
 rerum non latet, exaltans illud, ad commenta subtilitatem
 ingenti traduxit, in quibus tam varia et diuersa acuminis et
 mentis solertia confecta sunt, ut cuncti fere libri Theologici
 nihil aliud contineant, et Theologia ipsi omnino fundamentis
 iunctur fabulosis: cunctaq; hodie disputationes ac quaestiones
 qua super hac res mouentur, has fabulas hominum eximie
 altius in figunt. Ita ut hanc diuinationum auctoritate,
 cui nullus obstitit, fabulis mundum implere Theologi
 laruasque, ut ita dicam, ad leuorem animis incutiendum
 cum quadam auctoritate fluxerunt, ipsi quoque nos a primis
 animis a seue fieri curant, ut seclivet, profundiores teneret
 ad huc mentibus radices agat error. Quod Plato maxime
 praecipit, et puerorum eruditionem a fabulis incipere iubet.
 tunc enim potissimum, inquit ille, formatur et induitur figura
 quam quis unicuique imprimere velit, approbatae vero
 fabulas, matres ac nutrices parvis narrare iubemus, animosq;
 illorum fabulis diligentius quam corpora ipsa manibus
 in formare, et fabulatum habenda ratio est, pergit ille,
 nec permittemus ne vulgares a vulgaribus confectas fabulas
 pueri audiant, ne animis concipiant opinioniones plerumque
 contrarias illis quas ipsas habere debere putamus, cum ad
 perfectam aetatem deuenierint. hoc loco intelligit Plato,

lib. 1. de
 Rep.

fabulas de Diis a Socris, Theologis? doctissimis et non
vulgaribus viris conficimus. quantum persuasio a mulieribus
et a potius magis credulis, et viris mentis multo infirmioribus,
suscepta, per has deinde facilius puerorum animis
imprimatur. Istis vero deliramentis ab ineunte aetate quasi
lucubrati homines, fuerit tandem non prava consuetudine, illorum
animis hac radicibus habeant, nec quidquam omnino sentiant
quam quod ejusmodi anticipatae opiniones sinunt et patiuntur, ad
eas cuncta quae inquirent tamquam ad amussim referant et
dirigant, ratione autem veroque iudicio nullo modo vinctis, quod
Aristoteles et Averroës maxime et declarant et improbant,
et potius id sic sola omnium fabularum origo, et materia quae
perpetuus error in religione inter homines alitur atque fovetur.
Causulationes secundum consuetudines accidunt, inquit, Aristoteles,
quemadmodum enim Consuevimus, ita iudicamus dici debere, et
quae propter hoc non apparent similia, ~~sed~~ ^{et quae} non
consuevimus ignorantia magis peregrina; consuetum enim
notius est. quantum vero vim consuetudo habeat, leges declarant,
in quibus fabulosa et puerilia plus valent propter consuetudinem
quam si congrueremus ea. Tam Averroës hunc Aristotelis
locum commentans, Consuetudo, inquit, causarum omnium est
fortissima propterea Platarchus nostris in apprehensione veritatis
debili modo se habet, quoniam homines aetate sunt a pueritia
in rebus legum, quae sunt de maximis impedimentis ad
sciendam veritatem, potissimum in hac scientia, in qua plures
enumerantur opiniones, quae sunt veluti radices et fundamenta

1
2° metaph.
cap. 3°

Tractatus

Legum: Quod Deus sit, quod sit intelligens et optans, et
 Mundi causas, et summum optimumque bonum, et gubernator
 ac mundi rector, et reliqua quae ponantur in legibus; non ut
 homines qui vivunt sub illis legibus, sciant: sed ut boni fiant:
 Lex enim non est ut sciamus, sed ut boni fiamus. recte igitur
 dicitur radices, quae ex hac scientia accipiuntur, esse positas in
 legibus, non ut homines, qui vivunt in eis, sciant, sed ut
 boni fiant. et non accedat tantum in legibus, sed in primis
 cognitis, id est, in primis principis: sicut ad accedat hominis
 qui audierunt in principio scientiam loquentium. Isti enim
 propter consuetudinem negant naturam, id est agens naturale
 esse, quia dicunt omnia facere Deum: et etiam negant
 veritatem quae habetur in hac scientia et negant necessarium
Esse, et ponunt omnia possibilis esse propter Deum.
 In vides falsas et fabulosas de Diis opiniones sola
 consuetudinis et legum auctoritate a teneris Annis
 mentibus hominum insitas vigere? quibus sane si non
 essemus quasi vinculis Constructi, sed iudicii nostri arbitrio
 relicti, non dubium esse quin istae omnes rejectis fabulis ad
 veram rationem revertentur: quae nos, ut ex supra dictis constat,
 fabri cogere nullo esse Deo propter Coelestia Corpora Lucianus
 adversus innumeras ejusmodi fabulas rationem solum in medium
 adducit, et veritatis lumen in tenebris mendaciorum tenebris
 tantum accendit, opponitque his quae dicuntur de Diis, de
 Inferis, de Gigantum rebellionem, de primo illo hominum in Attica,

De Divs Cap. 2.um 59

oleum more, ortu; aliisque absurdis admodum, monstruosisq;
fabulis; et quæ, ut ait ille, solas quærorum mentis afficere
queant, qui Larvam adhuc Lamiamq; metuant. Sono animo
simus, inquit, quum magnum adversus res ejusmodi habeamus
remedia, veritatem nempe, rectamque omnibus in rebus
rationem; quo si vitamur nullis hujusmodi vanis stultisq;
mendacis turbabimur? Igitur istam Luciani doctrinam
sequentes, et ratione veræ, unde sunt Divi perpendentes;
cognoscemus ejusmodi nomen celestibus corporibus convenire,
et rei et significationes nominis, ut diximus: firmatumque
esse ad Reip. utilitatem accommodatum: deinde ad fabulas
traductum legum auctoritate, et consuetudinis potestate
validum, mentibus que nostris conditiones insitum, et inde
primam Decorum notionem et quomodo ad homines illa
perveniret haud dubie addiscimus. Nunc coctas de illis
opinionibus fabulosas referemus, perspicimusque quibus verbis
hoc nomen impostum fuerit.

Caput Tertium

In quo
Declaratur quid et qualiter
sive Dædæ secundum leges
et Philoxororum, Theologorumq;
Saturiarum et cuiusdam Rei

Tractatus

Hoc nomen Impositum
fuit

Fabulis

ad deliramenta transgredimur,
 et a primâ de Diis notione, eorumque origine, ad ear-
 ipsas sermonem traducimus. At velut e fonte perenni tur-
 turbido, aquæ a principio turbida et exigua fluunt; et
 succedenti deinde tempore, et cursu tandem procedenti,
 limpida fiunt, magna, oculisque jucunda. verum si ad
 originem reducuntur, turbida denus et cænosæ
 conspiciuntur sic de Diis opiniones ab humili et sordido,
 mendacis que et fabulis referto nata principio, temporis
 tractu magnum et præclarum nomen, augmentum que
 hucus habere; ad id in qui illas ab ortu non sequitur, sed
 a famâ; nihil melius, nihil pulchrius, nihil certius
 arbitrat: verum cum ad originem recurrit, fabulæ tunc,
 mendacia contraque infinis famosæ rei incunabulis
 sentientia, talia qualia sunt apparent, non igitur
 mirandum a quodam olim dictum fuisse periculosum esse
 originem rerum scrutari, æque ac cæcum mouere, et hoc
 quidem verissimum videtur iis qui Deorum radicem
 attingerint qua famâ tantum et opinione vigent; res autem
 nulla sunt; nec veri quidquam habent præter quod Superiori
 capiti de corporibus celestibus declarauimus. Aliæ enim
 omnes quæ de Diis (quales illos leges, Philosophi et
 Theologi fingunt) habentur opiniones, ex præoccupata
 profectio sine ratione, menti oriri videntur; Magnas et potius
 huiusce

De Diis Cap. 3.um

61

huiusce rei fama, omnium consensus, inuestrata
consuetudo nec non Legum etiam patrocinium, sed
potissimum a pueris institutio atque eruditio, ut iam
diximus, tantum apud homines valent, ut has fabulas
illis persuadere plane poterint. harum Inventores
magni nominis viri, alios homines primum deceperunt;
qui patria vixerunt, facile crediderunt quod illi
finxerant. sed quia tandem ratione utentur, Quid
esset Deus inuestigarent, nec Comprehenderem illum,
quamuis esse crederent; hoc nomen ignotis et absconditis
naturæ operibus tribuerunt, videntis ordine certo hæc
cuncta procedere, et volui tam in hisce inferioribus,
quam in sublimibus regionibus; quæ cum sint innumera,
et tot saltem quot oculis subjiciuntur, unicuique hominum
nomen Dei imponere. Unde quidam existimauere oia
esse Deorum plena. Unde in tot tanque diuersas classes,
ex opinione, Dii fuisse distributi, in Superos scilicet et
inferos, Cælestes et Terrestres, aquaticos et æthereos et
innumeros alios, nec tantum animatis, sed et inanimatis
diuinitatem attribuerunt.

Quin etiam multi eorum in tantam insaniam prolapsi
sunt, ut quos adorarent Deos, ipsi fabricarent, qualis
erat statua Belæ apud Assyrios, et cuncta Ethnicorum
Simulachra: Unde stulta hæc Israelitarum aduersus
Aaronem concitatio, Fac nobis Deos, qui nos præcedant. Exod 32.º

Nec tantum de Diis opiniones in hanc insaniam hominum animos

f

Tractatus

conjecturae, sed etiam de Dæmonibus, figmentis aliis, —
 persuasione mouentur, et ad dementiam adiguntur; —
 nam erga Deos diuersi religionum ritus, varii —
 superstitionum labores, infinita fere cultus genera
 excogitata fuere: erga Dæmones autem innumera —
 Idololatricæ, et erga utrosque paria fere sacrificia,
 cum pari similique superstitione. Multi enim —
 Dæmonum æque ac alii Deorum patrocinio fruuntur.
 Et si Theologiæ Scientiæ excogitata est ad ea quæ sunt —
 circa Deos: Magia quoque reperta et inuenta, et ad
 ea quæ sunt circa Dæmones: mensque hominum penitus
 stulta, his ita insaturatur ut multo melius foret illos
 priuatos esse bonis quæ de Diis opinio afferre potest,
 quam notas ejus modi fabularum et superstitionum —
 Scientiæ habere, ejusmodi autem fabulæ mentibus —
 hominum tantum inualuere, ut Philo. Sophorum etiam
 Ingenia exocere meruerint, qui, ut inquit Agrippa
 non solum de ijs quæ in rerum natura videntur, sed et de
 figmentis cogitationum. quarum digladiati sunt, atque de ijs
 rebus quæ nullis principijs firmantur: neque certum en-
 an sint; vel non sint, ut quas absque corpore et
 materiâ subsistere opinantur, quasque formas separatas
 vocant. quæ quoniam in rerum naturâ non sunt, sed
 supra illam esse putantur, idcirco transnaturalia, seu
 Metaphysica vocant. hinc illæ innumerabiles de Dijs

De Diis cap. 3.um 63

Et undique sibi repugnantis prodierunt opiniones. Sive autem Philosophi et Theologi qui illos excogitauerunt et introduxerunt, id consuetudinis et primarum, quae plurimum valent, notionum impressione fecerint, sive ignari et inscii ^{quasi} sic crediderint. Sive prudentia cuius populorum animis res vitales illorum exempli authoritati firmitus inhaereret: seu fama et gloriae cupiditate ducti, ut populis placerent, assentiendo ijs rebus quibus adeo delectatur vulgus; illarum considerationum quaecunque sui, quae illos mouerit, et ad introducendas atque tuendas de Dijs opiniones tam absurdas impulerit, Certum est illos ejusmodi hominum insaniae causam esse, ex qua tam absurda et ridicula fluere visa sunt quae quasi demens hominum animos reddiderant, ut de Dijs sentire et insanire, idem esse, recte dixeris. Quamuis autem ista omnia utilitatis publicae ratione obumbrantur, naturali profecto rationi omnino aduersantur, et Stulta admodum ratio illa est, quae hominum animis tanta ingenari in mendacia passa sit, et inter se de, de una atque eadem re, adeo discrepantis sententias produxerit. si enim vera esset quae de Dijs ferebatur apud Leges opinio, concordēs atque consentientis esse debuerent sententiae omnes: si falsa, rationi, tum silere, et obmutescere, comunientius videbatur, quam de ijs disserendo delirare. Verum, homines opinionibus de Diuinitate cauti Deos habere voluerunt, et illos

Tractatus

621

quærentes nec inuenientes, *Anj Anj's*, ut diximus, hoc nomen accommodauere.

lib. 1.º de
N. D.

Primus omnium, ut *Cicero* author est, qui de ejusmodi rebus quæsiuit fertur, *Thales* aquam dixit esse initium rerum; Deum autem, eam mentem quæ ex aqua cuncta fingeret. eundem interrogatum quid esset Deus: respondisse quod sine et initio caret, *Laertius* testatur.

hij. quæritur

Cicero. 3.º lib.

Anaximandri autem opinio est, natiuos esse Deos longis interuallis orientis occidentisque, eosque innumera biles esse mundos.

Son, *Anaximenes* aëra Deum statuit, eumque gigni, esseque immensum et infinitum, et semper in motu, quasi aut aër sine ulla forma Deus esse possit, cum præsertim Deum non modo aliquam, sed pulcherrimam speciem esse dicat, inquit *Cicero*; aut non omne quod ortum sit mortali vita consequatur.

Anaxagoras omnium rerum descriptionem et modum mentis in finitæ rationis designari ac confici voluit, ex *Anaximenes* disciplina; sed placere id non potuit, cum aperta simplexque mens nulla re adjuncta quæ sentire possit, fugere intelligentiæ nostræ vim et notiorum videbitur.

Diapthagoras censuit, Animum esse per naturam rerum omnem intentum et commeanum, ex quo animi nostri caperentur. Verum is non vidit distinctionem humanorum animorum discipi et dilacerari Deum, cur autem quidquam ignoraret hominis animus si esset Deus.

lib. 1.º de
glac. cap. 7.º

Idem *Diapthagoras*, ut *Plotin* refert, ex duobus principijs

De Diis cap. 3.um

68

num, Deum esse dicebat, et bonum, quod unius Mens
est; Numenun vero binarium indefinitum esse Daemonem
et malum omnes; et ad eum cunctam materialium multitudinem
pertinere. Ex ejusmodi deliramento, Credo Cuiusdam de Pythagora
sic Ecceisse.

Notam. 15°

----- Sicet coeli regione remotos
Menti Deas adiit, et quae Naturam negabat
visibilibus humanis, oculis ea pectoris hausit.
cum quae animo et vigili perspexerat omnia cura
In medium discenda dabat, coelumque silentium
Dictaque mirantum, magni primordia mundi
et rerum causas, et quid natura docebat
quid regeret mundum, quae sidera leges mearent,
Et quodcumque latet.

Delirandi sane licentia potuit exagitare quidquid libuit,
praesertim quorum cognitionem natura negavit nominibus, et
non contradicenti huic imponere, haud difficile fuit. Non miror
hunc silentii leges in schola sua introduxisse; cui enim
respondere et fari licuisset, Pythagoram haud dubie tam
pernitia loquentem perturbasset, et in angustias coarctasset.
Sed ad alios delirantis progrediamur.

² Xenophanes, mente adjuncta, omne praeterita quod esset ² cicere. ibid
In finitum, Deum voluit esse.

Sarmenides, commentitium quiddam coronae similitudine
efficit, Spheraem appellat, continentem ardore lucis orbem,
qui cingit Coelum, quem appellat Deum.

Empedocles autem multa alia peccans in Deorum opinione

Præctatus

lurpissime labitur. Quatuor enim naturas ex quibus omnia constare vult, diuinas esse censet.

Democritus tum imagines, earumque Vocatus in Deorum numero refert: tum illam naturam quæ imagines fundat ac mittat, tum scientiam intelligentiamque nostram. Is etiam, ut S. Latartus author est, Deum dicit esse mentem igneam et mundi animum.

Diogenes Apolloniatis, Ierem dicit esse Deum.

Timæus Crotoniatis soli et Lunæ, reliquisque Syderibus, animoque præterea diuinitatem dedit.

Platonis inconstantia in hac re mira est. in Timæo patrem hujus mundi nominari posse negat. In legum autem libris, quid sit Deus, inquire oportere non censet. quod vero sine corpore ullo Deum esse vult; id quale esse possit intelligi non potest; careat enim sensu necesse est, careat prudentiâ, careat voluntate; quæ omnia omnia cum Deorum notione comprehendimus. Idem et in Timæo dicit et in legibus, et Mundum Deum esse, et Cælum, et Astra, et Terram, et Animos et eos quos Majorum iustitiis accepimus. quid inconstantius? quid absurdius?

Xenophon paucioribus verbis eadem fere peccat; facit enim in jis quæ a Socrate dicta retulit, Socratem disputantis formam Dei quæri non oportere: eundemq; et Solem et animum dicere Deum esse: et modò unum: tum autem plures Deos.

Antisthenes populares Deos multos: Naturalem autem unum esse dicit.

De Diis cap. 3um 67

Speusippus vim quandam Deum esse dicit, quã oĩa
regantur, eamq. esse animalem.

Aristoteles quoque in 3.º de Philosophia multo turbat.
a Magistro Platonis uno dissentiens: modo enim meriti
tribuit omnem diuinitatem; modo mundum Deum esse dicit:
modo quendam alium præficit mundo; ei que ea sparsim
tribuit, et replicatione mundi quãdam motum regat atq.
lucatur: tum Cæli ardorem Deum dicit esse: cum autem
sine corpore, Deum vult esse Deum, omni illum sensu
priuat et prudentia.

Democritus nullam speciem diuinam describit: Deos
enim octo esse dicit: quinque eos qui in vagis stellis
nominantur; unum qui ex omnibus Syderibus quæ infixæ
Cælo sunt. Septimum Solem adjungit, Octauamq. Lunam.

Ex Eadem Platonis Scholâ Heraclides Ponticus puerilibus
fabulis reforescens liberos, et tamen modo mundum, tum
mentem diuinam esse putat: errantibus etiam stellis
diuinitatem tribuit, sensuque Deum priuat, et ejus
formam mutabilem esse vult, rursusque terram et Cælum
refert in Deos.

Theophrastus modo menti tribuit diuinum principatum:
modo Cælo: tum autem signis Syderibusque
cælestibus.

Strato omnem vim diuinam in natura sitam esse censet,
quæ causas gignendi, augendi, minuendique habeat, sed
careat omni sensu et figurâ.

Geno autem naturalem legem diuinam esse censet eamq.

Tractatus

vim obtinere, recta operantem, prohibentemque —
 contraria. Item *Athena* Deum dicit esse, item
 rationem quandam per omnia pertinentem naturam,
 in divinam, esse affectam putat. *Astis* etiam hoc idem
 tribuit: tum annis, mensibus, annorumque mutationibus.
 Is etiam tollit omnino insitas perceptasque cognitiones —
 Deorum; neque enim *Jouem*, neque quemquam qui ita
 appellatur, in Deorum habet numero; sed rebus inanimatis
 atque multis per quandam significationem hæc docet tributa
 nomina.

Leantes tum ipsum Mundum Deum esse dicit: tum
 totius nature menti atque animo hoc nomen tribuit: tum
 ultimum et altissimum, atque undique circumfusum; et
 extremum omnia cingentem atque complexum Ardorem
 qui *Ather* nominatur, certissimum Deum judicat, Deum
 tum fingit formam quandam et speciem Deorum: —
 tum divinitatem omnem tribuit *Astis*: tum nihil ratione
 censet esse divinius.

Perseus eos dicit esse habitos Deos, a quibus magna
 utilitas ad vitæ cultum esset inuenta: ipsasque res utiles
 et salutaris Deorum esse vocabulis nuncupatas.

Chrysippus vim divinam in ratione esse positam
 et universæ nature animo atque menti: ipsumque
 mundum Deum dicit esse, et ejus animi infusionem
 universam: tum ejus, *Cosmus* principatum qui in menti
 et ratione versatur, communemque rerum naturam,
 universam atque omnia continentem: tum fatalem

De Diis cap. 3.um 69

Umbram et necessitatem rerum futurarum: Ignem
procreta & Aethera: tum ea quae natura fluent atque
manarent, ut aquam, terram et aëra, Solem, Lunam,
Sydera, universitatimque rerum quae oia continerentur,
atq; hoc etiam eos qui immortalitatem essent assecuti.
Idem, ut testatur Laetius, dicebat purissimum et
liquidissimum Aethera primum esse Deum sensibilibus
veluti in fenum per ea quae sunt in aëre, per Cunctas
animantes et arbores: per terram autem ipsam secundum
habitum.

in vita 7. 110

Seneca ex Chrysippi schola, dicit Naturam nihil aliud esse
quam Deum, et divinam rationem toti Mundo et partibus ejus
inseratam: nec naturam sine Deo esse, nec Deum sine natura, sed
idem utrumque esse, nec distare quoties voles, inquit ille, tibi sicut
alibi hunc auctorem rerum nostrarum compellere, et hominem
et bonitatem recte dices: hanc eundemque et fatum si dixeris
non mentieris: quocumque voles illi nomina propriè aptabis, vim
aliquam affecumque Coelestium continetura. Tot appellationes
ejus esse possunt, quot manere, quocumque verbi flexeris
ibi illum videbis occurrentem tibi. Nam sapientis aut ille, eundem
quem nos Deum appellamus, intelligunt custodem rectoremque
animosum, Animum ac spiritum mundani hujus operis Dominum
cui omne nomen convenit, vis illum fatum vocare, non
errabis. vis illum providentiam dicere, recte dices, vis illum
naturam vocare, non peccabis. vis illum vocare mundum,
non falleris, ipse enim est totum quod vides, totus sive
partibus indulus, & se sustinet vi sua. Idem rotundam

lib. 7. d. 8. m.
cap. 7.

3
lib. 2. q. 11. r.
lib. 2. in. 1. last.

Tractatus

- Epist. 113^a
 Ep. 31^a
 in vita³ p^{mo}
- Formam Stoicas Deo deditse dicit et animum nihil esse
 quam Deum in humano corpore hospitantem affirmat.
- Item Stoici censent, ut refert Laertius, Naturam esse
 ignem artificialem, cuiã procedentem ad generationem; quod
 est spiritus ignis atque ~~omnis~~ ^{aeris} similitudinem pro se ferens.
- Lib. 4° de ph.
 pl. cap. 7°
- Salustianus addit illos existimare hunc ignem continere
 intra se omnes seminales rationes, juxta quas deinde
 singula facta sunt.
- Heraclitus etiam definiit Deum, ambulantem et
 circulantem ignem æthærum.
- Hippocratis aut Stoicæ opinioni plane assentitur: inò ab
 in lib. 5° de pne.
 illo Stoici hanc acciperet. videtur mihi, inquit, id quod calidum
 siue ignem dicimus, immortale esse, et intelligere omnia
 et videre, et audire, et scire omnia.
- Exod. 2°
- Moses etiam ignem Deum esse tacite innuit, cum illum
 sibi apparuisse in flamma ignis dicit. Israelitis præiuisse
 in Columna ignis; et alibi appellatur ignis consumens, nec non
 in Apostolos descendit et se se ostendit in linguis igneis.
- Lib. 4° acad.
- Cicero, Mundum esse sapientiam dicit et habere mentem quæ et
 se et ipsum fabricata sit, et omnia moderetur, moueat regatq;
 hanc vero mentem esse Deum velle illum dicere maiestatem
 esse.
- Lib. 8° de ciuit.
 cap. 6°
- Varro ut refert Augustinus, Deum se arbitrari animam mundi,
 et hunc ipsum Mundum dicit esse Deum. et sicut hominem
 sapientiam, cum sit de animo et corpore, tamen ab animo
 dicimus sapientiam; ita Mundum Deum dici ab animo, cum sit,

De Diis cap. 3. ^{um}

71

ex animo et corpore.

Plutarchus jam ex stoicis, loco supra citato, Deum dici refert, et Mundum, et stellas, et terram, et supremam illam mentem in æthere.

Julius firmicus Deum esse dicit mentem illam divinam ^{lib. 1.º. Manz} animamque Cælestem per omnes mundi Corpus in modum Circuli collocatum, et nunc juxta secus, nunc extra secus positum, cuncta regentem atque componentem: et propria originis generatione conceptum, sed ad creanda et Conservanda omnia ignita et semper æterna agitatione perpetuantem.

Pythagoras iterum in Laertio, Solem, Lunam, cæteraque sidera Deos existimabat esse; quippe in illis Superare calorem, qui sic vitæ author.

Fuclides in Laertio etiam, bonum esse unum definiit multis nominibus celebre: Aliquando enim hoc dici prudentiam, quandoque Deum; alias mentem appellari, et ejusmodi cetera, qua bono adversa videntur sustulit, ea ne esse quidem dicens.

Magi in eodem Laertio arbitrabantur Deos genitos esse <sup>in proc. de
v. 87.</sup> et de illorum substantia et generatione disserere. Solos posse credebant; arbitrabanturque illos esse ignem, terram, aquam, signa statuasque reprehendebant, et eorum imprimis qui mares esse Deos et feminas dicunt, errores improbabant, Divinationem prædictionemque illi exercebant, sibi Deos apparere asserentes. plenum esse Daemonibus æthera, etiam dicunt, qui tenuiter ac veluti ex evaporatione cernentium oculis influant.

Xenophanes iterum, ex eodem Laertio, Dei substantiam dicit

Præctatus

72

esse rotundam et globosam: nihilque cum hominibus
habere commune, totum sentire, totumque audire; non
tamen respirare: simulque esse omnia mentem, prudentiam
et hinc alia.

¹
Diod. Sic. lib.
4° cap. 1°

Aethiopes¹ qui superiores accolunt regiones, de Diis dupliciter
sentiant, nam quosdam eorum arbitrantur sempiternos atque
incorruptibiles esse, veluti Solem, Lunam et Universum Mundum.
quosdam vero putant mortalis naturæ participes, sed propter
virtutem et in homines beneficia, honores immortales fuisse
sortitos, Hædem namque, Dana, Herculem, Nouum præcipue
colunt, existimantes multa ab his generi hominum beneficia
impensa.

²
Lib. 1. c. 85.
Pl. cap. 7°

Aristoteles rursus in Platónico² supremum Deum dicit
esse formam separata, et ab omni materia segregatam,
Mundi Sphæræ iunxam; hancque Sphæram esse æthereum
et celeste corpus, quod quintum Corpus ille vocat. Totumque
illud celeste corpus in multis naturæ coherentis et indivisibilibus
tantum separatas distinctas Sphæras, unam quamque illarum
arbitratur animal esse corporeis animâ constitutum, illarumque
corpus æthereum mouensque se circulariter patet. Animam
vero rationem dicit esse immobilem causam motus secundum
actum.

³
Plat. ibid.

Anaximander³ idem etiam Deos celestes esse³ astræ dicit.

Plato et Sicratis rursus quoque in eodem Platónico Deum
dicunt unum esse, naturæ simplicem, et se ortum, solum
verumque bonum: hæcque nomina ad mentem aliquam spectant,
quæ idem Deus est et forma separata et incorporea.

Lucanus

De Diis cap. 3.um

73

Epicurus existimat Deos formas humanas habere, sed
mentis et cogitationes tantum perceptibiles ob similitudinem et
subtilitatem naturae figuraeque eorum.

¹
Stat. Nid.
s. Cic. 1. 2.
D.

Idem, ait etiam Cicero, locandi causa Deos ipsos induxit
pulchros et perscrutabiles, et habitantis tanquam inter duos lucas,
sic inter duos mundos propter metum ruinarum eosque habere
patat eadem membra, qua nos, nec ullum usum habere
membrorum. Sic Epicurus circumscriptione quaedam tollit Deos.

²
lib. 9. de
Divi.

Aegyptii, solem, lunamque Deos esse dixerunt, inquit Laertius,
alterumque Osirim, alteram Isis appellatos. exprimere illos
per animalia quaedam consueverunt. utiles etiam quasque et
usui hominum accommodatas animantis diuino honore
prosecuti sunt.

³
in 1. 1. de
vi. 25.

Idem, plurimique alii, sicut et Graeci Diuina Deificauerunt,
ut testatur Diodorus Siculus, propter camparum corporis à qua
sunt omnium ortus, et causa animantium creationis.

⁴
lib. 2.
cap. 4.

Plinius solem Deum esse existimat, his verbis utitur,
Hydrium medius sol fertur, amplissimam magnitudinem ac
potestatem, nec temporum modo terrarumque, sed Hydrium etiam
ipsum, Caelique rector. hunc mundi esse totius animam,
ac planius mentem, hunc principalem naturae regimen pe-
numen credere decet, opera eius astimantis, hic lucem rebus
ministrat, auferatque tenebras: hic reliqua hydra occultat:
hic vices temporum annumque renascentium ex usu
naturae temperat: hic caeli iristinam discutit, atque etiam
animi humani nubila serenat: hic suum lumen caeteris
quoque Hydribus foenerat, praclarus, eximius, oia iuuans,

⁵
lib. 2. 2. 6.
na. cap. 6.

G

Tractatus

omnia etiam exaudiens.

lib. eod. cap. 7.º Idem affirmat naturæ potentiam id esse quod Deum vocamus.

lib. d. an
tran. cap. 11.º
2 Plutarchus etiam videtur Cælum omnes et Astra pro Dijs
approbare dicens, Templum esse hunc mundum sacratissimum
quidem et religiosissimum in quo per ætæm inducimur spectatores
non sudorum signorum et manu factorum, sed Solis, Lunæ, Hyderum,
et addit hæc veluti mysteria quædam esse tranquillo et læto
nobis animo spectanda et peragenda.

Fortunæ quoque divinos honores habitos fuisse ab hominibus
Plinius queritur; quominus etiam, inquit ille, plana de Deo
conjectatio esset: toto quippe Mundo ex locis omnibus,
omnibus que horis, omnium vocibus fortuna sola invocatur,
una nominatur, una accusatur, sola laudatur, inconstans,
incerta, indignorum fautor. hæc omnia expensa et accepta
feruntur, et in tota ratione mortalium sola utramque
Paginam facit, adeoque obnoxia sortis sum homines, et sortis
ipsa pro Deo sit, quæ Deus probatur incertus.

Atque hæc sunt, et quidem opinor, omnes, quæ de Dijs
habentur opiniones, inter se profecto adeo differentes, et non
solum illarum authorum alii ab aliis discrepant, sed etiam
unus a se ipso. Sic Cui ad hæc as difficile multa mentem
existimare, et inter tam discordantes opiniones, duobusque generis et
forma Deos, quasi impossibile existit aliquem eligere quem
adorandum tibi proponas. Quæ singula, inquit Plinius
imprudam mortalitatem juvant, solum et inter ista
Certum sit, nihil esse Cæli, nec miserius quicquam homines, aut

De Diis cap. 3. ^{um}

75

Superbius. + hæc tamen Philosophorum non tam judicia,
quam delirantium somnia, ut Cicero loquitur, adeo absurda,
et vera rationi aduersantia, summis et excellentibus viris
placuisse. nec ulla gens unquam, de Diis aliquid sentiens, extiterit,
quæ ex hoc opinione non habuerit aliquam proculus diffensionem,
vel etiam mori non sustinuerit, tanta se præoccupatorum
animorum pernicitate. Quismodi enim de Diis errores, hæc dubie,
ex istâ pernicitate nati sunt, quia, ut supra diximus, ab ineuanti
ætatē ipsi homines imbuerunt, et instituunt, et sic animi
omnino præoccupantur, ita ut vanæ et inani rei, verum aliquid
his quomodocumque tribuere velint, et quasi animal quoddam
Constituere quod cuncta quæ in mundo sunt creauerit atque
condiderit, quodque hoc opus regat et moueat, omnia rideat et
audiat, sentiat, intelligat, denique ea omnia agat quæ ad sola
animantia pertinent. hæc enim mens est conueniri Deos fingunt
et ponant, ut di præditi sint ipsi omnibus quæ beatissimo et
felicissimo animanti conueniunt: quo quod absurdius, nullo modo
enim id esse potest in iis rebus quæ pro Diis admittunt, quæ
omnes reducuntur ad hæc, Solem numpc, Cæteraque Astra
et Corpora Cælestia: Mentem, Animum, vim per omnem
naturam pertinentem, Infinitum, Ignem, Elementa, uniuersam
denique Naturam et Mundum ipsum, in quibus necesse hæc
quomodo imaginari possint ea quæ ad sola animantia pertinent,
ne dum reperiri; Nam, Videre, audire, sentire, intelligere,
regere, mouere, loqui, nullum horum quæ in Deos Cadere
dicunt, penitus posse pertinere, ut potest ea animalibus tantum
conueniant, unde plurimi Philosophorum hæc de Diis opinionum

Tractatus

ne quidem mente percipi posse affirmaverunt: et Deum qualentem illum esse quidam etiam Philosophorum et leges existimant, —
 confitentur tandem esse incomprehensibilem; Anaximander inter
 lib. 1. d. n. d. Caelicos clarum nomen obtinuit. qui, testis Cicero, olim
 Interrogatus ab Hysione Tyranno Quidnam esset Deus? —
 deliberandi sibi unum Diem postulavit. Cum idem ex eo
 posthodie quaereretur, ludum petiit. At Cum ita sepius
 duplicaret nuntium, admiratusque Hysio Tyrannus, Cur
 ita faceret offlagitavit: quia, inquit, quanto diutius
 considero, tanto mihi res videtur obscurior. Protagoras autem
 negabat omnino de Diis habere quod liqueret, sint, non sint,
 quales ut sint. Eutides vero interrogatus, quales essent Dii?
 Cetera quidem, inquit, ignoro, at curiosos illis odio esse certo
 scio. Melissus, ut refert Laertius, de Diis nihil definiendum
 dicebat, neque enim illorum certam cognitionem esse. Socrus,
 mendacii reos agebat illas, qui se Deos aliquos vidisse
 mentiebantur. Rodin³us, Nihil est proprium, inquit, in
 lib. 6. d. r. d. n. d. uniuersa naturam quod de Deo affirmari queat, sed etiam commode
 dubl. manu. negari, quia quid quid est, aut substantia aut accidens esse potest:
 Deus autem neutrum est; nec ullus est conceptus Deo et Natura
 communis quia nihil uniuoco de finito et infinito dici potest:
 nec ullum genus est finitum aut indifferens ad finitum et
 infinitum. Itaque cum de rebus omnibus quaeri soleat quid sint,
 de Deo quaeritur quid non sit. ex quo sequitur Theologos omnes
 qui de Deo substantiam et hypostasim, aut personam tribuunt
 improprie loqui; quae res impedit simpliciter primam omnium
 causam dicere nomine vacare. Proculus vero academicus Deum

De Diis cap. 3. ^{um} 77

ob id inefabilem scribit. et Sarmenides indescriptibilem
 et cum multa de Deo improprie dicantur, ipse tamen
 dici non potest; at, ne cogitari quidem. ¹ *Aristo* neque
 formam Dei intelligi posse censet; neque in Dijs sensum
 esse dicit: dubitatq; omnino Deus animans, nec ne. *Seneca*
 ipse multi, inquit, de Deo males existimant improne: nemo
 illum novit. ² et *Joannes Damascenus*, solum hoc ejus
 Comprehendi posse dicit, quod comprehendere non potest. Inde
 admirabiliter ipse negatus est, cum hujusce sententia rationem
 attulit: Cognitio, inquit, eorum est quae sunt. At Deus Super
 ipsum esse, est, ergo et supra et extra notitiam, quia supra
 essentiam. hoc sufficit ut ostendatur hunc Deum qui sub
 mentis, animi, spiritus, infiniti, virisque per totam
 naturam intentae, naturaeque ipsius nomine circum fertur,
 eundemque incomprehensibilem, merum esse signum,
 nec ullum Ins habere praeter quod Chimerae datum est. Et
 ipse fit, ut *Cicero* ³ in *Vtior* Elogio, ut Deus ille quem menti
 noscimus, atque in animi notione tanquam in vestigio volumus
 reponere, nusquam prorsus apparet. ⁴ Unde *Plinius* dixisse
 existimo officium Dei formamque quaerere, imbecillitatis humanae
 esse. et *Aegyptii* ideo Statuas et sacra fabricabant, ut
Aethrus ⁵ Scythiae, quod ignoraret officium Dei.

¹
 Cic. 1. 2. de
 N. D.

²
 ipse. 31. a

³
 Cic. 3. N. D.

⁴
 lib. 1. cap. 1. 9

⁵
 in q. 1. 1. 1. 1.

Quamvis *Plato* multa de divinitate statuerit et scripserit,
 tanquam de rebus vere existentibus, nullam tamen apud eum
 fuisse de Dijs opinionem certam, et quinam sint ignorare etiam
 con fiteri omnino videtur, dicens ne mireris si cum multi multa

⁶
 in *Seneca*

Tractatus

de Deorum et Vniuersi origine dixerint, nos certas et exactas penitus easdem de eisdem rationes afferre non possumus: sed si non minus quam quibus alius probabiles exhibeamus, boni consuleret oportet, ejus memor quod et ego qui dico, et vos Iudices, humanam naturam habemus: quare decet ut de ijs verisimilem orationem suscipiamus, et nihil ultra quaeramus.† Itaque, iugentes de Dijs Serenum nescire fateatur.† Immortales, inquit, ne ex vna quidem ratione cognitum est, sed fingitur, cum neque viderimus, neque satis intellexerimus, Deum immortale quoddam animal, quod et animam habeat et Corpus, atque hoc perpetuo conjuncta.† Breuiter plane declarat non ex verum certitudine dixisse ea quae de Dijs certa esse scripserit; sed ex utilitate quae inde percipi poterit: nec quod sibi ipsi ita viderentur, sed quod aliis aut bonum, aut verisimile, dicit enim non esse necesse Oratori ut ea quae reuera iusta sunt dicat, sed quae videntur multitudini quae iudicatura est: neque ut quae reuera bona et pulchra sunt, sed quae videntur: ex his enim contingere persuasiones non ex veritate.† et deinde dicit, quod a nobis dictum est, ut verum esse constaret, oraculi fidem requireret, non igitur tanquam verum, sed tanquam probabilius asserimus. Nunc insuper ex Platone desumpta afferemus, ultimo huius tractatus capiti, argumenta, quibus nihil quicquam de Dijs certum esse posse ostendetur; et illum de ijs fluctuante cogitatione ita locutum esse, non quod reuera quid esse Deus

Abidem,

De Diis cap. 3.um 79

non cognouerit, cum hujusce vocis Etymologiam ipse
plane aperuerit, et superiori capite relulimus, sed ne
Legibus, et Vulgi opinionibus aduersaretur, et odium
Inuidiamque omnium subiret. Alii etiam qui Deos
finxerunt quales supra diximus, eodem consilio id
fecisse verisimiles est; cum nullus tam mentis ex pers
sa, et adorationes, cultus, et sacrificia constituenda esse
et tribuenda arbitretur iis rebus quas pro Diis ab illis
haberi videmus, melius sane persuaderentur ista, Deorum
ignorationis confessione, quam affirmationis veritate; Inque
Moses omnium Legislatorum, multorum iudicio,
Sapientissimus et Callidissimus existimatus, neque quid
Esset Deus nunquam aperit. Dixit, sed eum esse tantum
predicauit: nec alio modo illum describere et examinare
valuit, quam hoc pocco et faceto sermone. Esi qui Esi,
et Deum ipsum inducit dicentem, Ego sum qui sum. Sed
examinanda in super sunt argumenta, quibus Theologi,
Philosophi et Leges Deos esse demonstrari et probari
passe putant.

Capitulum quartum

In quo
Ponuntur modi quibus vulgo
Deos esse creditur, secundum.

Tractatus
 legum, videlicet et Theologorum,
 aliosque quibus hoc
 signum placet. contra
 quod disputatum a nullis
 esse Deorum qualiter illorum
 ponunt, ostenditur.

Cum multis modis homines Deos esse crediderint
 quales illos leges. Theologi, et alii fingunt non absurdum
 erit eos referre, et quæreret an ipsi etiam modis Deos esse. Quod
 dubie exopto patitur. His enim modis inuicem, necesse erit comparari
 Deos signum omnino esse, et ad nominis Etymologiam confugere,
 ut inde discamus quid per Deum intelligendum sit. Præmissus autem
 modus est consensus omnium hominum, populorum et nationum;
 nam in hac opinione omnes conuenire solent. Secundus est Legum
 auctoritas, quæ majores aetate opinionum de Dijs, quasi vniuersæ
 respublicæ bonum, et firmisimum Societatis vinculum semper
 in hominum animis fouerunt, et illam ad nos usque transmiserunt.
 Tertius est celestium et terrestrium rerum constantis et permanentis
 ordo. Quartus est providentia qua res humane regi et gubernari
 dicuntur, de quibus singulatim disserendum esse existimo ut Cæsar
 et Constantinus esse passim animas in ijs que veram de Diuinitate
 sententiam constituunt.

Ad primum inique modum, qui est omnium Consensus, dicimus hunc
 nullo modo Deum esse probare posse, quia falsus omnino est.
 Quædam enim nationes, et populi absque Religionem, et illa de Deis

De Diis cap. 4.um

81

Cognitione, quondam vixerunt, et in capiti 1.º exposuimus, quales fuerunt Atlantis, quidam Æthiopiae populi, et Callaiti in hispaniâ qui non solum Deos a legibus confectos negauisse feruntur; sed solum ipsum et cœtera astra, ab omnibus fere nationibus pro Diis recepta, execrati sunt, nullisq. Deos prorsus apud se receperunt. Quin etiam innumeri adēs olim fuerunt, et nunc etiam sunt Athæi; ejusmodi fuerunt si omnes qui in Philosophia excellere, et ceteros omnes doctrinâ superauere, tales fuerunt Plato et Aristoteles, Socrates, Protagoras, Diagoras, Critias, Lucretius, Cicero de quibus dicto capite locuti sumus, quibus addimus Theodorum et Lamerum, qui omnino negauisse Deos Philarchus author est; Euripidem item, quem ob metum Aropagitarum ejusmodi sententiam Patem facere non ausum fuisse dicit, verum tacite illam aperuisse sub Siphii nomine, quem quasi hujusce opinionis authorem inducit, Epicurum etiam in numerum Athæorum ascribimus, ille enim in respon^o Tertius Siphicus, quod ad vulgus accinet, relinquit Deum: quod autem attinet ad rerum naturam nequaquam. Sceptici vero non magis esse, quam non esse Deos, perparem vim aduersantium opinionum, dixerunt: omisso per multos alios qui Deos non negant, de illis tamen, longe a legibus, a populo sentire vixi sunt. qui enim Deos esse putat secundum reges ait³ Plato, neque factum impium nunquam ultro perpetrat, neque sermonem iniquum profert. sed qui hoc facit, uno quodam ex tribus his affectibus laborat, et aut esse Deos non putat, aut si sunt, humanas res curare non credit: aut sacrificiis placari posse, aut precibus conciliari opinatur.^x

¹
lib. 1.º de 8.º
p. l. cap. 7.º

²
lib. 8.º ad
marq. cap. 2.º

Tractatus

At infiniti pene sunt qui cum audiant, ut jam cum
 Platone loquar, ea quae de Deis, sacerdotes et rates et
 Legislatores dicunt, non ad hoc tamen, conuertuntur ut
 iniusta non faciant, sed postquam fecere, mueri conantur,
 hi quidem Deos esse credere videntur: sed qui ad remedia
 non confugiunt, quid cense nos oportet de illorum opinione
 nonne Deos omnino recipere, negant? Si vero fieri eos videntur,
 quot homines, quotus quisque enim a vitis ad meliorem
 viuendi normam ex Deorum opinione conceptam recessu unquam,
 nullus sane est qui non labatur. Scitissime et justus ipse, ut
 dicitur apud Christianos, septies in dies cadere dicitur: quod si
 qui forte poenitentiam egerint, in vitia continuo reuoluntur et
 perpetua peccatorum et poenitentiae quasi reuolutio et vicissitudo
 quaedam fit. At valde quidem exiguum est tempus quod
 innocentiae et iustitiae per poenitentiam reddi viuunt, illud vero
 longissimum est quod in vitia reuoluti degunt, iam in ad
 mortem usque saepius in hoc permanant: tunc vero eos
 credere Deos esse dici non potest: jdeoque multo plus
 temporis est quod non credunt esse Deos, quam quod esse
 credunt. praeterea ob leuissimas adeo causas ad illos
 neganda maxima pars hominum impellitur, ut nihil
 quicquam de Deis sentire eos existimes. Ouidius ob infidele
 quoddam suae Dominae perjurium dubitat Deos esse, quia non
 puniebatur.

Eise Deos Credam? fidem jurata se felle.

loco sup. citato

simile tunc quod de Diagora scribitur. Sumpitius qui
 iniuria affectus ab aliquo qui pejerauerat et propterea nihil

De Divs cap 4. ^{um} 83

passus fuerat, eo deductus est ut diceret non esse
Deum, nihil profecto leuius in animis hominum ista
opinionis exiti, ad minimum prae impulsu subito excubatur,
negatur Deus, blasphemis accessitur, verbis omnino
injuriis impetitur, nihilque minus mentibus hominum sedit.
Dicunt Equidem se Credere; verum si ita esset, bona semper
secundum Religionem praescrupta sequerentur, mala vero
deuitarent. qua propter fatendum est paucos admodum
homines esse qui Aethi non sint; si non doctrina, moribus
saltem. Omnium igitur consensus leue argumentum est
quo ostendatur Deos esse, quemadmodum illos Reges fingunt,
et quamuis omnes de Divs recte sentirent non ideo tamen esset
cur eos esse etiam assentiremus. nam, inquit Cicero, placet ^{1^o de n. D.}
ne tanta res opinione Stultorum iudicari. ^{2^o de d. Div.} quasi vero
quidquam sit tam vulgare quam nihil Sapere. aut quasi in
iudicando plus placeat multitudo. hoc etiam de omnium Consensu
argumentum Idem Cicero improbat dicens, hoc argumentum cum ^{1^o de n. D.}
leue per se tum etiam falsum est. Primum enim unde
nobis nota sunt opiniones nationum omnium? equidem arbitror
multas esse gentes. ac immanitatefferatas, ut apud illas nulla
Deorum suspitio sit. et multos iam homines ad hanc sententiam
profundam factos esse tardiores, quippe cum poenam, ne
dubitatio quidem effugere possit, quid de sacrilegis, quid de impiis,
perjuriisque dicamus? non est igitur tam explorata ista ratio
quam videtur ad confirmandum quod dicitur.
Ad Secundum modum, qui est legum auctoritas dicimus,
neminem in dubium reuocare posse, hanc de Divs opinionem

Legislatorum et politicorum commentum omnino esse, tanquam quæ firmum Civitatis columen, validum Societatis vinculum, unicum Reip. regimen, liquidumque Civitatum anima existimata sit, sine quâ Societas omnis quasi corpus juane dissolueretur, et ob id solum religionem, quæ Cultus Deorum est, excogitata tam atque introductam fuisse ostendemus in tractatu de Religione, ex ejusmodi autem Commento, Nemo, ut ego quidem opinor, existimâris, Argumentum elici posse, quo probentur ea esse vera quæ de Diis sentiuntur secundum Leges, quæ ipsæ propter utilitatem quandam fecerunt; non possunt propter eandem utilitatem ullo modo vera fieri, nec etiam Reipub. interest utrum utilitatem percipiat ex fingentis, an ex veritatis. In Aristotele et Averroës in secundo casu jam declamavimus leges ad hanc utilitatem solum semper respicere, nec quod verum, sed quod bonum et conducibile sibi statuere. Vult quæ etiam Legislator, nos jura quæ ad Deos pertinent tantummodo uti ut boni simus; non autem scire, et nos doctos fieri, quæ propter a Legibus veritatis testimonium super hac re quaerere non debemus. Tantum enim abesse ut leges nos de Diis certos reddant, quæ potius de ijs incertas facerent, nam cum rema quæque Respublica Deos suos a Majoribus acceptos habeat, quos colit atque veneratur, Atque, ab ijs dissimiles, fictivos et fabulosos esse arbitretur; nec ulla gens sit quæ suos non potiores et superiores esse existimet, quid in tanta dissensione certi potius esse, aut qui Dii potius sunt Colendi? de quo fusius cum de Religione agitur, Unque legum authoritas recte

De Dijs cap. 4.um 85

recti: sicis fouet et tuctur Deas: sed male probat eos vere
esse et existere. Dij quidem seoum felici sunt; ad illas
pdeo filiorum cura pertinet: quas autem conditas et
constitutos a Legibus fuisse. Scimus, vanum est eos verum
omnium conditores facere. Vtilitate est id omnibus
persuadui, sed non verum est quod persuadetur. Vtilitas igitur
solum ex opinione quam de Dijs habent homines ostendi
potest, nihilque procterea nisi fabulosum et commentum
legum opus.

Ad firmum modum, qui est constans et permanens
terrum ordo, Syderum cursus equabiles et æterni, et
coelura quæ hoc ordine continentur, dicimus, ista nullo
modo etiam Deos esse probare. Non enim omnia arguit¹ 3° d. n. d.
Cicero, quæ Cursus cætos et constantis habent, sa Deo potius
quam nature tribuenda sunt. quid Chalcedico Suispo in
motu identidem reciprocando putas fieri posse constantis?
quid freta Siciliensi? quid æstus maximæ eorumque
certis temporibus vel accessus vel recessus. sine Deo
fieri nonne possunt? unde quæso si omnis motus,
omnia quæ certis temporibus ordinem suum conseruant,
diuina dicimus, ne hircianas quidem febres et quartanas
diuinas esse dicendum sit, quantum reuersiones et motu
quid potest esse constantis? sed omnium talium rerum
ratio reddenda est, quod cum fieri non possit, tanquam
in aram con fugimus ad Deum. Nature profecto ista
sunt non artificiosè ambulantis sed scientis et agitantis
motibus et mutationibus suis. Itaque placet mihi quod

Tractatus

dicitur de conuenientiâ consensuque naturæ, eamque
 quasi cognationes continuatam conspirare, nec ea uno
 diuino spiritu continetur, ut quidam voluerunt, sed coheret,
 et permanet naturæ virtus, non Deorum: Et que in ea,
 iste quasi consensus quam Sympathiam Græci vocant: Sed
 ea que sua sponte maior est, eo minus diuinâ ratione fieri
 existimanda est. * Præterea si Dei hunc constantem regerent
 ordinem putandum foret, veluti etiam vulgo putatur,
 omnia ista a Deo condita fuisse, et rectores
 administratoresque suorum operum esse. Si mundus est
 æternus, ut in tractatu sequenti declaraturus sumus: Deos
 igitur non esse existimandum est, nisi formasse per Deum
 naturam ipsam intelligere voluerimus, ut quidam arbitrati
 sunt. tunc autem confitendum erit esse quidem Deum, sed
 non qualem illum leges et Theologi fingunt. Natura
 enim, Mundus totus est, qui vniuersa continet et complectitur,
 tanquam corpus. Singula membra, nihil habet in se aut
 supra se: nihil extra se, sed in se omnia; Natura tota in illo
 est, et ille totus in ea: Vis ejus ac potestas in omnibus rebus
 etiam inferioribus elucet, hanc a se ipsa habet, nihil
 ante, nihil post ipsam est; a nullo pendet, præter a se;
 cuncta a se ea pendunt; secundum illam, quæ de Deo
 dicuntur, monstra quædam et veluti portenta sunt. Nam
 dependentem illam faciunt, quæ independens est, et creatam
 quæ æterna est, inique. Si alius Deus est quam Natura
 necesse est ut eam illos genuerit, aut saltem illum
 complectatur: hæud secus ac Cætera, si ille habet suum esse

De Diis cap 4.um 87

diuersum ab aliis rebus, quem admodum singula quæ in Mundo continentur suam habent esse propriam: quod profecto Leges non probarent, itaque nullos esse Deos quales illas fingunt, prorsus fatendum est.

Ad Quartum modum qui est de Prouidentia diffusiori sermone sectum respondebimus sequenti capite.

Caput Quintum

In quo

De Prouidentia dissertur
nullamque esse in Mundo
aut hisce inferioribus quæ
probari possit Deo esse
ostruditur

Cum a Prouidentia quæ res nostræ regi ac gubernari creduntur omnis præcipue de Diis opinio pendeat, et multoties dictum sit, necesse omnino Deo credere, cum sit Prouidentia, fieri poterit res sublata opinione de Prouidentia, omnis quoque de Diis opinio concidat, quod adimplere minime difficile videtur. — quem enim locum in rerum ordine atque administratione obtinere potest Prouidentia? aut quid agere? Cuncta

Tractatus

Ly. 10.

enim, ut Plato quidem existimat partim Naturam, partim
 arti, partim fortunam fieri: maximas quidem et pulcherrimas
 res, officere Naturam et fortunam dicit: minores vero artem.
 hoc autem his rebus uniuersis praesunt, tum in esse, tum in
 conseruari. ad Naturam referuntur ea omnia quae in uniuerso
 mundo certo ordine inuariabilique lege^o procedere uidentur: quae
 ideo fato uolui et regi dicuntur, in Naturam enim fatum quoddam
 est, id est uis ordinatarum inter se causarum et effectioarum.
 Unde Stoicis in rebus tantum naturalibus fatum
 agnoscunt, quia illae necessariam habent consecutionem.
 Naturam autem tantum a se ipsa pendere. superiori Capite
 declarauimus; et a nullo regi atque gubernari, nisi a suo
 proprio et iusto motu patitur; illa enim est principium motus
 et quietis: Cum sit principium non habet ipse principium,
 ergo a se ipsa et suo proprio motu regitur atque gubernatur,
 non autem a Providentia, quae supponit dependentiam in
 natura quae omnino independens est. ad Artem referuntur
 ea omnia quae ab animalium industria et solertia procedunt:
 haec autem nulla etiam Providentia regi uari fatum est, cum
 ab ingenerata unicuique facultate tantum procedant; et in
 sola animalium uoluntate solum et positum sit, ea uel agere
 uel non agere, quae uoluntas quia libera omnino est, et actionum
 Principium, a nulla Providentia pendere aut gubernari
 certum est. ad fortunam denique referuntur ea omnia quae
 extranaturae ordinem, et absque proposito et Consilio
 illo contingunt, in quibus cum incertitudo multa, temeritasq

De Diis Cap. 5.um

89

Magna, et casus omnino sint, ea, Providentiâ regi-
atque gubernari dici non possunt, ut pote in Providentiâ
consilium et prudentiam esse necessarium fit, quod cum
ita sit, nullus Providentiæ locus relictus esse videtur. et
illam tollere nullo modo dubitandum est. Multi itaque
naturam tantum, et fortunam in rerum omnium
administratione admitti volunt, et sola illarum potestate
cuncta regi existimant. Cujus Sententiæ, inquit Lactantius
Auctor est Democritus, confirmator Epicurus: Sed et antea
Protagoras, qui Deos in dubium vocavit; et postea Diagoras,
qui exclusit: et alii non nulli qui non putaverunt Deos esse;
quo quid aliud effecerunt, nisi ut nulla esse Providentiâ
putaretur. Josephus id confirmat dicens, de Deo non
solum a vulgaribus quod unicuique visum fuerit proferari;
sed etiam apud quosdam Philosophorum hoc crebro
presumitur, quando alii quidem totam Dei naturam
perimere, sermonibus tentare, alii vero ejus Providentiâ
ab hominibus abstruere. R. Epicurus a pud Arrianum, quod
ad Deos accinet inquit, sunt qui negant ullum numen esse: -
sunt qui esse donent, sed ignavum, incurium, et nulli rei
providere: sunt terti qui et esse et providere, sed non nisi
magnis et Celestibus, sed universis dumtaxat, non autem
Singularis et unicuique eorum? cui addendum est quod Vulgo
dicitur, Magna Diis curant parva negligunt. Sicut
Mirandulanus etiam inter nongentas a se Roma propositas
conclusiones hanc posuit ex Sententiâ Alumaronis Babylonii

lib. 1.º de fal
tuli cap. 2.º

lib. 2.º con. ap.

3
dissert. 1.ª
cap. 112

Tractatus

de nullâ re quæ in mundo actu sit corruptibilis, Deum habere sollicitudinem, rem rationi magis constantem videtur dicere nullis prorsus rebus provideri, siue panis, siue magnis, siue celestibus, siue terrestribus, corruptibilibus et incorruptilibus; sed hæc omnia aut Naturâ, ut dictum est, aut artu, aut fortunâ penitus moveri atque regi: Providentiamque esse vanam et inane vocem confirmandum est.

Nullam autem esse providentiam, ex ijs quæ apud Nos quotidie peraguntur, mani factum omnino est, et multi quidem illam ob hoc solum, Regauerunt quod malis bona ac prospera: bonis vero mala et infelicia in terris evenire viderentur: Re-
quis Providentiæ esse dicunt unicuique secundum operum suorum merita, bona vel mala distribuere et punire vel præmiari, quod non evenire usus quotidianus perhibet.

Pompeio enim omnia contra jus fasque permittenti, Cuncta prospera cessisse cæto dicebat, causam Nept. luentim omnia adversa expertum fuisse, et Dionysius Senior, fano Brasennæ Loris spoliato, cum per altum secundo vento Veleretur, redens amicis, Videns ne inquit, quam bona navigatio ab ijs Diis, sacilegis tribuatur. Inmens cuncta fortuito et alicujus personarum discrimine, Divinæq; Providentiæ dispositiones evenire, Diogenes Cynicus decrevit etiam solebat Sappalum qui temporibus illis prædo felix habebatur, contra Deos testimonium dare, quod in illâ fortunâ tam diu viveret. Protagoras quoque cum in iussu inferioribus bona quam plurima, mala jam in finem conspiceret Deum Deique

Blat in quar
vicia

2
Valmax. lib. 1.
cap. 1. a. 6.
30. de n. d.

De Diis cap. 5. ^{um} 91

Providentiam negare, et confidit dubitavit, quare dicere
Consueverat, si Deus non est, unde bona. Si autem est, unde
mala? Ecce vero in Cicero, providentiam omnino
Negat, Improbationem prosperitatis, inquit ille, secundumque res
redarguunt vim omnium Deorum ac potentiam, et cum bonos
scitis boni habuit eos quidem a scribis atque librisque sine
ulla ratione Diis immortalibus, at Diagoras Sam-
othraciam venisset, atque ei quidam amicus, tu qui Deos
putas, inquit, humana negligere, nonne animadvertis ex-
celso tabellis pictis, quam multi votis vim tempestati-
ffugerint, in portumque salvi pervenerint? Namque, ait
ille, illi enim nusquam periculi sunt qui naufragium fecerunt,
in marique perierunt. Idemque cum ei naviganti Vectores
adversa tempestati timidi et perterriti dicerent, non injuria
illud tibi accidere, qui illum in eandem navem recepisset:
Ostendit illis in eodem Curru multas alias nautes laborantis
quasdamque non etiam in istis navibus Diagoram veli-
Crederent. Sic enim sententia res habet ut ad prosperam
adversamque fortunam, qualis sis, aut quemadmodum vixeris,
nihil pertinet. ^x quod Salomon etiam aperte declaravit, et
inquit se in ea quoque opinione fuisse ut nulla Providentia
res humanae procurantur, sed casu et fortuna Volvantur.
Sunt justis, inquit ille, quibus mala proveniunt quasi
opera egerint impiorum, et sunt impii qui ita securi-
sunt, quasi justorum facta habeant. et Universa a que

1. d. n. d.

2
Ect. 5. 8.

Tractatus

Eueniunt iusto et impio, bono et malo, mundo et immundo —
 immolanti victimas et sacrificia contemnent: Sicut
 bonus sic et peccator, ut perjurus iura et illi qui verum
 dixerat. hoc est pessimum inter omnia quae sub sole fiunt, —
 quia eadem cunctis eueniunt. Et, ut di sub sole neque
 velocium esse Cursum, nec fortium bellum, nec sapientium
 pacem, nec doctorum diuitias, nec artificum gratiam, sed
 tempus casumque in omnibus. Et Seneca Tragicus ex
 eadem sententia sic Eccegit.

In sup. act. 3°

O magna parens Natura Deum
 tuque igni feri rector Olympi
 Cur regis caetera, hominum iurium
 Securus aëris, non sollicitus
 Prodesse bonis, nocuisse malis!
 Res humanas ordine nullo
 fortuna regit, spargitque manu
 Munera Caeca, peiora fouens

Inde omnis de Diis et de Providentia opinio excutitur. Si
 enim esse Deus, ait Plotarchus, cuius prudentia et
 opera res humanae administrantur, quare malis prospera,
 bonis vero cuncta aduersa succedunt?

2
 lib. 1° de off.
 prola. cap. 2°

3
 in Joue tragico

Quae in hac de Providentia materia lusit olim Lucianus
 notari satis digna videntur, ut jocos juxta ac Sertii
 Deorum opinio ex animis nostris effluat, cum a rebus humanis
 illorum Providentia prorsus tollatur. Fingit igitur Jouem
 maxime contumacitatum fuisse ex quadam disputatione in

De Diis Cap. 5. ^{uno} 93

magna probatorum virorum frequentia, populis celebrati,
A Timotheo Deicola, et Damido Atheo, de Providentia habitata
Damis quidem neque Deos esse, neque omnino eorum quae fiunt
curam ullam habere, aut ea ordine gubernare, affirmare non
verebatur. Tunc autem audiens et animadvertens Damidis
verba certatim in calum ferri, etque a pluribus supra
modum probari, in conciliam Deos omnes vocari iubet,
Imminere enim periculum videbat; et in uno Timotheo Deorum
res maxime periclitari, ac in angustiam coactas esse dicebat;
magnopere timens ne a Damido victoria reportata, omnia
diuina contemptui haberentur, et inania tantum viderentur
vocalula. quod eo magis timebat, quod jam omnes Timothei
rationes et argumenta pro Diis et eorum Providentia, ad verba
atrocia et pugnos in Damidem deuenissent, injuriis obliu-
decortatis. Concilio igitur Deorum Coacto, in Concione Momo
sic locutus fingitur. Ego Tam olim expectabam in eam
difficultatem res nostras delapsuras, ac multos ejusmodi Sophistas
nobis Suppallulaturus, jam dudum prospexi animo; a nobis ipsis
audaciae suae causam suscipiens, et sane per arrogantiam
indignum facinus est, eam ob rem praeter Epicuro, aut ejus
assectis, ejusque disciplinae successoribus, si talia de nobis
suspicati sunt. Quam enim equam opinionem de nobis illis
habendam esse contendat quisquam, quando tantam omnium
rerum perturbationem in vitam vident? Bonos quidem ex
illis, ut quisque agit vitam maxime inculpata potissime
negligi paupertatis, mortis, ac jugo servituti indignissime
afflictos opprimi. Caeterum homines facinorosos ne faveas.

Momi oratio
contra
Providentiam

Tractatus

Sceleribus contaminatissimos, honore et dignitate provere
 esse, diuinis exstructissimis affluere, melioribus
 imperitare, quin etiam Sacrilegos nullis supplicis mulctari,
 verum concessa impunitate tuto latere: in Crucem vero
 subigi ac variis modis pulsari eos qui nihil mali sunt
 commeriti per iniquitiam delinquentis. hæc itaque cum
 videant, jure optimo talem de nobis opinionem obtinent,
 nihil prorsus nos esse, maxime vero quod innumeris
 rebus satis ridicule videant nos implicatos, præsertim cum
 nos beatos et immortalales esse contendamus: quid vero
 aliud perinde facerent, quam viderent ne flocci quidem
 nostram diuinitatem æstimantis nos porro indignè
 ferimus, si qui sunt homines non prorsus recordes et mentis
 inopes qui ista disserunt ac omnem providentiam nobis extorquent
 ex manibus, cum potius contentos nos esse oporteat si nobis intudum
 non nulli sacro facerent, talia flagitiose delinquentibus. At mihi
 hoc loco, o Jupiter, (Soli enim sumus, nec ullus hominum in hoc
 cætu presto est) cum veritati respondeo, quando vero intantum res
 humana tibi cura fuisse, ut habita ratione perpendisses, quinam
 illorum pravi et mali, aut justis aut boni essent. Haud quaquam
 vero in hanc curam te incubuisse dixeris. Neque nisi Theseus ex
 Trezene Athenas profectus jugulasset in jnere maleficos, sane
 quantum ad te et providentiam tuam attinet, nihil obstarè
 quominus non viverent innumeri scelerati p^{er}ficidii et
 atrocissimi vicioribus negotium valde ipsi securi facessentis
 atqui si verum proferendum est, tantum compertis manibus in
 Olympo desideremus, solum hæc inconuenienter observantis si quis

De Diis cap. 5. ^{um} 95

libri atque sacrificet, ac circa aras incenso thure vaporet. —
porro autem res ceteræ temere juxta fluxum feruntur, in-
quisque illas fortuito auerant, itaque meritis nostris juxta et
digna patimur, atque etiam amplius patimur, ubi homines post
pudillum suspicientis animaduerunt nihil se utilitatis consequi,
tam et si nobis sedula pietate sacrificarint, et oblatiis manibus
litauerint. Deinde beati vadebimus ab ipsis Epicureis nos-
tridari contemptissimos, haberi pro abjectissimis Methodoros
verò et Damidas suis Disputationibus inualescere, —
propugnatores verò nostros ab illis Jugulari.

Atque hæc in Deorum concione a Momo habita est oratio,
quæ sane nulli Deorum placuit: veritatem enim tam libere
edendam nullus est qui libenter audiat: et adulatione —
laudibusque deliniuntur animi; correctione vero peccatis irritantur:
ideoque tam apud Deos, quam habud homines hymnus quam
satyra melius auditur, et menti placationi semper —
suscipitur. Dum hæc uatem agerentur Deorum in concilio,
Damis jnterea et Timocles conuenerant in magna auditorum
frequentia, ut inceptæ Disputationi finis imponeretur, —

Tum Timocles Deorum partem sustinens, sic Damidem
Aggressus est. quid vero ais, Dami sacrilege, nullos esse Deos,
neque eosdem in rebus animarum quicquam providere? D. Non
sed tu mihi prius responde, quo sermone persuasus, illos esse —
Credisti? T. Non respondeo quin prius dixeris nullam tibi —
videantur superi ubi providentiã. D. nulla. T. quid ais? omnia
ergo fortuito contingunt, et extra Deorum providentiã. D. Sane
vero. T. neque illius Dei curã quicquam ordinatur, aut disponitur?

Timocles Damide
a Damide et Agore
Disputatio.

Præctatus

D. Non. S. cuncta vero feruntur tenere circa tu fortuito?
 D. sane. S. Audirunt ista Dei, o Dami audirunt; Cætrum
 in aliud tempus grauibus suppliciis tibi excarnificandum
 reseruant. D. et quando illi de me cogitando tantum a rebus
 suis sibi sumerent stitit eos ac tantis, ut tu mihi perhibes,
 districti occupationibus, res, quæ sunt perinundum, innumeras
 disponens. sed, dic mihi, quæso, quod audistime jam se tibi audire
 cupio, nempe qua ratione persuasus Deos prouideres existimas?
 S. Equidem ipso rerum quondam accidentium ordines, primum ad
 hoc credendum inductus sum, nampe quod sol subijde diuersi
 spatii cursu suum iter conficiat. ad eundem quoque modum
 luna perpetuo tenore eat ac redeat. tum altissima stillarum
 vicissitudo, et plantæ e terra succrescentes, et animantia
 in dies singulos nascentia: quod que eadem tanta industria
 procreata sic alantur, sic moueantur, sic cogitent, sic incedant.
 quod que ea sic ratio edificandi, ea fruendi curia, quæ oia
 aliaque id genus innumera, mihi clarissima et certissima
 videntur esse diuinæ prouidentie iudicia. D. Tu quidem
 Timocles questionum discerpis; neque enim clarum aut Cætrum
 est, num nonum quod que disponunt prouidentia conficitur.
 Cætrum quod hæc frant, nec ipse negauerim. non tamen ideo
 mox persuasus sum, ut credam ista necessariis a quodam
 coactu prouidentie fieri: Nam eam alias incepta sunt, et
 nunc pari vicissitudine, eademque via constituantur, tu vero
 harum rerum ordinem necessitatem vocas? deinde redderet
 indignavis si quis a sententia tua dissentit, cum eo quæ frant
 enumeres, ac laudibus offenas, existimans hisce demonstrasse
 etiam

De Diis cap. 5. ^{um} 97

etiam unum quodque illorum immutari posse, providentiâ.
itaque hoc profecto quod adduxisti finis est, proinde
aliud adducto. **S.** Equidem ego in eâ sum sententiâ, ut
patem aliam demonstrationem huius rei comprobanda mihi
non esse adducendam: attamen ego te interrogabo: cur
responde mihi, videtur ne tibi homerus fuisse, poetarum
præstantissimus. **D.** et valde quidem. **S.** huic ergo
ipsi fidem habui, Deorum providentiâ non dubie
asserenti. **D.** atqui, ô admirande, Soetam homerum
quamvis excellentem super hisce rebus fide dignum, aut
quenquam alium esse, non concedimus ullo modo. Neque enim
veritatis proferenda curam illis fuisse, constantiter opinor, sed ut
audientium animos verborum lenociniis atque dulcedine
demulcerent, qua propter versiculos cantant et fabularum
juolucris perstreperunt, ac tandem super sumis omnia
machinantur; blursus quicumque Jupiter Deus sit nescio,
nisi quod Iovem sermone vulgi audierim. **S.** proinde
omnes homines et gentes turpiter decipiuntur; Deos esse
existimantis, eorumque dies festos magnâ religione
celebrantis. **D.** Euge ô Timocles, quoniam mihi in
memoriam reuocasti gentium opinionem quam de Diis
obtinent; ab illa vero maxime licet intelligere quam
nihil firmum et stabile in se habeat quæ de Diis
fertur oratio: multa enim est et perturbata opinionum
confusio, ac plane alii alia opinantur. si quidem Scythæ
Acinaci sacrificant; Thracæ Zamolxedi homini fugitivo,
quem ex Samo delatum ad illos esse constat: Phryges

Practatus

autem Luna: *Ethiopes* Dicit, *Cilleni* *Bhaleti*: *Assyrii* —
Columbae. *Sevsa* *Igni*. *Egyptii* *Aqua*, ac omnibus —
quidem *Egyptiis* *Aqua* pro Deo communiter *Colitur*:
Ceterum privatim *Memphitis* quidem *Bas* Deus est:
Belusiotis vero *Coxes*. Jam alius *Ciconia* aut —
Crocodylus: Alius *Cynocephalus*, aut *felis*, aut —
Simus: *Practrea* vocatim his quidem *dexter* —
humus Deus est; *Betris* vero e regione —
habitantibus, *Sinistris*. Item alius *dimidia pars* —
capites; alius *poculum samium*; aut *catinus*. nonne haec tibi —
videntur *risu* praequenda *risu*? **T.** Vide qualia facias *O* —
Scelerati *Dami* qui *proper-modum* ipsa quoque *Deorum* —
Simulacra una *Cum* *anis* non *verearis* *subvertes*. **D.**
haud *aras* *subverti* *cupio*, *o* *Bone* *Timocles*, quid enim *mali* —
adferunt, si *Thymiamatum* *odore*, et *fragrantia* *plena* *sunt*. **T.**
Novem *ipsum* non *audis*, *o* *Deorum* *impugnator*, *Cientim* —
tonitrua. **D.** Et quoniam *pacto* *o* *Timocles*, non *audirem* —
tonitrua.? Ceterum, num *cicis* *tonitrua* *sic* *Jupiter*, *ipse* *melius* —
calles *qui* *in* *Deorum* *immortalium* *quondam* *conversans*, *jude* *huc* —
delatus *es*. **T.** *dic* *mih* *hominum* *sceleratissime*, *nunquam* *re* —
navigasti.? et *lum* *nonne* *Ventus* *illapsus* *in* *Carbasum* *ferretur*,
ac *puppim* *propulit*.? Ceterum *anus* *supreme* *astitris* *gubernaculo*,
navim *regendo* *servavit*.? *deinde*, *navis* *nullo* *modo* *nisi* —
gubernaretur *posset* *progredi*.? *tu* *vero* *uniuersum* *hoc* *omne* —
citra *gubernatoris* *opam* *lenire* *surdum* *ac* *deorsum* *ferri* —
existimas.? **D.** *Euge* *o* *Deorum* *amantissime*, *qua* *dicis* *fluminis* —
exemplo *corroboras*, *verum* *gubernatorem* *illum* *vidisti* *unquam*, *non*

De Diis cap. 5. ^{um} 99

ea quæ ex usu sunt nauigantium considerantur animo, ac-
antè tempus necessaria adornantur, neque nauis quæ facta-
sunt conducibilia imperantur, tota vero nauis nihil habet
iutile aut temere importatum, quod illorum alieni necessitati
non sit addictum. Ceterum tuus ille gubernator, cui tu magna
illius nauis regendæ curam assignas, nihil cum ratione, nihil
ex dignitate ordinans aut instituens. præterea ex ipsis nauis
conere est, hunc quidem iuocum et ab acti Nautica
alienum, et ad labores obeundos meticulosum, dimediâ aut
tertîâ parte Dragma dignum, at vero qui ad natandum sit
impiger, et ad excurrendum ad Antennas usque adpositus, -
qui quæ ad gubernandum vtilia omnia ad unquam Calleat, hunc
ex hauriendæ tantum sentinæ destinatum videmus, eadem quoque
rerum facies circa eos est, qui a renigando immunes sunt,
ubi verum quispiam cæteris honore prælatuæ juxta
gubernatorem sedere, atque coli conspicitur: mox alius
quispiam Cynædus spurcissimus, aut impiatus parricidio,
aut contaminatus sacrilegiis, præ aliis habitis honoribus
veneratur, et nauis summa apprehendit fastigia. Porro autem
non pauci spectata cum gratia lum prohibitis viri in Secesu canina
in angustum locum Coacti ab improbiorebus et detrioribus indignis
modis calcantur pedibus. Considera vero quem admodum Sobatru,
Arissides et Phocion nauigauerint, qui ne vici quidem necessaris
pro sufficiens copiâ instructi fuerint. Contra, quantâ in omnium
rerum eberrant, et affluentia Callias atque Midas et Sandanopolus
molliter et luxuriose vixerint, Super omnes homines, aduersus illos
expuatis. Huiusmodi vero in tua nauis Contingunt, o Superantissime

Tractatus

Simocles, propter quod etiam infinita sunt Naufragia. At
 enim si gubernator quispiam assistens videret, ac ordinis
 Singula facienda imperaret, primum quidem nequaquam ignoraret,
 qui boni, qui iam mali essent ex nauigantium numero. Deinde
 Cuique pro meritis dignam prouinciam obundantem traderet, et
 meliori bus bene faceret, de hinc melius autem mala, et supplicia
 praebiret. Quare, o admirande Simocles, periculum est ne
 exemplum quod de nauis adduxisti subuersum sis, quippe quod
 gubernatoreum malum et imperitum nactum sit. **S.** proinde
 quando exemplum de nauis adducium parum firmum tibi visum est,
 Audi jam nunc sacram, quod aiunt auctorum, et quam Nulla
 machina potestururus es; haud dubie enim Cognoscetis num iusta
 syllogismis probabilibus collegere, et num aliqua ratione ea
 confutare queas. Etenim si sunt arae, sunt etiam Dij: atqui sunt
 arae: sunt ergo etiam Dij. quid habes quod ad ista vel minus timeas?
D. uti mihi us ad sacrificium visum, respondebo tibi; sed quando aliud
 te negas habere firmius argumentum abeanus in praesentia: tu
 autem quemadmodum si qui ad supplicium reptantur a b aliquo ad
 aras notis confugisti.

In sacro magistro

Bene Lucianus, Deorum prouidentiam semper prodeus, tanquam
 is qui nullam esse crederet, facit etiam dasci lat modum quo
 Supra mortalium vota excipit, eorumque rebus prouidet. Dicit in
 Caelo esse fenestras ordine sitas, quibusmodi sunt ora pulcorum,
 habentis operculo; juxta unamquamque sella aurea posita est.
 Inde Deus praebet sese petentibus, iuxta vota per os fenestras
 admittit, ad dextram statuens: rursus iniqua remittit in tra,
 flatu deorum redigens, ne possint ad Caelum accedere; Cum duo

De Diis cap. 5. ^{um} 101

Sunt qui diversa petunt aequalis victimas pollicentibus. Non
 iuueniens rotari potius annuat Deus, hunc ei Academicum —
 illud accidit ut nihil possit Nature, sed Syrrhonis exemplo
 Suspensus haeret et Considerat. Uno quoque die videt quid in
 mundo faciendum est, et illud ordinat; ventis et auris —
 mandans quid facere debeant, hic pluvias, hic fulgura, hic
 nives, alibi ventos dispergit, et quae rari sunt, variis —
 etiam in partibus et locis illos mittit; uni mandans ut
 maria Concitat, alibi ut spiret leniter, et rursus ut quiescant,
 et sic facit Deum ridicule, quibuscumque rebus providentem, his
 exceptis nempe, in quibus parva hominum vota, dubium et
 Suspensum ut diximus illum reddunt, quibus ergo adderem
 illa quorum praenimia occupationum mole, et variarum
 diversarumque rerum congruae obliuisci potest. Videmus
 enim multa praeteriti scelera impunita, in quo certi —
 vehementer Providentiam peccare, supra diximus; Et in
 eo etiam quod quadam minuta sacrificia, oblationes et
 vota, Deorum iustitiam committere, et iuriam reddere
 posse dicunt, auertendo mala et penas ab ijs qui aeterna
 supplicia pro delictis laeve merentur. Sic impius in Juvenale
 impunitatem sibi pollicetur dicens ¹

Satyr. 13°

Ut sit magna, tamen certe lecta pro Deorum est —
 Sicurant, igitur cultos punire nocentis
 quando ad me veniunt? Sed et exorabile Numen
 fortasse expiatur. Solet his ignoscere, multi
 committunt eadem diverso crimina fato,
 Ille crucem sceleris pretium tulit, hic Diadema.

Practatus

30. n. d.

Quod enim ita sit confitendum est, nullam esse In
 Dejs justitiam, neque Deo Providentiam, quæ absque —
 justitiâ nullo modo stare possit, ut potest ad hoc pervire, et
 præmiari, maxime pertineat, et suum unicuique reddere,
 malis nempe supplicia, præmia vero bonis; quod non
 fieri quotidie perspicimus. Nullam autem justitiam, nullam
 aliam virtutem in Dejs esse, Cotta in Cicero utique
 affirmat, nam justitia, inquit ille, quæ suum unicuique
 distribuit, quid pertinet ad Deos? hominum enim societas et
 communitas, justitiam præcæruit. Prudentiam ne quoque
 Deo tribuimus? quæ constat ex scientiâ rerum bonarum
 et malarum; et nec bonarum nec malarum. Cui mali
 nihil est, nec esse potest, quid huic opus est delectu bonorum
 et malorum? quid autem ratione? quid intelligentiâ?
 quibus utimur ad eam rem ut apertis obscura assequamur:
 at obscurum Deo nihil esse potest. Temperantiam autem
 constat ex præmittendis voluptatibus corporis, Cui si
 locus in Cælo est, est etiam voluptatibus. Fortis autem
 Deus, qui intelligi potest? in dolore? an in labore? an in
 periculo? quorum Deum nihil attingit; nec ratione igitur
 utentem, nec virtute ullâ præditum Deum intelligere qui
 possumus. et quod si Deus nec justitiam, nec prudentiam,
 nec rationem habet; in eo etiam nullam esse providentiam
 consequens est, quæ videlicet, his omnino constat, et ipsi
 etiam Deus penitus indiget tota providentia. Idem Cotta
 hanc tandem Providentiam expositis conceptisque negat.
 Dij inquit debebant omnes bonos efficere si quidem hominum generi

Ibidem

De Diis Cap. 5.um 103

Consulebant; Sin id minus, bonis quidem certe consulere
debeant; et uno versu Telamon totum hunc Locum
conficit. nam si Curent, bene bonis Sibi, male malis; quod
nunc a best.^s Et paulo post dicit etiam Cotta, ut autem nec
domus, nec Resp. ratione quâdam et disciplina designata
videatur, si in ea nec recte factis extant vlla premia; nec
supplicia peccatis. Sic Mundi Divina in homines moderatio
perfecto nulla est, si in ea discrimen nullum est bonorum
et malorum.^s ad eos autem qui dicunt nulla Scelera
a Dijs impunita præmitti; quod si quis morte penas
fugerit, expectantur ea pœnae a liberis, a nepotibus, a
postulis. O miram, idem inquit Cotta, Dequitatim Deorum!
ferret ne vlla civitas latorem istius modi Legis, ut
condemnaretur filius au Nepos, si præter aut Cruce
deliquisset.^s Theologi ejusmodi contra Providentiam
objectioni, nempe multa Scelera impunita præmitti,
respondere solent, Dei Providentiam ad futuram vitam
cuncta dirigere, adeoque penas malis, iâmq; præmium
bonis reddidum iri pro ut quisque gesserit. Sed Vaninus
dicit Athæos Inferorum penas tanquam velularum delicta
rejecere, dicitque eas esse ex Ægyptiorum superstitione
exortas, et apud Cretenses frequentatas, qui Plutonium
Saturni filium Inferorum Deum consecravunt, quod ritus
aliquos et Ceremonias funebres excogitasset, et Ceteri;
addit ille, nullâ ratione naturali possumus demonstrare
in alterâ vitâ penarum locum proprium assignari;
multo vero minus Dæmones dari. quod si penarum

In ampl.
c. 10.

Præctatus

locus nullibi constitutus est, neque etiam proximorum
locus esse potest. Neque scelera impunita remanebunt;
bonaque opera irremunerata jacebunt, igitur nulla est
providentia, neque igitur ulli sunt Dii.

Præstantissimum et excellentissimum esse necesse est
Deum illum quem leges et Theologi fingunt. Imque
beatissimum ac felicissimum. neutrum autem in Deo
stare potest cum Providentiâ, quæ nullo modo operari potest
absque curâ et sollicitudine, rebus felicitatem omnino
turbantibus et obstantibus quominus præstantissimum
et excellentissimum illud sit, quod non est perfectè quietum
et cunctis incommodis solutum. hæc Epicuri fuit sententia,
ut Laetius refert et Deos beatos esse dicebat atque
immortales; quod autem beatum atque immortale
est; neque negotia habere, neque alius præbere, quo
fit et neque irâ, neque gratiâ tangatur. nam hujusmodi
omnia infirmitatis sunt, quod Lucretius elegantissime his
versibus expressit.

inj. quarta

lib. 2. 4. 67

Omnia enim per se Divinum natura necesse est
Immortali Otio summâ cum pace fruatur,
Sensita ab nostris rebus sejuncta atque longe
nam præviata dolore omni, præviata periculis
Ipsa suis pollens opibus nihil indiga nostri,
Nec bene pro meritis capitur, nec laugitur ira.

lib. 2. cap. 7.

Quibus omnino consentit Plinius dicens providendum vero
agere curam rerum humanarum illud quicquid est summum
Anno tam hirsiti atque multiplici muni strivo, non pollui

De Diis Cap. 5. ^{um} 105

Credamus, dubitemusue? vix prope est iudicare —
vtrum magis conducatur generi humano quando a liis nullus
est, Deorum respectus aliis pudendus? Laertius iurum, in ijs ^{In illa Epie.}
quae Sublimia et Supera dicuntur, inquit, motum ex loco ad
locum, Solis, et Luna, et Solis et Luna ortum, occasum et
his Similia, non esse existimandum quoque administratore
egere, neque subiectore, aut aliquo qui ea ordine digerat,
aut digessisset, qui idem beatitudinem cum immortalitate
obtineret, non enim Congruum molestiae, et Curae et pro
et gratiae Cum beatitudine, sed Cum imbecillitate potius
et metu, et indigentia operis alienae.*

Rursus etiam Lucretius naturae laetum ea omnia tribuit,
quae Deorum Providentia fieri dicuntur, quos omni Cura
et molestia liberos esse vult, ut absolute beati possint esse
sicut alium Eccinit

lib. 2.
v. 1089

natura videtur

libera continuo dominis praetata Superbis
Ipsa sua parte sponte omnia Dijs agere expens.
Nam pro sancta Deum tranquilla pectora pace
Quae placidum degunt Oceanum, et tamq. Serenam
Quis regere immensi Summam, quis habere profundi
Indo manus validas potius esse moderantur habenas?
quis pavit oculos omnes Convertere? et omnes
Ignibus ardentis terras suffire feraces
Omnibus inque locis esse omni tempore praesto?
Nubibus tot lentas faciat, Caerulea Serena
Concutiat. Sinit. cum fulmina mittat et ades

Tractatus

Sape suas disturbet, et in delectata recessione
 Sævial excecens Cælum, quod Sape nocente
 Præhinc, exanimat que indignos, inque merenti.

Scilicet equidem est, non minimum negotii datum esse
 Providentiæ, quam JES omnibus que quotidie in mundo
 Accidunt, præ esse, illaque regere voluit. Quod si verum
 esset, detrior sane Dei conditio foret cujusque operarij
 mercede conducti condicione, Inquit Blitavochus, Cum
 Semper laborare, et sudare in rerum administrationes illum
 oporteret. Sicut enim ipse Mundus Deus esse, ut loquitur Cicero,
 quid potest esse minus quietum, quam nullo, puncto temporis
 intermisso versari circum axem Cæli admirabili celeritate: nisi
 quietum autem, nihil beatum est. Sicut in ipso mundo Deus
 jure aliquis qui regat, qui gubernet, qui cursus astrorum,
 mutationes temporum, rerum vicissitudines, ordinesque conficiat,
 Terras et maria contemplant, hominum commoda vitæque
 tueatur: nec ille esse implicatus molestis negotiis et operosis.
 Itaque Deos providere non putandum est; verum, inquit,
 Plinius, in his Deos agere curam rerum humanarum credi,
 ex vita vitæ esse, pœnasque male factorum aliquando. hras, occupato
 Deo in tanta mole, nunquam autem irritas esse: nec ideo
 proximum illi genitum hominem, ut vilitate justa bulluor
 esset.

Utilitasque ut dicit Plinius, de ejus modi de Deorum providentiâ
 opinione percipiatur, non impugnetur: imo conceditur. Sed
 per alibi jam diximus, aliud esse esse utile, aliud verum.
 Deorum Providentiâ non tanquam utilis solum proponitur, et

lib. 2. d. 1. p. 1. c. 1.

lib. 2. d. 1. c. 2.

lib. 2. d. 1. c. 3.

De Diis Cap. 5um

107

etiam tanquam vera affirmatur. igitur aduersus hanc
 affirmationem tantum dissuimus et contridimus Deorum
 Prouidentiam imaginariam et fictiuam rem penitus esse. Nam
 Si in Deo ut futuræ prouidentia est, immutabilem et
 inuariabilem operandi necessitatem in eo etiam esse oportet,
 Præuidere, esse Prouidentia potissimum munus. Vnde, ita
 re Deus nullo modo prouidere potest, nisi futura omnia
 prouideat. Præuidere autem inducit necessitatem operandi ea que
 præuisa fuerunt: et cum Deus præuidet quod aliquid futurum
 sit, id non potest malari, aut non accidere, neque Deo
 possibile ullo modo est illud non agere, alio modo præuisio
 illa fallax est et incerta. qua propheta omnes qui
 Deorum Prouidentiam admiserunt, hanc etiam necessitatem
 quam fatum vocant, in eis admitti debere confessi sunt;
 Sic Trismegistus Prouidentiam ista cognatas habere ad
 facultate dicit, necessitatem & fatum. et Sic ^{ammonem}
 Mirandulanus in his Rogatas a se propositas Roma-
 questiones hanc ex Aristotelis opinione ponit, &
 Necessarium esse primam causam mouere de necessitate;
 Nam secundum omnes Philosophos dicendum esse,
 Deum necessario agere quidquid agit. Similiter
 Seneca ille ipse, inquit, omnium rector ac conditor
 Scriptis quidem fata, sed sequitur:
 Semper pareat, simul iustit. Nam illud: Sunt Regibus
 Leui; Rex Leuius Deo est; Deus necessitati. et
 Destinatum sortem nec Deo est affugere. Non

2
 di. prou.
 Cap. 5°

Præctatus

videtur

Solum autem in rebus naturalibus, et in Deo hanc necessitatem, hocque fatum Accipi possunt, sed etiam in rebus humanis; Unde Seneca, Eadem necessitas, inquit, et Deos alligat: irrevocabilis divina pariter atque humana Cursum ardet: itaque nec nos ipsi ejusmodi necessitatem ac fatum Eludere, autullo modo avertire possumus: adeo ut nec in Deo, neque in nobis libertas ulla remaneat, sed fatum tantum et necessitas. Verum talem Deum imaginari qui liber non sit a voluntate ea semper agere aut non agere quæ illi placuerint ridiculum omnino est, et est infra animalium omnium sortem suæ proponere, — hæc enim nullo necessitas adeo alligat, ut mox dictum sumus, quin facere aut non facere quæcumque voluerint, illis omnino liberum sit. Tamen si Deus providet, id aliter esse non potest, et necessario queritur quæstio, quæ propheta ab eo Providentia omnis ejicienda est. Si tamen non est Providentia; neque etiam Deus esse potest. alius otiosus, incurius et piger, in Mundo desideret; quod Deo, qualem illum Leges fingunt, convenire non videtur. Ergo non est Deus.

Quantum ad res humanas pertinet, absurdum prorsus est, nec minus ridiculum dicere fato et necessitati illas regi atque gubernari; nosque omnia quæ agimus eodem fato atque necessitati agere. Quam opinionem Lucianus videndo penitus impugnat et oppugnat Juvenal inducens dicentem in rebus humanis nihil esse quod Divinarum Consilio et dispensatione non ordinetur

in hoc confut.

De Diis Cap. 5um 109

non ordinatur: et omnia quaecunque fiunt dum colo-
circumferuntur. Statim ab initio unum quodque illorum
certum et infallibilem sortiri effectum: nec fas esse
aliter fieri. Quod si verum est, ait ille, cuius ergo
gratia nos homines Deis sacrificamus? quam obrem
peccatombas ad aras illis adducimus, votis expetimus
bono nobis illorum largitione contingere? Nempe enim
non video quem fructum ex tanta Cura et Sacrificandi
Studio capimus, si neque malorum aeversiones ipsis
peccatis praevenire possumus; neque aliud bonum
divinitus datum consequi. Deinde neque pœnas in hæc
vita, neque supplicia in altera (si tamen est) —
formidare ullo modo debemus, constituta enim jam
et decreta nobis hæc sunt, ex prævisione eorum
quæ facturi sumus. Tum Jupiter fingitur irasci et minari
quod talia dicere auderet, Cui Lucianus, tolle minas,
inquit, ô Jupiter, persuasum enim habeo nihil me
mali passurum quod anti non sit mihi præordinatum
ac destinatum, quoniam neque illos ipsos sacrilegos
supplicio affectos per te video, sed plurimi manus vestras
indemnes effugiunt, opinor in satis non esse, ut scelesti-
scelerum pœnas expendant. Quantum ad supplicia
et Cruciatum qui scelestos et prauos homines post
hanc vitam manent, ego vero haud obscure cognoscam, si
quid talium venum est, ubi factus fueris, quantum
autem ad præsens attinet, velim tot quantum cunque hoc
temporis in vobis mihi exigendum est, ego interea omni-

Practatus

felicitati perfunctus, tandem mortuus a sedecim Vulturibus
 secur meam depascere tur. Sed si uomatus fulmine, quem tibi
 libuerit, ferire licet, ut minaris, qui fit tandem ut omnes
 hoc sacrilegis, hoc Ominosis, et perjuris hominibus
 dissimulantur post habitis, unam aliquam jlicem, aut Lapidem,
 aut natus velum nihil unquam mali per injustitiam invidia
 feratis. Et per sepe quoque hominum frugi et spectata
 sanctimonia violorem, quare Thocion vir Sanctus et justus in
 tanta rerum inopia atque Angustia diem suum obit. Num
 etiam cum Aristides? Callias autem et Meliades Nepotum
 intemperantissimi omnium affluentia exuberant. Nec non
 Medias multis secleribus Oportus? quare Socratis undecim
 annis necandus traditus est, Melissus vero non ita. Cur
 Sardanapalus mollis et effaminatus deliciasque lotus fractus
 regnavit? Denarium vero hoc ac tanti viri virtute longum
 opini atque clarissimi in Crucem subacti sunt, propterea quod
 factis illius parum delectabantur. ut lacram quoque in praesens
 fuerit, longum enim esset singulis percensendis innotari;
 quem admodum mali ac facinorosi per omnium vitam facile agant,
 et felicitate omnibus rebus affluentis: Ceterum boni ducantur
 et ferantur pauperolati, morbis et caeteris in fructis malis
 implicati arumnote conflictantis. Et tandem Concludit
 Lucianus dicens nullum qui, nolens et invito animo, aliquid
 malum aut donum admiserit, esse supplicio afficiendum, aut
 honore illo ornandum. Cuique nullus sit in ter homines, qui, si
 se Providentia et fatum, non iniustus peccet, aut bonum
 faciat; Nullus etiam panis aut praemio dignus erit. Nihil,

De Diis Cap. 5.um 111

Inquit, nos homines animo voluntatis facimus sed necessitate
quâdam ineffugibili ad hoc compulsi, si tamen vera sunt illa
quæ supra dicta sunt, nempe fatum esse, et Darcæ
dispensatione cuncta euenire. Tam si quis alterum peremit
Darcæ in Culpâ est, si quis sacrilegio fana Deorum compilauerit
a Darcâ sibi iniunctum facinus admittit. Quo circa si Deus recto
est velis iudicio, multo æquius fatum pro sacrilego puniet, et Darcam
pro homicidâ, quod enim illi iniuste egerint quando decretis
illius audiens fuerint. Sed mihi videntur Darcæ iustæ, (id
est providentiæ) laboriosam et minime felicem atque
iucundam agere vitam, tantis implicitæ negotiis. Es-
quam admodum vix simile est ipsæ quoque fato parum
propitio et fauente in lucem sunt editæ. Itaque ega si mihi
daretur optio, nequaquam cum illarum vitam, meam
dominat auerim; verum eligerem potius ut adhuc
egentius uiuere, quam ut Cælo Darcæ agerem tantis
negotiis et difficultatibus repleto, obseruans singula.
Nunc satis est quod de fato et Providentiâ sermonem hos non
relaueris o Jupiter, et fortasse in fatis est, ut plura non
audiam. Ex his quæ sic Lucianus contra Providentiâ
supet, serio accipiendâ sunt, et fatandum nullam in nobis
esse operandi necessitatem, nisi etiam nos penis ac præmiis
nullis dignos esse concedatur; et pro frustra nos ad bona
hortari, et a malis prohiberi. quod Cum tanquam punitiosum
reijciatur, consequens est nos ad opera necessitate ullâ aut
fato nullomodo iuduci. Quod insuper ex libero arbitrio
ostendi potest; Aliud enim plenum, integrum et absolutum

Tractatus

112

in nobis esse quotidie experimur, et solius voluntatis potestate nos moveri, non autem fato, necessitate, providentiâque. Nam si fato regeremur ac providentiâ unde hæc libertas quam in nobis ipsa esse sentimus. ut autem Lucetius . 1 -

lib. 2.º

Libera per terras unde hæc animantibus exat
Unde hæc, inquam, fati avolsa voluntas
per quam progredimur quo dicitur quinque voluistas?
Declinamus enim motus, nec limine Certo
nec regione loci certa, sed ubi ipse tulit monere.
Nam Dubio procul his rebus sua Cuique voluntas
Principium dat, hinc motus per membra geruntur.

Ratione profecto alienum est cum in nobis tam sensibiliter liberum arbitrium emittat, imaginari nescio quid aliud quod nos ad agendum impellat. Annumeri libere voluntatis motus ostendunt in hominem fati nullam esse vim ac potestatem, sed in nostra omnino sitam esse. Velle et nolle. Si que scriptura hinc a quid Philo sophos fides est, homo ab ipso constitutus et relictus est in manu Consilii sui: Apparet illi aqua, apponitur ei ignis, ad quod voluerit manum porrigere poterit. Sibi hominem vita et morte, bonum et malum, quod placuerit ei dabitur illi, quod si fatum et Providentiâ hominis voluntatem cogere, viscerum in voluntate non repugnante deprehenderetur: at id nullo modo evenit, nec se Regi neque trahi voluntas unquam sensit. Animus quidem iudicium inter Velle et nolle adere videtur, nec scire ad quod se foveat debeat: sed hoc non procedit ex fato mouente vel cogente alia fatum in varias illum distrahens partibus, ridicule se cum ipsum pugnavit, non minus enim fatum est in unâ quam in

lib. 2.º

De Diis Cap. 5. ^{um} 113

altera parte: verum ejus modi animi suspensio oritur
ex eligendi difficultate: quæ in voluntate reperitur propter
objecta eligibilia appetitum varie mouentia: quem motum
omnes facile deprehendere possunt; non vero illum quo-
satum nos impellere dicitur. Sæpius plerumque Evenit,
ut spes aut metus voluntas nostra tam repente trahatur,
ut illam a fato moveri hæud probabile sit. Deinde
Animus interdum istis affectibus sursum deorsum jactatur,
et hinc atque illinc actus, quomodo a fato sicut Providentiâ
omnia sapienter gubernantur, et certa ratione illa regente,
In tam varios fluctare atque refluxus, et in tantam
agitationum conjici potest. Nam Equidem cum in providentiâ
Cuncta determinata et certo modo ordinata esse debeant, Non
Dubium est, si nos illa regeret atque gubernaret, quin
etiam omnia determinate et absque ulla mentis agitatione
Vellemus atque ageremus; nec spes aut metus in jectum
nos ferrent, sed primo intuitu videremus quid sperandum,
aut quid metuendum foret, quod cum non fiat, Providentiâ
sive fato nos regi factum est; Neque in nobis Liberi
arbitrium esse confidendum est. igitur neque Providentiâ
est, nec prævisio. Ergo nec Deus.

Dicere solent in Providentiâ quidem esse prævisionem,
sed hanc prævisionem non inducere in voluntate nostra
Necessitatem ullam, sed eam semper Liberam remanere,
et si motus ejus et affectus longe antequam Eveniant
prævideantur; quia, inquit, hæc prævisio est in Deo,
presens rei ipse intuitus, Deus enim videre dicitur omnia

Practatus

futura et praesentia, veluti praesentia nos videmus; —
 quare rem ipsam futuram videt, et videt quidem illam,
 ut potest ea futura sit: non autem ad futurum esse
 determinari dicitur. Neque voluntatis libertatem hanc
 Dei praevisionem, vel potius visionem, non laedi neque violari
 affirmant. ad quod respondemus, Nugas agi, Cum Deus
 Videre, non autem praevidere dicitur, Cumque futurum et
 praeteritum, illi tanquam praesens esse fabulantur. Nam si
 rem futuram videat, siue praevideat, Certum est illam
 nondum effectum suum habere, Cum, longe antequam eveniat
 Deus eam prospicit; Naque quomocumque illam ad exitum
 perducere necesse omnino est: ideoque homo antequam nascatur,
 non potest non agere quae Deus prospexit ac vidit illum
 Acturum esse, et multis oculis antequam vita fruatur,
 propria ejus libertas quae si legem illi imposuit eorum
 Omnium quae in vita facturus est. Sic quamvis liber sit
 necesse tamen illi est facere quae facturus est, quo quid
 absurdius? aut repugnantius, quae propter praevisionem
 necessitate affeiri fatendum est, aut libertatem in voluntate
 esse, absque ulla Dei praevisione, ergo absque providentia.
 Adde quod siue praevisione fiat quia res praevisa ex hominis
 libera voluntate ad exitum perductura sit; siue res illa
 ex Dei dispositione, et absoluta illius voluntate determinetur,
 necessitatem penitus semper induci, Aut in Deo cui
 necessarium omnino est praevidere quod futurum est, nec
 potest non illud praevidere: Aut in hominis voluntate, quae
 Deo jubente determinatur ad illud quod futurum est. Ad hoc ut

De Diis Cap. 5.um

115

homo determinetur ad operandum, vel Deus ad providendum.
In alterutro autem ejusmodi determinationum aut
necessitatem admittere absurdum est; in Deo quidem quia
liber et semper volens æquus ac volens esse debet, in homine,
quia illum perfectè et absolutè esse liberum perspicimus.
At absque ipsâ necessitate, ac fato, prævisio huius
Providentiæ stare non potest, hæc igitur esse omnino
negandum est. Ergo non est etiam Deus
Quandoquidem ad fatum et necessitatem oratio nostra
pertinet, tanquam cognatas Providentiæ facultates; ad usus
fatum aliud disputare libet, ne liberi Arbitrii potestate
in dubium ullomodo revocari possit, jamque fortunæ
impetum et jus aliquo modo violatur, imminuaturque
hoc autem fatum aetherum potestati hinc ab astrologis
tribuitur; quæ cum in nos agere dicantur, voluntatem
nostram ab illis omnino pendere multi existimant, et
fortunas nostras regi atque cubinari. eo magis autem id
exequimur et libentius, quo ad usum Deorum Providentiæ
ejusmodi disputatio pugnare videtur. Nam Philici dicunt
Deum non posse in hæc inferiora agere, nisi medio corpore
Cæli: quod si ita sit, hæc nostra inferiora illum curare non
est verisimile, et ejus Providentiæ ipsi solum continetur
et circumscribitur hominibus qui ad nos illam ullomodo
pertinere prohibeant. Sicque sola Corporum Cælestium
potestate nos regi dicendum est, et Providentiæ a Nobis
esse penitus a legendam. Verum neque Providentiæ nos
cubinari, neque a Cælestium Corporum virtute pendere

Tractatus

Existimandum est (quamvis non negavimus Corporum
 Coelestium virtutibus et Sensibiliū influxus et
 moderationes esse certiores imaginariā illā et fictitiā
 Providentiā pendente a nescio quo, quod nusquam apparet)
 Sed quia fatum et necessitatem negatam, hoc Deus atque
 Providentiā inducunt astrologi suis predictionibus, quas
 ex Astrorum doctrinā atque scientiā percipere praesumunt,
 adversus illas, veluti adversus Providentiā, pugnandum
 esse existimo, et me hucule, quae de suis predictionibus
 predicant Astrologi, nunquam mentem Animum Sibi
 persuasere putaverunt: tam saepissime errant et fallunt,
 ut in illorum scientiā quidquam certi esse haud crediderim,
 quod si aliquando ex his quae praedixerunt quid evenire
 videtur, non tam arte quam obscurā quādam rerum arti-
 cid fieri arbitror, et veluti non arte, sed sorte ex talium
 jactu numerus certus et optatus accidit, ac ex Ludo.
 Codicillorum veritas nonnunquam rerum pronuncians
 exit, Sic etiam ex astrologica scriptatione, non arte sed
 sorte producit ratiocinia. Præter ea quis, ut ait Cicero,
 est qui totum Diem jaculante aliquando non Collinet, tam
 multa et varia simul dicunt ad vitam et fortunas
 hominum spectantia, in difficile est ex his aliquid Non
 contingere. Si certā illorum scientiā, non aliquid sed omne;
 non aliquando sed semper quae dicunt, evenirent, et
 praesentim quod ante pedes esse videre multus, patent quam
 quae futura sunt. At illos praesentia fugere idem futura
 prosequuntur quotidie experimur: et Tralitis etiam

De Diis Cap. 5um 117

Exemplo confirmatur; De re referi Laertius, Cum domo in iugurta.
exiret Contemplandorum Lydenum Causa in subjectam
fossam incidit; petulantique probro ab anu domestica
exemptus, qua ratione, inquit, o Thales, quae in Caelis
sunt comprehensum tuum si observavis, qui ea quae sunt
ante oculos videre non vales? Unde Dion dicebat, ut lib. 2° 78.
Stobaeus author. In maxime ridicula esse astrologorum,
qui cum non videant pisces iuxta senalantis in
fluvibus, illos qui in Caelo sunt se videre dicant.
Absurda equidem et ridicula hominum mentis, quae
praeteritorum et praesentium ignara, futura se praesire
profitantur, et obscurissima, quaeque supra nos, vel etiam
extra sunt a perire posse praesumunt, Cum quid in
propria domo, in thalamo suo, et intra nos ipsos fiat
dicere nullo modo possint. Vulgatum est lepidum hoc
epigramma in Astrologum quendam Constructum.

Astra si tibi aethereo pandunt se sermone vati
omnibus et quae sunt fata futura, moneant
Omnibus an vxor quod se tua publicat, id h
Astra, licet videant omnia, nulla moneant.

Non negauerim tamen cui supra iunui, corpora caelestia in
hoc inferiora agere, neque enim ignoro illos, pluuas, grandines,
fulgura, siccitates, aestus, frigora, morbos, creare posse. Hoc
inferiora mouendo. Scio accessus et recessus marini aestus, Luna
motu gubernari, et omnia plenis lunis maria, pingui, ut
affirmat Plinius, hoc esse, Lydas quod terras saturat,
accedens quae corpora implet, abcedens inaniat: ideo cum
incremulo ejus augui Conchyliis, et maxime spirituum

3
lib. 2°
cap. 99°

Tractatus

sentire, quibus sanguis non sit. sed et sanguine hominem
 etiam cum lumine ejus augeat et minuat: frondes quoque et
 pabula sentire, in omnia eadem penetrant. Si quis Negit
 solis ardore, siccare liquores: torreni terras. item
 concurrentibus a lionum astrorum influxibus ad maturitatem
 cuncta illum perducere: ipsaque homines producere: Sol et
 homo generant hominem, inquit, et in hominum
 animos, voluntatis, ac fortunas quidquam juvis caelestia illa
 corpora habere, nunquam concesserim, neque in ea immediati
 agere: sed fortasse corporea dispositionis ratione, nascendo
 sortita. Nam, quia librae siue caelique habitu corporea
 nostra formantur atque Constituantur, videntur aliquo modo
 animorum nostrorum mores sequi temperamentum
 corporis quod ex isto caelorum habitu sortiti sumus. Verum
 quamvis voluntas nostra naturali ista dispositione moueatur,
 non sequitur omnes ejus motus et affectus ab astris notari
 atque designari, siue et ab astrologis illi praescribi atque
 praedici possent. Accidit enim ut uno eodemque fere
 momento persaepe multa velimus, et faciamus quae mox
 mutamus et relinquimus, ac subinde idem hiscipiamus
 deseramusque: quod si ab astris ejusmodi motus tam
 variis et inconstantibus proficiscerentur, dicendum foret nihil
 minus certum esse quam quod tam caelum astrologi
 esse pronunciant, praeterca astrologis omnino impassibile esse
 praedicere eos motus, vel eas actiones quae tam volubili
 agitatione fiunt, et obscuris inconstitutiis tenebris
 continuo inuoluerentur, quin etiam si voluntatis et
 actiones nostrae ex hujusmodi determinatione scirent, si leges

De Diis Cap. 5. ^{um} 119

etiam, ut Astrologi volunt ex partu corporum Celestium
determinatione ortum haberent, Accideret ut leges esse omnino
puitiles, quando quidem jam essent determinatae actiones nostrae,
nec possunt aliter euenire: et impari bilia nobis praecipiendo,
quaeque non sumus apti recipere, absurda et ridicula leges
fierent omnes; Neque et actiones nostrae et leges diuersum
habentes horoscopus, a staris a suis contrariae pugnant, et
vnum nos disponendo ad aliquid ex nostro proprio horoscopo;
alterum vero ad aliud omnino oppositum, ex legum horoscopo.
¶ V. G. Corpora caelestia disponunt hominem et animam
ejus inclinant ad adulterium: leges vero ortum etiam
habentis a Corporum Celestium influxibus adulterium
prohibent et velant tanquam scelus ingens. Qui igitur
parebit animade? An preuentionum ne sequitur, an legum?
voluntas potest ne inter hanc et illud fluctuans atque
haerens indeterminate pendere? Hoc equidem fieri non
potest, et absolute necesse est aliquid horum sequi, quod
cum non possit exlestium corporum ratione, et impressione
fieri non potest ob param determinationis potestatem, Ceterum
est id sola liberi arbitrii potestate contingere, qua propheta
absurdum proteris est et leges et actiones nostras ac voluntatis
ad astra referre, quasi ab illis pendeant; et vani
Antiquissimi sunt Astrologi qui illas se praedicere posse
praesumunt, et actiones nostras quae procedunt a voluntate
et ab animo, cum corpore, in quod astra in fluxu dicunt,
tam strictissime coniuucto, praescire non possunt; multo
minus equidem praedicere possunt ea quae forissecus nobis de

Tractatus

adueniunt, et sunt extra nos omnino posita, qualia esse videmus, ea omnia quae a fortuna pendent, voluntatis enim et actiones nostrae ratione temperamenti ad corpora caelestia aliquo modo quidem referre possunt. Et Astrologi habent saltem subjectum in quod astra agere, affirmare queant. Sed nihil est simile in ijs quae fortuna contingunt, V. g. aut me homicidam, aut adulterum, vel etiam auum esse, habent quod praedicere se posse praesumunt ob temperamentum meum caelorum habitu sic dispositum atque constitutum. Sed vel me thesaurum esse, praeuentum, vel tigulae superno lapte casurum, vel in bello captivum facium iri, quae ratione, quae via, se praedicere posse proficiuntur, nec enim ab astris pendere insanum est affirmare, cum sint extra omne subjectum in quod astra agere et influere queant. verum concedamus ista omnia, et voluntatis et actiones et fortunas ab astris pendere (quod tamen affirmari nullo modo potest) a quibus pendeant incertum peritus erit. Nam quinquae stellas non potestatem, inquit Seneca, chaldaeorum observatio exceperit, quid tu, tot millia siderum iudicas otiosa lucere! quid est porro aliud quod errorem incutiat peritis natalium, quam quod paucis sideribus assignant, Cum omnia quae supra eos sunt partem sibi nostri vindicent, et illa quae aut imminuta sunt et propter velocitatem uniuerso mundo parem immotis similia, Non extra jus dominiumque nostri sunt, et subiungit ille, Non magis autem facile est scire quid possint, quam dubitari debet

lib. 2.º q. nat.
cap. 32.º

Diactatus

dictum Credo, sapiens dominabitur astris. Multi hominum
 etiam sunt qui dissimilem sortiti horoscopus, eadem tamen
 fortunas, eodanque habent exitus. Credibile ne est, ait Cicero, eos
 omnes qui Cannensi pugna ceciderunt, uno astris natos esse, qui etiam
 ingenio atque animo singulares, num astro quoque uno, quod enim
 tempus quo non innumerabiles nascuntur? At certe nemo similis
 formo, dissimilitudo quoque locorum, nonne dissimiles hominum
 procreations habet? et plurimi populi corporibus, et animis differunt,
 et incredibilis varietas dissimilitudoque est, ex quo intelligitur plu-
 ritarum sitis quam Astrorum motus et ortus ad nascendum valere.
 Seminum vis nonne etiam ad gignendum procreandumque plurimum
 valet? quis non videt et formas et mores, et plerumque status et motus
 offspringe a parentibus Liberos, quod non contingeret, si hoc non vis et
 natura gignentium officeret, sed Hyderum temperatio, coelique moderatio,
 et si ad rem pertinet, quomodo caelo affecto, compositisque Hyderibus
 quodque animal oriatur, valeat id necesse est etiam in rebus
 inanimis. multa in Cicero alia argumenta sunt, quae persequi
 longum est, quibus omnis Astrologorum scientia repletur, tanquam
 deliratio quaedam, quibus adderes et hoc libet, si mores et fortuna, vitay?
 status omnis a Hyderum influxu pendet, necesse est. Ceteris animalibus
 sicut et homini idem euniver: quo ad mores et affectus, multa id
 existimant, arbitranturque non alia ratione brutorum ad jam aut
 amorem disponi, quam hominum, quin etiam humanam
 Physiognomiam brutorum signis, characteribusque delineatam et
 formatam quidem ducunt, quia existimaverit simili modo omnes
 animalis esse a natura conformatos: nec inveniit, quod enim
 habet ratio juvenitulo amplius? inquit Salomon, At si illis, brutis

De Diis Cap. 5. ^{um} 123

Inquam, et hominibus corporis dispositio, moresque pares, et ipse
sunt a Syderibus dati; fortuna etiam similes esse debent illorum qui
eandem et horoscopum, et Cæli Syderumque Configurationem habent.
Ita ut Canis et homo eodem Syderis Ortu in natiuitate fuerint,
simili etiam fortune beneficio frui debeant in vita: quod si lumina
rei homo sit Episcopus, vel rex, aut in alio honoris et dignitatis gradu
Constitutus; necesse propterea est Canem quoque Episcopatum aut
Regnam aliquid adipisci, quod plane absurdum esse manifestum est,
absurdum igitur etiam est sibi persuadere actiones nostras ac fortunæ
omnes a Syderum ortu pendere.

Sed quia hic agitur de libero hominis arbitrio, contra Astrologorum
æque ac aduersus providentiæ fatum et necessitatem, lucido, necesse
mihi videtur illas præstanti præsuper auctoritate aliquâ aggredi.
Salmastium præque in iudicium adducam atque illis opponam, etatis nostræ
~~authorem~~ authorem quidem clarissimum, et doctrina præstantissimum;
Sed in suis de annis climatibicis et antiquâ Astrologiâ diatribis, et in
huius libri præfatione, hanc Syderalem auctorem infinitis adeo itaque
validissimis argumentis acriter adortus, et illam penitus hæreticam,
atque Confusam, tanquam venam, falsam, et Cui minime fides
haberi debeat. Truidet primum cælestis illas Configurationes a quibus
fatum omne pendere dicunt et dicit in gentibus non plus illas
valere, quam quæ in nubibus apparere simulachra credimus
quæ in phantasiâ solum spectantium sunt. At Cum reuera non
sint hæc, nihil possunt efficere, quod ad hominis fatum pertineat,
nihilque significare vnum salutarium. Atque etiam nullam ex
Planetis elici posse prædictionem, quæ ad hominis quoque fatum
pertineat. Nam et in Conceptione et in natiuitate, quæ sunt

Tractatus

prædictionum omnium sola fundamenta, tam multa inhibentium
 impedimenta, ut nihil certi ex istis constare posset, quamvis Ars
 astrologorum esset vera (quod tamen non Conceditur) Primum
 enim vix sciri potest hora conceptionis, ac ne vix quidem, ponamus
 et posse sciri. Cæli cognitio cum Cognita fortasse non ultra
 præderit quam usque ad tempus parturitionis quandiu fetus in Utero
 morabitur: et in puncto natiuitatis alia erunt fata iudicanda
 quæ scilicet usque ad finem vitæ perdurent. quod sine eo quidem
 usque natalis horæ inspectio possit proficere. Sunt enim varij
 quasi status flexus et articuli quibus alia hydenum facies, alius
 Status Cæli competit, et etiam dum partus in Utero est, quidam
 sunt temporis illius flexus et articuli, dum scitur, dum in
 sanguinem mutatur, dum Corporatur, dum et motum Accipit.
 a Conceptu hinc præcipuus transitus est, & characteris noui
 impulsio, quæ moueri incipit, et certior esset tunc hydenum
 contemplatio, ubi primum mater Embryonem suum moueri sentit;
 quod enim antea fuit, neque vitam habuit, quia nec motum.
 aliter ab eo transitus et articulus ipsa natiuitas est; et tunc
 deberet etiam noua astrologorum Consultatio fieri usque ad alium
 flexum; et sic deinceps; Præterea si rem recte iudicemus, An
 verisimile est Cæli constitutionem in conceptu notatam bonam et
 malam, eundem hunc tenorem seruaturam, non dico usque ad
 partum, sed usque ad vltimum vitæ diem? nonne potest fieri ut
 qui iniuriam hydenum, in parturitionem suam concurrentium, dum
 Incipitur, expectat est; dum nascitur idem fauentia ac propitia
 omnia sentiat, quæ Conceptu aduersa fuerant. quod si conceptionis
 Status, et et tempus, ambigunt hoc modo est, natiuitatis non minus

De Diis Cap. 5. ¹¹¹² 125

Incensus est ob moram quam infans in nascendo plerumque
facit. Intendum quippe capite foras jam prominente Circa
Numeros ipsos diutius laborat, et luctatur in Angustis
portæ: tandem accidit ut diuersum fatum capitis et corporis fingi
queat: Et Cum tres sint animæ facultatis quasi totidem
animæ sedibus locisque distinctæ, rationalis quæ in Cerebro
sedem habet, aliud fatum sortiretur quam duæ aliæ Instinctiva
et vegetatiua, quarum altera in iecore, altera in Cordis Locatur,
Nam profecto ob Extrahabilitatem alia ejus Constitutio futura
est capiti jam prorupto, et reliquo corpore intus a liuum
restitante: et alia ubi totum corpus liberatum est nexibus,
plerumque et toto corpore jam luoluto, secundum quibus
inuoluebatur momum trahunt, quibus quoad alligatus hincur
fetus, non bona fide vinculis nexus liber videri potest. Inter
istas moras quas vnicus partus patitur, plura fata et
diuersa experiri videtur pro diuersis animæ facultatibus, quæ
re diuersas habent sedes in Corpore, ita per partus exiunt
sub aliâ atque aliâ Syderum dispositione. Nec audiendi sunt
qui dicunt Syderis et signi ωεσοκοπιύ Τώραυ vni quæ
duarum horarum spatium eandem habere: hoc si esset Nulli
vnuquam gemini indistinctes incidereut Euentus, cum eorum sit
et Compertum vno eodemque temporis puncto gentes diuersas
habere naturas, vitas et Casus, propter Cæli distimilitudinem.
vix igitur potest hære quâ quis nascitur momentum colligi ob
nimiam Extrahabilitatem: et tum hac ratione, cum supradictis,
nullam fieri prædictionem posse ab Astrologis, Contradictat
doctissimus Palmafius, quæ fatum hominis afficeret: et hanc autem

Tractatus

omnino esse vanam demonstrabat.

Non mirum ergo si olim periti rerum ^{vin} hanc Astrologiae
 Artem non solum a se remouerint, sed etiam a Rebus publicis
 eieciant; et diuersis temporibus diuersa aduersus Astrologorum
 Senatus consulta apud Romanos facta fuerint, nam illa
 quasi ignauos et languentis homines, in vanâ futi expectatione
 detinet; vel illos secundum prae-dictiones Astrologorum mouere
 tantum, et seipsum aliâ quam seip. commodo, propriâque
 ipsorum utilitati conueniat, agere suadet; ac superstitiones
 perpetuâ laborant; Unde omnium superstitionum vanitatis ex
 astrologiâ fluxisse Varro testatus est. et in Alexandria
 et refert Agrippa, adeo Astrologos parui ducebant, ut illos
 perfoluere cogereent certum vectigal, quod a Stultitiâ
 balcanoxim non erat nuncupatum, quia ex ingeniosa Stultitiâ
 quæstum facerent; nec nisi Stulti et temerarii homines illos
 consulere soleant, multi etiam contra illos. scribere lum
 in recentioribus quam in superioribus temporibus. Ex illis Sicut
 Mirandulanus cum magno successu, ex his verba Empiricorum.
 Omitto innumeros alios ut hujus-ce rationibus et argumentis,
 huc de Astrologorum fato discrepationi, extremam manum
 imponam. Et Chaldaeorum autem illam adeo argumentis
 scepticis subruit, ut nec quidquam illa non solum ceteri, sed
 etiam cuncta falsa esse ostendat. ex his quæ sunt, inquit,
 alia quidem sunt necessario; alia vero sunt fortunâ: alia autem
 sunt in nostra potestate: omnino Chaldaei si præ-dictionem sibi
 Constituunt quæ potest esse: aut in ii. quæ sunt necessario facient
 præ-dictiones; aut in ij. quæ sunt fortunâ eueniant. aut in j.

lib. de Van.
 sen. cap. 81

2
 lib. 5. ad marq.

De Diis Cap. 5um

127

quæ sunt in nostra potestate. Et si in his quidem quæ sunt
necessario, vitæ sunt inutiles; quod enim necessario accidit,
non licet declinare, sed velimus, nolimus, hoc eveniet: hinc
autem utilis est prædictio, si conferatur ut id videtur. Si
autem in rebus fortuitis, præferuntur quæ non possunt fieri;
nam quæ fortuito fiunt, sunt instabilia; instabilia autem,
et quæ aliâ et aliâ accidunt, non potest esse firmis-
sima prædictio, restat ergo ut illorum prædictiones sint
in his quæ sunt in nostra potestate, quod quidem recte fieri
non potest: Nam quod in meâ situm est potestate ut libenter, aut
non, et quod non prius factum ab ipso habet causam non potest
quicquam prædicere. Non ergo sibi proponunt Chaldaei prædictionem
quæ potest fieri. ^{per se ipsa} Multis aliis validissimis Argumentis omnem
Chaldaeorum aviam refellit et cavet. Cæteris Empiricis, quibus et Diis
et eorum Providentiis impugnari, imo penitus profligari potest, ex ipsa
Physicorum sententiâ; qui ut supra diximus affirmant Deum non posse
agere nisi medio Cæli corpore. Nam cum in Nos, in actiones, inquam,
et fortunas nostras nullo modo agere Corpora Cælestia, ex his quæ
diximus manifestum sit, constat etiam nullam illis à Deo habitam
fuisse vim aut potestatem quæ ad nos pertinet, et quæ nos regi atque
gubernari dicere possimus; quod si neque mediantibus cælestibus
Corporibus, neque immediatè ab ipsâ Providentiâ gubernamur,
confundendum sane est nullam esse Providentiâ, nullum esse factum,
nullamque necessitatem in humanis videlicet, non vobis, ut diximus
in naturalibus; igitur et nullum esse Deum, concedendum est. Unde
sequitur ut in homine liberum arbitrium sit omnino plenum, integrum
et incorruptum: quod nec Providentiâ factum, nec Astrologorum

Præctatus

prædictiones, fatum etiam inducentis, volares aut ledere
 nunquam possunt: hæc namque omnia ex solâ Superstitionum
 hominum fallaci conjecturâ procedunt absque ulla Certitudinis
 (verisimilitudine), ideoque vana, prorsus sunt et inanis, quod si
 omnium bonum verum esset; Alium quidem verum etiam esse
 constaret. Secundum Stoicos enim est quædam Connexitas inter Deorum
 Providentiam, et divinitatem quam prædictionibus suis Astrologi
 prædicantur. Ita ut hoc pro Dijs augmentum quasi validissimum
 sumerem, si est divinatio, sunt Di, atqui est divinatio, igitur Di
 sunt, et vicissim, si Di sunt est divinatio, et Di sunt; ergo est
 Divinatio. sed Cicero hoc pro Diis debile augmentum esse dicit,
 Cui respondens multo probabilior existimat dicere, non est
 divinatio; non sunt ergo Di, et vicissim, non sunt Di, Non est
 ergo divinatio.

2° de Divi?

sed ut extremis et ultimis argumentorum jectibus, Providentiam
 istam Confiriam, dicam ex oratio. Empirico, Aut Deus jjs que sunt
 in Mundo providet, aut non providet, si providet aut omnibus,
 aut aliquibus providet; sed si quidem omnibus provideret, non
 esset neque malum ullum, neque vitiositas ullus, neque ulla
 vitiositas. Atqui vitiositas omnia esse plena clamant; Non ergo
 omnibus providere dicitur Deus, si aliquibus providet; quare
 his quidem providet, illis vero non jhm? Parum aut vult, et potest
 providere omnibus, aut vult quidem sed non potest; aut potest quidem
 sed non vult; aut neque vult neque potest, sed si quidem vult et
 potest, omnibus provideret; atqui non providet omnibus, ut
 apparet ex supra dictis; ergo nequaquam et vult et potest
 omnibus providere, quod si vult quidem, sed non potest, ejus vires

lib. 3° hyp.
 8° cap. 1°

De Diis. Cap. 5. ^{um} 129

Supera sit illa causa propter quam non potest providere
illis rebus quibus non providet: atque absurdum est Deum
imaginari talem cujus vires vlli rei cedant, at si potest quidem
omnibus providere sed non vult, invidus esse existimari possit, quod
si neque vult neque potest, is est invidus est, et debiles sunt
eius vires; quod de Deo dicere impium est. Non ergo providet
Deus his quae sunt in mundo: quod si nullis providet, neque ex lat
vllum ejus opus, neque vllus effectus, non potest quisquam dicere,
vnde comprehendat esse Deum? Adde, si providet, necesse
omnino est eum esse omnipotentem, et la va nihil quicquam ei
impossibile sit. Et multa sunt quae illi potestus incompatibilia
sunt: et hoc maxime testatur Euripides, in reposit. Philaevi huius, lib. 1.º d. 1.º
plac. cap. 7.º
si venum est, inquit, quod sit Deus, nihil quicquam ei impossibile
est. Ceterum autem esse omnia Deum non posse, neque enim
nivem nigram, neque ignem frigidum, neque stantem aliquem non
stantem facere potest. Plinius in, lib. 2.º cap. 7.º
in homine. Istas praecipua, ne quidem Deum posse omnia,
Namque nec sibi potest mortem conscire si velit, quod homini dedit
optimum in tantis vitae malis ac paenis: nec mortales a divinitate
donare, aut resuscitare defunctos; nec facere ut qui vixit non
vixerit: qui honores gessit non gesserit: nullumque habere in
praeterita jus, praeterquam oblivionis, atque, (ut faceret quoque
argumentis. Beetas haec cum Deo copulatur) ut his dena
vriginti non sint, ac multa similia officere non posse: per quae
dicitur haud du bies natura potentia, idque esse quod Deum
vocamus? per haec ultima verba, Plinius aperte dicitur, quod
Deum ejusque providentiam esse existimet.

Præctatus

Atque hoc est Summa Argumentorum quibus Deorum
 Providentia impugnatur; quæ quidem cum sint validissima, et
 manifestè ostendant, nullam esse Providentiam; Nullos etiam
 esse Deos, quales illos leges fingunt, arbitrandum est; Sed
 Mundum et omnia quæ in eo continentur, sola natura potestate;
 ut Plinius quidem placet, quemadmodum et Cæcilius Philosophus,
 regi atque gubernari: Neque omnes, nec a Providentiâ nec a fato
 colligere; sed libero arbitrio sui et illius tantum nutu
 moveri existimandum est.

Caput Sextum

In quo

Variis argumentis arribâ
 et naturali ratione insuper
 petitio nullorū esse Deorū —
 qualiter illos leges ponunt
 ostenditur, illud quæ non in —
 corporibus cælestibus tantum,
 communiter declaratur.

Quatuor tandem præcipuos, Deos probandi,

De Diis Cap. 6.um 131

modos impugnavimus et confutavimus; adeo ut quibus
argumentis hoc figmentum fulciri nunc et sustineri queat,
invenire difficile videatur. Cuncta quae in hac materia
excogitata sunt nunquam, in invalida maxime et inepta reperientur
ad probandum id quod in medium adductum fuit. Alia itaque
excogitanda essent, quorum rei opinio de Diis melius infirmaretur,
et firmius staret. Sed, ut verum fatear, melius nobiscum
agretur si omni fictione et solerti excogitatione seposita, et
quaereremus potius an Diis vere sint, quam id quo probari
et persuaderi possit, eos esse. Quod Cum omnes ferendubita
facere, tum propter legum metum, ut in praecedentibus
diximus, tum propter praepudicatum opinionem, a qua recedere
difficillimum est, Nos vere naturalique rationi adhaerentes,
id sine ullius legum praepudicio scrutari et persequi posse
existimamus. Nec facile annuendum iis est, qui de Diis,
An sint, non inquirendum esse dicunt, tanquam id in
Religionis praecipuis et fidei omnino contrarium, et tamque
rationi difficillimum. Aut quasi sanctus et reverentius
sit de illo credere, quam scire, ut scribit Tacitus, et melius
sciatur nesciendo, ut loquitur D. Augustinus. nam pace tartorum
virovum dixerim, melius scitur sciendo, nec Deligenti id
adversatur, ut multi existimant; Alia enim in Scientia
quae Religionis et legibus fundatur: Alia quae naturali
ratione constat; unde quidam dixere aliis in Theologia,
aliis in Philosophia sentiendum esse. Et supra in
Cicerone, veluti magis in his quae ad Deos
pertinent esse credendum, a Philosophis autem rationem

h. de civ. mor.
ii, l. 6. de ord.

Tractatus

Inquirendam. hoc itaque Sente, Religioni, legibus,
 consuetudinibusque, quod est suum, tribuendum utique
 censeamus. Philosophia etiam et rationi suum esse
 concedendum existimamus. D. Thomas, plurimique alii
 in Theologia de re ista quærere non dubitauerunt,
 ut secundum Religionis, et fidei, legumque præscripta
 de illâ starent. Philosophi sane, meo quidem iudicio,
 eandem rem, secundum veræ et naturalis rationis
 mentem, rectè persequi possunt, et de eâ quod verum esse
 iudicauerint, statuere; quem admodum Theologi quod
 recte censent. Imper decemunt, quantum ad difficultatem
 quæ in hac materia reperitur, Nullus ideo ab indaganda
 veritate abstinere debet, nec minus tantam rem
 audere. Nulla enim, non quia difficilia sunt, non
 audemus, sed quia non audemus difficilia fieri, ait
 Seneca. itaque audentes id aggredi, difficultatem omnium
 superaturi sumus. quæ qualis cunque ea sit, non tanto
 profecto mihi esse videtur, quanta vulgo existimatur. Cum
 in hisce questionibus Philosophi libere loqui de iis,
 quæ difficilia maxime videntur, sibi permittant, hæc
 esse facillima ostendunt, ratione opinionem pugnantem.
 Philosophonum enim est de omnibus quidem quærere
 et curiose investigare: sed nihil credere quam quod
 ratione verâ comprobatum et comprobatum illis est. Nulla
 autem in re modus hic adhiberi debet magis quam in ea
 quæ maxime controversantur, et quæ ob varias disputantium
 sententias, obscura reddita sit. Atqui hæc de Divis quæstio,
 quæmodi

De Diis Cap. 6. ^{cum} 193

d. n. d.

quos modi esse videtur. Res enim nulla est inquit Cicero de qua tantopere non solum indocti, sed etiam docti discordant, ijque in magna varietate constituti sunt: quorum laudem opiniones sunt tam variae sunt, tamque inter se discordantes, aliarum pro seculo fieri potest, ut earum nulla, aliarum certi non potest, ut plus una vera sit.

Qua vero in hac opiniorum discordantium materia sunt qui loquuntur, in quibus diuersae sententiae, diuersae sententiae et quaestiones reperiuntur, unde controversiae et quaestiones oriuntur mouenturque omnes, si quidem alii affirmant, alii negant, videndum nobis est quibus potius fides addibenda sit, vel, an vltro modo alicui illorum adhibenda sit. Puncta plane hominum vniuersitas in duas partes diuisa est partes, Ne, aut Deos esse credas; aut illos neges. vna quaque autem illarum suam opinionem veram iudicat. haecque omnes homines praepudicatas opiniones habent, nec vllus reperitur qui praenatus ac praoccupatus non sit, et qui deo animum aut saltum diiudicare queat; iudex enim esset in causa propria. quod si plurimorum Consensu standum esse dicant, Vanum quiddam proteris loquuntur: a quibuscumque enim ^{qui} per orbem terrarum sunt quaerendum esset suffragium; quod impossibile est. id fortasse dicitur quaerendum tantum modo esse, ab his qui inter nos solertiori et excelsiori ingenio sunt praediti, illisque assentiendum esse arbitrabitur. verum saepenumero accidit ut illi solertissimi nec falsas tanquam veras tueri gestiant, et plus laudis et gloriae consequi existiment in his rebus quae ob difficultatem ^{non} concipi queunt: et quo minus posse comprehendere illa videntur, eo maiori haerentur opera ut eas per suadeant,

M

Tractatus

Et si ipsi non Credant: adeoque subtiliter Vt Scientia
 norunt, ut eandem rem, rationibus ad ingeniosos accommodatis,
 modo veram, modo falsam esse persuadere possint: Sicut olim
 Euenit eis qui ex Aristotelis Sententia, apud Christianos, de
 Aeternitate Mundi, et animae mortalitatis opinionem abueuerunt;
 Et eodem Aristoteles illam deinde destruxerunt, et contrarium
 affirmauerunt. Solertia et Scientia vi. omnis enim. Scientia
 nihil est quam subtile mentis acumen, et Cavillatio, in qua
 plus potest et valet interdum, qui minus Sapit; meliusque
 disserit et Cum efficaciori eloquentia, qui veritati faciem
 injicit: falsa enim, solertia mentis et subtilem verborum
 Ambages requirunt; veritatis autem oratio Simplex est;
 ideoque illam implicare non debemus: in istis tamen
 Disputationibus nullo majori studio accendimus, quam ut
 ambagibus et involuvis veritatem obscuremus, per hanc
 praesertim de Deo quaestiones, in qua tota Disputationum
 moles solis inanium verborum subtilitates jmittitur. Sic
 Docti indoctos in Scientiam suam trahunt absque ulla saepe
 difficultate. Nullus ergo reperiri posse videtur qui ignorantiam
 hujusce rei adoceret, et incertitudinem animi, veritatis Luce
 discutere queat; indocti de nulla re fidem facere possunt: Docti
 suspecti sunt: Reges mentiuntur et fingunt. Deorum itaque
 notitiam habere, omnino impossibile videtur ijs qui
 Scientiarum opinionibus et auctoritatibus illam inquirunt,
 quod Scitissime Justinus Martyr Innuit, Stoico euidam
 me. dedi, inquit ille, atque Cum hoc longo satis veritate
 tempore, quia de Deo nihil amplius didiceram, nam ne ipse

Dialo. cum
 triplic. Rud.

De Diis Cap. 6.um

135

quidem sciebat, neque adeo disciplinam hanc necessariam
esse dicebat, ab eo desivi et ad alium me contuli. —
Placitum tandem mihi est Cum Slatonicis etiam conuersari,
et valde me delectabat incorporeorum notio, et ipsarum
contemplatio, mentem meam, quasi alii quibusdam alius
lachebat, atque intra breues tempore Deum perspecturum,
per stultam persuasionem sperabam. Nam hic Sibiloptia
Slatonica finis est. Iucianus huic loco commodius succurrit,
qui in tanta opinionum humanarum de hac re dissidentia,
nulla alia via Certitudinem aliquam adipisci potest conardie,
quam si quis ipse Calum ipsum ascendat, et illic introspectat
quid verum aut quid falsum sit. Num, inquit ille, Cum his
Deus esset numerus: illi rursus per Caras et Anseres
et platanos de iurarent. Deinde alii omni hinc Diis expulsi,
omni soli verum omnium imperium tribuebant, ita ut mirum
etiam animo discutieret Cum tantam audirem Deorum
proprietatem. è diuerso alii liberaiores, multos Deos faciebant:
ac distinctis illis hunc aliquem Deum primum appellabant:
his secundas aut tertias Diuinitatis partes tribuebant, ad
hoc alii incorporeum quiddam et in forme putabant esse
numen: alij corpus esse imaginabantur. Deinde non omnes
erant, in hac opinione, ut putarent Dijs esse Cura res
mortalium: verum erant nonnulli, qui eos omni Cura
liberantis, haud aliter atque nos contuimus, atatis —
defectos a ministrariis dimittere, nihil aliud modi eos inducant,
quam Cujus modi induci solent satellitia. Nam alii hanc
omnia superantis, ne esset quidem illos omnino Credebant

1
In hinc
unijpo

Tractatus

Deos, sed Mundum nullo Domino, nulloque Duce ferri
sinebant, atque cum haec audiebam credebar non habere
fidem viris aliis frenis et prope sartatis, neque tamen
inueniebam ad cuius dicta me recitarem, ut aliquam
illorum sententiam nanciscerer irreprehensam ac
nequaquam ab aliis subuersam. Itaque plane tandem illud
Pomericum resu mihi veniebat, nam saepe numero
animus iocetabat, ut alio alicui illorum Crederem, sed
me mens diuersa vela bat, in quibus omnibus cum
perplexus haesitarem, desperabam futurum ut super
his verum aliquid in horis audirem. Exhunc amica
tantum via uniuersa dubitatione liberari potest, si
ipse in Caelum ascenderem? Opinionum profecto tam
abunda discrepantia his veritatem conebis inuoluit
et istas in illa peruestiganda difficultatis reperit, ad quas
collendas, innumerae aliae existunt, praecipue enim
ferre omnium opiniones superandae sunt, et ad veram
et naturalem rationem reuocandae, quae sola nobis et
unica via est qua certum quid et firmum in hac de
Dijs quaestione, statui et affirmari possit, ut autem
ad hanc peruenire possimus, consideranda sunt solummodo
ea quae in Superioribus Capitulis retulimus
de variis hominum de Dijs opinionibus et iudiciis,
quantum videlicet falsitatis et dementiae his ipsi, cum
Deos ad libitum finxerint, et hoc nomen imposuerint
ijs rebus, quae in sola auctoritate horum Phantasia
Diuinitati praedita Censeri potuerunt.

De Diis Cap. 6. ^{LIBRO} 137

Quamvis autem has de Diis falsas, dissimulatis et
proptas opiniones, homines vel minimum docti, fraud-
dubie tales quales erant, perspexerunt; alicui tamen
sanum nullus fore esse qui non se dederit, et in disputando
Authorem ejus non sequutus fuerit, auctoritas enim
principum in hac re locum obtinet, et Cum de Diis
inquirimus, non tam quid dicendum et quid Consentendum sit
ratione investigamus, quam quid ab aliis dictum et
existimatum fuerit adducimus. Sed Cum vere
Philosophantibus plane conveniat rerum veritatem
disquirere, et illam aperire, nihil que sit tam indignum
Philosopho, quam aliquid aut falsum aut non satis
explorati perceptum admittere, neglectis cunctis auctoritatibus,
et praesudicatis discrepantibusque. Scientiarum opinionibus
ac dubiis relictis, et Contempta secundum eas
judicandi licentia, vera solummodo et naturali ratione;
ut in Proemio diximus, hanc de Diis questionem
aggredior, exploratis etiam quibus cunque signentis.

Nec equidem hoc studio, bullatis ut mihi iugis

pagina turgescat, dare pondus idonea sumo

8. v. s. 5.

Cum autem omnis quae de Diis habetur controversia,
inter eos qui bona fide aliquid de illis sentiunt, a Scientia
ortum habeat, haec propterea impugnanda est, atque refellenda;
Utendumque est nullam esse de Diis Scientiam. Et primum,
Scientia omnis est ex Cognitione Certa et lucida; aut ex
Conjectura et opinione; aut ex fide. at ex Cognitione
Certa, nulla potest de Diis oriri Scientia, quando quidem

Tractatus

nullo à cognitione certae et evidens, quam quæ a rebus ipsiæ, et a sensibus ad res peruenientibus peti potest, sensus profecto certius cognitionis. Sum duces certissimi, et veræ scientiæ auctores atque rectores; nihilque certum et evidens videri potest, quam quod testimonium certitudinis accepit a sensibus. ¹

Lucrit. lib.
1.

Inuenies primis ab. sensibus esse veram
Notitiam veri, neque sensus posse re felli
quid maiore fide porro quam sensus haberi
debet.

Nec Aristoteles aut Plato, aut alius quisquam acutus
Philosophus certitudinem veram de re quâlibet maiorem
dare potuerunt, quam quæ etiam ab infimâ mulierculâ
sensibus optime prædicta dari potuit. Cognitio in intellectu
formari dicitur, ad quem sensus referunt quid quid percipiunt,
nec quidquam menti potest percipi, quod sensu non perceptum
antea fuerit, ut jam in præfatio diximus, et cap. 2.
hujus tractatus ostendimus. quid quid igitur in menti
extra sensuum auxilium formari et figurari potest,
nil nisi figuramentum est, nullam habens veram essentiam
aut existentiam, aut substantiam; nec percipi ullo modo
potest, nisi in quantum ejus esse conflatum et constitutum
est ex ijs rebus quas antea mens a sensibus hausit.
V. g. Cum ens rationis quod res nullatenus est, sed a
solo intellectu figuratur et representatur, mens sibi
proponit qualis est Gyrocervus; non illud hæc concipere
posset, nisi prius nouisset quid sit Gyrocervus, quidue Cervus,

De Diis Cap. 6. ^{um} 139

quibus ejusmodi Eris Constituitur, Itaque figmenta tantum sunt ea quae menti concipi dicuntur, ~~si~~ si prius sensibilia percepta fuerint. Dij vero, quales illos leges fingunt, sub Sensus non cadunt; igitur nulla potest esse de Diis Certa et Evidens cognitio, Quae Scientia. Præterea si ex sensibilibus aliqua esset Scientia de Diis, hæc in omnibus, præditis sensibus, reperiretur, vel etiam in brutis, sicuti in hominibus; ideoque omnes viderent, vel audirent, vel sentirent, vel tangere, vel gustarent, id quod Deus esse diceretur. At experientiâ comprobatum habemus, nullum unquam Deos vidisse, nisi forte unus aut alter qui id mentiti sunt, si que res plurimum aut Lymphatici sunt et melancholici, aut leges, aut principes, ut Moses apud Hebræos, Numa apud Romanos, alique de quibus in tractatu de religione locuturi sumus, quibus admodum viserat in populi se Diis gratos atque acceptos esse, cumque illis conuersari crederent. Sed ejusmodi impostores mendacii reos agebat Socrates, ut in præcedentibus diximus, illosque omnes qui se Deos vidisse affirmarent, ut potest id fieri nequit. Epicurus quidem docebat humanas formas Deorum esse, et deo a nobis videri posse: et plures alii Diis formas humanas tribuerunt, talesque Deos proposuerunt, qui ab omnibus intuei possent. Sed quis tam Cæcus, inquit ^{10. d. n. d.} Cicero, in contemplandis rebus fuit unquam, ut non videret species istas hominum collocatas in Deos, aut eo consilio fuisse quo facilius prudentis rerum illarum.

Tractatus

Excogitatores animos imperitorum ad Deorum
 cultum a recta pravitatis Conuersione, aut Superstitione,
 non essent simulachra quae venerantibus Deos ipsos se adire
 Crederent. ² Auxerunt autem haec, Poetae, Ductores et opifices:
 Accessit etiam fortasse haec opinio, quod homini homine
 nihil pulchrius videatur; nullum enim blandas, et
 conciliatorem, et quasi sui lena esse natura. Sed et
 bellua fortasse quaeque de suo genere eadem sentit,
 quam homo de suo: nam si tanta vis natura est
 ut homo nemo nisi hominis similis esse velit, esse
 nihil pulchrius patet, eamque ob ^{hanc} causam Deos
 hominum similes fingat; quare non formica formicam
 Coetris animalibus praestare, dicit. ² et Deos sibi
 similes fingere non potuit. nullam etiam belluam
 videmus, quae non sui generis belluam maxime delectetur.
 Sed Concedatur Deos humanam esse formam, cuius
 tamen hominis esse dicitur. ² quotus enim quisque
 formosus est. ² num etiam est una omnium facies.
 nam si plures, aliam aliam pulchriorem esse necesse est,
 igitur aliquis non pulcherrimus Deus. Si una omnium
 facies est, et nihil inter Deum et Deum differt, nulla
 est apud eos cognitio, nulla perceptio. Cum Iuuenior
 Dijs humanas formas tribuit, nullos equidem Deos esse
 existimauit, et de ijs locutus tantum est inuidiae
 detestandae gratia; neque enim tam insipiens fuit ut
 aliquid supra hominem, illi tamen similes, esse
 existimaret. Adde quod si formam aliquam praeditas Deorum

De Diis Cap. 6. ^{um} 141

estes dicant, necesse est, eos etiam habere Corpora,
et ea omnia incommoda pati quibus corpora obnoxia
videmus, a Iurcationes dico, quod absurdum, et in
dicemus. Nullus ergo potest dicere, se vidisse Deum,
Cum neque formam ullam, neque ideo Corpus habeat,
quo oculis, aut aliter sensuum subijci possit. Neque
igitur de illo quidquam affirmari potest per cognitionem
certam et eundem.

Ex conjectura et opinione, nulla etiam de Diis Scientia
esse potest; illae enim suam habent operationem Croca
ca quae re ipsa vera sunt, aut vera non sunt: aut
quae non sunt, sed esse possunt. Si vera sunt, ex se
et per se. Existunt, proprium enim veritatis est per se
existere, a deo vel in dubium revocari nullo modo possit. V. g.,
An Caelum vere sit, non quaeritur, nec ambigitur, per se
enim haec veritas patet. Si vera non sunt, falso esse
dicuntur, et ejusmodi falsitas per se etiam existit, et non esse
rei: V. g. Chimæram non esse in rerum naturam percipere
videmus, et ejus rei falsitas per se manifesta est. Si autem
vera non sunt, sed esse possunt, in diis conjecturae et
opinionis locus non esse videtur, in hac re praesertim de
Diis quaestione: si enim nunc Diis non sunt: neque etiam
unquam esse poterunt. Ad Deos per se non existere, certum
est omnibus. Sed sola religionum fides praecipit atque
doceri: vere ergo eos esse dicere non possumus: si autem
vere non sunt, nulla conjectura, tam perspicua illa sit,
nulla que opinio, officere potest, ut sint: imo ne liquidem
potius ad vere menti sanis potius, eos esse: praeterea

Tractatus

¹ Sophista

Conjectura siue opinio, nihil aliud est quam cogitatio
 cuiuslibet arbitrio concepta, de re ad qua discenda
 animus accedit, vel verillam Plato definit, Opinio
 appellatur id quod ex affirmatione et negatione per
 cogitationem in anima generatur, ex ejusmodi autem
 opinionis definitione, quid certi possit dici non video.
 Nulla enim in perpetua negationis et affirmationis
 vicissitudine, qua opinio sic constare dicitur, veritatis et
 certitudinis scientia, firma constansque esse potest, —
 modo enim verum, modo falsum videretur id quod
 cogitaretur. adde, quod, cum unus quisque possit ad-
 libitum fingere verum illud, quod querit, quando quidem
 ab opinionibus pendeat, hoc reus species, quos animi
 judicantis, in re unica, reperiuntur, quot enim capita,
 hoc sensus, ut vulgo dicitur, itaque Deus fingetur
 ut cui libet placuerit, sic omnes illae opiniones quas
 de eo hinc capite retulimus, non refellendae sunt, sed
 prorsus admittendae, ut pro quid sic Deus, nos doceant,
 quod absurdum, rursus opinio, et eodem Platone,
 eadem est, cum Bantasia, cujus officium est de his
 judicare quae communis sensus per organa quinque sensuum
 non quale solum, sed quid sint, et ejusmodi definitione
 a sensibus opinio ortum ducit, sic quod extra sensum
 est, etiam extra opinionem esse, existimandum videtur.
 Si Deus talis esse praedicatur, ut supra quae praedicat
 probauimus, igitur ex conjectura et opinione nulla
 de eo posse esse scientia.

²
 In Tractato

De Diis Cap. 6.um 143

Sed hæc insuper sunt persequenda, et confirmanda,
diluendæque probandum sexti Empirici authoritate, —
Nullam esse de Diis scientiam. Eorum verum, inquit,
ille, quas intellectu percipimus, substantias imaginari
debemus; aut an Corpora sint, aut incorporeæ. Formas
ipsum; nemo enim equum intellectu percipere possit, nisi
prius formam equi cognitam habuerit. Deinde quod
intellectu percipitur, percipi alicubi oportet; Cum igitur
alii Deum dicant esse corpus; alii incorporeum, et
alii quidem humanam formam prædicitum; alii minime;
et alii in loco esse; alii in loco non esse. et eorum qui
in loco esse aiunt, alii intra Mundum, alii extra
Mundum collocent; quomodo poterimus Deum intellectu
percipere? si neque substantiam habeamus de qua
constat, neque formam, neque locum in quo sit? Prius
enim illi uno ore saluantur omnes, et assentiantur
talem esse Deum; deinde nobis ipsum de formantibus,
tum demum nos jubent Deum intellectu percipere.
nam quæritur iudicabili est inter eos controversia,
quod pro confesso et indubitato percipere intellectu
possimus, ab illis non habemus. Sed tu incorruptibile
quoddam et beatum imaginantur (inquiunt) illud Deum
esse existima. At hoc stultum est; Nam quem admodum
qui non novit Dionem, ne accidentia quidem ipsi, ut
Dioni, potest imaginari. Ita qui Dei substantiam non
novimus, ne accidentia quidem ipsi cognoscere, et
imaginari poterimus, præter ea vero dicant Nobis

lib. 3.º Ep.
8.º. cap. 1.º

Tractatus

quid sit beatum? An quod agit secundum virtutem
 et prouidet illis quae sibi subiecta sunt? An quod in
 nullâ actione versatur? et neque ipsum negotium habet,
 neque alteri exhibet. nam de hoc quoque motis inter se
 controuersis, quae dijudicari nunquam poterunt,
 inuestigabiles nobis beatum illud reddiderunt;
 Ideoque etiam Deum, quod si etiam intellectu Deus
 percipiatur, assentum tamen retinere de eo oportet,
 si, nec ne, si quidem pendeamus a dogmaticis, nam esse
 Deum, totum quidem non est. Si enim ex se ipso
 sub sensus nostros caderet, conuenisset inter
 dogmaticos de his, quis sit, et qualis et ubi. Cum
 contra, eorum indjudicabilis controuersia fuerit,
 ut nihil certi nec certi de eo habeamus, sed
 demonstratione indigere existimemus. Nam qui dicit
 Deum esse, aut per manifestum hoc demonstrat; aut
 per incertum. per certum quidem ac manifestum nequaquam.
 Nam si certum fuerit id quod demonstrat esse Deum,
 quia quod demonstratur ad demonstrans intelligentiâ
 percipitur, propterea etiam comprehenditur unâ cum eo
 (sicut et ostendimus) certum etiam fuerit hoc, Deum
 esse, quippe quod comprehendatur unâ cum demonstranti
 ipsum, quod quidem demonstrans est certum, aliquid non
 est certum ut docuimus; non igitur demonstratur
 per certum. sed ne per incertum quidem. nam
 incertum per quod demonstrabitur esse Deum, opus habens
 Demonstratione

De Diis Cap. 6.um 145

demonstratione, si quidem per eorum dicatur
demonstrari, non jam incertum erit, sed eorum
Deum esse, non ergo incertum hoc quod ad ejus
demonstrationem sumitur, per eorum demonstratur,
sed neque per incertum, nam in infinitum delabatur
qui hoc dicet, dum semper demonstrationem incerti —
quod affertur, petimus a demonstrationem ejus quod
nobis antea propositum fuerit. non ergo potest ex alio —
demonstrari esse Deum quod si nec ex scripto est —
certum, neque ex alio demonstratur, incomprehensibile
erit an sit Deus.

Idcirco ex abundantia videmus Deum neque —
demonstrari, neque Comprehendiullo modo posse, —
argumentis ex eodem Empirico petitis. In rebus enim, —
alia sunt evidentes, alia vero incerta, et non manifeste,
Evidentes quidem quae ex phantasia seu visione, etiam
extra voluntatem sumuntur, et ex affectione, ut illud,
dies est, quod quidem per se apparet et evidens est;
non manifeste autem et incerte, quae sic non se habent,
et ex rebus non manifestis, alia quidem sunt naturae
incertae et non manifestae: alia autem per homonymiam,
seu aequivoce, dicuntur generis incertae et non manifestae
quae neque prius sunt Comprehensa neque Nunc —
Comprehenduntur, neque postea Comprehendentur, —
etiamnam autem habent ignorantiam, ut est, Nullas esse pares
aut impares, per homonymiam vero, seu aequivoce, —
generis sunt res incertae et non manifestae quae sua quidem

N

Tractatus

naturâ sunt occultâ, per signa autem et demonstrationes
 censentur cognosci, v. l., Atoma esse elementa quæ
 feruntur in infinito inani. Cæterum cum in rebus hæc
 sit differentia Deos non posse ullomodo demonstrari
 dicimus. Non enim demonstratio fiet per euidens ac
 manifestum; nam id quod est euidens et manifestum,
 Cuilibet est euidens ac manifestum, et de eo a pud
 omnes Conuenit, neque ullam admittit disensionem
 ac Controuersiam, de eo autem quod est incertum
 et non manifestum non Conuenit, caditque id sua
 naturâ in disensionem ac controuersiam; cum enim
 alio aliter Conspicienti et probabiliter tantum ac
 uerisimiliter loquenti, oritur disensio hæc eo quidem
 Major quod neque is qui aberrauit sciat se aberrare,
 neque qui est assecutus sciat esse assecutum. cæ de
 causâ, Sceptici admodum elegantè assimulant eos qui
 quarum de Certis et non manifestis, ipsi qui in hinc hic
 ad aliquam scorum hinc jacuunt, quorum aliqui fortasse
 scorum attingunt, fortasse etiam aberrant, ignoratur enim
 qui attingent, et qui aberrauerit. sic cum in profundis hinc hic
 alicontas. si ueritas, ad eam quidem multæ emittuntur
 orationes, sed quam ex ipsis ei Consonet, et quam
 discrepet, sciri non potest, Cum ex euidentiâ sublatum sit quod
 quaeritur. Unde Xenophanes dixit.

Nullus apertè uir scit, sed neque uir scit unquam
 De Diis et cunctis a me, quæ dicta fuerunt
 namque licet sit perfectum quod dixit ille

De Diis Cap. 6um

147

Necesse, cum in cunctis jussu diuisio rebus
quamobrem nec per incertum et non manifestum Deos
esse demonstrabitur: demonstratio enim hac esse incerta
et non manifesta ob discrepantiam et dissensionem quæ est
in incertis. præterea demonstratio continet aliquod dogma
in suis propositionibus. de omni autem dogmate dissentitur,
quippe dogma sui, non assensio ad aliquam rem certam,
ut quidam volunt, sed assensus ad rem dubiam, et incertam.
(Cærum scilicet de quibus in sententiis quaeritur et ambigitur)
necessario igitur de omni demonstratione dissentitur; de
quibus autem dissentitur, ea sunt incerta et non manifesta
quamobrem quæ ex his quoque fit demonstratio est omnino
incerta et non manifesta. Rursus demonstratio est ex iis
quæ referuntur ad aliquid, non enim per se apparet,
sed considerantur ex iis quæ demonstrantur, quæ autem
referuntur ad aliquid, quaeritur est an ea sint. fuerunt
autem multi qui dixerunt ea non esse, quod vero habet
sententiæ distractionem et dissensionem, incertum ac non
manifestum est. Ergo hæc quoque ratio incerta erit
et non manifesta demonstratio. tantum autem abest
ut id quod incertum et non evidenter est possit a liquid
aperire et reuelare, ut contra, ipsum opus habeat eo,
quod sit obcurum. non autem in pluribus questionibus
demonstratio solum adhibetur, sed multa etiam ex
hypothesi sumuntur, quasi oratio eorum qui illam
adhibent, non possit stare neque procedere nisi datum
fuerit a liquid ex se ipso esse credibiles, V.g. Cum

Tractatus

probare volunt Mundum Creatum fuisse, —
 Supponunt Deum esse. At non necesse est ut illorum
 Dogmatum rationes procedant Cum sint signentis non
 dissimiles. Ea enim quæ dicunt se Sumere ex Hypothesi,
 si sunt quidem Credibilia prophæta quod ea Sumserint
 ex Hypothesi credibilia quoque apparebunt quæ sunt
 fidei Contraria Sumpta etiam ex Hypothesi, et eâ ratione
 ponentur quæ inter se pugnant, V. g. ut Mundum
 ostendamus esse Creatum supponunt quod sit Deus; At Nos
 ut ostendamus mundum non fuisse factum, Deum esse
 negamus. Si autem in iis, in contrariis, inquam, ad
 faciendam fidem imbecilla est Hypothesis, erit etiam in
 illis, quâobrem neutra ponenda sunt pro Hypothesi.
 hoc autem quod ponit quisquam per Hypothesim, aut est
 verum et tale quale ipsum ponit, aut falsum; et si est
 quidem verum sibi facit injuriam qui hoc ponit per
 Hypothesim; si quidem cum possit ipsum non petere,
 sed ex se Sumere tanquam verum, Confugit ad rem
 plenam suspicionem, ut qui petat ad Hypothesim rem
 quæ ex se ipsa vera est, si est falsum quod ponit per
 Hypothesim, non sibi ipsi sed verum naturæ facit injuriam
 qui artium Hypothesi, ut qui vellet sibi id quod non est, ex
 se ipso concedi, tanquam quid sit, et cogat falsum Sumere
 tanquam verum, quæ cum jura sint, nec per Hypothesim
 demonstratio fieri potest; neque per ullam demonstrationem
 Colligi Deos esse in verum naturâ, neque etiam extra
 verum naturam, quod si demonstrari non possunt, Nulla

De Diis Cap. 6. ^{um} 149

Sane de Diis Scientia et per Cognitionem certam
et eundem, non magis quam per Conjecturam et opinionem.

Super est Ergo ut ex fide Deus Cognosci possit.

Fides autem ea aut ex revelatione, id est, a Deo immediati,
omnibus hominibus vel alicui hominum facta; aut ex
auditu, et per predicatorum annuntiatione. Revelatio vero est
quaedam illuminatio in animo ingenerata vel in fide qua
notum fit, quod antea ignotum erat. Si nulla de Deo
per revelationem istam Scientia esse possit; tunc enim
non esset amplius fides; quia ea quae sunt fidei
excedunt rationem humanam, quare non cadunt in
Cognitionem humanam. Sed revelatio notum facit
quod antea ignotum erat, igitur non esset amplius
fides sed Cognitionis, quam de Deo nullum habere posse
apud omnes constat. Socratica haec quae revelatio esse
dicitur et Creditur, potest esse mentis cogitatio
quaedam ex imaginationis vi concepta, et in animo
ipsa credulitate aucta atque confirmata, absque ullo
Dei in fluxu, aut concussu, aequae ac illuminatione
tuncque revelatio apparitio esse dicitur, vel visio Dei
hominibus seu vigilantibus, seu dormiantibus facta.
Vigilantibus autem non potest ejusmodi apparitio
fieri. Deus enim apparere, nec sub sensum cadere potest
nisi formam aliquam susceptam, et corpore induto, tuncque
Deus ut sui notitiam cognitionemque nobis daret,
extremo egeret subsidio, quod imperfecti esse et egentis;
hoc autem de Deo dicere vel Credere absurdum videtur.

Tractatus

quippe perfectus ille esse et nihilo indigere debeat, si apparet non alienâ formâ sed suâ propriâ; ergo Corpus est, neque enim quidquam videri et apparere potest, nisi sit Corpus. Corpus autem Deum habere non conceditur; igitur neque apparere, neque videri illum posse, Concedendum est, quod enim a vigilantibus videri non potest, impossibile omnino est, ut a somniantibus videatur, nonne potius dicendum esset Larvas et phantasmata tunc videri, utinamque insomniis agitur esse illum qui videri se aliquid existimaverit? Igitur nullam fieri revelationem nec per illuminationem, nec per apparitionem, seu visionem manifestum est. Adde, quod, non potest recte affirmari, revelationem aliquam de Deo fieri a Deo ipso, qui ignorat eo momento quo revelatio facta dicitur. Nam qui primi hanc revelationem sibi factam fuisse dixerunt aut Deum Cognoscebant, vel nulla de eo notio illis erat. Non Cognoscebant quidem, quæreremus enim ab illis unde Cognoverint? quod ut dicant necesse est ad revelationem semper deveniant; quod esset in infinitum delabi; jamque nulla de eo notio illis erat; cum vero quomodo a Deo quem nunquam Cognoverant, et de quo nulla illis erat cogitatio, revelationem factam fuisse dicant? hoc profecto impossibile omnino existit, ut Cap. 2.º hujus tractatus Manifesto exponimus. Interdum quis hæc rationes faciet aliquem inter homines esse cui revelatio facta fuerit? qui dicunt illam sibi esse factam, non eo magis Credendi sunt, nisi etiam talia probationis attulerint de quibus dubitari nullo modo potest. Faciunt

De Diis Cap. 6. ^{um}

151

quidem miracula: sed mendacio mendacium non recte probatur: quod si nullum validius argumentum adducitur ad probandam revelationem: Nullam unquam factam fuisse affirmandum omnino est. miracula enim figmenta et mendacia fraudesque ad Credulos decipiendos, intractate de Religione, esse ostendimus. Quomodi ergo revelationes mendacii sunt propterea suspectissimae: paucis factae fuisse dicuntur; et inde majus validiusque mendacii argumentum sumitur, et falsitatis suspicio oritur; quomodo enim paucis revelatur quod ab omnibus sciri maxime iustis: nullus utique fidem habere potest praeter eos qui bus revelatio facta est. Nam fidem quam ex auditu etiam esse supra diximus, vanam et inanem penitus esse arbitramur, illa enim proficitur ab ipis qui sibi revelationem factam fuisse praedicant, et ejusmodi fides omnibus hominibus annuntiat. Verum si fides quae ex revelatione est, impugnatur atque confutatur, illa etiam quae ex auditu est, impugnanda atque confutanda necessario est: utraque enim nullam vel minimam veri speciem praebet. qui sibi revelationem factam praedicant, fingunt: qui vero annuntiant illam acceptam ab iis qui finxerunt, aut Credunt aut Credere simulant, Neutri autem illorum fides adhiberi debet. non primis quidem, quia finxerunt; non aliis vero, quia nimis levis Crediderunt, et figmenta sunt quae nobis annuntiant. Itaque nec fides ulla ex auditu est, nec ex revelatione. Porro, revelatio primum confecta fuit a legislatoribus et Principibus quibus admodum utile est, hanc de Diis opinionem hominum animis insinuari ad continendos

Tractatus

illos in officio, ut in precedentibus jam intinui
 et diffusiue in tractatu de Religionis declarabimus.
 Hinc fidem merum esse Legistorum et Principum
 sequentium nemo rationis compos dubitauerit. Cuius
 rei argumentum etiam maximum est quod omnes iuris
 les de Diis aduò dissentiant, ut opiniones quæ de illis
 habentur monstra quædam potius esse videantur, quam
 veræ et probabiles sententiæ, ut superioribus capitulis
 abunde declarauimus, quorum Deorum, inquam, si
 reuelatio colla-esset, opiniones quæ de illis apud hœc
 feruntur, in hanc dissonantiam non uerirent, Religiones
 non essent inter se diuersæ, idem Cultus apud omnes,
 ut et eadem opinio, constantiter uigeret, nec alias atque
 alias sententiæ idem homines tuerentur, sicut a
 plurimis factum fuisse uidemus: denique una in eadem
 constans et perpetua immutabiliter permaneret opinio.
 Circa ea omnia quæ ad diuinitatem pertinere uiderentur,
 quod Cum non esse manifestè pateat, nullam etiam
 reuelationem a Deo qui nullus est, factam unquam fuisse
 manifestum sit. Ergo ex fide nulla potest esse de Diis
 Scientia; adde quod cum Scientia habeatur per aliqua
 principia per se nota, et per Consequens uisa, ut supra
 declarauimus fides uero sit de non uisæ, ideo fides et
 Scientia non sunt de eodem, quamuis posse contingere,
 ut quod uisum est, uel scitum ab uno, sit creditum ab
 alio. Quare, si nec ex Cognitione Certa, nec ex coniectura
 et opinione, nec ex fide ulla de Diis est Scientia, Fos-

De Deis. Cap. 6. ^{um}

153

etiam nullos esse confitendum omnino videtur;—
quales videlicet illos leges et Theologi nobis esse
prædicant.

Præterea quæ supra dicta sunt, alia insuper
sunt validissima argumenta quibus Deum non
esse manifestè ostenditur. Nam si Deus est, aut
incorporeus, aut Corporeus est; si incorporeus est
etiam inanimus et insensibilis, qui quæ ad agendum
nihil valet; omnes enim res incorporeas si quæ
fortè re potivæ, quam imaginatione constant; quod
non conceditur, nihil enim potivè esse nisi Corpore)
Sic sese habere necesse est. nam quid potivè agere, id
quod sine Corpore est, absque visu aut absque tactu
nihil fieri quidquam potivè, At languere et laegi,
nisi corpus nulla potivè res, ut ait Lucretius. — Lib. 1.º
videre enim sine Corpore impossibile est: ita
igitur quod est incorporeum, inanimatum etiam et
insensibile, et ad agendum omnino præptum esse
confitendum est. At, ejusmodi Deum imaginari
qui sit inanimatus, qui quæ non moveat, nec videat
nec tangat, nihil quæ agat, absurdum videtur.
Igitur illum non esse incorporeum existimandum
est, ergo Corporeus est: verum si Corporeus
est, ejus Corpus est simplex et elementare, ut
ait Sextus Empiricus, aut est concretum ac
Compositum ex simplicibus elementis, et si est
quidem concretum ac Compositum, in ipsum

Lib. 8.º
ad marg.

Tractatus

Cuius individui, quid enim est confectum ex
 Compositione aliquorum, necesse est ut dissolutum intueatur,
 Si vero est corpus simplex, aut est ignis, aut aer,
 aut aqua, aut terra, quodcunque autem sit ex his,
 est inanimatum et exors rationis. Si ergo neque
 Compositum Deus est, neque simplex; veritas haec
 autem nihil est, dicendum est nihil esse Deum.

Quidam fortasse dicent, Deum corpore habere, Caelorum
 Corpori simile, quod Aristoteles corpore quidem simplex
 esse dicit, sed longe aliud quam Elementorum. At
 si hoc ita esset, nostro subjiceretur aspectui, sicut et
 Caeli corpus. Nihil igitur Deum esse contendendum est.

Ad hoc accedit, ut ait Citatus Empiricus, quod
 si est Deus, aut est finitus, aut est infinitus. Et
 infinitus quidem esse non potest, esse enim est
 immobilis et inanimatus. Si enim movetur in finitum
 transiit a loco in alium. transiens autem a loco in
 locum, est in loco: Cum sit autem in loco est finitum.
 Si est ergo aliquid infinitum est immobile, aut si
 movetur non est infinitum. Similiter autem est etiam
 et inanimatum; si enim continetur ab anima, omnino
 continetur, motum a mediis ad fines, et a finibus
 ad media. in infinito autem nullum est medium
 neque finis. quare nec infinitum est animatum, et pro
 si Deus est infinitus, neque movetur, neque est animatus.
 Deus autem movetur, et censetur esse particeps
 animationis. Non ergo est Deus infinitus, sed nec

De Diis Cap. 6. ^{um} 155

finitus quoniam finitum est pars infiniti: totum autem est parte melius ac prestantius: igitur participium est quod infinitum erit Deo melius ac prestantius; et in divinam naturam obtinebitur dominatum. absurdum autem est dicere Deo aliquid melius ac prestantius esse, et obtinere dominatum in divinam naturam. Ergo nec Deus est finitus, sed nec est finitus, nec infinitus, et præter hoc non potest tertium intelligi, nihil erit Deus.

Christum, si Deus est, omnino etiam est omni virtute præditus, et perfectè felix atque beatus; beatitudo autem absque virtute non potest consistere, si est autem omni virtute præditus, omnes etiam habet virtutes. Sed non habet omnes virtutes; nec enim habet continentiam et fortitudinem: non continentiam quidem, quia non sunt aliqua a quibus se difficilius abstinere et continere possit Deus; est enim continentia virtus quæ nos reddit superiores his quæ videntur ejusmodi esse, tunc difficilius possit ab his abstinere. Contingens enim est, non qui a moribus vel a rebus abstinere, sed qui cum laide et Shrynes potest fieri, se abstinere. Nec etiam fortitudinem habet Deus. Fortitudo enim est virtus quæ nos reddit superiores his quæ videntur esse tolerata difficilia. At talia in Deum non cadunt: neque ergo habet virtutes illas, continentiam dico et fortitudinem. Si autem has non habet, quoniam inter virtutem et vitium nihil intercedit

Tractatus

habetur vitia quæ adversantur his Virtutibus, —
 molliem videlicet et intemperantiam: quomodo
 enim qui non habet sanitatem habet morbum: Ita
 qui non habet continentiam et fortitudinem, est in
 vitiis quæ ipsis adversantur, quod quidem in Deo
 dici est absurdum. at tunc si sum aliqua a quibus
 difficiliter abstinere, et quæ non facile potest ferre
 Deus, sunt etiam quædam quæ eum movent in detrius
 et quæ ei molestiam afferunt. Sed si ita in Deo
 est ea pars perturbationis et mutationis in detrius,
 et ideo in virtus etiam, quam ob rem si est Deus,
 in eum cadit in detrius; Non autem secundum; neque
 ergo primum.

Rursum si est Deus, aut habet virtutes omnes aut
 non habet, et si quidem non habet, Deus malus est: —
 quod quidem est absurdum. Sin autem habet, erit aliquid
 Deo melius ac præstantius. quomodo enim equi virtus
 est melior ac præstantior ipso equo; et hominis
 virtus est melior ac præstantior eo qui ipsam habet, —
 eodem modo Dei virtus erit ipso quoque Deo melior ac
 præstantior. Si est autem Deo melior ac præstantior,
 perspicuum est, quod cum sit minus ac defectus, male
 habetur, male habetur et in eum cadet in detrius. Sed
 si inter ea quidem quæ inter se adversantur, nihil
 est medium, in neutrum autem eorum quæ adversantur,
 Deus potest incidere: dicendum est non esse Deum.
 Proterea si est Deus, aut est vocalis; aut mutus
 et Deum

De Diis Cap. 3um

157

Et Deum quidem diceres esse mutum, est plane absurdum et repugnans communibus notionibus. Si autem vocalis, voce utitur, et habet instrumenta vocalia, pulmonem nempe et asperam arteriam, et os et linguam. hoc autem est absurdum. Dicendum ergo est non esse Deum. idem in ferri potest de visu et de auditu: namque Deus videre et audire omnia dicitur. hæc vero ad nihil possunt referri et in nullâ re esse præterquam in animalibus, ut potest ad ea hæc sola apta et a naturâ sine dispartita. Deus vero animal esse non conceditur, nam si esset, corruptioni et individuui esset obnoxius. At in Deum non cadit individuus aut corruptio. Ergo non est animal, sed si non est animal, eum omnia videre, et audire dici non potest; si neque videt neque audit, neque loquitur Deus, neque etiam sentit, neque intelligit, neque corpus est, neque incorporeus. Ergo nihil est Deus præter figmentum. /.

Nonnullæ fere alia rationes adduci possunt quibus facillime probaretur et argumentaretur nullum esse Deum. At, quibus manifestum fieri potest illum esse, nullæ profecto satis validæ sunt. Cum enim, ut supra diffuse declarauimus, nihil manifestum et laudens sit, præter id quod sub sensu cadit; et Deum dicant sensibus nullo modo subijci posse, probabilius et verisimilius multo videtur illum non esse, quam esse. Sola opinio, hæc de Diis figmenta animis hominum insinuauit. Cuncta enim ex opinione fingere facillimum

Q

Tractatus

est; vel etiam absurdissima et insanissima quaque,
 argumentis ab opinionibus petitis, si non probares, saltem
 pestinatim tueri fandum admodum est. Sic Aquilinus de
 absurditatis Deum in contemderet, et probare
 nititur Deum chimaram noscere posse, quod autem
 opinionis propositum majus esse potest? Deus esse
 negatur: Sciunt omnes chimaram figmentum esse;
 verum tamen solidis probare conatur argumentis id
 quod non est, noscere posse id quod non est: quid
 insanius? quid dementius? Sic mens humana per
 insaniam vagatur cum a sensibus recedit, et ab opinione
 argumenta mutuatur. sed, quod ridiculum magis
 est et insanum, vanis ejusmodi argumentis, rationis
 nomen habere audent acuti illi doctores, tum in
 affirmando tum in negando, cum plerumque utriusque
 partis rationes absque ulla ratione sint, vel, ut
 Comicus ait, illarum auctores cum ipsa ratione
 insaniant, verum ista opinionum commenta de
 ratione, naturae autem judicium confirmant, perpetuis
 discordiis ac mutationibus opinis est obnoxia: quod ex
 vera et naturali ratione est, firmum et constans est
 uno eodemque tenore procedens. igitur soli rationi
 naturali a sensibus instructae fides est adhibenda;
 hac sola ad rerum cognitionem, per earum
 inspectionem, nos ducere potest: quicquid autem extra
 sensuum testimonium docetur, omnino incertum est.
 Neque cum de Diis aliquid affirmatur, recte dici potest,

De Diis Cap. 6. ^{unv} 159

fac ut videam tuum persuasurus ero. de illis opinio
dissidet, sensus dijudicat, naturales autem esse, inquit
Campanella, homini propriis credere sensibus, eo quod sunt
tatis ipsi animae de rebus quae sunt extra nos. alioquin
sequendo opinionem comederet amara pro dulcibus, noxia
pro utilibus, alba diceret nigra, et somnia veritatis at
tibi oculus luscus, et auris obturata, et guttus per furore
humore bilioso ex, haud quaquam praestatur sensibus
fides absque errore. Ergo sensibus purgatis, mundis et
sanis modo credendum est. pari modo naturale est alienis
praestare sensibus fidem. Nos enim omnia videre et
audire non possumus sensibus nostris. Ergo scientia
rerum praesentium et absentium non esset scientia; sed
quia sensu nostro experti sumus aliorum sensus etiam
veros esse, et nostris subvenire, consimiliter faciunt et ipsi
nobis scientiam. Ugitur si forte opinio inania quae admodum
a sensibus remota, veluti somnia auti saepe eunil, et
mentibus nostris subicit, haec amovenda propterea sunt.

Quippe etiam quam multa tibi jam fingere possunt
Somnia, quae vitae rationes vertere possunt

Lucr. lib. 1.

Fortunasque tuas omnes turbare timore

Nullum figmentum est quod opinio non producat, si
naturalis rationis et sensuum Auxilio meus destituitur.
Cum itaque, Deos esse, nobis persuadere, Theologi
voluerint, examinandum primo erit quid sit quod
vocatur Deus: Deinde an sensuum alicui subiciatur,
vel subijci possit. hoc modo veras et naturali ratione

facile colligemus an is vere et certissime sit. Porum
 profecto temeritas magna est qui Deos esse affirmant,
 quos neque videri, neque audiri, neque tangi, aut ullo modo
 sensibus quibus vis percipi posse manifestum est. Sed
 major stultitia eorundem est, qui Dei Substantiam,
 Existentiam, Spiritualitatem, Simpliciteriam, infinitatem,
 immensitatem, aeternitatem, omnipotentiam, providentiam
 tum demum invisibilitatem atque incomprehensibilitatem
 asserere audent; quarum rerum, ut potest, blasphematione
 Substantivum, assertio non minus temeraria est et prepta
 quam chimæ vana et fœvili ex cogitatio. verba hæc
 sunt plurima, multamque in disputando habentia
 vanitatem, ut ait Salomon, sicque mens hominis
 infinitis miscuit questionibus. Quod evenit ipsi omnibus
 qui sensuum jam reliquunt et opinionum devia
 consectantur: veluti in hac de Deis questione fecere
 si omnes, qui de illis affirmaverunt, quod sint. multa
 quidem et magna Sublimiaque dixerunt, sed verba
 tantum sunt et voces inanæ, nihil profus
 significantes.

Ex quo fatendum profecto est. eos omnes qui de Deo locuti
 sunt non secundum rationis et naturæ principia, sed secundum
 legum et Religionis præscripta atque præcepta, ac Scientiarum
 dogmata locutos fuisse, nullumque eorum vere
 Philosophatum esse, qui enim a legibus argumenta
 ducit, nihil probat, quam quod leges simulet, et timore
 illarum a verâ ratione proterve aberrat. qui vero lecta

De Diis Cap. 6um 161

alicui et Scientiarum auctoribus adherent, ab eorum
principiis et dogmatibus nunquam recedunt, et iurant in
verba Magistri. Unde et opiniones, sententiaque, ut jam
multoties diximus, inter se pugnantis et contrariae. Sed is
mos adeo apud homines inualuit, ut nullus fere sit, qui non
ab aliqua secta pendeat, aut in re religionis legumque
potestate, vel consuetudinis auctoritate coerceatur, quique
sapientis Deos admittere, non alia id ratione fecere, quam
quia populus hanc opinionem placere viderent, et leges
illos negare velarent, ut jam etiam in precedentibus
revelimus. et ab hoc fonte omnes de Diis errores, omnia
absurda, et ridicula et inania manarunt, hominumque
animis alte insederunt; quorum plurimi nullam aliam
inquirentis rationem, et alii alii solum modo credentis,
Deum esse crediderunt. Cum autem omnes fere hoc
sed et plebes potissimum, ea sint, ab antiquis
opinionibus imbuti quod Dii sint, et si penitus
ignorent quid sit Deus; nec quid hoc nomine
intelligatur; comprehendat; non difficile fuit prophetis
ac Theologiae populo placere, cupientibus, vel
Scientiae laudem, et gloriam querentibus, illum pro
sibi fingere; illorum opiniones vel potius commenta,
credulae nimis et penitus ignavae omnium fere
hominum mentis, quidquid illi dixerunt, absque ullo
negotio sibi persuadere. Sibi enim, ut ait Crdianus, lib. 7. de sapi.
his rebus facile trahitur, et simplices magis
delectat fabula, ob id antiquo tempore omnia

Tractatus

figmentis obvolvuntur, nullus historiae locus: ~
 Exipitque amari Scriptura ob fabulam, et poësim;
 atque cautata est cur antiqua omnia fabularum
 involucri plena sint; nec de illis Poëti quidquam
 habere fas sit. * Quin etiam Philosophum esse
 fabularum amatorem, Aristoteles affirmat, eo quod
 fabula ex admirandis constat, quorum Philosophus
 dubitandi et admirandi, rationes quaerere conatur: ~
 nam qui dubitat et admiratur se se ignorare putat, et
 propter fugam ignorantiae philosophatur. * non mirum
 igitur si antiqui illi Philosophi ac Theologi tot de Diis
 fabulae, siue ipsi eas excogitauerint, siue ab aliis
 excogitatae receperint, hominibus semper proposuerint,
 et docuerint, ipsi has fabulae celebratissimas ~
 examinantis admirari et ignorare desistunt, quia quid
 verum essent illae, perspicue agnouerint, sed Caeteri
 hominum ignorantiae hircibus semper involuti, is etiam
 fabulis facillime decipiuntur. Unde Plato, de Diis,
 inquit, aliquid dicentem apud homines, facile est videri id
 quod satis est, imbecillia enim et ignorantia auditorum
 in his in quibus iam affecti sunt, multum facilitatem
 exhibent ei qui de ipsis dicitur est. * Deinde subiungit
 Coelestia autem et divina amplectimur, et si vel
 parum cum similitudine aliqua veri dicantur. *
 et me hercule tam multa de his mendacia ~
 confecta fuere, ut nihil omnino eorum, nisi admodum
 ignavis, persuaderi posse fatendum est.

1.
 1.º in rapto.
 cap. 7.º

2.
 in artant

De Diis Cap. 6. ¹⁶³

Cum vero legislatores omnes hanc de Diis opinionem quomodocunque introducere velint, et animadvertant id verâ ratione fieri non posse, ad fabulas hominum mentis traducunt, ut primo cap. — jam declaravimus de Platone, qui fabulosa tantum testimonia de Diis, maximeque puerilia adducit, quæ tamen omnibus hominibus persuadentur, — minasque etiam si crediderint, acriter intental, etia Athronum contubernio, Deos negant, avcon jubet, Vinimirum animos adigens, ad credendum ea, quæ nullâ ratione nisi ab infantis, credi possunt, mira sunt illius de hisce verba. Necessè est, inquit, — ¹ ^{Lyum 10º} graviter ferre et odio habere illos qui horum sermonum authores nobis fuerunt et sunt. nunc sane fidem non habentis narrationibus quas a teneris pueris dum adhuc lacte aluntur, a nutricibus ac matribus audierunt dum velut incantationes, et cum lusu et serio ab illis referuntur; ita et etiam cum sacrificiis in precationibus illas audirent, et visiones ad illas sequentes viderent, quas pueri jucundissime peragi et vident et audiunt: dum iidem parentis summo studio proseriptis et illis sacrificarent, et ipsos Deos, velut qui maxime sint, precibus ac supplicationibus alloquerentur; et humorienta sole et Luna tum ad occasus ipsdem vergentibus, prouolutiones simulque adorationes et audirent et viderent: Græcorum omnium et barbarorum, et in Variis —

Tractatus

Calamitatibus et in prospero successu constitutorum, qui non velut non sint, sed velut qui maxime sint, Dijs hoc tribuerunt, et nullam penitus de se suspicionem præbuerunt quod Diji non sint. et tandem his verbis concludit, proinde donec clara, quoad fieri poterit, tibi de ipsis sententia fiat, expectabis considerando, an ita, aut aliter, res habeat; et percunctando cum ex alijs, cum ex Legislatore maxime. * Præclara equidem hæc est, Deos esse, persuadendi ratio, in quâ hoc absurda et ridicula reperies, quot verba. Nam ab ijs quæ nutrices et matres in juncunabulis joculariter et nuganter docuere, de re tam magnâ et serâ, testimonia esse petitur. Plato præcipit, cum matres jtas et nutrices de ijs tanquam fabulis nos erudire velit a teneris annis, ut supra Cap. 2.º retulimus, quid aliud en quam omnino delirare, et deliramentis homines repleere? præterea a Superstitiosis quibusdam Cæremoniis et vanis Religionum mysteriis nos de Dijs persuaderi debere dicit; et Visionibus, id est, Laris acphantasmatis fidem nos adhibere vult, quod sane, nihil absurdius excogitari poterit; et tantum abest ut ista, de Dijs Cæsar passim esse Argumenta, quæ etiam omnino falsa et fabulosa esse ostendunt ea quibus vulgo illos esse affirmatur, et ipse quidem id satis declarat dicens expectandum esse Considerando an ita, aut aliter, res habeat, donec clara de Dijs sententia fiat; et jam super monens a bipro Legislatore de illis accipiendum esse rationem; quasi legislator

De Diis Cap. 6.um 185

aliud doceat quam fabulas quibus nos a pueris
erudiri præcepit. Tandem omnes istas de Diis fabulosas
opiniones ad homines in officio continendos plane esse
confictas idem Plato inuicit sic dicens, Maxima res
est quam tu nullam putas, ut quis de Diis recte
sentiens bene aut secus uiuat. Hæc equidem menti de
Diis opiniones utilissima sunt, et si parum verisimiles,
de utilitate igitur solum agendum esset, quod ad
veritatem attinet, nec Religionis fides, nec Legislatoris
authoritas quidquam de ijs Cæti menti sanis possunt
peruadere. Quod si probabilitatem quandam in hac
re ingenti sagacitate unquam excogitauerit, ita ut
mentem dubiam et sui ipsius male certam reddat,
Saltem eo con fugiimus ut fateamur potius nos
ignorare pulchrum hoc Commentum, quid et quale
sit, quam esse et uere existere. Stulte confidamus,
quæremus que a Theologis et Philosophis haud secus
ac Athenæus in Platone ut antiquam graues minas
intinent nobis, conentur primum peruadere et docere nos,
quod Dijs sint, iuxta argumenta producentis, post quæ
fortasse Continget ut illis fidem habeamus, deinde
quæremus etiam ut nobis dicant, qui, qualesque sint,
qui enim primum menti concipit, et secundum etiam
eodem modo percipere poterit. Verum, quid hæc nugamur?
quare aliorum testimonium exquisimus in ijs in
quibus ex tam contrariis et inter se pugnantibus
sententiis veritas nulla potest elici, quæ si ulla subesset,

Non dicitur

Stidius

Intractatus

nonne Unusquisque ex se testis ipse esse potest, nullis aliis adhibitis. quod enim verum est, omnibus ~~etiam~~ verum esse videtur: nec sacerdotis, nec Legislatores, nec Theologi, nec Philosophi aliis hominibus acutiores aut subtiliores habent sensus, quibus rerum aut factum dijudicare possint. Eadem facultate ad veritatem dignoscendam a natura præditus sumus omnes, quæ magni illi viri, qui tam subtiliter argumentantur, quæ cum ipsi sint, mirum mihi equidem videtur, plus nos aliis credere quam nobis ipsis. Scimus nihil verum, nihil certum esse posse quam quod a sensibus ad intellectum manat: et qui Deum esse, sequi illum cognoscere nobis prædicant, hæc sane illos vti cognoscendi facultate oportere non dubitamus, quasi instrumento sine quo nihil quicquam potest cognosci: et tamen cum nos ipsi sensus æque bene affectos atque dispositos ac illi habeamus, ab eis veritatis testimonium petimus, potius quam a nobis: dicunt quidam se Deum viderisse, se illum menti et cogitatione noscere, jactanter prædicant, de quo credimus illis: nec fide dignos nos ipsos putamus, cum haud dubie, prospicimus illos mentiri, fingere et notis imponere, ut potè non videamus, quod se viderisse assueverant. nullum profecto imbecillitatis humanæ majus argumentum existit quam sibi derogare fidem, aliis vero illam dare, itaque nobis meli ipsorum tandem credamus, et fatemur nullos esse deos, quales illos legis ponunt; neque ullam esse fidem adhibendam eis qui de illis aliquid assueverant, cum præsertim ex Slatonis supra allatâ sententiâ parum veri similia

De Diis Cap. 6. ^{um} 167

Sunt ea omnia quae de illis dicuntur. Nihil ergo sunt
Dij, praeter merum legislatorum commentum, et
politiconum figmentum: nisi per Deos intelligamus
corpora caelestia, cui enim nomen Conuenit, conuenit
etiam res ipsas, ut supra cap. 2.º explicuimus.

Igitur ex vi et significatione nominis perspectum
compositumque habemus Qui, qualesque sint Dij,
Sol nempe, Luna, Astra et caelum omne. haec cuncto
DEO appellata fuisse, id est Dij, ut eodem capite
declarauimus. hoc quoque nomen impositum illis fuit
et currendi et vagandi per omne caeli spatium
facultati, a natura illis ab aeterno praestita. haud
secus ac iudex a iudicando dictus fuit, quo circa qui
Dij nomine, quod deriuatur ab isto graeco vocabulo DEOS,
id est cursor uti voluerit secundum veram illius
significationem dicitur cursorum non Deum. Deus enim
nomen deriuatum est, nihil per se significans, nisi ex
primitiui nominis, quod est DEOS, significatione. Cum
autem DEOS significet cursorum, recte dicitur
adorandus est cursor, pro, adorandus est Deus. et illud
omnes quod currit, conuenientissime Deus appellari
potest. sed quia hoc nomen primum Soli, Lunae, caeterisque
corporibus caelestibus iudicium est, ideo haec tantum pro
Dijs habenda sunt.

Quod si maioribus et antiquis, omniumque nationum
et populorum fere conuersis, in hoc, praestanda fides
aliqua est, ut quidam existimant, nulli profecto praeter caelestia

Tractatus

Corpora, Dij sunt. Omnes enim antiqui, Cunctae
 etiam fere nationes et populi in hoc conveniunt
 antiquitus, et plurimi adhuc hodie consentiant; Solenq.
 et reliqua corpora caelestia venerantur, libant, adorant,
 haud secus ac Christiani, Iudaei et Mahometani,
 faciunt circa rem illam ignotam, imperceptibilem,
 atque incomprehensibilem quam Deum nominant.
 Aristoteles maxime testatur nullos alios ab antiquis
 Deos acceptos fuisse, tradita sunt, inquit, quaedam a
 Majoribus nostris et admodum antiquis, ac in fabula
 figurâ posterioribus relicta, quod hi Dij sunt, caelestia
 videlicet corpora, uniuersamque Naturam Diuinam
 contineant. Reliqua vero fabulosa ad multitudinis
 persuasionem, et ad Legum ac ejus quod Confusae
 oportunitatem, iam illata sunt. Romani formae namque,
 ac aliorum animalium similes eos dicunt, ac alia
 consequentia, et similia eis quae dicta sunt: quorum
 si quis ipsum solum primum Separando accipiat,
 quod Deos arbitrabantur primas Substantias esse,
 diuinae profecto dictum putabit: et, ut verisimile est Saepius
 quaque ante et Philosophia, quod possibile fuit inuentas
 corruptaque ritus, has illorum opiniones quasi quaedam
 reliquias, nunc usque salutas esse. Satirica itaque ac
 priorum opinio, in tantum nobis manifesta sit.
 Lucretius hunc locum exponens, idem testatur, Cum
 Aristoteles, inquit ille, fuerit primus qui scivit suo
 tempore hoc principium, vult dare testimonium de
 Sermone suo

Metaph. 12.
 cap. 8.

De Diis Cap. 6.um 169

Sermonibus antiquis, acceptis a Chaldeis, in quibus
fuit Scientia perfecta, secundum illud quod remanet
de Sermonibus eorum, et est hodie, quasi apologus et
fabula, nempe quod corpora caelestia sunt Dij, et quod
Dij continent omnia naturalia, alij autem sermones
et apologi in corporibus praeter illos qui accepti
sunt a Chaldeis, vera sunt fabulae, sine aliqua
veritate, et non fuerunt scriptae nisi ad corrigendum
Mores hominum ad illud quod est bonum eis. * Nihil
certe dilucidius dici potest ad omnes de Diis errores
aperiendas eosque rejiciendas: quid quid igitur de illis
dictum fuit unquam, Apologus est ad plebem in
officio continendam, et corpora caelestia soli Dij sunt
ab antiquis habiti atque suscepti, primi q. Deorum
excitatores atque inventores nihil aliud per Deum
intelligere quam illa. Aegyptii antiquitus non alios
adorabant Deos quam Solem et Lunam, ut cap. 2.
Supra retulimus, Etque sub Meridis et Meridii nomine
venerabantur. verum in insaniam ac Stultam
Idolatriam lapsi, et Deorum antiquorum quasi obli-
nomina illorum aliis rebus, bonis maxime atque
utilibus ab ipsis existimatis, imponere; et hac
laudem quibus ista nomina indita fuerunt, pro Diis
haberi caperunt. Nam Regem quendam de illis
optimes meritum, Solis nomine, Meridius videlicet.

Tractatus

Donauerunt; quo ritu functo, ut transmigrationis opinio apud eos valeret plurimum, illius animam, ^{lib. 2. cap. 4.º} veluti Diodorus Siculus testatur, in bouem transmigrationis existimauerunt; quæ ad pastores per generationem transfusa creditur, Bouis reuerentiæ & adorationi, sub Apis nomine, apud eos locum præbuit, sic a Sole ipso, nominis abusu, ad Bouem superstitiosa ejusmodi reuerentiæ conuersi sunt. Sic alii alias res summo honore coluerunt et adorauerunt, ac pro Diis habuerunt: cum tamen veri Dei sint corpora Cælestia diffuse Salmasius ostendit nullos alios olim Deos creditos fuisse, et quia Certum est omnem de Dijs opinionem ab antiquis illis ad nos fluxisse, quæ deijs referat ille, notatu maxime digna sunt et omnino conuenientia et apposita ad probandum, per Deos Nihil aliud intelligi debere quam corpora Cælestia.

In præf. ad an
climact

Tres fuere, inquit, antiquissima et celeberrima Sideralis Scientiæ Sectæ, Chaldaica, Ægyptica, Græca; Rarum nulla est quæ non crediderit, tradiderit quæ Sydera Deos esse. Rabios etiam vel Rabios, qui fuere populi Mesopotamiæ cum Chaldæis junctim nominat Maimonides in more Neuchim, quasi ejusdem de Dijs et Deorum cultu, deque Astris, eique eorum observationibus facta Scientia, Sententiæ. in eorum fide et doctrinâ educatum fuisse Abrahamum pro certo aie constare part. 2.º cap. 19.º hos dicit statuisse nullum esse Deum præter Illas; plurimos illorum libros in Linguam arabicam vertor

De Diis Cap. 6.um 171

ex quibus probari expresse eos affirmare Nillas esse
diuinas, hinc est Deos minorum gentium, et Solem esse
Deum magnam: Reliquos quinque Planetas esse
Deos, sed duo Lumina maiores esse, Solem quippe regere
mundum Superiorem et inferiorem, Nillis Satuas et
Simulachra Construebant, et soli quidem aurea, Luna
argentea: aliis planetis et aliis metallis quae ipsis
dicata sunt. Imaginibus autem illis quas Planetis
erigebant, vim ex Nilla diuinam influere pro certo
habebant, et virtutem iis intelligendi infundere, et
hominibus prophetia donum largiri, quaeque ipsis
salutaria essent ac utilia, significare. Graeci quoque
errores iudeo mutato Natis quae Diis collocabantur
per consecrationem vim caelitus illabi diuinam censebant,
atque pro Diis ipsis ac veris ritibus coli posse et adorari,
quod de Zabitis Maimonides dicit, ostendit eandem illorum
esse et Chaldaeorum doctrinam de Astris quod Dij Sines,
Item de Aegyptiis sic scribitur iudeo Salinasus. Constat
Aegyptios Mundum esse Deum Credidisse, et partem e iudeo
Deos, nempe omnia Mundi Sidera, et hanc eorum
Theologiam sequutus esse Orpheus dicitur. Nullos alios
Deos Aegyptios agnosuisse praeter septem Planetas et
signa Zodiaci, et eam his orientia et occidentia Sidera
Pamblicus in Epistola ad Porphyrium tradidit. haec
eadem antiquissima fuit Graecorum Theologia. Item,
omnia, inquit ille, Siderum affecta, Nillarumque in
questiliaca disciplina cum ea doctrina quam primi Ethnici

Tractatus

De Diis promulgarunt plane conveniunt, paremque potestatem stellis adscribere. Astrologi qui postea exorti sunt, quam priores Philosophi, phisici eisdem Syderibus quæ pro Diis habuerant, tribuerunt. Pphisici illi apud grecos, antiquiores astrologis cedere, ut nulla phisica Theologia quæ Astra pro Diis recepit ac Coluit aut Astrologiam cognita sit. Cum Supervenisset Astrologia, receptam de illis opinionum et jam quibus Superstitiones admittam, sicut a primis Philosophis introducta fuerat, sequi coacta est; quæ ex plota statim fuisset si contra Communem religionis sensum brachia quasi contra torrentem direxisset, dium certi populorum hæc antiquissima philoſophandi, atque vetustissima dicam, Theologandi ratio fuit, quæ Sydera, stellas quæ populis pro Diis Colendas præscripsit, Chaldeorum, Egyptianum, Phœnicum, Grecorum primi ergo sapientis ut et rerum humanarum divinarumque prudentis, Astrologorum qui post eos exorti sunt astrum instruxerunt, et eisdem eis Deos insinuarunt quos populis Colide Rebus publicis a se constitutis jam tradiderant: Nam cum observatio Syderum fieri cepta sit ad prædicendum de motu eorum et proſitu quid cuique quæto tota vitæ esset eventuum, jam dudum illa ipsa, Sydera Deos esse imbiberat, communium Philosophorum et populorum sententia, tanto igitur facilius fuit hoc genus divinationis quasi certissimum vulgo persuadere, quia ab illis qui Diis Summo omnium

De Diis Cap. 6. um 173

Consensu pretaerentur, proficisci crederentur,, atque
eorum decretis perfici. ² *Item* Stolobaneus, inquit, *idem*
Salmasius, solos *φιδαστρολογος* esse pronuntiauit
populos, qui essent *φιδαστρολογος* qui que *Astra* et *Solem*
Colerent, *ve* *Βαβυλωνios*, *Chaldaeos*, *et* *Αθηναίους*, pro
Athens autem habet qui unum Deum Colabant, et
Astrologia studio dediti non erant, *ve* erant *Μαντις*, et
Ιουδαίος. *Item* in ipso de annis climatidicis Libro,
Epuleum haec dixisse refert, nam neque de Luna,
neque de Sole quisquam *graecus* aut *barbarus* contulit
Deos esse, nec modo istos, *ve* dixi, verum etiam quinque
illas, quae vulgo vagae ab *improbitis* nuncupantur,
hinc inquit *Salmasius* ipse, *ve* inscriptiones, **Soli**
Inuicto Deo, Domino Inuanti, et **luno.**
partim leguntur in antiquis monumentis. *Item* **Soli et**
Lunae. et *separatim* **Lunae augustae, Lunae**
et **lunae.** et tandem haec addit *idem* author. *Caeterum* ne
dubitemus amplius an Deos esse *illas* crediderint
antiqui *astrologi*, adponam hic *iusjurandi* formulam qua
Magistri hujus *disciplinae* adigebant *discipulos* suos et
et *lectores* ad *artis* *arcana* *calanda* et *profanis* non
communicanda, eam posuit *Valens* in *libro* *Septimi*
initio, quo *libro* *opus* *suum* de *Genethliaca* posuit, his
igitur *verbis* ab *eo* *concepta* *est*, *sicut*, ab *antiquioribus*
praecipitur accepit. *Adjuro* *coe* qui *haec*
ligam *per* *solis* *sacrum* *circulum*, et *lunae*

Tractatus

inæqualia eorum suorum & reliquarum
 stellarum, pondantia, & circulum
 duodecim signorum, v. l. sta. habent in
 avcanide, ne judoetide & profanide ea
 communicare velint, honoribus & gratiam
 memoriam doctovi suo iuribianu. b. h.
 si hoc iuramentum sanctum & ratum
 habuerint, & Dij qui hic nominati sunt
 propitii, fallentibus omnia contraria
 curant.

1° elio.

Herodotus hanc iuramenti formulam refert, iur.
 inquit, per Solem Massagetarum Dominum &c.
 et in fine, ex Diis, inquit, unum Solem venerantur,
 qui equos immolant, nec autem est eis mos sacrificandi
 re Deorum perniciosissimo è quadrypedibus omnibus
 perniciosissimum macant.

2°
 Liguus 10°

Et Platonem insuper accipimus nullo Deo Antiquos
 habuisse præter sidera, et per illud nomen nihil aliud
 intelligi voluisse, aperte declarat. Cum ego et tu, inquit,
 argumenta producamus quod Dij sunt, hæc eadem
 proponentes Solem et Lunam, et Astra et Terram, quod
 Dij et Divina sint hæc: tunc illi qui a Sapiantibus
 persuasum sunt Terram et Lapidas hæc ipsa esse dicunt, et
 nihil humanarum rerum curare posse, sed Spenosis hæc
 quodammodo verbis obducta esse, ut verisimilia videantur.

3°
 Liguus 7°

Itaque, inquit, nunc, inquit, o boni de magnis Dijs celestibus,
 Pueri et juvenes nostros eo usque de omnibus his discere

De Diis Cap. 6.um 175

oportere Curio, non maledicta de ipis profertur,
sed semper et sacrificantis et precantis ipsos in-
precationibus collaudent.

Diodorus Siculus scribit etiam Chaldaeos Astra pro
Diis habuisse et maximam vim habere Planetarum
dixisse, clarissimum vero et cuius maxima sit virtus
Solem: Martem vero, Mercurium, Venerem, Iovem
esse tanquam Deorum voluntatis interpretes. sub
horum cursu esse astra triginta quae Deos consultores
appellant, quinque Deorum duodecim numero praecipuos
esse asserunt, quorum cuiuslibet mensuram et unum ex
singulis Zodiaci tribuunt.

Lib. 3.º
cap. 8.º

Zoroastrius in eum de Beasis scribens, motus id habent,
inquit editissimis quibusque conscensis montibus, Iovi
hostias immolare, omnium Caeli ambitum Iovem
appellantes. Soli, Lunaeque sacrificant, et Telluri, Igni,
atque Ventis, hisque Solis Sacra faciunt jam inde ab
initio, sic nimirum ab Assyriis, Arabisque edocti.

2
Thyeticus

Idem de Lybicis scribens, Solis omnium Deorum, inquit,
immolant soli et Lunae; et nris quidem Uniuersi Lybics
sacrificant. Tam de Scythis, atque in hunc modum
inquit, res sunt eis iustitiae Deorum, hos solos
propitiantur, Vestam ante omnes, deinde Iovem ac
Tellurem, existimantes hanc illius esse conjugem. Post
hos Apollinem, et caelestem Venerem, et Martem hos
sancti Deos arbitrantur.

3
Thy. Melpom.

Sic per Apollinem, Iovem, Martem, et alios Solem intelligi

Tractatus

1
lib. 1.º Saturn.
cap. 17.º

manifestum est ex ijs quæ Macrobius scripsit;
Solem nempe, modo Appollinem, modo Liberum,
modo. sub aliarum appellationum varietate venerari,
et omnes pene Deos ad Solem referri. Nam ex
eius effectibus Deos fingebant antiqui, nominaque
effectuum Solis imponebant, et hinc nata sunt
appellationes Deorum, qui ad Solem certâ et arcana
ratione referuntur. Scribit etiam Hieropolitanos,
qui sunt gentis Aegyptiorum, omnes Solis effectus
atque virtutes ad unius Simulachri barbati
virtutes redigisse, eundemque Appollinem appellavisse,
hujus facies, proluxa in acutum barbâ, figurata erat,
dextra erectam tenebat hastam, superstanti
Victoria parvulo signo; sinistra floris porrigebat
speciem, summi que ab humeris gorgoneum
velamentum redimitum anguis tergebat. Rupulas;
Aquila propter exprimebant iustas volatus: Anti-
pedes imago faminea erat, cujus dextra (quaque)
erant signa femininum: ea cingebat flexuato
volumine Draco. radios in terram jaci, barba
demissa signat. calatus aureus surgens in altum,
Monstrat arboris summum, unde solis creditur
esse substantia: haste atque lorice Argumento
imago adjungitur Martis, qui idem ac sol est:
Victoria hâretur cuncta summi hujus sydenis
potestati: floris species florem rerum protulit

De Diis Cap. 6um 177

quas hic Deus inseminat; progenerat, nutrit, —
fovet, maturatque: species faminea terra imago —
est, quam sol desuper illustrat: Signa duo aque
faminea, quibus ambitur, Pylens, naturamque —
significant consamulantis: et, draconis affigies —
flexuosum per sideris monstrat: Aquila propter
altissimam velocitatem volatus, altitudinem solis
ostendunt: addita est gorgonia vestis, quod Minerva,
quam hujus praesidem accipimus, solis sui virtute,
huic simulacro Felipolitani divinos reddebant
honores.* Omnes item non Graecorum solum, sed
etiam Romanorum Dij ad solem quoque referebantur,
Mars, Mercurius, Esculapius, Salus, Hercules,
Isis, Serapis, Adonis, Aeneas, Divus, Nemesis, Pan,
Planus, Saturnus, nihil aliud erant quam Sol, ut
idem probat Macrobius libro citato, His ductis
a solis effectibus, nec ipse Jupiter, inquit ille, Rex
Deorum, solis naturam videtur excedere; sed eundem
esse Jovem ac solem clavis docetur iudicis. Hinc Jovi
id est soli, veteres sacra faciebant, illumque colebant
tanquam summum Deorum Regem, et Assyrii illi
Adad nomen dederunt: ejus nominis interpretatio
significat annus. Hunc ergo ut potissimum adorant
Deum: sed subjungunt eidem Deam nomine Mergatim;
omnemque potestatem cunctarum rerum his duobus
attribuunt, solem harramque intelligentis, nec
multitudine nominum enuntiantis divitiam eorum

cap. 18. 19,
20, 21, 22 &
23.

Tractatus

per omnes Species potentiam: Sed argumentis quibus ornantur significantis multiplicem prestantiam duplicis numinis: ipsa autem argumenta solis rationem loquuntur: namque Simulacrum Adad, iusigne cernitur radiis inclinatis, quibus monstratur vim cali in radiis esse solis qui demittuntur in terram. Astragalicum Simulacrum sursum versus reclinatis radiis inigne est; monstrando radiorum vi superiore demissionem enasci quaecunque terra progenerat. Postremo potentiam solis ad omnium potentiam summamque referri, iudicant Theologi, qui in sacris hoc brevissima precatioe demonstrant, dicentis, **O sol** — **omnipotens, Mundi anima, Mundi** — **vis, Mundi Lux.** cui addendum est locus ex Plinio desumptus, et supra cap. 3° citatus, qui Solem Deum esse declarat, et affirmat nullum alium, praeter illum esse, appellans illum Mundi totius animam, ac planitias mentem; quem principale naturae regimen, ac Numen credere decet; opera ejus aestimantis. Quisiam alii, non solum nationes et populi consuetudine, sed etiam singulares homines, doctrinâ, Solem et reliqua Sydera pro Diis habuerunt, ut citato 3° cap. exposuimus, ad vim nempe et significationem nomini respicientes. Quae opinio per totum humanum orbem, haud dubie diffusa fuit; et hodie adhuc viget apud plurimos, praesertim

De Diis Cap. 6. um 179

Quid eos qui Judaicam religionem ignorant, a quâ
Mahometana et christiana profecta sunt, quæ
ignotum et inuisibile Numen adorant. quæ de ijs jam
retulimus in præcedentibus, et hoc capite pertinent
ad eos omnes populos, nationes et homines qui
Ægypto, Babylonia quæ adjacent, Ægyptiorum et
Chaldaeorum moribus et disciplinis instituti fuerunt
nam verisimile est hos omnes populos qui regiones
illas incolabant, qui quæ versus totum fere orientem
degebant, ab Ægyptiis et Chaldæis hanc omnem de
Diis institutionem accepisse, et ex eodem fonte
divinas artes ac disciplinas hausisse, ubi 2.º cap.
hujus tractatus declaravimus, Verum has de Diis
opinionem ad Cæteras nostri hemisphæri nationes
etiam pervenisse certum est, quippe Martem,
Apollinem, Mercurium, Jovem, Venerem, et alios
Deos colerent, quos omnes solum esse declaravimus
de Germanis ultimis fere nostri hemisphæri vestros
occidentem populos, hoc Cæsar testatur, lib. 6.º de bel.
gal. de quorum numero, inquit ille, eos solum ducunt
quos Cœnant, et quorum opibus a pesti juvantur, solum
videlicet et lunam; reliquos, ne famâ quidem acceperunt,
nec tantum hujusce hemisphæri populorum hæc fuit de
Diis opinio, sed etiam aliorum hemisphæri, quod orbem
novum appellamus, sive Americam. hinc etiam populi
omnibus in locis ac regionibus Deum esse solum existimant,

Tractatus

Astra et cælum omne, Lunam autem esse Solis
 conjugem, hosque Deos esse immortales prædicant. Terram
 etiam pro Deo plurimi eorum habent, sibi persuadentis illam
 esse rerum omnium parentem; Solem et Lunam Universi
 Creatores et conditores esse existimant; cumq. Juramento sese
 obstringunt, Terram manu tangunt, et ad Cælum Oculor
 tollunt. Cum tonat aut fulgurat, maximo sunt terrore
 perciti, arbitrantis Solem illis iratum esse. Cum fit Eclipsis
 Solis, dolent et lamentantur, præsertim mulieres, aliaque
 religiose vel superstitiose perpetrant, quæ in tractatu de
 Religione referemus. hoc tandem adeo persuasum habent, Solem
 Videlicet et Lunam Deos esse, ut nullos alios unquam admittere
 voluerint, nisi armorum rei coacti atque subacti: hoc enim modo
 tantum Religio Christiana introducta fuit in eos in
 in quibus hodie regit. Cum autem de hac loquantur, dicere
 solent, ut refer ² Summus, dicunt senolle pro illa Deos
 antiquos et Religionem suam deesse, neque enim Christianam
 illis sed tantum Hispanicam comperere atque convenire. Notata
 maxime dignum est, quod olim in his Captivitatibus eorum
 euenit in Regione Tombe, nuncupata, ut refer ² id
 Summus, frater Vincentius de Valurda Dominicanus, Crucem
 et Bibliorum volumina manu gestans accessit ad Regem
 illius Regionis, se de illi cum multa veneratione humiliter,
 illuq. Crucis signo benedicens, et exposuit summam cuncta
 Christianæ Religionis mysteria, Creationem videlicet mundi,
 primique hominis; ejusque peccatum quod originale dicitur
 ad omnes.

¹
 Fundus in
 hist. ind.
 collection.

²
 Cap. 27°

³
 Cap. 113°

De Diis Cap. 6.um 181

ad omnes posteros transmissum; cujus gratia Christus
Dei filius hominem seculo fecerit, qui ex virgine natus,
passus deinde, mortuus et resurrectus, in caelum tandem
ascenderit. Sapatam autem, vicarium suum in terris
fecerit, qui Hispanos per totum terrarum orbem ad
praedicandam Evangelii fidem, Christiq. religionem
annuntiandam miserit. Rex vero hos Dominicanos
sermones audiens attentissime, tandem respondi, se a
Religionis suae ritu nolite discedere, de qua etiam disputare
iudicans esse arbitraretur, quippe quae optima illi videretur,
perutilissima etiam, et omnium Majorum suorum consensu
ac longo temporum usu comprobata atque confirmata,
apud populos suos permaneret, addit et haec, Christum
Hispanorum Deum mortuum esse; Solem vero et Lunam
suorum populorum Deos, nunquam interire, Quarebat
etiam ab isto Dominicano unde et a quo accepisset Deum
Christianorum Mundum Creavisset. Tum Dominicanus
Biblionum librum illi praebens, hunc ista referre et
asseruere dixit, quem Rex accipiens, et oculos in
eum conijcens, evolvit et revolvit, dixitque hunc
librum de hisce rebus nihil loqui: in terram itaque
illum projecit, et a se indignans avertit, soli tantum
et lunae, tanquam veri Diis, servire et sacrificare,
pium ac religiosum existimans, istae de Diis opinionibus
deliramenta etiam, sicuti alii, immiscuit, et absurdas
perpuationes habuit, credunt enim, ut diximus, Lunam
esse solis conjugem, ita ut illam in plenitudo credant ab

Tractatus

In toto sole fuisse percussam, quia tunc luna rubicunda et inflammata videtur. aliasque absurdas de ipsi opiniones habent, quarum quaedam supra jam dictae sunt. A ejusmodi fabulosas persuasiones omittimus. Sufficit ostendere illas de sole et luna tanquam Divis habitas fuisse. et horum Deorum opinionem per universum orbem humanum fuisse diffusam. Quomodo autem id factum fuerit, et tam longis marium et humanum intervalis distanti populi, in eadem opinionibus et religionibus fuerint imbuti, in tractatu de Mundo luculentius declaravimus.

Ex his tandem omnibus quae recensuimus facile colligi potest solem, lunam, et aethrae corpora Caelestia Solis esse Deos ab omnibus acceptos; et per hoc nomen nihil aliud intelligi posse. Namque si Dii sunt accipiendi quidam, hi soli admittendi esse videntur, aut prorsus nulli. Cum enim haec de Divis opinio excogitata fuerit ea solummodo ratione ut humani generis societate religione tanquam vinculo constringeretur; et ad principatus utilitatem, ut melius in officio homines continerentur Deorum metu, sicque Principes tranquillus regnarent, et beator felicioque saret Res publica, nihil referre videtur quos Deos populus credat; omnes enim qualescunque sint, cuilibet Reipublicae utiles esse possunt, ut ostendemus in tractatu de Religionis. Sol igitur, Luna et aethra Caethra, aequa boni et propitii erunt Divi, ac alij qui fingi et imaginari possunt; imo verisimilius est, et rationi convenientius hos Deos statuere, qui sunt visibiles, et quorum maximas virtutes, salutaresque effectus quotidie experimur, quam alios incomprehensibiles, et omnino

De Diis Cap. 6um 187

Commentitios ac penitus ignotos. Plebs tamen
indocta omnes admittit, mens docta nullos, ut prohi-
figmentum esse sciat. neque ob id, indoctis docti
detiores sunt; imo saepius aduertitur Leges peccant qui
de Diis recte secundum illas sentiunt; quam qui nihil
unde manifestum fit ea omnia quae de Diis conficta
fuisse, non solum populorum et humanae societatis gratia,
verum etiam Sordidum et Ambitosum, privata utilitati
excogitata fuisse. Deinde plebis ignorantia admitta atque
introducitur eo usque Crevisse, ut iuuenta timoris
diuturnitati, et longo annorum lenio veritatem attenuata
esse videantur, et indubitata ab oibus fere existimentur,
profecto, qui primi eiusmodi de Diis opinionum excogitatores
fuisse, et seruis et arbitror, ardentis plebem Stultam adeo
esse, et fidem tam pernicacem his mendaciis adhiberet; haud
ac pector ille celestium qui cum fructus quosdam ad-
verum adeo bene expressisset et aves undique ad illos edendos
aduolarent, risisse fertur, et exultans dixisse, Le nimium, sed
innocua in fallendi artem inuenisse, sic primus Deorum auctor
innocuis quidem, sed decipientibus tamen mendaciis, homines
apud delusit: et fabula veritatis vim apud eos prostrata
obtinuit. Haec autem falsae persuasiones, et mens humanae
deceptiones non aliunde procedunt quam a stultitia, inervatione,
credulitate, et ab opinione quae absque sensuum testimonio,
homines de rebus istis Concipiunt, legum iam auctoritates in his
plurimum valent, et maximi esse ponderis. Multi enim sunt
qui veritatem agnoscunt, et in praecedentibus, jam diximus,

Tractatus

Illam palam profiteri, metu legum non audentis, —
 istis figmentis fidem adhibere simulauerunt. et cum
 quidam veritatem illam aperire plus a quo sibi permisissent,
 statim supplicii legum auctoritate, affecti, coerciti fuerunt.
 Temporibus paulo superioribus in hunc omnes ferme doctores
 vigeat opinio quod Theologia esse fallax et contraria
 Philosophiæ naturali circa mundi æditatem, animorum
 mortalitatem, de Religionis varietate, Inferorum, —
 Superiorum, Angelorum, Dæmonum, insanis superstitionibus,
 sicut Rogerius Baconius, et alii iurauerunt; et contra
 istas Theologiæ falsas doctrinæ, temporibus D. Thomæ et
 Alberti, adeo inualuerat doctrina Aristotelis et Averrois,
 ut stultum putaretur qui illis contradiceret. sed concilio
 et Religionis auctoritate hæc palam profiteri desierunt, ut
 supra cap. 1.º retulimus. ex consensu Cardinalium
 electorum. in Concilio præsertim Lateranensi sub Leone X.
 id expresse inhibuitur hæc hæc verbis. Insuper omnibus
 Philosophis publice legentibus præcipiendo mandamus,
 ut cum Philosophorum principia aut conclusiones, in
 quibus a rectâ fide deuiare noscuntur, auditoribus
 legentibus, aut explanauerint, quale hoc est, de Anima
 Mortalitate, aut vinitate, Mundi æditate, et alia
 ejusmodi, liceantur eidem pro posse docere veritatem
 Religionis Christianæ, atq; omni studio hujusmodi ypphorum
 argumenta excludere. nisi verbis patet non tam veritatis
 rei, quam Religionis auctoritate hoc hodie per suaderi.
 Quæ cum ita sint, fatendum profecto esse opiniones, quæ de

De Diis Cap. 6. ^{lib. 1.} 185

Dijs feruntur, prorsus esse falsae: nullamque hanc
veram esse posse, nisi, quae illos nullos esse, affirmat,
quales leges illos fingunt, alia omnes vel somniantia
deliramenta sunt, vel Philosophorum et theologorum
fama Consulentium portenta, vel Legislatorum et
Principum signata, vel denique Credulorum
imperitorum stultae persuasiones. Si quidem qui bona
fide de Dijs quae dicerentur crediderunt, et sincerâ
persuasione eas esse affirmauerunt, in hunc errorem
inciderunt eo quod menti percipere non possent
quomodo haec omnia quae in mundo conuidentur, et
Mundus ipse ortus et constitutus fuerit.

1 Ergo per fugium Dijs habebant omnia Dijs
Tradere, et illorum nutu facere omnia flecti:
In Caetque Deum Sedes et templa locarunt,
Tentat enim dubiam mentem rationis egestas,
Et quantum fuerit Mundi genitalis origo.

Cum omnia nasci et decedere viderent in terris, in hanc
opinionem adducti sunt, Caetam etiam orta et instituta esse, et
Caetum, Terramque ortum habuisse, finemque aliquando et
initium habitura arbitrati sunt. Neque censuere rerum aliquid
fuisse principium; nec id potuisse, nisi a aliquo aeterno Opifice
proficisci: eundemque, Deum esse existimauerunt, quem
legislatorem, et ejusmodi commentis inuentorem primi finxerunt
omnipotentem, et rerum omnium auctorem; quae opinio,
feminum imperitorum ignorantia profusa inualuit. Verum
Cognita nunc et perspicua Deorum natura, facile

Lucr.
lib. 5.

Tractatus

esse standere, nullum rerum fuisse initium, sed omnia
 æterno motu Constare, et immutabili nature lege et
 potestate permanere. Hanc in Mundo et in rebus quæ in eo
 immortaliter Continentur æternitatem manifesta docet ratio.
 Cum enim Æternitatem quocumque modo Statuere necessarium
 sit, siue in Mundo, siue in Mundi origine, quod est, seu volum
 Leges, Deo, probabilius multo et verisimilius esse illam in
 Mundo, quam in Deo credere et ponere. Nam Mundus Ens
 est visibile, sensibile, de Cuius existentiâ nullus dubitat,
 ab omnibus per infinita infinitorum seculorum tempora
 visum eodem semper modo, manifestum et notum. Deus
 vero, qualem illum leges ponunt, Nullum est Ens, aut
 si est, nihil esse potest quam Ens rationis, et mentis.
 Nostræ figmentum, quod suum esse in intellectu tantum
 habet, veluti Gyro cornus et Chimæra. imo minus
 quam Chimæra: hæc enim ex naturis differentiibus, sed
 tamen cognitis, habet suum esse in intellectu
 constitutum. At Deus, qualem nempe illum leges
 fingunt, nullum suppositum habet, nullam naturam,
 nullam accidentiam, ex quibus suum esse in intellectu
 constitui possit: sed est tantum Ens ex nihilo constitutum,
 Chimæra in intellectu possibilis est, et est figmentum
 admodum Entis. Deus vero omnino caret Enti, nec etiam
 tanquam Ens quoddam fingi potest, quia nullus est.
 Neque nullus unquam illum vidit, aut audiuit, nec
 menti precepit, neque enim audiri, videri, aut
 Comprehendi potest id quod nihil est. At æternitatem

De Diis Cap. 6.um 187

Eusmodi Enti attribuire quod realitatem et
existentiam ullam nequidem habeat, a ratione
alienissimum est, et illud omnium rerum Auctorem
facere, menti Sani haud ferendum; Itaque Certissime
Mundus existimandus est; et nulli Consenti Dij.
Quod quidem ex his quod in hoc tractatu vetulimus
manifeste colligi potest, et magis etiam manifestum
erit ex his quae in sequenti tractatu de Aeternitate
Mundi declaraturi sumus.

De Buis Copied

[Faint, illegible text, likely bleed-through from the reverse side of the page]

Tractatus Secundus

qui Est
De Mundo.

Caput Primum

In quo

Ad Tractatum de
Mundi Unitate
fit Ingressus

Si In His, qua de Diis tanquam Mundi
Conditoribus atque rectoribus dicuntur, innumerae prope
confictae fuerint a diuersis ingenium fabulae; in illorum
opere non minus mendaciorum, et erronearum opinionum
cocogitatum est, et veluti nulla gens fuit unquam quae
privatas de Diis sententias non habuerit, sic unaquaeque etiam
de Mundo quae sibi placuisse opiniones habuit diuersas a b aliis,
apud plebem de eorum omni sententia perculgata est, quae de Diis
imperialium animis per sua se maxime iurata est; consequens enim

R

Tractatus

videtur conditum Mundum arbitrari, cum Deum esse concessum et credendum est. Neque enim quod summum et omnipotens existimatur imaginari potest. Vulgus absque rugosis: proque oportuit illi, non Deos aërios in aërio Mundo otiosos fingere, sed Conuenientibus existimatum est illos et laboriosos, Arti ficos, opificos, vigilantes, rebusque omnibus providentes; quam desiderat et ab omni negotio vacuos facere; id Circo Mundi conditores et rerum gubernatores rectoresque affecti sunt. Verum huiusmodi fabula plebi tantum indocte persuadentur, quae facile ijs rebus fidem adhibet, quibus vulgo delectatur. Nulla autem res magis valitur quam ijs quae ad diuina pertinent; nec animi magis in rebus illis creduli sum, quam in ijs. Deos esse sibi persuadentis, illos etiam esse rerum omnium conditores existimant, quidquid enim, vel absurdissimum etiam, ab hoc fonte proficisci dicitur, possibile arbitrantur; cum nihil esse Deo impossibile persuasum habeant. Verum cum ejusmodi de Deo persuasio ab anticipata de Diis opinione procedat, non difficile erit Mundi aëritatem persuadere ijs qui de Diis, quales illos leges fingunt, nihil sentiant; ideoque omnes fere ex antiqui Philosophi aërium Mundum crediderunt, quia Deos istos nihil prostrae esse perspectum habebant. Si ea quae superioribus tractata dicta sunt, non sufficiunt ad id intelligatur nihil omnino Deos esse, quales inquam leges ponunt, praeter id quod ipsa credulorum persuasio sibi finit; et cum ij nulli sint, Mundum necessario esse aërium, quae in hoc tractatu de Mundi aëritate dicuntur fortasse satis enuntiare

De Mundo Cap. 1.um 191

Mundum esse aeternum constat, et Deos significatum esse ostendatur. Nam ex Mundi ortu tot absurda et impossibilia sequuntur, ut inde facile conicias aeternum illum necessario esse, ingenerabilemque et incorruptibilem: non quod dixerim ea quae in Mundo sunt, esse aeterna, et illi enim quae generantur, corrumpantur etiam necesse est, plantas V. g. et animalia corruptibilia videmus, quae generabilia: sed tamen illorum species ab aeterno fluxisse certum est; Aer in futurum permanens non affirmaverim, ut potest corruptioni et interitui obnoxias, quod si iuris aeterna quaedam futura esse duratio hanc respicietur profecto magis in ijs quae perfecta, quam quae perfecta vocamus; Cum illas ex materia permanenti et aeterna, Solentemper et terra generentur: hanc vero, ex semine, unumquodque videlicet secundum speciem suam; quae et si nunc vix permanentes videntur, ea tamen penitus interire possibile est, in quo sane audax hominis superbia in humilitate profundum ruat necesse est: Lepus animal istud omnium stultissimum, supra caetera nimis surgens fastu extollit, cum infra alia quae vilissima putat, se se deprimere omnino debeat. Homo enim ille perfectum et animal esse jactans, de aeternitate ac duratione sua speciei non tam certus est, quam ea animalia quae vocantur infecta. Nam ut homo generetur, homine necessario opus est qui innumeris modis periret ad interuersionem usque deleri posse, et nunquam in rerum naturam reuocari: Cum enim nulli homines superestent qui alios procreare possent,

Tractatus

necesses profecto esset. Speciem istam penitus consumptam
 extinctamque remanere. Intecta vero, ut quærentur,
 Sole tantum opus habent, et terrâ et limo terræ, aut
 putredine, aut aliâ indelebili materiâ: quæ cum æ-
 thera, animalium etiam ex illâ nascentium, Species
 ætheras esse necesse est: et quamvis casus aliquis cunctos
 serpentes, et mures ex putredine ortos, vel lincas, aut
 aliud infectum omnino extinxerit: alia confestim, eodem
 modo quo extincta nata erant, renasci videremus: illorum
 namque materia æthera est, nec unquam cessare potest. Dum
 Sol calorem suo terras fouebit. hæc engoratione homo
 omnium Animalium superbissimæ, abjectissimæ etiam
 existimatæ vilior. Ceteris debet; imo, et plantis etiam
 vilioribus: illarum etiam semina in terræ sine continentur,
 et summo nature studio fouentur, adeo ut illas passim
 absque Cultore villo profundat; hominum vero semen
 non nisi cum vigili et laboriosa industria perpetuari
 potest: neque natura majori sunt cura omnia quæ minus
 homines curant: et quasi neglecta ab illa sunt, ea quæ
 magis illi astimant.

Cum autem cuncta hæc ab æthero in æthero Mundo
 nunc usque Successione perpetua progressa et continuata
 videantur, illorum origines scrutari inane protheses, imo
 ridiculum: in Mundo enim cum Mundo sunt; quin
 etiam pars quædam cuiusce totius sunt; et cum Mundus
 sit ætherus, hæc omnia ab æthero etiam esse necesse est,
 et in ætherum duratura verisimile est: neque enim

De Mundo Cap. 1.um 193

facile esse existimaui in adeo genere hominum, aut aliorum perfectiorum animalium, illis Natura vicibus intereat, quin aliquid bonum semper remaneat, ex quo generentur alii, veluti infinites jam dicit, et in in sequenti huc declarabimus. Nunquam autem Concessum hominem, aut aliud ex his animalibus quae perfecta vocantur, ex putredine et limo terra posse oriri, aut inquam ortum esse, quamvis haec opinio apud multos plurimum valuerit; in quibus est Pictus Mirandulanus qui inter Argumenta suas Conclusiones Roma propositae, ponit ex Zicconae opinione hominem posse ex putrefactione generari. Cuius etiam Sententia Cardanus est, et per multos quoque veterum, et in didoro sculo colligi potest. Hancque fabulam pro vera historia, non detum qui crediderim, inquit Varro, huiusmodi enim conuenit athenum fieri aliquando posse formas, quae ita in materia imponantur, ut homines ad hunc modum nascerentur, sed ad Conuincenda & refellenda ejusmodi Mendacia. Olla quotidiana opus est experientia. quae enim animalia ex putredine et limo terra sic oriri statum et, ea quotidie generari et oriri videmus, ut Serpentes, Murres, et alia infecta. At nullum ex perfectis siue homo sit, siue aliud quoddam pecus, per ejusmodi generationem ortum inquam fabuisse, Nullum adhuc vidit; si olim factum esset, aut fieri potuisset, Postquam per tantam saeculorum anti-

Lib. 1.º
cap. 1.

2.
dial.
37.

Tractatus

Actorumque temporum seriem, id aliquando euenisset:
 Nec Hodie vires naturæ adeo defecere, ut tam
 egregium opus ab illâ prodire nunc etiam non possit.
 Sed quia id fieri nulla probat experientia; nec unquam
 factum esse; neque etiam unquam fieri posse fatendum
 est; ideoque tanquam fabulam et ridiculum iugatorum
 Commentum, omittendum est: et confutandum nulla esse
 rerum initia, sed illarum origines profundis æternæ
 naturæ abditis esse sepultas: quam æternitatem menti
 et cogitatione quemquam persequi posse nullus est qui
 affirmaverit, unde Cicero cum Blatone, nihil sine
 causis generari dixerit, sed illum quidem quasi parentem
 huius universitatis inuenire difficile, et cum jam
 inuenire indicare in vulgus nefas. * Nam cum populariter
 a Diis ista orta esse et pendere existimet; si de Mundi
 æternitate opinionem haberet, illam quam de Diis
 fabulæ prorsus tolleret: quasi Diij non fuerint alia
 ratione excogitati, quam ut essent qui Mundum
 condidissent et regerent: itaque recte dici posse solitatur,
 Deus est, ergo Mundus factus est: et vicissim
 Mundus ab æterno est, Deus igitur nihil est. Dum
 omnino nihil esse, qualem videlicet illum leges ponunt,
 ex iam dictæ superiori tractate manifestum hæc est;
 et ideo Mundum non factum fuisse; Mundum enim
 æternum esse ostendendum vicissim est, et ideo nihil
 esse Deum.
 Per Mundum vero intelligimur hunc sensibilem

De Mundo Cap. 1. ^{um} 195

tanquam unum numero, non admittentis nau-
innumera bilem Mundorum infinitudinem veluti
fungos nascentium, et singulis diebus interuentium,
ex opinione Democriti. neque etiam illorum similitudinem
sed plurimum ex Manichaeorum opinione, a qui etiamnum
vixit Thalimudistarum. tales enim Mundos fingere,
nulla experientia probatos, non modo somnio proximum,
sed omnino etiam temerarium est. nisi itaque vanae
ficti omnia reieceris, ad veram Mundi definitionem
accedendum est. hoc itaque sensu, Mundus est
Compages o Caelo terraque Coagmentata, atque ex
his naturis quae intra ea continentur: et haec
definitio est ex auctore Libri de Mundo qui
Aristoteli tribuitur. figurae autem Mundi media
pars, inquit idem auctor, cum immota et fixa
quiescat, terra ritae dabitur possessio facta est; quae
quidem hospitium et Cuiusque animalium generis
matrem se praebet. in fine pars uniuersa, et
utque quaque finita circum scribitur. Summa Caelum
est appellatum, quod quidem diuinorum Corporum
habetur plenum, quae sidera appellare consueuimus;
idem quoque. impiterno iucitatum motu una in orbem
circumjectione cum his omni bus absque interjectione
replicatur. Varro autem sic illum diuidit, ut refert
D. Augustinus, In Caelum et terram; et Caelum
bisariam in Ethera et aera: terram vero in aquam

lib. 7. de
ciuit. cap. 6.

Tractatus

et summum; ex quibus summum dicit esse *Aethera*;
 secundum aëra; Tertium aëra: infimum Aquam;
 et hæc ex diffinitione diuisioque hujus Mundi de
 quo locuturi sumus tanquam aëreus, et a nullo
 extra generato.

Circa hanc aëritatem plurima et diuersa
 opiniones sunt: aliqui negant illam, alij
 affirmant simpliciter, alij denique affirmant
 quo ad res permanentes; negant quo ad
 successiuas, vel omnes vel aliquas. per res
 autem permanentes intelligitur motus tum
 rectus, tum circularis. per successiuas
 intelliguntur generationes a b aëre, quales posuit
 Aristoteles, ita ut quicui homo ab alio procedenti ortus fuerit
 vel ejus modi ut omnes homines ab uno aliquo pari, mare
 scilicet et femina ab aëre existitibus geniti fuerint. Qui
 maxime conuenit quod Constantinus scribit. Multa sunt, inquit,
 quæ ad hominum pertinentem originem: et hæc quæstio inter
 antiquos sapientia iudicibus versata est; quod cum Constantinus
 homines singulos ex parentum seminibus procreatos, Successione
 proles multa sæcula propagare, alij semper homines fuisse,
 nec unquam nisi ex hominibus natos, atque unum generi-
 caput, exordiumque nullum arbitrari arbitratum sunt. alij vero
 fuisse semper cum homines non essent et hinc ortum aliquando
 principumque naturæ habitum, sed prior illa sententia quæ
 semper humanum genus fuisse prædicit, auctores habet

De Mundo Cap. 1.um 197

Pythagoram Samium, Ocellum Lucanum, Archytan,
Tarentinum, omnesque adeo Pythagoricos. Ita et Plato
Atheniensis, Xenocrates, et Dicaearchus Messenius; inique
Antiquae Academiae Philosophi non aliud videntur opinati;—
Aristoteles quoque Stagyrus, et Theophrastus, multique
praeterea non ignobiles Peripatetici idem scriptorunt, —
ejusque rei exempla dicunt. quod neque omnino posse requiri
Aves ne anti, an ova generata sint, Cum et ovum —
Ane aue, et Auis sine ovo gigni non possit. Itaque
et omnium quae in sempiterno isto mundo semper fuerunt,
futuraeque sunt, aium principium fuisse nullum, sed —
orbem quemdam esse generantium nascentiumque in quo
terris cujusque gentis initium simul et finis esse
videatur. qui autem homines primigenios divinitus naturam
factos crederent, multi fuerunt, sed aliter atque aliter in hac
estimatione versati, nec posteriori sententia, quia fabulam
punitivam redderet, omnia eadem videretur, illa enim est quae
homines à Libratoribus, contraque animalia, limo
caelefactos esse dicit, aut ex pulveribus, ut supra dictum est,
aut alia ejusmodi fabulosa ratione, quae non difficile dicitur,
aut idem Censorinus, rudis antiquorum credulitas recepit.
et Cum talia sine contra rerum sciam, naturaque ipsius
excogitata Commenta, ab iis animus est Quae sententia;
No, ea sequenda sunt quorum veritas certa ratione
et natura ipsa constituta est. quam ut melius
atsequamur, non incongruum erit varias hic afferre
fabulosa de Mundo narrationes, quae veritati opposita

Tractatus
 non Dubium est quia Magis falsa appareant et
 veritati ipsæ multo splendidiorem lucem afferant.

Caput Secundum

In quo
 Variæ de Mundi ortu
 opinionum et rerum
 Principiorum referuntur

Non solum Philosophia sed et Theologia
 etiam pariter suæ in hac questione tenet, et
 sententiam suam, quamvis ab alterâ diuersam, et
 unaquæque constantiter asseruat, utque hinc: nec minus
 quæ effrenos compescit, Delirio in hoc effrena est, quam
 Philosophia quæ de omnibus rebus libere sententiam et
 iudicium suum profert. Unde nulla gens unquam religione
 imbuta fuit quæ suam de Mundo peculiarem quandam
 opinionem non habuerit: neque etiam ullud Philosophia
 cui aliqua non placuerit ab aliâ diuersa. Sic opiniones certatur
 reliquæ, Dei autem veritas semper ignoratur: unaquæque secta,
 siue Theologorum illa sit, siue Philosophorum sua amplectitur
 dogmata et axiomata, quæ omnibus ingenii viribus et

De Mundo Cap. 2.um 199

opinionum munimentis diffidunt atque truentur, verã
ratione posse haberi, Cui nihil ponderis nihil auctoritatis
concedunt. ex quo tot tantaque fabulosa oriuntur
narrationes, quæ tamen apud Vulgum pro veris constare
videntur, et multitudine Credulorum veritatem ipsam longe
etiam superare. Nulla quæ circa Mundi ortum sunt
ejusmodi omnino sunt, nisi potius a Theologis secundum
Religionum decreta differentiatur excogitata, et a Philosophis
ob metum legum falsa fingentibus, vera autem nunquam
dicentibus. Quæ autem de isto Mundi ortu per vulgum fieri
opiniones; nullis rationibus, sed profundis firmisque
radicibus hominum animis infedere, quippe a Religione
precepta. hæc vero Duæ sunt. una apud Christianos potissimum
celebratissima, Mundum creatum, id est, ex nihilo constitutum
fieri; altera apud Antiquos Philosophos per vulgatißima, quæ
genitum et productum ex materialibus principiis in unum
confusis, quod Chaos primo dictum est. Casu, fortunâ ve
deinde, aut mentis Divinæ in ordinem digestum. utraque illum
inhærentium fingit et dissolutum quia factum, mortalemque
quia genitum. Ægyptii hæc opinionem tuebantur, et re fen-
dentius, a Ceterisque Plato, Ceterisque opinionibus consecrati
sapienter, illam ad aliam deduxerunt. Solus Moses quamvis
ab Ægyptiis edoctus, a Magistris Sura et præceptoribus
desciscens, quasi melius ipse fabulatus primam opinionem
introduxit, dixitque Mundum fuisse a Deo ex nihilo
Creatum; quam opinionem amplectuntur adhuc hodie
et omnes qui a Mose Religionem suam acceperunt. In hoc

Prolem di-
cit. psil.

O

Tractatus

200

6. n. 1.º

6. n. 2.º

3
ibidem

4
ibidem

5
lib. 1.º cap. 11.º

tamen cum Aegyptiis convenit, quod hominem ex limo
 terrae a Deo formatum sentiant; et de humo Cuncta
 animantia terrae, et universa Caeli volatilia; quamvis antea
 haec omnia, cum caelo et terra iuxta creata fuisset dixerit.
 Vtriusque autem opinionis de ejusmodi ortu Mundi, verba hic
 apponenda esse existimo, ut Cui auctorum magis fidei
 adhibenda sit in hisce narrationibus a omnibus mentibus
 expendatur. Moses igitur qui Creatorem ex nihilo finxit,
 de illa sic scripsit. In 3.º principio Creavit Deus Caelum
 et terram. terra autem erat inanis et vacua. tenebrae erant
 super faciem abyssi, et Spiritus Dei ferebatur super
 aquas, dixitque res fierent omnia, quae sex diebus intervallo
 facta sunt. et Creavit hominem ad imaginem suam, ad
 imaginem Dei Creavit illum, masculum et feminam
 Creavit eos. et deinde. formavit igitur Dominus Deus
 hominem de limo terrae, et inspiravit in facies ejus
 spiraculum vitae, et factus est homo in animam viventem.
 formati igitur Dominus Deus de humo Cunctarum
 animantium terrae, et universae volatilibus Caeli, addidit
 ea ad Adam. Non inveniebatur Adae adiutor similis
 ejus, immisit ergo Dominus Deus sporem in Adam,
 cumque obdormisset, tulit unam de Costis ejus, et
 edificavit illam in mulierem, et addidit illam ad Adam.
 haec sunt prima opinionis verba, quae in sequentibus
 discutiemur et examinabimur. Alterius opinionis
 ejusmodi sunt, et haec ex Didoro 5.º titulo de Sumpta Sumis
 Quidam, inquit ille, Mundum genitum corruptibilem arbitrati
 sunt

De Mundo Cap. 2. ^{un} 201

Sunt, et homines dixerunt generationis initium
tempore esse sortitorum. Nam aërum primordio et cælum
et terram univocam habuisse idæam immixtâ eorum naturâ.
Exinde distinctis inuicem Corporibus, Capisse Mundum hunc
ordinem quem videmus. Aërem quidem motum hunc continuum
sortitum; et igneam ejus partem superiora loca propter leuitatem
ajum appetisse. Eadem Causâ Solem et Alia corpus suos sortita,
quod vero humori mixtum, eodem sortisse in loco propter
gravitatem. quæ Commixta erant, ex humidis quidem mare
effectum: ex durioribus vero terram liquidam euasisse, et omnino
mollem. hæc primum cum solis ardore densior euasisset, ejus
postmodum superficie vi Caloris tumefacta, multis in locis
humores quosdam esse Concreatos, in quibus putredines hinc
contorta pellicula sine Excitate. quemadmodum in paludibus
et stagnis Aegypti videmus accidere Cum frigidam terram
sibito Alia Aëris calefacit.
Cum vero in humidis Calores adhibito generatio fiat, et
nocturno quidem Circum fupere aër, humorem præstat, qui die solis
virtuti conso lidetur, tandem putredinis illa ad summum perducta,
adueniunt veluti parturiente tempore, duntis Contractisque pelliculæ
omnium generum, ^{animantium} educunt, formæ: quorum ea quæ majorem
calorem sortita sunt, in superiorum regionum volatilia effecta
alienant: quæ vero plura terra continebant, sequentia aliisque
hæretica animalia euasunt. Naturam aquosam nacta in
his generis elementum delata sunt; et appellati pisces.
Terra deinceps cum solis ardore, tum ventis in dies Magis
arefacta, a signandis majoribus animalibus defuit. Sed qua
S

Intractatus

generata erant mixta Commixtione alios Animantia
 procreauerunt. hoc et Euripides Anaxagoræ Physici discipulus
 sentire videtur, Cum in Menalippo Calum & terram mixta
 olim fuisse tradat; separata paruum generat singula,
 arbores, volatilia, feras ac omnes mortalium genus, de prima
 terræ generatione quamvis præter opinionem nonnullis esse
 videatur, tamen ea quæ nunc quoque sunt his hinc motum
 afferre videntur, nam juxta Thebaidem Ægypti cum Nilus
 cessante inundatio, calefacienti sole limum ab aquâ relictum,
 multo in locis ex terra hinc multitudo murium oritur, quod
 augmentum ex ab ipso orbis primordiis animantia similitur
 generata est. Item scribit idem Diodorus, Ægyptios prima
 animantia apud se esse orta, eâ Alti conieciunt, quod idem
 eueniat apud eos in terra Ægypti quod in Thebide euenire
 proxime supra narrauimus, et ex hoc percipiunt fieri ab ipso
 Orbis orbe primoræ homines Ægyptum protulisse, Cum in
 nullâ parte orbis accidat eo modo animalia creari, Nam,
 inquit ille, siue diluuium Deucalionide tempore plura animalia
 absumpti, Ægyptum, aiunt, ut poti ad mori em positum,
 Cum in ea plura rara sint, ex pestem ejus calamitatis
 fuisse: siue ut quidam sentiant, singula interuenit; æquum
 est, si terra rursum animalia genuit, apud Ægyptum principium
 generis omnium animantium obtinere: temperiem quippe ære
 æquum est præbuisse generationi principium, et causam generandi.
 Etiam et nunc quoque possumi Uudationem conspicitur
 diuortorum animalium fetus: abscidendi enim aquâ limoque
 terræ a sole arefacto, ferunt, quædam animalia perfecta,

De Mundo Cap 2. ^{um} 203

Semi perfecta alia videri in terra gleba.

Nec solum Aegyptii, Iudaei, Graeci de Mundi hominumque
Ortu suas habuere opiniones, quales illas supra retulimus,
verum etiam alii populi alias diuinae ab his habuere
sententias: et praesertim illi qui Americam incolunt, apud
quos quamuis ab Aegyptiorum, Iudaeorum, Graecorum ve
Ciuilibus moribus alienor, et eorum doctrinam et
disciplinam priuatoe, tamen peculiarem de ortu Mundi
opinionem praedicant ac docent, refert quae fuimus, in
insula illa quae hodie Sancti Dominici nuncupatur, religiosissime
conuictam quandam asseruari, in qua affirmant mare omne cum
piscibus omnibus ortum suum duxisse, ratum etiam
Comperitumque habere oleum et linam in quadaam spelunca
in Mundum prodituro: et a quadaam alia primum hominem
primamque omnium feminam oriundos esse asseruere.
Iam in Benuianis Regionibus a populis proceris haberi
quendam, Cori nomine, a Septentrione in regiones illas olim
venisse: Is aliquo assibus erat, admodum celer, et cum ingenti
velocitate procedens; solo verbo montis vallibus Aquabat,
et vallis montibus, et hoc modo iter suum contorqueret,
et errare illud quasi Compendio conficeret. Oleum natum se
praedica bat, et terram hominibus masculis et feminis,
quos creauerat, repleuit, illisque abundanter panis, fructuum,
aliamque rerum vitae humanae necessarium Copiam
tribuit. verum quia aliqui iram illius concitauerant, offensis
eum laedentibus, fertile solum quod illis tribuatur in sterile
conuertit, pluuiaque ademit, adeo ut in illo tempore, per

¹
his. Ind.
lib. 1. cap. 7.º

²
lib. 9.º cap.
122.º

Tractatus

Longum temporis et annorum intervallum ibi nullo modo pluerit, illorum lamen miseratur reliquit eis quosdam fluvios variados, sed magno cum labore. Aliter postea solis et lunæ filius, nomine Saciacama, hoc est Creator, advenit, qui Con ejecit, et omnes homines ab illo Creator in fela transformavit, aliosque novos ipse Creavit nominem, a quibus illi qui ibi hodie sunt, ortum duxerunt et res quasunque necessarias illis præstitit, memoriâ tanti benefici illati, tanquam Deum illum Colere, eique summos honores et sacrificia tribuere. Mundi etiam exitum aliquando futurum esse credunt, quem vehementer peccatorum processuram dicunt tuncque Solem et Lunam periturore. et istâ persuasione iuncti, Cum fit solis Eclipsis Exultant, lamentantur, flentque amarissime, tunc enim se Cum universo Mundo periturore arbitrantur.

Sabotius Sabotii non ignobilis juris consulti filius, Variarum peregrinationum hunc clavis, referebat quosdam populos sub æquatore positos tradere Regeneratos esse à quâdam Nymphâ ortâ ex arbore, soli aqua, et hanc olim editâ ex ipso tempore quo sol lucere capit. Nymphâ autem illa in fonte juxta mare Lauatum ire consuevit, accidit aliquando rei nuda in istâ aquâ demersa, fluctus maris tempestati aliqua acti spumam in eam impulserunt, quâ vulvam ejus ingressa, et hanc concepit Nymphâ peperitque filium, Qui deinde matrimonio junctus fuit et ex hujusmodi conjugio ortos et generatos se esse extiterunt. Sic cuncta longâ vetustate oblita, et ignota, fabulis Locum

De Mundo Cap. 2. ^{um} 205

praebent: quae ut unusquisque populorum quales libere
confictae narrationes pro veris habiturus sit, ubi
historia egestas erit. Verum hanc veniam Antiquitati
Luius dicit, ut miscendo humana diuinis
primordia rerum angustiora faciant; et si quid populo-
licere oportet, consecrare origines suas, et ad Deum
referre Authores.

Haec autem sunt quae de Mundi ortu et hominum
origine adeo celebrata et probata referuntur Commentis,
tam in Theologia quam in Philosophia, in quibus quid sit
non dico verum, sed verisimile, patet ex Exemplis supra
adductis, et id videntur, si qui ea examinare et perpendere
voluerint. Ego quidem existimo ex infinitis de fabulis nullam
posse excipere et eligi quae veritatis pondus atsequi debeat,
imo ne umbram quidem veritatis ex illis oriri posse
arbitror, quamuis historia fidem apud omnes nationes
vna quaque earum obtineat: Neque Creationem ex nihilo,
et generationem vel productionem ex materialibus
principiis inter se, quantum ad rei veritatem, differre non
potes; et quid quid a duabus istis opinionibus proficisci
posse origini simillimum puto; cum utraque fabula sit,
vel potius deliramentum quoddam; Altera mihi nihil veriora
aut saniora esse posse nisi per suadeo.

Ad principia nunc, quibus, ut illi videlicet affirmant,
omnia constant, veniendum est, id est materiam quae
Mundus exiit, et omnia quae in illo continentur,
constructa et coagmentata sunt: in quibus profecto

Proem.
lib. 1°

Tractatus

non minus erratum et deliratum esse quam in opere,
 ex illis aedificato atque Constructo. Secundum creationis
 opinionem, Mundi principium, est nihil, quod quidem si quis
 tanquam intelligere, aut menti percipere poterit, concedam
 ex illo naturam rerum esse Constitutum: Moses Soluoc
 inter antiquos reperitur qui ejusmodi principium finavit.
 Secundum vero opinionem eorum qui Mundum genitum
 vel ex materia libris principii factum existimaverunt, alii
 alii Centuere, Vetus Philosophorum Schola inter
 Sectae diuisa est super hac questione. Prima Unitatem
 Principii. Secunda infinitudinem. Tertia Multitudinem admittere.
 Ex prima Schola aliqui Conventur Deum intelligisse, per Unicum
 Principium; verum quia hic interna, quae vocantur Principia apertae
 volumus, non externa qualis esse Deus, sijs admitteretur, a liud
 accipimus pro unitate principii. Aliqui ergo voluerunt ejusmodi
 Principium, internum inquam, esse aquam, cunctaque in aquam
 resolu, ut Thales Milesius, Alii lignum, ut Pyppasus. alii terram,
 ut Pitodius Therecydas. Alii Aërem ut Anaximenes. Alii
 aliquid medium inter ignem et Aquam, Alii inter Aërem et aquam.
 Ex secunda Schola Anaxagorae in unâ quâque re, latere volebat
 Infinitas rerum omnium particulae minuti concipias et permixtas,
 ideoque insensibiles. In generatione vero puta ignis, volebant
 omnes homogeneas in unum Coire, et tunc tandem apparere,
 quae confusa rerum congeries, vocata est homoeomeria Anaxagorae.
 Ex eadem Schola Democritus, ex quo Epicurus, admittit infinitas
 atomos solidas, qualitatum diversae, diuersae figurae, in infinito
 vacuo, innata gravitati perpetuo agitatae, multoque ac fortuito

De Mundo Cap. 2.um 207

concurse Cohærentis iuicem, et conflantis aliquam molim, Unde
et infinitos Mundos volebas quotidie, ut fortuita illa atomorum
Separatione dissolui, ita excitari unione, quæ Soporibus
Democriti appellata est. Et Tertiâ Scholâ Zareta Chaldeus lucem
et tenebras voluit esse rerum Principia, Impedentes quatuor
Elementa, Ignem, Aerem, Terram, et Aquam, amicitiamque quâ
copulentur, discordiamque quâ dividant. Aliæ sunt aliorum Philosophorum
de Principiis rerum opiniones, quæ ad aliquam ex tribus supra dictis
Scholâ referri possunt, illasque hic adducemus, ut in hac re opinionum
diversitas et ingeniorum varietas, scientiæ varietatem, opinionumque
vanitatem manifestam reddat: et ex illarum absurditate, Mundi
absurditas concludi et inferri possit. Et primum.

Musæus, inquit Laërtius, primus, uti asserunt, Deorum generationem
tradidit, dixitque ex uno omnia fieri, in idemque resolui. In præf. de vita
Philoso.

Ægyptii materiam Principium rerum fuisse dixerunt, et hæc
vincens elementa quatuor discreta, perfectasque complures
animantis, Hæden,

Magi, id est Chaldei, Ægyptiis antiquiores, duo rerum Principia
admittunt bonum Dæmonem inquit et malum. Hæden,

Anaximander, ut refert Laërtius Elementum immensum hoc et
infinitum esse, non tamen definitum aëre et aquam, aut aliud
quippiam, partes quidem ejus immutari, totum vero immutabile, In præf. de vita
Philoso. lib. 1.º d.
ph. pg. cap. 3.º

Anaximenes primum infinitum et aëra, Principium esse dicebat, quia
omnia in aërem resoluebantur, et ex aëre vitam habebant. Vg.
anima nostra quæ aëre constat, vitam nobis tribuit, et aer quidem
et spiritus, omnibus rebus quæ in Mundo sunt, vitam conferunt
esse, spiritus autem et aer unum idemque sunt. Hæden,

Tractatus

Laert. in. i. par
vita ¹ Democritus, calidum et frigidum pro Principiis admisit, his
enim omnia Constat, dixit.

Plot. ² ibidem ² Avicenna laus dixit Principium esse Aerem infinitum, illiusque
rarefactionem et Condensationem, ex quibus una ignis est, altera
est aqua.

Laert. in. i. par
vita ³ Xenocrates Naturam omnium rerum ex Calido et frigido,
aridoque et Humido, fuisse profectam dixit, Cum ista in alterutrum
commutentur.

Plot. ⁴ ibidem ⁴ Pythagoras Numen statui rerum Principium quem sequitur
Materia Protomatae.

Sext. Emp. ⁵ de
hyp. lib. 3.
cap. 4.
⁵ Democritus Elementa Chius Ignem et Aerem, Pyrron et Hegesius Ignem et
aquam. Onomazetur vero, Ignem, Aquam, et terram.

Plot. ⁶ ibidem ⁶ Plato tria admisit Principia, Deum, Materiam et Formam.

Sext. Emp. ⁸ in
Plot. ⁸ ibidem ⁸ Aristoteles, Ignem, aerem, Aquam, & terram Principium esse
dicebat, ipsum cyclophoreticum, quod est in orbem versatile Corpus
practica Materiam, Formam et Situationem; Laertius etiam
refere illum dixisse praeter quatuor elementa, esse quintum aliud
Elementum ex quo Caelestia Consistant. eorum pro primis et
praecipuis Principiis ex quibus cuncta constaret existimavit,
Materiam, Formam, et privationem admisit, Materiam autem
definiit, substantiam corpoream, incompletam, formam omnium
capacem. Formam vero substantiam incompletam essentialiter
in formationem naturae. Situationem autem absentiam rei in
subiecto apto ad illam habendam dixit.

Plot. ⁹ in
paol. aui. ⁹ Quis modi ergo Principiis tota Mundi moles constare dicitur, le
viter illi primaeque Naturae interpretis, ut ait Aristoteles
hoc materialis principium atque ejusmodi causam quoniam

De Mundo Cap 2. ^{um} 209

qualis ve esse indagaverit et quoniam pacto hinc Cuncta
oriuntur, et quo morientur, ut, discordiâ et Concordiâ,
aut menti, aut Cæci, hinc utique spontinâ docuerunt, Cùm
Subjecta materia talem quandam præ se fere naturam
videretur, ut feridam Ignis, gelidam, hira; aliter leuam,
altira grauium, sic enim generant etiam Mundum, Verum
quomodi principia, vel mundi generationem, figmenta esse
quis non existimauerit? et talia ab auctoritate hinc
agitata fuisse, non quod ea esse vera arbitrati fuerint,
sed solum excitationis et subtilitatis causa in disserendo,
et potissimum apud ipsum Aristotilem, qui verum esse
Mundum omnino crediderit, et demonstrauerit, videritiam
ipse dixerit, Principium rerum naturam potius esse quam hinc
Materia, qui enim fieri potest, ut ea que æterna sunt
Principium vllum habeant ex quo Constituantur? qui ex
principio constitutionem affirmat, supponit aut constitutionem
partium, et illarum ordinem; inordinationem earum fuisse
aliquam; et aliquando ipsarum etiam dissolutionem posse
fieri. At Mundus ex iisque partibus, nunquam talis fuit,
neque esse potuit, ut sequenti capite docebitur; igitur
nulla habere principia dici potest, et quamuis
principium aliquod Mundus haberet, doctrina tamen
Aristotelis de supra dictis rerum Principiis, Materia
nempe, forma et priuatione propterea expleretur: et ex
illarum quidem definitionibus, illa esse rerum Principia
nulla sanè affirmauerit. de Materia prima sic loquitur
sexus Empiricus, de Materia prima qualitatis experti, lib. 3.º Dy.
cap. 9.º

Tractatus

quae a non nullis prodigioso quodam modo fingitur, quam
 ne ipsi quidem comprehendere se inquam, quid adinet
 verba facere. Ergo cum Principium naturale sit id vnde
 cuncta naturalia, certum est Matriciam quae nullibi est, nec
 Comprehendi potest, non posse principium esse. Forma
 vero substantialiter quae est actus materiae, unum per se
 cum ipsa Constituitur, non magis Principium esse potest
 quam materia, nec potest ab illa separabiliter, et absque illa,
 ut ita dicam imaginabiliter: hanc certe negauerunt ex
 antiquitate illi qui omnia unum esse voluerunt quorum
 sententiae patrocinatur Creditur Alexander Aphrodisiaeus;
 nec defuisse qui viuentibus tantum, sub mixtis aliis,
 non autem elementis formas substantiales concederent,
 quod Philopono tribuitur, et quibusdam aliis. hi enim
 quemadmodum pulchritudo temperis colorum est; ita formam
 in materia voluerunt esse aptam qualitatum temperis,
 non autem substantiale quid. sed ponamus hanc esse:
 Cum non possit separata et absque extraneo Subiecto
 Consistere, neque mente quidem concipi, V. g. in terra
 gravitate, aut in aere leuitate imaginari nec etiam per se
 consistere possunt; neque igitur rerum Principium forma
 ejus modi per se esse potest. Situatio autem cum sit non
 ens, quomodo tantum principium possit esse non video; hoc
 quidem modo admittitur Creatio ex nihilo, contra quam
 capitulum sequenti differemus; rationi profecto conuenientius
 non mihi videtur pro rerum Principio eductum fuisse
 constituta, quae sunt tantum corpora simplicia, in qua cuncta

De Mundo Cap. 2um 211

generabilia et corruptibilia resolui videmus; et illa nullam habent materiam, sed potius rerum omnium generabilem et corruptibilem materiam, igitur Mundi Principia eterneque passunt: non enim dixerit Caelum principium ejusmodi Constare, neque Solem, Lunam, Ceteraque astra, ex quatuor Elementis, aut ex uno illorum, pluribusve esse constituta, alia quoque imaginari principia, ut quidam fecerit, dementis profecto est. Nam, unum, immensum, infinitum, — numerum, Deum, Ideas, et materiam primam principis admittere a ratione profunde alienum est, ut pote hæc nihil sunt, neque ideo ex ijs quidquam constitui possit. Lucianus faceti jocatur in illis omnes Philosophos superciliosos, ejusmodi rerum principia excogitantibus, ceteraque nobis incognita indagantibus. Existimabam, inquit, illos veritatem omnium docere posse: quare cum ex illis præstantissimos de legissem, quantum mihi conjectare licebat, à vultus austeritate, è que coloris pallore, ac barba profunditate. Mirum enim ut mihi protinuse ex ipso aspectu sublimi loquos quosdam et caelestium rerum peritorum viros pro se ferebant. His ubi memet docendum tradidisset magnam pecuniam non grauebar erectur ad rugam doceri, et inquieti dispositionum dicere, at illi tantum abest ut me pristina liberarem justitia, ut in majores etiam dubitationes conjecerint, principia nescio qua ac finem, tum inseparabilia, inania, hylia, Ideas, atque alia

Tractatus

id genus mihi quotidie offendentis. verum illud mihi
 videbatur omnium grauiſſimum quod cum mihi inter
 illas conueniret, sed pugnantia diuerſaque inter se
 omnia loquerentur, tamen postulabam ut illi fidem
 haberem, et ad suam quiſque rationem conabatur
 adducere, videres proſecto si audires illorum
 arrogantiam et in diſſerendo prodigiſtam confidentiam;
 qui cum humi ingrederentur nihil loque praeſtantiores
 eſſent nobis qui ſuper terram ambulamus, ne comentis
 quidem acutiore quam quibus alius adſtante; nonnulli
 caecutiens etiam lenis atque iuſtia, tam ^{en} cali-
 t. d. minor perſpicere ſe ſe proſiſtuntur ſolem quoque
 ipſum dimetiuntur, et ea quae ſupra lunam ſunt
 aggreſſiuntur: ac perinde quaſi exiſtis de laſſi ſtillae,
 ita et magnitudinem illarum et figuram explicabant:
 et ſpatium quod eſt inter ſolem et lunam quod eſt
 cubitorum audebam pronuntiare; tum ſolis
 altitudinem; maris profunditatem, terrae ambitum
 demetiuntur. Ad haec circuloſe de pingebant ac figurae
 trianguloſum ſuper quadranguloſe inducentur, neque non
 ſphaeras quadam picturatur, et Caelum ipſum metiuntur.
 tam vero illud an non inſultum et iuſtius arrogantia,
 quod cum de rebus adeo incertis loquantur, nihil tamen illa
 proponunt, quaſi coniecturis ducantur, verum ſupra modum
 contidunt, neque ullam vincendi locum alii relinquant,
 tantum non iure iurando confirmantur. ſolem eſſe
 Maſſam candefactam, incolam lunam, ſtillas aquam potare,
 ſi que ſole,

De Mundo Cap. 2. ^{liber} 213

Idque olei, veluti stibula quadam per funem demissa, —
vaporem attenuare e mari, atque illis omnibus —
potum ordine distribuenti, at quanta ~~fictio~~ ^{her} —
pugnantia id haud difficile fuerit cognoscere. Nam videri
nam illorum decreta consentiant, ac non magis longissimi sint
distantia intervallo, quando quidem primum de ipso Mundo
varia essententia, cum aliis et ingenti hinc et nunquam
interventibus esse videatur, rursus alii et opificem
illorum et fabricandi modum eloqui sint ausi: quod
equidem cum primis admirabar, propterea quod —
Deum quendam rerum omnium opificem praeposuisse,
non illud, etiam adderent, vel unde is profectus esset,
aut ubi loci consisteret, cum omnia fabricaretur.
Nam autem universi exortum non possis vel tempus vel
locum imaginari. Sed cum magna prodigia hinc sint
majora tamen, perspicies si jam audias, quae de serena
et de jadis et de incorporeis, cum quae desinito et
infinito pugnantur: nam illi de rebus acriter inter se
digladiantur, dum alii fines circum scribunt universi finem;
alii contra finem illud nescire existimant, quin etiam
ex istis quidam Mundos plures esse demonstrabant,
damnantque eos qui de hoc veluti uno quopiam illorum
disputarent. Rursum alius nescio quis vir, haud
quaquam amicus pacis bellum rerum omnium
parentem esse censebat. * Non immerito sane
Lucianus ejusmodi vaniloquae virum sic irridet,
Cum de rebus vel confectis, vel penitus ignotis

Tractatus

Langquam reris, disserere audeant, et nihil quidem
 ridiculitate, nihil absurditate potius unquam excogitari
 quam ea quae de Mundi Principio, et eisdem
 constructione, aut generatione declarata sunt; unde
 patet, illum aeternum affirmari, rationi esse
 convenientissimum. ipsa hominum ignorantia, et
 Vulgi inscitia has de Mundi constructione opiniones
 facillime recipit, quia Cum aeternitatis illius arcana
 penitus esse humanis mentibus impudua, et
 incomprehensibilia viderent, perque illud profundum
 immensi aui abyssum vagarentur, ejusmodi erro-
 rissimum constituent, Deum Langquam Mundi opificem,
 ex legislatorum et doctorum suorum sententia, sibi
 proposuerunt; et tanti aedificii molem materialibus
 principio extructam esse existimauerunt; et more
 prorsus humano de his rebus locuti sunt, Mundum
 quasi arte humana fabricatum opus conspexerunt
 et quia materia aliqua nobis opus est ut aedificemus,
 ad Mundi constructionem hanc etiam necessariam
 fuisse existimauerunt: cum autem aedificia nostra ^{nisi}
 ab opifice quodam non perficerentur; Mundum huilibus
 ab aliquo confectum arbitrati sunt. quia etiam
 aedificia et opera ab hominibus constructa tandem
 destruantur, et tempore, vetustateque, vel aliunde ruinis
 conficiuntur, Mundum quoque aliquando vultum
 fabulati sunt. Cumque aedificia alicujus causa sunt
 fabricata; Mundum isti volvere propter hominum factum

De Mundo Cap. 2. ^{um} 215

fuisse. Verum hæc omnia ex humanae mentis errore,
et ignorantia profecta fuisse Lucretiude his verbis
declamans.

lib. 2. 167

..... quidam ignari materiai
Naturam non posse Deum sine lumine ventur
-tantopere humanis rationibus ac moderatis
Tempora mutare annorum, frugesque creare:
Nec jam caetera, mortalesque suadet adire
Ipsaque deducit dux vitæ Diva voluptas
vel res per Venereis blanditiis sæcla propagem
ne genuer occidat humanum: quoniam omnia causa
Constituisse Deos fingunt, sed in omnibus rebus
Magnopere a verâ lapsi ratione videntur,
Nam quamvis rerum ignorem primordia quæ sunt
hoc tamen ex ipsius cæli rationibus Causam
confirmare, aliisque ex rebus reddere multis,
Nequaquam nobis divinitus esse Creatam
Naturam Mundi.

Sed de his plura capite sequenti, hic sufficiat de
Mundi formamque Ortu et rerum principia & his
opinionibus excogitatur, a periville; vel inde manifestum
fit non tam a ratione alienum esse. Absurditatem
Mundi credere et affirmare, quam ejusdem ex supra dictis
ejusmodi materialibus principis Constructionem,
quam omnino esse impossibilem et absurdam, nedum veram,
nunc declamatum sumus.

Caput Tertium

In quo
 contra Mundi creationem
 ex nihilo Et ejusdem ex
 materialibus Principiis
 constructionem Dissertur.

Duas esse de Mundi ortu opiniones apud
 omnes constat, ut superiori capite exposuimus, illum
 aut genitum veteres dixisse: aut factum, genitum,
 casu fortunamve, factum a summo quodam Opifice.
 hocque rursus, factum vel ex nihilo, vel ex
 materialibus principiis, casum fortunamve
 Mundum generasse dicere adeo absurdum videtur,
 et a ratione alienum, ut nullis adductis argumentis
 audeam id simpliciter negare, factum autem illum
 existimare non minus absurdum videtur, sed quia haec
 opinio tum in scholis antiquorum, tum in nostris adhuc hodie
 regit, argumentis omnino impugnanda est, et rationibus refellenda,
 et primam, Contra opinionem qua ex nihilo creatum illum
 affirmat differemus, quod ut melius fiat examinanda sum ea

De Mundo Cap. 3. ^{um} 217

quæ de ejus modi Creatione Moses hujusce opinionis Author,
Scripserit. illa enim præcipua illius fundamenta; iniquæ scilicet
celeberrimarum Sectarum basis, quæ majorem prope terrarum
orbis partem hodie complectuntur; Judæicam dico, Mahumetanam,
et Christianam, quarum principium qui destruxerit, Cætra
etiam quæ Moses docuerit divini necesse est. In principio, inquit ^{Gen. 1.º}
ille, Deus creavit Cælum et terram. * Sic animadvertendum
est, Creare, apud omnes esse aliquid ex nihilo facere, idque
docet Averroes his verbis, Dicentis creationem, dicunt quod Agens
creat totum ens de novo ex nihilo, quod non habeat necesse
ad hoc ut sit materia in quam agat, sed creat totum. Creare
igitur est aliquid ex nihilo facere quod profecto neque mentem
concipi, neque verbis ullomodo exprimi posse manifestum est,
Cum sit non ens. Neque ex nihilo quidquam fuisse
Constitutum, ridiculum videtur affirmare. Et quidem si Deus
esset, qualem illum leges fingunt, illi possibile id nullo modo esset,
Nam si Deus fuit qui ea omnia quæ in universis continentur,
Creaverit, certi Cum creavit alicubi eum fuisse necesse est,
et in loco ubi crearet; neque enim vacuo jure debeat; et quamvis
vacuo, si fuit passus, condescendit, illud vacuum non poterat esse
in alio vacuo usque in infinitum. Quia in loco erat, Deus
cum Creavit Mundum; et saltem ille locus erat in quo
Mundus Constructus, - Deum autem fuisse, etiam affirmat
Plato, dicens, Sane etiam locum hoc alia aliam habuisse, ⁱⁿ Timæo
priusquam universum ex ipsis Constructum fieret, necesse
fuit. Num necessarium dicimus, inquit, ut omne quod est, sit
in quodam loco et regionem aliquam occupet. Atque Cum Deus

Tractatus

Ubi, et locus etiam in quo ipse Constituitur, et Mundum
 quem conditurus erat constitueret, necesse omnino est ut fuerit
 aliquod corpus: locus enim absque ulla terminatio-
 ne imaginari non potest, neque enim infinitus est: hoc vero terminatio
 non potuit esse nisi Corpora; et Cum haud dubie uultu Uniuersi
 Constitutionem locus erat, et Corpus etiam; Aliquid tunc fuisse
 antiquam quidquam fuerit Consequens est. Tigitur vanum
 est dicere nihil fuisse, hoc enim pugnatum omnino est, et in finem
 aliquid quod non est. Sed quod Nullus locus Aristoteli esse
 possit Aristoteles declarat, Locus inquit ille, et quod primum
 unum quodque Corporum continet et finis quidam est; ipse
 perfectus. quare Locus cuiusque forma esse uidebitur, quae
 magnitudo, materiaque magnitudinis terminatur: haec enim rei cuiusque
 est finis. Sic, nihil, nullo modo posse esse manifestum est, aut
 affirmari illud aliquando fuisse: neque ergo quidquam ex illo creatum
 esse, impossibile illud omnino esse. Aristoteles arbitrat, et ex
 nihilo quidquam fieri posse negat. Et non Enti, inquit ille, nihil
 generatur, indiget enim in generatione alio quo sit Subiectum. quae
 uerba sic commentatus est Averroes, qui ponit, inquit, aliquid
 generari ex non enti; dici aliquid habere dispositionem quam nunquam
 habebat, neque simpliciter neque in Subiecto: quoniam quando non ens
 sit generatum, et est in actu, habet hanc dispositionem, et antiquam
 generaretur non habere illam: qui igitur dicit quod generatum est ex
 non enti, continget ei Concedere aliquid duorum, aut quod est hic
 transmutatum sine transmutatione: aut quod transmutatio est in
 priuatione: et totum hoc est impossibile, sunt que frivola Theologis.
 Sed moderni recipiunt tale impossibile propter hoc quod aucti sunt

De Mundo Cap. 3. ^{um} 219

a pueritiâ audire ipsum: consuetudo enim est altera natura,
et omnium causarum fortissima. ¹ Item Lucretius quoque
Alibi, Moderni, inquit, ponunt Animum agere omnia contra sine
medio, scilicet Deum; et contingit istis non nullam Deo habere
actionem propriam naturaliter: et Cum Deo non habuerint
actiones proprias, non habebunt etiam attentate proprias:
actiones enim non diuersantur nisi per Deum diuersari; et
ista opinio est Valde extranea a natura hominis, et qui recipiunt
hujusmodi non habent cerebrum habitatum naturaliter ad
bonum. ² nunc pertinet quod istum Aristoteles dicit, omne quod
transmutatur aliquid esse, et ab aliquo in aliquid transmutari:
ab aliquo quidem, in quo materia. ³ et ex eodem Aristotele, alitque
Auctoribus, doctissimus Lambinus in suis Super Lucretium
Commentariis animaduertit, omnium qui unquam de
Natura loquuti sunt hanc Communem opinionem fuisse,
ex nihilo nihil fieri, neque in nihilum intrare. Lucretius
ipse hanc Creationem egregiis Versibus diffuse negat, validisque
rationibus refellit, et Deum ipsum non fuisse esse Mundi
qui fœcem ostendit: Verum ejusmodi opiniones ex hominum
formidine quadam, que ratiō inuisa et Religioni bus, ponunt
animi iuncta est, oriri declarat.

³ nunc igitur terrorem animi tenebrasque necesse est
Non radiis solis neque lucida lila dici
Discutiant, sed Naturæ speciosæ ratioque,
Principium hinc, cuius nobis exordia sumet,
Nullam rem ex nihilo quæ diuinitus tanquam
Quippe ista formido mortales continet omnes,

¹
9. Meta. cap. 4.
com. 7.

²
Metaph. 12.
cap. 3.

³
Et. 1.

³
Kadim, 147

Tractatus

Quod multa in terris fieri, taloque videntur
 Quorum operum causae nullaratione ridere
 possunt, ac fieri diuino Numine videntur.

Quas ob res, ubi viderimus, nil posse Creari
 De nihilo; tum, quod sequitur, iam rectius inde

Despicimus, et viderqueat res quaeque Creari,
 Et quo quaeque modo fiant opera sine Diuino.

Nam si de nihilo fierent, ex omnibus rebus
 omne genus nasci posset, nil semine gereret.

Et mare primum homines, et terra posset Oriri

Spumigenum genus et volucres; Exumpere Caelo

Armenta atque alia pecudes; genus omnes ferarum
 Incerto partu culta et defesta timeret:

Nec fructus ipse arboribus Constare laborum,
 Sed maturaretur; ferre omnes omnia possem.

Qui prope vbi non essent genitalia Corpora Cuique
 qui posset mater rebus consistere Certa?

At nunc seminibus quia Certis quaeque Creantur,
 Unde nascitur atque oras in lumine exit,

Materiae, vbi ius cuiusque: et corpora prima,

Atque hac re nequeunt ex omnibus omnia quaeque,

quod Certis in rebus inest Secreta facultas... H. C.

Nihiligitur fieri de nilo posse fatendum ex

semine quando opus est rebus, quo quaeque Creata

Aeris in lenem possum proferre auras... H. C.

huc accedit vbi quaeque in sua Corpora rursus

Dissoluat natura, neque ad nihilum iustitiam res

De Mundo Cap. 3. ^{um} 221

Nam si quid Mortale e cunctis partibus esset
Ex oculis res quaque repente crepta periret
Nulla vi foret usus enim, quae partibus ejus
Dissidium pareret, et nexus exsoluere posset.
At nunc aethero quia Constante semine quaque
Donec vis obeat: quae res diu aerevel jectae,
Aut juncus penetret per inania Dissoluatque,
Nullius exitium patitur natura videri. H.C.
Denique res omnes eadem vis caeteraque Volgo
Conficeret, nisi materies aethera hinc
Inter se nexu minus aut magis endopedita
Factus enim lethi satis esset causa profecto,
Quippe ubi nulla forent aethero Corpore, quorum
Contextum vis deberet dissolvere quaque,
At nunc juncus se quia cunctis principiorum
Dissimiles constant, aetheraque, in aethere eni
Incolunt remanent res corpore, dum satis ac vis
Vis obeat pro texture cujusque reperta.
Haud igitur redit ad nihilum res ulla, sed omnes
Dissidio redeunt in Corpora materiai.
Sextimo pereunt junctures, Vbi eos patitur aether
In gremium matris hinc precipitavit:
At mitida sanguine fruges, caeteraque virescunt
Arboribus, crescunt ipsa saepe grauantur,
Hinc aliter porro nostrum genus atque ferarum H.C.
Haud igitur penitus pereunt quaecunque videntur
Quando aliud ex alio reficit natura, nec ullam

222 *Tractatus*

Non gigni patitur, nisi morti adiutam a terra.
Nunc ago, res quoniam docui non posse Creari
Demihilo, neque ipsam gentur ad nil reuocari.

Salidum profecto est opinionem illam quae de Creatione
habetur, rationi omnino repugnare, et eā solummodo causā
excogitatum fuisse, ut ipsa nouitati admirabilius foret illius
author. Illa autem adeo absurda et ridicula plurimū antiquorum
visa est, ut Ambrsius Magni Successor, Aristotelis
discipulus, aperuerit gymnasia Philoſophiae Graecae contra
Masem ut eradicaret de ipsorum menti hanc Dei Legem quae
incipit, In Principio creauit Deus Caelum et terram; contra quam
Aristotelis Schola personabat, Aetherium est Caelum et terra, nunquam
factum est a Deo, ut refert Campanella. Ordo etiam et Modus
quo Nates hanc rerum Creationem describit, illam omnino reddis
incredibilem; cuius uerba examinare et discutere purgemus. Terras,
Inquit ille, erat inanis et uacuas, et tenebrae erant Super
faciem abyssi: et Spiritus Dei ferebatur Super aquas.
sic ingentia. sane absurda animaduerto. Nam Primum
Nihil Dei omni potentia minus dignum uidetur, quam
dicere illum terram inane et uacuam creauisse. Unde
requeretur Deum non potuisse omnia Simul Creare,
sed Dicere et temporis intervallis opus suum distinguere
necesse illi fuisse, quasi ea quae penitus impassibilia
sunt non exque Simul constituisse, ac inuoluerim; Cum
utroque modo impassibilia esse uideantur. Deinde tenebrae
fuisse Super faciem abyssi, et Deum ab Aethere in tenebris
iacuisse, Mundo etiam nondum Creato, vix humanae rationi

*lib. de genit. non
 1. 1. q. 1. 2. 3. 4.*

De Mundo Cap. 3. ^{um} 223

ferendum est affirmari. quid enim in ista luminis
privatione voluptatis et gaudii potuit habere? profecto dulce
lumen, et delectabile est oculis videre solem: quo quidem si
ab æthero ad creationem usque non opus habuit; neque etiam
post illam opus habere debuit. Si dicitur propter animalia
hunc conditionem vel Creatum fuisse, respondemus animalia
requerac Deum tanto tunc cavere potuisse, et illud j's. non
magis necesse fuisse quam ei. præterea Spiritum Dei fieri
super aquas dicere, omnino ridiculum videtur: Nam
Cum Deus oblique esse dicitur, non magis potuit
super aquas ferri, quam super terram aut Cælum, aut
infra aut extra universum Mundum. Dei immensitatem
extra limites coercere est, et illi locum assignare, qui
oblique esse debet. postea scriptum est, Dixitque Deus
fiat Lux, vidit quæ lucem quod esset bona. * hic me-
morabile non mirari neque, quod Deus ab æthero in
tenebris, ut diximus proxime supra, jacuit ante Mundi
Creationem: Cum vero ad hanc s'ertem accingit, tunc quasi
absque lumine nihil operari passus, lucem accendit, ut
scilicet minus erraret in opere suo, quod vulgo accidit
ipsi qui in tenebris ambulant. In hoc quidem manifestum
est et dominum esse qui loquitur, et more humano profere
loquutum esse. Ridiculum sane est Deum lumine egentem
facere: sed non minus risu dignum videtur dicere illum
lucem aliquam creavisse antiquam solem, Lunam, et illasq.
solas lucis origines creavisset. Adde quod lucilla a
Deo creata, si bona vita est; et ideo non destruenda.

Tractatus

Nihilominus, aut lux illa primum creata, destructa
 fuit; aut hodie et adhuc alicubi existere oportet: Aut
 nullam fuisse existimandum est, ut potest bonas a Deo
 iudicata, et ideo permanfura; qualia fuisse ea omnia
 quae a Deo creata, bona iudicata sunt. Nulli quoque
 hodie existit, ergo nulla fuit. Dicunt fortasse Solis esse
 lumen; sed hoc falsum est. Nam quarto Creationis die,
 scriptum est, Luminaria in firmamento caeli facta fuisse,
 ut dividerent noctem et diem, et essent in tempora, signa,
 dies et annos: Luminare videlicet Majus, ut praeseret
 diei; et Luminare minus ut praeseret nocti et Stellae:
 quod certi ab illa prima luce Solem et Lunam differre
 ostendit, et propriam unicuique istorum Luminarium
 lucem, creando illa, inditam fuisse a Deo. Nihilominus lux illa
 primum creata, siquidem est, praeterca scriptum legitur
 secundo creationis die, fiat firmamentum in medio
 aquarum et dividat aquas ab aquis. In hoc profecto magna
 mihi esse videtur absurditas: firmamentum enim in medio
 aquarum non constitutum esse manifestum patet; Nam cum
 terra, aquasque omnes quae sub Caelo sunt ambient, et suo
 circumcircumringat, videtur in se eas continere: quod si in
 medio aquarum factum atque constitutum esset, contineretur
 potius ab aquis, quam illas contineret. ergo et falsum et
 absurdum est, quod dicitur, illud esse in medio aquarum
 constitutum. Inane autem est dicere aquas alias esse
 super Caelum ut vulgo habetur; et hoc ab illis fingi, illud
 enim in sola fingentium imaginatione et opinione est, ut potest
 mentibus humanis

De Mundo Cap. 3. ^{um} 225

mentibus humanis premitur, incognitum sit, An
Elementa quadam ibi sint, vel ignes: et Sultitia in
omnium maximam esse existimo ea quæ extra Mundum
sunt querere, cum nullo modo scire possimus quæ in tra-
nos ipsos etiam sunt, et peraguntur. Cum vero aquæ
ab aqua separatae fuisset dixit; et antra dixerit
spiritum Dei ferri super aquas, nonne illum etiam
separatum et diuisum fuisse necesse est credere, ut
semper super aquas ferretur, dimidium quædam
utrisque aquæ partibus. aut unâ aquarum parti-
relicta, in alteram secessisse. quo quid absurdius
dici potest. Ergo et absurdum est quod hic a Mose
traditum legitur, deinde scriptum est, Dixit vero
Deus congregentur aquæ quæ sub celo sunt, in locum
unum, et appareat arida, et vocauit Deus Aridam
terram: congregationesque aquarum appellauit
Marias. Sic mihi iugens dubium insurgit, scilicet, an
spiritus Dei, quem super aquas ferri Moses supra dixit,
in illâ aquarum congregatione et aridis separatione,
super eadem aquas remansit, vel terras et aquas
simul occupet, vel in alium quemdam locum se se
recepit. horum aliquod necesse positus est euersis. Si
super aquas remansit, diuisus et separatus in
aquarum diuisiones fuit, ut supra diximus. Si terras
et aquas simul occupat, vel in alium locum se se
recepit, illum immutatum esse dicendum est; et
nunc aliam esse ejus conditionem et diuisionem ab eâ

Q

226 Tractatus

in quo initio fuerit: quod absurdum omnino est. Sed omni absurditati majus est illud quod in ista creationis narratione, Moses Scripsit, Terram jussu Dei generavisse herbam viventem et facientem Semen, et lignum et fructus, antiquam Sol et astra creata fuissent. Cum enim Sol vitæ et istarum rerum author esse apud omnes Constet; Certum est absque Sole Terram nihil quidquam producere posse, quod si absque Solis lumine et fecundo ejus calore, cæterarumque Astrorum influxu, vitæ res omnes, quæ in hæc inferioribus versantur consequi poterant; inutile profecto erat, et superuacuum hæc luminaria Creare, et ad Mundum illuminandum; Lux illa quæ creata satis fuisset, prætermitto cætera creationis membra, ut ad ipsam hominis productionem veniamus: de quâ sic scriptum est. Faciamus hominem ad imaginem nostram et similitudinem, Inquit Deus; et præter piscibus maris, et volatilibus Cæli et bestis, uniuscujusque Terræ, omnique reptili quod movetur in terrâ. Hæc hujusce loci mendacium absque ullo dubio declaratur, oblam legentium fidem intercepto; et judices ad eos illos omnes qui religionum timore liberati, et superstitionum vinculis exsoluti æque de isto sententiam ferre voluerint, et rem absque anticipatâ opinione perpendere. Verum ne est ad imaginem et similitudinem Dei, hominem factum esse? si verum est, ergo Deus ab homine non differt. Tigitur Corpore et animo Deus Constas:

De Mundo Cap. 3. ^{un} 227

Proque jnteritui, sicut et homo, obnoxius est. Nec
dicendum istam similitudinem ad animum tantum
referri debere; Nam si hoc ita esset, cum infiniti
prope suis, vel saltem innumeri hominum animi, si que
omnes inter se diverti; eveniret ut Deus etiam et
innumeri in se maxime diverti Animorum speciebus
constitutus esset: quod etiam rectius absurdum est,
quantum ad ipsam animi naturam, homo quoque Deo
similis effici non potest, Nam si ejusdem esset. Cum
Deo natura, Deus profecto etiam ipse esset, quod impossibile.
ergo ad imaginem et similitudinem Dei hominem creatum
esse falsum est. sed falsissimum etiam est, et Omne
Mendacium falsitatis superande illud quod de Dominatu
hominum in cetera animalia dicitur; cum experientia
quotidianâ manifestum sit nullum homini huc aut
imperium in illa concessum fuisse, et ne facultatem quidem
cognoscendi cuncta quæ in Mundo generantur Animalia illi
tributam esse Scire; et vim prohibendi quominus ab
illis laedatur, et incommoda multa patiatur, illum non
habere prospectum est. quin imo plura juvenis et imperiti
in homines bestias concessum ex eo patet, quod plura
roboris huc habeat, infernum autem fortiori Subditum
a natura esse verisimiles est, ad superandum lionem
amicum, aut lupum grassantem magnus hominum numerus
vix Sufficit. lioni vero aut Lupo ad terrendos et metu
conculcandos multos aggregatos homines rugitus, vel
olulatus Solus Sufficit: et ab illis metuent homines

Tractatus

lib. 4°. d.
Subt.

Multo plus quam illi ab hominibus, quos etiam
 Laevissime Laniant et vorant. Atque haec est
 Subditorum erga Dominos humilis reuerentia, et reuerent
 obsequium. hoc genera Serpentum, inquit Cardanus
 qua homini exitio sunt, propter hominum facta dicere, et
 insipientis propter est. et me Heracle, si Deus ejus modi
 imperium concessit hominibus, vires etiam quibus
 re bellare de bellare concedere de bellare, atque viribus enim
 imperium nullum diciturum est: aut certe Subditorum erga
 Dominos odia, quae naturalia maxime sunt, mitigare, et
 compescere de bellare; vel potius quidem illa eis omnino non
 ingenerare. Nullus ergo non animadvertit, quantum a
 veritate et ratione sit alienum dicere hominem Ceteris
 Animantibus praesse et in ea dominari, Cum sibi ab
 illis perpetuo cavendum sit ne infestetur, ne voretur, aut
 aliquod detrimentum patitur, eamque ob rationem hominum
 societas primum facta fuerit. Bellua enim, inquit Diodorus
 sicatur, infesta illis erant, quibus re obstarent, et re
 hominum ob timorem factae aiant communis utilitatis gratia;
 auxiliaque invicem praebita, et loca habitaculis quaerita. Nec
 dicendum est peccato primis hominis ejusmodi inguivum fuisse
 amissum. Nam serpentis fabula quae hunc primum hominem
 deceptum fuisse dicit blando serpentis eloquio qui cum esset
 callidior cunctis hinc animantibus quae fierent Deus, ostendit
 in eo majorem acutioremque ingenii vim, plusque rationis
 fuisse quam in homine, etiam ante peccatum, quod non fuit
 amissum nisi post peccatum, et in quo plus rationis majoque

lib. 10. cap. 10

De Mundo Cap. 3um 229

Ingenii Vis erat, imperium etiam majore potiorque
dominatione esse videtur. Sicque Mulier a Serpente
decepta illi fuit inferior: homo vero a Muliere seductus,
ei quoque fuit inferior: Suspende autem ambobus Superior,
Sraheca quamvis hominis innocentia amissa peccato fuisse,
Cum Christus Dei filius sanguine suo illum
regeneravisse pradicetur, et Deo reconciliavisse existimetur,
rationi etiam contentaneum videtur, illi quoque omnia a
Deo primitus concessa dona restituisse, quod quidem non factum
esse compertum habemus: Nunc enim, sicut et ante
redemptionis tempus inter belluam et homines simili Virget
discordia: nec ulla Superioritate, aut inferioritate, Dominatus
aut obsequium in eis reperitur quam quod fortiori et potiori
tribuitur. homo dominatur a quo, et vorat illum: Super
utrumque Brutissime, igitur imaginarium et fictitium est
Imperium quod in belluam homines habere dicuntur, ergo et
tota Creationis narratio fictitia quoque et fabulosa
existimanda est. His omnibus adde quod Moses tibi
omnino contradicere in hominis productione. Nam 1.
Genes. Scribit Deum masculum et feminam creavisse,
Deinde 2.
Eisdem genes. Scribit hominem a Deo
formatum fuisse de limo terre, Mulieremque factam
ex una Costam Adæ: qui locus primo Maxime
adversatur non potest hinc productio ex matre a aliqua
parte existenti fieri dicatur; illic vero Creatio ex nihilo,
quod non solum disputandi, sed etiam hæc omnia in
dubium revocandi causam æquam præbet. Sraheca

Tractatus

Moses omnem istam Creationem solo Dei verbo factam fuisse scribit, nullis aliis instrumentis, aut machinamentis adhibitis, sex tamen dierum intervallo, Quo et septimo die absolutum fuit omne Dei opus, et ipse requieverit ab universo opere quod patrarat, Veluti 2° genef. scriptum est: tunc enim sanes quies illi magno opere erat necessaria, quia cum solus esset in tantâ molitione, verisimile est illam absque sudore, largo, iminentoque labore non potuisse ad metam perducere. hic profecto Motem more humano loquentem esse dicunt, cum Deum ab opere suo requievisse, et illud sex dierum intervallo perfectis scribit, venim nullo modo humano more loquitur in cum dicit Deum Cuncta ex nihilo eduxisse, soloque verbo creavisse. At aut Moses debuit omnino more humano loqui, aut ab illo omnino recedere: si si Lenim quæ supra hominum Captum et loquendi morem scripta sunt, æque more humano differendum esse putamus; ac in iis quæ secundum hominem dicuntur, quæ prophæ more humano hanc Mundi creationem dijudicantur dicimus possibile esse Deum opus suum sex dierum intervallo construxisse, et illo completo atque perfecto requievisse: sed omnino esse impossibile et hanc Mundi Motem solus construxisse, ex nihilo eduxisse, et solo verbo creavisse: nec Theologi hanc rationem damnare aut improbare possunt, quippe ea sit hominum captui accommodata, cui Motem se accommodavisse dicunt, in ista Creationis aliamque

De Mundo Cap. 3. ^{LIBR} 231

rerum incredibilium et impossi-
bilitum narratione.
Bergamus igitur more humano loqui. homines sumus;
Moses homo erat; nihil nisi secundum hominem et
nobis et illi, loqui conuenit. Deoque ab illo sciscitari —
audebo, Cum anti creationem ab illo descriptam, nihil
quicquam fuisse Certum sic, neque terram, neque aquam,
neque aerem, neque ignem, neque Caelum, neque astra,
neque lucem, neque horum omnium chaos; Deusque
solus ab aeterno in nihilo constitutus, vel, ut melius loquar,
quasi contempus fuerit, quæ ratione potuit hæc omnia quæ
non erant, quæ nunquam ipse uiderat, quæ ideo ne
concepere quidem poterat effingere, concupiscere et creare?
nam ut Creare lucem V. g. necesse illi fuit scire quid
Lux esset: at illud nullo modo nouerat, cum lux illi
nunquam apparuisset; nec menti percipere potuisset —
quid Lux esset; unde enim accepisset? quemadmodum
pictori impossibile in hominem vel equum pingere,
nisi ipsi cogitatione præuia animo conceptis. Sic Deus
Lucem, vel aliud quippiam horum quæ in mundo sum,
Creare non potuit, cum nullâ de ipsi anticipata
notitia illi esset. Dicunt idcirco rerum omnium illum ab
aeterno habuisse. At hoc delirare est, et quædam
uoluntatis circutione in idem semper reuolui. Nam
Lux nihil aliud sunt quam rerum effigies quædam,
quæ ut in menti locum habeant, alibi prius habuisse
unde eductæ fuerint, necesse est, quarum ergo unde, cum
nondum res ulla essent Create? nec dicam ista castum

232 *Tractatus*

Humanum Superare, et Deo possibili esse quod nobis
 impossibile videtur. his etiam respondebo, non ad-
 homines igitur quaestiones ejusmodi pertinere; et cum
 hoc ignoreat stultum et absurdum esse de illis quidquam
 dicere et asseverare, nam quae sunt secundum hominem,
~~quae~~ humano more ab omni bene homini bene agitari et
 examinari possunt: quae vero supra homines sunt,
 et illorum captum excedunt; nullus ergo illa neque
 mente percipere potest, neque verbis exprimere valet;
 si id aliquis conatur, insanit; et catironum Ludi bini-
 se exponit. Moses igitur deliravit, dicitur, cum
 a deo impossibilia a captum nostrum superantia
 scripsit: vel potius in laudem lauti Philosophi
 dicemus, Commentum istud excogitavit, ut magis
 et famose mendacis nomen suum immortales
 admirabili lege redderet. Sic omnes legeslatores et
 Philosophi aliquid novi finxerunt ut famam gloriamque
 sibi compararent, et non vulgarem laudem captarent.
 Natis Vestigia in his fabulis Plato prope secutus est;
 Unde Numenius Pythagoreus Philosophus, testis
 Clementi Alexandrino, dixit, quid est Plato, nisi Moses
 qui loquitur aetere? ab eo igitur accipimus, fabulosam
 mundi ex materialibus principiis constructionem, et
 quemadmodum a Moysi accepimus ejusdem ex nihilo
 creationem, probare igitur contumacia mundum factum
 esse; sed tam insipida ad id utitur argumentatione ut
 rationis suae delirationem probet potius quam mundi

Stomat. 19

2
 hystimoo

De Mundo Cap. 3. ^{LIBRO} 233

originem. factum est, inquit ille, videri enim et
tangi potest, et corpus habet. omnia vero huiusmodi
sensu percipi possunt. quae autem sensu percipi possunt,
opinionibus cum sensu comprehenduntur, fierique ac facta
esse visa sunt. Et vero quod fit, a causa aliqua fieri
necesse dicimus. * ridicula profecto Mundi ortus ratio.
nam si factum dicitur quidquid tangi, viderique potest,
Cum eadem sit contrariorum ratio, sequetur non
factum esse quidquid nequa videri, neque tangi potest. At
Animalium anima est ejusmodi, sensu enim nullo modo
percipi potest; ergo recte concludemus illam non esse
factam, sed aeternam, et Deo ipso ejus conditori
coeternam: quod est absurdum. Brevisca Plato ipse
facitur Epiforem et Patrem naturae universae et invenire
difficile esse, et inveniendum ad omnes referre impossibile,
maximaeque difficultatis esse universi principium
secundum naturam producere, et haec addit verba,
quae jam in tractatu de Divis. retulimus. Verigitur
miseris, si cum multi multa de Deorum et universi
origine dixerint, nos certas et exactas penitus
has denique de ipsius rationes afferre non possimus;
sed si non minus quam quibus probabiles exhibeamus,
boni consulere oportet, ejus memor quod et ego qui loquor
et vos iudices humanam naturam habemus: —
quare decet nos de his veritatem in orationem
describamus, et nihil ultra quarimus. * recte quidem
Aut quam ad fabulas usque progrediatur, monet nihil

videtur

Tractatus

Ceteri de hac re, de qua locuturus es, habent: quasi
 innuat mendacia esse astruenda tibi veritatis
 certitudo: Deen. et hac me hercule, mendacia luce
 ipsa manifestiora sunt. Primum in materia qua
 Mundum a Deo constructum fuisse dicis, quam quatuor
 elementa esse declaras. quod fit corporeum, Inquit,
 et visui expositum itaque tactui esse oportet. —
 Separatum autem ab igne nihil unquam videri potuit,
 neque quicquam tangi absque alio solido, solidum
 autem non est absque terra. Unde cum unius si
 corpus compingere inciperet, ex igne et terra Deus
 ipsum fecit. et addit. Nunc autem cum solidum
 ipsum esse conueniret, solida vero nunquam unum,
 sed duo media coaptant, sic sane Deus aquam et
 aerem in medio ignis et terra locauit, ut quod ignis
 ad aerem, hoc aer esset ad aquam; et quod aer ad
 aquam, hoc aqua ad terram, colligauerit et compagin-
 calum ut videri ac tangi possit. et propheta ex his
 talibus et numero quatuor, Mundi corpus effectum
 esse per proportionem confutauerit. hoc Mundum
 construendi modus non multum differat a Creationis
 fabulis; materiaeque quam Plato in ista molitione
 adhibet, non maiorem probabilitatem
 veritatis firmitudinemque habet, quam nihil a Mose
 confectum. Quererem autem a Platone, cum
 quatuor elementa Mundi materia sint, quanam
 erit quatuor elementorum materia? nam ejusmodi-

De Munda Cap. 3. ^{um} 235

Elementa rerum que principia, vel aeterna, vel facta sunt. Si facta, materia quaedam facta atque constituta sunt. Si aeterna, concludendum est, Mundum quoque esse aeternum. Nam cum terra, aqua, Aer, et Ignis, (si forte is elementum dici debet) sine partibus Mundi a toto inseparabiles, aliumque locum aut ordinem quam quem nunc habet obtinere non possint, sequitur totum cum partibus omnino esse aeternum, illa autem alium locum aut ordinem non habuisse, quam quem nunc habent, probatur. in illis nihil est pro Mundi constructionem immutatum: et terra V.g. pro Mundi constitutionem, non aliam est, quam aeterna, siue quantum ad formam, siue quantum ad naturam et qualitates: et haecque elementa pariter eadem sunt, quae ante Mundi aedificationem, esse verisimile est: aliter non vere Mundi Principia et materia dici possunt. Ugitur in illis immutatum nihil est. ergo nullum alium locum aut ordinem quam quem nunc habent, anquam habuisse, adeoque illorum compages et connexio, quae Mundum est, aeterna est. Quod insuper ostenditur ex absurdis quae sequerentur si aliter id se haberet. Nam oporteret res elementa fuisse discreta et in aliquem ordinem digesta, cum Mundum nondum erat conditus; Aut confusa et in unum coacta. Primum non potest, quia alium ordinem habere, neque alium locum

Tractatus

occupare, quamquam nunc habent et occupant, —
 non potuerunt. Secundum impossibile quoque est,
 nam si elementa olim confusa fuere, contraria
 contrariis ab æthero mixta fuere necesse est, calidis
 frigida, siccis humentia, mollia duris, pondusq.
 habentia, iis qui sine pondere erant, præterea
 oportuit illa cum nondum discreta essent et ex
 Chaos educta, nullum locum habere, terra enim
 et aqua, quæ nondum erant in Aere suspensa,
 pondus tamen quod etiam nunc habent, habebant,
 Centrum Mundi in quo nunc ponderibus suis
 librata stant, obtinere non potuerunt; Nullum
 enim Centrum erat anti Mundi constitutionem
 Ignis quoque et Aër cum terra et aqua mixti
 atque confusi anti mundum Conditum nullum
 locum habere potuisse videntur, ut potius leues
 sint, et ob levitatem sursum tendant. At tunc
 nullum erat, neque sursum neque deorsum.
 Cum vero nullus imaginari possit locus mi-
 sursum aut deorsum aut in Centro sumatur, sequitur
 elementa nullum locum habuisse anti Mundum
 Conditum, quod sane absurdissimum videtur, sed
 tamen verissimum est. Cælo enim constructo
 terra et ignis quibus illud constitutum est, Plato
 dicit, erant toti, ex quo desumpta fuere verba:
 tunc ideo nullum erat supra, neque infra. Cum
 puncta essent confusa et mixta, ut diximus;
 neque igitur

De Mundo Cap. 3. ^{um} 237

neque igitur spatium ullum erat in quo locum
aliquis constitui posset; omne enim spatium
constituitur istis differentiis, in partem videlicet et
Supra, ut mox dicendi sumus. At nullus locus
nisi in illo spatio imaginari potest. ergo Elementa
nullum habere potuisse locum certum est, alium
ab illo quem nunc occupant, terramque et
Aquam Centrum semper obtinuisse: Cum vero
Centrum in medio Universi positum atque
Constitutum sit, necesse est Caelum semper
eodem modo, quo nunc est, et in eodem ordine
fuisse: Aeremque intermedium illud quod a
Caelo usque ad terram diffunditur, semper etiam
occupasse: et Puncta ordinem illum quem
Conspicimus ab æterno habuisse, Cum
nullum alium habere unquam potuerint. Et
Mirum profecto est, veteres illos philosophos
rerumque naturalium indagatores, æternitatem
negasse Mundo ordine præstantissimo disposito,
illam autem elementis Confusis et indigestis
tribuisse. Non enim æque difficile est menti
percipere Mundum, ordine quo nunc conspicitur, esse æternum;
ac illum ipsum confusum et in chaos reductum æternum
dicere. Nam quo quo se vertant, illos confiteri necesse est,
Elementa æterna esse æterna. Cum vero Mundum moliri
esse dicant ex istis elementis compactum et ordine
dispositum, quæ potior ratio est nec hæc credam non facta,

238 *Tractatus*

Mundum vero factum esse? Natura quidem et rationi
 Magis conveniens videtur Mundum æternum dicere,
 quam illum ex æternâ materiâ factum: cum multo
 plura sequantur absurda ex hac posteriori sententiâ,
 quam ex primâ. In altero contra certâ æternitas mentium
 humanam stupore quoddam concutit, verum cum
 necesse sit illam in aliquo horum credere et admittere,
 magis æstimanda esse videtur in quo minus absurdi
 reperitur. Sed ex supra dictis patet minus esse
 absurdum Mundum æternum credere quam conditum
 materiâ que aliquâ Constructum quod adeo difficile
 est menti concipere, ut Cardanus affirmare non
 dubitaverit, illum aut æternum necessario esse, aut
 Creatum. Creatum vero illum non esse supra satis
 ostendimus. Superes ergo ut sit æternus, et Plato,
 Cæteri que illius opinionis et doctrinæ sectatores, vel
 fabulatores, vel insani esse censeantur. Cætera
 de Mundi constructione a Platone scripta in
 Timæo, nimis longum esse persequi, et ridicula
 describendo ridiculare fortasse ipse feram. quid enim
 ridiculius excogitari potest ipsi quæ jam supra relato
 sunt. At ridicula magis ea essent quæ sequerentur.
 Non enim tantummodo Mundum constructum
 atque ædificatum Plato facit; verum etiam Deos
 genitos, quibus quidam Deus omnium conditor et Opifex
 mandaverit ut reliqua quæ non perfecerat ipsi
 perficerent, ac tria mortalium genera producerent

De Mundo Cap. 3. ^{umb} 239

quæ nondum facta erant, hæc autem si non facta
essent, Cælum imperfectum esset. et ista per illum
summum Deum fieri non debere dicis, ne Deo
æqualia essent, quasi quidquid ille faceret, ei æquale
esset. Sed Plato hæc, inuoluens innumeris nugis, —
Satis aperte declarat verum omnino esse quod ab initio
præmonui, inripe, cuiusvis parentum iuuenire esse
penitus difficile, et hæc etiam confirmat dicens, de ^{quodlibet Timæo}
his credendum esse illis qui dixerunt autem, filios
quidem Deorum, velut ipsi de se prædicant. et
impossibile esse Deorum filios fidem derogare, etiam si
absque verisimilitudine, et absque necessariis
demonstrationibus dicant. Quare, addit ille, Non
legem sequenti credere ipsi oportet, velut
asserentibus domestica se proferre. Sed filios
Deorum sic Platoni leges etatores intelligere
verisimile est. Cum illi vulgo se Deorum filios
esse prædicent, quibus iure et potestate vel etiam
impossibilia persuadendi tribuit, fidemque illis
adhiberi vult, ob id solum quod dixerint.
Hæc autem sunt valida illæ rationes quibus Mundum a
Deo constructum atque conditum fuisse persuadetur,
et prophætæ quos fugiendi illi Moses et Plato
diuinorum nomen asecuti sunt, vili quidem pretio
tam præclarum, vel potius inane, pro immortalitati
monimentum mortati sunt: sic augæ nugis rependi
debet, et fumo fabula. Nulla porro Major anquam

Tractatus

Excogitata fuit quam ea quæ de Mundi siue
 creatione, siue ex materialibus principiis
 Constitutione hominum opinione constat. et ex supra
 dictis ejus modi fabulae manifestæ fiunt. quibus et
 hoc addere libet, quod si Mundus vel Creatura vel
 Conditor a Deo aliquo fuisset, aut propter se,
 aut propter animantia, illum creavisset, aut
 propter aliquid ex iis quæ nunc in mundo sunt.
 Non quidem propter se, cum hoc non indigeret; si
 indigeret non felix ac beator erat; nec ergo Deus.
 non propter animantia neque alia quæ in Mundo
 sunt, quippe nondum essent creatæ, nec existerent
 nisi post Mundum Creatum. si neque propter se,
 neque propter aliquid aliud Deus Mundum Creavit;
 ergo non consilio; casu igitur et fortuna. quod est
 ridiculum. præterea quare non fecit illud, Longè
 antiquam fecerit, quæro. considera quid sit æternitas,
 et quam innumerabilia annorum millia nihil sim
 æternitati comparata: cumque Deum esse æternum
 dicat, licet ab iis innumerabilibus annorum
 millibus Mundum Creavisset, infinitum tamen
 adhuc superesset tempus, quo Mundus non creatus
 fuisset. Non ignoro a Theologis dici, æternitatem
 successionem cavere, totam simul existantem, eisdem
 semper se habere modo; nec in eâ esse prius
 nec postrius, ideoque tempori non esse subjectam
 venim hæc sunt futilia, inania et a ratione

De Mundo Cap. 3um 291

alicuiusmodi verba; nam aeternitas tempore mensurata,
multo melius potest dici, quam absque tempore.
Aeternum vero dico id quod principio et fine carens
inmutabiliter permanet: Tempori autem ista
definitio conuenire videtur; illud enim principio et fine
carens manifestum est, id est, nunquam ortum, aut
desiturum esse, nam cum omne momentum sit
initium futuri, et finis praeteriti imponis, praesupponis
semper tempore aliquod praecedens, et aliquod subsequens;
Cum que innumerabiliter id perseverare videamus;
nunquam coepta, neque unquam desiturum esse,
ideoque aeternum necessario existimandum est: igitur et
aeternitatem nihil aliud esse quam tempus infinitum,
illud hoc mensuram esse, extra quod nec duratio ulla
comprehendi potest, nec rei quidem ullius ipsum esse;
Cum enim aliquid esse dicitur, intelligitur huiusmodi duratio
quaedam quam nullo modo absque tempore mens humana
percipere potest: qua propter recte sciscitatur quare
in finito illo tempore, antequam Mundus a Deo
constitueretur vel crearetur, non constitutus vel creatus
fuerit. hoc profecto Ciceroi ridiculum visum est
commentum, et praesertim quod a Platone in Timaeo
scriptum fuerat, quibus, inquit, oculis intueri debet.
Plato fabricam illam tanti operis, qua constituit a
Deo atque aedificari Mundum facit. qua molitio, qua
feramenta, qui vectus, qua Machina, qui ministri

Tractatus

tanti operis fuerim. quemadmodum autem
 obedire, et parere voluntati Architecti, Aer,
 Ignis, Terra, Aqua potuerim. unde vero ortae
 illae quinque formae ex quibus reliquae formantur
 apte cadentes ad animam efficiendum, pariendoque
 factus. Longum est iter ad omnia quae talia sum
 vel optata magis quam inuenta rideantur, sed illa
 palmaris quidem, quod, qui non modo natum Mundum
 introduxerit, sed etiam manu pene factum, is eum
 dixerit fore sempiternum; hunc censeo prius, ut
 dicitur, labris gustauit Physiologiam, qui quidquam,
 quod ortum sit, putet aeternum esse posse. quae est enim
 coagmentatio non dissolubilis. aut quid est, Cuius
 principium aliquod sit, nihil sit extremum. Bronae
 vero si est eadem requiro quae paulo ante; ministros,
 machinas, omnium locorum orbis designationem atque
 apparatus. An alia est, cur mortalem fecerit
 Mundum, non quemadmodum Platoni cur Deus
 sempiternum. ab utroque autem sciscitor, Cur
 Mundi aedificatoris repente extiterint, innumerabilia
 autem saecula dormierint. Non enim si Mundus
 nullus erat, saecula non erant. saecula nunc dico, non
 ea quae diem noctemque numero annuis cursibus
 conficiuntur: nam factus ea sine Mundi conuersione
 effici non potuisset; sed fuisse quaedam ab ipso finito

De Mundo Cap. 3.um 243

tempore a limitibus quam nulla temporum meliebatur
circumscriptio; spatio tamen qualis ea fuerit
intelligi non potest; quod ne in cogitationem quidem
cadit, ut fuerit tempore aliquid, nullum cum
tempore esset. isto igitur tam immenso spatio quæro
Cur Bronæa cessaueris? Laborem ne fugiebas? An
istis nec attingit Deum, nec erat illud, cum omnes
naturæ numini diuino, Cælum, ignes, terra, maria
parent, quid autem eras quod concupisceret Deus
Mundum signis et luminibus tanquam Adiliæ
ornare? Si, ut Deus melius habitares, Antea
videlicet tempore infinito in tenebris tanquam in
gurgustio habitaueras, Non autem varietate ne eam
delectari putaueras, quia cælum et terras exornata
videmur? quæ ista potest oblectatio esse Deo? quæ si
esses, non eam tandem carere potuisses. An hæc
hominum causâ a Deo constituta sum? Sapientum ne?
propter paucos ergo tanta est rerum facta molitio. An
Stultorum? An primam causam non fuit cur de
improbis bene mereretur; deinde quid est assecutus
Cum omnes Stulti sint sine dubio miserissimi, maxime
quod Stulti sunt? misericordie enim Stultitiâ quid possumus
dicere? deinde quod ita sum incommoda multa in vitâ,
ut ea Sapientis commodorum compensatione leniant,
Stulti nec vitare venientia possunt, nec ferre
præsentia.[†]

244 *Tractatus*

his Ciceronis, contra Mundi edificium, rationibus
addam ea quae pari mentis Lucretiura versibus fudit,
ut ex utroque scribendi genere, oratorio et poetico
veritas eliciatur, firmitusque persuadeatur, neque a
Dijs rariusthuc esse conditum; neque hominum causa,
(qui soli talia credunt) quidquam esse factum.

lib. 5°

1. Illud iam non est, ut possis credere, sedes
esse Deum sanctas in Mundi partibus ullas
Dicere porro hominum causa voluisse parare
Tractatam Mundi naturam, prophetaeque
Id laudabile opus Divum laudare decere
Nec fas esse Deum quod sic ratione vetusta
Gentibus humanis fundatum perpetuo Quos,
Solicitare suis vllum de sedibus unquam,
Nec verbis venerare, et ab imo evertire summam
Pacta de genere hoc ad fingere et addere certi
Desipere est, quid enim immortalibus atque beatis
Gratia nostra queat largiri or emolumenti,
Ne nostra quidquam causa gerere adgrediantur?
Quidvis novi potui tanto post anti quos
Illicere, Ut Capereat vitam mutare priorem?
Nam gaudere novae rebus debere videtur
Cui veteres obtunt. Sed cui nihil accidit aequi
Tempore in Autraccio cum pulchre degeret aevum,
quid potui novitatis amorem accendere tali?
An Credo in hinc vix vita ac maxime jacebat,
Donec diluxit verum quitatis orgo.

De Mundo Cap. 3. ^{uno} 245

Quidue mali fueret nobis non esse Creatis?
Natus enim debet quicumque en velle manere
Inuita, donec retinebit blanda voluptate;
Qui nunquam vero vitæ gustauit Amorem,
Nec fuit in numero, quid oben non esse Creatum?
Exemplum porro dignumdis rebus et iuxta
Notitias hominum Diuis rende iustitiam primum?
Quid vellent facere, vel Scirent, amanoque Viderent?
Quomodo est anquam vis cognita principiorum
Quidnam intus se ^{per} mutatis ordine possent
Si non iuxta dedit Specimen Natura Creandi?
Quod si jam rerum ignorem primordia quæ Sin
Hoc tamen ex ipsis cæli rationibus au sim
Confirmare, aliisque ex rebus reddere multis
Nequaquam nobis diuinitus esse paratum
Naturam rerum, tanta hæc prædita Culpa.
In principio, quantum cæli regie implens ingende,
Inde autdam partem Montis, Siluaque ferarum
Possedere, tenent rupes vastoque paludes
Et Mare quod late terrarum distinet Oras.
Inde duas porro prope partibus feruente arbor
Acridiusque geli casure mortale lute auferi.
quod superen anni, tamen id natura sua Vi
Sentibus obducit, ni vis humana resistat.
Vitæ cauta valido consuetudo bidenti
Ingenere et terram præstare præcendere aratris
Et non fecundas vertuntur vomere glebas.

246 Tractatus

Terrarumque blum. subgentis Cimus ad ortus:
 Sponte sua nequiant liquidas existere in aurae:
 Et tamen juredum magno quaesita labores,
 Cum jam per terras frondent, atque omnia florent;
 Aut nimis locet fenore luce Asterius Sol
 Aut subito perimant imbres, gelidaque pruina,
 flabraque vocatorum violento turbine veram.
 Procreta genue horriferum naturae ferarum,
 humanae genti in fethum, huraque manique
 Cur alii, atque Auger. Cur amittunt tempora morbo
 Importam? quare mors juvenitura vagatur?
 Tum porro puer, seu saevus projectus ab undae,
 Nautas, nudus flumi jacet infans indigus omni
 Auxilio: Cum primum in luminis orbe
 Nixit ex alio matris natura profudit,
 Vagituque locum lugubri complet, ut aequum est,
 Cui tanta in vita restit transire malorum.
 At varia crescunt pecudes, Amentas, feræque
 Nec crepitacula eis opus sum nec cuiquam adhibenda est
 Alia nutricia blanda, atque infasta loquela,
 Nec varias quarunt vestis pro tempore Caeli:
 Denique non armis opus est, non maxibus altis
 Quis sua tueantur quando omni luce omnia laque
 Telle ipse pari natura que dadata rerum
 Vexat modi rationibus non tanti nominem esse estimandum
 Ut propter illum Mundi Molem constructam atque edificatum
 esse credamus, et Deos ipsos (Siqui estem) ejusmodi

De Mundo Cap. 3um 247

adiificio speram dare potuisse, imaginemur. Non
nos Mundo causa Sumus, ait Seneca *Hyemem* 2° 3. *Tru cap*
Oratorumque referendi; Suae ista Leges habent; et Minus
Nos suspicimus si nobis digni videmur propter quos tanta
moueantur. 42.

Validissima insuper Sum alia argumenta qui Causa
Mundi Creationem, aut adificationem vel generationem
impugnauerit, et penitus destruximus. Nam qui Mundum
creatum, adificatum, vel genitum affirmant, affirmant
etiam necesse est id intelligi non posse, nisi etiam locus,
tempus, et motus intelligantur. hoc enim oportet
omnino esse, antiquam velle huius rei velle ostendit.

Locus primium, in quo quod Ortum habitum est,
consistere possit, esse debet antiquam quidquam fiat
et oritur. At Locus sine differentiis constituitur,
superum, deorsum, dextra, sinistra, auti et retro. Sed hoc
esse non potuerit auti Mundi Ortum. Nam si esset
superum, oportuit aliquid esse, quod esset finis et
terminus huiusce differentiae. Nihil autem tunc
erat, auti conditum caelum, quod talis esse posset
terminus; non igitur superum vllum erat; neque
ergo deorsum: non enim imaginari poterit deorsum ubi
non est superum, non magis quam saculude alpe
dua bene extremitati bene. propterea superum dicitur id ad
quod leuia tanquam ad terminum feruntur: deorsum vero
id ad quod graua tendunt. At auti Mundum conditum
neque bene neque graue quidquam erat, sed leuia et graua

Præfatus

In Sinu matris absque ulla forma latuisse dicunt:
 Ergo et sursum et deorsum esse tunc inane et inutile erat,
 igitur has differentias non fuisse auti Mundi ortum
 maxime verisimiles esse. neque igitur alias differentias,
 Sinistram, dextram, retro, et auti fuisse, mentiri concipi
 poterit, nec potest hoc necessario contineri debent ab aliis
 differentis sursum et deorsum. quæ propter auti Mundi
 Constitutionem locum ullum fuisse, non poterit exprimi,
 neque mentiri quidem percipi. neque igitur ortum. Quod
 dicant, necesse esse Chaos aliquo in loco fuisse, et in hoc
 ex illo ortum esse Mundum; quaerendum erit in quo
 Chaos ortum esse dicunt: quod equidem cum dici non possit,
 Concedatur necesse esse Chaos imaginariam rem esse, —
 Nullamque unquam fuisse: neque ideo locum: igitur nec
 ortum. quæ propter cum non possit demonstrari Mundum
 ortum habuisse. quid nullum fuerit locum in quo constitui
 poterit; fatendum esse illum esse extrinsecum.

Præter Locum, Tempus etiam fuisse auti Mundi
 ortum necesse esse supra diximus, nam quæ fiunt, aut
 oriuntur, in tempore fieri et oriri videntur. Sed Cum
 Tempus sic Cæli motus, auti ortum Cæli non potuit esse
 Tempus: si aliquid aliud Tempus est; Cæli Mundi ortum
 factum esse dicendum est. At quid quid sit Tempus illud,
 in tempore tamen factum fuisse negari non poterit. Sed
 ergo ipsum in se ipso factum est, aut aliud in aliis.
 Sed si quidem ipsum in se ipso, idem et fuisse et non
 fuisse: quia enim id in quo aliquid fit, debet prius
 Existere quam

De Mundo Cap. 3. ^{um} 299

Existere quam id quod in ipso, tempus quod in se
ipso fiebat, si quidem fiebat nondum erat: et si
ipso factum esset, jam fuisset: sicque fuisset aliquid
ortum seu genitum, priusquam ortum et genitum
fuisset; quod quidem est absurdum, quoniam enim id
in quo aliquid fit et gignitur debet esse aut id quod
in eo gignitur, oportuisset etiam tempore quod in se
generatum esset, esse ante se generatum: ut, in loco aliquo
consistit navis, sed et ante navem consistit locus. Ergo si
tempus etiam in se ipso generatum esset, tunc nondum
fuisset; quoniam quidquid fit seu oritur, quando fit seu oritur
nondum est. Si autem in se fit seu oritur, debet prius
esse: fuisset ergo tempore simul et non fuisset: quatinus
quidem cum fieret, tunc non esset: quatinus autem in se
ipso factum seu ortum esset, fuisset, absurdum autem est
idem permanentis conceptionem fuisset et non fuisset.
absurdum ergo et dicere in se ipso factum, seu ortum
esse tempore, sed neque aliter in alio factum est
tempus, nam si praesens in futuro factum esset, futurum
fuisset praesens: et si in praeterito, praeteritum. Eadem
ratio de aliis temporibus dicenda. Ergo nec factum
quidem est tempore aliter in alio, quod si neque
in se ipso factum est, nec aliter in alio, nec genitum
quidem est ortum est tempus, praeter ea, si genitum est
tempus, ab aliquo tempore capit, et in aliquod desinet
tempus, ut supra iuravimus; ideoque aliquando erat
tempore, cum non esset tempus, antequam ipsum inchoasset;

S

Tractatus

Et erit aliquando tempus, cum non erit tempus, nempe
 ubi ipsum desideris esse, quod absurdum est. Ergo genitus
 seu ortus est. Quod si tempus non ortum est, ante Mundi
 Constructionem, neque ille potuit constitui nisi in tempore,
 Consequens est illum constitutum non fuisse, neque
 ortum ullum habuisse, ergo æternum esse.

Motum etiam in Mundi ortu intelligendum esse diximus,
 neque enim quidquam absque motu oriri potest. At quidquid
 movetur, aut a se ipso movetur aut ab alio. Mundus autem
 per motum ab alio datum non potuit fieri: nam aut per
 nullam causam is motus factus est, aut per aliquam.
 Sine causa quidem nihil dicunt fieri: Si per aliquam
 causam is motus factus est, causa hæc motiva ejus
 fuisset, unde in infinitum delaberetur. Præterea quod
 movetur, efficit, quod autem efficit, movetur: illud quoque
 egæte movetur alio; et secundum hęc, et usque in
 infinitum, adeo ut principii express reddatur motus,
 quod est absurdum. ergo per motum ab alio datum non
 potuit oriri Mundus. ergo a se ipso motum habere
 necesse est. Sed quod a se ipso movetur ortum habuisse
 dicere, delirare est. igitur esse æternum æstimandum
 est. Si vero motus est æternus, cum is non possit
 absque Mundo, sequitur, Mundum quoque esse æternum.
 Præterea si Mundus factus et ortus est, non potuit id
 fieri nisi per motum localem, aut per motum generativum.
 Per nullam autem horum motuum fieri potuit Mundus;
 non quidem per localem motum; nam motus localis est cum

De Mundo Cap. 3.um

251

de loco in locum transit id quod mouetur, aut secundum
totalitatem, ut, in iis quæ deambulant: aut secundum
partem, ut, in sphaerâ quæ circa centrum mouetur; Cum
enim ipsa tota maneat eodem in loco, partes locos mutant.
per motum secundum totalitatem non potest dici Mundum
fabuisse ortum, necesse enim foret, ut partes quibus
constitutus est, a loco quem tunc obtinebant, ad illum
quem nunc occupant per transitum localem mota essent,
aut ex scriptis, et nullo alio mouenti; aut ab alio.
si ex scriptis, Nullus erit Deus quem fingunt, qui
hujusce motus causa fuerit, sicque erit æternus;
vel casu et fortunâ genitus dicetur, quod quidem
ridiculum et impossibile est. si ab alio, quæ remota est
quod supra, a quo isti motum habuerit, sicque in
infinitum delabatur. Per motum secundum partem
ortus quoque non est Mundus: nam, cum ejus
partes elementa confusa fuisse dicantur, necesse est
motum hunc factum ejus modi fuisse, ut unum quodque
elementum a loco ad locum per motum secundum
totalitatem transferret, V. g. ut locus Aer, aut Aqua
tota, a loco quem in confusione occupabant, ad
locum quem nunc occupant, transferret, non mouendo ut
sphaera circa centrum: sed ut ea quæ deambulant: —
quod quidem est impossibile supra retulimus. Non
etiam per motum generationis Mundus ortum habuit;
nam quod generatur aut ens est, aut non ens. Ne
neque non ens generatur, nam, ei quod non est, nihil

Tractatus

Accidere potest; ideoque nec generatio. Sed ut Ens
 generetur, necesse est fieri mutationem, quod autem
 mutatur, aut existit, aut non est. Quod non
 est. Substantiam non habet, et neque agere, neque
 pati quidquam potest. ergo ne mutationem quidem
 recipit; Si vero quod existit mutatur, aut quatenus Ens
 est mutatur, aut quatenus Ens non est. verum quatenus
 non Ens est, non mutatur, neque enim est, si Sit non Ens.
 Si vero quatenus Ens est mutatur, a seipso aut a alio
 mutatur. At supra ostendimus id esse impossibile,
 ut potest in infinitum delabatur. Praeterea quod
 mutatur, in aliquo tempore mutari dicitur; sed tempus
 dependet a motu, motus vero non fuit nisi post Mundum
 conditum: Ergo neque tempus. Mundus igitur neque
 per motum generationis, neque per motum localem ortum
 factus dicitur; Neque etiam in tempore, nec ullius
 locus, in quo constitui potuerit, imaginari potest. Unde
 patet, et luce ipsa clarius est Mundum aeternum esse,
 Deum ipsum quem occupat illum semper habuisse, et
 tempus quod permanere videmus, motumque, quo uniuscuiusque
 voluitur Mundus, res aeternas esse. ideoque nec factum nec
 ortum esse Mundum. His adde quod aliquid fit, aut
 oritur, aut fit id quod est, aut fit id quod non est. Sed
 neque fieri potuit Mundus id quod non erat, ei enim quod
 non est nihil accidit, neque ut fiat, oriatur ve, etiam
 accidit. praeterea quod oritur seu generatur, patitur: quod
 autem non est, nihil potest pati, eius enim quod est, est pati:

De Mundo Cap. 3.um 253

Non ergo Mundus potuit fieri, aut oriri id quod non erat. Sed neque id quod est fieri potuit, Tam enim erat id quod est, neque opus habuit ortu seu generatione. Non ergo id quod erat fieri aut oriri potuit Mundus. Itaque nullo modo ortus aut factus est, sed aeternus.

Quae cum ita sint nonne fatendum est ea omnia quae de Mundi Ortu dicuntur, fabulosa omnino esse, et mera commenta gratia tantum doctrina excogitata, et affirmata Aristoteles; utque etiam quod de numine persuadeere volebant Legislatores ad Principatus commodum et Reip. Utilitatem, in hominum animos facilius insinuarent. Et Plutarchus disputans adversus Anaxagorae et S. Latonis opiniones qui affirmabant omnia Dei mente condita atque ordinata fuisse, Deum ab eiusmodi opere pro se excludi, et illum Mundum condidisse, negat, vel curam illius suscipere aliquam. Cum enim Deus, ait ille, immortale quoddam atque beatum animal esse debeat, felicitati suae omnino intentum, et bonis omnibus absque ulla malorum participatione fruens, nulla negotia, — nullas curas habere potest, nec sollicitudines: aliam enim conditio illius cujusvis mercede conducti operarii conditione detrior foret, cum semper laborare, et sudare in rerum administratione illi necesse esset. Praeterea Deus ille, quem fingunt, aut Mundi ortum pro se nullum eras; vel si erat, bonus vacabat, aut vigilans erat, vel horum neutrum. id autem affirmari nullo modo recte potest. non quidem primum,

lib. 1.º de calo
cap. 10.º

lib. 2.º de pl. g.
plac. cap. 7.º

Tractatus

Cum Deus æternus esse existimetur: non jam
 secundum, nam si ab æterno vacasset Somnus, mortuus
 tunc fuisset, Somnus enim æternus mors est: præterea
 Somnus in Deum non cadit; Cum enim hæc imago sit
 mortis, Deus autem immortalis esse debeat, ista ne quidem
 inter se convenirent, Deus quasi mortuus, et Deus
 immortalis. quod si vigilabat Deus, aut illius felicitati
 aliquid deerat; aut absoluta erat et consummata:
 in nullo autem bonum felix ac beatus dici poterat: si
 enim aliquid illi deerat, non ex omni parte felix
 beatusque erat: si nihil deerat, frustra ad inanem
 æternum molitionum accedebat. his addo quod Lucipides dicit
 Platonem fabulatorem illum egregium, stolidæ antiquitatis
 rusticitatem multum redolere, cum scriberet Deum ad suum
 exemplar Mundum fecisse: quo modo enim visid faceret, se
 ipsum potuit contemplari? et quomodo rotundam formam
 homineque ipso multo inferiorum Deo tribuit? Igitur omnes
 istæ de Mundi ortu opiniones nunc sunt a fabula, veterum
 poetarum ingenio et solertia confictæ, quibus stultæ posterorum
 credulitas miram conciliauit auctoritatem. ideoque in istis scholis
 illas docere, et inter ipsos etiam sapientis de illis disputare
 necesse fuit, ne vulgi opinioni lux contradicentur. verum ne
 nec istæ commenta decipiant, veritatem inquirimus, et omnem
 anticipatam in hac re opinionem ejicimus, ut, quæ sunt
 secundum veritatem nobis perspicere esse possint. hæc prope veritas,
 quamvis abscondita maxime confectur, in apertum lamen
 proferitur si illam ab ijs quæ in Mundo eodem modo sumpt

De Mundo Cap. 3.um 255

permanent, petimus. Quod Aristoteles magnopere docet, Metaph. 11.º
cap. 5.º
veritatibusque omnium Venari quovis scribit ex his que
semper similiter se habent, nullamq. mutationem faciunt:
talibus vero esse que per Mundum, nec enim non quandoque
talibus, rursus autem alia apparere, verum semper eadem
nullius mutationis participantia. Qua propter hanc
Aristotelis doctrinam sequentes Mundi æternitatem astruimus
rationibus, ab ijs que semper et immutabili lege in
Mundo procedunt, desumptis

Caput Quartum

In quo

Mundi æternitatem probatur rationibus
ductis ab æterno coelorum et elementorum
motu, perpetuâque rerum, in superiorum
vicissitudine que eodem semper modo
se habent.

Opinione de Mundi ortu superiori capite
diffuse impugnata, nunc de illius æternitate apostata oratione
et vera ratione disserendum est, quod sequimur, si primum
exposuerimus. hæc omnia quibus rerum universitas constat
liberam dividit, et in eam duas partes existit, quarum una,
inquit Coellus Lucanus, generatio, altera generationis habetur

Tractatus

causa. At generatio quidem ea esse videtur in qua res ipsa mutantur, et id quod sunt esse desinunt, generationis vero causa, ubi subjecta res eadem tenetur et permanet: Hanc sane efficiendi et mouendi: illam vero accipiendi et patiendi vim habere perspicuum est: Hæc supra lunam, illa infra positæ sunt; et luna corpus inter immortalitatem et ortum intercepit, interitusque est, id est inter Cælum et Elementa, ita ut illa quidem regio tam quæ est supra lunam, quam quæ ad ipsam pertinet, corporum cælestium continet generem, hæc vero quæ infra lunam est, eadem contentioni et Naturæ assignata est, in qua modo quæ genita sunt commutantur, modo generantur quæ interierint: nam sol appulsu suo et abscessu aerem continentem immutat et variat, ut eundem modo frigidum reddat, modo calidum, huius mutationem sequitur terra mutatio, et eorum quæ sunt in terra. De illa regione quæ supra lunam et generationis causa est, scilicet de cælo, primum disseremus, deinde de ea quæ infra est, et in qua generatio fit, rerumque transmutatio, nempe, de elementis tractabimus, itaque de ipsis rerum mutationibus, naturæque vicissitudinibus: His enim omnibus perpetuitas rerum constat, nec melius quam ejus modi rebus Mundi æternitas probari et demonstrari potest. nam si unus idemque rerum cælestium ordo assidua revolutione constanter in Mundo perseverat: si in mutationibus quæ fiunt, eadem rerum facies semper recurrit: si tandem quæ nascuntur jam præcesserunt in sæculis quæ fuerunt anti-nox, ut loquitur

De Mundo Cap. 4.um 257

Divinus Salomon, idque infinitas, Mundi aeternitate ^{2^o 1°}
admiranda profecto videtur. Si manifestum est res
illas quibus haec Mundi compages tam firmiter cohaeret,
eodem modo, quo nunc sunt, semper fuisse, et uniusquem
unum semper et idem permanere, si sique per et sui
simile semper existere. quod nunc declarandum est et
a Caelo incipiendum.

Igitur Caelorum motus a quo caetera tum moventia
tum mobilia pendunt, aeternus est, et aeterna omnium
mobiliuum causa. At, cum effectus causam immediati
sequatur, V. g. lux Solem, nec posse esse causa, nisi
sit effectus; necesse est si causa sit aeterna, effectum
quoque esse aeternum. Caelorum vero motum aeternum
esse validissimis argumentis probat Aristoteles. Mundum ^{2^o 1°}
primo esse, inquit ille, fatentur omnes qui de natura
disputant, tum quia Mundum faciunt, tum quia
contemplatio omnis est ipsius de generatione corruptione
quam impossibile est esse. si non sit motus. Motus
autem ipsius mobilia hoc actu est, quo mobile est.
necesse est ergo res eas esse, quae uno quoque moveri
possunt; et sine definitione motus, quibus profecto
fatentur necessarium esse id moveri quod singuliter
motibus moveri potest, seu alterari quidem id quod est
alterabile, ferri autem id quod loco mutabile est. quare,
sic autem combustibile quam comburatur, et
combustum antiquam comburat, oportet. si fiat unum
quodque mobile ac motuorum est factum, necesse

est ante motum acceptum aliam mutationem motumque
 fuisse, quo quidem ortum, id est, quod aut moueri aut
 mouere potest. Si n̄ semper erant, motus tamen non
 erat, absurdum et ex se se quidem, si animaduertatur,
 videtur: magis tamen, si prospiciamur ulterius hoc
 euenire necesse est. nam si quaedam sunt mobilia,
 quaedam motiua, et interdum est actu quid primum
 mouens, et aliquid quod mouetur, interdum nihil sed
 quiescit; hoc prius mutatur oportet. erat enim profecto
 aliquid causa quietis, quies enim est privatio motus.
 quare ante primam mutationem mutatio prior erit:
 nam quaedam uicē, quaedam et motibus contrariis mouent.
 Siquis enim calefacit, sed non frige facit, et scientia una
 contractionum esse videtur. illic etiam si simile quid esse
 videtur: nam frigidum uerum quodam modo atque
 aliens calefacit. utrum ea quae agere et mouere, et
 ea quae pati aut moueri possunt, non omnino hoc
 possunt: sed si sic se habeant, atque ad propinqua sibi
 euadunt: quare Cum id fuerit, aliud mouet, Aliud
 mouetur: et Cum id euenierit, ut aliud sit mobile, aliud
 motuum. Si igitur non semper mouebatur, non ita se
 habebat ut alterum mouere, alterum moueri possit,
 ut pati, sed alterum ipsorum mutari oportebat: in uice
 enim quae sunt ad aliquid, id accidere necesse est: ueluti,
 si duplum non erat, et nunc duplum euasit; si non
 utrumque, alterum saltem mutatum esse necesse est.
 erit ergo quaedam mutatio prior prima. Insuper quoniam

De Mundo Cap. 4. ^{um} 259

modo prius aut posterius erit, si non sit tempus. ²
aut tempus si non sit motus. ³ quod si tempus
numeris motus, aut motus quidam sit, si tempus
est semper, et motus perpetuum esse necesse est. An
de tempore, praeter unum, uniuersi consentire videntur.
omnes enim inquit tempus ingeneratum esse; atque
per hoc democritus demonstrat impossibile esse oia
esse facta; tempus enim dicit non ortum esse. —
Plato vero solus ipsum ortum esse ait: Unum una
cum caelo dicit ipsum ortum fuisse: Caelumque
factum athenis esse. quod si impossibile quidem est
tempus esse, et intelligere nunc sine ipso. Nunc
autem ipsum medium est quoddam, principii
simul finisue subiens rationum, principii quidem
futuri, finis uero transacti; Tempus si profecto necesse
est. ultimum namque temporis eque, quod sumptum
extremum est, in aliquo iporum non erit: nihil enim in
tempore, praeter nunc ipsum, accipi potest: nam praeteritum
jam elapsum est, futurum nondum adest, solum nunc ergo est
praesens: quod cum principium futuri, finisue praeteriti sit,
citra ac ultra tempus sit necesse. An si tempus semper esse
necesse est, patet et motum necessarium semper esse, quippe
Cum tempus affectus sit quidam ipsius motus, ut patuit.
eadem erit ratio, et qua motum non potest corrumpi
probabitur. nam si motus ortus esse dicatur, sit ut
prima mutatione sit aliqua prior: sic hic fiet ut ultima

Tractatus

mutatione posterior a liquo sic non enim moueri
 desinit, et esse mobile simul, seu comburi et
 combustibile esse, et ipsum autem corruptibile,
 corruptum fore cum corrumpitur: et non hoc rursus
 id quod huius est corruptiuum, corruptio namque
 mutatio quaedam est. quod si hoc fieri non possunt, potest
 motum perpetuum esse, et non aliquando esse, aliquando
 non esse: et tunc ea dicere potius figmento simile est:
 et itum dicere sic esse aptum, atque hoc oportere
 principium esse patere. Totus igitur a nobis sunt dicta
 quibus iam patet nullum unquam fuisse vel fore
 tempus, quando non oras, aut non erit tempus. ¹ Cum
 igitur ex Aristotele tempus sit perpetuum, motus
 etiam erit perpetuus, quia tempus non est sine motu,
 sed est eius numerus et affectio, ut supra dictum est.
¹ Sed adde, quod idem Aristoteles dicit, impossibile
 esse aut generari motum, aut Corrupti, nam
 semper est: neque etiam tempus, cum non sit
 possibile prius et posterius esse tempora non existunt:
 at si aut tempus continuum est, ita motum continuum
 esse, et perpetuum asserit, ideoque ingenerabilem et
 incorruptibilem. Itaque cum motum esse aeternum sit
 omnino manifestum: Et alium pariter esse aeternum, est
 manifestum, cum illud in perpetuo motu esse constet.
² ² Item Aristoteles dicit primum mouens aeterno motu,
 in finitumque tempore mouere. Mundumque esse perpetuum
 et nunquam desitunum hac ratione, si Mundus et motus
 Incipient

¹ Metaph. n^o
 cap. 8°

²
 8° Phys. cap. 10°

De Mundo Cap. 4.um 261

Incapissent, per mouere aliud, et illud iterum
per aliud incapisset, sicque esset a bircin-
in finitum, quod ad impossibiles euadit. Ergo
Mundus non incapit, sed fuit ab æthero quia
motus perpetuus et æternus, et, per motum ætheri
perpetuum Aristoteles intelligit motum circulare
primi circuli, seu primi mobilis, qui unus est,
continuus, regularis, ac perpetuus. nam istis motus,
primus, localis, circulare oportet perpetuum
esse ostendit; quoniam æternus est, aut quod nihil
est: At, aut motum localem circulare nihil
existit: et igitur omnium primus, unus et perpetuus,
hoc autem motu cælum torquetur: ergo æternus
est: ut supra nunc dictum sumus.

Cælum uero est corpus simplex, sphericum,
perpetuo mobile, et primum; quod neque graue,
neque leue existit, neque aliquam partium, et in
hoc ab omnibus elementis distans est: neque enim
mouetur sursum, neque deorsum, sed suapte natura
torquetur motu circulari, tanto nobilioris naturam
gerens quantum a sensibilibus. et motum separatimque
existit, illis supereminens. Et igitur corpus
simplex et omnium primum, neque aliqua
partium grauitatem aut leuitatem recipit,
quoniam partem totius naturam comitatur necesse
est. Simili modo ait Aristoteles, rationi contentum
est et ingenabile atque incorruptibile ipsum esse

R

Tractatus

Existimare, neque alterationi buæ subijci possit: —
 præterea quod omne quod generatur ex contrario
 et ex subjecto fit quoddam: et idem quod
 Consumitur. Subjecta materia et a Contrario et ad
 contrarium sane Consumitur, contrariorum vero
 rerum et rationes contrariae sunt. Si igitur huic
 Contrarium esse non possit, et præterea quod et
 Coniunctioni nullus est contrariæ motus, natura
 recte id a Contrariæ excepisse videtur, quod
 ingenerabile atque incorruptibile est. generatio
 namque corruptioque in ipsis contrariis est.
 At vero et id quod accrescit, a propinquo quodam
 accedenti subeuntque resolutionem in materiam
 augetur: hoc autem non habet id esse quo ortum
 est, quod si neque accrescere, neque consumi
 possit, ejusdem profecto est sententia, et
 alterationi buæ ipsum subijci non posse putare: —
 alteratio enim motus est in qualitate, qualitas
 autem habitus quidem et dispositio non sine
 mutationi buæ in passioni buæ fiunt, ut Sanitas
 atque morbus. quæ vero naturalium corporum
 in passioni buæ mutantur, ea vniuersa suscipere
 incrementa, decrementaque videmus (et corpora
 animalium, partisque ipsorum, atque plantarum
 etiam). Quare si Corpora quod versatur neque
 incrementa neque decrementa suscipere possit,
 experire ipsum et alterationum esse, consentaneum

De Mundo Cap. 4. ^{um} 263

est rationi. patet igitur ex hisce quæ dicta
sunt, id, quod primum est corporum perpetuum
esse, neque accrescere, neque decrescere, neque
senescere, neque alterationibus, neque passionibus
subijci, quod ipsis sensibus fides humana potest
sufficienter percipere: in toto namque præterito
tempore per traditionem successione memoriam
potestis, non mutatum ullo pacto fuisse, videtur,
aut, in toto ultimo celo, aut in huanum partium
nulla. videtur autem et ipsum nomen atque
hoc simpliciter ab antiquis hæc opinatis, quæ et
nos dicimus, Successione traditionem esse, non enim
semel, neque bis, sed infinitas easdem opiniones
ad nos accedere putare oportet, quæ propter quia
primum corporum diuersum quiddam est a Terrâ,
Hære, Aère, atque Aquâ, Ætherem superiorem locum
appellatorem a semper Currendo perpetuo tempore
posita appellatione. Idem Aristoteles dicit finem
remoueri Cæli. Non Aristoteles dicit finem remoueri
Cæli, et cum finem quæ tempore locum in finitum
continet semper, sempiternitatem esse, a semper
essendo appellationes sumpta, et incessabili motu non
absque ratione cælum moueri dicit: Virtutes enim
cessant desinuntque moueri cum veniunt suum
in locum: ejus autem corporum quod versatur idem
est locum in quo incipit, et in quo finit. ex hisce
patet Mundum duratione sempiternum esse, ac

1° de Cælo
cap. 4°

Tractatus

perpetuitati infinitum. Nam, ut ostenditur, Cap.
 10.º 11.º et 12.º ejusdem primi libri de Cælo omne
 ingenitum ac incorruptibile, sempiternum existit.
 At Mundus ingenitus est et incorruptibilis: ergo
 sempiternus existat necesse est. Minus illud neque
 factum esse neque corrumpi posse probatur. Sed
 unum sempiternum principium esse,
 consumptionem non sustinens, in se infinitum
 temporis seriem continens: nam totus Mundus
 sempiternus est: ergo et Cælum, quod ejus pars
 existit, sempiternum est et immortalis. sed istius
 Aristotelis hæc sunt verba. Cælum igitur
 uniuersum, inquit ille, neque ortum esse, neque
 corrumpi posse, ut quidam inquirunt, sed unum
 esse ac sempiternum, principium quidem et
 exitum æternitatis uniuersæ non habens, infinitum
 autem habende et continende in se ipso tempore:
 et ex hisce quæ dicta sunt, et per opinionem
 illorum qui aliter dicunt, ipsumque generant, fidem
 sumere licet. Nam si hic quidem se habere potest,
 magnum et hoc utique momentum ad faciendam
 fidem de immortalitate æternitateque ipsius habet:
 quare bene se habet, quemque tibi persuadere
 uolens, et majorum maxime nostrorum sententias
 ueraciter esse, quæ quidem assensum esse quippiam
 eorum immortalis et diuinum, quæ motum quidem
 subeunt, talem tamen non nullus ipsius finis sit,

2.º d. Cælo
 cap. 1.º

De Mundo Cap. 4.um 265

Sed potius ipse Cæterorum sic finis, et finem
enim ex his esse constat, quæ continent: et
sic cum sic perfectior, imperfectos continet, et
eos qui finem habent, atque Cessationem. Ipse
namque principium neque exitum ullum habet,
sed incessabilis est tempore infinito. Cæterorum
autem aut est principii causa, aut suscipit
exitum Cessationemue. Atque Superum Locum,
cælumque veteres quidem Diis tribuerunt,
prophæta quod solum esse immortalis. præterea autem
oratio huius est incorruptibilis et ingenerabile esse
vocareque præterea omni difficultati mortali, et
insuper esse sine labore prophæta quod
nullius indiget vim inferentis necessitati, quæ
quidem prohibende detineret ipsum aptum alio
modo ferri. omne namque tale laboriosum
est, quo magis perpetuum est et express optima
dispositionis. Unde neque putandum est, ipsum
in se habere, ut veterum fabula dicit, qui
quidem salutem ipse Atlantem quodam, inquit
indigere. et ij namque qui hanc sententiam
attulerunt, idem quod postri, videntur existimasse.
Nam quasi pondus habent supra corpora omnia,
terrea que essent, necessarium animæ participem
ipso fabulose supposuerunt. neque igitur hoc modo,
neque ob conversionem (prophæta quod latorem
habet suopti celeriorum, ut Empedocles dicit)

Conseruari putandum est adhuc ipsum tempore
 tanto, atque incolumem esse. At vero nec ab
 animâ cogenti sempiternum manere, consentaneum
 est rationi, neque enim talis ipsius animæ vita
 sine dolore beataque esse potest, et motum enim
 qui est cum vi, si mouet corpus primum aliter
 aptum fieri, continuoque mouet, negotiosum
 absque omni voluptate mentis semotum esse
 necesse est; si neque in anima mortalium
 animalium requies inest ea, qua circa somnum
 fit corporis relaxatio, sed Traxionis fatum Cuiusdam
 ipsam perpetuum in se parabileque detinere necesse
 est. Si igitur, uti diximus, res dicto modo de prima
 latrone se se habere potest, non solum concinnare
 est ita de aeternitate ejus sentire, sed etiam hoc modo
 duntaxat consentaneas magis et vaticinationi, quam
 de Diis habemus, sententias possumus certo
 proferre. ¹ Item, aeternum esse primum eorum
 Aristoteles affirmat, et aliquid esse quod mouet, cum
 vero id quod mouetur et mouet medium sic, est
 etiam aliquid quod non motum mouet, quod
 aeternum. Item principium, ait ille, ac primū
 Entium, tum parte, tum per accidens immobile
 est, mouens autem primo, sempiterno et uno motu.
 Cum vero quod mouetur necesse sit ab aliquo
 moueri, ac motu aeterno ab aeterno moueri, et uno
 ab uno, videmus quod præter simplicem latrone

¹
 12° metaph.
 cap. 6°

²
 Metaph. cap. 8°

De Mundo Cap. 4.um 267

totius, quam dicimus primam substantiam
et immobilem mouere, et caliditas etiam

rationes, quæ errantium sunt, sempiternas esse,
(sempiternum namque et irrequiescibile
circulare corpus est) necesse est quoque harum

rationum unamquamque a se ipsa immobili
et æternâ substantiâ moueri. Nam et Stillarum
natura perpetua quadam substantiâ existit, et quod mouet,
perpetuum et prius est moto; et quod prius substantiâ est,
substantiâ sua necesse est contra itaque necesse esse.

ter substantiâ esse naturâ perpetuas et per se
immobiles. cuncta quæ ab Aristotele de Mundi
æternitate, calorumque sempiternitate dicuntur, referre
nimis longum esset, sufficiant ergo quæ supra relata sunt,
ad quorum confirmationem insuper afferam Ocelli
Lucani auctoritatem, Aristoteli, ut ita dicam,

præcursoris ille enim ait hunc vitis, *Uniuersi figura*, cap. 1.º

*Neque, motus, tempus et substantia, cum hujus modi
sunt, nec principium non habeant, neque finem, nobis fidem
faciunt, quâ ratione Mundus nec gentes, nec sit*

*interiturus. Nam figura forma globosa est, undequaque
par et huiusmodi. qua propter formam hanc principio caret et
fine. motus quoque illud est genus quod in orbem fertur,
firmum et stabile et pristinum statum nunquam deserens.*

*Tempus item est infinitum, in quo versatur motus. Nam
ipsum totum motus non accepit initium, sic, nec finem
accepturum est. postremo ejus substantia nec auferere, nec*

mutari potest, quippe nec a detriori in melius; nec contra
 a meliori in detrius sua natura mutabilis sit. In his
 igitur facile credi potest, nec Mundi ortum fuisse, nec fore
 interitum. Quod de Mundi Aeternitate hic ocellus Lucanus
 dicit, ad ipsam calum pertinere nullus non videt, haec
 igitur uniuersi parte aeterna omnino est, et consequenter
 perpetua generationis causa. Sed de altera parte in qua
 videlicet generatio fit, nunc tractandum est, et ostendendum
 illam non minus esse aeternam quam in fons quam ea qua
 supra humanam est.

Hanc igitur in ferioem uniuersi partem elementis
 quatuor, quae corpora simplicia sunt, constare omnes
 fatentur, Terram nimirum, Aquam, Aërem et Ignem, haec
 cum nullo modo composita sint, cuncta tamen quae sub
 caelo sunt, componunt atque constituunt. vocantur corpora
 mobilia sicut et Caelum, at tamen motus eorum naturalis
 non est Circularis, ut Caeli; sed rectus, in leui parte
 sursum, in graui quoque deorsum. aeterna illa esse dicimus quia
 corpora simplicia sunt; omne autem corpus simplex
 aeternum esse patet, quia non habet ex quo componatur,
 nec in quod resoluaatur. in sanam enim mihi videtur
 imaginari materiam illam primam imperceptibilem et
 incomprehensibilem, quae ut ipse fatur Aristoteles,
 nec est quid, nec quale, nec quantum, nec aliquid eorum
 quibus res naturaliter est determinata, nam si non esset,
 vel potius est nihil. non potest ergo colligi rei esse
 principium. principia enim solum dici potum ea en-

De Mundo Cap. 4. ^{um} 269

qui bene caetera Corpora componi videntur, et in ea
cuncta repleui. quod cum quatuor istis elementis
naturaliter iungitur, illa esse verum in seipsum vera
principia dici possunt. Inque non ingenerabilia,
incorruptibilia, aeternaque materia primam esse
dixit idem Aristoteles; nos illam negantes et pro materia
eorum tantum qua in hoc inferiori Mundo sunt elementa
admittentes, ea ingenerabilia, et incorruptibilia esse
dicimus, et eadem quae nunc sunt, semper fuisse, foreque
affirmamus. Non ignoro me in hac de elementis
opinionem adversari sententiam Aristotelis qui illa
generationi et corruptioni esse obnoxia dicit, quia
ignem et aquam et unumquodque corporum simplicium
dissolui videmus, verum cum nullam dissolutionem
fieri videam nisi in mixtis Corporibus (salva in
caeteris Aristotelica auctoritate) licebit mihi aliter
in hac re sentire; quod equidem a ratione alienum
penitus dici posse non existimo, nam cum elementa
sint corpora simplicia, non aliud potest esse Corpus
quo Constituantur et in quod dissolvantur, nisi
dictum est. At, inquit ex se materia illa fieri, et
in vicem transmutari videntur. Sed a vero id abesse
manifestum est. Nam primum hinc in nullum
aliorum corporum transmutari ipse fatetur Aristoteles:
ingenerabile igitur, et incorruptibile hoc saltem
elementum esse constabit. Typis vero cum elementum
esse dicitur, somnium id Anaximandri videtur. item in

2° phys.

2°
3° de celo
cap. 6°

Tractatus

abque corpore mixto nullibi apparet, et inflammata dici potest materia potius quam elementum, quod simplex esse debet, et omni extranea materia expert. igitur igitur ab elementorum ordine remoueri debet. Aquam vero in aërem transmutari asserunt, et vicissim aërem in aquam, ac id etiam non verum mihi videtur; aqua enim quæ per evaporationem sursum fertur, non fit aër, sed semper remanet aqua, et in pluias, imbresque formatur, neque unquam etiam aër fit aqua: sed quia aër et aqua humidæ qualitatem communem habent, facile inuicem transmutari apparent; quod tamen impossibile, esse manifestum est. Nam cum aër duas qualitates habeat, calidum nempe et humidum, si per humidum aqua fit, per calidum non potest fieri, quia hæc qualitates alteri obstruet, ut illi contraria. oportet igitur ut partim aqua fieret, partim vero non fieret, quod est absurdum. quod elementa transmutari videntur. Ad euenit ex quatuor primarum qualitatum quæ sunt esse, commutationes; nam Aër qui naturâ calidus et humidus est, Terra quæ sicca et frigida, qualitates suas per motum contra naturam immutare possunt; Aër frigiditatem terræ et aqua recipit; terra humiditatem aëris et aqua; aqua caliditatem aëris. sed cum Aër aqua et terra frigiditatem recipit, non ideo fit terra et aqua, sed eius substantia permansit, qualitates tantum immutantur. sic de aliis elementis terra et aqua. Cum igitur sic se habeant Elementa, sequitur ea esse ingenerabilia

De Mundo Cap. 4. ¹¹¹⁶ 271

et incorruptibilia, itaque sempiterna, et motu sempiterno
mixtorum generationi et Corruptioni concurrentia: quod si
generabilia et corruptibilia essent, non profecto sempiterna
esse possent. Si in ultimo Mundo et sempiterno Motu agitato,
et cum ipso esse constat, igitur sempiterna. ergo
ingenerabilia et incorruptibilia, præterea communit ea ex
quibus cuncta generabilia et corruptibilia constituentur esse
ipsa ingenerabilia et incorruptibilia eodemque se habentia
modo. Si Elementa sunt huiusmodi; ex illorum enim concursu
nascitur Corporum generatio, et ex eorundem dissolutione fit
corruptio: quod quidem accidit cum contrarium vincit et
superat contrarium, inquit Pellucet lucasius, itaque cum cap. 29
Aeris humor ignis siccitatem, aqua frigoris calorem aeris, terra
siccitas aqua humorem destruit; ac vicissim retro, cum
aqua humor terre siccitatem; Aeris calor, aqua frigoris, et
ignis siccitas humorem terre labefactat et destruit, tum
mutationes et ortus, eorumque vicissitudines efficiunt. Plene,
quarum quidem in Mundo perpetua series est, quia causa
universalis istarum rerum, scilicet motus Cæli, perpetuus
est, et supra retulimus, effectus etiam istius perpetuos
esse necesse est, nam idem in quantum idem, semper naturam
et facere idem. Itaque Elementa ingenerabilia et
incorruptibilia esse existimandum est, ideoque æterna: et cum
rerum generabilium corruptibiliumque hæc principia sunt,
sempiterna esse necesse est. Omne enim principium aut se
nihil habere potest, quod autem aut se nihil habet, æternum
est. Adde quod cum fabricantur Elementa in se invicem

Tractatus

transmutari, Ignem nempe, si decalescat, Aerem: Aer —
 Aquam: Aqua terram producere: et Terra vicissim idem —
 Utque ad Ignem a quo cepit mutatio, circuitum agi, ex hiis
 nihil potest. hoc modo etiam esse sempiterna confirmantur —
 necesse est, ista enim sempiterna vicissitudines perpetuantur:
 Non solum autem in Corporibus simplicibus hanc perpetuitatem
 servat Natura, sed etiam in his omnibus quae mixta sunt et
 generationi corruptionive perpetuo obnoxia, in quibus —
 corruptio cuius est semper generatio alterius, ita ut nihil
 proterea intreat. Ex quatuor Elementis mixta Cuncta
 constituntur, in ea etiam cuncta resoluntur; et unum
 quodque elementum, mixto dissoluto, in ignem et in corruptum
 remanet; quod Chymici in Corporum resolutione quotidie
 experiantur, et plerumque nos ipsi rademus, naturali —
 ratione, ista procedere, non tantum mixtum dissolvi, —
 sed mixtum alia mixta generare, ita ut nihil intreat,
 sed potius immortaliter cuncta perseverent: nec est in
 Mundo mors ulla, nisi respectu huius particularis, aut
 privationis, sed omnes mortae sunt vitae aliorum renun-
 nascentium; sicque omnes mortae introyant totalem Mundi
 vitam: ego manduco panem, panis moritur[#] et fit sanguis;
 sanguis moritur et convertitur in Carnem, Nervum,
 Os, spiritum; spiritus autem et Caro continuo exhalant in
 aerem. Ergo intra corpus nostrum continuo fit plura mors
 ac vitae, generationes, corruptiones, alterationes; infirmus nobis
 et corpus non subicitur, sed introyant vitam totalem.

Et haec nascitur cholus; cholus moritur.

Item fit in Mundo

De Mundo Cap: 4.um

273

Idem fit in Mundo, omnes que Mundi partes mutant
formas, at non annihilantur, sed natura motu, et
^{non} motu in res alias transmutantur. Sic homo fit hircus,
Lactuca, frumentum, caro bovina, plurimæque res aliæ;
 tandem fit vermis, vermis moritur, et fit aliud
quiddam. quæ omnia cum vicissitudine perpetuâ recurrere,
et sempiterno motu fluere videantur, sequitur hanc
Mundi partem in qua ista aguntur, esse continuo æternam, s.
Hanc autem perpetuam generationis et Corruptionis seriem,
et de Mundi æternitate opinionem Aristoteles prorsus
omnino probatque. Cum Constitutum, inquit ille, et
demonstratum sit res hæc intermissis operibus habere
et obitu delevi: cumque affirmemus impulsam causam
esse orturæ, Naturam etiam fieri non posse, quando ejusmodi
impulsus amittitur, et Virgus efficitur, quia Contrarii
sunt, nam id quod idem est, atque eandem semper retinet
naturam, ad idem ipsum efficiendum hæc natura
accommodatum est, propterea semper vel ortus, vel interitus
fit. motiones autem numerosæ et contrariæ aut impulsi aut
inæqualitatis esse debent, quando quidem rerum contrariarum
Contrariæ sunt cause, Namque non principis consensio causa in
ortus et interitus, sed quæ per obliquum agitur orbem: hinc
enim unum continuacionis genus connectitur, et duplex est
motus: quia necesse est si rerum ortus et interitus perpetuus
futurus est, perpetuum quoque Errori motum, nec ejusmodi
vicissitudines intermiscantur, sed dua nimirum motiones
aguntur, ne aliter solum fiat. Continuatæ operis Nullam

2.º de Gen. d.
et inter. cap. 10.º

et

274 Tractatus

Aliam agnosci mus causam quam Universi impulsionem.
 Incurvus autem obliqui orbis habitus, profectio et re-
 versio aucthor est: ita enim accidit Solem modo remotum,
 modo propinquum existere; atque etiam cum interuallum
 inaequale interjectum sit, motus inaequalis agit. Itaque
 si aduentu propinquitatque sua rerum ortum excitat, et
 digressu, Longinquitatque sua interitum in eadem importat,
 atque si crebro aduentu usque ad vigorem aetatis auget, et
 crebro discessu usque ad obitum attenuat, et immittit;
 rerum enim Contrariarum contraria subit Cause; Auctio
 quoque et diminutio quae naturae sunt praescriptione, Aequali
 Temporis intervallo circumscripti solent. quo circa animalium
 omnium vita tempora quae numeris clauduntur, atque Graecis
 numeris singula illorum genera distinguuntur; omnia enim hoc
 Naturae Ordine rataque dispositione nituntur. quia etiam
 Universum tempus et vitam suam metitur ambitus et trajecto:
 sed non eadem trajectio omne tempus, quoniam aliud maior,
 aliud minor circumscriptis. Nam trajectio mensurae sua,
 alia annuo diuturnat tempore, alia longiore, alia breviori
 comprehendit. Verum quae rationibus nostris plana facta sunt,
 eadem ipsa sensus etiam fide comprobari queunt. Videmus
 enim aduentanti Sole generationem excitari, eodemque
 procedenti interitum inueniri, ac Verumque pari temporis
 Circumscriptione agi. Nam obitus et ortus naturales
 aequalitate temporis momenti continentur. Sed tamen
 plerumque vni venie ut animalia propter mutua
 Elementorum concreta breuiore occidat tempore. Cum

De Mundo Cap. 4. ^{um} 275

enim materia inaequalis, et non ubique eadem
Substinetur, necesse est ortu etiam rerum inaequalis
esse, atque alios maturius, alios tardius affici. propterea
ex ejus modi generatione jnteritum aliis importatur. Inim
vero generatio et jnteritum, Insuper docuimus, Contrito
Semper opere efficiuntur, et propter causam quam anti
cedi dicitur nunquam jntermittuntur, atque id optimâ
ratione accidit. Cum enim affirmemus naturam omnes
in rebus semper id quod melius sibi experire, meliusque
sibi esse quam non esse, id autem jnteritum in omnibus requirit,
quoniam longe ab ipso principio absens, id Circo Deus
modo deficienti consulens, universum Complevit, Cum
generationem jnteritum Continuat: hoc enim modo Status
potestatem Connexus erit, quando quidem perpetua generatio
Substantiam proximè accedit. Cujus rei causa, ut saepe
diximus, ipsa plane conversio est, quae quidem sola
prohibetur Continua. itaque alia etiam quaecunque per
affectiones vel per se ipsas potest, et facultatis in
vicissitudines jnteritum, et simplicia Corpora rotundam
imitantur agitationem. Cum enim Corruptio vniude
sua generatio alteratur, generationum in orbem volui
Asserimus, quia in se recurrit. Itaque directus etiam
impulsus Conversionem jmitatur, perpetuus jnterditus.
Atque his simul id planum est factum: quod nonnullis
Ambiguitas erat, cur Corpora jam diuisa sint. Cum
illorum quodque, per in finitum tempus, ad sedem suam
conferentur, hujusce quidem rei causa est illorum Vicissitudo.

Tractatus

Nam si in huius locis singula Continuerent, et ad proximos non mutarentur, distincta jam essent. itaque mutantur, quoniam duplex impulsus genus est, nullumque eorum propter ejus modi mutationem præscripta in sede continere se potest, ex iis quæ præceimus Constat, Motum Atque intricum rerum esse, et quam ob Causam, cum quid genitum, et mortale sit. Cum sit necesse motorem quempiam præesse si motio eo modo cietur quo alia tradidimus institutione: Et si hoc perpetua sit, motorem quoque perpetuum esse oportet: et si continuus produciatur, idem videtur a motione, ab ortu, ab alteratione aliter esse. Si conversiones plures agantur, Causæ etiam motuende plures omnino enumerari poterunt: quæ tamen omnes sub uno quodammodo principio Condantur necesse est. Cum vero tempus continuum sit, necesse est quoque motionem continuari, si quidem tempus absque motu esse nequit, et ob eam rem tempus Continua rei numerus est ad conversionem igitur refertur, ut jam exposuimus. An unum motus continuatur, quod mobile continuatur, an quod id in quo motus cietur, tale sit? locus inquam aut affectus. sed constat motum perpetuari ex mobilis perpetuitate; nam qui affectus perpetua bitur, uti res in qua Contrahitur, perpetuetur? quod si id quoque Continuum est in quo motus agitur, tantum locus talis erit, quia in magnitudinem Ampliatur. sed quando hujusce magnitudinis Corpore rotundum tantummodo continuum

De Mundo. Cap. 4.um 277

est, propterea illud sibi ipsi semper Continuum
est. atque Corpore quod in orbem versatur est id
quod continuum reddit motum: Sic, ipsum tempus, ita,
quoniam in iis que vel per generationem, vel per
alterationem, vel per quamcunque aliam mutationem
Continuum obtinet motum, eodemque ordine, aliquid deinceps
esse, et iter aliud per aliud confici, non nulla intermissio fiat,
Estimandum est, inquit idem Aristoteles, Utrum sit aliquid
quod necessario erit, an nihil: sed euenire potest. Verum illud
sit rerum ortu, Cum praesertim Constat quaedam esse talia,
et Cum id eueniat, nempe ut ipsarum rerum nonnulla
tum esse, tum non esse possint, patet quod gignuntur ita
etiam se habere, idque nulla necessitate, quam obrem haec quaedam
videtur dicere, Utrum omnia huiusmodi sint, nec non: sed quaedam neces-
sario simpliciter gigni, et ut in rerum statu in quibusdam fieri
possint: ita de generatione statuendum est. Exempli gratia, necesse est
Solstitia consequi, Ceterum non fieri posse quia illa reuocantur et
consequantur, sed num quicquam si praeteritum sit, necessario
et id, quod consequi debeat, erit. Utrum, domus et fundamenta,
si haec paria sunt, necessario illa aedificata sit, et Concludit
Aristoteles, generationum officii esse necessitati, ob idque illam
esse perpetuam. nam id quod ex necessitate prodit, semper et idem
prodit. Sed enim quod necesse habet esse, non potest non esse;
propterea si ex necessitate est, perpetuam esse videtur, et si tale
ex necessitate est, agnoscitur, atque in rei generatio ex
necessitate efficitur, semper illa quoque illa fuerit. An semper illa
Ceterum necessaria habebitur. Nam si ex necessitate simpliciter

lib. 2. de. din. 1.
ut. cap. 11.

Tractatus

alicujus rei generatio efficitur, necesse est eam in Orbem
 recti atque recurrere, quando quidem necesse est generationem
 aut exitu terminari, aut non terminari, si non terminatur,
 vel directo cursu, vel in orbem agitur. An in directum
 tendere non poterit, si perpetuatur nititur, cum nulla illius
 origo sit. Nec id probatur in iis quae consequuntur, ut
 futura intelligamus, nec in iis quae plane aut gesta jam
 sunt, ut praeterita comprehendamus, verum necesse est
 illam ipsam et originem habere, et simpliciternam esse, cum
 nullo concludatur fine. Necessariae igitur cogit, ut in
 orbem circumferatur. pari ergo necessitate haec
 reciprocabuntur, si aliquid ex necessitate est, a liquo
 omnino praecessit, et contra, id quae continuo fieri quod
 nihil enim ut per duo aut per plura recipiatur,
 necessariaque contactus designatur, ergo id quod simpliciter
 necessarium est, in rotunda motione atque generatione
 consistit: atque siue rotunda illa est, singula necesse est
 oriri, et ostendere: siue necesse est quaedam oriri, eorum
 ipsorum orbem necessarium est. recta igitur ratione haec
 proposita sunt, cum alio etiam loco demonstratum a nobis
 sit rotundam motionem, et hinc conversionem simpliciternam
 esse: propterea ex necessitate haec ipsa oriuntur, et oriuntur,
 et quot quot sunt ejus motionem et quot quot propter illam
 aguntur. Nam si semper quaedam movet, quo videtur,
 eadem quoque ipsa necesse est ad volubilitatem recurrere,
 ut cum summa conversio agitur, sol hoc plane modo
 sustinet. Quae cum ita sunt, nihil mirum si temporum

De Mundo Cap. 4. ^{um} 279

vicissitudines conuertantur et reuertuntur, atque his
intercedentibus de partibus quae ab illis emanant, sic
prodeunt. Sed quid iam nonnulla in orbem oriri videntur
ut aqua et aer, atque adeo nebula, quae si obstantur,
aquas pluuias miseri oportet, et si illa decidant, nubium
Caelum antroestite par est. homines vero et reliqua
animalia in se ipsa iam non reuertuntur, ut reuertitur
et replicationis beneficio eadem renascantur. Et quidem
necesse non est, si pater procreatus sit, si idem
procreatum viuere: sed Contra, haec enim generatio
in directum prouelitur videtur, et ipsius disceptationis
exordium sumendum iudicium est, quod erat, utrum
omnia a quo cursum et reuertitur conueniant aut ne,
sed potius alia numero, alia specie tantummodo
replentur. Quae igitur naturam mobilem eandemque
immortalem obtinent, haec ipsa numero eadem etiam
est Contra. motus enim mobile conuertitur. Sed quorum
non talis, sed mortalis plane et dissipabilis est, illa
specie non numero replentur necesse est.

Atque haec sunt argumenta quibus Aristoteles Mandi-
culationem asserit; quorum profecto tanta vis est, ut
ratione nullius illa infirmari valeat, quid enim certius
est, quam caelum esse perpetuo mobile, elementaque
etiam perpetuo mobilia, et in his generationem et
Corruptionem semper nouam effici, haec vero incorrupta
permanere: nec sufficere ad generationem et corruptionem
particularia aguntia, nisi adiungatur eis causa

Tractatus

Universalis: hac autem en, Cælum motu sempiterno
 agitatum, sine quo reliqua entia esse habere nequeunt,
 unde dici solet homo generalis hominem, et Sol; homo
 tanquam causa particularis, Sol vero tanquam
 universalis. nam stant motu Cæli, cessabunt omnes
 generationes et Corruptiones, quoniam ideo sempiternam
 et perpetuam esse oportet Seriem, quia ejus Causa,
 scilicet motus Cæli perpetuus et sempiternus erit. hac
 omnia ordine Constanti adeo perseverant ab infinito
 tempore, ut stultum sit extrimitatem eorum vel negare,
 vel etiam in dubium reuocare velle. Ant. Aristoteli
 Ocellus Lunam hanc tenuit opinionem de quinque
 permanentis ordinis sempiternæ Successione. Tam vero inquit
 ille, Universa natura si tota spectetur Successionis
 continuationem a primis et maxime honorandis partibus
 proportionem quãdam, ac ferre videtur, eamque attenuare,
 et cunctis rebus mortalibus adungere, proprio
 Constitutionis progressionem suscipiendæ, (nam prima qua
 moventur corpora eadem et eodem modo suum orbem
 conficiunt) progressionem dico, non qua deinceps et continuis
 nec mutato loco sed qua facta ex alio in aliud mutatione effici
 solet; ut arbores fructum ferunt, et stirpem plurima ex
 seminibus sui ortus initium habent; fructus vero producti
 et jam perfecti rursus ab eodem in eadem continue
 naturâ dissoluntur. et hac sunt indicia et signa
 Universalium quidem ipsum, quod omnia continet permanere et
 conservari semper: Singulas autem ejus partes et res

De Mundo Cap. 4. ^{uno} 281

aduentitiae inhēre) et destitui.† ex hoc autem
Anterior alia rita oritur, et perpetua generationis et
corruptionis vicissitudo.

Nec species sua cuique manet, renūque nouat;
Ex aliis alias reparat natura figuras.

ouid. 15 Met.

Nec penē in tanto quicquam, mihi Crediti Mundo
sed variat faciemque nouat, nascique vocatur

Incipere esse aliud quān quid fuit ant; monique
Destinere illud idem, Cum sim huc forsitan ille,

hoc translata illuc, summa tamen omnia constant.

¶ Eleganter Seneca, Mundus, inquit, etiam res et
iuncta, mutatur, nec idem manet, quamuis enim omnia
in se habeat quae habuit, aliter habet quam habuit, —

Epist. 58.^a

ordinem mutat. Observas, inquit etiam ille orbem rerum
in se remeantium, vide huc in hoc Mundo nihil extingui,

Epist. 36.

sed viribus descendere ac resurgere: Aestas abit, sed aliter
annus illam reducit: Hiems occidit, refloret illam sui

mensis: Solem uox obruit, sed ipsam statim dies abigit.
Stellarum isti decursum, quidquid praeteriit, repetit; pars

caeli leuatur astidua, pars mergitur.

Haec astidua rerum mutationem et renovationem

simpliciter, in libris suis, passim Marcus Antonius

celebrat, Natura vniuersi hoc agit, ait ille, ³ut, quae hoc — lib. 3. cap. 5.º

modo habent, alio mutet, et ex uno loco in alium

trans ferat, omnia Constanti mutationi laet, neque

quicquam metuet, nihil enim noui, omnia vitata — lib. 2. cap. 22.º

hinc sunt, et aequaliter dispensantur, quaecumque rudes ea

Tractatus

Nam jam a gubernatrice Mundi Naturâ in alias
 rursusque et deinceps in alias mutabuntur formas,
 lib. 2. cap. 16. ¹Ursemper dicens se Mundus. hoc memoriâ retinendum
 est, omnia ab æthero esse ejusdem formæ, et circulo-
 lib. 4. cap. 7. ²revolui. ²omnia quæ cernis, statim mutabuntur, neque
 erunt amplius, perpetuoque Cogita, quæ jam eorum
 mutationi hinc intro fuerit: Mundus quidem rerum in-
 lib. 3. cap. 20. ³teritas subinde formæ mutatis est. ³Nunquam non
 Considera per mutationes omnia fieri, neque univerti-
 nature quicquam esse certitudine quàm res mutare et
 innovare. omnia quæ in naturâ subsistent, semina
 quasi sunt, eorum quæ ex illis sunt nascitura: est
 autem nihil rudis hominis existimare ea tantum
 semina esse quæ in hæræ aut matricem deiciuntur,
 lib. 4. cap. 15. ⁴et ær non permanent corpora, animi etiam non permanent,
 ac quem admodum hæc Corpora cum aliquandiu in hæræ
 delinere, mutantur, dissipataque spatium aliis
 cadaveribus præbent; sic animæ in ærem subiectæ
 cum aliquandiu ibi persistunt, mutantur fundunturque,
 et ad mentem omnium aliarum generis adjunguntur,
 eaque ratione aliis adveniantibus locum cedunt.
 neque vero tantum multitudo sepulcrorum eomodo
 corporum consideranda est, sed et eorum quæ quotidie
 comeduntur a nobis, et bestiis animalium, et sic
 quodam modo sepeliuntur magno numero, ac nihilominus
 lib. 5. cap. 15. ⁵spatium suppeditat aliis, propter eorum in sanguinem,
 ærem, caloremque mutationem. ⁵fluvius et alteratione

De Mundo Cap. 4.um 783

Continetur Mundum renouant, quemadmodum
In finitum auum temporis assiduo lapsu nouum
Subjace redditur. ¹ qui presentia cerni omnia ridie
qua ab aeterno fuerunt, et in infinitum usque erunt.
omnia enim sunt ejusdem generis et conformia. ² ab
aeterno res ejusdem forma nata sunt; sique in
In finitum et mutatione uniuersi natura delectatur;
Secundum quam omnia recte fiunt. ³ omnes partice
Mundi aeternari necessarium est, et a natura facta
sunt ad mutatione: Singulaque ex quibus sunt
Conflata, in caetiam dissoluantur, aut enim discretio
fi elementorum ex quibus concreta sunt res; aut
mutatio; Soli quidem in terram, Aerei autem in aerem.
sed naturae partibus mutatis, semper recens et uigens
Mundus perdurat.

1
cap. 33.

2
lib. 9.
cap. 28.

3
lib. 10.
cap. 7.

Hic quoque Marcus Antoninus de hac re sempiterna rerum
mutatione et renouatione enunciauit, addendum est ille
praeterea salomonis locus, ex quo haud dubio Mundi
aeternitate asseritur, generatio, inquit, praeterita, —
generatio aduenit, terra autem in aeternum stat: sol
Oritur a occidui, et ad locum suum reuertitur, ibique
renascitur gyrat per meridiem et flectitur ad aquilonem,
Lustrans uniuersa in circuitu pergit spiritus, et in
Circulos suos reuertitur. Omnia flumina intrant in
mare, et mare non redundat; ad locum unde exiunt
flumina reuertuntur, et iterum fluunt. quid est quod
fuit? ipsum quod futurum est. quid est quod factum est,

4
et cetera

Tractatus

iptum quod faciendum est; nihil Subtile novum, nec
 valet quicquam dicere, ecce hoc recensent: jam enim
 processit in Academiæ quæ fuerim antè nos. Cum
 Libri, qui in Religione sacri vocantur, hanc de
 Mundi æternitate doctrinam tam perspicue continent,
 illam in dubium revocare non debemus, quamvis de
 Creationis narratio a Mose tradita et iisdem libris
 Complexa, aliter docere videatur, et æternitati
 repugnare, Nam in rebus contrariis verisimiliorem
 et probabiliorē semper sequendum est: At
 Verisimilius multo est et probabilius Mundum
 esse æternum quam Creatum. Itaque illa opinio de
 æternitate amplectenda potius est, quam quæ de
 Creatione habetur, quæ solâ Religionis fide stare
 potest: Altera vero ratione naturali et sensu
 communi omnibus ostenditur, atque probatur,
 ex ijs quæ supra Ati diffusè narrauimus,
 et in sequentibus insuper referemus.

Capitulum quintum

Capitulum Quintum.

In quo
Variae adhuc & servitutis naturae
quae manuum vicissitudines ac
& resolutiones: Mundus enim
Elevationibus & exustionibus post
certa temporum Intervalla
perpetuo renouatur. Ex quo
amplius certitudinem illius
demonstratur

Calorum Cum sint necessarii
invariabiles et sempiterni motus, velut in his etiam
sempiternas, necessariasque mutationes atque alterationes
illos in seorsum oportet, ut precedenti capite narrauimus, ita ut
elementa et ea omnia quae ex iis constant, perpetua
alterationibus et mutationibus laborant: Aer modo frigidus,
modo calidus existit: Terra et aqua Aeris cui cohaerent
alterationes sequuntur, mixta corpora tanquam et otia
vniuersi partem eisdem alterationibus et mutationibus
obnoxia, perpetuo mutantur, et alia atque alia subinde fiunt.

AA

286 *Tractatus*

Eodem semper Manenti Mundo, mutationum autem alia sunt minima, alia maxima: minima quotidiè accidunt experientia docet, tales sunt ordinaria generationes et corruptiones, morbi, pluvia, grandines, tonitrua, frigus, Aestus et alia ejusmodi, maxima vero non nisi certo temporum et saeculorum intervalla, sed tamen ab aeterno infinites, ex ordine Naturæ, advenire multi auctores scriptis prodiderunt, de minimis mutationibus, quia omnium oculis quotidiè abiciuntur, non hic mentio fiet: sed de maximis illis quas eadem Cælorum revolutio certo et constanti ordine per quædam Annorum millia refert, distendemus. Ille enim Sans ex quibus pro Mundi aeternitate valida argumenta desumuntur. Cum enim hanc infimam Mundi regionem quasi senectutem semper renovat, nec patitur sic quicquam durare diu sub eadem formâ et imagine, sed aliam atque aliam identidem sumere cogant, idque conversionibus, ut ait Numenius, periodicis ab aeterno evenientibus, indefinenter fiat, inde facile hinc aeternitate, sicut et cælorum, ex eorum motu conicitur, imò demonstratur. hæc vero mutationes sunt per cataclysmos seu Mutationes, et per Epiroses seu exustiones aut conflagrationes. Mutationum quamplurimarum memoria apud nos etiamnum viget, nec refelli possunt istæ tam notissima mutationes: Quantum ad conflagrationes, pauca quidem nobis sunt compertæ, verum illas necessario et fuisse et fore permultaque auctores nostri perhibent:

De Mundo Cap: 5um 287

At mox dicturi sumus. At istorum mutationum, diluionum, inquam, et conflagrationum, nullam uniuersalem unquam fuisse in sequentibus ostendemus, sed semper ab illis quaedam terrae partes immanes fuisse, dum aliae illis infestarentur: et in his etiam Locis quibus haec perniciosa dominabatur quodam fomes saluos euasisset, quaedam etiam ex aliis animalibus quae genus quaeque suum semper reparauerint, de quibus omnibus quid Auctores posteris reliquerint, referre non pigebit, et diuimum

Aristoteles, ut ex Censorino accipimus, loquens de anno magno quem solis, lunae, et uagantiumque quinque stellarum orbis conficere dicebat, cum ad idem signum, ubi quodam simul funus, una referuntur: et huius anni Syonem summam esse Cataclysmum id est diluionem, assererat: et statim autem Lepirofium: quod est, incendium: ex his ultimis temporibus Mundum tum

inignescere, tum inaquescere uideri: et aliter Rhodiginus, Aium, inquit, Aristotelem in libro de Elementorum proprietatibus veteranum monumentis posteritati prodidisse, tunc contingere ut aquis diluantur omnia cum in Piscium signum Planetae Coerent: ubi uero in Gemini Coitus is contingat, tunc inuesti-

futurum conflagrationem: quantum mutationum causam, inquit, Magnus, rationi conuictantem cepit

Aristoteles credere esse, quod per aliqua statera et fato

cap. 18

2
lib. aut.
lib. 1. cap. 10.

3
lib. 19. de
caust. cap. 10.

præstituta tempora quemadmodum Anniversaria
 temporibus Hyems redit, ita etiam secundum
 aliquas astrorum periodas, siue trajectiones, fiant
 quibusdam in locis, majores juxta, imbrium suspensio,
 et magna quædam Hyemes. et sic etiam dicendum est
 magnam fieri, secundum civitates alias, Aestatem, quæ
 ergo hæc juventutem Astrorum periodi, humorum
 variis in locis, nunc incrementa, nunc decrementa,
 juventutem et Senectam juventutem.

lib. 3° quest.
 nat. cap. 28.

Harum mutationum Seneca etiam hoc testimonium
 dat, Aqua, inquit ille, et Ignis terrenis dominantibus
 ex his ortus, et ex his juventutis est. ergo quandoque
 placere res novæ mundo, sic in nos mare emittitur
 de super, et feruor ignis, cum aliud genus exhi-
 placuit. Berofus, qui Delum interpretatus est, Air,
 Certe Sydenum ista fieri: et adeo quidem id affirmat,
 ac conflagrationi atque diluio hujusmodi assignat:
 Ardua enim terrena contendit, quando omnia Sydena,
 quæ nunc diuersosque agunt Cuius, in paucum conveniunt
 sic sub eodem posita vestigio, et recta linea exire per
 orbis omnium possit: inundationem futuram cum
 eadem Sydenum turba in Capricornium convenit:
 illic solstitium, hic Luna conficitur, et addit Seneca,
 inundationem non secunde quam Hyemem, quam
 Aestatem, lege Mundi venire,

lib. 2° math.
 cap. 1°.

Plinius Stromice Apocalastam, hoc est,
 redeinhydratorem Mundi per cataclysmum et Lepirofium

De Mundo Cap. 5. ^{um} 289

perfici dixi. Epirosque Cataclysmum sequi.
nulla enim, cui ille, re alia exusta res potest
renasci, nec Vlla re alia, ad pristinam faciem reverti,
formamque reuocari nisi admittiones atque concretus
puluis facillanum, omnium genitalium feminum
collectam conciperet fecunditatem.

Quicquid pari menti de vniuersali luce exitura
scribere, vniuersum hominum, animaliumque
reliquorum genere Cataclysmis atque Epirosi luce
deleri opinatus est, omnia istum reparari, quod
Sollanum Calique ris, elementorum viribus
mixta, omnia rursus fingat, atque agentia
intelligentia vigore perforat. Verum his non
ad stipulamur qui ruinas vniuersales esse praedicant,
contra quas mox dissethori sumus, et hic fidei
et Quicquid auctoritatem adducimus tantum re
fidem faciamus de mundi vniuersitate, ex illius
per Cataclysmos et Epiroses, redeintegratione et
renouatione in his inferioribus facta. Quae
partim aliis auctoritatibus fulcire haud difficile
est.

¹
Ciceronis testimonium adducimus dicentis
prophetae visiones et exustiones tyrannum, quas accidere
tempore certo necesse est, non modo non certum, sed ne
diuturnam gloriam nos assequi posses, quod Macrobius
omnino confirmat eleganti, in Somnium Scipionis
Commentario, Mandum, inquit ille semper fuisse

¹
in Somn. Scip.

lib. 2. cap. 10.

Tractatus

Philosophia author est; res vero humane ex
 parte maxima saepe occidunt, manenti Mundo, et
 rursum oriuntur, vel eluisione vicissim, vel
 exustione redeunt. Cujus vicissitudinis causa
 vel necessitate, talis est: Ponem Aethereum Physici
 Tradiderunt humore nutiri, asserentque ideo sub Zona
 Caeli perusta, quam via Solis, id est, Zodiacus
 occupavit, Oceanum a Natura locatum, et omnis
 latitudo qua Sol cum quinque vagis et Luna
 vltro Citroque discurnunt, habeat Subjecti humoris
 alimoniam. Cum ergo calor nutriatur humore, hoc
 vicissitudo contingit, ut modo calor, modo humor
 exuberet; Euenit enim ut ignis usque ad maximum
 enutritur augmentum, haustum vincat humorem;
 et sic aëris mutata temperies licentiam praestit
 incendio, et terra penitus flagrantia immitti ignis
 uratur, sed mox impetu caloris absumpto, paulatim
 vires reuertuntur humori: cum magna pars ignis
 incendiis erogata, minus jam de renascenti humore
 consumat; ac rursum longo temporum tractu ita
 crescent humor alius vincit, et terra infundatur
 Eluio; rursusque calor post hoc vires resumit.
 Et ita fit ut manenti Mundo, inter exuperant
 caloris, humorisque vicem, humanum Cultus cum
 fominum genere reperitur verdat, et reducta
 temperies, rursum novertur.

in lib. de
 Mundo

Mercurius Trismegistus Aegyptiorum Sacerdos

De Mundo Cap. 5. ^{um} 291

De Dijs et Sacerdotum decet, recte Lactantius, —
De istis vicissitudinibus loquitur, ad Deos illas
referens, et dicit, Deum ad amouendam Mundi
Senectutem, Sceleraque hominum Depellenda, Nunc
Cataclysmum, nunc Exustionem, nunc vero
populares, et lati hominum genus deuastantem
morbum inducere. Cum haec cuncta contigerint, —
tunc ille Dominus praeiudicatus, vnus gubernator mundi. —
intuens in mores factaque, sua voluntate vitis restituit,
malignitatem omnium vel illuione diluens, vel igne
consumens, ver mortis pestilentibus vbiq; per diuersa
loca dispersis spiciens, ad antiquam faciem Mundi
reuocari, et et Mundus ipse adorandus videatur et mirandus.

Nemesius, ex stoiconum opinione, ait Nullas emittit Cum
ad idem, et in longitudine, et in latitudine, signum referuntur,
in quo antea iam fuerunt, certo temporum ambitu iustitiam
et conflagrationem rerum officere, et de iustis Mundum eodem
restitui. Et quoniam hydra similiter reuertitur, omnia
quae in superiori ambitu fuerint, immutabiliter effici. futurum
enim rursum Socratem et Platonem, et quemcumque hominum Cum
iisdem et amicis et Ciuitate, et eadem cuique euentura, et eadem
tractaturum, omniaque Ciuitatis et pagos et agros similiter restitui.*

Cui proposito Seneca verba non sunt praetermittenda, ² Moss, inquit ^{Epis. 36.}
Ole, quam pestinetimus ac recuperamus, in hinc vitam, non
Epici. Venit istum dies qui nos in lucem reponat, quem multi
recuperant, nisi oblitus rediret, atque istam restitutionem inuisi
non sint, sed sepe fieri, imo in finis et sine ulla Reminatioe)

¹
Diat. Lyon.
cap. 38.

eadem referri: Nilil vero fieri noui, quod non prout
fuit, sed omnia eodem modo sine ulla variatione, etiam
atque ad minima quoque euentura. Atque propter istam
Restitutionem dicam aliqui Christianos reuocationem
Corporum a motu ad vitam imaginari.

de Doct. prom.
cap. 25.

Galeotius Martius, ex Mathematicorum doctrina, scribit
motu Sphaeram octauam, secundum iuniores et perspicaciores,
Sexagesimo quoque anno una parte, et non Antichimo, ut
Hijarius, Platonique tradiderit, in quo quidem motu, fuit
ubi, ubi nunc est Cancer, erit aliquando Capricornus, ignum,
et ob hanc causam regio haec nostra quae imperium habet,
nimio Calore flagrant inhabitabilis exustaque erit, et
sic de Exsiccatione pro loci conditione fiet, nam quae sole perusta
nunc est, temperata reddetur: etiam propter Iodraci obliquitatem
capricornium est vicinior hinc quam Cancer: Sol namque
Cancerum obtinet maxime distat a nobis: et e Contrario
Capricornium tenent, vicinior est. Cum hic Solis radius
Mundi in Cancro est, eius radii quasi perpendiculares ad nox
defluxi valde reflectuntur, et radiorum reflexio caloris est
causa, reflexio igitur sola et non proximitas solis nunc
calefacit, quia distantia magna contrahit. Sed Cum
Capricornium obtinet Sol vicinitate quoque modo calefacit, sed
radiorum reflexio fere nihil operatur, est enim per exigua,
quia per transversum jaciuntur, et hoc pacto nequeunt reflecti,
nihilque profecto in flammam. Sed Cum Capricornus Cancro,
atque Cancer Capricorni locum obtinebit, in hac nostra
habitabili nunc regione, cum reflexione radiorum recta,
tum etiam solis vicinitate laetior erit et tunc in omnia

De Mundo Cap. 5. ^{um} 293

ardere Cogantur. paulatim enim hoc fit, et nunc una
particula, deinde alia, et sic deinceps, antequam in dies
proximior est. Sarcileces igitur hinc, et ardore desolabitur,
quod Mundus quoque diluio pereat, eadem ratio faciet;
Aqua enim ad motum octavae Sphaera movetur, ita ut sit
tota ubi olim mare: et ubi nunc est mare, terra fiet.

Sarissimi ejusmodi mutationibus et naturae vicissitudinibus
Mundo universis invidiam inferri existimant. sed Numenius
apud Eusebium id intelligi non debere declarat. non enim,
inquit ille, in Mundi fabrica, qui secundum maximas
consumptiones fit, proprie invidiam accipiunt illi, qui in ignem
omnia resoluuntur, quam vocant exustionem: sed pro
Mutatione secundum naturam, utitur justioribus verbis;

Atque Cum haec naturae vicissitudines sint potius rerum
mutationes, quam exita, non difficile est credere, illas
nunquam fuisse adeo universales, ut non in Superflua
multae terrae partes istarum mutationum experiret; et
animalia quaedam tum ex hominum, tum ex bestiarum
genere, quae multiplicando genere quaque suam separaverint.
Verisimile enim est Naturam, Cujus lege, Ratio, et ordine
Cetero haec eveniunt, ejusmodi reparationi prospexisse, et rerum
perpetuitati consuluisse earundem renovatione. Averroes
id affirmat, dicens, Diluvium nunquam adeo pervidisse terras
fundasse, quia aliqua eaerint animalia: Nam Cum
Sollanum diversa se potestate, si quarundam in Scythias
fundatis; alias diversa ac partim contraria virtutibus aliud
possibile officere. Macrobius ejusdem omnino Lustritiae est.

¹
lib. 2.
cap. 10.

²
In sum. Scip.
lib. 2. cap. 10.

Tractatus

Nunquam, inquit, sine Eluvio, sine Exustio, omnes hurae,
aut omne hominum genus vel omnino operit, vel penitus
exurit. Aegypto Curt. in Plato factum in Timaeo, nunquam
nimietate humoris, vel Caloris: unde et infinita annorum
Millia in Aegyptiorum monumentis, librisque
releguntur. Certe igitur hurae partem jactu necioni
Asperitate, Seminarium jastaurando generi humano sunt:
atque ita contingit, ut non rudi Mundo, rudes homines
et Culturae incerti, cujus memoriam insubripit subditus, In-
teritae oberrent: et Asperitatem paulatim vaga fertilitas
exuti, concilia lula et cetera natura instruat patienter.
Sic quo primum jactu eos mali nescia, et adhuc astutia
inexperta simplicitate, qua nomen auri primis Saeculis
vritus promouet, tanto facilius in auiuos Lupis
Amulatio, qua primum bene incipiente, in pruidam
latititer euadit. et ex hac jam nascitur, quidquid generis
hominum post sequenti luce Saeculae expulsi. Haec est
ergo qua rebus humanis puerandi, atque istum occurrandi,
incolumi Mundo, vicissitudo variatur.

¹
Sunt, Timaeo:

Sed Macrobio Platonem ipsum subnectamus, N^o narrat
Solonem in Aegyptum olim profectum et in urbe Sai-
commorantem aditisse aliquando Aegyptios Sacerdotes, quos
Cum ad prisa referenda prouocaret, ipsum ex graecis a-
rethustissima quadam narrauisse, ac huiusmodi numeru-
tum omne et Sacerdotibus ei dixisse, O Solon, Solon, non
Graeci semper pueri estis, Senex autem Graecus non est;
Iuuenes, estis auiuis omnes, nullam enim in ipis habetis

De Mundo Cap. 5. ^{um} 295

Ex veteri narratione priscam opinionem, neque
aliquam disciplinam tempore Cauam: horum ergo
Causa haec est. Multi et multis modis hominum spiritus
fuerunt, et eorum, maximi quidem per ignem et aquam,
in finitis autem aliis alii breuiores. Nam quod etiam
apud nos fertur quod aliquando Shaiton Solis filius, iunctis
Equis, patris currum conscenderit, eo quod non secundum Patris
iram illos agitare poterit, quae in terris sunt combusterit,
et ipse fulmine ictu perierit, haec fabula quidem figuram
praefertur dicitur: veritas autem et eorum quae circa terram et in
Caelo circumuoluuntur permutatio, quae per longa tempora contingit,
eorum quae in terra sunt per multum ignem corruptio. Tunc igitur
qui in montibus et alios ac riuos locis habitant, magis percuti
quam hi qui ad flumina et mare habitant; Nobis autem. Nihil tamen
in aliis scinator est, tum ex hac angustia tunc nos feriat. Cum
autem rursus Dei, (id est corpora caelestia) terram aquis purgantibus
diluta inuiderunt, qui quidem in montibus sunt, conseruantur
luculenti et pastores: qui vero in Ciuitatibus apud vos, in mare
et fluminibus feruntur. At in hac regione neque tunc, neque
aliare, ex Aquarum in agras aqua influunt, immo contra ex
inferniis emergere solent: unde et aliqua Causa, ea quae
antiquissima dicuntur, veritas autem ita se habet;
In omni loco ubi non ingens frigore aut Aestus accet, modo
duplium, modo paucior, humanum genus est; quaecumque vero
aut apud vos, aut hic, aut etiam in aliis locis, de quibus in
narratione percepimus, aut pulchro, aut magna facta sunt, aut
alio modo insignia, ea omnia ab antiquo hic in templis scripta
ac confirmata sunt: apud vos et alias gentes recens facta sub

Tractatus

Unde in litterarum referuntur, et in omnia ea quibus
 Civitatis opus habent, et rursus per consuetudinem amorem
 velut moribus, venit ipsorum celestis fluxum omnia abripimus,
 et rursus sine litteris ac modis relinquimus, quare rursus juvenes
 ab initio euadunt, ut qui nihil sciunt, neque ex his quae hic,
 neque quae apud rursus praeter tempora fuerant, quae igitur nunc,
 O Solon, de posteritate apud rursus successione recensuisti, parum
 quiddam a quivislibet fabulosa differunt. Nam primum quidem
 unum horum diluivum novisti, cum multas antea fuerant, deinde
 Clarissimum ac optimum genus hominum in vestra regione
 fuisse nescitis, ex quibus et tu, et tota civitas vestra nunc
 est, modico semine, quondam relicto; At vos haec latine co-
 quod sapienter ad multa saecula litteris carmenit.

Cap. 30

Quae Platoni loco et nostro proposito convenit quod Ocellus
 Lucanus scriptis, Terra partem, inquit ille, ut mutantur et
 intereunt, Interdum quidem cum altera pars maris effunditur,
 quandoque vero cum terra a ventis et aquis, quae in ipsam
 latenter ingrediuntur, dilatatur ac dirimitur; terra tamen
 Constitutio nunquam antea profuit interit, nec post illo tempore
 interitura est. Quae propter quod dicitur Historiam Graecam ab
 Thaccho Argivo initium duxisse, sic est interpretandum, ut non
 ab aliquo primo principio, sed aliqua eius mutatione quae acciderit
 ortum habuit. Nam terra Graecia antea sapientia fuit, et post
 haec etiam erit, Barbara, non modo quod exules ad eam a aliunde
 Commigraverunt, verum quod a Natura id etiam proveniat,
 quae tametsi nec major redditur, neque minor, recitior tamen
 saepe est, et rationes nostri principium sunt.

Aristoteles

De Mundo Cap. 5. ^{um} 297

Aristoteles in primis hanc mutationum vicissitudinem
declarat, et fidem indubitatum facit, non solum illas non
esse universales, et non fieri in cunctis hinc partibus, sed
modo in istis, modo in aliis, adeo ut semper pereantibus, aliqua
superstint: venum etiam manifeste ostendit hinc mutationibus
et vicissitudinibus ab aeterno ordine naturae constitutis, —
Mundum nostrum quasi effectum renovari: et quamvis per
partes atque membratim id fiat, Terra tamen Universa —
longa sed Costa tandem temporum successione accideri
necesse est; idque non semel, aut bis, sed infinities et
fore et fuisse certum est. Nunc incendis vastamus,
nunc diluimus, nunc Siccis, nunc aqua, cunctae terrarum
partes vicissim cumulantur, unde ubi nunc mare est,
Terra fuisse patet: et ubi terra, mare fuisse, ostenditur
verisimile. Sed haec sunt Aristotelis verba. eadem, inquit ille,
terrae loca, neque semper fluida, neque semper arida sunt,
sed pro fluminum ortu, aut defectu, faciem mutatam suam.
quam ob rem diversitate quoque inter mare et continentem
existit. nec perpetuo alia pro continenti, alia pro Mari
fabentur; sed ubi terra aliquando patuit, mare superfunditur:
et ubi nunc mare, Terra adaggetur: Suspicionem de bene
haec omnia ita fieri ordine quodam et ambitu: quorum
quidem omnium causa et principium inde ducitur, quod —
interiores etiam partes terrae, tanquam herbarum et animalium
corpora juventuti florent et senectute marcescunt: id tamen
inceptione addimur quod illis vitae non per partes haec omnia

Tractatus

Contingere solent, sed necesse est tota simul corpora
 iuuentur fieri, et diminutionem perpeti. Terra autem
 per partes hæc omnia eueniunt propter frigus et Calorem.
 Animala igitur, curru Solis austiores, augentur et
 Diminuuntur: atque propterea terræ partes ita diuersi-
 generis conditionem et naturam habent, ut aliquandiu
 fluida et rigida remanere possint, mox omnibus Aquæ
 mudari, et quasi architectere. alia in loca ad vitam
 accommodata, eademque per partes fluida redduntur: h
 Certum necesse est, locis squalentibus fontis deleri. Qua-
 omnia cum ita eueniant pari quoque necessitate
 præsentitur, ut annes primium, si pluuiores sunt,
 Diminuantur; tum demum exhausti siccantur, et illis hum
 in alias partes distractis, tum alibi pereuntibus,
 alibi que pro talia parte ratione subortis, ipsius maris
 fiat mutatio. Siquidem necesse est mare id loci quod
 antiquam a fluminibus exturbaretur inundasset, discessu-
 ho, omni humore priuare, siccumque relinquere: Contra,
 ubi annuum fluxionibus redundante ex adgestione huius
 Diminuebatur, ibi residere atque iterum stagnare; hæc
 tamen minime nobis comperta sunt cum eueniunt;
 quod naturaliter omnis huius mutatio consequatur ex
 substitutione longissimisque temporibus, si rationem habes
 corpus vite, quem nos conficere possimur. Ac primium
 populorum omnium in hunc modum incomperata sunt, et quidem
 Annulla memoria rerum ita commutatam ab iustis

De Mundo Cap. 5.um 299

Atque ad finem. Inque belli temporibus intentiones
et vastitates tum maxima, tum celerissima sunt: alia
quoque per morbos, alia per stragatibus hinc iunctantur,
et harum quidem alia repente pervadunt: alia vero ita
paulatim ut migrationes populorum non magno pere-
rorum. Sicut: quando quidem alii deserunt regiones suas;
alii remanent, quoad loca ipsa frequentiori hominum
turba alimenta suppeditare possunt, verisimile igitur
est, ut longum temporis spatium inter primam et
ultimam populorum migrationem intercedat, quo quidem
fuit ut nemo ex ijs qui postremo migrent, memoria
reperire possit, quando primum migratum sit: Et si de
ijs qui remanserint aliqui superstitibus vivant, illi rerum
oblivione, propter longum tempus capti sint. Ita judicare
debetur tempore etiam quibus domicilia a singulis
primam nationibus translata sunt, in mutatae hinc
partis, easdemque ex fluidis et palustribus hinc
reddidit incerta esse. nam paulatim sedes in illis firmantur,
ne ampliantur nisi post longum tempus. Quapropter
nullius memoria bene scio percipitur quinam primi aut
superiores atque fuerint, et quo locorum sibi mutatio sedium
facta sit, quemadmodum vel in Aegypto factum Novimus,
hac enim Regio in dies Angustior videtur magis, magisque
exaruisse, a Niloque omnis adaggrata esse. Sed quia
paulatim oblimata, sicque reddidit sunt paludes, et
fominesque finitima loca incolere ceperunt, ideo

300 *Tractatus*

Longinquitate temporis initium rei oblivione juvaluit.
 Itaque Ostia Nili omnia, uno Canopico excepto, manu
 addita non a flumine facta videri possunt. quin etiam
 veterum memoria Aegyptus Theba vocabatur; id quoque
 Zonarus docet, cum ejusmodi mutationum temporibus, ut
 ita dixerim, tam suppar vixent. hujus enim loci
 meminuit, quippe cum Memphide ipsa nec dum omnino,
 aut certe tanta extaret, quod Cetero ita accidit
 rebus similes. inferiora enim maritimaque loca, ut in
 alluvionibus fieri solet, post mediterranea culta sunt,
 quia necesse est quae ipsi circumlucioni propiora
 adiaceat, diutius palustria remanere, cum aequa
 semper extremis in partibus resideant et colligantur.
 At tamen loca haec palustria mutantur et florent:
 quandoquidem loca post squalores in commodiorem statum
 rediguntur, et quae antea modica fertilitatis erant, squalore
 nimio occupata de hinc fiunt: quod terra graeciae atque
 regioni tum argivae, tum Mycenae videmus contigisse. Troicis
 enim temporibus Argiva ob palustre solum paucos
 admodum alere poterat. Mycenae autem omni copiam
 genere florebat, propterea nobilior putabatur. Nunc res contra
 se habet ob eam ipsam quam enyochimide causam: haec enim
 parum commoda est facta, et omnino squallet; illa vero cum
 per id tempus ob stagnationem non satis commoda esset,
 nunc demum tenera reddita est et ferax, quemadmodum
 igitur in hoc angusto sane loco factum deprehendimus, sic
 idem quoque ipsum fieri existimares oportet amplioribus in

De Mundo Cap. 5. ^{um}

301

In locis totisque provinciis, et certe qui pauca
respererunt, uniuersi mutationem causam ejusmodi
uentuum suspicantur, quippe Cum Caelum formatum
sit. quam ob rem mare quoque, ut id quod exhaustum
diminutum iui, eoque magis quod multo pluribus locis
nunc, quam antea, id contigisse videatur: hoc quidem
partim verum, partim falsum est. Nam multo plura
loca nunc in Continentibus patent, quae hanc fluida
aut reperiebantur et rigida, sed Contra etiam res sa-
fabet: nam si perquisiueris, multis in locis superfluum
deprehendes mare, nec hujusce rei causam noua ipsius
Mundi molitioni attribui oportere Censemur. Idem
ridiculum est ob pauca leuique mutationes motum
ipti uniuerso afferre, atque illud idem genitum et
mortale asseuerare, Cum hanc magnitudo nihil sit
perfectio ad uniuersum Caelum, sed hanc potius
mutationum causa ea probanda est, quod per tempora
fato praestituta illa ipse ita effici solent. Quia etiam
ut hyema annuaria temporibus, ita per Centum
magna, que temporum hajectiones grauis hyems,
immenta que aquarum pluuiaum copia incessit:
quae quidem non semper iisdem in locis affluit, sed
talis omnino esse potest qualis eluiis quam tempore
Ducea lionis factam accepimus: nam enim la bea
per Graeciam potissimum peruafit, atque adeo per
veterem illam Graeciam quae ad Dodonum et
Acheloum est: flumen enim hoc multis in Locis

Cuius mutatione facta egi, atque hæc quidem loca
 incolant Selli et qui tum Græci, Nunc Sellene
 appellantur. Cum igitur pluvia ejus generis Aquæ
 redundans, conjicere de bene illas. latis futuram,
 diutiusque remansuram, et ut illam subterraneorum
 freatuum amplitudinem causam esse inquirunt, quare
 flumina alia perennia, alia non perennia sint: ita
 nos excelsum locorum, tum magnitudinem, tum
 densitatem, et frigore talis fluminum nature
 causam affecimus, quando quidem uberrimam illam
 recipiunt aquam, continent et effundunt. At qui tunc
 montis coagmentati assurgunt, parvi tamen et vel in
 morem fungorum foraminibus parvi, vel lapidosi,
 vel argillosi, hæc ita ante consumi arbitari debemus;
 (de his loquor ad quæ tale humorum confluum
 fertur) ut ejusmodi locorum humores magis perennes
 reddantur. nec autem latis longo intervallo magis
 siccare videntur. Cum altera minus fluida aliquaque
 sint, quoad eadem trajectis reuocetur, et magna vice
 imbrium demittatur. Sed quoniam necesse est quoddam
 in universo, mutationum generas effici, quæ ipsius
 universi nec ortus nec interitus habenda sunt (si
 quidem universum remanet) pari necessitate cogimur
 statueri, eadem hæc loca non ea omnino natura esse
 ut semper ex mari et amni tunc fluida sint, et sicca
 videntur. Documentum nimirum e rei euentu Capere

De Mundo Cap. 5um 303

postumide: Nam Ægypticum, quod longe
relictissimorum mortalium asserimur, tractus regionis
omnis nuper facta, atque Nili opus videtur esse,
quod quidem satis intelligitur si ipsius regionis si autem
inspiciatur et natura. Mare quoque rubrum magno
huiusce rei augmento esse debet; medias enim
illius hinc angustias Rex quidam per fodere conatus
est, quod suspicaretur totum illum tractum, si alius
navigabili patret, non parvam mortalibus afferre posse
utilitatem. De vetulitate Sebastium id primum esse
motum memoriae proditum est. Verum mare rubrum
comperisse excelsores hinc Ægypto; atque
primum illum, mox Derium ab interdicendi munere
destitisse, ne immixto mari, a qua Nili corrumpetur.
In quo perspicuum est hac annua uno mari continuata
fuisse. quod idem Causa est cur illa Ammonia Africa
regio demissior, et magis cavis recessibus
discedere videatur, quam ratio inferioris tractus
ferat. Nam constat hinc paludes, hinc ipsam
Continentem, ab alluvionibus factam esse, ac
procedenti tempore, aquam qua concludebatur esse
exhaustam et evanuisse. Quia etiam ad Neotum
lacum tanta accessio ad alluviones fluminum
in eum influentium facta est, ut multo minor
navigia consequendi quatuor homo illum ipsum nunc
libeat, quam sexaginta ab hinc annos, quocirca ex hac
ipsa re facile intelligi potest, illum, ut multos quoque

Tractatus

alios, fluminum opus esse; atque postremo necesse
 esse totum aquis nudari. Nam vero Bosphorus in-
 angustum conducitur, quando quidem alluvionibus
 torquetur, idque adhuc etiam Aspiche percipere licet,
 quomodo factum sit. Pirium aquarum ex Asia
 fluxura, cum litoribus quasi laniam effecisset,
 lacus qui a tergo erat, primum diminuitus, dein
 siccae esse redditur. postea altera lania excurrens,
 lacusque restagnatio consecuta est, idque semper
 ad hunc modum eveniebat, quod quidem cum
 saepe repetiretur, necessario mare quod istas efficiebat
 laniam, longo tamen intervallo in archum Corin^{thi},
 quasi in flumen conversum est; ad extremumque
 hoc etiam ipsum exhauriebat. Constat igitur quando
 tempore nunquam desinet, ac uniuersum perpetuum
 mansurum esse, neque Tanaim, neque Nilum semper
 defluxisse, sed locum unde primum emanant aquae
 aliquando nudatum fuisse. illi enim oriuntur et
 consumuntur, cum tempore genitum non sit,
 nec omnino ad intritum redigatur. de aliis etiam
 fluminibus hoc idem profecti consentaneum
 videtur, quae quidem cum nativa sint et quasi
 intritum consumuntur, nec eadem hinc partibus
 perpetua auferantur proluvia, mare quoque iisdem
 consumetur necesse est. cumque mare semper
 alia hinc partibus aquae primet, alias occupet, liquet
 easdem uniuersae terrae partibus non semper pro certo

De Mundo Cap. 5um 305

Navi, certaque continenti haberi, venum tempore
Conuersi et mutari omnia.

Quemadmodum Aristoteli in hoc non aduertatur; — Com. cap.
1um lib. 2°
met. v.
sed potius omnino contentit, et quae ille narrauerit
illustrat et confirmat hinc deinde. Causa autem
inquit ille, in hoc quod quaedam pars huius mundi
postquam fuerit sicca, seu postquam fuit terra, et terra
postquam fuit mare, complectimur nos hinc sermone
de ea. Et dicamur quod necessarium est dicere quod
hic sunt loca quae facta fuerunt arida, seu terra,
postquam fuerunt mare: et mare postquam fuit
terra. et videtur hoc per sensum ex eis quae
inueniuntur in profundo huius mundi ex squamis piscium,
et de aliis rebus quae non inueniuntur nisi in mari,
sicut dicit Aristoteles. Longitudo temporum, et quod-
dammodum inuolutiones non apparent nisi multis annorum
millibus: et accidit propter hoc quod variantur
idiomata et scripturae, et perduntur seu corrumpuntur,
illa quae de hoc scriptae sunt: aut remanent, et non
inueniuntur aliquo scilicet legere illam scripturam,
vel scripturam quae nunc inueniuntur in locis ruinosis
Egypti. Et etiam possibile est ut fuerint motus statim
omnes homines qui viderunt hoc, aut illi quibus peruenit
talis inuolutio: et hoc vel propter diluuium quae sunt in Mundo,
aut propter bella et pestilentias, et uniuersaliter ab
abextinctis: Cum autem hoc sic ita, et declaratum est
est huius^{modi}, dicamus nos quod Causa propinqua hinc sunt

Tractatus

quædam pars terræ arida postquam fuerint mares: et
 Mare postquam fuit terra, sunt generationes fluminum
 et fontium. Nam cum facta fuerit humida et irrigata
 aliqua pars terræ, fiunt in ipsâ flumina, et expanduntur
 ad loca illius terræ, ita ut Cooperiant aquæ illam partem,
 et fit mare; et è contrario, id est, quod cum exsiccatur
 terra pars, exsiccantur flumina, et fontes quæ sunt in eâ: et
 exsiccantur propter hoc maria ad quæ vadunt illa flumina;
 et fontes de necessitate: et non est impossibile, ut sit
 causa in aliquibus in hoc, nisi quia maria exsiccantur per
 hoc quod vadit ad ipsa ex fluminibus, et facta in terra ex
 parte ex qua procedunt ad illa ipsa flumina, et augmentatur
 mare ex aliâ parte, sicut fieri videmus in magnis
 fluminibus, scilicet quod ipsa mutant vias suas. hæc sunt
 causæ propinqua huius causæ autem remote sunt, motus
 solis in suo Circulo obliquo, et motus aliarum Stellarum.
 Nam sicut hæc sunt causæ ultima in termino omnium
 generationum et Corruptionum, et cuius diximus, causa
 in corruptione multorum eorum est propter remotiorem
 eorum: et propinquitatem eorum est causa in augmentatione
 sui generatione eorum: et sicut inuenitur in omnibus
 generaliter aliquod tempus in quo sunt, et aliquod in quo
 Corruptur, propter mutationem causæ generatiuæ et
 augmentatiuæ, et est tempus semel habitis: ita inuenitur
 talis dispositio in partibus terræ et maris, et ideo, ut
 inquit Aristoteles, terra Ægypti nunc procedit ad
 corruptionem, ipsa enim fuit mare, sicut narrat Geminus,

De Mundo Cap. 5. ^{um} 307

Et alii; et postea arida seu terra: et ipsa nunc procedit
ad siccitatem donec corrumpitur; et ideo non descendunt
in eam pluvia, sed homines illius vivunt a Nilo, qui ibidem
augmentatur, seu est.

Quae supra dicti auctores narrant de terra Aegypti, quam
quondam fuisse mare asserunt, confirmantur ab Herodoto,
et Diodoro Siculo; In Aegypto, inquit Herodotus, sacerdotes
aiebant, et mihi ipsi videbatur esse, quondam esse
regionem Cuius pluraque pars acquisita Aegyptiis est: —
siquidem quod inter montes supra Memphis urbem positos
medium est, videtur mihi sinus maris aliquando fuisse. et
deinde loco eodem, est autem inquit Arabica regione non
procul ab Aegypto, sinus maris exiit ex eo quod
vocatur Tabrum, amplissimus: in quo sine quotidie
reciprocatione aquarum, vadit in estuarium est. Porro
alius ejusmodi arbitror sinum existisse qui in Aegypto
factus veluti est sinus ille Arabicus. Quod si in hunc
arabicum sinum Nilus velis alucum suum convertere,
quid prohibebit assidue fluentem quin intra viginti
annorum millia illum obtinet. Ego enim credo intra
decem millia annorum qui autem me natum transeunt
Siculi sicca facta sunt, nimirum et sinum
siccanum fieri posse etiam multo quam hic est.
majorem a tanto flumine tanquam operoso. Itaque
quae de Aegypto a referentibus audivi, ea et ipse
ita habere existimo, quippe cum videam et
Aegyptum esse in perfectum a terra contigua, et

Tractatus

Conchyliis existere in montibus, ac Salsuginem
 exudare, quae etiam pyramides corrumpat: et solum
 hunc montem qui in aegypto imminet Memphis, arenas
 habere. Braheica regionem hanc nulli alibi continere
 assimilari esse, sed nigram terram et fragilem habere,
 non potest hinc ex alluvionibus ab Aethiopia, flumine
 deucto. * Sed non praetermittendum quod praemisit idem
 Strabonem loco citato, nimirum, Sub Mene Rege annum
 Aegyptum, praeter Thebaicam Provinciam, Salustrem fuisse,
 ex eaque nihil eorum quae nunc sunt supra stagnum Myrius
 exhibisse, in quod stagnum a mari per flumen septem diebus
 navigatur: quod manifestum est ei qui si antea non
 audierit, tamen insperem, Aegyptum, ^{In}quam Graeci
 navigant, accessione esse terrae, ac fluminis donum: quin
 etiam loca quae supra stagnum hoc sunt, ad terram usque
 diem navigationem; tam vero cum Aegyptum versus
 in alto Euphrate tenent, ab eis procul ab ea adhuc diuina
 navigationis spatium, patiens super eam etiam in aqua
 undecim alia passuum: quae res declarat eam esse
 humum aggestam. * Aque haec Herodotus, Diodorus vero
 Siculus, etiam, inquit, Aegyptum olim non terram firmam
 habitabilemque, sed mare quondam exhibisse eam asserunt
 Aethiopes, hinc post modum Nili inundatione ex Aethiopia
 aduecto, exaggrata a flumine terra, paulatim factam
 continentem, quod in ostiis fluminis conspici licet.
 Annis enim singulis novis materiae inundatione
 Nili ostiis apposita, cedit pelagus ob cumulos terrae
 superinductae.

De Mundo Cap. 5. ^{um} 309

Superinductæ. *Im* regio omnis incrementum a b
Ethiopia a terra allati capie. *Sic* Herodoti et Diadori
citatis locis maxime congruit quod Suidius Cecinit,
de vicissitudinibus quibusdam aliorum locorum, quæ
naturæ lege atque præscripto accidere in Mundo
affirmat, *Sic* versibus

Metam. 16
cap. 4.

Nil equidem durare diu sub imagine eadem
Crediderim; sic ad ferrum venitis a b auro
Sæcula: sic toties versa est fortuna locorum
Vidi ego quod fuerat quondam solidissima Tellus
Esse fretum, vidi factas ex aquore terras,
Et procul a pelago comæta jacere marine.
Et vetus iuuenta est in montibus anchora Summis,
Quandoque fuit campus, Vallem decursum aquarum
Fecit, et eluis mons est deductus in aequori
Et que paludosa siccis humus areto arenis,
Quæque sitim tu levant, sanguata paludibus hument.
Sic fontis Natura novos emittit, at illic
Clausi, et antiquis tam multa tremoribus orbis
Flumina prosiliunt, aut cæcæcata residunt.
Sic ubi litreno Lycus est epotus hiatu
Existit procul hinc, alioque renascitur ore.
Sic modo combibitur, lacris modo gurgit lapsus
Aeditur Argolicis ingens Æna finis in Anais:
Et Mysum capitis que sui, ripæque prioris
Demittisse ferunt, alia nunc ire Caycum
Fluctibus ambitæ furant Antissa, Phasisque,
C.C.

Intractatus

De Phœnissa Tyros, quantum nunc insula nulla est;
Leucada continuam veteres habuere coloni:

Nunc freta circum eunt. Hanc le quoque juncta fuisse,
Dicitur Italia, donec confinia pontus

Aethiæ: et media tellurem reperit unda.

Si quaras Helicen et Durin, Achaidas orbes,

Inuenies sub aquis: et adhuc ostendere naua

Inclinata plent cum moeni bus oppida mergit.

Lu. nat. lib. 6.
cap. 32.

De istis oppidis Seneca sic loquitur Helicen Durinque totas
mores accepit, supra duo oppida navigatur: duo autem
quæ nouimus, quæ in nostram notitiam memoria literis
seruata perduxit; quam multæ alia multis aliis locis sunt
morta. quæ populor aut terra in se, aut mare inclusa.
Ex his omnibus supracitatis locis colligitur non unam
rem esse quam proponimus; nimirum, Terram aliquando
fuisse quod nunc ^{aqua} terra est, et sic vicissim magnis
ejusmodi mutationibus hæc nostra inferiora ab æthio-
renouari. Minime etiam aliquando sunt illuiones in
locis mari et fluminum oris adjacentibus; atque hæc a
ventorum vi maximè inducuntur, ut probat Aristoteles, et
id experientia quoque ostenditur, inquit Magius, si quidem
Alexandri Magni Arx, de quibus Justinus lib. 2.º, et alii
meminerunt, sub ægypticâ linâ in oriente, cum in sicca
tellure tanquam aquarum limite extructa esset; nunc mari
adposita, duobus millibus passuum a litore absum, non alia
(ut mathematici volunt) decausa, nisi quia propter motum
Cælestis viam, sensim aquas procedente illuc se affudit.

De Mundo Cap. 5. ^{um} 311

Contra vero Gades, siue feculis Columæ, sub eadem et typicâ liniâ in Occidenti a Naturâ, vel ab ære, ut ferunt fabulæ, posita prope aquarum termino assignata, jam a maiori totidem passuum millibus distant, fluctibus amplius non alluuntur, quâ re animaduersâ, causâ tamen ejus ignoratâ, nonnulli terram ab Orienti Occidentem reversâ, sequi motu rotari (scilicet) dixerunt. Sed hi toto errant Cælo, cum oportere terram immobilem consistere, ac ipsam moveri omnino sit impossibile, ut Aristoteles optimis atque inconvulsiis argumentis contradii, rerum mutationes ex minimis illis ortæ plurimum laud, nullius fere sum momenti magnarum respectu, in qui laud nihilominus ea omnia conspiciuntur accidentia quæ in maximis. Minima sapienter et frequentius; Maxima rarius, et non nisi longo seculorum intervallo cœnere solent. Nulla fere sunt gentes quæ minimarum mutationum non meminere quam plurimarum. At Maximarum, minus tantum aut aliter meminere; non quod infinites hæc sicut et illæ ab æterno non contigerint; sed quia hominum memoria non ita distenditur, ut ea quæ non nisi plurimorum seculorum intervallo sunt in Mundo diu conservare et perpetuare possit, ob rationes quæ ab Aristotele et Lucretio, supra adduximus. Qualescunque fuerint maximæ unquam mutationes, nunquam universales ullæ fuisse patet ex his quæ jam dicta sunt. omnium quæ ad nos pervenerunt,

Tractatus

Et quarum monumenta scriptis conservata fuerunt,
 famosa est illa quae in lege Moaisca praedicatur
 inundatio, dicta Noacica. A Noe, ab illa praeservato, nomen
 sumpta, hanc uniuersalem fuisse, Iudaei Christianique sibi
 persuadent; sed falso, et hac solum ratione ut illam linguam
 poenam omnium hominum peccatis statutam, et a Deo missam,
 rei omnium Carnem uiuentem quae in limas erat occideret,
 significari. Venum quae de hoc diluio Noeisco Moaisca scripta
 tanquam a Deo missa, et omni generi humano exitio,
 Superque uniuersam terram diffuso, falsitatis omnino
 arguuntur, variisque argumentis, et primum id Colligitur
 ex iis quae Berossus, et Josephus ex Nicolo Damasceno
 Historico referunt. Berossus quidem, Unus, inquit, inter
 gigantes, Cui nomen erat Noe, timens quam ex Aethiopia
 futuram prospicere eadem, nauim iuxta Arca uocantam
 fabricari cepit. [†] Haec uerba ostendunt Noe a Deo huiusce
 cladis non praemonitum fuisse, Cum ab aethiis illam
 accepisset. quod equidem rationi consentaneum magis uidetur;
 Nam Cum ex ordine naturae uicissitudines et mutationes
 perpetuae in hoc inferiori Mundo Certis et statutis temporum
 interuallis accidant, Cujus rei Caelum motus causa est,
 quem Mathematici astrologia aut prauidere consueuerunt,
 non alienum a ratione est existimare Noe istam
 eadem hoc modo prauidisse, et ab illa sibi praecauisse
 absque ulla Dei Auxilio. Quod intus Coniici potest
 ex iis quae Josephus ex Nicolo Damasceno retulit,

De Mundo Cap. 5. ¹¹¹⁰

313

En, inquit, Super regionem Myriarum magnus Mons
in Armeniâ nomine Baris, in quos multos profugos
servatos ferunt, diluuii tempore, et quemdam arcâ vectum
in hujus vertice fuisse, qui fortassis is fuit de quo etiam
Moses Pudaorum legislator scribit; In hoc notandum est
quod dicit, multos profugos servatos fuisse, Praeter
illos nempe qui in arcâ conclusi cum Noë erant: hoc
enim verbum multos, designare videtur alia pari-
togenio, quo Noë, servatos fuisse, et sibi ejus exemplo
præcauisse; quod satis quidem innuit, cum dubium an
Arca hæc sit eadem illa de qua Moses loquitur: Non
soli Noë hoc esse ab exitu vindicandi ingenium
concessum est; non Deorum monitis, non aliorum quos
est exemplis; provida Natura omnibus in hac re
contulit, ut sibi quisque opem ferat. Servationum
multi olim perire diluuiis, sed multi etiam evasere,
apud Sines, apud Græcos, inundationes multas
contigerunt: Aegyptii quoque diluuiorum semper, ut
inquiunt, experiri, et sibi inundationibus interdum
afflicti fuisse: et apud hos omnes, absque Deorum
monitu et sine miraculo ullo multi exitum effugere
ad montis excelsum et alta loca confugerunt, ut
Platonem in Timæo scripsisse, supra retulimus. Unde
colligi potest Mosem Judæis imposuisse, in diluuii
narratione, et in hac, miranda potius quam vera,
deluti poetam cecinisse. Præterea quæ illud diluuium

Tractatus

praecessisse, et subsequutum fuisse scribit, mendacii
 proinde et fictionis reum illum Conuincunt, Cum
 ea Deo attribuit. Nam verisimile est quod scribit
 6° Genesios, Deum pariter hominem fecisse, et
 tactum dolore cordis inuincere dixisse, Delebo
 hominem quem Creavi, a facie terra, ab homine usque
 ad animalia, a reptili usque ad volucres caeli, &
 pariter enim me fecisse eos? Quanta enim sunt in
 hoc absurda et impia? Deum pariter Mose
 inducit, id est, imprudentem, qui, quid faceret, nunquam
 cognouerit, injustum illum facit qui tantam animalium
 brutorum insontium multitudinem de leuere: quid enim
 peccauerunt bruta? Si, quia propter hominem Deum
 illa Creauit, extincta fuere: quare non etiam pisces
 extincti fuerunt, qui hominum quoque causa Creati
 fuerant? quare non potius aliud exitii genus quam
 diluuium misit, quod et pisces, et terrestria
 animalia Consumeret? quare denique deleta sunt et
 quae ideo eorum causa nunquam facta fuere? nec
 pena digna reputanda esse videbantur. Nuxa profecto
 nuxa, ejus modi narrationes sunt: et nugarum est
 cumulare quod Mose scribit sequitum esse diluuium.
 Namque 8° Genesios dicit Deum pluviam pariter
 quod scilicet homines de leuere; et miseratum eorum
 non amplius illorū plagā ejus modi percussurum
 pollicitum esse, eo quod animaduertiret sensum et

De Mundo Cap 5. ^{uno} 315

Cogitationem cordis humani in malum pronam esse ab adolescentiâ, quasi Deum ignorasset ante diluuium quale esse hominis ingenium. Et Non meliorem fuisse illum hominem excusare, aut perniciem, cum adhuc remedio erat locus, quam post exitium quod reuocari non poterat. nefanda sane et impia de Deo Moses narrat; et conuictivum argumentum contra diuinitatis opinionem esse videtur, quod Moses impune sic loquutus fuerit. Deum enim hominem etiam insipientem multo viliores reddi, quem toties paenitentium factorum bonorum et imprudentium fecerit. Nam aut iustum erat hominem extinguere: aut iniustum. Si primum, quare perire fecisset? Si secundum, quare fecit? impium equidem est ejusmodi imprudentiâ argumentum in Deo admittere. Multa etiam alia sunt a Mose de Deo scripta quae sunt omnino absurda et ridicula: ut illud, quod fingit illum dixisse, 6° Genesios, non permanebit spiritus meus in homine in aeternum quia caro est, eruntque dies illius Centum viginti Annorum. Nota, quod antea homines multo diutius vixisse scribit, ut Adam quem Nongentis triginta annis vixisse dicit, Seth nongentis duodecim, Enos octingentis quindecim, Methusala nongentis sexaginta novem; Lamech septingentis septuaginta septem; et tum Deum vultum hominibus factum vitæ eorum ad Centum.

Tractatus

Viginti annos redegitte. tamen experientia quotidiana
 mani festum fit nullum senex a primis seculis tandem
 vixisse. quin etiam Moses ipse 119. Hunc seos dicis multos ultra hunc
 terminum vitam produxisse, videlicet post exactum diluuium. Dies
 Thare ducuntur quinque annorum factos fuisse scribit. Arphaxad
 postquam genuit Salem, trecentis tribus annis vixisse, et illum
 triginta quinque annis natum genuisse; qui collecti trecentos triginta
 octo annos conficiunt; Omitto Echem, qui multo Deutibus quam
 Deus minaturus fuerat, Moses vixisse dicis, ex quo mani feste ostenditur
 Deum quasi infantum, et omnino male memoratum, sibi que
 contrarium plane fecisse, quod omnino impium esse nullus non
 videt. hanc autem longissimam Satriavicharum vitam fingentium
 esse quis dubitauerit? et Mosem, ex ignoracione eorum rerum
 que longe diluuium antecedebant, illud excogitantes esse
 mani festum; et ab ipsa mundi prima creatura, usque ad diluuium,
 sicut a diluuiio ad suum usque tempus, rerum et hominum
 seriem contulerit, aliisque ignota tempora, et Historiarum
 incompleta, sibi a Deo reuelata esse persuaderet. Verum
 non magis fides adhibetur ejusmodi Vitae
 Satriavicharum longissimae quam diluuii narrationi bibe.
 Josephus Regis Moisaicae sectator, sic de illis scribit, plurimi
 auctores (quos nominat) narrant priores illos ad mille annos
 vitam produxisse sed de his quisquam sibi vitam & ueritatem
 accipiat. et quo patet in dubium non immerito reuocari posse
 quod de ista longissimae et ultra naturalem terminum vitam
 productivae scripti Moses. Et cum in hoc mentitum fuisse constet,
 fraudulente ac in creaturae descriptione, et in precedenti bar
 retulimus; in diluuii etiam Noeici descriptione languam

lib. 1. ant.
cap. 4.

De Mundo Cap. 5. ^{um} 317

a Deo missi ad homines propter eorum peccata
extirpandos, et vniuersalis mentium esse non dubitandum
est. sed existimandum eiusmodi mutationes et vicissitudines,
ut supra diximus, ex natura praescripto euenire in
diuersis, imo in cunctis alternatim hinc partibus, et quidquid
Proca Noaticum diluuium tanquam vniuersale Naturae
Religio, nihil magis certa fides eius est, cum ipsorum
Religionis doctorum permulti sic errare et contra sensum
ipsum peccare visi fuerint, quod Clem DD Lactantius,
Primum, et Augustino accidit. Hi enim Antipodas
negantes, tacite Noaticum diluuium vniuersale fuisse
iustificati sunt. Nam si Antipodas, quos noui Orbis
populorum appellamus, non esse affirmauerunt, ad illos quoque
diluuium Noaticum non peruenisse, eos intulerunt
verisimile est, et ideo vniuersale non fuisse. Ad hos
sanctos patres, Antipodas negantes, scripta eorum
mani festo declamari, et praemium Lactantius his verbis
Quid illi, inquit, qui esse contrarios Vestigia nostri Antipodas
putant? nunquid aliquid loquuntur? aut est quisquam tam
ineptus, qui credat esse homines quorum Vestigia sint
superiora quam capita? aut vbi quae apud nos vacent,
vniuersa pendere. fruges et arbores deorsum versus crescere,
pluuias et nives et grandines sursum versus cadere in terram?
et miratur aliquid hortos perfiles inter septem miras narrari,
Cum Philotophi et agroae et maria, et urbes et montes
perfiles faciant? huius quoque erroris aperienda vobis origo

Li. 6. 8. de Jul.
sup. cap. 29.

Tractatus

Et nam semper eodem modo falluntur: Cum enim
 falsum in principio sumpserint, verisimilitudine
 inducti, necesse est eos in ea qua consequuntur incurvare,
 sic incidant in multa ridicula, quia necesse est falsa esse
 qua in rebus falsis congruunt. Cum autem primis
 fabuerint fidem, qualia sunt ea qua consequuntur
 non circumspicunt, sed defendunt omni modo, Cum
 debeant prima illa, utrumne vera sint, an falsa,
 et Consequentibus iudicare, qua igitur illorum ratio
 ad antipodas perducit. Videbam Sydenam Cursum in
 occasum meantium, Solem atque Lunam in eandem
 partem semper occidere, atque oriri semper ab eadem,
 Cum autem non perspicerent qua machinatio cursum
 suorum temperaret, nec quomodo ab occasu ad Orientem
 remearent: Caelum autem ipsum in omnes partes
 putarent esse deuenum, quod si videri immensam
 latitudinem necesse est, existimauerunt rotundum esse
 Mundum sicut pilam: et ex motu Sydenam opinati
 sunt Caelum volui, sic astra, ut longum Cum occiderint,
 volubilitate ipsa Mundi ad ortum referri. Itaque
 Aethiotes Orbem fabricati sunt quasi ad figuram Mundi,
 eosque Caelum portretosque quibusdam simulacris, qua
 Astra esse dicerent, fave igitur Caeli rotunditatem illud
 sequatur, ut terra in medio sine ejus esse iunctura:
 quod si ita ita, terram ipsam Globo simili leui, neque

De Mundo Cap. 5. ^{III} 319

Enim fieri posset, ut non esset rotundum, quod
rotundo inclusum teneretur. Si autem rotunda etiam
terra esset, necesse est ut in omnes Cæli partes
eandem faciem gerat, id est, montes erigat, campos
tendat, maria Constituat. Quod si esset, sequeretur
illud extrinsecum, ut nulla sit pars terra, quæ non ab
fominibus Cælestibus animalibusque incolatur. Sic
pendulorum istos antipodas Cæli rotunditas adinuenit.
quod si quædam ab ijs qui hæc prostrata diffundunt
quomodo non Cadunt omnia in inferiorem illam
Cæli partem: hæc respondent rerum esse naturam,
ut pendens in medium feratur, et ad medium semper
Conuertatur omnia. Sicut radiore videmus in rotas,
quæ autem leuia sunt, ut nebulae, fumus, ignis, a
medio de ferantur, ut Cælum petant. quid dicam de
ijs, nescio, qui cum semel aberrauerint Constantiter
in Multitudinem perseverant, et vanis vana diffundunt,
nisi quod eode interdum joci causa philostophani, Aut
prudenter et scios mendacia diffundenda suscipere,
quasi ut ingenia sua in malis rebus exerceant,
vel ostendant. At ego multorum argumentis probare
possem nullo modo fieri posse, ut Cælum terra sit
inferius. + Atque hæc Lactantius Contra antipodas,
Cui sic D. Augustinus congruit. quod vero, <sup>lib. 16. de
ciu. cap. 9.</sup>
Inquit ille, et Antipodas esse fabulantur, id est homines

Tractatus

A Contrariâ parte terræ ubi Sol oritur, quando nobis occidit, adversa pedilude nostris calcare vestigia, nullâ ratione credendum est, neque hoc ulla historia cognitione didicisse se affirmam, sed quasi ratiocinando: *conjectant*, eo quod, intra convexa Cæli, Terra suspensa sit, eundem que locum Mundus habeat, et in finem et medium: et ex hoc opinantur alteram terræ partem, quæ in fovea est, habitatione hominum carere non posse, nec attendunt etiam si figura conglobata, et rotunda Mundus esse credatur, siue aliquâ ratione monstratur, Non tamen esse Consequens ut etiam ex illâ parte ab æquarum congerie nuda sit terra. Deinde etiam si nuda sit, neque hoc statim necesse est ut homines habeat, quando nullo modo scriptura instrumentitur, quæ narratim præteritis faciit fidem, eo quod e juve prædicta Compleantur: nimisque absurdum est ut dicatur aliquos homines ex hac, illam partem, Oceani immensitate trajecta, navigare ac pervenire potuisse, ut etiam illic ex uno illo primo homine genus humanum institueretur.

lib. 9°

Tractatus Lactantium et Augustinum Historiâ quoque Bavaricâ præditum est, ^{episcopi} Salsburgiæ in Synodo nationali Episcopatu privatum fuisse eo quod Antipodas esse affirmaret, et Lactantio et Augustino in hac re repugnant, ac ex his quæ hodie sensu ipso exprævimur et videmur, manifestum est

De Mundo Cap. 5. ^{um} 321

manifestum est quam falsa fuerit istorum doctorum
ratio. non solum enim Antipodas olim ab illis
negatos, nunc vere existere compertum habemus; sed
etiam homines nobis rebus omnibus, aequiparandorum,
mori suorum videlicet, legibus, Religionem etiam, illic
habitare nouimus; et a vetustissimis temporibus
imo in finibus pene saeculis, antiquitatum monumenta
illos ostendere. Quin etiam narrant diluuiam, aliasque
mutationes se passuros esse, haud secum ac antiquorum
nostri hemisphaerii populorum; Seruianum praesertim
non absimile diluuium Noaeico illi, de quo supra,
referunt. Olim etiam tantam pluuiarum copiam
ex caelo cecidisse dicunt, ut hinc omnino inundata
fuerit, nisi exceptis qui in speluncas montium
fugientes se se receperunt, adeo aditu obstructo
ut aqua nullo modo penetrare potuerit, si Barisae
prius comparatim, et magna pecorum copia, toto
pluuiarum tempore sibi permansisse, intelligentis
 tandem pluuias cessauisse, canes duos emisisse, qui
nullo cano polluti, sed tantum inae facti redeuntis,
Aguas nondum elapsas esse declarauerunt; post
aliquot deinde dies, alios adhuc fons emisit, —
quibus lutulentis et canopis redeuntibus, inde
coniecisse terram aquis esse solutam et liberam.
tum ex speluncis homines egressos hinc a liua
fominae hinc repleuisse, non quidem absque magna
difficultatibus et laboribus ob ingentem Serpentum

Seneca lib. 4.
Hist. nat. cap. 11.

Tractatus

Multitudinem quos terra humiditas in Luto generat, qui hinc ex magnâ parte occidis, securius deinde vitam traduxisse ferunt.* Eiusmodi igitur diluuium apud Peruvianos celebratum, non illud esse quod Noë temporibus accidisse Christiani prædicant patet. Nam id Christiani doctores, diuino, ut dicunt, Spiritu afflato non latuisset, et Deus illis quidem rem tanti momenti reuelasset, quod Cum non factum fuisse comperit habeamus, imo doctores illos nunquam cognouisset, Vel etiam negauisset. Peruvianos et alios noui Orbis populos Antipodas appellatos. fatidum ex horum diluuium non idem fuisse ac Noacicum, neque hoc, neque aliud, qualecunque sit, fuisse unquam vniuersale concedendum est, sed ejusmodi diluuiâ, ut supra dictum est, Naturæ leges accidere, Cum præsertim multa alia tum Noacicum diluuium præcedentia, Cum subsequentia nouerimus. In quibus maxima profecto mutationes orta sunt. horum uero diluuiorum cognitionem accipimus ex Solone, qui tot Platore fer, a sacerdotibus Ægyptiis ista didicerat. Hi autem nouem annorum millia numerabant, ex quo Græcia antiqua Cum antiquis Atlantis in sula populis bello certauerat: et per hoc temporis spatium diluuiâ magna, multaque fuisse aerebant, quibus itaque in gentibus hinc motibus obortis, Atlantis hæc insula in mare submersa disparuit. hoc uero apud Ægyptios

1) Finoro (L. 1.)
Enthâ

De Mundo Cap. 5. ^{um} 323

a Sacerdotibus, & vetustissimis monumentis, et
Antiquâ memoria a. servata erant. Sedulo enim
illi monumentis suis inserebant quaecunque ad
eorum notitiam perveniebant. itaque plura ab eis
prodigia Computata sunt, cui' Herodotus, quam a ^{in hunc}
caeteris hominibus. nam cum prodigium extiterit,
scribunt id observantibus quomodo euenit, et si quando
postmodum hujus similes euenire, exemplo prioris
putant euenturum. Unde valde Credibile esse
videtur quod Plato hic refert de Solone).
qua propter iis quae de diluio Noacico, tanquam
universalis, apud Christianos feruntur, nulla
fides adhibenda est, nam si multa alia diluua
illud praecesserunt, intra novem millia annorum
qui ab Aegyptiis referuntur, quae universalis
non fuisse concedunt, quare Noacicum universale
fuisse Concedetur. Alia diluua quae Noacicum
etiam subsequuta sunt, terrae varias quidem
partes interdum obtinuerunt, sed nullum universale
fuisse auctores nunquam fabulati sunt. quinque
forum memoria ad nos perducta est, quorum
primum Nouimestre sub prisco Ogyge celebratur,
Secundum Niliacum, menstruum, sub Aegyptiis,
terciet ^{et} Bromethoo: sed hoc, mihi potius
alluionem, quam diluuium dici debere putamus.
Cum Aegyptum nullo modo nunquam diluio
aut obrutam, aut labe factam fuisse, supra

Tractatus

revelerimur. 3um bimestre sub Ogyge Attico,
 4um in Thessalia trimestre, sub Deucalione, 5um
 Pharaonicum sub Protheo Aegypto, etiam trimestre.

lib. 1° de civi
 cap. 1° Quidam putant primum illud sub p^{ri}mo Ogyge
 factum idem esse quod Noaticum. sed D. Augustinus
 hujusce sententiae non est: et maximum diluuium
 hoc vocat: illud vero, Ogygium nempe, magnum
 appellat. majus tamen hoc fuisse dicit illo quod
 Deucalionis saeculo, bonam hinc partem inundavit.

lib. 2° de sye.
 2°

Porro² Lucianus Noaticum et Deucalionicum diluuium
 unum idemque fuisse declarat. nam in descriptione
 et narratione diluuii Deucalionis refert ea omnia
 quae in Bibliorum volumine de Noatico scripta sunt.

lib. 6° cap. 1°

Aliud quoque magnum diluuium apud Diodorum³
 siculum legimus, a Samothracibus memoria
 proditum, quod ante Deucalionis tempora a pud
 illos extitisse dicebant. id primum ab Ostio
 Cyanoo, deinde ab Hellesponto erupisse. Bonti
 enim Delagide in modum Stugui fluminis incusse,
 aquarumque inundatione ad auctum, adeo supra
 modum in Hellespontum effluxisse, et magna
 Asia parte. licet mare Asia, diluuiis fuerit absumpto:
 plana quoque Samothracia ora, praesenti mari
 vastata in. at. bonum diluuium nullum uniuersale
 fuisse dicunt: soli Iudaei ac Christiani id de diluuiis
 Noatico Commentum sunt.

Proter ea quae jam supra dicta sunt, quibus

De Mundo Cap. 5. ^{anno}

325
diluium Noacicum uniuersale non fuisse
deklaratur, insuper Considerandum est, si ita
esset ut illud diluium uniuersa terra exstiteret
fuisse, qui fieri potuisset ut alii homines, atque
animantia in orbe nouissime reperi, post
diluium fuissent. necesse omnino fuisset,
quodam ibi a Deo, sicut et Noë, seruata fuisse,
ut animalium genere repararetur, aut post
diluium ea in illa terra fuisse translata.
Primum non conceditur a Theologis Christianis,
Secundum non potuit fieri. nam aut mari, aut
terra illic translata fuerunt. Terra non potuit;
orbis enim ille nusquam cum nostro coniungitur,
neque uersus Septentrionem, neque uersus Austrum,
neque alibi ut docent Nautæ; mari etiam non
potuisse uerisimile est, imo certum. primum
sicut Augustino et Lactantio superioribus
temporibus non fuisset incompertum. deinde
nulla historia probatur quemquam olim tam
vastam navigationem aut intrauisset aut persequisse:
imo pelagus istud innavigabile existimabatur, et
Oceanum, aut Centum quinquaginta ab hinc
Annos, extremos Mundi Limites maiores nostri
Arbitrati sunt, præterea qui sibi proposuisset
et suscepisset omnia illa animalia quæ illic
reperiuntur, et quidem in finita pene hominibus
noxia transuehere. Nullus meo hercule tantum

Tractatus

tamque arduum negotium adgredi cunctis
 esset. et D. ipse Augustinus, ut supra retulimus,
 absurdum esse dixit, putare homines aliquos ex
 hac in illam partem Oceani immensitate trajectâ,
 nauigare ac peruenire potuisse, ut etiam illic
 ex uno illo primo homine genus institueretur
 humanum. multo vero minus cetera animalia
 prope infinita et diuersi generis illic peruenire
 potuerunt. quae propter cum neque mari, neque
 terrâ, animalia vlla, tum ex hominum, cum
 ex brutorum genere, ex orbe nostro in alium
 illum transmigrare nullo modo potuerint;
 et illic tamen cuncti generis animantia
 reperiuntur, populique quam plurimi legibus
 et moribus, non multum dissimiles illis, quos
 apud antiquos Asia, Europa et Africa populos
 in vni erant, constat diluuium Noëticum ad
 illos non peruenisse; Sed illic ab æterno homines
 et animalia cetera, sicut in orbe nostro,
 semper fuisse existimandum est; Vicissitudines
 tamen et mutationes haud secus ac reliquis
 terræ partibus, expectas esse; quod ex diluuiis
 Seruianorum, supra memorato Comperimus
 habemus. quia etiam hanc illorum mare
 quondam fuisse totum simile est, quemadmodum
 immensi illius maris spatium quod inter
 nostrum et illum orbem jacet, hanc quondam

De Mundo Cap. 5. ^{uno} 327

fuisse colligere possumus ex Atlantide
(insula submersione) vel saltem illam terram
partem cum nostrâ Continenter olim fuisse
probabile videtur. sed diluvis ingentibus
vel terræ motibus disrupta et dissociata
fuisse; sicque novum orbem a nostro distitum,
veluti Siciliam ab Italiâ separatam olim
fuisse accipimus.

¹ Hæc loca vi quondam et vastâ convulsa ruinâ Virgil. Aen.
3.
Dissiliisse ferunt, cum protinus utraque tellus
Una foret.

Mores et leges quæ apud novi illius orbis populos etiamnum
vigent similes sane illis, quæ quondam in nobis nostris terræ
partibus erant in usu, fidem faciunt hæc et illa utriusque
hemisphærii terras continenter fuisse. Quomodo enim nisi ita
esset, populi illi tum concordet moribus et legibus esse
potuissent? V. gr. Asia, Europa, et Africa populi olim
pro Diis Solem, Lunam, et corpora cælestia colebant et
venerabantur, hodie vero Computum habemus novi
orbis populos eosdem plene Deos habere et semper que
habuisse et adoravisse. At cum de Diis notionem non
esse a naturâ datam, sed hominum solertia et ingenio
excogitatum fuisse in tractatu de Diis docuimus;
manifestum est, necesse omnino esse ut ii populi qui
primum istam de Diis opinionem habuerunt, et illis
tradiderint, et illas docuerint: quod quidem fieri non potuisse
videtur nisi cum aut continens erat novi orbis terra cum

Tractatus

nostrâ, aut ita contigua et vicinitate facili inter
 utraque populos intercederet. Consuetudo, et quasi quâdam
 necessitudo: diluuit tandem et hinc motibus ut dictum
 est, immane hoc interjacentis spatium, quod nunc mare
 esse videmus, et quod tunc terra erat, submersum et
 aquis voratum fuisse verisimile est, homines tamen
 utriusque partis suppositis moribus et legibus conformem
 perstitisse. Cujus quidem rei memoria, profunda
 temporum altitudine obrui et obliuari potuit.

Aegyptiorum tantum monumentis et paucorum
 fortasse aliorum tam memorandæ antiquitatis vestigia
 quaedam olim conservata fuerant: sed hi vicissim varias
 mutationes perpessi, funditus cum vetustate hâc perire,
 et nisi Bletonis Timæum et Critiam ad nos fortuna
 pertulisset, ista omnia antiquitatis monumenta oblivione
 sempiterna deleta proterea fuissent.

Cum igitur supra declaratum sit ex Bletonis eadem
 istam quæ nostrum orbem a novo dissociavit, Noacici
 diluuii tempora longe antecessisse, et ab hoc diluuiio
 alteram orbis partem tam remotam quam Americam sive
 Antipodas, et novum orbem appellamus, intactam et
 immunem fuisse. quia etiam Aegyptios Balestinos, in
 quæ hoc diluuium Noacicum effusum præcipue fectur,
 confirmatos, hujus fuisse expositis: Cuius in primis
 Lactantius, Augustinus, tota denique Batrum et Theologorum
 Catena qui ante centum et senaginta ab hinc annos

De Mundo Cap. 5. ^{uno} 329

Vixerunt, hunc novum Orbem ignoraverint, et
negaverint, ideoque Noachicum Diluivum ad ista loca
pervenisse laetè inficiati sunt: nihil vetat. Credere
illud uniuersale non fuisse, nam hoc ita certum
et manifestum est ut nihil certius esse possit, itaque
Iudæis, Christianisque uniuersales illud existimantibus
rectè dici posse videtur, quod Sacerdos Aegyptios
Soleni dixisse supra ex Platonis Timæo retulimus,
quæ de posteritatis Successione apud eos recenset
parum quiddam a puerilibus fabulis differunt; nam
annum tantum terræ diluivum novisti, cum multo
antè fuerint. * hæc autem Puncta quæ fuerunt
vniquam et in posterum futura sunt diluivia non
accidunt nisi post multa temporum intervallo, sed
certa et ex ordine naturæ hydenique reuolutione;
et in finitiss hæc ab æterno accidisse necesse est;
quamuis pauca quædam ad nos hominum memoria
perdiderit, innumera tamen sunt quæ vel temporum
vel locorum immentia longitudo nobis abscondit, vel
Scriptorum penuriâ posteris non fuerunt tradita. Nam
cum cælorum motus, a quibus mutationes ejusmodi
Orbem habent, relique terrarum dominentur, et
varia Astrorum apocalastæ, id est, reuolutiones,
diuersitæ terræ partibus fieri necesse sit, ut supra docuimus,
necesse etiam omnino est hæc mutationum genera
evenire, siue diluivia, siue exustiones; et semper
Mundum æternis his mutationibus renouari, quam

Tractatus

Memoriam vetustas etiam aboleuit, et abolitura
 semper erit. Non est primum memoria, Inquit
 Salomon, sed nec eorum quidem quae futura sunt,
 erit recordatio apud eos qui futuri sunt in novissimo.
 Verum quamvis nulla est horum mutationum
 memoria, sola ratio, et caelestium motuum doctrina
 abunde docent has naturaliter et necessario ab aeterno
 vicissim contingere, et cum continua, aeternaque sit
 ejus modi vicissitudo, aeternam per se, habet causam
 aeternam per se, in nullam autem aliam reduci potest
 causam, nisi in Corpora Caelestia. ergo ista naturaliter
 sunt a Corporibus Caelestibus. et ex his omnibus
 aeternam Mundi durationem, in quo infinitarum
 mutationum et revolutionum series in finita
 non deficiat, concludere debemus.

lib. de incant
 cap. 12?

Caput sextum

In quo

Declaratur non admodum
 antiquam esse posse terram
 in Mundo gestarum memoriam.
 Item de tribus temporibus, Aeterno,
 Mytico, et historico recognoscitur
 agitur. de quo anno Magno Eno,

De Mundo Cap. 6. ^{um 331}

Et stupendo annorum numero,
a Baldoide, Egyptiæ et
aliis eorum monumentis
conservato. Ex quibus
Mundi antiquitas, imo
et veritas omnino
conjectio.

Ob diuersas alternasque
mutationes in Mundo factas, quas Superiori capite
declaramus, non antiquam illam, que foret rerum
gestarum memoriam homines seruare potuisse manifestum
est. Cum enim vetera antiquitatis monumenta eiusmodi
cladibus cum homini luce ablata et consumpta essent,
nihil supererat quod fidem rerum facere posset. Nam
homines qui in hunc a diluuiis effugiebant, montium
quidam pastores erant in verticibus montium velut
humani generis igniculi conservati. Ut ait Plato, qui propter
litterarum ignari, et omnis doctrina expertis, Nullam
rationem de rebus antiquis reddere poterant: hæc enim
in solis Civitatibus, vulgo et docentur et discuntur, que
re plurimum in planitie sitæ sunt et ideo diluuiorum
temporibus citius et prius aliis pereunt, penitusque

¹
Plat. in
Timæo

332 Tractatus

Submerguntur antiquam ad montem aqua perveniant. —
 Cum autem exustiones accidunt, furens ignis nulli parvis,
 non magis iis qui montes, quam iis qui vales incolunt, nisi
 intra hinc, et ita dicam, viscera latant, et in altis
 profundoque speluncarum recessibus et antra descendunt,
 hoc enim tantum modo exitum fugere possunt. Naque
 quando has mutationes et clades, natura legibus, hinc
 nostra inferiora experiuntur, omnes tunc Artes,
 Doctrinae, Scientia, et cuncta rerum monumenta funditus
 etiam Cum aliis rebus pereunt, ita ut ex eis nullum
 quidem vestigium, Superesse verisimile sit. inde fit
 et innumera annorum millia praeterita illos qui
 tunc super fuerunt latuerint, et docet Plato, loco
 Citato. Mundusque iis in locis in quibus clades
 istae acciderunt, recessus semper arisur fuerit. Nam
 Cum qui ruinis istis Superstitibus sunt, rudes, ignavi,
 Artium expertis, omnibus privati commodis, et
 incuria Sylvestri non multum a ferarum asperitate
 dissimiles reperiuntur, Cum Mundo nuperime nati
 apud posteros creduntur ab iis, qui illorum vitam,
 historias evolucundo Cognoscunt; et dicunt quo modo
 Succeedenti tempore non frangi illi rusticitatem paulatim
 exierunt, ad politioreni Civitatorumque vivendi rationem
 se se Converterunt, vel peregrinando, et ad loca in hinc
 a ruinis que lenata proficiscendo, et ab illis leges
 et mores, omnia denique quasi nova reportando; vel
 naturalis ingenii Solertia excogitando ea que sunt ad
 Usum vite

De Mundo Cap. 6. ^{um} 333

Nullum ritum, quam quæ ad Societatem pertinebant:
Nati autem, Primi hominum a nobis falso existimantur;
potius quidem ultimi essent dicendi, quia Extrinsecis
extinctis supervixerint. Solum non sunt primi nisi
ratione postivitate, quæ ex illis generatur, sed Cum
id non fiat nisi multis penitus sæculis, ut idem
Plato loco eodem scribit, evenit ut intrinsecis superiora
tempora ex eorum memoriâ dilabantur, et veritate
anteriorum temporum obliuiscuntur, fabulosas fingant
origines ad quas rerum omnium primordia reducunt,
unde ortæ sunt tam variae et ridiculae de hominum
Ortu opiniones, ut 2.º hujus tractatus capite
relinimus; Et Cum nulla gens sit quæ ab ætate
mutationum, vicissitudinumque legem non fuerit
experita, nulla etiam fere est quæ postita quaedam
et absurda deliramenta de origine suâ non prædicet.
Sic vetera prorsus ignorantur, et falsa pro veris
finguntur: Poetisque magis decora fabulis, quam
incorruptis rerum monumentis traduntur, ut Livius ^{in præf. oper.}
loquitur, qui Primi post clades et exitia, sese ad
scribendum contulerunt, vulgatae apud gentem suam
fabulosa rerum præteritarum narrationes Successione
et quasi per manus traditæ, pro Compertis affirmaverunt:
aut quia præterita tempora prorsus ignorarent, Cin
quibus tamen recensendis et plura Scientia et plura
gloria esse, videtur Ipsi fabulas ejusmodi confixerunt,
et primordia rerum finguntis innumeris illustriora quidem

Tractatus

et clariora, sed menti Sani omnino ridicula reddiderunt. Sic inter Ceteros, Iudaeorum legislator Moses, res illas quas diluuium Noadicum praecessisse tradidit, adeo parum verisimiles scribit, ut a fabulis nullo modo differant: illis tamen Mundi, hominisque Creationem fingendo, initium illustre dedit: ut videlicet, ab istis famosior primordiis, Iudaeorum, quorum princeps erat, deducendo genus, nomen tibi, huiusque genti apud posteros majus Conciliaret.

Sic Equidem omnibus qui historias condidit, ejusmodi fragmenta in remotiorum temporum descriptione placuisse quid enim ex hoc praeteritarum rerum profunda oblivione sepultarum, Chaos, vastique temporis silentiis erui passunt curi ac cogiti? Unde fit, ut quemadmodum Geographi, Inquit Blitvortius, describit, quae illis nota sunt, terris ac regionibus, Cum ad ignota pervenire, maria innavigabilia, aut vastas solitudines, et frigore, vel aestu arentia loca, ac inhabitata inducunt. Sic Historiarum Scriptores, traditis rebus quarum monumenta adhuc extant integra, et veritatis aut saltem verisimilitudinis haec etiam incorrupta fides; Cum ad ultra remota tempora, confictas fabulas et rerum monstra adducere solent. Unde Varro, quem temporum descriptionem aperuisse Cicero testatur, Trias, ut refert Censorinus, temporum discrimina esse tradidit. Primum ab hominum, ut voluit, principio, id est,

int. vit. 1. 1. 1.

cap. 2. de
di. nat.

De Mundo Cap. 8um 335

re melius loquamur, ab æthæro ad Cataclysmum
primorem (videlicet notum et computum, plurimos
namque, imo infinitos ab æthæro, qui posthorum notitiam
effugerunt, fuisse superiori capite declamauimus.) et
primum hoc tempus propter ignorantiam eorum que
precesserunt ἀδύοξ, hoc est, absconditum vocatur,
Secundum tempus a Cataclysmo ad Olympiadem
primam: quod quia in eo multa fabulosa referuntur
μυθία, hoc est, fabulosum nominatur. Tertium
a primâ Olympiade ad nos, quod quia res, in
eo geste, veris historiis continentur, dicitur
ἰστορία.

Primum autem tempus quale sit nullo modo
sciri potest, nec, quot annorum sit, comprehendere.
Ecclesiasticus de hoc loqui videtur. Cum dicat, ~
arenam maris et pluvia guttas, et dies sæculi quidem
enumerabis? innumera enim annorum millia, hoc
est, ingentem illum et supra omnem numerum positum
annorum excursum, qui ab æthæro usque nunc voluitur,
infinitosque magnos, seu vertentes annos tempus illud
continere omnino necesse est, quid autem sit magnitudo
et vertens annus ex Astronomorum doctrinâ accipimus;
si Astronomi quosdam et eorum revolutiones Considerando,
que non perficiuntur nisi longo temporum et annorum
circulo, infinitum que esse huiusmodi reperientis illud
certis intervallicis metiuntur, et periodis quibusdam
definiunt, idcirco mentes, Anni, Sæcula, anni que

Tractatus

magni et veritatis excogitati sum. Annum
 insuper dictum est tempus illud quod alia omnia
 tempora complectitur. Quid vero sit mensis, quid annus,
 quid seculum, nullus ignorat. qua propter de Anno
 magno seu veritate tantum et de Deo, hic loquuturi
 sumus. Hunc igitur Annum alii aliter exponunt.
 Et primum Cicero, homines, inquit, populariter
 annum tantum modo solis, id est, unius aevi reditu
 metiuntur. Re autem ipsa cum ad idem videri semel
 profecta sunt, cuncta astra redierint, eandem que
 locum celi descriptionem longis intervalis retulerint,
 tum ille aevitatis annus appellari potest, in quo vix
 dicere audeo quam multa hominum secula
 lineantur.

i. Somn.
 Sci. p.

ii. Somn.
 Sci. p. lib. 2.
 cap. 11.º

Macrobius hunc annum Mundanum appellat,
 et vere veritatem illum dicit, quia conversione plena
 universitatis efficitur, longissimis seculis, is explicatur.
 Cujus ratio talis est. Stella omnes et Sydera, que
 infixæ cælo videntur, quorum proprium motum
 nunquam vitæ humanæ sentire, vel deprehendere
 potest, moventur tamen: et præter cæli volubilitatem,
 quæ semper trahuntur, suo quoque accessu tam sero
 pro moventur, ut nullius hominum vitæ, tam longa sit,
 quæ observatione continuâ factum de loco permutationem
 in quo eas primum videras, deprehendas. Mundani ergo
 anni finis est cum Stella omnes, omniaque Sydera qua
 Aptantes habet a certo loco ad eundem locum ita remeaverint

De Mundo Cap. 6um 337

Ne ne una quidem Caeli Stella in alio loco Sit, quam
in quo fuit: cum omnes aliae ex eo loco motae Sint, —
ad quem reuertae, Anno suo fidem dedere: ita ut.

Lumina quoque Cum erraticis quinque in eisdem
Locis et partibus Sint, in quibus, incipienti Anno
Mundano fuerunt. Hoc autem, per Physici volunt,
post annorum quindecim millia peracta contingit, Ergo
Sicut Annus Curque Luminum et Stellarum Suis est,
Cum scilicet emeato omni Caeli Circuitu, a certo Loco
in eundem locum reditura fit; sic mentis Luna,
Annus est, intra quem Caeli ambitum lustrat: et
duodecim Menses annum Solis Conficiunt, Cui
Veneris et Martis annus pene par est: Martis vero
annus fere biennium adret, tanto enim tempore
Caelum Circumit. Iouis autem duodecim, et Saturni
triginta Solis annos in eadem Circumitione
Conficiunt. Ita etiam Mundanum annum quindecim
Millia annorum quales nunc computamus, Afficiunt.
Ille ergo vere annus veritatis vocandus est, quem
non solis, id est anni aevi reditus metitur, sed
quem Stellarum omnium, in quocunque loco Sint,
ad eundem locum reditus sub eadem caeli totius
Descriptione concludit. unde et Mundanus dicitur,
quia Mundus proprie Caelum vocatur. Sicut
Sicut annum Solis non solum a Calendis
Ianuariis usque ad easdem vocantur, sed et a
Sequenti post Calendas die usque in eundem diem

Tractatus

reditur, annus vocatur: ita hujus Mundani anni
Initium sibi quisque facit quodcumque decreuit.

Th. Timoxo

Plato de hoc anno sic loquitur. Est tamen Intellectu
facile quod perfectus temporis numerus perfectum annum
Compleat, tunc demum cum omnium octo circumactionum
Cursus praecti, velus ad originem, et Caput
Circumactionis altorius reuertitur, quasi semper idem
atque uniformis motus dimititur. harum circumactionum
porro cursum octavae sphaerae motu Completi omnibus
perspectum est. hunc autem duplicem praecipue esse
recentiores Astronomi dixerunt; annum proprium, quem
Trepidationis vocant, et Septim annorum millibus
semel compleri affirmant: altiorum motum gyrationis
dicunt, de quo hic agitur. hunc triginta Sex Millia
annorum spatio confici tradit Ptolemaeus. Alphonsus Rex
Castiliae quadraginta novem millia annorum ponit.
Copernicus viginti quinque Millia septingentos nonaginta
octo annos. hoc quidem Celum tam lentum ac levis. Siquid,
ut de Thebiae Bencorata Arabs narretur, quod quadraginta
annorum spatio in editissimi cujusdam montis fastigio,
velus speculo, continuis in excubiis remansit, ut hujus
motum deprehenderet, nec posse tot exant labor labores,
et posse tot infomnes noctes, voti sui Compos fieri potuit.
id Circo quor annis ejus motus de finici recti posse
non omnino liquet. Certum tamen est illum non nisi
plurimorum seculorum spatio absolui.

Lib. d. d. d. d. d.
Cap. 18.

Censorinus variat de hoc anno sententias etiam refert

De Mundo Cap. 6. ^{lib. 339}

Est, inquit, ille, quem Aristoteles maximum potius quam magnum vocat, quem solis, luna & vagarumque quinque Stellarum orbis Conficiunt, Cum ad idem Signum vbi quondam Simul fuerunt, rursus referantur. et addit Aristarchum putasse hunc constare duobus millibus quadragentis octoginta quatuor annis, Archim vero Dyrrachinum quinque millibus quingentis quinquaginta duo. Linum, decem millibus duccentis annis. Dionem, totidem septuaginta Sen addit, Orpheum Centum millibus et viginti; Cassandra Trices sexies Centum millibus, alii vero in finitum esse, nec unquam in reuertenti existimauerunt.

1 Solinus scribit apud plurimos auctores hunc cap. 36.
magnum annum duodecim millibus nongentis quinquaginta quatuor annis constare.

2 Sicut archimede, secundum Heraclitum hunc constare lib. 2.º de plac. phil.
dicie octodecim millibus annis solaribus, secundum vero quosdam alios, septem millibus septingentis & sexaginta septem annis.

3 Quintilianus ex Cicrone in hostibus scribit hunc 3.º dial. de cla. rra.
annum, hominum quos vocantur annorum duodecim millia octingenta quinquaginta quatuor Complecti.

Numerius denique, de curtu annorum, cum sidera ad eundem locum veniant anastasin, id est, iurionem renem fieri dicit; atque id esse Annum Magnum. Idemque posse eam fieri Apocatastasin,

3 marg. in, dicit
fat.

hoc est, redeintegrationem rerum et restitutionem,
Hanc que Tullius Frimicus asserit trecentorum
millium annorum spatio perfici per Cataclysmos
et Epiroses, de quibus Superiori capite abunde dictum
est.

Hic Equidem Tullii Frimici annorum numerus,
Atque Orphici, et Cassandri Supra ex Censorino
allatur, qui immania temporum spatio Complectitur,
magis convenire videtur his quae Plato et
Aristoteles de istis immensior temporum spatio
et innumeris annorum millibus per quae
mutationes fieri dixerunt in Mundo. quibus
Supra citatus etiam Numenius adhibetur
dicens, mutationes et Apocatastases non fieri nisi
post periodos quadam maximas. Dydimus vero
dicit post periodos infinitas, ⁱⁿ ista tandem, se
se habeant, siue Magnae annus certo consti-
numero, siue incerto, negari non potest
quam plurimos, cum infinitos ejusmodi annos
ab aeterno jam praeteriisse. et in primum illud
tempus Adylum vocatum, de quo nunc agitur,
fuisse velle dicam immetense.

Per hoc autem immane istius temporis spatium,
Cunctae omnes de quibus antea loquuti sumus,
in Mundo nobis quidem ignotae, sed certe tamen,
mutationes Contigerunt; et rerum Omnium,
quas etiam ignoramus, origines, hinc porro quoque
incausae constat

De Mundo Cap. 6.um 341

Incapisse Constat: rerum publicanum status
præcipue: hoc temporis ortum habuisse, et
mutationes etiam expertos in finitibus fuisse, a
Platone accipimus sic dicenti, Reipublicæ quoddam Liqu. 8.º
principium fuisse dicemus. arbitror equidem a
temporis longitudine ac infinitate et rerum in ipso
mutationibus. Quarta vero sic hujus temporis
longitudo, dicere nequaquam ullo modo facile esse
dicit, Cum hoc velut infinitum, et inexplicabile
fuerit. Innumerales per hoc tempus Civitates
esse constructas: et secundum eandem multitudinis
rationem non pauciores destructas, quæ per oēs
Reipublicæ species, sæpe partim et subinde
Reipublicam gesserunt, et modo ex minoribus
majores; modo ex majoribus minores; et ex
detrionibus meliores; et ex melioribus factas
detriores, necesse est, ceteris, cujus mutationis
causâ cognita, cognoscitur etiam, inquit ille,
primus Rerum publicanum ortus et transmutatio.
Hæc autem mutationes ex multis hominum
exitis, diluviis, mortis, et aliis ^{causis} factas esse
dicit: in quibus exiguum quoddam hominum gener
ratum fuit: a quibus novæ jam Reipublicæ, sed
non longa temporum intervalla constitutæ fuerint.
Sic Aristoteles, loquens de vetustâ rerum constitutione,
dicit divisionem Civitatis per genera apud Ægyptum
capisse, Sedostvi Ægypti Rege vetustissimo, legem ferenti: et

Tractatus

alia credendum esse eodem modo iuventa fuisse multoties
 in longo tempore, imo vero infinites.† Quod epiſdem quinquam
 nobis hoc ſi absconditum ob ſupradictas mutationes, non dubium
 tamen eſt quin ſi Ecceſſimum; quia an ſatis declamauimus,
 id ex neceſſario et inuariabili ordine natura procedi. idcirco
 non mirandum eſt ſi rerum præteritarum memoriam tam facile
 perire videmus; mutationes enim non ſunt quidquam du-
 rare, et in hominum monumentis ſigere, quorum memoriam
 infinitum illud tempus absconditum penitus abſorbet: et ſi
 infinites res omnes accidant, infinites vana duntur. Per
 hoc etiam tempus, amara quæ hodie flore ac
 rigore videmus, aliquando incident, profundaque illæ ac
 cecæ temporum caligine tandem involuuntur. et re-
 ignota penitusque nobis abscondita in illarum rerum,
 quæ tunc fuerunt, memoria; nos partim aliquando
 poſterior erimur ignoti, et futura in æternum tempora,
 Cuncta præterita oblivione ſemper operient, quod
 Nunc historicum eſt, quod tunc tandem perit: et
 Historicum notitiam delitiis monumentis imo fabulas
 tranſmutabimur: deinde in tempore absconditum, ſicut et
 cetera conſpicimur, et oblivione ſempiterna obruemur.
 profunda ſupra nos altitudo temporis veniet, inquit ſeneca,
 pauca iugum valent caput, et in idem quandoque
 ſilentium abitura oblivioni reſiſtunt, ſed fruſtra; tempus
 enim nulli parcat, qui etiam ipſum rerum omnium edax
 voluendo effluit, atque contumitur: Nil enim illud
 abſumit.

De Mundo Cap. 6. ^{cum} 343

Quid autem sit *Ævum*, ex Plotino accepimus, — lib. 7.
Nihil aliud est, ait ille, quam *æternitas*. Quamque ^{mund. 2.}
ab eo quod est *semper*, dictum esse scribit, Marcus Antoninus, lib. 9. cap. 57.
Quum, inquit, fluctus quidam et rapidus eorum qua sunt
terram: simul enim unum quodque et apparet et præterit,
et aliud subsequitur, mox enim aliud succedet; quod
Claudianus elegantissimis suis versibus, mirabiliter expressit.

3. In ignota procul, nescioque impensia menti
Trix adeunda Deis, annorum equalitida mater
Immensi spelunca cœci, qua tempora vasto
Suppeditat revocatque sinu, complectitur antrum
Omnia qua placido confusit lumine sequente
Despernumque rivet Aquamnis, cadumque reducto
Pre vocat, tacito relegens exordia lapsæ.

3
in 516
Jan. 29.

Conferimus, Tempus non dicitur tantummodo, vel mensem,
vel annum appellat, sed et quod quidam *Lustrum*, aut
annum magnum nominant, et quod *Sæculum* vocat. —
Quum autem tempus unum et maximum esse dicit; *Et*
enim, inquit ille, immensum sine origine, sine fine,
quod eodem modo semper fuit, et semper futurum est,
neque ad quemquam hominum magis quam ad alterum
pertinet: hoc in tria dividitur tempora, præteritum, præse-
ns et futurum, ex quibus præteritum initio caret, exitu
futurum: præse-ns autem quod medium est, adeo exiguum
et inconspue sensibile est, ut nullam percipiat
longitudinem, neque aliud esse videatur, quam
transacti futurique conjunctio, hæc inter se tempora,

Tractatus

Antè actum dico et futurum, neque paria sunt, neque
 ita ut alterum altero longius brevius que videatur: ~
 quid quid enim non habet finem, collationem mensura non
 recipit. Quapropter ævum neque annorum, neque saeculorum
 numero, nec denique ullo finiti temporis modulo metiri
 conabor. hæc enim ad ætatem in finitam non sunt
 brumatis annis instar horæ; in hoc igitur ævum cuncta
 tempora præterita nempe et præsentia reconduntur: futuraque
 etiam recondentur, et illud, temporum quasi mare quoddam,
 rectè dici posse existimo; nam ut mare aquarum, sic ævum
 fluida temporum vorago est: Tempus vero saeculorum:
 Saecula annorum, Anni mensium, menses dierum, et
 dies horarum: Sic minimum semper a majore
 deglutitur, quæ omnia temporum discernina, siue parva,
 siue magna, siue sint maxima, ut magni illi anni, de
 quibus supra, in ævum tandem Voluntur tanquam
 rivuli et jugentia flumina in mare labuntur, ~
 absorbenturque: Intra anni, imò annorum, saeculorumque
 stans etiam altissima, respectu ævi, quasi gutta aquæ
 maris deputati sum; et sicut calculus arena, sic
 exigui anni in die ævi, inquit Ecclésiasticus; frustra
 itaque in primis, id est, absconditi temporis perstragatione
 laboratur, nullâ enim memoriâ eni potest ex hac immensa
 temporum voragine, nulla monumentis in lucem illud
 reponere valent, et ut uno verbo cuncta quæ de eo dici
 possunt absolvam, perit et tanquam in nihilum resolutum
 est, quæcumque etiam per illud tempus gesta sum, perire;

De Mundo Cap. 6. ^{unv} 345

longa oblivione memoria eorum sepulta est; Et
quid quid sibi proponam Historici, nihil quicquam ex
isto tempore abscondito percipere et colligere possunt.
Solum hoc de illo certum est, quod quondam fuerit,
sed nunquam reuerturum sit.

Ex secundo tempore, quod Mythicum, seu fabulosum
nuncupatur, & ex historico seu Cognito existimato,
aliquid errare conantur Historici, et Historiam
Chronologiaeque suae aliquo modo astruere, sed quia
in his quoque magna est rerum obtusitas, conjectura
solum et licentia animi omnia ex arbitrio fingunt,
nullus vero demonstrationi locus relinquitur: Unde
tam diversa diversi sentiunt, in nihil profus certi
ex his remotis temporibus, ad nos transmissum sit.
Sed sane nos fugit, inquit Diodorus Siculus, — Broun. lib. 5.
vetustarum rerum scriptoribus, ut in multis labantur,
contingere; nam et antiquiora illa patulum
obscuram ambiguitatem praebent scribentibus, et
temporum descriptio non facili cognita, quandoque
de his legentibus fides, accidit insuper, quod omnium
est difficillimum, ut de antiquorum gestis fabulique
scriptores admodum inter se dissentiant: non solum
superiorum saeculorum scriptores Chronologiae et historiae
fidem suspectam habebant: sed etiam qui aetate nostra,
aut paulo superioris, retroactorum temporum gesta
evoluerunt susceperunt, in suspicionem ignorantiae,
aut parum fidei adducti sunt. Unde Scaliger de praec. lib. 2. de
ant. temp.

Tractatus

Scribens, cœnis, inquit, ad nostros, recentiores dico, —
 qui hodie Summo Cum fructu, Sacra, Græca, —
 et Romana historia tempora Digesserunt; si —
 Chronologiam, negligentia et majorum Contemptu
 intermortuam ac sepultam à nobis, et oblivione
 silentio quotidie emere Conantur: Ad in multæ
 iudicium, in qui ludam etiam Diligentiam requiro:
 neque enim dum verum adepti sunt. Argumento
 fuerint omnium quot quot de his rebus tractant
 dissensiones, ut inter tot mille Chronologorum in
 inter duos de eadem veramutuat. Quis unquam
 eorum veram Epocham Inodi Hebræorum? quis verum
 Annum natalis Dominici odoratus en? ecce, vita,
 obvia, Vulgaria, et nobis videtur, ignoramus, —
 et remotiorum ac reconditorum iudicium præmittimus?
 Cornelius Agrippa, fecundus et multarum —
 novarumque rerum fecundus auctor, simili nota
 Historiam afficit, hæc, inquit ille, Cum maxime
 omnium rerum, Leniam, fidem, Consonantiam, veritatemque
 exposcat, illa tamen minime omnium præstat: tam
 inter se Dissentiunt historiographi, tam varia et diversa
 de iisdem hadum, et impassibile. Si, plurimos
 illorum non esse mendacissimos, non dico solum de
 Principis Mundi, de diluvio Universalis, de Urbe
 condita, a quibus enodis res gestas se se Scribere
 proficiantur, Cum præmium illorum omnes ignorent;
 aliorum non omnes Credant; testium penes eos

¹
 de Van. scilicet
 cap. 5.

De Mundo Cap. 6um 347

Incertum si[?] addit practica, multos historiarum
scribere, non tam ut vera referant, quam ut
delectent: quos si quis arguat mendacii, dicunt se
non tam ad rem gestam, quam ad posteriorum
utilitatem, et famam ingenii intulisse: ideoque non
omnia narrare ut acta sunt, sed ut narrare
expedit: nec se veritatem pertinaciter velle tenui,
sed ubi signentur falsitatemque communis postulat
utilitas, citantes fabrum dicentium non esse
vituperandum tale mendacium quod ad honestatis
persecutionem conducit.

Qua Cum ita se habeant, neque Chronologia,
neque historia fides ex Mythico illo tempore,
neque etiam ex historico, constare posse videtur, sed
praecipue ex Mythico, quod quia omnino fabulosum
est, nihil veri, nihil certi, aut Cogniti
complectitur. idcirco per huiusmodi fabulosa
spatia vagantur historici, et quasi cecini lene brida
ambulantem, olim Coacti fuerunt certos quosdam
terminos tanquam in auiis ponere, quibus tandem
alicubi consistere possent: ut Veluti Ariadnes filo
ex ejusmodi Labyrinthi an fractibus sese expedirent,
hos terminos et Epochas constituerunt et designaverunt,
sive quibus, ut inquirunt, omnis temporum cognitio
est pro sua iunctis. Scaliger referi Philochorum
et Eupollodorum olim celebres fuisse et in his
Epochis et terminis designandis multum studii posuisse.

¹
lib. 3.º cano.
Magog.

Tractatus

Et hi inquit ille, ex rationibus celestis doctrinae —
 quædam intervalle enunciant, pauca quidem sed
 certa, et a quibus ad alia incognita gradus fieri
 possunt. In reliquis, quia neque a motibus celestibus
 neque ab historia monumentis ullum præsidium
 erat, aliâ viâ tractandum fuit. itaque Sumpto
 alio certo et indubitato termino, puta apud Ægyptios
 Aera Nabonassar: apud Græcos Mii exordio, aut
 Selepiis ludicris Olympico: apud Romanos Urbe
 Condita, quot generationes interveniunt hinc in
 Antecedentia, quam in Consequentia considerantur,
 ab auctore alicujus gentis ad Epocham Sumptam:
 aut ab Epochâ ad aliquem hunc, inita generationum
 ratione hinc generationibus centisve a uno
 attribuerunt: deinde proportionem temporis rerum
 in unâquâque generatione gestarum κατὰ ἰσότητα
 παρ᾽ ἑαυτῶν plus minus temporis impartiendo, verum
 aut proximum enunciant. At in hisce libellorum
 rationum inventis, plus Solertia et Laboris quam
 Certitudinis reperitur, et quamvis aliqua extaret,
 non inæquale ad modum doctus et Antiqua
 essent, quæ inde enunciantur, nam qui hæc
 excogitaverunt in retroacta tempora non posse
 progredi poterunt, ne potè difficilia, et fabulosa
 in finitide prope involuta. Græcis ut ait supra
 Cælius Scaliger, aut initia Olympiadum
 hancum nihil plane exploratum est: et quod est

De Mundo Cap. 6.um 349

Volendum de illorum scriptis quae spectabant
ad Chronologiam, nihil nobis praeter desiderium
relictum est. nam quae Eusebii extant, quamvis
à Graecorum monumentis hausta sunt, et multa
elegantia et cognita digna nobis Conservantur:
tamen dissimulandum non est, multa in illis
reperiuntur quae castigationibus iudiciorum non
satis faciunt. et addit, apud Romanos ante
Consulatum Brutii omnia fabulosa; et, ne
ipsum quidem Brutii consulatum ac tempus
Regi fugii satis exploratum haberi. quamvis, ut
prodidit Censorinus, Varro collatis Diversarum
Civitatum temporibus, et intervalla reticens, et
venum in lucem protulerit, et rursus repererit,
quae certum annorum verbi condita numerus iniri
posset. Sed non magis, addit ille, constabat.
Censorio de initiis verbi; quam Graecis de anno
excidii Troja. Nam ea demum est vera
demonstratio quae Cogit, non quae persuadet. In
Diodoro siculo etiam accipimus, non solum Graecorum Diod. lib. 1.
dubitare quae antiquior aetas tulerit; Sed etiam
barbarorum qui se indigetis, primosque rerum ad-
ortam Nilium scriptores appetant, atque abs se
multorum temporum gesta memoria prodita
affirmant. et ipse fatetur, nequaquam pro comperto
tradere quae gentis, quae nationes, aut quatuor
tempore, aut quae annis praecedat Celsis fuerint:

Tractatus

Sed in hac re quae a singulis scriptoribus de
antiquitate, rebusque gestis sum tradita,
verisimilia sequi. hujusce caliginis rationem
hanc afferi, quia scilicet, qui historias quondam
scripsere, omnes tantum urbis aut Civitatis de
historiam aevoluerunt. Continti sunt; pauci a
veteris historiae initium sumentis; illas veluti
fabulosas, et ei propter eorum difficultatem
Continentis.

Qua propter temporum rationes conscribere
fugitivam quae antiquitatem retinere velle,
immediata, simulque irriti operis ac laboris est.
Huc accedit, quod multis in locis plurimi
Principes cuncta praecedentium regum, imponunt.
Antiquorum monumenta aboleri curaverunt, ut
a bellis ipsis verum exordia sumerentur. Ac apud
Chaldaeos, Nabonassarum Regem invidiam meam ad
tantum nefas adduxit; ita ut cuncta quae apud
eos populorum longissima vetustatis monumenta
Asservabantur, penitus extirpari. et a bellis
exordia Babylonii Novam Aerae instituerunt.
Vetres quoque etiam Aegyptiacas innovasse annorum
suorum intervalla scribit Scaliger, quoties a novis
Regibus et Victoribus legem accipiebant: eosque
eosque id saepe facilitate affirmat. Antiquissima
autem eorum Epocha, quae quidem ad memoriam
nostram pervenimus, sume scilicet, Nabonassari, Philippi,

De Mundo Cap. 6.um 351

Vel mortui Alexandri, et Hierosolymitani. Si
illarum antiquior, videlicet Aera Nabonassar
iniit anno anti Christum natum Septingentesimo
quadragesimo Septimo; additis mille Sexcentis
quingenta novem post Christum natum annis,
ad nostra usque tempora evolutis, conficiantur ab
Aera Nabonassar ad haec ipsa tempora, —
numerum duorum millium quadringentorum Sex
Annorum. apud Graecos vero anni capti sunt
a primâ Olympiade: cujus primi anni
initium contigit anno anti Christum natum
Septingentesimo Septuagesimo Sexto; additis
Supra, annis post Christum natum 1659 ad
nostra tempora, conficiuntur anni 2985. apud
Romanos ab Urbe Condita anni Computantur:
quorum primus secundum Varronem, in annum
tertium exeuntem Olympiadis Sextae collatus est, —
anno anti Christum natum Septingentesimo
quinguesimo tertio: additis ut supra post
Christum natum 1659 annis, Conficiuntur anni
2912. apud Iudaeos ab ortu, quem putant, Mundi,
ad Aeram Christianam, Computantur anni
ter mille nongenti octoginti tres, ad quos ab
Aera Christianâ, ad nostra usque tempora
1659 summam explent annorum numerum
5642. Hunc porro Annorum numerum non
excedunt vetustiora Religioni Christiana monumenta.

Tractatus

ne ultra, aeternam suam memoriam extendunt.
 Sed prohi Rupit! quam parvus, quam exiguus,
 quam fere nullus est annorum isth numerus,
 si Comparetur Cum immenso illo temporum
 retroactissimorum excurfu quem Aui infinitudo
 complectitur. ¹ imo si Comparetur Cum illis —
 apud Chaldaeos, Egyptios, Sinas, Mexicanos, tam longo
 tempore monumentis illorum incorruptis servatis —
 periodicis, non tam vetustate utritis, quam juidorum —
 Sive primam malitia et ambitione delitis, ut supra et in
 proemio narrauimus.

lib. 1.º de mund.
 temp.

De istis periodicis accipe quid Scaliger scripserit. —
 Chaldaeorum periodicum, inquit ille, Ithi. Abactiti, Lini,
 Orphoei, Dionis et Magorum, ad motum octavae Sphaerae
 composita in annorum trecentorum sexaginta millium,
 a Conditi Mundi (an ipsi putant) quorum Annorum
 hic est centies octagies quatuor millesimus sexcentissimus
 nonagesimus quartus. Sed longe illa Sinarum prodigijs pot,
 addit ille, juxta quam hic annus Christi 1659 est a
 Conditi rerum Sescenties octagies millesimus. —
 Septingentesimus septuagesimus sextus. Salmafius ²
 etiam scribit nos populos in finibus temporum Regum suorum
 ab eo tempore ex quo se fuisse monumentum memorare
 solitos.

²
 in praef. ad
 an. climat.

lib. 3.º cap. 8.

³ Didonus Siculus etiam scribit apud omnes Constare,
 Chaldaeos Astrologia ultra Catvora, Cum diutius in ea
 Versati Snt, esse peritos, Numerum autem Annorum —
 quibus se hujusmodi —

De Mundo Cap. 6. ^{um} 353

quibus se hujusmodi Astrorum doctrinam vacasse affirmant,
 fandi faciles esse credibilem. Quadringenta enim tria
 annorum millia annuere usque ad Alexandri
 Ascensum, ex quo Astrorum observationes ab se ceptae
 dicunt. ¹ Cicero dicit quadringenta, et septuaginta millia
 annorum esse monumentis eorum comprehensa, ex quo
 talis a pud eos observatio fieri Capie.

¹ De Divin.

Apud Aegyptios vero, ² Herodotus et idem ³ Diodorus
 hanc curiose de his personis, plurima annorum
 millia in libris suis recenseri scripserunt, nec minus
 vetusta rerum monumenta apud eos fuisse testatur:
 primum referunt Deos olim primos regnasse in
 Aegypto: tum Heroes: postremo homines: Deos et Heroes
 referunt Diodorus, paulo minuse decem et octo millia
 annorum regnasse: Deorumque postremum Orum
 Usidiis regno positum: homines vero paulo minus
 annorum quinquaginta millia, usque ad centesimam
 Olympiadem, quo tempore in Aegyptum regnante
 Statonao Diodorus transcurdisse scribit, et addit haec
 omnia Sacrorum librorum monumentis. Sacerdotibus a
 praecis illis temporibus scripta posthinc reliquis,
 Cujas libri regi: magnitudinem, naturam, mores,
 aetatem, gesta, scriptis mandant: quae sic Herodotus
 Diodoro aetate superior consimili studio in Aegyptum
 profectus etiam affirmat, multa de istis referent
 antiquitatibus, et scribit a Sacerdotibus Aegyptiis
 in grande quoddam Canaculum fuisse introductum.

² Aegypt.

³ lib. 2. cap. 9.

Tractatus

Sibi que Commonstratos trecentos quadraginta unum
 Colossos ligneos, qui imagines erant Regum eorum qui
 imperium apud se habuerunt, et hominum unumquemque esse
 filium de fune: ita ut tot progenies numerarent quot
 erant imagines; nempe trecentas quadraginta unam,
 trecentas autem progenies, decem millia annorum valent
 (nam tres rerorum progenies Centum anni sunt) una et
 quadraginta que relictae sunt ultra trecentas, Mille
 trecentos et quadraginta annos efficiunt: qui additi
 conficiunt numerum undecim millium trecentorum
 quadraginta annorum quos regnauere homines illi
 quorum imagines Colossi referebant. et addit Herodotus
 Strabones his viris et multum ab his distantibus Deos
 in Aegypto regnauisse, eorumque unum semper
 existisse dominatorem: et postea unum illis regnasse
 unum Osiris filium. Strabo hos homines Aegyptiorum
 Reges, alios utque Aethiopes etiam regnum tenuisse
 in Aegypto scribit: et Amasium Aegyptiorum
 postea unum illi regnauisse, ad quem numerabant
 decem et octo annorum Millia ex quo Heraculum
 relictum quendam Deum, ex his qui duodecim
 erant, unum esse arbitrabantur. ¹ Diogenes quoque
 scribit, ab Osire et Osiride usque Ad Alexandrum
 Macedonem annorum paulo minus tria ac viginti
 millia existisse. Diogenes etiam Laertius refert ad
 Vulcanum Nilis Aegyptii filio ad eundem Alexandrum
 fluxisse annos quadragies octies milles octingentos et

¹
 Lib. 2. cap. 17

²
 Strabon. de
 rebus p. 1.

De Mundo, Cap. 6.um 355

Sexaginta tres. Nilus autem ista, unus fuit
et trecentis quadraginta uno Regibus hominibus
de quibus supra, a quo Nilus fluvius dicitur est,
Cum antea Aegyptus vocaretur, ut refert Diodorus,
qui annorum numerum. Atque Conuenit Cum illo quem
ipsum Diodorum de hominum Regum duratione
traxit, supra narrauimus. Salmafius² Clarissimus
aetatis nostrae author affirmat eodem Aegyptios Aethiologia
aetiam iugiter hydrenum observatione, nec minore temporum
longinquitate, quam Chaldaeos innumerabilibus prope
saeculis consecutos putari. Breuiter ea relictissimi
cujusdam authoris fide scribit Aegyptiorum Dynastias per
annorum myriadas tres durauisse, quas exposuit,
millies decem millia cum tribus millibus annis.
Manetho quidem et Gregorius Syncellus hanc
computationem reduxerunt ad triginta sex millia
sexcentos vel quingentos viginti quinque annos, dempta
Anteonis Dynastia. Sed hanc per infinita feruntur
spatia in Aegypto durauisse, controvebant Aegyptii,
Inquit idem Salmafius.

Porro praeterea relictissimi monumentum illud mihi
videtur quod Herodotus, Solinus et Damponius Meta
referunt, nempe, eodem Aegyptios licetis mandatum
tenere dum Aegyptii sunt, quatenus Curus suos vestitille
Hydra, ac solum bis occidisset vbi nunc cithra; et bis
exortum fuisse vbi nunc occidit, quod equidem non
potuit euenire nisi longissimis temporum et locorum

lib. 2. cap. 1.

ii. paraf. adan.
cum cingit
plin. sup. 36.
cap. 101.

ii. cithra
2
cap. 35.
lib. 3. d. 11.
or. cap. 9.

Intinualis, ex quibus antiquitatem eorum conjicere
 licet. Quomodo autem id fieri possit ut Sol cursum
 suum et viam mutet, Olausius hoc modo
 exposuit. hic locus, inquit ille, locis multis viros
 doctissimos, et adhuc torquet. Sunt qui confugiant
 ad nescio quae aenigmata Astronomica: sed aliter illum
 exponemus. nemini dubium est, Egyptios pro certo
 habuisse, Caelum nunquam in initium habuisse; nam ex
 hoc fonte Plato Mundum nunquam incepisse dixit. —
 deinde Egyptios tanta superstitione velustatis laborasse,
 ut plane crediderint circulos motu proprio ab occidenti
 in Orientem quatuor absoluisse: sed cum octava Sphaera
 spatio centum annorum unum gradum peragat, erit
 annus cursum proprium triginta sex millium annorum,
 quae quatuor addita conficiunt centum et quadraginta
 quatuor millium annorum, hi enim anni velustatis
 Egyptiorum. sed quod Sol bis occiderit Unde nunc oritur,
 difficile erit exponere: quod tamen nos faciemus, summo
 honoris nostri periculo subituri hanc aeternam, ob
 praepudicatum nonnullorum auctoritatem, quae in hoc loco
 non obstat ^{quamvis} ~~quamvis~~ libere sentiamus. Notum est
 Sphaeras caelestis duas habere motus; alterum diurnum,
 quo omnes Sphaerae raptu firmamenti ab Orienti in
 occidentem rapiuntur, hoc quidem quatuor et triginti
 forarum spatio: et alterum proprium quo una quaeque
 ab occidenti ad Orientem movetur supra alios polos.
 Octava Sphaera spatio triginta sex millium annorum

in annot. in
 Metro. cap. 9

De Mundo Cap. 6. ^{um} 357

absoluit circulum: Sol uno anno. quod cum ita sit,
et sol ex sententiâ Ægyptiorum in fine Curfus sui
non solum redeat ad eundem gradum, sed transeat
ad alium sequentem, sic ut cum octava sphaera
attingit punctum Orientis, hoc est Semi-circuli, Sol
ipse Confectus habeat decem et octo mille
revolutiones. Cum vero eadem octava sphaera absoluit
alterum Semi circulum usque ad occidentem Sol habeat
peractas totidem. hoc modo supputando in duabus
revolutionibus octavae sphaerae, Sol erit in fine
Semicirculi qui est ab occidente in orientem, idem in
orienti ubi occidit, et in aliis duabus in eodem fine
ubi etiam occidit. hæc plana sunt si quis scribit
supputare, et adhibuerit sphaeram mathematicam.
Apud Mexicanos eadem observatio facta in qua apud
Ægyptios; et dicunt inquit Scaliger ante Annum ^{lib. 20 de an.}
Christi 694, quo caput numerus quo nunc Munter, ^{temp.}
quatuor soles perisse, et hunc quintum esse quem hodie
videmus. Quod sane non potest explicari videtur, nisi
id sumatur eo sensu quo Olinarius supra, expositione
satis clarâ, docuit. nescio an forte alia daretur expositio.
Bodinus enim refert Copernicum ad sempiternam ²
pastoratus memoriam in libris revolutionum: deinde ^{in marg.}
Reinoldum: post etiam Stadium, nobiles mathematicorum, ^{lib. cap. 2.}
perpicuis demonstrationibus docuisse Solis apud
terris esse propriorem quam Ptolomæi aetate, duodecim
partibus id est uno ac triginta hinc semidiametris.

Vel, in Germani, suis spatiis metiuntur, Viginti sex
 milli bus sexcentis et sexaginta milliari bus germanicis
 quae Gallicis aliter tanto majora feruntur: quod etiam
 Abu frequenti, et explorata demonstratione computum
 fabuisse Philippum Melancthonem asserit: et id ad
 caelestium, hirsutiumque Corporum labescentem naturam
 referendum putavisse. hoc modo venum et naturalem
 Solis intrinsecum intelligerent Mexicani, Cum dicunt
 suos Soles perisse; sed rationi convenientius id
 intelligitur. Supradicta Olivarii expositione. nam Cum
 Mundus sic Aethiops, et Soletram Mundi Oculum,
 nullus potest illius esse spiritus, nisi omnino fabulosus.
 Ergo in a. fabulosa vindicemus Mexicanorum
 monumenta, dicendum est mutationibus, et Sydenum
 Circumvolutionibus, uti; Soles suos perire potuisse,
 in lib. di. Aug. illudque secundum Platonis doctrinam expositum est,
 dicentis universum motum modo in quas nunc
 deorsum patet fieri; modo in contrarias. Et
 manifestum esse Sydenum et Solis mutationem in
 utriusque Circumvolutionibus fieri. Si in ista se
 tandem habeant, negari non potest aut ejusmodi
 mutationes et Circumvolutiones, ingentia temporum
 intervalla excurrere; et vetustissimos esse populos
 illos apud quos earum rerum monumenta servantur:
 annorum autem numerum qui in ejusmodi
 antiquitate reperitur, mirandus minime videbitur
 is qui Mundum Aethiops Crediderint, et quamvis

De Mundo Cap. 6. ^{um} 359

Historia earum rerum quae per haec immensa
temporum spatia gestae sunt, abscondita et
incognita sunt, nihilque nisi fabulosum de illis
referatur, non ideo tamen numquam amorem potius,
in dubium revocari debet: Res enim, quae in aliquo
tempore gesta dicitur, potius esse falsas, tempus autem
Certissimum est. Sic Cicero refellens Chaldaeorum
observationes in experiendis pueris quicumque
nati essent, non negabat per quadringenta et
Septuaginta millia annorum illos in hisce
observationibus operam potuisse. Sed illas
observationes esseullo modo certas, profus negabat:
et futurae praedicendae aeternae contumdebat esse vanam,
futilem et stultam, idcirco fallunt, inquit ille,
si enim factitium esset, non esset desitum.
Ejusmodi annorum fasciculi non erant Ciceroni
novi et incompti, Cum ipse iis interdum
retineretur, tanquam certis et compositis; hoc patet
in aliquo scriptorum suorum loco, ubi sic ait, ² ^{1^a} Tuscul.
Quoniam mortui miseri sunt, in miseriam
nascimur, sempiternam; necesse est enim miserum
esse eos qui Centum millibus annorum aut
occiderunt, vel potius omnes quicumque aut nati
sunt.

Sed non praetermittendum est, Circa hos magnos
annorum numeros, insignis quidam Plinii ² ^{lib. 7° cap.}
Secundi locum, ubi ait Epigenem apud Babylonios ^{56.}

Tractatus

Septingenta et triginta annorum millia
 observationes Sydenhami coctilibus latroculis
 inscriptas docere. qui minimum, addit Plinius,
 Serotus et Critodemus, quadringenta octoginta
 millia annorum. ex quo, pergit ille, apparet
 ætatem litterarum rotas. hic aduertum me, totum
 rideo doctorum catenam iungere, et me falsi
 insimulare, in hac Plinii citatione, Cum in eju-
 dexte hoc verbum, millia, non reperiatur: sed
 tantum Septingenta et triginta annos, et quadringenta
 octoginta: dicunt me locum istum Corrupisse. —
 nimium facessant nimium timide mentis, ne
 dicant ignare, et veritatem a veri similitudine
 discant, antiquam rollum falsi probum mihi
 injiciant. fateor me, addidisse hoc uerbum, millia,
 et addi de dero contrido tanquam a Plinio sic
 scriptum et intellectum; Cuius si prima
 exemplaria haberemus, non dubium est quin in
 iis illud integrum verbum reperiretur, aut
 fortasse relictum oblitum, aut saltem in
 corruptum et adulteratum. Quis enim ratio, qui
 sentis cogitare et si si persuadere potuit Plinium
 sensisse et dixisse ætatem litterarum rotas. Ex
 quod observationes Sydenhami facte fuissent, per
 quadringenta octoginta, aut ad plurimum Septingenta et
 triginta annos. numemus sane dignus qui ætati
 fidem faciat, at potius risu dignissimus, et ridiculum

De Mundo Cap. 6. ^{um}

361

officiendae auctorem suum. Si Litterarum aeternitatem
ex tam exiguo annorum numero, lenis argumentati-
onem. quasi Romanam aeternam dixisset quod res a Romanis
Septingentorum triginta annorum spatio gestas legisset.
Nullo modo equidem verisimile est, Plinium ex tam
exiguis terminis aeternitatis argumenta sumere
voluisse. neque illi novum et inauditum, aut saltem
mirum fuisse, Septingenta et triginta annorum millia
referre. Cum tantum temporis spatium, vix sit aliquid,
comparatum cum aeternitate, quam omnino in Mundo
esse Assueverat, ut sequenti Capite referemus. —
Praeterea is numerus plane convenit cum illis quos
Supra ex pluribus auctoribus de Chaldaeis et
Aegyptiis retulimus. unde si quae fides tam validis,
firmisque Conjecturis, non dubium est quin haec
Chaldaeorum observatio a Plinio relata, Septingentorum
triginta millium annorum spatio fuerit comprehensa,
aut ad minimum quadringentorum octoginta millium
Annorum. quod si forte aliud scripsit Plinius, pace
tanti viri, sed aliorum clarissimorum virorum
testimonio fretus, dixerim, illum vehementer errasse,
et male retulisse ex Epigene, Beroso et Critodemo,
auctoribus ab illo citatis. Cum tanta tanque manifesti-
contraria argumenta erroris illum arguant.
Quae vero de Mithrae hoc annorum numero
narravimus, in dubium vix revocari possunt: haec
enim apud Aegyptios pro Computis Assueverunt

Tractatus

Hy¹ Euatpr.lib. 1° contra
Ap.

Sacerdotes testatur, eosque sive ea assidue
 supputando, semperque annos datuendo. id etiam
 confirmat Josephus. Apud Egyptios, inquit ille, —
 Chaldaeos, Phoenicias, vix gestæ antiquissimam et
 permanentem habent memoriæ traditionem. Nam et
 locis omnes inhabitant quæ nequaquam aëris
 corruptioni jaceant, et multam providentiam habere
 ut nihil fori quæ apud eos aguntur, sine memoria
 relinqueretur, sed in publicis conscriptionibus semper
 a viris sapientissimis diceretur, et paulo infra sic
 adhuc scribit, apud Egyptios et Babilonicos ex
 longissimis olim temporibus circa conscriptionem
 diligentia fuit, quando sacerdotibus erat injunctum, et
 circa eos philosophabantur.

Quidam non negant annorum numerum ab Egyptiis
 et Chaldeis adductum: sed affirmant hos annos fuisse
 mensuros, aut saltem quatuor anni tempestatibus
 definitos, Vere, V. g. sumpto pro uno anno, astiti-
 pro altero, et sic de aliis eorum quondam apud Græcos
 deputati fuerant, cum nondum illis essent Cogniti Solis
 motus. venum exploratum et perspectum est ex Didoro
 Scuto, a anno apud illos populorum duodecim mensium
 intervallo semper mensore fuisse. Dies, inquit ille, —
 Egyptii, Thebæi, non secundum Lunam sed secundum
 Solem metiuntur, viginti dierum mensum conficiunt:
 quinque autem dies et quartum duodecim Mensibus
 adjungunt, Anni Cursum Conficiunt. Vix a libi —

lib. 2° cap. 1^olib. 3° cap. 4°

De Mundo Cap. 6.um 383

de Chaldaeis, Decorum præcipuos, inquit, duodecim
asserunt esse numero, quorum Cuique mensem, et
et annum ex Signis Zodiaci tribuunt, perque ea Solem
et Lunam reliquosque Planetas quinque efficere
motum suum: Solem anno, Lunam mense proprios
Cursus peragere. Et Lucianus idem affirmat
dicens Æthiopes Ægyptiis Astrologia artem tradidisse,
illosque menses Lunam metiri, atque huius recurrente
finiri. Annum vero Sole, et huius Cursu metiri.
Non negaverim olim confusa fuisse tempora nec
semper in annos et menses distributos fuisse Solis
et Lunæ Cursus. Sed id tempore prope infinito,
antiquam videlicet Astronomiæ artem excogitata
fuisse, quæ sane antiquissima dici potest. Nam Cum
Astrologiæ Scientia in experiendis præcipue observationes
factæ fuerint per quadraginta Septuaginta annorum
millia, ut ex Cicero retulimus; Astrologia
autem non nisi ex Astronomiæ arte leges suas et
Gnomones accepit, hæc profecto, ante huius illud
positum, viguisse certum est. et antiquam Astronomiam,
quæ Cursus Solis aliorumque Sydenum observati et
distincti sunt, ad perfectionem quam postea habuit,
pervenisset, immensi temporis spatia elapsa fuisse
necesse est: ideoque longius etiam tempus fuisse, quo
tempora adhuc confusa esset, et indivisa quibus
nunc est distinctum. At quantum ad annos illos quos
monumentis et Annalibus suis comprehensos

in lib. de
Astrol.

Tractatus

habuisse Chaldaeos et Aegyptios diximus, in mini-
 nisi illi tractis aut impostoribus, vel nugatoribus
 dubium est eos duodecim mensibus fuisse constitutos:
 et Menses Triginta diebus.

Inque annorum ille numerus qui hodie ponitur apud
 Christianos a Mundi, ut putant, ortu, minime
 Considerandus est, sed potius quasi falsus et absurdus
 explodendus, Cum tot annorum millia antiquorum
 monumentis, Ultra hunc terminum, Comprehensa
 reperiamus: et Astronomia nos doceat infinitum
 esse tempus, per quod infinitas etiam esse astrorum
 revolutiones manifestis et indubitatis demonstrationibus
 affirmant. Sicut in igitur horum superstitiosorum
 doctrinae quae Mundi exordia Constituit, et sequit-
 adeo limitibus illa metitur. nam equidem hoc
 cuius homini cognoscendum est, inquit Plato
 quod hominum ortus aut nullum omnino habuit
 principium, neque unquam finem habebit: sed et
 fuit semper, et penitus semper erit: aut immenta
 quaedam temporis longitudo introcessit ex quo
 principium incipit, et Tullius² Sennicus, non eo-
 atque inquit, se introitus potius humanae fragilitatis
 extendere tot originem Mundi facili potest ratione
 Concipere, aut explicare: praefectum cum major
 Apocatastasis, hoc est, exdeintegratio per Leprosam
 et Cataclysmum trecentorum annorum millium
 spatium perficiatur: In finitibus quoque elapsi magis illi
 anni, de quibus supra

Lib. 6°

lib. 3° marth.
 in praef.

De Mundo, Cap. 6. ^{um} 365

Annis, de quibus supra, fidem faciunt
antiquiora esse omnia quam Vulgo predicatur
a superstitione. Quin etiam id probant, variae
mutationes, et vicissitudines Superiori Capiti
enarratae; et confirmant in finitae fabulae a
diversis auctoritate de rerum origine excogitatae;
et variorum populorum figmenta circa suam
etiam originem vulgata et celebrata, argumens
sunt in finitam esse temporum retroactionem.
Longitudinem, Cum vera rerum historia proinde
ignorantur, et fabulae in locum illarum substituantur,
quae omnia si aevitatem Mundi non demonstrant,
tamen illi omnino favere videntur. et potissime saltem
probant, delirare eos qui rerum exordium a sex
millibus annis deputant. Quod si ea quae sola
Religione ^{et} fide persuadentur, validis rationibus et
argumentis destruantur, falsaque esse ostendantur:
non dubium est quin opposita sententia vera sit. Si
Mundum conditum fuisse a sex millibus annis,
Religione tantum Christiana creditur; qua propter
hanc opinionem esse falsam, ex praecedentibus
sufficienter declaratur: ideoque oppositam, quae
aevitatem Mundi affirmat, esse veram manifestum
est. Sed hanc aevitatem variorum auctorum
opinionibus confirmandam esse existimavimus,
quod sequenti Capiti attingemus.

Tractatus

Caput Septimum

In quo
variae illusionum & Errorum
de aeternitate Mundi
auctoritate adducuntur

HAC de Mundi aeternitate doctrina
non singularis quaedam opinio est, sed apud
Philosophos universalis dici potest, ut potest
illam constantiter ipsi tenuerint. Antiquitas
patam tuebantur eam. nunc tam ob metum
religionis. pauci hodie reperuntur qui illam
apud nos affirmare audeant. apud antiquos
plurimi libere de illa sentiebant. inter omnes
clarissimi sunt quos hic referemus. et divinum

¹
libal. de ratione.
cap. 1°

¹ Ocellus Lucanus sic scribit. Universtum quidem
nec interituum unquam est, nec ullum aliquando
habuit ortum, cum fuerit semper, futurumque
sit. Si enim temporis subditum foret, non sane
esse perpetuo posset. ita igitur fit, ut et ingentium
sit, et iterum non interituum. Nam si quis ipsum
esse generatum ortu existimet, certe nullo modo
in quod dissolvatur et desinat invenire poterit.

De Mundo Cap. 7um 367

prima si quidem uniuersi portio existit illa ex qua primo genitum fuerit. ultima in quam postremo dissipabitur, et vero uniuersum si generetur: et si intireat, pariter Cum eiusdem intireat opus est. hoc autem fieri nequit. Igitur Uniuersum principio caret, et fine, nec eueniet nec aliter quam hoc modo se habeat. ad hoc autem, quod quid generationis initium accepit, et dissipationis particeps futurum sit, id duae mutationes habeat necesse est: quantum sane altera a re minore in maiorem, et a detriori in meliorem progreditur, ac generatio quidem dicitur: altera vero a re maiore ad minorem, et a meliori in detriori efficitur. Hujus autem mutationis exitus, intiretus et dissolutio nuncupatur. hac igitur ratione si uniuersum et totum, genitum intireturum que sit, illud a minori ad maiorem, et a detriori in meliorem necessario mutatum fuerit. In quo etiam eueniet, nec ejusdem mox a maiori ad minorem, et a meliori in detriori sequatur mutatio.

Mundus itaque si generatus sit, et accretionem et statum accepit, sic decretionem et finem postea suscipiet. nam omni natura quae progressionem habet, hincini quidem tres, et duo attribuantur intervallo. hincini profectum, generatio, status, intiretus; intervallo vero,

Tractatus

quod inter generationem, Statum et finem
 medium et interiectum est. Verum enim vero
 vniuersum hoc, nullum ex se nobis huius modi
 iudicium praebet: neque enim originem
 conquam vidimus, nec melius aut maiore
 fieri; nec certe detrius aut minore euadere; sed
 totum semper et idem permanere, si lique
 par et sui simile semper existere. omnino
 autem si vniuersum intereat, illud aut in quod
 est, aut certe in nihilum dissipetur, oportet. in
 id quod est, fieri nequit; si quidem vniuersitatis
 rem non esse interitum, si in id quod est, fiat
 dissolutio. Nam id quod est, aut ipsum
 vniuersum, aut vniuersi potius existit, neque
 vero in nihilum, cum fieri non possit, in id
 quod est, aut ex nihilo fiat, aut in nihilum
 abeat. Aeternum igitur, nec villo modo
 interuentioni obnoxium est vniuersum.

cap. 3.

Item, nec vero inquit, primum humani Orbis
 initium, quemadmodum nec Caelestem
 animalium, neque plantarum, è terra ductum est;
 sed Mundi ornatu et dispositio cum semper
 existat, etiam quae in eo disposita digestaque
 sunt, semper existant necesse est. Si quidem
 Mundu primum semper manet, quae partes
 ejus cum eo statuenda sunt: partes, inquam,
 Caelum et terra, et quae illi interiecta sunt et

De Mundo Cap. 7, ^{um} 369

media. Non enim sine ijs, sed Cum ijs, atque ex ijs concretus est Mundus. Verum Cum partem simul existant, etiam quæ continentur uno Cum eisdem Statuantur: Ut Cum Cælo, Sol, Luna, et Stella tam fixa quam errantes; Cum terrâ, animalia, Stupes et planta, aurum et argentum: Cum Sublimi et Aerâ regione, Spiritus et Venti, nec non et mutatio in vinum calidiorum et frigidiorum consistunt. Nam istius Cæli illud est proprium, ut eas res intra se habeat, quas ejus ambitus complectitur. Terra, ut plantas sustineat, quæ ex ipsa pullulant, et animalia quæ partem capiunt. Sublimis et Aeria pars hoc sibi vindicat, ut quæ in ea gigni possunt, gignantur. Ergitur verè præscribit ratio, non solum Mundi partem unam Cum Mundo, verum et quæ Mundus continet simul cum partibus existere. His et aliis rationibus æternitatem Mundi Ocellus Lucanus Argumentatus est.

Thales Milesiense quoque Mundum æternum arbitratur esse, nam Sciscitanti quidam Utrum prius factum esset nox an dies, respondit, Non una prius die, quod Certè rerum æternitatem hinc est. Similis fit de Quo questio, Utrum prius factum sit Ovum an pullus; Cum pullus non

Lat. in
quæritur

Tractatus

¹
Ecoly. phys.
lib. 1. cap. 11.

line Quo gignatur: neque Quum sine pullo.
 Philolaus etiam ut refert Stobaeus negat
 intrare Mundum: Sic enim scribit in libro de
 anima. Qua propter etiam circa intrinsum et
 Calamitatem perpetuo durat: si quidem nec
 intro ipsum causa potiturus ulla reperitur:
 nec extra quicquam quod cum possit perdere.
 Quo circa fuit hic Mundus ab aeterno, inque
 aeternum durat unus ab uno cognato et
 praestantissimo gubernandus. Habet quoque
 motum et mutationis principium Unus et
 Continuus Mundus, et perpetuo volubilis.
 atque una quidem profectus mutationem non
 sentit. illa, totius anima ad Lunam usque
 definitur: haec, reliqua, ad Terram usque spatia,
 et quoniam res mouende quidem per aeternitatem
 profunditur: quod autem mouetur, id mouentis
 arbitrium sequitur: oportet aeternum Semper
 moueri: aeternum Semper affici: illud moueri.
 Atque anima est: hoc ortus et mutationis:
 illius potestate prior et major: huius posterior
 et minor. Tertium ex utroque Compositum in
 et Semper corrente numine, et Semper mutabili
 Mundo: quo circa non imperite dicitur Mundus
 Dei et ortus, secundum Naturae mutabilis Lenem,
 effectus, atque ille quidem eodem Semper pacto
 se habet: haec autem oriuntur et Occidunt;

De Mundo Cap. 7. ^{um} 371

tamen ut formas rursus easdem parenti-
atque opifici restituant.

Aristoteli similiter negat intrinsece Mundum,
et idem Stoicus auctor est. Sic enim ait in ^{idem}
libro de Harmoniâ. Quoniam autem principium,
et principium, ante omnia est, et ortu Carens
ac perfectum. (nam, nec si post aliud sequeretur,
ante omnia foret: nec si aliunde ortum
sumpsisset, ortu Careret: et si perfectum non
esset, aliud arguo sequeretur ipsum ac
moveretur, acquireret) manifestum sui
principium per se ortu carere, et æternum esse,
ortumque et motum efficere: reliquisque
perfectionem cum hincuat, ipsum per se perfectum
esse. Hujus porro principii imagines ac
similitudines in natura antiisque operibus
occurunt. quoniam autem nec moritur, nec
fatigatur auctor universi, patet æternum esse
Mundum, etiam si principium haberet,
motor aliquando fatigatus cessaret: quod si
fieret, et ipse non immortalis finem haberet motus,
et universum ortus. Quo circa necesse est
vel ortum rerum tollere, vel de nihilo Ena-
gignere, vel æternum fatiri Mundum.
Harmonia quoque natura ponitur, quatinus
omnia ratione Certa oriuntur: ut que se
autifex erga æthrem; sic natura erga Harmoniam.

Tractatus

Si quidem et arte et natura ratione Constant:
et sicut artis opus Porcum pitur, Cum artis
ratione destituitur: ita natura janthreum opera,
Cum harmonia rationem desiderant.

lib. de non
intrinseco
Mundo

Pitolaus an Philo Judaeus refert, hoc ratione
constabat an Mundum aetherium esse probaret.
Quod sibi ipsi bona valetudinis causa sit, id
nullo affligitur morbo: quin etiam quod ex se habet
non vigilat, somni experire est, quod si jta res se
faciat, id quoque quod sibi ipsi causa sit, Cur sit,
perpenium est, atqui Mundus sicuti ceteris
rebus, sic etiam sibi ipsi in causa in se sit,
igitur ipse aetherius est.

2
Videmus

Philo ipse negat etiam intrinseco Mundum,
Intrinseco, ait ille, nascatur in detritis mutatis.
dicitur quoque omnium perfecta Consumptio, qui
nulla necessario attribuitur Subsistentia, Nam
quem admodum ex nihilo nihil afficitur: ita
nec quod est in nihilum intrinseco: ex nihilo enim
non aliquid gignatur fieri nequit: atque id quod
est proxime deleri et intrinseco, nec audire
conquam, nec Credibile est.

Idem, loco citato, haec rationes, inquit, quae
Mundum neque genitum esse, neque intrinseco
affirmant, ex propriis illo cum ductae principiis,
qui ipsam intrinseco concedunt, proprio loco
sunt reponenda, non eorum quae eorumque,
habere rationem

De Mundo Cap. 7. ^{uno} 373

habere rationem videamus. duas namque illi esse causas cur res pereant, unam internam, alteram externam, statuunt. Nam femur et Os, et que hujus generis substantias a bolivi ex se ipsis compentias cum in aeruginem incidunt, quæ illas in modum serpentis morbi inuadens exedit. ex causis vero externis internitate accidia quando domus aut Civitas vi coniecto igne incensa, deflagrat et dissoluitur. pari modo et animalia partim morbo ex ipsis correpta, partim vi externâ, dum jugulantur, aut exaruntur, aut hurpi suspendii morbo afficiuntur, interiri solent.

Item igitur si interiturus est Mundus, id quidem Eveniet, aut aliqua interiore causâ: aut externa: quorum neutrum fieri potest: nam cetera Mundum nihil reliquum est, cum in ejus complementum omnia collata fuerint. Ita, unus erit, integer et Senio Cæcæ. Unus quidem quoniam si quid remansisset, alius ei qui nunc est, similis omnino factus fuisset. integer vero propterea quod in ipso construendo universa ejus substantia consumpta est. neque enim Senio, neque morbi particeps est; quia Corpora, quæ morbis et Senio obnoxia sunt, externo quoque et valido Caloris et frigoris aliarumque rerum Contrariarum appultu intereunt, quarum sane facultatum nulla vi. au fugis quo illum circumvenire aut aliqua ratione aggredi valent, cum

SS

Tractatus

nulla quidem ejus portio abscesserit, sed omnes partes
 clausa comprehensa que sint. ergo inanis, aut natura,
 quaedam impatibilis, quae nec agere quidpiam, nec pati
 possit. praeterea nec ab inferiori dissoluetur ob illud
 in primis quod pars major est quam totum. De
 valentior, quod sane absurdissimum, Mundus enim
 incredibili robore suas partes exuperat, quas quidem
 agit ac movet, ipse vero a nulla earum vicissim
 movetur agiturque.

Si Sibilonis rationibus perspicuum est Mundum
 aeternum ab illo existimatum fuisse, neque enim ortum
 habuit si initium non est expectaturae, quodcumque ab
 initio vindicatur omnino ortus exorsus est. Nam veluti
 quod ortum non habet, initium etiam habere non
 potest, ortum id habuisse, nullo modo possibile est, sed est
 prorsus aeternum.

¹
 lib. 2.º cap. 1.º
 a.º 3.º

Plinius Secundus hanc quoque Mundi aeternitatem
 affirmat his verbis. Mundum et hoc quodcumque nomen
 alio coelum appellare libuit, Cujus circum flexu terquuntur
 cuncta, Numm esse credi par est, aeternum, immensum,
 neque genitum, neque initium unquam. Rujus extra
 indagare, nec intra hominum, nec capie humanae
 Conjectura mentis, Sacer est, aeternus, immensus, totus in
 toto, imo vero ipse totum: in finibus, et finito similis,
 extra, intra, cuncta Complectens in B: idaque
 rerum natura opus, et rerum ipsa natura.

²
 lib. de inor.
 aui.

Compenatius, secundum Aristotelis principia Mundum

De Mundo Cap. 7.um 375

æthærum esse dicit, et hominum æthærum, Cum Sol
a homo generetur hominum, 2.º Phys. et 8.º Sempit homo-
quiritur fieri ab homine, Cui proposito Cardanus dicit,
hoc ratiorem sum tales esse Constare, ut ubique indigere
habuerit, atque jam diu, ut tam multi indigena in-
insulis præsertim tam remotis, vix tam brevi tempore
concreverere potuerint. deinde quis impudens non necessitas
et copia hominum novas sedes querere Cœgerit. Si
spatium ab initio Mundi tot fuisse mortales, ut novæ
sedes querere Cœgerentur, res præsertim miraculo similis
dici potest. quare necesse non hominum genus
substantiâ potius propriâ, quam orbe consistere. * In
ipso mare æthærum affirmat. Quamquam, inquit, Mare
hoc loco quo nunc jacet, æthærum non sit; cum tamen
è mari mare fiat, æthærum esse ac fuisse necessarium
est continuitati aquarum. Indicium est quod omnia ab uno
derivantur, atque ob id æthærum omne mare aquarum,
non loci, continuo sibi, dicendum est. * In, si mare,
inquit, initium habuit, ab initio dulce, aut salum
erat, non salum fuit, cum tantum salis non potuerit
immisceri ut aquam Corrumperet, hinc enim omnia
facta esse existimandum est: nam que nascuntur,
ut lacus et flumina, sapore Carent, quod si sapore
caruit ab initio, successu vero temporis factum est
salum, salugo alant habet: Si, non habet, neque
enim nunc salum est quam olim fuit: Nunquam
igitur mare factum est. Vaninus vero dicit sibi et alia

1
lib. 8.º d. var.
cap. 96

2
lib. 2.º de
sub.

1
Dialog. 18.

Tractatus

Religione persuaderi mare habitum esse finem.
 Nam à quâ tandem et tantæ aquarum molis aboleri
 poterit? non a sole, reddit enim quod accepit; quare et
 si a mari aqua exhausta, iterum mutua gratia
 dispersione eidem restitui non etiam a b igne, neque
 enim sane à nostrati, hic enim permissur est, et
 non dubito quin omnes foci, qui sunt supra terram,
 a b unius fluminis aquis extinguere possint: neque a
 fabuloso ignis elemento; non enim, si esset, a suo loco
 qui sursum esse dicitur, dimovebitur; aqua igitur
 quæ ima petit, a b hâc illo tutâ erit.

¹ in ipsa vita

² Dico. la. ut.
in ipsa vita

³ Dico. in ipsa
vita

⁴ idem in
ipsa vita

Thorecides Syracæ, et Laetius de fen, scripti libelli.
 quem tunc servari dicebat. Us de rerum principis
 scribebat, Cujus hoc initium erat. Jupiter quidem atque
 tempus idem et Tellus erant semper. Superi doctores
 elementa quatuor esse dicebat, Ignem, Terram, Aquam,
 Aerem: amicitiamque quâ copulantur: et discordiam quâ
 distideant: hancque rerum ordinem esse æternum
 affirmabat. ³ Anaximander, pro rerum principis
 stabiebat Elementum hoc immensum et infinitum,
 (quod non desinebat) partes quidem ejus immutari:
 totum vero immutabile esse dicebat: quod est æternum
 quod enim mutationibus et alterationibus. Subjicitur,
 sempiternum esse necesse omnino est. Alcmaeon
 Crotoniata, Lunam sempiternam habere naturam
 dicebat. Et si Luna quæ Cæli pars quædam est,
 sempiterna sit, totum Cujus pars existit, æternum etiam

De Mundo Cap. 7. ^{uno} 377

esse oportet.

Democritus, Parmenides, et Melissus ¹ et Stoici
Auctor est, aeternum faciunt Mundum principi-
fieri que expetiri, qui que sempiternum faciunt
Mundum, pugna ille, temporum quosdam ponunt
Ambitudo, quibus eadem redeunt omnia, ipsiusque
Mundi Structura Constitutio. Tandem Galotius ² Martius
totam Philosophorum Catenam affirmare. Mundum
semper fuisse, semperque futurum, quin etiam
Diodorus Sicutus affirmat Chaldaeos Mundum esse
sempiternum dicere; neque principium habuisse, neque
solutum finem esse. * omnes denique qui de
terrenam naturam rationatione aliquid consecuti sunt,
hanc Mundi aeternitatem semper Asserere. Cum
enim perpetuam illum tenorem perscrutant inque
Constantiam qua Mundus permanet, et qua
semper in similibus est, animadvertunt, illum
immutabilem dixere, et laetum, qualis nunc est,
semper fuisse, semperque futurum arbitrati sunt.
Et quae haec sunt quae de aeternitate Mundi
Philosophi sentiunt; ex quibus manifestum est,
omnes quae de Deo habentur opiniones, tanquam
Mundi Conditoribus, esse vanas, futes et a
ratione omnino abhorrentis, ideoque Heraclitus,
in referent Plutarcho, negavit ullum Deum
esse, aut hominem qui hunc Mundum creaverit,
aliud autem est eujusdam religionis fide opinionem

1. Log. phys.
lib. 1. cap. 1. 9.

2. cap. 2. de
doctr. promiss.

lib. de curat.
anim. cap. 5.

aliquam tueri; aliud ratione verâ atque
 anticipationem illam diffendere. Primum Theologorum
 est, secundum Philosophorum. Inter antiquos quidem
 Philosophos et Theologos in Ethnicorum religione,
 de Mundi æternitate maxima erat Contentio, et in
 utramque partem disputare fas erat: quippe Deum
 æternum cum Mundo æterno admittere sedulo
 curabant ij quibus rerum æternitas placebat. Sic
 Aristoteles Deum et intelligentias Cæli æterni-
 causam motivam et æternam dixit. Sic Plato,
 Omistis suis de Ortu Mundi in Timæo editæ
 nugis, de æternitate Mundi Sententiam a libi-
 tulis. Sic plurimi alii Philosophi res ipsâ Attæ,
 sed ob metum plebis Deos palam Confiteri,
 nec tamen quid Dii essent declarantibus, æternitatem
 Mundi vixit susceperunt: et in hoc Religioni et
 rationi aliquo modo placuerunt. Deos enim non
 negantibus Religioni et populo placebant: Ortum Mundi
 refellente, rationi omnino consentiebant. Ac in solâ
 lege Mosâicâ, et in aliis ab eâ pendentibus, hoc de
 Mundi Ortu adeo inualuit opinio, ut hinc contraria,
 si penitus prohibita, et profligata, nefariaque halitus:
 Nam et apud Christianos variis conciliis, et præsertim
 Lateranensi, sub Leone decimo, Anathematum
 fulminibus percussa violenter fuerit. jubentur que
 publice docentes Philosophi cuncta de Mundi æternitate
 argumenta excludere, quia ista de Mundi ortu opinio

De Mundo Cap. 7. ^{um} 379

a Mose traditâ, sublatâ, Christiana religionis
fundamentum ruere, et tota insuper annihilari
videtur: Cujus quidem præcipua talis est opinio
de creatione Mundi; idcirco, Moses, cum Scilicet
Bodin^{us}, Capitali pena subjecit eos qui Sabbathum,
^{restarent} cã potissimum de Causâ, quod Mundi Creationem
Sabbathi violatione in dubium revocare viderentur. —
itaque solâ religionis auctoritate hanc de Mundi
ortu opinionem contumaciter Christianorum et aliorum
Legis Mosaicæ scriptorum animis in harore non
dubium est. Nisi omnes fidem suis Theologis præstant,
et a philosophis penitus abhorrent. Nisi autem
quorum mens Philosophorum rationibus imbuta,
libere et vinculis soluta argumentari sibi
concedunt, æternitatem Mundi affirmare non
verentur, quando quidem ea omnino sui rationi
naturæque conveniende; Cujus eo magis valida
est et potius auctoritas, quo imbecillius est fidei
et Religionis figmentum, Cui de Creatione Mundi
Sententia incumbit. Hoc autem figmento destructo,
non dubium est quin error iste omnino etiam
destruatur. Quod propter sequenti tractatu Religionem
nihil nisi æternam politicam esse abunde
declavabimus. /.

in unis.
hist. cap. 8.

380

De Religione

Tractatus Tertius

qui est

De Religione

∞

Caput Primum

In quo

Vnde et quid sit Religio
declaratur.

Quandoquidem & —
praecedentibus de Diis et de Mundo tractatibus, —
Philosophorum opinione, illos nullos esse, quales eos leges
ponunt, Mundumque esse aeternum, satis superque
declaratum est, de Religione scribere superuacuum
videbitur. Cum enim antecedentibus falsis, consequentia
esse etiam falsa necessarium sit, et fundamenta
vitiosis, quae eis inniuntur non minus esse vitiosa: —
erroribus quoque de Diis et de Mundo Cognitis atque
explicatis, alii etiam errores qui ab istis originem ducunt,

K. P.

Tractatus

discussi et perspecti videntur. Ideoque Religio quæ vim
 omnium suam ab opinione quam de Diis habent homines,
 mutatur, pro nihilo habenda videtur, et id Circo
 præmittenda, Natim atque de Diis opinio sublata est.
 Sed quia multi sunt qui exterioribus solum Religionis
 signamentis decipiuntur, existimantque Deos esse, non quia
 illos esse vere sciant, sed quia Religionem id docere
 animadvertant, prohibereque ne aliud homines sciant;
 Cum è Contra Religionem duci non deberent, nisi in
 quantum Deos esse cognoscere; non præmittendum
 censemus quid Philosophorum et Politicorum opinionibus
 de illâ dictum sit, ad maiorem de omnibus ad Deos
 pertinentibus cognitionem et certitudinem. Incipiam
 ergo a Religionis origine.

Sola ratio humana, id est Prudentium Astutorumque
 sagacitas ad principatum iuvandum, ea omnia quæ de
 Diis diximus commenta est, nam absque hoc signamento
 difficile admodum illis fuisse populorum animos ad
 obsequium conuocare. Cum enim natura omnes hoies
 æquali sortis gaudere voluerit, nulli supra alios concessit
 imperium: sed ambitio quorundam illud inique, tam
 ingenii quam Corporis viribus occupavit: plus equidem
 sagacitæ ingenii, quam Corporis vires, in hac re
 primum profuerunt: nam persuadendo vincere, quam
 pugnando superare rectius et securius semper fuit,
 tum præsertim cum prima dominationis insuetudine

De Religione Cap. 1: ^{um} 383

fundamenta ponuntur. Quibus igitur quas incessis-
regnandi libido, ad artis et commenta animum
traduxere, et leges ad Societatis vinculum condidere,
Deosque excogitauerunt, eo modo quo, in tractatu De
Diis, retulimus: et Religionem, quæ ex de rebus ^{cap. 4.º}
ad Deos pertinentibus tractatio, instituerunt: ad quam
peruenirent, postquam Deos esse docuerunt, illos res
humanae regere et gubernare finxerunt, quod
providentiam dixere. Neque enim ullo modo profuisset
Deos immobiles, omni sensu priuatos, perpetuoque otiosos
et inertes excogitare, generique humano profus inutilis;
quod certe ridiculum omnibus visum fuisset, id Circo
præmi illi Legislatores, Deos rerum nostrarum rectores
prospectoresque fecere, et docuerunt illos omnibus in
rebus hominibus opitulari posse, et bona plurima
immittere. Sed quia homines sola bonorum spe
illucti, solis etiam bonis inhiassent, et absque ullo
pœnarum metu mala perpetuare non destitissent;
Legislatores, suos quoque Deos iracundissimos et
vitiis hominum infensissimos dixere, sicuti virtutibus
eorum propitios, rebusque fauentis, atque utiles.
Cum que homines tunc in lege naturæ adhuc uiuunt,
indistinctique perpetuarent quæcumque illis libebat.
Quondam enim fas et nefas in usu erant, nec ritium,
nec virtus erant nota nomina; legistatores iustum
iniustumque legibus statuerunt, et bonum malumque
definiunt; ita ut ea omnia quæ in lege naturæ bona

Tractatus

erant, in bona et mala, legibus hominum, diuisa atque
 diuisiuita fuere, docentibus legislatoribus malum esse, id
 quod leges vetitum esset, et ab illo abstinendum: bonum
 vero id quod leges præceptum et sancitum esset, et id
 faciendum. præterea Cum ad continendam plebem, Spem,
 metumque res esse efficacissimas, et præcipuam in-
 vitâ Tyrannidem obtinere agnoscerent, quia hęc
 his potissimum duobus affectibus ducuntur, Spem
 præmii bona agentibus dederunt, metumque pœna
 mala agentibus iniecerunt; et hæc, iustitiæ distributiue
 partem, præmiari et vlcisci, in Diis eminentiv esse
 prædicauerunt: nec tantum in hac vitâ præsentiv, sed etiam
 in altivâ quam æternam vocant, præmia au pœnas dari
 docuerunt: Ideoque animam corpori esse superstitam
 finxerunt, et homines vivere etiam Cum mortui sunt:
 Inde Inferi ad vlciscendum, et Paradisus, siue Regnum
 Cælorum ad præmiandum, ortum duxerunt: Cum autem
 Deos bonis beneficientis et propitios finxissent, malisque
 malefacientis, et erga humani generis vitia iracundissimos,
 docuerunt etiam populum, illos et placatissimos esse, facileque
 ab illis veniam delictorum impetrari, modo debitas illis
 honos haberetur. Itaque sacrificia, caeremonias et
 mysteria instituere, ceteraque id genus deuotionis
 suppellectilia, quibus Deos placari posse etiam
 prædicauerunt, et ab his bona quam plurima obtinere;
 Idque Deligio appellatum est. Hinc vero Legislatores,
 ministros Sacerdotesque proponere, quibus Deligionis

De Religione Cap. 1. ^{um} 385

Cura Commissa est, ut essent qui autis et
deceptionis Scientiam, deceptivæ industriâ tueri valerent.
et quia hæc Credulis tantum et idiotis, quorum
maximus est numerus, persuaderi poterant animadvertentibus,
ita horum meli catros perspicaciores ad obsequium
adigerent, affirmaverunt ea omnia quæ Religio
docebat, sola spe et fide Comprehendi atque
intelligi posse: fides autem et spes ejusmodi sunt
affectuæ, qui, ut ait Cardanus, vacuas. blum mentis ^{lib. de an.}
occupant, et ob id in stupidis ac plebe, quam in eruditis ^{im.}
ac ingeniosis, vis eorum major est: ideo effectum est. In
perspicaciores idiotis, tanquam numero fortiori luce
cesserint, et fides credulitas que primas obtinuerunt
apud populum, cui adversari non audent qui sapientiores
sunt, sed inuiti trahuntur, et populo morem gerere
coguntur. Idcirco sacerdotum. Coepus omnis hic est. Ut
fidem, hominum animis præcipue insinuant, et
persuadeantque nihil a Diis, nisi præviâ fide, obtineri
posse: nec quidquam in templis frequentius intonant,
quam hoc verbum, Credit, Credit, nihil a Christo
et ab apostolis diligentius commendatur: et Seneca, ^{Epist. 35.}
primum Deorum esse cultum dixit, Deos credere, sicut
quisque magis credulus est, magis etiam pius ac
religiosus erga Deos existit. hoc itaque modo Religio
introducitur, et accepta; quæ definiti potest, prælatæ
ac speciosa divini cultus ratio, quâ populus per spem
ac metum melius ad officium ducitur. Fides autem

Tractatus

Religionis fundamentum, est humilis huiusce rei, omnium rerum quas Religio docet, summa persuasio, sine qua Religio annis, sacerdotisque eius ministri, funditus ruerent.

Religio vero ad Dei Cultum et populi utilitatem primum instituta, eo tandem devenit, ut omnis utilitas illius ad solos sacerdotis Religionis ministros redundaverit, quorum auctoritas temporis progressu, tantum apud credulos et devotos invaluisset, crevitque, ut sacerdotis tanquam Deos reputari, nec non illi honores solis Dei decretos reddant, jusque ac potestatem quam olim soli Legislatores habebant, scilicet ficta et falsa, ad populi utilitatem pervadere, sacerdotis hodie usurpaverint, et in se omnem Religionis vim et auctoritatem transsumpserint, quam variis artibus adeo auxerunt, ut penes eos sit cuncta rerum potestas, et in ceteros homines independentiter domineantur, veluti olim in Insula Sanchaâ, ut Diodorus Sicutur auctor est, soli sacerdotis omnium erant duces, illique publicarum rerum et controversiarum judicia arbitria que erant concessa: Utinam, reliquos deliciis vacabant, et vitam mundam ac sumptuosam ducebant; sic hodie apud Christianos præcipue, ad hoc auctoritatis fastigium pervenire, ut summo rerum fruantur imperio, et vivendi licentiâ super ceteros impune gaudeant: quod ineptâ credulorum, stolidorum veneratione,

De Religione Cap. 1. ^{um} 387

Religionis respectu protegitur: hōrum enim
conscientias sacerdotis omnino alligant, et in
obsequium fidei, ut inquirunt, illoꝝum intellectu
Captiuaunt, legibus que suis Constingunt, et tam
Sæuiter Subjiciunt, ut nulla Tyrannis sit Sæuior,
nullum Imperium firminus Stabilitum, nec Latius
patens. Cum terras, animas, et corpora ipsa illi
occupent: unde nulla dominatio tam longo tempore
intacta nunquam permanſit, nec tyrannis diuturnior,
quippe hominum animi illoꝝum vinculis,
Religionis prætextu, capti, jugum illud quod
suave vocant, non tentant excutere. imo magis
magis que inanium bonorum spe delusi, sese illi
Submittere conentur. Sic Religione Sacerdotum
crescit et firmatur Imperium: Sic Multitudo
nostrâ in nos ipsos Sæuiunt: ex quo Religio-
Sacerdotum causâ excogitata fuisse videtur, Non
vero Sacerdotum Religionis causâ instituti. et hæc
omnia, quamuis mala, absque ullo impedimento
in immensum eunt, et nullâ remediorum ope
curantur, quia plebs imperitia, Religionis respectu,
cæcâ menti probat quæcumque Sacerdotibus placent,
ac pro, religiosoque consensu illis plaudunt et
adulantur: Sapientis autem ob inechum plebis
obmutescunt: et Principes non solum ea tolerant,
sed etiam fouent atque tuentur politicâ comodorum
et utilitatis ratione. Semper enim a Principibus

Tractatus

et Legislatonibus omnes Religionis Ritus
 Introduce, aut saltem fomentatae fuerunt, ut
 per eas populos redderent ignorantis, riles et feruos,
 quo deinde facilius in illos dominari possent, et
 feliciusque regnare. utilem ergo et necessariam
 rem esse Religionem existimandum est, tum ad
 Societatis vinculum, Cum ad Principatus
 conservationem, ob quam potissimum a primis
 Principibus excogitata est: deinde a Succedentibus
 conservata, et multum aucta fuit, quia
 perspexerunt summum Regni praesidium esse
 Religionem ob occultos tumultus, ut Circa
 Candanore, quem admodum justitiam ob apistos.
 Itaque Aristoteles vult Principem pro alicui
 Deicolam videri; minus etiam putant subditi a
 tali Rege pati aliquid iniquum, et minus contra
 illos machinantur, tanquam habeant propugnatores
 etiam Deos. unde, ut idem histatur, olim divini
 Cultus cura penes Reges erat, et Ceremoniarum
 facultatem erga Deos habebant. Unde etiam Dij
 habebantur. Vos estis Dei Terra, inquit David, et
 Aegyptii affirmant Deos apud se primam
 regnavisse, non quod Dij vere fuerint Reges isti:
 sed quia ad excitandam in hominum animis
 majorem venerationem, se Deos appellari volebant,
 et cum Diis familiariter Conuersari simulabant,
 ut sequenti Capite diffuse referemus. et apud nos adhuc

lib. 3° de sap.

Polit. 2° 3°

Tractatus

Caput Secundum

In quo
diffuse ostenditur Religionem
omnino esse artem politicam.

Religionem tanquam Artem
politicam, Superiori capite, primis, ut dicitur,
latis tantum attigimus: nunc illam diffusioni-
narratione complectimur; et ostendemus hanc artem
Principum esse artem, regnandi et populos in officio
continendi gratia excogitatum et introductam. Quod
equidem haud erit difficile cum perspexerimus
primos Legislatores, Religionumque institutores,
fuisse etiam omnes Principes, et populorum Duces,
ab illisque cuncta quae ad Deorum Cultum pertinent
mysteria, Cereemoniarumque instituta manasse,
atque ad Deos ea omnia quae agebant propter
Impiorum utilitatem, referre Consecuisse, ut Deorum
respectus, Spe et timore animis insinuatus, in
veneratione Summa populos erga Principes detineret,
et firmioribus Vinculis Subditi constringerentur;
Desque publica Securitas Inveniret. Primam enim Reip.
Legem, ac omnium aliarum fundamentum, Deorum

De Religione Cap. 2.um 391

opinionem, ac persuasionem esse Colotis
existimat, ut refert Plutarchus. Hujus ope
Lycurgus olim ad sanctiorem vitæ normam redegit
Lacedæmonios, Numa Romanos, Ion Athenienses,
Deucalion Græcos reniuatos, ad Decorum cultum spe,
ac metu illorum animos Conuertentis. nec ullam
gentem aut ciuitatem reperiri affirmabat, quæ
absque diuinitatis opinione, ac Religionis Vinculo,
Imprium suum tueri posset, sine artibus quidem,
sine litteris, sine auro argentoque Subsistere posse.
Adiuro omnes Legislatores se, Deos, legum suarum
auctores habere dixerunt. Sic, primus Cuius
memoria ad nos peruenit, Menas apud Ægyptios
multitudini persuasisse dicitur ut legibus viverent,
et finxisse eas Mæxuvii datas præcepto, tanquam
magnorum bonorum causam futuras. Plures
quoque alix nationes isto modo traduntur Leges
suscepisse, quæ obtempvantibus multorum
bonorum causa fuere, ut idem Diodorus scribit,
Cumque illo Plutarchus a Valerius Maximus,
Zabastus Ariam. Simulato Numine, leges dedit. Minas
Creteusium Rex nono quoque anno in quoddam
præaltum et vetustâ Religione Consecratum specus
scendere solebat; et in eo moratus tanquam a
bono, a quo se ortum ferebat, traditas sibi Leges
prærogabat. Lycurgus consilio Apollinis
præmissimæ Lacedæmoniorum Ciuitati leges compositas

lib. adu.
Colo. cap. 28

ibid.

in 2° lib. Nu.

lib. 1° cap. 29

Tractatus

*Terre se, persuasit. Zeuleucus apud Locrentes,
 sub Mineræ nomine, prudentissimus habitus est.
 Zoroaster Bactriam's Persisque Leges tradens illas ad
 Romanam referebat. Trismegistus etiam apud
 Egyptios, Mercurio duce, leges tulit. Draco et Solon
 Atheniensibus simili fictione olim imposuere,
 Mineram consulere præ se ferentis. S. Lato-
 Magnæ et Siculis in Torum et Apollinem leges
 referebat; Silius in recuperandâ tyrannide
 quam amiserat, simulatione reducentis se in
 avocem Mineræ et usus, cum per ignote-
 mulieris ostentationem, quæ Sthya vocabatur,
 formatæ ad habitum Deæ, Athenienses deciperet.
 Pythagoras in Italia, ut Laertius auctor est,
 ejusmodi Commentis usus est, et intra octavo,
 subterraneam fecit domum, matricque mandavit
 circa omnia quæ contingerent tabulis inscriberet,
 et tempus quo exacte notaret: deinde in hanc domum
 ipse descendit: Anno autem exacto, in lucem ex-
 tenebratâ hac domo ascendit, squalidus ac macie
 confectus, per matrem rescivit cuncta quæ evenissent.
 tunc advocatâ concione, Rex Anaximander ascendere
 dixit: ut quæ sibi fidem facerent, populo, quicquid
 evenisset, recitavit. His vero quæ dicebat homines
 affecti in lachrymas ejulatusque prorupere,
 Pythagoramque jam divini quippiam habere
 existimantibus, uxores suas illi in disciplinam castitatem
 dederunt, ut ex illo*

De Religione Cap. 2.um 393

dediderunt, ut ex illo aliquid discerent. Zanolæus
Pythagoræ discipulus, exemplum Magistri lectus
Thracæ isto modo lusi, ut refert Herodotus, ille ^{in Melponibus}
enim cum animadvertiret Thracæ male et jussiti-
riuentis, ipse edoctus Tonicum vivendi genus, et
mores liberaliores quam Thracum, ut qui cum
Græcis conversatus esset, cumque Pythagora,
domicilium instituit in quod primos quotque
popularem in Convivium accipiebat, et jussu
Convivandum docebat, neminem hominum intrare,
sed in eum locum ire, ubi Superstitis omnium
honorum Compotis essent. Dum ea ageret atque
diceret, subterraneum ædificium struebat, quo
protinus absoluto, à Thracum conspectu se
subduxit, descendens in illud subterraneum ædificium ubi
vixit triennium egit. desiderantibus eum Thracibus ac-
descentibus tanquam mortuum quarto anno se eis in-
conspicuum dedit, atque ita, credibilia sunt officia quæ illi
exposuerat. Numa Pompilius quoque Populum Romanum
tandem atque imperitum novis sacrorum ritibus implicavit.
quod ut faceret aliquâ cum auctoritate, inquit Lactantius,
Simulans cum Diâ Egenti nocturnos se habere congressus
erat quaedam spelunca prope in nemore Aricino, unde
civis peregrini fontis manabat. huc remotis arbitria
se inferre consueverat, nos inventiri potest monitu Deæ
Conjugis. ea sacra populo se habere quæ essent Divæ
Acceptissima. Omnium primum, inquit Livius, rem-

L.L.

lib. 1.º fal.
lib. cap. 21.º
L. Livius
lib. 1.º

Tractatus

ad multitudinem imperitam, et illis seculis eadem
 efficacissimam, Deorum metum incutendum ratus
 est; qui cum descenderet ad animos sine aliquo
 commento miraculi non posset, simulavit sibi hos
 esse cum Dea illa nocturnos congressus, his esse
 addendus Sertorius, qui Hispania populos simili modo
 apte delusit. Cernam civicam et domesticam habebat,
 quae illum quocumque iret familiariter sequebatur, —
 quamvis inter armorum multitudinem, bellique tumultum,
 et haec in se illi addiderat, ut ad. illum ejus nutum se
 movere didicerat, adeo ut paulatim id Sertorio in
 miraculum cesserit. Finxit igitur hanc Cernam domum
 esse Dianae, ejusque Ministro Deam istam multa sibi
 praedixisse futura, quidque vitandum et quid fugiendum
 esset, ab ea admoneri. prout ad superstitionem animi
 barbarorum, fidem his signentis dabam, id facilius
 quo Sertorius ejusmodi Astu credulitatem illorum
 habebat. Cum quidem per Nuncios resciverat (quos
 clam et inscius barbaris in colloquium admitteret.)
 Cernam floribus redimitam in Concione ad se adduci
 Anculum curabat: quam quasi sponte venientem
 conspicens Sertorius, barbaros bono animo esse
 habebat, et ad spem et sacrificia Diis agendam
 gratiarum causam hortabatur, pronuncians sibi a Diana
 per Cernam bonum et felicem nuncium affari. Sape
 etiam simulabat Cernam illum dormientem nocte
 allocutam, et praemonuisse ut in armis suis militare

De Religione Cap. 2um

395

esse Curaret. his itaque Palladis Sijustitionum
 artibus barbaros in officio continebat, et ad-
 obediendum promptiores paratiorisque illos sibi
 Conciliabat, non hominum illum Cæcis præstantiorem
 tantum, sed diuino etiam numine afflatum barbaricæ
 existimantibus, esse. Non prætermittendus est
 Moses Iudæorum Legislator, qui, ut Didorus tradit
 a Dæio quem Deum vocant, acceptas leges dare præ-
 se ferebat: Sive putans rem diuinam, mirandam,
 maximeque mortalibus utilem leges esse: Sive ve-
 citus populi, ob rei excellentiam, Deum timore,
 legibus obtemperarent. Ma homines etiam, ut refert
 Campanella, in antro ad montem Arabiæ pphabatur,
 ut finxit leges suas ab Angelo Cæciliæ, accepisse:
 Cumque morbo sacro laboraret, simulauit spiritu-
 Dei hunc rapti. Cinghis quoque apud Tartaros se
 filium solis finxit, et signa mirabilia fecit. Nam
 transire visus est mare Caspium sicco pede, sicut
 Moses Enithreum transiit, legesque tulit hæc
 ratione, ut idem Campanella refert; Non desunt
 etiam qui Christum se Dei filium finxisse extulerunt,
 ut facilius hominum animos religione conciliaret.
 Hæc sectatores post modum Diuinitatem illi attribuerunt,
 et Deum ipsum esse mentiti sunt. Chæritus tamen le
 Dhotinus, ut in historia hypostasia legitur, in illo
 Diuinitatem negabat. Mahometes idem Negabat,
 scilicet Christum esse Deum; et a multis aliis

lib. 2.
cap. 39.

Thasos
triumph.
cap. 13.

Divinitus ejusmodi exstoditur. Deinde Sapientiam
vnum illum tantum fuisse contenti si omnes qui
ejus Sectatores non sunt; sed de hoc diffusius in
sequentibus.

Thy. timaeo

Nunquam finem facerem si illos omnes re ferre vellem
qui se Deorum colloquio gaudere. Simulabant, et
famam aut imperia sibi Compararent. et eor
etiam qui se Deos esse, aut filios Dei finxerunt,
ut scilicet major fides a populis prestaretur iis
qua Deorum titulo imbuerentur, quod apud plebem
indoctam consequi haud difficile est. Unde Plato,
dicit impossibile esse Deorum filios, id est, Legislatibus
non credere, quauquam impossibilia dixerit
videantur. Et Cicero astuti illi politici animum
imperio secure potiri volentis, ejusmodi nomina de
industria sibi hinc cura bant. Notum est illud de
Lycurgo habitum oraculum, Venis o Lycurge ad
meum religiosum Templum, Poui Chanus et orbus
qui Caelum habitam, Incertum est Vtrum tu Deum
esse praedixem, an hominem: sed Magis tamen
Deum. spero o Lycurge. Notum etiam illud Pouide
Hammonis Oraculum ad quod olim Alexander
Magnus profectus, qui, inquit Curtius, haud
contantus ~~maxima~~ mortali fastigio, Pouem genens sui
Autorem credi volebat, igitur per praemissos
Subornatis Templi Antistites, quid sibi responderi
velit, per Rusticus re. fert, cum maximus natus e

lib. 4°

De Religione. Cap. 2. ^{um} 397

Sacerdotibus, illum filium appellat, hoc nomen illi parentum Nomen reddere affirmans, ille se reddere, ac, et accipere et agnoscere, Consulenti deinde an totius orbis imperium satis sibi destinaret; cuius aequae in adulationem compositae, humanam omnium rectorem fore ostendit, et adiecit fore iuvenum, donec ad Deos excederet. Amicis vero ejus oraculum Consulenti per adulationem, vel ipsius Alexandri Themi, an Iupiter auctor esset, sibi, divinis honoribus Colendum Aequum, hoc quoque acceptum fore Nomi, Vatis respondit, ut ipsi vicinam Regem divinis honore Colerent. Dehinc Alexander Nomi filium Leonem appellari passus est, sed etiam iustis. Ceteri magni nominis atque fama viri, originem suam ad Deos referre semper conati sunt, ut a populi majori veneratione Colerentur, et Religione illos ad obsequium traherent; Sic Aeneas Dea Veneris filius fingitur. Romulus Vero, Martialis, ut sub magnis auspiciis magni Imperii primordia illustraret, inquit Livius, Cynus Dei Commisitarius simulatur. Nabuchodonosor Deus praedicari voluit ubicunque. Quos semes imperium suum ostenderet, Idem recentis memoria, Nomen Divinitatis studuit adipisci Faxiba Japonensium Nonan-ha; et alii iuvenum pari Libidine venati et simulati fuisse, quin etiam multae miranda

Tractatus

Visi sunt facere quae populo disconere nescienti visa
sunt miracula, inquit Campanella, et post mortem
curauerunt occultari corpora sua quo crederentur in
caelum esse translati. Benipactis et Machiavelis
hoc videntur fecisse Moses et Christus, addit ille,
quorum corpora nusquam post mortem comparauerunt
sicut nec Corpus Aeneae, nec Domuli, quod Livius
refert. Haec de causa absconditum fuisse non in caelum
translatum crederetur; adeo fuit vehemens
politiconum impostura, ut etiam Deos Credi voluerint,
qui nequidem amplius homines esse poterant. Unde
Manifestum est, omnes Legislatores et Principes
esse deceptores ac Simulatores. Religio nempe qua
populo habuit nihil esse, quam Astutiam et Commentum
ad dominatorem utilitatem, aut ad famam comparandam
excogitatum et introductum: populum vero, qui tam
facile imponitur, ignarum omnino et imperitum esse:
aliter enim Religio non staret. hanc profecto de Religione
opinionem Plutarchus testatur dicens, omnes fere homines
superstitiones aliqua hauri: et nonnullos esse qui hanc
vanitatem ignorantia et imbecillitate sequantur. alii
vero ut Diis grati a populo habeantur ad quos omnes
suae actiones referunt, tanquam ad illorum auctores;
atque insomnia a Diis sibi missa, apparitiones,
aliaque ejus modi deliramenta callide fingunt,
hominibus jam superstitione captis facile imponunt.
quod sane haud inutile et vanum est ijs qui hominibus

De Religione Cap. 2um 399

in rerum administratione praesunt, Vulgus enim religionibus tanquam freno coercetur. Machiavellus eandem luctur opinionem et assensum nullam unquam novam magnamque legum latorem existit, qui ad Deum tanquam ad auctorem illas non retulerit, quia absque hoc Commento nunquam acceptae essent a populis. multa enim sunt utilia et Commoda, solis prudentibus nota et manifesta, quae in seipsum nullas habent evidentes rationes quibus aliis persuaderi queant. Ad Circo sapientis Legislatoris, ut has difficultates amovant, a Deo suae leges sibi vadi simulant; Non Dubium est prope Machiavellus, quin ejusmodi Leges, Religionis quae sint, in rudi adhuc et imperita plebe multum valeant: in talibus enim hominibus Novae rerum modum haud difficile imponitur, et qui hodie novum rerum statum Condere Vellet, minori negotio id Consequeretur apud populos montium incolas, agrestes et jncultos, quam apud illos qui Civitatis corruptae vivendi quibus experti sunt; haud Secus ac Saturnius ex impolito et rudi marmore pulcherrimam Statuam effinget, quam ex marmore male jam informato et addit, non solum jncultis et agrestibus hominibus (quamvis his facilius) novam opinionem ac Religionum persuaderi posse, Verum etiam ijs qui vitam Civiliorem volunt, et qui se nullo modo rudes esse praesumunt, tanta Religionis Vis est, et in

lib. 1.º d.º
Dix. cap. 11.º

Tractatus

400

Exemplum adducit Florentinos qui nequidem rudes
et inexperiti sibi esse videntur; illis tamen
Hieronymum Saonarolam de Dei Colloquio fecit
persuasisse affirmatis: et quod mirandum est, nulla
extrinseca causa extraordinaria et insolita, aut ita rem
illam credent; et tamen innumeri credebant eam,
quia illius vivendi genus, doctrina et materia de
quâ agebatur, erant ejusmodi, ut ad fidem illi
præstandam sufficerent. id profecto maxime probat
quod Candanus dicit, Religionum, videlicet, apud
populum Regem esse, quantum autem hæc apud
mortales valeat, addit ille, ostendunt Johannes
Vincentius qui Bononiæ per annum præfuit, et
Jacobus Bursularius qui Ticinum annis quatuor
in sua potestate retinuit: Vtrique vi extrinsecâ tantum
pulsus. Sed et Hieronymo Saonarola parum defuit
quin eadem ratione Florentiam occuparet. Quin
etiam si qui virtus bellicâ præditi et armis quorum
maxima vis est, sunt instructi, Religionis tamen
authoritatem sibi adjungere debent, ac idem
Candanus, ij præsertim qui humili loco sunt nati,
quod David et Vespasianus fecerunt, Ceterique
optime res, et Numæ quia virtus bellicâ decore,
Religionis commentum omnino necessarium fuit,
sed quia varia et instabilis est mens Vulgi (Ar-
eum facile est novas opiniones illi imprimere, sic
difficile est in eisdem illum diu retinere), ut recte

¹
lib. 3.º. cap.

De Religione Cap. 2. ^{umb} 401

animaduerti Machiavellus) propheta necesse
est Vincipem res suas ita disponere, ut vi
populum ad Credendum cogat, statim atque
incredulitate factus est. Sic Moses, sic propheta omnes,
armati semper fuerunt; et Vicines semper fuerunt
ij omnes qui armorum et Religionis simul auxilio
populos continuant. Si absque armis regnare
legesque ferre & uscepissent, inquit idem author, Nec
diuturnum, nec stabile unquam fuisset illorum
imperium: Sicuti nostra aetas accidit Hieronimo
Sauonarola, cujus auctoritate Religione
Comparata, in ipsa incunabulis Concordia, quia
sine armis erat; nec potuit alio modo populum
florulentum in fide sua mutantem retinere; et
ad obediendum impellere. Idem dicit, Christum a
Judais Condemnatum fuisse, quod esset sine armis,
non re fert Cardanus, loco supra citato, Prodius <sup>lib. 5. de Dip.
cap. 1.</sup>
vero ait veteres Scythae gladium in terram
defixum pro Deo coluisse, quippe ab armis et gladiis
leges, Religiones, et omnia Dei momenti pendere
arbitrabantur. et hodie etiam apud Christianos
D. Petri Ecclesia Pauli gladio defenditur. haecque
Religio cujus primordia simplicitate, et humilitate
solum fulcebantur, armis postmodum auctoritatem
suam trahi coacta est: quae nunquam eo Voguepquo
perducta est, Creuisset, nisi ferrum et ignes in
auxilium suum Vocasset. id Testatur innumera

402 *Tractatus*

historia Christiana exempla, et private
 publicæque Cædes propter Eclesiæ et Religionis
 auctoritatem perpetuæ. Necesse adhuc est funestum
 illud et triste Joannis Russi supplicium, qui ad
 concilium Constantiense a Sigismundo Cæsare
 vocatus, quamvis illi publicâ fide cautum
 esset, tamen cum ad colloquium Pontificis
 et Cardinalium venisset, captivus detinetur:
 tum damnatus tanquam hæreticus et seditiosus,
 vivus crematus est; cineres vero dissipati in
 profluentem Rhenum, ne quæ superessent ejus
 reliquæ. Post eum, simili supplicio vitam finit
 auditor ac discipulus Hieronymus Bragensis:
 Savonarola etiam, quia, inquit, Turis, Novæ
 opinioniones et Romana Eclesiæ adversantibus prædicabat,
 publice ignis gehennæ perire, Pontifice sic iubente.
 plurimos alios non homines tantum privatos, sed
 populos et nationes quaedam totas Sauli gladio
 necatæ Religionis causâ, præmittito: ut potè sit
 notum et manifestum omnibus Romanum hodie
 Imperium non minus armis et Religionis stare quam
 olim. Sic Mahometus quoque Imperium suum armis
 et Religionis luebat, et nulla unquam Dominatio
 longa fuit, in quâ vis armorum cum Religionis
 juncta non fuerit, ut scilicet arma succurrerent
 cum Religio deficeret, et Religio vicissim, cum
 arma non prodessent, fatendum enim est, hæc duo

lib. 10.º hist.

De Religione Cap. 2. ¹¹¹¹

403

In Rep. maximum pondus habere, adeo ut
difficile sit existimare. Vtrum eorum praestit.

Religioni tamen Machiavellus Salutam
tribuere videtur: illa enim, inquit ille, exercituum
ducibus multum semper profuit in Rep. Romana:
hac milites Securitas faciliusque reguntur. In
Civitate plebs diversa, religione moderabatur, boni
Cives in officio confirmabantur: sedivosi
reducebantur. An ut si quareretur, Civitatem

lib. 1.º de Rep.
cap. 7.º

Principi Romulo an Numae, plus debeat Romana
Resp., credo Numae vinceret, ubi enim Religio
floret, Civitas introducere facile est: Verum ubi
Religio spreta jacet, et in armis viris omnis consistit,
vix ibi poterit illa locum ullum habere. Sed

Senatum instituendum, civitatisque et militaria
disponenda, Dei auctoritas nullo modo necessaria
fuit Romulo; sed Numae, Cui viri armorum decus,
omnino necessaria fuit. Et Bodinus hoc rerum
administrativarum animadvertendum esse docet,

lib. 5.º de Rep.
cap. 1.º

quasdam nempe esse gentes quae Cum armorum viri
dici nequeant Religiois auctoritati ac Numini Melu
cogi debent, Ut quidem Christophorus Columbus
fecisse dicitur, qui Cum iudice Populos ad hospitalitatis
iura et humanitatem blandiriis pellicere non posset,
Numini Melum iniecit, prospexerat enim Lunam,
quam iudi Summâ veneratione Colunt, deliquitum
breui fulminum; Et igitur Lunam elatis manibus

h' status est eam injuriam non aequa menti
 Naturam, quod se hominem Lunae amicum et
 Cultorem, ab hoste, ab hospite, ab aquis, a
 Convivatu prohiberent. In duo posse Luna de se
 lumine Barbaros sic h'ruit, ut lumina
 voluntate Solvendi jura facerent. apud populos
 ergo omnes Religionis maxima vis est: ita ut Principes
 qui illa videntur eam tanquam firmum auctoritatis
 et potentiae Columnam adhibeant. idcirco suat potissimum,
 Inquit Candanus, ut eorum Deo Princeps videatur.
 Constantinus ob hoc, qui magnus dicitur esse, ut
 Ambrosius Auctor est, Clavum unum quo Christus
 crucifixus est, fixo equi: Alimus galax infixi; Natis,
 addit Candanus, an religiosis, an Superstitiosis; sed
 tamen ad opinionum hominum multum pondus. et dicit
 ad Religionis Cultum hanc gravitatem sentire: Nihilque
 putam qui simplici ornate et aequo potentia sedunt
 Religionum, quae vix sic in hominibus manet, posse retineri:
 Unde illa tot Pontificis Ceremonia; proficiunt
 Antecidium Eucharistia; ipse in palma solennitatis
 defertur a Cardinalibus; Unde purpure amictus: Hoc
 Arcanus: tanta pompa. ⁺ hanc me h'ruit. Sui vera
 hujusce artis politica arcana; quae si tollas, Nihil
 inde deturmenti regnum pati posse: Itaque Principes
 omnes, Inquit Machiavellus, vel Republicae quae suam
 dominatorem diu conservare volunt incorruptam,
 prospicere in primis anni curae debent, ne, vel minimum
 Religiosa Ceremonia

De Religione Cap. 2. ^{uno} 405

Religionis Cerecmonia habe factantur: imo in in
summa veneratione semper habeantur, et quia
nulla est religio Cujus authoritas et vis omnia
non pendeat ab aliquo Statu gemati, quod illius quasi
fundamentum et anima est, sedulo caere debeant
Principes, omnes quique videlicet, secundum Religionem
suam, in hac Principia ac fundamenta intriqua semper
et incorrupta perseruent. Sic religiosi ac deuotos faciles
reddent populos, et Consequentur bonos, humiles ac
temeros. Punctis etiam rebus, quae religione
gratia sunt, fauere debent Principes, quamuis
falsas, con fictasque illas esse perspiciant, imo illas
augere debent: idque eo magis facere, quo prudentiores
sagaciores, et rerum naturalium peritiores sunt. quod
quia multi homines sapientissimi fecerunt, et quidem
seruissime, inde nata est illa miraculorum opinio,
quae in omnibus religionibus adeo celebrata fuisse,
tantumque Claruere, eo quod Principes prudentis, illa,
a quocumque fonte maneat, augent et amplificant:
Simulantesque ejusmodi rebus fidem sinceram
praestare, eorum authoritate reliquis hominibus
imponitur, et vere populi Credunt, quod Principes
tantum fingunt. Talia fuisse illa miraculorum,
Syllabarum, Anulorum, Faruspitum, et
Prophetarum figmenta, a quibus omnia
Religionum Cerecmonia, ritus et sacrificia pendeant:
templa etiam, vota, supplicationes, et alia ejusmodi
M.M.

Tractatus

Deuotionum portenta, ab illis originem ducebant, quae tamen omnia Divicijsun et Sacrosanctum Commenta fuisse, Conspicuum et manifestum est, quibusde populos in admirationem Conjiciebant, illosque in Summa Veneratione ac Religione detinebant. Sed Cum in haec de miraculis, oraculis, et aliis Mentionem incidimus, quae arti politica in Religione excogitata et introducta fuerit; quorsam fuerit eorum origo exponemus, ut melius de Religionum praecipuis fundamentis iudicetur.

Caput Tertium

In quo

De Oraculis, Sybillis, Prophetis
 et Miraculis in Religionibus
 Introductis agitur, quibus
 Religionum auctoritas esse politicae
 Insupra Ostenditur

Sic fabularum, mendaciorum, fraudum, Imposturarumque omnis generis et callidorum arti politicae arcanonum campum est vastissimum,

De Religione Cap. 3. ^{umb} 407

quo Religio sustinetur atque alitur: sine ejusmodi
Commentis, breui sane vilesceret: Ita et ea, propter quae
contumui debent, famam, auctoritatem pondusque
concedunt; et illa fidem apud omnes mendacis ipsis
Consequatur, quae omnia ~~Ammonium~~, ~~revelationum~~;
sacerdotum maximam ex parte signavit fuisse
Experientias, si ista ab origine repetantur. In
primum Oraculorum primordia revolvemus, quae
Hydronus talia fuisse scribit Dodonaeorum nempe ^{in Lybia}
in ~~Lybia~~ Ammonis, quae vetustissima Oracula, et
prima omnium, quorum videlicet ad nos memoria
perveniret, extitisse feruntur) Antistites Dodonaeorum,
thiqui illes, haec aiunt; geminas Thebis Aegyptiae
Columbae migrare adolavisse, utraque nigram,
unam quidem in Lybiam; alteram ad istas, quae
saepe jactant humanam vocem elocuta sa; eo loci
Jovis oraculum Condi debere, et se interpretatos esse,
quod ipsis annuntiaretur id esse divinitus, et ob id
se ita fecisse. Eam vero quae ad Lybias abiisset
Columbam, justites illis in Ammonis Oraculum
Conderent, quod et ipsum Jovis est. Ita referebant
Dodonaeorum sacerdotibus Cum assensu Cydonum
Dodonaeorum templo vicinorum. Alii dicunt haec
ipsae in Dodonaeo Nemore Aolo quaeque, ubi Jovis
templum erat responsa consulentibus dedisse; quarum
Altera Delphos, Altera vero in Jovis Ammonis
Templum volavit. et ambae ibi deinde responsa dedisse.

Tractatus

Alii arbores ipsae vocales fuisse aiunt, et
 consulenti bus oracula edere solitas, ab istorum
 Oraculorum exemplo, multa alia toto pene Orbe
 prodire oracula, pari figmento et arti non
 absimili. atque haec est Oraculorum origo, fama,
 veneratione, deuotione et Religione per tota Saecula
 Celebratissimum, quae principibus, populis ac
 nationibus futura responsis suis praedicebant. haec
 sunt ad quae tanta hominum multitudo religione
 et incta undique confluebat, quaeque tam diu omnium
 Credulitatem variis imposturis illufere. Fatendum
 profecto est nihil humanae menti quidquam hebetius
 esse, quae iam faciles decipi potuit ubi fraus morose
 fabulose, et diuinitatis absurdissime solum
 legebatur. Verum Religio in causa in qua Numini
 metu in plebem iudicium vim suam exerceat, praeter
 aliorum famam potius quam ratione haec cuncta
 Creduntur, ideoque non mirum est si apud omnes sine
 pro veris certisque Creduntur: maxima enim pars
 hominum famam et timorem percipiunt ea, potius quam
 ratione dijudicant. Itaque soli Philosophi has fraudes
 detegere possunt, quae in vulgore edere non erudent
 ob metum publicae potestatis quae semper patitur ut
 populus in deligiones decipiatur. quia etiam adulo
 prospicit ut sic fiat.

Sive domantia
 Sive domantia

Istorum porro Oraculorum fraus omnis a Luciano mirum
 in modum detecta et divulgata in, in fronte Alexandri

De Religione Cap. 3. ^{um} 409

Cujusdam impostoris narratione, qui se pro vate
venditabat, hanc autem narrationem hic apponere
non incongruum erit. Cum duo facinorosissimi et
immansi audaciâ præditi viri societatem jussissent,
Alexander nimirum, et alius nomine Cocconax,
facile perpenderunt hæc duo potissimum in vitâ
hominum Tyrannidem obtinere, Spem ac metum,
quo cum utroque si quis ad utilitatem
reverteretur, fore ut is illico ditesceret. Si quidem
Utrique juxta vel ei qui metum laboraret, vel
huic qui spe levaretur, videbant præscientiam
quam maxime necessariam esse, summeque
desiderari: atque hæc viâ Delphos fuisse olim
ditatos; factaque celebres: præterea Delum, clarum,
et Branchydæ: hominibus nimirum per hos
quos dixi tyrannorum, nempe spem et metum,
ad sacra confluentibus, ac futura prædicere
cupientibus, atque hujus gratiâ pecatombus
immolantibus, auroque dedicantibus Latere.
Hæc ubi intus se reversassem Alexander et Cocconax,
utroque ac citro agitantes, ritum ex oraculum ac
vaticinium Constituire: etiam si res ea
procesteret, sperabam se profinque divites atque
felices fore. Quod quidem negotium feliciter quam
initio speraveram illis successit, & quia ad tantum
tem hominibus crastis, superstitiosis et stolidis opus
esse Cognoscere, de Abono Daphlagonia oppido

Tractatus

Inter se Conuenerunt: hujus enim Provincia
 Populi adeo sunt stolidi ut si quis tantum
 apparuisset cribro, quod aiunt, uaticinans, illico
 perinde ut Caelum quempiam intueantur. Itaque
 primum ad Templum apollinis quod est in Chalcedone
 robustissimum profecti, ibi arceas de fodium tabellulas,
 qua dicerent breui admodum Esculapium una cum
 patre apolline in Pontum aduenturum atque Aboni
 Maro inhabitaturum. Ex tabella cum essent
 de industria reperta facile effecerunt ut hic
 rumor in omnem usque Bythiniam ac Pontum
 dimanaret, multo autem ante alios in Aboni-
 muros: nam hi protinus statuerant etiam
 Templum erigere, jamque fundamentis locum
 effoderant. in Chalcedone igitur relictae Decoras
 in Templo Apollinis, accipitua quaedam atque
 ambigua obliqua que Conscriptae responsa. Deinde
 mortem obiit, et in ejus locum subito Alexander
 accersitur, quia comatus jam Casarique
 promissa, et tunicam indute purpuram albo-
 intermixtam, supra eam ueste amictus candida
 pro diuino haberi caperat. Ubi multa Oracula
 composito facta edidit, qua illum diuinum
 predicarem. inter alia unum repertum est
 oraculum quasi Sybilla praediuinantis, uenturum
 sacerdotem quendam in Baphlagoniam qui
 mortalibus agrorum operum latentes esset. quod

De Religione Cap. 3um 411

Oraculum congrue bar Cum Tabellis qua-
antia reperiunt fuerant. his itaque instructur
et praemunitur fallaciar, in Baphlagoniam
Suspiciunt et ornatu quodam bagico splendide
ornat: furore afflatum nonnunquam
adsimulabat, ore spumâ Completo, quod illi
facillimum erat, radice radice, qua est herba
lauandis Lanis ponea, commanducata: Rerotic
autem Baphlagoniar diuinum quiddam ac-
formidandum spumâ videbatur: Sed ut supra
dictionum Oraculorum fides euentu confirmaretur,
A Scylasium videlicet in Abonum aduenturum,
in quo Alexander ipse hunc commemorabatur,
hanc fabulam agit, quâ cunctos Baphlagoniar
delusit. Nocturne venit ad Templi super flosa
fundamenta, in quibus lutum et aqua
constititum: illic omnium antea excavatum deponi,
quod occultabat factum recens editum Serpentis
Cujusdam quem domi familiariter enutriebat. id
Cum alio demersisset in additâ luti cauerne,
discessit; Amane Cum in forum profuisset
nudus, subligari tantum deaurato circa pudenda
tectur, saltum suam gestans, illamque Ventillaus,
iaciansque Comam porum more qui a Cybele
Deorum matre afflatis conueniunt, ac Numine
rapiuntur, conscensâ sublimi quâpiam arâ
Concionabatur, Ciuitatem beatam esse predicantur

Tractatus

cam quæ Mox Deum palam esset ostidura
 mortali luce. Sono qui adorant (nam Concurrere
 vniuersa fere Ciuitate) rina cum mulieribus,
 senibus et pueris, admirabantur, ac vota
 facientes adorabant. At ille voces quasdam
 sonante incognitas, nihilque significantis,
 Cujus modi sum Hebraeorum aut Schemicum,
 attonitos eos reddebat, ut qui nihil intelligerent
 eorum quæ dicebat, nisi solum hoc quod
 Apollinum et Esculapium passim admiscebat;
 deinde ad præceptum Templum Curri, accedensque
 ad fundamenta effossa aquam ingreditur, magna
 voce laudes Apollinis et Esculapii cantans,
 trinitabat Deum voti felix in Ciuitatem
 adueniret. tum Sialam in Aquam immergens,
 rina cum aquâ lutoque Ouum illud Pauris
 in quo nimirum Deum illum concluserat. id cum
 manu cepisset affirmabat jam Esculapium
 sese tenere. Tutrim omnes stupidi de fixisque
 intuebantur oculis, admirantis Ouum in aquâ
 esse repositum. ille autem fracto ovo, Serpentis
 factum exclusum excepit, quem populus
 mouentim Conspiciens protinus exclamans
 Deum Consalutat, fortunatam Ciuitatem dicens
 Unus quisque autem vota certatim facit, opes,
 thesauros, prosperam valetudinem, aliaque id-
 genere flagitans ab eo bona. Va fer autem

De Religione, Cap. 3. ^{um} 413

Alexander domum Ser. L. Curtim abripuit, rñã secum asportante modo editum in lucem Asculapium, bis natum scilicet, cum semel duntaxat nascantur homines. propulsi autem omnis consequeretur, uniuersi Deo afflati, atque ob spes animo conceptas furore quasi Conrupti. Interea igitur Alexander se continebat domi, sperans fore id quod euenit, ut famã permoti Saphlagoes undique concurrerent. Ergo postquam rñã esse hominibz referta, ut iam redundaret, sed quibz omnibus iam tum Cerebrum, tum Cor exentum esset, nec prater figuram a pecudibz distaret: impostor ille, et prestigiator ostendebat serpentina illum Deum, quem ita effinxerat ut humanam speciem omnino referret, parato autem quodam simulachro ex linteis confecto, colorumque fucis mire adsimulato, quod pili equinis os et aperiret et clauderet, præterea in loco obscuro hoc monstrum ostendebatur, et in tanta hominum turbã ut alii supra alios humultuanti's ruerent: hoc astu effectum est. ut fraus non facillè detegi posset. Fama tandem huiusce rei per omnes adjacentium Prouinciarum part's perculgata, tempore esse perspexit, ut Cuius rei gratiã hæc omnia fuerant. hactenus excogitata, — Responsa nempe et oracula ab illo redderentur

Tractatus

futuræque prædicentur, exemplo Antiochi
 qui a prædicatoribus valem egerat, postquam
 patriam pulsus fuisset, et binos obolos pro
 singulis responsis accipiebat. Alexander
 simili modo diuitiis inhians, prædicatoribus
 qui aderant, Deum Serpentem Asculapium
 consulenti bus responsa daturum, diemque
 certum præstitit quo hujus negotii causam
 conuenirent. Russia autem ut quisque quod
 videretur, quod que maxime discere velle,
 id in libello conscriberet, eumque funiculis
 obuincum cerâ argillâue, aut simili re
 quapiam obsignaret, se vero receptis libellis,
 ex adytis per præconum ordine euocaturum
 eos qui tradidissent: dehinc ubi de singulis
 esset edoctus a Deo libellos redditurum
 obsignatorum eo modo quo traditi fuissent, et
 subscripto illius responsis pro cuiusque
 argumento, Deo nimirum respondentis quacunque
 de re quis esset sciscitatus. Erat sane hic dolus
 rudis emunctæ naris nominibus, sed idiotis prodigiosum
 sane et incredibile quiddam id esse videbatur. Enim
 cum varias esset Alexander commentus Arturæ,
 quibus signa tollerentur, que quisque sciscitabatur
 ea legebat, atque ita que viderentur ad interrogata
 respondebat, deinde rursus obsignata reddebat, non
 sine summâ admiratione eorum qui recipiebant: non

De Religione, Cap. 3.um 415

enim existimabam fieri posse, et iis qua tam bene essent ob signata, adeo precise responderetur nisi a Deo, cui omnia perfecta et manifestata sunt. Reddebat igitur oracula, futuraque hoc modo illi predicabat, ingenio et Arte rem probabiliorum reddende, dum aliis obliqua quadam et ambigua responderet ad ea qua proponebantur; aliis penitus obscura, quando quidem et hoc oraculo conuenire iudicabat. Alios timore deterrabat, alios adhortabatur prout sibi magis conducere coniectasset; Nonnullis remedia morborum vitæque rationes præscribebat, Cum scires complura atque efficacia Pharmaca, Dono spes, renunquæ successus et incrementa, neque non hereditatum obtenturæ semper in aliud tempus rejiciebat, illud inuicem addende, Cuncta hæc tunc obtingent cum mihi placuerit, Cum que vates meus Alexander me rogabit, proque vobis vota faciet, demique merces erat responso unicuique præstituta. Dracma Cum duobus obolis, nec hic quæstus hinc pusillus, quam ~~videtur~~, Cum in annos singulos ad septuaginta aut octoginta millia redierit: usque adeo responsoꝝ et oraculoꝝ avidis insatiabilibus que hominibus, et singuli supra decem aut quindecim rogationes præderent. Cæterum hæc thesauris congregandis, et tanto negotio solus Alexander non sufficeret;

416 *Tractatus*

plures alios sibi adjungebat comites, adjuutores et
Ministros, qui sciscitarentur, qui verbis oracula
Conderent, qui responsa seruariant, qui subscriberent,
qui obsequarent, qui interpretarentur, quorum
unicuique pro dignitate et merito lucrum
impertiebat. ad hoc nonnullos foras et in longinquas
regiones mittebat, qui famam ejus oraculi intru-
gentis disseminarent affirmantes ipsum etiam
predicare, reuocareque fugiuos, fures et praedoneos
iudicare, thesauros effodiendos ostendere, morbove
laborantibus medari, quosdam etiam vitam functos in
vitam reuocare. Concurrebatur igitur undequaque
ad illud Oraculum, sacrificabatur, munera dabantur,
eaque duplicata propheta Dei, jam enim tale
quoddam exierat Oraculum.

Muneribus decorati meum vatium atque ministerium
Incipio, nec opum mihi cura, ac maxima Vatis.

Venim vbi plerique jam quibus plusculum mentis iuuat,
tanquam ex profunda ebrietate resipiscuntis, praesertim
illi qui Epicuri Sectatores erant, vniuersam hanc
praestigiam tuam, fictumque fabula apparatus
deprehendissent, et in illum conspirassent,
horrendum quiddam in eos edidit Alexander, dicens
impiis et Christianis Sontum impleri, qui non
reuerentur in se se turpissime maledicere: populo
hustie eos lapidibus pellerent, si modo Vellent Deum
habere propitium. Cum Epicureis sauum et
irreconciliabile erat.

De Religione. Cap. 3.um 417

Irreconciliabile erat bellum, quippe hæc omnia
oracula ridicula, fabulosa, ac tantum ludicra
ducerent: ideoque certas Sacrorum Ceremonias, et
initiationes quasdam instituat, quæ antiquam
peragerentur, denuntiabat, nequis impius, Christianus,
aut Epicureus, Sacrorum explorator accederet. Sed si
quis esset prostratus discederet: tum illo præcuncti
universa multitudo acclamabat, foras pellantur
Christiani, foras Epicurei, Sic Oraculi sui famam
et auctoritatem vulgi solidavit, habatur aduentus
Sapientis, hujus autem Oraculi fama in Italiam
romanam, et in ipsam Romanam. Nam vero
nullus erat qui non alios avertente suaderet,
dum hi ad illud ipsi proficiscuntur: alii mittunt, sed
qui mittebantur, erant ut plurimum leni, indocti
et indocti, qui facile decepti domum redibant, referentis
partim quæ viderant, partim tanquam viderent
audissent quæ, permutata insuper accumulanti,
et ex se se effingentis, ut dominis suis fierent
Commendatiores: qui vicissim cunctis aliis, haud
dissimili modo, ipsi narrabant: Sic omnes fabulis
et mendaciis delusi, tanquam vera tamen ista
accipiebant, et urbem Oraculi famam complebant.
Porro Alexander adveniens comitis excipiebat,
muneribusque donatos remittebat, eo Consilio, ut
non solum renunciarent oracula, verum etiam
Dei Laudes canerent, ac portantota quadam de Oraculo

N.N.

Practarus

de que ipso mentirentur; Exploratores item ex
sua conjuratione quam plurimos Roma constituerat,
quæ sibi, quæ quisque menti esset, judicarent, ac
prius quam Oraculum adissent, illi significantis
quid essent percunctaturi, quidque potissimum
Cupere viderentur, ut priusquam ipsi aduenissent
ij qui mittebantur, ille jam ad respondendum
instructus ac paratus esset. his et aliis
Ejusmodi Artibus impostor ille hominum mentes
in admiratione et oraculi sui Veneratione
delusas retinebat.

Pætra quæ unquam in Mundo existere Oracula
non alia fuisse ac diuenta ab hoc Cujus
fraudes Lucianus hic retigit. huic etiam addi-
possunt fraudes sacerdotum Bæli Bæli, qui cibos
illi appositos occultè auferrebant, et Regi
Credulique populis persuadebam hos ab eo
manducari, ut narratur in Danièle, ex quibus,
omnia, quæcumque illa sint, Oracula, Prophetias,
Syllinæ responsa sacerdotum esse Commenta,
Inuestigatorumque imposturas æstimari potest. —
Quidam tamen ista ad causas naturales referre
Conantur, et Blutauctus hujuscensententia esse
videtur, et oracula vere edita esse censet ab hominibus
furore quodam Concitatis, quorum futura prædicendi-
rim ac potestatem in hinc exhalationes trans ferri.
Cujus rei rationem hanc adducit Dodanus, ut ex

Cap. Ultim.

²
lib. 6. cur.
sta. c. 22.
cap. 27.

³
lib. 1. di. 2. r. t.
var. cap. 62.

De Religione Cap. 3.um 419

Uino impetus intus, ita ex Lemâ exhalatio
animum circumferre, ut ex duobus, motus ille
fiat, naturali et ipsius vaporis. Circumferitur
igitur animus ex his duobus motibus, ut divina
prædicet. Impetus is Vaporis Si Validior Sit,
et in Caemina offerenda, et in futura
prædicenda animum impellit: Si vero impetue
minor Sit, solutam orationem solum proferre
Cogit, verum quod Vapor prædicere Cogat,
caemina etiam Condere, hæud absurdum esse, idem
Plutarchus affirmat: Nam et vinum talia
afficit, cum vapore suo Cerebrum occupante,
mentem adeo mouet, ut secreta etiam reticere
cogat, illamque furore quodam diuino implet:
hunc enim omni prudentiâ amotâ, quæ diuina
illis inspirationibus maxime est. Contraria,
animus in flammatus Concitatusque, timorem
omnem abjicit, cui addi potest Siccitatem cum
Calore in exhalatione misceri, mentemque hæc
ratione subtiliorem et penitus igneam reddi. Censeo
idem Plutarchus vim istam diuinatricem ab
exhalationibus hęc procedentem, tandem Senescere,
et alterationibus variisque mutationibus cessare,
nam exhalationes illæ vel aquarum rapidiorum
torrentibus auferuntur, vel tonitruis dissipantur
et etiam motibus opprimuntur, autis, in quibus
Conclusæ erant Cumulatis, Aeris alterationibus

Tractatus

istae exhalationes omnino consumi, testatur id quod in Civitate Orchomene olim accidisse fertur, ubi Tyresia Oraculum famosissimum penitus obmutuit post vehementem pestem, cujus lues majorem hominum partem occiderat.

loco codicis

Supra citatus Pandanus praeter vim istam Librae qua mentem agitabat, ad vim etiam Caelorum Oracula Sythiae retulit. Autro, inquit ille, et virgini (nam virgo futura erat) Venens Cum sole atque Saturno vis dominabatur; unde et veridica Vaticinamina Oracula solebant edere. Ista fit Cum vis esset Caelis, ut mutata Virgine, veritas major vel minor in oraculis reperiretur: et mutatis etiam temporibus, ut vis illa conveniret. eadem quoque Virgo ex diversa astronomi Constitutione, variam in oraculis edendis claritatem, veritatem, et elegantiam Praesentiae ostenderet. Venerei igitur astri apte collocati, haec vis fuit, et ut melius collocabatur in Virginitatis geniti et in antri juitio, ita omnia rectius succedebant. Componebatur igitur Oraculum oribus, ut Librae qua agitabat mentem, ut caelesti in puella, et ut caelesti in Autro. Cum enim in penitione antri ingrediebatur, vapor ille in extasim deducebat vigilantem. Aus extasis vigilans etiam si Casu Contingat, diversa ostendit: quae in Sythia ab astro in veritatem et ea quae futura

De Religione Cap. 3um.

421

erant, dirigebantur.

Hæc sunt quæ ad huc Oracula dicuntur: quæ et si vera essent, cum ad causas istas naturales referantur, non majori veneratione quam Cætera nature imperio contingentiæ, protequenda videntur. Verum tamen, ab eis, ut vera sint, cum ne Verisimilia quidem a gravissimis auctoribus existimata unquam fuerint: et Blætauchi rationes, hæc mendacia astruuntur, eorum argumentis recte profecto impugnari possunt. Ciceronis auctoritati potissimum illas destruemus. Cur, inquit ille, ea quæ olim Delphis oracula edicere solent, isto modo nunc non eduntur? non modo nostræ ætati, sed jam diu, jam et nihil posse esse Contrarytude? Hæc loco cum argueretur aduertari, euanescente, aient vetustate vim loci illius, unde anhelitus isti hærere fieret, quo Bythia menti incitata, oracula ederet, de vino aut Salsamento potius loqui, quæ euanescent vetustate. De vi loci agitur, neque solum naturali, sed etiam diuinâ, quæ quo tandem modo euaniat? Vetustate inquit. Sed quæ vetustas est, quæ vim diuinam conficere possit? quid tam diuinum quam afflatus ex hæræ mentem ita mouens, ut ea non modo cernat multo ante, sed etiam numero verbaque pronunciet? quando autem ista vis euaniat? an postquam homines minus creduli esse ceperunt? Demosthenes quidem qui ab hinc annos quadringentos

lib. 2. d.
diu?

Tractatus

fuit, Nam tum φιλίππειν Dystnam dicebat, id est, quasi cum Philippo facere, hoc autem co-
spectabat, ut eam a Philippo corruptam diceret, quo licet existimare in aliis quoque Oraculis Delphicis, aliquid non Sinceri fuisse. Sed nescio quomodo isti Philosophi Superstitiosi, (Stoici Nempe) et poene fanatici, quidvis malle videntur quam se non inextos, evanuisse malunt, et extinctum fuisse id, quod si unquam fuisset, certi atroxnum esset: quam ea, quae non sum credenda, non credere.

Boetius etiam in Phutavcho, negat omnino ista oracula, et tanquam falsa penitus rejicit, contuditq. futura quaedam praedici casu tantum et fortuna, quae ejusmodi eventuum arti fex est idonea; innumerabiles enim praedictiones fortuito, et absque consilio collo editas, et quasi in aerem projectas, difficile in individuum aliquam earum ad exitum non perducere. Sic Sybilla in finitimum rerum, effectuum et accidentium omnis generis verba quaedam projecit, tanquam in profundum vastumque aliquod mare, absque Consilio, aut Conjectura ulla, iudicio-ue. haec autem penitus falsa sunt eo temporis momento quo edita sunt, et si aliqua eorum deinde effectum sortiantur, haud secus ac vera futura sunt, cum fortuito aliqua eorum contingunt.

De Religione Cap. 3. ^{umb}

423

Itaque Sybilla, Prophetæ, Atridi, et alii
ejusmodi futuri conjectores, eodem ordine quo
Oracula reponendi sunt, et æque æstimandi.
Aristoteles hæc omnes non divino, ut inquit, ¹ *Stoll. Sect.*
afflari Spiritu, sed ex Calida atvabili sic dispo- *30.*
nial. Multi, inquit ille, propterea quod calor ille
Sedi mentis in vicino est, morbis vesania
implicantur, aut instinctu Lymphatico infomesunt,
ex quo Sybilla efficiuntur et Baccha, et omnes
qui divino Invaculo instigari Creduntur, Cum
Scilicet id naturali intempore accidit. ¹ *Idem*
alibi, illud impellit, homines, inquit, ut fidem *in lib. de*
ejusmodi rei arrogent, quod idoneam nullam penitus *proas. quæ*
vident Causam, unde illa proficiatur divinatio. *Somn.*
At quidem judicare Deum esse qui fundat et imitat,
præter id quod nullâ ratione talis assertio sustinetur,
insultum quoque est ut non optimis, et idemque
prudenter nimis suppeditatur, sed de populo quibus-
cunque et despicata fortuna hominibus. Venim hæc
sublatâ causâ, quæ ad Deum refertur, nulla alia
omnino apparebit. ¹ *Idem*
Idem divinationes per *Idem*
insomnia et Prophetias irides, et inquit. Cum de
Bacchæ, inquit ille, etiam quaedam somniant, judicare
debemus, somnia a Deo non suppeditari, nec illius causa
fieri. Quæ sane res eo patitur argumento, quod infimo loco
homines Nullo Deo auctore, futura prospicere atque
Ariolari Consueverint: Nihil enim quicquam natura jamulæ

Tractatus

Et melancholicus est, ita multiplici visionum genere tenetur. Cum enim multiplici visionum agitatione exerceantur, tum feliciter assequuntur: quales non nulli sunt qui partiendo tandem parva arripiunt, ut etiam illud in adagi consuetudinem veniens, si multa loquas, modo hoc, modo illud eris, Ita de his quae ad multam tensionem aspiciunt, decernendum est.

lib. 2. de
Divina?

Cicero quoque ista omnia Sybillinarum divinationum absurda haud distincti modo impugnat et destruit. Quid habes, inquit ille, auctoritatis furor iste quem divinum vocant, ut, quae sapiens non videat, ea videat insanus? et is qui humanas sentit amittit divinas sit assecutus? Sybilla virtute observamus, quos illa furem fuisse dicitur, quorum interpretes nuper falsa quaedam hominum fama dicitur in senatu, putabatur, cum quem re vera Regem habebamus, appellandum quoque esse Regem, si salvi esse vellemus. hoc si est in libro, id, quod hominem, aut in quod tempus? Callide enim qui illa componit, perficit, ut quodcumque accidisset, praedictum videretur hominum et temporum definitione sublata, adhibuit etiam Latineam obscuritatis, ut idem Virgilio alias in, aliam rem posse accommodari viderentur. Non esse autem illud Cuius furentis, cum ipsum poema declarat (est enim magis artis et diligentiae quam incitationis et motus) cum vero ea quae Aeschylus dicitur, cum deinceps ex primis Virgilio libris aliquid connectitur, id certe magis est attentum animi, quam furentis.

De Religione Cap. 3. ¹¹¹¹ 425

Namque in Sybillinis versibus, ex primo versu
cujusque Sententia primis litteris illius Sententia
cauimen omnes praestititur. Hoc scriptoris est, Non
surrentis: adhibentis diligentiam, non insani. Num
igitur nos cogent fabulis istis Credere? quae
delectationis habeant quantum volēs, verbis, Sententiis,
numeris, cantibus adiuuentur: auctoritatem quidem
nullam debemus nec fidem commentitiis rebus
adungere.

De praedictionibus autem per insomnias, quibus
Propheta olim, et Arioli animos decipiebant, et
Credulis imponebant, non est maior apud
Ciceronem aestimatio. Haec enim sicut et Cassius
diuinationes inuictis argumentis refellit, ac destruit.
Sive animi, inquit ille, per semet ipsos in
dormiendo moueantur: sive, ut Democritus Constat,
externa et aduentitia visione pulsentur, videri
possunt per multa somniantibus falsa pro veris:
nam nauigantibus moueri videntur ea quae sunt:
et quodam obitu oculorum duo pro uno, lucernae
lumina, quid dicam insani, quid ebriis quam
multa videntur? quod si ejusmodi Vis
Credendum non est, cur somniis credatur, nescis?
nam tam licet de his erroribus, si velis, quam
de somniis disputare, et ea quae sunt, si moueri
videantur, terrae motum significare dicas, aut fugam
repentinam aliquam, gemino autem lucernae lumine,

Tractatus

declarari dissentionem, ac seditioem moueri. Nam
 ex insanorum aut ebriorum visis innumera bilis
 conjecturâ trahi possunt, quæ futura videantur: quis
 est enim qui totum diem Taculanæ: non aliquando
 collat. Totas noctes Somniamus: neque vlla fore
 est, quâ non dormiamus; et miramur id quod
 Somniamus euadere. quid est tam innocuum quam
 talonum iactus, tamen nemo est quin saepe, iactandi,
 Venereum aliquando jaciât, non nunquam etiam jñnum,
 ac hircum. Num igitur, re jnepti, Venereis id fieri
 impulsu malumus quam casu. quod si Extrix
 Temporibus, falsis visis, credendum non est; Non
 video quid præcipui Somnus habeat in quo valeant
 falsa pro veris. et si insanorum visis fides non
 est adhibenda, quod falsa sum. Cur Credatur
 Somniantium visis, quæ multo etiam perturbatiora sunt,
 non intelligi. An quod Sani sua visis conjecturi Non
 narrent, narrent qui Somniant. Breuiter aut
 diuina vis quædam Consultor nobis, Somniorum facit
 significationes: aut Coniectores ex quâdam conuenientia
 et Coniunctione naturæ, quam Sympathiam vocant,
 quid Cuique rei conueniat ex Somniis et quid quamque
 rem sequatur, intelligunt: aut eorum neutrum est,
 sed quædam observatio constans atque diuina. Et,
 Cum quid visum secundum quietem sit, quid euenire
 aut quid sequi soleat. Primum igitur intelligendum
 est nullam vim esse diuinam affectivam Somniorum.

De Religione Cap. 3. ^{um} 427

Aque illud quidem perspicuum est, nulla visa
Somniorum proficisci a numine Deorum, Nostram
enim causam Deum id facerent, ut prouideret futura
possemus. Quomodo igitur est quisque qui Somnia
pareat? qui intelligat? qui meminerit? quam multi
toto qui contemnunt, eamque Superstitionem
imbecillis animi atque stulti putant. quid est igitur,
Cur his hominibus consulendi Deus, Somniis moueat
eos, qui illa non modo curant, sed ne memoria quidem
digna ducant? nec enim ignorare potest Deus, quam
menti quisque sit: nec frustra ac sine causa quid
facere, Deo dignum est. Ita si plerumque Somnia aut
ignorantur aut negliguntur, aut nescit hoc Deus,
aut frustra Somniorum Significationes Utitur:
sed horum neutrum in Deum cadit: nihil igitur
a Deo Somniis Significari fatendum est. illud
etiam requiro, Cur si Deus ista visis nobis
prouidendi causa dat, non vigilantibus potius
dat, quam dormientibus? Sive enim extimus et
aduentitius pulset animos dormientium
Commovent, sive per se ipsi animi mouentur,
sive quae causa alia est, cur secundum quietem
aliquid videre, audire, agere, videamur: eadem
causa vigilantibus esse potest. idque si
nostra causa secundum quietem Deum facerent:
vigilantibus idem facerent, praesertim cum
multo clariora et certiora sint, quae videantur

Tractatus

Vigilantibus, quam quæ Somniantibus. fuit
 igitur diuinâ beneficentiâ dignius cum nobis
 Consulere, clariora visa dare vigilantibus, quam
 obscuriora per Somnium. quod quoniam non fit,
 Somnia diuina putanda non sunt. Nam vero
 quid opus est circuitione, et an fractu, ut sit
 rotandum interpretibus Somnionum, potius quam
 Deus directo. Si quidem nobis Consulere, diceret
 hoc facito, hoc ne feceris. idque vitium potius
 vigilantibus daret, quam dormientibus. iam vero quis
 dicere audeat omnia Somnia esse vera? At, si
 quaedam tantum vera, quaedam falsa sunt; vera
 autem a Deo mittuntur; falsa unde nascuntur?
 Nam si ea quoque diuina, quid inconstans Deo?
 quid inscius autem est, quam mentis mortalium
 falsis et mendacibus visis concitare? An vera
 visa diuina sunt, falsa autem et inanimata humana,
 quæ est ista designandi licentiâ, ut hoc Deus, hoc
 natura fecerit potius, quam aut omnia Deus, aut
 omnia natura. probabilius ne est Deus concupere
 omnium mortalium qui vbi que sunt, non modo
 Lectos, verum etiam grabatos, et cum stridentibus
 aliquos tenderent, objicere visis quaedam obscura
 et tortuosa, quæ illi exhibiti. Sino ad conjecturam
 manere deferant: An naturâ fieri: ~~et~~ mobilitate
 agitata animus, quod vigilantibus videre, dormientibus
 videre videatur. Verum philosophiâ dignius sagarum
 Suppositiones ista

De Religione Cap. 3 ¹¹¹² 429

Suppositione ista interpretari, an explanatione
naturæ. ut si jam fieri possit conjectura vera
Somniorum, tamen isti qui profitantur, eam facere
non possunt: ex leuissimo enim et indoctissimo
genere Constant. Nihilur nulla diuinaris est, quæ
Somnia mittat, prædictionesque officias. Per
Sympasiam autem prædictiones fieri posse a
Medicis, fatendum est: illi enim signa quædam
habent ex Venis, et ex spiritu ægroti, multique
ex aliis quibus futura præsentunt. gubernatores
Cum exsultantibus Soligines viderint, aut
Delphinas, se in portum conijcientis impetum
significari putant. hæc, rationes explicari et ad
naturam reuocari possunt: ea vero quæ Somnia de
portanduntur, nullo modo. Ad observatio diuina,
Hæc enim pars restat, et notandis rebus fieri autem:
An tandem Somnia obseruari possunt? quomodo?
Sunt enim innumerabiles varietatis, nihil tam
prepostere, tam inconditè, tam monstruose cogitari
possunt, quod non possintur Somniare. quomodo
igitur hæc infinita, et semper noua, aut
memoria complexi, aut obseruando notare
possintur? quomodo etiam distingui possunt vera
Somnia a falsis, cum eadem et aliter aliter
euadant, et ipsæ non semper eodem modo? Et
michi mirum videatur, cum mendaci homini,
ne verum quidem dicenti credere soleamus

430 *Tractatus*

Quomodo isti si Somnium verum evasit aliquod, non ex multis potius vni fidem derogant, quam ex uno innumeralia confirmant. Si igitur neque Deus est effector Somniorum, neque naturæ Societas ulla in eum Somniis, neque observatione inveniri potius Scientia, effectum est ut nihil proinde Somniis tribuendum sit: præsertim cum nihil ipsi qui ea vident, nihil diuinent: ij qui interpretantur conjecturam adhibeant, non naturam: Quæ autem innumeralibus pæne sæculis in omnibus plura mirabilia, quam in Somniorum visis effecerit neque Conjectura quæ in varias partes duci potest, non nunquam etiam in contrarias, quidquam fincerius. Explodatur ergo hæc quoque Somniorum diuinitas pariter cum Cæcis: nam, ut vere loquamur, Superstitio fusa per gentis oppressæ fore omnium animoræ, atque hominum imbecillitatem occupavit.

Igitur ex supra Citatis auctoritatibus patet neque prædictiones et diuinationes per Aristos et conjectores, neque ipsa Oracula, Sybillæ ac Prophetæ ulliuræ esse momenti, nec quidquam in se nisi multum vanitatis, fraudis et Superstitutionis habere, quibus sola plebs indocta credere et decipi potuit: Sapientis autem, nullo modo: Isti enim cum perspicerent hæc

De Religione, Cap. 3.um 431

omnia fabulas esse, sacerdotumque illusiones, *U-*
ait Vaninus, ad Laudis et Lucri aucupium, —
Principumque signenta ad Plebem metu, superari Numinis
in Senitio detinendam, nullo modo istis fidem praestabant:
et ipsi quoque indocti credere tandem desierunt, postquam
has sacerdotum deceptiones delixerunt, *U. Cardanus de*
Oraculis loquens his verbis innuit, forsitan Pythia
Conseruerat, dixi enim, ut homines, licet, Serius, ad
motum illam tendere. Supplentis vero Sacerdotum,
Malum mala fraude addidere. Emanauit rumor et
illos corrumpi pecuniis, gratia, et auctoritate Virorum,
ac Regum potentia: Unde de seri Caperunt, postquam
incommodi et damni plura afferrent, quam Utilitatis. Cum
Verò, pergit ille, esse desierint, ante Pharsalicum praeliū,
non est ut defectus eorum ad Christi natiuitatem
transferatur, Nam et post Christum dedere responsa,
et ante illum deseri Caperunt, et jam temporibus Birthi,
et Caesariibus in solutam orationem transieret, ut jam
degenere non parum a illo Pythii Videretur. Ergo
Certum est, non a Deo Oracula fundi, sed hunc ex
Sacerdotum fraude, Cum ex Causa naturali ea
processisse. Unde etiam frater Bartolomaeus Monopolitanus,
ethenicus de Aetia Theologi Scripserunt, ut refert
Campanella, Catharinam Senensem, at Pythiam, non
diuinitus, sed ex fatigato phantasia diuinasse.
De Miraculis in Religionibus tantopere Celebratis,
par exitus ratio. Ea enim aut ad causas naturales

U. dial.
cap. 55.º

U. lib. de diuinit.
no. 1. q. 1.^a

lib. 5. d. 20. 7.
22. cap. 81

referre necesse est, aut ad fraudes, sacerdotumque
deceptiones; sed praesertim ad has: miracula, inquit
Cardanus, huius causis confinguntur, et difficillime
falsa a veris sejungantur: primum quidem avaritia
sacerdotum. certatim quoque ob ambitionem. Ut, cum
dolo colentis jactarent se: Iudaei ex aduerso majorem
proferbant: multo vero magis in Christiana, quod
haec fides potissimum his iuratur: neque enim
regna habebat, quibus se lucratur, ob id adeo
abundant eis, et tanquam seges sub inutilibus
herbis, quae verissima sunt latrant, quaedam ficta
sunt ad excusationem. * Nam ille, miracula, inquit,
contingere nemini dubium esse debet; cum in
singulis legibus aliqua videantur: tamen si
pleraque sint commenta dolique hominum. Quae
enim fiunt videnturque miracula, alia quidem,
dolo fiunt, et pleraque: alia quae fieri possunt,
non tamen fieri posse naturaliter videntur, de quibus
dubium non est. alia quae omnino fieri nequeunt,
contra quae abunde disputatum est a Peripateticis
a quibus vero fiunt, denuo lis est: quorumdam
tamen constantis causa est; haec autem trium sunt
generum: alia ab abditis causis naturae: alia a
sensuum perturbatione: alia a vi animae et
consilio hominis. * miracula fieri dicuntur
Cardanus, in his maxime qui fortuito laeduntur, in
Vulneratis, submersis, cadentibus, ictibus serpentium,

De Religione Cap. 3. ¹¹¹² 433

morbis hinc Canum rabidorum, et aliis non sponti-
venientibus morbis, aut judicio damnatis, aut
si res ipsa pereat furto, vel naufragio, in
quibus quod contingant miracula, multae causa
esse possunt. Prima, quoniam multa primo
occurtu nos praestant, quae reabsumptae
rationali, naturae sola duces restituntur. Deinde
quod in his parum discrimen exiguaeque ree
magnorum errorum, et varietatis eventuum
Causa sunt: quae omnia in religionem
referuntur. praeterea repentino adventu percussit
animus in his facile decipitur: non ita, in
praemeditatis. magnas etiam hae Cum sint, et ad
Religionem referantur: in eis enim illa omnem
locum occupat: Dei metu: sunt autem magnas,
quia repenti eveniunt, videnturque ita Dei contigisse,
et ob id etiam auxilium expectare, unde periculi
causa ortum duxisse creditur. demum fides
major est in his, ubi nullum speratur auxilium
aliud, quoniam supra naturam, non solum
humanae vires esse creditur. fides autem et
Corpora unidas, et Superioribus mentibus animum
Conjungit, ut videatur miraculum vere fieri in-
talibus potes: Natura quoque, alioquin inhyra,
multa Corpora sanat, Cum in sponti aegrotantibus
nihil sit prorsus sanum, videntur quoque ex
Astrorum influxibus talia fieri, illis autem vir-

Tractatus

Unquam accidit ut multa non immisceantur, adeo ut nihil tale sine magnâ mixtione contingat. pleraque autem miracula in iustis promulgationis Legum, et in constitutione magnorum imperiorum, et anti maximas res, aut contingunt punitionibus causis, nobisque obscuris, sed natura illustribus: aut finguntur, ut non culpa et opera hominum, sed Dei voluntati accidisse credantur. quæ ut videantur, aut videre se existiment hœs, potæpe contingunt causis supradictis. Certe ubi Lex renovatur, aliquid majus humano Consilio affulget. Multa tamen ex hinc, Sacerdotum testimonio habita sunt, quorum proprium est mentiri. *

lib. de incant.
cap. 6. 697. 89

Somponatius etiam ad causas naturales, vel ad Sacerdotum Deceptiones cuncta miracula refert. Et dicit, secundum quosdam quos ponit modos, ex Seripaticorum doctrinâ, in lege Moysi et Christi nulla esse miracula, quamvis hæc Leges, potissima nomina et fundamenta a miraculis sumant. nam quæ in veteri lege et in Exodo dicuntur de stupendis per Moysen factis Coram Pharaone potunt referri ad experientiam Philosophiæ naturalis et Astronomiæ quam habuerit, (veluti etiam nunc quidam existimant de eo) et nihil veteri videtur, ut magi Pharaonice qui, eadem quæ Moyses, faciebant, habuerint.

De Religione Cap. 3um 435

Consimiliter per scientiam, præterea quod Elias
de quo 3° Regum Cap. 18° legitur excitasse
a mortuis filium viduæ; Et Elizæus de quo
etiam 4° Regum Cap. 4° legitur consimiliter
fecisse de filio prophete ex præcibude uxoris,
dicemus hæc non fuisse vera miracula, non
enim enim mortui, aut Elias et Elizæus fecerunt
eos reviviscere, sicut multa alia medicamenta
possunt Consimilia facere. Item dici potest de
gestis per Christum et Apostolos, non enim
videtur Contra naturam quod Umbra petri Sancti
Languores, quoniam possit reduci in causam
naturalem; Consimiliter quod ad imprecationem
Betræ Ananias cum uxore Saphira moriatur, non
est ultra Vel supra naturam; quoniam quidem
ad sibilum Reguli, sive basilici animalis
jactantur, et homines imprecantes ex dirâ et
vehementi imaginatiâ venenum expirant.
naturaliter etiam passio Christi potest figurari
in Cordibus humanis: et sic quæ dicuntur de sanctâ
Catharinâ Senensi, et de quibus aliis sanctis mulieribus,
non erit ex divino miraculo, et consequenter dici
potest beatum Franciscum ex miraculo non
habuisse, (si modo habuit) Stigmata Salvatoris
nostri, quoniam si ex fixâ mulieris Cœcitate
imaginatione, factum secundum Stigmata potest

Assimilari realiter, rei imaginatae: et in
 muliere pregnantis, V. g. malum granatum, fetus
 habet Stigmata mali granati. & ex imaginatione
 Leprosae, innascitur Leprosae. Cur igitur et in Conde
 et in reliquis membris talia Stigmata fingi non
 possent? certi non dispar videtur ratio, ex Notis
 quoque non sanantur homines miraculo sed ex
 Vehementi imaginatione et Consideratione
 infirmi habitae de medico. quantum vero ad illud,
 quod Statius Sudauius, Sanguinis guttas
 emanauerint, Lachrymas emisserint et solum
 mutauerint. haec omnia sunt hominum et
 sacerdotum deceptiones, Veluti Albertus, 2.
 mineralium, saepe commemorat, et admonet:
 et nos vere scimus temporibus nostris haec
 aliquando contigisse. Idem Albertus, ut videm
 Symponatiuae refer, ea omnia quae miracula
 dicuntur, cuidam naturali dispositioni, et Corporum
 Celestium influxu praestare, acerbis: veluti sunt,
 mortuos resurgere, mari impurare, Sanctorum
 Reliquiarum virtus, orationum vi quae petimus
 obtinere, et quam plurima alia, et praedicunt
 Astrologi homines nascituros qui talia facere
 possint. quare videntur fieri in virtute Calorum
 venim haec non esse communicanda Vulgaribus dicitur
 quoniam horum arcanorum non sunt capaces.

Somp.
 lib. 10.
 cap. 10.

De Religione Cap. 3. ^{uno} 437

Cauendum esse etiam cum imperitis Sacerdotibus
de his habere sermonem, quia multos pph-
fuerunt a vrbibus expulsi, aut incarcerati,
aut lapidibuz et ultimo supplicio afflicti, et sic
prophr beneficium tulerunt supplicium.

Bodinus ad magiam quoque, siue maus ad
Causas naturales prodigia et miracula Christi
refert. et dicit ab eo nulla esse edita, quin Amon
Magus, Apollonius Thianus, et innumera libe
alii eadem fecerint, imo multo plura. quid enim
Sortilegi non moluntur. quid Saganum turba
non facit. Cujus tam perspicaces oculos non
prastringit. Hic sunt Magi Pharaonis,
Orpheus, Iesthe Medea, Circe, Cleomedes, Astypaleus,
Apollonius Thyanus in primis, tanta
prodigionum varietate mirabili exitu, ut veteres
illum non modo ipsi Christo, verum etiam oibuz
paganorum Diis longe ante ferunt. Hi enim
dicitur complures a mortuis excitauisse, morboze
populare seduiste, saepe moribundos curauisse,
saepius futura praedixisse, saepissime Daimones
sui praesentia fugauisse, et alia id genus quae a
Christo facta fuisse praedicantur, quantum ad
miraculum Transmutationis aquae in Vinum,
quod maximum existimatur, a pura Causa
naturali proficisci arbitratu, idem author, et
dicit saepissime ex acidi similitudine Vinum formis,

lib. 6. de nat.
Sub. auca
manusc.

Tractatus

Colore, sapore, odore Thyanaeum elicuisse.
 Et profecto permulta et varia fici naturae
 viribus dicuntur miracula, quae a Deo manare
 falso praedicantur. *Silvius* multorum meminisse
 qui vim et potentiam herbarum curiose indagati,
 mirabilia ediderunt. *Pythagoram* primum de
 earum effectum volumen composuisse dicit, *Apollini*
Esculapioque, et in totum Deis immortalibus
 inventionem et originem assignatam: idemque *Democritum*
 fecisse, Ambo peragratis *Perfidis*, *Arabiae*, *Aethiopiae*,
Aegyptique *Magis*: adeoque ad haec aeternam
 antiquitatem fuisse, ut affirmaret, etiam, dictu
 incredulitate: Et *Xantum* historicarum auctorem in
 prima eorum tradere occisum draconis Catulum
 reuocatum ad vitam a parente herba, quam *balin*
 nominat, eademque *Thilonem*, quem draco occiderat
 restitutum salutem. *Tubam* item in *Arabia* herba
 reuocatum ad vitam hominem tradere. Dixisse etiam
Democritum et *Credidisse Theophrastum*, esse herbam
 cuius contactu illatae ab alio quodam, ex *liver*
Cunae a pastoribus arbori adactus: quae etiam
 si fide caret, admirationem tamen implere
 fatetur *Silvius*. Neque paulo post, ex
 multorum gravissimorum auctorum sententia
 dicit, nihil esse quod non herbarum vi fieri possit.
Suetonius etiam *Scribae Vespasianum* quaedam
 miracula fecisse, Cum e plebe quidam lumine

lib. 25 hist.
nat. cap. 20

Thyana
arbor

De Religione Cap. 3. ¹¹⁷⁰ 430

orbatus, Jam alius debili Cruce, illum sedentem
pro tribunali pariter adissent, orantes opem
valetudinis sibi demonstratam a Serapide Deo
per quendam; restitutum oculos si inspiciisset; —
Confirmatumum Crux, si dignaretur (alce)
Contingere. Cum vir fides esset, rem ullo modo
Successuram, ideoque ne experiri quidem auderet:
Extremo hortanti bene amici palam pro concione
utrumque tentavit nec eventus defuit. haec et
similia miracula, (si vera sunt) a Deo —
non proficisci certum est; sed a causa tantum
naturali. Vanus quidem assere, ad fraudem ^{Dial. 57}
a deceptionem ista Vespasiani miracula facta
fuisse. Nam Vespasianus, ait ille, Cum
Religione dominicâ conseruari et augeri intelligeret,
Nunquam Pompeii praesertim et Romuli exemplo
edoctus, ut majori in Veneratione a Subditis
haberetur, diuinâ potestate se Communitem
fingere ausure est: quare duos se Subditos,
pecuniâ datâ, subornasse, ut unus se caecum
simularet, laudum aliter, et coram populo ad
illum accederent, amicitiam deprecantibus, et
post modum curatos se praedicarent. quid velut
Cetera miracula istis similia, pari modo
conficta fuisse, existimare. Resurrectio
mortuorum sane, omnium miraculorum
maximum est, et creditu difficillimum

Tractatus

lib. 10°. di.
 2. p.

lib. de iucant.
 Cap. 8°

Vel pot' si natura etiam viribus impossibilibus,
 tamen illud miraculum accidisse tam in
 religione Ethnicâ, quam in Christianâ fingitur,
 et a multis etiam creditur; quæ supra de
 Apollonio Thyano, et ex Plinio retulimus,
 testantur apud Ethnicos id celebrari. Quin etiam
 Plato dicit quendam Eurum Samphilium
 reuocatum ex inferis fuisse, et incredibilia
 narrauisse. Contra ista miracula Comptonius
 asserit 1° animalium resurrectiones a Plinio
 supra allatas, illas eundem Plinium non probare,
 et alibi illas non solum in bestiis negauisse, imo
 in hominibus; et vtraque in quibuscunque
 mortalibus. præterea dicit qui illud se vidisse
 retulerunt, deceptos fuisse: nam si illis id
 verè visum esset, et non sit dictum pro fabula,
 talia animalia non erant verè mortua, sed
 aestimabantur mortua, veluti multoties
 etiam visum est temporibus nostris vnde
 quodam fure suspeso Bononia, de mulieribus
 prægnantibus, de correptis ab epilepsiâ, vel
 magis ab apoplexiâ, et in talibus Casibus
 non inconuenit tales herbas proficere, et
 multa alia a naturâ ordinata; quod autem
 additur de Samphilio et aliis a mortuis
 resuscitatis, dicit idem Comptonius, illa esse
 fabulosa, et poetice dicta ad homin' instructionem
 veluti existimamus

De Religione Cap. 3. ^{um} 44ⁱ

Veluti existimamus illud Damphilii fuisse. —
Plato enim ibi instruit vulgares et plebem,
qui ad bona opera non trahuntur, nisi ex spe
premi, et a malis non retrahuntur nisi timore
pœnæ. et secundum eundem Platonem in 2°
de Rep. in tali casu licet mentiri, vel fingere,
et scævola dicebat expedire in religione falli
Civitates. quod si ejusmodi miracula apud Ethnicos
pro veris affirmata, a Christianis existimantur
facta; quare non etiam facta ea existimari
poterunt, quæ a Christianis pro veris habentur?
tandem enim originem ista habere necesse est,
tandemque auctoritatem. Cum naturæ vires
superant itaque cuncta miracula, (si quæ forti
edita sunt,) vel naturæ esse opera, vel hominum
Commenta, fatendum est. quæ naturæ tribui
requerunt, fortunæ saltem tribuas necesse est, aut
omnino censeas fabulæ esse confictæ,
veluti Apoli apologetos, inquit idem Simpsonatus, lib. 1. cod.
cap. 10°
ad plebis instructionem et præsertim in religione
Sacerdotum sunt aucupia ad subripendas pecunias,
atque in honore habeantur, quales sunt
prestigiatores, et illusiones illæ quas continue
videmus in istis percursoribus et prestigiatoribus
qui videntur miracula facere, cum reverè
nihil faciant nisi pecuniarum subreptionem a
plebæis et simplicibus, qui maxime sunt creduli

S. S.

lib. 3° de
sap.

maximamque præstante fidem huiusmodi generis hominibus. Cardanus quoque censet ista miracula quæ præcantationi tribuuntur esse vel plurimum naturæ opera, alia etiam hominum fragmenta.

Ergo miracula a Deo non provenire manifestum est, quæ nisi credulis mentibus prædicarentur, nulla profecto unquam persuaderentur. et de his dicendum est quod Plinius de Augustis a Seneca, illa nimirum nihil significare, sed ex nostrâ duntaxat imaginatione vires sortiri: quare ad incredulum pertinere ablegat.

Credulitas equidem in his fabulis præcipuum habet momentum: nec miracula unquam facta absque fide præviâ fuisse. Unde Galenus, tibi agit de thomericâ medicatione, miratur quam plurimos aliter curari non posse. quam si certissimam habeat salutis fiduciam qui curari cupit. et his ideo Christi verbis utuntur vulgo sortilegi, Credo et sanaberis, ut Supercilium Bodinæ loco eodem retulit. Solam profecto ægrotantium fidem atque Credulitatem requirebat Christus ipse, ut illos a morbis curaret.

Mat. 9

Mulier quæ sanguinis fluxum patiebatur, fides tua te salvam fecit, ait ille, et clamantibus cæcis, ut eorum miseretur, Creditis inquit quæ hoc possum facere vobis. dicentibus illis utique

De Religione Cap. 3. ^{um} 413

Domine, tetigit oculos eorum dicens, Secundum
fidem vestram fiat vobis, et aperti sunt oculi
eorum. 'Ceco petenti ut videret, respice — Luc. 18
inquit Christus fides tua te saluum facit. —
Paulus et iohannes sanauimus etiam claudum Act. 3.
ex utro matris, fidei nominis christi. Multi alii
tum a christo, tum ab apostolis, ad sanitatem
reuocati sunt sola fide et credulitate. et
Cum aliquando miracula cessauisset christus,
dictum est, quod non poterat facere signis
propter incredulitatem eorum, quibus perspicuum
fuit, sola imaginationis vi, et fidei potestate,
in agrotantibus, ex vehementi sanitatem
recuperandi cupiditate, christum morborum
curationes edidisse; ideoque absque ullo miraculo,
Cum prima pars sanitatis sit, sanari velle,
ut ait Seneca, quod cum in agrotis haud dubie
reperiretur, credendum est a christo quam
minimum operatum esse. et nisi illis voluntas
sanitatem recuperandi, et fidei fuisset erga
medicum, existimandum est quod christo omnino
impossibilis fuisset eiusmodi morborum curatio
(si nimirum vlla unquam fuit.
Haec igitur sunt oracula illa, Lybilla, Prophetiae,
et miracula toto pene orbe diffusa et maximam
reuerentia suscepta ac credita, quae omnium
Religionum validissima semper et potentissima

Tractatus

In Reg. Rom. 5. Lib. 2. Cap. 1.
 fuisse bases: et Plato ideo existimavit inane
 esse rempublicam quæ has non haberet artes,
 et non timuit eas reponere in numerum
 Scientiarum. hæc autem, succedenti tempore,
 evanescent et fieri desinunt quia increduli
 homines facti sunt. postquam prorsus deperita sunt,
 ait Machiavellus, et Principum esse
 commenta prospectum est, increduli facti sunt
 homines. plurima quidem hodie adhuc fieri
 possunt miracula, sed in iis solum locis in
 quibus, ut supra diximus, homines impii
 solidique et ad credendum apti reperiuntur.
 illa autem quamvis omnino falsa et sapientibus
 ridicula videantur, Principes tamen atque
 Sacerdotes in Religione retineri semper curant.
 Eratobus multis in rebus antiquitate ait Cicero,
 de hisce loquens, quam vel usum, vel doctrinam
 vel vetustatem immutatam videmus, retinetur
 tamen ad opinionem vulgi et ad magnas Reip.
 utilitates hic mot, Religio hæc et authoritas, quæ
 cum ita sit et certum sit publica tantum
 utilitatis ratione ista confingi et retineri;
 Religionum, quæ hæc cuncta docet ac persuadet
 inram esse autem politicam confitendum est.
 Religio, inquit Campanella, ex Aristotele 7.º 8.º
 politicorum est ars regnandi, et retinendi populorum
 in officio et obedientia. quo circa fabulosos Deos

2
 in lib. di-
 6.º non
 rehm.

De Religione Cap. 3um 445

retinendos esse Censebat, quamvis vere Dij
non sint. et sacerdotium deberi militibus
retrahatis ad quietem, quasi hujus sit gratia,
non Dei colendi ratione, et ad Deos iter. et dicit
vanitius proter legem nature omnes leges non
nisi figmenta esse et illusiones, ^{ut} *Philos. assenisse,*
non cacodæmones inductas (fabulosum namque
illorum genus dici ab illis) sed a principibus
ad subditorum pedagogiam, excogitatas, et a
sacris sacrificiis ob honoris et Auri aucupium
confirmatas; non miraculis, sed Scripturâ cuius
originale nullibi adjuvenitur, quæ miracula
facta recitit, et bonarum ac maliarum
actionum reprobationes pollicetur, in futurâ
tamen vitâ, ne fraus detigi possit; quis enim
inde redire? atque ita rusticanam plebeculam
in servitio coerceri, ob metum supremi
numinis; quod omnia inspicit, et pœnæ
proximiisque Cuncta compenset æternis.
Magnatis vero et Philosophos his fabulis
nequaquam fuisse deceptos, illos enim non pro
fine Religionem habere, sed pro medio ad finem,
qui est imperii conservatio et amplificatio, quæ non
nisi sub aliquo Religioniis pretextu haberi potest.
Mosephus ipse in lege Dei Mosis traditâ educatione
illam non tanquam ceteris veniorem sed
tanquam maxime Utilem tuctur dicens, quid Valius?

Dialog. 50°

lib. 2°
cont. App?

Tractatus

In bello quidem mortem Continere? in
 pace vero artibus aut agricultura vacare?
 et semper et ubique credere Deum respicere,
 et solum omnia gubernare? quibus verbis
 omnino conuertia Moysi Religionem et legem
 totam, ad utilitatem quæ ex eâ percipiēbatur,
 et in sequentibus diffuse declarabitur
 quantum Moses ipse hac Religionis auctoritate
 utitur sit, cum illi expediebat, quin etiam
 infinita prope ex historiis adduci possunt
 exempla, quibus ostenderetur oēs Principes,
 populorumque rectores, nec Pontifices ipsorum
 Romanos excipio, Religione semper,
 secundum quod illis expediebat, tanquam
 præstanti arti politicâ atas fuisse: paulo
 superioribus præsertim temporibus, quibus
 Religio christiana in tantas tamque diuersas
 factiones sectas est, sed ad historiam ipsam
 lectorem mittimus, ut transeamus ad omnium
 tam in generali quam in particulari Religionum
 origines, authores, superstitiones et imposturas quæ in
 omni quâque Religione excogitatae et introductæ fuerunt.

Caput Quartum

In quo
De quatuor præcipuis Religionibus
Ethnicâ videlicet, Judaicâ, Christianâ,
Et Saracenâ, siue Mahumetanâ,
deque illarum universarum causis
in generali, originibus, et auctoribus
agitur.

Quatuor has Religiones totum orbem
Terrarum, variis temporibus, obtinuisse comperio.
Ethnicam olim in retroantiquissimis temporibus,
saltem nobis notis, floruisse certum est. illa vero
Deorum pluralitatem admittit, et omnis generis Deorum
semper fabricata est; ita ut in Cælo, terrâ, marique
cunctorum Deorum sibi materiam acquisiverit. Hanc
omnium antiquissimam esse potest, quia aliarum
originem ad id usque recentem videmus, et illarum
natalia adhuc hodie celebrari conspiciantur; Ethnicæ autem
principium magno sæculorum numero oblitum latet, nobisque

Tractatus

penitus ignotum est. ideoque quis primus ejus auctor
 fuisse compertum non habemus; nec quidquam aliud de
 hoc asseruari poterit, quam quod de primâ Deorum notione,
 in titulo de Diis, diximus. Verisimile enim est illum, —
 Deorum Cultum excogitasse, qui Deos excogitavit. ab
 Aegyptiis, ut diximus, hoc primum mansisse creditur;
 sed hoc incertum: Empiricum solum habemus multorum
 legislatores diversis in locis Religiones et Deorum Cultum
 instituisse, se sequi illarum auctores præbuisse, ut Numam
 apud Romanos; et alias alibi, veluti jam declaravimus
 in precedentibus; sed illud aliorum exemplo fecerunt:
 hi vero ab aliis iam didicerant. Cujus rei initium
 extra omnem, non solum memoriam, verum etiam mentis
 humanæ conceptionem positum est. quia per sæcula
 innumeralia usque ad nos perseverasse, verisimile est;
 et infinitas, secundum speciem has et alias
 Religiones in Mundo celebratas fuisse, et celebrari
 in partem debere, ut dicemus infra. Judaicas aliud
 divinitatis generis, auctores Moyses, excogitatas, in Mundum
 prodire ab annis sex mille ducentis; et adhuc per
 orbem sparsa apud multos hodie viget. ab illa, tanquam
 a stirpe ramus, exiit Christiana, auctore Jesu
 Christo, ab annis mille sexcentis quinquaginta novem,
 et ex utraque Saracena a Mahometo condita et
 conflata, ab annis mille circiter triginta sex. has
 omnes Religiones a legislatoribus confectas et introductas,
 utilitatis publicæ ratione, fuisse, sicut supra declaravimus.

De Religione Cap. 4. ¹⁰⁰ 449

qua propter originem illarum ad nos referri debere manifestum est, tanquam ad eorum causam. Verum hæc causa non tantummodo secundaria et particularis: alia insuper primaria, naturalis et universalis causa legum et Religionum a quibus gravissimas auctores maxime celebratur; Ea que Patrum motu et acta, a quibus sicuti hæc inferiora moventur; sic, Religiones et Leges eorum mutationes pendere affirmant, et ortum occasumque sortiri, secundum corporum celestium certam dispositionem, Astrorumque conjunctionem. Ita et Oracula, Prophetias, miracula, et alia id genus, (si non sunt fingenda) in Religionibus tantopere celebrata, non a Deo gubernari, sed ex certo invariabilique naturæ ordine procedere etiam assuerunt. Quæ omnia sollemnissime Candamur a penit et explicitis: idque ex aliis illustribus auctoritatibus Astrologia asti peritissimi.

lib. 2.º comment.
in Stolom. cap.
4.º Text. 17. 18 et
19.

Omnes leges, inquit ille, in hæc diebus, in medio habitabilibus promulgantur, et ex illo in extrema perveniunt, quia Mercurius Dominus est ejus partem, scilicet mediam. leges autem indigent multo rationibus et rationibus, et mendacis etiam, si oportuerit et volubilitati cerebri: quæ omnia a Mercurio significantur. Nihilominus Mercurius non potest per se dare legem, sed sicut fit Saturno, et dat legem Judæorum, quæ est durissima et fœditissima, plena mendacis et abominatione, Cum

Tractatus

Avaritiâ et Uirâ, diuortio et connubiis illicitis,
 et leprâ et immundities genitalis. et Associatur Ioui
 et datur Legem Christianorum, quæ est munditiæ,
 Castitatis, pietatis, misericordiæ, probitatis et in qua
 plura fuerunt regna, et honos summus Sacerdotis,
 quia Iupiter præes Sacerdotis, et non admittit
 diuortium. et Associatur Mercurius Marti et facit
 Legem Mahumeti plenam uolentia et crudelitatis,
 fudam diuortio, et Uxorum multitudini et libidini
 junctam, fabularum mendaciarum et impudentibus
 repositam, abhorrentem a pietate et humanitate. Et
 facit Sanctus Venetiæ Dolorum Legem debilem et
 luxui deditam, in qua omnia licent, et multiplicem
 propter Mercurii potentiam. Ideoque Cum ueniret
 debilis in comparatione superiorum factus est leuis,
 plurimum Deorum plena superstitionibus et diuinatione,
 et fabulæ quæ plena sunt adulteriis, et flagitiis
 aliis, puerorumque amoribus, Mercurius enim
 talia omnia significat, et ex hoc patet, quod
 Lex Judaica ortum habuit ab oriente, quia
 Saturnus Orienti præes. Mahumeti autem ab
 occidente, quia Mars occidenti dominatur, et Nouis
 Impurum est a Septentrione, ideo in ea parte
 fundata est lex Christiana, licet et ipsa ab oriente
 propter Coniunctionem Cum Judaicâ, Originem
 sumptis. Dolorum autem Lex quoniam a Venise
 ortum habuit initium sumptis a Meridie, licet

De Religione. Cap. 4. ^{unv} 451

Assyria, Babylonia, et Chaldaeis: haec autem
dicta sunt quae ab Italy excitantur non obiter, —
sed re accidentia quae in Legibus contingunt, et
mutationes et haereses ex Astute praevidei possunt. —
Affligentur autem leges maxime, ut in Trigone
oppositae conjunctiones maxima fuerint. est
autem Trigone Christiana Aries, Leo
Sagittarius, et ejus Dominus Jovis quia Sol
Communis est. Idolatriae, Taurus, Virgo, Capricornus;
et ejus Dominus Venus; nam Luna Communis
est. Judaicae, Gemini, Libra, Aquarius, et ejus
Dominus Saturnus: nam Mercurius communis est,
quia omnibus fauet, et ideo posteriores leges
Judaicam non deserunt, sed recipiunt. quia Mercurius
quo omnes leges indigent, proprie dominatur Trigono
Judaicorum: ideo decreta ejus Leges tanquam
fundamenta ab aliis recipiuntur: Trigonus autem
Cancer, Scorpionis et piscium, Mahumeticae praest, —
nam Mars Religioni illi dominatur, et Jovis
dediti conjunctio media Anno Christi quingentesimo
nonagesimo primo in Cancro: quae post modum
perseveraverit ad annum septingentesimum
octogesimum primum in signis aequis. Neminis
autem dubium est quod Mahumetis natus est intra
Haec terminos, legemque ipsam promulgavit. Christus
quoque natus est post sex annos a Conjunctione

Tractatus

Maxima in Aetate promulgauit quae Legem
 in trigono Aetatis, Lemur et Sagittarii vigenti.
 Itaque tum ab Origine temporis, tum regionum
 ubi coeperunt, tum moribus, patre hos Trigonomi,
 hosque Planetas, has leges moderari, aduersantes
 autem Trigoni prout et Planetae; Trigonus
 quidem Aetatis, Trigono Cancori, quia Mars et
 Iupiter inimici sunt, et maxime potentes Ambo,
 deoque diuturnum bellum, Similiter Trigonus
 Tauri, Trigono Geminorum quia Venus et
 Saturnus inimicissimi, sed ambo debiles tamen.
 Una quaque etiam lex maxime posterior aliam
 destruit. Animaduertendum quod ad Trigonas attinet
 atque Leges, Mahumeticam, quae sub Marti est, Libi
 adungere Venere et Lunam ut in triangulo videtur
 esse, Venere ob inexhaustam libidinem, diemque
 illi dicatum colunt; Lunam quod laborosi sunt atque
 vagi, ejusque imaginem in vexillis referunt. Et
 utramque etiam plures accipere uxores Lex illa
 permittit. Iudaica autem Mercurium Saturno
 adjungit, unde ipsi maxime sunt industrii, loquaces et
 miserii, et paranda rei pecuniariae dediti. Christiani
 Noui Tuncum habent Solem illiusque diem colunt
 Dominicam sicut et Iudaei Sabbathum propter
 Saturnum; Sol autem significat iustitiam et
 veritatem; Christiana autem lex plus continet reuerentiae
 et simplicitatis.

De Religione Cap. 4.um 453

et simpliciores reddidit homines. Idolorum Lex Veteri
Lunam adiungit Orientalem, sicut Nabumetica
Occidentalem, ob id multae Deae multaeque illorum
formae fingebat, pro varietate formarum Lunae.
observatas, autem Kalendas a Nouilunio sumptae
more totius Graeciae, et antiqui ritus Romanorum.
Iudicium enim ex unicuique Legi, Provincia, Genti, Regno,
Civitate, familia; denique homini Cuique, ut a liquid
obtinere eorum quae a dominatrice Stella significantur,
vel etiam ipso nomine ad eam pertinent, quod autem
Majus testimonium verae et subtilissimae inventionis
Stolomaei esse potest, et ipso Lex orta. Caput enim
duodecimo Constituit anno disputare; promulgata vero sub
Conjunctione superiorum in Sagittario, in regione Arieti
subjecta; et nunc quod, ut dictum est, mediorum
triangulorum vice major sit in extrema opposito, videt in
Gallia, Italia, Britannia, Sicilia, Germania, Hispaniaque,
quae omnes trigono illi Aetivae extremo subijciuntur.
Nantes, hoc ipsum Nabumetica sub Aqueo Trigono
fundata est, et in illius quadrante; in Aqualia sub
Aquanis promulgata in medio Trigono; confirmata
autem magis in Amentia, Nivania, Machana, Bactria,
Caspiana, Setica, Automatiibus, Oxiana, Sydiana;
denum propheta Concursum Aquei Trigoni, qui in
quadrante quarto videt, promulgata est etiam in
Numidia, Carthagine, Africa, Phylania, Natamoniis,
Metagoniis, Bithyniis, Colchis, Lyria, Cappadocia, Lydia,

Tractatus

Commagene, Cilicia, Samphilia, Arabia Austri-
 adiacet Egyptus, Grenata, Ethiopia, Media, con-
 et Scythiam gentem in extremo trianguli quadrante
 hinc, ultimam futuram, quae nomen Mahumeti
 relinquit, sicut et Hispaniam et adjacentes regiones, ut
 dixi, Regem Christi, hoc tamen subtiliter sunt si causam
 diversitatis intelligit, quoniam illa majoris, Cujus
 quadrans Consentit cum tempore promulgationis,
 quadrans enim duos habet Triangulos: et duo
 Trianguli, duobus Triangulis respondent inter se
 jacentem oppositae, Itaque firmior, Cujus Triangulus
 Consentit cum tempore promulgationis.

h. G. d. j. n. c. u. t.
 Cap. 12.

Componatur similiter leges omnes ac Dehrymona,
 et illarum miracula naturaliter mediabiliter
 corporibus caelestibus oriri et occidere Asserit: et
 illarum institutiones ex impressione Astrorum hi-
 disponi, quorum Cum diavoli situm sint, continua-
 variantur: passim quoque disposita cum sit flexibilitas,
 in continua etiam variatione sit: Ita fit, ut modo sic,
 modo aliter res eveniant: et ortum, sive principium,
 Augmentum, Autum, et declinationem habeant: Veluti
 accidere in aere, de quibus agit, semper ritum est.
 Nam et oracula olim cum jurgissent, et finem
 etiam illa Capere debebant: omne enim
 judicium generabile, corruptibile etiam est, si quod
 Corruptum, aliud ex eo generatur quod corrupto
 Contrariatur, et habent Contrariae dispositiones. Cum

De Religione Cap. 4. ^{um} 455

Itaque antiqui Dij haberent de ficere, quoniam
et iuge preant, ideo dispositiones et ritus Deorum
illorum debebant corrumpi per generationem, et
ritum aliorum Deorum sequentium; veluti ex
introductione dispositionum hominis corrumpitur
Sanguis Menstruæ. Quare cum ritus Deorum illorum
erant oracula, talia qualia conveniebant Diis illis,
ideo per adventum novæ legis novæ dispositiones et
novæ Consuetudines debebant induci, priores
corrumpi, et sic rationaliter oracula illa difformant.
Cum autem Legum mutatio, maxima sit mutatio,
et difficile sit a Consuetudine, ad maxime inconsumpta
transire, ideo oportet pro secundâ lege succedenda
inconsumpta, mirabilia et stupenda fieri. Quare a
corporibus Cælestibus, in adventu Novæ Legis
debent prodigi homines miracula facientur. Unde
tales prostrum pluvias, grandines, hinc motus, et
talibus Confinitibus inducere, et removere; ventis
et maribus imperare, Sanguores multifarios sanare,
secreta pandere, futura prædicare, prohibita remem-
orare et esse extra communem hominum
sensum. aliter enim non possent novæ leges et
novæ more ita dissimiles inducere: Unde quod
spartum est in Febrile, Lapidebus, et animalibus
rationalibus et irrationalibus omnium esse
videtur in eis ex Dei et intelligentiarum munere
(hoc est. ex naturæ virtute et corporum cælestium impressione)

Præctatus

adeo ut Dei filii credantur rationaliter. Verum
 non solum unus talis primus est, sed sunt etiam
 multi alii, qui vel eandem Deitatem ab eodem primo
 recipiunt, vel eam recipiunt a Consimili in flumine
 intrinsece dicimus legem perficere. Quorum Lex
 habet augmentum et statum, veluti cætera generabilia
 et corruptibilia, nam quod intrinsece firmum, intrinsece
 et omnia in finem necessaria, siue sit præcedentia,
 siue consequentia, siue concomitantia. Unde
 videmus talæ Legum Conditoræ per multa
 vaticinia et multos prophetas certitudinaliter prædici
 per multa sæcula Antè; Videmus in eorum
 Ortu magna prodigia: in eorum vita stupendiora:
 et si lex illa debet propagari multum, ille legifer
 multos habet sequaces, qui vel Deitatem ab illo
 recipiunt, sicut aliquod ferrum ex Virtute quam
 recipit a Magnete, ferrum aliud potest habere;
 vel ab eadem influentiâ quæ est pro illo Legifero,
 virtutem etiam habent languores laudandi, plures
 inducendi, et de reliquis talibus, neque mirum
 si, si incredibilia possunt operari aduersus eos qui
 eis resistunt: cæli namque aduersus tales præstantur,
 qui talem legem novam destruere volunt: Nam
 modo per Somnia terrent, modo per Vigilias; modo
 apparent secundum diversæ figuræ, quæ omnia
 ordinantur in hoc, ut talis lex perveniat ad suam
 perfectionem: Cümque talis Ambitio et Calumni

De Religione Cap. 4. ^{um} 457

in fluxu cessabit et declinabit: sic et Lex
labefacturi incipiet, donec in nihil conuertatur:
veluti contingit de Patria generalibus et
Corruptilibus. Verum propter breuitatem
temporis in aliquibus non latet: sed ob temporis
longinquitatem latet in aliis, quare existimatur
semper sic fuisse, et in eternum duraturum, et hoc
non solum contingit circa ipsam Legem, verum
et circa signa et verba quibus tales videntur.
nam quemadmodum Leges sub uno Principe,
aliqua verba, aliqui mores, aliqua vestigia sunt
grata, et in magno habentur honore: succedenti
vero alio Principe priori contraria, et toto
variantur, vilipenduntur, et aboleantur illa: Sic
contingit et in istis mutationibus legum. Namque
tempore Natorum nihil magis vilipendio ipsa crucis
erat: tempore autem succedentis legis, nihil
magis in honore ipsa cruce. Tempore Natorum
nihil honorabilibus nomine fuisse: tempore
succedentis legis nihil detestabilibus, quo fiti nihil
inconuenire, si Nunc Nomine Iesu, et signo Crucis
Anguores expellantur: tunc vero minime,
quoniam nondum venerat e iude hora. Signum
autem huius est, scilicet quod ita sit in talibus
Legibus, veluti in generalibus et Corruptilibus.
videmus enim ista, et sua miracula esse in principio
debiliora, postea augeri, deinde esse in Calumnia, deinde

Tractatus

Labefactari donec in nihilum revertantur, quare
 et nunc in fides nostrâ omnia frigescent, miracula
 desinunt, nisi conficta et simulata: nam propinquum
 videtur esse finis. Similes autem hinc est, quod
 Scribitur ab Alberto Trac. 3° cap. 3° lib. 2° minor,
 sic enim scribit. Sed non latet nos quod sunt
 naturales virtutes perdurant in quodam tempore et
 non ultra: ita et de virtutibus imaginum,
 non enim in flui aliqua virtute de Cælo Nisi
 in quodam tempore perit, et postea cæca et
 inutilis remanet imago frigida et mortua. et hæc
 est causa quare quædam imaginæ non operantur
 hoc tempore, quod fecerunt tempore antiquo.
 Hinc est quod distinguuntur in Astronomiâ diversi
 anni imaginum cæli et Planetarum et
 quarundam Stellarum dicuntur anni majores
 esse, et mediæ et minores, in quibus explant hæc
 causæ fortioræ, vel minores fortioræ, vel mediæ. neque
 tamen signum vel Scribitur, vel vox ex se hoc
 possunt facere, sed virtuti corporum Cælestium, hoc
 fit fauentium tali legislatori, et ejus stigmatibus. nam
 quemadmodum videmus si quis post se signum summi
 Pontificis, vel imperatoris, ei adhibetur reverentia,
 et multa fiunt ex tali signo, vel ex eorum verbis.
 Sic verisimiliter signa et verba talium
 Legiferorum ad multa sunt valde proficua, ex
 virtute Corporum cælestium. Nam veluti Nunc

De Religione Cap. 4. ^{um} 459

orationes facte valeant ad multos: Sic tempore
illorum Deorum summi dicti in eorum laudem
proficiebam tunc: proficiebam autem quoniam
tunc Sydera illis faucebam Diide, nunc vero non
faucit, quoniam propria sunt istis qui tunc sunt:
fict tamen regressus si tempore deficit, et si non
secundum numerum, saltem secundum speciem, quod
igitur ex aliquibus verbis vel signis, factisque
in aliquo Dei existimati reuerentiâ aliquando
prosiunt, aliquando vero non prosunt, non ex
toto est extra rationem secundum communiter
opinantes hoc prouenit ex Arte Daemonum, vel
Angelorum verum verisimiliter videtur hoc fieri
ex Corporum caelestium dispositione. Nullam
enim, introducuntur nouos Deos, et Damos, —
possunt de his effectibus Verisimilem adducere
rationem, quæ verisimiliter adduci non possit de
Corporibus caelestibus.

Sed et autem idem Auctor, hos effectus (si modo
veri sunt et non ficti fabulæque) non esse extra
naturæ ordinem, sed ei multum conuenienter et veri-
tis qui ordinem Consideratum Uniuersi, et
Corporum Caelestium potentiam, consideret aliquis,
inquie ille, rerum diuersitatem in Uniuerso —
existentiam in numeris inuentis aliqua bona,
aliqua mala: idem in plantis; idem in bestis; idem
in hominibus: tempora variari de bono in malum;

Tractatus

Quare et de leges in legem, modo meliorem, modo
 de huiorem: hoc enim postulat uniuersi perfectio, et
 hoc fieri vicissitudinarie: Amplius videas
 aliquam Legem Moysi, legem Gentilium, Legem
 Mahumeti, in una quaque lege fieri miracula,
 qualia leguntur et memorantur in Lege Christi:
 hoc autem videtur Consonum, quoniam impossibile
 est tantam fieri transmutationem sine magnis
 prodigiis et miraculis. non sunt autem miracula,
 quia sunt totaliter Contra naturam, et præter
 ordinem corporum Cælestium; sed pro tanto dicuntur
 miracula, quia inusitata et rarissime facta, et non secundum
 Communem naturæ Cursum, sed in longissimo periodo,
 quare secundum eundem Pompeianum nulla sunt Leges
 aut Religiones quæ perpetuo durent, et non aliquando
 desinent: primus tamen motus non ex toto perit, sed tantum
 ad longum, licet valde longum: fit enim iterum perfectum
 et vicissitudinæ, quando quidem tempus sit infinitum, et
 Mundus æternus, infinites istæ leges renouabuntur
 secundum speciem, non vero secundum individuum, nam de
 Corruptilibus nihil secundum individuum potest perpetuari:
 unde ritus qui nunc sunt, infinites erunt secundum speciem,
 et infinites fuerunt. Quæ vicissitudo cum sit continua et
 æterna, ad Corpora Cælestia necessario referenda est.
 Ideoque etiam Leges, Religiones et Miracula naturaliter
 sunt a Corporibus Cælestibus, et concludi fide
 uerbis Pompeianæ, hæc autem intelligantur ubi

De Religione. Cap. 4. ^{uno} 461

Supponatur hoc effectus esse verus et non fictus,
neque fabulosa. Si namque hinc non esse
divinationem, neque Dei providentiam, ut mihi videtur
sine Cicero in lib. 2.º de divi. et Deum nullum
esse, ut mihi videtur eundem asserere, in lib. de
Nat. Deo. hinc habemus dicere hoc omnia esse
figmenta, deceptiones, vel Absurda.

Proditur Cetera etiam omnes leges ac
religiones a Regionum sive et Caeli dispositione,
sicut et Cælestium mores, provenire; ab eis minime
quæ medicæ sunt, sed illas astrictæ modestissimæ.
Religiones præsertim ab Australi quærit, ut Aquilonis,
inquit ille, ad vim faciles prorumpunt. Medii vero
populi leges, et verborum lenocinia conquirunt: hi,
Austuales astrictæ et Caliditate vti advertebat
Aquilonis, et Religionum metu suis horrere
constituerunt, quia dicendi venere ac Lepores Stupidi
lythæ non sentiunt. Austuales vero astrictissimi
falli ac decipi cum non possint verborum lenociniis,
nec rationes nisi necessarias ac perspicuas admittant
demonstrationes: probabilia etiam argumeta que
tenuum inter se falsum periclitantur, dubitationemque
animæ afferunt, minime respiciunt: necesse est oculis
divinis persuaderi ac numini tunc metuque Deorum
invento a malefactorum deterreri: quamobrem videmus
a bditate naturæ secretæ, et reconditæ disciplinæ
astisque mathematicæ que hominum mentes ad

lib. 5.º de
Sup. cap. 1.º

Tractatus

a scensionem quasi tormentis loquunt, a Chaldeis,
 ab Aegyptiis, Caeterisque Australibus populis
 proditisse: Religionem jam omnes ab Australibus
 ad omnes populos pervenisse. quam ob rem mirum
 videri non debet, si nationes Australes, res publicas
 melius religione tuerentur, quam Caeteri armis, aut
 rationum momentis. neque etiam si a sestratione
 discedentibus ad Austrum homines tanta constantia
 Religionem simul susceptam tueri videremus. Ut
 quidem in Europa. Hispanis. Multo etiam magis
 Aethiis, si Alvarezio et Leonis Aethiis fidem habemus.
 Sic enim scribitur fana septingenta se in urbe. Flesia
 numeravit, quorum maximum quingentis ac
 mille pastore in attribitum, unam ac triginta
 portas. Lampades nonaginta haberet. Anni
 reditur tria ac septuaginta millia num^{morari}~~erant~~
 Aureorum. Alvarezio vero qui Aethiopia scriptis,
 incredibilia prope narrat de templorum, in mensu-
 mole, de sacrificiis, de jejuniis, de publicis ac
 privatis devotionibus, de infinita monachorum ac
 sacerdotum multitudine, quodque uno actu inaugurari
 videri duo millia trecentis quinquaginta quinque
 sacerdotum, ex quibus prespicuum fit Religionem
 majorem cultu quam in Aethiopia nusquam haberi.
 Idem auctor est, omnibus id persuasum esse, ea
 quae in speciem, aut quae revera bona malae
 judicantur, non ab hostibus, aut ab amicis, sed a

De Religione, Cap. 4. ^{libro} 463

præpotenti Deo impendere, quæ sane persuasæ ratio
magnum in primis ad eorum Res publicas, et
ad hominum societatem attulit incrementum. Et
paulo post subdit Bodinuse, qui acutius vim
Planctuum intueri vult, ad eas quas dixi
Regiones non inest a Naturâ tributum intelliget,
si Saturnum supremum orientem Australibus
tribuat: Medius Torem: Aquilonis Martem: Sic
eius ordo Planetarum postulat, Solem vero
luminis fontem planetarum omnium communem
sequitur venire: hæc item Australibus, quorum
maxime propria est, ordine servato tribuat: —
Mercurium mediam Regionem nationibus: Luna
vero Aquilonis: quæ distributio trium nationum
vim ac naturam apte declarat.

Notatur ex supra dictis patet, a Corporum celestium
motu, Astroorumque influxibus originem suam
Religiones ducere: et miracula (si quæ forti-
tudo, vel edita sunt unquam) eadem si et
poterant fieri, contentaneum est rationi credere,
in omnibus æque Religionibus, nullo discrimine
adhibito: neque enim secundum Naturæ Ordinem
a quâ disponuntur, aliter a liis potiora et Superiora
est: ideoque omnes ab hominibus, qualescunque
illæ sint summâ veneratione suscipiuntur, creduntur,
diffundunturque, quamvis absurde et ridicula san-
dentibus videantur: Nam Cunctæ sic Constitutæ sunt,

Tractatus

Lam in ritibus ac moribus quam in doctrina,
 ac superstitionibus ac imposturis prodigiis,
 monstrisque simillima, et ideo absurda omnino ac
 ridicula existant, quod in Amice Cujusque examine
 Conspicere licet. et hoc illud Subjiciemus, ut
 melius deprehendatur quid sit Religio, dicantque
 omnes solum Vulgus attonitum his monstris pauere.

Caput Quintum

In quo
 De quatuor supradictis Religionibus
 in particulari, deque illarum
 auctoribus, superstitionibus et
 imposturis agitur. de qua parte
 Religionum omnino esse exortu
 politican.

Religione. Omnes institutorem aliquem
 et auctorem habuisse constat: a quo praeipuum
 nomen sortita sunt, Veluti Christiana a Christo.
 Mahumetana a Mahumeto. Alia a Natione, ut
 Judaica a Judaicis.

De Religione Cap. 5. ^{uno} 465

Judaica a Judaeis populis, quae ihm Notaricam
Mose ejus auctore appellatur. Ethnica, quia ejus
auctor et primus institutor ignoratur, ob antiquitatem,
ex illo nullum nomen imponitur, sed ex natione
apud quam introducta fuit, Egnomen Samiti-
lic Aegyptiorum, Chaldaeorum, Graecorum,
Romanorum, et aliorum populorum apud quos
floruit, Religio dicitur quamvis apud hos omnes
sola Ethnica ^{sive} Pagana in honore et usu fuerit,
singula etiam suae leges, ritus et sectae habent.
Nec ulla est quae seorsum ab alia aliquid sibi
proprium non vindicat. Conueniunt, et inter se
consentiant in generali; at in particulari differunt.
Una quaeque originem diuinam sibi arrogat, et
miracula jactat et praefat, sed ea omnia penitus
ab alia diuersa. Superstitione ihm particulari, et
sed ea pene infinita, ridenda, et rationi omnino
contraria, in unaquaque earum reperiuntur: adeo
ut Religio quae sanctae et reuerendae Deorum
Cultus esse deberet, in superstitionem vestra plane
Corrupta sit: populus enim qui prauius menti-
semper Religione gaudet, hinc monstro omnino fauit:
Religionibus aduersi facti sunt, ut Tacitus de
Judaeis scribit; in quam naturam ritus nos promove-
trahunt etiam sacerdotes, quibus quae sunt, capti
superstitione animi. Unde nata est Oraculorum,
Prophetarum et miraculorum opinio, quae, ut verum

R. R

Tractatus

verum fatramur, sacerdotum potius impostura
 fuisse, quam veri effectus. Deoque Religionem
 Legitatores olim ad Principatus Commodum, Aethiis
 in fluctibus, introduxisse affirmari potest. —
 Superstitiones autem a sacerdotibus, sola in flumini
 Avaritia, introductas et excogitatas fuisse recte
 dixerimur. Nullum vero in Religionem majus malum
 est Superstitione quam Seneca errorem in sanum
 vocat, quae amandos timet, quos Colit ardet, quid
 autem intidet, addit ille Vtrum Deos neget, An
 infames. Ergo Religionem omnino Labe facta,
 si non evertit, timores nimio nimium Cultum
 producunt: haec enim dico Superstitioni sunt
 propriae, nimius timor, et nimius Cultus: Unde
 tot intantia in Religionibus, et tantae vesanae
 Caeremoniae, Cruentis ritus, horrenda Romitum
 sacrificia profecta sunt, et de Religionem haud
 immerito dictum

Epist. 123

Lucan. lib. 10

Religio peperit scelerosa atque impia facta
 Quod in omnibus Religionibus semper accidit:
 quarum quia Aethiica antiquissima et prima
 esse reperitur, aliarum quasi Exemplar, et
 originale appellari potest, in qua ideo prima et
 plurimum omnium generum tum imposturae, tum
 Superstitiones floruerunt. de hac itaque primum
 agemus.

De Religione Cap. 5um 467

De Ethnicâ

suâ

Sagana Religione

¶ Hujusce Religionis imposturae rectius
declinari possint, necesse foret, ad Divinam illius
originem atque inventorem recurrere, quod cum
impossibile sit ob eius Antiquitatem, ut jam
diximus, illos tantum qui variis in locis, et apud
diversos populos ac nationes illam introducere,
reperimus. Menas fuit primus apud Aegyptios, deinde
Trismegistus. Zoroaster apud Persas, Mithras
apud Graecos. Licurgus apud Lacedaemonios,
Zeleucus apud Locrenses. Zoroaster apud Bactrianos,
et Sarras. Draco apud Athenienses. Pythagoras
apud Italiae populos. Zamolxis apud Thracas.
Numa apud Romanos. Cinghis apud Tartaros,
et alios denique alibi. de quibus jam Cap. 2°
hujusce tractatus abunde diximus. Modi, quibus
ad id nos illos fuisse retulimus, satis ostendunt
hanc Religionem ab imposturis fuisse, ac
fabulis originem duxisse, quoniam enim major

Tractatus

Impostura in, quam homines se cum Diis
familiariter conuersari fingere, aut se Deorum
filios facere ut Pinguetius et alii fecerunt. et his
Commentis addere oraculorum ac miraculorum
fabellas. Præterea Deos imaginari ex omni-
materiâ compositos. Animata enim et
inanimata hominum Superstitioni aut imposturæ
nunquam de fieri, ut Deos fabricarent, et
antiquos, Solem nempe, Lunam et alia corpora
Cælestia Continende, nouos prodigiosi Cuiusdam
generis, Superstitio excogitaret, Eiusmodi Est V.
g. Horatii Satyræ Deinde de quo sic loquitur.

Sib. 1.
Saty. 9.

Olim truncus erant ficulnus inutile lignum
quum faber incertus Scamnum faceret, Deumue
Maluit esse Deum, Deinde inde ego.

Ab. 2.
Cap. 5.

Hæc omnia interuentium Superstitionum genera
elegantissime Verborum, Plinius talia prædixit deceptis,
Innumeros Deos Credere, inquit ille, atque etiam ex
virtutibus vitisque hominum, ut pudicitiam, Concordiam,
mentem, Spem, honorem, Clementiam, fidem; aut
(ex Democrito placuit) duos omnino pacem et
beneficium, ad Concordiam sane accedit. fragilitate et
Laboriosa mortalitate in partem ita digessit, et
infirmitate sua memor, ut portionibus quique poterit,
quo maxime indigeret. Præterea nomina alia aliis
gentibus et numina in eisdem innumeralia
reperiuntur: in finis quoque in genera descriptis, mortisque

De Religione Cap. 5um Ethnicâ 469

et multis etiam prestatur, dum esse placatur
repido metu curimus. ideoque etiam publice Felvi
fanum in palatio dicatum est: Orbonæ ad ædem
lanium: Ara et mala fortune Inquilis: —
quam obrem major Cælitum populus etiam quam
fominum intelligi potest, Cum singuli quoque ex
sine ipsa Deos faciam totidem Numones Geniosque
adoptando sibi: Gens vero quædam animalia
etiam: aliqua et obsecra pro Diis habent, ac multa
dicte magis pudenda, per fatidas cibos, et alia
similia Nuntiare. Matrimonia quidem inter Deos
Credi, tantoque Quæ ex his neminem nasci, et
alios esse grandævæ, semperque Canos, aliorum
Nunone atque pueror, atricolores, aligeros, claudor,
ovo editos, et alarum diebus oriuntur, monenturque,
pueritium prope deliramentum est. sed super omnem
impudentiam, adulteria inter ipsos fingi, Mox
iurgia et odia: atque etiam furtorum esse et
scelerum numina. æternis famulantur Sacre
fominæ, ac digitis Deos gestant, et monstra quoque
obstant: Danant et excogitant Cibos; imperia dæ
in ipsos, ne somno quidem quieto, irrogant. Non
matrimonia, non liberos non denique quidquam
aliud nisi iuventibus Sacris, deliquit. a hi in ipso
Capitolo fallunt, ac fulminantem pejerant Numen: et hos
Nunone sceler, illos sacra sua parvasagunt. Inveni
etiam aliud ipso sibi mortalium Numen, fortunam

Tractatus

Nimirum, quæ hodie ab omnibus invocatur, adeoque obnoxia summa sortibus, in sorte ipsa pro Deo sit, quia Deus protulit iucunditatem, pars alia et hanc pellit, atque suo cultu assignat. Deos fulgurum monitum, oraculorum precoscitiam, Ægypticum prædicens, atque etiam, (parva dicta) in Auguriis struuntur, et offensiones pedum, quæ singula impietudam mortalitatem involuunt, blam in iure ista Cæstum si nihil miseris quicquam homine, aut superius. Cetero, ubi Delirio præceditur, nihil non meus humana, fides religiosa amplectitur. Mira sunt quæ a divinis auctoritatibus narrantur de his quæ Delirio in hac re docet, perhaudet, et sequitur. —

Ægyptii præsertim, quamvis apud eos prima sapientie elementa extiterit, jactantur, ejusmodi superstitionibus adeo capti fuisse, ut nulli magis. Quæcumque sunt apud illos bestie, inquit Herodotus pro sacris habentur, partim mansuetæ, partim immanes. Consuetudo autem quæ de illis est, ita se habet: Das leonum singularem educandi curam Ægyptii atque Ægyptiæ suscipiunt: in quo honore filius patris succedit: Bæ bestiarum omnes qui in urbibus sunt, vota persolvunt. Quarum si quæ necaverit aliquam, si volens, morti mulctatur; si nolens plectitur eâ mulctâ quam sacerdos statuerit. Quisquis tamen Nîn aut Accipitrem necaverit, sine volens, sine nolens necessario morti afficitur. Quibus cunque autem in domibus felix oppetit mortem earum domorum habitatores cauti sola

De Religione Cap. 5.um Æthiopicâ 471

Supercilia exadunt, totum autem Corpus et Caput
in quorum domibus mortuis Canis. offeruntur
autem felix mortua ad sacra hœta, ubi salita,
sepeliuntur in urbe Bubasti. Canes feminas in sua
quisque urbe tumulant, sacrate in locis, eodem modo
quo Canes, feminae, Schneute sepeliuntur. Mygdalas
id est, mures arancos, et Accipitrem in urbem
Butum exportant. Virorum autem qui sacri sunt, et
supore, eo loci sepeliunt ubi jacenti inveniunt.
Quibusdam Ægyptiorum Crocodyli etiam sunt
sacrosancti, eis prout Serpentes qui circa Thebas et
Noenice stagnum incolunt: quorum utriusque unum
ex omnibus Crocodyli abant cicurem et edoctum
manu tractari, appenduntur ejus auribus vel
gemmas, vel ex auro fusiles, in auro ^{id est} a primoribus
pedibus catinam innectunt: cibaria quoque sacra
præbentur conficiuntur. Anuli mortui obiti. Sate
Conditum sacris in urbe sepeliuntur, gignuntur
præterea in fluvio a quatuor quadam, que Ægyptii
sacra, se arbitrantur. Solitantur item sacrum esse
genus piscium quod vocatur Squamofum: atque etiam
Anguillam, hos pisces a jure sacrorum esse. In
volucibus vero Vulpes pres. In alia volucris sacra,
Dhanis nomine, que rarissima ad eos commutat;
quingentesimo quoque, ut ajunt Helipolitani, anno. et
tunc semper cum patre ejus decessit: sed pictam
illius imaginem astentant, circa Thebas sunt sacri

Tractatus

Serpentide, nihil omnino hominibus noxii, putillo Corpore, binis præditis Cornibus, e Summo vertice enatis; quot defunctos in flumine Aede sepeliunt.

lib. 1.º cap. 9 Diodorus Siculus eadem Aegyptiorum Circa animalia Superstitiones Confirmat; et multa, tanquam oculatus testis, ab Herodoto non relata, affirmat. Animantia, aut ille, penes Aegyptios sacra laud jumento præter fidem videtur, quanto honore habeantur credere. colunt enim animalia quaedam præter modum, non solum vivas, sed etiam mortuas, sicut felis, Ichneumonas, Canes, Accipitres, Ibides, Lupos, Crocodylos et ejusmodi plura: Singulis animalibus quæ colunt, septem regionem quandam sacrant, quæ satis sic ad eorum Curam, et victum, qui ejusmodi animalium curam faciunt, alii carnes incitate accipitribus volantibus projiciunt, magna voce, donec carnes Capiant appellaturæ. in cibum vero felis ac Ichneumonide, blandientis illis, et allucientis, panem in lacte ponunt, aut nutriunt piscibus Nili. eodem pacto et Cativæ animalibus opportunum cibum præbent. non solum vero horum Cultum palam profiteri non erubescunt, sed tanquam in honoribus Deorum effusi, id laudis et decori ducunt. Cuius cum Signis illorum propriis, orbem et varia loca circumvadit, procul ostenduntur quæ obtinent animalia, ea, more supplicum, singuli venerantur. Cum aliquod eorum

De Religione Cap^{um} 5um Aethiopia 473

moritur, si donec contritum, cum ululatu, pectus
percussentis, Sale linunt; ac Cedri liquore,
unguentisque odoriferis, quod dicitur semetur corpus
unctum, in sacris locis sepeliunt. Si quidem quoddam
forum Animatum sponte occidit, morti damnatur,
Ethiops et Aethiops exceptis, quos qui sponte, an sic
Occidit, interficitur, accurrens hirsuta et absque
iudicio hominem variis suppliciorum affectum
interficiunt. Quo timore, qui hos mortuos conspexerit,
procul adstante lamentatur, hirsute animal
absque sua Culpa mortuum esse. adeo autem mentis
frenum ea superstitione per sua sui, adeoque infirmitate
animi eorum est cultura, ut quo tempore Rex
Ptolemaeus a Romanis socius atque amicus
dictus est, applauditibus Aegyptiis, Italisque ad
eum venientibus summo studio colentibus, maximeque
amantibus nequam dissensionum aut belli
causam praebent: tamen cum quidam Romanorum
felicem occidisset, ad domum ejus concursu plebis
facto, neque a Regibus ad id mitti Principibus, neque
Romanorum timore a poena hominum abstrahi
potuerunt, quamvis non sponte bestiam occidisset
quam rem non audita peregrinorum, sed visu, cum
eo tempore in Aegyptum navigassent. Videntur
forsan haec indigna fide nonnullis, et fabulis,
quam vero similia: sed indigniora multo videri
debent quae sequuntur. Brevis aliquando Aegyptios

Tractatus

fames, adeo ut plures ab humana carne, ob
 inopiam cibi, non abstinerent, animalia sacra,
 intacta reliquere, sic ubi vis carnis domi mortuus
 reperiatur esset, singuli ejus domus totum Corpus
 facta lamentatione rudent, hoc quoque est
 mirabilior, sicuti vinum frumentum ves aut
 aliud quid victui accomodatum, ubi simile animal
 exsiccavit, inuentum esset, illis non amplius
 uti bantur, eodemque lactu, etiam ad alios locos profecti,
 Eluros et accipitres mortuorum ad Aegyptum deferunt
 Experiatico deferbant, quamvis etiam facilius,
 quomodo, apud Memphis Apis, apud Heliopolim
 Neuis, apud Mediam Gocus, Crocodylus apud
 Miridem paludem: Leo apud Scythiam civitatem,
 multaque alia varie colantur, ut fere: tamen
 difficile in ea apud ejusmodi venum iustos credi,
 nutriuntur haec animalia summa cura atque
 impensa in templorum aulibus, arvisque hinc
 quaquam continendis, quae humilagine et alia,
 variisque epulis lacti condita cibant, Anseres
 insuper tum elixore, tum assore apponunt quotidie
 His qui Cruda edunt, Aves captivae praebent, denique
 eas magna sustinent cura ac sumptu, lauant
 insuper aqua calida, unguentisque optimis
 Odori ferisque: lectos quoque illis stimulant ornato
 atque sumptuose, si quod ex eis infirma natura
 nascitur, diligenter curant, praeterea femellas

De Religione Cap. 5um Aethiopicâ 475

Cuique generi animalium præparant speciosasque, quas appellant pellices, inque iis nutriendis plurimum impensa atque opera ponunt: eorum mortuum æque ac filiorum legunt, sepeliunt que sumptuosius quam eorum facultas ferat. Stolorum Pape Ægyptum tenenti, Ptoleus in Memphis ex Senectâ mortuus, qui illius nutriendi Curam Cæperat, pecuniam que in ejus sumptum data erat per magnam, ac super quinquaginta talenta argenti multâ a Stolorum sumpta, in ejus sepulturam impendit. Nostros quoque æthi, quidam qui Animalia carnutriant, in illorum sepultura fœdè minime centum talentis contulere. Addeunt et hirc qui circa sacri Tauri, quem vocant Apim, curam fieri præcipiunt. Et mortuos magni fœde que sepulto, quærit ad id delecti sacerdotis titulum priori præfinitum; Inuento, populæ luctum finit. sacerdotis quibus imminet ea sollicitudo, primum in civitatem Nili vitulum perducunt; in quâ cum nutriunt diebus quadraginta. deinceps in navim Ponticam, fabricaculum aurum habentem, introducunt, et ad Memphis in Deum duccunt, in Vulcani fœdè locant. His diebus solæ mulieres Taurum vident: quæ autem faciem ejus adstant, vestibus sublatis ei abstrahunt foemen ostentant: reliquo tempore prohibentur in conspectum hujus Dei accedere.

Tractatus

Cap. 35.

Solinus de hoc boue Deo hoc etiam Terribis, —
 inter omnia, quae Aegyptus habet memoratu digna,
 praecipue de eodem mirantur. Apim vocant: hunc
 iuxta Colunt numine, in signem nota Alba
 miraculo, quae dentro ejus latere ingentis, comiculantis
 luna refere faciem. Natchum Ovi patrum est: quod
 ad affluat, profundo sacri fontis immertere recatur,
 ne diem longius trahat, quam licet. mox aliter nec
 sine publico luctu, requiritur, quem repositum Pontum
 Antistite Memphis prosequuntur, ut incipiat, Sacra
 ibi imitatur, sacer fieri: delubra quibus succedit
 aut iuculet, mystice thalamo nominant. dat omnia
 manistantia de futuro: illud maxime, si de consultis
 manu Sibum capiat. Denique aurotate Germanici
 Caesare dentram, prodigia ingruentia: nec multo post
 Caesare extincta est. pueri Apim gregatim sequuntur,
 et repente velut lymphatici, ventura praecunt. Bos
 illi sexima ostenditur in anno semel, et optas non abique
 centia insignibus: quae ut juvenis et oblata sit, eadem
 die statim neci datur. Apis natalem Memphis
 celebrant iactu aureo patra, quam projiciunt in Nili
 quingentis: haec solemnitate per dies septem agitur:
 quibus diebus cum sacerdotibus quaedam Crodyli
 induciae habent, nec attractum lauant: avenum octavo
 die caeremonia jam peracta, velut reddita laudent
 licentia solitam retinunt advocatam.

Quis ce Apis Dei mysticam esse naturam, ac
 quia si miraculum quoddam

De Religione Cap. 5. ^{um} Aethiā 477

quasi miraculum quoddam, Herodotus scribit: Sic in Italia
autem a pice, inquit ille, genitus est, Vacca, quae
nullum dum alium potest accipere foetum: quam
Aegyptii aiunt fulgure ictum concipere ex eo Caprim
habet autem vitulorum isti qui Apis appellatur, haec
signa: toto corpore est niger, in fronte habens
candorem figuræ quadratæ; in hys effigiem Aquilæ;
causticatum in palato, duplices in caudâ pilos.
Non autem nasci et apparere solet, nisi Longo
tempore intervallo: et statim atque apparebat, tunc
Omnes Aegyptii Solemnem Celebrant diem, festumque
agunt, vestimenta quam pulcherrima induunt.
Graeci hunc Deum, Bonum epaphum vocant.
Hæc omnes Superstitiones Aegyptias huiusmodi
veritatem Complectitur est.

Quis nescit qualia deum

Saty. 15.

Aegyptus posthæc colat. Crocodylon adorat,
Bos hæc; illa paret istum serpentibus Æli
Effigies sacri nigræ auræ Coccythæci,
Diuidio magice resonant ubi Memnonæ chordæ,
Anque vetus Thebæ centum jacet obrita portæ,
Illic canulos, hic piscem fluminis, illic
Oppida tota canem venerantur, vicino Dianam,
Somnum et Capem ne fas violare et frangere mortem.
O sanctas gentis, quibus hæc nascuntur in hostis
Numina. Lanatis animalibus abstinet omnis,
Mensa, ne fas illic foetum jugulare Capellæ.

S.S.

Tractatus

Carni huic humanae rescilices.

Non omittendum est quod Circa Sivaipum apud
 eosdem Aegyptios observari refert supra citatus¹
 Diodorus, pudenda hominum partem pro Deo coli, sub
 Sivaipi nomine, tradit. Non solum autem in urbium
 templis, sed in agrestibus quoque locis, tanquam
 vinearum atque hortorum Custode colitur, fructuum
 fures castigans. et in Carcanoniae quae Dicitur Cathra
 suspenduntur, huic Deo sacra cum ritu et ludis fieri
 scribit. Natalis Comae² etiam scribit fuisse
 portum, Sivaipi nomine, prope Dardanium, est verbi ad
 mare Sina: quibus in locis Sivaipum eximia
 colebatur.

Eosdem Aegyptios, hominum Deos sibi fecisse Satius
 computum est: sed qui hominum genitalia in
 Deorum numerum asciverunt, ipsos etiam hominum
 retulisse, non mirum est. hic nos benemerentibus
 referendi gratiam vetustissimae est, ut tale

Numinibus adscribantur. Inquit Strabo³, Deus est
 mortali juvare mortalem, et haec ad Aeternam gloriam
 via. et omnium Deorum nomina et hydonum etiam,
 ex hominum nata sunt meritis. Inde lucet ut
 Aegyptii praeter sua Reges Deos fuisse assiderunt.
 Nam qui Virtuti illorum Consuluerunt, et cum
 iustitia regnaverant, Deis Annuniebantur et abunde
 in titulo de Deo enumeravimus. Nec ulla fore
 natio aut populus est, qui hunc morem non tenuerit

¹
 Lib. 5.º c. 1.º

²
 Lib. 2.º Hist. pl.
 Cap. 15.

³
 Lib. 1.º cap.
 7.º

De Religione Cap. 5.um Ethnicâ 479

Antiquitate. Semyramidem Assyrii sub Columba
figuram colebant: et illam Deam esse existimabant
in hanc auiem conuersam: Nam cum illa ob sibi
paratas a Nino filio perfidias, ex hominum oculis
euauisset, compluribus auium domum illius
ingressis, et illam cum reliquis aduolasse credebant,
et ad Deam translatae fuisse, quo factum est ut
Columbam tanquam Deam coluerint, immortalem
Reginam arbitrat.

Singulorum hic referre qui in Deam translati fuerunt,
nisi longum esset, et a nostro proposito alienum:

Diodorus Siculus abunde de illis scriptis. Sic
superstitiones tantum circa eos qui pro diis colebantur,
narrare proposuimus. Hanc vero de Hyrculis Aem
Diodorus refert, et ad honorem sibi a Balatino
impensum dixisse fertur, eos qui sibi, postquam ad Deos
translati esset, decimam bonorum dicarent, vitam
felicem nichilominus. quod et cum illis usque ad hoc hinc
constat. multi enim Romanorum, non solum
mediocri. Cetero, sed qui ditissimi sum habiti, decimas
seculi uoluerunt: postquam fortunatiore facti, bona
sua ad quatuor talentorum millia sacraverunt. Lucullus
Romanorum fere ditissimus, aestimatis bonis, decimam
seculi partim dedit, epulas pro bene continens, ac
profundissime multas: Templum insuper iuxta Tyberim
egregium Hyrculis condidit Romani, in quo ex-

Practatua

ex decimide sacra Deo offerunt.

Non solum sua bona ejusmodi fictivis Divis
 substitutione novabant: venum etiam se ipsos;
 adeo fatui et infani erga Deos fuisse. apud
 aliquos inquit Cicero tanta Religionis vis fuit,
 ut quidam imperatores etiam se ipsos Diis Capitoli
 rolatos, verbis Cotta pro republica devoverunt.
 Sed et Crudeles, atrociusque actum ex sacrificia
 enim cruenta fieri consueverunt, non animalium
 brutorum dico, minus in hoc peccatum fuit, venum
 ipsorum hominum, nec Diis suis aliqua natione
 nisi sanguinem humanum libare solite. de Gallis id
 testatur Julius Cæsar, Natis hæc omnis, inquit ille,
 admodum Religionibus dedita est: atque ob eam
 causam qui sunt affecti graviore laxe morbis, qui que in
 periculis peniculisque versantur, aut pro victimis homines
 immolant, aut se immolaturæ vouent, administrisque
 ad ea sacrificia utuntur Druidibus, quod pro vita
 hominis, nisi vita hominis reddatur, non potest aliter
 Deorum immortalium numen placari arlitantur:
 publiceque ejusdem generis habent instituta sacrificia.
 alii immensi magnitudine simulachra habent, quorum
 contexta virginitate membra, viride hominibus complent,
 quibus succensi circumcuncti flamma exanimantur
 homines. supplicia enim qui in furto aut latrocinio
 aut aliqua vorâ sunt comprehensi gratiora esse Divis

lib. 6. d.
 lib. 1. gal.

De Religione Cap. 5. ^{um} Thunicâ 481

immortalibus arbitrantur. Sed Cum ejus generis
Copia deficiat, etiam ad innocentiū supplicia
descendant. * Cantabrorum etiam hic mos erat, referunt
Bohemus, ut Religionem de se pro iis quibus conciliabantur
junctarent, et morti se dedissent. Getæ inaudita et
plane nova, sed sacra superstitione Deum Zamolxim
solicitant. ad hunc inquit Serodotus, mittunt astitue ^{h, Melpom.}
Cum navi quinque remigum Nauticum quemdam ex se
scriptis sortis delectum, præcipiente ea, qui huc
semper indigent, eumque ita mittunt, quibusdam
eorum datur negotium ut hinc sacula teneant: alia
in Comprehensio ejus, qui ad Zamolxim mittitur,
pedibus manibusque Geminem agitantur, in sublimem
jacens ad sacula, qui si impresentiarum extinguitur,
propitium sibi Deum arbitrantur; si minus, ipsum
Nauticum insimulant, avertente malum et
improbum eum virum esse. Hoc insimulato alium
mittunt, dantis adhuc vivendi mandata. Tidem dum
tonat, fulguratque, in Cælum sagittas excutitur,
Deo imitantis quod Nullum alium pro se suum
esse arbitrantur. Scythæ non minus Cruentis sacrificia
Acinaci faciunt, qui ex mortis Simulacrum, Pur
animæ hostiæ offerunt, Cum aliorum pecorum,
lum equorum, et plura hinc Acinaci quam cetera
Dicit. ex Captivis Centurionum quemque immolant
non eodem, quo pecora, modo, sed diverso. Nam

Tractatus

Ibi eorum Capitibus vino libaverunt, ipsos intra
quoddam vas jugulant: Dehinc iidem
Samentorum Congeriem sublatis, Acinacum cuore
perfundunt. præterea virorum interremptorum
Zumeros dextros præcitant, quos viâ cum manibus
in Aërem jaciunt, et quocumque deciderit manus, ibi
jacet; Scorsum autem mortuæ. Iphigeniæ Sacrificium
omnibus notum est, quæ sanguine jacenti Deorum
Læritiam propitiatur, Licium Priamum, ipso adstante a
sinenti patre, ferro victima Concidit.

Lucret.
lib. 1.º

Nec misere prodesse iactali tempore quibat
Quod patris princeps donavit Nomine Regem.
Nam sublata virum manibus tremebundaque ad omnes
Deducta in, non ut solemnem more sacrorum
Surrecto, passet claro Comitari Hymericas:
Sed casta juvencæ nubendi tempore in ipso
Hostia concederet mactate macta parentis,
Exitus in classi felix faustusque daretur.
Tantum Deligio potuit suadere malorum.

Longum esset percurrere omnium populorum et nationum apud
quas ejusmodi Superstitiones et Sacrificia instituta et
obtinere fuisse. ex propriis infinitis exemplis, quæ
adducta sunt sufficient. innumera alia tam ex Grecis
quam ex Romanis, vel etiam ex Barbaris, apud
historicis celebrantur, quibus Zumeros mentis
Stoliditate imbecillitasque in Religione abunde
declaratur, & manifeste ostenditur. facessant autem

De Religione Cap. 5um Iherosolymitana

483

Ubi qui obijciunt has Ethnicorum Superstitiones, Nando
tantum non regenerato, id est, sanguine Christi
non redempto, hominum animos occupavisse; et
tunc temporis Daemonum imperio per totum orbem
diffuso, omnes subditos fuisse, et pravam religionem
deinfectam, divina sic permittenti Providentiâ. Nam
hoc omnino falsum est. Primum, Stultum est, dicere
Deum Patrem omnipotentem filii Auxilio Egisse
in Daemonum insolentiam et temeritatem Coerces, et
non aequè honori ac gloria sua Aut Christum
natum, quam post, voluisse Consultare, præterea
quamvis Univerſa terræ hominibus Redemptor futurus
existeret; non tamen apud novi Genui phœni populos
ejusmodi Superstitiones ac Sacrificia desistere. Illic
Oracula, cuncta Sacrificia, januæque, abfunde ac
ridicula Religionem ac Cerecmoniam adque Godie in
vsa et honore sunt: Illic tandem Daemonum,
quod vocant, Imperium Christi Regno contumaciter
resistit, nec nisi armis et vi pravisque Artibus Religio
Christiano illic introducitur. Quinadmodum olim
Græcorum et aliorum Oracula Cessavisse prædicant,
Aut et in adventu Christi; Cetero post hunc adventum
debeant etiam aliæ in terræ partibus cessare: Non
enim vis ejus ac potestate gradatim procedere, et ut
jæ dicam. Expere debes: sed sic Correntis in star,
utique magno impetu diffundere, tam en huto gradu

Tractatus

ejus imperium, se se proferre videmus, et Solum
 admitti ipsi in locis in quibus stolidi animorum
 credulitate rationi locum haberi non sinit,
 feminumque imbecillitate non audeat contra obstitisse.
 Sed quia humanae mentis febetudinem, et
 Religionum Superstitionibus declinare Suscepimus,
 convenit quaedam illarum exempla ex istius
 Hemisphere Historiis ducta, referre; et manifestum
 sit Universi Orbis Homines circa Religionem
 desipere; et infra se supra insanari. Fumane
 quaedam maxime ridicula Sacrificia hominum
 istorum narrat. In Insula quam D. Dominici
 Nunciant, innumera Idolorum multitudinem
 colunt, et adorant, variis diuersisque Ceremoniis
 observant: unicuique Idolorum Nomen proprium
 inditum est: et quae eius gratior esse existimant,
 exposcunt, ab illo Sarcas, ab alio aqua, ab alio
 victoria petitur. Idola ista ligno, lapide, gossipio,
 vel creta fabricata sunt, ad quandam speluncam
 in qua duo Idola ignea colebantur, peregrinari
 consueverant; et quid quid Fumens gestare poterant,
 illis offerebant. Narrant Idolum quoddam Nomine
 Conscotto, e sacello suo egredi solitum, ut cum
 mulieribus Civitatis, et aliis adjacentibus veniri et
 Conviviis operam daret, gemitque hilariter indulgeret.
 Itaque porro mulieres, filios masculos parvos convivere

lib. 1. l. 1. ista.
 iud. cap. 17.

De Religione Cap. 5um. Ethniciâ 485

Duabus insignitis, quod erant Divinae illorum Originis
iudicium. Narrant etiam aliud quoddam Idolium carnis
instar, quadrupedem, per montes vagari solitum cum
illud ad iracundiam provocabant; quod postea
solemni omnium supplicatione revocabant, et
fumeride reportabant. Constat quendam summam
Religionem servabant, ex qua afficiant mare
Cum omni piscium genere ortum duxisset; et ex
quodam spelunca Solem lunamque eductos. et ex
aliâ primum hominum primumque multorum
procreatos esse. Sacerdotibus eorum divinandi artem
profitentur: Cum futura predicere volunt verbam
quendam Cohoba nuncupatam manducant, vel
contingunt eam, ejusque fumo nari bus suscepto, quati
menti perturbantur, et furore agitantur, illisque se
lectum innumera Phantasiae offerunt: quo furore
sedato, et fœbra vi Consumpta, referunt quae videris,
quaque in Deorum concilio preceperis. Circa
Sacrificia sic se habent; Viri mulieresque Deorum
suae religiosisime colunt, et dies festos piâ mentis
celebrant. Cum Pacificus qui hujus nationis
Dex est, Solemni Idoli sui festum celebrat
(propria enim et hostium ab aliis Idolo Dex isti
colis) omnes isti celebrati intererant: Idolum
concinne et ornate sedi imponebant, in orbem
sanctis sacerdotibus assistebant: Rex etiam cum

Tractatus

Tympano lateri Cincto in ingressu templi prope
 stabat. tum viri variæ picti Coloribus, sectis,
 coronis, plumis, et comitis circumdati redimitive,
 brachiis et cruribus habentis enumerata: Mulieres
 idem nudis corporibus cum crumatis hinc pariter,
 Virgines quidem non pictæ, et conjugatæ cum
 subligaculis et tunicis instabant, ad sonitum
 crumatum et Concharum saltantis, Templum
 subeuntis Cæcus Tympanum sonans illas
 salutabat. Omnibus Templum ingressis, unusquisque
 virgula inis faucibus admota, vomitu Stomachum
 enonens, rex idolo sibi nihil intus Secundi
 remanens testaretur. tum Sactorum instar flumini
 confedebat, et unusquisque vota precetque sua
 tumultuans et dentibus illis vocem faciebat, adeo ut
 in aere bombæ concitatoræ credideris. Postea alie
 adveniebant mulieres plenis ~~libanum~~ et plectentium
 calathis onustæ, rosei jam, floribus et multis aliis bene
 olentibus herbis; hæc circumcingebant eos qui eorum Noto
 preces fundebant: et laudes ejus veteri Gymno præmis
 cantantibus, cæteri omnes conjungentis illis respondebant.
 Hujusmodi finitæ plectentia, mutato vocis tono, alio
 cantico Regem Cæcæum venerabantur. Deinde in firmam
 procedentis flexis genibus libabant Noto panem: quem
 sacerdos accipiebat: benedicebat et propulo
 impertiebat, fœd. secus ac christiani Catholicæ panem

De Religione caps^{um} Ethnicâ 487

Eucharistiam, aut eum quem benedictum vocant, sic finis celebrati dabatur. Hinc panem toto anno amabant, et in felices domos, malique Omnis esse arbitrabantur illas quæ hoc pane carebant. Nihil profecto superstitiosius, sed nihil etiam catholicorum moribus congruentius est.

In Ethiopeorum Regione inter innumeras superstitiones ridiculas, hæc maxime absurdam refert idem Fumius. Certe quodam ritu solenni populi, sacerdoti vel Regis alicujus apud illos venerandi et bene meriti ora refodiunt, et theatro in aperta quâdam planities extracto, illa imponunt. ibi lamentantur feminae, et de flent illum circum gyrate, et libantur quæ libet, aut quæ possunt. Succeedente die, ostia hæc sepulchris reponunt. tum sacerdotum aliquis longâ oratione de functum prosequitur; sique ille in diuorum ^{memoria} adscriptus magnâ veneratione, et honoribus diuini in posthumum colitur. apud Seruicenses non minor superstitionum infamia animorum feminum iniuria. præter solem, lunam et stellarem, quos Deos Colunt, et idem narrat Fumius, lib. 4° cap. 121. Idola etiam habent quæ plurima, quibus sacrificant feminae, pueri, oves, aues, et alia animalia quæ venatores offerunt. Auguria maxime obstantur et pro sanctis diuinisque viris, futura prædicendo, haberi gestiunt hoc modo populi impudentes, et credulitatem illorum fallunt, ita sacrificia faciunt, in clamores sese cum

Epulæ effundunt, et totâ nocte totâque die seorsum
 discruciant, atque violentè agitant. Idoli faciem, et
 templis postea victimarum sanguine inungunt, et
 Sepulchraque et mortuorum monumenta penitus inquinant.
 qui sacri fœcide ista intempunt, sæpissime liberos suos
 immolant; Sacerdotes cum Idolo alloqui volunt, deuotione
 et ueneratione quidam eorum se ipsos exerceant. alia
 alibi in usu sunt: sed ubique pari superstitione
 insanientia. hæc instituta plurimè in locis, adhuc
 hodie seruantur. Religiõ enim christiana nondum
 totam illam terræ mediocritatem penetravit: imò in
 aliquibus partibus et regionibus quas iam occupauit,
 egeste et expulsa est, antiqua uero religio restituta.
 quod sæpius euenit ubi indigenæ uiribus sunt
 potentiores.

lib. 20. cap. 10.
 Apud multos aliarum nationum ac populos, Religiõ
 Ethnica etiamnum regit, et christiana silet. nec
 minor aliis superstitione mentis illorum agit. Atque
 erit exemplum Tartarorum adducere; Illi, inquit
 Boënius, Idola quorundam filio aut seruo ad hominid
 formam effigata ex utraque lentiori parte constituentis,
 pecorum suorum custodes esse precantur, atque plurimè
 reuerentiæ exhibent. Præ primum hæc omnis. Nummi
 ac pecoriæ offerunt, et antequam quisquam uel bibere
 uel comedere incipiant, partem apponunt. quodcumq;
 animal ad Esu mactant, illius cor in scypho per
 intempam noctem appositum, mane coquant et comedunt.
 Veniantur etiam

De Religione cap. 5. ^{um} Ethnicâ 489

Venerantur etiam et sacra faciunt soli, Luna et
quatuor elementis. Cham præterea Regem et suum
Dominum filium Dei existimantur religiosissime adorant,
sacrificant, et tantum illi tribuunt sui dignitatem in
toto Mundo non esse credant, nec aliquem alium
nominare patiuntur. Sapientiam, Christianosque cunctos
Canes appellant et Idolatras, quod lapides et ligna
adorent. Summa observant, et Magos habent qui ea
ipsorum interpretantur, et ab idolorum responsa petunt, et
accipiunt. Deum enim cum illis loqui persuasum
habent, et propheta in oraculo universas faciunt;
Numquam finis erit si Cuncta Superstitionum genera,
Complexi voluerim: quot populi nationesque, tot
Religionum ritus, et in una quaque natione varia
et diversa Superstitiones. Omnes illas quæ in hac
Ethnicâ religione circa mortuorum observantur: (nam
in ferream aquæ ac supernum Dei sacrificium semper
est) et cum mortui deservunt interpretari esse, nisi
pro illorum deservere non deservunt: Ita factum est
pro his qui in sinu terræ quasi jacent, viventes
inrequies se ipsos fatigant, illorum manibus
parentatibus, in feriis consecrantibus, dona etiam, quæ
absurdius. panem et vinum offerunt, quæ omnia
ab illo de immortalitatis animæ figmento manant.
Cujus magna semper Principibus ac legislatoribus
cura fuit, tanquam illud sit potissimum Religionis
fundamentum, ob spem præmiorum, et punitionum metum,
T. J.

Tractatus

qua non modo homines manere creduntur.
 Ergo Religio hæc, et alia quæ sibi persuadent,
 cum non habeant nisi saluberrimum fundamentum,
 quid aliud dici debent, quam mere imposturae,
 impostoresque illi qui eas docuerunt: sed omnino hebetes
 et imbecillæ qui suscipiunt illas, et se eis subiiciunt.
 ad Mosaicam transeamus.

De Judaicâ

Sive

Mosaicâ Religione

Quia Judæorum Religio antiquitate ferè tota,
 et apud quosdam tantum per hunc orbem partem
 et dissipata homines in usu est, sed in honore et apud
 cæteros hominum, præcipue vero apud Christianos,
 quamvis ab illâ lex eorum penitus ducta sit; Quod
 timendum videtur ne forte quidquid a multis aduersus
 illam dictum est. Et primum, Mosem hujus Religionis
 institutorem non fuisse, nisi in Principatum apud Judæos
 obtineret; Cæterum Asturum et politicum legislatorem
 fuisse, itaque Sapientissimum, et magis naturalis
 peritissimum, per multi testantur. Originem Judæorum

De Religione (P. 5um) Judaicâ 491

quorum Princeps erat, sicut et alii quamplurimi
Legislatores gentis suæ gratiâ fecerunt, Pallide
ad Deum ipsum recituli, eosque primos homines
a Deo Creator finxit: Uno istius Mundi creatorem,
Quis est asserere, et Judæorum gentem, Cum
ipso Mundo natam asserere, ut scilicet gloriâ
Antiquitatis, Cujus semper apud omnes gentes et
nationes maxima fuit cura, Ceteros populos Judæi
vincere possent, præterea se a Deo missum
simulavit, ut populi Judæici captivitatem solueret:
quod variis prodigionum fictionumque miraculorum
virtute laudem assecutus est: et populum istum
timore Dei et vanâ Religione seductum, Amoremque
rei seminum factum, per multos annos, multaq; pericula,
et infinita laborum, hanc ad Judææ regionis
possessionem, quam sibi a Deo promissam fingebat;
Cum tamen sero, igne, sanguine, fame, siti,
innumeriisque aliis Augustis, hinc ista debellando
et consequenda esset. Nâ illam ipse post tantos labores
assecutus est, sed successori hanc gloriam et victoriam
relinquere conatus est. Cum enim sero se confectum,
et tanto oneri imparem ac inadventum; maluit hanc
Laudem cum vitâ deserere, quam priorem
gloriam in discrimen adducere, ideoque sibi ipsi
Mortem cum consciisset, et in abyssum aliquem se
conjecisset, aut eorum post mortem occultari curavit
apud multos constat. Quod alii etiam Legislatores

Tractatus

492

quidam fecerint, ut a Diis illas esse susceptas,
et in caelum traductas crederetur, quo omnia in
sequenti narratione ex diversis authoribus petita
declamantur,

Vana quidem et jvni menti, sed uti li tamen arti,
Notam creationem Mundi (ex cogitatione) manifestam
ess. ex iis quae de hac re diximus in tractatu de
Mundo. Nunquam jvni hominis productionem a Deo
factam, pari utilitatis ratione, confictam ab illo
fuisse, quis caecus non videt, ex iis quae supra
etiam in hoc tractatu passim dicta sunt? Sed ludaria
jvni generis exordium adscribere mendacium
est, omnia alia mendacia longe superans, et hoc
vanitatis et ambitionis omnino est: illud autem
Moses non commentus est, nisi ut Antiquitates
palmam, omnibus aliis jdem confidentibus praeriperet.
Conantur enim omnes, ut ait Stephus, gesta sua
ad Antiquitatem referre, ut non jvni tales aliorum
videantur existere, sed ipsi potius aliorum legitime
vivendi duces fuisse, praeterea temporis longinquitate
recensissima creditur omnium esse probatio. Ad circo-
Moseos illam supra omnia affectam, e jusque
lectatore, et omnes qui a sua lege pendunt
aliquo modo, omnibus viribus conati sunt ea quae
ille de ejusmodi fabulosa antiquitate scripsit reliqui,
diffendere atque laeri: ipsamque Moseos omnium
antiquissimum rem scriptorem esse affirmant;

lib. 2.º contin.
app.

De Religione C. 5. ^{um} Judaicâ 493

atque a lege illius omnes aliae fluxisse:
Legislatoresque Ægyptiorum, grecorum et
Romanorum, suas leges a Mosâ de iungente
asserunt. Sed hoc falsum dici potest, cum quia non
verisimile sit nullum ab immenso sæculorum
spatio Scriptorem auti Mosam fuisse, cujus ætas
supra quatuor annorum millia non est; Cum
quia ne quidem præcipue de Mosæ ætate conveniat
inter auctores, ut referunt Vives ex Taciano Assyrio,
quorum sententiæ omnino super hac re discrepant;
Sunt, Alii multo antiquiorem bello Trojano; alii
posteriorem; alii æqualem illum affirmantibus. Si
omnes qui delecti vetustate, et imperitorum
Danti sicumque Romanorum astrito et politico consilio
extincti fuerint libri, ad nos producti essent, non dubium
est quia multa millia voluminum reperirentur
longe auti Mosæ ætatem Scriptas: aut saltem si
temporum et vetustatis sortis cuncti libri cecidissent,
aliqua extarent illorum vestigia in posteris, quæ
fidem facerent illorū olim fuisse. Verum summa
cuidā prospectum est ne ullum a Communi
nafragio evadatur, et ne ullum horum librorum
superesset vestigium, eorum præsertim qui auti Mosam
erant. His enim istorum politicorum fuit Reges, et
Mosæ primus omnium Scriptor crederetur: ideoque
non mirum est si auti ejus ætatem nullius
auctoris Scripta apud nos hodie extant, venim

Com. in 10. cap.
lib. vi. de civit.
Aug.

9

494

Tractatus

lib. 3.º cap. 1.º. A Blivio accipimus Zoroastrem, illum magis
 peritissimum vinum. (a quo ad posteros in hac asti-
 nona & inaudita manarunt cujus rei causa
 illud jumentor dicitur est.) Sex millibus annorum
 ante mortem Blatonie vixisse. Necnon longe Moys
 antiquior existimari potest: Nam Blato mortuus est
 Anno primo centesima octava Olympiadis, non
 Moysen Mille ducentis circiter annis: Neque
 Moysen Zoroastres precessit quatuor millibus
 octingentis annis, prophetae idem Blivius loco
 eodem, dicit aliam esse quam Zoroastri magicee
 factionem, a Moys, Namne, & Notape Judaeis
 pseudentem, sed multos millibus annorum post
 Zoroastrem. Potephude etiam, quamvis Judaeis, de ista
 primatate addubitare videtur, loquens de Moysi
 Lege, in qua multa utilitas esse affirmat. Ego,
 inquit ille, si quidem apud alios aut Scripta-
 rum primitivae, aut Scripta, firmiorem debemus
 nosse gratiam illis, tanquam eorum facti discipuli.
 Si vero nequaquam primitivae extiteret, his praecipue
 nosse videretur cognoscimus, et primam eorum
 inventionem, nostram fuisse declaramus. Sic
 Potephude primitivae affirmare non audeat Legem judaeorum
 primam omnium esse, neque ideo Moysen primam
 Authorem. adde cum in Aegypto Moyses educatus,
 et omnibus Aegyptiorum disciplina instructus
 fuerit: Verisimile omnino est, ut alii eorum

lib. 2.º contra
 App.

De Religione C. 5. Judaicâ 495

disciplinarum auctores aut illum extiterint qui
praeceptores ejus fuerint. Neque non primus
Omnium auctor utique dici potest.

Sed ad Judaeorum primordia revertamur: apud
illos qui Mundum Aeternum, ex argumentis a nobis
adductis, crediderint, nullum dubio laudaveris,
quia ea quae a Mose tradita sunt, non sicut
omnino figmenta; et apud Extraneos idem liquere
potest, modo absque anticipatione de auctorem
fidei judicare velint. Multi enim auctores plurima
de Judaeorum antiquitate et origine scripserunt,
omnino diversa ab illa quae Mose scripta reliquit,
et illis equidem, quam hinc, potius dandam esse fidem.
Nullus enim qui non existimet, cum de semetipso dicunt
nulla proterea debeat. Praeterea in dubium haud immerito
trahere poteris, an, quae nomine Mosis scripta circumferuntur,
veraeque sint: aut collecta quaedam & supposita scripta: nam
quae Nobis supersunt rerum antiquarum reliquiae ex vastis auctoribus,
diversa plane sunt ab illis quae in Mose libris continentur: Ita
enim qui cum Mose magis consentiunt in, rerum ab illo gestarum
narratione, ab eo tamen multis in rebus omnino dissentiunt,
et Caeteri etiam auctores eadem difficultate inter se abhorrent.
Nam Justinus historicus quaedam cum Mose convenientia scribit:
quaedam dissentientia Cornelius Tacitus nulla in re cum Mose
convenit: sed cum Justinus convenit in quibusdam, in aliis
dissentit. Ambo autem a Manethone omnino dissentant: & Manethon
a Mose. Chariton a Manethone et aliis, a liquis in re dissentit
in aliis convenit. Syriacum cum Cornelio Tacito non minimum

Concordat, sed ab aliis in multis discrepat, romus laudem
 Mariae fidem omnino suspectam adducit. Nam omnes illi in
 re unâ conveniunt quam Mosæ summa cura facit, Nudæos,
 Nimirum et ex Ægypto Occidentem, et nationes Ægyptiæ, pulso-
 et ejectos propter Leprosam, quâ peritura in facta erat Ægyptus omnis
 adeo ut multæ illa die Corruptæ, magnæ militiæ in Ægypto
 disparuerit; Quod in causâ fuit cur pellerentur illi omnes qui ista
 pesti la befacti erant, alia illorum patria secundum Tacitum, Creta
 Insula fuit, ex quâ profugi novissima Lybia in sedem dicuntur quâ
 tempestati saluam vi hinc pulso esse ceteris regnare. Argumentum
 ex nomine petitur, Melytum in Creta Idem Mithra, Accolæ
 Idæor, aucto in barbarorum cognomento, Nudæos vocitari
 Quidam, addit Tacitus, regnante Vride exundantem per Ægyptum
 multitudinem ducit hinc Hierosolymam a Nuda, proximam in terram
 exoneratam, plerique, Æthiopum prolem, quos Rege Cephæo,
 metua atque odium mutare sedes pepulerit. Sunt qui tradant
 Assyriose convenare indigum agrorum populum, pesti Ægypti-
 polioce, ac mox proprias urbes fabrosque hinc et propior
 Syria coluissent. Claras alii Nudæorum jacta, Solyms caminibus
 Jomoni celebratam gentem, condite Urbi Hierosolymanam nomen
 è suo fecisse. Sed plurimi auctoritate, pergit, idem Tacitus,
 Consentiant, orbe per Ægyptum tabe que corpora fedaret, Regem
 Roxhorim cor regnum purgare, id genus hominum, an juisum, aliud
 in Terræ Auebi Tatum. Austinde consenti dicens, Ægyptiæ Cum
 scilicet a liblegem, viderentur, agros, ne ad plures pestis sequeret,
 hinc in Ægypti pulso. Manthon quoque corpore Amnophim
 Regem omni Leprosæ congregasse et maximam Jominum ferre

lib. 5° hist.lib. 36^oThy. 10° lib. 1°
Cant. 1° 1°

De Religione cap. 5um Judaicâ 497

Multitudinem, eoque in partem Nili Orientalem misisse. —
 simul et alios homines quibus hoc erat iunctum, multos etiam
 alio Auctor isti scripsit, quæ in libro Nili non reperiuntur. Et
 et Concludit dicens ^{politanam} Nudæis, et leges composuisse. Sacerdotem quendam
 genere Heliopolitanum, nomine Ousiphum: qui dum Convulsus
 fuisse ad hoc hominum genus, mutavit nomen et vocatus est Mose.
 Chæremus Similia ferre narrat, et consensit leprosum numerum
 magnum in Ægypto pulsum fuisse ad ducenta quinquaginta milia,
 ducentos habuisse Mosis. ^{ibid.} Lyfinaethur quoque Hadu, eundem, quem
 Taciturnus, Doctorum Ægypti Regem, collectis leprosum multitudine,
 alios sub mergendorum iussisse, alios in loca deserta deportandos,
 ut perirent. ^{ibid.} Hæc habito Consilio Consultavit de se ipsa, et a
 Mose quodam consilium datum, Nene con fecti unâ viâ, usque dum
 ad loca culta perveniretur, tum præcepisse ne Cui hominum
 in postum benevoli essent, ut qui Consilium malum potius quam
 bonum darent, Deumque hinc et alacria, quot quot invenirent
 evertent: quibus comprobata ad Destinatio multitudinem Nev
 fectis per desertum, ac post multa incommoda tandem ad loca
 culta pervenit. tum vero et hominibus injuriis tractatis, et
 famia compulsi ac incensæ venisse in eam partem quæ Nunc
 Audax dicitur. Porro Nudæos ab Ægyptiis manasse alij etiam
 Auctores tradunt. ³ Diodorus Siculus in primis, ait, et Ægyptio ^{ibid. cap. 2.}
 Nudæos qui Arabiam inter Syriamque Consedere, ab ipsis affirmari
 trans migrasse, quæ prophæ et a pud hæc nationes, ubi quomodo,
 Procumbuntur quæ, ab Ægypto eâ Consuetudine traducta. —
 feroditur etiam, soli omnium hominum, Inquit, Cæci, et Ægyptii, ^{ibid. cap. 4.}
 et Ethiopæ ab ipso statim pudent Procumbunt. Nam et Ethiope

Tractatus

et Syrii qui sunt in Balastrina, didicisse, id ab Ægyptiis
 et ipsi confitentur. Syrii vero qui fluvium Thermodontem
 et Parthenium accolunt et horum contumini Macrones et
 Colchide, si nuper didicisse videntur. hi enim ex hominibus soli
 sunt qui circumcidantur, et in hoc faciendo agnoscuntur Ægyptii
 esse. de Ægyptiis autem et Æthiopiis dicere non possum, ubi
 ab aliis didicerint; nam videtur esse per antiquum.

igitur ex supra adductis patet, quænam sit veritas et vera
 Judæorum origo, numerosa videlicet leprosum Ægyptiorum
 multitudo, ob lucem jam, et patriam atque penatibus exulsa, ex
 terris et in loca deserti jacta, moribusque impiorum confecta, partim
 projecta, atque profuga. Non equidem mirum in se Moyses quidam
 gentis Originum ad Deum retulit, cum ab hominibus preteritis
 ejiceretur. Non minori mendacis tanta in favissa reparari poterat ob
 quam super Judæi apud Cæteras nationes male audire, Nec
 majorem ex inimicis suis vitium hæc gens capere, quam
 affirmando genitorum humani progenitorum esse, quos pro leprosis
 et popularibus fabulis reliqui homines abiecerant. fabulosam
 autem Judæorum originem a legem a Moyses traditam longinquam
 non hodiernam in Cunctis olim Historici illam semper, tanquam
 omnino mendacem rejecerant, et derisori sunt. quod maxime
 testatur Apocriticae Josephi loci eodem, dicent, plurimos esse
 qui non crederent ea quæ ab eo de Judæorum antiquitate fuisse
 conscripta, putantur illorum genitorum esse mendacium eo quod nulla
 memoria apud Græcorum Nobilium Historiographorum digni fuerint Galii
 Majorum eorum. Nam cum, multorum auctores Mosi, veluti Magi atque
 fallaci derogare et affirmare legunt ejus malitia nulliusque virtutis

De Religione C. 5. ^{u.} Judaicâ 499

esse doctores. Agypta Plinium idem scripsisse retulimus:

et a Moysi magicae artis faciem esse. Testatur quoque narrat ^{lib. 36. cap. 2.}
Moysi magicae artis calluisse, et eas in Agypto percessisse.

Quid quid vero aduersus Moysen dici poterit mali, et aduersus legem
quae, non eo spectat ut aliquid gloria illius deturbatur (sapien-
tissimum enim, et prudentissimum insignique Philosophum illum fuisse nullus
inficari poterit) Sed tantum ut declaretur ad solam sapientiam

ita fieri debere ea omnia, quae, tanquam a Deo profecta, egerit; et
haec res clarissimum Legislatorem et magni Nominis Principem
illum euasisse; ut enim artis politicae et regnandi scientiae eas

peritissimae, haud illi arduum fuit legem profugis imponere,
et illos sub iugum mittere, se a Deo ministrum fingendo: et

Cetera callide et astute operando. Quod Mosephus maxime ^{lib. 2. con.}
suae uerbis testatur. Noster uero legislator semetipsum praebuit ^{App.}

optimum Principem populorum, consultoremque et instructionem

totius legis uita construngens, eis suis haec libenter accipere et

seruissime hanc inelytae scientiae custodire. Multa multa

populorum Aegyptum relinquendum sument, et plurimae et

impossibilibus rebus cautiissime libentissimae, in quibus Dux

egregius, et consiliarius sapientissimus tutorque fuit uisus fuisse.

Quem siquidem multitudinem a semetipso pendere fecit, cui omnia

quae uellet persuadere poterat. et maxime artibus in Angulorum

Capitulis rebus et qua propter recte iudicabat, Ducem atque

Consultorem se Deum habere: et credidit modis omnibus

operare, et etiam apud plebem haec opinio permansit. Nam qui

Deum respicere suam ritam credunt, delinquere non presumunt.

Supremi quidem nostri legislator fuit, non magus, non fallax, sed

Tractatus

qualiter apud Graecos gloriantur fuisse Minoem, et post eum
Legislatorem aliorum. Namque quidam eorum legem postea a
Socrate dicebant. Alii vero eam in Apollinem et vaticinium
Delphicum referebant. Sive pro veritate hoc credendum, sive facile
persuadendum populo iudicantur.

Hæc ultima Iosephi verba a laude declinant quis qualiter
Mosem fuerit: et quamvis illum nullo modo fallacem fuisse
asserat; tamen, si populæ persuasi se Deum habere Duce[m],
quia hoc utile esset, licet Minoem et aliorum Legislatorem fecisse
dicit, fallacis profecto et Astuti Nomen affugere non potest. Verum
id magis patribus eius acta percurrendo. Prodigia illa quæ ab eo
edita dicuntur, contumaciam ejus Astutiam omnino declinant
(Itanium enim ex pro miraculis ea Accipere) quæ eorum
Pharaone, tam a Mose, quam a Magis, facta fuisse, Nulla
Scriptura testatur, præter Mosem libris, in quibus sane Mosem
potentia super Magorum potentiam adeo extollitur, quamvis Idem
eadem facerent, ex hæc difficile se animadvertere eorum de
Industria fuisse Confictæ, et solum Confictis, et Mosem omnem
gloria, Magos superando maneret. Si hæc prodigia vera essent,
Non dubium est quin ea, a aliis Historiis, qui de Judæorum
Actis scripserunt, relata fuissent, quemadmodum alio quodam
opere, prodigia attestata. de Stupendo Maris Dubii transitu,
quem hæc pedes faciam fuisse Mosem in libris suis affirmat,
nullus Judæorum ac Christianorum dubitat; verum, dicit
Campionella, Mosem multæ raris transisse mare illud in
reflexu, quando descendit, Pharaonem vero in fluxu, quando
intumescit: Idcirco hunc aquæ oblitum fuisse: Testatur autem
dicit ex fluxionem

De Religione C. 5^a Judaica

501

dicat ex fluminum illusionem, mox succedenti ex-
pluivie. Josephus prodigium illud, sola Bibliorum fide
affirmari, dicere videtur, et hoc in dubium revocare. Hæc
cap. inquit ille, hæc in sacris codicibus inveni, ita sigillatim
Conscripti. Nemo autem, pariter ille, mirari debet tanquam
incredibilia, si prisca hominibus et ad malitiam cum
rudibus, de salute periclitantibus, via per mare patuit, hæc
Dei voluntati, sive nature sponte: quandoquidem Gari et
nudius tertius, Alexandri ductu, Macedonibus Samothracum mare
Pælar, et aliam viam non habentibus, illæ præcipit, cum
Dante ejus opera ad destruendum Persarum imperium toti
decrevisset: sed quod omnes testantur, qui res gestas illius Regis
Scripto prodiderunt. Sed de Gari, addit Josephus, ut cuique
liber sua sentiat. nonne hæc extrema verba, miraculum
illud Josephus in dubium revocat, Cum Credere et non
Credere unicuique, pro libito, concedat. De Aquis vero,
quæ de Behas Motem eduxerit Siphonem est, Tacitus sic loquitur,
Nihil aquæ Iudæis quam Persia aquæ fatigabat: tanquam haud
procul exiit, totis campis proculabant, Cum grex arborum
agrestium, è parte in rupem Nemore Opacam concessit.
Sicutur Mosæ Conjecturâ ferbidi soli longæ aquarum Venæ
Aperi. Narratur aliud, in exodo, aquarum miraculum,
quæ Cum amara aded essent, ut non potuit populum
liberare illis, Gari autem dulcor reddidit. Motem Shamaco
naturali a quibusdam authoribus affirmari, scribit
Symonistatus Campanella, loco eodem. Item fuit se,
se Deum habere ducem in via, sub formâ Columnæ

lib. 2° antiq.
Jud. cap. 7°

lib. 7° hist.

W.

Ignis, Nocturnus, et Nubis, Invidiam: dum ipse mitteret
 quemdam in nocte cum tecta et facibus ignis quocumque
 iuraret: In die vero, cum eisdem ignibus, sed non
 apparentibus, nisi per fumum ob solis presentiam.
 propterea Moysen innotuit fuisse super montem Sinai, ad
 suspendendam tabulam lapideam, et comedisse: Simulasti
 vero Numinum quadraginta dierum et colloquium Dei,
 sculpturamque tabellarum digito illius: et quod Iudei
 vitulum aureum adorassent admonitum fuisse a Iohanne.
 Hunc enim et Aaron et Miriam et Mariam conseros habuisse
 et adiutores in tanto negotio. Ios vero qui id agnoscebant,
 et murmura bant infractores esse, scilicet Chore, Dathan et
 Abiron.

Hæc equidem declarant Moysen astitum omnino, et virtutum
 politum fuisse. Cum nihil horum molitur sit, nisi ad
 Occupandum principatum: unde Iohanne a potentissimis
 Iudeorum viris, Tyrannidum afflictate, sed vano Dei timore,
 perstimulatus: ab illis enim fraude et dolus facile
 detegebatur; et Iudei concitati adversus Moysen, inaneque
 Dei timorem, quo populum decipiebat, aspirati, lapidibus
 in illum infurgebant, seditionesque movebant, quas variis
 artibus et stratagematibus compescere didicerat. Non enim,
 Inquit Iosephus, erat imperitum dorum, quibus vulgus
 tractandum est. Magna et sana, inquit Iosephus, fuit prope
 seditione orta de laboribus et Annoque quas omnes Iudei in
 deserto patiebantur; Nam, Inquit Iosephus, Nam amplius
 Moysen audire nollent, quiescere subentim: accusabantque eum,

lib. 4. antiq.
 cap. 2.º

lib. 2.º. d.
 cap. 1.º

De Religione P. 5.ª Judaicã

tanquam hoc tantum agentem, ut in magnã dignã constituti, —
 semper ab illius Consiliis penderent: et existimabant omnino
 sibi expedire ut arbitrata suo rem gererent quam pro
 excusã Egyptiorum eructio, Moser tyranicidem susceperent
 equaque libidini seduci parerent, sacantiã edicta divina
 quibus, ut Deo præ extima caruer, dicitur gerendide
 pramonetur, quasi non omnes ex æquo Abrahã esse potiri
 ut unus singulari gratiã præscientiam futurorum habere
 debeat. Prudentiam esse, ut conspiciã unius hori arrogantiã,
 dicitur, sub Dei prætextu, verba sibi dari non sinant.ª aliã
 etiam editione laboravi Moser, quam Core, unus e iudeis
 magnatibus, in eijus narratione vocem Moser³ hinc
 declinat, quantum Moser astutia & politici artibus —
 maledicebatur: cui veri, uti in tyrannicã, obstruat Moser.
 Core, inquit ille, vir genere et opibus inter hebreos clarus,
 ardens Moser in alto dignitate constitutum, molesti id
 forebat, cum indignam dicitur, nec deinde ferendam, Moser
 Ambrosio artibus, sub prætextu cuiusdam divinitate, cum
 aliorum injuriã, sua tantum glorie studere: et super præter
 ita et fas sacerdotium abque populi suffragio spoliã Aaroni
 dedisse, et a lide dignitate, quasi tyrannide abreptã, quo
 libidine distulere: gravem hanc esse injuriã, quod ita
 latere se in dominationem intinuit, ut prius quam sentiri
 posse populi libertate opprimatur, qui enim principatu sibi su
 conspiciã eum volente ac p̄cipato populo sine vi ad tale
 fastigium aspirare, qui vero contra artibus eo pervenire
 desperent, a vi quidem abstinere ut bonitatis ac honestatis

lib. 30. cap. 29.

lib. i. cap. 3.
3.

opinionem amittant, sed ut hinc malitiose ad id
consequendum niti. talium conatus in medium protracto
puniri è Republica esse, prius quam è clancularis
judicatoriaque aperti hostis evadant. quibus sermonibus adeo
populus fuit permotus, ut ad lapides conclamaretur: concurrebat
incondita multitudo in concionem, et voci ferebatur tollendum
esse tyrannum, et populum è servitute erimendum, cui sub
religionis praetextu diva imperata imponerentur, praevis Core,
Alii adhuc erant Mosi adversantur, Dathan & Abiron, ad
quos misit nuntios, Natus Moses, ut sacris ad diem
condictum adessent: qui, Inquit Iosephus, rogaverunt se
Mosi obtemperaturum, neque diutius passuros potestatem
ejus male solvere quaequam in populo augeat. Moses autem,
blessendi Avam optime Calliae, Sessam ~~in~~ seditionis ultimum
sumebat, ipso Annuenti populo, stolidoque Dei metu decipulis
namque Iudicio et voluntate Dei Moses id factum semper
simulabat; Cum autem machinam quaedam prepararet atque
disponeret, qui hinc, non Consilio humano, sed Divino, et hinc
scelere perpetrari videretur, talis fuit vltus de Core, Dathan
et Abiron susceptus, quod vinum hircum deglutitis scripsitum est,
et de illis quindecim millibus viris quos ignis devorasse legitur,
venam ejus modi peccatorum non tam seditiones compesceret,
quam populi Animos exasperabat, quamvis a Deo profecto
diceretur: et Deus, sive Moses, sub Dei nomine, et
seditionibus populum abstrere nunquam potuit, sed tantum
in illum rivire, quasi scelus prohibito, non aequo penis
Dum esset, ac conundum punire, non ob hoc enim, Inquit Iosephus

De Religione C. 5.º Judaica

605

Ita a seditione cessatum est. Cum enim semel populi
animos occupasset hæc persuasio, nihil sine voluntate Dei
geri, arbitrabantur Deum in gratiam Moysi Nostri facere.
Sic igitur iugitabat omnia, tanquam non peccatorum
odio Deus sciret, sed a Mose sollicitatus: a quo que-
rebant quod non solum impio et optimatum morti
malitasset populum, sed præmium auferret confirmatum.
Nam fratris Pontificatum (propter quem sedes orta erat)
quando quidem nemo post hæc eam affectaturus erat, cum aliter id
male cessisse videret. ad hæc cognati extrinsecum agebant apud
populum, rogantur ut superbia et vitia Moysi potestati modum
aliquum intuleret, facile enim hoc illi esset.

His omnibus contradictionibus Moysi illarum, non a plebecula
facili decipi, sed a sapientissimæ et potentissimæ Iudeorum,
Astute et doctæ Moysi non ignorantibus, manifestum est.
Illum apud eos existimatum fuisse decipulum et astutum
qui ad Principatum iugandum, et suam in populum
potestatem et auctoritatem confirmandam, omnibus Ingenii et
industria sua vitæ uteretur. et ob id tantum Aaroni patri
suo Sacerdotium dedit, et filioque ejus etiam in postumum concessi-
t, filii, ex familia regia translatus, due summa potestate
dividerentur: quæ Urbe, Imperii vim Religionis, Religionisque
dignitatem et auctoritatem rei Imperii, firmius stabiliunt,
mutuoque præsidio fulcunt. Quod Justinus Historicus testatur lib. 1. 96. Cap.
2.º dicente, apud Iudeos hunc fuisse morem (a Mose videlicet
introducitur) ut eisdem Reges et Sacerdotibus haberent; quorum
Iustitia Religionis permixta, quantum coaluisse, incredibile.

Tractatus

Varii etiam titantur Auctoritate, variare nationes Idem
 Institutum Servare. Quid enim validius ad Regni conservationem
 quam Divitiarum armorum virtute, et Religionis auctoritate esse
 munium, meliusque Deorum pariter et hominum postea
 populis incutere. Hæc vera regnandi Auctoritas; Cujus Cum
 Moxa periculis esset, non mirum est, cum tota Civitate
 atque Conatus adhibuisse ut Summi Sacerdotis Dignitatem
 in familiâ suâ Constitueret atque Confirmaret.
 Non solum ambitio Regnandi que Egregia inmensa Moxa
 improbat, verum etiam avaritia et auri sitis inextinguibilis,
 propter quam tota potuit virorum, locum hominum Millia
 occidere, combusserit que: et hæc quidem Via, Judæorum
 potentissimum evasit, et Tyrannidem occupavit, populi, qui
 illum Deo carum arbitrabatur, stultâ credulitate fauente, quidam
 existimant; Quamvis que ejus hoc maximum argumentum
 afferunt. Cum se populi Ducem esse, ad aliam terram
 occupandam, animo proposuisset; animadvertit que id absque
 opibus suis non posse, (pecuniam enim belli remedium esse
 sciebat): Antiquam ex Aegypto discedens populorum, Egregiam
 Avam pecuniam habendi ratus, si posset, Ægyptum depraedari,
 Moses vicinique illorum leprosum qui extrinsecabantur,
 suavit, ut mutui specie postularent quique a vicino et
 amico suo vasa aurea et Argentea, quasi lautius et
 sumptuosius comminatus auti exitum eorum; Sicque, Moxa
 Consilio, spoliaverunt Ægyptum, et exierunt, prædam
 ingentem, tanquam furor, inde exportantur: quam deinde
 Moxa ipse populo depraedatæ et Religionis specie, simulavit

De Religione C. 5. ^u Judaica 507

In Num altaris, Arca, Tabernaculi, pecuniam quam exigebat esse adhibendam. Decimam etiam instituit, ex quibus multam pecuniam contraxit. Nec desunt qui dicant Additionem a populo factam ob nimiam Moysi in Monte Sinai Moram, ipsam Moysi esse fuisse suscipulam; et populum de industria ac emutationum suggestionem, congregatum aduersus Aaron, petisse ut faceret Deus qui eam praecedent: ut inde Moyses occasionem sibi faceret populum fraudandi atque spoliandi auro atque argento quo quisque Onustus erat, quod non euenit. Nam Aaron aurum ut in aures aureae de rationum filiarumque auribus tolleret, ei quo affertent. et Cujus minima tanti Auri parte, vitulum Aureum Conflavit; et reliquum Moysi, sibi que referuavit. Ipse quoque etiam Aureum vitulum in possessionem suam tandem misit. Moyses enim fugere se a deo monitus fuisse (Cum id ex tota, et alia Consuevit uideri) de his qua praegestantur, de monte statim descendit, et Num simulandis, increpare fratrem suum Aaron, populumque multae comitiae onerare. et arripere Vitulum quem populus fecerat, cum inquit scriptura, combussit, et contriuit roque ad puluerem, quem in aquam sparsit. Legatum est, et ex eo potum dedito filia iura. Sed, reuera, Moyses totum illud rituli Aurum sibi proprium fecit, et furripuit, alio puluere, ex are, in illius locum substituto, deinde et behem illud scilicet alio cumularit et auri fume insatiabili, opibus iam paratis, aliud opede adderet, Omnes filios leui congregauit, iussitque eis Dei nomine, ut iurent

Tractatus

per medium Castrorum & occideret unusquisque fratrem, Amicum & proximum suum: cecideruntque die illa, viginti tria hominum milia, ut in scriptura. Cuius autem omnis dolivorum castrua, occisionum bona fuisse directa, et in firum Mosae cuncta delata. Cores etiam, Dathan & Abiram potentissimi inter Judaeos destructi et interfecti dicuntur, ut supra no lausimus, ut potentiam illorum et opes quibus pollebant, videtur Moses nihil sibi securum fore, talibus ut videt stantibus; et quoad tantes, quales erant eorum opes, in firum suum non de feret, atque proscribet. Egregia sane & expedita opum Comparandum arce, Populum occidere ut cogitatur; quae tanto praestantior ac securior est, quanto a Deo haberi creditur: at, quis rege a diuturno Tyranno, potius quam a Deo illam profectam esse non existimavit? verum ista, et multa alia non honestiora flagitia Regnandi Arce sunt: quae Moses Iudaeorum Simplicitati feraciter impune perpetuavit, ubi rei sua, expedita arbitrabatur, cujus horrendis facinoribus, religione casti animi, mitius acquirerebant, quoniamque, firmum, latrocinia et Castrorum laetitia, inhumanitate, tyrannideque affectus patientissime ferebant.

Omnes fore hanc constantem Iudaeorum patientiam a Mosae flagitiis et tyrannide ferenda, divinae mentis consilio tribuendam existimant. Sed in hoc nihil profecto Divinum reperitur: et imbecillitati, Simplicitati, Stupiditatique potius tribuendum Censetur: Cum haec res Iudaeis adeo insit, ut illorum decipere et illudere facile super Omnes fuerit. Cujus

De Religione Cap. 5^a Judaica

509
lib. 12° cap. 9°

rei manifestum argumentum legitur in historia
tripartita; Quidam enim Seducor Iudaeus, multis Iudaeis
in Creta Insula hunc degentibus, finem hunc esse Messiam,
et Exiliis destinatum, et Iudaeos illam insulam inhabitare,
per mare duceret: ipsum se esse, dicens, qui olim filius Israel
per mare rubrum saluasset. Circuibat itaque toto Anno, —
omniquaque Insula illius Civitatem, suadebatque Iudaeis
ut crederent, monuit et omnes pecunias et possessiones
relinquerent, cum utique deducti per mare sicum ad
Ieroposim, omnia gaudia peremerunt; ac illi hac spe capti,
omne opus proprium negligebant, contemnente etiam
possessione suae, et dimittente eas quibus in possessione.
Cum venisset dies quam designaverat Seducor ille
Iudaeis, eo procedente, sequebantur omnes cum
conjugibus et pueris, seduxeruntque eos ad quandam rupem
declivissimam incumbentem, hincque res in tonorum speciem
se ipsos evolverent. Hoc signum faciebant priores, et cum
venissent ad rupem, repente moriebantur, dilacerati sicut
rupibus quam in aqua necati plures hoc modo necati fuissent,
in quibusdam supereminis piscatores, et negotiatores, qui multos
illorum erigentes, a morte praesentaverunt. tum alii eorum
stultitiam iam sentientes, alios, ne se ipsos interficerent,
revertunt, nuntiantque eorum mortem qui primi ceciderunt:
qui tandem, cognoscunt seductionem culpabant se eo quod
facile crediderant; cumque voluissent cum perimere
Seducorem, comprehendere nequiverunt: subito enim disparuit,
unde in aliam non minus stultam credulitatem incidit;

Suspicati enim sunt, quod Daemon fuisset humana
 figura circumamictus. et ob hoc multi Iudeorum ad
 fidem Christianam conuersi sunt. Sic Iudaei apud Sam
 decepti, sub Motie nomine, quasi hinc fatale quiddam ad
 eum deludendorum infir. Non mirum igitur si ab illo
 primo et vero Mose tam facile seducti, illius
 dominationem a quo animo, quamuis seuam et humanam
 tulerunt, per illecebras, et stultam persuasionem moti, illum
 per defectu loci, et innumeris periculis secuti sunt, et
 mendacis et imposturis ejus in hiantur. Verum Nullus
 erit fraudibus illius et deceptionibus finis, nisi et vitae;
 quam quidem absque fraude etiam et impostura noluit
 concludere. Nam de morte ejus Nullus unquam Certum
 quid habuit. Sed finem vitae sua impotuisse mortem sibi
 conseruando non difficile est standere. Iste enim (quod
 ridiculum videtur antequam moreretur) dixit Ultimo
 librorum suorum, se mortuum esse in terra Moab, subante
 Domino, et ab eo sepultum fuisse in Valle hinc istud;
 nec Cognouisse hominem Sepulchrum ejus usque in presentem
 Diem. Unde videtur Motem, jam de morte sua confitum
 Capite, Cum illam Scripturis antiquam eueniret: nec
 Ignorauisse quid sibi futurum esset. Josephus Arithi illum,
 discessum suum edixisse, et sua fata aperuisse
 postquam eum ad legum suarum obseruationem iurijurando
 adegisset: et Moise successorem sibi elegisset. Dum vero eo
 prospiceretur, Inquit ille, vbi dispari sermone erat, omnes
 Cum fletu loquebantur. Tum Moses illi Significauit et

Deutr. 34.

lib. 4.º Cap. 11.

De Religione C. 5^a Judaica

511

Constituent. illi vero et hanc extremam gratiam ei
referendam existimant, ut, quemadmodum Cupiebat,
secutum secederet, Continuerunt se. Solum Aulum
Senatum cum deduxit, Pontifex Eleazarque, Imperatorque
Titus; et vero in monte Sani vocato Constitit, Senatum
dimisit; Cumque post mutuam complerent Eleazar ac
Titus ultimum Vale-diceret, interrogandum repentinâ
Nube circumdatus, in Vallem quandam ex ablat. P. R.
Iosephi locut, inique Deuteronomi, multissuspcionum
injecerunt quod Moses se in abyssum aliquem
precipitauerit: et enim per sua fithimum semper habuit, sicut
idem Iosephus refert, non esse instanti morti dolendum,
et quæ præter Naturæ legem non veniat; verisimile
omnino est, cum amorum pondere laboraret, Nec
Aulique populi Administrationem, abique magnis
difficultatibus, et incommodis suscipere posset, genuit
mortis optummet elegisse, simulasseque a Deo ablatum
a Cybalum fuisse, quo majorem populis de se
opinionem et omnem suam imposturam hic facto
divinitatis nomine factam hac ultimâ eodem nomine
confirmaret. Cui enim bono, mortem suam populo annuntiare,
nec velle illius testem habere, nec senatum quidem istum, nisi
qua eorum loci multæ, spaus affectum sortiri non potuisset.
Proque solo tibi proximitate et amicitia iunctissimorum virorum
Eleazarum summum Pontificem, et Titum Imperatorem
populi que ducem designatum, omnium consiliorum suorum
quæcipere, et tacite rei consilio, testem habere voluit. Et

Tractatus

quorum multum intererat rem non vulgare, ne inde
 Principatus eorum aliquid detrimenti patiretur, Cujus
 auctoritate omnia praecepta pendeat a b opinione quam de
 Moysae conceperat Vulgus: nec tanto hujusce, opinionis beneficio
 gaudere poterant, si populum errore liberari contingeret: Et
 Moysae astutiam Impostorem fuisse cognosceret. Et igitur vivus
 Moyses, sic mortuus est, astitit in Morti in vitam, non
 tanquam hominis divini, et sapientissimi quidem, Moysae
 elogium suum absoluit his verbis, ¹ vir, omnium, quos quot
 unquam fuisse, prudentissimus, et consilia bona optime nosse
 Insuper, ad haec, eloquentia, et in populo tractando gratia et
 dexterritate incomparabilis, affectus quoque in eis politia
 saluit, ut illis omnino Carere videretur, et non in tantum
 eorum, et his, quae in aliis hominibus conspiceres, cogita
 habere. Imperator idem cum primis bonus, vatis vero qualis
 nemo alius, et omnia ejus verba vim oraculi obtineant.
² ¹ ² ³ ⁴ ⁵ ⁶ ⁷ ⁸ ⁹ ¹⁰ ¹¹ ¹² ¹³ ¹⁴ ¹⁵ ¹⁶ ¹⁷ ¹⁸ ¹⁹ ²⁰ ²¹ ²² ²³ ²⁴ ²⁵ ²⁶ ²⁷ ²⁸ ²⁹ ³⁰ ³¹ ³² ³³ ³⁴ ³⁵ ³⁶ ³⁷ ³⁸ ³⁹ ⁴⁰ ⁴¹ ⁴² ⁴³ ⁴⁴ ⁴⁵ ⁴⁶ ⁴⁷ ⁴⁸ ⁴⁹ ⁵⁰ ⁵¹ ⁵² ⁵³ ⁵⁴ ⁵⁵ ⁵⁶ ⁵⁷ ⁵⁸ ⁵⁹ ⁶⁰ ⁶¹ ⁶² ⁶³ ⁶⁴ ⁶⁵ ⁶⁶ ⁶⁷ ⁶⁸ ⁶⁹ ⁷⁰ ⁷¹ ⁷² ⁷³ ⁷⁴ ⁷⁵ ⁷⁶ ⁷⁷ ⁷⁸ ⁷⁹ ⁸⁰ ⁸¹ ⁸² ⁸³ ⁸⁴ ⁸⁵ ⁸⁶ ⁸⁷ ⁸⁸ ⁸⁹ ⁹⁰ ⁹¹ ⁹² ⁹³ ⁹⁴ ⁹⁵ ⁹⁶ ⁹⁷ ⁹⁸ ⁹⁹ ¹⁰⁰ ¹⁰¹ ¹⁰² ¹⁰³ ¹⁰⁴ ¹⁰⁵ ¹⁰⁶ ¹⁰⁷ ¹⁰⁸ ¹⁰⁹ ¹¹⁰ ¹¹¹ ¹¹² ¹¹³ ¹¹⁴ ¹¹⁵ ¹¹⁶ ¹¹⁷ ¹¹⁸ ¹¹⁹ ¹²⁰ ¹²¹ ¹²² ¹²³ ¹²⁴ ¹²⁵ ¹²⁶ ¹²⁷ ¹²⁸ ¹²⁹ ¹³⁰ ¹³¹ ¹³² ¹³³ ¹³⁴ ¹³⁵ ¹³⁶ ¹³⁷ ¹³⁸ ¹³⁹ ¹⁴⁰ ¹⁴¹ ¹⁴² ¹⁴³ ¹⁴⁴ ¹⁴⁵ ¹⁴⁶ ¹⁴⁷ ¹⁴⁸ ¹⁴⁹ ¹⁵⁰ ¹⁵¹ ¹⁵² ¹⁵³ ¹⁵⁴ ¹⁵⁵ ¹⁵⁶ ¹⁵⁷ ¹⁵⁸ ¹⁵⁹ ¹⁶⁰ ¹⁶¹ ¹⁶² ¹⁶³ ¹⁶⁴ ¹⁶⁵ ¹⁶⁶ ¹⁶⁷ ¹⁶⁸ ¹⁶⁹ ¹⁷⁰ ¹⁷¹ ¹⁷² ¹⁷³ ¹⁷⁴ ¹⁷⁵ ¹⁷⁶ ¹⁷⁷ ¹⁷⁸ ¹⁷⁹ ¹⁸⁰ ¹⁸¹ ¹⁸² ¹⁸³ ¹⁸⁴ ¹⁸⁵ ¹⁸⁶ ¹⁸⁷ ¹⁸⁸ ¹⁸⁹ ¹⁹⁰ ¹⁹¹ ¹⁹² ¹⁹³ ¹⁹⁴ ¹⁹⁵ ¹⁹⁶ ¹⁹⁷ ¹⁹⁸ ¹⁹⁹ ²⁰⁰ ²⁰¹ ²⁰² ²⁰³ ²⁰⁴ ²⁰⁵ ²⁰⁶ ²⁰⁷ ²⁰⁸ ²⁰⁹ ²¹⁰ ²¹¹ ²¹² ²¹³ ²¹⁴ ²¹⁵ ²¹⁶ ²¹⁷ ²¹⁸ ²¹⁹ ²²⁰ ²²¹ ²²² ²²³ ²²⁴ ²²⁵ ²²⁶ ²²⁷ ²²⁸ ²²⁹ ²³⁰ ²³¹ ²³² ²³³ ²³⁴ ²³⁵ ²³⁶ ²³⁷ ²³⁸ ²³⁹ ²⁴⁰ ²⁴¹ ²⁴² ²⁴³ ²⁴⁴ ²⁴⁵ ²⁴⁶ ²⁴⁷ ²⁴⁸ ²⁴⁹ ²⁵⁰ ²⁵¹ ²⁵² ²⁵³ ²⁵⁴ ²⁵⁵ ²⁵⁶ ²⁵⁷ ²⁵⁸ ²⁵⁹ ²⁶⁰ ²⁶¹ ²⁶² ²⁶³ ²⁶⁴ ²⁶⁵ ²⁶⁶ ²⁶⁷ ²⁶⁸ ²⁶⁹ ²⁷⁰ ²⁷¹ ²⁷² ²⁷³ ²⁷⁴ ²⁷⁵ ²⁷⁶ ²⁷⁷ ²⁷⁸ ²⁷⁹ ²⁸⁰ ²⁸¹ ²⁸² ²⁸³ ²⁸⁴ ²⁸⁵ ²⁸⁶ ²⁸⁷ ²⁸⁸ ²⁸⁹ ²⁹⁰ ²⁹¹ ²⁹² ²⁹³ ²⁹⁴ ²⁹⁵ ²⁹⁶ ²⁹⁷ ²⁹⁸ ²⁹⁹ ³⁰⁰ ³⁰¹ ³⁰² ³⁰³ ³⁰⁴ ³⁰⁵ ³⁰⁶ ³⁰⁷ ³⁰⁸ ³⁰⁹ ³¹⁰ ³¹¹ ³¹² ³¹³ ³¹⁴ ³¹⁵ ³¹⁶ ³¹⁷ ³¹⁸ ³¹⁹ ³²⁰ ³²¹ ³²² ³²³ ³²⁴ ³²⁵ ³²⁶ ³²⁷ ³²⁸ ³²⁹ ³³⁰ ³³¹ ³³² ³³³ ³³⁴ ³³⁵ ³³⁶ ³³⁷ ³³⁸ ³³⁹ ³⁴⁰ ³⁴¹ ³⁴² ³⁴³ ³⁴⁴ ³⁴⁵ ³⁴⁶ ³⁴⁷ ³⁴⁸ ³⁴⁹ ³⁵⁰ ³⁵¹ ³⁵² ³⁵³ ³⁵⁴ ³⁵⁵ ³⁵⁶ ³⁵⁷ ³⁵⁸ ³⁵⁹ ³⁶⁰ ³⁶¹ ³⁶² ³⁶³ ³⁶⁴ ³⁶⁵ ³⁶⁶ ³⁶⁷ ³⁶⁸ ³⁶⁹ ³⁷⁰ ³⁷¹ ³⁷² ³⁷³ ³⁷⁴ ³⁷⁵ ³⁷⁶ ³⁷⁷ ³⁷⁸ ³⁷⁹ ³⁸⁰ ³⁸¹ ³⁸² ³⁸³ ³⁸⁴ ³⁸⁵ ³⁸⁶ ³⁸⁷ ³⁸⁸ ³⁸⁹ ³⁹⁰ ³⁹¹ ³⁹² ³⁹³ ³⁹⁴ ³⁹⁵ ³⁹⁶ ³⁹⁷ ³⁹⁸ ³⁹⁹ ⁴⁰⁰ ⁴⁰¹ ⁴⁰² ⁴⁰³ ⁴⁰⁴ ⁴⁰⁵ ⁴⁰⁶ ⁴⁰⁷ ⁴⁰⁸ ⁴⁰⁹ ⁴¹⁰ ⁴¹¹ ⁴¹² ⁴¹³ ⁴¹⁴ ⁴¹⁵ ⁴¹⁶ ⁴¹⁷ ⁴¹⁸ ⁴¹⁹ ⁴²⁰ ⁴²¹ ⁴²² ⁴²³ ⁴²⁴ ⁴²⁵ ⁴²⁶ ⁴²⁷ ⁴²⁸ ⁴²⁹ ⁴³⁰ ⁴³¹ ⁴³² ⁴³³ ⁴³⁴ ⁴³⁵ ⁴³⁶ ⁴³⁷ ⁴³⁸ ⁴³⁹ ⁴⁴⁰ ⁴⁴¹ ⁴⁴² ⁴⁴³ ⁴⁴⁴ ⁴⁴⁵ ⁴⁴⁶ ⁴⁴⁷ ⁴⁴⁸ ⁴⁴⁹ ⁴⁵⁰ ⁴⁵¹ ⁴⁵² ⁴⁵³ ⁴⁵⁴ ⁴⁵⁵ ⁴⁵⁶ ⁴⁵⁷ ⁴⁵⁸ ⁴⁵⁹ ⁴⁶⁰ ⁴⁶¹ ⁴⁶² ⁴⁶³ ⁴⁶⁴ ⁴⁶⁵ ⁴⁶⁶ ⁴⁶⁷ ⁴⁶⁸ ⁴⁶⁹ ⁴⁷⁰ ⁴⁷¹ ⁴⁷² ⁴⁷³ ⁴⁷⁴ ⁴⁷⁵ ⁴⁷⁶ ⁴⁷⁷ ⁴⁷⁸ ⁴⁷⁹ ⁴⁸⁰ ⁴⁸¹ ⁴⁸² ⁴⁸³ ⁴⁸⁴ ⁴⁸⁵ ⁴⁸⁶ ⁴⁸⁷ ⁴⁸⁸ ⁴⁸⁹ ⁴⁹⁰ ⁴⁹¹ ⁴⁹² ⁴⁹³ ⁴⁹⁴ ⁴⁹⁵ ⁴⁹⁶ ⁴⁹⁷ ⁴⁹⁸ ⁴⁹⁹ ⁵⁰⁰ ⁵⁰¹ ⁵⁰² ⁵⁰³ ⁵⁰⁴ ⁵⁰⁵ ⁵⁰⁶ ⁵⁰⁷ ⁵⁰⁸ ⁵⁰⁹ ⁵¹⁰ ⁵¹¹ ⁵¹² ⁵¹³ ⁵¹⁴ ⁵¹⁵ ⁵¹⁶ ⁵¹⁷ ⁵¹⁸ ⁵¹⁹ ⁵²⁰ ⁵²¹ ⁵²² ⁵²³ ⁵²⁴ ⁵²⁵ ⁵²⁶ ⁵²⁷ ⁵²⁸ ⁵²⁹ ⁵³⁰ ⁵³¹ ⁵³² ⁵³³ ⁵³⁴ ⁵³⁵ ⁵³⁶ ⁵³⁷ ⁵³⁸ ⁵³⁹ ⁵⁴⁰ ⁵⁴¹ ⁵⁴² ⁵⁴³ ⁵⁴⁴ ⁵⁴⁵ ⁵⁴⁶ ⁵⁴⁷ ⁵⁴⁸ ⁵⁴⁹ ⁵⁵⁰ ⁵⁵¹ ⁵⁵² ⁵⁵³ ⁵⁵⁴ ⁵⁵⁵ ⁵⁵⁶ ⁵⁵⁷ ⁵⁵⁸ ⁵⁵⁹ ⁵⁶⁰ ⁵⁶¹ ⁵⁶² ⁵⁶³ ⁵⁶⁴ ⁵⁶⁵ ⁵⁶⁶ ⁵⁶⁷ ⁵⁶⁸ ⁵⁶⁹ ⁵⁷⁰ ⁵⁷¹ ⁵⁷² ⁵⁷³ ⁵⁷⁴ ⁵⁷⁵ ⁵⁷⁶ ⁵⁷⁷ ⁵⁷⁸ ⁵⁷⁹ ⁵⁸⁰ ⁵⁸¹ ⁵⁸² ⁵⁸³ ⁵⁸⁴ ⁵⁸⁵ ⁵⁸⁶ ⁵⁸⁷ ⁵⁸⁸ ⁵⁸⁹ ⁵⁹⁰ ⁵⁹¹ ⁵⁹² ⁵⁹³ ⁵⁹⁴ ⁵⁹⁵ ⁵⁹⁶ ⁵⁹⁷ ⁵⁹⁸ ⁵⁹⁹ ⁶⁰⁰ ⁶⁰¹ ⁶⁰² ⁶⁰³ ⁶⁰⁴ ⁶⁰⁵ ⁶⁰⁶ ⁶⁰⁷ ⁶⁰⁸ ⁶⁰⁹ ⁶¹⁰ ⁶¹¹ ⁶¹² ⁶¹³ ⁶¹⁴ ⁶¹⁵ ⁶¹⁶ ⁶¹⁷ ⁶¹⁸ ⁶¹⁹ ⁶²⁰ ⁶²¹ ⁶²² ⁶²³ ⁶²⁴ ⁶²⁵ ⁶²⁶ ⁶²⁷ ⁶²⁸ ⁶²⁹ ⁶³⁰ ⁶³¹ ⁶³² ⁶³³ ⁶³⁴ ⁶³⁵ ⁶³⁶ ⁶³⁷ ⁶³⁸ ⁶³⁹ ⁶⁴⁰ ⁶⁴¹ ⁶⁴² ⁶⁴³ ⁶⁴⁴ ⁶⁴⁵ ⁶⁴⁶ ⁶⁴⁷ ⁶⁴⁸ ⁶⁴⁹ ⁶⁵⁰ ⁶⁵¹ ⁶⁵² ⁶⁵³ ⁶⁵⁴ ⁶⁵⁵ ⁶⁵⁶ ⁶⁵⁷ ⁶⁵⁸ ⁶⁵⁹ ⁶⁶⁰ ⁶⁶¹ ⁶⁶² ⁶⁶³ ⁶⁶⁴ ⁶⁶⁵ ⁶⁶⁶ ⁶⁶⁷ ⁶⁶⁸ ⁶⁶⁹ ⁶⁷⁰ ⁶⁷¹ ⁶⁷² ⁶⁷³ ⁶⁷⁴ ⁶⁷⁵ ⁶⁷⁶ ⁶⁷⁷ ⁶⁷⁸ ⁶⁷⁹ ⁶⁸⁰ ⁶⁸¹ ⁶⁸² ⁶⁸³ ⁶⁸⁴ ⁶⁸⁵ ⁶⁸⁶ ⁶⁸⁷ ⁶⁸⁸ ⁶⁸⁹ ⁶⁹⁰ ⁶⁹¹ ⁶⁹² ⁶⁹³ ⁶⁹⁴ ⁶⁹⁵ ⁶⁹⁶ ⁶⁹⁷ ⁶⁹⁸ ⁶⁹⁹ ⁷⁰⁰ ⁷⁰¹ ⁷⁰² ⁷⁰³ ⁷⁰⁴ ⁷⁰⁵ ⁷⁰⁶ ⁷⁰⁷ ⁷⁰⁸ ⁷⁰⁹ ⁷¹⁰ ⁷¹¹ ⁷¹² ⁷¹³ ⁷¹⁴ ⁷¹⁵ ⁷¹⁶ ⁷¹⁷ ⁷¹⁸ ⁷¹⁹ ⁷²⁰ ⁷²¹ ⁷²² ⁷²³ ⁷²⁴ ⁷²⁵ ⁷²⁶ ⁷²⁷ ⁷²⁸ ⁷²⁹ ⁷³⁰ ⁷³¹ ⁷³² ⁷³³ ⁷³⁴ ⁷³⁵ ⁷³⁶ ⁷³⁷ ⁷³⁸ ⁷³⁹ ⁷⁴⁰ ⁷⁴¹ ⁷⁴² ⁷⁴³ ⁷⁴⁴ ⁷⁴⁵ ⁷⁴⁶ ⁷⁴⁷ ⁷⁴⁸ ⁷⁴⁹ ⁷⁵⁰ ⁷⁵¹ ⁷⁵² ⁷⁵³ ⁷⁵⁴ ⁷⁵⁵ ⁷⁵⁶ ⁷⁵⁷ ⁷⁵⁸ ⁷⁵⁹ ⁷⁶⁰ ⁷⁶¹ ⁷⁶² ⁷⁶³ ⁷⁶⁴ ⁷⁶⁵ ⁷⁶⁶ ⁷⁶⁷ ⁷⁶⁸ ⁷⁶⁹ ⁷⁷⁰ ⁷⁷¹ ⁷⁷² ⁷⁷³ ⁷⁷⁴ ⁷⁷⁵ ⁷⁷⁶ ⁷⁷⁷ ⁷⁷⁸ ⁷⁷⁹ ⁷⁸⁰ ⁷⁸¹ ⁷⁸² ⁷⁸³ ⁷⁸⁴ ⁷⁸⁵ ⁷⁸⁶ ⁷⁸⁷ ⁷⁸⁸ ⁷⁸⁹ ⁷⁹⁰ ⁷⁹¹ ⁷⁹² ⁷⁹³ ⁷⁹⁴ ⁷⁹⁵ ⁷⁹⁶ ⁷⁹⁷ ⁷⁹⁸ ⁷⁹⁹ ⁸⁰⁰ ⁸⁰¹ ⁸⁰² ⁸⁰³ ⁸⁰⁴ ⁸⁰⁵ ⁸⁰⁶ ⁸⁰⁷ ⁸⁰⁸ ⁸⁰⁹ ⁸¹⁰ ⁸¹¹ ⁸¹² ⁸¹³ ⁸¹⁴ ⁸¹⁵ ⁸¹⁶ ⁸¹⁷ ⁸¹⁸ ⁸¹⁹ ⁸²⁰ ⁸²¹ ⁸²² ⁸²³ ⁸²⁴ ⁸²⁵ ⁸²⁶ ⁸²⁷ ⁸²⁸ ⁸²⁹ ⁸³⁰ ⁸³¹ ⁸³² ⁸³³ ⁸³⁴ ⁸³⁵ ⁸³⁶ ⁸³⁷ ⁸³⁸ ⁸³⁹ ⁸⁴⁰ ⁸⁴¹ ⁸⁴² ⁸⁴³ ⁸⁴⁴ ⁸⁴⁵ ⁸⁴⁶ ⁸⁴⁷ ⁸⁴⁸ ⁸⁴⁹ ⁸⁵⁰ ⁸⁵¹ ⁸⁵² ⁸⁵³ ⁸⁵⁴ ⁸⁵⁵ ⁸⁵⁶ ⁸⁵⁷ ⁸⁵⁸ ⁸⁵⁹ ⁸⁶⁰ ⁸⁶¹ ⁸⁶² ⁸⁶³ ⁸⁶⁴ ⁸⁶⁵ ⁸⁶⁶ ⁸⁶⁷ ⁸⁶⁸ ⁸⁶⁹ ⁸⁷⁰ ⁸⁷¹ ⁸⁷² ⁸⁷³ ⁸⁷⁴ ⁸⁷⁵ ⁸⁷⁶ ⁸⁷⁷ ⁸⁷⁸ ⁸⁷⁹ ⁸⁸⁰ ⁸⁸¹ ⁸⁸² ⁸⁸³ ⁸⁸⁴ ⁸⁸⁵ ⁸⁸⁶ ⁸⁸⁷ ⁸⁸⁸ ⁸⁸⁹ ⁸⁹⁰ ⁸⁹¹ ⁸⁹² ⁸⁹³ ⁸⁹⁴ ⁸⁹⁵ ⁸⁹⁶ ⁸⁹⁷ ⁸⁹⁸ ⁸⁹⁹ ⁹⁰⁰ ⁹⁰¹ ⁹⁰² ⁹⁰³ ⁹⁰⁴ ⁹⁰⁵ ⁹⁰⁶ ⁹⁰⁷ ⁹⁰⁸ ⁹⁰⁹ ⁹¹⁰ ⁹¹¹ ⁹¹² ⁹¹³ ⁹¹⁴ ⁹¹⁵ ⁹¹⁶ ⁹¹⁷ ⁹¹⁸ ⁹¹⁹ ⁹²⁰ ⁹²¹ ⁹²² ⁹²³ ⁹²⁴ ⁹²⁵ ⁹²⁶ ⁹²⁷ ⁹²⁸ ⁹²⁹ ⁹³⁰ ⁹³¹ ⁹³² ⁹³³ ⁹³⁴ ⁹³⁵ ⁹³⁶ ⁹³⁷ ⁹³⁸ ⁹³⁹ ⁹⁴⁰ ⁹⁴¹ ⁹⁴² ⁹⁴³ ⁹⁴⁴ ⁹⁴⁵ ⁹⁴⁶ ⁹⁴⁷ ⁹⁴⁸ ⁹⁴⁹ ⁹⁵⁰ ⁹⁵¹ ⁹⁵² ⁹⁵³ ⁹⁵⁴ ⁹⁵⁵ ⁹⁵⁶ ⁹⁵⁷ ⁹⁵⁸ ⁹⁵⁹ ⁹⁶⁰ ⁹⁶¹ ⁹⁶² ⁹⁶³ ⁹⁶⁴ ⁹⁶⁵ ⁹⁶⁶ ⁹⁶⁷ ⁹⁶⁸ ⁹⁶⁹ ⁹⁷⁰ ⁹⁷¹ ⁹⁷² ⁹⁷³ ⁹⁷⁴ ⁹⁷⁵ ⁹⁷⁶ ⁹⁷⁷ ⁹⁷⁸ ⁹⁷⁹ ⁹⁸⁰ ⁹⁸¹ ⁹⁸² ⁹⁸³ ⁹⁸⁴ ⁹⁸⁵ ⁹⁸⁶ ⁹⁸⁷ ⁹⁸⁸ ⁹⁸⁹ ⁹⁹⁰ ⁹⁹¹ ⁹⁹² ⁹⁹³ ⁹⁹⁴ ⁹⁹⁵ ⁹⁹⁶ ⁹⁹⁷ ⁹⁹⁸ ⁹⁹⁹ ¹⁰⁰⁰

De Religione C. 5.^a Judaicâ

513

romanæ pro verâ Superstitiosè Colende. Quis autem
major est error, quam sibi adorandum figmentum proponere?
Judæi, de quibus hæc loquimur, quamvis a cæteris nationibus
(quoad divinitatis genus et Cultum) differant. Nonumquam et
pauca nimen sibi excogitavissent; Nimirum Unum Deum,
quis et qualis Is esset, non experimentis; non minus tamen
impij ac Superstitiosi, ab Ethnicijs existimabantur, quam Ethnici
ab illis, ut potè, figmentum colere viderentur, quapropter
Proserantur, Cæremoniæque et ritus eorum a cæteris populis
prohibentur.

Quidam (inquit Humilis) Fortis metuentem Sabbathi patrem
Nil præter stubes et cæli nimen adorant:

Saty. 19.^a

Nec desuare putant humanâ Carne Nullam,

quâ patris abstinent, mors et præputia ponunt.

Romanæ autem soliti continere Leges,

Judæcum ediscunt, et sermant, ac inclunt Nis

Traditi arcano, quodcumque Volumine Moses.

Non monstrare vias, eadem nisi Sacra Colenti:

Quæ situm ad solem solum deducere iurpore.

Cornelius Tacitus variorum hujus-cæ Religionis Narrat
Superstitiones et ritus exprobatque: et illade a Mose
dominandi Cupiditate excogitate fuisse scribit. Moseus,
Inquit ille, quo sibi in vestrum gentem firmaret, Novas
ritus contrariisque Cæteris nationibus judicis, Profana
illis omnia quæ a judæis Sacra, rursus concessa apud
illor, quæ nobis incesta. Affigium animalis, Atque videlicet,
quo monstrant errorum sitimque depulerant penetrati Sacraures:

Hist. Lib. 5.º

XX

Caso arido, velut in contumeliam harmonice. Botryqueque
 immolatur, quem Ægyptii Asin colunt. Suis abstinent, et
 memoriâ cladis, quod ipse scabies quondam suspauerat, Cui
 id animal obnoxium. Longam olim famem crebide ad huc
 Æthiopia fatitur. et Zastanum frugum augmentum, passid
 Iudaeorum, nullo summo, retinet. Septimo die votium placuisse
 ferunt, quod is finem laborum tulerit. alii honorem cum
 Saturno haberi: seu principia Religionis tradenti bus Æthiopia,
 quos Cum Saturno pulpos, et conditores gentis Accesimide:
 seu quod è septem Hydribus quis mortales reguntur, altissimo
 orbe. et præcipua potentia, Stella Saturni fixatur: ac plerique
 Cælestium vinuam et Cursum septimos per numerum
 Conferant. Spiritus quo quo modo inducti, antiquitate defunditur.
 Cetera iustitia hinc, fœdâ pietate valere. Nam
 pessimis quisque, spiritus religionibus patere, turbato et
 super illuc congregant. Unde ducte Iudæorum us; et quia
 apud ipse fides obstinata, misericordia in promptu; sed adus
 omnes aliorum hostili Odium. Separati exulis, discreti cubilibus
 projectissima ad libidinem gende, alienarum concubitu abstinent.
 Inter se nihil illicitum; transgressi in morum eorum, Idem
 usurpant; nec quidquam prius imbuuntur, quam Continere
 Deos, ducere patriam, parentes, liberos, fratres, arlia habere.
 augenda tamen multitudini Consultitur. nam et necesse quinquam
 ex agnatis, nefas: Atque prole aut supplicare percipientem,
 eterna putant. sine generandi amor, et moricandi contemptus;
 Corpora condere, quam Cremare, et mores Ægyptio: eademque
 cultu et de infamia persuasio: cælestium contra. Ægyptio—

De Religione Cap: 5^a Judaicâ

515

pleraque animalia. Affigiesque composita de venerantur.
Iudæi inerte solâ. Unumque Numen intelligunt. profanore
qui Deum imaginore, mortali luce matrive, in Grecis homin
affigant: summum illud et æternum, neque mutabile, neque
muturum. Igitur nulla Simulacra vrbis luce sua, ne dum
templis sunt. non Regibus hæc adulatio: non Cæsari luce
honor. sed quia Sacerdotes eorum libâ tyrannis que concinebant
fidem vinciebantur, ritusque, aurea templo reperta: Æbenum
patrem cæli, dormitorem Orientis quidam arbitrati sum, —
nequaquam congruenti luce institutione: quippe Liber fides,
lætosque ritus potuit: Iudæorum mos, atfurdus sordidusque. I.
Plutarchus illos hunc coluisse Deum, Liberum videlicet,
argumento ducto a solemnibus quodam fests a pnd eos circa
Vindemiarum tempestatum celebrato, Cum omni apparatu
Bacchana lionum. Sacrificia, ceremoniis que idjudicant, que
lalia sunt ne nulli Deo, nisi Baccho convenire possint,
Qui ille. præterea addit ille, non levis argumentum est,
non levis argumentum est, quod inter multos, que —
Arrogant, hypplicia, Jove præcipuum est, et infamia hinc
Cætra notatum, judicere, videlicet, aquâ et Urus, Iude
qui penam merentur.

Quæ de Nistor. suppositione Iudæorum Scyppii Plutarchi,
fere cuncta verior; pauca tantum supisunt, Cum plura
eum scripsisse vasisimile sit. Idem autor. ut, porcos etiam
illore venari, & Religionis ab eorum esse se se abstinere,
memoriâ bene fieri ab hoc Animalis homini luce illati,
Aliud enim primum brandi et heram Verfandi artim edocuisse

1
by Imp. G. G.
4° quest. 5°

516 *Tractatus*

apud illos habetur, vestro suo exemplum præbens. —
Huiusmodi autem animal, quamvis deforme & sordidum,
in honore haberi non magis absurdum est, quam
Scarabæum, Crocodilum, aut aliud ex his quæ Ægyptii
colunt ac venerantur, tanquam sacerrima, & sanctissima
animalia. Testatur idem *Plutarchus* huc, *Iudæos* Arimam
quoque Colere in gratiarum actionum beneficium, in *Arcanti*
Solitudo ab hoc animali accipiti, cuius ductu *Siam*
olim *Edamunt*. a *Lipore* etiam eorum abstinere, ob
similitudinem, quam *Cum* *Arino* habet, et *mysticos* illum
Colere: *Color* enim *istius* *Animalibus* *unus* et *idem*;
aures atque magna & prælongæ, oculi magni lucensque,
adeo ut nulla animalia *sim* *ad* *id* *inter* *se* *similia*.

Hæ Superstitiones ab *ethnicis* auctoribus præditæ, apud
nos in suspicionem mendacii venire possunt. Verum,
sicuti illorum auctoritate plerumque in rebus, atque dubio
ullo, cum nobis impedit, utimur, et magni momenti illam
esse arbitramur. sic fidem illis, in hac re, de qua agitur, dari
debere Censemus; et illis aut omnino eos dignos esse, aut
nullo modo arbitrandum est. Si obijciatur, istas Superstitiones
in *libris* *Scripturæ* non reperiri. respondetur, multas alios
adhuc hodie apud *Iudæos* observari, quas *Mosis* *Scripto*
non reliquit. Circa quod observandum est, ea omnia quæ
apud *Iudæos* ritum a *mores* Antiquos observantur, in tres
classes distinctas, ut *Notat* *Leo* *Modenæ* *Dabi* *Hebraice*. —
Prima continet omnia præcepta *legis* *Scripturæ*, hinc affirmativa,
Cum negativa, quæ in *Sanctarum*, id est in quing. *libris* a *Mose*

2
Physic. de lib.
Hebraic. par. 1.
cap. 1.

De Religione P. 5^a Judaica

517

ipso scriptis, continentur. Secundae classis, et conun-
preceptorum et mandatorum quae verbo (viva voce)
traduntur docenturque a Rabinis: et ea nunquam a
Mose Scripta, sed traditione semper fuisse precepta; —
tandemque in unum collecta et scriptis mandata; quorum
liber Talmud nuncupatur. Tertia preceptorum classis
multa complectitur quae variis locis ac temporibus, —
diverso modo introduci et observata fuisse, quae propter
supra dictae suppositionem apud Judaeos, ubi fuisse,
nec tamen a Mose Scriptae, non incongruum est dicere;
Cum praesertim multae aliae legantur non minus ineptae
et absurdae in talmudistarum libris: videtur, inter
innumeras, excerptis et notavit Cuiusdam, Deum,
multos Mundos fecisse et eodem destituisse, antequam
diceret facere hunc Mundum, et dicendo sermo hoc labores;
Deum quoque facere precatione quotidie devoto animo, et
vultu caput vitare et corrigiolae et proscumbere in genua
et mare, cum aliquando in loco separato plorare, et agere
penitentiam. Tratum injuri Contra Judaeos, eos misisse in
Captivitatem, pro dolore quem habet de judaeis, emittere
duas lacrymas in Oceanum quoties remiserit. Et
propter scelus a se perpetratum quando abstulit injusti-
tiam Luna, et dedit soli, nullis fuisse in lege Mose
fieri plenilunij et laevi fieri ad expiandum sui optime
culpam. hoc honore dei illum consumere in studio Legis
Judaicae. Disputavit cum Rabinis victum esse a beere,
et anathematis sententia proculsum dixisse, Filij mei —

By asperit. An.
ps. cap. 4.º

Vicerunt me). Astutiã cujuscumque Rabini (Victum esse) diabolum, et Deum Vicerquadam. Adamum Coivisse Cum omnibus animalibus masculis et feminis, neque appetitui suo satisfecisse donec Concubavit Cum Eva. Eorum miltum a Noe, noluisse egredi de arca, timentem ne Noe non discessum ejuce, Cum Cornice uxore suã coiret. * Hic adde quod Nemo Thalmudiste, et Rabini cabaliste dicunt, nisi nomini Abraham littera he, addita fuisset, Abraham non generasset. practarice, omnes autem Mosem prophetavisse per Eorum vinconem. Nullae etiam esse licentiae in tota Mosae Lege, quae in fornicis, conjunctionibus, separationibus, coituofornis, directione, defectu, superabundantiã, minoritate, majoritate, Coronatione, clausurã, aperturã, et ordine decem numeratione, secreta non manifestant, ut Breu. Mirandulanice posuit rubis nonaginta suade conclusiones in Nomã propositae. Quin etiam Jesum, quem ipsi Nazarenum dicunt, Nomini's hujus Tetragrammaton intelligentiã verã, et pronuntiatione, perfectã, fecisse miracula affirmant idem Cabaliste.

Annunciis proprie alii Lazaristisfi ritus a pud illos Sunt etiam circa vivendi, vestendi, manducandi, bibendi, somnandi que legem, qui non solum in Constantidine suscipiuntur, sed etiam Cum religione observantur. In disciplinam transita. Leo Modina Rabbi referat certam quoddam a pud eos benedictione fieri frequentissime: Plura in quibuscunque Actionibus, operibus et occasionibus

De Religione C. 5^a Judaicâ 519

benedictionem vni cuique rei propriam et
particularem habeant, pro cibo, pro potu, pro somno,
pro vigiliâ, pro manuum lautione, pro corporis abluitione,
pro bonis odonibus, pro vnoquoque Legis præcepto, pro
rebus novis, pro solis, pro iustis, pro vestitu, pro visu,
pro lacrymis, pro studio, pro recreatione, denique
pro qualibet re atque actione, tam privata quam
publicâ, tam decenti quam indecenti; & adeo id observant
superstitiose, ut, ne forte quandoque omittant, matutinâ
hora in Synagoga per participationem, pro toto die, centum
benedictiones faciant. Eisdem superstitiosi etiam sunt
Sominium observatorum qui bene omnino fidem præstant,
Quæstantur Biblia de Josepho, Jacobo, Charbone, Daniele,
Nabuchodonosore, et aliis. hæc autem superstitiones ad-
tinentur, ut, Cum aliquis infustum quoddam Sominium
fabrit, quo hostiæ offeratur, præcipue si illud ex quatuor
Sominium spectetur a Deo bene declaratis, continuo ad
preces Confugit, ut felix, faustumque illud sit; Solent
præterea Jejunare toto illo die, eo modo quo festis Solemnibus,
et ipso etiam Sabbatho, Cujus Jejunii legem severe
prohibitum est reparare in aliis occasionibus, sed
in hac licitum. Vespere, finito Jejunio, auti Cibum, amici
tres iunguntur; Coram his, qui Sominium fecit, septem
repetit hæc verba, felix prospereque sit meum Sominium:
Cui amici respondent, sit felix et prospere, Deus in
bonum restat illud; et aliquot boni Augusti pacisque
republicæ, ex prophetice libere de sumptis, vicitatis, dicunt

²
Nam Leo ille
Cap. 4°

Tractatus

illi hunc Ecclesiasticus versum, Vade isyo et Cotruer in
 latrã panem tuum, et biber cum gaudio vinum tuum
 Absterge autem ex supra omnes excommunicationis
 impietate, et Superstitio, quam etiam Christiani ab eis
 mutuati sunt. Cum aliquis a Rabine inobediens existit,
 In illum hoc excommunicationis genere, tanquam graviter
 Supplicio, animadverunt; imprecationibus et divinis execrationibus
 eum publice devocunt; a balneum Communitatis atque
 Confessio arcunt, omnibusque illius Accessus prohibetur
 est; In Synagoga, ne conspiciatur, cautum illi est; et
 ex calcatur in terra sedente, quasi ejus parente mortui
 essent, In Tacere Cogitur, eo vique dum a Rabine
 absolutus et benedictione reconciliatur sit. Alia jam in
 impietate a natura prospere a horrenda Superstitio, et horum
 videlicet prohibitorum, quorum Catalogus legitur in
 Leviticis, quasi quidquam natura produxerit, immundum.
 Si quorundam morborum causa, veluti Lepre, aut alius
 ejusmodi, ista prohibitis ciborum facta dicitur, quare Num
 Hudeorum regio, hinc morbo magis fuit obnoxia, tempore
 Moysi, quam tempore D. Sauli, qui licita et illicita
 manducare Indifferenter esse dixit, et omnia esse munda.
 aut animalium prohibitorum natura ex detritore in
 meliorum fuerit mutata. non hoc profecto verisimile videtur.
 ejusmodi igitur ciborum prohibitis, mera Superstitio
 dici debet, quæ eo dementia procedit, 4 in nullas judæorum
 cibum frictum Sumeret quam ab his qui Hudei sunt, ne
 quod prohibiti Summum esset: Imò ne Cognitariis quidem

¹
 Ideo p^o 2°
 Cap. 3°

²
 Cap. 4°

³
 ad Rom. 14° v. 1
 1° Cor. 8°

⁴
 Ideo Nabi
 p^o 2° cap. 6°

De Religione P⁵^a Judaicâ

521

vasibuz carioru videntur, ne in hinc coctur forti
fuisse aliquid prohibita P⁵^a b⁵. Vinum etiam respiciunt,
quod ab hebreo non est factum: idque illicitum esse traditione
antiquissimâ hinc affirmant aliqui.

Solemniter pono abaszi Dixit, quem observari Justit
Moru, tanquam quietu diem, a Judais hinc superstitione
Colitur, ut Instauru videntur: et eo superstitionis Veniunt,
ut referi Leviticu hinc N⁵^abi, VI., ne accendere quidem,
aut extinguere ignem Audeant, aut tangere Lignum quo
ignis accenditur, nec justitiam Lumen, vel candelam
accendere; & Cum sic fignus, & postum aliquem non
hebreum habere qui ignem accendat, bene sic, licet:
aut sponte ignis accendatur abique illorum adminiculo: alias
hinc igne prestans, nihil. Hoc die Coquunt, nec eis licitum
est quidquam Coctum, aut Culum, aut productum die illo,
manducare. nullam quoque rem, quæ pondus quoddam habeat,
tangere audent aut ferre: ideoque vestitum leuissimum
induunt; nulla instrumenta quacumque sint atrectare
Ablum audent. non fidibus canere, non pecuniam tangere
et ne quidquam id exigere videatur, quidquid mercede fit,
penitus prohibetur. contractare enim pecuniam quæ pondus
habet, Cogentur. Sed, quod omnium absurdissimum est, Equos
ipso istâ Superstitione hinc volvere: Nullum Sabbatho
Contendunt, ut Corpora pondus, absurdissimum autem
absurdissimum est, quod quæ arbitrantur Damna horum
Animas in inferno, et illas quæ sunt in purgatorio
a pœnis omnibus et Supplicio cessari Sabbatho die, eo

1
par. 3^a
cap. 1°

Tractatus

momento quo incipitur oratio a Veneti die Vespere,
ad illam qua Sabatho finiente Vespero dicitur, ideo
orationem illam aliquantulum differunt & retardant,
lentique Cantando, quantum possunt, eam producunt. Hoc
autem de Infirmitate, purgatione & mortuorum resurrectione
opinio, a quibusdam Aethiopicorum Sectatoribus Hæreticis et
Superstitionis introducta fuit; non vero a Mose, ut in
hæreticæ de Anima declaratione sumitur, ille enim Animam
mortalem esse existimabat: quam immortalem deinde, variis
de Causis, Naturam Nabini quidam. In hæc stultia ista
de Animæ immortalitate opinione, oritur hæc stolidissima
quædam fœs, qua multorum Aethiopicorum animos occupavit; nempe,
mortui Cadaver, postquam inhumatum est, triam Diesum
Spatio ab Angelo vexari, et Cruciari, Neque Cruciatu illos
sentire possit, Cadaveri Animam reuiviscit.

lib. 1.º quæ. 5.º
Cap. 5.º

lib. 2.º d. 6.º
lib. Cap. 7.º

Alia nam sunt ab Eusebio, & Seculo apud Iudeos celebrata,
Superstitiones profecte, de quibus Iosephus in Scribit; hæc
Summa religionis, præter castros, Voluptatis Continuebant,
et illas, quasi maleficis quadam, vitabant. Continentiam
vero Servare, neque Cupiditati Succumbere, virtutem maximam
ducebant. Neque nuptias et feminarum congressum omnino
fastidiebant: non quia Conjugia, et feminum successuum
Conferri perimendam, sed Cavendam intemperantium
mulierum, Nullam earum fidem viro Servare putantur.
Omnia habebant Unguentis, et balnea probro curdam,
Aqualorum Decuræ putantur, dummodo in veste Candida
Semper essent. Cuius solus Ortum nihil profani loquuntur,

De Religione Lib. 5^a. Iudaiis

523

sed ei patiora quaedam celebrant, quasi ut Oriantur, —
precantur. Cuiusque ad horam quidam studisse fuerant
Operari, loti corporibus in aqua frigida, simul et cum
sillis edebant, in Canaculo, veluti in sancto quodam
templo Versantur; deprehensorum in peccatis a sua
Congregatione deprecabant; et qui taliter Condamnatus
fuerat, miserabili plenumque morte Consumebatur, neque
quid ab aliis oblatum Cibum Capere poterat; sibi
vero, secundum morem, decerpens, et fame crepente per
membra Corrumperebatur: nec nisi extremum spiritum
agentem illum precabant. Cum semel videbant
decem numero, Nullus, novem iunctis, loquebatur. Spiritus
in medium eorum, vel in dextram aut partem, qui tunc
divinabat, adeo ab eorum observabant, ut nec es sic Mium
purgant. alij de eorum dolabam ferebant lignum, quod
in loco secretissimo fodiebant hanc ad Aluum purgantem,
denuo vestis de se diligentissime contrahunt, ne splendori
divino facerent injuriam, ac deinceps hanc quam offecerant
reducunt: et cum naturaliter sit ista purgatio, ut plerumque
tamen plene habebant, ut, quasi ab immunditia
diluerentur, mortem, si cum decore obituanda esset, iudicabant
etiam immortalitati meliorem. Prodidit autem eorum
animas, bellum quod cum Romanis gestum est, tunc si
quidam per artum Infractones et ignes, ac per tormenta
omnigena transfunderent, ut, videlicet, vel in Legatione
Injuriam aliquid loquerentur, vel Cibum prohibitorum
quidam ederent, ad neutrum horum poterunt Compelli.

Tractatus

sed neque de precari locutores suae, aut jure ipsa fieri
 Supplicia. Erant etiam in eis quidam qui futura praedictore pollicebantur,
 Sacras videlicet Libras, et variae significatiōis suae, prophetarumque
 dicere a primis Annis ad haerentis.

Sed quid miramur in his Significationibus Legi Moysi addere,
 Cum ipsa illius Lex innumeris aliis referta sit; Cujus exemplum
 sequuti patris, quemadmodum legem ejus absurdam, vanam et
 ridiculam, populo tamen Judaeo gratissimam et acceptissimam
 animadversarent; sic in eodem populo acceptiores essent, et in majore
 quam non reuerentia, quae potestatem et Auctoritatem, famamque
 potius, haberentur; absurdiorum et multo magis ridiculam Legem
 istam reddiderunt, varias hujus Expositiones et Significationes
 fingendi: quae Anglici et Credulo populo persuadere non, operosum
 fuit. Unde perspicuum fit, et ex his omnibus quae
 retulimus, Religionem Judaeicam a Legislatore Moysi,
 Principatur et Dominatione gratis, acceptam atque
 Introductionem fuisse; a doctoribus auctoritate causa traditam
 et acceptam a populo vero, Soliditate et Simplicitate
 subiectam atque obfirmatam; Nunc de Christiana agendum
 est.

De Religione Christiana

Haec Religio filium Dei Unigenitum,
 Authorem habere creditur. Eique idem quod Catholica
 Religioni suae, bene fecerunt

De Religione C. 5^a Christiana 525

Religioni laud, bene fictum a fortuna concessum est, quae
cum recitata nihil nisi fabula sine et commenta absurda
atque a ratione penitus abhorrentia, multam fidem tamen
apud seculares consequuntur. Sic, Christiana religio extra
humanum Captum omnino portata, meramque fabulam pro se
redolens, ut, quae omnia naturae et sensibus humanis praecipit
aduersantia, persuaderi nihilominus potuit, et suorum Credulorum
inuenit. Simpliciter primo et in fine dicitur, nulliusque doctrinae
fominatae, piscatores nimirum, et alios huiusmodi generis plebeiorum
occupata: Turba discipulorum eius, et multitudo Copiosa
plebis ab omni Iudaea uenerunt et audirent Iesum,
inquit Iudas. Sapienter uero et legibus Iudaicis doctores, nullo modo
huic noua a iudis sectae fauere unquam uoluerunt; Iudaei
impetum et blasphemiam accusauerunt, qui uentus quomodo illum perderent.
Et congregati sunt principes sacerdotum et seniores populi
in atrium principum sacerdotum, et consilium fecerunt
ut Iesum occiderent. Ipsi ne plebs, ob imperitiam et nouarum
rerum auiorem quo facile abripitur, seducere, omnino timebant.
Unde per spiritum supplicium, et Gualterum uenerunt ad Pilatum
dicentes, Recordati sumus, quia seductor ille dixit,
adhuc uiuens, post tres dies resurgam. Nubis ergo
Custodiri sepulcrum ne forte uentiant discipuli
eius et furetur eum et dicant plebi surrexerat
mortuus, et erit nouissimus error priore peior.
Succedente tamen tempore, multitudine seclatorum huiusmodi
Religione famam augenti, ut facile transiret ad plures, ipsi
Principes et potentiores uiri, sapienterque huic se adinuenunt. lib.

cap. 6°

Marg. 26°

Marg. 27°

enim Religio placet quam populariter placere vident, Nihil
 re sine Arbitrante qualiter illa sit, modo populari credulitate
 seducatur, religio neque obstruitur Principibus Serviat, ac legibus
 pareat. Itaque postquam Religionem illam quasi falsam et
 excruciantem superstitionem, cui illam Taciturnus appellat, et Iulianum
 ac maleficam, ut Suetonium, damnauerunt et cuncti generis
 Euphrasii profecti sunt, hinc ferociter illud sequaces vastantur.
 Vincenti demum Creditum numero, ipsi illam quasi Compulsivam et
 populari credulitate morem gesserunt, cum alio modo imperium tueri
 pacemque Conservare tranquillam requirerent. Quis enim Cratum
 tot potentia Sacerdotum olim habuit, et nunc Christum habeat
 Christiana Religio, qui patria Religione deferta, ad hanc
 transferunt; non ideo laudem omnium optima et praestantissima
 censeri debet. neque enim, ut Cuiusmodi, vera Religio
 Argumentum peti debet ab iis qui a sua Religione defecerunt: hoc
 enim ratione Anianore et Similitudine veram Religionem tueri
 dicendum est, qui a Christiana Catholica defecerunt. hoc si absurdum
 est; illud quoque absurdum videri debet. adde quod nulla in Religio
 in qua non fuerim aliqui desertores, et ad aliam hanc fuga.
 Itaque nulla in qua alijs non sit praestantior. Et Imperor. Juliani
 Imperatoris qui a Christiana ad Paganam Convertere et, postquam
 ab hac ad illam transiit; inamici hominis sapientissimi et
 potentissimi, exemplo Imperatoris, Christianam Religionem
 deseruerunt. ut Ethicam amplecterentur, qua propter, hinc Imperor.
 Ethicam omnium fuisse optimam, dicendum foret. Ne quis
 quidam nominis et inclyta fama virum Religio Christiana habeat
 Sacerdotum; Verum potentissimorum etiam, hanc fuisse ac Cetera

Annal. lib. 15.

h. 2. No. 2. cap. 16.

lib. 5. de r. r. sub.
 avia. manuscripto

De Religione C. 5^a Christiana 527

Religiones, aduersariorum ex parte illi, qui illam impugnauerint, grauisissimisque argumentis fidem illi abrogauerint, omninoque destruxerint. et Diuinum, Authorem esse Christum, Deum putare, absurdum, vanum et ridiculum existimant. Sapientiam tamen a praestaram hominem illum fuisse concedunt, sicuti legistatores alii fuisse dicuntur. Unde Mahometus in Alchorano, ut notat Cardanus, probare conatur quod Christus non iustus sit, quia non deceat hunc vinum penas pro Iudaorum Calumniis dedisse. qui autem diuinam regem illius originem, non a se aliis hominibus diuinitatem nascendi rationem imaginantur, et hominem a se homine generatum affirmant, Communem generationis unam: aliam quidem speciem sortitum; et diuersum ab eis, quos vulgo natura sapientibus tribuit. Christi enim Genesim, inquit Cardanus, admirabilis est: naturaque illi tribuit quantum omnium caelorum concussu excogitari potuit. Ipsaque lex naturaliter, et lex pietatis, iustitiae, fidei, simplicitatis, charitatis, optimeque iustitiae finem habita tamen per reditum christianum, in quo fit natura nouae uniuersi. Ad antea, ratione caelorum motuum octauo Orbis, de quibus per Cardanum alibi loquitur, necesse esse dixit anno Christi millesimo octingentesimo magnam mutationem fuisse in hac lege. in tanti viri genitura, omnia singularia fuisse exspectantur, magni fides, gloria, et tanto concussu digno. tum vero omniaque quae successerunt de vita sanctitate, de morum grauitate, de sapientia, de perfectione, de lege optima promulganda, de maiestate, et concussu populorum, de morte denique ac morte huiusmodi congruentia, ut nihil exactius potest excogitari. ex quo declaratur Naturam christum Constituisse

lib. 2° de sap.

2
Carn. in lib. 9° con
ptol. de astr. iud.
lib. 59°

3
lib. 2° de var.
lib. cap. 4°

quemadmodum homines ex terra, et eandem Legem atque
Conditionem illi tribuisse, quod de ipso illius Genesi a fœdante
Constructa et hic subjecta, perspicui potest.

In 8to. Loco
citato.

Nulla, inquit, ille, illustrior toto orbe fuit, quam Christiana
Legis promulgatio, (omnino nunc Divinam) sine respectu
ad Legis magnitudinem quæ totum orbem Complexa est, sine
dilatatione in qua jam mille quingentis viginti annis profuerit.
Sed quod adversus Cæsares orbis dominos, (vix Cœdas) vulgata
sit; Sed, quod omnibus majus est, adversus vitia; Nonne
gloriantur qui laxatæ habentæ liberioris vitæ suum dogma
latius brevi diffuderunt. Sic enim Mahumetis; sic, utique facile
enim est hominum jam magno iuxta naturæ proceræ, et vitæ
delabentis, etiam vincto adjecto secum habere, ac adversus
naturæ inclinationem humanamque licentiam et audaciam
pugnare, hoc solum divinum est, atque Dei munus. Itaque
Ut ad Genesim revertar; in illius ascendenti quinque sunt
maxima, rarissima, atque præcipua; Primum est, Conjectio
ipso Capricornio libra octavi et noni orbis tum in Sectione
Elypticæ cum Equinoctii circulo, quam etiam quod Caput
Arctice⁺, quod est Centrum parvi Circuli ipse nona præterit;
non dico quod præfuerit, nam Christi tempore ad vixim
celebrata fuit; hæc autem et demonstratum est primum,
illusterrima est concursus totæ Stellarum clarissimarum octavi
orbis, et officium suum in Annis triginta Sex mille ad
minuere extendit. Secundum est Cometæ ipse fulgentissimi
presentis, quæ conturbationem in toto orbe, et nomen
clarissimum delatavit. Tertium erat, Nuptiæ qui suavitatem
⁺ parvi circuli octavae sphaeræ in omni longitudine cum Capite arctice,

De Religione C. 5.ª Christianã

529

morum, et probitatem et mansuetudinem cum eloquentiã
et sapientiã maximã declarabat. Naque factum est cum
in descendente esset, et Anno duodecimo in Templo
disputauerit, Jupiter enim sibi ante linguam dat Sapientiam.
Nam, ut antea procedamus, Jupiter præstabat gratiam, et
eloquentiam, et suauitatem morum, hæc Cometæ per omnes
populos velut fulgur repente diuulgabat, suprema vero
Coniunctio in animos hominum ita stabiliebat, ut neque
per mortem turpissimam quæ contigit, neque per Edictum
Dionisii, memoria ejus qui illam cognouerunt posset erelli.
Quartum fuit Spica virginis ac paruum Martis, quæ anti-
ascendens fuit partibus solium boreæ, tum ob partem
secundam australis latitudinis, tum verum quodæ Aquinoctij
punctum ascendebat, ideo eloquentiam et gratiam apud gentes
præstabat, naturalisque futurorum cognitionem: licet enim
aliquid diuina referret, accamen quod supra humanitarum
sapientiæ est in humanis et fulgentissimo venis hydere,
nullisque in ejus naturæ clarior luce habetur. Quintum
enim, punctum Autumnalis Aquinoctij: nam, ut dixi, —
pauleulum, vel momento temporis ante noctem indium eratur
est, quod etiam a directione Lunæ ad Occidentis angulum
dignoscitur. Naque ob id necesse fuit tropicum Aëstium
esse in Cæli medio, atque ob id, Stobæo teste, ad legem
promulgandam aptissimum. Nihil etiam erat iniquis Stella,
fixæ vocata, magnitudinis secundæ, Natura Martis, quæ
et nobilitate multo fortissime objiciendo declarabat: et
martyres egregios, et ordines militum, Joannis, Jacobi, —

Tractatus

Michaelis, Sethi, Paulique, Teutoniconum, Inferiorum, aliorumque. ex occasu vero unum, scilicet magna Coniunctio, quæ in Arictis hinc parti, anno anti-
 Senatorie natiuitatem Sexto, celebrata est, cum primum Saturnus et Iupiter in trigono canceri coniungerentur, eaque hinc Arictis Capite utriusque pleræ, quæ ad Inguem, in dextera, fuerat in angulo Occidentis. hoc igitur octauum est Insigne huius Genitrix, quo decorabatur mors publica atque famosa ob caput Aristum Coniunctionem, Principumque mandato et ob populi seditionem propter Saturni hincque Coniunctionem. significabat etiam mortem promulgandam legem, quia Caput Aristum Coniunctio erat in ipsa occidentis linea. duo etiam alia insignia in jmo Cæli, scilicet præsentia, indicant mortem præclaram, etiam mortem nomen clarissimum Mercurius quoque ibi præsentia, et cum Sole, et Ascendens respiciunt Ingenium et dextritatem maximam ac solertiam in rebus agendis declarant; adeo in Evangelium referbat turbæ in responso eque mirari solitæ, quæ constat non a diuinâ sapientiâ, quæ nullo tali indiget auxilio, sed humanâ profecta esse. Atque hæc illa sunt decem singularia atque rarissima huius genitrix, quorum concursu parte diuino, affigitur quædam tam mirabilium operum, quæ a diuinâ serie constituta erant, præmonstrata est. Nunc vero consentientia dicamur. Mercurius in Apice parui circuli velocissimus, et cum Sole, et in angulo et dominus ascendente ex parte in quadrato, et Martia præstiterit ingenium acerrimum et prudentiam maximam

De Religione C. 5ª Christiana

531

Cum Júpiter esset in opposito Martis, & Mars in
domo sua in Occidente, contradictiones, Emulationes,
Invidias, gravissimaque pericula decernebant. Sol infimo
Celi Minicute Ascendenti cum Mercurio, et in quadrato
Martis, regiam potentiam infensam demonstrabat; atque
id tam abjuncto, ut Herodes infante occidit, existimavit
cum inter illos esse, quia vero Luna ritus significatrix
erat, Sole & Jove sub signo constituto, et ipsa sub
juncto anni longissimi quasi ad occidentem lineam perveniret
in Coniuncta directione, hinc locus Solis in hoc casu occidit,
significavit eo tempore mortuum. Cuique cum ibi Mars
bona et ascendenti hostis, crudeliter & violenter periturum;
Cuique ibi essent radii Jovis oppositi, mandato Jovis: —
Cuique Solis quadrati, etiam regia potentis consensu; Cuique
ibi Coniunctio Sphaerarum, et magna seditione populorum,
et Consensu gentis, unde illa vox plebis, Cruci fige,
Cruci fige; Solem autem radiis Jovis mortem publicam
decernere, galam est. Saturni Carpentum in Occidente;
quod altitudinem trigonum et finem ibi possideret, afficit
illum maxime et lacinum, adeo ut Josephus dicat
vultum se vultu flere, videre nunquam. Sed et ob id
grandior aetate videbatur, spiritus enim tristis et severus
est, unde Iudaei existimabant illum quadragessimum annum
excessisse, Cum dixerint, nondum quinquagesima annos habes
et Abraham vidisti? Item Cum venire faciebat maculatum
in facie, et Josephus referre dicere, Lentiginosae in facie,
quod si a Deo omnia fuissent profecta, quos sum erat.

Tractatus

Leuigiosum. Creari? absolute enim sum omnia, quae a
 Deo proficiuntur. sed et famescere, sitire, lassari, dolere,
 propter plagam, mori ob resolutionem caloris naturalis. Ita
 etiam ob Saturni et Venere Dominium, musculorum nasci,
 et quaecunque alia, ut Caeteri homines, perpeti, naturaliter
 contingit; praeter hoc unum quod in Virgine nasci.
 Incoluntia Corporum de quibuslibet ob Saturni et Venere
 Dominium horoscopi trigonam radiationem ad ipsum
 horoscopum, tuncque praesentiam in illo contingit, cumque
 esset sub terra in similitudine Saturni desolata, significauit
 paupertatem: unde de se ipso dixit, filius hominis non habet
 ubi reclinet Caput suum. Luna et Mars in Occidentis
 Angulo in signo heretici perpetuas quasi peregrinationes,
 et per heremum ostendunt, in fine delatui in Aegyptum et
 per heremum, totam per praedicationem in Aethiopia peragunt. Luna
 propinqua Stellae diluuii tumultu et turbam populorum
 significabat, et non absque Contradictione et periculo, cum
 Stella illa ex natura Martis sit; et ob Nouis, Martis, ac
 Solis hostiles vicissim radios: unde illud Amos in
 Evangelio, hic est postur in signum cui Contradicetur. Cumque
 Saturnus esset in Nono loco atque retrogradus, significauit
 Studium euitandae Legum in qua iustus erat, nemo autem
 Legem euitat, nisi qui noniam Condere Vult. Cum vero
 illud diuinitus faceret, naturaliter tamen hoc Studium
 Saturni Stella declarabat, iudiciumque perpetuo in Opere
 faciebat. Cum vero conjunctione Caput celebraretur
 in Ascendente significauit et ab initio Statum, et in fine

motus latitudinis

- A retrog. ma. 1. 21.
- F mediac. 8. 1. 11.
- J mediac. 8. a. 0. 31.
- S velox
- L velox ma. 2. 0.
- P velocit. m. a. 2. 0.
- C velox. 8. 3. 4. 22.

De Religione C⁵^a Christiana

533

Saeculi observandam legem Justitiae, quae magis etiam circa
finem ob Solis et Saturni Conjunctionem juxta angulum
occidentis celebratur. For est quod dixit, Cum veniret filius
feminae, putat nos inuenterum fidem in hunc. In medio vero
saeculi pessime legem homines observabant, nam ibi maximum
divinum est inter Eclipticas: Suntque ibi radii hostiles Solis,
Novae, Mercurii et Martis, qui indicat Regum metu, ob solis;
Sacerdotum improbitate, ob Novam: Impiorum perditionem, ob
Mercurium: violentiam et bellis ob Martem, caecitatem,
Itaque videntur hi, qui astrum negant esse verum, an Novam
Impiorum mutaverint, an Astrorum locum male
suspectaverint, an quoquam in decretorum recitatione
a Stolomaei sententia variarint. Quid Tamen reliquum
est, nisi ut dicam Stolomaeum, qui ne forsitan hanc generum
viquam Cognovit, ut aut fidem faceret, totum Quinc-
tilianum ad exemplar ejus Confirasset: quo quid Stultum
dici, aut Absurdum excogitari possit, non intellego.

Atque haec est Christi genitura. Ex Astrologia autem Contra
divinitatem Constructa, quam hic retuli, non quodullo modo
ejusmodi Axi aliquid Concedamus; sed tantum, ut ostenderem
Quenam sit Astrologorum in hac re Sententia. Sicut hos
Multi etiam alii, et in His ipsa quidem, qui de Deo recti-
sunt, istam Christi divinitatem omnino repellunt. Tales
sunt Anti Machometum, Chirius et Sotimus, ut dicitur in
falsis scripturis; qui etiam Joannem Evangelium omnino
Expulerunt: Deum unum quidem fatentur Sotimus; Anti
saecula vero Nativitatem et existantiam filii dicere fugiebat,

lib. 4°

Tractatus

lib. 5. de abdit. v. v.
sub. avca. mansuetor.

Sed ex Mariâ natum docebat Christum. Ma homines
Autem, illum nec Deum, nec Dei filium fuisse esseverat,
Scribitur, multi mentiuntur Deum habere filium. Nam
a Joanne 12° die illis Constantis Deum unum esse, incorporatum,
qui nec genuit nec genuit est, nec habet quemquam sui similem.
Istum autem, rivum optimum esse, et faciem omnium populorum,
illud tamen confitentur Ma homines, Christum ex Virgine
natum. Sed Cujus modi plures esse putant, quos ipsi Vulgari
sermone Nephthi ogli, Britanni. Merlinos, Germani Vechsel
Ninder appellat. Quin etiam in Hispaniola occidentalis
India persequatur erat Vulgo Concoctorem Deum cum
femina concumbere, et qui ex eo Concoctite nascerentur,
duplici coronâ insignere esse. Verum, non tam mirabiliter,
Inquit idem Bodinuse, mihi videtur parvula Virginitas, quam
illa piscium, aurum, restilium examina. quæ prius sum
determinatas sine palve repente prodire. accedat illud
quod non solum stupide et animalia pleraque sine
ullo semine ex jumento sive sine ac vitro produunt, quin
etiam M. Varro ac alii celeberrimi auctoritate Equas
Lusitanis Capite Anemariâ concipere ac parere
tradunt. Incredibile de, inquit Varro, factura in Lusitanis
Sed tamen vera, equas vento concipere, de quibus
Virgilius sic cecinit.

Provolunt vixit in Rephinan stant rupibus altis
Exceptantque levæ auræ, et sepe sine ullis
Conjugiis vento gravida, mirabile dictu.

De Religione C. 5^a Christiana

535

Ad quod hominum Antea de Achillis equide scriptum reliquit.
Non igitur res minima videri debet. vixit pariter, si facti
verum est, et non potuit fabulose: neque inde inferri potest
Deum esse eum qui sic nascitur. Naque Christus, et si ex
Virgine natus, non ob id tamen Deum in dicendum. et ipse quidem,
qui se Dei filium predicabat, Deum tamen se dicere nunquam
Aure esse, quamvis in Evangelio scriptum legatur, Ego
Principium qui loquor. Nam haec Verba Iohannes Negavit
a Christo prolata, sed a falsariis Evangeliorum corruptioribus
subiecta fuisse, ut scribit idem Bodinus loco citato. Hinc
Synagoga maiorem rogante, Cur se Dei filium faceret, —
Solum hoc respondit, Nonne scriptum est, Ego Dixi
Dij estis, et filii excelsi omnes? quibus verbum
aperta declaravit, et quidem actu legitimo, non aliter se Dei
filium arbitrari, quam Ex hinc mortalium. non miratur quod
Iosephus de illo scribit quasi homine sapientiae studiosissimo,
f. hominem, addi ille, appellare fas est. Nam Iudaei
Asterum Caput illud Iosepho tributum omnino esse adiectivum
et locutivum ipsam. et scribenda rationem satis doceret. Iosephum
autem Galilaeae filium, qui eandem quam ille Scripsit Historiam
et. Hisdem temporibus, ne verbum quidem ullum de Christo,
quod, scilicet, scripsit Hebraice, nec Latini potuerunt, nec Graeci
Hebraice veritatis fidem, imperitia lingua Hebraice violares.
et. Idem, falso Messiam Christum dicit asserunt, ut tradit
Citatur Bodinus: quod ex falso fuisse et voca interpretatione
ortum esse; quae quid significaret Verba Latini et Graeci
Christiani non satis intellexerunt. et enim Messias nihil aliud

lib. 18. anti-
tud. cap. 4.

Tractatus

quam Vinctus, et quoniam Rex et Princeps Munigi-
 solebant, Messia dicitur, quam vocem Septuaginta
 interpretantur, Christos, addunt. Unde David *Me- all'ingit*
Christos meos, Messias meos, non unum igitur Messiam
 fuisse videtur, sed tot quos Rex; et quam plurimos fuisse docet
 Nehemias in Concione populi post reditum ab exilio. *Me-*
ingit, dediisti populo meo plures messias qui illum ab
hostibus vindicarent. fallunt igitur qui unum tantum
 Messiam esse aut fore arbitrantur. Omnium tamen
 errorum nullus fore Caputior est quam eorum qui putant
 eum Messiam quem venturum sperant Iudei Deum fore,
 graviter tamen peccare videntur qui Messiam, quisquis fuerit,
 aut futurum sibi, summi seminis sematorem appetant;
 Cum tamen nihil aliud futurum speretur a Iudeis quam
 hominem ex homine ducem belli Armenum fore qui Syriam
 huc atque illuc dispersos ac dispersos, in Galatiam, et in
 Antias majorum sedes reducat, et a b aliorum imperio dominatu
 vindicet, quales fuerunt Moses, Gomer, Machabaei et alii Armeni
 Principes. nec desunt qui Messiam ab illis Vatum iri putant;
 at tantum abesse ut Iudeas a servitute vindicavit Resur, et
 etiam a Syria et Provincia ex causa cognita simili-
 supplicis sibi affectum. Neque Messiam, neque Deum
 illum fuisse Concedi potest. Samaritanis vero, Christo, non
 Deitatem quidem, sed divinitatem tribuunt, ut Mosi, Zetiae, Samueli,
 qui etiam hinc omnibus et Muhamede ipso, majorem fuisse,
 summamque vitam sanctitatis, doctrinam singularem, ac potestati
 floruisse Confitentur.

Sorro, si Christus Deus esset,

De Religione C. 5^a Christiana

937

Porro, si Christus Deus esset, Cur appellatur Vltique
filius David, et filius Iosephi? Inquit supra citatus
Bodinus, frustra enim Mathaeus et Lucas Iosephum Iesu
a Davide ad Iosephum usque derivarent, nisi filius Iosephi
dicitur; hoc enim pertinet utriusque historiae, et illum de gente
Iuda, et quidem de regna Ioseph Davidica oriendum esse docerent,
aliqui Messiam non futurum, ut ex Oraculis Prophetarum
intelligitur, scilicet Davidicae gentilitate ac Iosephi Messiam debeat.
hoc item argumentum contra Christi Deitatem adducit Idem
Bodinus. Non Capro, inquit ille, quae Deitate in Christo esse
poterat; Nam si post baptismum Spiritu Sancto afflari cepit,
ut Lucae asserunt, quoniam modo a Daemonibus agitur, et
ut mox supra pinnaeculum templi sit, mox in montem
altissimum sublevar. quid autem divinae maiestati alienius, quam
Deum agitari a Daemonibus, et quid absurdius? Coniungetur in illud
quod Iohannes hodie Iudam Apostolum accepto Christi Corpore in
Cena, eodem momento a Caecodamone conceptum fuisse; ac in eodem
femine bonus ac malus Daemon simul stare non possunt, Nam
Cum Saul a Samuele de ex iustitia, Anctus ab angelo beati
et afflari cepit, et postquam Dei Iura spreverit, de hinc ab
Angelo cepit a Caecodamone agitari. Nam vero, Cur anno tantum
trigesimo cepit afflari Spiritu Sancto? nam et copiam est
ante Spiritu Sancto Caritate quam tamen Deum fuisse
affirmant: nec post acceptum Spiritum Sanctum, Deitas eius
magis tamen claruit; nam Cum his verbis dicitur, Spiritus
sanctus Cum Veni docebo vobis omnia, significavit ea quae
spiritui Sancto nota sunt, illi fuisse ignota: aut ea noluisse

Idem

2
Joan. 14.

27

aut non potuisse charissimorum discipulorum docere; quæ hæc
 Deum nullo modo conuenire possunt. His profecto euangelia
 magnâ vi distorquantur, negari non potest Christum multas
 ignorasse. Dicunt, inquit ille, et hominum iudicium Ne
 Angeli quidem sciunt, sed pater ipse solus. ac
 propterea spiritum Christo diuinitatem calidius euocandum fuisse,
 si Christus erat ipsissima Patris æterni sapientia, qui fieri
 potuit ut aliquid ignoraret, cum ignorantiam Theologi ab
 origine sordiditate et peccati deuari possent. his adde quod
 ex Corpore et mente, tanquam alter homo, semper uastata
 fuisse Christus; Nam fames, sitis, dolor, tristitia, metus,
 formido, consternatio, quibus Conflictabatur, Corporis et
 animæ inferioritate communiata sunt, quæ humiliter aliena
 sapientia et forti uindictantur, humana tamen esse
 fatemur, quia Corpora Contagionem quandam cum
 animâ inferiore significat. Sed scientia, prudentia,
 sapientia, mentis solius propria sunt; quæ mentis si
 diuinitati coniuncta fuit, nihil potuit ignorare, tametsi
 affectiones humane illi tribuunt quomodolibet, ut nullam,
 nisi uoluntariam, fuisse præcipue. quod quidem si uerum
 esset, quomodo diceret, Anima mea turbata est? Cur
 Nam in hortu de peccanti supplicio, sudores sanguinis aqua
 respersi diffuerunt? Cur in hac uita prorumpat, Pater
 si fieri possit transeat a me calix istus. An illa Dei
 vox est? num potius hominis dolore ac desperatione facta?
 Quid extrema illa exclamatio, Deus Deus meus, Cur me
 detenuisti? num satis significat hominis affectum uocem,

De Religione C⁵^a Christiana

et alium a se Deum confitentis. Cum vero illatze et 539
et Anaxarchus, Variis utriusque temporibus in mortario malleis
foras tyrannorum Tutae tunderentur, magno ac forti animo-
dolores acerbissimiore patulerunt: atque etiam verborum
majestate crudelitate omnes aspernati superaverunt, Quis
ignis Christum quam totius divina sapientia fontem
appellavit, tam abjecti et facti animi fuisse arbitretur?
fuit autem in illo metu future mortis necessarius, aut non
fuit metuere, quia fugit meture, qui voluit metui, si
non fuit metu mortis perhorreant, Cum tanto ardore ac
impetu animi exclamaret, Ecce metum simulavit, —
Cum esset in ejus potestate non meture, non augere, non
dolere, non mori, non Crucians, et simulatione quadam
humane illud exactione effudit, ut patet a Cruelissimo
supplicio illum liberaret, Cum nihil patretur; at si
patretur, Cur mortis ac supplicii veniam tunc ardenti
proxiore flagitaret? Is qui Deum esset, nullo negotio a se,
iste impetore potuisset. Qui etiam fieri poterit, ut qui Deus
sit, alibi sapientiam, sanctitatem, claritatem acceptum fuit?
Sed, inquit, clarifica filium tuum. plurima etiam
etiam in Evangelii's loca, quibus Deum Christum non
fuisse demonstratur. V. g. illud Dicit Pauli Non
sapinam arbitralis est esse, se aequalem
Deo. Nam Cum quidam conpelleret Christum quod dicit,
Magister bone, hum ille, Cum me, inquit, —
dicit bonum, Cum nemo sit bonus. Nisi
vnde Deum? Sic non modo distans a se procul

ad 84° lxxx.

Luc. 18°

Tractatus

Joann. 20

rejecit, venum etiam se peccatorem confitetur. Nam
 illud *Vado ad patrem meum et patrem
 vestrum, Deum meum, et Deum vestrum,*
 nec satis habuit, se cum catholis hominibus eadem
 origine societate coniungere, venum etiam cum Catholicis,
 Deum unum agnoscere omnium Communem, nec modo
 illud, sed etiam sui reditum causam subiciens, quid
 Sahr, inquit, major me est, quo loco Tertullianus
 contra Praxeam, Sahr, inquit, alius est a filio,
 quia major, Nam illud, hoc est vita aeterna, et
 cognoscant hunc unum verum Deum, a quem misit hunc
 Christum. Sic omnem penitus divinitatem exiit, et
 acutissimis quibusque theologis placet, Nam, qui in me
 credit, non in me credit, sed in eum qui misit
 me. Nam, Sahr in manus tuas committendo
 spiritum meum. Nam, Sahr confititur quia haec
 abscondisti sapientibus. Saulus vero locis omnibus
 Christum appellat Dominum sed a Dei appellatione
 semper segregando, Benedictus, inquit, Deus Domini
 nostri Iesu Christi. et cum multas de Christo
 scripturas ad Timotheum subiecti haec verba advertante
 particula, Regi autem saeculorum immortali,
 invisibili, soli Deo, honor et gloria. Nam,
 unus est Dominus, unus baptisma, una fides,
 unus Deus. Nam appellat Christum Imaginem
 Dei, et mox in ipso libro bene scire, formam ad
 imaginem Dei conditum scribit; res autem ab imagine

De Religione C. 5^a Christiana

541

totū differre naturā. Nam, Deus autem patris qui
reduxit a mortuis Christum Dominum nostrum.
Nam, qui creditis Deo qui suscitavit
Dominum nostrum Jesum Christum, Nam, gratia
in vobis augeatur per agnitionem Dei et Jesu
Domini nostri. Nam Unus est Deus ex quo
omnia; Et Unus Christus per quem omnia,
Nam, sciat omnis Ecclesia quod Christum hunc
Jesum fecit Deus. Nam qui custodiant
mandata Dei et fidem. Nam, vox autem,
Domini, hebraeis, nihil aliud quam doctorem, Sedagogum ac
Magistram signi fcat. Omnia haec loca satis aperte
declarant, Christum in Evangelii et in Scripturis Novi
testamenti, pro Deo non haberi; et quae in illis firmissima
divinitatis Christi putantur esse fundamenta, et tribus
exemplaribus deesse videntur. V. g. illud Pauli, Et
Judais est Christus, quantum quidem ad carnem,
qui est Deus in omnibus laudandus. Haec verba
exemplaritate antiquae de fuisse testantur Cyrilli et
Epiphani. Scripta. Nam, haec verba, Audita est vox de
Caelo, tu es filius meus. Marcionis Auctore deesse
scribit Epiphanius. Nam illud, In Christi morte sol
obscuratus est. Nam, illud, Hodie mecum eris in
Paradiso. Nam illud, finis Legis in salutem
omni credenti. Nam illud, Sen si Virtutem exire
ex me. Nam illud, queritis viventem reherexit
a mortuis. et totum denique resurrectionis Caput,

ad Rom. 9°

Tractatus

Et illud, *U. Sciatis quia filius hominis —
potestatem habet dimitteendi peccata.*

Non igitur ex noui testamenti scriptis Christi diuinitas
probari potest, nisi forte illa eadem esse dicatur quam Christiani
Romani in aliis probris feminiliter quotidie Construunt
illorum enim laudes et gesta æque Celebrant, eodem honore
Colunt, et diuorum suorum Myriadae immensibiles —
non minori quam Christum obsequio Venerantur, quod sane
mirum videri debet; alii enim qui Deum unum fatentur, Quis
solum adorant. Soli vero Christiani, inter omnes, Christum
pro Deo, Cum infinite diuorum multitudines, Laudant, —
præcantur, adorant; Deum tamen unum, Mundi Conditorum,
Colere præ se ferunt; dicunt Christum Dei filium, non alium
esse a Deo; sed si Deus idem est, qui Deus æternus, Cur
Deum in Concione ad populum præ verbis vocatur, Sciatis tota
domus Israël, quod dominum et Christum hunc.
Nesciam fecerit Deus, fatendum pro fito in ejusmodi
Deitatem in Christo propterea esse commentitiam atque

acta. 2°

lib. 8° de reb.
subl. add. arc.

fictitiam. Nam quis est, *U. An Patre Bodinæ, tam angustis*
jugentis, Cui probari possit æternum Deum per sexcenta millia
seculorum, Non per infinitum tempore incorporeum fuisse: —
eundem tamen non præteritum cælo delapsum in multitudine
jumentis ardescere, nonem mentes delituisse? Cum Carne,
ossibus, ac sanguine concretis, indutum ac natum thro clausi
paulo post etiam horribilo supplicis affectum, ac hinc conditum
reuertere? et corpoream illam molem supra Cælo immiseri, illuc

De Religione C^hristiana

543

vixisse. ut hac tam noua tamque insigni mutatio
in Deum Cadat, Omnes Hebræorum et Ismaelitarum
populi, omnes Philosophorum familiae constantiter Negant;
Nō quavis illa vox ac calix obstat, Ego Deus
Aeternus et non mutor, quæ verba non modo ad
Essentiam pertinent, verum etiam ad ea quæ illi Accidere
putantur. illa autem tanta Dei mutatio in hominem, siue
assumptio homini, aut Deum fecit meliorem, aut
dehiorum; alium dicere scelus; alium cogitare, nefas
est, nam Cum ab infinita aeternitate optimus maximus
fuerit, melior aut beator non potuit, alioquin
optimus ac beatissimus antea non fuisset. dehiorum igitur
factum esse tantæ in statu et conditione. Quis sine
fieri patret, quo nihil capitalius cogitari potest. et sane
illum humanæ naturæ copulatum, à causam massam induisse,
non modo contra Dei naturam et essentiam est, verum etiam
Contra eæ Majestatis decet. quin etiam comprehensio infinitæ
rei, est infinitum quiddam, quod natura finita conquerere nequit.
Neque enim verum est quod Theologi quibusdam placuit, scilicet
mentem humanam in finitum intellectum successive esse
capacem. Oportet enim mentem hominis æternam, aut certe
sempernam esse suâ naturâ; quod quidem non est; quod
si mens humana, ut Copulatione quidem, Deum infinitum
assequi patret, qui fieri potest ut infinitam Dei essentiam
capere ei quæ actu, ac re ipsâ uniri queat. adde quod si
Christus Deus esset, aut genitus aut procedens a Patre
dicretur: sique infinitum ab infinito manare non finitum

Præctatus

omnino est. quæ absurditas est omnium maxima. Cum enim queritur Cur Deus Deum facere non potuit? nihil aliud respondere potest, quam infinitum ab infinito decipi non potest. Itaque laudatur Anselmus qui rogatus a discipulo Cur Deus non fecisset hominem imperabilem? quoniam, inquit, Deum facere non potuit. ex quo sequitur, absurdum esse illud enunciatum, Deus factus in homo, quia Deus in hominem mutaretur, et homo in Deum: Utrobique enim est actus et passio. Nam vero inexplicabiliter est talium enunciatorum Complexio, Deitas, siue æternitate est ingenua, quatinus Dator; genita vero quatinus filius, nec genitor nec ingenuus quatinus finitur. auctur: quæ de unâ et eadem essentia dici nullo modo possunt. ad hæc, si Christus a Dator, illi originis suæ debet primordium; ideoque æternus esse non potest; nam si Dator genitum, quæcunque finem simul fecit, aut semper genuit: si semper genuit, ut videtur illi qui ad Christum se referunt hæc verba, Ego hodie genui te, semper facta semper est filius generatio; si genuit desinit, etiam aliquando capiti: si capiti genui filius, non est æternus, non est infinitus, non est Deus. Preterea hæc in Christo Personam divinam nunquam Deum voluisse producere, argumento efficacissimo planum est. quod, scilicet, creatura sola potest esse, et non esse: non sicut persona divina, quæ a se æterno tempore fuit actus id omne quod esse potuit. Ergo Dei voluntas fuit producere creaturam tantum, non etiam personam divinam increatam, quia theologia illud inter ipsas Conveniens, duas tantum personas productas a se unâ producenti, ut a se auctore. Quod argumentum ut declinaverit, quasi Populum, necessarium

De Religione Christiana 545

productionem in Deo acutissimi quique Theologi posuerunt, sed
si necessaria fuit; in Deum coactio et necessitas cadere
videtur, quod absurdum est. voluntati igitur Dei hæc productio
facta est; & de hinc duobus alterum necesse est, quia Actum
nihil est, ac nec cognari quidem potest, quin productio
personarum diuinã quadam voluntati; aut necessitati facta
sit. quod si neutrum obtinet, sequitur nullam, in Essentiã
diuinã sui natura simplicissimã, personarum productionem
esse potuisse. Igitur voluntati Dei hæc productio facta est
ergo Creaturam tantum, non personam diuinam in Christo
fuisse productam manifestum est, et ideo illum non esse
Deum, quoniam Deus dicitur omnium esse creator. ac,
creatura; creator esse non potest. Christus igitur. Cum uerus
homo, uera Creatura fuerit, sui ipsius Creator esse non
potest: neque enim natura permittit, neque ratio admittit, ut,
qui ab alio est, sit idem ipse a quo est. Christus autem est
Creatura, tum ratione Carnis, quia Conceptus in utero femina;
tum ratione Animæ Creatæ, ut Theologi Christum confitentur;
tum ratione productionis secundæ personæ, quæ primam sequatur
necesse est; non potest igitur Deus qui Creatur in creator esse.
& quomodo eorum quidem lucida sunt ab ipsâ lucis-bilis,
nihil tamen horum lux aut sol esse potest: sic etiam Angeli,
Hydra, mundi humana, uirtutis ac lucis intellectualis sunt
participes. Diu tamen, ut sine nullo modo fieri potest, quia
principium aliud sui originis habent. nec proden quod
dicunt, duplicem esse in Christo naturam, & humanam
diuinam uisum. nulla enim dualitas, inquit Dionysius,

Tractatus

Divincipium esse potest: sed unitas, dualitatis initium
 est. Quod si utraque natura, divina scilicet et humana,
 non est in unum et idem concreta, nec altera penitus a
 altera discreta, ut Theologi dicunt, certe copulata dualitate est,
 cui opus est vinculo quoddam et veni, quoniam illa duarum natura
 majore intervallo a se invicem distant, quam contraria quae sub
 eodem genere continentur; at finitum et infinitum eodem
 genere considerari nequeunt. Ergo nec ulla Copula potest uniri;
 nam eorum quae ununtur ratio quoddam est: finiti autem ad
 infinitum, nullas ex quo sequitur utramque naturam ab utraque
 unitam esse. nam si Confusa esset, utramque penitus operiret
 ad alterum quiddam ex utraque Constitutum. In naturam quidem
 universam quoties ex dualitate naturae inter se repugnantibus,
 lecta quidem conflatur, perit utraque natura propter
 confusionem formarum. si ergo in una christi natura
 coalescit humana simul ac divina forma, utraque penitus operiret,
 et ex utraque alterum quiddam ab utraque distinctum conflari,
 ut ex aqua et melle videtur hydromel componi, corrupta
 simplicium natura: quod si natura divina simplicissima est,
 nullam omnino compositionem ferre potest; alioquin Absentia
 et negantia simul esse vera, aut simul falsa oportet de una
 et eadem re: et duae Hypotheses esse necesse foret, quoniam
 de uno et eodem Subjecto dici non potest Creator et Creatura,
 mortale et immortale, temporarium et aeternum, stabile et
 caducum, genitum et ingentum: oportet enim motum,
 nexum, qualitativum, quantitativum, Corpore denique aeterno deo
 copulari, et divinae unitati ac corpori unum fore necesse

De Religione C. 5.ª Christianã

547

esse: hoc absurdum; illud igitur, quanquam fieri nullo modo potest, ac mens humana cum aliud Descedat in unam, quia nec mens humana et ejusdem essentia; ac, ne similiæ essentia quidem, nec in finita, quanto minus naturam divinam humano corpori misceri potest. C. vii. Mosæ Namby graviore blasphemiam putat obligari eum qui Deo Corporeum quiddam jusserat oblatum, quam qui Soli idola. Cum igitur de simplicissima Dei natura et incorporea, quæ non multa, nec multiplex, nec mutabilis est, in frater nullam Creatoris cum Creatura fieri posse visionem; sequitur etiam hinc præstam produci non potuisse. Nam si multiplex non est natura divina, quomodo triplex erit? quidquid enim cadit in numerum, secundi necesse est; Aut enim, inquit Lucretius, natura dantis et filii et spiritus sancti simplex est, aut composita. non hoc; illud igitur, si simplex numeri etiam exprime est. Inutile est, et futile quod dicunt Deum hinc in unitate, et unum in Trinitate, nam si Trinitate in in divinitate, pluralitas in in divinitate; Numeratæ enim distinctio est essentialis, quæa potest binario non sequitur ternarius. quare distinctio numeralis, cum ab unitate receditur, officia Divinitatis dividentur, et compositio numero comungit simplicitatem Divinitatis. illud etiam absurdum sequitur, quod Dei potentia, quæ est infinita, soluitur ac debilitatur numerali divisione: nam vis et potentia cujusque rei, eo major, quo magis unitatem tenet, et eodem debitor quo longius ab illa unitate simplicissima discedit, quare cum sola unitate sit omnipotens, nec quicquam

Practicae

Simplicitate aut absolute unum esse, praeter Deum, sequitur
 divinitatem non esse omnipotentem. addit Deus trinitate. Mel.
 Cur Moyses coactis populi concione orationem sic Auguratur.
 Audi Israel, Deus noster Deus Unus est. Cur in re
 tanti ponderis atque Momenti omisit Epithetum illud tam
 necessarium, Trinus et Unus. at qui dicit unum, Excludit
 Trinum; alioqui Contradictoria vera sunt unius et ejusdem
 ratione, scilicet, Deus Unus est, Deus non est Unus. illud
 autem omnibus Christianis veritatum est, Deum efficere non
 posse, et contradictoria ejusdem ratione simul vera esse; non
 quod ulla sit impotentia Dei, sed quoniam Subjectum est
 incapax affirmationis simul et negationis. nec aliud
 Plato voluisse in Parmenide ubi de Uno et Uno dicitur
 Copiosissime, quam ut doceat unum illud naturae Principium
 simplicissimum esse, nec praeter unitatem quidquam admitti
 posse. Xenophanes Inim et Melissus qui libros etiam de
 Uno et Uno scripserunt, nihil aliud voluerunt quam rerum
 omnium Principium unitati simplicissimum esse. Eadem
 Pythagoreorum vox est. finis omnis Contingentiae,
 Inquit Themistocles, est tollere mentem a multitudine ad
 unitatem. Inque Academicis, Cum Dei proprium nomen
 inquirunt, appellant unum, bonum, aenum, simplex;
 quem Proclus vocat unum divinum unitatum
 fundamentum.

In Epilopa.

Hanc profecto profanarum divinarum trinitatem omnia
 absurdam et ridiculam Philosophi existimant, et Lucianus
 quidem illam praesens irridet. Cum aliquis Trinitatem ab
 alio enquiret

De Religione P. 5^a Christiana

349

alio exquireret, nec sinere illum per Leoniconum Deo
curare, proponit ei ut hinc per Deum alia regnatum, —
magnum et spiritum, atque aeternum filium Patris, ex patre
procedentem, unum et coeternum, & ex uno trinum. Cui
aliter respondit, numerare me docet, et susjundendum tibi
est Arithmetica: nam et numerare perinde ut Nicomachus
ille Geom. senit; neque enim intelligo quod dicas, unum trinum,
trinum unum. num quadrivisionem dicis Pythagoricam illum?
an octonionem? an numerum ex triginta Constantem? *

Quibus autem Trinitatem confictam fuisse dicit ex tribus
Summi Dei attributis, Potentia, videlicet, Sapientia, et
Amore. quam Trinitatem inquit ille, cum inspexissent
falsi Christiani, potumum Trinitatem rerum realiter
differentium in Deo. Quare sequitur Deum esse compositum,
et omne compositum est novum, et sic, Deus non esset
Deus, cum haberet aliquid autem. C. * Trinitas igitur, fuit
secundum ac humanitatem in Deo, vana sua fictiones, credulitas
tantum et impunitis proponenda, utique qui Idololatricam
tribuit, animalia etiam pro Deo suscipere ac Colere.
Quare Graecis et Latinis Natio nascentium delapsa Christiana, non
difficile admodum fuit persuadere ex femine Deum fieri, et
feminam de Deo; quippe qui Deum cum feminibus
amplexante, et pariterque sua crediderunt, et non modo
agrestibus, atque imperitis, verum Graecis et his ac Romanis
disciplinarum omnium laude florentibus quasi quiddam
certissimum & exornatissimum haberetur. Argumento
sic, Nobilitate historia de Mundo Cive Romano, qui ut
L. L.

In un. ap. 12.
arist. Com. 39.

Tractatus

lib. 6° antiq.
Iud. cap. 4.

Josephus Author est, Summâ pietatis specie, —
 Sacerdotum detestabili Lenocinio, Paulinæ matronæ —
 pudicissimæ stuprum iulibus, Cuius probitas erat, æque ac
 Saturnino episcopi marito, Amulidum ipsum in templo ad stuprum
 diuinæ propagationem cum ea concubuisse, et amore illius
 raptum Deum Istam apud mulieres sibi Amicitia iuncturæ
 magnificè verbis exagebat, marito quoque sine
 congressum illam ubique predicantem, ex animo, et cum
 gaudio Audient. Quid mirum igitur si Christum de Deo
 ac virgine natum pagani de consimiliu Deorum generatione
 tam iulibus, persuaserunt. Si, qui primi sequentium Istud
 Introduxerunt? Aliis autem id persuaderi potuisse, difficile est
 Credere. ad fabularum enim persuasionem sola consuetudo,
 et populorum, apud quos predicantur, mores, aliquid valens
 et profecto nisi Græcorum et Romanorum animi ejusmodi
 fabulæ ~~esse~~ fuisse ab antiquis assueti, Christi hominibus
 Deitatem procul rejicerent, eo momento quo predicari cepit
 Tandem secunde ac illam explodunt qui rationes utuntur, et
 animum ab omni præoccupatione liberum conferunt, hoc
 sane rationis munus est, Cui difficile est imponere; quare
 ideo diuinitatem, et humanitatem in Christo nunquam admittit;
 nam si Cognoscit extremis, media non propterea cognoscuntur,
 etiam si fuerint essentiali causarum ordine Coherentes, qui
 sane rationis prædictæ, Christum quem ex humanâ
 diuinâque naturâ constare aiunt, animo percipere queat
 Cum Deus homini nullo naturæ ordine Cohære, ac multo
 minus quam Cælum, terræ uniri possit? quare etiam

De Religione C. 5ta Christiana 551

hinc illarum personam ex duabus aliis, primâ et
secundâ procedentem, illis tamen tempore, aetate, coaequalem
comprehendere potest: dicitur primâ persona, et secundâ
a primâ genita, et hinc a b utraque procedens; et tamen
affirmatur primâ non esse autem secundam; neque secunda
post primam; neque hinc, quæ ex utraque est, post illas:

Alia sane ex ac si diceretur Numerum primus non esse
primum, secundus non esse secundum, et tertius non esse
tertium; id est, esse simul et non esse, quo quid absurdum?

Christo quidem ipsi, ejusque Apostolice id ridiculum vitium
fuisse: neque enim, ut supra demonstratum est, Christus
se Deum prædicavit, sed Dei filium, sicut et Catholici
fomines: neque Apostoli et ejus discipuli aliud de illo
quam Crediderunt. neque etiam aliud primi nascuti
Ecclesia Christiana. Patres in Christo intulerunt. Cum
enim veteres Dei Saganorum de antiquâ divinitatis
possessione tunc deturbarentur, unum tantum Deum
a Christianis celebratur, ut notat Citatus Rodimus;

lib. 6° citato.

sed cum imperator Constantinus magnus Tempora
Decorum Concludi Jussisset, Deitas Christo tributa in
Synodo Nicæna, non sine acerrimâ Pontificum inter
dividentium contentione: nihil tamen adhuc de Spiritu
sancto Deum decretum erat, at ne mentis quidem Ullar in
Symbolo, nec Deum Credebatur. ² Gregorius Nazianzenus
scribit. quin etiam Arianorum sententia, quæ Christum
inter Creaturæ habebat, tantum valuit in octo conciliis,
Synesi nimirum, Sardiceni, Mediolanensi, Synonensi, Seleucensi,

²
Epist. 2^a ad
Elyzdonium.

Tractatus

¹
 anst. l. 6. s. 4. p. 10. m. 1.
 lib. 2.º cap. 19.º

Nicæo, Sardis, Ariminensi præcipue, in qua Sexcenti
 Pontificæ coaluerunt, confirmata fuerunt, ac tametsi viginti
 post anno Deitas Christi restituta fuerit concilio
 Constantinopolitano, nihil tamen, de huius personâ quisquam
 suspicatur erat, ut Deum Novum fabricaret, nec de Trinitate
 ullum verbum. Sed tandem anno Christi quadringentesimo
 Trigesimo, Spiritus Sanctus in Numerum Deorum relatus est,
 Ephesinâ Synodo, et sequentibus; nam hæc Synodus Ephesi-
 coacta fuisse, quibus subrogata sunt Symbolo Nicæno aliquæ
 Capita de Spiritu Sancto, scilicet, Credo in Spiritum Sanctum,
 sine ullâ Dei appellatione, quominus recuti Dei novitas
 offensionem religionis auri hinc præberet. In quo intelligitur,
 Ananæum qui sub Nubiano Cæsare florebat, Symboli
 vulgari auctorem esse non posse, nisi centum ac triginta
 annos expleisset. Omnis quod Græcus homo, solus a
 Græcis omnibus dissentiens, Spiritum ab utroque, scilicet
 Patre et filio prodire diceret, contra panam Anathematis
 Græcorum concilio subjectum, qui aliunde Spiritum quam
 a Patre derivari arbitraretur. Hæc itaque Christi Divinitas
 longo post istum tempore persuaderi cepit. At si figmentum
 alio figmento persuaderetur Ecclesiasticis historiis proditum
 est, duo Episcopi, cum illi voluissent Nicæni concilii
 decretis subscribere, a moribus excitatos, a re planius
 Comperta, subscriptisse, deinde ad Sepulchrum rediisse.
 Concilii quidem auctoritate debilius erat quam ut fabulæ
 persuadere posset, itaque post Concilium, fabulis aliis, prima
 confirmata fuerunt.

²
 Nicæph. lib.
 4.º cap. 34.º

De Religione C. 5^a Christiana

553

Christi vero Divinitatem quam rationibus sequaces ejus
asimere non valent, vitæ sanctitatis et ejus miracula
persuadere conantur. Verum, quæ fuit in Christo vitæ
sanctitatis, quis affirmare poterit, inquit Idem Dodinuscus
Cum ex Apostolorum Scriptis appareat illum Cum
sceleratis ac meretricibus familiare contubernium habuisse.
si quidem Origines scribit hanc Colam scribendi
occasionem adversus Christianos arripuisse, quod Barnabas
electus discipulus in Epistola quâdam ad Catholicos diceret,
Christum discipulorum sceleratissimorum ac nequissimorum
nequiores sibi asciisse. at Sapientum omnium summam
Consensione nihil gravius præcipitur, quam a sceleratorum
consessu, contubernio, convictuque quam longissime recedere.
videt Balus Lycium in his Platonum, Beatus vir qui
non abiit in consilium impiorum, et in via
peccatorum non stetit, et in consessu devorum
non assedit. et quamvis maxima vitæ sanctimoniam in
Christo fuerit, ut volunt, non ideo tamen Deum
inde eum fieri dicendum est. Nam si prima et omnia
sceleris causa vitæ Deitatem inducit, quanti Philosophi
qui sanctissime olim vivebant, Deum dici debent. quanti
etiam nunc vitæ integritate clari Deitatem consequi possunt:
tot profecto Deum essent, quot optimi viri et virtuti præditi.
quod cum Divinitatis Conditioni et essentia repugnet
faciendum est de vitæ sanctitate Christum non posse
Deum existimari. Quantum ad Miracula, si hæc Deos
faciunt, quid obstat, ut Idem Dodinuscus ait, quin maximus

lib. 1. contra
Colam.

554 Tractatus

quidque. Magus Deum se ferat: cum nullus fore
 qui non aequi ac Christus plurima edat. Exemplo si
 Apollonius Thianus qui a veteribus tantum et habitus
 ne omnibus christianorum Dignus, et ipsi Christo, illum
 praeferebant. hic enim magna prodigiorum varietate exhibi-
 mirabilis, doctrinâ, sapientiâ, atque vitae sanctitate clarissimus,
 semper ab esu animalium quoadmodum vitam se se abstinenti,
 annos Centum quadraginta in terra vixit, et ex ipso tandem
 Dianæ Templo in Cælum abreptus ascendisse dicitur, quod
 sicut ac Christus. ab ipsius arboribus curato cacumine
 ac voce diserta loquentibus, salutatus esse. denique ab
 universâ Græciâ et Asia pro Deo habitus fuisse memoratur.
 tantâ profecto laudum contitione acceptus est a antiquis
 et ex ejus specie Oracula quasi a se ipso Apollinis
 petebantur, neque tantum Paganis, sed Christianis etiam
 clarus atque admirabilis fuit, Hieronymus atque Iustinus
 Martyri in primis, qui maris tempestatem, ventorum
 impetum, marium populationem, incursionem fvarum,
 istius Apollonii dictam prohiberi tradit. facundissima
 certe atque illa fuit Magorum virtus, et copia, Nam
 praeter Apollonium reperit etiam Dositheum, Theodam,
 Judam Galileum, Anonem Magum qui divinitate
 nomen et opinionem sibi portante ac miraculis ab
 ipsius edite asseruunt, quin etiam in Arabia
 tradit Moses Ramban, quidam Magus se pro Mithra
 ferere, quam plurimum ad se suspendere prodigia polleat.

1
 Hypot. ad
 astrol.

De Religione P. 5. Christiana 555

Ceterum Simon Magus Samaritanus superasse
videtur, quia miracula ac prodigia famosissimus, et
clarissimi quidam Auctores, non modo a mortuis plures
excitavit, sed etiam se ipsum in frusta concisum vitam
dicere coegit; atque ita sublimiter in Caelum sublatus est, populi
Romani ac Provinciarum spectanti coronam. eoque prorupit istius
genitis virtute, ut se Deum appellaret, ac in hunc Mundum
venisse jaclaret, in qua ab Angelis corrupta fumus
emendaret, et eos qui in se crediderunt, ab inferis
surgens, non merito cuiusquam, sed sua virtus gratia
renaret. ob eius tandem Prodigia Senatus Populusque
Romanus, et collegium Pontificum, amentem
imperatorem, statuit ei cum inscriptionibus divinis
erectum. Quo enim Antea inter omnes Sylicae
pontem, imperanti Claudio Augusto, collocata, fuit titulum
pro se ferat, SIMONI MAGO DEO, quam
Thimoteus Martyr se vidisse confitetur. Et in Deorum
numerosum referri nemo poterat, sine Senatus consulto, ut
Tertullianus de Christo scribit, scilicet Tibertum
Imperatorem ad Senatum scripsisse cum sui suffragii
prærogativa de Christo, ut inter Deos Consecraretur. Noluit
Senatus, vel quia non probaverunt, vel quia piget
hominem Judæum, supplicis affectum, in albo Deorum
inscribi. In quo intelligitur, Simonem Magum, rerum
gestarum et miraculorum stupendorum magnitudine,
Christo videri clariorem. Quod si ob stupendas ab eo
gesta Deus dici debet, Simon Magus igitur, Apollonius

1
Chm. alex.
Thimoteus.
Thimoteus martyr.

2
Thyazoloq. t.

Tractatus

Pharaonius, et alii non Dii appellari possunt. quia
 etiam Moses longe ante Christum, et ab eodem,
 quo Christus, Deo missus, ut Dei populum liberaret,
 fuit titulum supra Coetere mensse videtur. Cum
 Dei afflatur fuisse tota miranda, totque stupenda
 ediderit (si forte haec non sunt mendacia) Pygmaen
 miraculose, et si veris, Christus non magis dici
 potest Deus quam alii qui eadem, quae ipse, miracula
 edidisse feruntur. Sed ut verum fatetur, neque Magi,
 neque Moses, neque Christus ipse divinitative
 nomen inquam, invidendae Fide, quae praedicantur,
 miraculis, memere, Cum illi nulla inquam ediderit,
 nisi conficta et in jampostum cogitata, hinc ad famam
 et gloriam consequendam, hinc ad Religionem stabilendam,
 vel Confirmandam, ut in praecedentibus jam
 declaravimus. et ejusmodi quidem miracula, Commenta
 esse, admodum verisimile est. Nam si possibilia essent,
 vel a Natura, vel Dei praescripto, fide, quam olim,
 magis fieri deberent; secundum opinionem Tarasii
 Damasceni in Concilio Niceno Secundo allatam; qui
 quarentibus, quamobrem miracula non amplius ab
 imaginibus ederentur, respondit vult, Miracula non
 Credentibus dari, sed illis, qui in incredulitate versantur.
 At nullum unquam saeculum fuisse Avolitor, Non
 quidem saecula ipsa persecutionum, incredulitatis et fidei
 contritione insigniora, hoc ipso saeculo quo vivimus.
 quod si Christus ut ferunt, Deus esset, et tantum

De Religione (P. 5.) Christiana 557

generis humani amor illum teneret, idcirco sine
gloria sua, et hominum saluti Consulens, ex Virgine
nascere tur, miracula rursus ederet, flagella patiretur, et
infame Crucis supplicium demum experiretur, et quocumque
tempore incredulitate crederetur, Christum eadem, semper
faceret. Quod enim olim factum est, fieri iterum
potest, et apud Deum omnia possible sunt. Quod si
Nascendi, vivendi, moriendi que necessitate videretur
pro Deo esse, si Crucis pondus humeros gravius premis,
si flagellorum ictus divi laceratione nimis sensit
corpore sensibile laniant, si denique cuncta passionis
instrumenta, nisi cum immensi dolore fieri ^{non} possunt,
in ipse Christus factus est, cum dixit, Si fieri
potest transeat a me calix Iste, quid vellet, cum
Dux esse dicitur, aliam sequatur mirabiliorem etiam,
et magis Thyendam vitam, quam olim? nascaturque,
vivat et moriatur, non quem admodum alii homines
inter temporum intervalla, et secundum Communis
naturae ordinem, sed subito et injuste, quem admodum
creavit Mundum, maxima theologorum parte fabel,
si illi Tyrannorum saevitia perire necesse est, et
flagellis laniari, sanguinemque effundere, cum sit
omnipotens, nonne contra dolorem, quem tantopere
reformidabat olim, Corpore magis quibusdam
Auribus Communium, Carnificum crudelitati
delacerandum praebere. Quod cum non faciat, et
avisibile in illius divinitatem nullum ^{est} atque videtur

Tractatus

esse. et consequenter in vacula quae esse non figuntur,
 sicut et Cetera aliarum Religionum Commenta. In
 Ethnica Religione, ejusmodi Divinitatis a lim Sapientia
 fingebantur. sed nulla unquam Divinitati Christi
 similis extitit, quam ea quae apud Aegyptios de Dione
 Axi fingebantur. Item, ut re fert Dionysius Metastasi,
 non Esit sed Divinitus et caelesti igne Conceptus,
 diesque natiuitatis illius genti maxime festus erat. si
 passio et mors eadem isti Deo contigit, Bos Deus
 Aegyptiorum equiparari omnino potest Christo
 Christianorum Deo.

lib. 1. cap. 9.

2
 Hist. Eccl. lib. 6.
 6. cap. 10.

Ex ista in Christo Divinitate fictione, multi temporibus
 etque doctissimi et clarissimi viri Christianos omnes
 contempserunt, et maxime Sordanius, ut Lucianus
 testatur, adhaerent, inquit ille, ineptis Iudaicarum
 Scripturarum, in quibus cum absoluto vel explanato
 nulla rei, ad quadam narrationes incongruas,
 inconuenientisque consistunt, quae non tam explanatio
 sunt in his quae obscura sunt, quam laudem plausumque
 distentibus conferunt. nam ea quae Moses a gestis et
 simpliciter sermone conscripsit, diuinitus lauitas atque
 figuris et aenigmatibus oborta confonant, iugentibusque
 repleta mysticis inflati mentis ac humidi, obliuato
 in semet ipsis ratione humana iudicio, Sacramenta
 putant, in quibus similitudo et a gestis Scripserunt
 explicare non valent. hujus autem abfunda expositionis
 finem processit a viro, qui totius Eudemonis auctorem habere

De Religione S. Christiana 559

virtus est: Origenes sic est, Equus iugende gloria —
inter eorum magistros habetur. sic fuit auditor Ammonii
magni inter Philosophorum nominis viri, cuius vestigiis
plane in haec Origenes, quantum quidem ad eruditionem
pertinet: quantum vero ad recte vite lineam, et sanam
propositam spectat, doctri contrarium stat ab illo.

Ammonius quippe cum Christianus fuisset a parvulo
et ex Christianis parentibus genitus, postquam ad
viam sapiendi ventum est, continuo ad legitimum vitam
et Contulit Cursum. Origenes in contrario, cum
esse Saganus, et Gentilibus id est Graecorum studio
erudiret, ad vitam Religionis barbarum declinavit, quo
se Conferre omne illud praestatum ingenium

Philosophicis litteris excolitum viduit atque Corruptis,
tam vitam quidem tanquam Christianam et iustam
agere: doctrinae vero et eruditionis praefulgidum lumen
ineptis et fabulosis narrationibus occupavit: et
omnia a Sapienibus doctribus Secreta, quaecumque
et mystica apud Graecos habentur, assumens, vitam
barbaro et superstitionibus Iudaicis coaptavit, ac
Philosophorum gloriam ad dogmata extrema et peregrina
Convertit.

Lucianus quoque de Christianis non — ^{h, vita pingu.}
indulgentius loquitur; Postquam, inquit ille, Christiani a
nobis deservunt, Constante Deo Graecorum abnegant,
solum Cruci fixum illum Insuperbum adorant,
secundum illius leges vivendi rationem Instituit, quod
si quis investigator aut alioqui homo virtuosus eos accessit

Tractatus

lucui admodum valentur. Efficitur, quippe qui hominum
 didicimus simpliciter, callide queat abuti. tantum abest
 ut lucianus hic pro Deo Christum habeat, qui illum
 Hypostorem appellat. Cui comenit quod Campanillus notat
 adversus Christum dicit, nempe per Magiam miracula
 fecisse, & aliquare vidisse librum Christi de Magia ad
 Petrum & Paulum, ut Augustinus testatur; & ex condito
 fuisse miraculum cum Lazaro & aliis, & in Aegypto
 didicisse Scintillam quando au fugit, & ab Astrologis
 genua mortis sua & adorationem: id circo ad mortem
 libenter pervenisse, ac invocasse ut cadaver de sepulchro
 subriperetur post mortem, nec Veres cuiquam comparasse,
 Nam resuscitatur comparasset in platea publica ut
 plures animas lucui faceret, et fidem fortius plantaret,
 et Pharisaeos aliosque ejus Calumniatores confutaret. In
 dicitur factior, Turcas, plurimos etiam Christianos, Evangelii
 historiam et apostolorum negare, falsitatem ei inesse
 autumare, at tempore diuturnitate fidem nactas esse,
 quoniam in quadam Civitate pichi Apostoli flagellati
 olim juvenis sum, cum hoc libro, Pro falsitate. his
 adde quod ea quae sunt fidei Christianae fundamenta
 proccipua, addita & supposita dicuntur, ut supra jam
 retulimus de ijs quae ad Christi Deitatem pertinent,
 et Novum Testamentum, ut notat Dodinus, qualiterunque
 aut cujuscunque sit, nemo potest affirmare, in eorum
 locis & tam multa detracta, addita, subjecta, commutata
 videmus, ut lectionum Varietate habeat plusquam trecentas,
 nec tantum Literarum

Inquis. libro
 9. cap. 13.

lib. 9. de abd.
 no. lib. 10.

De Religione C. 5. Christiana 561

ne tantum litteris aut Syllabis, aut dictionibus, sed
etiam periodis, et integris capitulis additis, mutatis, detractis.
Argumento ut quod Epiphanius scribit Marcionis Joannem
discipuli exemplo, præterea quæ jam supra dicta sunt, duo
etiam prima Lucae capita de fuisse, in quibus tamen ea
continentur quæ nunquam ab aliis prodita fuere: scilicet,
Angeli Legatio ad mariam, partus Virginis Suspendis, magorum
ab orientis oris profectioes in Bethleem, et illa præcursor ad
ea loca stabulorum in quibus virgo peperisset. Fuit autem
Marcus Joannem Evangelistæ discipulus, vir in primis
Christianorum studiosissimus, quia testatur quadraginta An-
norum Christianam profecti, qui quò propius abent, ab
elementis Republicæ Christianæ, id minus a rerum
gestarum veritate potuit abentare. Sæpe totum Lucae
Evangelium, ac plane Corruptum rejicebat, ut quidem
Tertullianus scribit, et ut magis probetur duo ista Lucae capita
addita fuisse; subjungit Bodinus, non rarissimi esse
extorere Evangelistæ legationem illam Cælestem, partum
Virginium, et illas magorum duces, denique res omnino
maximè fuisse prædumicatas, cum tenuissima quæque
Comprehendantur, ac sapienter idem eadem repetant, atque
ad dyssentiriæ et homonymiæ cautiones, aliud est
argumentum duo illa prima Lucae capita scriptis adjecta
fuisse, quod huiusmodi Caput quasi totius Historiæ futuræ
prælatio sic incipit. Anno decimo quarto Imperii Tyberii
Cæsaris, Pontus dilato ductus de Judæa, et Helias vero Galiliæ
Gende, Philippo fratre Tetraschas Phœæ, et Lyssania

AAA.

562 *Tractatus*

*Abylenus Tetramtha, Sub Pontificatu Annae & Caipha
 factum est Verbum Domini ad Joannem B.E. Cap.
 Initio cum Prophetarum atque Historiarum fore
 communia; Sic enim Incipiunt Daniel, Ezechiel, Osee, —
 Michaeas, Sophonias, Zacharias, Esdras, quos imitatur et
 Lucas. — Initium hoc futurae Historiae fecerat: ut satis in
 praefatione duo priora Capita cujusvis potius esse quam
 auctoris. nec obstat quod dicitur, particulam, autem, Intro-
 huius Capite positam, si qui forte illud ad precedentia
 pertinet. Nam facilius fuit ei qui duo Capita subiecit,
 hanc inferre, quam Virgines Conceptas ac pariter repugnanti
 naturae Philosophiae persuadere. Item Balamor qui Davidici
 dicuntur, non esse a Davide Compositos Iudaei affirmant. et
 Abi David in felicitate Commentariorum enumerat decem istorum
 Balamorum auctores et de Centum quinquaginta Balamis,
 fandi plures octodecim a Davide Compositi feruntur. —
 quam plurima etiam loca in Sacrae Scripturae in aliam
 Sententiam impedit de torto videmus, V. G. illud, *Om-*
niem terram exiit sonus eorum, quod
 Apostolice tributum est, Cum tamen de Caelis ac Sydenibus
 illud agatur. Melchior Canus etiam testatur, multos esse
 in Sacra Scriptura Libros quos quidam inter Canonicos non
 esse recipiendos olim Contendebant, Baruch, videlicet, Tobiam,
 Sapientiam, Ecclesiasticum, machabaeorum libros, ex Vetere
 Testamento. Et novus, quae stis eadem fuit de Aristotela Pauli
 ad Galatas, de Epistola Jacobi, de Secunda Petri, duabusque
 posterioribus Joannis, de Epistola Iuda, et de libro Apocalypsi.*

*Lib. 2° de locis
 Regol. cap. 5°*

De Religione C. 5. Christiana 563

Sunt enim Theologi et fuerunt atque in his quidem et
Nobiles viri, longeque principes: et quidam Seniores
docti et graves, qui multis magnisque rationibus adducti
negarint eos libere oportere in Canonica Computari. —
Dicitur Evangeliorum scriptores, Inquit Bodinus, tota
tam multis a se, isti disident, ut in finitum itea
persequi; At quod verum sit, plura uno esse non potest:
Cetera igitur falsa sunt; Sic enim Augustinus, Si
scriptura, Inquit, non continet in se possibilem veritatem,
et aliquo sui parte, falsa reperitur, non est in ea fides ut
ei credatur: sed propter falsitatem una sui parte corruptam,
tota suspecta habetur. Quin etiam in rebus ac rationibus
hominum inter homines detrahendis, tabulae quae una sui parte
falsam continent, omnino rejiciuntur. At quoniam Evangeliorum
aut novarum tabularum tanta est potentia Canonica, quanta
existimatur vulgo esse, cum vitiamur Impiatoris qui transfigura
Comparatur, nullum magis ad refutandum Christianorum argumentum
haberes, quam quod doceret libere eorum plenior esse ΤΩΝ
ΑΥΤΕΞΕΙΜΕΝΩΝ. quam reprehensionem in effugerent
Christiani Decretum Evangelistarum quatuor tantum probare,
Ceteros omnes repudiare. Nam ex eo libro qui inscribitur
Orthographia, et ex ceteris Origenis, Epiphani, Hieronimi,
Ambrosii auctoritate colligimus, quindecim Evangeliorum
scriptores, scilicet Evangelium secundum Marcum, secundum
Matthaeum, secundum Bartholomaeum,
secundum Lucam, secundum Thomam, secundum Petrum,
secundum Joannem, secundum Mattheum, secundum Corneium,

agnosce scriptura?
h. lib. com. 6. 6. 6.

Tractatus

564

apud Epiphani-
cont. Heretoli.

Secundum Hebraeos, secundum Aegyptios, secundum
Naxaricos, secundum omnes Apostolos, Prim' actus Sancti
Audeat. Si in Evangelia vera illa habeantur, cum omnes
s' auctoritate, praevis Ciceronem et Basilidem relatos videamus
a Christianis, si mendaces et impietatis Coniuncti, ut vulgo dicitur,
Cur pro diis coluntur? Si veraces ac sancti, cur eorum Scripta
ut falsa rejiciuntur?

Atque haec sunt quae de Christo ejusque Religione fides
dicuntur, ut ostendatur haec non esse ab aliis diis factam, et eodem
quo Catholici fundamenta, fabulis videlicet, et arti-
politica, ad Commodum & Utilitatem publicam Confictis.
Nunc autem aliqua insuper illius suppositiones, id est fides
Auctorem examinamus.

hanc. in
cap. 11.

Lix Christiana, Inquit Campanella, super omnes leges
difficultate patitur, propterea quod sublimiora et incredibilia
Mysteria loquitur, et quidem impossibilia. Neque Judaei et
Turcae obstinati contra Christianam permanent. Omnes leges
Deum unum simplicissimum, aeternum, infinitum et mundi
rectorem facile persuasere, quod autem hoc si unus et binus
mendacium reputatur ab Hebraeis et Graecis,
Nondumque a Mahometo tanquam impossibile, et contra hoc
dogma esse mistum esse dicit, Etque Philo sophi multum
applaudunt. Hoc autem sibi persuadere et tres patrones in uno
eodemque Deo adorare, vel unum hunc quem Deum in
tribus personis, praevis quod domino impossibile est. ut in
precedenti huc declaravimus, non sine magna suppositione.
Timent fortasse Christiani, quod sicut ac Ethnicis, ne diis

De Religione C. 5. Christiana

Indigeant. et quia plures diuinitate colere illis Religio est, amittere adorare non dubitant. Sic, ab Idololatriâ non magno iure differunt. quid enim est Idololatria, nisi plurimum Deorum Cultus? Quid autem est plurimum plurimum diuinarum animi, nisi Deorum pluralitas? Venim omnem Idololatriam rancie ac Caprae ea quae Christianis Improprie in Sacramento Eucharistiae. Impossibile enim existimatur Christum esse Deum, et ipsius manducari in pane, Inquit Rostatus Campanella, Vidi gentem Comedentem Deum suum, dixit quidam Maurus. et Argumenta Neronis in Gentilibus, torquere plene in Christianos; Nam in eâ famâ partem manducamus, partem facimus Deum nostrum. — Quoque Deum murescunt, et inures et Venies qui ipsum deuorant; Saepaque Vestitur in Venies, si isti Non mutant illum non panis consecratione, Libidinis est, igitur, — Aqua, Latrones fueruntur Sicutem Auicam in qua Seruatur. Ipsiunque Gummi prostrantur. ipse autem se se non diffendit, Ingo non est Deus. Num quâ fieri potest in his interier in singulis fossis partibus? ac simul sit in Caelo et in terra, et multo locis Idem Corpore numero? et quid mirabiliter, ait Boddinur, quid incredibiliter? quid a sensibus, quid denique ab omni ratione alienatur? quam quiaque verba, puta, hoc est enim corpus meum, vel, in serolis quidam Curio, in multitudine Crustulorum, nec non satis congrue loqueretur, hoc sunt enim Corpora mille. Sexcenta milia Deorum, et plura, si libitum fuerit, in totidem Crustulis momento conficere potest. Ad enim Christiani Theologi

Idem

2
lib. 6. de abd.
2. 7. lib. cura.

Tractatus

multae populae persuaserunt, ut dubitari possit, Num
 posteriora credenda sit ab hominibus. Sacrificia
 Ἰνδοῦ Θεῶν, ut Basilium loquitur, id est populum
 Deorum, momento ut fieri persuaderi potuisse. —
 Multo minus credent futuri se potuisse, haec in ba publicis
 litteris mandari potuisse, quae a sacrificiis Tractantur
 qui Creatur ~~esse~~, Creatur ~~non~~ sicuti nos, idque facere
 solvantur, creduntque firmiter, quasi ea sit sacerdotis
 potestas, ut ex ^{haec} materia quae auti, Deus non erit, Deum
 efficere possit. Haec tamen ab omnibus adoratur, siue
 Christus sit, siue hostia, siue figura, siue, quod venias
 est, panis Aliginus; nec tantum adoratur summa orum
 veneratione, ac facibus ardentibus, sed etiam pro Deo
 viventi ac spiranti; manibus ac dentibus lacentur, —
 Consecratur, devoratur, ut in hominis Carnem ac dulcram
 Convertatur. Sic enim Christum, quem Deum et hominem
 praedicant, unum et idem fieri cum assumendi solvantur,
 Ceteri qui haec in bonum monstra fieri nequeunt, Christum
 ab accipientis ore in Calum transire putant; ab improbia
 ne accipi quidem; tametsi de eare gravis in controversia
 inter eos. Auerrois valde novum sibi videri dicebat, quod
 Christiani tota millia Deorum, quae momento se jactarent
 Creare, pietatis specie avidissime degluterent. Mox
 enim rituum Conflatum in pulverem Confusum, et
 in Aquam infusum, cultoribus, in Cithumetram, potandum
 propinamur. et nullum en crudelitatis et odii argumentum
 majus, quam hostium Carnibus vesci, et Christiani

De Religione C. 5. Christianã 567

Deum suum venerantur et colunt, quemadmodum
Antropophagi in hostia sua saciant. Quia etiam isto
Deo videntur, ut in hostia sua saciant, sequerentur.

Quidam enim pane Eucharistico Consecrato et Venenato
hostia sua necaverunt, ut referunt Zoroaster, et
Carnem ac Sanguinem, ut putant, Christi, qui omnium salvator
et servator est, Innocentem aliquando perire. Guillelmus
Episcopus Eboracensis Sanguinem Christi toxico infecto:
et Henricus Septimus Angliæ Rex, ejusdem Dei Carne,
pane Veneno infecto, Antimicorum fraude, nec aduſanti
Christo, cecidit. Sic Christus fugisse Scelenis, quasi
Minister, et saltem, quasi consecratum extiterit, cum ipse
venenum ferret, atque in sua viscera diffunderet.

Magna equidem Superstitio est, pro Deo, tanti Sceleris
Ministram habere, vel talem Deum, qui fideles suos
a veneno vindicare non potest.

Veniam id Superstitutionis
et insania ventum est, ut in Lodovici Aquitanici rege,

Cum Mithra Eucharistiam servaturus esset, et Deum
illum filiginem decessisset, et Continuo a Christi

fidelibus in sanctore relatur est, quia sanctum hunc bonum
Comederat; Nota et divulgata et similis illa Superstitio

sancti cultelli, quo Judaeus quidam Davidae hostiam
pocussit dicitur. Ille enim cultellus adhuc hodie

servatur, et quasi sanctissima reliquia colitur; Quia
etiam fabulantur hostiam istam sanguine profusam

hodie adhuc sanctissime quoque et servari, et omnibus,
quasi recens esset, sanguinem ostendi, et fugas-
cer

By Apolog. pro
Herodoto. cap. 39.

idem ibid.

tanquam non Conficti, miraculi, dies festus institutus
 est in honorem venerandi illius, sanctique Culti.
 Mirum sane quomodo etiam non religiose colunt cultos
 Sceleratorum Regum Introspectores, qui illum Dei
 p[ro]curatorem tantâ religione venerantur. Nam si
 p[ro]p[ri]o Scelere instrumentum illud in honore habetur,
 quanto equidem minus Scelus est, honore tanto majore
 dignum est instrumentum quo p[ro]ficitur, ac p[ro]p[ri]o.
 Minus Scelus esse videtur Regem occidere, quam
 Deum p[ro]curatorem. Verum, ne tam execrabile nefas in
 questionem hic cadat, fatendum uno verbo est, cum
 nullum his Sceleribus detrahatur, nullum
 etiam Sceliterum Crimen esse videtur, quam consecrare
 funesta illa instrumenta quibus talia p[ro]ficiuntur:
 et non solum demens ac stulta in superstitio, sed
 etiam abominabilis, illa venerari. gladii quidem
 Regum occisores igne absumuntur, et utique ad
 cinerem ipsorum penitus extinguuntur: Cultus vero
 p[ro]curatorum Dei, honoribus diuinitate colitur atque adoratur.
 quid ridiculum et absurdum? quid superstitiosum?
 si ligima diuinitas in causa est, quâ plures
 christianorum tam stulti decipiuntur, adeo ut
 Cardinalis quidam, cum ad Missam, fugate diuinitate
 fabricam, dicere solitus esset, eamus ad Communem
 errorem. et me fidentes, nihil quicquam vobis melius
 dici potest quam credere ea omnia quae circa
 Eucharistiam, quam Christi Corpore esse putant, credenda

De Religione C. 5. Christiania 569

proponuntur. Nam magnâ profecto fide opus est ad id ut Credatur, Primo transmutari panem in Corpus: vitum in sanguinem Christi. 2.º id, licet quotidie fiat, Christum tamen non augmentari. 3.º manducatum in dies non minui, 4.º sacramento in plures partes diviso, integrum Christum in singulis etiam minimis particulis permanere. 5.º ab homine malo non manducatum non contingi. 6.º sumentibus, malis mortem: bonis, vitam æternam conferre. 7.º manducatum in Cælum capi, 8.º manducatum, non in manducantem, ut aliud cibus, sed manducantem in ipsum converti. 9.º in tantâ exigua & modica parte aut vini formâ immensem incomprehensibilemque Deum ac hominem Christum comprehendere. 10.º Unum atque idem Corpus Christi uno momento multis in locis, multis ab hominibus, & sub diversa specie percipi, 11.º mutata substantiâ panis in Verum Christi Cænum, Vini in sanguinem verum, naturam tamen accidentis panis & Vini permanere, non Carnis aut sanguinis assumere. 12.º Digne manducantibus utilitate duodecim maximæ, quæ in scripturis enumerantur, subministrare.

Inflammat, memorat, nutrit, roborat, auget.

hostia spem, purgat, reficit, vitam dat & vitæ,

Confirmat fidem, minuit, fovendique recitat.

Ultimo tam vivit quam de functis, pro quibus a Sacerdotibus specialim in sacri precii effectus, utro modo salus futurum et utile esse, Eucharistiam propheta Communionem dicit. Sic Ultimus

Tractatus

In medium adducit Sacrificam purgatorii Supplicationem,
 qua bene vivit, non de functis, ut putant, proficere semper
 fuit. ut quæstum enim tantummodo introducta sit, et ad
 Amplificandam sacerdotum auctoritatem, Romanorumque
 Pontificum potentiam, quibus non satis est in viros dominari,
 nisi etiam, (ne quis illorum imperium effugere possit) In
 mortuorum dominentur. Nam Cum apud eos qui Animas
 purgatoriam sibi persuadent, iacetum sit, quem
 Locum obtineant ij qui vitam functi sunt, non difficile
 est illis imponere, constanter affirmando de functorum
 Animarum Pontificis potestati semper esse subditas, et
 indulgentiarum vires, quasi legibus quibusdam gubernari
 atque regi. Ad hoc inter Infernum et paradisi hinc
 loca excogitatur atque Constituta est, in quo regis et ducis
 In morte, illos purgando, fuerunt Sacre dicitur, uti
 prostratus orationibus, rogationibus, et missis ad id
 accommodatis, miseris illis, libentibus: que tamen
 profusa solum pecunia obtinentur. Secundum figuram
 feneratorie purgatorie institutionem, In libro Machabeorum
 apocrypho, vel potius Supposito, sacra collatione duodecim
 millia drachmas argenti misit Hierosolymam offerri
 pro peccatis mortuorum sacrificium, que verba
 facundiorum omnium, et ditiorum auri fodinam appellari
 debent, ex his enim pimentis Theopropius proficiunt,
 immensa Sacerdotum millia aluntur ditibusque
 sed Credulorum martyria evacuatur. Tullia
 indulgentiarum. Satura, a Bonifacio Octavo excogitata,

De Religione C. 5. Christianâ 571

et ad animarum Purgatorii Incolae extensa, potissima
sunt auri extrahendi instrumenta, Missae item, altaris
privilegia, et alia pro defunctis nugamenta, omnino
finis rei inserviant. At, Prae omnia sacerdotum Lucra
appropria, et solidorum Superstitione proditor habentia, non
facile est, quod Excullatur quidam affirmabat multisque
persuadebat, Animas, videlicet defunctorum in vehementem
irum affundi, Cum audiunt tintinnum argenti quod pro
defunctis claugitur. Ideoque omnes fideles hortatur
ut cultandi et videndi locum miseris illis animabus
pecuniarum pro eis dando, praebent. Bodinus, in hinc
Purgatorii ignibus legatorum atque donationum vim
immensam, quasi in causâ non tantum iniquissimâ, ut
Narcissus loquuntur, sed etiam finali, consistere dicit;
ut, scilicet, sacrificia militarium annuaria fiant pro
salute animae lictoris, et in hoc genere Civitas Reliqua
bona Episcopatum, nempe, Conventuum, abbatiarum,
Prioratuum, et beneficiorum omnium tam minorum,
quam majorum redditus atque proventus, pro defunctorum
animabus fundata atque instituta fuerit; et quomodi
Lauagiones de purgatorio opinione manant, sine
qua jejuniis fame omne sacerdotum genus funditur
periret, venum, ait idem Bodinus, etiam si demonstratione
perspicua planum esset post hanc vitam dignam vitam
improborum Ultracivitate flammis, non propterea tamen
sequeretur sacrificia mortuis profutura; diuinaque decreta
id vult, qui enim Inquit Ambrosius non accepit hinc

Index Sac. Hist.
cap. 23.

lib. 6. d. abdit.
et. subl. avca.

lib. 3. bonumort.

Practitude

Veniam peccatorum, illis non erit; non enim autem ei
 qui ad vitium extremum noluit pervenire. ¹ *Item* experiamur,
 quando *Imo* excessum fuerit, nec penitentiam relinquitur ullus,
 nec satisfactioni locus; sic vitium aut amittitur, aut retinetur;
² *Item* Augustinus, Non fuit vitium sed quisque habitus est
 quod in ea Conquisivit; nunc misericordia, postea iudicium
 Tempore erit. *Item* Hieronymus, Cum ante Tribunal
³ Christi venieris, nec Tobis, nec David, pro te rogare
 poterunt. *Item* Chrysostomus, Simul ac detesterrimam
⁴ sine non est in Nobis sicut penitentia aut diluere
 peccata nostra. *Item* qui in presenti vita peccata non
 eluit, nullam postea Consolationem habiturus est, atque
⁵ eo pertinet Salomonis dictum de Arbore Caduceâ, qua
 in quo cecideris loco, siue ad Aquilonem, siue ad Austrium,
 illis perpetuo residebis. Hanc autem de Durgatorio
 fabulam nullus in scripturâ sanctâ locum astruit;
⁶ praeterquam caput duodecimum secundi libri Machabaeorum.
 Quos libros non modo Hebraei, sed etiam omnes
 veterum Christianorum Theologi inter apocrypha
 rejiciunt, ut testatur D. Hieronymus: et Sanctissimae
⁷ etiam Laodicensis Synodi decreta repudiantur, quid
 enim absurdius, quam querere et affirmare, votivi
 rogationibusque elui peccata illius qui fortasse ejusmodi
 pietatem non probat, nec peccatorum etiam ipse, si
 remiserit, penitentibus? ad peccatorum remissionem
 Consequendam, propria, non aliena, opus est
 penitentia: Aequum enim videtur illum peccati poenam
 pati, qui suorum

1
Concl. Divin. h.

2
ad Maadon. Ep.
57^a

3
Homel. 10^a i. i. s. v. a. n. t.

4
Concl. 2^a de La. p. a.

5
ad Gal. 1^a cap. 2°
Hom. 4^a

6
Lect. 4°

7
Dicitur ad libros
Salom.

De Religione C. 5. Christianâ

573

pati, qui fugit voluptatum exortum est, nec debet Deo
satis fieri pro mortuo, precibus, quas vivens contempsit.

Graviter, hoc mali exempli est, peccatorum veniam

postulandi. His qui Sceleribus, dum viverent, inquinati sunt.

Nec Blato quidquam permittitur aut capitalibus hominum

quasi persuaderi posse. Scilicet, nam quò quisque Sceleribus

exhilarat; quò majores opes furtis ac rapinis pupillorum

et viduarum congestit, eò Confidentius alienis precibus

ac sacrificiis flagitiorum suorum divinitatem dilui putabit.

Quamobrem et Indulgentiæ et Indulgentiæ et Sacrificia

rogationes que pro defunctis animabus, non solum

quia nihil sunt profuturæ, sed ob Consequentiam,

quasi permittenda amovendi debent, et penitus extirpandi.

Prævidendum que Solidum illud Clementis Sati Pontificis

Maximi decretum, qui Mandat angelis ut in Cælum

transportent eos qui ad Indulgentiæ consequendam Romanam

Profecti Moriantur, quibus idè plenam omnium peccatorum

Condonationem Concedit. Prævidendi sunt etiam omnes illi

Patres Sanctissimi, qui angelicè imperare dicuntur ut

a Burgatorum ignibus liberent animas eorum pro

quibus oblatione et Sacrificia fiunt, in quo esse

Considerandum et suspicandum an Angeli Pontificis

potestati, Sacerdotumque Jurisdictioni sint subditi; et an

illi obtemperent, statim atque isti imperent, absurda

profecto et de ejusmodi potestate opinio, quasi Sacerdotibus

in Angelorum Turæ esse possit, qui nequidem in

ominibus ab Ecclesiâ Romanâ Separatos velle habere

B. B. B.

Tractatus

possint, et ad eam reducere. abunda igitur etiam —
 planè est, et ridicula Durgatori, plus quàm Ambræ
 fabula, et ab hominibus non Sagarthiofve, talia
 semper existimata: Unde Cardinalis Nichelæus
 per Toram Interrogatus quod missarum Sacrificiorum
 opus esset ad animam purgatoris ignibus solvendam,
 sacri respondit, hoc opus esse, quot vivide Globæ
 ad furnum incendendum. alius etiam vir quidam
 Notarius, videns Pontificem Romanum Clementem 7um
 in Castello Sancti Angeli obsessum cum quibusdam
 Cardinalibus illi amicitiam dixit, se olim
 credidisse Pontificem Romanum animas Durgatorio
 solvendi potestatem habere, at id amplius sibi non
 posse persuadere, cum videret illum ab obsidione
 se ipsum liberare non posse, et Itaque quidam
 Venetis legato pontificis Lepidi dixit, quod optime
 sibi Pontifex Romanus consulisset, si dixisset
 se ex inferno, non ex Durgatorio, defunctorum
 animas liberare. Duo enim in questione de Durgatorio
 probanda convenire, Primum, esse Durgatorium:
 Secundum, ex Durgatorio animas extrahendi
 potestatem Pontificem habere. At omnibus Nam,
 Inferno esse, sibi videtur certissime, hoc solum fuit
 probandum, Nempe, Animas solvendi potestatem
 illum habere.

Non tantum Remissio peccatorum Mortuæ concessas
 Superstitio existimatur: Verum etiam illa, quæ videtur

De Religione C. S. Christianâ 575

ipſiſſimè Condonatur. Nichil crecabilius ſibi videtur
aut Bodinus quam Sacerdotum Eccleſiæ Romanæ
veniam ſcelerum ſibi derogare, aut confuſionibus
peccata ignoscere, Cum id uni Deo æternò pro ſua
Majeſtate conueniat. Auguſtiores ſe fore putant,
ſi in ſua diuina Majeſtatis nulli creatura
communicabilia inuolarent; ſed in Indulgentiâ
vinorum omnium in finitum auri vim conuiderunt,
propenerunt. Videmus enim illorū ignoscere, non
tantum admiſſa ſclera, ſed etiam admiſcenda; Cum
legibus diuinis ac humanis non sine ſurgenti Moxe,
ſolum Imperitos: nec leuium delictorum, ſed robuſtiſſimum
impietatum veniam laxiſſime ſolutâ pecuniâ largiuntur.
Unde venarum Indulgentiarum mundinationes
pontificiæ, quæ paulatim in finitum accipiunt incrementa,
in interdum mille annorum veniam largiuntur, et ut
glude haberent quod condonarem pontificiæ Romanæ,
in audita peccata multa ſtatuerunt, quæ in vltima
quidem ſunt peccati: quia per legem peccatum eſt,
in hominum peccata in in finitum multiplicauerunt,
in infinita leges atque decreta addiderunt, quibus hoc
auctoritate et ſubditore eſſe voluere; et Anathematis
fulmine percuisse illos omnes, (ſtolidos videlicet
ſuperſtitioſos) qui eis obſperare noluerunt. Sic
decem peccata capitalia a Moſe præmiſſa, a
Chriſto deinde enunciata, innumera etia
addiderunt, innumera legibus atque præceptis;

lib. 6. supra
citato.

quamvis scriptum sit, legem Dei esse perfectam,
 neque quidem ei addi aut detrahi debui. Imo quaedam
 ab ipso Christo non existimata peccata, ipsi pro
 Capitalibus peccatis habent; V. G. prohibitos cibos
 edere, Cum omnia esse munda scriptum sit, Num
 Dies festos violare, Cum Sabbathum ipsum Christus
 Apostolis violare permisit; quod tam religiostrime
 a Iudaeis observabatur. ex illorum etiam decretis
 est superstitiosa illa & ridicula peccatorum distinctio
 in Capitalia & Venialia, quae innocentes et
 justiores semper tremere cogit: & optimas quascumque
 Credulae Conscientiae, paenarum immensarum
 formidine afflictae atque suspensae tenet, Cum pro
 venialium peccatorum admissione, illas purgatori-
 bus, aquae ac inferni panis pro Capitalibus
 flagitiis, destinari dicunt. verum haec omnia conficta
 peccata ad indulgentiarum, et pleniorum remissionum,
 sacerdotumque auctoritatem, Lucis Causa, stabilendum
 valere, quis solens non animadvertit? Destinant
 igitur nimis Creduli (expauescere), vel etiam hi qui
 Religionum fabulose adhaerent; nullum enim est
 peccatum, secundum Sacrorum librorum praescripta,
 quam aliter facere quod sibi quisque fieri non vult.
 hoc solum Moyses et Christus praecipuerunt, et
 in eo legem omnium consistere dixerunt; qui deinde
 praeter hoc statuitur, superfluum profuerit et juvenes
 huiusmodi autem peccati remissio ad solum Deum pertinet

De Religione (P. 3.) Christianâ

577

Nec tuiquam illud solvendi potest, Concedi potest, soli Deo reservatur, quasi vero, qui peccatorum remittunt, et a Deo veniam postulaverint, non possint, nisi mediante sacerdote, illam consequi? & quasi Deus, qui solo verbo, nullis adhibitis ministris, Mundum univ. sum creavisse dicitur, non possit, nisi hominulorum sacerdotum ministro, peccatorum remittere, quàm quæ aliis remittunt, inquinatorum, Ipse remittere, quod si Ministris ad id indigeret, verisimile est illum Angelis, divinis suis et nulla vitiorum labe contaminatis, ministris potius utitur, quàm hominibus, aut peccatoribus omnibus atque Reclitibus et plurimum in peccatis, aut saltem semper obnoxiosis, atque infirmitatibus curis subditis.

Ad hunc Locum Pertinet, quod de peccato Originali fabulantur; quod primo primorum parentum peccato ad posterum transfusum prædicatur: Unde omnium Scelerum atque Criminum Consecti dicimur, Innumeris Scabellis antequam nascamur, et ideo innocenti, peccatis tamen, Suspensimque infortunis damnamur; Ita ut esse, quod ab omnibus summum bonum existimatur, Infelicis multo sit ac detritior quàm non esse, quod summum malum iudicatur. Miror equidem, Cum parentes filium suum a natura semper amantissimi, illos tamen contra naturam, ad miseriam et infelicitatem liberet provocare. Solum tantum mali timor, Scilicet reddere matrem debere, et cum viro

gestant, talibus misericordiam nasciturum pondus, eade
 abortivum non faceres, quis etiam non mirabitur. id
 autem eventurum, nullus fidelium Christianorum dubitat,
 nisi salutaria aqua Baptismi ad istam perniciiosam, vel
 ut melius dicam, fictitiam labem eluendam, fuisse
 excogitata. Equum sane eme, vel qui malum firmavit,
 remedium etiam fingerent. Sed remedium et malum sunt
 equalia pondere; utrumque enim Commentum est,
 rudium hominum Credulitati, superstitioneque Notidum
 pondus habend. Superstes vero peccati Origo ejusmodi est,
 ut per locum excogitatum fuisse omnino verisimile sit.
 Quis enim ritum Continuit. Considerando infinitam
 propri hominum multitudinem credere se, ut pomum,
 a patris, ut inquit, parentibus manducatum, —
 pudicum in. Felici Theologi, ut notat Bodinud
 loco citato, animadvertit hoc Commentum nimis
 ad fabulam accedere, ad sententiam mysticam illud
 detorque rectorum existimaverunt, et dixerunt Adamum
 in eo peccavisse, non quod poma vetera deciperent,
 aut ab onore oblato gustaverit, ut vulgus quovis
 errore opinatur: Sed quia mentem ab intelligibilibus
 rerum Contemplatione abductum, cupiditatum ac
 sensuum illecebre inescavit, et obvis vastum sui, et
 mulieris appellatione sensus Corporeae; maris vero
 nomine, Intellectum significari ajunt. Et, Serpente
 verbo, voluptatum, quae quasi Serpente, Corporis latitudine
 libere, ac meatu omnes sensuum, et officia haurire.

De Religione C. S. Christiana

579

Vim tamen praecognam dentibus exire, et in
ventrem restare. Sed si Cunque peccaverit
Adamus (si modo non pro fabula peccatum hoc dictum
sit) Cur illud ad posteram innocentiam redundaret.
Quae si vitia transferantur ad posteram, virtutes
quoque transferri necesse est, ac multo magis quam vitia,
Cum in natura universa, bona male tempore fuerint
potentiora. At omnes Philosophi, aequae ac Theologi
diuturna experientia Compererunt nullas
parentum virtutes ad posteram traduci: non igitur
possunt transfundi peccata, Cum sit eadem contrarium
disciplina: ex quo sequitur nullum esse peccatum
originale. adde si peccatum nullum est nisi voluntarium.
at quidem omnes Theologi fatentur, peccatum
originale nullum esse potest, quia nulla est in nascendi
peccati voluntas. Praeterea, veluti in oreposito,
innumera beneficia consequuntur; ita ex originali peccato.
(quod nullum est) Christiani liberam hominibus bene
agendi voluntatem eripi, tum ex eo mortales omnes
suppliciorum sempiternorum obligari arbitrantur, at frustra
legem jubentur, et inania forent Divina promissa,
si legem Divinam neque non in humana potestate;
at, ne voluntatis quidem. nec Sors quid Deus voluit,
Cum dixit, quod volo bonum hoc non ago, sed quod
nolo malum id facio. Cui si assentiamur, nec bene
nec male agendi locus ullus homini relinquetur: Nec
jam praemia bonae, nec ulla peccatorum, suppliciorum constituantur

Tractatus

oportet. quis enim arguat necessario peccantem? quis. Vel minima multa. Dignum pueri. Cum scelus nisi voluntarium, imò, nisi spontaneum nullum esse possit, et quis peccat in eo ipso quod declinare nequeat. An vero peccatum ullum frangi potest nisi summis peccantem voluntati. Responsum. At, utroque Vocat Infans, qui originaliter peccati labem contrahere dicitur: nec bona expetere, nec mala declinare potest, nec effugere, ac ne prostrere quidem quae sibi natura infusa sunt. Nullum igitur in facti peccatum imputari potest, et ubi nulla in culpa, nulla debet imponi poena, quis enim laudem ac vituperationem mereatur ex iis quae a natura ipsa contraria? qui non potest committere, quam illa poena digne videatur? not quidem pueri caecorum ac muti et surdorum qui ad nati sunt, et istos non iniuret Infantulorum. Nam vero, quis pueri, non modo aut parvum, primi parentis non scelere obligari, venim etiam scelus illud tantum ac tam grave in ipso esse infantilius, ut Deum femina utrum subire, carnis humana concretionem pati, ac supplicia mortis horrida perferre necesse fuerit: ut scilicet puerum innocenti-ssimos tantum sceleris immunitati liberaret. qui tunc, cum propter innocentiam, nulla poena imponi debuit, nisi hoc profecto est quam obrem filius Dei ab aeterno genitus dicitur, et cur incredibilis ac stupenda illa Dei ipsius incarnatione fingatur, et frustra deinceps pro exanimato

De Religione C. 5. Christianâ

581

originis maculâ Supplicium postea fuisse putatur.
Ad vanissimum et inanissimum en credere, —
baptismo labem illam Originalem elui, et si vere
christus postea fuerit; Nam si sanguine Christi
labem originalem omnino abstrata eras; quid opus
en baptismo. In baptismo macula diluitur, quid
opus Christi Supplicio? ritus quoque baptisandi,
illum inanis proinde esse declarat. quare enim
lacrimare ab infante vagiente, baptisari velis, necne?
quos jam ista? dicunt Grotium et parentum fidem
æque proficere, ac si puellus ipse responderet. Sed
absurdum videtur, ut parentum fidei in infante
vagienti motu ad eluendam originis labem, quam
ab ipsa parentibus contraxisse affirmant. Imò,
absurdum en putare, si parentum baptismo et
sanguine Christi omnino exurgati fuerit eorum
suaque ipsi fidem labem illam ad posteros traducere,
si traducant, et mors Christi et baptismus nulli
sunt momenti, aut emolumenti. et, mors Christi,
non tantum peccatum originale, verum etiam alia
peccata elui arbitrantur: Sed, cum scelerum in
altisâ vitâ, pœnâ inferni puniri creduntur; et
in hac, Supplicii, legibus Constituta, plecti
videntur; et sic a vitis et mortis pœnas longi
inanis prosequi Christi mors ad scelerum
remissionem, sicut inanes baptismus ad illam,
quam dicunt, originis maculam in infanti huius abolerant.

Tractatus

Contra peccatum originale sano insuper adde
 rationem validissimam. Si peccatum actuale
 Adami non tantum peccati nocuit, quantumcumque
 pernam pertulerit, sed etiam ad omnes homines
 transfusum est; aut a Corpore in Corpore; aut ab
 animae ad animas; ab utroque ad utrumque
 transfundi oportuit. At, Corpore ipsius nullum
 peccatum contagii potest, alioqui bruta ista peccarent
 Si peccatum omne a voluntate & ratione lapsu
 proficiscatur, Summa Christianorum Theologorum
 Consensione, profecto peccatum originale in
 animae infantium non potest esse, Cum plerumque
 fit inter Christianos et alios de divinitate
 sentiant, omnium animae Deo mundissimae
 ac purissimae Creati; et Creatae eodem illabi-
 momento in Corpore Humanum. quod si Mente a
 Deo pura proficiscatur, unde labex ad infantis
 animum irrepere potest? quae ratio facit ut
 sententiarum magister ad stuporem usque indueretur
 undenam labex ille derivaret. non peccat, inquit
 qui Creat Animam: non peccant parentes qui corpus
 progenerant, Cum id universae naturae Confectum
 sit. per quae igitur remaneat iustus et innocens
 praesidia peccatum penetrare potuit? in his
 praesidiis en nullam esse peccatum originale, praeter
 Commentum efficacissimum et omnino necessarium
 ad offerendam et praestandam auct. gratiam. j. quae

De Religione C. S. Christianâ 583

de incarnatione Dei, de ejus passione atque morti,
et de Ascensione hominis Dei in Cælum, de
Trinitate, ac Cæteris Religionis Christianæ
fundamentis de natura legis et rationi (valde)
Contraria finguntur, nam hæc cuncta, in cæteris
hodiernis scriptis, sublato originali peccato, facile
diluuntur.

Ab istâ originali peccati fictione prodire quoddam
superstitionis est in Religione Christianâ, et primùm
Christi incarnationis prædicatio, ab hoc fonte manat,
nisi enim Adam peccasset decreverit, sub Christi
nomine Deus nunquam homo factus prædicaretur.
At si Dei incarnatio nulla esset, nulla quoque
Elesia Romana prope esset; neque etiam innumera
superstitionum genera, quæ ab ea ortum habent,
hominum animos occupasset, non Missæ ludibrium
soliâ plebem ad ridiculam adorationem pertraheret;
non infinitæ prope Civitas illam Ceremoniæ, nisi
potius, quam honore dignæ, excogitate fuissent; quibus
nihil ridiculius profecto et absurdius ad præsumi
posset. Nam primùm varia fragmenta quibus hoc
conficitur sacrificium, simile illud reddunt Horatianæ
Conniculæ, quæ Partis aliarum autem pelumide indunt,
magnificum sibi vestimentum paraverunt. Totus enim
missæ Contextus a diversis Pontificibus, pro Cujusq; auctoritate,
diversis etiam temporibus Constituitur esse alectione
primùm sumptu apparatu honoreque celebratur. Celestius

O Tractatus

Papa, Inveniam addidit. Thelephorus, Glorissin lachis.
 Gymnum et in hris, filariud pictaviensis Pompeius —
 Salutationis; quæ per Dominus vobiscum, in eâ ^{scriptis} fruit, et
 libro dushi hant sumpta Clemens et Anacleus introposuere.
 Gelafiusde cativa usque ad officium, ordine quo præguntur,
 ordinavit. præter sequentias quas Nicolaus, et Symbolum quod
 Damasus, et Constantiнопolitana Synodo, Anniversariis.
 officium Gregorius, apofuit. Leo Oraciones, majorem
 et minorem Canones, Gelafius, Lanceræ Beatus Petrus.
 Sacer noster, et Mathæi Evangelio, Gregorius, Martialis
 Petri discipulus, benedictionem dare Episcopos: Sacem
 minores sacerdotum, Innocentius justitiam. Regni Dei
 Regni adjuvat, Gregorius Communionem. Conclusionem
 per hi missa in, per benedicamur domino a deo gratias.
 Leo adjuvat, si quilibet de suo hoc sacrificium admitti
 voluit.

Quod si facti suat repetitum venient olim
 Grex autum plumas, monias Conicula ritum.

Porro vestitus ille cyregius et magni fuit quo celebratur
 ejusmodi sacrificium, fithronicus plane et inimicus videtur,
 alii autem aliter habent. Nam Episcopis, quondam sumus
 sunt vestis illa acce, habent sandales, amictum, album,
 talarum, Cingulam, Stulam, Magnatulum, Tunicam,
 Hyacinthinam, Dalmaticam, chirothecæ, anulum, Castulum,
 Sudariolum, Pallium, Mirram, pedum, et juxta altare in
 quo sedere Casulam, hæc omnia ex Mosarica lege
 de sumpta, et illide autem vestibus, tantum minoribus
 Sacerdotibus Communes

De Religione C. S. Christianâ 585

Sacerdoti sua Commune esse voluere, (quasi non
videm et totidem ornamentis insigniri debeat, qui eodem
charactere decoratur) amictum, Albam, Falarem, —
Cingulam, Stulam, manipulum, Castulam. h. ad ornatum,
fibulam daturus diceret, et modo Corpus iactando,
modo erigendo, modo genua flexendo, leuando; pedes, manus
totum denique Corpus variis modis agitando, Circumagendo,
et posterioribus anteriora palmatando, Vestigine eor.
Laborare Crederet, aut minime vere agere. Hac
tamen Superstitiosa menti omnes venerantur: Imo, qui
fac agunt, quasi Dei, summâ religione adorantur. ad
fac accedunt varia missarum genera, alia Submissa,
Solennes, Communes, pro viuis et pro defunctis —
innumera; Inimque beata Virgine in finitâ prope
numerauntur, hoc enim sunt hujus generis Missæ, quæ
optinet Diva nomina.

Gurgans quot segetes, quot habet Methymna racemos,
Liquore quot pisces, fronde liquuntur aues.
Quæ Cæli sunt Missæ, habet hæc hæc nomina Virgo.

Item Unius Cujusque Sancti & Sanctæ, in particulari Missa
celebratur, et omnium Sanctorum et Sanctarum in generali.
quia etiam varia sunt et innumera ~~Sodalitatum~~ missæ,
unaquæque enim Sodalitas et missam et sanctum habet
particularem. nec ulla ars est quæ Sodalitatem propriam
non habeat. plurimæ etiam alia sunt Sodalitates quibus
addicuntur et annumerantur Sancti generis homines; et
unaquæque privatas missas habet, hæc alias quam summissas
C.C.C.

Præteritæ

Cum omni Superstitionum genere.

Sed Multiplicium Superstitionum Præteritæ Sceleris ab Imaginibus et Sanctorum reliquiis præditæ, in quibus non dici poterit, inquit Agrippa, quanta Superstitione Idololatricæ penes rudem et indoctam plebem atatur, ad ista Conuenientiæ hæc Sacerdotibus, sine non paruum Pueri questum præcipientibus. qua propter Avari illi homines, non modo in lignis et lapidibus, sed etiam in mortuorum ossibus, et Sanctorum Martyrum reliquiis inatriam Avaritia sua Captantur, sua raris instrumenta ferunt, atque sepulchra Confessorum, exponunt reliquias Martyrum, vendunt illorum contactus et oscula, nomina illorum simulachra, et fœta illorum magnis pompis decorant, prædicant illos sanctos, et atollunt magnis præconibus vitam autem illorum quos tantopere laudant longissime fugiunt. Præteritæ autem Christus illorum magister et Dominus locutus videtur Cum dixit, vae vobis qui edificatis sepulchra prophetarum, sicut et illi qui occiderunt eos. Proinde Gentilium more Sanctis ipsorum officia distribuunt; et hunc Cum Neptuno Aquarum periculosa subuenire, illum Cum Ioue fulmen incutere, aut Cum Vulcano ignem, alium Messes curare Cum Cere, alium præesse Vitis Cum Baccho; et habent Muliercula hæc diuæ in quibus Cere et Lucina et venere libere putant, et quæ Cum lunone tractant placem, vel vindicem mariorum. Nam vix etiam sunt qui fura et publicæ recuperare faciunt: atque Nullum

lib. d. Vauit.
Sci. cap. 59.

De Religione C. S. Christianâ 587

morbi genuit est, quod inter diuor non habeat suum
medicam. neque vlla lix, quæ diuum aliquem Non
falsæ Patronum. Tam verò, miracula quæta prædicant.
sed fuzadotissimi et improbi sunt qui pro miraculæ
prodigiola quæque mendacia, seu poetica Nugamenta
restant in historiam, et simplicibus, oraculi loco, —
Credenda proponunt, magnisque Clamoribus iuculant;
Multissimi quoque sunt, qui his fabulæ et Somnia
fidem habent. Egyptii olim, hinc sacerdoti, multæ circa
Deorum uox ridicula et auilia facere consueuerant,
quæ ab illis Christiani desumptisse videntur. Illi
obseruabant quis mensis diesue Cuiusque decorum esset,
et quo quis die genuit, qualis virtus eras, et quam
mortem obisset. Christiani hæc omnia quoque obseruant
Peca Diuor suor, vel etiam circa ipsum Christum
Natiuitate illorum Celebriam, et in fastis reponunt,
gesta scriptis iustitiam mendant, et illorum obitu
explorant, siue Martyris, siue alio mortis genere,
his aduenient; et illis a martyrism, his Confessorium
nomina imponunt. Contemunt etiam illorum
morumum Cadauera, et adoranda, Ethnicis more, populis
proponunt. Quia etiam illor apud Deum esse
potentissimor, et eorum Intercessionibus suuari posse
plurimaque bona consequi existimant: Neque Temples,
festi dies illis dicantur, sacrificatur, et tam priuare
quam publicæ rogatione hypostitiose decernuntur.
Nihil profecto absurdius unquam a Dagonis factum est,

Tractatus

Cuiusmodi, fac diuorum ueneratione, vel potius
 adoratione. Talis fuit illa ueterum Academicorum
 Symplicis, qui non aliter ad Deorum omnium parentem
 peruenire posse uidebant, quam si gradatim ad Heroes
 prece conuenerent, ut ab Heroum mentibus ad
 Demonas, a Demoniibus ad minores Deos, ab his ad
 Deos maiorum gentium iretur, et eorum emendata
 suffragia Deorum omnium parentem ad se pellicerent,
 at quid prodesse potest hoc omnes gradus transire, &
 in fauore ipsorum accipere Deos, Cum nullus possit
 affirmare, an uota nostra audiant; aut si audiant, An
 exaudiant? an uelint, an possint? praeterea, Non
 solum Symplicis ipso more ad Deorum diuorum quos beatorum
 credimus, spirituum accedimus, sed Cuiuslibet atque
 cuiuslibet patri factore, & statui manu factore altaria et
 uota facimus Cum omni adoratione, non ueneratione
 tantum, pompa & cultu exquisitissimo, minus certe
 peccaretur si potius factore imaginum ac statuarum
 coleretur, quam ipsorum opes, qui enim non plura
 faciat Chlidiam Palladis opificem, quam Palladem ipsam
 quantum uide ex libro II, vel ex auro Constructa. Laudatur
 Pontifex Romanus quidam, quod huiusmodi libere illiusmodi
 appellauit: sed si docti non egerint imaginibus, & huiusmodi
 ad cultum ne fauore aliantur, quod Commodius fieri potest
 quam omnino deseri? ob miracula ab illis edita conseruari
 ridiculum est dicere; et eiusmodi fabulose abusi solum qui
 plebem inuidiam in, erroribus densissimis confiteri uolunt.

De Religione C. S. Christiana 589

Itaque ad Deum ipsum accedendum esse, omittit ejusmodi
fictiones, superstitiosaque diuorum invocationibus. Nam
Invocatio Religiosa soli Deo debetur, *Invocantes, inquit et
orantes. Num Invocabitis me et Vivetis.* Epiphanius
Cum sua aetate protervus Christiana plebe animos ad
Dionysii Marea cultum properaret, ac potissimum
Collyridianorum, orationis accuratam in istos Mucos in: si-
enim, inquit ille, Angelos Colere prohibemus, quanto magis
Mariam, Annam filiam; Titianum Imperator Augustum
nihil gravius Christianis objure, quam quod Martyres pro
Dijis Adorarent, ac divinitate propofita spe martirium
ardenter exoptarent, et in Dierum Albo inscriberentur; quo-
quidem curano Cum nullam multiplicanda Religionis majore
habere reperiisset, Christianorum Cedes ac supplicia repressit.
dicunt diuos ab illis non adorari; sed Cum ad illos aperto
Capiti, flexis genibus, junctis manibus, iuxta dum Prætoris
Extremis, et Cælum lachrymantibus oculis, et distortis
jumentibus, adire Conspicimus, quis adorationem illud non
appellavit. ad Deum quidem non aliter accedere
Consequimur; et idem habitus eandem mentem significare
videtur.

Præter ejusmodi circa diuorum Cadavera, superstitiosam
adorationem, et illorum invocationem, alia etiam solent
hære Superstitio circa ea que ad diuos istos, dum vivunt,
pertinere, que Reliquiæ quoque Christiani appellant, et
pari adorationis Cultu illas profequuntur: vestitus nempe,
supplicatoria, et alia id generis. Sic in quodam Sancti

Practura

Jmeonis Conventu D. Josephi Crispae, virtutum famâ,
 et magnâ veneratione Celebres fuere. ejusdem libellae
 in aquisgranâ civitate Germaniâ, cum subactâ B.
 Mariae virginis assensu dantur, omnesque hæc reliquiae
 religiosissime venerari solebant. multae in locis quorundam
 Sanctorum lanceae, et vasa histacca, summo cum honore
 simantur. In clareuallensi D. Bernardi Conventu, quaedam
 adhuc hodie ejus lectuli exunt liquae reliquiae carie ferre
 totæ cretae, quae viatoribus cum religione quaedam
 ostenduntur, quia etiam umbram Corporis illius videre
 Creduli sibi persuadent. in quodam lapideo laqueo ubi
 mortuae positae fuerat; et ibi impressam ejus Corporis
 umbram fabulantur cucullati istius Conventus Fratres.
 Multae aliae ejusmodi sunt reliquiae inepti Assensu,
 nec excepta fuit Cauda Abini quo Christus olim peccator
 fuit, quae generat, tanquam pia et sancta reliquia, quondam
 ostendebatur, colebaturque. Janum quoque, fugiisse Abini
 pabulum quod in præcepto Christi, terra ejus Coniici
 suppositum fuit, in duorum numerum accipitur esse, ex
 eoque reliquia facta in sanctissima. nomine etiam eo ventum
 est dementia, et lapideae quibus D. Stephanus obrutus
 perisse dicitur, pro sanctae reliquiae haberentur, religiosique
 in augustanorum Conventu arelatibus ostendebantur, et
 et in aliâ Tectosagum Civitate, atque in floruntia. Quae
 quoque Sagitta, quibus D. Sebastianus transfusus fuerat,
 semabantur religiose ostendebantur, una, et detinet,
 Sicaniis in Augustanorum Conventu: alia in aliâ

De Religione S. Christianâ

591

Provincia Civitatis, Item, Sanguis Christi; ejusdemque
lactryma. Item lac B. Mariæ Virginis; fasciola quæ
et panniculi, quibus Christum involubat. Capilli ejusdem
Virginis Mariæ, parum etiam abest, quæ struere eorum in
reliquiarum numerum reputatur. Inter omnes Reliquiarum
curiositate præsentatioræ, imò imprudentissimæ excogitatione,
omnium infrenatissimæ sed legidissimæ fuit temeritas
ille Sacerdos, qui a Bethleem habitum, sive spiritum
Christi; a ex monti Sinai, Mosæ Cornua attulisse
mentiebatur. Cumque illud nimis evidens ac manifestum
mendacium ei exponeretur, nihil aliud respondere
sollebat, quàm se nocte quoque Prædere lac, quod B.
Virginis esse dicebatur, illius veritate, nisi etiam
ei crederetur cum dicebat se habitum Christi, et
Cornua Mosæ habere. ex quo Reliquiarum impostura
satis declamabatur. Vocatur aliarum Reliquiarum
Confictarum mentionem facis, ut ostendat illas omnes
a Circulatoribus circulatoribus, Sacerdotibusque hypophitæ
esse. Inducis Tigris forum quendam jactantem a Mithra
num è spiritibus sanctis dignæ insignem et incompositum.
Item, Capillorum Sempiterni illius qui D. Francisco dicitur
apparuisse. Item, unam è Castore verbi sacri. Item
vestimenta sanctæ fidei catholice. Item, radiæ stellas quæ
Magis in Christi natiuitate, a oriente apparuit. Item,
quædam unam sudoris qui manavit è vultu D.
Michaelis Angeli cum Diabolum vicit. Item, unam
è dentibus Sanctæ Crucis, et aliquantulum è timine

Nov. 10^a

Campana uniuersae ex his quae in Salomonis templo erant. Item
 Gaucitis Angeli plumas quae attulisse fingebat, et illarum in
 capsula sua habere in quarum locum cum suppositis fuissent
 a quibusdam irrorationibus, Carbones, Astutus ille Ducellatus dicitur
 pro Carbonibus quibus D. Laurentius exustae furas, plebi
 adorandos praebuit. Ad id non omnittendum videtur, quod
 sepius uenit, ut, videlicet, in illa reliquiarum congruae
 aliquis sanctus multa habere Capita, et caetera membra
 multiplicia uisus sit, eaque uariis in locis adorari, et
 magna earum postulentium contributione pro uisite huius. Sic
 factum est, cum unus non possit habere plus uno in
 quotibet membris, ut, dum alii ueram et certam figuram
 reliquiam haberent, aliter alicuius facti praeu fuisse
 suspensi, uel fortassis etiam bruti cuiusdam reliquias
 faburim. Accidia etiam ferocissime, ut diuorum ossibus fatis,
 et uelutasti abstinentis, et in puluerem genitura uisus, sed
 lucrum inde quaeritum quoque pedibus, alia in locum eorum
 sufficerentur de bruti alicuius caduere, aut alicuiusdam improbi
 patibulo affixi, petita atque auulta: ut Genoa olim
 Contigit, lactum enim quod S. Antonii esse credebatur,
 Papi manibus tandem fuisse conuersum est. Quod autem in
 his Cadauerum uisus et reliquias rite hocque dignissimum
 uidetur, non solum illarum adoratio est; uerum etiam auri
 et argenti copia fere immensa, quae in illorum ornatum
 impenditur atque elongitur. In thesauris reliquiarum construendis
 et in oblationibus quae in illarum uenerationem factae
 sunt, quotidieque fiunt, plus auri atque argenti praefunditur

De Religione C. 5 Christianâ

593

quam in cæteris humanis attribuit. Ob id vero tantum,
fæc ex cogitata sunt Commenta; et profecto auctoritate
vite diu membra putrida vilescerent, fœdæ Scævæ ac-
tiones Panis esse, nisi agrestium et credulorum
fœditatem instanti destructione, sacerdotum Quæritæ
duplex infamirent; et sublata utilitate, quæ horum
reliquiarum causa est, tollentur reliquæ, quæ ejusmodi
causa sunt. Hæc est impietatis. Et hæc est de
Christianorum institutionibus, quas omnes nequidem
attingere possibile est, nisi multorum voluminum
complexu, quæ dicta sunt sufficere videretur, ad
dicendum hujusce religionis rationem, quæ non
pro fitio diuersa ab aliis est, et ad eundem finem illam
spectare mani festum est, scilicet, ad regni cupiditatem,
et dominationem libidinem. Non in christo quidem, ejus
auctore, ambitionem istam fuisse dicimus; At, ab
ejus successoribus et vicariis, quæ cæcus non videt
Religionem illam ad regnandi vitam translata non
fuisse? Simplicitatem vite et integritatem christus
professus est, vicarij ejus a Domini Vestigijs aberrantes,
ambitionem, Mundi vanitatem, impia, dominatibus,
Avaritiam Civitatem, tyrannidemque tandem
occupaverunt, adeo ut in Reges ipsos et Imperatores,
Religionis ergo, et politicæ quædam rationes, quasi illis
subditæ et cæcæ, tyranni que dominantur, et christum,
propter quem potuerunt facti sunt, quasi ejusdem, illius
legum et mandatorum Regum deponentis, et suorum

privatorum decretorum onera Credulorum humeris
imponant. Sic vanam et iuanem Euangelii, tanquam
imposituram Eijusdam, per suam fictionem, futiliter esse de
Christo opinionem significat. Quod Leo Decimus Summus
Pontifex nontacuit, imo aperte declaravit, Cum ad
Cardinatum Bembium, qui sacra Euangelii auctoritate,
ad officium suum, illum adducere conabatur. Rides,
inquit, Bembe, vel necis quanta, fac de Christo fabula,
notitia bene acculuit.

De Sarracenâ, Seu mahumetanâ Religione

Hujusce Religionis fundamenta
Constructa fuisse, ex matris id est duabus precedentibus
Religionibus, Judaicâ, nimirum, et Christianâ, collectis. Quod
ut totum illius officium, quamvis aliquomodo distortum, et
ab eâ multa in rebus diversum, ad illas tamen referri debet
omnino videatur, ut non ad illarum similitudinem. Affertur
qua similitudo locum præbuit legende illi deavati ratione
de his annulis, a davo quodam filio suo distributis; quos
videlicet annulo, amicum horum inscripsit aliis, tradidit ut
filius foret esse, qui annulum haberet. quod prudens pater
pater fecit, ne alium alius præferret; quia a filio suo aqua

Siorn.
novel. 3.

De Religione C. 5.ª Mahumetana. 595

amatus, et illorum aequi amans id abique injuriâ facere
posse non arbitrabatur. Sed patre mortuo unusquisque
filium hereditatem adituam annulum in medium
proferebat, tanquam rem patris voluntatis atque
dispositionis argumentum; Cognoverunt hanc datam
mentem fuisse, et nullius hominis majori estimatione
apud illum dignum censebatur, nec voluisse alium aliam
partem in hereditate adjuvanda; quia annuli admodum similes
et aequaliter erant, ut quis veniret non discernerebatur, et
ideo venire haec penitus ignoraretur unde quæstio, inde ipsa
judicantur, et adhuc sub iudice lita est. Sic et Tribus
legibus Judicâ, Christianâ et Mahumetana, a Deo
Sane populis sine traditione, fuit secus ac Tribus
Annulis, verum eligi posse non existimo. una quaque enim
se veram esse contendit; præcepta mandataque sua a Deo
accepta aequè prædicat et obsequat; hæc quæstio hæc
nullomodo solvi potest. Ex istâ, hæc historiam, hæc fabellâ,
licet conijcere quantum inter Tres illa Religiones
communire credantur. Nullus ignorat Judicam præteritam esse,
Christianamque ex illâ Constitutam fuisse, Mahumetis
Autem ex utraque suam finxit atque construxit. Sed
Mosæ præcepta Judicæ auctorem sequentes videtur, cum
amice fuit secus ac Mosæ legibus suis vim et
auctoritatem præbuit. Breve, divinum se esse missum
prædicabat, Judicæ et Christianæ prophetam, in eam
legem quæ rigida nimis et levis illi, in hoc
præceptorum promulgatione impenderet, miraculis, in super

missionem suam non firmavit, at quemadmodum
motem astutum & regnandi artem puritum fuisse
demonstravimus; Masumetum etiam, eius
Emulatorem fandi dissimilem fuisse ostendimus, ex
legum et gestorum suorum narratione.

lib. 2. cap. 4.

¶ *S*, ut re fere Proimus, pater Ethnice Religionis
cultore, & matre Ismaelita nata traditur, illi ditatore
puerum, amligumque affingere, dum hoc, dum illa,
suam utriusque legem ingerit. Regitur utroque fandi imbutus
cultu, Neutrum adhibere recepit; quia homo callosus
atque Vafus ingenio Inter Christiana prelati artem
diutissime versatus, suam legem & duabus legibus
Commendat. Felices alicui impie agere, qui
Christum natum & Virgine proficiantur, quando id
propheta, vni precepta sanctitati, Divinoque afflato
spiritu, futurum Ceciderunt, expridendumque multo
ante praxidittem. Contra, Christianos stulti credere
Iesum Dei amicitissimum natumque & Virgine opprobria
et cruciatum perpeti voluisse a Iudais, et tandem leges suas
edidit, cum Saracenorum animos aliamum vituperare
imbutisset; Cui, ne quandoque ab hominibus hanc laudem mutuo
fretur obiviam, abrogareque, Capitalium Inscriptions
panam, sanxitque eam in Mcherosas, si qui de
eius auctoritate detrahere, qua sanctiones palam fecit
nihil Inceri in ea legere esse, quam velut mysterium
quoddam tenere, coherere que tractari, ut, quale est
id quod ferebatur, propulso fandi Gregoriet. Periji
Monachi, Nestoriana

De Religione C. 5. Mahumetana 597

Monachi, Nestoriana, oriturus de viis, confusus a opus
in illa ferenda praecipue vixit est. fac in popularior esse,
ex omnium gentium lectis aliquid desumptis, Christum
in primis laudandum confuit, rivum fuisse affirmans
sanctum et omni virtute vastantem, eundemque signa
humanitatis fastidium ponere, adhibere Evangelica
historia, quatinus a suo non discrepat Alchorano. —
Evangelia ab Apostolorum discipulis corrupta esse dicebat,
oportuisse per Alchoranum suum emendari. et Christiani
nomini multitudini per haec blanditur, a Scepto voluit
baptisari. Unde in altum Meda dicitur. Cum
Sabellianis negare Trinitatem; Cum Manichaeis binarium
in divinitate numinum ponere; negare aequalitatem Patris
Cum Filio; Spiritum Sanctum Beatum esse Cum
Macedonio: Cum Nicolaitis multitudinem videri
probare, et veteris testamentum, tanquam id quoque
diceret multos in locis non carere vitiis, praestitit
his ambagibus incredibilem illecebram, qua vitiis facile
capitur, remissa sua genti venere et omnium
voluptatum fabrica.

Qua in omnibus, aliterum Legistorum vestigia
liquere, et imposturis fidei auctoritatem suam
stabiliret, se Deo fuisse charissimum, Arabum populis
persuadere voluit. facti tunc ideo, Mosem praecipue, et
Christum Deo dilectore, sed se esse predilectum, et apud
eque sectatorum persuasum ex Numinum Propheciarum
fuisse Centum viginti millia. Legatorum autem divinitus

in lib. de vitiis
et q. 3. 1. 1. 1.

DDD

Tractatus

Missionem gentibus predicare, trecentorum et
 quindecim. forum quinque fuisse Sclavae, Adam,
 videlicet, Seth, Esdras, Noë, Abraham. Arabie
 quoque quinque fuisse, Zush, Sclalem, Ismaelem,
 Sclaham et Mahumetum. legestamen optime
 predicavisse, tum rivibus atque potentibus tubis.
 Prophetam primam judaeorum etiam Mosem, Christum
 ultimum. dicunt praeter Prophetas caeteros missos esse
 liberos Centum quatuor, quorum quingaginta dicitur Sclah,
 Mosi testamentum. Christo Evangelium. Mahumeto Misorum.
 et jntis filios Ismael, Deum amavisse et praeelegisse
 Mahumetum. Proinde generationem ejus admirabilem
 et divinitus factam predicant. illam enim totius
 fornicationis expertam in Adam legitime processisse,
 usque ad ipsum naturalem illius egressum ab alio
 matrâ: illique nascenti Deum lucem quandam impulisse,
 qua duobus millibus annis ante formationem Adâ,
 manibus creatoris inhaerens, ipsum adoravit, sicut et
 Angeli. Jam demum ab ipso deo creanti Adam, illius
 esset inclusam, haec hram ipsum de se habet. Eandem, Iam,
 Deum, In aera, Noë castis, Amittisse. Iptam videm divinitus
 suscepisse Abraham, in Ignem propiciandum. deinde ventris
 quoque matrâe illam non interruptâ seorsus ingrediendum
 ad nascentem Mahumetum placuisse, ipsum illuminatum.
 Iva phim quoque toto illius juvenitae tempore semper auditum,
 nunquam vero visum, ei assistisse; et sui curam custodiamq.
 fabricasse. et tandem Archangelum Gabrielum ei datum esse

De Religione P. S. Mahumetana 599

esse Custodem per Vnginti novum Annos. Annorum
Autem quadraginta natum, legem ab ipso Gabriele accepisse,
quam per hiemium omnibus, paucis ejus fidelibus atque
Auditis exceptis, tacuit et abscondidit. Emensque aetate
Deciduum mensibus, a tempore quo aliqui ejus Sectatores
illum Ducem atque Principem habuerunt, a Gabriele
Angelo Hierusalim ductum, ab eodem illuc fuisse in
Coelum sublatum, unde ad terram descensum hincque
sociis ibi junctis hinc profectum Achaff, quibus legem
sua docuisse, omnibus se prophetam esse prohibentem
atque affirmantem.

Hic fabulose apud Mahumetanos pro veris existimatis,
addenda sunt ex quibus Mahometus suam insuper replevit
legem. Nam quae novae omnes Religiones fabulose esse
atque fingente, non dubitavit suam ex ejusmodi materia
construere. Itaque ad prodigiosa Mundi Creationis Instar,
quam Moscos in libro Genealogiarum finit, ipse quoque de suis
adjevit, scriptis que Deum, 1.º Creatorem Calamum, per
Cujus officium ad mundi finem ab ipsius Mundi cuncta
describerentur. 2.º Protoplastum primum Adam. 3.º Noë.
4.º Davidicum, ad Adam quidem formationem pinguis suo
Deum pulverem multicolorum collegisse, unde quaedam
hominis Individua albedine, quaedam nigredine, quaedam
colore medio; quaedam jura malitia, quaedam bonitatis, sic
Ceteris qualitatibus participant. Deum quidem Animum
faturus, sed illum, inquit Campanella, Corporeum facere
videtur; quoniam ad veridica in libro dilato ab angelice

Phisicis.
triumph. cap.
11.

quibusdam, quorum tanta est magnitudo, quod ab alio in alium oculorum unius Angeli, non potest volitare, aut pervenire in Centum millibus Annorum. Dicit etiam hoc Angelus Faber Comus, immensa, quae Composita sunt ex nive & igne simul, aliique mixturae incompotibilem, nec tamen ignem dissolvunt nivem; neque nivem extinguere ignem. Dicit etiam Manduc primum habitatum fuisse ab Angelis, & deinde condemnatum fuisse Rebellem a Deo, quoniam noluit adorare hunc, quem Deus propterea praehit illi, quia rectus Deus nomina rebus imponeret. Item duo Angeli; rebelles fuisse aequam muliere lascivam, cujus Conculitum appetebant, quae pacto se ipsam si illi par facerent nomen Dei quo volatur in Caelum, quod cum recitasset, Rebelles Angelis, deceptisque volavit in Caelum in virtute illius nominis, quam Deus videns committit in Hellam. Item peccatum Adae fuisse, quod manducavit anum ac divinum frumenti granum, & quod ex diavolo potum in minutias redactis fecit omnium plantarum semina. Item Caelus sustinet, ne cadant a Monte Caes, cujus Colores repercusso videntur Comites. Hellam ligatur esse, partem Castrensis auris, pendentibus a solis deo, & extare Caelum aliud ex adamantis, aliud ex luce, aliud Amarago; & super Caelum extare mavis, deinde aliud calorem heredes deinde montes superstitiosos: deinde alia mavis: deinde multa millia jurtualla: dicit & sub nostris hinc

De Religione (S. Makumetana 601

latere mare, et sub eo aliam septem horarum, aliam super
aliam. Deinde bouem magnum ab oriente usque in Occidentem
prostratum, qui sustinet Mundum: bouem autem sustineri ab aliis
montibus, et montem a maribus alios; et sub his piscem ab
oriente in Occidentem usque longum sustentem fac septemata,
et piscem ab aliis, alios sustineri. Ponit Davidicum post mortem ubi
manducatur et bibitur, et ubi sunt aquae dulcissimae pomaeque
multimoda, fructus variis, decantissima ac mundissima Nutriens,
Cum quibus quoties vult homo, Corne venero utitur, et
semper voluptuosius et sine Gelosypia, et edunt piscem quem
illis servavit Deus. In Examinandis peccatis et reuerentia
feminum, iudicium universalis quinquaginta annorum Millia
duratumum scilicet. Animam occidite et disrumpam olin esse, sed
illum ampliatum eam sanasse, et in Calum remissis dicit,
itaque maculae adhuc habere. Nam, in Exuperio Mundi Lunam
aequalis Luminis Cum Sole fuisse, sed alio gabrielis peruersentis
imprudens extinguitam esse, et nunc parum lucere. dicit etiam ad
licentiam habuisse a Deo subagrandi omnes mulieres, etiam
consanguineae: a virtutum in remittit tot subagrandi, quos
postem quadraginta homines, quo generaret plures prophetas.

In mehi populare ad legem huc observationem Ezyret, dicit se
esse a Deo missum in Virtuti gladii, et non miraculorum,
quoniam Abiineae non Credunt prophete miracula. Inq, Inquis
ille, id alchorano, si non vult credere me esse prophetam Dei,
Qua faram tibi uxorem, opes, et inter fidem tibi vel sub tributo
Ezyam. quod Moyses etiam exemplo fecit, qui re in
precedentibus narravimus, Inq, firmque, Incredulos et legi tuae

602 *Tractatus*

adversantem punirebat. Verum ut Mosi non Cederet
et illi se in favorem non esse ostenderet, miraculis quoque
respondeo. Virque divinum se vinum praeberet, multa, haud
secus ac Moyses, alique Levitatorum prodigia finxit. Et
Primum, Populum; Condita die, convoravit ad quendam locum,
quasi legem divinam missam in signis et prodigiis accepturum
tunc eo convoranti ad Populum, Columbarumque in vicinis
erat, ad hoc ipsum fallaciter edocuit, super Gurgulem ejus adolentem
Sicut; et in ejus ore, Tanta Morem Solitum, granis tibi reposita
comedent, quasi verba legis suggerere ei simulavit. Taurum
quoque similiter ad hoc ipsum Consuetudine edocuit, et de
manu ejus pasculum acciperet, ad Vocem ejus Coram populo,
et quasi legis nova mandata Celitus missa, qua ejus Columbarum
Alligavit, detulit. Sed et picuiae lacte et melle plenae,
quasi ipse in Carmo locis hinc lactem offoderat, quasi per
divinam revelationem ibidem offodi. Tunc, et populo velut
in signum futurae abundantiae ac fertilitatis, quam per
ejusdem legis observantiam idem populus mereri juberebat,
Ostendit. Neque quasi magnalibus et miraculis divinis
congratulantem et acclamantem eduxit; atque ad legendum,
quasi divinam regendam pertinaciter animavit. Dicitur etiam
quod aliquando audire volentem lupum, sicut ait, se ex voce
illius intelligere quod lupus ille inter alios major et princeps
omnium esset. Nam quod ipse proceperit auctori eundem, et
Natum adoravit eum. Nam, quod Cum Camel dedita uxore,
in ore asae venenum sibi apposuisset, Sagitta cuius ei locutus
fuit, dicens noli me Comedere quia Veneno infensa sum. et

De Religione. (S. Mahumelanâ) 603

ipse noluit Comedere. Condidit autem quidam de eorum
equis, et mortuus est. Nam, quod a liquando misit manum
suam in Cavernam, unde exierunt aquae de quibus iste Sacerdos,
et socii equi et pecorarius. Cum morbo sacro laboraret,
fingebat tunc Dei spiritum rapere, denique magna populi
multitudine illum sequenti, pervenit ad quendam locum ubi
putabat eras, in quem autem, cum è. Sacerdos hinc descendere
Curaerat, ibi que Conspicere populum hessie, et statim
audita in voce è putro, quasi divinitus prodians, qua
mahumetum Deo amicitissimum et charissimum predicabat,
monebat que ne aliquid aggrederetur, populumque ad sibi
Mhuandum impelleret, qua voce audita, populus attonitus
admirabatur, et Mahumeto Ancoram Constantinique fidem
pollitencia è illi humamento jurum obstinuit. Sed Mahometus
ne dolere videret, ab ipso ejusce Conscio deligerent, Russis et
populum putrum, ex quo vox Sacerdos, lapidibus cumularat,
fingebat vereri ne qui profani in eum locum qui Sacerdos
delique fuerunt eme, intraret. Hoc Sacerdos modo obitum est ille
qui tam gratum Mahumeto exhibuerat officium, Cui, crudeliter
gratia reperta est.

Et his mani festum est Mahumetum ab aliis
Legislatoribus non diversam viam secutum fuisse, et
regnandi Artim non minuo calluisse, quam Moysen, et ceteros
illi Similes, fraudesque, dolos, et Scelus eque adhibuisse,
Religionis Specie. plurimam tamen a optimam legem ad
Societate utilitatem Mahumetum hinc, non ignorare ad
Principatum Stabilendum, non solum amice et benigno

Tractatus

Sed etiam legitur civilitate et charitatis pietatisque
 opulenta legislatori opus esse. Quae Aemodius in magna
 praecipit in Aethiopia, et se potissimum ad id munus praestat,
 sicuti ad Deum honorandum et adorandum, iustitia exactores
 invenit. Quae quoque est vult, inquit Boetius, in re qui
 hominis sanguinem fuderit, morte poenā illum plecti habeat,
 in adultério deprehensus cum adultera, absque misericordia
 et sine morā lapidatur. Est etiam fornicationis sua poena
 expressa; septingentorum flagelli ictus, seu verbera, tolerare debet
 qui peccaverit fuerit, in furore et in ira qui damnum
 alicui inferunt, lex etiam Mahumeti ammaductum;
 adeo in quamvis Religio facit aliquid videatur quantum
 ad doctrinam; Vtilissima tamen et accommodatissima
 quantum ad mores. Societatisque vinculum externum, quod habet
 commune cum externa Religione.

Superstitionibus quoque, fraudibus ac caeteris, haec
 Religio non caret, tum in doctrinā tum in moribus.
 Ieiunia observant Mahumetani. Præter Iudei ac Christiani,
 et quorundam Arabum prohibitio etiam apud illos est.
 quotannis Ieiunant per mensem Antyquem, et septuaginta
 Ieiuniis, non comedunt neque bibunt quidquam, interdum
 nec etiam se mulieribus commiscunt; non solent autem
 occipere neque ad sequentem diem exoritur, Cibus, potus, ac
 venari ad libitum indulgent. Pro fine Ieiunii, a postea primum
 Arabum die Pascha celebrant in memoriam Anstis Abatis
 substitui in sacris foris, et hoc loco. Necnon quaedam in
 quibus Aethiopianum de celo Nitum avolantur, a vino,

De Religione C. S. Mahumetana 605

quoniam peccati et omnia immunditiei Seminarium sibi,
ex lege abstinere. Vasa tamen Comedere & Mustum
potare licitum est eis; abstinere se quoque a carne et
Sanguine Nullo, nec non ab omni mortuino. Diem venerunt
ab omni labore sicuti, tanto studio & religione colunt,
quanta Christiani diem dominicam, aut quanta Iudei Sabatum.
Sicut quotannis ad domum dei que in Mecca in Ara-
bia omnia debent, hinc propter professionem sue religionis,
tam annuam honorem mahumeto persolventes, eorum
Epitaphium ibi obsecratur. Quinquies in die omnes orare
debeant, faciebatur ad meridiam versare, & hoc cultum,
veretum, manus, brachia, os, aurea, nares, oculos,
capillos, ad vltimum pedes etiam decens sive lauare,
praesertim post Coitum et egestionem. *Pati* egrotaverunt,
vel in itinere fuerint, si vero aqua eis ad hoc detur,
quod tamen contingere raro aut vix potest, quod in vltima
vilitate continua balnea ad hoc habeantur; pulvere
munda & recentia hinc proficiunt. aut ablutio in hunc
pollute quacunque ablutio, loqui secum, aut seipsum
tendere, quantum possibile est, permittit neminem.
Sunt in ea Secta, multi & variis religiosis, quorum
quidam in mendicantia & solitudinibus vitam Villam
ducunt, hominum Commoditas fugiunt, quidam in
Civitatibus hospitalitatem dicuntur, peregrinos pauperes
ad hospitia recipiunt et si non habeant quo reficere
possint, ex mendicantia enim Christi vivunt; alii per
Civitates vagantur in, vtilitate quibusdam bonam atque

Semper recentem aquam portant, quam cuique
 petenti libendam vobis offerunt: pro quo pietatis officio,
 si quid optime pervigetur, accipiunt, cupiunt nihil, tantam
 Religionis ostentationem in dicere & facere, in moribus &
 gestis pro se ferre, ut non homines sed Angeli credi
 possint, ut vulgus loquitur. Quidam eorum in summum
 organum Mahumetum honorem & amorem tribuitur, & ipse
 jure dicitur, et vultum: alii oculorum ignito Calyx sibi
 obocant, postquam viderunt sepulchrum ejus, &
 Mahumetani autem omnes Circumciduntur Judaeorum
 more; filia sua Nulli, nisi Religionis suae Sectator
 collocant: neque uxores alienigenarum, nisi ejusdem Sectae,
 ducunt. devotae peregrinationes, & lege, ad quadam
 loca apud eos pro sanctis habitis, faciunt. Divitiam
 quibusdam scripturae & pecora sua Commendant, pro
 supra dictae triplicis generis Religiosorum, alii iam
 sacerdotum apud eos Secta est, quae a Communi populo
 non multum differ, non enim Elefarum aut
 Animarum Cura occupati sunt, sacramenta nulla habent,
 reliquiarum, sacrorumque vestrorum & aliorum nulla
 observatio; ad libere uxores, & alia rebus atque ac
 lascii incumbunt: nihil enim istis facere prohibetur, nihil
 illicitum, Alchoranum hinc illud sufficit, & quae ad omnium
 Cultumque Divinum pertinent. secundum autem haec tria
 Sectarum genera, quatuor etiam sunt apud eos de Animarum
 salutis opinionem. Sacerdotum, 1. Nullum nisi in lege
 Mahumeti saluum fieri posse arbitrantur. 2. quidam

Arava 1^a

Arava 2^a

De Religione C. 5. mahumetana 607

Religiosorum dicunt legem nihil proficere, sed omnium
hominum sola Dei gratia saluum fieri, a hanc blam
ad salutem esse necessariam, sine lege & sine operibus.
3° Religiosi contrahuntur in eâ sententiâ sunt, homines
videlicet absque lege & absque gratiâ, sed operibus tantum
salvæ futuræ. 4° existimant alii nunquamque hominem
in eâ lege in quâ natus atque educatur esse saluum fore.
Præterea omnes inter corpore exagitant, continuoque volant,
indolenter quasi volantur. Audaces in bello sunt, ex
eo quod in Alchorano videtur, Deum Mahumetum
alloquentem, eique pollicentem eam rem hunc esse
datum, ut viginti eorum ducentis alii præstantiores
esse debeant. a Centum sua vita vivit Nulle
aliorum superaturæ. Plurima alia sunt hujus
Religionis opinionum, falsæ ac hyperbolicæ opinionum,
quæ si adducenda essent, Alchoranum ipsum necesse
esset transcribere, hoc autem liber qui continet omnia
istius Religionis dogmata, atque præcepta, tanta in
apud Saracenos et Mahumetanos auctoritate,
ut quisquis contra aliquid diceret, absque morte interficeretur.
et dicunt, quod si quis in vita sua, mille hunc
librum legere poterit, mulierem quandam in
Savadiis habebit, eamque vocavit Savaditum. miræ
res ipsi ferunt quæ huiusmodi, à magnitudine, ad
res hyperbolicas ejus tanta sim, quantum est avus qui
apparet in nubibus. Item, fidem huius libri haberi,
summo percuravit Mahometus ipse; nam credentibus ² Apoc. 2.

Tractatus

Paradisum deliciae refectum, omneque bonum in
 aeternum: Incredulitate vero ignem gehennae, et omne
 infortunium praeparari praedicit. Hoc etiam credunt,
 quod quantiscunque quis criminibus obnoxius, si, morti-
 proximus, Deo tantum a Mahumeto credit, Saluus
 fit.

Aque haec in Mahumeti Religio, Christiano nomini
 adeo praesens, et absurda existimata, quae nihilominus
 hodie habet Sectatores, atque Credulos et devotos,
 haud secunde ac Christiano, caeteraque Religionibus,
 quin etiam, numerus hominum Mahumeto
 credentium quinquies a fortasse decies superat numerum
 eorum qui Christum profitentur, illa enim fidei
 totam Africam, maximamque Asia partem, multasque
 in Europae Regionibus occupat, Christiana vero, in
 Europae tantum viget, sed factionibus et variis
 sectarum generibus adeo divisa, ut, non unica,
 sed varis atque diversis fidei omnino videatur.
 Quamvis autem Mahumetana Religio, aliter se
 diffuset, et majorem orbis partem possideat, Non
 inde tamen Melior aut venior dici potest, cum
 ejus auctor Mahumetus illam regnandi tantum
 causa instituit, et salubris ac iudiciorum, fraudibus
 et imposturis, haud secunde ac caeteri Religionum
 institutores, legistaeque, populum animos libere
 concitauerit.

habes tandem haec

De Religione, C. 5. ¹⁰⁹

Habere tandem breuem Religionum omnium
Epitomen, in qua recensionibus illarum avaria tectyuntur
atque exponuntur. quae quamuis penitus absurda sint, et
ridicula, in omni tamen Religione tantae fide suscipiuntur
ut Nullus sit (ex indecorum scilicet et imperitorum genere)
qui ea illi tanquam Verissima non persuadeat. Docti et
Savienter Viri credere solum simulant, sed re ipsa non
Credunt, tunc ista Trudent, et Continunt, Cum id eorum
facere vultus. Si Cato ipse tam Senuer, mirabatur,
Inquit Campanella quod Sacerdotis Conari redmata
Religionis pro sacras obvis Inuicem non Cerridissent, eo
quod populum tam Deceptum apud se Viderent, Et me
fervente, si quis recedere Velit, ut ait Lucianus, quae
Militibus mortales factum in sacris, et fidei di-
in a deundis salutandisque diis: tum quas res ab illis
petant, quae vota faciant, Cujusmodi sunt quae de-
lectum, statuantque, Equidem fraud Sibi hinc quicquam
animo Curare non Confito, et vides adeo Maesto, qui si sume
se ubi independent negotij tum abundantiam tum Amantiam
at antiquam videre incipiat, opinor, illud seum expendet,
atque istos prope appellat Conueniat, an Cautus, Dicit
inimicere atque infelice, qui quidem Nunc ipsum rem
vique adeo sumitur atque abjectum existimant et in
sumantur egre obsequia, ut qui adulatione Capitur,
ac gaudeat: rursus in Thomachetur, atque Incaute
firas et negligatur, Nam vero, ipsi homines, inquit idem
Lucianus immortalitati donant somnium, ³ ³ ³

CCC

Præctatus

Suffragia Deos quoscunque Libuerit, Constituant, non
 aliâ ratione, quam Jamolxii apud Ægyptios, simili
 conditione homo existit, diuinitatem adeptus est, et Deum
 numero accipitur, fãud Scio quomodo nolite impoſuerit,
 Tanques omnia ante et quibus lapide responsa datur,
 oraculum petuntur, dummodo oleo perfusus fuerit et
 Coronam habuerit, et homine præstigiatorum abundantia,
 Cujusmodi jam præmulti sunt, qui multa impudente
 emententia duorum obolum gratiã præstigiis iucantur
 hominibus, deinde vero famæ in eorum honorem erectæ,
 ne non saluet aut venatur carcant formas illorum
 exarant, adhibito ad id vel Prætypico, vel Soliveto,
 vel Stidia. At, hi quidem fãud Scio vltimam vltim eorum
 officium representant, quæ cum faciant homines, venaque
 et Scio Erudantur ab illis, mihi quidem postulare videtur
 non qui reprehendat, sed vel Senectum potius aliquem,
 vel Democritum, quorum hoc amentiam eorum irideat, ille,
 deploret iustitiam. Cato igitur recte mirabatur quod
 sacerdotæ non viderent Los ineptiã in Religione a populo
 veneratione magnã, et Cultu Studistimo, suscepta
 videntur. Non obud Cato, et Apertum Catina, et
 ridiculam esse et absurdam Religionem distimant, Inquam
 contempit, nam Scio quæque Aristatur in quantum a
 vulgi opinionibus in hac re discrederet, cum nolent
 fuisse per bonem, perque alios Deos mortuor, fuitat
 per Catum Ægyptiorum Deam, cumque impudenter
 argueretur, respondet, et iurare per Deum Ægyptiorum

j. 1. lib. de
 Sacrif.

De Religione C. 5. 611

quoniam et furo adorant, quasi Indicae in Sus-
sana, solum esse pro Diis, Natuae, inortuosque
fomineu fabere, talenque dignitatem protius convenire
pote caribue qui vivi sunt, iugiter Campanella, nec aut. ^{1. h. cap.}
en viz. Apian, addi ille, apud revere, Religionis Lux-
tenax, Diogenes quoque in exemplum adductur, qui per ^{laus. 2. q. 1. 2.}
locum fectatombam ex pedicula faciebat: ut si deus a
Diuiti huc vaccae, a te puzore, animalcula acciperet,
non Roganti huc Aegienfi huc in Mystris initiaretur,
atque dicentibus quod apud inferos, qui iurati sunt,
Procedam. Pivindicium ex, inquit, si quidem Agetant
& Epaminondax in Ceno regunt, vilet autem quique
hincati, in bonorum iustitia erunt. sed, ^{videtur} memoramus,
& hincata Religionis irrisione. Verum in Christiana etiam,
multi reperimus qui Religionis sua non solum irrisores,
at, quod peius est, profanatores quoque ^{esse} existunt, et
maxime ij qui in ea sanimum Populo ^{adum} hincant. —
Pontifices Romano Foro, & supra Octavo Gregorio
Septimo nole adent, qui, ut, iurata Stephanum ^{In apolo. quo}
Cardinale Becone de fra, Cum ab ^{innotato cap. 17.} ~~castra~~ sacra, quam
Corpus Christi esse putant, responsum quod ab illa petret
non acciperet, hinc pibitur, eam in lignum projecit, ut
videlicet cremaretur, quando quidem loqui renuerit. Non
ape iurand, sed profanum tamen & irrisor, Nulius
Secundus, qui deus eland in tyberim Conjecit, dicent,
ad bellum eade esse iurati; & Pauli gladium arripent,
hoc vitium & potestatem esse delevant, non Mirand

Intractatus

Religionis derisor Leo decimus, qui Confessori suo
 precantur ne de peccatore timeret, cum ipse de equi-
 Calorum laude gestaret, et Christi Santorumque eius
 merita regeret atque dispensaret, pro horum respondit,
 tibi multum jus in ista rittere, quia multos et tam
 vendidisti, de Alexandro Sisto octavo Gyrgamma, similitem
 ei rorum spiritualium mundificationem exprobandam.

Vendit Alexander laues, alano, Christum,

Invenit, ille prius, vendere nunc potest.

Celso etiam in bonifacio constantino Elogium,
 Invenit ut vulpes, regnavit ut leo, mortuus est ut
 canis. illud autem quod de Paulo tertio narratur, qui
 in quadam Corporis Domini festi processione solemniter,
 sacerdotibus Eucharistiam, demore, Ceram illo gestantibus,
 cum mora fieret, impatientia et ira accusatus dicitur,
 se Christum equitatum et renunciatum, nisi confitetur
 procederet. Sic, Publius tertius adeo vacundus erat,
 ut in Conbruptum Dei Spiritum blasphemans juraret.
 Cuius Cardinale quidam e familiaribus suis illum
 aliquando admoneret, quod pro pavone sibi furto sublato
 in regementum suum raperetur, Propheta ille respondit,
 Dicit olim pro pomo Adamo maledicto, a deo tunc
 in flammatum fuisse, ut illum de omnem ejus
 posteritatem e paradiso egerit. tibi quoque Dei in hunc
 certans, licetum esse de bono pro pavone nasci, qui
 multo majoris pretii estet, venim nulla pro fano fieri
 poterit Religionis derisor, illa, quam jam de Leone decimo

De Religione C. 5. 613

in procedenti luce retulimus, Christi nempe fabulam,
Sancitatem Romanicæ multorum bonorum esse causam.
Cui addendum est, quod Fredericus secundus
Imperator Saxoniæ dicebat, in Epistola Auson. 11.,

lib. 1.º. x. sup.
polit. cap. 4.º

scilicet tres fuisse insignes imperatores, qui redemerunt
genus humanum, Moysen, Christum & Mahometum.
Et hinc omnibus licet resistere, quantum Religionem
omnes vanae ritus & janes, cum ipsi harum Ministrorum
atque Sacerdotum, eas continent atque despiciant, quibus
nil proferri concedunt, nisi in quantum rebus hinc
expedit atque utile sit. quæ propter multos Divos, &c.,
nullâ Religionis habitâ ratione, rebus hinc tantum
confulerunt Legissimos, Deoque suorum, ac Sacerdotum
eorum ministrorum fuditur eundem. In primis hinc
notandum est, quia ad regni fastigium in Mores & statum, videtur
apud populum Sacerdotum maximâ auctoritate pollescere,
adeo ut, cum eorum ritum fuerit, Regi nuntiarentur
mortem optaret; Ita enim Deorum Tubere respondit;
neque fas est immortalium voluntatem a mortali homine
contineri, cui jura & Consuetudini, a Sacerdotibus
introducitur omnes Antiquos Reges, non amicos, neque Vi
Coacti, sed ipsa vici Synthesis, sponte parantur;
ille hinc morem primus invenit; nam cum militibus
profectus in Aquatum vici hinc erat Aureum,
Sacerdotum fabricationi destinatum, fit omnibus introitus,
pro voluntate sua. Regnum hinc, utriusque
consuetudine a solita Religionis Consuetudine, si hinc prospere

Prod. Sic.
lib. 4.º. cap.
1.º

lib. 18. antiq.
cap. 4.

non dubitavit. Tyberius Cæsar non dissimili-
 ingenio, sed alia causa, ob stuprum nimirum
 paulinae illatum, postquam accuratissimâ inquisitione
 didicit illud factum fuisse sacerdotum templi Iudice
 oporâ a lenocinis, illos impostores, inquit Iosephus,
 in Crucem egit, dirutoque templo, statuas ipsius
 Deæ Iudice, quamvis Iusentem, pueri in Tyberim
 Mergi. Danielis quoque historia refert Babilonia
 Regem a sacerdotibus delusum, ob hoc, omnes eos
 interfecisse. sed nullas ejusmodi inemptis fides
 fideliores, quam Christiana, in quâ Pontificum
 atque sacerdotum veneratio soli plebecula (p)ditotique
 relinquitur. Non negaverim Pontifices Romanos
 interdum Reges adoratores habuisse. venum et
 vapulatores non defuisse. honorem a quibusdam,
 contemptum ab aliis præstitisse in partem suam, a tota
 quidem natione, tota jam Regna, Regum Romana-
 potestate, suadentibus ac jubentibus ipsis Principibus,
 præstitisse excusserunt, cum utilitas privata id
 postularet. Unde et in Religione Christianâ separati
 homines, qui sub eodem duce Christo, sub dieritio
 tamen venillie decerant. Istæ vero separationes,
 ista schismata, ob varias privatas Principum
 rationes acciderunt, qui Religionem rebus suis servare
 cogunt. unde Manifestum fit, Religionis respectum
 a prud illor non esse, nisi secundum quod illis expediat,
 atque libet. & Cum in omnibus Religionibus cunctis

De Religione P. 5. 615

Principes id. Secundo fecerunt, fatendum est
Religionem meram esse Actum politicam, et
Commentum quo forum quorundam injicitur, et a
sua legislativitate atque Principali de cogitatione
atque introductione ad illorum in officio Continentur,
ideoque Suppositiones ipsi foris, omnibusque
deusitionum exortibus fuerunt, quamvis ridicula et
absurda.

1. In tali cum rebus sine facta Religione
affugium omnino pariter, mortisque timores
et vacuum decessu linguunt, curamque solentem,
quod nunc ridicula haec ludibria quere se videmus.

Lucvel.
lib. 2.

Caput Sextum

In quo

Omnis Religio bona esse ostenditur,
Cum nulla sit quae a politica ortum
non habeat, et ab hominibus sit
instituta, non vero a Deo data, et
Vulgo pro sua sumitur.

Multi Cum animadvertentem vana esse omnia
quae contra Religiones omnes toto hoc tractatu

616 . Tractatus

delectamur, illarum proferuntur quasi inane vanasque
superstitiones sustulimus: & Epicurus primus esse
existimatur qui hominum amentiore Religionis vincula
exsoluit.

Lucrob. lib.
1.

1. Humanarum scilicet fœderum Cum vita jaceret
in hinc oppressa gravi sub Religione
quæ caput a Cæli regionibus ostendebat
horribili super aspectu mortalibus instans,
Divinum spiritus homo mortales tollere contra
En scilicet ausus, primusque obstrere fœdera:
Quem nec fama Deum, nec fulmina, nec imitantis
Murmure compressis Cælum, sed eo magis acrem
Virtutum Invictæ Animi, confringere vix avertit
Naturæ primæ postarum Claustra Pupirel.

Atque, Religionum Commenta, multam Utilitatem,
Atque publicè percipiendam, tanquam quæ tanti esset pondus
atque momenti ad plebem in officio, Deorum Actum
Continuandam, et Societate vinculum, Imperatorisque
potissimum fundamentum esse videretur, omnium Religionum
admitent nullamque non optimam esse ac liberrimam. Sicut
aliam autem aliam præstantiorem fingere, delirare est.
Quodnam enim peculiare Argumentum erit, quo melior et
et vtilior Religio dignosci possit, nullum profecto, quod sit
sile, Imaginari unquam poterit. Nam primum, Annumquam
populum, Unamquamque gentem, et Rempublicam proferunt
et sua Religione utilitatem percipere videmus: et Divi
Cajus, unquam sub gentem et Castigare, nunquam humanis
precebat ac rotis

De Religione, C. 6.

617

precebus ac votis deesse videri; neque Ethnicorum
minime propiorum Deorum hunc habuisse, quam suorum
Numinum Cultores, Deum suum, certum est, eisdem
omnium, eadem cæli ac terræ beneficentiâ, fruuntur;
eundemque maleficentiâ premiuntur: et in hoc,
Ethnici omnium Numinum cultores iam fiores non
sunt. Sed illi hoc fecerunt debellare, et viciorum
superatorum sub iugum mittere. Iudæi Septissime
ab idololatris captivi facti sunt; illi vero nunquam
istorum captivitate fecerunt. Hierosolymam, Deo Iudæorum
charissimam, Ethnici vastaverunt atque destruxerunt:
Iudæosque in partem, populum tunc Numini prædilectum
et electum, à suis sedibus peremptum expulserunt, præque
totum orbem terrarum profugos et extorres vagari
coegerunt, totis res sic inveniunt. Quia etiam Romanam
Idololatram, totius orbis imperium tenuisse videmus;
Christianam factam, et Verus Dei Cultorem, gentiliam
atque oppressam, et Idololatrarum suam atque
captivam fuisse, Constantinum habemus, qui in
recuperata libertate, Imperium non receperunt, —
præterea aliquos paucos simul; et id quidem ex
quorundam Ethnicorum imperatorum largitione, qui;
ad Christianam Converterunt Religionem illud —
concesserunt. præterea Ethnici, sicut secunde ac Verus
Numinum Cultores, a Diis suis gratiam præfectamque
votorum suorum consecutionem obtinenti auctoribus.
in omnibus rebus impetrant, quod ex uno vel altero

lll

Tractatus

In exemplo ostendere libet; Vulgata est, Inquit
 lib. 6.º cap. 9.º Diodorus Siculus de quibusdam Samothracum Dii-
 ac Mystris loquens forum Deorum presentia,
 atque in particulari mirabile prædium ipsorum
 invocantibus Numen. officii quoque essebant, forum
 Mystrorum participes, Rustiores, magis proæ, et propter
 meliores vivere. Ideoque vetusti Græci, qui præclari-
 fuisse, his Initiati sacris, fortunati in bello, bonum
 Deorum favores, extiterunt. Idem Diodorus re præ
 Motpadiam Lemnæam. hæcnam apud Chæsonesios tanto
 in honore fuisse, et adeo fuisse Religionem excoisite,
 re non jacula solum, sed extrema quoque gentis ad id
 templum proficere tantum sacris domique equigris deam
 Colentur. quod vero maximum habetur, Deo-
 rum tantum Asia, cum omnia Græcorum loca
 exilassent, solum fuisse Lemnæam templum intactum
 Reliquere. Patronei insuper singulari sapientia,
 hoc solum fuit quaquam in uno Cinchum, ut absque
 periculo Spoliari queat, immolatum fuit. fuit rei
 causam tradunt, Dea Communem in omnes
 bene ficientiam. Nam, et Agros præ solum omnes
 morborum docere, et multæ infusæ sanitatem
 deservantibus, salutem præbere, multæque præterea
 parturientia a laboribus ac vitæ discrimine fuit
 Deam liberare, præ sua fuit fuit; quo factum est,
 et, plurimorum qui salutem assecuti sunt, domi-
 re fuit templum existat, neque Custodibus, neque

De Religione C. 6. 619

Manniæ, sed Religione tutum. Quis, quæso, fide duobus exemplis rectè examinatis, Non fatetur, Ethnicos prærem a Dijs sine utilitatem atque Commoditatem Consequi, quam Unius Numiniæ cultore, a Deo suo? quid melius? quid felicitate hominibus Deicolæ accidere potest, quam quod Græci Ethnici, Deorum Numinum gratiâ, accidisse experiri habemus? Quapropter, quæ melior veniuntque hæc Religio affirmari non potest.

Tam vero Unius Numiniæ Religio ipsam Diversas dissidentisque Sectas Divisa est, ut, quæ tibi non constet, aliæ præstantior ac virior rectè dici Non possit. Judaica omnium prima Deum Unum autfore Moses prædicavit. Christiana autem in multæ a Judaicâ penitus dissidens, unius tamen Numini's præfationem et mandatorum quorundam observationem retinens, illam subvertit. Muhammedana tandem, unum etiam Deum fassa, judaicam et christianam, quamvis ex his duabus Constructa, explorat, aliasque leges, mores alios, et doctrinam omnino Diversam excogitavit atque introduxit. Sic, Dux Religionum multæ in locis tibi junicem successere, & ut clamis clamum vident, hæc quoque se se junicem contulerunt. Quædam, Cuncta Religionum hæc fundamenta ipsa sub se se junicem etiam diruunt, liberosque, quorum fide tantum Religionem quomodocumque erruaderentur, negant et Implodunt ut Notae

620
Tractatus

Id. ab. 2. 7. Bull.
arvan. 6. 6. 4.

Bodine, Christiani Auctorum, Imaclitæ Novum
Christianorum Testamentum, et Ros Evangeliorum libros, qui
Christianorum manibus hinc, et corruptor a Sectaribus,
rejecerunt, utaque Christi Evangelia interdite affirmant,
Heteri et aliorum et Evangelia repudiant. Et tunc per
Abrahamum Eletra sua auctorem eicere solent. Sed per
legem ac religionem suam sui hinc solent coluisse
affirmant, idcirco veram Eletram ipse habere:
Christianorum vero et Imaclitæ Sectarum familias
innumera tota tempore fuisse Contridit. Christianos quidem
Arianos, Nestorios, Sabellianos, Manichæos, Donatistas, Ebionitas,
Novatianos, Garpianos, sed quod Commemorem Setas Civitate
Contum Præti quas Tertullianus, plures etiam, quas Epiphanius,
Nam Nitro nascentis Eletra, Christiana, Scripserunt sunt
Diminuat. neque vero Nobilitate præparitibus Imaclitæ
graviorem habuit causam ut valentin Augustum a
pro flagitio et propter Christianorum reuocaret, quam
quod Assumabat hinc etiam amplius Setae a se junctum
dissentientia Christianos fore, quamnam igitur potest in
tantâ opinionum inter se discordantium varietate eletra
Contidit? quia etiam his quoque temporibus Solutorum
eletra Romanam; Augustana utaque; Catholici
Anabaptistas, Sunitati suppositos, Agypti Græcos,
Græcis Latinos refutauit: ac vicissim omnes ab omnibus
refelluntur. Nec minorem esse Sectarum varietatem inter
Imaclitas. Nam mortuo Muhamde Kali Loris ipse et
Sabitali filius, Prophetam se ferunt, Setae potestissimam

De Religione Q. 6. 2

621

Excitavit Muhamedistica Infensissimam: quae dicitur —
scire a discipulis suis accepit iuramenta, & serarum
sibilis, et Inimicissimam, quae Constanti inter se capitalibus
divide: sed praevaricantur Sectam, Senaginta duas
singulariter enumerari. Nam Elhesitu Abilaben multa
legibus Muhamedis abrogavit. Octogesimo post Anno
Abhari Noy novam Sectam Condidit, quae Centesimo post
Anno capitalibus Pontificum et Calipharum decore
ac Supplicis abrogata, dein de quinquagesimo post Anno
renovata: ac rursus vigesimo post Anno rejecta: Nec
aliter discordiae Sectam volumus, quam Elgaruli Theologus
Septimo libro, quasi arbitrio, Pontificum quidem Legem
Invenire, Sectatores vero, Legis Muhamedicae castigatores
appellat: neque tamen legem plebeiae fominibus sanc-
tissimam legem, sed conditam tantum, a tranquoque Sectam
Cecavit. Etiam Nanardus, a liam Noy fundus, qui omnes
omnium Religionum gratissimam esse Deo Scripsit, si, quem,
quisque Deum arbitretur, eundem Accere mentis colat.
Deore autem appellat Sydera, Caelos, Elementa. Sed —
In finibus sua ac odio futurum si omnes Inimicissimam
Sectam oratione me Complecti posse Confidam, quas tamen
Elas Janus Theologus distincto libro Septimo, in ungue
potuit, explicare videtur. in quo efficitur nec Inimicissimam,
nec Christianae Religionem Constantem, quam sequantur, —
vllam habere, multo minus Ecclesiam Constantem, in hantibus
Sectarum varietate. Tota. libro vero atque Christiani-
typhae helioide Sectarum etiam inter se Dissidentis improbant

Tractatus

etque a Communi Legioe Moysicae sensu diuisa, ut potest Amorem puriorumque vite normam profitentur, Phariseos nempe, Sadduceos, Essenos, Nazareos, Samaritanos, Herodianos, Samaritanos, qui omnes peculiarem quandam opinionem ab auctore Legis non intellectam habuerunt. Nam unaquaque Secta, quasi Religionum et Ecclesiarum Separatam atque ab aliis diuersam, habuisse videatur. idcirco neque istorum verior ac melior Religio dici potest.

De Ethnica Religione, non aliud est iudicium: neque illius potior ratio est, Curritur melior ac verior, Non enim Magis Nobis Constat, et Sectariis fuisse etiam illam habuisse cultum esse, cum ab aliis aliis Deo à Patria plane diuisa adorarent, Nam Aegyptij suae peculiarem Deo habuerunt. Graeci Nini. Romanique. quia hinc apud istos Aegyptiorum variis variis in Deorum Cultu habebantur.

Sext. Imp. lib. 2. opinionem, ita in diuisa quasi Sectae Constituerent. Nam quae in aliquibus Templis pra, eadem in aliis impia videbantur. Exempli gratia, Serapidi nemo unquam potum immolauerit; at, ferocis, et Antilapio immolatur. Quam Iudi sacros facere ne ferum: at illi quae Deorum Mater vocatur, à aliis Diis immolatur. Saturno quidam sacros facunt hominem, quod bona parte hominum impium esse censet. Idem Alexandria sacros facit fero et Igitidi Blaccam, quod a pra aliis nullius fecerit, unde Ammalitae

De Religione C. 6. 623

Summus Utroque

saep. 15.

Iude furor vulgo quod Numina Vicinorum
Odit Utrique locus, Cum deos credat habendos
Iste deos quos ipse Colit.

Ex quo manifestum est, in hac Religione dissidentem ab
alijs opinionem alios habuisse, sectasque fuisse fandi-
secunde ac in Religionibus unius Dei Cultoribus; neque, deo
fidei meliorem ac utiliorem dici posse, et pot. variis et
diversis opinionibus hinc jactantudinibus argumenta.

Eodem quod, una quaque Religio alia s. destruere
conatur; et quemadmodum unius Dei cultores libere
vivere omnibus rebus nituntur; sic Ethnicis illas destruere
conantur, capitalibusque odiis se junctum omnes Religiones
prosequuntur, dum fanum qualibet veram se esse profititur.
Quod si dicat una eorum, aliam esse mendaciam refutat, simile
statim ab unaquaque contra aliam respondetur, et tot sunt
accusata quot accusantur. In his que predicant. Eadem
autem omnia profuse docent atque profitentur, opinionumque
monstra pro vris faciunt, Deos, Idolos, Demones,
Anima immortalitatem, Inferos, Paradisum, preciosa
penasque post mortem, omnes aque Abi persuadent.
Autorem Deum, Providentiamque Universitatis re-
gulantem, profitentur illa omnia, adeoque in his Confitent,
et ab uno eodemque fonti illa manante fandi difficile se
credere. et cum ad Conprobationem dogmatum
suorum veniunt, miracula, prophetas, Martyrium,
plurimumque seculi confirmatum aut pot. omnium

D Tractatus

Religio Taciturnis se habere praedicit. ad haec Accedunt
 Cultus divinus, magnificent, Ornatus, opulentissimus, —
 variae et sumptuosae Templorum Constructiones, sacrificia
 immunda, Religiosa Carmina, vota, preces, Supplicationes,
 tam publicae quam privatae, Festi dies adeo Solennes religioseque
 observati, sacri Magistratus, & Sacerdotum omnium generis, —
 omnia denique ad Cultum divinum pertinentia, quibus omnes
 Religionis aequae fruuntur, Vtunturque, Haec quae melior, —
 quaeque si arrior, nullo modo de iudicio possit. Praeterea apud
 unam quamquam multa sunt argumenta quibus se se Cultus de
 praefert, ut Recl. Caudanus animadvertit, et Divinum,
 Dolorum Cultus, ait ille, fide videri potestimum quod praesens
 superior eiusque apud Iudaeos locum, donec eam legem delinuit,
 quod vero ad miracula attinet, neque in illis pauciora
 fuisse a Diis manifestata Auxilia, tum Oracula, —
 quam in omnibus aliis. nec Christianorum de Deo ac
 Mundi origine a se fundam esse minus, imo longe magis,
 opinionem, quam suam, quod ex Constitutione Mithras
 leges aliarum apparet adeoque earum in omni Oris
 velut veritate auctoritate. at vero, si Veterum summas
 obijciunt, partiumque mitamum Venerationem, Deorum
 multitudinem, quae etiam a suis imitatur. si, illa culpa
 Iudaeis aduersus Christianos infertur, si qua fabula
 in lege nostra continentur, omnes ad nos transferunt,
 qui legem nostram receperunt. Dei enim Augustissimum,
 nemo adeo sincere, ut nos colimus, Cujus etiam
 iudicium a Nobis est. Miracula et prodigia maiora quam

lib. 4. de cult.

De Religione C. 6. 625

vllā in lege aliā, et gentiā nobilitas. Tum illi aduersus
eam, non placuisse Deo quāquid petitis; illos in suā
Prophetarū Sāuitē, a loquacibili Sēgno fuisse genuē
eorum omnibū: illos qui a Christianis ac Mahumetanis
coluntur, a lege suā hūtor adorari: Quā Sūlā, rursus
Christianis aduersus Mahumetanū dignitas: ac rō
autem est hāc magna quā magna vtriusque vtriusque
si ex quā regnorum et Provinciarum salus pendet.
Christianis quatuor maxime iunctis fundamentis,
Prophetarum primō testimonio; deinde Christi miraculorū
authoritatē, quā tanta fuerunt ac talia, ut non sine
Mahumetanorum prodigiā comparandas. hūc ratio
a preceptis Christi pendet, quā nihil continetur a
Philosophiā morali aut naturali absonum; Nam
illius vitam imitari qui libet potest, quanta ratio,
quod paucissimi, impeditur, pauperibusque aduersus
hoc Caesares, divitesque Sacrosque Adolorum legē
Christiana promulgata sit, orbemque totum etiam
ferebat debilitata, in hūc occupavit. Mahumetani
et ipsi quinquē habent aduersus Christianos munimenta.
Primum, quod Christiani non eam, quam ipsi, in Deo,
colunt Similitudinē, filium et dant, et iptundum.
Si enim inquirunt plures Dii fuerint, inuicem iustifi-
cant, nam Regi proprium quoddam est, ut a
pluribus absque emulatione administrari non possit;
inprimis dicant Deo supremo omnium Conditori prae-
tere velle, Cui sine manibus; aut filium Cui

nullo indigeat, sique Oportet. unde ob hoc
 christiani illi tribuunt, Caelum, Inquirunt, & Confidunt,
 hincque eum fugi. Induciturque ob id Mahumetum Deum
 Conquerentem Christumque Se excusantem, quod non ipse
 sibi, sed alii sibi non volenti hoc tribuerint, alium
 fundamentum esse, & ab ipso Mahumetis, quod Christum
 Imaginem venerentur, videantur quae non Dei unius, sed
 Deorum Cultores. Succidit hinc argumentum ex eventu,
 cum hoc victoriae iam obtinuerint, ea occupaverint
 provincias, ut, Mahumetanae Leges Christianae Ratio
 parte dici possit. hein, dicunt, Deum melius sententibus
 fuisse verisimile, ut, nec cum possit hoc Senare omnino
 Auxilio, quasi audire sponte illos yadai, vita vero
 illorum atque mores mutatae vicibus, cum non
 Mahumetum, illi Christum, iustitiam videantur, legi sua
 non parvam tribuit auctoritatem; orant, Rejuvant,
 simplici vultu cultu, imò simplicissimo: abstinent a
 Coediendo, alicui, adulterio, ac improbe erga Deum,
 nefandisque blasphemis: qui bene quatuor potissime
 vultu populus Christianus parte obtinuit totus est.
 Quid si mulierum honestatem, & huiusmodi Cultum
 respiciat? Denique quod ad miracula accinet, nos recitatos,
 ipsorum praesentia habere dicunt. alii multi diebus
 cibo abstinent; alii igne vultu; furo seculantur, nullam
 dolorem pestigium praesentia ferentis; multi sunt vocem e
 pectore mittentis, qui olim Engastimus dicebantur.
 hoc autem maxime eia contingit cum oratio quadam evoceat,

De Religione C. 6. 627

atque Circum feruntur in orbem. habent et ipsi-
hinc sanctore prodigiis luenti; que, quæ clarore, sed etiam finem
ad victoriam; Vanum ad pacem; Abscissum ad conjugum
conciiliandum; Mistrichimum ad tuenda pecora; pro-
perignanti hinc Chidirellum, quem equo infidulum vario,
frum ipsius obitum factum jam ostendere. super sunt
et Copeidæque qui a Rege injuste damnantur, et in
ardentem fornacem conjectur, hinc puerorum exemplo-
quorum sacra pagina meminit, illa fuit crasis, vulgatum
et miraculum illud Minatibegi quem Amuratham vocant
Lathii, Dornorior Turcann, quo in manimo et bellivofo
Rege factus est sacerdos, Xenoblogue et sponte clausit.
Hæc sunt Argumenta que Religionem in Medium
producant et singula aliis se se pro se ferant. Cum
igitur hæc unaquaque, ratione pariter momenti atque
grandior ad se tuendam habeat. Inique ad aliam
dirigunt, acquiruntur deceptor; fundamentis que gravi-
Autoritati Confirmative, omnes imitantur; et æqualem
et ipsi utilitatem, in omnibus debent publicis, et bi-
florant, præcipue videantur, quod omnium potissimum
est, Quamam venior ac melior in omnino est decernere.
quæ propter viam a Luciano propositam, in his variis
et in his et dissentientibus Philo sophorum Sectæ,
Legendam esse in Religione, eligendam existimo. conjectura
inquit ille, in vnam hinc hinc, cuiusque Nomina
suscipiuntur, iube puenam aliquam ad vnam accedentem
extra hinc illam litteram, quæcumque primùm illi sub-

Tractatus

manum Venere; ac tandem inspecta Græculâ
 Sectam Cognoscere quam tibi esse amplectendam
 existimem. Et quidam Religionum omnium derisor, in
 illis mutandis Probrum fieri nunquamque debere
 affirmabat, & quemadmodum ille Variâ diuâque
 abhominatim iudicabat & exuebat fornicæ, eodem sensu
 iure homine manenti. Sic, aliam atque aliam de his
 Religionum modò suscipi, modò Relinqui, ut tempore
 occasio postularent, Mahumetanumque, Iudaicam,
 Christianam, Ethnicamue fieri indifferens esse; sed
 facere diuersæ Leges, tanquam fornicæ extrinsecus solùm
 apparerent, et hanc Secus ac vestire ad libitum Indui,
 vel exui absque ulla alia quam Voluntate ratione;
 neutri vero earum quidquam auctoritatis aut ponderis
 tribui. Sarcinæ quidem, ne iniuria Crimen abeat,
 super hac retinetur Attentum, et Indijudicabilem
 questionem de Religionum præcellentia relinquunt.
 Si tamen in hoc dandæ quodam fidei Oraculo est,
 Etat veteris Oraculum Apollinæ, qui consultus de
 in finitâ Religionum varietate, quænam esset optima,
 uno Verbo Respondit, Antiquissimam. Cum rursus
 ambigeretur, quænam esset omnium Antiquissima, Respondit
 optimam. At, si optima, est Antiquissima, profecto
 Religionis Ethnicæ hæc danda se prærogativa, illam omnia
 extorremur memoriam esse, in præcedentibus
 declarauimus. aliarum vero primordia adeo Nova sunt
 res aut harum vetustissimam, Iudaicam ardet, et
 plurimorum Ætatorum

De Religione C. 6. 629

plurimorum ^{seculorum} historia nobis comperit. Multum etiam
facit pro Religione Ethnica, quod omnes et
Religione illius tantum sine imitatione, et ab illa
cuncta sua opinione tum quae ad mores, tum
quae ad doctrinam pertinent, mutatae sint. Tempora
praeterita, dies festos, Imagines, ritus, caeremonias,
sepulchrorum, totam denique divini Cultus rationem, ab
Ethnica ad aliam Religionem transiisse, quid
negaverit? quin etiam caeremonia quae ipsa Religio
Christiana praecipit et praecipit, apud Americanos,
et retro antiquissimis temporibus, in usu fuisse, comperit. <sup>apud sumos
indios</sup>
habemus; Fratrum Idolorum adorationem, Daemonum
cultum in fraudis, dierum festorum observationes,
Sacerdotum potestatem et Auctoritatem, illorumque
circa divinum Cultum curam, Circumcisionem etiam,
et animae immortalitatem, quae omnia cum Catholica
Religionibus communia habent; sed loquor de quibusdam
soli Christianae peculiaribus, nimirum de Lavacro
sive Baptismo, de confessione peccatorum et
penitentia a sacerdotibus imposita, de Quadragesimalibus,
et in primis de Mortuorum
resurrectione, quae ab illis firmiter creditur. Cuius
Hispani auri cupiditate victi, mortuorum Sepulchra
refodiunt, ossa eorum dispergunt, Unde oblectantur
sibi, ne tantum celum perirent, existimant
ossa se dispersa nunquam posse resurgere. sed, quod
mirandum est, inter plures imagines et Idola quae

Tractatus

tanquam Dei ab ijs adorabantur, crucem quaedam
 etiam ad D. Andree Crucis similitudinem factam
 habebant, & signum quoddam crucis hinc inveniunt
 transiit de se de iustis crucis, Constructum; Quare
 Crucis auxilio adversus phantasmatum apparitionesq;
 nocturnas sibi praecebebant, iurisque nascentibus
 superstitiosis, illam imponebant, sibi persuadente
 Crucem hanc, vim potestatisque magnam habere, &
 haud secus ac Christiani cum se Crucis sua signo
 muniant. quod si hoc apud Americanos in usu
 fuerint, necesse profecto est multum antiquissima
 esse, & plurimis, ante legem Christianam conditam,
 saeculis, cum, videlicet, Orbis ille nondum a nostro
 erat distinctus, At, tunc temporis sola Religio
 Ethnica vigebat. Itaque & ista omnia quae
 recensimus, ab illa, ad Christianam Religionem
 traducta fuisse, admodum verisimile est. Ergo
 Religionem Ethnicam tanquam omnium antiquissimam,
 earumque genitricem, meliorem esse existimandum
 mihi videtur, si forte aliqua alia melior atque
 praestantior dicenda sit.

Cum autem nulla melior praestantiorque Religio
 dici possit, vanam, ridiculamque Superstitionem
 omnem Religionem esse nullum Sane mentis
 infirmabitur; ac solummodo valere ad Vulgi animos,
 sive ac melius Deorum Coercendos, quod ut declarat

lib. 1.º Wald. Rodinur, iudicium Octavium quoddam Navigationis
 27. lib. 1.º.

De Religione C. 6.

631

Sua historiam narrantem, in qua cum aliquando
vehementi tempestate mare concitaretur, ingensq.
periculum immineret, omnes qui in Navi erant, Dei
Auxilium invocare coeperunt, prout quinquae
Religionis sua ratio ferebat, (Sunt enim
diversae Religionis et opinionis,) atque ad preces
gemibunda oratione sese Convertunt. Florentinus
quidam Catharinam Senensem; aliis virginem
Lortanam notissimam; plerique D. Nicolaum; alii
Clementem appellare; Nonnulli lugubri voce Canere
Ave Mariae Stella; Evaei Mercatores vulgari-
sermone, he son he mas curie, Eleison he mas, —
Eli saconon Derruosta, id est, semina nos Domine, —
miserere nostri, exaudi nos precamur. Iudaei Sium
Schemas, Adonai hezerenon elion, hōnanah —
Elokenon. id est, audi Domine, miserere nostri, altissima,
semina nos Deus nostris, Ismaelites Alexandrini, —
Eiache, Nahludu, Veiache Nastinu, alla, alla, alla, —
Allalab, restulata. Venetorum quidam Sacrificare, An-
tima vitrea circulari hostiam consecratam flexura
quibus è sine extollem, et o salutaris hostia, liquit,
qua Caeli pariter Ostium De. Calaber nescio quid
clara voce erumpente, a te sol a te peccato habuimo,
il soccorso non già della creatura, ma del grand' Dio,
habbia pietate addio di noi mortali ciechi, at Hispanica
quidam miles Argenti flexura made factura, Deum
constitue Hispanorum contumeliose ne fatis excuabatur,

Tractatus

In despectu R.^a quæ nondicam, no es podesta que
 sea comparado a il diabolo, insani carmen illud
 cogitant.

flectere si nequeo Superos, Acheronta movebo.
 Ego, inquit Octavius ipse, in ora procumbens,
 veniam flagitiorum a summo Deo precatus; votum
 feci, si periculose ereptus in portum procolumna
 euaderem, diem illum annuâ festivitatis
 consecraturum. At, subjungit Octavius, omnes
 frustra precare fudite viderimus, impittate enim
 non quiescit. In quo quidem apparet, Ananem esse
 Religionem omnem, Vanasque & inutilem pecces, ac
 vota quæ Religionem præcipiunt. Verum Cum
 Legislatorum, inquit idem Bodinus, et Philoſophi
 omnes, atque adeo Solylindæ ipse Athaus, —
 Religionem rerum omnium publicam esse
 firmissimum fundamentum, ab eâque subditorum
 fidem in Principes, obedientiam erga magistratus,
 pietatem in parentes, charitatem in Singulos, —
 justitiam in omnem pendere Confitentur, aliquam
 admittendam esse existimant; cumque aliquo modo
 necessariam esse arbitrantur; quamnam autem ex
 multis eligenda sit, non præcipiunt, sed indifferens
 illud esse ajunt, Cum una quoque parem utilitatem
 rei publicæ afferat.

Quidam enim omnes promissam omnes Religionem
 in Republicâ admitti et recipi debere Contradunt, nec jumento.

De Religione C. 6.

633

Nam in tanta quas videmus Religionum multitudine,
altrum fieri posse putant, ut eorum nulla; altrum non
posse, ut plura in una sit, at Nequequam. Pontificum
omnium Religio, capitali odio inter Edicantibus,
Num tutius est, Inquirunt, omnes admittere quam de multitudine
verissima sit, includere velle. Sic, & illos qui Dæmonum
colunt, fraud scias ac eos qui Deo adorant, admittendos esse
existimant, nam Deo nihil contrarium existere posse
arbitrantur, quia etiam Dæmones admissos diuina
Majestatis obsequentiis esse affirmant. quid autem
veteris, seruum, non quidem et Dominum, sed et Domini-
fugatum reuereri? quid idem veteris hæc duo Numina, Deum,
scilicet, & Dæmonem, altrum quidem se nocet, altrum
et proci obsecrare? ob id enim Opponitur duos Pontifices
habere Inquit Pluresque, quorum alii Dii, alii
Dæmoni sacri fuerunt. nec Romani beneficiorum tantum
Deo habere sed etiam eos qui nocere poterant, iuxta
filium, Parentem, occisionem, Inuidiam Cæterosque Deo
Aurumque summam venerationem proferebantur, ut
venerent quancumque diuinitatem esse optimam, modo
fidei ei adhibeatur; Videm etiam Romani, ut Bodinus
refert, tametsi peregrinas Religiones in Republica non
facile admittent, ut, bello Veienti datum negotium adhibes
er, nequi, nisi Romani Dii, non quo alio quam patris more
colerentur; Nihilominus tamen suo quemque ritu, sua
quemque Religione privatim intra Urbem fieri facile

Sapient. Gra.

lib. 4. d. 1. p. 1.
cap. 7.

lib. 9.

patiebantur: atque etiam ipsi sacra Nidis, et Esculapii
 in Urbem suam receperunt, ac Sautheon Diis omnibus
 consecrari permisum. His simile quiddam egerunt Germanici
 Imperii Ordines: post diuturna enim bella Civilia, quae aliter
 sedari posse non videbantur, Caelementem Romanam et
 Saxoniam Religionem multâ concordia Principes haurerunt.
 Exemplo femine Gratiani imperatoris, qui in legibus in-
 sistens tripartita, cum Valentiniano minore, regno potitus,
 ab exilio revocatus omnibus, qui Religionis causa in
 exilium projecti erant, lege sancit ut utraqueque
 Religio Christiana et Pagana, licet sacra celebraret. —
 Theodosius major imperator fac etiam utriusque indulgentia;
 Invenit enim Imperio Provinciae ad omnes Arianorum plenas
 reperit, quorum opes ita exornant sub imperatoribus arrianis,
 ut non modo confirmata esset eorum disciplina concilio octo,
 quae variis temporibus variisque locis coacta fuerant, ac
 positivum Arimenei Synodo, quae sexcentorum Pontificum
 concordia huc animis ac sententiis arrianam sectam
 comprobabat: verum etiam paucorum ac protogonorum
 auctoritate locis aduersariorum punirent. Noluit imperator
 Arrianos, quos tamen Capitaliter odere, ulla supplicia
 coerceri: Ad utroque Arrianis, Inquam, et Catholicos
 Imperia concessit, et in singulis ex parte duos utroqueque
 Religionis Pontifices fabrici permisit: ac tametsi Pontificum
 Catholicorum importunitis rogationibus edicere quaedam
 aduersus Arrianos promulgari iussit, fuerit tamen
 iuxta illis quaeque esset, ut optime ad Ambrosium hinc

De Religione, Q. B. 635

demonstrant. Si vobis, Trade, inquit, Arrianis basilicam,
mei namque sunt omnes tuis, quod etiam Theodorus Rex
Langobardorum sua lege permisit. nunc etiam in
Gallia hodie cum Romana Calvinistica fides permittitur!
Turannum quidem Rex maxime hinc in veneratione
Religionem a Majoribus acceptam soli, neque Armen
peregrinare aliorum Religionem creavit, sed suo quemque
ritu vivere patitur, eos, Inquam, qui Romanam, qui Græcam,
qui Judaicam, qui Æthiopicam, qui Persicam sectam sequuntur:
et Caligontar Christianarum summam efferunt quotidianisque
langitanti bus fouet; non minore dictat quam olim Augustus
Judæor, qui tunc non modo sua benignitate fovit. Divinis
Elemosynis aperuit, verum etiam sacri proci perpetua
Hierosolymis pro sua Reipublice salute publica
expensis quotidie fieri mandavit. Idem enim vetera
populi, quod Turca ab elhari doctrina, persuasum habuerunt,
nempe, omnes omnium Religiones, que a pura menti
proficiantur, Diis immortalibus gratas esse: si que
Athena propria supplicatione rogatur juvasse, jusjurandum
legibus probaverunt. soli, ex omnibus, Judæi, peregrinor
ritu creabantur; in quo, populorum omnium Oria
in Concilio, et Antiocho locum diripiendi, et
evertendi urbem Hierosolyman præbuit. fœnem imperator
in acie familiaribus Abrahæ, Ophiam,
Sardulm, et Christum sibi ad colendum proposuit; Cum
Autem Christiani æque ac Judæi triginta illa Deorum
millia, que diuina sua jam ætate venerabatur, creaverit

capissent, et in hominum mentibus Deorum contrarium
 ingenerassent, Sacerdotum ac Magistratum ac Arbitris illorum
 suppliciter insectari ceperunt, nisi Christum ejurarent.
 Et Judæi ipsi Christianorum accusatores ac delatores
 erant, ne eadem impietati obligari viderentur, Sive
 Religionis Antiquitati fœdi, atque hinc Religionum
 innumeralibus multitud, aliis de aliorum ritibus exstantibus,
 hinc rerum publicarum quoque varia Condiçiones
 existant. Sed Theodorici Imperator, Religionis Causa
 cruciari neminem passus est, ne, vel Imperatoris species
 aliena bona dissipare, vel liberare hominum voluntate,
 qua nullius Imperatoris possunt, Constringere Velle Videretur.
 Hoc enim ad Civitatem Romanam scribens, Religionem,
 Inquit, Imperare non possumus, quod a nullo cogitur, ne
 Credat iustitia, qua quidem ratio omnium sacratissima
 esse videtur ad Applicata, qua Religionis species
 Prærogative ostendat, Impios quidem ac infregatos ritibus
 quos maxima parte potentiorum Civium existatur
 avocari a Civitate vitale in ad huncmodi Civium inter
 ipsam Amicitiam, que præcipue rerum divinarum
 Conservacione et Contentu alitur, si tamen eadem
 Religio Populorum finitimorum ac multorum Civium
 opinione probatur, non modo Applicatis vindicari non
 debet, sed etiam providendum, quoad ejus fieri poterit,
 ut si publice circa Additionem non liceat, sacra tamen
 privata facere nemo prohibeatur, a liquis factum esse,
 ut, qui alienis sacrificia iurasse ne facta esse dicuntur,

De Religione C. 6. 637

et suis carere coguntur, omnium omnino Religionis
opinionem sequant: ac sublato divini Numinis Mente,
nec legibus humanis ullum, nec virtutis locum
relinquant, sed omnia in omnes sibi licere putant, at,
quamadmodum ex omni Civitatum genere, Nullam. et
dehinc Anarchiam, in qua nemo parat, nemo imperat,
sed in summa adlenam omnium impunitate ac
licentia vivitur; sic etiam nulla pestis Civitati
gravior potest accidere, Numini's Carentia, quam
Graeci ἀθεσπιός vocant. et Superstitio quanta cumque
fuerit, homines tamen in legum ac Magistratum
metu, et in mutuae vitae officia continet. Superstitio
Autem adusque numina, omnium ex animo peccandi-
metum euellit. Adeoque Sapientissimè, Principes omnes
fecisse manifestum est, cum plurimum diudicarent,
Religionum cultum populis suis Concessere. quod
vero mirantur plerique, quare in optima Ecclesia
Christiana primordiale, tanta Sectarum ac numerum,
tanta Religionum multitudo, quantum intelligunt
et Epiphanius fuisse memorant, id est, Centum Ecclesiarum
Ac viginti, sine bellis civilibus contineri potuerit, in
Causa fuit ipsa discrepantium interesse opinionum
varietate, nihil enim periculotius est quam in duas
Contentas scindi Civitatem, sive de legibus, sive de
Religionibus, sive de rebus aliis Civis inter se
dissideant; quia Unum Anni pulverem naturam contrarium
quidem esse potest: plura rem contraria frangi non possunt.

Practicae

Itaque Cum plura inter se discrepent, medias
quoddam interjectas esse necesse est inter extremas
contrarias: Adeoque Religionum pluralitatem, sine periculo,
admirari potest. Quod, absque periculo, ex Supra dictis,
reijci non posse videtur. Quia etiam jam Constitutiones
et omnium Consensus probata Religio mutari quoque
potest manenti et enim publicanum formam. Imperia
quidem Sueconum, Scotorum, Anglorum, Danorum,
Suectionum, Germanorum, Religionis et ritus antiquos
mutaverunt, sancti Dei cuiusque publica formam: tum
non sine gravissimis calamitatibus, ac ubi hinc quoque
bonorum ac fortium virorum occasu: id Circo, facillime
Confes, si Religio immutanda sit, et nova admittenda,
sua quia divince pre ad id cogatur, sua quia expeditas
ob utilitatem, celeritate fieri debere. hoc enim modo
periculi multo minuitur, quam si Res protraheretur.
Quid quid autem eveniat, siue antiqua Religio
sanctur, siue nova admittatur, siue plures, siue una
tantum; de omnibus aequum iudicium proutque
opinionem habere debemus; neque ulla sunt
aspicienda, sed vero probanda asidentur. quia omnes
sunt optima ad Statum Communitatis, et Dei publice
quietem, confirmationemque Societatis. adde quod
superbum nimis est et arrogans, alienorum mores,
quia hoc non sequitur, aspiciant: quod Notatur
omnino damnat dicens, Ego sane nolui de legibus
alienis examinationem facere, nostris enim more et

¹
lib. 1. de sap.

²
lib. 1. de
cond. App.

De Religione C. 6. 639

propria Custodire, non aliena potius accusare,
et ne neque ridere neque blasphemare debeamus
eos qui apud alios putantur Dei, apud Nos
fugitatorum iudicium, propter ipsam appellationem. Et
Celsus, et re fr. Origines, Christianis reprobat, lib. 3° Contra
Cels.
quod de Diis suis nimis jactantur et arrogant
statuere, omnia populorum Numina Continerent.
Favores autem ceteras leges atque Consuetudines In Regalia
ludibrio habere solum esse dicere, unicuique enim
populo sua placent. Et si quid uniusque hominibus
præbeat facultatem optimas ex omnibus leges
eligendi, profecto Cunctas, unusquisque rimatur, sua
eligeret; non igitur, ait ille, credibile est alium
quam dementem, talia ludibrio habere. Siquid omnes
Religiones probanda sunt atque admittenda, cum
pax totum obid, quia nulla melior, venior, aut
pax stantior alia dici possit. Cum quia Religiones
omnes hominum sunt opera atque Commenta ad
utilitatem publicam spectantia.

Dicere autem ullam esse a Deo speciatim datam,
ridiculum et absurdum est; Cum enim illud omnes
mentiantur, quamnam ea sine impossibilitate affirmare.
deinde omnes fide suscipiuntur, proinde cum alia
ab aliis de Deo diuise sentiant, Nequeque in loca
ac sanctas iuris se discedunt Sectae diuise sunt, Non
verisimile est, illam a Deo, (quamuis vere Deus sit)
manare. Nam si hoc ita est, una, eademque esset in

Tractatus

omnibus. Nulla ab alterâ dissentiret; omnes
 in eandem sententiam summâ concensione
 concurrerent. Venim omnes, circa ea quæ ad Deum
 pertinent, inter se discrepant, ut alibi fuisse
 declaravimus. Quia etiam ipsi Christiani qui tam
 arroganter de suâ Religione statuant, gravem
 inter se de fidei Articulis habent Controversiam,
 Nam Sorbonici Theologi, ut Bodinus asserit, duodecim
 fidei Christianæ Capitulis Centum ac viginti
 subrogaverunt, & capitulis hæc Supplicia addixerunt
 eorum qui Contra sentirent, ut des quoque Judæorum
 & Christianis, Agaverunt ab utrisque, de Summâ
 Religione discrepare; graves etiam Agaverunt inter
 ipsorum controversiarum castris; nec pauciores Centum
 viginti hæreseos ab Epiphaniis et Tertulliano inter
 Christianorum Communiones. nec tantum hæreseos
 majorum gentium a se jurecõdiscedere, venim etiam
 eorum qui plura aliis sapere videntur, Damascenam,
 Inquam, a Chrysostomo, Cyprianum a Tertulliano,
 Epiphanium a Eusebio, Hieronymum a Augustino,
 Gregorium ab Hieronymo, Origenem a Catris,
 Abelardum a Bernardis, Thomam a Scoto, Gersonium
 a Durando, Albertum ab his, ac postimum
 quemque Supplicium scripta sigillatim, quibus etiam
 ipsius Magistri sententiarum hæreseos viginti quinque
 a Nationibus Sorbonicis denotari; Græcos Christianos
 a Latinis, Germanos a Romanis, Felictos & Gallos
 ab utrisque, Lutherum

lib. 6. d. 1. ab d.
 sub. 1. 1. 1.

De Religione C. 6. 641

ab Vtriusque, Lutherum & Quinglio, Calvinus
a Saneos, Buzam a Castione, in Summa, singulos
fines a singulis, & omnes ab omnibus maledicere
& lacerationibus refutari, ac tametsi Iudaei Suae
Religionis puritatem constantiam majorem hueri
videntur, Orientales tamen ab Occidentibus, Per
Siciliam discrepare. His adde quod diversa Bibliorum
quae totius Religionis Iudaeae ac Christianae
fundamenta atque Principia sunt, praeferunt expositiones,
variaeque sententiae; Literales nimirum, moraliter,
Tropologicis, Anagogicis, Typicis etiam, & naturalibus;
quos omnes clari & fausti viri, laudem suam
quisque sententiam & opinionem exposuere. Nique
omnes Interpretes tamen, Communi vocabulo, sunt
Theologi Nuncupati. ejusmodi fuisse illi supra
memorati viri, qui sanctorum Patrum nomine apud
Christianos decorantur. Qui sane, ut ait Agrippa, in
multis errant, contrariasque pugnantia Sententias
nonnunquam a se ipsis dissentiant, non Multos
fallaciantur, & separatam quandam doctrinam atque
Sapientiam, juxta suum sensum, in quo unusquisque
abundat, profitentur. Quae haec quae sola fidei creduntur,
etiam hinc syllogismis se seruire et demonstrare
posse praesumunt, atque de divinis philosophantur deploratio
que stionibus, Contunduntque prodigiosa Confidentiam, raris
nonnunquam etiam absurdissimis opinionibus: ut, cum Divinam
essentiam a relationibus alij se ipsa, alij distantias

lib. 8. Cap. 57.
Cap. 98 & 99

642 *Tractatus*

ratione distinguunt, alij infinitas, ac loquuntur, realitates,
 tanquam platonicae Ideas adstant; illas rursus alij
 negant, atque ridunt: hoc praeterea de Deo personae, hoc
 Varias Divini Numinis formas, hoc phantasmatum
 Cogitationumque suarum de Divinis Idolis fabricant,
 Christumque ipsam opinionibus suis discernunt, atque
 tam variis Sophismatum Loricis vestiunt, ac tanquam
 Circum Idolum in quamvis Voluntate figuram, suis
 absurdis Propositionibus formant atque reformant, quod
 eorum doctrina mera postea ridendi Idololatris, qui huc
 Ideo nulla fides praestari potest, quia nulla digni sunt. —
 Profecto si a Deo Religio Manasset, Theologia ejusque
 doctores, qui illam nobis persuadere conantur, certior
 quiddam haberent, neque hoc variae opinionibus,
 dogmatibusque diversis inter se discreperent.
 Praeter has in doctrinae dissensiones, in moribus etiam
 quaedam reperuntur. aliqui enim ab ipsius Religionis
 instituto discedunt, plures alii Sapere sibi videntur,
 et ad perfectionem diavto ab aliis vivere et vivendi
 genere, majore conatu viti affirmant, quia fabas quaedam
 vitae Regularis excogitati, eas proficiunt, ¹juccedentis vestis
 vestitu, et tunicis: Nudi pedes, et Gistones: rebami-
 cinos fumibae, et captivitates: raso capite, et fatui: —
 cuculla, auriculis, ac tintinnabulis tunc, moribus ac lanis
 Carnis puritatis quam Similitudo. Tales sunt hoc Secta
 Monastica, hoc Iovica Simia, hoc Cucullata monstra, haedigeni,
 funigui, vesti fri, ²rocogniti, hoc pedes, huius pedes, nudipedes,

¹ Aq. p. Noid
 cap. 62.

De Religione C. 6. 693

Atvati, Nigritæ, Gyriones, Albrichlamides, Virnicolores,
Mullipelles, Linostolij, retiarij, palliati, chlamidati,
quillati, paludati, præcincti, Brachiati, ac id genus Urusque
sunt aliorum turba Gyrionum; qui ob monstruosæ vestis
habitu sibi hodie Religiosorum nomen usurpant, et illis
divina eredi atque Committi debere putant, ac se Christi-
sociales, Apostolorumque Contubernales jactant, quorum
tamen vitæ sapere celestissima in, avaritiâ, libidine,
gula, ambitione, leventati, petulantia et omni scelerè
referta. Sed Religiosa patrocinio semper infusa, addes quod
si omnes sibi invicem semper detrahunt et committuntur
ob sepe præcellentiam horumque divinum patronorum
præstantiam atque dignitatem. Nec minor est inter
Christianos monachos de hac re contentio, quam inter
Philosophos de Secta, pro quâ unusquisque Occurrit, vel
usque ad pugnam, potest se Contendit; omnes Anticorum
perfectiorumque vitæ normam profecturæ, contumelias
in finitæ, injurias et Contumelias inter ipsos Divos,
quos Patronos habent excitant, gemuntque, Dum
alterum alteri præfere Conantur: quod absque Magnâ
ipsorum divorum injuriâ, atque Contumelia fieri non
potest. ex quo quidem a Deo Religionem, in quâ hæc
perpetrantur, non profecti manifestum est: Deinde
enim pacem et Concordiam Sectarum horum amicitia
jugiteraret, tantæque dissensiones amicitia et reciproci
affectu vinculo Compesceret, atque Contineret.
Non ipsi non ignorantur, et uniuscujusque conscientia.

Tractatus

Sibi ipsi testide est, quod Religionem Sequimur, non
 tanquam a Deo datam, sed Institutum auctoritate,
 locorum Consuetudine, usu patrio, & Educatione: —
 Christianique, vel Mahumetani, vel Iudaei dicimus, —
 quomodo Academicis, Sacerdotibus, & Senatibus, secundum
 doctrinam aut sectam generalem cui a pueris addicimur; —
 plerumque etiam inchoamur aut premiorum
 Spe, quibus continemur, vel Prohibemur, aliud vitandi
 genus, alij mores, alia legistorum auctoritate, alia
 educatione nostrae institutio, alii metus, aut spes
 alia, credulitati nostrae aequae imponerent, & animos
 nostros ad se pertraherent: ut, inde Ortum sit, —
 Religionibus nostrae adherere, & illarum opinionem
 amplecti secundum quod unusquisque natus, educatus,
 Institutus atque Prohibitus fuit. & sapientissime tandem,
 quia non audent plerique non Credere, quae Credunt
 a pueris praestata: timidi parentisque sibi a —
 parentibus habitae. Quam opinionem prout unusquisque
 a Natura in dispositum atque formatum, plus aut
 minus pertinaciter; Senes enim, pueri & mulieres
 quia imbecilliora sunt natura, sunt etiam ut
 plurimum magis ad Conservandam Religionem apti
 atque idonei; Cum enim Religionem sic loquatur sit,
 imperceptibilia, insensibilia, et insensibilia perspicere,
 et fide tantum ea comprehendere posse affirmet; non
 dubium est quin qui imbecilliora sunt natura, in
 obsequium facilius Captiuntur. Caeteri vero ii, quibus

De Religione Q. C.

645

membrana et ratio perfecta existit, ista vincula
nullo modo contineri possunt. neque enim in foveale
Dij, ac Religionis abditi, quae nobis praedicantur, &
mysteria, humana ratione percipi queunt. et quia
incomprehensibilia haec signenta sunt, ideo fide
apud esse dixerim ij qui ista commenti sunt; et
inperitiam Credulitati auctoritatem suis fabulose
dediderunt, quam ratione Comparare non poterant. Quod
si haec a Deo essent, ut praedicant, tanto humana
procul dubio bonum mysterionum Capax facta fuisset,
et omnibus hominibus aequa haud difficile persuaderentur,
quia omnium salus, qua hisce perficitur, Deo
gratissima et atque acceptissima. Praeterea si Deus
Religionis auctor existret, inconcussa stabilitate,
Animae nostrae forma permaneret, atque inquam
in Contrariis iremure quoties; quod quoties Nobis
Occidere Certum est. Nam, ad minimam gratia
populantis auram, aut alicujus blandientis spei
afflatum, melusque in animo reconditum strepitum,
imprudens et huius defectione partis nostras deterrimur,
et tanquam ex lede transfuga in aliorum castra
transimur; id est, Opiniones nova et amplectimur,
vetrum oblitiscimur, facileque Novis Religionis
altrius dogmatibus imbrui, eisque mysteriis imitari
sustinemus. de quo praecipuum fit, non a Deo sed a
nobismet ipsis, Religionem Animae nostrae perdere.
Nostra ita vivendi ratio a Religionis doctrina atque

Practica

Disciplinâ tam longe aberrant, fidem faciunt a Deo
Religionis opinionem nullo modo pendere.

Horat. ode
11^a

Quid jatacum ne fasti
Liquimus? unde manus Nunciatas
metu Decorum continuit, quibus
Sequitur Avis.

Quò modo appetitum impulsum ducit, sequimur, non
quò Religionis documenta vocant; prohibet illa
quæcumque ne facere perpetramus; a peccatis tamen
ne quidem detremur: et tanquam nihil prohibendum
sit, quod libet admittimus, eo libentius, quo impure.
Si a Deo Religio profecta est, ejus præcepta ac leges
majori respectu modo erga ipsum afficerent, Nosque
metu æterni, si non amore, continerent.

His omnibus adde, quod ex auctoritate et Legum
sua scripto, de Diis omnibus sentiant, et in omnibus
Religionibus, de hisque publicis penes leges hanc
rerum potestate sunt. Romani Religionem legibus
imperabant, ut hæc testatur, Separatis nemo habebat
Deos, neve novos: sed ne advena, nisi publice a sacris,
privatum colunt. Constructa a patribus delubra
habent. Divos et eos qui Cælesti tempore habiti, colunt,
et illos quos in Cælum mente vocaverunt. qui vero
ejusmodi leges violarent, hos non plecti a quoque ulla
remissione moderati. apud Græcos hæc sententia habetur
in eorum omnibus, qui de Diis aut aliquid, propter quod
leges statuerent, sentire viderentur. illi namque

De Religione C. 6. 647

Inquit Josephus, vel verbo olim modo, propter
illorum legem, de Diis loquentur, inevitabiliter
punirent. Socratem quia nova iuramenta iuravit,
et quoddam Damonium sibi fuisse se ferebat, seu Seno,
seu ludendo, sicuti quidam dicunt, propter hoc cicuta poalo
multa veniunt. Anaxagoram Elapontium, quia
existimantibus Atheniensibus solem esse Deum, ille,
cum ignitum esse solum Athenis, paucorum sententia
morti damnauerunt. et aduersus Diagonem Melium,
talentum decreuerunt illi qui occideret eum, quoniam
eorum mysteria deridere ferebatur. Protagorae
autem nisi cito fugisset, comprehensus occisus
fuisse, eo quod dicitur de Diis Atheniensium iurabatur
conscriptisse, et quod oportet mirari, addit Josephus, si
circa istos fide dignos latragessis dicantur, qui
neque multum tunc perducere. Eorum quaedam sacerdotum
iuris fecerunt, quoniam eam quidam accusavit propter
colere Deos. decretum autem aduersus eum qui propter
introducendum Deum, supplicium mortis iurebatur. quia
etiam Scythae cordibus humanis tantum gaudentes, et
pauculum differentiae a bestia, arbitra bantur tamen
mysteria sua esse Custodienda et Anacharsim sapentia
mirabilem apud Graecos. aduenientem. Interueniunt,
quoniam videbatur graecorum Deorum ad eum venisse
plenissime. multos etiam et apud Persas iuuenias pro ea
causa conuictis affectos? apud Iudaeos autem Moses
vel minimam legem sua particulam violari non passus

lib. 1.º. contra
App?

Tractatus

est, quia mortis poenā In fractor Statim puniretur.
 Ma humilitanorum quoque Religionem animi defendi
 atque tueri, incredulorumque morti vlecti, notum omnibus
 est. Apud Christianos idem observari videntur
 junumere Clarissimorum virorum exempla, qui
 Religionum praescriptae obsequi renitentur, fortiter firmum
 et ignes, crudeliaque supplicia passi pro ratione
 humanae causa occubere. non solum autem
 suppliciorum Religio, aduersus infactores Legum
 diuinarum, defenditur; verum etiam ejusdem inspiratum,
 Ita ut conciliorum decreta quamissimae poenae
 statuantur contra eos quos incredulorum esse comprobatum
 fuerit: Igneque damnati quidam fuerunt credere
 recusantibus, vsq; in praecedenti libro retulimus. Sic, ad
 credendum vi, si non sponte credunt, omnes ad arguntur,
 legibusque humanis tantum Religio stabilitur, quae propter
 Cum humanae ratione humanaeque legibus, Religionem
 omnia Constituantur, verique sint opera moribus
 hominum accommodata, illorum a Deo proficisci stultum
 est. Assuetudine fides quam Nobis tantopere
 Commendant atque praedicant, Cuius argumentum est,
 Religionis auctorem Deum non esse. Hac enim circa
 incomprehensibilia versatur; docetque Deum ipsum esse
 incomprehensibilem. at, si Deus incomprehensibilis
 est, quomodo fieri potest ut sit dici possit alicujus rei auctor?
 multoque minus verum incomprehensibilem, profecto
 delirat mundus in hisce incomprehensibilitatibus; & vana

De Religione C. 6. 2

649

quædam loquitur, cum dissenit aut disputat de his, quasi
comprehendantur, nihilq' absurdius exoptari potest, fide illa, quæ
figmenta incomprehensibilia comprehendit dicuntur.

Valeat igitur fides, et Ratio sola admittatur, prospiciendum enim est,
quid Stoicis, quid Epicureis, qui illam respiciunt responderi possit:
ne idem illi nobis objiciant, quod olim Nubam Imperator Galileis eas
sibi ad omnia argumenta, principia et demonstrationes, nihil aliud
in ore habuisse, quam illud, Crede, Crede.

Cum ergo a Deo Religiones non dari manifestum sit ex his quæ
revelantur, sed ab hominibus esse ortum habere, introductasque
tantum esse ob Reipublicæ utilitatem. Non dubium, ut quia vel omnes
promissæ, vel plures simul, vel illarum quamlibet adici possent,
faciendum sit, nullamque esse non optimam, modo illi vulgus approbat,
rectamque de eâ opinionem habeat. Vulgi enim opinio hujusce rei Summa
est. Naquis me dicat Religionem eligendam intrinsecus, respondere, aliquam
esse eam quæ populo magis placeat. Nam, quæ ad populum in officio
contineatur Religio utilis tantum est, sedulo dumtaxat cavere debet ne
Religionum ullam deus sinat, quæ populo acceptissima non sit. Sicut
autem omnino favore debet, et quantumcumque superstitiosam fovet, hancquam
dicitur veterum fundamentum firmisimum. Ideoque Polybius Romanorum Laudes,
et prudentiam eos fecisse autumat, quod partem eam quæ Religionum et Deorum
fuerat in Reipublicâ suâ sic confirmavit, et partem tragicè extulit, ut
nihil addere ei, inquit Lepidus, quod quidem videntur fecisse, addi ille,
Sibi causâ. Nam si sapientibus viris Reipublicam fasce Constitueres,
nihil opus sit tali inductione tibi. At, cum multitudo vana sit et varia,
præter legem perpetua, facunda ac violenta, utile fuit utrimo fore
Religionum timore, et superstitiosum velut magistra tibi boni.

lib. 1. de Republ.
p. 1. cap. 3.

Tractatus

Nam faciunt animos humilis formidine Divum
Depressoque premunt ad terram.

Ad solam hinc plebem Religionem pertinere recte affirmaverimus,
non ad Sapientiam, quibus optimus animus, pulcherrimus Dei cultus
est.

Cuncta autem in Religione fabularum concrementa, illarumque
quodsuavis, orta in opinione quam foveat de Providentiâ, et de
Anima immortalitate habere. Cum enim existimaverint Deo Debitum
humanae providere, precibus etiam eos flecti atque demulceri putaverunt;
Ita ut ob id Religionem instituerint ad impetrandam ab his bona qua
in hac vita necessaria sunt; id ad amovenda mala quae vitæ turbare
et tranquillitatem, neque inferre possunt. Sed cum nullam esse
providentiam in tractatu de Diva declaraverimus. Iterum, vanamque,
in hac re, totam divini Cultus rationem esse necesse est, quantum ad
animam immortalitatem spectat, non ad hanc, sed ad futuram vitam
omnino pertinet, quam tamen hujus vitæ praesentis causa fingere
Religio Vtilis esse dixit, videlicet, ut persuaderetur nulla scelera
esse impunita; nullaque meritis absque mercede esse, et non in hac
vita, sed in altera. Cum autem in sequenti tractatu, Animae
Immortalitatem signenturum esse declaraturi sumus, illamque naturam
hanc penitus esse mortalem, sequitur, ut hanc etiam partem Religionem
vanam atque vitiosam esse.

Lucet. lib.
1.º

Quippe etiam quam multa tibi tam fingere possunt
Somnia, quae vitæ rationem vitare possunt
fortunaque tuas omnes turbare timore?
Et meritis, Nam si certam finem esse viderent
Innumerum homines, aliquâ ratione valerent.

De Religione Q. b. P. 651

Religioni licet atque iuris observare vatium.
Nunc ratio nulla in restandi, nulla facultas,
Ratnas quoniam panax in morte finendum.
Ignoratur enim qua sit natura animas,
Nata si, an contra nascentibus infinetur,
et simul intereat nobiscum in omni dirupta,
In tenebras Orci Visas, vastaque lacunas,
An pcedes alias disimulatur infinet se,
Quapropter, cum cum primis ratione sagaci
audes anima, atque animi consistit natura, videndum.

652

Tractatus Quatuor

Tractatus Quartus

qui Est
De Animâ & de
Inferis.

Caput Primum

In quo
Animæ immortalitæ ob
tunitatem conficta fuisse
declaratur; Inique, de illâ
aliter aliode statuisse.

Maximum eorum quæ in hominibus
fingi possunt, Animam esse Pythagoras finxit, sine ad
bonum id induceret, sive ad malum, Propterea in Republicâ

Diog. Laert. c. 8
lib. 8. p. 2.

B. J. J.

Tractatus

Non immerito admittitur signum huiusmodi, quod prius
Legislatores ob id solum introduxerunt, ut animas tribuerent
immortalitatem, persuaderent illam secundum bona vel mala in hac
vita opera, futuram felicem vel infelicem in altera. Quae enim
hoc signum contra de Dijs commenta in Cassum cedebant, de huiusmodi
vires ex quo fierique nullae fuerunt, ut potest ad hanc tantum vitam
pertinent. At, quae de altera vita finguntur, multo plus mouent
fominum animos, quam quae pro ista praesenti vita praedicantur. —
Forum pariter maximo huiusmodi vitam futuram paucorum dierum aut
Annorum spatio terminatum prospiciunt, et animaduertunt mortem
omnibus esse necessariam et inevitabilem: Itaque de illa
minimam sollicitam sunt. Sed illud alterius vitae futurae
felicem aeternitatem, pro qua sibi persuadent, (non est quisquam
in ratione sua maxime credulus et natura immortalis, quae
semper quantum fieri potest, ut semper sit, et immortalis, ut
ait Plato) quod pro vita ista operantur, longe superat id
quod pro hac praesenti laborant. Tantumque potest hoc apud
illos nunquam desinendi libido, ut spem imaginariae aeternae
vitae, patio libertatis bonorumque amant, atque huiusmodi
vitae praesentis possessionem, cum vanâ ejusmodi spe
commutent, gaudent in hac vita torqueri, existimant in
altera beari. valida persuasione hinc Evangelii, vobis fidem
praestans, qui animam suam in hac vita perdidit, in altera
saluam faciet eam. qui autem in hac saluam fecerit, in
altera perdet eam. id Circo ad beatam illam immortalitatem
consequendam, et ad infelicem fugiendam, cuncta quae Religio
praecipit ac docet, facilius promptiusque obsequuntur et credunt.

De Animâ C. 1. ^{un} 655

Quæ Cum sint ad publicam Militiam excoꝑitata,
non dubium est quin persuasio ejus rei, quæ ad
obseruationem Legum, et mandatorum Religionis, animos
adducunt, non sit utilissima atque Commodissima. unde
Paganus dicit, animam affirmare immortalem, non solum
primum et prudens sed etiam bene profectibile esse, ac multorum
honorum causam. Nam et si hæc opinio, omnium in præmissis
ac vanissima, tamen tam apud homines momenti est, ut hæc
sæpe, exortas omnium laudes dignarum actionum sola origo
quæ, Cum se immortalis esse credant, existimant gestorum
suarum gloriam se esse futurorum Cum in uita excesserint; quo
fit, ut incredibilis fama, nominisque studio, et gloria
Cupiditate jaceant, minime in modum ad hæc uia facinora
pudantur, hæc voluptati in aliam uitam potuerunt. Sic, in bello
audaciter fiunt; pro patriâ pericula aduent, pro Religionis
causâ mortem obeunt, et illam ubi Dei publicæ datus postulat
constanter patiuntur. Sic, Phœaces et Gethæ ad mortem
paratissimi sunt, Inquit Solinus, quorum alii creditur ad
animam obeuntium putant; alii et si non uideant, Non
extingui tamen, sed ad beatiora transire loca. Hæc ratio
Druida apud Antiquos Gallos, ut in supra Mela, etiam
in Lycæ, aut in, addidit Saltibus, Nobilissimæ gentis, vicinis
annos docerent, hæc unum tantum ex ijs quæ præcipiebant,
in ualguor effluere sinebant; Videlicet, ut forent ad bella
meliores ac prauiores, et hinc esse animas, utinam aliam
ad manes. Itaque Cum mortuor credebant, ac de fidebant,
aptam uiuentibus olim negotiationum rationem et exactionem

¹
lib. 2. di. sap.

²
Cap. 16.

³
lib. 3. de uita
orbis cap. 2.

Prælatud

Crediti de fide ad Inferos: esseque, qui se in rogatione
suorum, veluti unâ victori, libenter puniterent.

tanta profecto est superstitiose fictionis opinio, tantaque
felicitatis quam pollicetur magnitudo imaginaria, ut
etiam in vitâ non beatorum, illius spe, officiali, namque,
ait Caudanus, si hæc præsentis beatitudo voluptas est
ab omnibus vel pluribus approbata: spes igitur firmas
tam beate vitæ, cum a contentu hominum comprobetur,
anima perpetua, maximam in hac vitâ felicitatem potest
prestare. Hinc mirum minus Apostolorum omnes, hoc
Eremitas, hoc martyres, hoc Virgines, hoc Episcopos, hoc
Legis Christianæ doctores, hoc denique Constantis in fide
virores, non solum beatorum hæc spe vixisse, sed sponte
a voluptatibus, ab opibus, a Commodis, a potentibus
abstinuisse. etiam si etiam nulla esset pro mortali
vitâ, tam jucunda rei ac diuturna confirmata spes,
omnia aliâ felicitate potior esset, quandoquidem nihil
faberetur in humanis, hæc relicta, in quo pedem ad animi
tranquillitatem certam figere possit, adeo omnia iucunda,
anxia, brevia, turbulenta, suspitionibus plena,
Itaque morde non dubia certitudine nostrâ imminet
tunc quidem magnam voluptatem affert immortalitatis
Anima Cogitatio, quâ sublata, formidat extinctionem
suam omnino timentis, languore penitus Confecerentur.
Sed ut veris sperantibus hæc vitâ miseris se esse
aliquando cum aterna felicitate commutaturis, statim

lib. 1. d. 1. cap.

De Animâ C. 1. ^{um} 657

atque vinculis Corporis exoluti fuerint; et hâc
spe, quamvis juani, lenius dolent, malaque sua
grato mendacio deludunt. Namque validius ad
virtutis opera trahuntur metu penarum, et
proximorum spe, quæ post mortem illos expectare
creduntur. Hoc itaque modo, Legislatores ejusmodi
Illusionum excogitatores, optata Consequuntur, videlicet
fominitud, illos decipiendo, proficere.

¹ Lucel. lib. 1.

Et veluti pueri abstinentia traxerunt
Cum dare conantur, prius oras pocula circum
Contingunt mellis dulci flavoque liquore
Ne puerorum atrox Improvida ludifictus
habronum timis, jurea, pud potit, amaram
Abstinthi laticem, deceptaque sic capiatur,

Aut potius tali facto recreata valescat.

Hanc porò immortalitatis animæ fictionem, ad Utilitatem,
quæ ex eâ percipitur, omnino referri debere, Macrobius
et Plutarchus apud declarant. Primum loquens de Eno,
quem Plato in libro de Republicâ reviviscuntur, judicet,
et narrandum qui sit animarum Corporibus exultantem
Natus, dicit, hoc tali Comento, in libro qui loquuntur
de reipublicarum statu, opus esse, Et, inquit ille,
tenent omnium Plato. De acrum naturam inspiciens,
adventu in omni sermone suo de reipublica institutione
propositio, In fundendum animæ justitiæ amorem, sine
quâ non solum Respublica, nec exiguntur hominum
Culud, Sed ne quidem domus poma constabit. ad hunc

¹ lib. 1. in sum
sup. cap. 1.

Tractatus

Autem Iustitiae affectum peccatoribus inculcandum nihil aequo patrocinaturum vidis, quam si fructus ejus non videretur. Cum vita feminis Arminas, Gunc vero Iustitiam durare possit hominem qui potius ostendit, nisi prius de anima immortalitate constaret. fides autem facta perpetuitate animarum, consequens esse animadventis, ut Cato illis loca Non corporis absolutis, pro contemptu propter improbitate meriti deputata sint. Sic, in Oratione, Inexpugnabili lum. lucrationum animas in aeternam dignitatem propria immortalitate astatu: sequitur distinctio locorum, quae hanc vitam relinquentibus ea lege debentur, quam Nisi quisque vivendo saevierit. Sic in Oratione pro pudicum pro Iustitia disputationem, de habitu pro Corpore animarum, morali gravitate, doctore dulcedine amonemur. Idem igitur observantur sequitur est in illis procius voluminibus, quibus Statum Republicae formandum recepit. Nam, postquam participatum Iustitiae dedit, et docuit animam pro animal non vivere, pro illam deum fabulam (sic enim quidam vocant) quod anima post Corpore evadat, vel ante ad Corpore veniat, in fine operis asseruit: ut Iustitiae vel culte praemium, vel Iustitiae poenam, animis quippe immortalibus subituroque iudicio sentari doceret. Hunc ordinem Tullius non minore iudicio servavit, quam ingenio reprobata est. Postquam Non omni Republica otio ac negotio palmam Iustitiae disputando dedit, Aeras immortalium animarum sedes, et caelestium arcana

De Animâ C. 1. ^{um} 659

regionum, in ipso opere consummati fastigio —
Cui somno nimirum Scipionis collocandus iudicandus
quo ipsi perveniendum, vel potius revertendum sit, qui
Reipublicam cum prudentiâ, iustitiâ, fortitudine,
atque moderatione tractaverint. His igitur Viribus —
Macrobius immortalitatis animæ apud Averna, et
Ciceronem Platonemque, illa fingenda, vtilis esse
fabulatores declarat.

Philosophus vero, hanc Animæ immortalitatis —
utilitatem sic aperit. In tres classes omnes homines
dividit, prima classe improborum ac nefariorum continet.
Secunda — indoctum et impritum vulgum. Tertia, —
sapientibus et viris optimis constat. Vniquæ autem
immortalitatis animæ persuasione admodum vtilis
et necessarium esse ostendit. Improbos, videlicet, ut
in meta poenarum in officio se se contineant. Epicurus
enim hac solâ ratione, homines a vitiorum detractione
postea existimabat: et inferre ideo confictos fuisse
cum omni suppliciorum et poenarum genere, iudicium
vero vulgum, præter infernarum poenarum timorem,
immortalitatis spes validissimas, et nunquam
desinendi Cupido, vesana quidem, sed omnium
vetustissima atque vehementissima possidet, hujus
quonia homines ejusmodi felicitate desiderio —
flagrantem, summo afficiuntur gaudio, sperantem
se posse hanc vitam aliam multo luculentiorum
atque beatiorum consequitur, animasque solum

¹
Nihil, quod non
sic possit. felic.
vitalis secund.
Epi. docto.

Practatus

transmigrare existimantur, immortalitatis bono
 se in æternum frui hunc esse existimantur, —
 Credunt que animam ipsam adhuc affectibus morari,
 quibus movebatur antequam corpore nexibus
 exsolueretur. Unde, nature est, quod illos error isti,
 ut, si quando, parentum animas sepulchris conditas
 adhuc viverent, quod viuentis dicebant, cum
 eis mortuis includerent. Unde etiam ad virtutis
 opus animi eorum fortius inducuntur, et spe
 illa gratissima quam immortalitatis animas persuasio
 prestat, ad bonum illos magis excitat, et que salutem
 boni vero ac sapientie non minus hac
 persuasionem moventur, et æque ac vulgus indoctum
 lætantur, cum sibi proponunt fore ut aliquando
 perpetuum civitatis suæ proximum consequantur
 pœnarum timore non terrentur quidem, sed sola
 præmiorum spes, et unico felicitatis summa
 bono afficiuntur. Practica sciendi desiderio
 flagrantur, veritatisque cognitioni semper
 Antiantur, animos suos ad hanc, onere detracto,
 melius pervenire posse confident: atque ob id
 mortem præ oculis semper habent, et summo
 Socraticæ studio, quæ est mortis Commentatio
 quædam, se se ad eam præparant, existimantur
 ultimum hujus vitæ diem, futuræ immortalitatis
 esse natalem, ex quo mani factum in anima
 immortalitatis fictionem, cuius persuasio adeo est

De Animâ C. 6.º 661

omniâ genitrix femininâ, Utilis, a legislatoribus
plâ utilitate ratione Intoductum. Sic enim, —
Reipublica Commodum omnibus rebus anteponebat
mentiri non dubitavit.

Qui autem animam immortalem asseruerunt, variorum
modis hanc immortalissimam finxerunt. Multi
metempsychosim, id est illius transmigrationem in alia
Corpora trahere, quorum primi ægyptii extiterunt, qui
dicerent, Inquit Herodotus, animam hominis esse ^{in Europa}
immortalem, quæ de mortuo Corpore subinde in aliud
atque aliud Corpus et quodque migraretur, migraret;
atque ubi se per omnia circumtulisset hirsutia, —
marina, volucrosa, rursus in aliquod corpus hominis
genitum Introire: atque hinc ab eâ circuitum fieri Intus,
amorem hinc nullus, Græci hanc opinionem ab Ægyptiis
Utrapaucorum tanquam suam, et idem Herodotus affirmat,
alii prius, alii posterioris. Diogenes² Nihil scilicet Pythagoram ^{lib. 2º cap. 6º}
hanc animarum transmigrationem ab Ægyptiis perceperisse,
quod Seneca³ confirmat, et dicit eum etiam hanc in Græciam ^{Epist. 108.º}
et Italiam attulisse. Nulla, inquit ille, si hinc credas, —
anima interit, nec cessat quidem nisi exiguo tempore, dum
in aliud Corpus transfunditur: et ita Sceleris horribili
ac parricidii metum fecit, cum possint in parentis
animam inscii incurvere, et ferro morifugæ violare, in
quo Cognatur aliquid hospitarietur. hanc Animam
transmigrationem ⁴Quid dicitur Lepidos Epist. hanc expressit. ⁷Mitæm. 15.º
Mortui carent anima, sempiternæ priores relicto

Tractatus

Sedes, novis domitiis vivunt, habitantque recepte,
 omniarmulantiur, nihil jactant, erant. et. illinc
 huc venit, hinc illuc, et quotlibet occupat antea.
 spiritus, ei que fecit humana in corpora transire,
 Inque formas nostras, nec hinc inde deorsum ulla.

Uque novis fragilis signatur cava figurarum
 Nec manet ac fuerat, nec formas semel eandem,
 Sed hinc iuxta eandem est, animam hinc semper eandem,
 Itaque in varias doctos migrare figurarum.

In ¹ phaedro Plato etiam in alia atque aliis Corpora animam ¹ve
 dicit; et in ²idem, unde venit, unamquamque animam
 reverti post decem annorum milia, recepta illius anima,
 qui absque dolo philosophiam secutus est. aut cum
 Philosophos quorundam amator fuit. Hec enim, hinc mille
 tantum annorum circiter, illuc revertitur. Nuncius ambo
 lib. 4. ² de plac. i. th. Pythagoras, admodum, et Plato, in repha ² Platonicus
 philosoph. cap. 6. partem animam rationalem tantum, immortalem: Irrationalem
 vero, corruptibilem dixere. in qua Sententia, Socrates
 fortasse apud ³Plato suam opinionem de Natur
 anima Constituire, et affirmare, ut ³Potestus repha
 omnem quidem animam esse incorruptam; transire autem
 in alia Corpora sive bonorum; Improbiorum vero
 Interminabili Supplicio Cruciri.
 Empedocles vero animam dicebat omnigenam animalium
 atque arborum species includere, seque fuisse quondam puerum
 atque puellam, plantamque, gricem et volucem. Quic
 simile dicebat Pythagoras, seque olim fuisse asseruabat.

lib. 4. ² de plac. i. th.
 philosoph. cap. 6.

³
 lib. 18. ant.
 Quic cap. 6.

De Animâ C. I. ^{LIBR} 663

¹ Hæc ego (nam meminî) Trojani tempore belli.
Panthoïdes Euphorbæ enim, cui pectores quondam
hæsit in aduerso pectus hasta minoris Aræde.

¹
Quid. antea.
15°

Aliam immortalitatis speciem, alii commentati sunt,
eam videlicet, quæ per transmutationem fieri dicitur.

de quibus sic ²Blutarchus, Multi animas æque ac corpora
transmutari arbitrati sunt; & veluti ex limâ gignitur
aqua, Air ex aquâ, Aquis ex aere, in sublime semper
naturâ tendunt. Sic, Animæ ex hominibus in bestias
transmutantur: ex bestiaribus in Demonas: & ex

²
in lib. de Orac.
quæ esse, cap.
19°

Demoniibus, paulo post, diuinitatibus participare fieri
merentur: quædam autem iterum in corpora reuertuntur
obscure vitam degunt. Item alibi dicitur, animam esse
quasi flammam quæ dum materia adhaeret, grauis est,
nec sursum ferri vllò modo potest, sed sicut ac-
cussus vapor, materiâ vero abstractâ, statim, hoc
inest pondere relicto, in æthera animam ferri.

³
in lib. de Orac.
cap. 19°

E credendum quæ esse firmior animæ Sapiendum beatitudine
quædam tunc fieri: deinde, in bestias transmutari:
et posteaquam, purgatione profectâ, ab omni mortalitate
segregata sunt, atque ab omni conuentione sejunctæ, in
Deorum mutari. Cum omnis felicitatis ac diuinitatis
complemento.

Marcus Antoninus, aliud transmutationis genus
in animâ admittere videtur. Si permanent animi, inquit
ille, eorum ab æthero Caput aer, quomodo hinc ab æthero
atque humanorum corpora recipit. quemadmodum hæc

⁴
lib. 2. de Orac.
cap. 29°

Tractatus

Corpora cum aliquandiu delituisse, mutantur, & dissipataque spatium aliis Cadaveribus præbent. Sic anima in aërem subvertitur, cum aliquandiu ibi persistunt, mutantur, fundunturque, & ad mentem omnium aliarum generis adjunguntur, eaque ratione aliis aduentantibus locum cedunt. hoc autem dicitur, addit ille,posito animam esse Corporibus supersistere. neque vero tantum multitudo signulorum eo modo Corporum consideranda est: sed et eorum quæ quotidie comeduntur a nobis et bestis animalium, et sic, quodam modo sepehantur magno numero, ac nihilominus suppeditas spatium aliis propter eorum in sanguinem, aërem, caloremque mutationem.

lib. 9° de Sigil.
plac. cap. 8°

Pythagoræ Numm cum Platone, et Plutarcho refert, animam ponentem immortalem; et Corpore excedentem, ad animam universalem mundi, unde profecta est, reverti dicebant.

ibidem

Plotini autem, et idem testatur Plutarcho, animam corpore vincit solutam, si delibet et infirma, et veluti ea in qua in judiciorum corporibus includitur, in Corpore permanere. si fortis et prestans, veluti in sapientium Philosophorum animas, usque ad Tercium generalem in aëre perduratum arbitrabantur.

lib. 3° d. Vari.
cap. 47°

Plato junum, et Cardanus³ author est, omnem belluarum animam spiritum immortalem: sed animas fœdiorum animalium non spiritus immortales, aut Vulgi rumorem metuentem

De Animâ Q. 1. ^{um} 665

rumorem metuentis nimis, aut ne Cogere tur etiam
resque ad Stygias descendere, par autem ratio erat de
sensibus Animalibus, Nam et si Scorpiones et Apece
jussu fieri in Animalibus, audituque Carere videntur,
homo tamen Selectiâ magis cum his Convenit,
quam cum ovis vel bovis. Pythagoræ etiam Sermon,
de Lacertis Scorpibus, vivere Cuncta quæ calori participem
existimavit, atque p[er] se et plura in Animalibus Animam
Cuncta esse immortalem non aliter statuit, quam quoniam
Cum si anima Anulso Ethere calidè & frigidè, id ac hinc,
a quo Anulsa in, sit immortale, illam consequenter esse
immortalem existimabat.

tandem, Collectivè omnium opinionibus, cunctis, N.
quomodo anima sit immortalis, affirmari non possit,
probabilior autem videtur opinio eorum qui animam
Mundo præter universalem existimant, ad eam
omnia rerum inferiorum animas, sive hominum sive,
sive aliorum animalium, sive plantarum, redire
affirmant. Maxime Antiquè maxime Cum Platone
& Pythagorâ Supplicatis, Hujusce Sententiæ est, N.
omni loquitur, Unum est lumen solis, etiam si
intercipiatur partibus, muris, aliisque innumeris rebus;
una in Communis natura, et si certo modo affectus
corporibus differentiè distinctus. Una etiam anima, et
si naturis innumeris, propriisque Circumscriptioibus
distributa videatur, una quoque mens, et si discreta
videatur, ad hanc autem animam omnes alias redire

lib. 11. cap.
26.

KKK

Tractatus

¹
di. Van. ser.
cap. 52.

²
Laet. i. p. 101
Thal.

affirmabat. Manichaei hanc etiam opinionem
 tuebantur, ut re fert Agrippa, dicentem unam esse
 solam omnium, seu uniusque animam in singula corpora
 tam animata quam inanimata distributam, sed omnino
 partem partem quae nobis videntur animae distinctas; magis
 autem quae animatae; maxime vero Caestiae; atque
 tandem Concludunt, non nisi uniusque partem in
 singulare animae. Hoc autem opinio, quae animam
 etiam tribuit his rebus quas inanimatas vocamus,
 minime rationi consonae videtur. Verum Pythagoras Milesius
 pro quoque animae praesente Considerabat, idcirco et
 Accius et magneti; quorum primum paleas, alium, firmum
 acco hii. et inefabile, cum omnino rerum omnium
 quae in Mundo Continentur, ad animae Cognitionem Physici
 pervenerint; nihilque si quod non moueat huiusmodi
 vegetabilis, siue sensibus, siue Motu; rectissime
 potest affirmari omnium rerum animae sub uniusque
 animae de functione contineri, et omnia quae in Mundo
 sunt, maxime etiam ea quae inanimata dicuntur, singulare
 habere animae, quae Corpore Confecto ad uniusque
 Mundi animam reuertuntur. Hoc autem omnia, non
 adeo anima privantur, ut statim atque una effugiat,
 alia deinceps non habeat. Sic, in rebus omnibus si
 perpetuae animarum aliarum egressio et aliarum
 Ingressio, siue in ejusdem naturae, siue diversa. Hoc
 patet ex quotidiana experientia, quae Conspicuum habemus
 nihil in Mundo perire, sed tantum in aliud esse

De Animâ C. 1. ^{um} 667

quàm quod erit transmutari, quod necesse quoque
est animatum esse. Sed alio modo quàm erat. Neque
Democritus, ut refert Platon hinc, aerebas omnia
esse anima Cujusdam participantia; mortua etiam
corporis, eò quod sine calore Cujusdam et Sulfure
non existit, majori parte jam exhalata: Sed rectius
Animata esse ostenditur, si consideretur nullum esse
Corpus mortuum quod pereat. V. g. Fimo constituta
corpore et animâ, cum dissolvitur, anima seque ad
Universalem mundi animam revertitur, unde fluit;
Corpus autem in Vermes transmutatur; quorum
anima tandem ad universi quoque Animam recedit.
Vermium Corpus in aliud Vermem esse transmutatur, quod
eo modo animatur quo cetera, partisque animari definit,
et eadem materia perpetuo alternat formam et variat
Animam in infinitum. Inque continuo sunt animata
ea omnia quæ in Mundo sunt: animam que sumunt
ab animâ Mundi que universis Corporibus, pro
faciunt disposita, atque formata, particulariter
animata dividit, quod Cum ita sit, omnem animam
tam plantarum et lapideam, quàm hominum, et
Cæterorum item animalium, immortalem esse, recte
affirmare possumus. hominum autem solam
animam immortalem Nature, eo modo quo Leges
precepimus, profecto delirare est. et contra si parentis
Animam immortalem, possum equidem dicere quod
Sopponatur contra Aristotem in alio casu dixit.

66. q. 1. de p. 1. l.
p. 1. cap. 9.

Tractatus

Profecto a pud me quicumque eam opinionem imaginatur,
fortissima est imaginatione, Et doque pictores nunquam
qule hinc monstrum hoc monstrum finisse.

Atamen quaecumque sit ejusmodi monstrum, Nihil
majori veneratione ac religione ab hominibus
suscipitur, nihil omnium consensu magis comprobatur;
et hac opinio, vel hac ratione, quod populus placet,

libique semper inualuit, inquit Cardanus, nihil denique
utilitate persuadetur et creditur: sed nihil minus humana
ratione probatur: omnia sunt non docentis, sed optantis,

opinionemque magnorum virorum gratissimam rem
promittentium magis quam probantium, ait Seneca,
omnium Consensu, inquit etiam ille, unica fere
immortalitate animae probatis est. Cum de aeternitate
Animarum Dissertimus, non leue momentum apud
nos habet consuetudo hominum in feros timendum aut
Edentium: Vt hac publicâ persuasione? Hanc
opinionem Ane omnium Animi infirmari Leges
semper magnopere Curauerunt, quia utilissimam esse
animaduertebant; et in illâ persuadendâ adeo semper
Ancubere, et auctoritate, sicut alias res ad
Religionem pertinentur, quia prosperebam id ratione
fieri non potest, in republicâ abolendam esse
consuevit, inque tantum antiquitas in hac re
valens legum auctoritate, et adeo firma in
omnium animis illius erat persuasio, ut nullus illum
in disputationem adduceret. Theophrastus Syrius,

lib. 3° de sapi.

Epist. 107.
117

De Animâ C. 1. un 669

ut notat Cardanus, primus fuit qui de animarum ^{lib. de imm.}
immortalitati a suis ^{ant.} (disputare), cum autem
ceteri potentius assentirentur, quam defendere non
auderent. ob hoc fuit publice iudicium nequis-
de illâ verba faceret. verum cum is diuine
prope haberetur, primo ei permissum. inde licentia
permagata, qua ad nos usque peruenit. Hinc autem,
na de publica permissio, et religio, feminamque
per suasionem contraria, conciliorum auctoritatem, animâ
curâ principes, et Pontifices Romani opposuere.
Lateranensi Concilio præcipue decreta contra hanc
licentiam edita, ostendunt quantum in illâ prohibendâ
accuratè prospectum sit. decreti quidem verba
hæc sunt. ² Nonnulli superseminantur errores
perniciosissimi, ab ijs qui de naturâ præfectam animam ^{Conc. Lateran.}
rationalitè disingunt, quod videlicet mortalitè sit, aut ^{sub. l. 1. x.º}
anima in cunctis feminibus: et nonnulli hinc ^{scilicet}
philosophantur, secundum Salmæ philosophiam verum
id esse assensum. Contra ejusmodi pestem opportuna
remedia adhibere cupientur, approbanti Concilio,
damnamus et reprobamus omnes assertentis animam
intellectivam mortalem esse; aut univiam in cunctis
feminibus. sed cum illa non solum vere per se
et essentialitè humani corporis forma existat, verum
et immortalitè, et pro corporum quibus funditur
multitudine singularitè multiplicabilis et
multiplicata et multiplicanda sit; quod manifestè

Tractatus

Contra & Evangelio Cum Dominus ait, animam
autem non possunt occidere, et cum aeterna
praemia & aeterna supplicia pro merito judicanda
repromittit, alia's incarnationis & Christi mysteria nobis
minime profuissent, nec resurrectio expectanda foret;
ac sancti & Justi immutabiliores esse iuxta Apostolum
1.º Cor. 15.º cunctis hominibus. Cumque verum vero
minime contradicat, omnem adstruendum veritatis
illuminate fidei contrariam, omnino falsam esse
definimus; & ut alius dogmati fore non liceat, distinctius
inhibemus. *

In re idem ab ejusmodi decreti auctoritate sola, anima
immortalitatis persuasionum pendere. Omnis Philosophia
mortalitatis adimplatur opinioni. sola Religio, Non
immortalitatem quidem fatetur aut probat; sed ob
utilitatem, & ad dandum majore pondere Evangelio, a cujus
auctoritate hoc pendet decretum omne, illam procipit,
Contrariamque persuasionem damnat & prohibet. omne
pro immortalitate anima argumentum a sola Evangelij
fide mutuatur. a Philosophia autem, id est, a sana
ratione mortalitatis argumenta sumuntur; quae
secundum eam vere affirmari dicuntur. Itaque
si Evangelium refellitur, Philosophia verum hinc
affirmabitur. at, multo certior sunt ea quae
Philosophia rationis quae argumentis probantur,
quam quae Evangelij fidei & Religionis auctoritate
sustinentur. praeterea Cum verum vero non contradicere?

De Animâ C. 1. um 671

Concilium dicit, Nuncia Philosophia quidem vera
esse argumenta, sed fidei illuminatæ majorem esse
necessitatem. At, cum fides, penes philosophos, sit
fragmentum, sequitur Philosophia argumenta esse
potiora. idcirco si verum verum non contradicit; illud
quod ex fide est, fandi dubie Philosophia assensionibus
non debet contradicere, minus enim certum est
quod fide, quam quod ratione constat. sed Cum
maxima parte hominum Religionis præceptis Cum
superstitione quædam inveniatur, quamvis Philosophia
a doctrinæ rationi magis congruere esse intelligant,
non audent eam amplecti, sed legum timore, et stolidâ
credulitatè, Religionis decreta semper adferunt. Neque
opinionem quam de Anima immortalitatè habent a
Religionis auctoritatè omnino pendere, manifestum
est. Unde Cajetanus scriptis de Credere quidem
animam rationalem incorruptibilem esse, at nescire
tamen, ut Melchior Canus refert, profectò nisi
prohiberet Acligo sentire quod quisque in facere æquum
diceret, et verum esse arbi traretur, non dubium, si
quin omnium, ratione omnia præpendente, pro anima
corruptione, et mortalitatè inirent: quæ causa
Augusti Pontificis Romanorum, a liis que politicos, et
disputationes omnes Contra immortalitatem Animæ
jussu berent, ne tam utilis præfusa rationis viriliter
labe factaretur, et argumentationum pondere tandem
obrueretur.

lib. 11. d. 1. in
1. 1. cap. 11.

Tractatus

Sed ridiculum propterea et absurdum est, tantam
 contradictionem immortalem affirmare etiam, de qua
 non bene constat, quid ea sit, ubi sit, unde sit,
 varia enim ac diversa hujus rei sunt sententiae,
 quae incertam et incomprehensibilem animae essentiam
 faciunt. de quibus capiti sequenti distremus.

Caput secundum.

In quo

De animae essentia, substantia,
 sede, et origine agitur. de eorum
 discordantibus opinionibus illam
 esse inexplicabilem et
 incomprehensibilem affirmamus.
 Ad eandem immortalitatem quae esse
 unquam fictionem asserimus. —
 argumenta propria quibus haec
 immortalitas adstruitur, utique
 Experimenta, Scriptura, videlicet, et
 Mortuorum apparitione, —
 et falluntur. et resurrectione inque

De Animâ C. 2um 678

tam generalit. quam
particularit. nullam
Ostendimus.

S omnes qui ad animantia motum
res perierunt, Animam in illo esse existimaverunt sed
quid sit anima illa inter se nullo modo conveniunt; & an
unica sit, vel multiplex æqua disputant, quidam unicam
tantum in singulis animantibus animam esse
affirmauerunt, per diversa organa actus suos explicantes,
eandemque esse quæ Vegetati, Senti, movet, ratiocinetur,
Intelligit; eam autem cum Corpore indivisibile docuerunt, alii
diviserunt Animam in Vegetativam, Sensitiveam, et rationalem,
duasque primas brutis cum hominibus esse communes,
easque mortales, alteram vero in solo homine, eamque esse
immortalem dixerunt. Cumque tandem rationalem etiam ab iis
vindicare non posse animadverterint, quia in cæcis
Animalibus illam reperiri quæderent, finierunt in homine,
præter rationalem animam, aliud esse, quod intellectum et mentem
appellare, ut, scilicet, hominem a brutis excellentiâ quâdam
discernerent atque segregarent, mentem vero esse intellectum,
omnino spirituales, relictis a Corpore distinctum, incorruptibilem,
immortalemque esse affirmaverunt: hinc varias facultates
atque operationes attribuerunt, qualis sunt, imaginari,
Comprehendere, Intelligere, Judicare, resolvere, velle, et

Tractatus

has omnes doti illi esse proprias, hincque solum a
 ceteris animalibus hominem differre docuerunt. in quo
 duo maxime notanda sunt. Primum, multo vni similitud
 esse unam solum animam pro omnes diuersos effectus edere,
 vegetare, nimirum, sentire, ratiocinari, intelligere, quam
 plures distinctas; Quod sicut ac Sol, cum vnus idemque
 simpliciter maneat, plurimos, eosque diuersos, effectus producat,
 secundum dispositionem subjectorum, in que agit, vni que
 suam reddit. Sic animas, vnas eademque permanens, hinc
 variare edere operationes; Sol producit plantas, mineralia,
 animalia, liquorem visum & ceram, indurat gypsum & lutum,
 alioque producit diuersos effectus; nec tamen in eo ulla
 multiplicitas essentia, aut facultatis est; Sed subjecta solum
 in que agit, sunt diuersa & a natura sic disposita ad hanc
 effectus edendum; Anima similiter, vegetat, sentit,
 ratiocinatur, intelligit absque ulla essentia multiplicatione,
 quamquam eius modi actus sint omnino diuersi; Sed Cum
 agit per diuersa organa, que vegetationis, sensationis,
 ratiocinationis, et intelligentiæ habent aptitudinem, hinc
 variare atque diuersas operationes edere, qua propter vnica
 tantum animam in hominibus ceteris fatendum est, non
 multiplicem, neque realiter distinctam, sed multiplices diuersosque
 actus, secundum multiplicia diuersaque organa, producentem.
 Alterum quod notandum venit, est, animam nostram, non
 aliam aut diuersam esse a ceterorum animalium animalibus,
 tam quoad intelligentiam, quam quoad ratiocinationem,
 sensationem, et Vegetationem, de duabus ultimis non dubium

De Animâ C. 2.um 675

est. de alia non conveniunt omnes. Intellectum enim
Bruti concessio, Animam illorum, sicut leonem atque
felinum, immortalitatem bene fieri gaudere, necesse est
concedere. Verum Cum visaque animalia, homines inquam,
et bruta, ratione uti et omnes intellectus operationes edere
videamus, (ut infra et in hacate de vita secundum naturam
diffuse demonstraturi sumus) neque vltimo modo hominibus
servandi rationem a ceteris animalibus distare, ut loquitur
Sclimius, vel ut Salomon, Cum anima jactetur sit hominis
et jumentorum, et aqua utriusque conditis; nam sicut moritur
homo, sic et illa moriuntur: Similiter spirant omnia et nihil
habet homo jumento amplius, de terra facta sunt, et in
terram patitur revertuntur. nihil prohibet in utroque
animalibus partem et similem, quantum ad Conditionem
et naturam, animam esse affirmare. in similibus enim
effectibus similibus causa inducitur. non ideo quidem brutis
conceditur immortalitas. sed, ut hominibus quoque con-
tribuitur. verum, animam penitus eternitatem, tam
formam quam illorum, affirmabimus. quod verum esse,
capite sequenti ostendemus. quare unam tantam animam
per diversa organa ac hinc hinc explicantem, in homine
ponere, rationi conveniunt esse. contrarium vero, est
argumentum. quod autem de anima ita, quae vegetat, sentit,
ratiocinatur, et intelligit, sive difficultimum, sive
impossibile existimo. Accipe tamen, si poteris, et discordantibus
philosophorum opinionibus.

Anaxagoras, et per se per Aristoteles, animam ipsam mentem

lib. 2. de nat.
cap. 56.

lib. 2. cap. 2.

lib. 3. de Ani.
cap. 9.

esse a serie. Nam Animalibus communiſſe tam patuit
quam Magnitudo; tam praestabilitudo, quam minus etiam
praestabilitudo, mentem iuste dicitur. atque carnis tamen et
intellectus, cui prudentiar hinc dicitur, non communiſſe Similitudo
Animalibus; quia etiam neque Cunctis hominibus iuste
videtur.

Platon lib. 1. de
Egil. plac. cap. 7.

Pythagorae de finibus Animam, numerum se ipsum
momentum; illumque Numerum, intellectum esse arbitrabatur.

1668

Thales Milesius, Naturam se ipsum Tempus momentum,
animam esse dicebat.

1668

Plato, substantiam spirituales se ipsum Numerus harmonici
momentum.

1668

Aristoteles, actum primum corporis naturalis organici, potestatis
vitam habentis. idque Entelechiam appellat hinc dicitur anima
intellegendi, Sentendi et mouendi principium.

1668

Democritus, Harmoniam, et quatuor elementorum concussionem.

1668

Aclepiades medicus, communem omnium sensum exitum
atque operationem.

Si omnia, inquit Democritus, animam incorpoream sua
natura supponant, acunque esse Corporis pluribus organice
compositi, et vitam habentis. Sed Anaxagoras dicitur, illam
corpoream, et aëream esse dicunt. Stoici, spiritum, vel ventum
calidum. Democritus, quandam rerum mentis tantum
preceptibilem igneam compositionem, futuramque rerum cum
aëre sic ignea, Corpus ideo esse.

1668

Epictetus, quatuor rerum contemplationem et mixtionem,
nimirum, nescio quid ignis, nescio quid aëris, nescio quid venti
et quatuor altitudinem

De Animâ C. 2um 677

Et quartæ altitudinis nomine Carceus, quæ, secundum ejus
dogmata est vis sensitiva.

Senectus, Animam mundi esse, humorum, qui in illa sunt. ^{lib. 2}
eius portionem. et Animalium animam gigni tam ex humorum
extremorum, quam intermediorum, ejusdemque generis, Evaporatione.

Pythagoræ sententia, ut Latinius auctor est, animam esse ^{lib. 1us Byz.}
Austriorem æthere calidi et frigidi, eo quod sic præterire frigidi
Asperit, existimat. Semper autem esse cerebri Sphæram
quæ in se calidum continet vaporem: ex eo vapores, sensum
atque animam Constat.

Pythagoræ dicebat, animam nihil esse præter Sensum.

^{lib. 2us}
Sens. Part. 17
unde Prot. et
2us lib.

Senectus, quoddam ex Calido et frigido, aridoque et
humido Conmixtum, vis, a Nullo eorum plusquam a Cerebri
obineatur.

Alii, inquit ³ Cicero, Cor ipsum animus videtur, in quo Voces, et ³ simul
acordes, Concordesque dicuntur. Impedientes animum esse Confusum,
cordi suffusum Sanguinem, alii pars quaedam Cerebrivisa in
animi principatum tenere). Alii nec Cor ipsum placet, Nec
cerebri quandam partem esse Animum: sed alii in Corde, alii in
Cerebro dixerunt animi esse Sedem et locum. Animum autem
alii animam nominant: nam et agere animam, et offlere
dicimus; et, animosus, et, bene animatus, et ex animi
Sensitiva. Quoniam Stoici Animum, ignem videtur.

Aristoteli ⁴ multum idemque Philosophum, intuitionem ^{lib. 2us}
ipsum Corporis quaedam, velut in cantu et fidebus, quæ
harmonia dicitur; sic, ex Corporis totius naturâ et
figura variis motificari, linguam in Cantu Sonare.

LLL

Tractatus

Nid.

De uocatore animi figuram et quasi corpus negauit esse
 uerum numerum dixit esse, Cuius uix, ut jam antea
 Pythagore uisum erat, in natura, maxima esset.

lib. i. ii. somn.
Scip. cap. 12.

Hippocrati, ut et in Maioribus, spiritum hunc per corpus
 omne diffusum, animam esse affirmauit.

Heracleide Pontice, lucem. Heraclides Phrycus, scintillam
 Stellarum aetheris. Critolaudae Sarpapetidae, Constatum
 Animam de quinta essentia dixit. Hippocrate igitur esse.
 Anaximenes Aethera. Empedocles et Critias, Sanguinem,
 Parmenideus in terra et ignem, Xenophaneus in terra, et aqua.
 Boetius in aere et ignem.

lib. di. Van.
Sci. cap. 51.

Diogenes Tyriacus, ut Agrippae fuit, cui adstruatur
 uano, dixit, animam esse aethera ore conceptum, de fixa faciem
 in pulmone, temperatum in Cordes diffusum in corpus,
 Alii aquam, ut Hippasus. alii hircinam fecinam, ut Gelodorus
 et Democritus.

Multi autem alij, inquit idem Agrippa, arbitrati sunt
 animam non corpusculum illud, sed illius quendam
 qualitatem uel Complexionem quae illius particulae sparsim,
 ut Seno Criticis. Sunt et alij qui dixerunt Animam non
 eam esse qualitatem, seu Complexionem, sed tanquam ad eju
 punctum aliquam aetherae corporis partem, uel cordis, uel cerebri,
 residuam, et inde totum corpus gubernantem; ex quorum
 numero sunt Archelaus et Chrysippus. Sunt rursus alij
 qui ad haec libenter quoddam opinati sunt, Animam ut
 punctum aliquam liberam, nulli corporis partem alligatam,
 sed ab omni determinato loco seclusam, et totum Cuique

De Animâ, C. 2. ^{um} 679

Corporis de parti præsentem, quod siue completio-
gennerit, siue aliud produxerit, tamen ex materia
gremio eductum sit. Hujus opinionis fuerunt
Xenophanes, Colophonius, et Aristonemus.

Ægyptii animam esse dicunt vim quandam in omnia
Corpora transmeantem. Chaldaei vero, eam virtutem
absque determinatâ formâ, omnes tamen, extrinsecum
suscripientem: omnes quidem in hoc conveniunt, quod
anima sit vim quodam ad movendum agilitas; vel esse
partium Corporalium Subtilium quandam harmoniam,
sed tamen ab ipsâ Corporis natura dependentem.

Marcus Antoninus dicit animam esse exhalationem
ex sanguine, vnde alibi dixerit, Ita vitum vitu cuiusque
hominis habere, et halitum a sanguine sublatum, et
Aerem inspiratum. lib. 5° cap. 59°
lib. 6° cap. 16°

Sed et supra hos omnes, sunt alij, inquit Agrippa, qui
dicunt Animam esse divinam quandam Substantiam totam
ac individuan, ac tota, ac cuiusque corporis parti præsentem,
ab incorporeo auctore taliter productam, et in sola agentis
Virtute, non ex materia gremio pendere. ejus opinionis
fuerunt Zoroastres, Hermes Trimegistes, Orpheus,
Lumenius, Formionius et alij quidam. loco supra
crito

Hæc de anima essentia ac Substantia fixaverunt philo-
sophi, non minimum, et patet, inter se dissidentibus, ac de anima
sedes non minor est, inter eode contentis. Plato de Democritus,
et Plato tunc re fuit, præcipuan animam sedem in Capite
esse dixerunt. Plato superciliorum jurastibus eam contineri-

lib. 4° di. 1° p. 1.
plac. cap. 1°

680 Tractatus

ait. Erat situatur circa membranam Epicranidem. —
Zerophylus in, Cerebri ventriculæ illam ponit. Parmenides
in toto pectore. Epicurus, Socraticus in toto Cordis ac —
Spiritu circa cor Visant. Diogenes in cordis artivato
ventriculo spiritibus re fito. Empedocles in Sanguine, alij
in Cordi Collo. alij in tunica cordis. alij in diaphragmate.
aliqui continui illam dicunt toto illo spatio quod a Capite
ad diaphragmate transursum usque intrajacet. Pythagoras
vitalium partem circa cor: Spiritualem vero et rationem
in Capite ponit. Aristoteles et deliqui Nobiliorum
Philosophi in toto Corpore. Galenus autem in quatuor
Corporis particulis suam esse animam putat.

Agr. cap. 51.

163

De Animarum origine, æque ridiculer dicitur. alij
putant eam Agrippa, a mundi origine factam in Cælo
omnium hominum animas putant. Inter Philosophos unus est
de multis doctissimus Origenes, Augustinus quoque primi
parentis Animum Cæli in ortam putat, corpore antiquiorum,
idque postea tanquam aptum sibi contemplantium domicilium
voluntario motu exisset: quanquam ne hoc quidem satis
constantur affirmare videatur. Siquis profecto opinionem

2^a timas

Origo ducta in a Platone fabulæ, Veniam mentibus est
Deum omnium rerum, originem, constructorem Condito
Universo, divisit eas animas æquali cum Syderibus
numero, et singulas singulis assignavit, ac veluti in
vesiculam impostitæ, uniuscuius naturam illis ostendit,
legesque fatales ipsas exposuit. Alii dicunt animas
ad similitudinem Dei affectas atque formatas, in Corpore

De Animâ Q. 2. ^{um} 681

ab illo inspirari, quam Sententiam Ploti et
Manichæi tuentur, inquit Charonius, alij ex traduce
animam propagari putant; sic animam ab animâ
generari, quemadmodum a Corpore Corpore, in quâ
opinionem, inquit idem Charonius, Aristoteles, Cyrillus,
Tertullianus et alij Christiani fuisse. alij etiam
affirmant illam a Deo Creari, et Corporibus in fundi,
Ita in Infundendo Creatur, et Creando in fundatur.
Hæcque opinio apud Christianos hodie viget, quatuor
quædam istæ opinionum affirmativæ sunt; sed, alia
quintæ quædam est istis modestior, quæ nihil tuetur,
nihil affirmat, nihilque definit. dicit autem rem
istam hominibus esse incognitam atque absconditam.
Cujus Sententiæ fuerunt Augustinus ipse, et
Gregorius Nazænzensis Episcopus. quæ quidem opinio
non tam rarissima quam prudentissima videri debet.
Ceterum enim est, partem illam Animalis, quæ animâ
dicitur, nobis cum Corpore advenire, quandoquidem
cum illo eam Crescere et Senescere videmus.
Ideoque ejus origo non omnino, hoc sensu, nobis in
abscondita et incognita; sed mortalem illam penitus
esse, constat, de quo Capite sequenti diffuse tractabimus.
Ex tam discordantibus super hæc re opinionibus,
Incomprehensibilem esse Animam quidam dicunt.
et Zenonem id de Animâ Sensitive hæc ut refert,
nunquam illam reperiri posse, quanta libet, quæ in
conficiat spatia, adeo profundam ejus esse rationem

lib. 1. d. 3. cap.
cap. 15.

Tractatus

Lug. 10°

Plato vero scribit, Solus quidem corpore quemvis
 hominem videre; animam autem suam neminem
 videre, neque aliorum etiam corporum animalium,
 neque viventium, neque inorientium. quare cum nullo
 corporum sensu totum hoc genus percipi queat,
 intelligentiam solam comprehendendi posse spes magna est,
 item istam mentem solam concipi affirmare, negare
 priorum esse illam comprehendendi potest, cum nihil in
 intellectu sit, quod non prius fuerit in sensu, ut
 alibi disputavimus, et tunc non comprehendendi
 potest anima, igitur incomprehensibilem illam esse
 fatendum est. quae fuit Galeni quoque opinio, sic-
 cum dixi, inquirere autem de anima substantia, an
 sit corpora, neque cesset quando corpori aliquid accedit,
 quin animalis virtute afficiatur, aut sit potius
 conjunctum aliquid corpori adveniens, aut vis aliqua
 animi, cui, cum corpore gignitur, qualitativa
 ejus conveniunt, illis relinquo qui hoc se demonstrare
 posse persuadent. et Seneca, Nos, inquit, animam
 habere scimus; at quid sit animus, uti sit, qualis
 sit, et unde, nescimus, quibus adsignatur Cardanus
 dicens, Ceterum cum nullam juveniam opinionem
 efficienti demonstratione comprobatur, fatior me de
 anima substantia dubitare, nec habere probabile aliquid
 quod affirmem, sic, et res ita nihil comprehensum est, et
 veritate hominem de se. incomprehensibilem eam esse
 omnino sicutur superiorum contraria, quae, inquit, ille,
 cap. 5°

2
 lib. de univ.
 manifest.

3
 Epist. vii.

4
 lib. de ani.
 immort.

5
 lib. 2° de
 cap. 5°

De Anima, Cap. 2um 683

Hic ipsi qui de Anima disputaverunt, alij non esse
 Animam dixerunt, ut Dico antea intelleximus, alij
 esse, alij vero assentum retinuerunt. Hanc controuersiam
 si quidem indijudicabilem esse dixerim Dogmatici, eo ipso
 concedent animam incomprehensibilitatem. Hinc indijudicabilem,
 quo eam dijudicatum suam, dicunt. Sente enim non possunt,
 quod eam intellectu percipi, rationeque intelligi contendant. Sin
 etiam diuocata, id est, menti, seu cogitatione dijudicatum
 illi responderint; In Anima de nullo minuitur quam de
 diuocata constare dicunt. Neque, ut ostendunt hi qui de
 existentia quidem animam in se Confiteruntur; at de
 diuocata in Magna diffinitione versantur. Si ergo diuocata
 animam volumus Comprehendere, et Controuersiam quae de
 ea in iudicare, eo de quo maior in quaestio id dijudicare et
 confirmare de quo minor est quaestio volumus; quod absurdum
 est. Itaque ne diuocata quidem, ea quae de anima in
 Controuersia dijudicatur; atque ita nihil est quod
 dijudicetur. quod si in, animam incomprehensibilem
 esse necesse est.

Haec tandem Enarraui, ut Cum Latina Philo sopho in eadem hij Verissim.
Gentili.
 reconcudam, ut Controuersiam quae in Philo sophorum est
 opinionibus, pati facerem, et inquisitionem rerum quam
 suscipiunt in finem vagari, et nullo termino contineri,
 eorumque finem esse inexplabilem atque inutilem, quippe
 quod nulla res euidenti et ratione perspicua confirmetur,
 qua propter ridiculum omnino videtur affirmare animam
 immortalem. Cum ejus substantia prorsus ignoretur, An

9
Tractatus

Sic Corpora, an incorporea, in quo loco versetur, et
 unde procedat, si que etiam incomprehensibilitate
 existimata. quibus enim argumentis et rationibus
 stabiliri potest immortalitate, quae, cui rei tribuatur,
 adhuc incertum est. Nam, omnium dissidentium de
 illa opinionum regi potest quam alibi, fides adhiberi
 debere non videtur. Quoties si opinionum ista res
 Considerentur, nihil firmius, nihil futurius
 esse praesertur. Unde supra Citatur firmius haec
 omnia vident, si verbis, defatigatus jam sum
 sussum ac deorsum opinionibus jactatur, quousque
 tandem talia edoccor, vix tamen nihil addisco. Haec
 igitur quid aliud nominanda sunt, quam porositum,
 aut demencia, aut insania, aut haec simul omnia.
 Quod si aliquid inuenimus Philosopher, aut eadem
 profuturam, aut alia alij. Assentiantur, tunc vix illis
 libere obtemperabo; verum illi animum diuellunt
 atque in diuersa parte haerunt, alius in aliam
 naturam, alius in aliam essentiam, materiam ex
 materia, mutantem, sicut autem me crebra rerum
 Conuersionum molestia ferret, nunc immortalis sum et
 gaudeo, nunc contra mortalis fio, et plerumque in
 Individua Corpora saluo: aqua fio, fio aer, fio ignis,
 paulo post nec aërem nec ignem, sed firmam me. Facite
 pitrem etiam, itaque vicissim fratres habeo Delphinos.
 Cum igitur vana sint, quae de Anima profertur, res,
 nec quidquam in hac re certum sit, manet firmum est

1617

De Animâ C. 2. ^{um} 684

ejus immortalitatem esse signentium, & absque
in animâ eam affirmari non potes. quin, nisi quamvis
Certa & perspecta illius substantia esse potes; non
dubium est quin de ejus mortalitate potius constaret,
quam de immortalitate, nam qui illam immortalen
Assumunt, in corpoream dicunt, si que naturam seipsum
momentum illam esse affirmant, vel substantiam
spiritualem, vel mentem, vel nomen Registrum
momentum, vel actum primum corporis de organici, vel
aliud quod prae aequo obscurum, quod omnia sunt
profunde imperceptibilia, et inconprehensibilia, qui
Animam mortalem affirmant corpoream illam afferunt,
in hisque dicunt quod non facile Convicti possis. —
facilius enim multo est sibi persuadere animam
esse, V. g. Aerem ore Conceptum, de sine fuchum
in pulmone, temperatum in Corde, et per totum
corpus diffusum; quam numeros, Instabilitatem,
et similia verborum proteritas, praeterita cum
illam nasci, vivere, pati, atque affici cum
Corpore Certum sit, quid prohibet credere
eandem cum illo habere naturam simulque eam,
quae simul nascuntur, simulque vivunt. adde
quod cum sit cum Corpore per generationem
facta (Nam sol et homo generare hominem
dicuntur) et junctis componatur, et Capiti
sequenti ostendemus, non difficile est credere,
illam mortalem atque corruptibilem esse; quidquid

lib. d. Thunus.
uni. cap. 9.

animi generatur, corrumpitur quoque, Hinc anima
non est immortalis. Inque quid quid de eius affirmatur
immortalitati, figmentum esse manifestum est.

In his proxiimas animae definitiones, duae sunt
potissimum quibus immortalitati ejus augmenta
juntur, nempe illam esse Harmoniam, id est, Calidi,
frigidi, siccis et humidis partem contrarietatem, et actum
corporis organici, formamque per se existentem. Haec duae
definitiones in scholis celebratissime olim a Nunc primam
sententiam hinc. Primam Platonis; Alteram Aristotelis
sectatores hinc. Hanc secundam Christiana Religio admittit
verum, et si haec duae definitiones animae essent propriae,
non jure tamen illius immortalitatem induci potest. Primam
simis adhibere loca disputant. hoc modo refellit, in
Platone. Si Harmonia quaedam in anima, nimirum ubi
laxatum fuerit iudice Corporis nostrum, aut jure a
morbis et malis aliis, necesse est statim ipsam, etiam si
divinissima sit, perire, quemadmodum etiam alia Harmonia
perirent, tum in suis, tum in operibus operibus omnibus:
reliquae autem animaeque Corporis ad multum hinc
permanere, donec aut comburantur aut computrescant. Unde
igitur quod ad hunc sermonem sic dicendum, si quis celet
animam esse temperantem eorum quae sunt in Corporis
ipsamque partem in corpore, de Anima autem et de
Harmonia eadem dici posse; scilicet res mortales esse, paulo
superius idem sententias ostendit dicens, quod Harmonia, hanc hinc
ac anima, nec videri possit et in corpore et penitus peritura.

De Animâ Cap. 2.um 687

atque Divina sic in Lyra adaptantur. ipsa autem Lyra
et Chorda, corpora ac corpora, et composita ac hinc inde sunt,
ac mortali cognata. Nunquam autem fregit quis Lyram,
aut incidit, et rumpit chordas, si quis affirmaret eadem
ratione quâ Socrates de animâ, quod necesse sit adhuc
esse Harmoniam, & non fuisse; non magis negotii esset
Contradicere, Lyram quidem adhuc esse ruptis chordis,
et esse adhuc ipsas chordas, quæ mortaliis speciei essent;
Harmoniam autem fuisse, & prius quam mortaliis inesse;
quæ cum Divino ac immortali ejusdem nature et cognata
esset. Harmonia igitur licet sic Anima, tamen eam
manescere necesse est, Corpore, cui inhæret, præstante.
Plato, hic, et multæ alii in locis, et affirmet Animæ
immortalitatem, omnium jugiter voce adhibet, sed e jusde
Argumenta neminem persuadere posse videntur.
quibus sane nihil aliud opponi velim quàm quod Cicero, ^{1^o in scul.}
sub alterius præfata dicit, nimirum, se Platoni libere
qui de immortalitate animæ sunt diligenter evoluisse, et
quidem sapienter; sed miris quomodo, ait ille, dum ego
Assentior; Cum patii librum de mecum cytes de
immortalitate Animæ meæ cepi cogitare, assentio illa
omnis et labitur. et paulo post, Credamut igitur, inquit,
Sanctis a Platone hoc dissentientibus: quem enim omnibus
locis Divinum, quem Sapientissimum, quem Sanctissimum,
quem Homerum Philosophum appellat, hujus hanc unam
Sententiam de Animæ immortalitate non probat.
Vult enim, quod nemo negat, quidquid natum sit perire,

Tractatus

Nasci autem animos; quod declinat eorum Similitudo qui procreantur, quæ etiam in Anguilla, non solum in Corporibus apparet: aliam autem afficit rationem, nihil esse quod doleat, quin id æquum quoque esse possit, quod autem in Mortuum Cadat, id etiam esse iustum: Dolere autem

¹
in lib. quodammodo
mora de 7 cap 3°
a 9° dicitur.
Epocr. et Plat.

Animos, ergo et iustitiam. Galenus Item contra Platonem, Cum videret hominem ex nimio calore cerebri delirare, et medicamentorum frigidorum applicatione mentem recuperare. Item animam Savari a Corpore valde refrigerata vel exalefacta, vel exsiccata, aut humectata cerebro, omnino mortalem illam affirmavit. Nam, inquit, si immortalis es, ut Plato affirmat, cur hæc ita eveniunt? Sultit hic fecisset Plato, si causam fugerit rei, quemadmodum et reliqua Conscriptisset.

²
de immort. animi
cap. 9°

Contra aliam de finitionem, animæ immortalitatem inducentem, Pomponatius dicit, in eo quod affirmatur, animam esse vere formam hominis, Imaginari est valde difficile, quod unum potest existere, qualis anima est secundum Aristotem, sic vere forma. quare D. Gregorius Nissanus, ut scribit D. Thomas de eo, Cum vidit Aristotem dicere Animam esse Actum Corporis, dixit Aristotem credere animam humanam esse Corruptibilem, quia forma potest existere non potest esse actus corporis organici. ³ Cum autem vere secundum eundem Aristotem, Anima sit actus corporis organici in omni opere dependat ab organo, sicut tanquam Subjecto, sicut tanquam objecto; nunquam ergo totaliter absolvetur ab organo. *Quibus*

³
id. cap. 4°

De Animâ C. 2. ^{um} 689

ab organo. Hinc neque immaterialis neque immortalis
erit. ad concludendam materialitatem et inseparabilitatem
a corpore sufficit, secundum ipsum Aristotelen, quod si vel
virtus organica, vel si non organica, saltem quod sine objecto
materiali atque Corporali non possit exire in opus, dici enim
p^o de anima quod sine intellectu si phantasia, sine non si
sine phantasia, non contingit ipsum separari: cum autem
separabilitate inseparabilitati opponatur, disjunctivaque
affirmativa contradicte copulativa affirmativa facta de partibus
oppositis: si igitur ad Inseparabilitatem sufficit affirmativa
vel esse in organo tanquam in Subjecto, vel a se ipso dependere,
tanquam ab objecto: igitur ad separabilitatem conjunctionem
requiritur, neque dependere ab organo tanquam a Subjecto,
neque tanquam ab objecto, saltem in aliquo sui operatione, quod
cum ita sit, quomodo certi fixos posse animam esse
immaterialem atque immortalem præcipue cum dicat Averroës
quod necesse est intelligentiam Phantasmatæ speculati, æquilibet
somo hoc existit in se ipso, et lætis organorum
demonstrat, igitur ex adductis de functione animam im-
mortalem Conzertum esse, quod in supra capite sequenti
diffusius exponemus.

Alia jam pro anima immortalitate solent afferre argumenta,
quæ validissima sunt. Primum, quod videtur ratione, neque
enim aliud habere dicunt quo ab alijs animantibus distingui
posse credatur, aliud nempe fringere non contingit, sed
vide res dicitur in Cardano, quidnam si hæc, hinc quam præca-
rare? nam ratio nihil aliud est quam vis quædam resistendi ex

lib. de immort.
ani.

M. M. M.

and Imaginatione in aliam, tum ex cogitationes in cogitationem;
 Verum multiplicata, non sicut quàm ex simplici nodo retia
 constituuntur. omnia hæc conjungunt admirabilia, ars, consilium,
 scientia, prudentia, sapientia; augmento est, quod in vitiis,
 quibus non facile illa reperitur, quos ingenio laudare dicimus,
 nihil horum forme videtur. non igitur per hoc immortalitate
 animæ rectè probatur; neque enim in homine plus rationis
 aut intelligentiæ est, quam in ceteris animalibus; quod
 Plato animadvertit atque perspicere, etiam belluarum
 ceterarum, modo perfecti essent generis, animam dixit habere
 immortalam, & in illis aliquid esse divinum, ac bonum illum
 qui sub clauâ concidit, & gallinam que nobis singulis diebus
 ova parit, Dumquidam estis. sed vis scire in nobis nihil
 esse præter sentium, animamque nostram ab eo penitus
 dependere, nihilque esse, separatam a Corpore, hæud sicut ac
 ceterorum animalium animam. Cum dormimus quasi es,
 remittit omnem Cogitationem, ac denique Cum excitatur intelligit
 & animo omni caruit. An putas si tam leuis ille diffuset,
 in tanta perturbatione qualis morte accidit, non permanere
 posse. sed maneat; namquid Mundo existens æterno, numerus
 ille infinitus adhuc superest. omnia que animæ plena
 sunt. nec tamen sufficiunt, quoniam infinito Cupendo nullus
 est capacitas sufficit. Verum, hoc tolerabile, illud plane
 absurdissimum, quod Cum infinitus sit hoc numerus,
 accamen, in dies singulorum semper augetur. si et hoc
 credamus quod animæ ipse sit immortalis, hunc, qualiter
 hoc contingat, nemini Equo usque Computum. nisi qui potest

De Animâ C. 2. ¹¹⁰⁰ 691

voluntate quâdam ineptâ, quâ etiam regna & imperia
 solemniter optare, quam vllâ ratione, ad tantum ac adco
 inaccessam hinc ferimur. Quod si ja ist, quam iniqua in
 hoc partitio, Cum tot homines in Insulâ novâ hâ reperire
 hoc nesciant, nesciverint que: tum vero antiquo tempore
 gentes fore omnes hoc ignorabant. Ergo sic, ne solum
 nobis illudi, ac quasi prostrigere mentem juvulet, sed, ad
 alia pro animâ immortalitate argumenta, redeamus. Et
 Alarum immortalitate animâ argumentum adducunt; —
 quod fideliter, naturâ impulsu immortalia appetat, ut ostendant
 quicunque, procreationem liberorum, nominis propagationem,
 sepulchrorum monumenta, ipsa stlogia, et cetera, alia ad
 immortalitatem, rerum perpetuam, ardentia, curant, neque
 curam aut curâ, hoc homines curant, nisi curam futurâ, ¹ *in* *hunc*
 et postera scuta, ad se pertinere cogitarent, quod est
 Argumentum, parva ille, Naturam ipsam de animarum
 immortalitate tacitam judicare. Placita, inquit, Natura
 nihil facit frustra; ideoque animam immortalitate esse
 prædixam necesse est. Cum appetat immortalitas; appetit
 animâ istâ frustra datur a Naturâ non videtur, verum in
 hoc non minimum erratur, et ad id responsio facilis est.
 Nam qui talia proferunt, non vident in Animantibus
 appetitum esse aliorum ordinatum, aliorum inordinatum, sed a
 ratione & naturâ, hoc a Stultitiâ & infantiâ proficisci,
 rationique esse penitus contrarium. At, Natura Nullum
 hominibus tribuit appetitum qui ipsi contrarius esse possit.
 Appetitum autem impotibilem omnino naturâ aduifiter

692 *Tractatus*

et est plane inordinatur. Immortalitatem vero appetere
 est, quod testatur Aristoteles 3.º 82. Dicens voluntatem
 quidem esse impossibilem, veluti in appetendo immortalitatem.
 Itaque ejusmodi appetitus est inordinatur et a Natura
 abhorretur. Igitur Stultum est talis appetere; tantum ergo
 abest, ut inde immortalitatis animam argumenta sumantur,
 quod stultitia potius et dementia iudicium. Ut, quare hunc
 immortalitatis appetitum, frustra in hominis voluntate
 esse, natura non reprobatur, ad hoc, absurdum penitus
 esse dicere, quod, quia natura nihil facit frustra, si
 desiderium adificandi, aut potentiam aut divitias acquirendi,
 aut aliud simile, in appetitu form. ingeneretur, ejusmodi
 desiderio, in hac vita non consecuto, necesse sit illud, non
 hanc vitam, in altera, affectum suum sortiri. Sed quia
 perpetuitatem nominis, sepulchris, monumentis, Elegiis,
 liberorum procreatione, et aliis ab infamia manantibus,
 natura quodam modo appetitur, Animam nostram esse
 immortalitatem donatam. si hanc persuasionem omnino
 Stultum est, qui suam vitam consequi non potest, magis
 se non esse. Consecuturum regis putaverit, et perpetuitatem
 nominis quis, in concepto illius desiderio, unquam in
 adeptus. Similiter ex immortalitatis appetitu, illam
 consequi posse nullus non infelix existimaverit. Itaque
 cum voluntas nostra non sit nisi in animam intellectivam,
 et appetendo immortalitatem, appetat impossibilem,
 anima humana non potest dici immortalis: et illius
 appetitus vanus sum atque peris. adde a ratio ejusmodi

De Anima Q. 2. ^{uno} 693

vera esse, ut, nimirum anima immortalis esse,
ex eo quod nominis perpetuitatem, & reliqua ejusmodi
inania appetiva, valere tantum proter qui ex
Laborum desiderio. quanti autem sunt, qui nullo
forum appetitum capiuntur. Multique istud non
ducuntur affectibus. At, istorum saltem hominum
mortalis anima necessario diceretur, quod absurdum.
Ergo absurdum etiam est argumenta immortalitatis
petere a pravis infanorum concupiscentiis.

Maximum certitudinis et veritatis argumentum
in obscuris sunt experimenta, quae reflectere, & possibile
est, ideoque ad probandam, imò, ad demonstrandam
Anima immortalitatem, solent narrare mortuorum
apparitiones, spectrorum, & haustasmatum, quia
etiam mortuorum resurrectionem futuram esse
constantur, & quam plurimorum jam resurrexisse
affirmant, et fabulosa ejusmodi narrationibus
peruadere volunt id quod ratione non possunt, quo
nihil quoquam ridiculius cogitari potest. Nam
primum, quae circa ejusmodi apparitiones fiuntur,
adeo sunt caeca & inania in mentis imbecille
solam ipsi decipi atque terri quae, apud omnes populos
ac nationes, ejusmodi fabulae aulicae semper vigent.
unde Venae fixae quaedam sinus, manes à Sepulchris
evocare dicebantur.

Vidi saepe animas juis exire Sepulchris.
Nupit poeta, jade falsa illa Lemurum, Larvarum,

Tractatus.

Lamiarum, cantharum, manium, spectrorum, —
 Phantasmatum, geniorum et Daemonum opinioniones prodiores,
 quae omnes fabulae absurdae olim ex Ethnicâ Religione,
 in quâ magnâ cum Superstitione vixit credere, et
 divulgatissima fuerunt, in Christianam cum pari
 insaniâ transiit, vel etiam cum majore: Nam
 Purgatori locum confictus est, qui in finitarum prope
 apparitionum fons et origo dici potest. Cum enim
 de functionum animae Purgatori, quibus tradi-
 fingantur, antequam ad perfectam consummatamque
 felicitatem perveniant, eas quae circumstantibus precibus
 solvi atque liberari posse credantur, datur locus huc
 opinioni, illas nimirum arduitate preces, vota et
 sacrificia continuo postulare, et Saevissime apparere
 non hoc exprocent. Infinita fabulae de haec fuorum
 excogitatae, quae non minus falsa sunt, quam quae
 apud Ethnicos pro veris habebantur, non enim
 alia sunt Spectra haec a Phantasmatibus quae
 Christianis, quam quae Ethnicis apparere nihil
 creduntur: de utrisque figmenta persuadere a se
 affirmare. Si quaedam illae apparitiones sunt, eas
 a sola vi imaginationis per timorem aut desiderium
 et solidâ credulitate, et anticipata opinione
 proficiscendum, mota, formari, recte crediderimus
 quod et ostendatur. Verum exemplum arguente erit

Plat. in vita
 Socr. cap. 9.

Qui, per se pro Platarchus, cum profundâ quâdam
 meditatione animus ejus detineretur, spectrum

De Anima Cap. 2. ^{um} 695

apparuisse dicitur, et cum etiam allocutum. Verum
si soli visum esse, a veniente autem visum, aut
conspicuum aut auditum. Cum vero Cassio narraisset
id quod se vidisse putabat, Cassius ejusmodi praevidens
illusiones, non videmus, inquit, neque patimur ea
omnia quae videmus et pati proclamare: sensus hominum
sunt fallaces et incerti, atque ab intellectu, quo nihil
levius, facile inveniuntur, et formas quascumque
recipiunt, haud secus ac in Cera varia et qualibet
figurae facile imprimuntur. Sic, animus, qui in se
omnem agendi et patiendi vim habet, facillime
potest, modo illam, modo aliam figuram suscipere,
quod manifeste ostendunt varia somniorum species,
quae sunt imaginativa aut intellectiva forma modo in
varias mutae figurae, quia intellectus proprietas
est semper motus: motus autem ipsius nihil aliud est
quam imaginatio. praeterea corpus curis atque vigilis
confectum, quasi perturbatum est sede sua directum
Animum suspendit ac detinet. Boni, et Pi. Demones, et
geniique, existere, nullo modo verisimile est, eos, aut formas
humanas habere, aut voces edere, aut alii quibusdam
pollere facultatibus, quae ratione humani percipi possent.
Erit neque apparere esse probabile; sistendum Cassij
rationibus mens Bruti quiescit. in quo licet conjicere,
spectum illud non vere apparuisse, sed Animum illationem
tantum patitur esse, vel potius Somnium: fieri enim
potest, ut tunc Animo Spiritus fuerit, ut saepe hinc multum

696 Tractatus

accidere videmus, qui ex meditatione vehementi et
 cogitatione valida, in Somnum jacti labuntur: hinc
 multa vident, vel potius videre putant, quae Somnia
 sunt: et exspecti, haec vera esse credunt, quia species
 ejusmodi imaginatio adeo firmiter confirmat ac retinet,
 ut, neque luctu, neque vigilia, illas delere possit, quod
 minime videri non debet, cum vis imaginativa tanta
 sit, ut etiam conceptam rei alicujus imaginem
 multum dum pregnans est, facti Imagines valeat,
 quia etiam Spectra et apparitiones quae ab Exemum
 jactantibus olim ritas esse dicebantur, (si forte vera sunt
 haec) ex ejusmodi Imaginatione rei procedunt erant
 illusiones, et haec omnia Solitudo ipsa, ut Cardanus
 ait, mensque aqua laboribus ac Rejuncta, cum
 temperatum cibum agrestibus mutata, representabant,
 et talium apparitionum in his Exemibus ac aliis
 quibuscumque, proclarum causam atque rationem Avicenna
 Reclitissimè collectant. Cum, inquit, spiritus Nervens
 imaginationi formas imaginandas exceperit, sicut aut
 qualitatem cujusquam, quae odore aut tactu dignoscatur:
 aut motus, aut Daemones, illaque junctus transfratur
 ad sensum qui ei actioni correspondet: in odoribus
 quidem, ad instrumentum proprium olfactoris: in auditu,
 ad aures: in spectibus ad oculos; necesse est olfactoris,
 aut auditus aut videlicet nullo assistente objecto. Nam
 si ritio nihil aliud est quam species a spiritu in
 Crystallodeo existente perceptio, seu species illa ab objecto

lib. 18° de
 sub.

De Animâ C. 2. ^{um} 697

decidatur, seu non; patet quodviscunque Contingere,
hoc, illum videre vere, atque ita, rigido contrage
Damonum ac mortuorum, tum etiam cogitorum audire
tenere, odoresque sentire ac tangere, velut in succubis
Incubisque. ob id vero rarius ista videntur, quam
audiantur, tangunturque; quoniam in Cæcis Sensibus
Cum unquam sufficiat obtinuisse differentiam, unquam
translatum ad sensum cum illa imagine, hoc re ferre
possit in oculis, Cum plurae sint differentia
necessaria, magnitudo, forma, color, plures Spiritus
trans ferri necessarium est, ob id etiam Naturæ Cauæ
fecit Memore qui ad oculum feruntur, oblique tales,
quod ipsi in suis operationibus longe pluribus
indigeant Spiritibus, multoque etiam ob id quod
fatigamur iustitiam iustitiam, quam tollam ab omni
Sensuum excedendo, in his igitur apparet. Quod
infirmis lethale si signum, si cum delirio etiam
mortuorum videant. Nam tam validam esse Naturæ
imaginationem, ut ad oculum etiam translatus Spiritus
eam retineat quam ab imaginatione conceperat.
Speciem. At, id contingere non potest, nisi vel per
Sensuum Sensibus Sensibus, aut ob morbum
nimium illud debilitatis, aut ob robustam cogitationem,
vixque Imaginandi. Cum igitur nec dormiant, nec iustitiam
ob debilitatem possunt imaginari, relinquitur, ut, quod
solum est, dicamur jam totam virtutem Sensitivam
ob imbecillitatem jacere otiosam. aliud esse quæ sentit

Tractatus

Narrationis argumentum quod fortis viri caro vel
 nunquam spectari vident, quod ipsi ob timorem
 minime adeo facere praesida imaginantur. Nam Sole timor
 pro- omnibuscum aliis affectibus firmas imaginem in nobis
 efficere potest, amor, unde timentium praesens hoc sunt
 privilegia: ^{ergo} vero amantium. At, vident, inquit,
 Anthropophagi fortissimi homines nocturna monstrum
 Haec illi, venim postquam in regionum ac credulitate
 inane, Cum et alii illi qui ab hominum injuria
 abstinent, talia videntur. Venim Scythia apud quos
 homines occidere sacrificium est, Cum fortis naturis
 sua ac iustitiae, neque mortuos, neque Lemures vident,
 similiter nec Latrones, nam malas haec non natura
 talia esse videntur, Cum quidam alios sui generis edant,
 tam mures, aliaque animalia, sed jure gentium, quod et
 si natura haec mala constarent, id est ad usum naturae
 Leges, Cum nihil a morte superesse dicitur, praeter
 intellectum; Intellectus vero circumscriptionem non potest
 affirmetur, non poterunt mortui Imagines aliquas
 ostendere, neque viventibus horum jacere.

Quaedam autem apparentephantasmata flammis
 succundata, quae mortuorum animae esse creduntur
 purgationem ignibus videntur. Etiam etiam ignes quidam
 videntur, quos vulgo Demones fatuos esse putat. Et
 Equum praecedere solent: alii vero, sed rariis sequi.
 et re ferunt Mi'zaldus, inquit, Naturae candidissima, quod
 a pluribus etiam visum est, quandoque in factis officium

De Animâ Cap. ^{um} 699

Sermonentia hoc ignes præbere, qui præter id quod equos hircum, etiam homines perturbant, adeo nonnunquam adducunt in præcipitias, et fluvios aut paludes. eoque præsertim quod juxta Cambrina, patibula, templaque oleam videri, quis causas naturales non novit, non admiratur ignem hunc procedere sequente, Naque Cum stantibus, et quacunque dicuntur, habere semper hoc ostentum auti oculor, quasi equi ductorem, atque homini equo jussu dentur aurigam. contingit, hoc præterid, dum exierim, si ignes partium jacunditatem etiam voces quaedam atque humanis simillimas, unde Credulitate quibusdam perperam est animas defunctorum fide ignitatem circumdatam exierim atque jurgari, sed non esse proprias humanis Corporibus hæc indicat, quod etiam in Equis et clovia atque lodes avinatum occipitum exierim, talia videri oleant. Imponunt tamen talia multa, et hircum non jumento pavidos, et paulo post idem auctor hæc narrat Historiam, — Amicus quidam nostris, inquit ille, fide dignus, redibat Mediolano Gallaratum et erat jam non, sed Calum atrum obscuriorum faciebat hircum, pluebatque leuiter, et videri est sentim videre splendorem et vocesque bubulorum a sinistro latere augeri, ac locui Cum sepe media istis, tam videri Carrum totum flammâ contractum, vox bubulorum erat, Caue, Caue, quo ostento hircum, calcarias equo addidit, sed seu curvaret, seu citato pede progrederebat, semper illi ex regione

Inachus

Curruz adesse videbatur. ipse vero, Cum Intus ad Deum Applicationes recitaret, tandem quor. Forz fenne spatium pervenit ad Ecclesiam seu ad eam Sacram Laurentii que extra portam oppidi Busti est atque ibi sub terra omnia inveni vta sunt, Curruz, boues, bubulos, flamma: quid igitur futurum esse vox declarabat, Exhivum vidisse Constas. Vtrum vero tantum flammam videris, vocemque Casu similem audieris; ipse vero Curruz, bubulosque supra addidit, nolim discutere, inquit Cardanus, metus enim, cogitatio, ambitio, solent talia augere, potuit et vapor atir cogitationem ita pmerere, ut videre ac audire talia se existimarent, velut in letati, in omni, morbisque: potit enim principalis Gravitate ita affici, velut aprotanti corpore, non tamen ipso affecto, velut contingit pthi stupore aut paulò anti.

Dial. 31.º

Ejusmodi vero apparitionum alia ad istas causas referri possunt. alia sunt omnino deceptions, qualia illa in quam te fin vanimur. Pene huc Sostomun Rex, inquit ille, Cum non valeret Albinu patris in bello a dicta introfecti vltionem subjecta timore pvaulpia ppropuadere, Regni proceres in aula Regia pbfumantur excepit, et hospitio Conuivisque dignatur. Sequenti nocte, Cum omnia pta pserent, Aulici quidam Regi fidelissimi ex illius mandato in hospitium cubacula ingrediantur, baculum ex pchido Ligno, quod, veluti

De Anima C. 2um 701

Ligno, quod, veluti fax, splendebat in, hinc inde,
dextra tinenti, Vestis ex non disquamato quiscuo corio, quæ in
noctis Umbra maxime refulgebat, circumdati, habentur
in super in sinistra Cornu, atque in voxiferantur,
Regi parendum est, Dicti daturi sum. Scelerum penam,
Scoti Victores erunt, Dei Nuntii nos Sumus, atque ipse
res felicitur cessit. Namque proceres illi summo mane Regem
convenerunt, ei que hauritur Vidisse Dei Angelos, qui ipso ad
bellum aduersus Victor exhortabantur. Rex vero
puditione secunda ne figmentum hoc detegeretur, Idem Angelorum
Spectaculum sibi apparuisse Confitebatur, Etque iuridixit
ne diuinitate monita promulgarent aurana: qua de re a
conficta fabella ad bellum inflammantur. Simili firme
modo et pari arte Bonifacius octauus Pontifex Romanus
adversus et Callidus, Celestinum quintum delusit, Sequens
pontificatu abdicare, his deceptionibus et falsis apparitionibus
compulsus, ille enim corruptis et subordinatis quibusdam
Ministris, in Cubiculo Celestini fovamen fieri curavit, per
quod illi nocte et interdum ad Celestinum voces, quasi
diuinitate editæ, mittebant, monentem ut Saluti Confutur
Pontificatum deponeret, Cum tanto Oniri viriliter esset
Impar: idque toties factum est, ut stolidus & hum mentis
captus Celestinus Crederet hoc a Deo proficisci. Inique
quasi Subiit Deo, abdicato Pontificatu, in Exeritum.
profectus est, cui successit deceptor Bonifacius, emptus.
Cardinalium suffragiis, digno idè dictum est, Intravit ut Vulpes,
legionis ut Leo, mortuus est ut Canis.

NBN

Præctatus

Innumera alia hujusce generis fallaciae deceptionesque
narrantur, quæ a Stolidis pro apparitionibus habentur, cum
certum sit nullas omnino esse, siue Dæmonum, siue
Angelorum, siue mortuorum apparitiones.

¹
Lucian. lib. 1.º

1 hæc nobis vigilanti luce obvia mentis
Terrificant; morbo affectis, somnoque *Agultia*
Cunere in ardeamus corde, audireque coram
morte obita quorum nullus amplectitur ossa.
hunc igitur horrorem animi hincbasque necesse est
Non radii solis, neque lucida hinc diei
Discutiant, sed natura species ratioque.

²
in *de lapsu*

hæc quidem omnia *phantasmata* a *b* hominibus mentibus atque
conficta et a solis *superstitionis* credita, *Democritus* *Abderum*
deridebat, qui quippe, *Inquit* *Lucianus*, ad eos erat ^{finitis} *perducatum*,
ejusmodi nihil in rerum natura esse posse, ut cum se in
monimento extra portam urbis clausisset, ibique *degeret*
noctis atque diei scribens a *Componere*, *Thamesque* ^{quidam} *illum*
illudere *Cupientes* ac *perire* *facere*, *nigra* *vesti* *in* *modum*
cadaveris *ornati*, ac *larum* *in* *capite* *adfectis* *circumstitis*,
illum *circumstiterem*, *crebro* *subflantem*; *hic* *neque* *eorum*
comunita *perirent*, *neque* *ecce* *omnino* *responderet*, *sed* *inter*
scribendum, *derisi*, *Inquit*, *ineptire*, *ad eos* *finitis* *crediderit*
animas *nihil* *esse* *postquam* *in* *corpore* *dixerint*. *Item*
Lucianus, *sub* *Psychiadis* *persona* *fac* *etiam* *omnia* *ride*
et *negat*. *Psychiadem* *istum* *judicat* *inter* *plurimos* *atque*
et *dignitate* *præstantes* *ceiros* *Conversantem*, *forque* *ei*
mira *quam* *plurima* *narrantur*, *de* *Dæmonibus* *præfatum*,

³
Hordus

De Animâ C. 2. ^{um} 703

ſpectris, Phantasmatis, mortuorum reſurrectione, —
anima lura ſuper terram ob ambulanti lura, & ſe ſe —
quibus librum fuerit aſcendentibus, & aliis ejus modi —
Nugis; quæ omnia Pythiades ſe non credere dicebat; —
Cumque increparant illius incredulitatem, præſertim cum —
fac referrentur a tam ſapientibus prudentibusque et —
barbatis viris, qui ſe ita vidisse affirmabant: Ignosci —
mihi, Inquit Pythiades, ſi non credo: nam ſolus omnium —
non video: quod ſi vidiffem, profecto et credidiſſem, —
quemadmodum et vocæ coeditæ, additque, magnum aduſus —
ejus modi vana Multaque mendacia remedium, eſſe, veritatem —
trætanque rationum; quâ virtutis, animi nunquam hæc —
turbabuntur.

Non profecto de ſum qui ejus modi portenta, atque ſtricta —
narrant, et maxime ſapientiores, ſeque ita vidisse aſſerunt; —
ſua quia gaudent mendacia auctoritate ſua, perſuadeant, —
ſuſcepta hominibus libidine alendi de jnduſtriâ rumoræ: ſue —
mens eorum delilitas corponæ ætate conſecti in ſenibus; —
ſue in alia Cerebri imbecillitas, facta in credula; ſue —
fabula iſte diuturnâ famâ pro veris apud illos habentur, —
quas auctoritate ſua & experientia ipſa confirmare non —
videntur, ut poti' veracæ ab omnibus creſtimatæ, ſic, —
Itaque per manus error traditur, creduntque ſimpliciter —
poſteri, ea quæ a Majoribus accipiunt. et quia —
ejus modi ſigmenta, nullâ ratione naturali probari —
poſſunt; & captum ſummi ingenii longe ſuperant, —
ſedò impeditæ facilius perſuadentur; majorum enim

Tractatus

fidem ejus modi homines adhibent. His quæ non
 intelligunt, et cupidine humani ingenii libentius obtem-
 perant. Verum, satis est si, in his quæ homines narrant,
 probabilia tantum creduntur. quæ captum humanum
 vincunt et firmè et persuadere vult, eas prudere debet. Ne
 equidem magis possibile est, hominem monstrum narrantis
 quoddam mentiri, quam ista vera esse, quis enim non
 veri similius putarit, fingere illum qui narrat, mortuorum
 resurrectionem, et animas eorum supra firmam obambulantis,
 viventes perire facientis, loquentis sine lingua, videntis
 sine oculis, palpantis sine manibus, denique sentientis
 absque ullius sensibus, et facientis absque Corpore ea
 omnia quæ solis corporibus conveniunt, quam ista vera
 esse, et persuadere conatur. cæterum mortuos circa
 sepulchra videri in agris, et maxime Jugulatos, nec
 profundius de fossas, qui que fuerint in vita atroces, per
 noctem, et præcipue ab his qui hoc non ignorant,
 naturale protulit est, Inquit Caudanus, Cum huiusmodi
 Corpore hominè ac recend, vaporem pro magnitudine sua
 constantem emittat, qui hominè sibi firmè effigiem. unde
 olim concremata corporibus et in vna condita nihil
 tale videbatur. cætera quæ causam naturalem non
 habent, figmenta sunt ad terrorem incutendum excogitata,
 et ad persuadendam, in Religione, animæ immortalitatem
 et præcipue in Christiana, in qua sacerdotum talia solum
 confingere ad dandam auctoritatem fabulose de Sanguatoris
 narrationibus, in quibus maximam utilitatem percipiunt,

lib. 1.º de var.
 tit. cap. 99.º

Tractatus

Simillimum, sine anhelitu, et cum videretur et
 secaretur non sentiebat, cathri supra dicti morbi eundem
 effectum habent, et fugaces sunt nature, adeo ut qui his
 afficiuntur, mortui videantur; quorum effectuum causa et
 rationes penes medicos sunt. Maxime multo verisimilius
 esse eos qui resurrexisse dicuntur, aliquo horum morborum
 fuisse correptos, (quod secundum naturam est) quam
 illorum resurrectionem veram fuisse (quod contra
 naturam omnino est) Bodinus has penitus negat
 resurrectiones. memini, inquit ille, Theologum acutum
 refutare solitum sententiam ejus qui cadavera illa
 Sanctorum que revixisse dicebantur, viduum vixisse,
 deinde latuisse. Cui, inquit, Sancti illi potius quam
 cathri resurrexerunt? cum negat mortuorum esse qui
 revixerant, Cum Paulus apostoli scribas resurrectionem
 fore in vitam aeternam. Non quoque de Lazaro sentit,
 quem solus Joannes ex omnibus, revixisse testatur, nec esse
 beneficium sed supplicium Lazaro imrogatum videretur, si
 de caelesti Angelorum catu in foetidum ac semi putre
 cadaver redire cogere tur, Cum Thessalia victo rogantibus
 in Shavale Pompeianis de futura victoria, manes ex
 umbræ le atræ caligine in personam eliciens, pro ingenti
 macede Nabal, promitteret animas quas evocarat,
 nunquam ullis carminibus aut sacris precibus in cadaver
 redituræ

..... nec verba, nec herba
 Audebunt longe somnum tibi solvere lectæ.

lib. 3° d. abd.
 lib. 7. sub. avca.

De Animâ Q. 2. ¹¹⁷⁷ 707

Et quem admodum Slatonici existimabant, propter
 ingens a liquo d' celare, animas in faccadaverâ demittat:
 Ita quoque sanctissimorum virorum mentes illæ, quæ in
 Cadavera, morientis Christo, redierunt, flagitium quoddam
 inexcusable admittit credibile foret, ut rursus Cadaveribus
 fœditissimis in anciparentur, cum mors a Theologis peccati
 pena de finiat: aut si postea, beatos illos qui venierant
 mori non potuisse demus, vltimam terrarum hactenus
 delinuerunt. neque enim Coelos aut Christum ascendere
 fas erat pristino Cadavere resumpto. at Christuse non
 ascendisse Coelum dicitur, nisi quadagesimo post mortem
 die. Verum, Christum ipsum non resurrexisse Celum
 declarat dicens, Resurrectionem christi similem esse
 resurrectioni Elomedis Ahy palæi, quem ex Apollonia
 Oraculo resurrexisse veteres scribere, nec postea in
 sepulchro repectum. Item, valde absurdum sibi videri videtur,
 ut vivus meretricis testimonio resurrexisse credatur, qui
 qui pro die, populis Spectantibus in cruce mortuus erat
 quod profecto ad eam a Natura et a ratione alienum est, ut,
 non mirum sit, si homines illud sibi non persuadent,
 Cum ipsi Apostoli non crediderint donec viderunt: et
 mulieres quæ id referebant, mentiri ac fingere, vel
 etiam insanire putabant. Et vita sunt, inquit Lucas,
 aut illos sicut deliramentum verba ista, et non crediderunt
 illis. Præterea notatu dignum est, quod illi qui Cum
 Christo tandem vixerant, a divinitate vocantur fidebant
 participes, quique ipsum passionem ac mortem christi ab eo

origi. lib. 1.
Cætera Celum.

Cap. 24.

Tractatus

ipso accepimus, ignorauerunt quae resurrectionem,
 adeo, ut nescirent, quid de christo actum fuisset. —
¹ *Mat. cap. 16.* Tulerunt Dominum de monumento, dicebant illi, Et
 nescimus ubi posuerunt eum. His verbis patet,
 Apostolorum fraudem et dolum, potius quam resurrectionem,
 intellexisse, cum accepissent Resum in monumento non
 inuenisti: tandem viderunt, inquit Scriptura, et
 crediderunt. In hoc equidem non aliud quam seu suum
 ipsorum testimonium, fidem facere possent, idcirco exemplo
 Aristolomen, nullum tantum miraculum credere debet,
 nisi et ipse illud viderit. Verum magna suspicio est,
 hoc Apostolorum nunquam neque vidisse, neque credidisse;
 Cum, quae de resurrectione christi Scripta sunt in
 Euangelis, a Corruptoribus et falsariis addita atque
 supposita fuisse quidam assereant, ut in tractatu de
 Religione declarauimus, ut nihil enim incredibilius his
 resurrectionibus excogitari possent, nihil impossibile
 et hoc contra indubitatum Physicorum Axioma
 omnino est, nimirum, non dari regressum a priuatione
 ad habitum, ita ut non magis possit homo a motu ad
 vitam reuocari, quam planta emortua et in firmam peritissimam
 arida, ad vegetationem.
 Vniuersalis illa in die iudicii caduicium resurrectio, quam
 fore existimant in Religione Christiana, omnino etiam
 fabulosa est; nec probari ullo modo potest, Inquit
² *Boetius*, nisi fabulo Dithyrambicam regenerationem,
 ut M. Varro appellat, vel hausa uinationem, ut Plotinus,

De Animâ C. 2. ¹¹¹² 709

Ad transcorporationem, ut Justinus Martyr: vel
translocationem animarum, ut Epiphanius: vel
Animarum revolutionem, ut Zebrai, qui animarum
redituræ Pythagoreicæ quidem placuit; ceterum Sempiternum
displicuit. et ridiculum profecto Christianorum qui
veritatem amplecti præferuntur, his fabulis et
deliramentis ad hæsit. Nam, qui fieri possent in
infinita Cælestium multitudo ab infinito tempore
omnino activa et in salutem arripere, rursus ad
vitam revocentur. Cum videtur Carnibus, ossibus, visceribus,
et ceteris humana forma partibus, quibus constructa
et compacta sunt. innumera sunt quæ a similibus
consumpta fiunt, quorum ut fiat resurrectio, necesse
estiam esse ut vivunt quorum hæc cadaverum pabulum
fiunt, resurgant. Innumera quoque a fratribus fiunt
decurata; innumera ab Anthropophagis, quorum esus
in alimentum edentium arripere est, alimentum
autem in substantiam, et sic fortasse infinitas; qui
enim alia manducant, forsas, et ipsi ab aliis fieri
decurati. at ut idem homines resurgant, necesse est
ut unus cujusque substantia dissolvatur; quod ut
fiat oportet ut resurgant et tuncque moriantur. Si enim
quorum substantiam per nutritionem cadaverum aliorum
transfere. sic enim ut aliqui remanentem semper
mortui, quod resurgere impossibile sit, cum eorum
substantia composita sit ex aliorum Cadaveribus
quæ resurgere debent. illis enim quæ foras deconvenerunt

Tractatus

Idem accidere necesse est; nam fraxillas ab altis
 factis deuoratae fuisse possibiles; et in earum
 substantiam similiter transiit. Neque et humana
 Cadauera a fenis deuorata, eadem quae fuerunt reuergunt,
 necesse omnino est et fra, quae frae illae deuorauerunt,
 etiam reuergant, et earum substantia dissoluta ad eas
 a quibus per alimentum procedit, reuertatur; quod
 impossibile et absurdum est secundum Christianorum de
 resurrectione opinionem. Impossibile ergo et absurda
 est cadauerum resurrectio, praeterquam omnis animantium
 substantia, quatuor constat qualitatibus primis, Humida,
 Secca, frigida et Calida. Cum haec dissoluitur, istae
 qualitates non praesent, sed in aliquas alias substantias
 transiunt: videlicet, frigidum et Secum Terrae, inquam
 Cadauera reuertuntur, haerent. Calidum uero in
 exhalationem, humidum in vaporem abiit. Ex
 vapore fiunt pluuiae, et exhalatione, fulgura et
 alia metheora, quae iterum in alias transmutantur in
 infernum, et, et reuergant humana Cadauera,
 necesse plane est et ista gradatim reuertantur, et eo
 ordine quo progressa sunt regrediantur: videlicet, et
 in exhalationem et vaporem pluuiae et fulgure
 reuertent; exhalatio uero et vapor in Calidum et
 humidum; Calidum uero et humidum constituent
 denique corpus cum Seco et frigido et similitudinem
 ac reuolutionem tandem fiat in finem, et impossibiles.
 Et dicant diuinam uoluntati absque omni causa ista

De Animâ ^{um} 711

Proconstantia corpora reuerti, et deuò reformari
qualia erant. Respondeo Deum (supposito quod ho-
m) posse cum omni potentia sua homines alios
mortuos nullatenus formare atque producere: sed
eosdem homines resuscitare nullo modo posse absque
omni laide huius Proconstantia, contra deo autem omnino
necessa esse eosdem resurgere. Nam, cum resurrectio
Cadauerum fieri dicatur, siue ad maiorem bonorum
felicitatem, siue ad maius improborum supplicium, —
uenire, nisi homines ijdem resurgerent, ut mali
penam non passuri essent, et boni premia qua-
merere, non consecuturi. Sicque vana foret et
inutilis resurrectio. Quare eosdem homines resurgere
omnino debere manifestum est, quod cum impossibile
sit, nisi etiam resurgant suorum Cadauera eo modo
quem supra diximus, fatendum et resurrectionem
Christianorum opinionem creditam, penitus esse
impossibilem. Nam vero, ut ait Bodinus, qui ^{libro}
ascensum cadauerum ad Cælum cogitari potest. Nam,
cum hinc ad cælum siderum distantia minima —
complectatur miliaria, septuaginta quatuor milliona
sexcenta nonaginta septem millia cum sexcentis, ut
Ambrosius dicit; et a Cælo siderum usque ad
Christallinum, ubi sedem Dei ac Beatorum esse
predicant, eadem sui distantia, ut Gebronum Philo-
sophi ac Theologi scribunt; consequens est, etiam a recta
linea cadauera sursum ferantur volatu celerrimo,

Tractatus

id est, ut quinquaginta miliaria in singulis diebus
 obeant, non hinc in illam beatorum sedes posse
 pervenire annorum millibus octoginta: neque enim
 corpora molia, ac ne levissima quidem gravitate,
 tam celeri motu sursum abeuntur, praeterquam cum
 improbe ac bonae resurrectionis confidunt, in frivola
 quadam multitudine improbi vincant operis numerum
 bonorum, quos tamen in inferis terrae visceribus
 divitatem suppliciorum propesteris asseverant: quae non
 modo incredibilia, verum etiam absurda videri necesse
 est, quoniam si omnia omnium qui factum est mortui
 sunt cadastra resurgunt, non modo Augustissimorum
 hinc caeterorum, sed ne amplissimo quidem caeli sinu
 capiuntur: neque enim corpora possunt ipsa a se
 penetrari; si facta enim quadam phantasmata, non
 vera corpora resurgunt, sed inania simulacra, et
 manuum imagines fugaces. dicunt fortasse, corpora quae
 resurgunt, ideo penetrabilia fore, quia gloriosa, ac
 propterea Christum hinc clausum in coetu
 discipulorum constitisse, verum, confitendum igitur
 cadastra putria resurrectione fieri gloriosa, quod
 ineptum est, ineptius tamen corpora, qualiacumque
 futura sint, penetrabilia confitri; cum igitur
 aer subtilissima corpora rare fieri quidem possunt,
 sed cum ad extremum rarefacta fuerint, omnino
 oportet, nec simul eodem loco subsistere, idque, ut
 vim christianae fidei afferre, illa enim Evangelium
 Testimonio, docet Christum

De Animâ Q. 2. um

713

Testimonio, docet, Christum piliis, Caenibus, ossibus, conuestitum, eodem quo antea Corpore resurrexisse, Comedito, bibisse, et eo statim caelum ascendisse, & ita autem cadauerum resurrectione quæ ad iustas resurrectionis Christi futura esse dicitur, tibi etiam esse debet, ut cadaueri laud nihil desit, & ipsa quæ ante fuerunt et habuerunt quod cum impossibile sit, impossibile etiam, incredibilem, a naturâ & ratione abhorrentem, et penitus absurdam atque ridiculam resurrectionem esse mani festum est.

Hic adde, quod Moses in eius lege christiani fundatam suam legem habent, neque de eternorum immortalitate, neque de mortuorum resurrectione quidquam inquam auerit, sed illam ita contempserit, et ridiculam existimauerit, ut, quamuis ab Aegyptiis, a quibus ad alios hæc opinio fluxit, illam haud dubie precepisset, cum eorum doctrinæ atque disciplinæ omnibus eruditus atque institutus esset, de eâ tamen in libro, cui nullum verbum fecit, alij leges latore immortalitatem

Animæ inuenit ad spem bonorum et malorum in altera vitâ. Moses vero præcæta tantum temporalia et temporaria, in hac præsens vitâ, populo suo prædicauit; Inuicem legem obtinuerunt, erant herba lacte et melle fluentis, multaque vitæ Commodas; Pæna legem de serentium erant ferrum et ignis quibus illæ a loque morâ plebatur, non in feros, non paradisi, vanas res, et penitus inanis pro, iurebat, sed res car-

OOO

Tractatus

id est, et quinquaginta milliana in singulis diebus
 obeant, non tamen in illarum beatorum sedes posse
 pervenire annorum millibude octoginta: neque enim
 corpora molece, ac ne levissime quidem gravitate,
 tam celeri motu sursum abeuntur. præterea cum
 impiorum ac bonorum resurrectione confidunt, in firmam
 quendam multitudinem improbi vincant oporere numerum
 bonorum, quos tamen in infirmis terræ visceribus
 diritatem suppliciorum quæpessentore assueverant: quæ non
 modo incredibilia, verum etiam absurda videri necesse
 est, quoniam si omnia omnium qui factum est mortui
 sunt cadastra resurgunt, non modo Angustissimæ
 terræ cavernæ, sed ne amplissimo quidem caeli sinu
 capiuntur: neque enim corpora possunt ipsa a se
 penetrari; si facta erunt quaedam plantæ smata, non
 vera corpora resurgent, sed inania simulacra, et
 manuum imagines fugaces. dicem fortasse, Corpora que
 resurgunt, idcirco penetrabilia fore, quia gloriosa, ac
 propterea Christum tam in clausis in Coetu
 Discipulorum constitit. verum, Confutandum igitur
 Cadastra post resurrectionem fieri gloriosa, quod
 ineptum est. ineptius tamen Corpora, quæcumque
 futura sint, penetrabilia confiteri; cum equidem
 Aer subtilissima Corpora rare fieri quidem possint,
 sed cum ad altissimum rarefacta fuerint, omnino
 oportet, nec simul eodem loco subsistere. idque, ut
 vim christianæ fidei afferret, illa enim Evangelionum
 Testimonio, docet Christum

De Animâ C. 2. ^{um} 719

Testimonio, docet, Christum pillebux, Carnibus, ossibus, conuestitum, eodem quo antea Corpore resurrexisse, Comedisse, bibisse, et eo statu caelum ascendisse, extoritur autem cadauerum resurrectione quae ad iustar resurrectione Christi futura esse dicitur, talis etiam esse debet, in cadaueribus nihil desit, et ips quae ante fuerunt et habuerunt, quod cum impossibile sit, impossibile etiam, incredibile, a natura & ratione abhorrentum, et penitus absurdam atque ridiculam resurrectionem esse manifestum est.

Hic adde, quod Moses in eius lege christiani fundatam suam legem habent, neque de omnium immortalitate, neque de mortuorum resurrectione quidquam unquam tenuit; Quis illam ita contempserit, et ridiculam existimauerit; Ut, quamuis ab Aegyptiis, a quibus ad alios haec opinio fluxit, illam haud dubie percepiisset, cum eorum doctrinam atque disciplinam omnibus eruditus atque iustitiam esse, de ea tamen in libris suis nullum uerbum fecerit. alij Legislatores immortalitatem Animae firmiter ad spem bonorum et uitam uolunt in altera uita. Mosae uero praemia tantum temporalia et temporaria, in hac praesenti uita populo suo praedicauit; Praemia legem obseruantium erant uita lacte et melle fluentis, multaque uita Commodas; Poena legem deserentium erant ferrum et ignes quibus illis alicuius uita plechbat, non inferos, non paradisu, uana res, et penitus inane proponebat, sed res car

Tractatus

qua sensibilia essent Subjecta, et presentis. Nec
 dubium est, quin, si immortalitatem et resurrectionem
 docuisset, illam libris hinc apertè exposuisset. Deinde
 non ausus esset imperantibus Dathan, Choro et Ahyron
 et viginti milia Israelitarum, aliisque innumeris
 jurare, ut fecit, saltem in modo est apud Aethiops,
 patiendi firmius illis tribuisset, nec animas eorum in
 peccato morientis sanguinis infirmi patiendi traderentur:
 quod si aliter fecisset, venisimiles est: populum
 Superstitium in hac de Animarum immortalitate
 persuasione, non fuisse pastorem tantam hominum
 multitudinem intrare, et pudicum iri in hac vita, et
 in altera. Sed omnium validissimum argumentum, quo
 probari potest Mosem immortalitatem animarum non
 credidisse, jure, animam penitus esse mortalem, et
 cum corpore intrare, est illud, quod nempe Scripsit
 et docuit animam esse in sanguine, et prophetica
 omnem Eiusque animalis sanguinem manducari
 prohibuit. Primum omnino carnem, inquit ille, in
 sanguine est. Unde dixi filiis Israel, sanguinem
 Universe Carnis non comedetis, quia anima carnis
 in sanguine est, et quicumque comederit illum
 interibit. quibus verbis mani factum est, illum
 existimasse animam adeo esse in sanguine, ut illum
 comedendo, anima etiam comederetur, idique non
 immortalis, nec resurrectionis. Nec dicant, Mosem hoc
 loco locutum de brutorum animalium anima, Nam

Luit. 17.

De Animâ *Orum* 715

hoc verbum, *Uniuersa Carnis*, complectitur omnes animantis
qui sanguinem et carnem habent; *Brachia* & hæc fuisse
Mosis doctrina, Animam, videlicet, esse immortalem; secta
ab illius Leges pendente, eandem omnes de ejusmodi
immortalitati, et mortuorum resurrectione opinionem habuissent,
Sadducæi, dico, Pharisei & Esseni. Nam etsi disciplinâ et
moribus inter se differunt, plurimis in rebus, doctrinâ
tamen legis Moysi, et Religionis opinione consentientes
erant. At isti de animâ diuerses omnino inter se sentiebant.
nam Sadducæi, ut Josephus refert, existimabant animam
simul cum Corpore extingui; nec quidquam præter Legem
seruandum esse. Esseni verò immortalitatem illius simpliciter
affirmabant. Pharisei autem ceterorum legatum rituum
doctrinam et cognitionem proficere omnem quidem animam
incorruptam esse arbitrabantur; transire autem in alia
corpora gloriæ bonorum, improborum verò interminabili
supplicio cruciari. Quod si hæc de immortalitate animarum
opinio a Mose tradita esset, quare illi non eandem
pœnerint, atque profunderint? Josephus Sane, Iudæorum
natione et doctrinâ, et in lege Mosis instructus atque
educatus, mirari videtur istam Essenorum de Anima
immortalitate opinionem, quasi nouam et inauditam in
lege Moysi. per hæc placita, inquit ille, magnam sibi
auctoritatem parauerunt apud populum, quæ profecto
verba non adiecerit, si velut et antiqua apud Iudæos
fuit opinio fuisset, et a Mose tradita. Auctoritas enim
ab admiratione proficiscitur. admiratio magni rebus

Lib. 18. ant. Jud.
cap. 2. & lib. 9.
de. bel. Jud. cap.
7.

716 *Tractatus*

Novis, Inauditis, et insuetis tantum tribuitur. Nullam
 namque sibi parauissent admittendum. Esseni de animarum
 immortalitate dissentire, si hæc apud Iudæum populum
 nota fuisset opinio. si noua erat. Cum Esseni et Pharisei
 illam præcipere cuperant, Ceterum est a Moysi non fuisse
 traditam, Cum illi apud Iudæos non extiterint, necumque
 Constituerint, nisi longo post Mosem temporis intervallo.
 Unde patet a Moysi animarum immortalitatem non fuisse
 præceptam, neque creditam; sed post illum, apud Iudæos
 a Esseni et Phariseis fuisse introductam, solum quia
 illam omnibus populis atque hominibus placere videbatur.

Eseni¹ cap. 8° de
 Esseni de q^o lib. 1°

Quod Leo Abbi Madenâ testatur dicere, quosdam Iudæorum
 sapienter de anima immortalis opinionem introduxisse, quia idem
 ceteris Religionibus credi præcipere; et apud omnes fere
 populis alios male audiri qui negabant, idcirco ne ab istis
 despicerentur et rejicerentur, hanc opinionem admittentes et
 docuisse^{apud} Iudæos. Si verisimile est id non contigisset. Ni-
 mulis post Mosem seculis; in toto enim Veteri Testamento
 nullus dicitur locus qui de Anima immortalitate fidem ullam
 facere possit nisi forte verum et aliter, quos etiam distinguere
 necesse est ne ad eammodi opinionem accedant, talis est hic locus
 in Davide² non resurgens impius in iudicio. Item in psalmo³
 non resurgens bibentis propterea visitasti et contrivisti
 et perdidisti memoriam eorum, Inquit, boni sunt
 resurrexerunt, qui loci fortasse ex Phariseorum jam vigentium
 doctrina prodierunt; qui res supra retulimus, bonorum
 animas in alia corpora transire, fandi locus ac Pythagoræ

Psal. 1°
 cap. 26°

De Anima C. 2. ^{um}

docerant, improborum vero interminabili supplicio
 cruciari. qua tamen doctrina non placet ijs qui vetu-
 stissimo fidei adhibent, quia opinionem Pythagoram
 de animarum transmigratione nimis recedat, a qua profecto
 quaecunque de immortalitate animae et mortuorum
 resurrectione dicta sunt, fluxisse videntur, et mox
 declaraturi sumus, plurima vero sunt loca in eodem
 Veteri testamento quae omnino negant et destruunt anima-
 immortalitatem et cadaverum resurrectionem. et ipse
 David ex Veteri Legis. Maxima doctrina, hoc promittit,
 Dilus sumus, homo, sicut fenum dies ejus; haecquam
 flore agri sic efflorebit. quoniam spiritus pervenit in
 illo, et non subsistet, et non cognoscat amplius locum
 suum. Item Job, Putasne homo rursus vivat? Non
 sicut consumitur nubes et pertransit, sic, qui descendit
 ad inferos non ascendet, nec revertetur ultra in domum
 suam, neque cognoscat eum amplius locus ejus. Per
 inferorum nomen in toto veteri testamento, intelligitur
 terra et mors. sed nihil valde adhibet anima-
 immortalitatem corporumque resurrectionem ex-
 quam hic ejusdem Job locum clarissimum, lignum, inquit
 habet spiritum; si praecisum fuerit, rursus vivet, et rami-
 ejus pullulant, si tenuit in terra radix ejus, et in
 pulvere mortuae fuerit hincque illuc, ad odorem aquae
 geminabit et faciet comam quasi cum primum plantatum
 est, homo vero cum mortuae fuerit, et nudatus atque
 consumptus, vix quae so est? quomodo si recedant aquae de mari

¹ Psal. 102

² cap. 14.

3

cap. 5.

⁴ cap. 24.

Tractatus

et fluvius vacue factus ariscat; sic homo cum dormierit non resurget, donec atteratur Calum non euigilabit, nec Consurgat de Conuio suo. Hoc in vltis, donec atteratur calum non euigilabit, mihi videtur a conytoribus addita, ut pote non Conuenientia fide que sum supra, fano cum mortuus fuerit atque Consumptus, ubi quæto est? Verbum enim consumere significat Annihilationem, ut iudicam, absolutam atque integrum. Venim, siue addita fuerint, siue ab ipso Tob prodita, declarant hominem non resurrecturum, nisi cum calum atteratur; quod quidem hæc fore credo, nam id trahunt verba abliuor, quantum si dixerit, hominem resurrecturum cum ad calum terram ascendere videlicet; aut canes lunam alla transire dentibus illam lacere suspicimus; quod est aduatoꝝ, qui eum fieri poterit, ut Calum atteratur, id est, ut loquat ille, qui Dei sedes dicitur æternus et immutabilis, vetustate conficiatur, & ad imaginarium atque fictitium Calum reducat. Hoc equidem impossibile et absurdum penitus est. Proinde corporum resurrectio, secundum Tob, impossibilis est. Quod si hominem vere resurrecturum existimauerit, declarauit. Hæc quidem quem locum habiturus esse attento celo; qui sane nullus esse posse videtur. — nam si Calum atteratur, terra, maria, Aëraq; id exis etiam dabit, & in Communiem perniciem adducto, quod ridiculum et absurdum est. Atque fatidum est, Tob de Caride resurrectioe et anime immortalitate

De Animâ Cap. 2um 719

nihil unquam cogitavisse. Igitur neque in Lege
Mosis hanc opinionem, aut in veteri testamento,
fuisse Creditam atque preceptam. Vanum & juane in
famotum illud Secundi Machabæorum duodecimum
caput in medium profere: Cum hos Libros Canonice
non esse et in catalogum librorum veteris testamenti
non reponi debere ostenderit in tractatu de
Religione, si autem soli de resurrectione mortuorum
loquuntur: quibus cum nulla debeat fides; nullam
etiam ejusmodi opinionem adhibendam esse confirmaverit
necesse est; eamque in toto veteri testamento, nec in lege
Mosis unquam fuisse admissam.

Hanc autem de Corporum resurrectione opinionem omnium
a quo principio fluxisse compertimus, nunc de latendum
est. et primum notandum, quod nonnullorum Antiquorum
Philosophorum hæc fuerit opinio, non solum quod animæ
immortalæ existant, verum etiam Eurythmæ fuerint
antiquam in animalium corpora pervenirent. huius sententiæ
hæc similis ratio afferebatur, ut Scipio Natalis Comes,
nam si immortalæ existant animæ, et ex aliquo nascatur,
vel ex immortalis vel ex mortali necessario nascetur. Et
mortali non oritur, quia sic omnia fieri possent
immortalia; neque Eurythmum quicquam in naturâ
mortali rei commissum est suopte ingenio, nisi a Deo
misceatur aliquando. locumendum. neque, rursus ex immortalis,
quod illud quod tale est nihil è se gignit. atque Cum
immortalæ animæ existere velint, multaque læmen

lib. 1° Aristot.
Cap. 20.

Tractatus

nascantur Animalia, illud contingere putabant, quia
 circuitum animæ intra duodecim annorum millia peragant,
 per omnesque sphaeras et choros Daemonum ac Deorum
 discuroant, quod Plato in *Shadone*, *Corydo*, *Shadon*, et
 aliis in locis variis modis scripsit. est autem per
 duodenarium numerum intelligendus numerus Sphaerarum
 mundanarum apud antiquos, qui supra quatuor elementorum
 globos octo caelos esse putant, per quos animæ a
 corporibus soluta satique purgata permeare et
 circumvolari putabantur, donec hanc circuitum perfecti
 absoluerent. tunc autem Deo Trā silenti putabantur
 in corpore pro prioris vite rebus gestis demeriti. Nonnulli
 tamen crediderunt annum magnum, quo spatia animæ
 hominū suam circuitum exiret, et in idem revertetur,
 duodecim hominum annorum millibus comprehendi; Cum
 Annus Mundi Magnus habere annis ejus modi
 absoluitur. Nam, et ipsa Mundi animæ per motum
 firmamenti eo spatia circuitum suum absoluit, quod
 efficiatur intra triginta et sex nostrorum annorum millia.
 si quis enim firmamentum, aut Aplanus, quo vocatur,
 sphaeram, proprio motu contra diurnum motum Cali-
 centesimo quoque Anno, per gradum unum fere, secundum
 Successionem signorum procedere intellexit, numerusque
 Annorum colligit, et facile magnam Annū Mundi
 ex ambitu ipsius firmamenti intelligit. hæc res
 quoniam ab imperitorum multitudine intelligi non potuit,
 ac cogitarunt per multa pœta ad utiliter adducendam

De Animâ Q. 2.um 721

multitudinem, quibus illam in hac sententiâ
confirmarent, quod immortali anima existit, et
spe aliquando melioris vitæ, et presentis Calamitate
æquo animo fortique perfert, et ut mirum prospere
rebus tolleretur, Cum circa omnibus reddendam
esse, antiactæ vitæ rationem: et quàm maxime se ad
frigiditatem innocentiamque Compararet, Cum
jucundissima præmia sanctorum virtutum post mortem a
Deo esse relatam, et animam eam dubitationem diluerent,
Cur, quæ per tot annorum militiam admirabilis anime
videtur, nullo pacto prospere recorderentur, finerent
Animam libere aquam Lethæam cujus hæc esset
facultas, omnium prædictarum rerum oblivionem
judicare, quod duplici de Causâ finerent, tum ut
obliviscerentur anime illarum deliciarum quibus
æta Corpore fruebantur in Campide Elysii, tum
etiam ut fierent earum molestiarum immemores
quas antè in vitâ pertulissent: quarum rerum si
perdidisset memoria nemo reperiretur qui velle
reminiscere, aut qui Cum præmiam gesserit, non vel sibi
ipse manere in fide, sed aliarum libere Deo dicebant,
aliam quo minime fiat, repugnat natura, quis enim
eorum qui mortui sunt, velle in ipsa, in
vitam molestiarum quædam redire, nisi et antiquam
miseriam prius fiat immemor, et voluntati Deorum
ac necessitati parere Cogatur? Duo autem erant
necessaria mortuorum antequam reminiscerent, aliam ut

Tractatus

purgarentur eorum animae antiquam in *Elysios campis* pervenirent. aliarum, ut, post longissimum temporis spatium epotâ aquâ *Lethicâ* omnium praeteritorum obliviscerentur, et tandem in corpora ipsam remitterentur. Plato hoc plane confirmat, et non solum animae esse immortaliæ commemorat; sed postquam certum temporis spatium, et quaedam munia absoluerint, a *Proserpina* in corpora hominum remitti, sic enim scribit in *Menone*, ajuunt hominis animam esse immortalem, ac tunc quidem decedere, et cum mori appellatur; atque iterum redire, instigare vero a *extinguere*, nunquam, quare *ita* in sanctissime transigenda. qui enim *Proserpine* pennis antiquae miseriae jam dederint, eorum animae illa rursus ad supernum solem transmittit novo anno.

Atque haec sunt quae antiqui Philosophi de animae immortalitate et ejusdem resurrectione fabulati sunt. haec autem fabulae per antiquissimam apud *Ethnicos* esse constat, Cum *Pythagorae*, ut jam narrauerimus, illam ab *Aegyptiis*, quorum monumenta antiquissimam omnium quorquor sunt populorum memoriam consentant, perceperit, et ad graecos Italosque transmiserit, unde *Metempsychosis*, signum *Pythagoreum* nuncupatum est. haec autem opinio ad Christianos tandem, ab *Ethnicis*, pertransiit. verum illam alio modo exponere videntur, ne nimis paganismum redolent; Cum enim apud populos ad sanctiorem vitam perubilissimam fano

De Animâ Q. 2. ^{um} 723

per sua sionem esse animaduvertitur, illam apud se
introduxerunt, mortuorum resurrectionem eam simpliciter
appellantes. Sed quid quid agant, et quod libet nomen huic
fictioni tribuant, fabulantur necesse est de immortalitate
animæ & corporum resurrectione commentum non
aliunde percipisse quam ex Pythagoræ transmigra-
tione, vel Platonicâ, post annum magnum omnium rerum,
quæ in Mundo sunt, resolutione atque redein-
surrectione. Quæ cum absurda penitus sit et Conficta, absurda
etiam et conficta dici debet quæcumque sit de animorum
immortalitate mortuorumque resurrectione sententiâ.
Omnium quidem Philosophorum in Animæ
immortalitate affirmanda audacissimus esse videtur
Plato. Vbiq; enim in libris suis illam asserit.
Sed, cum tractaret moralem institutionem, docere
omnium Animantium Animam esse immortalem,
expediebat illi maxime, non solum immortalitatis
afferre rationem, sed et quem admodum hæc virtus
facit ad rectam vitam instituendam, eam et si non
crederet, confingere. Itaque ejus pro immortalitate
Animæ argumentis non magnopere standum est; cum
praeterea non sit admodum valida, inquit Aristoteles,
omnium quæ habet validissimum illud esse videtur,
quod monet se ipsum, Immortale est, & quod se ipsum
monet, nunquam se desinit, neque etiam unquam
cessat moueri. ergo principium motus est. Principium
non ortum habet; neque etiam interitum; interiret

lib. d. Immor.
Ani.

Tractatus

enim si oriretur. ab anima ejusmodi est, mouet
 enim se ipsam. ergo immortalis est. Vnum huius
 Argumenti vim frangere haud difficile est: Nam
 Anima non mouet se ipsam motu locali, nisi ad
 motum Corporis: motu autem sensus, ut Aristoteles
 docet, et intelligendi, mouetur ab objecto, non a se: motu
 vero nutritionis mouet medio primarum qualitatum:
 et in omnibus corporis variationibus, a Sole & Aeris
 adiuuatur. ergo non potest moueri, neque igitur est
 immortalis. hoc tandem pro immortalitate anima
 directo argumento, nullam oblationem superest, quo illam
 probare possit. sed, quocumque alia ad illam
 persuadendam afferre poteris, Certum est ipsum
 ejusmodi figmento nullam fidem praestitisse, quod ex
 quibusdam scriptorum suorum locis recte conji-
 citur. et primum ex fine Apologiae, ubi enim videtur
 eam sub dubio relinquere. in Timaeo etiam. Cum
 de hoc sermonem habuerunt eius, dixit, satis sibi esse
 si in re tam difficili verisimilia diceret. quare, inquit
 Symponathus, omnia ejus dicta conferendo, mihi videtur
 magis opinando, quam asserendo loqui; conatusque est
 ejus ceteros bonos facere, non autem doctos. quin
 etiam in Phaedro, sub alio nomine personam, istam anima-
 immortalitatem omnino negat. quae ad animam spectans,
 inquit ille, parum fidei apud homines habent, ne-
 potiusquam illa a Corpore discessit, nusquam amplius
 sit, sed illud die corrumpatur ac pereat qua homo
 mortuus fuerit

lib. de Immort.
 anim. cap. ultimo

De Anima C. 2um 725

mortuus fuerit; ut pote, quæ statim a corpore
discedens et egrediens velut spiritus aut fumus,
dispersa aëolei ac pereat, et nihil respirari amplius sit.
Nam si cæteris alicubi ipsa per se ipsam collecta, et a b
omnibus malis liberata, multa sanes et bona spe
esset vera esse ea quæ dicuntur. sed hoc non modicâ
persuasione opus habet, quod si anima homines
mortuo, id quod vim quandam habeat ac sapientiam.
Sicut, post multos pro anima immortalitate rationes
non dum fide dignas res est, inquit, an illi Sennoni
confidamus, quod ubi mortui fuerimus, anima nostra
adhuc alicubi est. Sicut, nihil amplius habeo, inquit,
cur fidem non habeam ex his quæ sine dicta sunt.
attamen, pro magnitudine eorum de quibus sunt
Sennones, et humanam debilitatem culpam,
incredulitatem adhuc apud me favore cogor de his
quæ in dubium adducta sunt. et tandem iudicium Socrati
ipsum, qui iam unquam pro anima immortalitate rationes
adduxerat, sic loquentem, ab horum quæ recensimus
gratia, omnia facere oportet ac virtutem et sapientiam
in vitam consequamur, pulcherram enim et præmium
et spes magna. hæc quidem igitur affirmare illi se
habere, quemadmodum ego recensui, non deceat vim
intelligentiâ præditum.

Nihil profecto clarius dici potuit, ac ostenditur
ea omnia argumenta, quæ pro anima immortalitate
in Platonia scriptis leguntur, esse de iudicio a beo

Tractatus

conficta atque excogitata ad utilitatem hominum.
 Ergo ejus in hac re argumentis ac probationibus
 nullo modo fidei esse adhibenda; neque etiam alia
 quibuscumque, quamvis innumeris; argumentorum
 enim contra rem probabiliorum non reddit, præterea,
 quæcumque pro anima immortalitate adduci possunt, vana
 falsaque omnino sunt. et in hac re rationum et
 opinionum multitudo, et diversitate ostendunt nullam
 earum esse veram, Inquit Cædanius, proueniunt quæ
 ex eo quod nulla sit vera; atque ideo illud accidat,
 quod forte retulit circumscriptor, quæ Cum nullam
 habeat certam locum, plerumque in locis tanquam fugiunt
 innumeratur, multum sane illi sumptuosa negotii dlatæ
 in ejusmodi de anima immortalitate opinione stabilienda;
 veritati enim atque rationi adiuvandum omnino erat; quod
 apud iudocum plebem tantum grossiiles est, non vero
 apud sapientem. Naque dum omnibus ingenti sui
 viribus plebecula et imperitia placere conabatur, sed
 philosophiæ prouidendum præbebat, ante lepidi visum
 illi in eam facti fuisse.

Si memores humanae es fœdæque propagationis, olim
 quodque patris quædam h' genuit in senem,
 hunc ponas factum, quo h' dlatæ adonat iuanem,
 Atarnum dicens semen et æthereum.

Somnia sunt hominis, nudaque inerte, omnia Cæno
 Na notare constant jahnimum obui.

2
 Musca
 Enco.

Et Lucianus, dlatonem in hac de anima immortalitate

De Animâ Cap. 2.um

727

opinionem, Prudenter, minime Silentio prætereundam
est, Inquit, quod Plato in Annone de Animâ deque
Animarum immortalitate, Solum præbuisse mihi
videtur, idque istis, quod in naturâ muscæ reperitur, —
que mortuâ ~~per~~ perinfecto cinere reuiuiscit; et noua ei
generatio quoddam, atque ab integro alia fit vitæ: An
Vere per sua hinc sit omnibus, quod illarum quoque
immortalis est Anima, si quidem et digesta Murrum
revertitur, et agnoscit et suscipit Corpore, muscæque
Volare facit.

Quod igitur ad id ridiculum esse videtur, figuratumque
vere poeticum, ratione Astuere velle et demonstrare,
en cum ratione ipsâ iustare, illud enim est
omnino impossibile; nam ipsum quid est, omnis
est principium demonstrationis, inquit Aristoteles,
Et quidem de Anima, ex discordantibus supra
allatis opinionibus, sciri non potest, neque igitur
immortalitas ejus demonstrari, vel probari. Melchior
Camus scilicet id diffuse etiam declamæ, cujus rationes
illæ omnibus, quas toto hoc Capite adduximus, —
addenda sunt. Quod vero, inquit ille, argumentatione
naturali Animæ immortalitate nequeat ostendi, illa
prima conjectura est, quod Cui Ambrosius et
Augustinus, ac id probarent, annes Menos intruderint,
nihil omnino con fecere. adhuc, Cui Scotus,
Pandurus, Cajetanus, D. Thomas ratione Appendunt,
Viri scilicet magno ingenio, iniquaque Philosophia

1.
de ani.
cap. 1.

lib. 2. de lo.
lib. 2. cap. 1.

Tractatus

eruditione praediti, et pronuntiant eandem
 rem non esse demonstratam, sed creditam. Non
 est autem verisimile ratione eas si evidenter essent,
 ac lucida, nullum evidenter lumen acutus acubus
 oculis allaturis. Praeterea Aristoteles, non idem
 semper in hac re, sed tum hoc, tum illud scriptis.
 non est ergo probabile eum in tanta varietate et
 inconstantia. Etiam exploratamque habuisse
 Animam immortalitatem. Praeterea Animosum
 immortalitate. Cum Dei erga homines providentia
 adeo conjuncta et colligata sit, ut, qui illam negant,
 ipsi hanc quoque infirmitatem sit: qui vero hanc
 concesserit, eum necesse sit illam admittere. Si
 Dei erga homines providentia, non potest esse per
 rationem humanam manifestata, sed solum ex
 scriptura explorata percipitur. Praeterea Sancta
 Synodus actio. 4.^a tradit Animam hominis non
 esse immortalem per naturam, sed per gratiam,
 illam a morte coequentem et rursus, non, inquit,
 proprie naturam habent immortalem Animam, sed
 gratia id sortita sunt. Nulla ergo ratio naturalis
 Animae immortalitatem demonstrare potest, et
 potest cum sit suapte naturam mortalis, adde etiam
 quod solent argumenta quae probant Animam
 esse immortalem, argui respicere. Si ergo rationes
 inuenta a prioribus non demonstrant, alias vero
 novae et cogitare non oportet est notis, fatemur

De Animâ Cap. 2.um 729

Animam immortaliter vivere) nullo certo Natura
argumento patere. Præterea ad indagandam
Animi immortalitatem illa rectissima via est,
quam Aristoteles est invenimus, Nempè, Animæ
operatio propria. Sicut enim res se habet ad
operationem, ita se habet ad esse. Experimento
autem quotidiano ille probavit animam nostram
nihil sine Phantasmatum intelligere: pendere inque
a Corpore, non solum in species intelligibilem
accipiat, sed et eisdem etiam amittit, resque ipsas
intelligat. Respondent pendere propriam Actionem
a Corpore non tanquam a Subiecto, sed tanquam
ab objecto. Sed refellitur. quia, si quantum rationis
Suum et sensuum indagatio docet, Nulla nostra
intelligentia sine Corpore est, nihil re frâ hoc, An
illo modo sit, Cum utriusque probabilissimè colligatur,
Animam, si extra corpus esset, in modum glivium,
torpentem omni opere vacaturam. Exprimunt si
quidem species intelligibile et in fieri et in quiescere,
a Phantasmatum dependere. Hinc enim Aristoteles
tracillavit, nec quicquam efficit nisi animas Cum
corpore sua vivere. ne vana silicet et. otiosa
extra corpora remanerent. Confirmat autem hoc
vel maxime, quod si Animæ per se subsisteret,
atque adeo immortaliter esset, non indigeret corpore,
quemadmodum alia forma, propter esse, sed tantum
propter operationem, necesse quippe est eam species

Tractatus

Intelligibilem a corpore per Corporis Sensum
 Enunciare, a quoque intellectu per se in Natura
 Subsistere, ideoque a Corporis gravitate et materia
 imperfectione liber nullo sermo corpori colligari,
 si se habere species ingenitae, quibus sine
 adiumento corpore intelligeret. Videmus autem
 species a Corpore acceptae, a corpore etiam in
 operando dependere: Ideo enim necesse est
 intelligentiam Sphaerata sua speculari, non ergo per
 illam animam a Corpore separata intelliget: alias
 vero species non habet super iudicatae, quare Separata
 a Corpore, somno otioque torpescit; quod est
 absurdum. Ergo non potest Subsistere Animae,
 neque ergo immortalis est.

Sic rursus cuncta pro Animarum immortalitate
 Argumenta, quandoquidem incomplexibilia, et
 incomprehensibilia sunt, quod sit Anima; neque possit
 illius immortalitate ratione naturali demonstrari;
 experimentaque, quibus probari illam posse Confidit
 apparitiones nimirum de functionum, aliaque Spectra
 et Sphaerata constare esse fabulose, mortuorum
 vitam resurrectionem nullam prospere esse
 mani fieri. Quare facile in animadvertit atque
 deprehendit, hanc de immortalitate opinionem
 mentem esse firmam ad utilitatem hominum
 excogitatum, & in Religionibus iudicatum atque
 praedicatum, et spe inique promissionum vel

De Anima C. 2. ^{um} 731

Suppliciorum in alterâ vitâ constitutorum, & sanctius viventes, hoc autem commentum addeō hominibus placet, tam ob promissam æternæ felicitatis spem dulcissimam, quàm ob infamiam unicuique hominum semper vivendi et nunquam desinendi libertatem, ut illud omnibus juveni viribus, omnibusque modis naturalibus, et sibi persuadere, vel etiam per voluntariam deceptionem, conentur. Hoc patet ex hoc Epicuræorum More, apud eos Cum Rex mortuus esset, sacerdotes ignes accendunt quosdam ita dispositos ut radiorum iustas micare, et splendorem radiisque mittere viderentur: per hoc dicuntur et persuadere voluntate illos radios animam esse à corpore excedentem, et in cælum evolutam. Deinde Cadaver magnis clamoribus fletibusque horum mandant. Alii; siquæce noni orbis, populi, animam immortalam creduntur dicunt, illam a corpore separatam excedere in locum quemdam spirituum, in quo ita dicitur et hinc; distinguuntque Animam a liquam esse, hanc vocem repulsionem, quæ fit, Cum quis loquitur, vel clamat, quæ Echo a nobis Nuncupatur, addeō ex solida cervicis homo, Cum aliquid opinionis nature præsumit, et a vitâ ratione aberrat. Nam vero et illud animadvertendum duco, ut Cum Cardano loquar, quod Cum homines iustitiam vitâ, ac potentiam feruntur, Nullam immortalitatem brevi-

¹
Furcata. l. 6.
2° Cap. 44°

²
i. d. Cap. 83°

³
lib. d. junior.
am

Tractatus

Solent, Amò, nec quærunt: veivm senes facti,
vel pauperes, aut Cum a liquo dirimine laborant,
tunc ad malorum solatium recordantur; quærunt
etiam, et si non juventiant, fingunt. Unde Cato
Cum mori destinasset, his eà nocte librum Platonis
de animorum immortalitate perlegit; quem fortan
vel tota reliqua vita, Cum jam senex esset,
nunquam inspexerat: ut non obsecrum se ad-
leniendam miseriam potius, quam propter
rationem, mortalium gemitu in hanc tantam
spem inclina se. Scitur tanquam vtilem persuasorem,
non tanquam rem vere existentem, Anima-
immortalitatem affirmare debuit. Nunc
Argumenta a ratione ducta, et Philosophorum
auctoritate hanc Animæ mortalitatem declaranda est;
quod sequenti capite exequemur.

Caput Tertium

In quo

Animæ mortalitatem rationibus
naturalibus probatur
declaratio

Non hodiernum nec novum est contra hoc

De Anima C. 3um 733

De Anima immortalitate figmentum disputare
vel scribere. Plato ipse pro illa hunc
studiosissimè, in dialogis suis non tam affirmat
quam disputat. Dicit autem Platonius, ut refert
Cicero, tres libros scriptis, in quibus officium
Animæ esse mortalæ. quidam cum eo, ¹ *Aut*
iunauerunt qui idem sentirent, id palam declamare
ausi sunt. Alii quidem per ambages, ut viderentur
admirabiles, inquit Cardanus, multa & iuicem
sibi contradicentia iunierunt. quid mirum igitur,
addit ille, nullum in his finem ad hanc usque
diem iumentum? Sed ex ambage in ambagem, ex
vortice in vorticem, profundiorum descendimus,
nec vultus est qui intelligere, vel multo minus
id explicare potuerit, sed iunctauerunt verba
ambagiosè, ac sententiæ vrbare, in idem semper,
ut muliercula cum de religione et fide
interrogantur, redeunt, nunquam verò id explicare,
vel docere ausi sunt, neque etiam Aristoteles
ipse, omnium qui unquam fuerunt, subtilissimè
et fortissimè Philosophus, in libris de Anima
Aperit de hac re locutus videtur: nam tam multo
obscure scripsit, inquit Boncompagnus, non audente
palam dicere quid de illa sentiret, ob leges ac
populum, ut aliqui existimant se ipsum non
intelligere. Inque hæc quæstio multis adhuc dubiis
et iudicosa videtur secundum Aristotelis doctrinam.

¹ *Aut*

² *lib. de immor. ani*

³ *lib. de immor. ani*

Tractatus

Attamen, Adem demonstratiue illud mentem
ad eò apertè declarauit, ut nullum amplius
dubio relinquat locum quin animà penitus sit
mortalis. præcipuarum eius rationum summam
sic afferemus.

Tota difficultas in hoc versatur, quod ex
Essentialitate, & quibusque essentia notificantur,
apparet mortalitatem et immortalitatem: eo etiam quod
vegetatiua & sensitiua organa habent, quae sine
instrumento corporali caducoque existeri non
possunt, mortalitatem induit: eo autem quod
intelligit & uult, quae operationes absque
instrumento corporali existeri creduntur,
immortalitatem & immortalitatem arguere
uideatur. ex quo anticipatè naturae esse dici
potest: secundum quid nempe, immortalis: et
secundum quid mortalis. D. Thomas illam uere
et simpliciter esse immortalem; secundum quid
uero mortalem affirmat. Sed Contra, Damponatus
illam secundum quid immortalem, uere autem et
simpliciter mortalem esse asserit: multo enim
plura sunt quae promoueant ad mortalitatem,
quàm ad immortalitatem, ab a Superabundanti
est denominatio: magis igitur et promouenda
mortalitatis, quàm immortalitatis; et uerum promouenda,
uerum et hoc erit ex parte rei. Ad stultum
declaratur. Nam si in homine nuncium potestatem

De Animâ Cap. 3. um 735

consideremur, duae tantum invenimus quae
attestantur super *Immortalitatem*. Amplius
si climata habitabilia *Consperimus*, multo
plures homines assimilantur feni, quam hoibude:
interque climata habitabilia *perdarissimior*
invenire qui rationales. Int: interque rationales
si consideramus, *si Irrationales* simplicitat
nuncupari possunt, denim appellati sunt
rationales in comparatione ad alios maxime
bestiales, sicut fertur de muliere licet quid nulla
est sapiens nisi in comparatione ad alios
maxime fatuor. Amplius, *si ipsam*
intellectionem inspexerit quae de *Dips* fertur,
quid de *Dips*. *Primo*, de *re* naturaliter, et
quae subjacent sensui, adeo obscurum, adeoque
debile est, ut veniat utraque ignorantia,
scilicet *negatione* et *dispositione*, nuncupanda
si quam *Cognitio*, adde quantum modicum
tempore apponant circa intellectum, et
quam plurimum circa alios potentiae; quo fit ut
vire ejusmodi essentia corporalis et corruptibilis
fit, utraque in ambra intellectus. Hoc etiam
videtur esse causa cur ex tot mille hominibus
vix unus studiorum respiratur, et deditur.
intellectuali: causa quidem naturaliter, Nam
semper sic fuit, licet secundum magis et minus:
causa, inquam, est quia natura homo plus sensualiter

scilicet Intellectum
et voluntatem. Inau-
gnosce ut tam arguta
fuit tam sanctitas
que ad ostendit super
mortalitatem

Tractatus

quam immortaliter existit: quod etiam apparet,
 Cum multo in definitione hominis posuerunt
 mortale pro differentia. Si, inquam, hoc
 consideratione magis oppositur parum videtur vero
 consona, quam illa D. Thoma. præterea contra
 eandem arguitur, quia animam esse immortalem
 non esse per se notum: quantum igitur per
 quam evidentiam hoc cognoscitur. Vel igitur ex
 eo quod in suo opere non indiget organo
 tanquam subiecto, præterea, vel cum alio addito,
 primum dici non potest per ipsum Aristoteli:
 nam, ad inferendam inseparabilitatem sufficit
 alternative, vel quod sua operatio sit in subiecto,
 vel quod in omni sua operatione indigeat corpore
 tanquam objecto, Cum dicat, si igitur intelligere
 aut essephantasia, aut non esse sinephantasia,
 non contingit ipsum separari: ergo ad
 separabilitatem ambæ conditiones requiruntur,
 quia copulativa affirmativa opponitur
 disjunctivæ factæ in partibus oppositæ, ad sciendum
 ergo animam esse separabilem oportet quod neque
 indigeat corpore tanquam subiecto, neque tanquam
 objecto, saltem in aliquâ sua operatione: sed,
 quomodo hoc sciri potest, Cum & Aristoteles
 dicat, necesse esse in speculatiphantasia aliquid
 intelligentiam: & experimur quoniam semper
 indigemusphantasiatibuscum, & vniquisque experitur
 in se ipso, et latius

De Anima C. 3. ¹¹¹¹ 737

In se ipso, et lectio organorum demonstrat. —
Ugitur si anima humana in omni suo opere
dependet ab organo, ipsa est inseparabilis et
materialis, sed in omni suo opere dependet ab
organo, ergo ipsa materialis et immortalis.
fortasse autem dicent, quod anima humana quantum
ad intellectum, non dependet ab organo, nec est actus
corporis organici, cum intellectus nullius corporis
actus sit; sed solum quantum ad opera sensitiva et
vegetativa. verum id stare non videtur, 1.º quia
sic anima intellectiva non esset anima, cum, ut
sic, non esset actus corporis phisici organici; quod
est contra Aristotelis potentiam illam esse
definitionem communem omni animæ: Nunc, per
ipsum Thomam, dictam Uniuersæ de omni genere
animalium. 2.º quia si anima intellectiva indigeret
organum pro ipso sentire, quandiu igitur anima est,
ipsa sentiret; quod manifestè falsum apparet. patet
autem consequentiâ, quia staret definitio, staret et
ea quæ sunt in definitione, ergo si anima
intellectiva est actus corporis organici quantum ad
sensationem, id est, pro suo intellectu, ergo in
omni suo intelligere indigetphantasia: sed si sic
est, ipsa in materialis, ergo anima intellectiva in
immortalis; essentialiter enim est intellectui intelligere
perphantasmata, ut monstratum est, et patet per
definitionem animæ, cum sit actus corporis phisici

Tractatus

Organici. quare in omni opere indiget Organo; sed, quod sic intelligit, de necessitate inseparabile est. ergo humanus intellectus mortalis est. Si separabilis esset, vel non haberet operationem, et sic occideretur; vel haberet, sicque cumphantasmate operaretur, et tunc esset separabilis; igitur est mortalis: nam animam separatam, occisam jacere, ridiculum est dicere; cum sic, vana et inutilis esset ejus^{que} mortalitas. adde, si separabilis esset intellectus humanus, cum apud Aristotlem Mundus sit aeternus, infinitae formae enim actualiter sine Corpore; quod apud illum ridiculum videtur. quare Anima humana apud Aristotlem absolute pronuntianda in mortalis.

Verum, cum Anima humana sit materialium nobilissima, in confinioque eorum quae dicuntur immaterialia, aliquid immaterialitatis odore, sed non simpliciter, unde habere intellectum et voluntatem dicitur, in quibus cum Deo convenit; Verum satis imperfecti & aequivoce, quandoquidem Dij totaliter abstractum a Materia: ipsa vero semper cum materia, quoniam cumphantasmate, cum continuo, cum tempore, cum discursu, cum obscuritate cognoscitur; quare intellectus & voluntas non sunt simpliciter immaterialia, sed secundum quid et diminuti: unde veniunt ratio quam intellectus appellari dicitur: non enim, ut jam diximus, intellectus

De Anima C. 3. ^{um} 739

en. sed Vestigium et Umbra intellectus; Cui
attestatur quod dicitur 2.º metaph. sic ut habet
oculus nicticosoris a lumine Solis, sic intellectus
nostrus ad manifestissima in natura. et quemadmodum
luna in de natura terra et dicitur Aristoteles 2.º de
anima, sic anima humana est de natura intelligentia;
In luna autem est terra Solis. secundum proprietatem
non autem secundum essentiam; quare et intelligere
est in anima humana secundum participationem
proprietas, et non essentia. hoc autem totum
consonat naturae quae gradatim procedit; et
vegetabilia enim aliquid animae habent, cum in
se ipsis operentur; et multum materialiter, cum
suis non fungatur officio nisi per qualitatem
primam, et ad esse reales earum operationes
terminantur: Deinde succedunt animalia solum
tactum et gustum habentia, et indeterminatum
imaginatum. Boni quoque sunt animalia quae ad
tantam perfectionem perveniunt, ut intellectum
habere existimemus non multas mechanice
operantur, ut construendo casas, multas civiliter, ut
apes: multas, omnes fere virtutes morales, ut patet
inspicenti libro de historia Animalium, in quibus
miranda praeveniunt, quae utinam esset prolixum
referre: Imò in finiti fere homines minus videntur
habere de intellectu, quam multae bestiae. Bonitas et
cogitativa inter vives, insitituae, Cuius excellentia

Tractatus

tanta ut et cognoscere individua prædicamentorum
 decem, ratioque particulariter a bonnitate posita sit;
 Anō Galenus, Gomenius et multi alii excellentes
 viri ipsam esse intellectum existimaverunt, quod si
 parum ascendamus, humanum intellectum ponimus
 immediatè supra cogitativam, et infra imaginativam
 de utroque participantem, sed plura de materiali
 quam de immateriali, ob rationem supra allatam,
 nempe, inseparabilitatem a materia, quare inter
 materiales formas absolute reponendū est; cui
 attestatur quod tantum cum mortalibus convenit,
 nisi fingamus, ut antiqui, homines Deo fieri
 quod totum fabulosum 3° & 12° metaph. est
 existimavit Aristoteles, illudque est a Legis
 confectum propter hominum utilitatem, quod si
 quandoque homo nuncupatur immortalis, id
 intelligatur secundum quid; quoniam a secundo
 de part. cap. 1° dicitur solus homo inter mortales
 maxime divinitate est particeps, comparatusque
 ceteris mortalibus, immortalis dici potest; nam
 est mediocris inter Deo et bestiam, quare sicut
 pallidum comparatum nigro dicitur Album sic,
 homo comparatur bestiæ dici potest deus et
 immortalis. itaque intellectus humanus secundum
 quid est immortalis; absolute verò est mortalis.
 Illud etiam validissimum auctori intellectus in
 argumentum, quod ipse in loco citato, quandoquidem

De Animâ C. 3.um 741

forma Corporis, per Consequentiam saltem
necessario sit in loco, at vero post obitum ubi-
erit? aut quomodo pacto hinc ad eum locum ad-
quem pervenire illi necesse est? nam per motum?
aut mutationem: nequaquam, nam quod dicendi requirit;
non igitur mutari, vel ad locum tempore ac motu
de se sponte, vel alioquin causa potest; præterea si
transmutatur, illico id fiet, nam tum primum
anima illic esse incipit, cum corpus cadaver
efficitur, cujus igitur motus hæc transmutatio em-
minens? non alioquin certi quam eorum que in
qualitate: qualitas igitur, non locus acquiritur, V. g.
Cum aqua que est frigida fit calida per motum
a frigido ad Calidum, isto motu, non locus
acquiritur, sed tantum qualitate alia, alioquin
igitur causâ non pertinet locus per id mutationis
quod habetur, at quod per se qualitate
mutatur, per aliud in loco esse; Cadaver, non
anima, hinc est proprie huius motus qui
secundum qualitatem fit; per hanc igitur Cadaveri
non animæ, locus per Consequentiam acquiritur,
at, qui animam suspendit instantur, alicubi-
eam esse affirmant: sed, neque sponte, quid
agat, quidquam habet, nec a Deo recipere
potest intelligendi vim, cum ille nihil sine
actum cæli motu, & dissipatiticonum sententiâ,
Cuiquam tribuat, hoc autem, jure nec ipsa anima,

Tractatus

Caelo subijci potest. igitur cum a Corpore
 . separata nihil intelligere possit, quorsum
 illud dicere eam esse Corporei Superstitium? an
 ut sensibunde a corpore non amplius utitur
 ociosa sine opere substantia remaneat? nam
 penitus tunc illam otiosi necesse est. omnis enim
 ejus operatio in virtute consistere debet tunc
 videtur: At, Virtus sine cognitione esse nequit
 et intelligentia, quam cum non habeat, ob
 phantasmatis, sine quo nihil cognoscere, nihilq;
 intelligere potest, privationem, eam otiosi omnino
 oportet. aliud est quod impedit quominus operetur,
 et virtuti, quae est ejus operatio, videtur, voluntas,
 nempe, ejus ad unam partem ab obitu necessario
 inclinatur nec habet eligendi facultatem. —
 virtuti autem uti non potest id in quo electio
 esse non potest: Virtus enim est medium quid,
 inter duo extrema fugienda, eligendum, igitur
 anima quae ejusmodi electione privatur, otia bitur.
 Cum nihil sit quod operari possit ac debet
 praeter virtutem. At animam otiam dicere
 immortalem absurdum est, igitur est mortalis.
 Nihil vero magis animae mortalitatem declarat,
 quam quod affirmatur per generationem e
 . semine cum Corpore producta, quod hominibus
 et ceteris animalibus commune est & a
 natura datum hinc & illinc, quare Dicantur

De Animâ Cap. 3. um

743

Ut Cicero refert, nihil esse omnino animum ^{id est} ⁱⁿ ^{his}.
dicebat, & hoc esse nomen totum inane, —
frustraque animalia & animantia appellari; —
neque in homine inesse animum vel animam,
nec in bestia: rimque omnem eam quâ vel
agamus quid, vel sentiamus, in omnibus
Corporibus rursus æqualiter esse fusam, nec
separabilem a Corpore esse, quippe quæ nulla
sit, nec sit quidquam nisi Corpore unum et
simplex, ita figuratum ut imperatione nature
rigeat & sentiat. at ista nature imperatio —
esse non potest, nisi in quatuor qualitati-
bus primæ quæ cum corpore & semine generantur.
Semen autem est id quod gignit similia illis a
quibus genitum ipsum & avulsum est. semen
verò animaliter genitum & avulsum est ab
Animali constans corpore animato, id est, uno et
moventi in quatuor primarum qualitatum. igitur
aliud Animal gignere debet, in quo ista qualitates
sint cum dictâ nature imperatione, quæ est id
quod anima vocatur. Itaque animam esse per
generationem à semine productam necesse est.
Hinc opinioni ² ^o Confutitur. Nam semen ^{partem} ^{et} ^{avulsionem}, ^{seminis} ^{progenitorem}
air esse quod in emittit cum humido, anima
partem et avulsionem, seminis progenitorem
temperantem et mixturam occultam anima-
partium. id est Chrysiptere air, spiritum quod

partem et
avulsionem

Tractatus

ad essentiam, id que apparere in Seminibus
 in hram factis, qua retro non gignunt; —
 scilicet expirata jam illa vi & facultate, a tota
 corpore id defluere. sphaerae aie, id estque et
 omnes corpore partem gignere: mulieris autem
 Semen in facundum esse, ut potest spiritus non
 intrinsecum, et modicum vim & aquosum vim igitur
 et efficaciam gignendi in spiritu ponit, eumque
 velut essentiam et naturam. Spiritus hanc
 dissimilitudinem dicit, semen esse corporis et animae
 delectam partem, quod Tertullianus etiam aperte
 declarat dicendo, in illo ipso ultimo voluptatis
 actu quo genitalis virus expellitur, nonne
 aliquid quoque de Anima sentimus exire?
 atque ad id marcescimus et deuescimus,
 cum lucis detrimentis.¹ quibus verbis ostendi
 Animam a Semine sicut et corpore proficisci;
 junctamque illam esse, non vero ingrestam; atque
 in ipso, (ut illius verbis utar) et ex ipso semine
 homines, utrumque esse a primordiis Semine. Cui
 sententia ad stipulatur Gregorius Nissianus
 sic scribens, posteriori esse originem animarum,
 ipsasque recentiores esse corporum constitutiones,
 nemo. Anã mentis in Animum judicavit; Cum
 manifestum sit, quod nihil ex inanimatis vim
 in se se habeat movendi, itaque Crescendi;
 at eorum qui in utero aluntur, neque augmentum

¹
 lib. de ani.
 cap. 27°

²
 lib. de ani.
 et de sub.

De Anima C. 3. ^{um} 745

et incrementum, neque de loco ad locum motus
controvertitur est. relinquitur ergo ut censamus
unum et idem animae et corporis constitutionis
esse principium. ac quemadmodum herba si
si succulentum ab radice avulsam accipere,
Arborem inde efficit, non ipsa vim augendi
injiciens, sed incrementi iustaxat materiam
atque subsidium praestans: ita dicimus id
quod etiam ex homine euellitur ad hominis
sationem, (semen nempe) ipsum quoque aliquo
modo animal esse et animatum animatum. plura
addit idem auctor, et omnes animae facultates in
semine esse, occultae tamen et in tempore atque
ordine educendae ostendit. quibus patet Animam
vna simulque Cum Corpore generari atque
produci. Sed quid opus est hoc auctoritatis emundicare
ad animae naturam dignoscendam, probandamque
illam esse per generationem ex parentum semine
ortam? Cum illam videamus vna Cum corpore
oriri, et infantia augere, crescere, et in senectute
minui, ideoque et cum illo etiam intrinsece
variabilem esse. praeterea, constat nihil incipere
quod non etiam desinat, et Aristoteles affirmat,
et Plato quoque id fatetur dicente, quidquid
quomocumque incipit esse, etiam desinit esse. Si
animam incipere et oriri cum corpore manifestum
est. desinere eam etiam et intrinsece Cum illo est

1° di. caelo
8° di. lib.

Tractatus

omnino necesse. fatentur quidem Theologi —
 animam incipere et de nouo fieri, sed per
 creationem, non vero per generationem. At ut
 Suprà declaratum satis est, per generationem tantum
 animam cum corpore coexistit, et unum idemque
 sum: ideoque creatio illa imaginaria, et fictitia
 esse potest, et quamuis, si fieri posset, anima
 quaedam esset creatio, ortum profecto et
 principium haberet, igitur et intrinsece ac desinere.
 itaque animam cum corpore coniungi, quia
 cum illo generatur, fatiri necesse est, quia
 omne generabile est etiam corruptibile, itaque
 desinere quia incipit. quidquid enim incipit,
 tandem quoque desinit. igitur anima penitus
 mortaliter est, nec corpori ullomodo superstrata
 est.

Epicurus, ut Plutarchus a Laetio refertur,
 animam cum corpore intrinsece affirmavit,
 iunctisque rationibus illam omnino esse corporalem,
 animamque, id est, intellectum, animam et
 corpore nullo modo ab invicem separari posse,
 sed uno pereunt, reliqua etiam penitus necesse
 esse ostendit. Cujus rationes Lucretius
 elegantissimè versibus diffuse exposuit. et
 quia totam rem explicans, ad maiorem animæ
 mortalitatis probationem, illud referre non

De Anima C. 3. ^{um} 747

operatum esse, quamvis prolixum. Soluta
etiam oratione, Lambini explanationes lectas,
opere illud absolute conabor. Primum, igitur,
Inquit ille, animus qui et meus Nuncupatur ^{Lucr. lib. 3.º}
est hominide pars nihilominus ac pes, manus,
atque oculi. et quomode multi dixerint In
nobis esse tantum harmoniam quandam, idem,
habitu vitalum corporis qui nos cum sensu
vivere faciat, & nihil esse Animum, nullaque
in parte certam esse locatum; in hoc tamen plurimum
errare videntur, cum Spiritus Corporis Animum
esse videatur, animus tamen latitur; & vicissim
Sæpe animus æger est, corpus autem Sæpe
afficitur, Sæpe Sicut ac si pes doleat, Cum
caput intrea in nullo dolore sit. Præterea, Cum
Somno sopitum sine sensu jacet corpus, est
tamen in nobis aliquid quod tum temporis
varis tum latitæ, tum melius motibus
agitatur. Animum vero in Numero partium
Humani corporis esse inde cognoscere; primum
detracta & amputata quadam corporis parte, Nihil
nimirum, tactus & similitudine, vitam tamen
adhuc supesse videmus: Sed Cum calor et
vapore qui in nobis est, & vita nostra auctor
est, Effugere sentimus, vita nos extincto desinit.
Ita sine intelligere possit non æquales anima
partes corpora obtinere, & ex æquo vitam ac

Tractatus

Salutem lucri: sed semina quaedam venti et
 caloris efflicere, ut in membris vitæ maneat.
 Ita igitur ventus et calor vitaliter in ipso corpore
 qui mori bundore artus deficit. Itaque cum
 hæc sit animi atque animæ natura, quam
 partim feminine omnino esse constat, harmonia
 nomen rejiciendum est. Nunc autem dico, —
 Animum atque animam naturam unam esse
 conficere, et inter se conjuncta tenere; animum
 autem qui idem est ac mens, consilium et
 ratio, domicilium suum habere in medio
 pectore, ut apparet et timore bide et lætitiis,
 qui affectus circa regionem illam maxime
 sentiuntur: Animam vero per totum corpus esse
 fusam, quæ ad numerum animi movetur, pariterque.
 Sed neque illa, neque corpus ullo modo
 commoventur, nisi cum animus vehementi
 quodam affectu concutitur, tunc enim videmus
 totam animam confutire, et sudores palloresque
 toto corpore existere, linguam titubare, vocem
 involvere, caligare oculos, sonare aures,
 succidere artus, denique concidere hominem
 et animi hinc videmus; ut facile quisque
 hinc noscere possit esse animam cum animo
 conjunctam, quæ cum animi vi percussa sit,
 corpore tandem propellit et percute. quod
 ostendit animi atque animæ naturam esse
 corpoream. Nam

De Animâ C. 3. ^{um} 749

Corpoream. Nam impulsio hæc et percussio
quæ fit in corpore ab animo et animâ, non fit
sine tactu, neque tactus sine Corpore, igitur animus
et anima sunt corporeâ naturâ prædita, tangere
animæ et tangi nisi Corpore nulla potest res, ut dicitur
libro 1. præterea pariter fungi cum Corpore, et unâ
consistere animam nobis in corpore cernit. Ergo
Corpoream naturam animi esse necesse est, corporeis
quoniam hinc seque laborat, quali autem animus
sua præditur corpore dicendum est. In igitur ex
tenuissimæ partibus conflatum corpore, per hanc
animantis massam diffusum idque declarat, quod
simul atque hominem mors occupavit, atque animi
animæque natura recessit, nihil de toto corpore detractum
cernatur, speciem, pondus, omnia de quibus mors relinquit
integra, vitalem præter sensum, vaporemque Calidum.
necesse in igitur animam partem admodum tenuitatem
constare, et per nervos, venas, viscera, nexam permanere,
cujus generis est. Aquæ Unguenti spiritus in aëras diffusus;
aut odor vini cum evanuit; vinum aut Unguentum
minus est, quantum ad speciem atque ad spectum. Hi
por quam animæ excessu è Corpore, ipsa extrema
corpore cæsuræ nullâ ex parte videtur diminuta.
Corpora autem ista exilia et tenuissima quibus constat
animæ, et aër ille Vapore mixtus, et caloræ quem
moribundæ de se vere videntur: quibus corpore nihil
quicquam subtiliorem, nihil tenuius, excogitari potest. Sed

R R R

quoniam tria ista ad Sensiferos motuscandos,
 qui quaedam cogitant non Sufficiunt, quarta quaedam his
 addatur natura necesse est, quâ additâ, hinc Tam
 sit partitiae omnium animi natura absoluta atque
 perfecta: ea autem natura nominatim est organa. Sed haec
 neque mobilis quicquam, neque hinc inde extat; et prima
 est idcirco quae Sensiferos motus per artus dat, quia prima
 ceteris cum ex parvis ac leuissimis Constat elementis.
 Inde vapor, Calor et aër motus accipiunt; et haec
 sanguine concutitur, viscera commouentur et perterritantur,
 totum denique Corpus impellit. ille autem, quarta,
 nempe, natura, quae mouet cetera; non mouetur, nisi
 cum omnia perturbantur, ita ut vitæ deest locus, atque
 anima diffugiat partem per omnes corporis caulas
 in corporibus nihil tam magis ea absconditum atque
 reconditum, nihil magis sensus nostros fugit, et cum
 tenuissima. Sim animo corpora, hincius quiddam haec
 adhuc est, ita ut sit Anima ipsa totius Animae, in
 illa recondita, quemadmodum in membris nostris et
 corpore toto mixta in latente vis animi, atque animae
 potestate.

Haec autem animi natura, ut iam diximus, per totum
 corpus sparsa est, ipsaque Corporis est cuncta vitæque
 causa: nam communibus in his radicibus, et
 implexis ab origine primâ principis ad eam haerent,
 ut sine perniciæ diuelli posse non videantur, et quin
 omnia dissoluantur, haud secunde ac non potest odor

De Anima C. 3. ^{um} 751

è thuride glebix culli quin intreat quoque e sua
natura. Anò absque althiuce vi atque auxilio non
potit scotum corpore aut anima quidquam sentire
mutuo enim et communi eorum motu vigemus, atque
sentimus. præterea nunquam per se gigni corpus, nec
crescere, nec post mortem durare videtur; non enim
per aqua calefacta, amisso calore manet incolumis,
neque perimitur. Ità Corpore humanum afflatur
anima saluum et incolume manere potit; sed
penitus corrumpitur, compræterit, atque intret. Sic
mutua corporis atque anima contagia vitales motus
accipiunt ab initio, etiam in utro matrisno reposita
atque recondita, ut discidium nullo modo pati possint
absque pernicie. Adòque videre potit unam conjunctamque
hæc habere naturam, quoniam una conjunctaque est
vite causa. Aiquit autem omnem sensum attribuit
Anima, corpore autem nihil sentire opinatur. It-
multum errat: quid enim corpore sentire nos persuadere
potit, nisi res ipse que id palam docet? at corpore,
dicit aliquis, dimittà animã, sensu caret, ergo non
Corpore sentis, sed anima. sed, quid mirum, corpore
sensu carere per animã dicendum? multa etiam
alias præterea amittit, cum desinit vivere, dicere
etiam oculo nullam rem posse videre, sed per eos
animam quasi foribus apertis spectare, desipere
est, cum sensus eorum contrarium manifestè ostendat,
et præsertim cum res splendide ac fulgenti intuenti

Tractatus

Nequeamur, quia oculi nobis a lumine externo
 acvior, quam ut ferre possint, praepediantur:
 quod non ferret si animus solus cerneret, et
 oculi essent tanquam forae aut fenestrae per quas
 cerneret: Cum experiamur si per fenestram aut
 manam aliquam apertam et patulam aspiciamus,
 nihil etiam laborare, praeterea si mens per oculos
 videret, erunt & offuscae oculis magis videret,
 quoniam evulsa & sublata cum postibus forae, plus
 inferam luminis, quam si fuerint obductae.
 Animus autem magis vitae dominus atque author
 est, quam anima: haec enim sine illo in vitam
 minimam quidem tempore partem manere potest,
 sed simul atque ille defluit, hoc discedit.
 Animus vero non ita. Nam et si anima lacente
 omnino sit, is nihilominus quasi truncus membris
 circum adhaerere spirare et vivere non desinit, magna
 anima parte privata, quemadmodum oculo laeso ac
 lacente, id est, sicut orbe toto corrupto, si modo pupula
 illata & intygra mansit, manet videndi facultas;
 at si pupula quae est oculi acies, vel minimum
 laeditur, reliquo oculo intygro manente, vita tamen
 videndi potestate intygra: Nam cui adhaerent anima,
 animo incolunt remanente, is manet in vita:
 et, cuius animus aliquantulum laeditur, cum
 vivere necesse est: hoc etiam animus atque anima
 federe semper vincit sunt.

De Animâ C. 3. ^{um} 753

Nunc animorū atque animarū (aliter enim
post hæc procedam ut oportet, quandoquidem simul
juncta istæ probaverimus) esse naturæ, id est ortivæ
atque generativæ, et ideo mortales ostendemus. Primo,
Cum anima constet ex purioribus corporibus longe
subtilioribus et tenuioribus, quam aqua, aut
nebula, aut fumus, ut jam Superius declaravimus;
at aqua, vase fracto, diffugit ac diffunditur; fumus
ac nebula, qua patitur exire, discedunt in curvas.
ergo multo magis anima, cum excessit e corpore
diffunditur, dissipatur, aque ut quis patitur. Secundo,
quæ pariter cum corpore, et vna crescere sentimus,
pariterque senescere mentem: et videmus Quam
tenuem corporis est, animum quoque esse tenuem.
Cum adustum, animum quoque esse adustum et
perfectum: prudentia et ratio in adultis major est,
in pueris minor. post, ubi Quo confectum est
corpus, claudicat ingenium, delirat, lingua que,
mensque, omnia deficiunt, atque vno tempore
desunt. Unde, corpore intereunte, animam quoque
interire potest agnoscere. Hoc accedit, quod ut
corpus interdum in dolorem, et in morbos incidere,
et ideo interitui esse obnoxium; sic, cum Animum
pariter dolere, et morbo ac curæ affici perspiciunt,
statendum est illum esse mortalem. Tertio, animus
interdum est particeps morborum corporis, id est,
morborum corporis sensus ac contagio ad animum

Tractatus

penetrat et permanat; deinentur enim atque
 delirant, saepe lethargo in mortem cadit, exitumque
 patitur, quare, animam cum corpore, iustitiam fatuere
 necesse est. Quarto, Cum vini vice penetravit et
 in venae ejus ardor permanavit, membrorum
 gravitas consequitur, crura vacillant, tardescit
 lingua, madae mens, nam oculi, clamor,
 singultus, jurgia gressunt, cur ista eveniunt nisi
 quia animam in ipso corpore vini violentia
 conturbatur? qua autem sic conturbari atque
 praepediti queunt, hoc corruptibilis et mortalis esse
 certum est. Quinto, cum videamus cujusdam morbi,
 atra bilis nempe, violentia, aliquem obachum,
 tanquam fulmine percussum, aut oculos nostros
 concidere, spumare agere, ingemiscere, tremere,
 desipere, nervos extirpare, anhelare, et
 inconstanter jactando membra fatigare, minime
 quia vice morbi per totum corpore diffusa anima
 turbat illam juppilende, quena dmodum violentus
 ventus spumantem undam agitat, exprimitur
 porro gemitus, quia membra dolore afficiuntur,
 et vox praepeditur. Desipientia sui quia vice
 animi atque animae conturbatur, et diuisa eodem
 morbo disjectatur. Unde, ubi morbi causa in
 corpore latet haec redit, si detque atr humor,
 tum illud quasi vacillans primum confurgit,
 et omnes paulatim vedit in sensu atque animam

De Animâ C. 3. ⁷⁵⁵

recipit. hæc igitur, ubi tantæ morbide in
ipso corpore jactantur, distrahæque miseræ modicæ
labores, cum in illo inclusæ ab omni injuriâ tutior
et munitionior esse debebat, cur eandem Credere
atque Corpore in aperto aëre a ventis jactatum
atque agitatum vivere posse? Sexto, quoniam
Animum ægrum Sanari in Corpore videmus: —
Sanari autem nihil potest quia ei vel addatur
aliquid vel detrahatur, vel trahatur: quod autem
immortalis est, ei nihil neque addi, neque detrahi
potest, nam quodcumque suæ mutatum fuerit
aut, continuo hoc morde est illud quod fuit aut:
ergo Animum mortalis est, et siue saltemur
illum incidere in morbum et ægrum esse, siue
adhibita medicinâ Sanari, utrovis pacto sua
mortalitatis signa dat, et falsam rationem
conum, qui immortalem illum affirmant, hæc
duplici refutatione Convincimus, uti ut veritas
istæ omne effugium neganti præcludat. Septimo,
partis hominis sigillatim mori videmus, id est,
membratim jactare, in pedibus primum digitos
livescere, et rugescere; inde pedes et crura mori;
post, inde per aliorum artuum, vestigia gelidi lethi
tractum ire, et præ scinditur Anima, quod si fit,
mortalis habenda est. Quod si forte aliter
animam se posse in unum contrahere, et
introitum recipere, totamque vim suam è

Tractatus

membris omnibus deducere). Hoc posito et
 concesso, sequetur necessarius eum totum in
 quem se se receperit, et Contractum, egregie
 sentire ac sapere: qui quoniam nusquam est,
 nimirum, ut diximus ante, dilaniatus. Foras
 dispregitur: igitur intus, quia etiam si jam
 libeat concedere falsum, et dare, posse
 glomerari et contrahi animam eorum qui vitam
 membratim linquunt, mortalem tamen esse,
 sentire necesse est, nec refert utrum anima
 dispersa et discorpta intus, an contracta
 et conductiva in se partibus obtupescat, —
 quando hominem totum magis ac magis undique
 deficit sensus. Vitæ minus minusque undique
 restat, cum ex moribundus. Octavo, quoniam
 mens pars hominis est, ut supra diximus, et
 loco certo fixa manet, veluti sunt aures atque
 oculi, atque alii sensus qui vitam gubernant;
 et veluti partes istæ a toto homine separantur, nec
 sentire, nec esse possunt: sic, Animus per se
 sine Corpore consistere non potest, quod illud
 quasi vane esse videtur; jund si liber, aliquid
 conjunctivæ adhuc fingere, quando quidem
 animus corpori connexus adhæret. Denique
 corporis atque animi vis atque potentia, inter
 se conjuncta valent arguentque, nec sola
 animi natura per se potest. Aliter motus vitalis

De Animâ C. 3. ^{um} 757

edere; neque etiam vacante anima
juvane corpore durare, nec uti potest Sensitive;
quem ad modum oculum nequit amittere a
corpore, seorsum rem tollam cernere; Sic,
Animam atque anima per se nihil posse videntur,
nimirum quia per Venas et Viscera, per Nervos
atque ossa mixtionem ab omni hincuntur Corpore;
nec primordia eorum in corpore inclusa
possunt magnis evagari jactantibus, atque libere
dissultare; ideo conclusa motuum motus
Sensitiva; quos extra corpus mortuo homine
non possunt per Aërem ejecta atque dissipata
movere; quia non simili ratione hincuntur
quod si Animi primordia, siue Animus ipse in
Aërem diffusus, simili ratione extra Corpore
se se evagare, et in eodem motu concludere
potuit, quos autem habuit in corpore, Corpore
animante erit aër, quod absurdum. Ergo toto
resoluto corpore contenta, & aëre vitalibus
extra-ejectis, dissolui sentitur Animi atque
Anima fatrare necesse est, quoniam una in
causa duobus conjuncta. Nono, Cum Corpore
nequeat anima discordantem pati, quia odore
hinc habeat, quid dubitare confitri, ex jactantibus
atque abditis corporis particulis vix anima
diffusam emanare, ut fumum: et ideo tanto
ruinam mutatum corpore in putredinem converti,

Tractatus

quia mota suo loco sunt animae fundamenta,
 et foras per variorum qui sunt in Corpore, viarum
 flexura ejecta, ut inde possit nascere multum
 modice dispersitiam animae naturam per artuum
 paulatim exire, et in ipso corpore sibi ipsam
 esse distractam prius quam foras elabatur,
 quin etiam anima intus in ipso etiam corpore
 inclusa, & intra finem vitae consistere labefactata
 intus videtur, et membra omnia dissolui,
 veluti accidit ijs qui animae defectu patiuntur,
 et cum morti luctantur, vires suas colligere
 tentantur: tum enim mente animaeque potestas
 omnia, cum ipso corpore labefactantur, ut graviter
 possit illa causa dissolvere. ergo multo magis
 cum via extra corpore, imbecilla, in aperto, et
 corpore dempto intus, et ne unum quodvis
 temporis spatium consistere possit. Nullus
 etiam moriente totam animam et intus
 incolumemque è corpore exire sentit, neque
 Antiquam creat, ad Supremam fauces prius
 Ascendere, venim, deficere certis in regione
 in qua collocatur, Gaudere ac sentire
 alio in sua quaque parte dissolui videmus.
 Nam vero si immortalis esset anima, Non
 moriente se dissolui conquereretur, sed magis pro
 foras, vestigare, relinquere, ut Anguis, gauderet
 praelonga Senex, aut cornua Cervus. Som-

De Animâ C. 3. ^{um} 789

Cur Consilium et Ratio non gignuntur in capite, aut pedibus, aut manibus, sed ea in pectore locata sunt, quod eorum est certa sedes, nisi quid unicuique rei certa loca ad nascendum concessa sunt, ubi quidquid natum est, vivere et durare possit. Atque adeo res sibi destinatum locum sequitur, neque flamma blivâ in nasci in fluminibus, neque in igne ferigus. Præterea si Anima natura sit immortalis, et a corpore sejuncta sentire possit, erit hæud dubie quinque sensibus prædita; nec aliâ ratione nobis proponere possumus animas apud Inferos vagari, quam si quinque sensibus illas præditas faciamus, at, neque Oculi, neque Lingua, neque nare, neque manuum, neque Aures sine animâ esse possunt nec operationi buis fungi suis: nec positivè sensus esse possunt sine oculis, naribus, auribus, manibus, Lingua, itaque fieri non possunt in anima sine sensibus prædita, Cum non habeant hæc sensuum organa. Ergo a Corpore remota non sentit anima; ergo non est immortalis. adde, quod Cum totum hominis Corpus sit animalis, vitæque sensum, id est, totam animam per illud totum pertinere et permanere videamus; si subito vis a liquo medium præciderit, ita ut in duas partes dividatur, non dubium est quin anima quoque divisa simul cum corpore difficiatur, at, quod dividitur et in partes scinditur, mortale est. Ergo Anima mortalis est. Membrum abscissum trahere adhuc in

Tractatus

hivâ saepe videmus, et caput abscissum quoque, hunc vivo et calido, vitalem sensus adhuc — Nulium, oculosque apertos, donec omnes animae — reliquiae reddiderit. quia etiam, si quis serpentis Caudam in pluribus partibus dividat, singulas partes videmus moveri et circumagi: aliter igitur e duobus verum est, vel in singulis partibus singulari inesse animae totas atque integras, et unum animalium multas animas in Corpore habuisse, vel animam quae fuit una simul cum corpore esse dissectam, et disiectam, si primum dicere, falsum dices. Sin aliter; ergo animam mortalem esse fatendum est; quidquid enim dividitur mortale est.

tandem si anima in immortalis et tam perfecto Corpore, cumque vivere incipimus, in illud ingreditur, non conveniat eam ita vivere in Corpore, quasi uno cum Corpore nata esset, et in sanguine crevisse videatur: sed consentaneum potius erit, eam ita, ut autem in Cavâ, vivere sibi et solam, hoc est, a corpore separatum; quemadmodum avis in Cavâ inclusa, a Cavâ separata est. quare et originis et motus ex parte esse animae non est putandum; cumque sit ita cum corpore coniuncta atque contexta per Venas, Viscera, nervos et ossa, non sensu dentis quoque participetur, veluti dentium dolor indicat, et frigore aquae quo illi quaestringuntur, credibile

De Anima Q. 3. um 761

perstringuntur, Creditur non est, e corpore hinc
exire incolumiter posse, et integras salvasque se
se è humiditate omnium atque offibus et articulis
exsoluere. Praeterea cum anima, excedit e corpore,
aliquam sui semina relinquat in corpore. an
tota abire nullam reliquit sui in corpore reliquit.
Aeque aliqua sui semina relinquere dicere, ergo
non abire incolumiter et integra amittit, qui quidam
sui partibus, igitur immortalis non potest haberi.
Sic nullam sui partem reliquit in corpore, et
sincera integritate excessit, unde Cadavera rancida
jam viscere vermes edunt, et undecumque animalium
insectorum copia per humiditatem artus fluctuat. At,
dices fortasse, Animam extrinsecus in vermes
infirmari. verum, absurdum est dicere tot
millia animarum eò conuenire, unde unica
anima decessit. deinde quaerendum Urin.
controversiam vocandum est, Utrum anima capiat, et
exquiram primordia vermiculorum, et ex ipsa sibi
corpora fabricent, an in corpora vermiculorum iam
perfecta ingrediantur. at, neque licet dicere, Quia ipsa
sibi demum fabricent; quia sine corporibus non
Aegrotant, non Aegunt, non Esuriunt; hinc enim
incommoda corpora quidem afficitur, animus autem
liber est, qui corpora contagione haec patitur. Sed
tamen demum, quantumvis esse sibi utile corpus sibi
fabricare, eo ipso tempore quo in Corpore introire debent.

An, nullus modus appareat quomodo id possint:
 haud igitur animae sibi faciunt Corpora nec tamen
 fieri possunt, ut jam perfectiora corporibus insinuantur,
 quia si ita esset, animae non essent subtiliores et
 examissimae cum corporibus commixtae, neque fierent
 contagia per Corpora consentum, id est, neque cum
 corporibus afficerentur animi, neque cum Animis
 corpora; quod tamen fieri videmus, quo propter
 cum Corpore Animam oriri et generari fatendum
 est. Quis et immortalis esse, quomodo enim cum
 corpore possit crescere, nisi cum illis originem
 primam duceret? aut, quid tibi valeat quod anima
 extra e corpore sicut confectus, an metuit putri
 in corpore manere conlapsus? ne domus fortasse
 vetustate atrox et affectu, illam obruat? An si
 anima in immortalitate non debet metueri, ne aut
 ruina domus obruatur, aut quouis alio incommodo
 afficiatur, denique, non in aethere arbor, non in aequore
 nubere esse possunt, nec piscis in campo vivere, nec
 sanguis in lignis, nec succus in ipsis saxis; sed certum
 ac dispositum est, ut supra diximus, unicuique rei
 ubi crescat et ardeat. Sic, autem requiritur oriri neque
 esse sine Corpore, Sanguis, nempe, et tota deorsum
 corporis motus, illi ad vivendum concessa est, extra quam
 nec esse nec vivere possunt: hoc enim si possent, multo
 potius videri animi in capite, aut funeri, aut in
 calcibus esse possent, et quous in partibus junari solent;

De Animâ Q. 3. um 763

tandem in eodem homine atque in eodem vase
maneret, at quoniam in nostro quoque Corpore
certum constat dispositumque videtur ubi crescere
et esse possit animus et anima, tantò magis etiam
proficiendum est alibi utrum possit extra corpus aut
oriri, aut vivere.

Quare Corpore ubi inhæret, posset necesse est
Constituta animam, distractam in corpore toto.
L'usque et hinc mortales et hinc jungere, perina
contendere, putare, et fungi mutua posse,
Delipere est, quid enim diuisum esse putandum
Aut magis in se diuisum, diuisumque,
Suam mortale quod est, immortali atque perenni
Nunctum, in concilio. heuac tolerare prociat?

Atque hæc sunt pro mortalitatis anima affirmatione
ratione, quæ Epicurus docuit tradiditque, venim
non tam Epicuri sum quam natura et veritatis, quæ
autem adstruunt immortalitatem spiritus et animæ,
nec ullius verisimilitudinis argumento constant.
Itaque indocti tantum et imperiti plebecule anima
immortalitatem persuadent, ejusmodi enim homines
non valent in hac re verum a falso discernere.
mortalitatem autem animarum ad doctissimos. Sempes
credidit, quorum primus nobis est, Hippocratis, qui
igne et aqua junctum corpus ingredi animam
affirmante, consumpto autem humido, non sicut
atque ignem fomentis et haustis evanescere, a parti

lib. 7. de
nutrit.

Tractatus

Declaravit animam esse mortalem. cui Galenus, ^{lib. de Numer. ani.} in re fert Cardanus, maxime Consentis, dicens, Andronicum peripateticum, quod omnino audacter animae substantiam declaraverit, ut vinum decet libentem, ac absque obsecratione involucris, se valde laudare, et vini sententiam recipere. quid hoc est, inquit Cardanus, audacter protulisses, nisi quod legibus omnibus interdicitur, quodque plebi innotum est? est autem nihil aliud quam quod mortalitatis anima: at, hoc ipsum plane Galenus affirmat. sed audiamus illum clare loquentem hoc modo. hoc quidem magnam quandam de anima substantiam aufert suspicionem, nec non incorporea sit: quomodo enim a Corpore Societati in contrariam suae naturam traduci poterit, si nec qualitas aliqua est Corpore, nec forma, nec affectus, nec potentia etc. Sane tunc de animorum mortalitati opinionem passim serit atque tulerit in plurimorum librorum suorum locis, affirmans nullum homini sensum post mortem remanere, nec magis nos ullum hunc habere quam antequam nasceremur, ut in tractatu de continentia mortali abunde referemus, Contrariam vero opinionem, de immortalitate videlicet, negat, eamque Somnium appellat, ad Lucilium scribens. quomodo, inquit, molestus est tuncquidam Somnium videnti qui exire, aut enim voluptatem, etiam si falsam, effectum tamen, vere habentem: sic epistola tua mihi fecit injuriam: revocavit enim

2
cap. 3°

3
Epist. 102

De Animâ C. 3.um 765

mei cogitationi apte traditum, et jurum, si licuisset Valerius
Quintus de admittat Animorum quætere, hinc me facile
Credere. Credebam enim facile opinionibus magnorum

virorum tam gratissimam promittentium magis quam
probantium: dabam me spiritibus; jam enim fastidio
militi, jam reliquiæ in pacis continebam, in jumentum
illud hinc, et in possessionem omnis auri transierunt.

Cum subito expectatæ sunt epistolæ tuæ, et tam
bellum omnium perdidit. Cæsar quoque ante Senecam,

hanc de immortalitate opinionem sibi multum placere
dixit, et multum hac delectatus, illamque etiam si non sit,

sibi persuaderi velle. Sed Seneca hanc de divinis spiritibus
verba illam refellit, mortaliumque animam esse peritus

æternæ, dicens

Vanum est? antimonides fabula decipit

Umbra corporibus vivere conditis?

Cum histis cineres terra coercent,

Non proden animam tradere funeri,

Sed rectas miseris vivere longius?

An toti morimur? nullaque pars manet

Nostri, cum profugo spiritus holum

Inmittitur nebulis cæcis in æra? Et?

Hæc omnes petimus fato, nec amplius

Curatorum supradæ qui litigat Lacus

Uquam est, non calidæ fumus a lignibus

Vanescit spatium per breve sordidus,

Ut nubes grandas, quas modo vidimus,

1
hinc.

2
hinc de
act. 2.º. 1.º.

Tractatus

Aetoi Borca dissipat impeture
 Sic, hic, quo regimus Spiritus afflue,
 Non motum nihil est, ipsaque mors nihil,
 Velocior spaci meta nouissima.
 Spem ponant auidi, solliciti metum?
 Quavis quo Taceas per oblitum loco?
 Quonon nata nocent.
 Tempus nocte auidum deuorat et chaos,
 Mors individua in noxia Corpori,
 Nec parcaur anima.

1
 lib. 7° Hist.
 nat. cap.
 66.

Non minus fortiter atque audacter Plinius Sententiam
 suam in hac re declarauit, animaque immortalitatem
 affirmauit. Sic rursus, post Sepulchrum alia atque
 alia manuum ambagibus omittitur a Suprema die. *Indem,*
 quae autem primum: nec magis a motu. Insuper illud au-
 corpori aut anima; alia transfigurationem: alia sensum
 Inferi dando, et manus colendo, Deumque faciendo qui
 Nam homo esse desierit cui uero ullomodo spirandi ratio
 homini a Ceteris animalibus distat, aut non diuturniora
 multa in uita reperiantur, quibus uero similem diuinae
 immortalitatem. quod autem corpore anima persequitur
 materiam? Vbi cogitatio illi? quomodo uisus? auditus? aut
 quid agit? qui uisus ejus? aut quod sine his bonum?
 quae deinde Sedes? quantaue multitudo horum Saculorum animarum
 uelut Umbraeum. pueritium ista deliramentorum,
 auidaque nunquam desinere immortalitate Conuenit
 sunt. Similiter et de ostendenda corporibus hominum ac

quoniam ante natalem eadem enim
 uenit in futurum etiam se propo-
 gat, et in uisus quod tempore, ipse
 ubi istam ostendit; alia tamen
 sollicitam animam;

De Animâ C. 3.um 767

reminiscendi promissa. Democrito Vanitas, qui non
reminxit ipse. quæ (malum) Vita dementia est,
Invan ritam morte. quæque quiescunt quies Unquam, hinc
sublimi. Insuper Anima manet, inter Inferos Umbra?
per diu profecto ista dulcedo credulitasque præcipuum
naturæ bonum, mortem: ac duplicat obitus. Si
dolere etiam post futuri estimatione cunctis, etiam si
dulce vivere, Cui potest esse vixisse? An quanto
facilius certiusque sibi quumque Credere, ac Specimen
Securitatis aut veritatis. hunc experimento?

Sed Nulla lucidius et Clarior quam Salomon
Anima mortalitatem declaravit, Cum nullam facit
differentiam inter Animam hominis et. Cuiusvis
bruti. Unum instituit esse Inquit ille, hominis et
Iumentorum, et aqua utriusque Condito; sicut moritur
homo, sic et illa moriuntur: Similitudine præsertim omnia
et nihil habet homo Iumento amplius: cuncta subiacent
Vanitati, et omnia pergunt ad unum locum de-
struam facta sunt, et in terram pariter revertuntur.
Quid novit si spiritus filiorum Adam ascendat
superum et si spiritus iumentorum descendat
deorsum? Hinc Similes fortius dicit

¹
Ecl. 3. 20

²
lib. 4.º Cap.
ad. 7.º

... nos vbi decedimus
quo pius Cato, quo Tullus, dius et Cælius
Pulvis et Umbra sumus.

Salomon Verum anima mortalitatem affirmat dicens,
melior est Cuius vivere, quam mortuo. Viventis enim

³
Ecl. 9.º

Sciunt se esse mortuos: mortui vero nihil novum
 Amplius, nec habent ultra intercedem. Immo, —
 quodcumque facere poterit manus tua iustantur operare, quia
 nec opus, nec ratio, nec sapientia, nec scientia erunt
 apud Inferos (id est in hunc) quò tu propas).

¹ Lib. 1.º de top. Cardanus et Aristoteles dicit, aliquid esse in humanis
 divinisimum a menti atque id ab omni Corporeo —
 Impedimento se junctum, ad quod divina Sapientia
 hinc an vero illud per mortem statuendum sit, dicere
 non audeat, ne videlicet id negando, Legibus admissetur.
 Sed ipse Aristoteles dicit post mortem nec praemium
 nec poenam, nec sententiam homini remanere; Sed —
 felicitatem et infelicitatem cum morte finire: —
 absurdumque penitus esse, et Solomide. beatitudinem dicere,
 nullum autem obitum dici posse beatum, cum beatitudo
 homini, quae felicitate sit virtutis operatio quaedam,
 quae disciplina aut operatione comparatur, quod si
 mortuum hinc felicem dicimus, est, quia tunc extra
 omnia mala, calamitatesque positus est. in quo
 intelligendum est hic animam penitus mortuam, —
 Aristoteli statuere; cum enim mortuus Neque
 felix neque infelix dicitur; nullum amplius esse
 intelligitur; sed penitus interitum, et absolutam sensuum
 privationem, atque amissionem, nullo bono malove
 posse villo modo affici, quod in tractatu de
 continenda morte, ad majorem mortalitatis animae
 probationem, diffuse ostendimus.

De Animâ Q. 3. um 769

Non solum quidam hominum mortalium animam
dixerunt, sed nationes etiam totæ hujusce sunt
quædam, Thaces et Getæ in hac bipartiti sum, —
horum quidam, Inquit Mela, Animas Cum Corporibus
non extingui. alii autem emori; et id multo melius est,
quam vivere arbitrantur, apud Scythiarum etiam in
Requo Danamo, multi sunt, ut Fumius refert, qui
homini nasci tantum et mori contingere credunt,
nec ulla sepulchri cura illis est, neque etiam panem,
vinum, mulierem et Senem secum sepeliri volunt,
sicut alii, ut inde manifestum sit illorum quod
barbarorum falsò appellamus, sicut et Pudeonum, —
Græcorum, et Romanorum Sapientis, Veritatis
Semitam amplecti, et naturam Uniusquis huius
populi ac nationibus æque rationis et Sapientia
bona laugiri. quod si in hac re consensus hominum,
vel etiam Sapientissimorum et omnium doctissimorum,
qui et aliorum quidam hominibus in scientiis duces atque
preceptores fuisse, auditur, si perpenditur, magna
profecto pœdet, pro animæ mortalitati calidæ
hominem arma sumpturæ. Fortasse dicent,
ipsorum scientiæ ac Sapientia doctorum pro animarum
immortalitate Sapiissime certauit, illumq. affirmasse,
venim, ad populi utilitatem, ut in precedentiibus
declamauimus, et ne periculum a legibus et plebe
subirent, hujusmodi figmento incubere. sed ad virtutis
gloriam, Sapientumque instructionem, mortales animos

lib. 2.º cap. 2.º

lib. 2.º §. 1.º
cap. 196.

Tractatus

esse, plerumque docuerunt. Neque, uniuersis
 hominibus placere conati sunt. cuiusque, homi-
 nis proponentis, quod melius certiusque existimarent,
 in firmis, videlicet, et creditis, immortalitatem
 animae: Sapiens tamen, verò et ratione retenti, —
 ejusdem mortalitatem. Hanc ratio, naturalis, que
 scientia omnibus persuadet atque demonstrat, illam
 autem leges solum præcipiunt atque imperant.
 Sed, in mortalitate animæ figmento, metum
 paenarum post hanc vitam improbia injiciunt, qui
 a malo absque flagellis retrahi non possunt.
 optimis verò spem præmiorum dedendum quo
 magis ad virtutem et ad egregia, Societati que
 humanæ utilia opera, accederentur, ut jam in-
 præcedenti tamen declaratum est. Neque Paradisum
 tamen in auro campo Elisi ad bonorum
 remunerationem, et inferos ad improborum
 punitionem Legislatores finxerunt; Neque
 Dæmones, quasi malorum tortores atque carni fieri
 Commenti sunt. Tantum aucta potius istarum
 fatalium persuasio, ut ab illis Infinita prope
 deliramenta in hominum animis orta sint, et
 quasi nunc ingenerentur. quidquid enim de Oraculis,
 Spectris, phantasmatibus, Cælestique apparitionibus,
 Sortilegiis, magicis, et aliis ejusmodi iuaniibus,
 dictum est: ab ista de Dæmoni tamen falsa opinione
 et inferorum persuasionibus profecta sunt, quin etiam

De Anima Cap. III. 771

Inde facilius anima immortalitate persuadetur;
tanquam vana sit et iudiciorum Daemonum et
Inferorum fabula, si anima mortaliter existit, et
hæc omnia nullam verisimilitudinis quidem rationem
habent, præter antiquitatem quâ defenduntur, quia
tamen omnium certissimum et validissimum, quæ
Anima immortalitatem probant, argumentum esse
videtur, quod, nempe, sicut inferi, Demones, Paradisi
Angeli; idè hæc omnia mera esse figmenta, locaque
ista nullibi existere, et nequidem existere posse,
declarandum est, quod in sequenti libro exequemur.

Caput Quartum

In quo

Inferorum, et Paradisi loca —
nulla esse et nullibi existere

declaramus. et quo amplius
animæ mortalitatem inducitur, cum

hæc loca illi post mortem, et
præter ista, nulla, assignata sint.

Inferorum et Paradisi figmentum, ad id

Tractatus

cum immortalitate anime figmento conjunctum est, ut unum idemque esse videatur, et in hoc mundo eorum ratio est eadem, et ob eandem causam confecta atque introducta fuisse. Nec publicæ, videlicet, Utilitas, hæc peperit. Legislatores, ut alibi jam Narravimus, participantis Summum Principatus fundamentum esse justitiam, quæ bonorum remuneratione et malorum punitione constat; Populos Nam ad virtutis quidam non aliter adduci posse, quam si hæc Allucinantur, metuque a malo prohibeantur, idcirco præmia bonis, Suppliciaque malis semper constituentur, quæ cum Sceleribus tantum patam perpetuitate obviam irent, His vero quæ clam admittuntur, nullo modo mederentur, idcirco Deos, Religionem, et animæ immortalitatem firmant, ut dixerimus; Inferos etiam et Dæmones ad supplicia improborum; Paradisum vero et Angelos, sive campos Elysios, ad præmium bonorum excogitantur, dixerunt que vel æternæ pacis, vel æternæ felicitatis hominum de functionum animarum his in Locis destinari, prout quisque in hac præsentis vitæ bene vel male egerit. His quidem figmentis omnes homines probare fieri putaverunt. quid enim, inquit Natalis Comædæ, tam potest ab omnibus Sceleribus animarum hominum retrahere, quam si sibi persuaserint omnibus tum reddendam esse aut actæ vitæ rationem, cum neque mentiri neque hygiuersari licebit

lib. 3.º. Myr.
Proem.

De Anima C. 4. um 773

virgines fieri licet; sed omnia quae fuerint
nefarie in vita commissa, vniuersis gentibus
conspicua, tanquam maculae aut putrescentis pustulae in
corpore apparebunt. Quae Legio Ciuium, quae consuetudo
ciuitatum, quae severitas iudiciorum tantum potest in
animis hominum. his enim neglectis multa flagitia
committi possunt; & non nulli tormenta parui faciunt,
et mortem, si res iam potest, aquistimo animo proficiunt.
at ubi neque tunc tamen finem laborum et
calamitatum sibi esse sentiunt, mirum est quanto opere
ab ipsa conscientia & ab aeternorum suppliciorum metu
retardantur. hoc ita me facile fuit bonis viris et
hymnantibus persuadere: at multitudini, quae non nisi
crasso quodam modo allicitur, aut impellit, non
faciebant haec ratione ad persuadendum: sed multas apud
haec horribilia, vel dicta horrenda ficta sunt:
multas ad voluptatum excogitatas, quibus rudiore
feminae ad probitatem adducerentur, quis enim non
multum commouetur cum sciat post mortem sibi
adeunda esse loca tenebrarum, omnis generis suppliciorum
calamitatum quae se ferunt, et in quibus stridorum
caedarum strepitus a vincula animarum tractarum,
continuo auditur, sonant quae plagarum verbera, quae
sunt in flagrantibus, & undique cruciatarum animarum
lamentatione exaudiuatur. ex altera parte quis non
magno opere delectatur cum speret post optime sanctique
actum vitam, in beatorum caelum sempiternis voluptatibus

Præctulus

1
Com. in. 50. q.
act. 5. Sicut
capt.

Isque innumeris futurum deduci debere. Quæ
rationibus ad sensum Corporis pertinentibus conati
sunt antiqui multitudinis animos, partim spe
voluptatum, partim metu suppliciorum, ad justitiam
virtutisque integritatem reuocare. quare, inquit Mithridates,
vires illi, ut melius homines in officio continerentur, et
a sceleribus abstererentur, ipsos caecitate infundebat,
quos inuincere vis Credebant, in tabulis depingebant, et
quasi præsentia intuebantur.

Quid autem ea sunt quæ homines huiusmodi tenent, aut
sperant, non motum futurum, quamque vana et fabulosa
sunt, cognosces ex ijs quæ dicenda sunt. hic nullam
differentiam admittis inter infernum vel Paradisum
Ethnicæ, Christianæ et alia cuiusque Religionis, ut potest
apud omnes idem in his fingatur. Sic Infernum
Religionis omnium suppliciorum et tormentorum loca
intelliguntur. Sic Paradisum loca voluptatis, et horum
deliciosum (nihil enim aliud, hoc verbum paradisos,
præter horum significat) intelliguntur: et per Campus
Elysiæ idem declarabatur. nihil in istis immutatum
hodie est, quantum ad penas, aut felicitatem, sed solum
quantum ad genus eorum. Penas enim Christiani
poruerunt in solâ ignis gehennâ; et è Paradiso sensualis
voluptatis eiecunt; omnemque felicitatem in visione
beatificâ constituerunt. verum, cum in Paradiso
voluptatis sine sensu fingerent, debuerunt etiam in
inferno dolores et tormenta sine sensu fingere.

De Animâ C. 4. Inferi, et Paradi. 775

Animarum enim substantia non alia esse videtur in inferno, alia in Paradiso. quod si in inferno, animae suppliciorum sunt sensibiles; in Paradiso quoque, voluptatibus sensibiles esse possunt; et aequo dolore ac voluptati affici. quod Mahometus regi perspexit, cum in Paradiso finxerit juvenum cuncti generis voluptatibus sensualiter, sicut in inferno penas sensibiles. unde multo plures Mahometi Paradisus cum istis voluptatibus afficit quam Christianorum Paradisus cum visione beati facis, id est, cum Sanctis et vano sine oculis intuitu. Porro per hanc quoque rationem beatificam certum est Christianorum maximas quasdam voluptatibus concipere, felicitatemque Consummatam intelligere. quod cum per Campos Elysios Ethnici intellexerint, nullum inter illorum et aliorum Paradisum discrimen esse videtur. Itaque pro uno eodemque duo ista sumenda sunt, cum praesertim aequae signata sint; et unum plura alio non unum sit. idcirco nulla de nomine movetur quaestio, sed res ipsa tantum considerabitur.

Igitur Paradisus est horum voluptatibus in quem bonorum animae transmitti creduntur post mortem, ut illic debita praemia consequantur, ultimi que felicitatibus fruantur. et antiqui dicebant, ut notat Natalis Comier in campos Elysios, id est, in Paradisum, illas non transmitti, nisi ubi pro scelerum gravitate longum penas dedissent, ut essent a boni humani collatae et contagione)

lib. 3.º Myth.
cap. 19.

Tractatus

corporeis expurgata, si modo illa fuissent peccata, qua
 aliqua ratione possem expurgari: cui sane congruit,
 quod de Durgatorio a Christianis fingitur, dicunt enim
 idem omnino, continuoque illud praedixant. Hunc autem
 locum, Paradisum videlicet, alij circa Aetherae sphaeram
 esse tradiderunt, alij circa lunarem globum, ubi
 purior est aer: alij in Insulis fortunatis, alij apud
 ipsos in feris in loco seposito. Christiani in Calo-
 lymis illum collocant, tandem in ista opinione
 diuersitati, ubi sit, aliquis Deum viderit, arbitror ego
 eum nullibi esse, qui ubique esse dicitur. Et meo sermone,
 si vere is alicubi existet, consensum in hoc unum
 omnium estis, qui tamen illum fixerunt, locum
 omnibus aliis salubriorem et tranquilliorum ei-
 a signauerunt: qui cum talis sit in insulis fortunatis,
 nullus antiquis accommodatior locus visus est, inquit
 idem Comae, in quo bonorum virorum animae por-
 morum habitarent, aut ubi campi Elysi collocarentur.
 Infernus vero, siue Tartarus, est locus in quem
 sceleratorum animae multis grauissimisque suppliciis
 cruciandae deduci creduntur, furisque tradi, luce
 omnino carens hic locus est, et vides exire in-
 perpetuum licitum non est. Scito, dicitur estis
 antiquissimus, nam ex illa confusa mole quae Chaos
 vocabatur, genitus, a poetis fingebatur. Hunc
 autem esse ab hominibus in iumento spatio dixerunt;

De Animâ C. 4. In feri et Davat. 777

et illud potum tantum fuisse quantum hinc ad
caelum est. Plato hunc locum esse putavit, sub terrâ
prope centrum, in quo, et in quem, omnes aquae

laberentur. nonnulli etiam antiquorum, inquit Natalis
Comae, hunc locum esse crediderunt sub utroque cardine,
hinc ob frigoris acerbissimum, hinc etiam ob diuturnitatem

tumbrarum. Verum haec opinio probabilior videtur, qui
taotantum subterraneum jacendum esse crediderit, quia

vapores ibi gignantur, quare et clamores et strepitus
jacenti, et tremores apparent, unde hirtarum a quorundam
quia ibi multae saepè, sive perturbaciones existant.

hic vero locus aptus Antiquis ritibus est, ut ibi animae
improborum loqui dicerentur. Unde, inquit, gehennae
opinio orta est. inde aestuans ignis plurimo lacus esse

credendum est, a liquisque turpibus congelata hinc, in quod
aristum animae sceleratorum a demone induuntur, ut

Plutarchus ait, in libro de Sera mundiis vindicta,
hic fidem fecerunt loci ignibus subterraneis
frumentis et aestuans propter vapores qui
sub terrâ concipiuntur. fuerunt igitur istae, a dicit
Comae, de inferis ex cogitata ad deterrendas homines
a flagitiis; Cum autem, ut ait ille, veni non esse

dicerentur ea quae pertinent ad supplicia apud iustos:
neque etiam profecto vna iste possunt quae spectant
ad suavitatem voluptatum in Campis Stygiis et in
paradiso propositam.

hic porro significata, quaedam mythologicè accipiunt,

Id. cap.
11.

cap. 19.

Præctatus

lib. 2

De morali causa exponunt, et per illa hoc antiquorum intelligi voluisse idem Cœnes declarat, nempe, ubi vite nostrae ratio diligentur examinata fuerit, si laetitia necque iracundia, incredibili letitia sub extremum vite diem mentis nostrae caput, idque dicitur in campo Elysiorum & Davadium traduci. ac cum manere afficiuntur ob multorum scelerum recordationem, ad eorum infernum fluviis trahuntur dicuntur trepidi omnia que monstro ferenda & terribilia præteritis. Plato fuit expositionis & sententiae auctor esse videtur, si enim dicit, hoc probe scire, quod postquam quis eodevenit, ut sermone esse putat, inuadit istum timor & cura de his que acta non curauit. nam fabula de inferis, quod oportere cum qui sic iniuste fecit, illis panam dare, factumque derisa, hunc animam ipsius loquuntur, formidantem ne rix sit illa. et ipse, aut pro senectute debilitat, aut etiam velut qui tam propior sit illis que istis esse dicuntur, magis ipsa contuetur. Suspensione igitur & formidine repletur, & reputat iam ac confidat an aliquem iniuriam affecerit. alii infernum & Davadium in nobismet ipsis esse intellendum secundum affectuum nostrorum placidum & strauit motus. nam vere infernum gestat in pectore qui passionibus suis dominari non valens, ab eis abducitur, & contra, qui animi affectus sapienter moderari nouit, sequitur tranquille in omni his genere, Verum feli Davadii voluptatem possidet; Candamur

lib. 2 de sap.

De Anima C. 4. In seculi. Sarrad. 719

Id luculentè exponit hinc rursus, vices quibus studium
sua rebus nomina accomodare. Lumenides dicunt, —
quas Latini furias, mentis a stus, castique ex proprio
affectu hinc cognominabant. Pyrum, quasi mentis litem:
Hyphionem, cædis ultimum: Megaram, odium: Alceio,
Inquietam quasi vitam significare. Ergo, addit ille, —
Infernae apud Philotophoræ, mentis a stus atque histia est,
Idem a libi, v. Sæpè mecum reputo, inquit, dicere lib. 1. de consol.
auderem malorum Damonum animas in hominum corpora
transcurrere, scelente penam hic dare, v. non esse aliam
a morte cruciatu expectandam, tantum v. miseriarum
nostrarum cumular, v. non nisi improbia, vel ab
improbo Deo, v. hæc decem possit. Macrobius
si similem in ferum expositionem longe autè Candam
tradidit, antiquam, inquit ille, studium Philotophia
vicia nature inquisitionem ad tantum rigoris adoleveret,
quæ per diu s. fae genare auctores in Constituendæ
v. remoniarum sacis fuerunt, aliud esse p. ferre
negauerunt, quàm ipsa corpora quibus iudice Quinæ
cautem s. adum patiuntur. ipsam quoque penarum
descriptionem de ipso v. Conu. fatum v. fumaæ
sumpsere. a omnia quæ illis esse Credidit fabulosa
p. sua s. in nobis met ipsa v. in fumaæ. Corporibus
assignare Conati sunt. Lucretius Idem s. v. v. s. l. v. d.
v. p. s. v. l. v. d.

lib. 1. de consol.
Scip. Cap. 10.

lib. 1. v. d.

Atque ea nimirum quæcumque Acheruntæ profundo
prodita sunt, in vita sunt omnia nobis v. d.
Cerberus a furia, jam vero a lucis cygnus

Tractatus

Tartarus, horripens enictantem faucibus aestus.
 hoc neque sunt unquam, neque possunt esse, pro pro.
 Sed metus in vita penarum pro male facta
 In iungibus insigne, scelerisque lucus,
 Carcer et horribilior de saxo jactu decussum
 Verbera, Quis fixis, robur, pax, lamina, tuda:
 Quae tamen et si absunt, at mens tibi caetera facti
 Praemittenda, adhibet Stimulorum, Corretque flagellum
 Nec vides iustitia qui admittit esse malorum
 Postis, nec qua sit poenarum denique finis:
 Atque eadem metuit magis hoc ne in morte grauetur
 Hinc Acherusia fit stultorum denique vita.

¹
 1. sicut

²
 2. sicut quo
 eluct.

³
 3. Metas. s. f.

In fovea autem hoc modo exponere, quid aliud est, quam
 illorum negare? ut multi quidem alii fecerunt. Cicero in
 primis fore fabulose esse dicit, neque esse quumquam tum
 recordem, quem ista figmenta mouent. Item Mili.
 Nam nunc quidem, inquit, quid tandem mali illi mori
 attulit? nisi forte ineptiae ac fabulae dicimus ut
 existimemus illum apud inferos supplicia impiorum
 subferre, ac plures illos offendisse iuuenicos, quam sic
 reliquos. et Socrus, ac Xenonem, a patris, a liberum
 poenae actum esse praecipuum in Acherontium sedem
 atque regionem: quae si falsa sunt, id quod omnes
 intelligunt, quid ei tandem mori eripuit, praeter tantum
 doloris? Quidam etiam, quamvis docti, a deo
 fabulose magis deditur, has tamen infernum uigam
 fore et plura refellit et poenae negat.

De Animâ C. 4. In feri. Sarad! 731

O genitrix attonitum gelida formidine. Mortis,
Lud Stygia, quid timebas, quidamina vana
timebis.

Machinam ratum. Salique piacula Mundi?
Corpora sine rogas flammâ, seu tunc vetustas
Abstulerim, mala posse pati non vlla putabis.

Quis Seneca consentit dicente, cogita nulli
de functione malis affici. illa quae nobis terribile
faciunt inferos, fabulam esse, nullas imminere
mortis timebas, nec Cavorem, nec flumina igne
flagrantia. Luserunt ista poetae, et vanis nos agitare
horribilae; mori dolorum omnium solatio esse ac
finis. Idem alibi, mori, inquit, contumens debet
magis quam Olet, multa enim de illâ credimur,
multorum ingenio certatum est ad augendam ejus
infamiam. Descriptura est caecos inferos, et perpetua
noctis oppressa regio. Sed etiam cum persuasione ista
fabulae esse, nec quidquam superesse de functione quod
timeant, subit aliud metus, aequum enim timeant ne
apud inferos sint, quam ne usquam. Si adversantibus
quae nobis fudit longa persuasio, fortiter pati mortem,
quid ut gloriosum sit, et inter maxima mentis
humanae opera. Num ille, non hunc tam ineptus,
aia, res Epicuream cantilenam hoc loco persequar, et
dicam vanos esse inferos metus: Nemo enim hunc
puro est in Cerberum timeat, et timebas et lanarum
fabulum nudis ostibus cohaerentium. Seneca etiam

1
Consol. ad
Maor. cap.
19?

2
Epist. 82^a

3
Epist. 29.

4
In wood. act.
3° cloro

Tractatus

Tragicum a Philosopho non Dissentiens Sic Cecinit,

..... Tanam et aspero

Regnam sub domino, limen et obfidem

Custodit non facili Cerberus ostio,

Stimulos rucui, verbaque inania

Et per sollicito saluta somno.

lib. 9° cap. 63°. Plinius quoque, quem tam libere de Anima
 immortalitate sentisse in precedentibus retulimus,
 de inferis eadem sentit. A vltis enim inferi, inquit,
 tam profecto illarum avaritiae atque luxuriae curis
 repositum, penetrant in ima hinc vivas, et auri-
 argenticque venas fodientes. Similiter Numenalis
 omnes hominum errores Carpentis, sumo de inferis
 errorem non praetermissis dicens.

2
Sisy.

Est aliquot manes et libthraea regna

Et coelum et Hygro Tanam in gungis nigras

Atque tra haurire vadum tota millia lympha

Nec pauci credunt, nisi qui nondum ex lauantur

3
1532 de Rep.

Quia etiam Plato hoc figmentum ex plodii, quamvis
 Anima immortalitatem tam constantem asseruit, illaque
 Vult a Republica sua Amoveri, quia ad moriendum timidas
 reddunt homines. Quid vero, inquit ille, ea quae apud
 inferos sunt, esse et horrenda esse putat; arbitrio
 aliquam jubripidum ad mortem fore, et in praesens
 mortem Victoria Amistioni et Civitati prolatum
 esse. Nequaquam. Optat igitur non etiam eorum
 qui de hinc inferorum salutem dicere aggrediuntur

De Animâ P. 4. Inferi. Sarud. 783

curam gerere, & ipsos rogare, ut non ita simpliciter
impetrent ea quæ apud inferos sunt, sed potius —
laudant, ut qui neque vani dicant, neque utilia his
qui pugnaciter futuri sunt. (Cum scilicet horrenda
quædam et tragica de inferis fabulantur) et addis,
et librorum poetarum talia esse delenda, deinde,
abjicienda sunt etiam circa hæc, ait ille, omnia
nomina ignavia et horrenda, Eocyti, utinim,
& Styges, & inferi, & mortui, & quæcumque alia
hæc formæ dicuntur, & omnibus audientibus
sonorem præcitant, & fortassis ad aliud accommodant.
Hæc fabulæ multi alii sapienter abmiserunt, et
Apologos ad utilitatem hominum conficere esse
rectè præpenserunt; Unde Democritus interrogatus
olim, qualisnam esset infernum conditio, Inpectus,
Inquit, & simul atque illic venero, per licentiam tibi
significabo omnia; tentabat autem, ait Erasimus, ^{lib. 2.º Apolog.}
nullorū esse inferos. Aristhenes etiam, ut referunt ^{in rita aut.}
Laertius, cum aliquando Opticitæ mysticæ
Pitii veniret, diceretque sacerdos, ejusmodi juratore
bonis plurimorū apud inferos perfui, Cur vigilas non
moreris, inquit, si ita credis? Lucianus irridet ³
ejusmodi figmentorum credulorū, Fominam quidem ^{lib. 3.º}
antiqui multitudo, inquit ille, quos sapienter, (Diotas) ^{Lucian.}
vocant, fabularum infernarum authoribus fidem
fabentur, et illorum librorū pro lege ducentur, locum
quemdam sub terram profundum esse quitant, quem

Tractatus

Tartarum vocant. Eum existimant magnum
 & spatiosum esse, caliginosum atque opacum,
 qui tamen, illis haud scio quo pacto illustrari
 videtur, quo singula quae illis sunt inspectam.
 Illic furia, pavor, horrores. En Tides qui bonos ac
 Justos viros in Canyode Elysyode mittas, vitam optimam
 Tibi videro, malae vero furiae traditorum in locum
 impiorum ejicit, pro ratione malefactorum puniendos.
 quo quidem in loco quod tandem mali non patienter
 torti, exusti? curruum alii sunt medicorum vitae,
 & non omnino Selestae; Sunt autem hi complures,
 vagantur in prato sine Corporibus tam umbrae
 facti, & ad factum Ere sumunt, manescunt.
 Aluntur autem, videlicet, nostris Libationibus
 jusvisisque quae Elythyrix in feruntur: adeo ut
 si Cui nullus sit in hinc reliquae amicitiae, aut
 cognatus, hic mortuus jejunus ac famelicus inter
 illos vivatur. & haec valide vulgari nos profusa ferunt.
 Aristoteli supra citato jusserunt & Superos
 fabularum legistorum esse multos in locis Romanis
 Scythorum Satira apertè declaravit. & id quoque
 histantur quidam eorum qui ex jusvis secedere
 mentiti sunt; multa horrenda quoque illis praevi-
 dicere, namque. talis fuit praecipue Bythagoras,
 ut refert Laertius, qui ipse scribens dixit post
 ducentos et sex annos ex jusvis se ad homines
 redire, & Hieronimus Auctor est, addit Laertius,
 hunc descendisse ad

De Animâ C. 4. In feri. Parad. 785

Hunc descendisse ad inferos, atque Gesiodi
animam columnæ aræ vinculiæ adstrictam
sibi dentemque vidisse. Foceri autem ex arbore
pendentem, serpentesque illum circumdantem propter ea quæ in
Dei sinerant. Menidemus quoque in tantum prodigiosa
superstitionis venerat ut sumpto furæ habitu circumiret
dicente, Spulatorum se ex inferno venisse. His qui
peccaverunt, ut descendente facer ibi Dæmoni bus remonstraret
quæ vidisset, quod hi ad horrorem improbia iuculendum
sinerunt, Aristophon. ad dandam comæ Consolationem
Committitur est, ille enim dixit, quod Cum descendisset
Ibi dictam eorum qui apud Inferos sunt, vidisse
Singulos; Pythagoræ vero multum omnino a mortuis
differe, his quippe sibi conuisci. Slatonem, ob pietatem
affirmavit. ejusmodi vero signenta, quæ plebecula &
fominum vulgi multitudini proponuntur pro veris et
indubitatis ad eò habentur, ut illorum persuasione
contradicere magna impietate esse Credatur. nec. Solum
apud Ethnicorū ista prædicantur persuadenturque, sed
etiam ipsa fides Christiana quanto talia fingit et
præcipit. Dæmonum, Angelorum, mortuorum apparitiones,
et similia ejusmodi Commenta a l'opinionis de inferis
et de Paradiso proficiuntur.

Veniunt, quorum ista signenta, au putant omni homin
genere ratione regere, et ad tantam dementiam adduci
posse, ut ista omnia sibi persuadent. profecto nisi
Religionis respectu credulas & superstitionis retineret,
V. V. V.

Tractatus

Nullus propterea esset qui hæc tanquam insania et
 ridicula non contemneret. quis enim est cui solus
 etiam sensus Communis multas aduersus in se
 Paradisum non suggerit rationes? quis in corde suo
 tacite non dicit, ubi sunt loca hæc? an infra, an
 supra? an intra? an extra terram? et qui fieri poterit
 in tantæ animarum multitudine semper Crescere,
 nunquam vero decrescere, ab omni tempore pervenire
 in ea loca que nondum bene designata sunt? et
 Cur homines qui tam a se invicem nobis navant
 ea omnia que illic aguntur, non etiam narrent, omni-
 tium, et regionum in quâ ea celebrata sunt? ritum,
 modumque in sepe vivendi illorum? si in felicitate illi
 vivunt, cum felicitas non sit absque voluptate, quæ-
 quæso, felicitas ista voluptate constare poterit? fructumne
 eâ unusquisque secundum innatum appetitum, vel
 secundum constitutionem illius Regionis moris? præterea
 si voluptas illi quædam est, in quibus rebus illa
 posita esse dicetur? num, in vino? num in amensibus?
 Aut in Scitantiis? sed tum ista detrahuntur, cum
 instrumenta, quibus res fruentur vitæ; Animus exultat,
 Corpore videlicet. si in comentiis autem illi regant,
 quoniam enim illa? an que a doctis quæmodi salutarium
 auctoribus, aut a pictoribus confecta fuerint? Lances
 nimirum, si, Ignes gehennæ, aut alia dolens Machinæ,
 que in quod agant non habebunt? nam si hæc vim suam
 non exhibent nisi in corpore, anima autem sit incorporea

De Animâ C. 4. Inferi. Sarrad. 787

et materiales non possit ullo modo in immateriale
agere, quoniam erit enim actus? aut quid pati poterit
anima, quæ jam passibilis esse debet atque sensibilis?
Quoniam enim omni privatur sensu corpore exuta, frustra
igitur tormentis, ignis, famis, sitis, et aliorum ejusmodi
illi præparantur, præterea si anima dolor ullus inferri
possit, morti tandem subiacet, quod quid enim dolet
mortale in aëre corruptibile. addo quod impossibile
omnino est, ut illis perpetua ignis, ut ferunt, ardeat,
et in miseræ mortuorum umbræ judicentur. Scimus
neque enim ignis ille potest esse nisi materialis,
elementaria quippe fabulosa opinio est: at, ad
ignem illum accedendum opus est ligno, vel alia materia
combustibili: quis, quæso, putavit in supremam ætheris
regionem, in qua situm in finem quidam existimant,
tantæ liquorum. Sicut quibus opus est ad hunc
sanctissimum ignem accendendum, posse illuc sublimes ferri
et transucti: absque hoc vero ignis ejusmodi curare
non poterit: nam hæc exalationes quæ, post lignum,
hujusce ignis materia esse solent, non feruntur
neque ad supremam ætheris regionem, sed multò in fra-
strum, in infimâ, nempe, regionem; in qua fulmina
et tonitrua ex hac ignea materia generantur. hæc vero
si in hunc Cætrum vel quidam alii volunt, infernum
potius esse dicunt, facilius quidem illis ligna
deleberentur; verum vastissimæ sibi locus ille, necesse
est, vel in finito animarum multitudine, et in infinito ad illud

Tractatus

comburuntur signorum stipes, ibi continentur. —
 Centrum autem cum sic, valde angustum & exiguum
 debet esse locus iste; Centrum enim in puncti iuxta, hinc
 ex tot animarum & umbrarum centum millionibus, unius
 virtute umbra vi, contineri queat, ne dum ligna, que non
 juvant umbra sed Corpora sunt solida. Præterea periculum
 foret ne illic omnia immobilia jacerent, cum essent in Centro, gaud
 sicut atque bellum que Centrum. Mundi et puncti Univer-
 respectu vasti mundi Ambitus, & ipso immobilia; & Nihil
 utiqueque vi quocumque et actione omni perinata stem, —
 adeo ut ne ignis quidem actione sua frueretur, imo profuse
 frustraretur. Quod si dicitur, incendia illis esse subterranea,
 & igne ex Sulphure & bitumine inflammatos quales sunt
 Athna & Vesuvij signa. Respondet, quod si isto ita, 1.º
 In firmo in Centro terra esse non possit, ubi terra jam sit,
 et talis quale debet esse. Elementum non igne, non
 exhalationi sua inflammatae mixtum. Deinde locus etiam
 magis spatiosus, quam qui in Centro est, requiritur. —
 Præterea inferiorum ignium flamma tandem erumpent.
 et vitam illi facerent, veluti Athna Vesuvij q^o ignis;
 neque effugium animis damnatis aliquid daretur aliquando,
 se neque ex istis tormentis ac Cruciatibus fugas impere
 possent, in famosque lacus deservere. Cumque Multum
 bene sit, ipse ignium æstus, & vehemens flammarum
 motus possit illas foras exillere; ut, sic videmus, in
 igne nocturni flammam raris lacus facile perire posse.
 adde quod una & materia illa ignea sempiterna non potest

De Anima Cy. In serm. Savad. 789

¹ nempe ubi terra ciborum, alimentaq; pinguis flammae oud. m. l. 15.
non dabit, abrupitque per Linguam rivibae Quam
Naturaeque suam nutrimentum de vi edaci,

Non ferit illa famem, de seraque de serae igne.

Sic. In sermone igne finire tandem possent, damnatorumq;
anima a panis suae Cum impore, et solui. sed, ne istis

diutius fereamur, concludamur et fatemur falsa
penitus esse ea quae de eiusmodi igne aliterque commentis
dicuntur, Natura enim immortalis, ut supra diximus,

in se hinc Empiricis affirmat, qualiter anima iste advers. Marq. in lib. de Dige
dicitur, pugnat Cum doloribus et tormentis; Nam

quidquid dolet in mortale, hoc modo, addit ille, fabula
haec in se sui continet Confutationem. Eadem in

felicitate et voluptate quae in Savaidip finguntur, ratio.
Nam quomodo propter immortalitatem doloribus affici-

nequit, voluptatibus propter eandem immortalitatem
sui non potest. utaque igitur fabula, in se sui
confutationem continet.

Quae Cum ita in quid Veritas affirmare In sermo de
Savaidipum fabulatores et plane Confictore esse ad plebem

a vitio metu deterrendam, et ad justis operis spe-

rectandam, immortalitatem animorum mens iste
legislatorum vel Summarum negat, illis autem

in his esse a morte praeter Confutationem, vel
extinctionem, aut dissipationem expectandum; Cum

pana et praemia omnino sine firmata. id pro sua
declamat Candanua *Sic* verbis, si memoria in menti lib. de hum. 3. or. am.

Tractatus

Sed in, Cum homo obliuiscatur, diuinum aliquod et
immortale, ne mentem penitus dicere non possumus
si autem non memoratur a morte homo, quod et fatetur
Aristoteles, quorum supplicia aut gratia sunt reddita?

Lucet. lib.
2°

Quid dubitatur, quin minime haec rationis creata.
omnis Cum in tenebris praesens vita laborat,
Nam veluti pueri trepidant, atque omnia caeca
In tenebris metuum; sic, nos in luce timeamus.
Intardum nihil quae sunt metuenda magis, quam
Quae pueri in tenebris pavitant, finguntque futura.
Hinc igitur horrorem animi, tenebrasque necesse in
Non radii solis, neque lucida hinc dicit
Discutiam, sed naturae speciem ratioque.

Cum igitur ratio Naturaeque nobis ista signenta esse
et Epilogos ostendunt, nihil prohibet quia illa
reiciamus, et cum Lucetio dicamus

ibid

Nunc metus ille fraud praecipit Achimuntis agendum
Funditur, humanam qui vitam huc ab hinc,
Omnia suffundunt mortis nigrore, neque ullam

Ille voluptatum Liquidum puramque relinquit.
Inque Anima mortalitatem affirmare necesse penitus est.
Sic enim nulla sunt loca quae illi post mortem assignari
dicebantur, ubi quae se erit? Praeterea, Cum neque
In felicitate, neque felicitate ulla ei aduenire possit, ut
potest eorum si, ob sentitur privationem omnino
expire; ad quid immortaliter fingi de beat, non video,
No circo animam vere esse mortalem. Edhum. 11.

De Anima C. 4. 791

Immortalem vero sequentium.

Nunc quoniam, non tantum inferre a Dæmonibus esse,
sed etiam Dæmonibus infernum proclat, et Angelos
beatorum Sedium civem, omnibus peritura sum esse; et
declamari invidiam vanam esse de inferis et Dæmoniis
persuasionem, tanquam hæc loca nullibi existant. eandem
quoque de Dæmonibus et Angelis inanem et futilem
esse declamandum nobis est.

Capitulum Quintum

In quo
Nullo esse Dæmonem, sive
Angelos ostenditur

Ex eadem officinâ, quæ animæ

immortalitas, Dæmonibus prodire, et tanquam hincula
quædam aut oculo hominum constituida ad illud a vitis
deterrere, Dæmones efficitur sine fraud. Secus ac ea que
de inferis conficta sunt retulimus. venim ejus modi
terrores diffugient animo, et vacuum pectus relinquent.
Cum ostenderimus Dæmones non adeo horrendos atque
difformes esse, ut illud Religio sinxit, credulumque
vulgare sibi persuadet. Imò talia nullo proferre esse.
Omni de equidem Antiquitate illud semper admissum, et

792 *Tractatus*

omnium fere Consensu, sed legum tamen
 auctoritate, apud omnia populos ac nationes olim
 Dæmones per vulgati fuisse; quin etiam Divi atque
 Dæmonibus æque litatum est. Dæmones autem
 primum in bonam partem accepti fuisse; neque si-
 mali atque improbi, sed hominibus fauente esse
 dicebantur atque precipiti, quales hodie esse creduntur
 Angeli. & quidem iidem Dæmones sunt qui angeli, &
 apud antiquos etiam iidem esse existimabantur: Angelus
 enim nihil aliud quam Nuntium significat. Ad
 Dæmonum officium Plato ait esse interpretari &
 transmittere ad Deos res hominum, & ad homines
 res Deorum: illorum quidem Applicationes atque
 sacrificia. bonum vero præcepta & retributiones pro
 sacrificiis. Si autem Dæmones, addit Plato, multæ ac
 omnifarii sunt, & in ære ferule ingentem & incredibilem
 præter hoc bonum Dæmonum multitudinem antiqui
 excogitauerunt, Nam ad triginta millia esse Scribit
 Herodotus, ut re fert Natalis Comes, qui totius sui
 ministri, & obtinent quæ fiunt ab hominibus. Sed, nihil
 quod Deo Cognitum non sit, esse existimauerunt.
 Namblivæ, Trimegisti, Pollux, & alij complures, non
 solum triginta millia Dæmonum esse existimauerunt.
 Ad uniusquemque aera, & Cælorum plenas esse Dæmonibus
 crediderunt, aut saltem scripserunt, qui latè per
 aera vagarentur, & ad viduæ sacrificiorum accurrerent.
 Sic autem Dæmonibus accire cum sacra fierent, præter

1
 In Sympos

2
 l. 6. i. Myth.
 Cap. 10.

De Animâ C. 5. Dæmones 793

Lumina, & in dorso caesarum victimarum, Cantus
etiam et odoros multos & stude adhibebant: & quoniam
Cantus & Harmonia musicorumq; instrumentorum
boni, non sine quâdam voluptate Acem permouent:
hæc de Causâ cantu etiam delectari illi Dæmones
crediti sunt. Hæc fabulose fictione Dæmones
Crassior antiquitate vere esse existimauit. Sapientis
autem illorū derisum, unde Impudens de hinc
facili locatur ex dicens, Impollit namque eorū
Æther in Dantem abrum; Dantem sub fine projecit
in Continuum: Tellurē rursus eorū agit in rapidum
Solem, hic, atq; de hinc Vertiginē, implicat. No-
mitem illi Dæmones vltro citroque in Aere agitantur,
ad eō n nullibi consistere possint. Quapropter Aristoteles
facile sub intelligentiarum nomine illorū ad Cælum
mouendos obligauit. Verum, illorū ad eō ibi affinis,
nō a mouendi necessitate dispensari nō eximii noluerit,
Quod indefinenter illorū ab æthero favore affirmauit.
non etiam plures eorū esse dixit, quam orbis cælestis;
qui Cum nouum tantum - im, nouum etiam Dæmones
tantummodo esse dicerentur, neque etiam Deorum
feminumque Rex Curare, nisi Corpora Cælestia
mouendo, existimarentur. Nunc autem a fictione
discedamus, & huius rei veritatem exponamus.
Quando quidem Plato dixit Dæmones id Deos credere
idem esse, ad illorū expositionem, quemadmodum in
Deorum expositione fecimus, procedere debemus. Inque

Tractatus

horum naturam atque Substantiam et Nomina
 ætymologiam declamabimus. nam cum credantur esse
 Substantia incorporea, hæc secunde atque Dii, incorporea
 autem Sente non percipiuntur, neque etiam intellectu
 percipi possunt, quia in Intellectum nihil nisi per
 Sente cadere potest, ut diffuse narrauimus in
 tractatu de Diis, hæc ideo Dæmonia in hominum
 mentibus non posse videntur magis quam Dii.
 Verum quia hoc verbum, Dæmon, ætymologiam quidam
 positurum est, verum aliquod Ens, aut Saltem
 Significatum admodum entis signi facit, videndum
 est quid illud Signi faciat, et ad quam rem referatur.
 Dæmon igitur, secundum Platonicum, et Herodotum
 nihil aliud Signi facit quam bonum et Sapientiam.
 qui vbi mortui sunt, Dæmonia in terra vocantur, —
 depelluntque mala, sunt que hominum custodiam ferunt,
 inquit ille, neque hoc præ omnibus dicit Herodotus,
 Velut mihi videtur, quia Sapientia et prudentia
 fuerunt Δαίμονες, ipsorum quasi Δαίμονες nominantur,
 et in nostrâ præcâ lingua hoc ipsum existit nomen.
 recte igitur, addit Plato, et hic et alii poëte dicunt,
 quod vbi quidem bonæ vitæ sanctus fuerit, inquam
 portionem ac honorem habet, et sic Dæmon juxta
 Sapientia Cognomen. hæc itaque ratione, ait ille,
 et ego Sente omnium prudentium virum qui bonæ
 fuerunt Δαίμονες esse, et virtutem et vitæ sanctum,
 recteque Dæmonum appellari.

In tractatu

De Animâ C. 5. Dæmones 795

Atque hoc est quod significat Dæmonis nomen.
Hæc est Dæmonum natura loci tabellâ depicta,
quæ sane parum convenit cum illa quæ de
illis tanquam horrendis monstris quibusdam
Leges fabulantur. Hoc tamen in quod tantopere
credulorum & impiiorem perterritum facit. Istud autem
figmentum, ab opinione quam de immortalitate
Animorum habuerunt, vel finxerunt Antiqui,
prodiisse, licet animadvertere in ijs quæ Plato
supra allata scripsit. et quidem Cum bonorum
Animarum Tartari penite non esse obnoxiorum, sed
in Campo Elysiarum transire; deinde liberas
per totum Mundum vagari antiqui dicerent, &
affirmaverunt plerumque esse Dæmonibus Animas,
ita supra retulimus, id est, istorum bonorum
Sapientumque virorum animabus: et propitiorum coram
humano generi finxerunt, quia boni mali esse
non possunt & alijs in festis, ne etiam istorum
Substantia remaneret, humanarum rescurare, et
Deorum minister ad hominum mittere, hominumque ad
Deorum salutem sum pœnit. quæ figmenta a poetis
primum tradita, indoctis que per suasas, a d'istorum
Sapientiorum pervenire; et ab his re populis placuerunt
confirmata fieri. Hæc ut nihil hodie vulgatius,
neque majori religione creditum atque susceptum
sit. Christiani hæc ab Ethnicis, hæc secunde ac ab alijs,
fabularum percipere, firmisque credunt innumerat

796 *Tractatus*

esse Daemonium, vel Angelorum legiones, hosque
 Dei omnipotentis fideles nuntios esse existimant:
 & quaecumque de hinc Antiqui Ethnici sibi persuadebant,
 Christiani etiam ea sibi persuadeunt, illi primum
 omnino Daemonum bonorum esse arbitrabantur, et
 nominis eorum significatio declarat, et hominum
 custodiae dator esse crediderunt. deinde in malorum &
 bonorum partem sunt, omnibusque persuasum tandem
 fuit, quosdam eorum magnopere nocere, sicuti et
 juvare posse. Nam etiam Christiani docent
 Creduntque, & de ejusmodi opinione malis Daemonibus
 Conueniente nomen iudicium est. Nam, Masbodoi, id
 est mali nuncupati sunt; boni vero, et eorum
 officio declarato, Angeli, id est nuntii, dicti fuerunt.
 Cum tamen, ut supra ostendimus, utrumque
 nomen rem eandem significet, & Diabolus et
 Angelus, sub Daemonum nomine comprehendantur,
 euenit, ut apud Iudaeos nomen Diaboli multo
 magis horrendum atque terribilem sit, quam
 vel Daemonum, vel Angelorum. venim nihil a
 Daemonibus mali bonum timendum aut est
 sperandum, ut patet ij Nulli sunt, nisi forte ij esse
 Daemonum intelliguntur qui boni sapienterque sunt
 in hac praesenti vita, ut Plato eod. esse Daemonum
 declarauit. quod apposite fieri potest, Nam
 Conueniunt rebus nomina, quaeque sunt.
 aliorum autem imaginari, proque delirare in et
 fabulis delectari,

De Anima C. 5. Dæmones 797

fabulis delectari, ut fecit Stellus, qui tantum
Nugæ de hęc scriptis, et, cum esset Christianus,
Christianorum opinionibus, fictisque ac falsis
experimentis in hac re, adeo adhaesi, ut qui hunc
de Dæmonibus errorem ex animo ejicere voluerit,
legere tantum debeat Stelli librum de ijs conscriptum.

Argumenta pro quibus Dæmones esse creduntur
in medium sunt proferenda, eaque evertenda. —

Primum omnium est in anima immortalitate. Nam,
inquunt, si anima in immortalis, necesse omnino in
Dæmones admittere; aut saltem nihil prohibere videtur

quin hi etiam credantur, ut potè eadem naturæ eademque
substantiæ, incorporata videlicet constare existimetur, quod

quidem non tam argumentum ad probandum Dæmones esse
videtur quam ratio propter quam conficiuntur; Utinam,

nimirum, quæ ejusmodi fictionis causa in Dæmonibus
admittitur, Inquit Cardanus, propter superstitios animi

declinantur: illis sublatis, necesse in a animos in a cum corpore
parire. in hoc autem addit ille, et civitatum gubernatio et

bellorum administratio et sacrospecta et omnia reliqua quæ
ad humanam felicitatem pertinent, pendere videntur; Nam

si Dæmones esse, et animos superesse creditur: fortiter
agendum esse putabitur, minimamque portionem nostri hanc

vitam esse, quare ad gloriam seu famam et nominis
immortalitatem accenditur ad Dei pullam utilitatem

spectantibus homines omnibus viribus contendant. At,
si nihil amoris superest, tota spes in hac vita

D Intractatus

collorabitur, ut nunc plerique faciunt, nec nullum
soliciti sunt homines de ijs rebus quas cum vita
finire visuri sunt, & quarum virtute non ultra hanc
praesentem vitam est. Quae ratio pro Daemonibus nihil
facit, quando quidam virtute quae in Apologo subiicitur, cum
per apologum propositam, veram non reddit, Aug. ijsmodi
figmenta tanquam utilia solum non autem tanquam
vera credantur, cum ea esse conficta cognoscimus
propheta si propter animae immortalitatem, Demones
esse existimantur: nullus proinde existere fatendum est.
Cum manifestissime ostenderit animam penitus
esse mortalem.

Aliud argumentum validissimum esse putant quo
Demonae esse probari possit: nempe, experimenta. Non
enim, ut ait Cardanus, Plato conatur en ostendere
rationibus Demonae esse, nec qui eum secuti sunt,
quoniam nulla demonstratio adduci poterat, sed experimento
& fide dignorum rationibus. ut Platonis omniumque
Platonicorum fides unum sit fundamentum. fides autem
dignae est. Socrates cui credatur is enim adeo veram
fuit, ut etiam mentiri pro vita sua auderet, aut
aliquid lingue facere. Sed Socrates Daemonium se
habere palam affirmabat. Quibus Demones esse
fatendum est. Argumentum sane ineptissimum hoc
est; ex relatione Socratis vultus Demones probare.
Platonicorum Demones fragili proprio iuramento fundamento

De Animâ C. 5. Damones 799

et exitio sunt quam proximi, si nullo alio fulcruntur
argumento. Nam Daemonium Socrate non erat id
quod vulgus existimat, nec ex illo Daemonionum
genere, quod Leges fingunt. Verum, nihil aliud
intulit Socrate per illud Daemonium, quam mentis
sue aciem acutissimam, sanamque rationem, & ab
omni perturbatione liberam, quæ languam vox
quædam intus auditur, cum aliquid suggerit & iussit.
Sicut Socrate ac somniantibus interdum accidit, inquit
Plutarchus, quod non vocis sonus, sed opinio vocis
dominantis etiam movet: quod quies & somno precepta
efficit, id autem tale vigilantibus non sentitur, ob
perturbationum humorem quibus commovetur corpus.
At Socrate contemplationi omnino deditus, et
mentem ab omni Corporis communiione sequestram
hinc, puram liquidamque tranquillitatem gaudere
& in animo profundam pacem experire, Multo
obterius sagaciusque hanc rationis vocem sentiebat;
Ita ut divino afflatus spiritu Cederetur, & hoc est
quod Socrate Daemonium nuncupatur, propter quod
nihilominus, et si figmentum esset, a diis
Socrate instituta fuit accusatio, quati res novæ
Contra Deos molitur, Deosq. novæ introducitur;
tanta fuit legum iustitia, vel potius iudicium
dementia, aut invidia, ut vinum omnium optimum
& sapientissimum existimatum, propter figmentum
occederem. Ex quo colligitur, Socrate per Daemonium

11. li. 6. llo
di. Dam. Socr.

Suum nihil aliud dicere voluisse, quam Aciem illam mentis sua acutissimam, & sanam puramque rationem. nam si intellexisset aliquod ex his Demonibus qui legibus recepti sunt atque comprobati, non tanquam novator damnaturus fuisset, sed potius tanquam infanide, aut Athm Magice, qui se cum Demonibus commercium habere jactaret. Inque pro nihilo ducendum est hoc argumentum, quo Platonici ad probandum Dæmonia utuntur.

In aliis experimentis probantur etiam Dæmones, vel potius, plurimum dicunt necesse omnino esse Dæmonas ponere ut multa experimenta saluari possint, qualia sunt Oracula, Sybilla, Prophetia, miracula, Spectrorum et phantasmatum apparitiones, Dæmoniaci, incantationes & sortilegia, innumeraque effectus stupendi. de Sybillis, Oraculis, prophetis & miraculis satis diffuse in tractatu de Religionis cogimus; ostendimusque falsa ea omnia esse quæ de his prædicantur in Religionibus. Spectrorum autem & Phantasmatum apparitiones, quales illas fingit

cap. 3°

cap. 2°

Religio, prospere negavimus, in hoc tractatu de Anima. Cuncta enim experimenta hæc vel ad fraudes, vel ad causas naturales referri debere probavimus. Verum

lib. 3° inquit.
Cap. 1°

hæc in vulgi consuetudo, ait Sompnatius, adscribere Dæmonibus ea quorum causas naturales ignorant, quibus quidem cognitæ, nulla in ratio cogent hæc per Dæmonia operari. in vanum igitur ponuntur Dæmones. Ridiculum enim, ait ille, & amarus fatuum est, relinquere

Tractatus

Cadaverum, tum ex frigiditate lapideum, & ex multis
 aliis quae aëris similitudinem inducunt. hinc autem
 Aër, facile recipit idola rerum circumstantium, —
 sicut speculum recipit figuram, quare visa in aëre
 sic disposito arudibus hominibus existimantur esse
 res quae ibi videntur, sicut pueri aspicientes in
 speculo vel in aqua, credunt ea quae in eis
 videntur vere esse ibi. et sic namque Aristoteles
 de quodam debili viatore aspiciente in nocte suam
 umbra, ipsum existimasse esse rivum insequentem
 ipsum, quo fit in iudex homines propter tales
 accidentia existimant illos esse animas defunctorum,
 vel Dæmones, adjuvat etiam ad haec imaginatio
 et mundi talia fœmia, quare et sic fit Aristoteles
 multa a se existimantur in timore, et alia passionibus,
 esse quod videntur, existimantur videri, quae tamen non
 sunt, sicut contingit a protentibus. Quæritur, cur
 est ad fraudes malorum sacerdotum multa se fieri
 debere experimenta, ut legitur Danielis ultimo, de
 Idolis Bel; horum enim plurimi, quatuor virtutes
 Cardinali committauerunt in Ambitionem,
 Avaritiam, gulam et luxuriam, et haec vitia omnia
 alia consequuntur: quare et optatim perfructus
 fraudibus et fictionibus utuntur, multaque prædicant
 miracula quae nunquam verè fuisse, sed aut ficta sunt
 aut causam habent naturalem, quae propter ridiculum est
 ob hoc Angelos sine Dæmonibus ponere, gentiles quidem,

lib. de somn.
 et vig. cap. 7.

De Animã C. 5. ² Damones 203

Inquit virtutes sompnatius, videntur Apostolose
multa miracula facere, neque hæc dixit, neque

¹ lib. d. Theod.
cap. 13.

Dæmonibus ascribant; verum existimabant hæc
male fieri & veneficiis ab eis fieri, ut ex Suetonio in
vita Nerone colligimus. Talia autem male facta fieri

credebant virtuti herbarum, lapidum, Animalium

partibus, & reliquis hujusmodi generis præstigationibus.
Miracula etiam a Moysæ edita, si facta non sunt

mendacia, eandem habere causam plurimum arbitrantur,

videlicet Magiæ Naturalis artem. Testis enim scribit

Josephum Similia filium magiæ artem præcepisse,

eaque ad Moysen & ad reliquos præmississe. Ademq. Plinius

affirmat, ut a nobis retulimus. Neque & si hujusmodi

miracula, verè evenissent, hæc tamen non probant,

efficacior per Angelos vel Dæmones fieri, mirum enim

est, quod tot clarissimi & acutissimi viri autiquor

virii non vidissent horum necessitatem.

Quantum ad Dæmoniacorum sive Encephalicos accinet,

nihil profecto insulsius est quam ejusmodi argumento

et experimento velle probare Dæmonia; Nam istud

experimentum omnino falsum est atque confictum.

Medici quidem, ut ait ² Chrypsostomus, non arbitrantur

immundæ spiritus esse, sed ex humilibus & ex parte

talium passionum procedere, & sompnatius confecti

dicunt, isti qui Dæmonium habent purgatâ animâ

nihil amplius talia mirabilia faciunt experimento

seridite dicit conciliator in expositione Argetina

² h. exp. 17. cap.
Mag.

³ lib. citato
cap. 10.

Prælectio

Sectionis problematum Aristotelis,
 Summi hinc quod Galenundus Medicus Impertati
 nostræ celeberrimus in verber Mantua uxorem
 Piquendam francisci Magreti. hitoris, tali morbo
 laborantem (loquebatur enim secundum Idiomas
 diversa) curavit & profecti. Argumentum etiam Summi
 potent, quoniam hi qui Spiritibus immundis per orationes
 Sanctorum, & aspersionem a qua benedictæ fugare
 proficiuntur, primo sic laborantibus euacuant ab aliis
 libe. Vanitatem etiam demonomaniis ad morbos referunt
 illud Scio, inquit ille, complures, (omnes dicere velat
 Religio) qui a Dæmone oppressi creduntur, soliti
 melancholicis humoribus conflictari: hanc melancholicam
 purgantibus medicamentis adhibitis convalescunt: ut
 Subiicam, non nisi melancholicis hinc morbo esse
 obnoxiose, puellas multas immundis quibus
 suppressi sunt mentes, & riduas multas, quarum
 retentum Senu corrumpitur ac lachros congequit
 vapores, hinc masti Spiritus qui cerebrum exasperant.
 præterea non parum ad hoc confert opinio et credulitas:
 quare in Hispania et Italia duntaxat Dæmoniis
 esse creduntur, in tota Gallia pauci: in Germania
 & Britannia nullus. nec ad cæli Imperium id ego
 referam; nam quo tempore sit in partibus his
 Catholicismus immemorare pene Inguenios adfuisse
 legi, & a Sapientissimis viris accepi qui hinc adhibitis
 fidem non merentur qui norunt in Hispania et

De Anima C. 5. Dæmones

805

Malico Cælo Nullum Diabolopium, nullum
Theologum a Dæmone oblectum esse, quod opinio a
Credulitate in causâ sine cur Dæmoniaci quidam
videantur, patet ex eo quod sagacissime exoritur
sancitur; nam anima, inquit Cardanus, fide et
imaginatione regitur atque permutatur, palam enim
en plurimorum in eia, verborum non sacris, sed prophetiarum
libentia. Quia vero sic mouetur, ex halitu fædo caput
sic irritatur, simile quid patientibus comitiali morbo
obid in mulieribus frequentare, ob utri corruptiones.
Somnolenti in hac re. Sententia hæc est, illorum omnium
Dæmoniacorum vocatur aut alia bili venari, aut
extasim pati, aut morti esse proximorum, alienosque
ab humanis cogitationibus, quo fit ut quasi inanimati
et irrationaliter spant; eijusmodi evidentissimum signum
est, quoniam, ut dicit Plato, et Aristoteles confutit,
non intelligunt quæ dicuntur hæc secunda ac vana,
quique ab impetu lymphatico ducuntur, venim veluti
bestia a b alio mouentur, unde in proverbio est quædam
et stultorum prophetare; At Sapientum et sui compositorum
ab ejusmodi alienorum esse.
Quod autem varia idiomata loquantur Dæmoniaci illi,
aliosque stupendorum effectuum edant, ut spant, omnino
incredibile videtur, quia impossibile peritiam idem qui
hæc narrant, vel fingunt ea, vel credunt. Neutri autem
fidei est adhibenda; non primo quia mendacium est,
non secundo quia mens præoccupata, nullo ratione
resu adhibito

cuncta mendacia tanquam vera recipit, et profecto
 experimentorum istorum plurima, falsa omnino
 esse, hinc inde progressu cognovimus, quae tamen,
 tanquam vera fuissent, Credulorum innumerorum
 fidem occupaverant. In impostorum industriae
 fabulae Confinguntur; et de impostorum credulitati
 famam sibi comparant, veritatisque eius sortitum
 consequuntur; quasi non non multo facilius
 credere. hoc est mendacia, quam vero
 experimenta; praesertim cum nulla unquam ratione
 ista probari potuerint, quae vera fuisse dicuntur;
 horum vero quaedam omnino falsa, ete comprimum
 fabulamur. Cuncta autem haec est mendacia ex eo
 recte Conjicimus, quod Daemoniaci illi, qui varia
 loqui dicuntur idiomata, unum tantum, vel alterum,
 illudque Graecum aut Latinum solummodo loquuntur
 a pud nos. quaero autem quare ista potius quam alia.
 Nam si Daemoniaci sunt & Daemoniaci, cuncta quae
 in usu sunt per orbem uniusquam humanum idiomata,
 noscere debent, vel horum nullum. Namque
 Hebraicum, Chaldaicum, Americanum aut aliud
 etiam magis nobis ignotum loqui debent, et
 Graecum vel Latinum a pud nos nota idiomata de
 promulgata. Si dicunt Daemoniaci hoc idiomata
 ideo loqui, quia a pluribus a pud nos intelliguntur,
 quam alia. Respondedo, illud non loqui idiomata
 extra, ut intelliguntur, sicut dicitur videmusque

De Animâ C. 5. Dæmones 807

hoc Latino vel Græco uti Idiomaticum cum ipsi etiam
in plurimum qui hoc Idiomaticum perspicue ignorant.
Idemque extra Idiomaticum fastidium respiciunt et
veritatem, et admirabilem efficiuntur, nonaque
et inaudita facere videntur, quæ propter Americæ
Sincense aut aliud omnino nobis ignotum loqui
deberent, potius quam Græcum vel Latinum Idioma
quod cum non faciant, perspicuum est falsum
esse Dæmoniacorum loqui extra Idiomaticum, statim
atque Dæmoniaci fieri dicuntur: sed ea, si forte
loquuntur, eorum discere antiquam Dæmoniaci scientiam
hæcque sunt Græcum vel Latinum Idioma tantum,
raro hebraicum, quia, videlicet, ad hæc Idiomatica
participanda, plurimi sunt apud nos præceptorum:
nulli vero aut saltem rarissimi, ad docenda, alia.
Adde quod Dæmoniaci nunquam perfecti Idiomaticum
extra loquuntur, sed tantum unum aut alterum
verbum, quod si Dæmoniaci essent, qui ex eorum
ore loquerentur, non dubium est quin, consummatè, et
diffuse de omnibus rebus discerent. Ergo
probabile magis est Dæmoniacos extra Idiomaticum
percipisse antiquam Dæmoniaci scientiam, quam loqui ea
in Dæmonum disciplinâ atque scientiâ. Præterea,
si Dæmoniaci ab aliis præcedenti cognitione extra
Idiomatica ex solo Dæmonum afflatu loquerentur:
quare non etiam extra artem, disciplinas atque
scientiâ eodem modo perciperent? at non percipiunt.

Tractatus

Nam qui Dæmoniaci dicuntur, sunt in plurimum muliercula Monachæ, (rarissime viri,) quarum mentes melancholia perturbat, & Nequicia astricta fatigant, Vtrique Strangulationem agitant, quæ unam vel alteram lingua latinæ urbem, & quotidiano vti-
 breuiarium dicendi præceptum, fovee fortunâ edunt ac profertur: ad hæc, quædam membrorum orisque Distorsionem, & convulsionem ex morbo ortæ, vel de industria confictæ sequuntur: præter hoc, nihil quippam in illis noui Conspicitur, aut suspicari, nihil sciunt, nihil intelligunt, non artem, non scientiam, quia ipsi dicendis ingenia multivularum parum idonea sunt; plusque temporis requiritur, quam fœus cui aptantur, vel morbus quo venantur, pati possunt, pugne extra idiomata, alia rationes vel disciplina quam quæ apud nos solita & promulgata est, Dæmoniacorum loqui non probabile est. per hoc igitur experimentum Dæmonede esse nullo modo demonstrari potest.

Sed si Vlli Dæmoniaci existunt, et Deceptiones imposturæque non sunt quæ de his fiuntur, quare, Legibus civilibus liberandi non traduntur, potius quam Ecclesiasticæ ceremoniis. Nam pro certo atque Comperto apud omnes habetur, Dæmonibus nullum iure aut potestatem relinqui in Gominer, Natione atque illos legem sibi vindicare: Ita vs, —
 Sorti legis nulla

De Animâ C. 5. Dæmones 809

Sortilegia nulla datur euadendi spes, ac si Dæmonum aut Veneficiorum, suorum ritibus simul ac in legum potentiam incidissent. Non exorcismi, non aquâ lustrali, Non sacris euangeliorum verbis, alii que superstitionis nugamentis opus est ad Dæmones eijcendos, et a vexationibus tormentisque obsesse liberandos; necesse tantum est illos ob legum circulum præcepto, perpetuâ custodiâ contineri: Nulli Dæmones sum validum violare præsidium audent, et nequidem tentare valent: huiusque omnino ab illis essent obsessi, quod, sic, cæcæ non videt fraudem et imposturam, Dæmoniacorumque fabulam. Cum enim legum potentia non tradatur, sed astus sacerdotum iudei conjicere licet, qui ista confingunt ad horrorem credulâ iucundum et ad quandam aliam utilitatem.

Omnium argumentorum validissimum quo probari possit, nullo esse Dæmoniacorum, illud esse videtur, cum, nempe, animâ humana dicatur esse forma per se existens, et per totum corpus diffusa, substantiaque incorporea de seis adueniens, et in corpore cum creatur infusa; necesse sit, simul ac Dæmones hominis corpus subeunt, et animam quæ foras exiit: vel, in ea sit penetrabilis; plurimaque incorporea substantia in uno eodemque loco consistere possunt. Verum, unde licet, anima hominis foras eijci, dici non potest, a liis, non amplius homo vexaretur, et obsideretur; sed tantum ejus cadaver, at, contra euenire dicunt, totumque hominem pati, tormentis et vexationibus affici, cum possidentur, affirmant. præterea non potest anima humana foras eijci, quin totum

Tractatus

homo pereat: sique non Dæmonia possessio fuerit, sed
 morte accideret: cumque cessat possessio à Dæmone homo
 liberatur; resurrectio fieri diceretur à non liberato, à a
 privatione ad habitum daretur regressus. quod in precedentibus
 declaravimus esse impossibile, & absurdum. Neque Animus
 foras eici, seu dæmone corpore hominis subeunt; non est
 dicendum. non etiam secundum, mirram animam humanam
 esse penetrabilem, plurimamque substantiam incorpoream,
 Dæmonia videlicet, à animam humanam in eodem eodemq; loco
 posse consistere, nam, si hoc ita esset, nihil prohiberet
 quominus junctura, juncō infinita substantia incorporea,
 eodem haberent loco. Quia etiam Deus ipse, & ipse Christi
 anima, penetrari dicebatur, à quidquid inquam Angelorum,
 Dæmonum, fumarumque animarum in Mundo fuerit,
 futurumque sit, in unico corpore humano contineri possent;
 juncō, ab unico puncto comprehendi, quod absurdum et
 incomprehensibile, omninoque fictitium est. absurdum igitur
 est fictitium quoque, à Dæmoniacorum affirmare, quare, et
 si nullum poterit adduci argumentum, quo Dæmoniacorum esse
 probari possit.

Quantum ad incantationes, sortilegia aliorque Superstitiones
 effectus qui Dæmonum ministerio fieri dicuntur à Magis, &
 necromanticisque, & alijs sortilegis, Plinius talia omnino negat,
 hæc enim omnia, inquit ille, à fati nostra Princeps Nerva
 vana factaque compuit: quippe non citasse tragicque
 cantus libido illi major fuit, fortuna rerum humanarum
 summa gestante in profundis animi vitæ, primūque

De Animâ C. 5. Dæmones 811

capere. Diji concupiscit, nec quicquam genitricis soluit:
nemo unquam tolli autium validius fuit. ad hæc non
opere ei de fulve, non vires, non discendi ingenium, —
aliaque non patienti Mundo. Immensum et
indulgentium est falsa virtutis exemplum, quam dereliquit
Nero; Magus ad eum Tyridatide venerat, magicis etiam
Cæsar eum jussit auertere: non timuit, cum regnum ei
daret, hæc ab eo accipere artem valuit. proinde ita
per sua sum si, instabilem, veritatem, hanc esse,
habentem tamen quadam virtutis Umbra, sed in his
venificæ artis potestatem, non magicæ. Pomponatius
affirmat, multos esse magos & neoplatonicorum habitos
qui tamen, nullum Commodorum habuerint cum
spiritu sua immundice: Pico fortassis cum Aristotele
crediderunt Dæmonem non esse. aliquos vero Sanctos
a vulgari turba crimi natiode esse, qui credebantur habere
commodorum cum angelis propter opera que videbantur,
cum tamen fuerint viri sceleratissimi: quod si dicant
forum aliquos facere signa bona, aliquos signa mala,
videlicet, aliquos signum Crucis, & orationes Sanctorum
dicere; alios vero oppositum; Credo, ait Pomponatius
hæc facta fuisse ad deceptionem hominum. Idem
pro fecit tunc Agrippa ipse artis magicæ
peritissimus, & hanc referre ad prestigium arti forum,
hoc est, illusionem, que secundum hunc apparentiam
fiunt, & quibus Magi phantasmatum edunt, multaque
miracula circulatorum fraudibus ludunt, quod non

lib. de Incant.
Cap. 4.

Tractatus

Doctrina incantamentorum, id est, Daemonum
 Commentarii & imprecationum, sed est
 fumigationum vaporibus, luminibus, phylis,
 imaginibus, speculis, similibusque magicis artibus
 pharmaciae perpetuatur. extant vero, de hoc prestigiorum
 artificio libri quidam firmi, & quorundam aliorum
 legimus quoque Basiliam quemdam prestigiatorem,
 repositum omnium horum monstrare solitum,
 idque cum libuit, rursus evanuisse, dicuntibus
 omnibus fame ac siti clupit. Pythagoram etiam id
 ridiculum aliquando factisse: & quae colli busset,
 sanguine perscriberet in speculo, quo ad pleni luminis
 luna orbem obverso stanti a tergo, res exanatas in
 disco luna commouebat. Huc spectat etiam
 quidquid de hominum transmutationibus legitur
 decantatum a doctis, creditum ab historicis, & a
 nonnullis Christianis Theologis insuper Sacrae
 adsertum. Sic, apparent homines Asini, vel equi,
 vel alia animalia oculis fatimatis, aut perturbato
 medio, idque arte naturali. de hac autem prestigiorum
 arte sic ait Plinius, quae prestigiatum, seu fascinatam
 imaginantur, propter imaginariam nullam habent
 actionem essentia veritatem: ejusmodi namque
 artificii finis est, non sufficere simpliciter, sed
 usque ad apparentiam imaginamentum porrigere,
 quorum mox nullum compareat vestigium.
 Vanissime etiam ad easdem prestigiarum referuntur

De Animâ C. 5. Dæmones 813

omnia quæ Magi operari dicuntur. ego quidem, inquit ille, complures allocutus sum in infirmitate germanicâ vulgari cognomento Necromantistæ quæ ingenie sunt Confessi se facere. Atis Credere, memore esse fabulæ opinionis quæ de Dæmonibus vulgo circumferuntur; aliquid tamen ipsorum operari, vel vi herbarum Commouendo Phantasmam, vel vi imaginationis et fidei vehementissimæ, quam ipsorum nugacissimi confictæ exantationis hinc adhibent ignorare mulierem, quibus persuadent recitatæ cum magnâ deuotione aliquibus precibus, Statim effici fascinum. quare credula ex iustis Cordis. Effundunt exantationem, atque ita non vi verborum, neque Caractærum, ut ipsi existimant, sed spiritibus fascini infirmitate præiudicæ ex sufflatæ proximè effaciant. Hinc fuit ut ipsi Necromantici in Causâ proprio vel alienâ sibi Soli sua operari, nihil unquam mirabile præstiterint, Carant enim fide quæ Cuncta operatur. Quæ propter, Neque incantatione, sortilegia, et stupendi effectus, probare possunt, esse Dæmones, magis quam alia experimenta quæ supra retulimus.

Aliud itam experimentum non minus falsum adducitur, Dæmonum, videlicet, quæ soletur Vocant, it, quibus plurima falso jactari, nugare agi, et imponi solent pluribus, Candamur aut, quos ego, inquit ille, ratione duce, illud mihi primum statuere falsa omnia esse quæ de illis ferantur, nullas esse deprehendi

lib. 16. de rar.
2. r. cap. 11.

Practalux

Sic quatuor, et si nota Quinque accurreret ad fabulæ
conficiendæ, omnes sunt imposturae, et nanae. Historiam
multivocula Cujusdam quæ pollicetur illi erat Dæmonum
commonstrare, quem puellæ puerisque quamplurimè
audisse dicebatur. Ego, inquit ille, omnes hæc
fabulæ esse deprehendi et in mente nugare, forsitan
Constanti interpejudaque suâ opinionem mulier hæc
puerulæ, a loquimur facit, et proprio sensu deurbat,
et in suam sententiam trahit, atque ita factum se
videre quæ non videt.

Sed quid nugæ immoramur? Cum illustissimorum
vironum, Epicureorum, videlicet, et Sceptatorum
ratione valida hæc amur, quibus Dæmonæ non
esse, manifestissime probari possit, ut Cardanus refert,
Sic enim inquit, si Dæmones sunt, Animam
habent ac membra. Anima functionibus necessariis
velut et in animalibus videmus. At, vero talia
non consistunt, indigent, solidiore elemento, atque
quod illud Cohære faciat; atque in, terra et aqua,
quod et si a binitio duobus tantum elementis mixta
conficiantur, nunc tamen negabit, postquam mixtum
fuerit absolutum quia in illo hæc quatuor elementa
sunt. Scitur oportet et Dæmones esse visibiles, et
Animalia, qualia Cætra, quare non erunt Dæmones,
sed aliud potius, cogit igitur arguendum dicere,
quod et venum est, Dæmones non habere magnam
viam corpoream; sed in Air, transire tamen possunt

Idem

De Animâ C. 5. Dæmones 815

corpore, idque etiam agere, si modo possunt; videtur enim vis eorum magis in specie rerum esse, quam in rebus ipsis. præterea, si ponendi sunt, maxime hoc fieri debet ob spectra, sed illa, partim iuvenia sunt, partim causas habent naturales, si cet aliquando occultiores, quam ut ab omnibus percipi possint. — quod vero majore est argumentum, non vltro esse Dæmones. quoniam si essent plurimi essent. Si igitur Dæmones spectra edunt, horum percipiunt; omnia vero ut aiunt ponuntur, sunt plena Dæmonibus, erunt et omnia plena spectris, hauris, atque horribilibus. quod cum omnino falsum sit; nec Dæmones esse existimandum est. experimenta autem quibus probari dicuntur, hanc causam habent propriam. quis non miretur vim ignearum machinarum. cujus causa si Comperta non esset, in Dæmones referri posset. Item de Proculatoribus dicendum. Cumplis, si Dæmones essent, vel amici, vel inimici essent; si inimici aliqui ab eis læderentur, præsertim cum a multis pari pendantur, velut Epicurei, Sadvocæ, Scripatitici que. ac neminem ab eis læsum vidimus. Nec legitur quod quisquam a Dæmonibus, quod illud esse negaret, plexus sit. At, dicunt quidam, Non lædunt, quia corpore illorum exite et imbecille. — Sed hæc ratio non valet. quis enim velat ne, offusato tempore, hylæ facile per se Casura in Casus demittant. aut obferatâ navigatione demergant

816 *Tractatus*

Aut ex Cacuminibus montium & arduis collibus
 jussu vento precipiuntur, vel, si nihil omnino
 forum possunt, Cum saltim, ut Platonici ajunt,
 Animas hincare solent, equos non Urgent, ut
 excusso pectore illum non occidant. at Contra
 videmus, si Platoniam Cum suis Sacrificiis, equo
 penitaci feroque imponamus, Epicureum vero
 Damonae prudentem, miti; ferocem suam Platoniam
 excutere maleque haberi; miti blandire vellet
 Epicureum. quamobrem decebat Platonice in tam
 ardua dubitatione hoc duo facere, ostendere
 Damonae esse, ac huic potissimum argumento quod
 sibi objici posse sentiebam, respondere: Unde, ad
 declarandam naturam eorum se accingeres. at ipsi, his
 duobus omittis multa disputant, pluraq; negantur
 de re omnino jureta. At, si non nocent, quia amici
 sunt generi humano, quanquam hoc omnes constantiter
 et concorditer opinione negent, dico, leges, Platonici, et
 Belluae, qui medium locum inter haec opinionem hinc,
 vel quia nocere prohibentur, ut rursus dicunt leges
 et Platonici, Cur non aliqui saltim egregie juvantur.
 unusque aut alter a Damonae ditatur, discit artem
 novam. Principatum acquirit. inquam adjuvitur
 sapientiam. Cum jam omnes qui eorum esse credunt,
 egregie intantiam, qui nunquam mutilatum librum
 Damonae auxilio restituit. aut vitum antiquum. aut
 Amistam artem. aut locum oblitum est in hunc modum

De Animâ C. 5. Dæmones 817

Medicina, Philoſophia, Geometria, Typu, machina,
et quid quid inter hominum præclarum est, ſumma
induſtria inuenta ſunt. Studioſi, ingeniōſi, memores,
diligenti, et quibus diuino munere datum eſt, artium
ſuare inuentore; non Pythia, aut Dodoneus, vel
mulier Pythoneum habens, hoc docuere; Nec
Messauius cum ſuo Dæmoniſ Carulo, quicquam
egregium conſtruxit: nec Platonici doctores ſunt
ſcripſiſſimæ, ſed inconſtantiæ, inuſiles, vani, ſolog
faſti ac fabulæ tumidi. Quia etiam, quod ſolum
penari potuit, ut pſi eſſent, diſſiſſi. Si quidem Plotinus,
Dionyſius, Amblicus, ſectaque illa tota in hiſ
melior gentibus fuit, cum Deos, cum Dæmones
adorari pſona ſerit. adde quod a Dæmonibus nullum
unquam ſuatore aut venatore, non niſi ſalutari
legimus. Nullum autem eſt diſtinctum, quod multi
credunt, eorū non nocere, quia inuicem huiusmodi
generis ſcientiam habeant, ut equi Canesque: nam
qui ſcientiam habent generalem hominibusque
preſtant, ſi ſaltem contingere aut. Malore
occederent neque quia regulatiore hæc ſit cura Dei;
nam in omnibus effectibus generalibus, Cauſæ
generales et illis proximæ conſtituiſſe dicitur: nec
quia ab aliis generis deſcendamus; eſſet enim hoc
preſtium quoddam inter ipſos: neque quia non poſſunt,
Acereum enim Caput habere ſonitum, quo ſaltem
per occaſione, ut, ſigulore, veluti Supra diſſimul,

Tractatus

Navigationibus multos perdere possunt. horum etiam mulierum ac puerorum sustollerent. Nec quia negligant; nam saltem gloria cupiditate multum mirum patirent. Hoc igitur argumento, multi, nec abs re, in opinionem eam deueniunt, quod Dæmones non essent. nam neque manifestè quicquam agunt, nisi ex longiorum temporum intervallo, quo esse credantur. nec, si fatentur agere, ratio ulla inveniri potest quæ prohiberi debeam, quin perdant humanum genus illis iniustum; aut saltem qui ex eo genere illis sum iniusti. Itaque difficillimum esse videtur, Dæmonem esse cum ratione dicere. ^{lib. 19°} ^{d. subst.} *Thomam Cardanum de Dæmonum fabulâ loquentem, Nolum, inquit, hoc ad matrinam sectari, veluti Porphyrius, Petrus, Plotinus, Proclus, Iamblicus, qui copiose de his quæ non videntur, velut historiam nata rei scripserunt. Philostrophus Sampsyo, placide Scripaticonum ferunt. Si vero non admittunt Dæmonem: nec probabiliter est opinio quæ illud concedit in tam vastâ mole: nam hic, et Aëta, et longe plura frequentius adessent, cum vi, in unâ Provincia totâ semel vestigium, diu pluribus Annis appareat. Principes etiam, quorum fortuna mortalium sapientissimè esse suadet, hæc taliaque continent. illud multos movet, quod si intelligentes agnoscent, mortaliter erunt simul ac immortaliter, quod esse non possit. Si non? quid prohibet ne humanum genus deliant, iniustè cum Deo, & vultus imperio additi.*

De Animâ (P. 5. Demones

819,

lib. de jure nat.

Cap. 10. part.

Somponatur affirmat, Aristoteli etiam
ipsum, Demonade omnino negavit. nam Inquit
ille, Cum Aristoteles ex Sensibilitate processerit,
in insensibilia, videntur que ex Sensibilitate hoc
insensate probari non posse, et hanc principia
naturalitate apertè aduersari, idè audacter hoc
Demonade negavit. Nulla enim apud ipsum fuit
ratio ex Sensitate probare eode esse; Quò, ipse
esse, saltem veluti a Vulgaribus ponitur, rationi
repugnare. nam pro esse et operationibus corporum
caelestium non sunt ponendi, quandoquidem
intelligentia eorum forma, sufficiunt. Quò si
ponerentur pro corporibus caelestibus, essent ipse
impedimenta, veluti si unum hominè, vel unum
atino duode animas darentur. nec pro aliquo alio
immateriali introducendi, veluti leges ponunt,
quæ innumeram multitudinem ministrantium Deo
ponunt, quoniam hoc per Sensatam, neque per rationem
naturalem est Sensibile. ponuntur autem propter
quosdam effectus, quos vident in isto mundo
inferiori, qui numerati sunt, ut potè, pro oraculis,
divinationibus, ominibus, auguriis et denique
pro caeteris hujusmodi generis, veluti ponuntur
confutitur. verum hæc modis, sine necessitate
ponendi Demonade videtur esse satis irrationalis
vana et nullius pro se momenti; quoniam
ipse loquantur de istis sulphureis et immaterialibus,

Quod si essent homines, quod remotissimum est
 a Philo sophia, ut magis factum est; nam homines
 sunt mortales, inent- & corpore mutabiles, —
 existunt quasi secundum utramque partem in
 continua transmutatione, quorum nullum, de
 substantiis immutabilibus, ac se esse dicere
 non possumus. quomodo enim immutabilia
 & aeterna de nouo possunt intelligere? et
 descendere? quomodo a rebus moueri possunt?
 quomodo gaudere et tristiari? & sic de reliquis;
 quae omnia passionem et corruptibilitatem
 argumentantur. quomodo etiam possunt nos
 alloqui, nos adire, nos audire, nos uideri, quae?
 & reliqua huiusmodi, quae deliramenta esse videntur,
 sicut etiam fecerunt Cassius Strabo dixisse, Cum
 Strabone eidem Cassio narrauit de malo genio
 ab eo viso. quae propter hunc ex hinc quae retulimus,
 tum etiam ex multis aliis quae hinc inde ab
 Aristotele dici possunt, talia immundi spiritus,
 neque etiam boni praeter eos qui inuenire dicuntur
 caelestia corpora se uisitatrice sunt admissi.
 Cum autem Aristoteles ab hac questione se se
 abstinuerit, et de demonibus parum, aut nihil,
 determinatum sermonem ab illo habeamus, fani
 esse causam aut Cardanus, opinionem nimirum
 quam de iis Plato Socratesque omnia
 insinuauerant, qui huc & negasse, aduersus qui uidebatur
 illosque mendacii-

De Animâ C. 5. Dæmones 421

illosque mendacii arguere; & quamuis Socratem
dissimulatorem appeller, turpe tamen videbatur
illum falso absque evidenti ratione accusare;
tunc maxime quod plura Nullo videretur
Platonem inuictis, neque argumentum forsan illi-
cras, ut videbatur efficax ad ostendendum Dæmonas esse,
adversabatur et palam legibus, & sacris, & Dytia, &
impietatis nomen & periculum a plebe subiret. còque
magis quod Platonem Videret ob hoc acceptum, quod
Dæmonum opinionem inuexisset, alias etiam huiusce
rei rationes affere Pomponatiuse. Dico primo inquit ille,
possibile esse quod morti preuentus non potuit scribere
de plurimide, nam in viridi senectâ e viuis decessit, ut
testatur Lærtius, sexagesimo aetatis suæ anno obiit,
& possibile esse de hinc inscriptione non scripsisse,
metuente artem suam. prout namque, videm hinc
Lærtio, in Chalcydem & Pontulicis, & Athenas
reliquisse, quoniam quod male sentiret de Dijs apud
Atheniensium Magistratum fuerat accusatur: quare
fenum dixit, Nolo Athenienses his in Philotopiam
peccare: nam & ante, Socratem intremmam. Cum
itaque, ut diximus, hæc positio ex toto auferat Decem,
per Gentilium & catharæ Legem, non tunc hæc
propalasset: nam auferretur Respublicæ, & sacerdotibus
in nihilum redirentur: eorum autem semper fuit
maxima potentia. quare Cum semper Philotopli-
aspecti fuerint de Religione, ut Plato in Apologiâ

lib. de Iuuant.
cap. 10.

RRR

Tractatus

refert, Deo aut in derisionem, aut in odium
 semper habiti sunt. Plutarchus enim in vita
 Nicias sic scribit, Primum qui lunaris umbra atque
 luminis causam deprehendit, ac licet non mandare
 Crates est, Anaxagorae fuit, qui neque multo
 ante tempore claruerat, neque in vulgus adque
 opinionum ejus fama prodierat; sed in hoc paucorum
 admodum vertebatur, qui non sine metu talia
 profiteri audebant. neque enim facile de rerum
 naturâ sermones populis admittit, sed ejusmodi
 studio deditur homines juvari labore tempus contrivere
 arbitrabatur. cum in hiis rebus perquirendis
 laborabatur, quae nihil rationis in se habere, Deo
 nullatenus ab hominibus petiendi posse putabant.
 tum vero talia quae ventis impietatis crimine suspecta
 habebantur, quasi Divinum munus quibusdam
 necessitatibus ac hominibus circumscribere volentibus.
 Itaque et Pythagorum Athenis pulsus fuisse constat,
 et Anaxagoras in Carcerem ductus, vix a Pericle, quamvis
 in maximâ contritione laborasset, Servari potuit. In
 quibus patere potest causa cur Aristoteles apud locutus
 non fuerit. quum namque Philoxeni per Enigmata,
 Metaphoras, et fictiones maxime a Platone usum
 damnavit Aristoteles et ex toto a se rejectis. quare
 nihil mirum si Plato a vulgaribus et sacerdotibus
 fuerit exaltatus, Aristoteles autem reprobatus et
 depressus. 3.º, dici potest Aristoteli fave partem reliquit

De Anima C. 5. Dæmones 303

quoniam per ejuſdem dicta quæ præterea in dextra
locis dixit, intelligi poterat. Cuius autem Aristotelis
peculiarem sermonem et diffusum de hoc habere
noluerit, fuit, ne arcana Philosophiæ vulgaribus in
derisionem haberentur, et ut Philosophia apud homines
majoris esset estimationis. 4.º dici potest hoc fecisse,
forte quod est liber ille de quo Albertus memorat
in fine libri de licet & illicitis; dicit enim
Albertus, Aristoteli scriptum esse librum ad Alexandrum
qui inscribitur de morte anime, in quo multa ponuntur
adversus Deum, Legem & Sacerdotes: et liber iste fortassis
per Sacerdotum gentilitium, et fortassis per nostrum
Pontificem, penitus extirpatus sit. Platina enim in
libro de vitæ Pontificum scribit, per Pontificem
multos libros fuisse extirpatos, quare nihil
impossibile, si isti liber amicus esset & illis, cum
maximè Sacerdotibus adversaretur. Cuius non
absolutè dici potest Aristoteli in præfatio non de
Dæmonibus tractavit, quamvis autem nullum de
hac res tractatum ab illo habeamus, Dæmones tamen
prout negavisse ex hoc conjicere licet, quod, nempe,
lyllas, vates, et Prophetas negat, et refellit, qui
cum Dæmonum arte et ministerio ventum valere
possunt; sed negat et rejectis, Dæmones etiam negari
reijci que omnino certum est: nihil enim veteret,
ne ista admitterentur, si verè Dæmones esse per se ipsum
esset. Itaque Aristoteli Dæmonia negavisse manifestum

Tractatus

lib. d. j. c. i. c. i. c. i.
Cap. 13.

esse potest ac participium. quia etiam ipsum
 statonem ipsi rebus quare de Dæmonibus Scriptis,
 fidem adhibuisse non probabile est, Unde suspicor eum
 Sompnatio, illos in secreto Cordis eum negavisse, quod si
 in scriptis suis videtur eum ponere, facit hoc propter
 Vulgarem iustitiam qui Dæmones & intelligentias,
 tales quales homines, imaginantur esse; & quoniam
 unus homo in pluribus locis simul esse non potest et
 operatur in loco in quo ipse continetur, Sedunt Dæmones,
 Angelos & intelligentias a loco contineri, quare & hinc hoc
 intelligitur, vulgumque iustitiam per talia Corporalia
 iustitiam. Unde apud leges, Deus videtur Angelos in formam
 Corporalem, quoniam et tamen dicit D. Dionysius, aliter
 intellectus humanus iustitiam non potest, nisi per hæc
 velamina.

Et omnia quæ supra narraimus satis valida esse
 videntur argumenta ad probandum nullos esse
 Dæmones & quidem existimo nullum in hæc re dicitur
 Ethnicis quàm ipsi qui Bibliorum fidei adherent, dubium
 esse relictum, sed quia hi, vera esse arbitrantur, quæcumque
 in Bibliis continentur, contra eorum alia ^{nonnulla} sunt afferenda.
 Et primum, si Dæmones sunt vel angeli, æterni eorum esse,
 aut creator ex nihilo, aut formator ad iustitiam hominum
 necesse est. Æterni esse non dicuntur: quia nihil æternum
 est in fide Bibliorum, præter Deum, non videntur etiam
 creati, quia in descriptione & narratione creationis
 rerum omnium, Moyses nullomodo de Angelis, vel

De Animâ C. 5. Dæmones 825

Dæmonibus loquitur, Cum tamen rerum sublimiorum,
nempe Cæli, Solis, Luna, omniumq! Corporum
coelestium: Item inferiorum: nimirum animalium cuncti
generis, plantarumq! Creationem descripsit. at, est
verisimile, si Dæmones & Angeli verè factum Creati,
quod non prætermississet eorum Moseæ in rerum omnium
Creationis narratione, ut potè medici dicantur inter
Deum & hominem, quem admodum homo dicitur medicus
inter Angelos & bestias; nec de extraneis locutus
esset, quin medicos etiam propalasset. Nam veluti
hominis productionem, qui inter bestias & Angelos
medicus dicitur, descripsit, quare Creationem angelorum,
qui medici dicantur inter Deum & hominem, non etiam
aperisset. nulla profecto ratio est, cur id omittisset; imò
glorie divinæ Majestatis injuriam fuisse existimandum
videtur, si tam excellentium creaturarum mentionem
Consultò neglexit. nam Cum ex Cælorum creatione,
vel ex hominis productione; major ad Deum
redunder gloria, quam ex aliarum rerum infinitarum,
reptilium, aridelicet, plantarum venenatarum,
aliarumque ejusmodi creatione, quia Cæli & homo,
sunt perfectiora quoddam & sublimiora esse videntur,
sic ex angelorum Creatione, quæ sunt creaturæ
super materiam omnem, supraque Corpora omnia posita,
idèque cunctis materialibus multò sublimioræ atque
præstantioræ, majore quiddam & nobilitate ad Dei
gloriam & honorem ejus redundasset. idcirco, nullo modo

Practicae

Excusandum in Mosese, si sciens atque prudens istud
 praehimisset. Dicit quidem D. Thomas, Mosem id
 Consulto fecisse, ne Iudaei ad Idololatram proclina-
 in eam caderent, intelligente aliquam substratam esse
 praeter Deum figuram omnem corpoream positam. At,
 ista ratio non valet; Certum enim est Mosem in
 libro suo de Angelis mentionem fecisse; imo
 Duos Chemim ante faciem impetisse, quod
 non fecisset si Idololatram vitanda causa,
 Angelorum creationem arcanum iudaeis tuisset
 ergo, inquit, Moses Angelos esse cognovit, cum
 de his mentionem fecisset, veniunt ad haec dicimus,
 quod duplex est genus eorum, quae Moses credenda
 Iudaeis proposuit; unum necessaria; alterum
 indifferentia Comprehenditur. necessaria, tanquam
 vera perhiberi credique semper voluit, illaque
 docuit et absolute praecipit. indifferentia vero
 non praecipit, noluitque determinati ea credi,
 sed simpliciter scripta, atque narravit, credendaque
 aut neganda uniuscujusque arbitrio reliquit. et
 necessaria ad credendum sunt Mundi et omnium
 rerum quae in eo continentur ex nihilo Creatio,
 diluuium Noacicum, Sodomae et Gomorrhoe incendium,
 exitus de terra Aegypti, et alia huiusmodi, quae
 ideo non simpliciter et quasi obiter, sed cum
 imaginatione cumque circumstantiis sigillatim
 describit, et data opera, tanquam historicum quiddam

De Anima C. 5. Dæmones 827

narrat. præterea, res ista docet à ubique
absolutè præcipit, quia etiam ead. Sæpius in
libris suis repetit, à mentibus judæorum jurat, et
in firmior fortiorque in in eide venum istam
pulsuasio. judicentia autem ad Credendum, longe
aliter tradit; neque enim illa docet nec præcipit,
nec repetit; sed, Cum hæc sim præcipue inanis
et futilia, ea tantum simpliciter namat, et obiter
quasi vanæ è plebe fabellæ, solum præstringit,
linguam quæ credantur, vel negentur, nihil præcipue
respirat: talia sunt, Astræa Balaam quam
humana voce locutam fabulatur. et: metamorphosi
uxoris Losh in Statuam Salix, et ea tandem omnia
quæ de Angelis in ead. scriptis leguntur. non inferior
Mosem Angelos quasi Dei ministros atque nuntios
ubique adhibere, sed illor ad huc varia diversaque
opéra ridicula inducit, ut etiam illor manducare
ac libere faciat, qualis sunt Angeli quos
Abraham et Losh apud se hospitio exceperunt, ut
inde conjicere liceat fabulose de is locutum esse
Inachra, cum Aegyptiæ superstitionibus populorum
Audax imbutus esset, et apud illor Dæmones, sive
Angeli, aut Deorum nuntii maxime prævalgati
essent, Credentque Deor ad somnare, per ejusmodi
Nuntior, voluntarie suæ imitare; nec aliter
Cum genere humano Communium habere,
quam si illi tanquam medi; intrecerent; ided

Gen. 18. ay

Tractatus

Moscorum jris usus in in fabulosa Sura, ut, cum
 Dei mandata fingere vellet; a populo Sura
 difficile acciperentur, nisi Angelorum suorum
 ministerio perferri crederentur. Existimant enim
 vulgare de impati, magis esse Deorum Numini
 conveniunt habere voluntatis suae interpretare,
 quam si ipsi immediate voluntatem suam hominibus
 declarent. ex quo intelligendum est Mosum de
 Angelorum mentionem fecisse non tanquam creaturis
 vere existentibus, sed tanquam rebus inanimatis et
 fictilibus: quod hoc insuper argumento confirmatur,
 si Angelorum esse credidisset, persuaderique illorum
 voluisset; idem etiam apud illum de Diabolo fuisse;
 neque enim illis fidei adhiberi potest, quia hinc quoque
 adhibetur. At, de Diabolo nullum unquam verbum in
 scripturae sua fecit; itaque existimandum est, Angelorum
 etiam esse, illum non credidisse. Dicunt fortasse,
 Serpentem a quo decepta Eva dicitur, Diabolum fuisse.
 Sed absurdum absurdo diffundunt, nam si Serpens Diabolus
 esset; quare Mosum illum proprio nomine non appellavit,
 veluti Angelorum. Praeterea de hoc Serpente Mosum
 loquitur tanquam de animali cum Behemae creato.
 Sed a Serpente, inquit ille, non calidior Cunctis
 Animantibus hinc quae fecerunt Dominus Deus. et cum
 Dominus Deus ad serpentem, quia fecisti hoc,
 maledictus es inter omnia animalia, et bestiae
 hinc: hoc verbum patet serpentem, non Diabolum fuisse.

Gen. 3.

De Animâ C. 5. Dæmoneſ 829

Si ex eo quod humanâ voce locutus dicitur, dictumque
ei fuisse, gradientem super pectus tuum, quod quædam
transmutatio esse videtur, in fove voluerint, non
in genere Animalium illum, sed Diabolum fuisse,
aut Seductionem Eæ. Respondeo id non accipi
debere secundum litteralem sensum, sed secundum apologum,
quam Moyses conficit, quemadmodum uxoria loth
transmutationem in Salis Satiam, & illud quod de
Animâ Balaam scribit, quam humanâ voce locutum
tradidit: in illis enim nulla videtur similitudo major,
quam in his; & ista omnia, figmenta pensantur sunt.
Quapropter Moysen Diabolum esse non credidit
manu scriptum est, neque jdeo Angelorum, tanquam
Creatura & incorporata. Verum hujusmodi sensus,
modusque quo Moyses de Angelis loquitur, nempe
omnino more humano, appellatur cor virorum. Gen. 18
apparentur ei brece vini stantem prope eum, & bibere
et comedere illorum faciente, ut supra retulimus,
declarant per Angelorum Moysen jubilexisse sanctos viros,
Dei nuntios, veluti potius apud Judæos fuerunt
prophetae. quod si expositio hæc non placet, fatendum
omnino est Moysen de Angelis locutum esse tanquam
fabellæ Amilivæ, vanisque rumoribus. ideoque illos
in Creationis narratione non interuisse. quare ex
nihilō creati dici non possunt. At, neque ad iustus
fominum formati sunt. nam constarent Corpore et

Tractatus

et animâ; quod aduersatur opinioni quæ de illis
 fitur; iacoporei enim esse dicuntur. non etiam ad animam
 humanam tantum iustor producti esse possunt: Nam, ut
 Deus substantiam incorpoream creet, corpore illi opus
 est, ad illam sustinendam. neque enim aliam humanam
 animam creauisset, nisi prius produxisset, formauissetq.
 Corpus ex limo terre, et tanquam animam domicilium
 præparauisset. unde etiam Consensu Theologi Christiani
 Animam non Creari, nisi postquam per fructum atque
 formationem in Corpore in utero mulieris, tuncque in illud
 eam immitti. quare dicunt infundendo Creari, creandof.
 infundi. igitur ad iustor humana productione facti non
 fuisse. Aliam autem imaginari, iuane, et, et alfundam,
 Cum neque Cæli, neque terra quodquam nobilior
 forma comprehendere existimetur, ut potest ad Dei
 imaginem et similitudinem factus dicatur, quidam
 affirmabat Angelos et Damonos, quoddam infectorum
 generis esse eos et exanguis. ego vero pro minime
 quiddam infectis esse existimauim. hæc enim materia
 aliqua constant, et existitiam habent, illi autem
 neque existitiam, neque materiam ullam, sed nome-
 tantum iuane habent, si secunda. leges sumantur.
 Omnibus igitur ad brutissimam redactione confundim-
 et, neque et isthucorum, neque ex eorum qui
 Bibliam scripturæ fidem adhibent, aut aliorum
 opinionibus, Damonos vel Angelos esse demonstrari

De Animâ C. 5. Dæmones 831

nullo modo posse: neque Maxime esse probabile eos
qui ab illis positi sunt, quam eos, quos Mahometus
in Alchorano suo solium Dei gestare, tam ridicule
fuisse; quorum tantum esse magnitudinem dixit, ut ab
altero in alterum oculorum unius Angeli, non possit
volitare aut pervenire in Centum millibus dierum.
dicit etiam fore Angelos habere Cornua junce, quæ
Composita sunt ex nive & igne mixta aliisque
mixtura incompotibilia; & addit, non tamen
ignis dissolvit nivem, neque nix, extinguit ignem. —
quamvis autem ridiculi omnino videantur ejusmodi
Angeli a Mahometo conficti, ab omnibus tamen
sua legere populi pro veris habentur; haud secus
ut alii, V. g. Christiani hoc etiam verum esse
credunt. pari ratione, quam alii impostores,
Mahometus Dæmones & Angelos adinvenit, sed quia
figmenta esse perspiceret, illud idem tam absurde et
ridicule affirmat, credendosque populi sunt profusa.
atque jam, Sapientes ludunt Idiotas, & indoctos, rudemque
plebecula, et voluit, facile imponunt. Nam
fingendi ingenio si audaciam affirmandi addiderit,
nihil est absurdum, nisi nihil ridiculum quod non
valeat imperitiam persuadere; ratione enim, in his
rebus nullo modo utitur, credunt que omnia
absque judicio, sic Dæmones ab omnibus creduntur,
quia naturam illorum nullus examinat, nec excutit;
quam quidem qui sagaciter perspexerit, mirum,

Tractatus

Si non tandem despicat, et tanquam vanam et
 inanem spebellam continuet ad Legislatores, et ad
 eos tantum qui supra ceteros aliquid sapere credi
 volunt, pertinere ista figmenta percipere et docere,
 ad Philosophos vero, et eos omnes qui veritatis
 naturamque sentiam loquuntur, ista negare attinet.
 Si Philosophi nempe, solo veritatis amore in hoc
 ducuntur, illi Legislatores, videlicet, et alii, ut
 Platonicus Historicus, Daemonum opinionem, etiam

lib. 1. c. 2. var.
 Tit. cap. 93.

si non sint, inquit Candanus, invenimus, non
 una ratione, Legislatores ad hunc et
 confirmationem eorum quae supra naturam, et
 contra sentiam perceptionem heret affirmant. —
 Platonicus, ut alia praestantiores viderentur, et
 quodammodo ceteros quae alii nesciant, ac consuetudinem
 fabere meliorem: simul etiam se iucundiores
 vitam agerent, hoc commentum in quibus delectarentur,
 ad solatium omnium quae nobis in numero
 Evanium, sic, Chymistae velle, ac qui miseram
 aquam vitam, vanam se loquantur, et de his quae esse
 non possunt tanquam praesentibus loquentibus, minus
 in modum animi affectu, iuxta spem et metum
 hunc inanem, mutant, obliuiscunt verum omnium
 Historici ob sententiae studium venerationemque, et
 animum nostrum firmiorem tanquam divinum
 esse declararent: atque ob id consentanea magis
 opinioni sua, quae felicitatem ponit in sola virtute;
 cetera autem omnia

De Anima C. 5. Demones. 833

Ceterum autem omnia Indifferentia appellant. Nec haec
in causâ mendacium veriti, & si contingat dicere, Cum opinio
de Demonibus prioris & illi qui eam habet, & aliorum, & quidem
Cum miseriarum sit solatium maximum: alii vero cum
qui bene vivatur justior & humanior, & ob spem future
retributionis, & quia credit omnia actionum suarum in conspectu
eius, fortiores etiam pro patria & justitia, omnia laudantur his
Commune est, ut verissima scilicet existimant, at qui Demones
negant, non minime ambiciose, quam qui illos esse affirmant,
se gerunt. Ut scilicet, quidquid agant, gratiâ virtutis solum, non
spe aliqua ducti, agere videantur, & ut veritatem diligere
maxime homines eos credant. quod fit, ut in maximâ etiam
contentione, laudat ut ij qui affirmant, deventur, verum qui
negant, mihi in omnibus & sapientiores & sanctiores esse
videntur, ij qui affirmant Demones. si enim affirmantur quae
falsa esse cognoscunt, a virtute ipsâ, cum a virtute, abstant
semper, & sicentia prudentisque mentantur, ac plebi improbitate
imponunt, quod quidem improbitatem rationem est. qui autem propositis
negant, ea quae falsa esse animadvertunt, ad virtutem laudandam
dubio multo propius accedunt, sincere loquentur & magis esse
fidendum existimo ij qui vera narrant, quam illis qui falsa
sunt.

Ex his tandem quae hic retulimus manifestè patet Demonum
& perfidiae, animaeque immortalitatem, necesse signum esse, &
legitimitate excogitata ad decipiendos, vili fraude, Animos
imbecillorum. Quae sola datus in cur legem tantopere talia
praedicant. Solentur enim, Inquit Pompeianus, est medicus
L. L. L.

Tractatus

animorum; propositumque dolere ea facere hominem
 magis studium, quam scientiam. At, secundum hominum
 diversitatem diversimodè procedendum est ad hunc finem
 consequendum. aliqui enim sunt homines ingenii, & bene iustitiae
 naturae, adeò quod inducuntur ad virtutem & solè illius nobilitate;
 & a vitio reventur a solè quae seditate, & si optime sunt
 dispositi, licet perpauci sint, aliqui vero minime bene sunt
 dispositi, & hi prae nobilitatem virtutis & seditatem vitii, ex
 praemiis, ex laudibus, & honoribus; ex penis, vituperiis, &
 infamia studiat operantur, & vitia fugiunt; & hi in secundo
 gradu sunt; aliqui vero propter spem aliquo boni, & timorem
 poenae Corporalis studiosi efficiuntur, quare ut talem
 virtutem consequantur, statum dolere, vel aurum, vel
 dignitatem, vel aliquid tale; ut vitia vero fugiant, statum vel
 in pecunià, vel in honore, vel in Corpore, seu mutilando
 membrum, seu occidendo quiviri. quidam vero ex proficitate &
 proficitate naturae nullo horum moventur, ut quotidiana docet
 experientia; ideo poterunt virtuosius in aliis vitia praemia
 aeterna, ut notia vero aeterna Damna quae maxime terrent;
 majorque parte hominum si bonum operatur, magis ex metu damni
 aeterni quam spe aeterni boni operatur bonum, cum Damna magis
 nobis cognita sint, quam illa bona aeterna; & quoniam hoc
 ultimum ingenium omnibus hominibus poteri prodest.
 Cuiuscunque gradus sint, Respublicae Legislator promittam
 diariam ad malum, jubendam Communi bono, Sauxit
 Animam esse immortalem, non Curandè de Viritate, sed Natam
 de proficitate; ut judicet homines ad virtutem. neque est.

De Animâ C. 5. Daemones 835

accusandæ politicæ, sicut namque medicæ multæ
fingit ut ægro salutem restituat. Sic, politicæ a pologor
format, ut civem rectificet. Sic etiam nutritæ inducunt
Alumnos suos ad ea quæ pueris prodesset cognoscunt, quod
si vir sanus esset, vel Compede mentis, talibus figmentis
neque medicæ neque nutritæ indigerent. quæ propter si oia
fomine essent in illo primo gradu enumerato, stant etiam
Quædam immortalitati. Indigni ferentur; sed quasi nulli,
illiud sunt dispositionis. quare ab his ingenio incidere necesse
fuit. neque hoc inconuenit, cum humana natura fretata sit
immortalitate, parumque intellectu particeps. *De*
Philosophi non ad publicam utilitatem, sed ad rei veritatem solum
respicientes, talia continent, cunctaq; sequi commenta
naturalis ratione diuunt. solam naturam sequuntur, quæ
ejusmodi figmenta non requirit ut homines a malo retrahat,
et ad bonum impellat; Nam, secundum illam nulli sunt mali,
nihil enim quod non sit bonum, iustum, licitum. *Leges*
contraria statuerunt, ut in tractatu de naturâ dicitur Seneca.
quæ Cum jam sit, conquiescit legistatorem cum velle
figmentis.

Definit iudicium vanâ dulcedine vulgus
fallere.

Facessant Dijs, quos tam belle confuistis, viuentibus
Religio cum toto illo tragico apparatu quo illam exornastis,
videatur cuius immortalitate tanquam auxilio delinquenti,
In feri et Daemonum pro magis habentur, et his tandem
oppressis monstris ad naturalem felicitatem rectâ viâ

836 Tractatus

Continuamus. Sed quia metus mortis multum
perturbat, minusque tranquillam et felicem vitam reddit,
ostendendum est, quam vanus sit quod timor, qui
homines tanto opere inquietat, declarandumque quod mors
malum non sit, veluti falso plerique hominum
Cognoscuntur; quod sequenti tractatu adimplere
conabimur. /

Tractatus Quintus

Tractatus Quintus
qui Est

De Contemnendâ Morti
Caput Primum

In quo
Quid sit mori declaratur,
Et quid
Illam terribilam reddat.

Opinionum monstra de Legationum
fragmentis orta, jam satis fugata atq; oppressa videntur.
Nimiumque tandem libertati tranquillâ fieri potest, cum
hæc arricula vana esse cognoscatur. Verum nulla pax aut
tranquillitas est ubi aliquid adhuc timoridè existat, nec in
absolutâ libertati evasatur. Minime cui semper hostis quidam
A A A

Tractatus

metuendum est. Haque, ut absolutam illam libertatem ac tranquillitatem consequamur, superandus profligandusq. fons ille videtur. Quis autem est metus mortis, qui hominum animos adeo inficit, ut cum de illa cogitant, nihil sine, nihil tranquilli sibi relinquant; tum paucos Sapientiam omnium illius in animo expectant, quem admodum illi

¹
Hor. lib. 3.º
car. od. 1.º

¹ Distincta estis cui Supra impro
cervices pendet, non. Sicula daper
Dulcem elaborabunt Saporem
Non Cuium Cytharæque cantus
Somnum reducent

Quintus

²
Lucr. lib.
3.º

² Et saepe usque adeo mortis formidine, Vix
percipit humanæ odium, lucisque vidende
Ut sibi consci sciant, marcenti pectores letum,
obliti fontem carorum sunt est timorem.

Ob ejusmodi terrorem quem ex morte homines concipiunt, illam appellavit Aristoteles ultimum horribilium. Venum non adeo timenda esse videtur, ut Vulgo timeatur, neque enim Mortis est id quod a plerisque existimatur.

Sed veluti pueri trepidant, atque omnia caecæ
In tenebris metuant, Sic nos in luce timemus.

Invadunt, nihil quoque sunt metuenda magis, quam
quæ pueri in tenebris pavitant, singulæq. futura.

De morte, ait Seneca, et Confusio tantum metus est. Sic illam
timeant, quomodo famam, quid autem stultius homine Verba
metuenti. Hoc malum omne opinio sola producit, et dicitur

De Contem. mortis C. 1. ^{um}

839

lib. 1. cap. 1.

Epitaphum homines perturbationi non tribuere, sed ipsi quas de
rebus habent opinionibus; proindeque mortem timere, non quod
a malum sit, alioqui enim et beati ipsa visum esset. sed
opinionem esse de morte, qua eam malum faciat. et me
fatale plura sunt, ut ait Seneca, quae non horrent, —
quam qua premunt; saepiusque opinione, quam non laboramus.
cibus accedimus opinioni, non coarctamus illas quae non in
metum adducunt; nec excutimus, sed trepidamus. illud autem
aut omnia memulo demere tribuere tumultum, ac videre
quid in quaere sit: Scies nihil in istis esse horribile nisi
ipsum timorem. Hoc nobis, quod praesens evenit, illi quod
amant, quibus a se reverentur, si profanator vident, —
expauescunt: non hominibus tantum, sed etiam rebus
persona demenda est, et reddenda facienda sua. Haec et
lumen horribile nostrae afferendum est, et fama
omniumque Confusio rapiditati vera sapientia
opponenda, opinionumque ratio a natura, cuius examini
cuncta subjicienda sunt; Sic, in haec re veritati sua
decor restituetur; et mendaciorum velaminibus detectis,
Mors talis qualis ea apparebit, non qualis omnibus
videtur, circum se pro his quae illam horribilem atque
horrendam faciunt.

Epist. 17.

3
id. Epist. 29

Si Somnus gelida mortis imago est, ut Cecilius poeta,
omnesque Confutiant; videri simile admodum est, mortem
non multum a somno differre. Somnus illam appellar
Sorem Anni; et Diogenes cum exprobraret, Sicuti
medico quomodo se laborat, bene, inquit, fratris fratrem junxit;

Tractatus

Nuper enim dormiens. et ob id antiqui firmavit
 Somnum et mortem communem habere matrem, Noctem.
 Et Sausanias in Eliacis memoria prodidit apud Eleos in
 templo quodam feminam exstante picturam fuisse, qua
 pueros septuor sustineret: manum quidem dextram, album
 unum: et sinistra alterum nigrum, et fuit dormientis
 similem: ambos distortis pedibus: quorum inscriptiones
 indicabant, alterum esse Somnum, alterum mortem. Quae
 femina, quae illos alebat, nox erat. Naque Noctem esse
 Somnoquam similem patris. Unde etiam ab Graecis
 Cercus Somnus, a Virgilio foveus, mors vocatur:
 Vtrique enim rerum omnium pars est obliuio; Inquit
 Cardanus, remissio curarum et laborum, sensuum
 torpor, et aduentus incognitum. nam et in Somnum et
 Vigiliis, quamuis attentiores facti, nihilominus sentiri dilabentis
 accessum ipsum sentire non possumus. Sic etiam e vita in mortem
 migratur; paulatim sentiri dilabentis mors a quoque illo sensu
 iuuadit. Hoc uno tantum modo a somno differre videtur, quod
 tempore quietis in morte longius est. at, ob id, mors malum
 non est, immo bonum iucundissimum; nam, certissimum est,
 cum Somnum dulcissimum esse ac suauissimum, qui si
 pro fundissimum: nempe, nullum alium Somnum probamus
 nisi in quo moriui similes nihil somniamus. Inimicis
 inquietus, interruptus, molestissimum est. Et etiam qui
 Imagines et Somnia ostendit, a quibus corporibus aduenire
 solet, unde Horatius

Aegri Somnia Vana

lib. 1. de
 Cons.

De Contem. mortis. Cap. 1.um 841

Finguntur species

Ad lenior ac profundissimam, qualis fessis supervenire consuevit, gratissimam mortali hinc est. Inde hominem dulcissimum ac morti assimilatum, profundissimum vocat, et Virgilius

Dulcior ei a~~tra~~ qui est placidaque lenitissima morti. Non igitur, quae sempiternam bonum dici potest, — quemadmodum bonus mors non diuturna; hoc ratione malum non est, quod in bono nullum malum reperitur, nullusque illum reformidet; jure omnes excohibet, quippe sic molestiarum, aegritudinumque remissio, et
..... per membra quiescit

Triget, atque animi curae è pectore solvat.

Quanto minus timenda mors est, quae solutio omnium vitae miseriarum absoluta atque perfecta est, quoque omni bono securior est.

Dolor fortasse, qui in morte sentiri videtur, quum metum incutit, venim qui dicere potest, an ullum tum sentiat dolor? quis hoc renunciauit. Cato quidem julius a Caio imperatore damnatur, cuiusdam philosophi amico ad comitantem ac roganti, quid in illo extremo vitae momento cogitaret? respondit, se obtinere proposuisse, num discessum animae a Corpore subiret, amiciis potius renunciaurum. venim nondum redit, neque alium misit ad nos qui istud renunciaret. Cum inq. ignoramus an in ista separatione dolor ullus sit, stultum est illam ideo timere. Nemo eorum, inquit Seneca, qui illam Epist. 91.

Tractatus

h. Apolog.

lib. 2. de
Cons.

accusant, expertus est. Intus hinc ita de en damnare
quod nescias. at, illud scis quam multos Libet
tormentis, exstis, querelis, supplicis, ladio. Socrus
in Platone dicit se mortem non formidare, quia se esse
sapientem non putat. Nam, ait ille, mortem formidare
nihil aliud est, quam sibi videri sapientem esse cum
qui non sit: et enim putare scire quae non novit, —
nemo enim novit mortem. formidant autem velut qui
probe sciunt, quod maximum sit malorum. quomodo
vero fac non probata se impunita, aliquem putare posse
ea quae non novit. Quare non recte affirmatur malum
esse in eo quod ignoratur. neque etiam sapienter est illud
timere. quam nullum in morti sentiat dolor Socrus
monuisse videtur in extremo illo vitae Archelide, cum
jam ex veneno frigida, amovissetque bruis pallium,
languam protinus morituro, ille vivo torqueretur Critoni
dicens, ballum meminero Heraclidis sacrificare (quod
fit mos olim his esse qui saluti suam aliquam potionem
bibissent) neque enim, ait Candanus, in extremis
doloribus Soci succurrunt, nec mens ipsa Composita est
sui. innumerorum exempla referre possem, qui in
ipsa mortis Augustiae jocari non destiterunt. quod quidem
non fecerunt, si dolorem ullum experti partique fuissent.
Verisimiliter profecto videtur, tunc nullum sentire dolorem;
Nam cum morde, ut diximus, somnus sit similis, et a
vigilia ad somnum nullum sentiat dolor, velle tam
ab ijs qui aegrotant, jano in eisdem dolorum omnium fiat

De Contem. mort. C. 1. ^{um} 843

Intermissio. sic a vita ad mortem nullum sentiri malum
probabile videtur. adde quod ipsa morte somnoscantem
sentitur, non re: motus enim ejus non deprehenditur
ad eum promptus & velox est; non quidem magis quam
fornici accessus.

Quis fuit, aut venies, nihil est praesentis; illa
mortisque minime praene quam mora mortis habet.

Ullam autem in re tam subitum malum esse, non
verisimile videtur. Sed fortasse, malum quod timeatur,
non illud est quod in morte ipsa sentitur. verum illud est
quod mortem praecedit. Si hoc ita se habet, malum tantum
est timeendum, nullo modo autem morte timeenda est. praeterea
sive in morte ipsa, sive paulo ante mortem, dolor aliquis
sentitur; non adeo id reformidandum videtur, ut totam
vitam ejusmodi formido conturbare debeat; non illud
diuturnum malum est, inique leviter afficit, nullum
enim magnum malum est quod extremum est, ait
Seneca nec unicum dolore inextimabilem totum
vitae tempus certis curis praesentibusque molestis
infirmare debet. quid enim necesse est mala accipere,
inquit citatus Chiron, & satis cito patienda, cum
venierint, praesumere, ac praesens tempus futuri
metu perdere. est sine dubio stultum quod quandoque
futurum id miser, esse jam infirmum.

Dum mortem metuit, quod vitis perdit id ipsum,
Itaque ejusmodi timor ex pectore effundendus est,
saltem ut tranquillius hilariusque vita traducatur: &

Tractatus

multo potius id fieri debet cum certum sit nullum malum, nullum dolorem sentiri tunc cum mors extrema trahit suspiria vite.

Quæ alia sunt potissimæ atque præcipuæ causæ quæ mortem horribilem faciunt, et propter quæ pectus hominis perpetuo timore percellitur cum mori jammel: Sui nempe Amor est, et permanendi Conservandique se jussita-
 voluntas, atque Aspiratio dissolutionis, quia videtur nobis multa bona eripere, et nos ex hac, cui assuevimus, rerum copiam educere. illa quoque reus morti nos alienat, quod hæc jam non videtur, illa, ad quæ transitori sumus, nescimus qualia sint, et horremus ignota. Hæc duo-
 jugulum sunt mortis metum hominibus incutiant, et vanis illor agitans Curis. Sed facillimum est huius malo remedia adhibere, et animum istis horribulis implicatum solvere, summoque omnium metu causa ad Contraveniendam mortem illum adducere, quod omnino necesse est ad hilantem feliciterque vitam traducendam, nihil enim tristi est cum ejus mortem effugimus. itaque Contra istud juvenis timoris causam pugnandum est, et ostendendum, non esse, Cur presentis fugasce vite Amor nos sic detineat: aut futura juvenitudo suspensæ animosæ exagitet. vita enim enim miseris et æfata, et necesse est aliquando mori. non mortem vero nihil est, et perit sensus omnis; ideoque nihil tunc horribile, nihil tristi existit, quod sequenti bus capitulis exponemus.

Capitulum secundum

In quo

Ex vitæ miseriæ & moriendi
necessitate ostenditur viuendi
amorem esse minuendum &
mortality non esse timendam

Vera humano vitæ effigies, & ipsius conditionis
Epitome absolute legitur in Tob¹ dicenti; homo natura
de multo, breui viuendi tempore, repletur multo
miseriæ, qui quasi flos exceditur & contrahitur, & fugit
velut umbra, & nunquam in eodem statu permanet. Et
Salomon, Omnes dies ejus, inquit, doloribus et ærumnis
pleni sunt, nec per noctem meam requiescit. ob id
Seraclina quoties in publicum processerat, flebat, quia
illi omnia quæ agimur, miseriæ videbantur. Omnes
agendum mortalitæ circumspicis, inquit Seneca, Lanya
vbi que flendi & Astidua matris. alium ad quotidianum
opere laboriosa egestas vocat. alium Ambitio nunquam
quiescit sollicitas. alium diuitias, quas optauerat, metus
& voto la bonas suo. alium sollicitudo. alium labor torquet.

cap. 14°

lect. 2°

3
d. Cons. ad
Boty. cap.
13.

Intractatus

Alium vestibulum semper obsidende turba. Sic
 habere se dolet liberos; Sic perdidisse, lacryma
 nobis decem antiquam causa dolendi, non ridet qualem
 vitam nobis renem natura promiserit, quae primum
 nascentium omnes, fletum esse voluit, hoc principio
 edimur; Sic omnium sequentium annorum ordo confertis,
 sic vitam agimus, idcirco Thraeces cum fletu nascentis
 quereos excipiebant, cum risu et gaudiis Bonum funem
 prosequabantur. Esedones etiam funem parentum
 laci celebrabant. Si autem omnes nasci malum esse
 existimabant; vivere penam; mori bonum, idque
 iucundissimum rei pota la bonibus, Curis et
 angustis hominem penitus liberes, illud vulgo maud
 hominem, quod cum morimur videmus iugentibus et
 et cum maxime circum fusis bonis cavere, at, cum
 cogitauerimus multa esse quae perdimus, cogitauerimus
 multa esse quae non timemus. non ira nos torquetur
 non morte affligit, non suspicio laestet, non edax
 et inimica semper alienis processibus invidia confectabitur,
 non metus sollicitabit, non leuitas fortuna cito inuicem
 sua transferentis inquietabit, si bene comparatis, plus nolens
 remittitur, quam eripitur, omnia enim huius vitae bona,
 quae non preciosa, sed fallaci voluptati delectant, pecunia,
 dignitas, potentia, aliaque complura, ad quae caeca generis
 humani cupiditate obstupescit, cum labore possidentur, cum
 invidia conspiciuntur; corque ipse quod exornant et premunt
 plura minantur quam profunt; lubrica et inconsta sunt; nunquam

Blid

De Contin. mort. Cap. 2um 947

bene trahuntur. Si velis credere altior venturam intuentibus,
omnis vita Supplicium er. in hoc profundum inquietumque
projecti mare, alternis astibus reciprocum, & modo allevans
noct. Subitâ incrementâ, modo majoribus damnis de ferentâ,
Assidueque jactantâ, nunquam stabili consistimus loco,
pendemur & fluctuamus & aliter in alterum illidimus,
& aliquando naufragium facimus, semper timemus. in
hoc tam procelloso & in omnes tempestates exposito mari,
navigantibus nulla portus nisi mortis est.

Poetarum danda hanc miseriam repositam vitam recte
existimant; Elegans & formosa erat mulier, quæ omnia
mala in vasculo conclusa gererat, quo aperto hæc mala
evoluereunt, & totum terrarum orbem miseriam
compleverunt. nihil pulchrius, nihil speciosius vitæ
est videtur illam in exordio intuentibus. sed cum in
eam descendimus, & renem quæ in illa sunt vasculum
aperimus, tunc mala quæ latbant in nos invadunt,
& adeo variorum & rummarum generibus veniunt, ut
si Scitibus vita daretur, nullus sanus eam
acciperet. quæ enim ætatis pars, inquit Aristotus, ut Platon
Calamitatibus plena non est. nonne Circa primum
ortum in fano plorat, Et a dolore vitam aufertur?
Itaque nullus dolor ab ipso abest; sed, aut famem,
aut frigus, aut Calorem, aut plagam dolet, Cui
nondum ea dicere possit quæ patitur, sed ejulatur, et
hanc unam habet vocem, quæ afflictionem dicitur.
Cum vero multæ exhaustæ & laboribus ad septimum

Tractatus

Deuenerit, Pedagogy & exercitiorum magistri, et
 Sædohiæ tyrannidem in ipsum erudent; ubi jam
 augetur, grammaticæ, Criticæ, geometræ, rei militaris
 doctores, jurgum Dominorum multitudo. postquam vero
 ad Epheborum adscriptus est, major jam metus incumbit,
 Lyceum, et Academia, et Gymnasia, principatus,
 virgæ, et innumera mala, et tunc adolescentis tempus
 sub inmoderatiore est, et sub electis illi ad
 adolescentiæ castigandæ; ubi vero ab his liberatur
 est, statim Accedunt Cura, et cogitationes quam
 vitæ viam ingredi debeat, præque futuræ in posthumum
 difficultatis, prima illa puerilia, et Vere infantium
 loricula videntur. Nam et negotiorum difficultas,
 matrimonii molestia, honorum atque dignitatum
 immensa Cura, fortuna instabilitas, vulnera et
 Assidua Certamina oculis obferuntur. Deinde
 Latenter subrepat Senectus, inquam quid natura
 fragile et imbecillum habet, totum Confluit. et
 si quid non citius velut delitum vitam reddiderit,
 Natura velut famulator instans, ab alio arsum, ab
 alio audiam, sæpe etiam utrumque v hunc loco erigii
 et si quid diutius cunctatur, cum membrorum
 resolutione infirmit, mutilat et laxat. alij ad multam
 senectam perveniunt, et his pueri Senex sunt.
 qua propter etiam antiqui fixerunt Deos humanarum
 rerum ignaror, eos quos plurimum faciunt, citius e
 vitâ humouere. Agamemem jurgum et Trophonium
 qui Delphis Dei

De Contin. Morti. C. 2. ^{um} 849

Delphicae Dei Templum extruxerunt, peccatore in
quod optimum esse iudicium contingeret, cum obdormivissent
non amplius surrexerit. Et Anginae Sacerdotis filios, matre
simili precatione vasa, ut ipsae contingeret aliquid, pietate
ergo, a Simone inuenit, quandoquidem moram trahenti. Hic,
ipsi id subeunt, ipsam ad templum perduxerunt, post
precationem nocte e vita sublato esse. Longum est ea
recensere quae Poetae dicunt, qui diuinius potantibus de
vite conditione vaticinantur, eamque lugent, ac deplorant.
praeter ea quae dicta sunt, hoc et aliud etiam est quod
nullius studium aut artem nunquam sibi delegit, ut non de
hinc querelae mouent, et praesentibus offensus fuerit.
Recesserunt mechanicorum artifices, et eorum qui manibus victu
quarunt, et de nocte in noctem laborant, utque ad vitam
necessaria acquirunt; interim ipsi lamentantur, et omnes
vexillae luctu ac lacrymarum implentur. num vero
Nautam producemur per tota pericula penetrantem, et in
Bia dixit, neque inter mortuos, neque inter viuos
virescentem. Terram enim incolente homo, velut gemini
tum in terra, tum in aqua vixit sic, se ipsum in
pitagore abiecit, et ob fortunam quoduis efficitur.
Agriculae res lucunda est, fatore, sed nonne tota, et
ajunt, Vlcus semper doloris occasione inuenit. modo
deplorant siccitatem, modo pluuia, modo vredinem, modo
rubiginem, nunc aestum, nunc frigus indignestium.
At magna illa existimatione Respublica, multa in
alia praeterea, quanta molestiae agitur? qua gaudium

Tractatus

quidem exuber, quod inflammatione iustar palpius,
 et pulsus editi. repulsam vero doloris plenam, et
 sexcentis mori praestit, quis enim felix esse possit ad
 populi arbitrium vivente, dum velut res ludicra populo
 objecta, sibilis et plausu excipitur, exsibilatur, mulcatur,
 moritur, miserabilis habetur. nihil profecto molestius
 Republica mihi visum est; et hoc satis cognitum est ipse
 qui in re ipsa versatus sum. populus ingratus est, leviter
 annis sui datur ac mutabilis; crudelis, invidus, invidiosus,
 et potius, et plebis colluente, et violentis rugatoribus collectus;
 qui vero sermone hujus societatem se adjungit, multo caevius
 miserior est. Hic adde, quod qui ab alia status forma
 pendunt, sive Monarchia, sive Anarchia, non meliorem
 experiuntur sortem; semper enim imperis aliorum sunt
 obnoxii, et libertati non fruuntur, quod omnium malorum
 est infelicitissimum. itaque inter tot molestias annuosam
 vitam habere, non magnum bonum esse videtur: imo
 vivere dici potest omnino miserum et infelix. incertum
 ac fragile nimirum, est, inquit Silius, hoc natura
 munere quidquid datur nobis: malignum vero et brevis
 etiam in his quibus longissime contingit, universum
 utique. Qui tempore jactantibus, quid, quod aestimatione
 nocturna quietis, dimidio quisque spatio vitae sua vivit?
 parte aequa morti similis exigitur, aut paucis, nisi contingit
 quies. nec recedantur in fastidia anni qui sensu carent, non
 senectus in penam revocata. tot periculum ymora, tot
 morbi, tot metus, tot Curae, totae invocatio mortis, et nullum

lib. 7.º Gest. nat.
 cap. 50 et 51

De Contem. mortis Cap. 2um 851

frequentius si rotum. Natura vero breuitate vite
nihil prestitit meliorem: febescunt Sensus, Membra
torpent, praemouitur virtus, auditus, processus, dentes
etiam ac ciborum instrumenta: et haec vite hoc tempus
annuntiat: ergo pro miraculo et id solitum reperitur
exemplum, Xenophilum musicum Citharam et quinque
Annos sine ulla corporis incommodo, ac hircule singulis
omnibus per singulas membrorum partes, qualiter nullis
aliis animalibus, certis pestifer calor remeant horis, aut
rigor: neque horis modo, sed et diebus noctibusque trinis
quadrimis ue, etiam anno toto. atque etiam moritur in
aliquo per sapientiam mori. morbis quoque quadam
legis natura ponit. At, cum in morbis signa mortis
innumeralia natura praediderit, salutis securitatisque nulla
praesentis, quippe cum Censorius Cato ad filium, de Valida
quoque obseruationum, ut ex oraculo aliquo praediderit, Senilem
Quaeritur praemortis esse signum. morborum vero huius
infinita in multitudo, ut Stherocydes Syrius copia serpentium
in Corpore ejus erumpente exspirauerit. quibusdam
perpetua febris, ut C. Maccinatis: eodem tricensis supremo,
nullo horum momento contigit Somnus.

In Consideratione Vite, tot et tantae Calamitatibus repletae,
tam ex parte naturae, quam fortuna, a quibus animo Mora
ferenda esset. nihil enim felicitius in vita infelice est. At,
nihil miseriorum aut difficilius hoc vita quam viuimus.
quid enim ea res, quam, inquit Cardanus, arumna perpetua? ^{Lib. 2. c. di.}
Singulari dicitur tot necessitatibus, tot laboribus, tot _{cont.}

Tractatus

Suspicionibus, hoc periculose obnoxia. nihil est voluptatis
 in homine, quam permittere non sequatur: vltus sum
 caute oportet. comedi ad satietatem, quauitudo me offundit:
 parcius edi, non est expletum desiderium: venereas delicias
 sequor, sine multiplex permititia, lassitudo, fastidium,
 morbi denique, ut Cuncta persequar, semper medius inter
 hoc ambulas, ut vel non expleat appetitum, desideriaque
 discretionis: vel satietate permititia, et incommodum h
 torquas. quid autem in hac re est boni, ut propter illud
 Amore vite tantopere hincarere? et mortem reformidere?
 tota vita hinc duobus constat, voluptati et dolore. Sed
 voluptatibus tandem dolor emergit. et doloribus nulla
 voluptate vitetur. extrema gaudii luctus occupat, inquit
 Salomon, et medio de fontibus leporum, tangit amari aliquid
 quod in ipse ^{facit} floribus Angat. non vero Contra. Inque
 plura dolendum quam lactandum in hac vita, ubi omnes
 voluptates in dolorem desinunt. nullus autem dolor in
 voluptatibus resoluitur. nulla pars in homine est que
 dolore non possit affici; non vero omnes voluptates. ea
 partes que voluptati afficiuntur, vel affici possunt, non
 omni voluptatum generi sensibilis sunt; sed illud tantum
 quod secundum naturam ei conuenit. Anguli enim sensus
 singulares propriasque habent delectationes, et unicuique
 forum obiectum delectabile conueniens, et natura hinc
 Odoratur v. g. suauis odores agnoscit. Virtus dilectio et
 Amata obiecta conspiciunt. et sic de aliis. At, forum

De Contem. mort. Cap. 2. ^u 853

Annus quisque innumeris variisque morbis ac doloribus
est obnoxius. non solum corporis doloribus plusquam
voluptatibus affici videmus; sed etiam animum.
Voluntate enim & intellectu variis expatiuntur
morbo. illa ex diversis passionibus & affectibus quibus
commovetur. Sic, ex erroribus & opinionibus quibus
inficitur. Voluptate autem paucissima admodum ad illud
perueniunt. Sic totus homo miseris innumeris conficitur,
atque doloribus torquetur. voluptatibus vero paucissime
delectatur. doctissimus & clarissimus facultatis
Parisensis medicus Guido Batin, in quâdam questione
medicâ proposuit & Concludit, totum hominem esse a
naturâ morbum. Nullus vero inquam extitit qui
proponeret illum esse totum a naturâ voluptatum.
adeo verum est cum infinitis rationibus modique
miserum dici posse: felicem vero fere nullis. et eò
miseriores sumus feminæ, quod necro miserum &
credat, licet sit. in hac tam vasta multitudine
navigantium, bella gerentium, in foro litigantium,
hinc anatro proscendentium, fanerantium, ferre
quam vitam patiuntur omnes nemo recusat, &
malis suis unusquisque delectatur & indulget. Quin
tunc mali jam experti occasiones innum arripiunt,
& post naufragium maris iterum trahuntur, & post
malam legem veniunt; miles que vulnibus pene
confectus, arma innum trahit, ac miseriarum
instrumenta ferre atque trahit feminæ, spe

Tractatus

in ephraim

melioris sortis illarum semper demulcenti; quae quamvis
 multoties concludunt & deceptae, nihilo tamen, cautes
 et prudentiores sunt: Et vitae amor ipsarum ad hunc
 miseriarum socium illarum semper illidit: in bonis,
 metu semper torquentur: in Malis, spe Curisque
 continuo agitantur. Egregie hanc Lucianus hunc
 miseriam cognovit, quos metum adeo conquire, et
 spem adeo mouere dicit, ut antiquam Conquiescant &
 aliquid consequantur, plerumque intendant a morte
 abieci. Antium mortis nuntiae & ministris, qui sunt
 multi, putae, febres cuncti generis, tabes, pulmonia,
 gladii, Latrocinia, aconita, iudices quoque ac tyranni,
 misere vexantur; & horum nihil omnino mentem
 eorum subit. quod si jam inde ab initio secum
 perpenderent, homines mortale se esse, ac postquam
 hoc imperium fuerint in vitam peregrinati, sine relictis
 rebus horridis omnibus, velut in Somno migraturus,
 profecto & prudentius circumspiciusque vitam ducerent
 et cum moriendum esset minime angerebantur. Num
 autem quia praesenti rerum statu utuntur se perpetuo
 sperant, cum ministri aut vocari, aut abducere
 fuerint conatur, Torquentur vel febre, vel tabe. Aut
 morbo aliquo stridentur, & ducenti veniuntur: —
 propterea sane quod se abstrahendo à bonis praesentibus
 aliquando eternumquam existimauerint, & ne cogitauerint
 quidem, quid enim non faceret ille qui domum in aequo

De Contem. mort. Cass. 2.^a 855

Studio ædificando operarior Angel, si prospexerit
eam quidem finem habituram, ipsum autem les cuius
tam dudum fastigium impotuerit decessurum: domo ista
talitè hæredi, re ista fruatur: ipse autem miser
ne senel quidem in eâ Caret. Nam qui virili stirpe
auctore conuiuio excipit amicos, patris nomen, nempe
suum, puero imponit; si præsciret puerum septim
annorum natum, emorturum, nunquid ob prolem tibi
videretur gaudis ferri tam immodico. Venum in Causa,
en, quod in eum quidem iudicatur, Cui in filio res prospere
cadunt, cui patrem esse contingit, vel Athlete, vel
ejuor qui arceat Olympiã: vicinum autem qui natum
Cremandum offert, non inspicit, neque nouit quo
funiculo, quam questum sit suspensus. quia et eorum
qui de similibus digladiantur, quanta sit turba videt, Et
quam multi coacemunt pecuniarum, qui tamen, antiquam
ipsor fieri liceat, ab imminentibus, quod dixi, mortis
minutis ac ministris auocantur. qui, etiam si ipso
Rege, quos vel omnium felicissimor esse apparet,
introspectat quispiam diligenter; nimirum præterquam
quod iustitiam et auerenti fortuna ludo tractantur, iumentis
eior iudicare tristia longe plura iucundior, tor hostis,
tor timoribus, tor odior, tor insidiis, tor inis, tor
adulationibus miser illi iuoluntur. prætermissis et
luctibus et morbor, tum et affectibus qui ex æquo cum
vulgo et hinc dominantur: atque adeo non minoris

fuerit et temporis et negotii forum recensere, malo
 quam et primatorum. Atque igitur scire cuiusnam mortale
 ad similes esse videantur, atque forum vita canis.
 vidisti aliquando bullam illam in aqua, torventi aliquo
 cum spegetu scaturienti; existit. humores illor
 inflator, dico, qui bene cogitur spuma; eorum sane
 quaedam sunt parva et triles, quae iam statim dissoluit
 evanescent. aliae vero diutius durant, atque aliae ad
 Le Coactae, vehementer inflantur, ac in maximum
 surgunt tumorem; tandem a his dissoluntur omnino
 pereuntque; neque enim scire fieri potuit. Hoc tibi
 hominum vita. Singuli flate tumescunt, ita ut alii
 sint majores, alii autem minores. protervo, alii quidem
 momentaneam moxque deficientem sentiant inflationem,
 alii vero potius deficient, quam omnino constituentur.
 At, omnes destrui et evanescere necesse est. fomerunt
 quidem aliquid infeliciter adhuc experiri, qui genus
 hominum universum arborum foliis comparat.
 at, cum tam fragilis sit eorum conditio, videre
 tamquam jaurem amide contendant, pro imperiis,
 pro honoribus, possessionibusque certando, cum tamquam
 ipsorum fide universis posse se relicta, nudos et ceteros
 in terram descendere oportet. Fortandi igitur et sunt
 monendi ut a conatibus et stultis et vanis abstineant.
 deinde, ut mortem semper praesentem habeant,
 hinc vitam cursum transigant. O stulti! quid tanto
 studio in, hinc rebus molimini? detestari a laboribus,

De Contin. mort. C. 9. 857

neque enim perpetuo vivit. nihil ex his quae ego
praeterea habentur perpetuum est, ne aliquid istorum,
Cum moriendum erit, secum quisquam auferre
poterit: & necesse est hominem quidem quisquis
tandem fuerit, nudum a live, domum autem, atque
agrum, & aurum in aliorum transire manum, —
semperque dominium mutare. hoc atque ejusmodi
alia illis utilitati fore contendendum videtur, ut
etiam longe prudentiores inde fieri queant. verum tum
fortiter eorum tum ignorantia, tum error occupavit, ut
eorum aures ne libro quidem amplius aperire
queat.

hic addes quod Salomon ait, Audi Cuncta, quae fiunt ^{Eccl. 1. 9}
sub sole, & ecce universa Vanitas & afflictio spiritus
perverti difficile corriguntur, & stultorum infirmitas en-
numerat. Sapientia, stultitia, doctrina, error &
ignorantia, omnia de quibus tum bona quam mala,
tum exalta quam infima, eidem Vanitati subiacent,
& in his omnibus labor est afflictio spiritus, & honum
nihil permanet. hoc autem est verum in omnibus,
Inquit idem Salomon, quae sub sole fiunt, quia eadem ^{ibid. cap. 9.}
cunctis eveniunt. non est velotium cursum, nec fortium
bellum, nec sapientium parisi, nec doctorum divitiae,
nec artificum gratia, sed semper ea hucusque in omnibus,
miserabiliter perit in infirmitate mortalium est, quae
Innocentia, nequitia, divitiae, paupertas, Rex, plebejus,

Tractatus

Eccles. 9.

Epist. 84

Ita intuenti illorum non sunt, et in istis miseris
 ad mortem pervenere, quae illarum finis excelsissima,
 potiusque securissima. nihil tamen est ad quod
 animum magis advertere deberent; si annis multis
 vixerit homo, Inquit Salomon, et in hunc omnium
 laetatur fuerit, meminisse debet hinc profecto temporis,
 et diem multorum, qui cum venerint, vanitatis
 arguentur praehibita. Ista quae hinc felicitas ad hoc
 fortatur. Cum enim haec deploranda potius miseria
 sit, quam bonum appetendum, quippe a fortunâ
 penitus pendeat, et sortis casus regatur, ut supra
 diximus, sicque in lubrico semper sedeat, et mari
 omnino sic similia, quod momento vertitur, et
 eadem nauigia quae placido flumine veniunt, subito
 aestuantibus roribus et abforbear, Non
 videtur quidquam esse in vita jucundum, quo spoliati
 homines tantopere stomachentur, et doleant. quid
 enim relinquunt quod tanti pretii sit? divitias,
 nempe quae, aut tenuia, aut periculum sunt
 possidentium, aut onus. Corporis voluptatis, quae
 molliunt et enervant. Ambitum, qui tumida res
 est, vana, ventosa, nullam habere firmum,
 et hanc sollicitudinem ne autem alioquin videat, quam ne
 possit se alium, laborant invidiam, et quidem duplicem.
 videtur autem quam miser sit. Cui invidetur, si et
 invidet. Haec profecto omnia nullum in se bonum
 habent propter quod tanta cum aviditate homines

De Contem. mort. C. 2.º 859

illa possideant, et cum tanto tedio et dolore
amittant, mortem que hoc cuncta voratorem
refoverent. Natura multas nobis creat miserias,
et annuat, paucissimam autem sine voluptate.
fortuna omnia sine bona sine mala, incerto voluit
ordine, modo hoc, modo illa reducens, et in tantum
instabilitate bona ista mala fiunt. quidnam enim
bonum est, nisi quod certum et stabile. si quid boni
in vita est, illud solum esse videtur quod a natura
oritur, nisi ipsa illud auferat. Sanitate enim omnium
bonorum cum libertati maximum, naturale bonum
est, contra quod innumeri morbi bella perpetua gerunt,
et hoc tandem oppugnant. libertate etiam naturale
bonum est iunctum et a natura ipsa iunctum,
atque incorruptum. sed saeva liquor tyrannice
istud nature beneficium ademit, et quod mater
indulgenti filiae suae concesserat, crudeliter et
injuste Novitas in iure abstrulit, ne post omnis
vita satire esse labor ac miseria. Itaque nihil
penitus somni superest quod in feliciter et pena dici
non possit. qua propter vitam quidem non adeo confemus
expetendam, ut quoquo modo trahenda sit. quisquis
est talis, inquit Plinius, et que moriere, etiam cum
obscure vixerit et nefandis. quam obrem hoc
primam quisque in remedio animi sui habeat;
ex omnibus bonis que homini tribuit Natura,
nullum melius esse impetivum morti, in eaque id

Tractatus

Lib. 2° Cap. 43°

id optimum quod illam sibi quisque prestare poterit. Quia et Venena, aut etiam ille, nostri miserum instituisse credi potest, ne in hedis vite, divae famulae morae hinc mentioe alienissima, lenta non tunc Consumeret: ne lacrum corpore abrupta — dispargerent, ne laquei torqueret poena praepostura, — incluso spiritu, cui quae veretur exitus; ne in profundo quassatae morti, sepulturae pabulo fiat: ne ferri — cruciatus scinderet corpore. Ne ita, miserae gemitus id, cujus facillime haustu, Alibato corpore, et cum toto sanguine extinguemur, nullo labore similiter Siccitibus: qualiter de functos, non volueris, non ferre attingeret, hinc que servaretur, qui tibi opti- perisset. [†] quamvis tam facilem nobis Naturam dederit exitum, et Jugum vite inter tot miseriae quibus repletur, exire, in nostram potuerit voluntatem; junctum tamen a quo animo vitam relinquere nullo modo queunt, et illam sic — Complectuntur et hinc, aut lenia, quomodo qui a torrenti rapiuntur spinas et aspera, inter mortis metum et vite tormenta miseri fluctuant, et vivere nolunt, et mori nesciunt. Quam miserum autem esse nescire mori, aut tragis, mori enim et unum et vite officina est, illudque praecipuum, et a quo nullum junctum est: Castra vel praetermittuntur et negliguntur, vel saltem retardantur: hoc vero nullo modo praetermitti potest, volens nolens — unusquisque ad hoc, —

2
Epist. 4.

De Contin. mort. Cap. 4. § 61

Unusquisque ad hoc si non ducitur, trahitur, toto
vix tempore morimur, et tunc

1. Nascentis morimur, finisq. ab origine pendet. ¹ *manl.*

Et cum nasci omnino ad fornicum, vivere autem
labor, mori penitus necessitas est; Vbi labor nostris, id est vita
ad metam producta est, ad hanc tradimur quieti, vel etiam
iuncti. et quemadmodum ad mare omnia flumina cursum
trahuntur præcipiti, sic ad mortem cuncta diem momenta
vita nostra protrudunt, eadem necessitate, eodemq. natura
impulsi; Mortis enim natura lex est; Mortis tributum,
officiumq. mortalium; nec homines mortales emancipantur nisi
ex moriendi necessitate iunctibili.

2. Omnis hæc magnæ vagæ turba æmæ
Vixit ad manes. tibi, moræ, paramur,
Sic licet sequis, properamus ipsi.
Prima que dedit vitam hora Carpsit.

2
*Sch. Aug. G. 12.
fur. act. 3.*

Et natura et fortuna perpetuo homines hominumq. opes, et ad
Cæstræ quæ Mortis lege damnata sunt, trahunt et iustant.
Natura quidem, quia secundum legem ab illa præscriptam,
quodquid oritur tandem iherit. fortuna vero quia vniuersis
huiusce vite rebus instabili lege præsedet, et sursum
deorsumque cum illi placuit, illas sursum, volutatque et
ipsarum naturæ finem laxissime præcedit. Quanta sunt
enim quæ Natura ordine longius processissent, nisi fortuna
obstitisset? Utraque vero huiusce habent linguam legum
et voluntatum suarum ministrum. hoc autem nulli parcat
ad finem cuncta producit

cccc

Tractatus

1
Quid. m. t. 14°

Tempore edax rerum tuque puerosa vetustate
 Omnia destruit, vitia taque dentibus Cui
 Stultitiam lenta Consumit omnia morti.

2
Epist. 91

Non solum animalia & Plantae sed etiam ea quae
 Longioris sunt Cui, diuturniorisque vitae, quorumque
 durior materia conyruunt & morti diutius resistere videtur,
 Tempori subjacent, & ad putredinem perducuntur. Omnium
 Historiarum Civitatum, Cuius Cuius, quas nunc magni praesentis
 nobilitate audire, Vestigia quoque hinc inde ~~videntur~~ non videntur
 quem admodum in Aethiopia clarissimarum Urbium
 fundamenta jam Consumpta sunt, nec quivquam exire, ex
 quo appareat saltem fuisse, non tantum manu facta
 Labuntur, non tantum humana arte. Atque iudicium
 postea vixit dicere; ruga montium diffluent, lotae de sedere
 regiones, operta sunt fluctibus quae procul a conspectu
 maris stabant, vastavit igitur colles per quos lucebat,
 erexit & quondam altissimae verticem, solatia Navigantium
 & speculata ad humilem Arenam seduxit. ipsius Naturae
 opera venantur, Caetera omnia abant: omnibus exitus
 manebit, hinc iustitiam vix flatusque praecipui venti pondus,
 sub quo tridentur, excussentur: sive torrentium vix abito
 vix obstantia effugerit: sive flammarum evolentia
 Compagium soli rapent; hinc velut a quo nihil tutum
 est, digna vixit minutatim: hinc gravitate caeli eiecit
 populorum & hinc de terra Corruerit; enumerare omnes
 factorum rixae longum est. hoc unum scire omnia
 mortalium opera mortalitate damnata sunt: iustitiam

De Contrin. motu. C. 2.º 863

virtu in uide.

quid. m. t. 15°

..... Nihil est quod toto possit in orbe

Cuncta flunt omnisque vagantur formata jurego.

Ipse quoque assidue voluuntur tempora lapsu

Non. scire ac flumen: neque enim consistere flumen

Nec lenis hinc potest: sed re vnda; impallitur vnda;

Virgeturque eadem veniente, Virget que priorum

Tempora sic fugiunt pariter, pariterque sequuntur,

Et nova sunt semper: nam quod fuit ante, relicum est,

sic que quod haud fuerat, momentanea cuncta novantur.

Natura quoque. Ipsorum semper, requereque sine ulla

Corpora vertuntur: nec quod fuimus, sumusque

Crade enimus.

Cuncta sensim pereunt, nec quidquam permanet, senectus

Animantibus irripit, et mors citatior illud occupat: Catone

Qui longiori laet, vetustate, quae tandem omnia Con ficit.

Damnosa quid non imminuit diece? in Mundo quidem

Corpora, Inquit Antoninus, in Quo Catone, etiam eorum ² lib. 1°

Memoria cito a boletur. respicere aut Seneca, et lenitatem ³ post. 99

rapidissimi temporis, cogita brevitatem fiquid Spatii, per

quod Citatissimi currimus. Obsema hanc comitatum

gentis Humani eodem hudentis, minime in intervalle

distinatum. etiam vbi maxima videntur, et putat que

perisse Credere, esse tantum praemissa, et idem est

Catone rebude esse emittendum. omnes enim eadem

conditio demixit, Qui nati contingit, mori rittat.

intervalle distinguimur; exitu acquimur. Hoc quod in ter

864 Tractatus

primum & ultimum Dicitur Tacet., varium & incertum
est., si molestiae & stimulae, etiam pueri longum; si
velocitatem, etiam seni angustum. nihil non lubricum
& fallax, & omni prosperitati mobilior. Tacetur
Cunctae, & in Contrarium transiunt, Nubenti fortuna:
& in tantum Volatatione rerum humanarum, Nil
cuiquam, nisi morte certum.

1
Horat. car.
1.º od. 28.

1 omnes una manet nox
& Calcaudo. semel via lethi,
Mista Senum ac Nivenum deusantur furores,
nullum

2
Eccles. 3.º

Secura Caput Proserpinae fugit.
Moritur doctus Scit, indoctus, & dives Scit & pauper,
similiter Spiritus omnia, Cuncta subjacent Vanitati, &
omnia, inquit Salomon, ad unum locum properant,
de hinc facta sunt, & in terram pariter revertentur.

3
Horat. car. 1.º
od. 3.º

3 Omnes eodem cogimur, omnium
Versatur Una, Scindit, oxyad
Sors exitura, quos in aeternum
Exilium Impositura Cymba.

Hæc fati necessitas, nullo excepto, cunctos Secum
trahit, & virtute, divina res, hanc necessitatem,
ne momento quidem retardare valet.

Quia fugaces Posthume, Posthume
— Labuntur anni: nec pœtæ moram
Augur & instanti Senectæ
Affera, jndomitæque morti.

De Contin. mort. C. 2.º 865

Hoc puto rerum naturam dicere, nemo alio fragilior,
nemo in Crastinum sui certior, et dolere oportet, et
sitas, et Lauriade et Suescas, et, si tibi longior
contingent inter homines mori, et expositis, et perdat
aliquid, et tandem perire.

Mors Ultima linea rerum est.
Hanc nulla diligentia curat, aut Seneca, Nulla
felicitate domat, nulla potentia evincit, alia, fortuna
disponuntur. Mors omnino aequo vocat, Naturae Divae
propitiusque moriendum est. Ita est, omnes ad mortem
reseramus. Totum hunc quem videt populum,
quousque Cogit esse? Cito natura renovabit et
condet: nec de re, sed de die quonitur. eodem citius
tardiusque moriendum est. et dies isti qui fata nostra est
adiimpleturus, non adeo procul stat, ut ullam longam
spem homines concipere valeant. in hoc de a paupere
non differt, nec ullud major sperandi locum nisi
quam alibi a Natura Conceditur.

lib. 2.º q. n.
cap. 59.

2 Pallida morte aequo pulsat pedes pauperum tabernas
Regumque terras, o beati Sesti.

2
orat. car.
1.º ad. 4.º

Vix summa brevis spem nos velat juchoare longam
tam h. premet nos, salubroque manus

Et

3 Immortalia nec sperare monet annis et alium
qua Rapiet hora diem.

3
car. 4.º ad. 7.

Tam exigua profecto terminare rata Civium scribitur, et
dies natiuitatis, et dies mortis contiguas fore sint; et

Tractatus

Spacium quo Determinatur, Vita nempe, a deo
 erroribus & hinc inde suffunditur, moribusque et
 miseriis ad mortem ducentibus oppletur, et illud
 totum spacium, moris recte dici possit: Nunc aliquid
 sequitur mortis, Cum hoc remedium sit malorum,
 quorum vita causa est et origo, proque salutem est
 spei nostrae incongruum mittere, Cum praesertim
 cuncta rapiditate praerideamus.

Num. saty. 9^a

1 ad. Scipulum spatio aetatis de praerupto.

----- festinat enim decurrere velox
 Flacculae Augustae, miserique brevissima vitae
 sortio; dum bibimus, dum lecta, unguenta, —
 puellas,

Potissimum, obrepit non intellecta Senectus.

Et tandem quidquid in vita agatur, inordinatum est. Quo
 omnino jura quae in foro litigant, in theatris descendit, in
 templis precatur turba, dispari gradu veniunt. et quae
 oblectantur et quae continentur, unum aequaliter Civis.
 quaecumque et astute moluntur et pariter natura, una
 morte haec sibi vindicat, inquit doctissimus Guido Balin,
 Stant ac ruunt, vivunt ac obeant; Quis extremo
 discrimini servatur orbe, et Angula omnia qua mundi
 sine Coercentur. denique Omnia, Inquit Salomon, tempus
 habent, et sine spacio transcunt omnia sub Caelo,
 tempus et nascendi, tempus et moriendi. Quinimo, hinc vita
 nihil aliud est quam ad mortem jura, sic. tenet, omnes hinc
 rei tollimur. quisquid ad vitam editur, ad mortem destinatur.

2
 in quest. ac
 totum auct
 mor.

3
 Eccl. 3°

De Contem. Morti. C. 2. u^o 867

Cum igitur moriendi necessitate omnibus incumbat, et inevitabili lege nos deinceps, quid trepidamus? quid timeamus? Animus ex ipsa desperatione tumatur, emungimus et fortiter mori timore horrorem obstitamus. Vita, ut diximus, non tantum est, ut illius amore Capti mortem horreamus, plena misericordia, plena curis et infelicibus gaudiis, instabili, vana, brevis, penitens. Inquit Seneca, profundi tunc vastitatem, et unius sum Complexare; deinde hoc quod vocamus Otium humanam comparo penitens, videbitur quam exiguum est quod optamus, quod extendimus; ex hoc quantum lacrymarum, quantum sollicitudine occupant: quantum mori autquam venire optata, quantum valetudo, quantum timor, quantum timor, aut videt, aut pueriles anni. Dividium ex hoc edamitur, ad hoc labores, luctus, pericula, et intelligit etiam in longissima vita, minimum esse, quod vivitur. Vita itaque Amor, si non omnino abjiciendus, saltem sane ipse in minuendus, ut Cum moriendum erit. Non tergiversemur, nec querelam et fletum. Mundum Complexamur, nec horrore precum fatigemur, nec denique tota vita metu perturbetur, Vivere miserum est, Mori necesse, et ad id quidem coli benigne animus et adducendum, quod Ceterum si in mori nullum esse malum, neque etiam per mortem. Nihil enim a Mortis Super est, nec ad disjunctum malum bonumque ullum pertinet. Foramen enim super Cum vita penitus interit; quod sequenti Capiti exponemus.

Capitulum Tertium

In quo

Declaratur mortui ad uocem
nihil pertinere, et mortuorum non
esse miserorum, quia omnium boni-
malium sensus cum uita —
extinguitur.

Hoc ad id quod de Anima mortalitate, superioribus
tractatibus explicatis, diximus, pertinere manifestum est. Nam
si Anima cum Corpore iungitur, haud dubie mors ad Uocem
non pertinet, et mortui nullomodo sunt Miseri, aut Felices,
at cum anima iunctum satis diffusè explicauimus, —
inferendum necessario est mortuum neque bonum, neque malum
esse quod insuper plurimè aliorum rationibus declarandum —
nobis est; ex quibus mortuum non estimendam quibus
facile Arguuntur, et me hercule nihil absurdius uidetur
quam timere ne non moriatur homo, cum moritur. Nam
si Mors est Animalis extinctio, ueluti Concludimus, quod
est quare timeamus, cum extinctus fuerit homo, ne, post
mortem adhuc uiuat, aut totus extinguitur: aut pars
tantum, et altera supersit. Si totus, nihil timendum est,
quia iam nullius amplius est; si pars tantum et altera
Supersit, non amplius

De Contem. Morti. Q. 3^u 869

Supervest; non amplius homo est: nam homo est
Indivisibilis: quod Constituit hominem, Inseparabile
quiddam est. idcirco aut totus extingui dicendus est; aut
nullo modo. at illum extingui Videmus. nihil igitur a Morti
separat est, quod ad hominem pertineat præter pulv. Cadaver,
Verminum pabulum; quod tandem etiam in pulverem
dissolvitur & condeminitur. Vita est quasi micula. vel Lux
quæ in medio profunda noctis apparet: undique tunc
illam Circumstant; eâ dispersâ atque dissipatâ, nihil nisi
nox et tenebræ supersunt. Sic in medio mortis atque tenebrarum
Constituti sumus: antequam nasceremur & eisdem tenebris
emerge venimus, mors erat: vitâ dissipatâ eadem mors supervit.
nihil eorum, quæ in vitâ sunt, tunc ad nos pertinet, cum
non iam eramus: nihil etiam horum ad nos pertinet tunc
cum non amplius erimus. eadem privatio est ante & post:
eadem nox; eadem mors. itaque non dolendum est et
timeendum eo quod aliquando non erimus; idem faciendum
est, quid olim non eramus. neque enim plus mali est
in illo, quam in hoc. Sæpe Seneca ratio est Cur mortem
formidare non debeamus. Cogito, inquit ille, Nullid
defunctum malis affici. morte omnium dolorum & solatio
est et fructus, utraque mala nostra non exiunt, quæ nos
in illam tranquillitatem, in quâ antequam nasceremur
facimus, reponit. Si quid mortuorum misereatur, et non
natorum misereatur. morte nec bonum nec malum est, id
enim potest bonum aut malum esse, quod aliquid est: quod
verò ipsum nihil est, & omnia in nihilum redigit,
nulli nos fortuna habet. mala enim bonaque circa aliquam

Tractatus

Epist. 54

Visantur malitiam: nec potest miser esse qui Nullus
 est? idem omnino etiam ad Luciliam scribit, Mortis est,
 inquit, non esse, id quod ante fuit. Sed quale sit jam Scio:
 hoc erit non meo quod ante meo fuit. Si quid in hac re
 commenti est, necesse est esse fuisse antequam prodiremur in
 Lucam. atqui nullam sustinuit hunc vitam. Rogo,
 non Multimum dicere, si quid existimet peius esse Lucina
 Cum extincto est, quam antequam accenderetur? Non
 quoque et accendimur et extinguimur: medio illo tempore
 aliquid patimur: Vniusque vero alia Securitas est. In
 hoc enim erramus quod mortem iudicamus sequi, cum
 illa et praecesserit et recubet. At, quid quid ante nos fuit,
 mors est. quid enim referre Utrum non incipiat, an
 desinas? Vniusque rei sic est effectus, non esse. Item
 alibi, si quid in morte incommodi, aut metus est, inquit,
 morientis vitium est non mortis, nec magis iam ipsa
 quidquam est molestiae, quam post ipsam. tam demere
 autem est qui timet quod non est parvum, quam qui
 timet quod non est sentit. An quisquam hoc futurum
 credit, ut, per quam nihil sentitur, ea sentatur: exi-
 more adeo extra omne malum est, ut sic extra omnium
 malorum metum. Item. Mortis. Inquit nullum habet
 incommodum, esse enim debet aliquid, cuius sit
 incommodum, at, post mortem nihil est. Adem etiam
 Cicero scribit, et affirmat mortuorum non esse visum,
 quia nulli sunt. si enim sunt, nusquam esse non possunt.
 In firmo enim fabulosa esse certum est, nullusque hunc

Epist. 30

Epist. 36

1^a Titul.

De Contem. mort. Cap. 3° 871

deorsu est, quoniam ista fragmenta mouiant. Optius nullor esse mortuor exortit, Cum nullus sit locus quem iudicant: neque etiam miseror; nisi forte velite dicere istud ipsum non esse. Cum suoride, miserum esse. Verum, hoc modo, quid miserumde quam omnino nunquam fuisse. Na, qui nondum nati sunt, quid non sunt, miseri jam sunt; & non ipsi, si post mortem miseri sumus, miseri fuimus antequam nati, ego autem, addit ille, non Commemini, antequam sum natus, me miserum. Tu si meliori memoria es, velim scire, exquid de te recorderis, tandem, post multas de animae sententia sententias, officiet ratio, inquit, quaecunq; ratio sit carum sententiarum, quas exoptis, mors malum non sit. Nam, si cor, aut Sanguis, aut Cerebrum et animas, est, quoniam et Corpus, cum reliquo Corpore interibit: si anima sit, solasse dissipabitur: si igitur extinguetur: si et Aristoxeni harmonia, — dissoluetur, quid de Diocanthe dicam, qui nihil omnino animam dicat esse. His sententia de omnibus, nihil post mortem pertinere ad quoniam potest: pariter enim cum vita sententia amittitur, non sententia autem nihil est ullam in partem quod intus sit. Sic Epicurus in Laertio Mortem nihil ad nos, inquit, quod enim dissoluitur, sensu priuatur, quod autem sensu caret nihil ad nos; Thruum dicere consensendum arbitrari nihil ad nos pertinere mortem. Bonum enim & malum in sensu est: Sensus autem priuato, mors est. Sed Cum nos sumus, Mors non adest: Cum vero morte adest, iam nos non sumus.

Hy. v. d. Ep. c.

Hy. d. q. p. t. ad. Mem. c.

Tractatus

neque mori igitur acerbissimum maxime malorum
 et horrendum, neque ad viuendum, neque ad mortuos
 pertinet. nam his qui sunt illa non ades: quibus
 vero adesse, iam illi non sunt: neque igitur Sapiens
 ne non uiuat metuit; nec illi uiuendi amor imperat:
 neque opinatur mali aliquid esse, non uiuere, quemadmodum
 vero cibum, non qui plurimus, sed qui suauissimus est,
 eligitur: Ita et tempore non longissimum sed suauissimum
 capitur. et recta cognitio quod nihil ad nos sit mori,
 id efficit, ut mortale quod est, fruatur Vita, non
 ambiguum adiciens tempore, nihil enim in Vita mali
 est: qui vere comprehendit nihil esse mali in vita-
 priuatione, Idem quoque Beatorum in Platone, coniectat,
 Inquit, et iustitia inconfidenter sensum cum sensuum
 orbitali, et contraria tibi ipsi facere adicere; nec contendas
 tibi simul dolere quod sentibus carebis, simulque ob id
 quod patresces, et sensu voluptatis priuaberis, uelut in
 aliam vitam per mortem migraturus sis, et non
 penitente omnes sensus amittitur, uelut etiam nullum
 autraquam nascereris habuisti, quemadmodum enim
 Dracone uel Clithene uiuenti, nihil erat circa te mali
 nondum enim erat tu, circa quem id esse potuisset: Sic,
 neque post obitum quid erit: tu enim non eris circa quem
 esto passus. Platon hanc etiam, tunc melius quippiam,
 Inquit, His qua sunt in Vita, per vitam tibi cogitatione
 depingit: magnopere falleris. Nam, quod dissolutum est
 sensu caret, quod autem sensu caret nihil ad nos. Cicero-

1
 In Aristotele

2
 In lib. de possi-
 Epistol. uel. secundum
 docto Epico.

De Contin. Morti. Cap. 3.º 873

Nullum mortem non esse timendam affirmat. nam, ait ille, ^{1^a res.}
si post mortem nihil est mali; ne mors quidem est malum
Cui proximum tempus est post mortem, in quo male nihil
est. Ita ne mortem quidem esse, malum est: id enim
est, penitendum esse ad id, quod non esse malum, confirmatur
nihil autem mali post mortem esse sic ostendit. Cum animus
sit, et Corpus, Intusque, num aliquid dolor, aut Damno-
sitas post mortem in Corpore est? nemo id quidem dicit, ne
in animo quidem igitur sentire remanet: ipse enim nunquam
est. Vbi igitur malum est, quoniam nihil horum? nec enim
potest esse quisquam misere, sentit perempto. At, Inquit,
idipsum odiosum est, sine sentit esse. veniunt enim sic
perspicuum nihil posse in eo esse, qui ipse non sit,
quod potest esse in eo odiosum qui non sentiat? Quamquam
hoc quidem nimis sapit, sed eo quod In est in hoc omnis
Animi Contractio et metu mortis. Quis enim satis videt,
id quod est luce clarior, animo et Corpore Consumpto, —
totaque animanti deleta, et facta interitu uniuerso, illud
Animal, quod fuerit, factum esse nihil? Et plane prospicit,
Inter Hippocentaurum, qui nunquam fuerit, et de eodem
Agamemnonem nihil interesse: nec pleris unum facere
M. Camillum hoc Civile bellum, quam ego, illo vivo, —
fecerim Romanam Captam, Cur igitur et Camillus doleret,
si hoc non trecenta et quinquaginta annos fore euentum
putaret; et ego dolerem, si ad decem millia Annorum —
gentem aliquam urbem nostram potituram putem? —
Natura vero sic se habet, ut, quomodo Intus nobis

874 *Tractatus*

rerum omnium ortus nostris affert, sic exitum mors, quae
 in nihil ad nos pertinet aut ortum, sic nihil post mortem
 pertinebit. in quo quid potest esse mali, Cum mors nec ad
 vivum pertinet, nec ad mortuos. Alibi nulli Sum: alibi
 non attingit: quam qui leviores faciunt, Somni volunt
 esse Simillimam. habet igitur Somnum Imaginem
 mortis, eamque quotidie induit, & dubitat quin Seniper
 in morte nullud sit, cum, in iud Simulacro videtur
 eternum Sentum.

lib. 3°

Diffusius & non minus apertè, hanc sententiam Lucetius
 explicat, & ad nos mortem nihil pertinere dicit, idèque
 non esse timendam, quando quidem natura animi mortalis
 penitus est: & velut nihil cogit sentire. Cum autem
 tempore Carthaginensium sub Hannibale hosti potestati dedit
 in dubium Romanas res adducere. sic, ubi non erimus,
 & cum animus a Corpore se junctus erit, ex quibus
 Constantur, & unum quiddam effecti Sumus, nihil
 quidquam nobis, qui tum non erimus, accidere omnino
 poterit, neque Commodi, neque incommodi. Et, si jam demus,
 Animam postquam distracta & diuisa in a Corpore,
 sentire de nostro Corpore, id est, ex eo Corpore cum quo
 Junctus fuit, sentum quemdam Contraxisse: tamen nihil
 hoc ad nos pertinet qui Constantur ex Animis & Corpore.
 Nec post obitum nostrum, ex eadem materia, ex qua constantur
 alius homo nascatur, sed ea ardorem quodammodo
 remanere. non (Inquam) hoc factum ad nos quicquam
 pertinet cum Semel Constitutio nostra fuerit interrupta.

De Contem. mort. Cap. 3.º 875

Et neque Nunc nos Solliciti Sumus, nec ad nos de nobis
attinet, qui, antequam nasceremur, fuerimus: neque
rursus de his laboramus, aut eorum incommodis angimur,
qui de matris nostrae Excalentur. V. g. finge me ab-
sente mille annos fuisse & vixisse: illud temporis
nullum ad me sensus pervenit, qui Nunc vivit: neque
rursus, si Casus iste foret, ut quos sexcentos annos,
aliud mihi Similia & mea matris nasceretur, id ad me
quicquam pertinet nunc, aut me. Vlla voluptate vel molestia
afficit, si, illi futuro, fortuna propitia, & benigna, vel
saeva & maligna futura sit. Is enim qui forte miser
futurus est, debet eo esse tempore quo ei malum accidere
possit, aliquid non potest esse miser. At, quoniam mors
prohibet ne possit ille esse miser, & rapit illum ab
incommodis in quibus nos vivamus, & quae olim ipse
passus est, patet, in morte nihil esse timendum, nec
miserum fieri posse eum qui non est: nec quicquam
refrere vultum. Is, qui mortuus est, ne vaquam revivens,
nunquam natus sit, an seque. proinde vbi videam
feminam indignam fieri quod situm sit post mortem,
vbi, aut pubesceat corpore humato, aut in rogi positus
absumatur flammis, aut insequatur projectus lacertis
a feris, putandum est illum existimare post mortem
sensum adhuc aliquem remanere, quamvis contrarium
se credere dicat, non enim sincere id existimat, nec se
e vita radicibus tollit: Venim fingit superesse aliquid
cupit tamen se jactare. Cum enim vivit si tibi proponer

Tractatus

aliquis, nec post mortem corpore a feris aut volucribus
 laceretur, ipse sui miseret, nec se pro nihilo existimat,
 nec Cogitationem suam satis a projecto corpore remouet,
 sed fingit se esse illud Corpore quod jacet mortuum et
 in sepulchro: Corporeque (et sanguine), & inanimatum, et
 sensum ex parte, Sensus Contaminat, se presentem et
 adstantem faciens. Contaminare autem videtur Sensus
 corpore suum, quia dum ei attribuit Sensus, sui miseretur,
 et horret fratrum atque Avium mortuorum, quod non
 faceret, si corpore inanimatum omni Sensus Carere, sibi
 perpetuum haberet. Hinc indignatur se mortuum esse
 Creatum; nec videt in veris mortis alium pro se se,
 qui possit Vivere lugere se esse peremptum: nec qui
 possit dolere se a feris aut Avibus lacerari, aut
 flammis Cremari. At, inquirunt, Si qui mortuum
 lugent, non se amplius laeta domum accipiet, neque
 vxor, optima, nec dulces nati occurrent precoribus, acule,
 nec pectus tangunt tacita dulcedine: non tibi, non
 tuorum potiora esse precordia: Miser o Miser, aiunt, omnia
 ademit una dies. Tot vitæ præmia? veniunt, in hęc rebus
 illud non addunt, nec tibi carum rerum desiderium infusa
 Amplius, quod, si bene rideant & Concipiant, magno se
 angore & metu exonerent ac exsoluant, hi quidem, in
 mortuum est, sic enim futuri sui temporibus, omnium
 privatione doloribus: At, non te funesto propi sepulchro
 combustum iustitia tibi de flabimur, neque vlla dies
 æternum nobis de pectore mærorem demit. Nunc, igitur

De Contem. mortis. Cap. 3.º 877

quæ vendum est, quid tantopere sit amarum in morti,
et cur quisquam æterno lucem possit habere si a d-
somnia et quietem morte non reducit. neque enim
hunc nosmet ipsos requirimus, aut vitam nostram, cum
pariter mens et Corpus pro fundo Somno Spiritus
qui escunt: nec obstruunt quò minus sit æterna ille
Sopor, nec desiderium nostri nos ullam afficit. et
tamen Corpora prima in quibus animus nostrus
Constat non longe tum avertunt a motu luce senti fide,
neque tota anima foras ejecta sit, quia è Somno
excitamus et exurgimus, multo minus mortem
ad nos pertinere existimandum est, in qua nullius
sensu remanet, si minus esse potest quare quod
videmus nihil proinde esse: major enim materia
dissipatio in morte consequitur, nec quisquam extat
expectatur, quem semel mors secuta est.

Itaque Morte nullo modo est timenda, quia ad nos
nihil omnino pertinet, neque etiam defendit in
ille qui moritur, ne potest nihil illum insequatur
mali. illud potius admone, Inquit Seneca, nullum mali
sentium ad eum qui perit pervenire: nam si pervenit,
non perit, nulla inquam, cum rade latet, qui nullus
est, an quod est adhuc aliquid? atqui nec ex eo potest
ei tormentum esse, quod non est; qui enim nullus
sentit est? nec ex eo quod est, effugit enim maximum
mortis incommodum, non esse. Lucianus refertur
inrepat et perire lamentationem et luctus quibus
lib. de
luctu

Tractatus

De fune hinc hominum superstitione prosequuntur, quasi
 existimantur illis adhuc posse mortem aliquam inesse
 tantum: et mortui, sint adhuc viventes. Cum quod illis
 superest, sit tantum pulvis exiguum et inutile. ex isto
 errore quo hominum animi sunt ridiculi possidentur,
 Oritur immensa illa, Circa sepulchri curam. —
 pompamque funebrium sollicitudinem, Antiqua,
 in quibus tot sumptus, totque labores impenduntur,
 et varij modi obtemantur. Unde admiranda illa —
 Pyramides, Columnae, splendida coenicia, Libationes,
 orationes funebres, tituli; quae omnia in splendidiore
 et ambitiosiore a viuis superstitibus fiunt, quae impensius
 de fune hinc amant atque venerantur, quasi id Cultus
 generis illius gratissimum futurum sit, et venum
 sit vivorum erga de fune hinc amoris pignus. —
 quidam etiam, juro omnes fere, hodie testamentis
 suae id fieri curant et mandant, tanquam
 ejusmodi juveniam rerum quidquam ad ipsos non
 mortem pertinere et pervenire possit. quod Sane
 plurimi sapienter viri omnino neglexerunt. quid-
 enim Multius? et quid Tuat, inquit Cardanus?
 An sed in marmore, an in fimo excelsus, an in
 ventre hinc? num te sollicitat quod operimento
 careat? nempe timendum non est, Caelo hinc
 qui non habet ornam, dicebat Poeta, quid Arripit
 generosa sepulchra, Dymnides, Labyrinthi, colossi,
 Mausolea. Hanc felicitatem ne obulo tuo emisit

De Contin. mort. Cap. 3.^a 879

qui sapiat. Hæ splendide structure, auctoribus nomen
non dederunt: at, propter putre cadaver condendum,
si fiam, quid aliud argumentum est quam insolentia
Animi, & ejus qui nec in motu inania ambitionis —
velit obliuisci, & desipere desinere? At, vero sollicitudo
fuit a Sylla Capite, ut etiam de busto curaret, —
primusque contra morem Cornelia gentis sepeliri
voluit, sed Cremarii quod timebat crui & ludibrio
patere, cum id ipse in Marii busto curauisset. at
quanto melius Diogenes cynicus, cum moti proximus,
& sub arboris jacens, ab amicis rogaretur, ubi vellet
sepeliri, respondit, ut sic eum permittent: —
dicentibus illis frons illum laniaturam, petit
baculum quo illas abigeret: Cumque dicerent nullo
cum usui futurum cum sensu esse carituram:
non inepte Diogenes eorū anquit dicens, in quo igitur
mibi erunt damno nihil sentienti, ipse rogatur,
num scutulum aut ancillam haberet, negavit:
dicenti, si ergo mortem obieris, quis te ad sepulchrum
offeret, qui, Anquit domo indigetis. simili modo
Demox, antiquam moretur, eundem interroganti
de sepulchro quid imperaret, nec vob, inquit, hæc
cum remordeat sollicitudo, etiam factor me sepelit.
ipse quoque præcepit ut insepulchrum projiceretur —
cadaver, ut ceteris animalibus etiam mortuus esset
utilis. Seneca dicit, sapientiam ipse nullo modo
curare, sed æquo animo vivere nec quæ deinde —

Lucian. ii.
vita Diog.

Lucian. ii.
vita Demox.

Tractatus

reliquiae ejus futurum sit exitum, quareve: —
 Siquid corpus exurat, an forte discedat, an terra
 contingat, non ad te judicium pertinet. Utinam projectum
 aures differant, an Consumatur casibus datis —
 praeda marinis, quid ad illum? qui tunc quoque cum
 inter homines sit, nullam minam timet, vllas ne
 timebit post mortem minam eorum, quibus usque ad
 mortem timere parum est. Non contret, inquit, me
 nec Vetus, nec projecti ad Contumeliam cadaueris
 Saceratio, sed a ritibus. neminem de futuro officio
 rogo, nulli reliquiae meae commendo: ne quis esset
 in sepulchro natura prospera. quem Scythias projecit,
 dies Corder. dilecti Maccensae ait.

Nec tumulum curis, sepelias natura relictae.

Ugitur, ut horatius hortatur

lib. 2.º car.
 ode. 20.º

1. Abstinere inani funere naevae
 Luctusque turpes et quærens omnia,
 Compesce clamorem, ac sepulchri
 Mito superstitio de honore.

Maccensium ad mortuorum nullo modo pertinent, quia nulli
 sunt, & sentit eorum in morte penitus extincti. Sane
 non igitur timenda mors est, si post illam nullum
 malum nos subsequi possit. in ipso discessu animi a
 Corpore non est etiam vllum malum, ut jam velint
 quod si quid sit, aut Cicero, quam in id iniquum?
 et falsum esse arbitror, & si plerumque sine sensu,
 nonnunquam etiam cum voluptate: totumque leve est,
 qualecunque est.

2.º
 1.º Macc.

De Contin. morte. Cap. 3um 881

qualecunque est, fit enim ad punctum limponide.
igitur nullo modo mors est timenda.

Alud formae angit vel occidit, discessit ab oibus
his quae sunt bona in vita, & hoc est doloris, gylatus,
& lachrymarum quae non in morte poenunt amica
causa. Verum, si ritum natura sic nos increpet, ac
lucretius, & dicat, Cur o Mortalis, luctibus tantopere lib. 3.
indulges? quid mortem congemide? quid fles? Nam si
tibi antracta vita grata fuit, & non omnia quae ex
ea perceperisti bona & commoda, quasi in Vas protutum
congesta perfluerent; atque ingrata intrudere, Cur non
non plenius vitae cominia recedite? & aequo animo capis
Securam stultam quietem? An ea omnia commoda quae in
vita preceperisti, tibi in memoria affluerunt, vel si
non impleverunt, & vivendo in aliquas offensiones
occurristi: cur vitam producere cupis? cur amplius
addere queris rursus quod percat male, & ingratur
omnes occidas, nec potius vitae laborisque finem facis?
nam quod tibi praeterea incogitum, quod tibi placeat,
nihil est; omnia sunt eadem semper. si tibi non
annis jam Corpus marcescit, & artus confecti languent,
eadem tamen omnia restant, etiam si omnia saecula
vivendo superare possit, atque etiam potius si nunquam
moriaturus sis. Quid Natura talia dicenti respondeamus,
nisi illam justam vitam intruderes, & veram causam
exponeres. At, qui cum sic, valde miser, mortem hunc
lamentatur, nonne eum magis increpet atque obijuret

EEEE

Tractatus

qui mortem miseris sua postum, *Augur.* homo
 Quiddissime, aufer abhinc Lachrymar, et complice
 querelas, dicet natura, si quis Senior queratur quod
 sit moriturus: omnibus vitæ primumis præceptis atque
 abunde gustatis, jam ætate confectus es et marces. sed
 quia *semper*, quod abest, desideras, præsentia
 Continuis, impurifica tibi Inguataque vita et clapsa,
 et nec opinanti morte adhibitis, autquam satur ac rerum
 plenius posside discedere, Nunc aliena omnia miser,
 quamvis sis in vitâ spiritus fueris; ægedum æquo animo
 jam aliis ista concede: necesse est, ut opinor, ut *Thure*
 trum sic loquatur, et tibi hanc interdum litem, atque
 increpet; *Ecce enim semper novitati rerum vetustas*
obtrusa, et ex aliis aliud repemere necesse est, Nec-
quidquam in nihilum decidit. matris opus est ut postea
Sæcla Coescant; quæ tamen omnia, ubi vitæ functa
fuerint, si sequentur, et morientur, Urta. Nec
minore cæpè ante hæc, quam nunc, cecidit, cadentque
sed aliud ex alio nunquam oriri desinit, vitæque
nulli datur mansio, omnibus vito, usu. Respre
jam, quam nil apud nos vetustate aut acta temporis
et hinc fuerit, autquam nascerecur: hoc igitur speculum
future temporis nobis exponit natura, pro mortem
nostram, num quid tibi horribile apparit? Num
tristè videtur quidquam? nonne omni sanis securus
extat. Hoc etiam tibi tunc interdum possit dicere,
propterea vitæ privatus et bonus Lucus, qui multum

De Contum. morti. Cap. 3° 833

In re tunc melior, quam tu, improbe fuisti. Unde
alii multi deique rerumque potentior occiderant, qui
magis gentibus impauerunt. ille quoque ipse, —
dixes nempe, qui quondam per mare magnum suis
legionibus viam stravit, & maria ambulavit, hincq.
navigavit, vitam reliquit inartefectus. Scipio belli fulmen
& Carthaginiis horror, ossa dedit terræ, proinde ac si
famulus esset in finibus. adde receptores doctrinarum
atque Legionum: adde doctas, quorum animi homines
cepta potentior, & principatum obtinent, eadem alijs
quiescunt. Opitius jacet. Denique Democritum, postquam
matura vetustate admonuit memorem motus mentis
languescere, sponte sua leto ipse caput obtulit, et
mortem sibi conscivit. Hæc Epicurus prope Nam
decursu vite spatio obitu quamvis ingenio omne genus
humanum superaret, omnes que aliorum observaret,
veluti sol exortus lumine solida omnia vidit. ha
viro dubitavit, et mori indignabere, mortua. Cui
vita in jam prope vixu ardentique. qui bonus —
majoram cui partem contrivit. & vigilavit. Nihil, nec
cessare videre omnia, sollicitumque casta formidinet
mentem genis. nec potest reperire sepe quid tibi mali
sit, cum multis curis undique vixitque abris, atque
jucundo fluctante errore animi vagaris. Si ita possint —
homines etiam aegritudinum & molestiarum suarum
causam cognoscere, ac sentiant molestiarum aculeos
et pondus, non ita riuventur ac eode magna in parti

Tractatus

vivere videmus, & quid sibi quisque velit, nescire,
 et quare vive semper, et locum Commutare, quasi omnes
 possit deponere. exit saepe foras ille, quem, domi
 esse, pertaxum est; subitoque reuertens, quippe qui
 foras nihilo melius esse sentiat. currit ad villam
 festinans quasi adentibus artibus auxilium lateruor;
 Oscitat extrinseco cum villa lumen respicit; aut abire,
 somnum quavis obliuiaque quavis: aut etiam propinquas
 urbem petit, atque reuertit. Hoc modo quisque se fugit.
 At, mortuae quem fugere non potest, inuita horret,
 angitque: propheta quod morti causam ignorat —
 aget, quam si recte videret, iam rebus omnibus relictis,
 primum studeret verum naturam cognoscere, quoniam
 temporis aeterni, non vnius horae status, ambigitur,
 in quo homines omnem aetatem, quaecumque post mortem
 rebus, necessario permanebunt, & perdurabunt: neque
 unquam de interitu hanc lucem intuebuntur, etiam si
 eandem materiam, ex qua constabant vini, hyposide
 longinquitate demum colligat; & in eundem ordinem atque
 in eandem posituram redigat. Demique, tantopere in
 dubiois trepidare periculis, quae tanta hincque mala
 vitae cupido non possidet. certa quidem vitae finis
 mortalibus adstat: nec potest mortem deuitare, orbem
 obicundum est. praeterea videntur ibidem atque —
 perpetuo infumid, nec viuendo ulla proceditur. Non
 voluptate: sed dum abest, quod auemus, id castra videtur

De Contin. mort. Cap. 3.^{u.} 885

Entuperare: pon, aliud, cum contigit illud, cupimus,
a sibi a quo hinc rite semper hiantur: Ambigunt
quam fortunam Velat a tate postea, quidue Casus nobis
facit, quine iusta erit: nec pro se vitam
producendo quidquam de mortis tempore detrahimus,
nec demere valemus, quominus diu mortui simus.
proinde licet quotius sacra vivendo producere, Mort
eterna tamen nihilominus illa manebit: & exque
mortuus erit ille, qui ex hodierno die vivendi finem
fecit, atque ille qui multo ante annis interit, nam
Cum tempore in finitum futurum sit, unque post
mortem aequo in finitum mortuus manebit.

Quæ Cum ita sint, et mortui nullis afficiantur
malis, sine respectu ad bona quæ in vita relinquuntur,
sive ad mala quæ in ipso discessu et post mortem
sentiri dicuntur; et tandem, si supervenire ille dies
pervenit non, ac delet omnino, tantusque interitus
in morte est, ut, ne minima quidem sentis suspensio
relinquatur; quid melius, quam hunc mortis horrorem,
quo tanto pure perturbamur, et animo ejicere?
inutile namque est istud timore agitari, et vitam
juvanitatem que velis contumere, quid enim fiet? quid
times? innumera sunt in vita mala, quæ mori
finitura penitente est. par mortem nullus mali vel
boni suspensio superest. mortalitatem pro se animus
est, et cum vita penitente attingitur: Continue
igitur mortem, tanquam rem vanam, juvenem, et quæ

Tractatus

tineatur, omnino indignam: et proponere tibi
 aut oculis juvenum magnorum clarissimorumque
 exempla, qui illam prope contemnunt tibi
 ipsi etiam variis de causis eam condicere et id
 honestum ac licitum esse arbitrati sunt. Unde
 conjiciat mortem non omnibus malam videri, —
 neque timeri: quod *Inter* sequenti capite summo
 declaratur.

Caput Quavtum

In quo

Mortem omnino esse continuandam;
 adeo ut etiam unusquisque illam
 sibi affere: audeat, si re Titu-
 tulit: quod variis de causis
 multo fecisse, in hoc plura boni
 quam mali esse existimantur. —
 Ad que plurimum sapientium rationibus
 Declaratur.

Causis que mortem horribilem procipere —
 faciebant aliquo modo remotis hincquam amittit et

De Contrin. Morti. Cap. 4.º 887

Inanitate, nihil omnino circa illam Superesse videtur,
quod visum aut timendum appareat. Mort enim non
consumit, ut diximus, consumptis, ait Seneca, nihil ¹ Epist. 24.
restat, bona malaque pariter submota sunt. Finis
en, inquit etiam ille, ac desinere non timeo, idem enim ² Epist. 65.
quod non Existit. Igitur non timendum est, quod in-
ferneque malum est, neque Ultrae mali causam habet,
quodque necessario futurum est. ³ & tam demens est ³ Idem, Epist. 30.
qui mortem timet quam qui Senectutem. Perire nolit qui
mori non vult: mors necessitatem habet aequam et
iunctam. quis quaeri potest in eâ se esse conditione? In
quâ nemo non est? quae parata omnibus locis est, et
omnibus momentis? Ita, si timenda mors est, semper
timenda est, quod enim lingua mortis exemplum est?
eius modi autem timor Stultis tantum iacet, qui ad-
iunctam ejus necessitatem non adiungunt, Neque nec ⁴ Epist. 26.
infantis, nec mentis lapsos timere mortem videmus. ratio
est turpissimum, si eam securitatem nobis ratio non
praestet, ad quam Stultitia pervenit. Inimitabilem
legem esse mortis, in precedentibus jam perimus,
eo magis quod naturae opera illa sunt. At vero perit esse,
Inquit M. Antonius, qui naturae aliquid opus — ⁵ lib. 2.º cap.
formidat. & quidem morte non opus solum est naturae ^{13.}
sed et ei prodest. ⁶ perinde ac vita avarum est naturae ^{6.} lib. 4.º
opere, et si idem elementis in eodem confusio et mixtio. — ^{cap. 7.º}
denique non est ea ree cuius aliquem quidere debeat: [†]
† ut Seneca adolescentiam sequitur, Ita mors Senectutem —

Tractatus

lib. 1. cap. 3.
cap. 3.

lib. 7. cap. 16.

Neque enim est contra Causam animalis Mentis
Donati, neque contra ipsius Structurae rationem. Hoc ita.
Hisque de Causis fiant necessario, quod qui fieri volit,
perinde faciat, ac si ficum arborem succo carere vellet.
quale est Juvenescere, Senescere, augere, virgere, dentis,
barbam, canos ferre, liberum creare, vitulum ferre, —
parere, reliquaque naturaliter affectiones, quas tempora
vitae afferunt, tale in etiam Dissolui. Fomicis itaque
ratione vititide est, mortem neque gravem, neque
violentiam, neque Continuendam rem existimare: sed
operiri eam tanquam unam è naturalibus actionibus:
perinde nunc atque expectare, quando foetura ex utero tua
uxoris edatur: Ita expectanda etiam hora, qua mori
dissolvas et interimas. Si quis in eadem mutationem
timet, sed absque eadem nihil fieri posse, neque esse eam —
quicquam universi naturae amicus. An tu lavare
posses, nisi ligna mutarentur? aut ali, nisi nutrimento
mutato? aut quidquam aliud utile potest absque mutatione
fieri? non ergo vides etiam huius mutationem eorum esse
similem, ac perinde necessariam universi naturae? per
universam naturam tanquam per torrentium transeunt
omnia corpora, amictu ipsi cognata, et quae operum
adjutoria, uti et nostra junctim sunt membra. quot
Chrysis, quot Sordidus, quot Epictetos cum jam
deglutit? idem de omni re ac homine ad animum
accidet. Omnia sunt in mutatione, ac hic ipse
quoque in perpetua alteratione, ac quodammodo corruptione,

De Contrariis. movt. Cap. 4. ^u 889

quin et totius Mundus. aliter peccatum ibi
en relinquendum ra sit actione de fectus, appetitus,
opinionis quies, ac quasi mora. nihil mali. transiunt
ad actum, ut, juvenitiam, adolescentiam, Muenturam,
Senectam, horum omnium mutatio en mora. Nemo quid
mali. transi deinde ad vitam sub quo actam, sub
patre, sub matre, quin etiam alias multas mutationes et
fines juvenies: quare et si ipse au quid mali sit. ad-
eundem modum en etiam totius vite tue finis, quies,
ac mutatio. Nam uode omnes hinc occultabrisi pass, ^{lib. d. cap.}
ipso quoque mutabitur, et res deinde alia Nam in ^{21.}
in finitum mutabuntur. cuiusmodi, qui fluctus mutationum
et motuum consideratis, carumque Celeritatem, is oia
mortalia continent, torrentis justas, causa universi
rapit omnia. ² considerat quam Celeriter hoc omnia
qua sunt et sunt, abrogantur et Evanescent. —
Etenim et ipsa natura, Annis justas, is, et studio sunt ^{lib. d. cap.}
flum, et affectiones continentibus mutationibus ^{23.}
obnoxia, et causarum in finitum sunt. denique,
nihil fore praestai, aut sui similes durat. Nam et
praestitit et venturi tui vastitas, in qua Omnia
abolentur, in finitum est. Quiis ergo stultitia non, damnetur,
qui in hoc tam exiguo tempore inhumano superbia, appetit,
aut molestia se affectum quiritatur. ³ Universae rerum
Naturae recordare, cujus minimam partem hinc: —
totius tui, Cujus brevis et momentaneum tibi est
attributum spatium: fati, cujus pervigil ad h. portio
tunc.

Tractatus

Maxima pars hominum totum vitæ tempus
 consumit in rebus quibusdam multum duraturis,
 quasi ipsi homines diutius vivere debeant. Sed in tanta
 omnium fragilitate, et vitæ breuitate, stultum profectò
 est animum ad longinqua promittere, et atatem
 disponere, neque enim Crastino quidem dominamur,
 Cui scilicet, et omnino dicere, omnino bona, quam nihil
 simul ostendit, et alioquo argumento recenti admonet
 fragilitate oblitæ, cum æterna meditare cogi-
 respicere ad mortem. Ô quanta dementia est spes
 longæ iuuentutis! Linam, adificabo, credam, exigam,
 honores geram, tum demum lassam et plenam
 senectutem in otium referam. omnia, mihi crede, etiam
 sollicitudine dubia sunt. nihil sibi quisquam de futuro debet
 promittere, id quoque quod hinc per manus exit, et
 ipsam quam proximè horam casus incidit, voluit
 tempore rata quidem lege, sed per obscurum: quid autem ad
 me, an natura certum sit, quod mihi iustum est. Navigationes
 longæ proponimus, militiam, procuraciones, officiorumque
 per officia processum; Cum Interea ad latere mors est.
 Aut quidem terminare notat, ubi illum inexcusable fatum
 necessitate ferit: sed nostrum in mo sit, quam prope visum,
 et nullus est qui se quod die mori intelligat. in hoc
 fallimur quod mortem prospicimus, magna pars eorum iam
 præterit, quod quid ætatis rebus est, mors finis. Nullus
 tamen reperitur qui hæc consideret, et, ut ait Cornutus
 Sæpe fit, perituro, qui se vixisse beatum

1
Epist. 101.

2
Epist. 102.

3
Lib. 1.º Saty
1.º

De Contem. mort. Cap. 4.^u 891

Dicas, et exacto contineat tempore, vite

Pedas, uti comina sator, reperire queamus.

Conantur omnes semper vitam producere, qualiscunque
sit ea, angustior ~~est~~ equa hinc inde esse lamentantur,
in felices se dicunt etiam si decrepiti moriantur Seneca,
et omnibus cetera aetate incommodiore conflictantur. hoc
semper in ore habent, debilem facio pede, coxa, manu,
dum vita super est, bene est; nihilque feliciter esse
existimant, quam vivere. Verum, si nesciunt, Inquit
Seneca, beatam vitam et in optimo statu collocatum, non
magnitudine, sed qualitate sua metiri. Itaque in exequo
est longa, et brevis; diffusa et angustior: in multae partis
multaque loca distributa, et in unum coacta, qui illam
numero aestimat, et mensura, et partibus, Nam illi quod
habet eximium, eripit, quid autem est in vita beata
eximium? quod plena nempe est, finis, ut patet, edendi
bibendi que satietas est: hic plura edis; ille minus: quid
refert? utroque jam satur est. Hic plura bibit, ille
minus: quid refert? utroque non sitis. Hic, pluribus
annis vivit, hic paucioribus, nihil interest si tam
illum multi anni beatum ~~beatam~~ fecerunt, quam hunc
pauci. Inquit Symplicius Simplicius, qui quotidie obijungamur
fatum, et dicimus, quare ille in medio Curfus raptus
est? quare ille non raptus? Utrum, obsecro tibi, aliquid
iudicatur, te naturae, an tibi parere naturam? quid autem
interest, quam cito creas, unde utique creandum est? non
in Diu vivamus, fato opus est ut satis, animo. longa

Epist. 85.

Epist. 93.

Tractatus

Est vita si plena est, quemadmodum autem in minore
 corporis habitu, potest homo esse perfectus: sic et in minore
 temporis modo, potest esse vita perfecta. Aetas inter
 extrema est: quandiu sunt alienum est: quandiu vir
 bonus sum, meum est. praeterquam non majore spatio
 alter alterum praecedimur. Non per omnes est; qui
 occidit consequitur occisum. minimum est de quo agitur
 sollicitissime, quid autem ad rem pertinet, quandiu
 vitare quod evitare non possit. quod si tua. Quorum
 lib. 2°. cap. 16. nullis tibi vivenda forent, cum M. Antoninus, &
 superque triginta alia, tamen recordandum tibi est,
 neminem aliam ab ea quam vivit vitam deponere,
 neque aliam vivere, quam eam quam deponit. Neque
 idem est longissimum spatium cum eo quod est
 brevissimum. Nam quod praesens est, id omnibus idem
 est, quanquam id quod perit, non sit idem; atque id quod
 amitti temporis punctum esse apparet. Eam neque
 praesentium aliquis, neque futurum quicquam amittere potest
 qui enim ei adinatur, quod ne habet quidem. Duo itaque haec
 sunt memoria habenda. Unum, omnia ab aeterno esse
 ejusdem forma, atque Circulo revolvi, neque differre quicquam
 eadem Centum annis, an vero infinito tempore videat.
 Alterum, quod is qui diutissime vivit, & is qui brevissime
 moritur, tantumdem amittunt: eo enim tantum privantur
 quod praesens est, quando id etiam solam habent: quod
 autem non habetur, ne id deperditur quidem. proinde,
 omnibus praesentia haec modo pauca comprehendere, ad
 memoria habere.

De Contem. mori. Cap. 4.^a 893

memoria hinc, quod unus quisque dicitur id, quod profecto
est, punctum imponere vivit, reliquum vite, aut tam
exactum, aut in incerto positum est. exiguum sane hinc
quod quisque vivit: parvi quare etiam hinc, in quo vivitur,
angustia: etiam longissima post obitum fama, exiguum quid
est, quae et ipsa per Successionem hominulorum mox
moriturorum, ac ne ipsorum quidem cognoscentium, nudum qui
tam pridem fato concessit. Quemadmodum si quis tibi lib. 4.º cap.
diceret, moriendum tibi esse, aut Cras aut ad diem tertium, 39.
non iam magnopere tertium diem crastino praeferes, nisi
animi esse omnino abjectissimi; quantum enim est intervallu:
eodem modo iudice non in magno esse ponendum discrimine,
post mille nove ne annos, an vero Cras decedat. Crebris
reputa, quam multi sunt medici mortui, qui saepe numero
aegrotos suspicentur, superbia contraierunt. Quos
Mathematici qui aliorum exitum e vita praedicendo se
taetaverunt. quos Philosophi qui de morte ad immortalitatem
multa assensent. quos re bellica laudati, qui multos
occiderunt: quos tyranni qui magna cum insolentia hinc
immortalis potentia sua uti sunt. quos Nobes mortuos, (ut
ita dicam) sunt, felice, Pompeii, Girculanum, et
alia junamentis. Collige etiam quas hic ipse nosti unum
post alium, Cuius funere curasset mortuorum: et quod si
fuit praecide, Cras erit Salsamentum; Aut Cras. itaque
momentaneum hinc a Natura esse constitutum, est
Considerandum, a quoque Quis e vita obitandum; perinde
ac si oliva maturitatem consecuta si decidat, arborem quae

llll

Tractatus

1
Hid. cap.
41

Vita felix ac genit, collaudat, & quatuor agit. 1 Est
 quidam ignobile, praesens tamen, ad Commendandam
 mortem auxiliium, memoria reperire eorum, qui vitam in
 longissimum protraxerunt hinc. Quid enim hi Amplius
 Consecuti sunt, quam si qui immatura morte sunt
 abrepti. Vtique etiam ipsi defuncti Tacent, Cadricianus,
 Fabius, Sulpianus, Lepidus, aliique eorum similes qui
 Cum multum vitulissent, ipsi deinde elati sunt. —
 omnino (exiguam in spatium idque per quos labores,
 Inter quos, & quali in Consecuto exigendum. 2 ne igitur mortem
 prodifficili accipe. Intuere eorum quod retro est Cui vastissimum
 est quod restat, Immensam longitudinem. in tanto
 tempore quid praestare his qui tres a facere, & qui triduum, vixit.
 3 Inque pullantur Vite inephae pane amiles, ante hincque mori
 esse miserum. quod tandem hincque, Naturae. At, ea quidem
 dedit Vtorem vitam, tanquam pecunia, nulla praestituta die.
 quid est igitur quod querere, si reperit. Cum Vult. 4 ea enim
 conditione accipitur, eorum autem qui exacta moriuntur
 & hinc, fortuna laudatur. Sed, quae extas longa est. 5 Aut
 quid omnino homini longum. nonne modo pueros, modo
 adolescentum, in Curia a Argo iustaque nec opinantis est
 astricta Senectus. Sed quia Ultra nihil habemus. Hoc
 longum dicimus. omnia ista, perinde ut Cuique data sunt,
 pro rata parte, a Vita, brevia aut Longa dicuntur. apud
 Lypanum fluvium Aristoteli dicitur Cestolae quaedam
 nasci, quae unum diem Vivant, ex hinc igitur, Gora
 octava quae mortua est, proinde alibi mortua est: quae

2
Cicero 1.
Tuc.

De Contin. mort. Cap. 4.º 895

erò occidenti sole, decrepita: èo magis si etiam P.^o
illiciti. confer nostram longissimam vitam cum ablati.
in eadem prope modum breuitate, quò illa bestia, reperimus.
videt igitur, vitam diuturnam à breui, comparatione sola
vici. adde, quod admiramur vitæ longitudinem in Muscâ,
quæ duodecim menses æstat: in pulice, qui tres menses attingit;
forum tamen vitæ quòta pars humana est? Cane
decrepitate dicimur, qui annum duodecimum iugusti-
fimus: homo hinc omnibus longævior est, etiam si in
senectute moritur. Non ergo ab annorum multitudine,
longa aut brevia dici debet vita, cum præsertim
omni mortalium vita sit brevissima, quæ morti-
certissima tandem claudatur. Nec querendum est si-
morire citò nobis illam præcipiat, portus enim est,
dit. Seneca aliquando petendus, nunquam recusandus: Epist. 10.
in quem si quid intra primos annos delata huc est,
non magis queri debet, quam qui citò navigant:
alium, venti signa ludunt, ac detinent, et
tranquillitate lætissimo tædio lassant: Alium
peritiam flatur, celeritate præcipit. Item cum ire nobis
puta, aliorum vita velocissimas adduxit, quo veniendum
est etiam Cunctantibus: aliorum maceravit à coactis
sed omnes tandem idem manet exitus à fine: huc
Cunctis, huc tandem advenient, idem portus Cunctos
recipit, sine impetore illos, sine placidæ fluctus
detulerit. Nonnumeri illustres viri, eadem, ut
diximus fata sunt capiti. ² Hippocrate cum multis

² Max. uid.
lib. 3.º cap. 3.º

Tractatus

Sana esse morte, ipse morbo decessit. Chaldaei multis
 finem vitae praedixerunt: post, ipsoe etiam fatum
 arripuit. Alexander, Pompejus et C. Caesar, Cum
 torae rotae totae deluissent, Commissoque proelio multa
 pedum, equitumque millia Ceciderunt, ipsi quoque tandem
 vita excesserunt. Hereticorum multa de naturâ rerum, et
 incendio summi vniuerso allatum, cum disceptasset, ipse
 interuati aqua distulit, Siccitate bibulo oblitus mortem
 obiit. Democritum Sedituli, Socratici Cicuta abfrumpe.
 Ingressus est vitam, nauigasti, uocatus es, discedes. Nam
 vitam producendo, quid aliud expectatur tandem, Nisi
 extinctionem? postquam multum distuleris, tamen
 moriendum eris, siue rideas, siue ploras id feceris. Nonne
 latius est aequo animo id facere, quod omnino fieri necesse
 est, exemplo fortissimorum virorum qui mortem elato et
 inconcusso animo perpessi sunt. talis fuit Socraticus,
 talis Theramenes, qui, cum Cicuta, cum conjecta in
 Caecorem triginta iusti tyrannorum venenum in hinc
 obdunisset, reliquum sic in poculo eiecit, ut id resoueret,
 quo sonitu reddidit, ridens, propino, Inquit, hoc pulchro
 Cithra, qui in eum fuerat hincimud. Luit vir egregius
 extremo spiritu, Cum jam praecordiae conceptam mortem
 contineret, quid? Cyrenaeum Theodorum, Socraticum
 non ignobilem, non ne miramur. Cui cum Rex
 Pythymachus crucem minaretur, Socraticus, quid, inquit,
 Socraticus formidat minitare purpuratoris tuis. Theodori quidem
 nihil iactans humine an sublimi puterat. Si

¹ inscu.

De Contem. mort. Cap. 4.º

897

Sapienter quorum tota vita mortis Commentatio
quorundam est, hanc ad id continent, ut vivere aut
mori pro hoc ad indifferentem facit enim solum opus
quorundam hominum falsa, letum rem, difficilem atque
Onerosam. Sic et iuventa et studia et congressum Regum,
quicumque hanc rem expedit sunt, magis faciunt:
at, qui assueverunt, nihil ea esse cognoscunt, quare
Contem. ~~contem.~~ confuecimus mori. Speciosa sunt
semper et splendida facta virorum mortem non
fundantur.

Sinc. Aug. 2.
Agam. act. 3.

.....! Desumpet, omne
Solus contemtor leuium Deorum,
qui vultus Acherontis atque
qui stygia tristitia non tristi videt,
Audet que vitæ ponere finem
Sic ille deus, par superis erit.

Mors igitur ob oculos quotidie visetur; sic nihil
Unquam humile cogitabit, Cui Epictetus, Necessum ² hinc. cap. 28
est quo se loco expectat, Inquit Seneca, itaque tu illam ³ hinc. 27.
omni loco expecta, et meditare utrum commodius Sit
vel mortem transire ad vitam, vel vitam ad eam. Mortem
meditari, libertatem meditari est; qui mori didicit, vivere
didicit: Supra omnem potentiam est, potentiam quidem
qua morte alligatore hinc Catina, Amor vite est
4 hinc! quam dulce malum mortali ludo additum
vite diuina amor, Cum patrat malum
effugium, et in prope libere mort vocet.

Sinc. Aug. in,
Agam. act. 1.
80

Tractatus

~~893~~ *Portus aeternâ placiditate quieti.*

Epist. 77^a

Epist. 69

Epist. 70

Si autem, ut non est abjiciendum, ita minuendum
 est, ait Seneca, ut si quando exire exiges, nihil
 noceat, nec impediat, quominus parati simus,
 quod quandoque faciendum est, statim facere. ² Nihil
 si me quidem audire velis, hoc meditare, exire te
 ut moram & excipias, et, si tua res suadet accipias,
 iures nihil an illa ad nos veniat, an ad illam nos.
 Illud imperitissimi cuiusque verbum falsum esse tibi
 persuade, bella res est mori sua morte: nam sapiens
 non semper retinendam esse vitam existimat, nec
 vivere bonum esse arbitratur, sed bene vivere, utque
 vivit quantum debet, non quantum potest; videlicet
 tibi vivere sic, cum quibus, quomodo, quid acturus,
 cogita semper qualis vita, non quanta sit. si multa
 occurrunt molesta, et tranquillitatem turbantia, emittit
 res; nec hoc tantum in necessitate ultima facit, sed
 cum primum illi aperi suspecta iste fortuna, diligenter
 circumspicit nunquid illo die detinendum sit. nihil
 existimat hanc esse finem, faciat finem, an accipiat,
 tardius fiat, an citius, non tanquam de magno
 detrimento times. Nemo multum ex illudis potest
 perdere: citius mori, vel tardius ad rem non pertinet;
 bene mori, aut male, ad rem pertinet. bene autem mori,
 ut fugere, male vivendi periculum.
 Veniunt sunt aliqui, etiam sapientiam professi, qui vim
 afferendam vitam sua regent, & nefas iudicent sui fieri

De Contem. mort. Cap. 4.^u 899

Antiremystorem: expectandum esse exitum quem Natura
decrevit. At, qui hoc dicit, Cui Seneca, non videt. Se Nihil
libertati viam claudere. nihil melius a homo legerit,
quam quod unum Invenitum nobis ad vitam dedit, exitum
multos. For est unum, Cur de vita non postumus
queri, neminem tunc. bono loco Nihil humana sunt,
quod nemo nisi vitio suo imprens. Blact. viam. Non
placet. licet eo reverti, unde Venisti. non opus
est vasto vulnere dividere praecordia, Scalpillo —
aperitur ad illam magnam libertatem viam, & puncto-
Securitas constat.

- 1 Ubique mors est, optime hoc Causa Deus
Enipere vitam nemo non homini potest,
At nemo mortem, nullo ad hanc patitur aditus.

Sen. mag. 4°
Epist. act. 1°

Quocumque respexeris, Nihil malorum finis est. Vide
illum praecipuum locum. Illac ad libertatem descenditur.
videt illud mare. illud flumen. illum putrum. libertas illic
in jmo. eda. vide illam arborum breuem, veloridam,
Infelitem. pendet jade libertas. vides Nigulum humi?
quid humi? Cor humi. i. flugia Senectutis sunt. Nihil
michi, Inquies, operosior exitus monstrat, & multum
Animi ac roboris exigentur. Quare igitur quod Sit
ad libertatem jor. qualibet in Corpore tuo vena. Elige
ex his multos unum quod tibi placeat: nam & in hoc
etiam tibi indulgendum est. quemadmodum³ Naum
eligam nauigaturus, & domum habitaturus: Nihil —
mortem utique qua sum exiturus e vita. in Nulla re

Sen. lib. 3°
de juv. cap.
15°

3
Epist. 10.

Tractatus

magis quam in morte, morem animo gerere debemus. creat quâ impetum capis, sine finem appetit, sine Laqueum, sine aliquam portionem venenas occupantis, perdat, et vincula servitutis abnuum pat. vitam & alios approbare quisque debet, mortem sibi, — optima in qua placet. nihil obstat inimpere et inire cupienti. In aperto more Natura custodit, cui permittit necessitate sua, circumspicit exitum mollem. Cui ad manum plura sunt perque se se asseverat, is delectum agat, et quâ potissimum liberetur consideret. Cui est occasio difficilis, is proximam quamque pro optima accipiat, sit licet inaudita, sit nova, non deire ad mortem jugum, cui non desuerit Animum, ille autem vir magnus est qui mortem sibi non tantum imperavit, sed invenit.

Nihil equius profectio est, quam in omni luce et luce nature consentire. At, hominem libertatis jure gaudere potissimum voluit, itaque prohibere et obtare, quominus ad libitum et ritâ creat, naturæ regnare. Injuriam illi fecerit, si nolentem jure fecerit, ac nullam si volentem occiderit. licet mortem optare, petere, vel etiam acquirere, et in bello quotidie junimur homines se se libenter, gloria & fama Cupiditate, morti offerre videmur. quare igitur sibi ipsi illam conscire non licebit. Si in voluntate et desiderio justa sit: quare non in executione, et in jura re. Cur ab alio quarum, quod ante impetare possum. nonne melius illam sibi —

De Contem. Mort. Cap. 4.^u 901

dare, quam ab alio pati. Illam praeripere quam
expectare. Honestior sane est, quae libentior potius
legum patris aduersus fures statuta obnoxius non fit,
Cum bona mea abripio et diripio, neque etiam legibus
contra homicidam constitutis plecti debeo, cum mihi ipsi
mortem infero; praeterea sicut a crimine saltem possum
surgere et abire; et ludum cum libet relinquere. Sic,
vitam. Vtrumque licet cum naufragio. Caput rei memento,
Inquit Epictetus, quod Tanna in aperto: ne esto prunis
limidior: sed, ut illi cum aliqua re non amplius
oblectantur, dicunt, non ultra ludam: sic tu, Cum
talibus quaedam indelentur, dic, non iam ludam, et
desisto. Non referas quam causam habueris moriendi.
vna quaeque enim iusta est, si libera ac voluntaria.
magna, minima, in prospera, in aduersa, nihil refero
modo ad id moriendi libido, vitaeque fastidium. In
praecipue in aduersa id absque ullo dedecore fieri posse
videtur. Si arumarum solatium atque remedium mors
est: Cum unicuique malorum suorum remedium
quae vere liceat: licet etiam sane ad mortem hinc confugere.
Miserere Natura sic loqui videtur, ait Seneca, Contemnunt
mortem, quae mala vestra fruit, Aut omnia Cui, ne
qui voce timet iunitate: patitur exitus: si pugnare non
vultis, licet fugere. Neque ex omnibus rebus quod
esse vobis necessarium volui, nihil feci facilitate, quam
mori. Quis quoque ait iusti. Et Cum ratione sapientum
seruata esse educturum, si in, ac estis dolentur

Arria. dissol.
1.º cap. 29.

2
di. provid.
cap. 6.º

3
La. St. v.
vita. 2.º

Tractatus

Epist. 17.

vixetur, quinque in membrorum mutilatione vel
morbo exire Cynudice. et Seneca etiam, sapienter,
Inquit, Natura se se accommodabit. si quid illum
bene vivere vetat; bene mori non vetat. et si
ultima necessitate incidens, exitus e vita, et sibi

Epist. 12.

molestudine esse definit. Minus, Malum est, Inquit,
in necessitate vivere. sed in necessitate vivere nulla
necessitas est. patet undique ad libertatem via multa
brevis, facilis, agamus Deo gratias quod nemo
hinc in vitam potest; calcare ipsas necessitates licet.

Ariana. Dissert.
1.º cap. 9.

Idem Epictetus sua de dicens, Cum hodie repleti
fueritis, sedens plorantur, et solliciti, quid enim sibi
comesturi. Mancupium! si habueris, habebis: si non

Lact. 4.
Epist.

habueris, abibis, aperta in Parma. Diogenes cynicus
non potuit ferre spirituum dolorem vehementem
diutius ferentem. Naque Cum hoc morbo suo penes
confumptur in gestatorio Diogeni obliuere dixisset, Salus
Diogeni, tu vero, non Salus, inquit, qui talis cum
sede, vivere sustinet. Movit hominem et contra facta
sua decreta, paulo post mortem sponte sumptis. Idem
Diogenes apud Antisthenem iugessur sicam habens,
cui cum Antisthenes diceret, quis in dolentibus absoluit?
Hoc, ait Diogenes, sicam ostendens. Invenit vitam
doloribus re festam mori fieri debere. Numerosi
federalii homines id in latente facere non
dubitaverunt: nec solim in latente; verum etiam
oblevissimae causae. aliud, inquit, ferico, Anti-

Epist. 9.

De Contum. mort. Cap. 4.º 903

Amica foras laqueo pependit: alius les a hictio-
accipitavit, ne dominum Stomachantem diutius
audiret: alius ne reduceretur è fugâ ferrum
degis in vitam. quid ergo? non putat virtutem hoc
spectantem quod efficit nimis formido?

Placet referre exempla omnium generum hominum
qui variis ac diversis de Cause mortem sibi —
Consciunt, tot inde Conjecture mortem non adeo esse
formidandam, in quam ipsi homines audent sponte
incurrere. Simul nobis erit, ut ab infimis justum
sumamus, Diocippus Athleta, furti infimulatur,
ob Macedonum invidiam, apud Alexandrum, cum
salsa iter accusatio, gladio se transforis, prius
injuriam testatur. quid in Regio fastigio collocati et
primam, Cleopatra, ne in triumphum duceretur, et
scripta, vitam cum potestate revertaturam, si vixisset,
suspensio tamen morte mori voluit. M. Antonius
etiam ejus Amicorum carissimus, cum illius Mortem
audiisset, gladio se ipse intremisit. Alexandro magno
voluntaria verior exitus, non ausim de fuis; cum
etiam Elypum amicum ebrum occidisset, invidiam se
conficere voluit, vis que precibus à vi amicorum
omnium post modum revocatus est. A Sander a D.
Augusto, loco Ethnarum, Rex Bosphori declaratur,
et equestri et pedestri pugna nullo inferior unquam
conspicitur, ut animadversus Scribonio commendatum
nem militarem, cibo abstinens diem suum obit, quid

Tractatus

Cato magnanimus ille, qui è vitâ sic a bitu-
 languam moriendi causam se nactum esse gauderet?
 & animam quam ferro non poterat, manu extrahit.
 Quid M. Brutus, qui gladio suo vivere voluit, ne
 diutiâ intus improbare virtute restaretur. Soveria quoque
 ejus uxor, audita conjugii necesse, cum firmum fuisset
 & domesticâ substractum, prunâ hausit, et sic
 mortem invenit. nonne etiam Cæsius Brutum
 Collegam suum sequitur est? at, non solum
 virtute ad mortem confugit, Cum Bardanapalud, et
 nero, viri ad omnes ne fide projecti, in hoc, virtutis
 opere etiam ediderunt: scriptor enim intremuit.
 nec non orho Imperator quoque, mollis & effeminatus
 ab omnibus habitus, quieto paratoque animo se
 ipsum pugione intus fecit. Nota in Lucretia mors,
 quæ cum jure vitæ passæ esset, volens se
 transfodit, quia etiam Philosophi, aliis honeste
 & optima vitæ ducunt, mortisque Magistri extiterunt.
 Zeno, intus primus, cum Stoicæ Philosophiæ fuisset
 Princeps, è scholâ rediens, et pedem offendens,
 ut in terram caderet, et digitum confregisset,
 exclamans, quid me vocat terra, jam ad ti-
 venis. domum revertitur jactantem vitam fuisse.
 Democritus abderitæ, se se etiam alimentis abstinentem,
 invenit. Nilpo, mortem, gausto vinum mero, sibi
 accersivit. Menedemus ad Antigonium profectus,
 cum in patriam è Ruritibus exiret, illum inducere
 non potest, Septem

De Contin. morte. Cap. 4^u 905

Non posset, septem dies toto cibo abstinuit;
atque ex animi dolore vita excessit. Carneades cum
didicisset Antipatrum Veneno hausto defunctum, et ipse in
juentibus ad evadendum Contra mortem: atque suis, dat-
iguar et mihi, qui cum dicerent, quid, ait, - Nullum. sic,
viam finit. Menippus Thauri, cum magna esset
fenerator, ut pecunias complures cogeret, tandem iudicis
perpetua et omnibus privatus, pro manore laqueo sibi
vitam intorsit. Nisto Chius iudicium contumax se ipsum
intremis. Cleantes ob mortem, medicis intercedentibus,
biduum toto cibo abstinuit; atque in tantum convalescit,
ut medici illi consulta omnia permitterent, ille vero
eâ licentiâ minime usus est: sed Contra, sine cibo
perstitit dicens, Id tam sibi confectum esse; atque
iâ iudicium contumax animam exhalavit. Socrates
fimo bibulo scriptum obruerat, ut eo calore aquae
intercutit morbum curaret; ubi nec sic quidem aliquid
proficere Conspexit, mortem sibi conscivit. Non
praetermittendum Tullius Marcellinus a nostro Seneca Epist. 72
tam egregie atque praetere laudatur, quem Socrates
quidam ejus amicus hoc modo Cohortabatur. Noli, mi-
Marcelline, torqueri tanquam de re magna deliberare
Non est res magna vivere, omnes tenui huius vivunt,
omnia animalia; Magnum est honeste mori,
prudenter, fortiter. Cogitanda quaedam jam idem facienda,
Cibus, Somnus, Libido: per hunc Circulum Curantur,
mori velle non tantum prudentem, et fortis aut miser

Tractatus

1
2° Macchab.
cap. 14°

Sed etiam fastidiosa potest, non ferro, non sanguine,
 ut se occideret, opus fuit Marcellino, ludus abstinent,
 sicque vitam finit, et sic quoque Natias Senex, —
 Iudaorum pater et singularem pietatem vocatus, locum
 suum habebat. Is ne in hostium manu incidere, gladio
 scriptum trucidavit. Cuius primo jete vulnere, —
 quamvis esse gravissimum, non tale erat ut mortem ei
 afficeret, sed illum adhuc spirare permittit; tunc
 accensus, tristitia sua utriusque manibus arripit
 projecit super herbam hostium, sicque jactavit. Sed in
 omnium aetate exempla non desunt, non omittamus
 Damoclem puerum Atheniensem, quem cum Demetrius
 Rex deperisset, erat enim formosissimus, observato
 tempore in balneo existit nudumque de pillum
 aggredi destinavit; ille vero in fissuram aquam
 se injecit; et sic, extinctus est.
 Sed quid recensere singulorum attinet, qui mortem sibi
 variis de causis acculerunt? expeditur in totas
 etiam nationes in medium profertur, apud quas omnium
 sexus atque aetate homines ad non dubiam mortem
 certatim concurrunt. Solimunde² et in Thracibus
 jure Contrinsum vite adeo in quaedam Naturalis
 sapientia disciplina concordant omnes ad voluntariam
 jentium. Quae femina truces sunt pudicitiae,
 disfunctionum conjugum Reges jufiliunt; et, quod
 maximum ducunt jufiliunt³ Castitatis, preceptum in
 flammare eunt. Idem Auctor de Hyperboreis quoque

2
cap. 16°

3
cap. 21°

De Contentamento. C. 4° 1907

sic scribit; Accersunt mortem, & voluntario
intritu castigant obeundi tarditatem. quos Satietas
finis vite, epulati delibuti que e quâdam rupe
precipitum casum in maria destinant. hoc genus
sepulture optimum arbitrantur. Alii quidam sunt id¹ cap. 55°
judice populi, qui cum incubare morbi, procul a
castris in secretis abeunt, nihil aurie mortem
expectant: & ad diu Metâ, prudentiores & h
quibus ars studium que sapientie contingit, non
expectant mortem, sed, ingerendo semet ignibus,
lacti & cum gloria cum accersunt. & in ista enim
regione, quidam populi sunt, qui usui & more patris,
proximos & parentes, priusquam annis aut
aegritudine in maciem cant, velut hostias edunt,
apud eos multe uxores in ejusdem viri coeunt
matrimonium, & cum maritus decesserit, a pud
gravisimorum judiciorum suam quaque de marito agunt
causam; & qua officiosior castria sententia recent
judicantium, hoc palma re ferre præmium ut arbitrio
suo accendat rogi conjugis, & supervenit, jus
semet ipsam del inferias: castria notata vivunt, quia
etiam apud Massilienses olim publicum assenabatur
venenum, idque legum auctoritate, quod unicuique in
remedium malorum, aut in solatium Animum
molestiarumque exoptare licitum erat: & cautâ prius
a pud iudiciorum exoptata, hoc humile veneno, vitam
mortem commutabant. Viri quoque primarii olim

lib. 3° cap.
7°

Tractatus

Atque ipsi Reges, venena ad manum habere emunt
 Soliti, ad Subitum aliquem Casum. unde Linnæus,
 Regis more, Inquit, ad incerta fortuna venenum sub
 Custode promptum.

Nunquam finem facerem si homines omnes, populos
 et nationes, Civitatesque totas enumerare vellem,
 qui luce corruptæ mortis ingente ad eum fuit, ut, sine
 gravissimæ, sine leuissimæ de Causis, illam sibi
 fortiter Consciuerint: in quo Sapientibus Stulti
 æqui parentur, Doctis indocti, virtuosis vitiosi, senibus
 pueri, viris mulieres, Regibus plebei, Dominis
 serui. Cujusque enim ætate aut fortuna, sponte
 morti se se offerre, homines vidimus. Neque
 Cum hoc illi fortiter fecerint, quidam id, Cum libenter
 facere non possunt, id naturæ non repugnat, —
 quia quandoque in mori amur Nam decreverit. Ratio
 suadet, exempla hortantur. Quid enim necesse est
 operiri finem quam facere possumus, ait Seneca,
 prope est a timente qui fatum Regis expectat: Sicut
 ille Ultra modum deinde vino est, qui amphoram
 ostendat, et facem quoque ex sorbet. Sequeremur —
 traditi a iudice, aut magistratu, et carni fieri nostro
 prestare obsequium: quid autem iudex utrum
 iusti ad mortem eamque; an Ultroni? Animus in
 ipsa desperatione sumatur. Cum præsertim eam
 viam sanæ ingressi, quam peragere non est necesse
 His imperfectum erit, si in mediâ parte aut citrà

Epist. 58

Epist. 77.^a

De Contin. mort. C. 4.º 909

petitum locum. *Interim*: vita non est imperfecta,
si honesta sit, ubicumque desines, si bene desinas, tota
est. Saepe autem a fortiori desinendum est, & non ex
maximae Causae; nam ne haec maximae sunt quae non
tenent. Non solum autem in extremis hoc faciendum est, Epist. 58
tunc enim haud dubie id fieri debet; sed et paulo anti-
chiam quam debet, faciendum est, ne cum fieri debeat,
facere non possit. & cum majore periculum sit
male vivendi, quam cito moriendi, Multus est qui
non exigui mercede temporis magna rei aleam perdit.
paucos longissima senectus ad mortem sine injuria
pertulit, itaque morti praeveniendum est quidquid
detrimenti nobis in longissimâ vita possit evenire.
At quidam sapientiae hanc exceptionem admitti
volunt, & dicunt hominem sibi quidem mortem afferre Epist. 58
posse, & e vitam vivere cum libuerit, cumque res sua
suadebunt, modò nemo jam eo uti possit. indulgendum
enim est honestae affectibus, inquit, et interdum
etiam si premuntur caute, spiritus in honorem suorum,
vel cum tormento, revocandus, & in ipso ore est
retinendus: cum bono vivo vivendum sit, non quandiu
thuar, sed quandiu oportet, ille qui non uxorem, non
amicum tantum putat, et diutius in vita commoretur,
qui pertrahat mori, delicatus est. hoc quoque modo
imperet sibi animare, ubi utilitas suorum exigit,
nec tantum si vult mori, sed, si caput, intermittat, &
sua & Commoda. Arguitur animi est aliena causa

Tractatus

ad vitam reverti: quod magni viri saepe fecerunt: —
 Cleantes inter Ceteros in exemplo erit, qui et auctor
 est Lucianus, Cum inedia mori decrevisset, allate sunt
 ab amicis ei litere; ac mox adhibito cibo, et proferre
 Amicorum postulatis, Iterum cibo abstinens, interit.

¶ Huiusmodi igitur occasione, mortem intermitteri placet;
 modo hinc morbo et dolor non nimis urgeant;
 nam tunc sibi primum Consulendum est, et Salva
 Amicorum vel patriae gratia, et vita exequendum. ¶
 quo non magis affectuum suorum honestatem laedet
 Sapiens, quam si ipsa natura deficiat, aut fortuna
 urgant, ejiceretur. Cum igitur res eo devenerint,
 ut nihil non retineat, tunc si ista casus tulerit, —
 Aut Animum suum, fortiter audendum est. Nihil
 refert quid Nos iudicat, illum imitare, ait Seneca,
 quem non digni mori, cum juvat vivere. Nam
 homini cui bona omnia ad sunt, Nequit Plurimum,
 qui nullo iudicat ad felicitatem, Convenit quo etiam
 vitam discedere. ad hoc tunc egregium facinus est
 animum adhortandae, semperque monendus hoc via ad
 libertatem, et securitatem perveniri. Non sumus, ait
 Seneca, in ullius potestate, Cum mori in nostra potestate
 sit. et quisquis vitam suam Contingit, aliena est
 dominus: nec pati quicquam potest, nec injurias ferre, nec
 dolores: animum invictum gerit, pectus inconvulsam. oia
 fortunae tela eludit: denique omnia Contemnit et Superat.
 Hae igitur mentibus nostris saepius Ingerenda sunt, ut

1
 Macrobius

2
 in lib. de Com.
 not.

3
 Epist. 91

De Contin. in omni. C. 4ta. 90^{vi}

Quia res postulaverit, non fugiatur, sed id
agamus, ut, quae fuerunt verba, sine opera. Nosq. ipsi
simul iure exemplo.

Ita autem ad id fortior animus extingatur, illum sic
formare debemus, tanquam ad extrema ventum sit.

Sic ordinandus est digressus, aut Suetia, tanquam cogat ¹ Epist. 12.
agmen, et contumet atque expleat ritum. in formam
suis, laeti hilaresque dicamus.

Vixi et quem dederat cursum fortuna peregi.

Crastinum si adjectum fuerit, laeti recipiamus, sed ille

beatissimus est, & securus sui possessor, qui crastinum
sine sollicitudine expectat, et ille demum necessitate

supergressus in omnes, et exauctoratur a liberis,
qui vitam vitam peracta, male enim vivunt qui semper

vivunt incipium: quia semper illis imperfecta vita in
non potest autem stare paratur ad mortem, qui modo

incipit vivere, id agendum ergo in hoc statu
venimus. Nulli potest secunda vita contingere, quia de

producenda nimirum cogitat. fac itaque tibi secundam
vitam omnem pro illa sollicitudinem deponendo. Nullum

bonum jumar habentem, nisi ad ejusdem amissionem ex
praeparatur animus. ideoque summam manum vita

nostrae quotidie imponamus, properemus vivere, et
singulos dies, singula vitam cogitemus. id ago ego,

ut mihi iustar vitam vitam in dies, nec me Hercules
tanquam ultimum ratio. sed sic illum aspicio, tanquam

esse, vel obtinere possis. paratur vivere sum, et ideo

¹ Epist. 12.

² Epist. 12.

³ Epist. 12.

⁴ Epist. 4^a.

⁵ Epist. 6^a.

Tractatus

Insuper vitam, quia quandiu hoc futurum sit nescio:
 in salute vixerimus, nec anni, nec dies facient,
 sed animus. Vixi ego quantum, satie erat, -
 mortui plura expecto. Aut hac curam ut
 bene viverem: Nunc, ut bene moriar. Bene autem
 mori, est libenter mori, fortiter, et absque ullo timore,
 sed cum ipsius mortis genere contingente, in quo
 summa optima vita atque tranquilla, Naturalisque
 felicitatis ratio fore omnis Constituta est, ad quam
 nunc nobis est perveniendum. /

De vitâ s^um naturâ C. 1.º 913

Tractatus Sextus
qui est

De Vitâ s^um Naturam.

Capitulum Primum

In quo

Quid sit secundum naturam
felicitas, & viue
declaratur.

Felicitas est iucunde viuere. Nullus est
qui summopere non optat; sed pauci admodum, quomodo
id consequatur, nouerunt. Alij in voluptatibus & indolentiâ;
Alij in opibus, honoribus, & ceteris omnibus commodis;
Alij in virtute, & in omnium perturbationum vacatione
feliciter summam Constituant; & pro felicitate, opinionibus
SSSS.

Tractatus

decedendo, in felicitate & iuicunde tempore contrahunt; —
 ipsamque felicitatem dum petunt, fugiunt. Hoc inter —
 illorum tam acere bellum oritur ut ex eo quod unus quisque
 horum vel a legibus, vel a secta alicujus dogmatibus atque
 preceptis pendunt, nec audent aliud de funderere quam quod —
 illis imperant et tradunt. Non vero qui legum hujusmodi
 executione, nullique sectae adhaeremus, nisi in quantum
 rationi consentiat ac naturali consensit, quid de felicitate
 sentiendum existimemus, declarabimus, non ex opinione,
 sed ex sapientum duce & magistra ratione.

Igitur felicitate vivere, est secundum naturam eius —
 convenienter vivere. hoc est finis ab omnibus sapientibus
 aequo peroptatus. Cleanthes inter primos, ut Clemens
 Alexandrinus testatur, convenienter naturae vivere, in recta —
 ratione ac ratiocinatione finem esse censet, quod in electione
 eorum quae secundum naturam sunt, positum arbitrat. opus
 auditur Antipatri, in iis quae sunt secundum naturam, —
 assidue & sine lapsu eligendis, abjiciendis autem contrariis.
 Archidemus eligentem vivere ea quae secundum naturam
 sunt maxima & praecipua; nec posse ea transire, sanatus
 vivere secundum appetitione iustitiae & naturae. Sed primus
 omnium, ait Laertius, Zeno dixit finem esse consentaneum
 secundum naturam vivere. & Diogenes etiam finem de finis
 rationi recte obtemperare in eis eligendis quae secundum
 naturam sunt.

Secundum naturam autem vivere, inquit Cato Laertius,
 est secundum virtutem vivere: ad eam quippe nos natura

1
 Stomat 11°

2
 Thyrus 2°

3
 Nid³

De Vita secundum naturam. Cap. 1.º 915

acti. et secundum virtutem vivere, idem est, quod secundum
experientiam eorum quae secundum naturam accidunt, vivere.
Natura enim universi cum natura nostra, idcirco finit
facit consentaneum secundum naturam vivere: idque est, —
secundum suam atque universorum naturam, nihil eorum
faciendo, quae a communi lege prohibentur; quae ex recta ratio
in omnem pervenit, per naturam etiam, Christianus
Communem intelligit, non tantum humanam solum, quippe
particularem; sed communem, quam sequi oportere dicit.
Et quibus intelligendum est Naturae convenientiam et
finem, esse, vivere secundum virtutem; id est, secundum
experientiam eorum quae secundum communem omnium
tam brutorum quam hominum naturam, sunt; nihil
faciendo eorum quae ab illa communi lege prohibentur,
ex qua recta ratio a Natura unicuique animalium iudicat,
quae quid sit fugiendum, quid sequendum suadet. Hoc
autem referri debet ad supra dictam sancti sententiam;
vivere videlicet, secundum appetitiones a Natura iustas
quae haud dubie circa malum proprium fugiendum,
et circa bonum etiam proprium sequendum versantur,
appetitio enim est affectus in voluntate repositus,
qui virtute bonum, vel virtute malum proprium
illam movet et iustinat, prout ab objecto excitatur.
Hinc experientiam eorum quae secundum naturam
sunt, nihil aliud esse perspicuum est, quam —
appetitiones unicuique animalium a natura iudicatas,
ad bonum proprium amplectendum, et ad malum etiam

Tractatus

proprium deuitandum. experimur enim Vniuersis
 aque animantibus Gas appetitiones pressis: eorum
 nullius hęc priuatur extat, ut potè omnino ad
 animantium conseruationem necessariis; ad quam
 primo Natura respicit. Summa illius lex est, ut omne
 animal sui curam gerat, et conseruationi proprie
 prospiciat: quam legem omnibus animantibus habere. hoc
 fuit Zenonis hęcque Sectarum sententia, dicebant enim,
 ut re fert Laertius, Naturam omnibus animantibus
 ingenisse appetitionem unicuique seipsum seruandi
 atque tuendi: est istius rei commendationem et notionem
 primum esse proprium Cuiusue animalis, neque enim
 fas erat animal ipsum vel ab se alienum fieri, vel
 non maxime sibi propinquum fieri: dicendum ergo est
 naturam maximè concordia et charitate ipsum sibi
 deuinxisse, Sic enim et sibi noxia proppellit, et quo sunt
 vitia suscipit. hoc maxime ostendit bonum proprium
 sequi, et malum etiam proprium vitare, primam esse
 naturæ legem: hinc unicam et solam. nam quidquid
 desiderare aut facere possit animal, ad hoc duo pertinet,
 ut bonum amplectatur, et malum fugiat. quia videlicet
 ad eius conseruationem id omnino confert, et omne
 quod vitat sui curam maxime gerit. Primum sibi
 ipsi conciliatur animal, ait sententia; debet enim esse
 aliquid ad quod alia omnia referantur; voluptatem peti;
 Cui. mihi. ergo mei curam ago. dolorem refugio, pro quo

h, vna Zenon.

Epist. 171

De vitâ s'dum naturâ. C. 1.º 917

pro me. ergo mei curam ago. si omnia propter
mei curam facio, aut omnia est mei cura. Fac
Animalibus jam cunctis: nec inservitur, sed innascitur.
producit factus suae naturae, non abjicit; et quia tutela
ex proximo certissima est, sibi quisque Commisus est.
Omne Animalium genus Fac Naturae lege stat
atque protegitur: sibi prospiciendo conservatur, et se
conservet sibi primum Consulit.

Primariae civilis Societatis Leges, quas à Deo manasse
latores illarum mentiri sum, videlicet, Neminem
ludere. Dilige proximum tuum sicut te ipsum:
alteri ne feceris quod tibi fieri non vis. non
hominum Decorum leges sunt, sed ipsius Naturae;
et ad supradictam illius legem, Animalium videlicet
conservationem, omnino referuntur. Nam, qui alium
ludit, ludendo vindictam provocat: sic, ludetur et
ipse vicissim, ludetur enim et ludi, conjunctum est, aut
hinc; et injuriam injuriâ rependere, vicique vi
repellere natura omnibus praecipit ac docet, quod
absque magnâ perturbatione accidere non potest.
quare sibi ipsi prospicit et consulit qui Neminem
ludit, bonumque sequitur quod ad se ipsum potius
pertinet, quam ad alium; et ad sui conservationem
proximum respicit. sui tutela requirit ut alii sua abs
se illati. sic neminem ludere, idem est atque se
ipsum Conservare. unde Sapienter dictum est, dilige
proximum tuum sicut te ipsum; quia, scilicet, Cum

918 *Tractatus*

Cum diligimus, non laedimus illum; nec nocendi locum ei praebemus; et hoc modo nos ipsos conservamus. illud jhm optime Constitutum est, alteri ne fecerit, quod tibi fieri non vis. nam alterum injuria afficiendo, cogitare debet unusquisque, cum qui laeditur, vicem repensurum. et quia nullus ceptus esse, qui laedi & affici injuria voluerit; recte praecipitur, ut quisquam faciat quod sibi fieri noluisset. quod si forte aliquis reperiretur qui injuriam sibi inferri velle; laedendo non peccaret, quia eidem injuria se se subiceret. venum nullum animal est, nisi ferissimum & insannum, in quod ejusmodi mende ac voluntate cadat; quia si sui cura & conservatione illi a natura iudicio recederet, quod secundum naturam esse non videtur. Imo ejus legibus id adversari omnino inani factum est, quae in sui ipsius Conservatione solummodo versatur. Eodem modo natura prosperis re omnium animalium staret societate; & singula etiam universis prospicere & consulere voluit, dum sibi unum quodque consulere jussit. et Conservationem omnium in uniuscujusque tutela Sapienter Constituit. hoc autem est ratio illa recta in omnium animalium perveniens; et Per communis, a Natura omniumque hinc Animalium ingenerata. hoc etiam est Summa equitate; et hoc nuncupatur nomine, quia omniumque animalibus aequae sunt. iustitia Consummata dici quoque potest; quia iustitia est unicuique suum reddere. At, nihil

De Vita secundum naturam. Cap. 11. 99

magis unicuique suum est, quam sui ipsius
conservatio. quidquid hoc finem transgreditur, naturam
desinit. nam omnium motus qui extra nos est, a
natura recessus est. idcirco Natura statuit, ut
tenusque in omnibus suis operationibus ad
bonum proprium sibi maxime conveniendum primum
respiceret; adeo ut sibi omne animal soli vivere
debere existimandum sit; et pro stultitia et insana
opinionem habendum omnino est quidquid ab hac
naturali lege nos remouet, ut, videlicet, illud est,
quod vulgo dicitur, non solum nobis sed etiam
aliis conueniendum esse. nisi forte id intelligatur,
eodem sensu, quo intelligi diximus, neminem esse
laudandum: et dicatur, nobis conueniendum, etiam aliis
nos conuenire; cum nobis prospiciendo et consulendo
aliis etiam prospiciamus et consulimus.
Certissimum enim est nihil aliud voluisse
naturam quam ut unum quodque animal sibi
consulere, et seipsum conservaret; et ideo omnia
propter se ipsum faceret. unde Aristippus, ut
Sextus refert, dicebat sapientiam sui ipsius
gratia cuncta facturum. alium quippe neminem
a quo ac se dignum arbitrari. Non vult natura
ut aliis nobis ipsa digniores et potiores arbitremur,
et eorum curam gerentes, nostri conservationem
relinquamus, et legi illius aduersemus, quae iubet, et
statuit ut primum ad conservationem nostram

Tractatus

respicimus, bonumque proprium amplectamur. qui
 hinc hoc agit et sequitur, secundum naturam vivit,
 secundum que appetitiones omnium animalium ab eâ
 ingeneratas.

Verum appetitiones istæ omnibus animalibus ingeneratæ,
 aliis aliis sunt: eadem quidem, sed diverso modo, plus aliis,
 minus aliis, vehementius quibusdam: quibusdam etiam placida,
 V.g. amoris appetitur, qui omnino naturalis est, non in vi
 vehementis æque fundet. quidam illo quasi furore quodam
 rapiuntur: Alij hunc placide tantum sequuntur, ita aliorum
 concitæ et inflammata, sæpiissime usque ad insaniam; alios
 vix movet quidem; alii intemperant, alij temperant,
 alii sobrii, alij ventri ac gula dediti sunt, et sic de
 ceteris naturalibus affectibus, que diuersitas
 appetitionum procedit a dispositione quam cuiusque
 animalium natura nascendo tribuit. Itaque prout enim
 quodque constitutum est, sic agit et operatur, ejusmodi
 autem dispositio est ipsum temperamentum quod quatuor
 primæ qualitatis constat, Calido nempe et frigido, sicco
 et humido. Itaque quatuor humoribus, sanguine, bili, et
 melancholicâ, prout qualitates istæ, humores quoque ordinantur,
 temperamentum ita ordinatum, et appetitus affectusque
 secundum hoc constituuntur. unde Aristoteles dicit, alios
 audaces et hincerricos: alios facinorosos, alios misericordes,
 alios timidos per naturam institui. Quia etiam
 sapientiæ quoque et intelligentiæ vim corporis constitutioni
 lib. 2. d. part. act. 1. et illius habitus quodam pendere facili

1
 Probl. det. 30

lib. 2. d. part.
 animal. cap. 2.

De vitâ solum Natur. C. 1.º 92

Nam dicitur robore efficaciorum esse Sanguinem qui
Pvassior, calidiorque. Sic: sed qui tenuior frigidiorque
Et. vim sentienti intelligendi que obtinere pleniorum.
Et in ips quoque hoc videtur quæ Sanguini proportionem
Respondenti, quam obrem apes et hujusmodi Animalia
Exanguia juguentionora esse multum sanguine carentibus:
nec non inter ea quæ Sanguinem habent, juguentionora
Suis contrariis esse, quæ Sanguinem habent frigidiorum
et tenuiorum, sed optime Constare quæ Calidum,
tenuum, et Sincerrum habent, quippe quæ in à et
tenuior corporis et anima ingenio plurimum valeant
Plato quoque et uniuerso corporis habitu animam affici
putat. Sâtenur pariter Cum videret tantam esse
animi cum Corpore copulam, Animam non solum sui
corporis impericem equi, sed animam nihil aliud
esse putavit, quam aqua libentium humorum omnium in
corpore temperationem, ut animi mores hmprementum
omniño sequantur. hmprementum vero animum quodque
Animal sortiri secundum variorum humorum Sine atque
habitu; ut ex frigido, Calido, Humido, et Siccis quæ in
hocior dominantur ubi animalia nascuntur, et degunt. in hujus
et aqua quæ potant, et hujus quæ manducant, et hujus quæ
spirant, (nam et hoc ad Corporis habitum non parum
conferunt) nasci alios Stultos, alios Sapientis, alios fortis et
Audaces, alios timidos, alios misericordes, alios crudeliter,
alios auaros, alios liberales, alios mendaces, alios
vices, alios fideles, alios infideles, alios turbulentos, alios

in timore
lib. quod
animos. hujus
corp. constit.

Tractatus

alios quietos, alios Credulos, alios incredulos; et
 tandem quoscunque mores a temperamento oriri, et
 afferre à l'ennée infinitote prope locore ex Hippocrati,
 Platone et Aristotele de sumptore qui affirmant omnes
 homines inter se differre moribus ac consuetudinibus,
 et illa temperamenti diversitate, et hoc videmus in cunctis
 nationibus, quæ quia corporum habitu diversæ sunt, —
 moribus etiam differunt. Bolemon et Adamantius, et
 referre Ioannes apostata, dicunt, Arcto quicunque
 subjacent, corpore este proceros, colore albo, capillis colore
 flavo albicantibus, et mollibus, oculis glaucis, limi, crassis
 curvibus, et fragrantibus, carne laxa, et ventricosi, sed
 iugum simplicis, animoti, leuissimi consilii, et inmo-
 præcipiti, ac stolidi. Contra qui meridies subjacent, nigri
 et nigri capillis, nigri oculis, gracilibus curvibus sunt,
 et disciplinæ parum apti, multimoda sententiæ, menti-
 leuæ, mendaces, dolosi, furaces, ac magis in omni
 alij aliis, quos magis contiguas regiones his inuolunt,
 vel locorum intercapedine se junyuntur. mediæ vero
 Regionis incolæ, mediam quoque habent figuram, et iugum
 Orientales et occidentales, quo magis ad meridiam vel
 Aquilonem accedunt, eò magis ipsi inter se differunt,
 qui extremis Lybiæ ora insident, et Nomades, et fileni,
 et Lybes. Æthiopiæ similes sunt; et tandem et
 cuncta complectar, Austriæ quidem omnibus sicum
 dominantur et calidam. Arctis contra, humidum et
 frigidum. alia vero regionæ quæ ad utraq; harum

lib. 1. de geog.
 cap. 10.

De Vita Sdum Natur. Cap. 1^u 92

Accedunt temperamento, effigie & moribus Similes
ipsae producant. Sed Cur plurimae in locis hae
quarant, causa est, quod alii alio transferant Sedes,
& confunduntur nationes; ut, si Phoenices nauigarent
in Italiam, & Itali in Phoenicem: Bithy in, Assyriam,
Assyrii in Bithyiam, & sic de aliis. Ita vero morum
& temperamentorum diuersitas non solum in illis reperitur
provinciis & regionibus quae maximo interuallo sunt
distant: Sed, mirum est quantum illa & in ipsis etiam
locis qui contigui sunt; imo in hominibus ipsae
Regulibus qui eandem ciuitatem, eundemque locum incolunt:
quod quotidiana probat experientia. Quae de hominibus
& nationibus diximus, etiam in ceteris animalibus
videre licet. Nam Accipitres, Falcones, et Aquilae sunt
maiores & fortiores, in regionibus Aquilonem versus.
in frigidis enim terris magna Corpora nascuntur quae
copioso sanguine & spiritu abundant, unde Audacia et
feritas promittit. in aliorum vero regionibus, secundum
proportionem, vigor & audacia in eis spectatur. quam
diuersitatem diuersa loca efficiunt, stridit, quod montana
& Aspera sua bestia reddunt, & aspectu efferae
& viribus robustiores quam plana & molliora, ut author
est Aristoteles, igitur Cuncta Animantia temperamentis
& corporis dispositionum & locorum habitu sortiri est
manifestum. Animique affectus & appetitiones Sdum
istam naturalem constitutionem formari atque produci
constat. Quare, ut secundum Naturam, illiusq. legibus

1
lib. 8° d. 1° fist.
anim. cap. 28
& 29.

Tractatus

conueniunt vite ordine tur, unusquisque suam
 appetitionem, prout quomodocumque naturaliter constitutio,
 temperamentumque postulat, sequi debet; et nascitur,
 rite vivere potest; venereus, veniri vacare;
 Tracundus, ira motus sequi: timidus, timore
 affectibus duri: et tandem, omnibus affectibus
 atque appetitionibus suis indulgere: illudque in
 naturam sequi, et ejus legibus parere, sola
 animaliter prudentia, in hoc, modum aliquem status, et
 finem, considerando, quid illi utile sit, quidue noxium.
 Sed, utrumvisc eligat, naturam semper sequitur, quia
 ad bonum proprium et conservationem suam respicit.
 licet malum sequi videatur, tamen bonum est sub
 specie mali. Nihil enim ex omnibus quae ex
 natura proficiuntur, malum esse potest; hoc bonum
 semper inhæret. idcirco omnes animalium appetitiones
 bonae et optimae esse existimandum est; quia
 temperamentum et naturalem dispositionem omnino
 sequuntur.

Ex ista naturae bonitate quam in omnibus animalium
 appetitionibus inesse dicimus, effectum est, ut quidam
 arbitrentur, jure assenserint. Nihil naturam malum esse.
 Cyrenaici illud olim statuerunt, et dixerunt legibus
 tantum humanis, opinionibus, ac consuetudinibus,
 malum defini, non vero Naturam. Unde nihil
 quidquam esse secundum naturam illicitum ac nefas,
 sed cuncta esse licita, honesta, et optima. quod quomodocumque
 Argumento venim

100, Laetia
 rita arump.

De vitâ solum Naturæ? C. 1.º 925

Argumento verum esse declarabant. Naturam
omniumque animalium sua Conservationis Curam et
Amorem ingeneravit, decrevitque ut quidquid facerent,
ad hanc potissimum respicerent, illudque tanquam
summum bonum prosequerentur. At, quod natura
Constituit, malum esse non potest; quia ad finem aliquem
utilem id haud dubie spectat. finis autem appetitionum
quæ omnibus Animalibus in sunt, est eorum Confirmatio.
igitur qualibet appetitione bona sunt; et bona ea
omnia ad quæ feruntur, quamvis mala videantur,
non sunt talia tamen, nisi respectivè. verum proprie
bona ea esse fatendum est, et primariò: V. g. alium
ludere appetitio quadam naturalis est, quæ, laud dicitur,
malum omnibus esse videtur, et ei præsertim qui
ludetur: sed, omninò bonum ei qui ludit. Cum autem
qui luditur, de injuriâ sibi illatâ vindictam sumit,
utrisque ludentium ludi: hinc et ludere, bonum esse
apparet: et respectivè solum, malum videtur: bonum
verò proprie et primariò. nam Cum verum et proprie
bonum illud sit ad quod primò natura respicit,
ludere autem sit prius quam ludi; sequitur,
secundum naturam, ludere bonum omninò esse, non
verò malum. bonum enim et malum unum idemq.
esse neutiquam possunt: ratio et hoc discrimen pla-
ponit, perpendendo, in animali bonum sit et utile, alium
ludere; tuncque ad sui confirmationem junctis appetitio,
illud inducet ad fugiendum aut sequendum, quod sibi
B. B. B.

Tractatus

esse bonum, vel non, perspenderit. Sed ad quodvis se
 applicaverit, id bonum esse secundum naturam esse
 existimandum; siue injuria, siue injuria vltro
 consideretur; et malum respectu tantum dici posse; At,
 non in moralibus solum id patet; sed etiam in
 Physicis. Nam, Aquae qui suapte natura bonae sunt
 omnino; multa tamen mala, inguita quae damna,
 illum interdum videntur inferre. Aqua Nam, Cuius
 furentis impetu tor et tanta vis commoda
 affere solet, bona tamen est, ventorum etiam
 valida vis, grandinum pondus, tribuli, Aspera,
 venena, et quidquid denique noxii et damnosum Natura
 generat: non, inquam, quidvis horum alio modo
 malum dici potest, quamvis mala facere plerumque
 videantur: Natura enim semper bonum intendit, et
 omnia ejus opera, sunt bona. animalia itaque,
 quae malum facere videntur, ad bonum hanc dubie per
 illud malum tendunt; videlicet, bonum proprium est, malum
 vero extraneum, et cum media sint ejusdem naturae et
 essentiae quam finis: istud malum, bonum dici debet;
 quandoquidem finis animalia sunt proprium sui ipsius
 bonum. quidam hominum dicunt, malum semper, quod
 malum hoc, sub specie boni, appeti. id est animalia,
 laedendo V. g. ad malum a Natura fieri, veluti malum,
 sed specie boni. verum, cur non a quo bonum quod
 bonum est, sed mali specie, appeti dicitur. Et laedendo
 ad bonum, tanquam bonum, sed specie mali, animalia

De Vita secundum Naturam. C. 1. 92

Impelli. potior quidem ratio est, credere, tanquam
bonum appeti sub specie mali, quam tanquam
malum sub specie boni; cum certum sit nullam
appetitionem, nisi bonam et optimam, Animalibus
Naturam ingenerasse, & justis ut cunctis in unum
ad bonum Cognatum atque Conveniens semper
ferrentur. Quare nullum naturam malum, nihil
illicitum, nihil inhonestum esse certo certius est.
quod quidem plurimi sapientissimi viri Satire
detestantur, Cum multa, quae legibus hominum
prohibentur, fieri permittunt. Et Theodorus, in
re sua Laestius, dicebat Sapientiam fuisse etiam
et adultis, & sacrilegio, Cum impetivum erit,
daturam operam. nihil, quippe, horum naturam esse
turpe, si auferatur de Graeco Vulgaris opinio, quae
est stultorum, imperitorum quae plebecula conflata est.
Quo Nam, Sapientiam gustatum etiam humanae
carnes, si ita case obtulerit; quod & Diogenes Cynicus
dixit non esse contra naturam. idem pro multorum
populorum etiam id ostenditur, qui hoc faciunt; unde
Antropophagi nuncupantur. vel etiam aliorum
ipsorum animalium, quae sua speciei carnem
manducare videmus; ut porcos, qui, dicitur, fardanus,
aliosque sui generis edunt, inoves Num. Cati: &
alia per multa animalia, nam haec non sunt
mala secundum naturam, sed juvenentium mala
sunt, & contra hominum Constitutionem, haec quidem

¹
In re
Anima

²
lib. 12. de
Sult.

Tractatus

1
Lact. in
vita Diogen.

Idem Candauo. Quide autem rei sane rationem
affert Diogenes, omnia in omnibus & per omnia
esse dicit; namque & in pane Carne esse, & in
oleo panem. Cum panis & corpora reliqua, in
omnibus per occultos quosdam meatus ac humores
ingenerentur, atque una euaporent. Zeno iam
Cum matre & filiatore concumbere secundum
naturam esse dixit. Item, Statuebat communem
esse debere uxorem. Porro, Demander, i septem
Græcæ Sapientibus, unum, in hæc etiam sententiâ
fuisse videtur, nihil, videlicet, naturâ malum esse.

2
in vita
Diogen.

Paestine enim refert, Matrem ejus Entrem
illius amore fementem, cum congrederetur, illo
non invito, tantoque flagitio acquiescent. Proterea
uxorem suam Melissam prægnantem, accipere in
calcibus percussit, ac accensu, pulicem pro sua
calumniâ, quos tamen postea igne cremavit, —
puerumque Lycophrona matri fletu iusto soluentem
abdicavit; atque in Corcyram agi præcepit: quem
Cum Corcyrenses invenissent, furiose accipere
eorum liberum ad Asiaticos præsecundum misit
quod si Sapiens ille, hæc mala esse putasset, non
dulcius est, quin ab illis se se abstinisset, et
ejusmodi appetitione coercisset.

Nihil autem est quod magis ostendat nullum
naturâ malum esse, quam varij & diversi cunctorum
Animantium more, qui ut, unicuique eorum quibus

De Vitâ. s. d. in Nat. C. 1. 11. 929

Ingenerantur maxime placent, & boni existimantur;
Ideò, mali nullomodo dici possunt: Natura enim unum
quodque horum sic constituit, ut ejus modi mores legi
debeant. Non solum species a specie moribus differre,
prout corpora habitus, & ingenium requirunt; sed
etiam eadem specie innumeras differentias experitur,
quod in hominum specie potissimum conspicitur: —
quorum mores & ingenia adeò varia sunt & diversa,
ut nulli fore populi inter se conveniant ac consentiant.
Sed ad mores quos sequuntur, non solum natura
illos inclinât; verum etiam leges quae condunt,
& consuetudines quae recipiunt, ad illos
amplectendos inducunt eos & impellunt, quo fit,
ut quae Naturâ bona omnino sunt, consuetudinibus
& legibus mala esse videantur. Unde etiam est,
ut, quod aliquando vitium inter eos fuit, modo virtus
habeatur; & quod hinc virtus est, alibi vitium sit:
quod uni populo honestum, alibi turpe, quod Nobili
justum, alijs injustum sit, pro cujusque temporis,
loci, Status, hominum opinionibus, vel legibus,
vel certum sit, his tantum, malum definiiri. —
naturâ virò nequaquam, apud Athenienses licuit
viro sororem germanam habere in matrimonio: at,
id quidem apud Romanos nefas habebatur. —
Quondam apud Indos, & nunc apud Turcos licet
viro plures habere uxores; insuper & pellicem
concupiscere: hoc apud Christianos, non tam nefas

Tractatus

quam damnabile scelus est. laudi dicebatur in
 Græciâ quam plurimum habere amatores adolescentulos,
 & maculâ vti venere, & id turpe non erat, apud
 Germanos, sed unum ex iis quæ usu erant receptæ,
 apud nos hodie hoc omnino nefarium est. Cum
 uxore palam congressi apud nos turpes; apud
 quosdam in judicâ non videtur esse turpe; Coram
 omni luce enim congregantur, quod Lycii Pæthi-
 olia absque ulla pudore faciebant; quia etiam
 cum qui luce libet mulieribus id fieri debere
 voluerunt, ut potè naturâ communibus, apud
 nos Mulierum corpore prostituere probrosum et
 omnino turpe est: ut, apud multos in Ægypto,
 honoratum, aiunt etiam eae quæ cum plurimum
 coierant, ornamentum sive solitas perispteryum
 sua gloriatiore iudicium, quibus etiam apud quosdam
 ex illis, puella ante Nuptias, dotum in arte meretriciâ
 colligunt; deinde, nubunt. Horum etiam audimus
 dicentem, a ratione non abhorreere cum meretrice
 congressi; aut quæstus meretricio vitam suam sustinere.
 Caspocratiam, ut refert Clæmus Alexandrinus, —
 hinc apud se moram sedebant, ad cœnas communibus
 viris simul & mulieres, postquam satietate Venere
 excitanti, & satiati erant, lumine amoto, coire quomodo-
 & cum qui luce velint: meditator in eorum
 congressione, communionem, interdum jam, a qui luce
 velint mulieribus, exigere Caspocratia legis obedientiam.

De Vita Sdum Nat. Cap. 1.º 931

quod quidem apud nos proflagratissimum scelus esse putatur. Idem auctor in Pri., & antium dicit, quod magi eorum cum matribus & filiabus; lefas esse ajunt coire etiam cum sororibus: —
Communesque esse uxores, non vi aut claus, sed rotisque consentientibus, cum velis aliter, aliter uxorem ducere. Reno quoque, ut auctor est Sotus Impudicus, dicebat non esse a ratione alienum et abhorrens Matris Naturam sua affluere, — lib. 1. Hypot. 8. p. 1. c. 24.
quemadmodum nec aliam ejus Corporis partem immuticare malum esse ullus dixerit. atque ad id —
Chrysippus in politica sua hoc dogma ponit, patrem ex filia & matrem ex filio, & fratrem ex sorore liberorum procreare, quae apud nos infanda est —
abominabilia esse putantur. apud nos lex in adulterio animadverti jubet: at apud nonnullos cum aliorum uxores congruere indifferenter est: apud nos liberi parentum colere jubentur, apud Sicythas ipsos senectutis annorum spatium praetergressorum jugulant. Quia etiam solo legem Antia Atheniensibus, quae unicuique filium suum jure ficere permisit. & apud nos filium occidere vetant. leges. Draconia lex de re homicide puniunt: at gladiatores perpetuo homicidio, honore etiam saepe afficiuntur. proedari quoque apud nos quidem legitimum et celebratum habetur; at vero apud

Tractatus

multorum populorum infame non existimatur: jure
 vero, hoc fertur apud Pelicem gloriosum fuisse. —
 adeo ut eorum qui inter praedandum obissent, dignos
 esse quos honore prosequerentur, Judicarent, fuisse
 quoque apud nos legibus contrarium & injustum
 habetur: apud Laedemonios honorificum erat;
 et puniebant fures, non quod furati, sed quod in
 furto deprehensi essent. In ipsi etiam quae ad Deum
 spectant, varia sunt hominum opiniones et mores:
 Alij eorum non esse, & Religionem ipsam rem: Alij
 esse & Religionem optimam arbitrantur. Sunt tandem
 aliqui; Jure fore omnino, nihil bonum esse existimant
 quam id quod apud eos in usu est. Ita ut veteres
 Leges, & consuetudines pro profundis nefariisque
 rebus habeant. In tanta igitur morum discrepantia,
 & de una eademque re tam dissensu Judicio, qui fieri
 poterit ut bonum a malo dignoscatur & discernatur? id
 profecto impossibile est. Cum illi pro vitio sit, quod
 alibi virtute existit. At non poterit ratio est. Cur idem
 bonum illi existimetur, alibi vero malum, quam contra.
 Quapropter Confutandum est ea omnia quae sic se
 habent malo legibus tantum esse & consuetudinibus,
 quae ejusmodi opinionum hominibus a pueris infundant.
 Sed Natura cuncta esse bona, licita, honesta, quidquid
 prohibent leges natura permittit, quidquid docent ac
 praecipiant, illa rejicere. Secus in aliquam terram

De Vita S^uum Nat. C. 1° 933

Angulum, nullius imperio subditum, ab omni lege solutum, & hominum consuetudini sua incitusque non infestum, in quo nulla praemia, nulla supplicia proponantur, ut se pens humanum arbitrium omnino relinquatur. hoc modo ea statu naturae constituta erit: Nunquid malum aliquid existimaverit? Ipsa esse quae leges diffundunt, non id quidem arbitror, ut inde certum sit, Legibus humanis, solum Consuetudinibusque Malum diffundi & Natui. Naturam vero cuncta esse bona, jure optima, & id quidem existimare, est, secundum naturam, mentem suam et animum dirigere.

Quamvis autem ea omnia quae legibus prohibentur, mala naturam non esse, sed bona dixerimus; Non ideo tamen illa esse penitus sequenda affirmavimus; sed tantum in ipsa considerandum esse, quid bonum & quid utile sit; atque pro certo habendum id nullomodo malum esse naturam, si appetitus animalis ad ejusmodi bonum & utiles fertur. sed Cum ex isto bono & utili, mala oriri possint, ut, ex injuria illata, colligitur: idcirco ab eo omnino abstinendum esse existimavimus. Nam felicitas quae diffunditur & constituere volumus, non solum ea, secundum appetitionem a natura ingenerata vivere, sed etiam ab omni perturbatione vacare, ac, aliquid perpetrando horum quae legibus consuetudinibusque prohibentur, non dubium est quin perturbationem

Tractatus

multae plurimaque incommoda ad nos inde
 perveniunt, quae felicitatem lae factarent, prudentis
 vero et sapientis est prosequi bonum, quod absque ulla
 perturbatione esse possit. quia ad bonum proprium
 natura appetitione premium respiciunt, si aliquod
 appetiremur unde incommoda perturbationesque
 occurrunt, non utique naturae mentem sequeremur.
 felicitatem naturalem constituimus maxime in
 voluptate et indolentia, cum Corpore, cum Animi:
 Haec, quantum poterit, voluntate nostra ad illam
 ferri debeat, & hanc omnino removere: filius enim
 non est, qui ullo modo dolet: dolet autem
 perturbatur; idcirco non omnia voluptas, id est
 appetitio sequenda in eam inde perturbationes
 oriri possint. Haec est Epicuri doctrina. et scilicet
 omnino, voluptatem sequi, dolorem & perturbationem
 fugere, & sapissime etiam voluptatem fugere, ne
 illam dolor & perturbatio sequeretur. Nihilque
 voluptatum modum sic statuebat, & dicebat voluptatis
 aliud esse naturalem & necessariam: aliud naturalem
 et non necessariam; aliud vero neque naturalem, neque
 necessariam, sed circa inanem opinionem in fieri.
 naturalem & necessariam existimat quae dolores sedant,
 ut in, si non potest, Naturalem vero non necessariam
 quae voluptatem solum variant, non autem dolorem
 tollunt, ut sunt pretiosi cibi, neque naturalem
 autem neque necessariam putat eas, quae sola opinione

Laetitia in gratia
 Epici & Epicuri
 ad Manicium

De Vita solum Nat. C. 1° 935

stant, quales sunt corona, stultiarum Ornamenta,
et cetera hujusmodi. quae propter hanc remouet, et
ad naturalem ac necessariam Solum se Conuertit;
quod omnino amplectitur tanquam ad felicitatem,
Corporis animique tranquillitatem, et ad ipsam vitam
Solum modo necessariam. In ijs enim sine errore
speculatio est, ait ille, et nouerim quid eligendum,
quid ue fugiendum sit, ad bonam Corporis huiusmodi
ualetudinem et ius quietum. Sic enim finis est
bene beatique uiuendi; et cuius gratia omnia
agimus, et neque doleamus neque perturbemur,
ubi uero semel id consecuti erimus, soluitur omnis
tempestate Animi, cum non possit. Animal hinc
quasi ad inuicem aliquid et aliud querere quo animi
Corporis que Coniunguntur bonum, quo circa
voluptatem finem dicimus ac principium beate-
tutis. Hanc enim primum bonum atque iussum
nouimus; atque ab hac electionem omnem ac-
dentationem inchoamus atque hanc occurrimus,
perturbationem, tanquam norma, bonum quod uicem
discernentis. quamuis autem primum istud bonum
iustum sit, non idcirco tamen, omnem voluptatem
eligimus: ac enim, saepe plenasque transgredimur;
quando, scilicet, et sic maior molestia sequitur,
doloresque nonnullas voluptati huius pro stare
arbitramur: nam et ex diutina dolorum toleratione

Major uero voluptate sequitur. omnis itaque voluptate eo quod Naturam propriam habet, bonum est; non tamen eligenda omnis: Sicut et dolor malum est; non tamen semper quia dolor est repudiandus. Commensione itaque Utilitatis in utilitatemque respectu hoc omnia iudicare conuenit. utimur enim bono iudicium, ut malo: contra et malo tanquam bono. V. g. fame, dolor est et malum: fame tamen iudicium gaudendum est, et illam colendum, ut suauior de jade cristallibus, et nos majori voluptate afficiat. contra, cibus voluptas est et bonum: sed inimum cibum iuuentibus, dolor acerbissime iueneratur: proinde acerbior etiam abstinendum est. quae omnia prudentia moderantur atque reguntur, prout animali bona ut uoxia, sequenda vel fugienda esse cognouerit. ad hominem enim pertinet modum rebus imponere, et felicitatem perficere, quod sit cum omni perturbatione vacat. Haec uero felicitate naturalis, non ad hominem tantum pertinet, sed ad uniuersas aequae animalia; hi, inquam, quae bruta uocamus, sicuti et hominibus, ejusmodi felicitate competit. Naturam enim similes illis appetitione, similem rationem, similemque sua conseruatione curam omnibus aequae concessit; nec uoluit ullum esse discrimen, inter cuncta animalia, quantum ad conditionem; sed solummodo quantum ad speciem; Deoque

De vitâ s'dum Nat. C. 1.^u 937

Speciem; Neque facultate omnibus eadem
tribuit, qualiter sunt intelligere, sentire, ratiocinari,
agere, moueri, et omnia tandem quae uiuere et esse
significant. species differunt inter se, ad ornatum
Mundi, quemadmodum et plantae, et lapides. species
etiam, et formâ, ne, scilicet, confundantur, sed
ita dignosci et discerni possunt; Veluti etiam lapides
et plantae. sed quemadmodum lapides et plantae
cujusdam generis, ab alterius generis, lapide vel
plantâ, conditione non differunt; nec aliud aliis, respectu
naturae uniuersae ~~est~~ praestantius est. Tunc, nullae
animalium species, ab alia conditione differunt, aut
praestantiores. omnes sunt aequales respectu naturae.
omnia igitur animalia felicitatis naturaliter sunt
participantia, Tunc, quia hominis legibus et
opinionibus, quas Constituent, omnino perturbantur.
Ceteris animalibus multo infeliciores dici possunt.
unde Cicero ex Maximo dicit, omnia animalia
esse beatissima, et mentem habentia hominibus multo
magis. si igitur ad naturam legibus et opinionibus
conculcatâ reuocentur; non dubium profecto est, quin
ipsi Confessuri sint formam ceteris animalibus
nullo modo praestare, aut ab illis differre, sed inter
ea speciem tantummodo esse, veluti, Equus, Canis,
bos, Elephas, et aliae species; inter quas si quaedam
differentia existit, hoc conditionis esse non potest,
sed alterius cuiusdam rei, de qua in sequentibus

KKKK

Tractatus

differemus. Omnium quidem maxima perturbatio
 qua homines jura serit, illa est, quod, in iure, se
 ceteris animalibus praeferunt, quasi aliud alio
 praestantius produxerit, ut Dominum patris
 animalia aliquem Constituisse voluerit. profecto si
 dominum aliorum aliquod animal esse videret, videret
 imperium fortiori et potentiori tribuisse, id pro non
 homini, qui innumeris aliis multo debilior est; sed
 potius Elephanti, vel alijs ejusdem roboris animalibus,
 in Cathra dominari contingeret. Cum igitur intolerabilis
 omnino et ejusmodi hominum superbia, debilitanda,
 jura penitus frangenda est, ostendendo illos a ceteris
 Animalibus nullo modo nisi specie differre:
 neque praestantiores alijs habere dotem, ad rationem
 potissimum respicendo: nec in Cathra sua ullum
 aut imperium habere a Naturâ; sed aequalitatem
 et Communitatem hominibus esse cum ceteris
 Animalibus. vita utronumque olim, eandem
 sequi Constitutionem, par similisque erat, ut
 et omnia communia haberent; sed aequalitatem
 et Communitatem jam Legibus, Artibus, disciplinis,
 et alijs opinionum monstris homines dissecuerunt,
 qua cum ad felicitatem naturalem beatamque vitam
 proorsum sunt inutiliter et vana; non obstant,
 quominus ad aequalitatem et aliorum Consortium
 homines reuocentur, ut inde dicant non aliter de
 se sentire quam de illis a quibus se se distinxerunt.

De Vita Sdum Nat. C. 1. 939

quod omnino necessarium est. i. de qui ad naturalem
modum se se reducunt et ad felicitatem continentur,
quae omnia in sequentibus declarabuntur. /

Caput Secundum

In quo

hominum a ceteris animalibus
non differre, nisi specie, declaratur:
neque dotibus et facultatibus,
illis esse potioribus; nec ratione —
magis pollere; aut juxta illud
in illa habere: sed aequalitatem
et communitatem inter cuncta
animantia esse.

Vim opinionis potentissimam esse
necessarium, quae hominem a ceteris animalibus
ad id dissociarent, et non in mundo cum illis esse,
sed multo supra, et in ea potius dominari videatur.
Ejusmodi autem opinio non aliunde proficiscitur, quam
ab extrema stultitia et juvenili aperia, contra
quam ipsi, si ratione recte utantur, pugnant, et

Tractatus

lect. 30

Sapienter insurgere coguntur, saltam hanc omnino esse opinionem animadvertunt. Nam, quæ so, — quid habet homo jumento amplius? ut Salomon loquitur; Unus jumentum est jumentorum et hominum; et æque utriusque Conditionis: sicut moritur homo, sic et illa moriuntur: Similiter spiritus et progunt ad unum locum; de terra facta sunt, et in terram pariter revertuntur. Istos porò hominum et cæterorum animalium tanta similitudo, experientia quotidiana omnino probatur; et hanc Solus non agnoscit, Cui anticipata opinio ratione ademit usum. Nihil ex æquâ cunctorum animalium Conditione, sit manifestam nullam esse inter eos differentiam: æque omnes a natura sunt; illorum omnium, tanquam communis parente, cumque sint absque ullo discrimine, apud eam nullius alio potior aut præstantior habetur: et quemadmodum secundum naturæ legem ac mentem Elephas cane non præstat; sic, homo Elephanti Vel Cane non potior est, et idcirco & absurdum apud homines videtur differentiam ullam inter cætera animalia admittere, nisi quam anaquaque species a Natura privatione sortita sit; Aquamvis equus, Canis, Asinus, bos, lepus, Ovis, gallus, et alia ejusmodi, multò utiliora homini sint, Enicæ, V. g. vel muscæ, formicæ, leones, viperæ, aut aliis hujusce generis; aut alia alijs ipsi præstantiora videantur; Non

De Vita Sdum Nat. C. 2. 3. 791

Idco tamen illa in his se naturæ conditione differre
dicunt, animamque habere diuersam, nam forum
animalium irrationalem animam esse prædicant
Ira, quamuis homines sibi ipsa carnisque
Animalibus rutilioræ, & pulchrioræ, perfectioræ
videantur; non profecto causa in car ab ijs
differre illi existiment: & æque id Catræ
animalibus ridiculum videri posse, si hominibus
gratiâ discrimen admittitur; quam homini, si non
admittitur. Nam, quare huius potius, quam gratiâ
catronum, iusmodi discrimen fieri existimatur? et
Cur hæc homini non præferuntur? horum enim
unaquæque specieræ, sicut & homo, proprias et
privatas a naturâ dotæ Perfeciores, quibus alia
præ se ferri se posse præsumat. Elephas Corporis
vastitatem, iugumque docilitatem in medium
adducet; Leo fortitudinem; Equus et Cervus
pernicitatem; aquila oculorum acumen Lynceus
Ira, & Capra: Lupus auditum; Mustelum:
Canis odoratum: Vulpes astutiam; fennica prudentiam:
Apis intelligentiam; et sic de Catris que sunt
innumeræ: et nulla specieræ est, que has privatas
dotæ non multo perfectius habeat quam Catræ,
que iisdem feruntur; dicunturque idco private et
proprie. V. g. homo videt; alia iam animalia
vident; sed non æque acuti ac aquila: audiunt
etiam, sed Lupus catræ auditu præstat. quod si

Tractatus

Alicui animalium Tunc quoddam atq' imperium
 supra Cetera habendum est, ob prestantiam quandam
 excellentiam; certum omnino est id nullo modo posse
 determinari, cum non possit affirmari quoddam
 omnium prestantissimum respectu Naturæ universæ,
 idèque Omnia, & conditione similia & æqualia,
 secundum eandem Naturam, dicendum est, et aliud
 ab alio nullo modo differre. Sono igitur, inquit, se illis
 præferri, Cum præsertim eum a Ceteris in multis
 vinci et longe superari videamus, tum viribus
 corporis, tum sensibus exterioribus, cum etiam
 interioribus, ut mox declamari sumus. Elephas,
 Leo, Equus, Procydæ, Ceteri, et innumera
 alia viribus, corporisque præstanti, multo sunt
 homine superiora. Sensibus exterioribus quoque a
 plurimis superatur, Aquila enim acutius videt,
 quippe quæ plura ipsum intueri valeat, Cujus
 conspectu homo obæcatur. Lupus sagaciori
 præstat auditu, tactu, Araneam prestare videmus,
 quæ mirabili dextritate, & tactu quicquillo contractat
 ac hinc retia sua ad Cæstandæ murem: apes vero
 mel & ceram subtilitate multo tractant, ea
 distinguunt, ac cellas mirifice fabricant. Gustu
 vero præpollere ea videntur, quæ rerum sapores
 discernunt non appposito Sale, & igne alibi
 naturæ sapores. multas autem illis videntur
 dulcia, nobis vero amara, & multa nobis factunt

De vitâ solum Nat. C. 2 ¹¹ 949

odorata stupido præditis, quæ Camillus sagacissime
odorantibus olent. Quin etiam habere videntur
plures sensus quàm nos habemus: unde enim
cum ægrotam ad salubres plantarum herbis confugiunt
Cervus, Elephas, et alia, nisi illa peculiari quodam
sensu prædita dicamur, quo talia cognoscunt et
discernunt. præterea omne fere animal, præter
fœminam, a liquâ potest præ sagittione, aliud pluvias
prævidet, ut Canis et boves: aliud moris tempestatum,
ut Alcyones: aliud hyemem, ut formice, hyrundines
regionis apricitatum. galli diei adventum longe anti-
canta pronunciant; et hyeme tardius canunt quàm
æstat, quia sol tardius tunc exoritur. antiquam
ullo experimento nociturum hostem esse dicant, a ne-
notum quidem, Gallina Accipitrem se formidant, Non
avis auferrem aut pavorem, quamvis potiorior
et fortior sit. Pulli, felum timeant, et ab eo
præcauant; non vero a Canis et aliis fortioribus: —
formice, mures, crabrones, maturiores temper-
fectius rodunt, quæ omnia homines penitus ignorant,
nec quidquam horum facere possunt, quia illis sensus,
quibus hæc aguntur, fortasse desunt; vel minori
intelligentiâ, quàm ista animalia, possunt. quod si
factum rerum quasdam illarum interdum consequi
videmur, longâ id sit experienciâ; et disciplinâ,
quæ ut plurimum iuncta et erroribus plenior est, qualis
est, videlicet, Astrologia, cuius ope verum euentus

Tractatus

prædici dicuntur; quod falsum omnino est
 mani festè perstricimur: Nā ut quæ homines arte
 et disciplinā consequuntur, in cætris animalibus
 longe sunt certiora. quod Cum ex illorum sensibus
 exterioribus procedere Constet; in hoc, hominibus
 multò Superiora, et faciendum est. Sensibus etiam
 interioribus cætris Animalia homini præstare.
 omnino affirmare possumus. nam ex sensuum
 exteriorum perfectione, oritur interiorum perfectio;
 Nā ut qui acutiùs videt, meliùs intelligat, quæ
 cæderit, de his certius ratiocinetur, et Constantius
 firmiusque ea velit cupiatque: Cum enim sensus
 sunt totius cognitionis duces, ut alibi jam retulimus,
 non dubium est quin meliùs iudicium et discrimen
 rerum faciat. Et cætri sensus subtiliores sunt et
 purpicatores. quantum Oculis Sæuis lippis præstat,
 tantum v. g. Aquila homine. et illa certius de
 sole, quem fixis intuetur oculis, iudicare potest,
 quam homo qui illum aspicienda caligat. At, intellectus
 et ratiocinatio per phantasiam seu imaginationem
 informantur: Imaginatio vero per sensus exteriores
 cuncta apprehendit. Itaque quo acutiore et
 purpicatori sunt sensus, phantasia rectius
 apprehendit, et intellectus perfectius informatur:
 adeò ut si fieri posset ut aliquis sensibus
 exterioribus omnino privaretur, impossibile esset
 ut quidquam intelligeret, aut cognosceret: lapidi-

De vitâ s'dum Nat. C. 2° 945

provisior simile essent; nec illi remum discernere
ac judicium ullo modo competret: venum pro ut
sensu exteriori formarentur, interiori etiam
in formarentur, et intelligentia perficeretur. quare,
constat exteriorum sensuum perfectione perfici quoque
interiores sensus. Cum vero illi sint in quibusdam
Animalibus multo perfectiores, quam in homine;
hoc pariter, interiori inquam, longe et illud esse
perfectiore venisimile omnino videtur, idè quoque
et intelligentiâ multo magis hoc poltere, quam
homines, Confundendum est.

Oratrix nihil est propter quod hominis intellectus
et alij sensui interiori, perfectiore Cætronum
animalium sensui dici possint, nisi quod
Sennone intrinseca et enunciatio, id est, ratione
et abstracto, id est, loquela, utitur: et ista quidem in
homine præcipua creduntur esse naturæ munera,
quibus cætra animalibus præstare tantopere
presumit, ad id in insolentia ex his Superbiat:
venum ob id etiam potissimum ad aliorum consortium
reducendum est, quia cætra animalia æque ac illum
sua dotibus prædita esse constat: quia juro, quantum
ad rationem, recte affirmari potest, multo præstantiorem
eam esse in aliquibus ex his que brutæ vocamus,
quam in quibusdam hominibus; si que magis
differre hominem ab homine, quam ab imbecillo; et

quosdam homines minus rationaliter bestia,
 respectu aliorum hominum magis rationalium,
 bestiarum numero reponendos esse. Consequenter.
 Nulla enim in Animalibus ratio est, nisi quae a
 sensibus proficitur: Nam ratio nihil aliud est
 quam discursus quo verum a falso, et bonum a
 malo discernitur; et quo falsa notiaque, et vana
 ac inutilia amplexanda esse inferuntur. Discursus
 autem ista per veram cognitionem acquiritur: verum
 vero cognitio per sensus. Nulla autem inficitur in
 Cunctis animalibus. Istam aequae esse facultatem,
 huncque discursum, naturam illam vobis ingenitum,
 et similibus possent ad sui conservationem. Noxia
 fugere, et utilia amplecti, ad quod primo Natura
 respicit, et superiori cogit. Declaravimus. at,
 id absque ratione fieri nullo modo potest; Nam
 convenit judicare, apprehendere, memoria tenere,
 optare, sperare, timere, eligere, rejicere, et ea
 tandem omnia, quae ad rationem pertinent, facere.
 Quod si Cetera animalia ratione quis privare voluit,
 et quoque illa existimaverit privanda facultatibus
 his quibus ratio formatur, tactu, videlicet, oculis,
 auribus, et aliis Sensibus, quia etiam his rebus
 propter quae ratio animalibus a Natura tribuitur,
 illa quoque privanda sunt, sui, nempe, conservatione,
 quod absurdum est: tunc enim non est Animal,
 quia non sensitivum. Itaque Sensitivum tantum

De vitâ Bui Nat. C. 2° 947

valet quantum rationale, cum non nisi sensibus
mediantibus ratio generetur: nec ullus aliud
eorum sit usus, quam ut rationem animalibus
ad sui tutelam atque conservationem formem
et Constituant. Igitur intelligere, ratiocinari et
sentire unum idemque sunt; nec ullum ab
alio ullo modo separari potest: qui intelligere
et ratiocinari dicitur, sentire dicitur: intellectus enim
nullus est absque sensu. Similiter, qui sentire
dicitur, is etiam et intelligere dicitur, cum absque
intellectu sensus nihil proficiat. Quapropter
cum animalibus sensus iuste omnino certum
est, non dubium quidem est quin ratio et
intellectus illis quoque iustis. sed concedamus in
brutiis non esse intellectum et rationem. Sensus
tamen illa habere nullum dubitauerit, et supra
diximus, nisi qui ipse omni sensu privatus
fuerit: namque eorum oculos, aures, odorem,
tactum, deprehendimus, itemque gustum, quamvis
de hoc non ita certum esse dicam. Verum cum
unum quodque horum aliquod peculiare pabulum
appetere, et illud inter cetera eligere videmus,
illis etiam gustum iuste existimandum est, neque
enim, si non esset, alium alii proferrent
pabulum, et Canis aequo voraret gypsum ac panem.
Cum igitur sensus habeant, officiumque et
operatio sensuum tantummodo sic dignoscere et

Tractatus.

discernere quae utilia et quae noxia sunt; quæro, quid in illis utilium noxiorumque memoriam tenet, quæ omnino necessaria in ad appetenda utilia, noxiaque fugienda. quid in illis cupit et prosequitur utilia cum absunt. quid in illis prosequendæ artem, industriam, sagacitatemque, quibus illa uti videmur, habuit. nomines hunc comprehensio, memoria et consilium illis inest. quæ tria sunt vera rationis et intellectus, et iudicia. At, Enimvero id declarandum omnino est, ^{lib. 1.º Pyrr. hyp. cap. 14.º} Canide, videlicet, quem, Inquit sextus Empiricus, sensu ipsoe homines antecellere omnes fatentur: nam odoratu magis percipit, per hunc feras quas non rades indagant, et oculis eas celerius cernens, quam homines. Acuto etiam sensu aurium præditus est. Itaque ad sermonem præsertim et in animo situm veniamus. Sic certi in eligendis quæ sunt commoda et utilia, atque in illis fugiendis quæ Noxia sunt, versari quæstio videtur. Nam in cognoscendis, quæ ad hoc conferunt, artibus, et in præcipiendis iis, quæ ad propriam naturam pertinent, virtutibus, quæ circa affectiones versantur. Canis autem hæc omnia habet. Nam, Eligit, quæ sibi sunt commoda, et fugit quæ noxia: quæcumque sibi esse oculis cognoscit, quærens et persequens, inhibito autem flagello recedit. Sed, et artem habet commodorum sibi comparativam, — nimirum venatoriam. nec vero, virtutis in corpore; Nam cum iustitia à ea, quæ unicuique id quod dignus est, tribuit: Canis ipsi quidem de se ipso bene meretur, velut asserunt, eosque custodiendos

De vitâ Idum Nat. C. 2. u^o

949

Etque Custodiens, atrox autem à eorum qui injuriam
ei inferunt reliscens, justitia ex parte non est. Quod si hanc
habet, Cum virtus una ab alijs separari non possit, —
etiam cetera habet virtute, quae ipsi sapientis et
vulgus hominum habere negant. Quia etiam et
in magnanimum istum esse videmus in propulsandis injuriis.
videmus et prudentem: ut etiam testatur est homerus, qui
telyssem omni lae domesticis ignotum inducit, a solo
autem argo cane agnitum: Cum nec immutatione
corporis ipsius hominide deceptus esse canis, nec a
comprehensivâ phantasiâ descivisset, quam ipsum
magis quam hominem habere apparuit, et id quotidie,
non in fabulâ sed in veritate et ipsâ manifestum
fieri. Nam canes maxime dominos suos agnoscunt, —
etiam a longo tempore intervallo non Conspicit, quod absque
memoriâ et facultate comprehensivâ nullo modo fieri
potest. Chrysippus autem dialectice participem Vult esse
Canem, et hinc mentis operationis notitiam per multa
Anapodica, id est, demonstrativa Consequi, Cum ad hincum
venit; et exhibet illa Cum jam duae indagantur, per
quas non transferit fera, tertiam ne indagantur quidem,
Station per eam magno impetu fertur; perinde hoc
realere dicit Chrysippus, ac si radicicaretur hoc modo,
aut hâc, aut istâc, aut illâc transiit fera, non autem
hâc, neque istâc, neque illâc: sed à mortali qualiter sine
percipit, et leniendo dolori curam adhibet. Si quis enim
illi palum impigerit, ad hunc extrahendum properat,
L.L.L.L.

pedum hinc ad fricantur, & dentium rotantur ministro; quod si illi forte sit alicubi ulcer, quoniam sordida Ulcera magna cum difficultate Curantur, munda autem facile, lenitatem inde fluentem astringit. Sed & Hippocraticæ præceptum quælibet verime observat: quoniam enim pedis medicina, & ejus quies: Et si quod forte vulnere in pede fabricent, hunc sursum attollit; & quantum possit dat operam ne agatur. Cum vero humoræ incommodi illi negotium facerent, hinc videretur, cujusque quidquid est incommodium egerent, valetudinem recuperat. Si igitur ostendit in Canem quæ sibi commoda sunt appetere, & quæ incommoda fugere, & arti sibi commodorum comparatice præditum esse; talem etiam esse qui suam passionem percipere, & remedia quibus carminget, excogitare possit; nec videri virtutis expertum esse, in quâ sermone intrinseci consistit perfectio; profectus, quantum ad hunc spectat, canis iure dicitur.

Ad Majorem sermone intrinseci in animalibus probationem, considerandum etiam est quod Solinus de Elephantis scribit. Hinc sensum humanum habent intellectum, inquit ille, memoriâ pollent, hyderum servant disciplinam; lunâ mixcenti gregatim amnes petunt, mox aspersi liquore, solide exortum, motibus, quibus postum salutant; deinde in saltus reuertuntur, dentium alarum ministro semper usi, alibi pariter, ne sebetantur assiduo repercussu, minime rigent, si fuerit

De vitâ Sdum Nat. C. 2.º 951

dimicandum. Cum venatu premuntur, pantheræ
conspingunt utroque, ut ebove damnato non requirantur:
hanc enim sibi inesse periculi causam sentiunt. Observant
agminatim, ratu maxime ducit agmen: atque proximus
cogit sequentem. flumen transituri minimos aut mittunt,
ne majorum ingressum alveum atterant, et profundore
depressore radice gurgiare faciant, inest illis clementia
bonum; quippe si per deserto vagabundum formicem
formi inuenierint, ductore usque ad notam vias præbent,
vel si in confertore pecoribus occurrerint, plurimum
sibi blande et placidâ manu faciunt ne quod obuium
animal intrinquant, ut, conflictu fortuito si quando
pugnatur, non mediocre habeat curam sauciorum,
nam fessore vulneratorque in medium receptum.
Inter hoc et dracones fugis discordia, et iuge bellum.
Cum quo etiam draconum intellectus et ratio luceat, hi
enim hoc eximio astu elephantore præparant insidias:
serpentore propter similitudine delirantem, per quas elephantore
assuetore callidore euagantur: atque in, premissore
prioribus, postremore adoriuntur, ne, qui antecesserint,
queam ultimore opibulari, ac primum pedes nodis
illigant, ut laqueatore circuitore impediant gradendi-
facultatim: ~~Inter Elephantore~~, Nam Elephantore. Nisi
premissore hæc spicarum morâ, vel arboribus se, vel
saxore applicant, ut pondere nitibundo, attritos necent
anguore. in ejusmodi pugna, dracones nihil aliud
magiore quam elephantorum oculore petunt, quos solore

Tractatus

Impugnabiles sunt; Vel in hinc Clavium, quod hinc
tantum locum defendi non potest probat.

Cap. 30

In Leonibus jam sermone intrinseci et rationis
exemplum non minimum reperitur; illis namque
clementia iudicia multa sunt, ait idem Solinus;
prostrata parant; in viros potius quam in feminas
securant: infantes non nisi in magna fame percipiunt
nec a misericordia separantur. Asinus denique exemplum
patris eorum perperit, cum multi captivorum aliquos
Leonibus obvia intrinseci repatriaverint. Cum primum
a canibus corruptum recedunt, substituitque intrinseci,
accipit recessu dissimulant timorem: idque agunt si
in campis patribus ac audire videntur: nam locis
sylvestribus, quasi totam ignavia non reformidant,
quanta possunt, se fuga substatuunt: cum
insequuntur in tu. saltem adjuvant: cum fugiam non
valent salire, gradientis, mucronis angulum vaginis
corporum claudunt, ne acumina attente retundantur.
hoc adeo custodiant, ut non nisi ad usum falculis curant
septi a venantibus, obtute hinc contuantur, quominus
conspicere venantibus hincantur. intrinseci unum
mirum exemplum memoriae proditum est, in cuiusdam
gratitudine versum Androdum. hinc, ut refert Gellius,
cum cuiusdam esset servus, a servitute domini
verberibus ad fugam coactus, ut tutioris ab eo essent
latibet, in solitudine concesserat; et specum ingressus
non multo post ad hanc venit Leo et inuento pede, qui

lib. 5.º nov.
adit. cap.
.14.º

De vitâ Sauri Nat. C. 2° 958

ad Androdon delinquentem inire et mansuetudinem
accedere et illi vulneratum pedem porrigenda, quasi
quæ perinde gratia, cum blande demulcebat. Cui
Androdon stirpem ingentem pedis ejus vestigio alti-
ferentem revulsi: atque ex eodem die biennium
totum cum leone in eadem specu, eodemque victu,
ab eo illa suæ vixit: illique quas Leo venabatur
ferax, membra optimiora ad specum suggererebat.
Androdon tandem hanc specum reliquit, apprehensus
a militibus quibusdam ad Domitium Romanum adductus,
ad bestiarum damnationem est: inter quos fortè fortunâ Leo
supradictus ex affricâ adductus erat; qui ubi procul
Androdon prospexit, quasi admirans stetit, De-
inde sensim atque placide tanquam nosciturus
accedit: tum caudam movet atque rite adulantium
canum blande et clementer movet, Androdique
corpori se se adjungit: cuiusque ejus et manus prope
jam exanimati metui, liquâ leniter demulcet. Androdon
inter illa tam atrocis feræ blandimento amissum
animum recuperat; paulatimque oculos ad Leonem
contuendum refert: tum quasi mutua recognitione
factâ gratulabundus vidisset Leonem et hominem.
sic, Androdo a Leone accepti beneficii et medicina
gratia relatus. Hæc a Casare et populo cognita,
dimittitur in Androdon, et panis solutus, Leoque ei
populi suffragio donatus est; et ambo posthæc vobis
totâ circum tabernaculæ ire visi sunt; Androdon

Tractatus.

1
Solim. cap
30

2
in lib. de
her. rot. aq. q.
ani. pond.

hinc Leonem loco tinnui reuinctum, et Dimidio
manus factum. Mirum quoque in ratione
intellectus que exemplum in Hyana. Hoc sequitur
Stabularum pastorum, et audite assiduo additit vocem
quod exprimere possit imitatione vocis humanae, ut
in hominem asse accitum nocte sciat. Vomitum
quoque humanum mentitur, falsi que singulibus Ro-
caner sollicitate decorat. quae omnia ratione
profecto magna argumenta sunt; quae etiam licet
conspicere in huius exempli et Bluturho desumptis.
Quidam quidam Arcuum oleo semiplenum videns, cum
visque ad oleum ore pertingere non posset, in arcuum
lapillorum coniecit, et implere conabatur, ut hoc modo
oleum altius surgeret, et facilius id ille contingeret.
sic, ut venisimile est, rationandae, inquit Bluturhus,
Lapilli sunt grauior, qui ideo in iunum vices decendant,
oleum vero leuior, idcirco ad summum surget et
supernatabit, cum lapilli loco mouerint, quod in
jmo sedet. Hoc profecto exemplum sermonem
enunciatiuum et perfectam argumentationem,
ideoque intellectum et rationem manifestissime
delectat: nec potest ad vllum sensum extrinsecum
referri, quemadmodum referunt ad odoratum illud quod
in trivio canibus accidere dixerunt. aliud in super
adducimus, Vulpis, nimirum, cujus ministerio Vulpis
Thraciae et cum successu videntur, cum per
fluuium glacie constrictae transire voluit: Vulpes

De vitâ Sdum Nat. C. 2. u. 955

cuim ad motu ad glaciem auro, si murmur aquae
subtilitatis ad aurem ejus pervenit, inde in fon
glaciem non densam atque concretam satis esse; —
tunc recedit. At, Cum nullum aqua murmur audit,
argumentatur glaciem satis esse concretam, et ferendit
oneri taur aptam, tunc praevigreditur. For autem
sola auditur subtilitati, ut ajuat, fini non potit,
absque ullo discursu ac ratiocinatione, et probabile
est, Vulpem illationum hanc secum tacitam facere;
omne quod murmur edit, motum habet, atque
etiam movet, quod movet, non est glaci concretum:
quod non est glaci concretum, liquidum est, quod
liquidum est, ferendo oneri aptum non est. Hae
ratiocinatione utretur quidem ratiomis particeps
homo. At, ejusdem affectus eadem causa inducitur.
igitur ratio in brutis existit, sicut secunde atque in
fomine. praetermittit plura alia exempla quae a
Plutarcho referuntur. veluti illud Canis erga
dominum amoris fidelitatis que adeo constantis, ut
sepe mortuo domino mori ipse visus sit. quidam
etiam Canes, dominis interfectoris, interfectores
acornine prosecuti sunt, etiam usque ad vindictam.
Cicero in Similibus in Animalibus exemplis, non
dubitat, in illis rationem esse affirmare, quid loquar;
inquit, quanta ratio in bestis ad perpetuam eorum
generis conservationem appareat? quantus amor
illarum in educandis custodiendis que

956 Tractatus

procreaverint, usque ad eum finem dum possint se
 ipsas defendere. gallinae, aequae reliquae et quicquam
 requirunt ad parandum locum, & cubilia sibi iisdemque
 construunt, eosque, quam parant, mollissime
 substruunt, & quam facillime ova senuunt, ex quibus
 pullorū cum exierint, ita tuentur, ut et penuria
 foueant, ne frigore cadantur, & si ex calor, a sole
 se opponant. Cum autem pulli permissis uti possunt,
 tum volatur eorum matres prosequuntur, reliqua
 curā liberantur. Seneca rationem & intellectum
 omnibus aequae animalibus concedit. Brutis autem,
 inquit ille, ut intellectum ex eo apparet, quod
 nihil amplius, si intellexerint faciunt. Nocitur
 scientiam habent, et saluti ferri ad eorum conformandum.
 nec unquam obliuiscuntur hujus tutela &
 diligentia. omne animal saluti suae conciliatur, et
 simul, quae suam, illa petis; latens formidat. sic,
 utilia & perniciosa intelligit. sentit se carne constare,
 itaque sentit, quid sit quo securi caro, quo uti, quo
 obtinere possit. Cujus rei innumeris praehisitor
 variorum animalium exemplis, ad vilissimum
 omnium, ut videtur, descendere libet, ad muscam.
 inripe, quam etiam ratione praeditam esse Lucianus
 affirmat, non parum, inquit, ejus intelligentiam
 esse dicere queo, cum insidiatorem et hostem suum
 Araneam effugiat; insidiantem enim et obsequat,
 et contra inuictus, declinante illius impetu ne

Epist. 121

2
 a musca
 ludo.

De vitâ solum Nat. Cap. 2°

957

Capiatur iunctura, et in illius casu iuncturâ, igitur
Cum ratio omnino ad dignoscendum quid utile sit,
quidve noxium, a naturâ concessa sit ad
animantium conservationem. Hujusce autem
conservationis cura in ceteris animalibus, æque
ac in homine reperitur. Confinidum est utriusque
rationem quoque et intellectum esse.

Non paruum rationis et intellectus animalium
argumentum est, quod disciplina, gaudet ac iusti-
formis, omnino sunt capaces, tum in docendo
quam in discendo, quæ perfectam et consummatam
intelligentiam ostendunt. Experiuntis quotidiana
probat canes ab hominibus varias saltationes
discere, et diversorum tripudiorum modis, eosque
castigari et corrigi videntur, quod profectio magnam
disciplina aptitudinem declarat. Plutarchus loco
suprà citato, plura hujusce rei afferat exempla,
quæ brevitate causâ prætermitto. Elephantis, non
minus quam canes, ingenium discipline omnino
idoneum habent, Plator, Inquit Plutarchus, iuris-
tore qui Roma ad theatrum assensabantur et
edocelantur, unus ingenio ceteris tardior, et hebetior,
Cum ob id a Magistro digne caderetur, et
objurgaretur, vitæ sit aliquando noctu, lunâ
lucens, seorsum lectionem repetere. Pica, merula,
Conis, Britaci, Agithi, et alie avis facile discunt
eas cantilenas quæ illas docentur; quia etiam et

Tractatus

humanarum vocem aptissime sedunt, cum didicerunt,
 Exemplum non parum est, cum omnium sensibus
 id quotidie subjiciatur, et unusquisque patitur ipse
 experiri, illa etiam docere, sicut et discere, est
 manifestum in quibusdam avibus, Puscina
 pulli sine modulatione, et virtute, quae
 juncuntur, tradere ac percipere sapientissime ratio
 est, ut Aristotelis auctoritas, et quotidie
 experimur ejusmodi pullos, et matrem sine, nullum
 adhuc et tunc abreptore, et in caetera educatione
 remaculam tantum edere, non vero suaves illam
 modulatione quae edunt aliae, quae amantibus
 educatione atque edoce fuerunt; ut idem Aristoteles
 loco eodem affirmat, quin etiam, aliter in illa,
 aliter adultae, et procretae canunt, ex quo patet has
 cantilenae usu atque disciplinae eas acquirere, et
 illis a parentibus tradi atque edoceri, quod in avibus
 esse videmus; caetera id jure verisimile est, non
 enim dubium est quin uti et experimento a nobis
 multa percipiant, quare igitur non a se ipsis
 percipient multa juncem, quia omnibus eadem,
 et semper jure videmus, existimamus id a
 natura proficisci; sed affirmaverim etiam foris
 quoque multa arti et usu esse percipita; cum idem
 in hominibus saepe videamus, qui quamvis uti et
 disciplina illud acceperint, tamen in eis permanet,
 semper et eodem modo, quasi natura indiderit, praeterea

Lib. 4.º de
 hist. anim.
 cap. 9.º

De vitâ Sdum Nat. C. 2^a

959

si dicendi ingenium, ut patet, naturas ceteris
animalibus concessit: probabile est et docendi
quoque artem illis tradidisse. hoc plane Aristoteles
affirmat dicens, in nonnullis etiam commune aliquod
disciplinae et eruditionis haberi; alia enim vixissim
jatur, alia ab homine (qua scilicet auditu non
carent) non modo suspendi, verum etiam possunt
siqui fingendi differentiarum dignoscere: autis quibus illa
videmus excellere, tam docendi quam discendi
facultatem illis inesse insuper ostendunt. Quod
autem ars sit apud illa, sicuti et apud hominem,
hirundo in affringendo constituendoque nido ostendit,
ut Aristoteles avertit, confingit implicato luto
festucis, ad normam lutaria palationis: et si
aliquando luti inopia est, se ipsa in adfaciende
rotulat in pulvere omnibus pennae. Stragulum
sibi etiam more hominum fert, duriora primum
subjiciens et modice totum constrinens pro sui
corporis magnitudine. aliarum avium permulta
hanc viduorum construendorum artem norunt. Sed
mirabile supra ceterarum in Alcedone quiddam
construitur, cujus viduae tantum artem, tantoque ingenio
fabricatur est, ut, navis instar, fluctibus atque
manu tempestatibus obstare valeat: et antiquam
illum sequemari omnino exponat, in litore ubi
unda lenis est, primum experitur; sicque an aliquid
desit videt; eique medetur; parvique omnes hujus

lib. 9. d. 4. 1. 1.
anim. cap. 1.

2
ibid. cap.
2.

operire ad id iunctura, apta, stringit, et firmat, ut
 vix mallei ictibus distolui possit. os ejus angustum
 est, quoad sit exiguum aditus, et etiam si vertitur,
 mare, in illum influere nequeat. quod testatur
 Plutarchus, se hujusmodi vidisse quosdam vidisse,
 et manu etiam contractuisse. Aristoteles idem
 quoque scribit, Avanciarum etiam hanc tam
 subtiliter contractam, arti carere dici non posse.
 Humorum animorum aequalium greges tam bene
 ordinatorem atque dispositorem, ut instructum militum
 aciem dicere, arti carere non verisimile sit.
 Longa enim gregum agmina, ita disposita, ut, qui
 in extremis clament, vox eorum ab aliis audiri
 possit, artis profecto signa per se ferunt. At,
 ne diutius sigillatim omni bus jammoremur, sufficit
 referre quod Plutarcho libro citato scribit.
 Democritum, nempe, affirmavisse et demonstravisse
 feminas ipse artium et disciplinarum omnium
 peritiam non aliunde didicisse quam a Catvra
 Animalibus, texendi Artem ab Annua, ab
 Syntundine Architecturam, Musicam a Luscinia,
 et Cygno Medicam, tam Chirurgicam, quam
 pharmacicam, a diacris animalibus quae esse
 traditum hic referre. Quod me Hercule absurdum
 non videri debet; Nam ejusmodi Artes feminas
 aut a se, id est, a natura, habent; aut ab alijs
 Animalibus eas jussu sunt. at a natura illas
 non habere manifestum est.

¹
 in lib. de hirc.
 inquit animi.
 pte.

²
 loco citato.
 Cap. 14.º

De Vita s'dum Nat. C. 2. 4. 96i

Non habere manifestum est; quia quod natura
tribuit, id aequè omnibus in generat.
oibus in suis hoibus, sed alij ab alijs eas dicunt, atque
longo etiam intervallo usu percipiunt.
ab alijs animalibus eas jmitati sunt.
eas homines jnuenerunt, et alijs tradiderunt. hoc probabile
quidem est, sed idem etiam de ceteris animalibus dici
potest, et illa artium jnuenisse, et cetera generis sui
animalia, ab jnuentoribus ead percipisse. non enim
potior ratio est in iure quam alacritate.
se habeat, patet animalibus ceteris, sicuti et hoibus
artem jnere, cum simili prudentia atque industriâ:
nec non illo, docendi sicuti et discendi artem, perfecti
callere: ideoque disciplinae perfectionem habere, et
tandem rationem et intellectum. quod Aristoteles
confitetur dicente, rationem brutorum magnam uti
humana referre similitudinem, magisq' in minore
genere quam in majore, videri intelligentiae
rationem. Cujus quidem exempla passim per totam
animalium historiam ab eodem Aristotele referuntur.
ridiculum autem est ista omnia rationis animalium
experimente ad jnstructionem referre. Nam quid est
jstructione aliud quam ratio.
jstructione? nomine diuerso reae eadem significatur atque
exprimitur, quod licet jponere licet; quatenus
autem sit, nihil aliud per illud intelligi potest, quam
quod per rationem intelligimus, quapropter vel rationem
M.M.M.M.

In Cæteris animalibus aequè ac in hominibus esse Confundendum est, vel instinctum in utroque. Quæcumque supra refulimur ad Sermonem introfecimus et enunciatiuum animalium pertinent, quibus satis manifestè ostenditur illis intellectum & rationem Naturæ Concessisse, hæc Secus ac homini. Nunc idem est confirmandum argumentis ab extrinseco Sermone, id est, voce & loquela, petitis. His enim quoque rebus homines rationis & intelligentiæ suæ potissima argumenta, quasi diuinè validissima, fulciunt. Sequè Cæteris animalibus ob id præferunt, nam Cum ea omnia quæ menti cogitant, et animo volunt Sermone exprimendi facultatem habeant, quod solum rationis & intellectus privilegium esse arbitrantur, id quæ Cæteris animalibus non posse existiment, hæc dubie inferunt se Solos esse racionales, Cætera vero irrationalia, verum ejus modi opinionem proinde esse falsam non difficile erit ostendere. Præter quod observanda sunt ea quæ de Sonis, vocibus & locutionibus Animalium ab Aristotele traduntur. In his enim esse dicit vel Sonum tantum, vel Sonum et vocem, vel et Sonum, et vocem & locutionem. et hæc tria animalium genus differre, ita ut quæ Sonum habent, non idè vocem & locutionem habeant; quæ vero vocem habent, Sonum habeant, non tamen locutionem; sed quæ locutiones prædita sunt, vocem etiam et Sonum habeant, gutture partè una voce

lib. 4. d. 1. § 1.
anim. cap.
9.

De Vita secundum Nat. C. 2us

agitur: quocirca quibus pulmo desit, nulla vocis
emittenda facultas est: locutio enim non nisi
voci per linguam explanatio est. Vocales igitur
litterae, a voce et gutture, consonantes lingua et
labris proferruntur, quibus hanc locutionem confici
nulli dubium est, quam ob rem quibus animalium
lingua libera et absoluta non est, earumque vocem
emittunt, neque sonocinantur, at sonus elidi vel
aliter partibus potest, ergo insecta animalibus
neque vocis neque locutionis ulla facultas: sinusque
his spirae interiori inveniuntur, non exteriori, nullum
enim ex his spiras, sed alia murmur edunt, ut apes:
alia canere dicuntur, ut cicadae, nullum molles,
nullum stratum, vel vocem vel sonum mitti
naturalem. Si vocis quidem experta sunt,
quippe qui neque pulmonem, neque Arteriam, aut guttur
obtinant: sed sonus quidam stridorque inveniunt, qui
vocalis esse existimantur, at vero quae et Linguae
habent et pulmonem, si quadrupedes, aut omnino
pedestres animalia sunt, vocem quidem emittunt,
sed exilem, et alia longum sibilum edunt, ut
serpentes; alia abruptum et per triguum, ut
bestiae: alia vocem exilem et imbecillam. Genus
autem Avium vocem mittere potest; ipsaque praecipue
facultas conficienda locutionis, quibus lingua lata
medicantis, vel hinc. Quadrupedum autem genus,
quod animal procreat, vocem varie mittit; neque

Tractatus

est quod loqui possit; sed proprium id hominibus
 est. quibus enim locutio, ipsi etiam vox: ut quibus
 vox, non ipsis omnibus et locutio est. qui surdi jam
 inde ab ortu nature sunt, Idem etiam muti: vocem
 ergo amittere possunt, non vero locutionem ullam.
 pueri ut cetera membra sua continere ac regere
 nequeunt; sic etiam lingua sunt impotentes, et quidem
 imperfecti, & seruire lingua absolventur: Itaque
 magna ex parte balbutiunt, et utique lingua sunt.
 differunt tum voces, tum locutiones regionis et
 tractus ratione. vox igitur acuminis grauitatque
 maxime non sic: nec species discrepant generis
 ejusdem. At, vox explanata quam esse quasi
 brutorum locutionem dixerit, differat & ceterorum
 animalium, et eorum quae genere eodem continentur.
 loci ratione. V. g. pedicam alii cacabant; alij
 stident; & auricularum nonnulla vocem eandem
 mittunt, quam sui parente, si prorepta, patriam
 caruerint educatione, moribusque et cantibus aurium
 ceterarum inueniunt, ut potest cum non penitus
 locutio, ut vox, per naturam proveniret, sed acquiri
 posset per disciplinam & studium. Unde homines
 quoque locutione utuntur varia, cum vocem omnes
 reddant eandem. Ex his patet naturam cuiusque
 animalium, secundum genus suum, habuisse
 sermonem extrinsecum. Nam, siue sonum, siue
 vocem, siue locutionem mittant; sermones extrinsecos

De Vita Sdum Nat. C. 2 15 965

voce uti arbitramur; neque enim hinc sola locutione constare dicimus; sed etiam hinc voces, hinc sonos, in his quibus haec insunt, nam tantum efficiunt animalia quae, vel sonum sine voce et locutione, vel sonum et vocem absque locutione sciunt; quantum hominibus cum locutione, ad quod cuius locutio homini prodest, nisi ad exprimendas suas conceptas, et affectiones animi declarandas. id autem in ceteris animalibus esse, nullum inspicere potest; varietate enim hinc sonis, hinc vocibus, varios affectus significant, quod in multis conspiciere licet, quantum quidem ad vocem, quorum unum vel alterum exemplum sufficit. gallina, ut refert Avianus, ^{lib. 15. c. 2. r.} _{var. cap. 82} cum pullos vocat, crocitat; cum pullos ad fugam ab Miluum hortatur, extendit vocem in longum et intollit; cum capitur, clamat anxie, repetitque quasi singultivum; cum ovium perit, nultat; cum pullos deducit, aliam voce asperiore, crassiore, atque rariore utitur, quam cum illos ad se vocat; cum cubat, voce submissa et ab aliorum distincta utitur. Igitur cum haec semper faciat, intelligaturque ab aliis, clarum est diversarum animi perturbationum animalibus diversaque inditae esse voces significativas. in Canibus id etiam quotidie experimus: illi enim aliam quidem eam vocem cum aliquos persequuntur, aliam cum volitant, et rursus aliam cum vapulant; sed et aliam cum exiunt; ac, ut

Semel absoluam, si quidem hoc attentè considerauerint
 magnam Comperide discrimen esse, non in hoc
 animali solum, sed et in alijs, prout Diversa
 Contingunt; blandiuntur, vocemque gratulanti
 similem emittunt; se iuvenem in Cunilium
 vocant; & ad venerem iurant, atque sollicitant;
 varia & mutua præbent officia; irascuntur,
 indignantur, minantur, pascunt quæ se esse
 voluerint; denique affectus omnes, quos homines
 sermone declant, cetera animalia voce, gestuque
 significat, illarum quæ manuum factorum domestica
 vocantur, & quæ inter homines degunt, sermonem
 nostrum intelligere, & multa quæ præcipimus &
 iubemus facere videntur; illorum inter voces multas
 consuetudine percipiunt, & eorum mentem
 quodammodo intelligunt, ut inde certum sit
 vocem illorum esse significativas; Quamvis ad
 sonum quem animalia quadam edant, nihil certi
 dici quidquam potest, sed tantum conijci; ut potest
 nulla sit inter nos & hæc consuetudo; venim
 existimandum est ejusmodi sonum illis jactare vocis
 et locutionis loco, quemadmodum alijs jactant vocem,
 locutionis loco: et hæc facultatem sonum mittendi
 illis naturæ concessisse videtur, eam menti atque
 consilio, ut hæc utantur, veluti alijs vocem
 et locutionem, qui bene ad declamandos affectus
 utuntur. De ceteris animalibus quibus nec sonum,

De Vita secundum Naturam. C. 11. 967

Hic vox, nec locutio sunt, nihil quoque dici potest, quod certum est; sed quia vita, sicut caetera, fruuntur, venisimile, immo, necesse est, illa, omnium facultatum, quae ad vitam eorumque Conservationem pertinent, esse praedita; et quia ad id omnino Consilium affectuum expressio, non dubitandum est quin, haec etiam ejusmodi facultatum natura Concesserit, quemadmodum hanc reliquis tribuit Quisimilibus. quare ex Locutione, nulla ratio et intellectus argumenta pro homine peti possunt; quin eadem caetera Animalibus conveniant: Cum haec, sicut Secus atque homines, facultatum ad suos affectus exprimendos praedita sint. Porro animalia quae vocem habent et locutione Carent, non magis intellectus et ratione participo dicimur, jure quae voces carent, et sonum edunt. At, si alicujus facultatis propria munus a Natura concessum, majorem intellectus et ratione facultatem inducit; et homines jure se putant caetera Animalibus intellectu praestare, quia ipsi locutionem habent, hoc verò eò praeventur: Non dubium est quin Animalia vocem absque locutione habentia, ratione etiam et intellectu et immortalitate Anima (quam homines dicunt esse rationis et intellectus privilegium) caetera Animalia quae voce carent et sonum tantum habent, longe superent et vincant: quod quidem homines non Concedunt, Nihil non Concedendum quoque est illis, quia Locutione utuntur, magis esse rationis, intellectus, immortalitatisque.

Tractatus

participat eam *Cetero Animalia.*

Homines rursus rationis et intellectus carentia
 Argumentum in *Cetero animalibus* esse dicunt, quod
 illa ipsi non intelligunt, nec voces nec sonos illorum mentis
 percipiunt. Verum ob id illa *non* rationis et intellectus
 expertia dicere, tantum est quantum si illa, rationis
 etiam expertia *non* esse existimarent, cum nostrae
 locutione non intelligant: vel si *rationales* populos
 diceremus, quoniam loquela a nostrae diversae non
 intelligimus, dicit aliquis, forum populeum loquelas
 ab aliis disci, atque doceri posse, respondeo *Ceterorum*
Animalium voces si *similiter* disci & doceri posse, idem
 intelligi, & quidam clarissimi viri fuisse, qui *Cetero*
 quosdam excogitaverunt modos, ut eorum mentis atq.
 affectus omnino intelligerent, & quibus locum etiam
 voces adeo cognoscerent & dicerent, qualis Apollonius
 Thyanaeus fuisse fertur: Nosque ipsi ea intelligeremus
 si modos istos perspicere haberemus, vel si *animam*
 ejusmodi scintillam applicarem, intelligimus enim
 illa quae nobis sunt domestica, nosque rectissime aliquando
 intelligunt, ut supra diximus. Quod autem voces disci &
 doceri possint, declarat Aristoteli haec jam supra
 citata verba. Vox explanata quam esse dixerit quasi
 locutionem brutorum differt a *Ceterorum Animalium*,
 et eorum quae eodem genere continentur, locutione; V. g.
 perdicum alij caccabant: alij strident: & auricularum
 nonnullae haud vocem eandem mittunt, quam sui parentis,

De vitâ. Dum Nat. C. 2. ¹⁷⁹ 969

Si præcepte caruerim educatione, moribusque et
 cantibus cæterarum Audiam iuueniat, ut potè
 Cum non perinde locutio, ut vox, per Naturam
 proveniret, sed acquiri posset per disciplinam, et
 studium, unde homines quoque utuntur locutione
 vanâ, Cum vocem omnem reddam eandem, Nullam
 hinc differentiam admittere videtur Aristoteles inter
 animalium vocem & hominum locutionem, Et
 perinde illas dici atque doceri posse ac vanâ homi
 nis idiomata, igitur nullum majoris rationis et
 intellectus argumentum homines ex locutione habere
 possunt.

Præterea hæc Locutio, quæ homines tantopere Cæteris
 animalibus præstare præsumunt, ad vitam nullo
 modo est necessaria, jucunde etiam et hilariter, absque
 illâ, annos vivere possunt; quin etiam ad animi
 affectus declamandorum hæc non omnino opus est.
 mutis quotidie jucunde vivere experimur, et capiti,
 manibus, ac reliquis corporis gestibus quid
 velint significare, et Herodotus, Solinus;

Pomponius Mela refert in Africa Oris fere
 extremis, Æthiopiæ ventus, trans detestamur
 esse populos, et quibus pro eloquio Naturæ ut: quorum
 alij sine ~~duo~~ lingua, alij sine Linguis Sunt. Item
 tibi Lybia finis est, et Ægyptum Linæy, gentes
 esse dissonas, et his atlantem ab humano ritu
 præcipue cautare, nullis præcipuum Vocabulum, nullis

179. Melpom. l. 2.
 cap. 34
 lib. 1.º cap. 20.
 et lib. 1.º cap.
 10.º

Tractatus

Speciale nomen. Trogloditis Inim omnino ignatur
 sermonis Audire potius quam loqui. Hi vero
 populi felicissime vivunt, neque sunt rationis
 humanæ et intellectus experti; absque locutione
 animi affectus commodissime sine voce, sine gestu,
 expriment; et significativis corporis gestibus
 aptissime utuntur. Figitur non est locutio, res
 necessaria. Porro si necessaria esset, a Naturâ hanc
 dubie proficiscerentur varia linguarum, idiomata
 quæ apud varias populos in usu esse videmus. Et,
 hæc non sunt a Naturâ; sed ratione loci, ut supra
 ex Aristotele diximus, et per disciplinam acquiruntur.
 Unde hinc præcipuam auctoritatem habuit; qui ut
 instabilitas est, et continue mutationi hinc obnoxia;
 varia etiam idiomata perpetuo mutat, et alia atque
 alia Invidem reddidit. Unde nationum populorumque
 idiomata semper a retro antiquissimæ temporis hinc
 fuisse diversa. Hæc quotidie in usu sunt, non eadem
 sunt, quæ olim: prout Nationes, et populi
 miscem belli, fœderibus et aliis modis, idiomata
 variantur atque mutantur. Latini Germani Sæpe,
 Gothorum et Vandalarum confectio plane corruptis
 decedidit. Græca in puritas, Sarracenorum et
 Arabum sermone depravata, partim in latibus fuit
 rejecta. et hæc duo clarissima omnium idiomata
 non jam hodie locis, quibus olim enata florere,
 arigent, sed per variae humanæ partium vagantia

Derivata secundum Nat. C. 2° 571

exulant. Sic de Aliarum Nationum jdiomatibus,
alia a lijs trahuntur; aut vitiantur; aut
extinguuntur: Subita vi opprimuntur utrorum
populorum jnuafionibus, siue lenta vfu decidant, —
siue alio modo extollantur. Ita quoque ab hominum
Arbitrio plurimum pendent, quibus nunc alia placeant
vocabula, alia displicent. & sic plura vix vix
tandem & locum præbet.

1. Vt Sylva foliis prænoxie mutantur in annos
Primo Cadunt: Ita verborum vetera jntant
Abd

1
Gorat. de
voti. Boet.

Et inueniunt rite florent modo nata vixuntque.
Debentur Morti, Nos, Nostraq; facta peribunt,
Nedum Sermonum. Sic honos & gratia vixit.
Multa renascentur quæ nunc cecidisse, cadentque
quæ nunc sunt, In honore vocabula, si vobis vultis
Sciam penes arbitrium est, & ius et norma loquendi
Quæ vero a Natura sunt, eadem semper & simili-
modo sunt & omnes ijs æque jnuantur. Idiomatica
populorum & varia hominum locutiones, non hoc modo
se habent. Nihil non sunt a natura. Sed, ut sunt
homines ad loquendum apti, eorum lingua e jus modi
a natura dispositionem sortita, rebude ad libitum
jntant nomina, quæ longo deinde vtu, & tempore
vix proprietate obtinent, quamvis nullam a
naturâ habeant. Natura enim propriam quandam
rerum appellationem omnibus animalibus, Nihil

Tractatus

¹
The Cratylus

²
Gen. 9.

Saltem quæ ejusdem generis sunt, Communem;
 Fomines impropriam adjuverunt. quod Plato
 tractatur dicente, Singulæ & hæc nominis rectitudinem
 a Naturâ esse certam, et non hoc esse nomen quod
 quidam ex Assensu confictum vocant, dum vocis
 ipsorum particulam profenerunt. Verum Nominum
 rectitudinem quandem omnibus eandem a Naturâ
 esse. Hanc etiam communem nominum rectitudinem
 Moses jamit, dicente, Anti linguarum confectioem
 (quam in adificatione horis Babel factam fingit)
 Terram labii unius fuisse, et sermonum eandem.
 Tigitur variae hominum loquelæ a Naturâ non
 proficisci manifestum est: idcirco non esse necessarias.
 Quare, et hæc cetera animalia hominem aut aliter
 ridiculum est & absurdum existimare: illiunque
 intellectu & ratione ob id magis esse participem,
 quam illa, quæ absque loquelâ degunt, affirmare,
 ratione egere propter est.

Tigitur in Sermone extrinseco participium est, Cetera
 Animalia aequæ ac hominem, ratione & intellectu
 pollere. in Sermone etiam intrinseco et enunciativo
 idem manifestum est in supra dictis; idque etiam
 ex abundantibus ostenditur argumento de Platon³ ho-
 detur, quemadmodum, inquit ille, dici non
 potest caecitatem esse in eâ re quæ videndi facultatem
 nunquam a Naturâ Consecutari; sic insaniam
 et ratiâ esse in eo qui ratione caret et intellectu
 nullomodo posse

³
in, lib. de Anim.
 hoc. & Aquat.
 pte.

De Vita dum Nat. Cap. 2° 973

Nulla modo potest affirmari. quibus autem cecitate
est, quae visus est privatio; Sic etiam et videndi facultatem
inesse certum est. Similiter etiam quibus insania est et
rabies, quae rationis perturbatio est, Ipsi quoque rationis
et intellectus facultatem inesse haud dubium est. At,
in Ceteris animalibus, non secum ac in homine,
Insania interdum reperitur, et huic morbo quoque
obnoxia sunt, Rabies ad insaniam canes maxime
adigit, boves etiam, Equos, Vulpes, et alia multa.
Quod Aristoteles omnino affirmat. dicens, rabiam
facere furorem: et quae mordierint, omnia rabere,
excepto homine). Igitur et in istis animalibus
rationis et intellectus facultatem esse manifestum
est. Denique, quaecumque ad rationem et intellectum
homines pertinere affirmant, in Ceteris Animalibus,
aque ac in illis, existere videmus, sensibus, ut
supra iam diximus, praediti sunt, utilia
prosequuntur, fugiunt noxia, ratiocinantur,
reminiscentur, artem, Disciplinam, voces habent
significativas: et tandem somniant, quod magnum
rationis et intellectus argumentum homines esse
existimant; nam hinc immaterialia a materialibus
anima separant, et seorsum a sensibus operantur
atque absquephantasmate, saltem praesenti; quae
omnia ad solum intellectum pertinere dicuntur.
Animalia autem somniant declarant canes sus-
saturati, quem per quietem et somnum edunt, ut

lib. 9. de Gest.
anim. cap.
22.

NRN

Tractatus

¹
Ibid. cap.
10

²
Ibid. cap.
8y15.

Aristoteles affirmat, et omne quadrupedum genus
 somnare dicit, haud secus atque homines. Unde
 Pythagorae, ut Laertius refert, magnam Cum
 brutis conuenientiam hominibus esse existimauit, quia
 utrisque insania, signa, et morbos mitti vident.
 Quapropter rationem et intellectum contra animalia
 aequae ac homines habere: et a natura iisdem
 dotibus facultatibusque omnium animalium ad
 conseruationem eorum, ad quam primò Natura
 respicit, esse praeditos, dicendum omnino est, idemque
 nullam inter eos differentiam, nullum discrimen,
 quantum ad animae intellectus rationisq. facultatis,
 profuisse naturam, existimandum etiam penitus est:
 hanc autem differentiam solum reperiri in
 uniuersorum animalium speciebus, arbitrandum
 est. Specierum enim varietatem magnam esse
 videmus: sed haec non solum in Sensitiuis,
 verum etiam in Insensitiuis reperitur. ejusmodi
 autem varietas, Mundi Ornatum Constituit, quem
 minima aequae ac maiora perficiunt. inter insensitua
 alia aliis non praestant secundum Naturam mentem,
 sed tantum respectu animalium quae his utuntur:
 et quia non esset varietas si minima desset, nec
 ornatus absque varietate perficeretur; ideo ex lege
 Naturae atque Ordine, in ornatu alia aliis non sunt
 potiora; et in varietate, minima magnis aequi parantur:
 atque omnia conditione eadem constant, ut hinc videlicet

De virtutibus Naturae. C. 2° 975

Inferiori laque, quae eadem, et uniuersae communi,
mortalitatis lege, tenentur. Sic, quamuis, Pinus
Arbor omnium arborum sit altissima, non alia
tamen est, quam Thyui, planta valde humilis,
conditio est. Inter Sensituum, ~~et~~ eadem Naturae
rursus, alia aliud non esse potiora, Varietas
Specierum conditionis differentiam non facit,
in iis, magis quam in insensituis. et Elephas a
Verue non magis differ, quam Pinus a Thyuo.
neque etiam homo ab Elephante. Similis illorum
anima in secundum naturam; Similiter ratio, quae
Similiter conseruationis cura, ad quam natura solam
respicit: Similiter denique Conditio, in utroque
existit. dicunt hominem contra animalia longe
iugentio superare, et plura illis, ut in manifestum
est, tum artibus cum disciplinis, praestantiora
edere: ideoque Conditione differre. verum
quaeunque homines extra sui Conseruationem,
quae necessarii de tantum rebus constat, excogitant,
a Natura propter aliena sunt, et consequenter a
ratione: nec illa probat natura, quae autem non
probat, quae ac beneficia, aut excellentia homines
obtinere nequeant, nec causa esse possunt, Cur
ulla differentia ab aliis inferatur, et admittatur:
tales autem sunt hominum artes et disciplinae,
illorum iugentio et solertia excogitatae, et extra hanc
naturam mentem omnino posita sunt, ut sequenti

Capitulum declarabitur, idcirco nullam inter homines
 et cetera animalia differentiam inducant, ~
 Præterea, inter cetera quoque animalia, Totum
 Ingenium, et Sagacitatem atque Solemnia excellentia
 reperitur; videmusque, his, plurima animalium,
 ceteris præstare, illa tamen inter se conditione
 differre non dicimus, quia etiam inter ipsos
 homines ejusmodi ingeniorum diversitates omnibus
 nota, et perspecta est, propter quam tamen hominem
 ab homine differre non existimamus. Nec
 Animam Stupidi minus esse ratione, intellectuque
 præditam, quam est ingeniosi animo, arbitrantur
 si qui animam immortalis esse affirmant; aliter
 dicendum foret, ejusmodi Animam, minus etiam
 immortalis esse. Itaque uniusformis animalium
 pars est conditio, similisque ratio, sed natura.
 Nec alio modo homines ab animalibus ceteris
 differunt, aut illis præstant, quam quo Sardinia
 Echium ingenio superat, ob meliora organa ac-
 temperiam: et Sardyniam Bolypus, et Bolypum
 Delphinum, Delphinum Coluber, Colubum Vulpes:
 Vulpem Elephantum, Sic, Elephantum vincit et
 superat homo, qui cetera Plethra, et Cecurine
 Anticellit, quoniam melius temperamentum,
 organaque melior sortitudo est, quibus et spiritus
 animalis meliores Sensationes, Notiones,
 affectionesque, et operationes meliores edit. Sed, ob id,

De Vita secundum Naturam. C. 2.^a 977

non aliter conditione est, tum ad animam et
rationem, cum ad corpus respiciendo.

Cum igitur eadem sit cunctorum animalium
conditio, nullum est credere horum curdam in aliis
imperium naturam concessisse. Si talis ment illius
fuit, ut imperio aliquid destinaretur; ei, et quod-
dubie, concessisset quocumque vnicuique animalium
speciei, omnia tribuit; et solum hunc e gregis
aliorum dotibus ornasset, ne ab aliis ullomodo
vinci aut superari, sique imperium ejus
labefactari atque imminui posset. Nullum autem
Animalium, ceterorum dotibus praeditum videmus;
neque ullum extra alios adeo Superior, ut ab
ipsis aliquo modo detrimendum, aut ~~inveniretur~~
~~et~~ non possit. et homo maxime, qui istud
imperium a Natura se habere praesumat, variis
modis, ab aliis animalibus infestatur. ipse
vicissim illis infestus est. at, illum dominari
in ea quae illi molesta sunt et infesta, neutiquam
dixerimus: nec similes, in illum hunc aut
imperium inde esse, qui hunc infestus est, nullo modo
concedimus. Non magis Lepores, gallinas, Canes,
Oves, boues, et alia ejusmodi, qui hunc vescuntur
hominem, Naturae eorum causa genuit; quam
hominum, tigridum, vrsorum, leonum et
aliarum ejusmodi ferarum, quae illum devorant;
vel etiam pulicum causa, inique non homini-

Tractatus

magis quam animalibus istud imperium
 competit. Imperium enim non est absq^{ue} laedendi
 potestate ac in homines nulla est contra animalia
 laedendi potestate quam illa etiam non habeant in
 homines. plurima illorum homo comedit; —
 plurima illorum vicissim hominem devorant. —
 Itaque ridiculum est dicere propter hominem
 contra animalia facta esse. Nullus enim
 cunctorum animalium est, qui aliorum causa
 factus dici non possit, cum in vicem incommo-
 dum aliquid et detrimentum alteri alteri inferre possit.
 Sed, cum laedere & laedi posse, in omni bus
 hoc sentitur, illud imperii signum, existimandum
 est, neque ullum imperare, neque ullum parere:
 neque ideo ullum a latere causa factum esse
 dicendum est propter se profecto unusquisque
 animalium factus est, non vero ut unus ab alio,
 jure potiori dependeat: neque etiam ut in vicem
 sibi omnino illi inferat. Sunt, & muscas quoque, ac
 Oxidantur, vilissimum animal, quod animal, —
 ipsum ut specie ipsa manet, & per se solum et
 ad ornatum Mundi est; omnia que sibi necessaria,
 non solum ad vitam, sed ad beatam etiam
 vitam sortitur. Hoc facta est propter se, non
 ut homini esset infera: neque enim omnis musca
 hominibus infera est, sed quaedam manent in
 remota perpetuo: neque vero homo factus est

De Vita Duum Nat. C. 2. u

ut esset Ceteris Animalibus inferior et Superior,
 verum propter se, sicut alia, et ad ornatum. —
 hoc autem, quae in cunctis animalibus est, ad-
 malum et aliorum incommodum proclivitate, Non
 a natura, eo consilio res infecta sunt, tributa ista: sed
 quia universae conservationis curam et sui amorem
 ingeneravit, ideoque sibi semper Cavent et consulunt;
 Accidit, ut in aliorum perniciem alii ruant, ne
 sibi illi noceant, vel, ut ex his commodum et
 utilitatem percipiant. Leones in sylvis et sine
 spelunca homines decurant, quibus mansueti
 blandiuntur; consuetudine enim mali timor illius
 sublatum est, et spes victus tunc illis praest. —
 vident enim pabulum sibi quotidie a custodibus sine
 suppeditari; Haec Conquiescunt, aucta animantia
 idem facerent, et mutuo confortio, pacificoque
 vivuntur Contubernio, si nocturni somido abesset, —
 utriusque et victus spes semper adesset. sed qui a
 his semper affectibus premuntur, perpetuo etiam se
 invicem infectam, non solum quidem diversi generis
 Animalia sed ejusdem etiam, idcirco inter se
 maxime pugnare animalia quae loca eadem incolunt,
 atque eisdem vescuntur Cibus, Aristoteles affirmat.
 Nam si victus penuria sit, aut ille, fit certis ob-
 eam rem; ut vel ejusdem speciei animalium
 pugnam inter se conferant. Homines olim, —
 Antiquam legibus illis haurerentur, propter victum

lib. 9. de hist.
 anim. cap.
 1.

Tractatus

tantum inter se bella gerant, Ceterorumque
 Animalium more degent, quum admodum hodie
 etiam multi sunt qui mori huius nostrorum non imbuti. Hoc
 modo vivunt. Naturam tamen non hodie et Cetero
 Animalia, propter ejusmodi bella didicere. Sed omnes
 in vitam et Conservationem suam curam gerunt,
 periculum quorum et noxia propellunt. Itaque propter se
 tantum facti sunt omnes animaliter. Nullius imperio
 secundum naturam quisquam eorum subiectus est,
 quia invicem omnes infesti alij alijs esse possunt.
 homo igitur falso sibi ejusmodi imperium arrogat
 quia potentior quibusdam est, vi atque violentia
 potitur, et tyranide, potius quam sollo jure, in alios
 potestatem usurpat. Sed cum vicissim in, tigridum,
 vel leonum, vel ursuum falcata incidit, tunc
 illi omnino necesse est confitiri in hoc saltim, a
 quibus devoratur, Animalia, jure nullum aut
 imperium eum habere, frustra igitur tanquam
 Jure quodam imperii, se se aliorum Animalium
 homo praefere conatur, et ab illis differre praesumit.
 Nam et conditione aequalitatem, et omnium rerum
 Communitatem utrisque natura concessit, quam
 soli homines nulli legibus dirimunt. de quo
 Capiti sequenti. /

Deviâ s'dum Nat. C. 3 ⁴ 987

Caput Tertium

In quo

De equalitate a communitate
a naturâ in universa animantia
esse declaratur a hominibus illam
legibus potissimum, artibus &
scientiis sustulisse. Hic etiam
libertatem naturalem sibi —
admississe constat. quæ omnia
fecerunt, ut se supra cetera
animalia extollerent, sed hæc
non obstant quominus ad
aliorum consortium a quibus
nullo modo differunt, reduci
debeant.

Quandoquidem ex his quæ
superiori capite retulimus, constat, Nulli

Tractatus

Animantium naturam in carere imperium concessisse,
 nec alium alijs præferri voluisse; æqualitatem
 hæc dubie, et communitatem patet illis esse eam.
 Iustitiam manifestum est. Imperium namque et Dominatorem
 inæqualitatem inducunt, ut patet fœni sine Vbi Domini.
 rerum etiam proprietatem inferunt; tunc enim fit
 divisio rerum, Cum Domini; res sine Subditis potiores,
 vel totum, vel majorem partem habere, sibi vindicant,
 At, vbi imperium non est; non sunt etiam neque
 Domini, neque Seni, neque divisio rerum, neque
 inæqualitas, itaque æqualitatem et communitatem
 patet omnem animantium esse, Naturam voluisse, non
 dubitandum est, et res ista quidem æqualiter et
 Communitate Naturæ, nulli imperium dedisse
 natura videtur, et ne ulla divisio fieret prohibuit,
 quia omnium est parens æquissima. prima autem
 æquissima pars, est æqualitas, ait Seneca; et
 æqualitatis, communitatis. Igitur æquales et
 Communes a Natura sunt omnes animantia.
 quæcumque profecto illa produxit, omnibus produxit,
 Cætera, Cælum, elementa, et ea omnia quæ vniuerso
 Mundo continentur, non magis ad homines
 pertinent, quam ad Cætera animalia, ut fides est
 Libani, ait Cicero, eorum causa factura dicendum est,
 qui illa vti possunt; sic illo omnia quæ a Natura
 ad usum nostrum producta sunt, solida sit confidendum
 esse parata, qui videntur, quod si animalia Cætera

De Vita Solum Nat. C. 3. 982

Sicuti homines ipsi non possunt, illorum causam etiam esse factam, haud secus ac nostram, fatendum est. Et tempestivitate salubresque dedit Natura, ait idem Cicero, non solum hominibus, sed etiam pecudum generi, his denique omnibus quae à terra oriuntur, venturae. Hinc aequalitas & Communitas est inter omnes Animantes, quod Epiphanius Carpocratice filius affirmat in libro de justitia, ut refert Clemens Alexandrinus, dicens justitiam esse quamdam cum
3° Stromat.
Aequalitatem Communione: aequalis quidem Caelum, & ex aequo stellas pernoctat, dei que aethereum solem aequalem affudit natura, omnibus qui possunt accipere. Similiter omnes pauperes et divites, insipientes et sapientes, liberos & servos Communiter respicit; et neque saeva facit in luteis. Sol facit omnibus nutrimenta communia exoriri, Communis iustitia & aequo dato omnibus Animantibus. Deinde per Communitatem omnia similiter seminantur in genere; & commune nutrimentum apertum est quae parentibus. Nutritur omnibus & omnibus ex aequo, ut quae nulla lege teneantur: sed neque habent scriptam legem generationis: ex aequo seminant & generant, habentia a justitia imatum Communione: fecit quoque vitae communiter omnibus, quae neque furem neque passerem abnegant et frumentum similitur et alios fructus. Masculum & feminam communiter etiam Conjungit,

pronantiauitque omnibus justitiam Cum
 Aequalitati Communionem; dicitque si aliquis
 unam ducit, illam habeat, tanquam omnium
 possit esse particeps, sicut reliqua faciunt animalia
 Antiam enim & vehementiorem Naturam cupiditatem
 ad generis sui perpetuitatem, masculis in generantibus,
 quam nec lex, nec mos, nec aliquid aliud potest
 abolere; est enim natura decretum hanc autem
 rationem omnium aequalitatem et Communitatem
 cunctis Animalibus a Natura tributam, Antiqui
 nobis descripserunt sub Saturni Regni & aetate
 aurea in imagine, tunc temporis enim homines
 tranquilli & felices in rerum omnium
 Communitate et Aequalitate degabant, non in
 Cura animalia, victus causa sequebantur, fructus
 enim abundantia habebant, inquit Plato, de
 quercubus, & multis alia materia, non a agricultura
 provenientia, sed terra illorum sua sponte producenti.
 Nudi vero nec Contracti sub die plerumque
 pascebantur, mollia autem habebant cubilia, habitus
 luculentus & terra nascenti, citius ac potius assatum
 sumptuosi utabantur et latabantur. Praeterea etiam
 huiusmodi felicitate Regni descriptionem, vitamque Naturae
 legibus ordinatam elegantissime versibus tradidit.
 Volgiuago ritum tractabat more ferarum,
 Nec robustus erat canis moderator arati
 Quiquam, nec scirebat sero moliturus arua
 nec nova de fodere

De vitâ Sium Nat. C. 3^a 985

Nec noua de fodere in terram virgula, nec altis
Arboribus vetres decidere falcebus ramos.
Quod sol atque iuniora dederunt, quod terra curarat
Sponte suo, satis id placabat pectora domum.
Glandis feras iuniora curabant corpora quæcunq;
Plerumque, et quæ nunc hiberno tempore Cœnide
Arbuta Boenice fieri maturo colore,
Plurima tum Tellus etiam maiora ferebat.
At sedare litim flumini fontis que vocabant,
Hæc Nunc, Montibus è magnis decursus Aquas
Clare citas adde. Si licentia sacra ferarum
Nec dum res igni scribant trachere nec uti
Bellibus, et spoliis corpore vestire ferarum:
Sed Nemora atque Cauos montis, si quasq; colabant
Hæc frutices iatis condabant aqualida membra,
Verbera ventorum vitare, iuniora Coacti.
Nec commune bonum poterant spectare, nec ullis
Montibus iuniora scribant, nec legibus uti
Quod cuique obtulerit prædæ fortuna ferebat,
Et Venas in siluis iuniora iungerebat Corpora amantium
Conciliabat enim vel matris quemque Cupido.
Vel violenta viri viræ, atque impensa libido,
Vel pretium glandes, atque arbuta, vel pira lecta.
Religiosæque pariter silibus syluestribus membra
Nuda dabant hircos nocturno tempore Capti.

Quicum se foliis ac frondibus iunioribus de.
Quid dicit quoque Aureum illud saccum sic expressit.
OOOO

Tractatus

Aurca prima lata in aetas qua Vindicta nullo
 sponte sua, sine lege, fidem rectumq; colebat
 Deus, metusque aberant, verba minacia fido
 Læte ligabantur, Nec supplex turba timebat
 Iudicis ora sui, sed erant sine Iudice tuti.

Non galeæ, non Insidæ erant, sine militis usu
 Mollia secum prægebam otia cœnare,
 Constrictæque Cibiæ nullo cogente Creatrix
 Arbutos fabæ, Montanæque fraga legebat,
 Comæque et in duris hærentia mora rubetis
 Et quæ deciderant patula Nouis arbore glandes.

At, ne videatur felix illud Saturni Sæculum, —
 fragmentum tantum Bœoticum esse, et fabulandi licentiâ —
 ortum, Monendum Philoſopho etiam illius Sæculi
 prædicauisse, et ex loco Blatonis supra citato manifestum
 est, et iustum de Seneca, qui post Bostidonium illud
 Alibi dicitur decantari; et enarrae quanta fuerit illius
 faculi felicitas, in Commune, Inquit ille, felix illud
 hominum genus, rerum naturâ fruebantur: sufficiebat
 illa, Vt parens, in turam omnium: hæc erat publicorum
 opum secunda possessio, Quidni ego locupletissimum illud
 Mortalium genus dixerim, in quo pauperem inuenire
 non posse. terra ipsa fertilior erat illa bonata, et in
 usus populorum non diuiciuentium larga. quid quid
 Natura postularet, id non minud inuenisset, quam
 inuentum monstrare alibi, Voluptas erant: Nec aut ulli
 superare poterat, Aut deesse: inter Concordes diuidebatur.

De vitâ sicut Nat. C. 3^a 987

Nondum valentior imponere ⁱⁿ firmiori manum; —
Nondum avarus abscondere quod sibi jaceret, aliam
necessarios quoque excludere: par enim altitudo ac sui
cursus, Roma cessabat, innotuitque fumans sanguine
manus, illi quos aliquod dentium nemus a Ple
prolixerat, qui aduersus Scythiam Hyemis aut iunioris,
vili receptaculo tibi sub fronde amuebant, placidam
transigebant sine suspenso nocte: mollem somnum
illis illud dum dabat: sollicitudo non in nostris
pauisera versat, et acerrime excitat stimulis, non
habebant domos iustar volium: spiritus ac Libes
inter aperta flatur, et leuiter umbra rupis aut arboris,
et per lucidi fontis, cuique non opere, Non
sistunt, nec villo coacto itinere obsole facti, sed sponti
Currebant, et prae sine arti formosa, inter fere
agresti domicilium rusticâ positum manum. fac enim
Secundum Naturam domare, in quâ libebat habitare,
nec ipsam, nec pro ipsâ timentim: Nunc magna
pars metus nostri hinc sunt. Illi quidem Non
Aurum, non argentum, nec per lucidior lapidei Pina
littarum face querebant, parcebant querebant alia
Animalibus: tantum abesse ut homo formidum non
pratur, non timent, tantum spectatur occideret.
Nondum vestire illis erat picta, nondum trahatur
Aurum, adhuc non eruebatur. Ignorantia rerum
innocentibus erant: deerat illis iustitia, deerat
Impunitas ac fortitudo, deerat prudentia, omnibus

Tractatus

hinc virtutibus obtem habebat similia quodam
 rudiis vita.
 Atque hoc in Vita quam homines inter B, et C. Cum
 ceteris animalibus, Naturam rerum omnium
 Aequalitatem et Communitatem cunctis habuerunt, —
 degerebant. in eodem agro bos, ovis, et homo pascebant,
 ab invicem tuti, quem admodum bovem et ovem solam
 fodie cum eadem securitate pasceve videmus. Ab
 Animalibus ferocioribus se se homines tuebantur,
 ut hodie, quae mitioris sunt Naturae, ab illis Cavere
 praecipimur. Denique tota ferina erat hominum vita,
 et abque ullis legibus praeterquam Naturae Universae
 Animantium ad sui conservationem et satisfactionem
 ingeneravit, tranquille vitam traducerebant. ex quo —
 Inferre licet Aequalitatem et Communitatem inter
 Universa Animantia a Natura fuisse constitutam;
 et hanc quidem plurimi hominum, Ceteris Sapientiores,
 ex caeco longe consuetudinis errore ad Naturam
 redeuntibus, agnoverunt atque Confessi sunt. Seneca —
 inter Ceteros apertè illam declarare dicitur, omne hoc
 quod videtur, quo divina atque humana conclusa
 sunt, unum est: Membrum Summum Corporis magni;
 Naturam Nox cognatae edidit, Cum ex eisdem etis, eadem
 gigneret. hoc nobis Amorem iudicis mutuum et
 Sociabilitatem fecit, illa Equum iustumque Composuit: —
 Igitur habeamus in Commune quod Nati Sumus.
 Societas nostra lapidum fornicationi Simillima est: quae

De Vita secundum Naturam. C. 3. u

989

capere, nisi iuribus obstarent, hoc ipso sustineretur. —
Egyptii mihi videntur supra Ceteros, Animantibus suis
ad Aequalitatem Naturalem reuocauisse, Gominibus &
Ceteris Animalibus aequae templae ac Altaris
Construentibus, Sacrificia quae Utisque facientes: quin
iure et cum illis Versantur, ut testatur Herodotus ^{lib. 2. cap. 1.}
dicens, apud Ceteros mortaliu victum a ferarum
consortio esse Secretum: Egyptio vero cum feris
veteri. Pythagorae etiam, ut testatur ^{lib. 1. cap. 1.} Plutarchus, dicebat
omnium inter omnia Cognationem esse, et aliorum
Commercium in aliis atque aliis transfuentium
formae. id Circo tanta Venatione caetera Animalia
prosecutus est, quippe qui unum quoddam totum
cum Gominibus ea officere existimaret, ut ab
eorum esse non omnino abstinere voluerit.

Epist. 108.

3 Parcite mortales cognatas eade ne fando
Eturbare crinas, Nec sanguine Sanguis Alatur,
Ergo ne pictae sit vicia Cupidine Vratris,
Perditis si quas nocent, venim quoque perditis tantum
Ora vacent Epulic alimentis que mitia Caspant.

3
Ouid. in Rem.
15.

Denique tantam Aequalitatem omnes fere mortales,
sibi cum aliis Animalibus esse existimauerunt,
ut similem illis vitam degendam esse putauerunt, adeo
ut omnes, Inquit Herodotus, praeter Graecos et Aegyptios,
Coirent in templa, a Venere Sanguentis non ablu-
introsent in templa, putantes hominem esse, et caetera
Animalia: Enim videre licet et pecudes omnes

Tractatus

et Volucrum greges, Cetera in Deorum huiusmodi atque
phantasi. quod non esse Deo gratum, nec perinde
quidem id esse facturam dicebant.

Cum Animantia Universa, Aequalia, & inter se
Communia Conspicere, ac sine profecto Imperare
~~ne~~ nequo considerando hanc, quae hodie inter ipsos
hominem est, inaequalitatem et innumeram differentiam,
adeo ut sint quidam, quasi huc quodam, Domini,
quidam Servi, Alij, Reges & Principes: alij,
Subditi: quasi homo qui Ceteris Animalibus imperare
se praesumat, ab homine sibi in omnibus simili
Atque Aequali debeat Subjici, At, me & vultu,
Reges & Principes quae vulgus tanquam Deo
adorat: hinc Nobilitatis gradus quibus inter se
discriminantur homines, & quae tanti momenti esse
putant, Nililo scire in lege naturae sunt, quam
vilioris Conditionis Servis, et Cuncti Leones,
Aequaliter sunt Leones, nec ullus aut Superior,
aut inferior, nisi forte qui viribus potentior est, sic
inter homines Nullum supra aut infra aliorum
Naturam Constituit: unde tantum alijs aliam potentiorum
facit: Nam viribus fere omnes impares Summa
conditione vero, pares. Ad circos Philostophia, quae ad
Naturam hominum reducit, Summa non inspicit, aut
Sineca, Nam si omnes ad primam originem revocatur,
A natura sunt. Itaque persuade tibi a Nullo te
Nobilitate Superari. Plato ait, neminem Regem Non

De vitâ solum Nat. C. 3^u 991

ex Scindæ esse Oriundum: Neminem ~~Scindum~~, non
ex Degibus: omnia ista longa varietate miscuit, et
sursum deorsum fortuna jactavit atque refluxit.
Intuendum unum tantum est, Quibus a Naturâ
bene Composituræ, aliqui si ad vetera reuocad, Num
non inde est antiquo nihil est. Ab Antiquis
temporibus perduxit Nox et splendidae sordidique
Alternata Senex. Non facit nobilem, Et virum
plenum fumosæ iuraginituræ: nemo enim in
gloriam nostram vitæ: nec quod ante nos fuit,
nostrum est: et qui genus jactat Scindum, alieno
laudat. ex ejusmodi autem nobilitate plus vituperij
quam laudis oritur, quippe si pessime Cujusdam
rei premium ac mercedem. Quid est Equus aut
libertinuræ? Aut Senex, nomine et ambitione, Epist. 31.
Aut a injuria nato. Nonne laude dignuræ est
ad omnium aequalitatem reuocari, quam sic a
Cæteris distingui? Sincere igitur fatendum est omni
hominem a naturâ esse æqualem, et vanum esse
Nobilitatis nomen, et injusta domini vitæ
vocalula: quare Scindæ vocamur, inquit Senex,
et ipsi dem Scindibus ortu cogitamur, eodem fusi Cælo,
æque firmari, æque vivere, æque mori. Nosse
hanc inter homines differentiam tollere videtur, Cum
facit unum hominem omnium patrem, et
populi sui persuaderi voluit aequalitatem, Cum
fratre eodem patre, eademque matre procreator

illo esse docuit. Sic prudenti fictione ad hanc
 Aequalitatem naturæ omnes reuocauit, ex quâ Non
 cæca et improba quorundam ambitio exultant. Neque
 Stultum est credere, secundum naturam, alios alij
 esse Superiorum. hæc enim neque Reges, neque
 Principes, neque Senes, neque Dominos fecit: Satis
 discordie hominum Naturæ hæc inter illos differentias
 generauit: Nam, Cum discordie ciuilitas turbare
 ceperunt et bellis se se lacessere, tum Reges et
 Principes fecerunt, qui illos ad bella præcederent,
 et discordiæ iudicis dirimerent, eosquidem non
 tanquam nobiliori atque sanguine quam Cætræ,
 eligebant, sed melioribus imperium tribuebant, ut
 lib. 4.º cap. 1.º re ferat Diodorius Siculus de Æthiopiæ, arbitrari
 fortuna dona utraque à Monarchiam et virtutem
 esse. alii bonæ pastores, addit ille, si, Regnum
 Assument, tanquam eorum qui rei optimæ curam
 habeant. quidam vero ditioribus, ut qui suis facultatibus
 soli cætræ opitulari queant, regnum mandant.
 Nonnulli fortitudine præstante eligunt Reges,
 putantque eum qui bello plurimum gessit, solum
 imperio dignum esse. quod histatur Gerodotus etiam,
 Æthiopedæ, inquit ille, quem à popularibus maximum
 et pro magnitudine validum putant, hunc regem censent
 deligendum. Justinus de melioribus primò data regna
 fuisse censet, et dicit non ambitione populari,
 sed spectato inter bonæ moderatione, ad fastigium

De Vita sicut Nat. C. 3 4 993

hujusce Majestatis promectore fuisse, Seneca scribit Epist. 90
quoque inter hominum consortium aliquandiu mansisse,
inviolatum, antequam Avaritia Societatem distinxisset,
et tunc hominibus melioris arbitrio Commisum fuisse.
tuncque summam gentium felicitatem fuisse, in
quibus non poterat potentior esse, nisi melior. Si autem
Aures continebant manus, in firmiores a validioribus
tuebantur, suadebant, distuadebant que, et vitia atque
inutilia monstrabant. Horum prudentia ne quid
deesset sive providebat, fortitudo arcebat pericula,
beneficentia augebat, amabatque subditos, officium
erat imperare, non regnum. nemo quantum potest
adversus eorum experiebatur, per quod capere
potest: nec erat cuiquam aut animus in injuriam,
Aut causa; Cum bene imperanti bene pareretur,
nihil que Rex majus minari male parentibus
posset, quam ut abiret e regno. Subrepentibus
deinde vitis, in tyrannidem Regna versa sunt. Sic
primum Reges, subditorum duci, potius quam domini
erant, Cum in illorum subditi omnia possent; Si vero
in subditos nihil. Solimud in se a pui impulerunt. incola
habudes, ejusmodi esse Regna, que viciis naturalibus
optanda forent, (si quee forte optanda sunt) Rex
illorum nihil suum habet: omnis viciis forum:
ad equalitatem certis legibus stringitur: ac ut avaritia
divertat a vero, dicit paupertati justitiam, ut poti
cui nihil a Dei familiaris, venum alitur e publico.

2
Cap. 28

994 *Instituta*

¹
Cap. 56

Nulla illi datur *famula*, sed per vicissitudines, In
 quamcumque Commotus fuerit, *Aburaciam* Sumit.
 unde ei nec *rotum*, nec *Spex* liberorum: nec Regni
 Successio filii *hereditaria*. Idem fere In *Saprotane*
 insula observari dicit, in Regni electione non nobilitas
 praevalet, sed *Suffragium*. *Vniuersus* enim populus
 eligit *spectatum* moribus, et *iuuentutem* clementiam,
 et iam *Annus* grauius. sed hoc in eo quaeritur, Cui
 nulli *liberi* sint. nam qui *pater* fuerit, etiam si
ritus *spectatus* sit, non *admittitur* ad *Regnandum*.
 Ac si forte dum *regnat* *pignus* *Sustulit*, exiit
 potestati, idque eo maxime *Custoditur*, ne fiat *regnum*
hereditarium. deinde, etiam si *rex* maximam
 praeferat *aquitatem*, nolunt ei totum *licere*, sed cum
rectoribus *judicat*: deinde etiam ad *populum* *provocatur*,
 et *ita* *data* *judicibus* *Septuaginta*, factus *sententia*,
 Cui *necessario* *acquiescitur*. *Saxius* quiddam, sed
Securius *Mossinaci* circa *Alpes* *observant* suos, ut
 refert *Bomponius* *Mela*, *Salam* *Regem* *Suffragio* *eligunt*,
Vinculisque *villorum* *et* *Arctissima* *hinc* *custodia*: atque *ubi*
culpam *prava* *impundo* *meruisse*, *inedia* *totius* *diei* *illis*
afficiunt. Tandem apud *Cunctas* *nationes* *quae* *olim* *Reges*
sibi *imponunt*, *subditi* *multo* *feliciorum* *ipsis* *Regibus*
erant, *quibus* *imperium* *liberum* *eorumque* *Arbitrio*
gerendum, et *hereditarium* *numquam* *tribuere*, ne in
eiusmodi *dignitate* *fastigio* *constituti*, *se* *poterant* *Supra*
Ceteros *efferre*, et *naturalis* *Aequalitatis* *penitus*

²
lib. 1.º cap.
22.

De Vita solum Nat. C. 34 995

oblitterarentur; Inque Cum ab alia degeat isti, nisi-
populi suffragiis, non distinguerentur; conveniunt
rationi est Credere, Aequaliter Cum Ceteris conditione
eos fuisse existimatores: nec quidem alij esse poterant; —
Nulla enim aliam, quam quae illi propria est, conditionem
alij tribuere poterit; quamvis hos dominos, sequi
solum Constituat, et dominii a servitute aequalis erunt
conditione a sortis secundum naturam, quae alium
alio Nobiliorem esse Nunquam voluit, sed omnes
ejusdem gradus, ejusdemque dignitatis bene fieri
gaudere voluit.

Sic non possum non videre fallaciam Astrologorum
potestatis adulationum scientiam, quae Regum ac
Principum natiuitatibus atque Occasibus Caeli
Corpora praecipue praesidere docet; et praenuntia signa
jis imminuti assuevit; quasi Cometa, quod signum vulgo
apparere dicitur, aut aliud signum sive bonum sive malum,
quorum influentia ad omnes pertingit, diverse respiciat
filium Aegypti et filium Libyae, qui eandem Ancho sortis
fuerint genitricem; aut radii ^{solis} ~~magis~~ magis luceat ^{Regi} ~~Libi~~,
minus vero Libyae. Id aliter fuit respiciat, aliter illum:
Naturae equidem nullus horum praedilectus habetur, aequae
vtriusque Curam gerit; Cum nullum fecerit. V. imparet,
nullum quoque edidit ac serviat; Aequali sortis omnes
gaudere voluit, et Astra alio modo vni alio aliter influere
vetat. quin imo non aliter homini, aliter Animantibus
Ceteris influere suae mittunt; ideoque existimandum

quoque et horum, sicut illius, naturamque etque
occasionaliter praesse, et eundem in fluxum Reges, Principes,
sapientiae, legistatoremque inter homines facientem; inter
caetera animalia quoque easdem dignitates et excellentias
constituere: haecque etiam oriri et occidere astronomum
poterat, ipsaque signa stupenda immitti, haud sicut de
hominibus. Cui tunc convenit quod quidam florentia
Dux, olim Astrologorum Sicutiam Veridende tanquam
vanam et inanem, in Mulo experiri voluit. illius
enim Nativitatem et horoscopum cum sedulo
observari iussit, supposito hominis nomine, ad omnes
Europa Astrologos et Genethliacos illustriores sum-
misit, magna mercede pollicita si fatum illius edrent.
Cui illi secundum Genethliacae Artium praecepta totius
virescunt incubere, tandem juvenerunt feliciter esse
natum qui hanc fabulasse horoscopum. alius enim
danti fatum, aliud Regnum, magnam deique
potestatem, magnasque opes omnes pollicebantur,
magnamque famam et illustre nomenque fore
pronunciabant, quo facto, dux ille gratiae agere
Astrologis, mercedemque pollicitam illis solvens,
declaramus hunc feliciter natum, circa Cujus horoscopum
tantopere sudaverant, Malum esse. ex quo patet (si
quid certi hoc Genethliacae Scientia forte habet) —
caeterorum animalium, sicuti et hominum, Cunctis
esse naturae; Nam, ut in hoc quoque, quemadmodum
in caeteris, veritatem aperiamus, Naturam omnibus
aequaliter praesidet,

De Vita s'dum Nat. C. 3.º 997

aequaliter praesidet, tanquam Communis parens omnibus
iudicium Consulit, Nulla plebeiorum aut Regum, aut
Caelorum Animantium adhibita ratione, quos omnes
Aequales esse iussit. Quod si inter homines inaequalem
esse sortem conspicimus, alios Reges, alios Subditos,
alios dominos, alios Senes, alios diuites, alios pauperes,
Id a natura proficisci non existimandum est, ut supra
diximus, sed ab ipsorum hominum Multitudine qui sibi
ejusmodi Jura imposuerunt; vel a vi atque violentia
qua fortiores debiliores opprimunt; Itaque nulla Regna sunt
qua a ceteris et iniuria iustitia non sumant; Nec ulla
etiam sunt, quantumcunque longa et Astutia possessione
firmata, quod potentiores rixae non eodem jure destruant, quo
Constructum est. Unde Tacitus ait fortioribus Deo
adesse. adeo verum est solam potentiam cum fortuna,
Imperia Constituere, non vero naturam, qua omnes
Homines aequaliter a libertate procreavit; illosque tales
esse voluit, sicut sicut ac cetera Animalia, qua Nulli,
praeterquam fortiori, submittuntur; nec variis Nobilitate
aut procellentia gradibus admittunt, sed aequaliter Sortis et
conditionis ejundem esse voluit.

Hanc tandem Aequalitatem, et omnium rerum Communitatem,
Libertatemque naturalem, discordia primum Homines
extinguere. Nam ut bellis praesent duces et imperatores,
veluti supra retulimus, sibi Constituerant, qui ex primis
inaequalitatis gradibus. deinde, dum bellis fieret animorum
divisio res etiam dividebantur, cum una quaeque pars
P.P.P.P.

Tractatus

occuparet ad pugnantium loca, quae tanquam propria —
 deinceps defenderet, sic, tuum & meum orbem in,
 & quod Natura omnibus Commune fecerat, inique hoc
 diuiserunt: atque omnia possidere desiderant, dum uolunt
 sibi propria. Singulorum deinde Ambitio & Avaritia, —
 multo magis inaequalitatem attulerunt, & Communitatem
 distinxerunt. tandem libertatem naturalem legibus, quae
 condidit, profuse amiserunt, et maximam inter illas
 seruitutem constituerunt Reges & Principes instituendo —
 Aug. Creando. Cum enim Natura lege Nullius ab alio
 dependet, sed iussu, aut nullo tenente, omnes quid quid
 libenter, facerent, imperio Constituto hanc Libertatem
 penitus oppugnant. Leges enim condiderunt Principes
 qui bene iustum et iniustum Creatum est; cum autem non
 essent haec nota nomina, sed unusquisque habitum ad sui
 Conservationem atque Satisfactionem, Ceterorum animalium
 more, & Natura praescripto, respiciebat. Similitudo autem
 ad parendum, paucis addegit, Ita ut ad iustitiam legalem
 et humanam stabilendam, naturali vim ferendum
 affores necesse fuerit, sic, homo homini lupus fuit; imo
 ab ipsius hominibus plus sauitiae perpetratum est in
 hominibus sub legum & Principum imperio; quam a
 ferocioribus Animalibus in lege Natura. Haec, Omnia
 aequalia et Communia reddidit; Principes uero Cum
 legibus hanc omnia inaequalia & propria fecerunt, —
 Natura similitudine conditione cunctis Animantibus esse
 uoluit, leges & Principes Conditione distimillimos homines

De Vita Idum Nat. C. 3° 999

fecerunt, et in tam variis formis, Diversosque gradus,
vnicuique officium suum assignando, distinxerunt, ut
omnino diversi, de formis, et discoloribus esse videantur:
et hoc totum quod Corpus Civile Vocant, in unum
et partibus dissimilibus conflatum et coagmentatum,
quod Naturae lege unum et unum semper fuerat, quin-
ctiam Principes et Leges in id solum incumbunt, ut
Naturae omnino adversentur, et cuncta legum ejus vestigia
aboleant. ad hoc varia instituta sunt illorum mandata
et edicta, libri, scientiae, et disciplinae, Artes, Collegia,
Conventus, officinae omnis generis; atque illic nocu-
dique ab incunabulis laboratur, ut Natura profuso
depraetur; aut saltem, eruditionibus violenter torqueatur,
ipsi homines qui his legibus et institutis, Artibus, disciplinis
et scientiis, tanquam Collum jugo, se subdidissent,
haec omnia, humanae rationis iniqua Opera vulgo
omnes esse praedicant, et sibi stultis adulatione hum-
mi tanta in jure reperiunt, ac vim quandam Cathra
omnibus longe superiorem esse existimant, quae rerum
istarum sit effectiva: ideoque simul ab aliis
Animalibus homines differre sibi persuadent. veniam,
Causa ejusmodi futiliter profud et inane. Nam
quemadmodum leges, Artes, et doctores, ab his
qui non sunt tales differre non dicimus, sed tantum
jugum et acuminem magis tollere, Asterimude. Sic,
quia Cathra Animalia humanae legibus, Artibus,
scientiis et disciplinis non sunt praedita, jumento hoc

Tractatus

creduntur ab illis differre. quod si ingenii acumen
 et solertia, in Superiori capite diximus, inter animalia
 differentiam adducit, & naturalem conditionem immutat,
 homines profecto, ab ipsorum hominibus differre putandum
 est: numeri enim aliter multo solutiores et
 ingeniosiores sunt. Quin etiam Animalia quaedam
 hominibus per multo praefari necesse est, et potest fieri
 multo ingeniosiora illa esse manus factum sit, et cetera
 quoque Animalia iunctim inter se differre dicendum. sed,
 Cum non dubium sit illorum quaedam, alia ingenio
 superare. Sic, Inter Cuncta Quinamenta, Stultia
 admittentur differentia, et quae ejusdem speciei, ejusdem
 formae et figurae esse videmur, ea Conditionis diverse
 esse, Credendum foret; quo quid abscedit. Naque
 vix illa et solertia, qua leges, Artes, Scientiae, et
 disciplinae ab hominibus excogitate fuerunt non debet illis
 a Ceterorum Animalium consortio sejungere.
 Praeterea, Cuncta illa quae homines de se tantopere
 gloriantur, vel sunt iustitia Ambitiosorum Opera, vel
 Historicorum ludi, leges ab Ambitiosorum ortu sunt, Artes
 disciplinae atque Scientiae, ab otiosorum excogitate fuerunt.
 sed utraque, vera admodum ineptia dici possunt,
 vana et inutilia: et ipse homo harum juvenulorum Bulla
 etiam dici potest, ut illum Varro appellat. Nam primum,
 leges, quibus adeo indignum jugum hominibus imponitur,
 quid aliud sunt quam vana, sed durissima senilitatis
 instrumenta. et deinde illud Civile quod hoc regere

De Vita Idum Nat. C. 2^a 1001

et moderari dicuntur, quid aliud est quam Sensus
ergastulorum Cetero, quorum undique Vincula circumstant,
et quibus assidue timendi Cause subjiciuntur. pena-
rum et Supplicia legum infractoribus perpetuo
intendantur: et quia ex Cunctis appetitionibus ad-
quae Naturam ducimus atque mouemus, Nulla fore
est inquam legum Sive aliquod sibi non vindicent,
Nihil etiam prope existit quod hominibus timore
alicujus Cause non sit, et Assiduo paenarum
metu conturbantur; quod profecto est Saniissima
Sanitatis effectus. Insanti libertati fruebatur, ut
supra diximus, Antequam Leges introducerentur; Nec
malum quidquam erat, nisi quod isti Libertati
aduersabatur, vitia et turpia aequae lunc ignorabantur, ac
libertate naturaliter hodie ignoratur. Actiones hominum
fictitiae istis nominibus nondum distinguebantur, et
inter illos, veluti Nunc inter Animalia Cetero, Nihil
turpe, nihil vitiosum erat, quia nihil prohibitum:
ideo nullo paenarum metu a quibuslibet ~~actionibus~~
actionibus arcebantur, nisi quem forte exprobrari poterant
Cum vim alteri inferre solebant, quia naturali ratione
non vero Vlla alia lege, sciebant vim si repelli,
Sed e jusmodi poena, aliorum arbitrio non committantur,
Sibi unusquisque Satisfaciebat, seque ipse Vltiscebatur.
Nunc vero Vindicta malum esse existimatur, quam nunc
nihil magis natura Conueniat. Demique, Cuncta quae
erant Naturali lege licita, nunc ad id legibus frunt

Tractatus.

Illicita, ut vel ipsi cibo, et potui, et coitui, sine quibus
 nec judicium Conseruari, nec species perpetuari illo
 modo possunt, legum istarum jugum imponatur, et
 interdum illicita esse dicantur, prohibeanturque: Cum
 Contra animalia naturalem appetitum in his omnibus
 sequantur. Sicut et in Catervis ad quae inuocentur
 ferunturque. Eiusmodi vero lenitate, longa assuetudine,
 Solitorum hominum animos adeo Occupauit, ut nulla
 Naturaliter libertatis vestigia prostrudim illis appareant;
 unde apud eos iuuatim Vanissima res mali opinio,
 quae recte rationi penitus repugnat Nam si quid
 malum esse, aequale omnibus tale existimaretur.
 At, varium ac diuersum omnium Nationum huiusce
 Rei iudicium est, Ita ut quod uni bonum et virtus,
 alteri malum et vitium esse videatur, ut Superiori capiti
 abunde experiri uideat. Multissime igitur eiusmodi opinio
 mali admittitur: quam nec longa Consuetudo, Nec
 plurimorum persuasio, quae illam unicuique ab
 iuena aetate infundunt, nec hominum placita atque
 instituta, ne fauidi conatibus aduersus Naturam
 pugnantia, Non inducere debent ut illi assentiamur,
 blandiamurque, Nam qui intueri et sedulo perpendere
 uoluerit, quomodo leges omnium opinionum causa
 effectiuae, inter homines prodierint, eorum habuerint.
 Is errorum quo tenentur haud difficile perspiciet, et
 legum immunitatem prostrudim cognouerit. Legum omnium
 principium, origo a fabulosa et superstitiosa Caput, Nam,

De Vita sum Nat. C. 3ta 1093

Cum primi principes et populorum duces prospicerent
ad regendam multitudinem. Spem et metum, efficacissimas
res esse, Religionum commenta introduxerunt, qua ista
duobus affectibus plane insuntur, ut in tractatibus
de Divis et de Religione declaravimus, hisque fabulose
tota legum moles incumbit; quarum multiplex genus
ad confirmanda imperia introductum fuit. venim
quos quos sunt, tot monstra sunt adversus naturam
exorta; Nam cum imperii et dominandi Cupiditate,
hominumque libertatis opprimenda causa excogitata fuerint,
naturae penitus adversantur, quae omnes liberos, et sui
ipsius unumquemque hominem fecit. Eradicant ad hoc
a malo deterrenda, leges fuisse introductas, et quasi
remedium quoddam gravissimae malis admodum necessarium.
At, speciosa haec est, sed subtilis legum introductorum
ratio; Remedium enim quod praetenditur, ipsum profecto malum
est, adeo ut ad illud fugandum aliud opus esset. Ergo,
naturalibus, videlicet, Nam si ad naturalem legem et
Aequalitatem omnes revertentur, Cuncta haud dubie mala
Civitate sunt, quae inter homines existimantur esse, quippe
dominatione et imperio, a quo leges prodierunt, vana res
existere non possunt. neque enim aliud malum esse potest, quam
quod lege prohibendum est. lege igitur sublata, Sicita
sunt omnia, et mali operatio summsuetur. Naturam nihil
malum est, ut primo capite explicuimus, lege tantum
id Constitutum fuit. quare unum hoc malorum esse
remedium dicimus, cunctarum legum extirpatio, et ad-

Tractatus

Naturam reuersis, ad generis humani Societatem, —
 propter quam leges introductae fuisse dicunt, nec legibus,
 nec vincis, quibus opus erat, prouida natura amicisque
 Animalium jura Consultis, et absque ullis Legibus,
 quam suis regi gubernarique Commodissime passim,
 et Societate eorum stare atque Conseruari ualere. Non
 hominibus ferocior Animus datur est, quam Ceteris
 Animalibus. haec autem, sola natura duce concordi-
 menti ab aeterno consociantur, vel etiam ferociorum animalium
 genus; Leonum, uidelicet, Tygrium, et Ursorum. quod si
 forte inter haec Animalia bellum interducat, aut quaedam
 inimicitia; facili admodum reconciliatione finiuntur. Inter
 homines uero Cum ipsae Legibus odia perpetuantur, et
 eadem etiam atque ad posterum transmittuntur: neque ulla
 legum reuerentia ab eiusmodi inimicitia illos docere, nec
 ad Concordiam flectere possunt. si profecto quamuis haec sunt
 leges, quas malorum remedium esse gaudent, non minus
 tamen discordia inter eos, atque omnia generis —
 laborant, Nec Dei, nec Delictis, neque Ceteris Leges —
 qualescunque sunt, homines unquam ferere meliores, ut
 alicubi jam declarauimus, ut recte dictum patet a D. Paulo
 Lex subtrahit ut abundaret delictum. et homines nostrae
 Legibus non imbuti, ignorantia uiciorum obnoxii, multo
 felicitati uicium finiuntur, quam si apud quos legum
 praescripta introducta fuere. felicitatem quam tantopere
 in legum obseruatione, et uirtutum prosecutione nobis
 confectantur, illi in sola lege naturae reperiunt. unde

De Vita secundum Naturam. C. 8. 1005

Justinus historicus dixit, admirabile videri, fossillis ^{lib. 2. cap. 2.} naturam dare, quod Graeci longâ sapientium doctrinâ, præceptisque Philoſophorum consequi nequeunt: cultusq; mores inculte barbaria collatione superari; tanto plus in illis proficit vitiorum ignorantia, quam in Graecis virtutis cognitio. Vana igitur & inanis maxime est legum humanarum inventio, ad tuendam hominum societatem, cum sola Naturæ lex, hominibus, sicuti ceteris animalibus ad id sufficeret, præcipiens neminem esse laedendum & proximum esse diligendum sicut se ipsum. Aliterque non faciendum quod sibi quisque fieri voluit, ut primo capite explicavimus. His inquam cunctorum Animantium societate ab æthero Nat, in ætherumque Nat. Itaque autem brevissimè edicta, omnium Principum, ac Magistratum edicta, decreta, leges ad societatem generis humani, ejusque conservationem late complexa sunt; quæ Alexander summus imperator tanti ponderis ac momenti esse existimavit, ut pro dicto perpetuo promulgari jubere. Quandoquidem Animantia universa ad hoc præceptum solâ Naturâ ducuntur, tanquam unum ex illis quæ ad eorum conservationem optissimum sunt, necessario, frustra leges humanæ, ut ad illius observantiam Nosce adigere, latæ sunt. Venim equidem hujus præcepti observatio non intra limites Naturales tantum, sedie continetur; sed illam leges ad eas omnia quæ opinione constant extendunt, quæque sunt instituta mala

Tractatus

Este declarauerunt. V.g. furari & adulterium
 committere, non sunt mala secundum Naturam;
 Cuncta enim quae Nunc propria sunt, etiam bonis
 numerantur, Naturae sunt communia, Mulieres
 iam Communes Naturae fecit. At, hoc sub hoc
 precepto Alteri ne feceris quod tibi fieri non vis
 comprehenduntur ex legum humanarum iustitio, quae
 naturalem rerum Communioem disteuerunt. —
 qua propter, in lege Naturae, cum dicitur alteri ne
 feceris quod tibi fieri non vis, non intelligitur de furto,
 de adulterio aut alio, legum humanarum precepto,
 malitiae existimatis: sed solum de his quae ad Animalium
 conseruationem, tanquam necessaria, & sine quibus non
 possunt conseruari, spectant, Verumtamen quia
 Societate hominum alio modo hodie sunt, quam quo
 naturae lege stabat; hoc etiam preceptum ad illam
 Nunc pertinet: & hoc sensu Alexander Puerus
 illud pro edicto perpetuo promulgari iussit, ut potest, haec
 lege, caetera quae iam ab antiquis recepta & in usu
 erant, conseruarentur: sine quibus hominum Societatem
 Commodissime sive posse in lege Naturae dicimus,
 ideoque Vanas et proferunt inuitiles illas esse affirmamus.
 Sed adde quod rerum earum quae istis humanis
 legibus praecipuntur, observatio ad id difficiliter sit,
 ut humana ratio delirare omnino videatur, sibi
 praescribendo vicia officia quae nullo modo impleri possunt
 linguam necessario detrectandum fumeris suis imponunt,

De Vita Dum Natal. C. 3°. 1007

ad id ut ipsi legistatores, aliorumque duces, ejusmodi
muneribus exequendis et obeundis imparibus penitus
existant: videmusque eorum omnes, penes quos ratio
officiorum nostrorum, et vite norma est, ab ipsis, quas
proccipimus, legibus, prorsus abhorre, Principes, —
Nimirum, Judices, Doctores, non solum vite morumque
licentia, sed etiam opinione et ratione diversa, ipsi,
quae alijs praescribunt, penitus contraria facere, quotidie
animadvertimus, quia aut impossibilia, aut omnino
difficilia sunt eorum mandata: et imprudens tantum
obsequanda haec proponi deberent: venim hoc
duriissimum atque acerrimum omnium malorum
est, quod ad sequenda et amplectenda haec Leges,
quarum observationem vivere hominum omnino
superare videm, vis atque a violentia crudeliter
adhibeantur, jureque ferro et igni ad observationem
earum compellantur. Quanto aequior et mitior Lex
naturalis ad quam sponte omnes feruntur! quam
grata, quamque jucunda sunt illius mandata atque
praeccepta, quae neminem ad impossibilia aut difficilia
cogunt, sed ipsa facilitate invitant: quibusque leges
humanae comparatae, hominum Societati parum
prosumt; sed ad privata tantum ambitiosorum
Principum commodium, conferunt. Quare, vana et
inutile existimanda videntur: a id magis quidem,
quod ab hominibus ipsis excogitata fuerunt, At
potuimus ne homines sibi melius prospicere legibus

Tractatus

Sicut, quam ipsa potuerit Natura? aut Cuncta
 Animalia, hæc, perfecta, diuina aut imperfecta. Si
 Imperfecta, cur Cetera Animalia, veluti homines,
 ut perficiantur, legibus etiam non utantur? Si perfecta,
 quare homines ad hæc legum adiunctiones conflagunt,
 quasi quiddam melius facturi? præterea non ad
 unum pertinuit leges condere potuit quam ad
 alium: Natura enim omnes æquales fecit, ideoque
 nulla potior erat ratio cur ipsi alios legibus
 Constringeret. quod si hominibus necessarium fuit
 aliæ quam naturalis, leges imponere, omnes homines
 saltem sibi privatae leges constituere æquum iustumque
 erat, non vero unum omnibus suis foveatque
 impedire: Quod cum ipsorum Legislatoribus absurdum
 videretur, & iniustum, Deo imperitia privatae
 a Dijs sibi mitti leges quas ferebant, et firmamento,
 auctoritatem legibus suis tribuerunt: at quia
 sapientibus & renum potior id persuaderi nequit, quæ
 ratione hæc iniqua imperii usurpatio a Legislatoribus
 defendi possit non video. Itaque ad Naturalem legem
 reuertendum nobis est, in qua non ratio, non æquitas
 sed injusta Ambrosorum regnandi libido non
 abdurit: quorum leges omnino inutiles esse
 declarantur, hinc ex his quæ supra retulimus, Cum
 ex eo quod Ceterum si ab æterno plus imponere
 homines in lege Naturæ vixissent, quam legibus a
 se Constitutis, quæ omnino novæ ac nuperæ sunt
 respectu temporis

De Vita Sum Nat. C. 3° 1009

respectu temporis infiniti quod illas antecessit. Non
igitur tales censenda sunt ejusmodi hominum leges,
non propter eas homo cupit vivere de se glorietur ac
superbatur, leges enim instituendo fecit, quod multo
praestantius et commodius eum non facere, sapientia
quidem non est, quae talia faceret: sed sapientia est,
ea non facere: et sapientiae sunt omnino illi qui
ad naturalem legem revertendum esse censent,
humanis legibus conculcatis.

Non alia de artium, quam legum ratio; aequae enim
vanae et inutilis sunt, et absque illis commodissime
homines vivere poterant in lege naturae; illas solertia
et sagacitate hominum excogitavit, non vero
sapientia, quae vni Naturae legi adhaeret. Non
concesserim, inquit Seneca, artem quibus in usu
quotidiano vita vitatur, a sapientibus esse inventas,
nec illam fabrica assertam gloriam. quid tuis sapientia
docuit habere clauem et remum? et quid aliud est auaritia
signum dare? Sapientia haec, cum tanto habitantium
periculo, imminenti tecto suspendit? parum enim
erat fortuitum tigi, et sine docti et difficultati Naturales
sibi inuenire aliquod receptaculum. Mihi crede, felix
illud saculum ante Architrondas fuit. Ita nata sunt
tam nascenti luxuria; Non enim tecta olim ex nationi
epulum receptura parabantur; Nec in hunc usum
Sinarum aut Aethiopiae de ferebatur longo velliculorum ordine,
vicia Invenientibus, ut ex illa, lacunaria aut co-gravia

Tractatus

penderent. supra vtriusque suspensa fulorebant
 casam spissatior ramalibus, ac fronde congesta, et
 in proclive disposita, decursus umbrae, quamvis
 magnae, erat. Sub his lectis habitare securi:
 culmus libenter traxit: Sub marmore atque auro
 servitute habitat. sermone quoque et fabulosa a
 sapientibus excogitata, fuisse non iudico. Quomodo,
 Oro te, convenit res Diogenem miseris et Dardalum.
 Utr ex his sapienter tibi videbitur, qui seram est
 commentus? An, ille qui cum vidisset quorum causa
 manu libentem aquam, scepit protinus exemptum e
 pressula calicem, hoc obijuratione sui, quamdiu
 homo stultus superfluam sarcinulam habuit, qui se
 complacuit in dolio, et in eo cubitavit? Hodie utrum
 tandem sapienterem quidam cum qui varia et miranda
 aetate opera, tum ad vitium cum ad virtutum horum
 pertinentia excogitat? An eum, qui et aliis et sibi
 hoc monstrat, quam nihil Naturae durum ac difficile
 improaverit? posse nos habitare absque marmorario
 fabro, posse nos vestire esse sine commercio serum,
 posse nos habere vitibus nostris necessaria, si contenti
 fuerimus fructu, quae terra potuit in summo! quem
 si audires humanum genus volueris, tam
 superuacuum scire sibi esse coquam, quam militem.
 Simplici enim cura constant necessariis, in deliciae
 laboratur, non desiderabilis artificis si sequere Naturam
 illa voluit esse districta; ad quaecumque nos cogebat

De Vita solum Nat? C. 3^u 1011

Historia. siquid intolerabile in corpori nudo? quid
ergo? nunquid node pectus ferarum et aliorum
Animalium, a frigore satis abunde defendere nequeunt?
Non Corticibus arborum pleraque gentes tegunt Corpora?
Non autem pluma in vnum vestire conseruntur? opus est
tamen, calorem solis aestivi Umbra evasione propellere, quid
ergo? non vetustate multa abdidit loca, quae vel injuria
Temporis, vel alio quolibet casu excavaata in Specum
recesserunt? quid ergo? non quamlibet virgcam (Culin)
lixerunt manu, et leui obleuerunt luto, deinde stipula,
aliisque siluestribus operuere fastigium, et pluviam
per deuera labentibus Hyemem transire. Securi? quid
ergo? non Thy de fesso latuit Syrticae gentis? quibus
propter nimiam solis ardorem, nullum tegumentum
satis repellendae calori bus solidum est, nisi ipsa
Arenae humus? Non fuit tam inimica Natura, ut
Cum omnibus aliis animalibus facilem actum vitae
daret, homo solus non posset sine tot artibus vivere,
Nihil horum quae hodie ad vitam Concupiscuntur, ab
illa nobis imperatum est, nihil exprobandum in
rei possit vita produci: ad paratos nati Sumus, nos
omnia nobis difficilia, facilius fastido, fecimus. victa,
Ligamentaque et fomenta Corporum et Erbi, et quae
Nunc iugendi negotium facta Sum, obuia vult et
gratuita, et opera leui parabilia; modus enim omnium,
prout necessitas postulabat, erat: Nos ista pretiosa,
node mira, node magna multaque Conquirenda erubuit

Tractatus

lib. 2°

fecimus. quæ quàm iuvenes sint, ostendunt innumerati
 Viri qui sine illis beatissime vixerunt. & Scythiam
 Scythæ, ut Justinus refert, hoc vite genere maxime
 fruuntur, & absque illius artibus quæ corporis negotium
 gerunt, & quibus nostræ civitate excitantur, aut strepens
 in summâ tranquillitate degunt. inter se nulli fines; neque
 enim agrum arcent: nec domus illis ulla, aut horti,
 aut sedes est, Cumenta & pecora semper præsentibus, &
 præ inculta solitudine vivere solent. Vixores liberosque
 secum in plaustis vehunt, quibus coris iumentum
 hyemisque causa hœret, pro domibus utuntur, justitiæ
 gentis Ingeniis culta, non legibus. aurum & Argentum
 non prævide ac reliqui mortales appetunt; lana & melle
 vescuntur; Lana ipsi usua ac vestium ignota, et quanquam
 continua frigore utuntur, pellibus tamen ferunt,
 aut murina utuntur. hæc continentia illis morum
 quoque justitiæ edidit, nihil alienum concupiscendo,
 quippe ibidem divitiarum Cupido est, Vbi & usua.
 Hyperboreis quoque ejusmodi felix vita contingit, quibus
 domus sunt tremora vel luci, ut refert Solinus, in
 diem victum arborum subministrant. discordiam nesciunt,
 ægritudine non inquietantur. ad innocentiæ omnibus
 æquale votum. Troglodytes idem specu excauant: illis
 hyuntur. Nullus ibi habendi amor, & a divitiis paupertas
 se abdicant voluntaria. Fennis etiam, ut Tacitus
 auctor est, miras feritas, magna paupertas, non arva,
 non equi, non penates; victui herba, vestitui pelle;

Cap. 21

Cap. 34

3
lib. 2° mor
6° v.

De Vita P^{ro}du^m Nat. C. 3^u 1093

culibile humus; sola in Sagittis spes, quas inopia
ferri assidue asperant, nec aliud infantibus ferarum
ambivumque suffugium, quam ut in aliquo ramorum
nervu contingantur: hoc rideunt Nuvnes, hoc Senum
receptaculum, id beatius arbitrantur quam a quice
Ingemere, illaborare domibus, suas, alienasque
fortunas spermetaque versare. Securi adversus homines,
Securi adversus Deos, vim difficillimam assecuti
sunt, ut illis, ne voto quidem opus sit. Sed quid retro
Scrutamur? Cum Americanorum regio, Nova &
recentior nobis innumera nobis, jussuodi submissa
exemplo? Antiquam insaniam nostrorum hominum
Quaritia furor, in illam regionem cursum Navium
dirigeret, absque ulli etiam arte vite felicitate
traducebant, neque unquam magis infelices se esse
arbitrati sunt, quam post susceptos mores quos illis
Armoreum vi tradidimus. ex his patet ad felicem
vitam arte profunde esse inutiliter; imo impedimenta
magna sunt: & illarum quaedam ad privitiam potius
quam ad felicitatem hominum excogitate fuerunt.
Quid etiam privitiosius & infestius bellandi arti? quid
hominum generi infestius quam innumeras Machinas
adjuvantis, quibus sese invicem homines citius
deleant? quis infans affirmaverit harum artium
cognitionem praestantiorum esse & Utiliorem illarum
ignoratione, autem vitam perficere naturam; Quae
ejusmodi vitam inspicendo illam hanc potius intrare

Tractatus

Dixerint. quid autem dicemus de alterâ illâ permittenti
 falacâ, Naves, inquam, construendi et Navigandi acti. quâ
 in loca non adeunda penetrant homines, ut Sordidas
 Avaritiæ et lunariæ cupiditatæ implent. Atque ista homines
 quos Natura ad reparandos populorum profuerat, violare docuit.
 Nosque ducit ad ea, quibus omnium fere perturbationum
 Naturarum cause oriuntur, hæc autem propter quæ tot et
 tantæ difficultatibus exhauriuntur, et in his Conquirendis
 tantus labor adcipitur, non similem felicitatem
 præstant illi quæ in conquiescendo et se se ab iis
 abstinendo reperitur. Plurimæ Aliæ sunt Actiæ ad hominum
 præiudiciam iuventa, aut saltem ad magnam molestiam
 et incommodum. unde non immerito Ab Antiphano hoc
 dictum fuisse reor, Quisquis Deorum primus demonstravit
 Actiæ, id maximum hominibus iuvenit malum; ut hodie
 vita constat, non dubium est quin omnino necessaria sint
 Actiæ quibus utuntur homines. sed quia illos reuocamus
 ad Naturam, hæc propterea esse iuubiles et vanas esse
 existimandum, nec tales quidem reputandæ sunt, ut
 propter illarum adiunctionem a ceteris Animalibus
 differre homines præsumere debeant.

Et Scientiis atque disciplinæ non minores exiuntur
 molestiæ; nec in his minor Vanitas, et Stultitia reperitur.
 Nam Philozophia Scientiarum omnium magistra
 nullam habet certitudinem aliam a doctorum suorum fide,
 ut Arii Agypti, hæc autem Scitæ primùm professi sunt,
 id quibus Prometheus, Linus, Musæus, Orpheus, Zoroaster.

1
 Stoic. Ser.
 59

2
 lib. de Vanit.
 Ser. cap. 49

De Vitâ Idum Nat. C. 3.^a 1015

primi iuventores Numerantur. Philotopia itaque
Nunc, quam nobis veritatem prestare poterit, quæ à
ipsa de poetarum Nugis fabulisque progenita est, quod
ià esse manifestissimi iudicior probat Sicut et huc,
Omnes videlicet Philotoporum Sectæ ab homin-
principium sumptis: Atque Aristoteles factus etiam,
omnes Philotoporum naturâ Philomithos, hoc est, esse
fabularum studiosos. Sectæ autem Philotoporum
plurimæ et inter se omnino dissentientes esse omnes
novem; alii novem, alii decem; sed multo majori
numero illas Varro partitus est. Nam verò si quis
etiam omnes Philotoporum in unum Congregaverit,
adhuc inter eos Constare non poterit, quæ Secta potior
dicenda sit, quorum dogmatibus potius parendum: adeo
circa singula inter se pugnant atque dissentiunt, hancq;
perpetuam per secula vitam alunt, et, quod an-
firmianuræ unaquæque Secta alteri sapere concedit,
ne se desipere fatiatur. Cumque de singulis Philotopi-
disputat et opinatur, de nullis certa est. Unde
Philotoporum, an inter brutos, an inter homines
numerem plane nescio; Brutis si quidem prestare
viderentur, eo quod majorem rationem habeant, et
intelligentiorem: homines verò quomodo erunt quorum
ratio ni hil constanter persuadere poterit, sed semper in
lubricis opinionibus vacillat: quorum intellectus ad
omnia iucotus, non habet quod brevis; aut sequatur.
Infana igitur à Philomithos sciendi Cupiditate quæ post-

Tractatus

multum exhaustum labore, ut hinc non scire fatui —
 cogit. Nam ut in Sapientior Socrati, aut Platone, aut
 Aristotele; At, Socrates gloriatur quod nihil sciat, Plato
 dubitat de plerisque, Aristoteles tam obscure loquitur, ut
 non scire dicas, sed ut non Ignorasse posside arguere. —

h, Nicomach

Lucianus cuncta Sectarum genera invidiose et diligenter
 observatur, fatetur in illarum magistri sumum reperisse
 ignorantiam, omniaque magis iucunda, adeo ut praefereat vel
 idiotarum vitam, aurea illi videretur, alius enim, ad ille,
 soli me iussit voluptati studere, atque ad eum scopum,
 Universum vitam Cursum dirigere: in eo ipsam vitam esse
 felicitatem. Alii rursum omnino laborare, Corpusque
 Siti, Vigiliis, ac Squalore subigere, misere Semper a
 affectum, contumeliasque assidue obnoxiarum. Hesiodi
 sedulo inculcanda Eclogia illa de virtutis Cavamina, et
 sudorem, videlicet, et acclivum in verticem montis
 Ascensum. Alii de continuo jubet pecunias, earumque
 possessionem indifferentem putare, alius contra, bonas
 etiam ipsas esse divitias pronunciat. De Mundo vero quid
 dicam? de quo praedicta incorporat, Substantias, Atomas, et
 inane, ac hanc quandam pugnantium primum Nominum
 turbam in diem audiebam, et quod absurdum omnium
 fuit maxime absurdum, de Contrariis amicusque cum
 dicere, primum hinc admodum ratione ac persuasibilem
 adferre, ut, nec ei qui calidum, nec ei qui frigidum
 idem proferre esse Considerent, Contra quicquam fieri
 potuerim: atque id cum tam manifesti Cognoscere fieri

De Vita solum Nat. C. 3^u 1017

Nunquam posse, ut eadem res calida & simul frigidaque
sit, prorsum igitur tale quiddam mihi accidebat quale
solet dormitanti luce, ut interdum capiti Annuerem, —
interdum Contra abnuerem, præterea quod multo erat
istud absurdius, vim eorum diligentius observaui, impu-
eam Cum ipsorum raritate præceptis que summo opere
pugnare cupo aliquid certi Sciendi spe frustratam,
multum exire molestique hui. Aliquantulum tamen
memet consolabar, quod una Cum multis Sapientibus
& Celeberrimis vixit ipse insipientem etiam essem, —
atque adhuc ignarum observarem. Unde ad Tyertiam
viam profectus, Cuncta que feceram & videram
narrante, supplicavi ut mihi diceret, quodnam genus
vitæ optimum putaret. Optima est, inquit ille, et
plane Aurea iudiciorum privatorumque vita, ac-
prudensissima, quam obrem ab hac vanissima rerum
sublimium Consideratione desistat, vitæ Principia
semper ac fide inquirere, & vobis illos Syllogismos
despuere, atque id genere omnia iugiter estimare,
hoc solum in tota vita persequere, ut presentibus
bene Compositis, minime Curiosus, nullâ re
solicite, quam plurimum potest Filarem vitam,
vidensque traducat. Item Lucianus de Vanis Opinionibus ^{lib. 1. §. 1. §. 1.}
sectis disputans & quænam optima sit quaerens; Et
ad felicitatem, veramque rerum Cognitionem, quam
omnes promittunt, certissime ducit, et quia
impossibile apparet, de huius multis, huiusque diversa

Tractatus

Sentienti bene, quid optimum atque verissimum sit
 eligere, tandem concludit Sapiens esse non Bihari,
 quam frustra et tunc ac operam in eo, quod esse qui
 Nequade, Consumere. Tamen enim, inquit ille, tanquam
 ex Libertate profunda ad Libertatem reuolus, video
 eajusmodi illa sunt, quorum amore Capiebat, tum
 quantos Animum pro illis consequendis ego miser
 exhauserim. Salomon etiam Scientiam Animum
 refutam et vanam omnino esse declamavit. Omnis
 labor hominis, inquit ille, in ore ejus, sed anima
 ejus non implebitur, quid ergo habet Sapiens amplius
 a stulto? verba sunt plurima, multoque in
 disputando habentia vanitatem. Quid necesse est, ait
 etiam ille, homini majora se querere, cum ignoret
 quid conducatur sibi in vita sua. dixi Sapiens, officiar,
 et ipse longius recessit a me, multo major quam erat,
 et alta profunditate, quis eam inuenit. Lustravi
 reuoluta animo meo in. Scirem et considerarem, et
 quaerere Sapientiam et rationem. Solummodo hoc
 inueni quod homo recurre factus fuerit, et ipse se
 implicauerit questionibus infinitis. Neque vana et
 inutiliter periturus est Scientia et ipse Sapientium
 confertur. Cum haec nihil certi, nihil veri in se
 contineat. vera enim et profunda Scientia est que
 certam rerum Cognitionem habuit. At, ea tantum
 sensibus comparatur, ut in diuersis operibus diffuse
 et possumus. quid quid igitur extra sensum esse, in certum,

¹
 lectio cap
 6°

²
 lectio 7°

De Vita solum Nat. C. 3us 1019

Humanis mentibus impudens et omnino vanum
est. Noluit nos altius surgere natura, et in hoc
quidem non plus homini concessit quam Ceteris
Animalibus, utique omnia sunt jacomy, rebus,
quae supra sensus sunt. Intellexi, inquit
Solomon, quod omnium operum quae sub Caelo sunt,
Nullam homo possit invenire rationem, & quanto
plura laboraverit ad quarendum, tanto minus inveniat,
etiam si dixerit Sapienter se nosse, non poterit reperire;
Itaque his tantum jacumbendum nobis est, quae Nostra
Natura sive voluit, necessariis, videlicet, quorum
Scientiam unicuique Animantium perfectam et
Consummatam tribuit. Nullus enim est, quem
rerum utilium & noxiarum, quarum Cognitio ad
viam Cujusque Conservationem, necessaria tantum
est, parvissimum non fecerit. quisquid hoc transire
sine, non ad Scientiam, sed ad opinionem Contrahit,
Cujus infirmitas est error & Stultitia maxima.
Antiqua Sapientia, ait Seneca, nihil aliud quam
facienda et vitanda praecepit, & hinc meliores erant
viri: postquam docti prodierunt; defuncti boni. Simplex
enim illa & aperta virtute in obcuram & Solestem
Scientiam versa est, docenturque disputare, non vivere.
in³ Superuacua subtilitate hinc, & quasi habunculae;
vidimus: non autem bonos faciunt ista, sed doctos.
Aperior res est Sapere. jure simplicior, paucis opus
est ad mentem bonam hinc, sed non Cuncto Ten

1 Eccl. 8°

2 Epist. 95

3 Id. Epist. 106.

Tractatus

Superuacuum diffundimus, & quomodo omnium
 rerum, sic litterarum quoque intemperantia laboramus:
 non vite sed stultitiae dicimus. Quod in Aviano —
 omnem aliam scientiam continentem praeter illam quae
 utilium & noxiorum cognitionem affert, quid ad me
 Quid illa, An de Atomis, an Homocentris, aut igne,
 & a quo res omnes consistant. nonne Sufficit mali
 bonique essentiam cognoscere, & fines eorum quae
 appetenda fugiendaeque sunt: quae autem supra nos
 sunt relinquere? quae humana mentem complecti non
 valet, et si maxime vero alicui comprehendere posse
 videantur quidnam Cognita iurabunt. Non frustra
 laborare dicendum est illud qui haec tanquam necessaria
 ad sapientiae rationem pertinere putant. Num
 igitur Delphicum praecipuum Superfluum est, Nosce
 te ipsum. Idem Aristoteles intellexit Cum dixit
 eorum quae Philosophi scrutantur, quaedam ad Nos
 pertinere, veluti morum disciplinam; quaedam
 nihil, veluti dialecticam, cum emendationi adve-
 nihil Conferat. alia supra nos esse, veluti Physica,
 Cognosci enim non posse, & nihil utilitatis afferre.
 Quare Privatim temporibus, ut Aristoteles auctor
 est, indagatio rerum naturalium desit, Nam
 omne Philosophandi Studium ad utilem vitam civilem
 usum translatum est. in hoc tamen etiam multo
 vanitas existit, morum enim scientia, qualis hodie
 haec traditur, in genere eorum est Scientiarum quae
 Magno Studio

¹
 Stobae. Ser.
 78.

²
 lib. 1. de part.
 animal. cap.
 10.

De Vita Sdum Nat. C. 3° 1021

magno studio a doctoribus et Magistris præcipiuntur
atque docentur, sed hi illas non amplectuntur, Neque
sequuntur, quosquique Philosophorum, inquit Cicero, ^{3^a lib.}
inuenitur, quia a Sto moratur atque animo constitutus,
ut ratio postulat, qui disciplinam suam, non scientiæ
ostentationem, sed legem vite putat. Sape cum ejus vita
mirabiliter pugnat oratio. Et plurimi, inquit etiam
Cardanus, alia aliis suadent, quæ ipsi nec sponte ^{2^a lib. 3° de}
recipiunt. An credidit Platonem, aut Aristotelen eadem ^{Sap.}
docuisse quæ sensuerunt. aut jisdem moribus vixisse,
quibus libri sui referti sunt. Non jidem certi
sapienter, qui sapientiæ doctores. In Catholicis sententiis,
tam in theologia quam in philosophiâ jdem profectò
affirmari potest: qui hæc docent vaniloqui sunt
doctores, non credunt ea quæ præcipiunt: sciunt enim
figmenta esse ad plebis instructionem; et quamvis
multi, multa magna quæ de jnauitate istis scripserint,
non tamen id tam sentite videntur quod dicerent, aut
Cicero, quam exerceve jnauitate difficultati. Et ^{3^a 2^a de nat}
Democritus ob id in philosophiâ singulararem exoptavit
opinionem, ut refert Cardanus, Principia rerum statuenda ^{4^a lib. 1° de}
libram et Quicquam, ut, qui sequerentur Philosophi, vel ^{Sap.}
assentiri, vel contradicere tam absurda opinioni, quod esset
admirabilis, cogerentur. Scripsit quoque Magiam, non
eo consilio, quod veram Magiam esse crederet, sed quod, vel
credentibus admirabilior futurae esset, vel famosior
contradictentibus. omnes sententiæ hoc modo institute
RRRR

Tractatus

fuerunt, nec aliud principium habuerunt; Ita ut
 nihil aliud sim, quam unus Cuiusdam hominis
 fragmenta, ab auctore ad conciliandam famam excogitata,
 & sapissime forte fortunâ per totum edita. Nec
 quidquam tam sanctum, & mentibus humanis insitum
 reperire, siue verum id, siue falsum videatur, quod ab
 ejusmodi origine non manarit. Sic ficti pro veris ab
 omnibus fere habentur, quæ ex infantiæ sordidique
 nato principio, magnum deinde nomen tempore
 & fortunâ iuuantibus, sibi fecere. & hæc sunt quæ
 fœdè in scientiâ traduntur, tantoque studio &
 labore percipiuntur: & præter quæ, mens humana
 tantopere inflatur, et ceterorum animalibus longe se
 præfert.

igitur Ex Legum, Artium Atque Scientiarum
 ad iuramentum, nulla ratio elici posse videtur. Cui
 homines a ceterorum animalium consortio segregantur.
 Nec videt illas, rerum ipsarum effectivas, solertia
 nimirum et Mentis sagacitatem, ejusmodi esse, ut
 ceterorum rationem iniquet, cum eadem facere non
 valeant. Si ceterorum animalium ratio et solertia
 minime pulchra, in inusque illustria edidit opera, minor
 quoque mala producit, quam hominum sagacitatem. punit
 domus unus Cuiusque, Inquit Cicero, sentit forum,
 sentit Campus, sentit Provincia, ut quemadmodum
 ratione recti fiat; sic, ratione peccetur: que enim
 stulto, aut quod facinorâ suscipitur nisi consilio capto?

De Vita Sum Nat. C. 3. 1023

Aut sine Cogitatione id est ratione perficitur? —
primum, o paucis et raro, secundum, saepe et a
pluribus: ut. Satius fuerit nullam omnino Nobis
datam esse rationem, quam tantam cum pernicie datam.
ut, vinum agrotis quia ratio predest, Sapissime
nocet, melius est non adhibere omnino, quam spe
dubie salutis in agrotam pernicie incurrere: —
sic, haud scio an melius fuerit humano generi,
motum istum celerem cogitationis, acumen, solertiam,
quam rationem vocamus, quoniam pestifera sit
multis, admodum paucis salutaria, non dari
omnino, quam tam munifice et tam lauce dari.
Quam ob rem si natura id circa Consilio hominibus,
quod jis longitudo, et rationem, His solis confulit —
quod bona ratione donavit: quod videmus (si modo
vlli sunt) esse paucos. Utinam igitur Calliditatem
istam hominibus non dedisset, qua perperam bene
utuntur. Itam aliquam beneficium illis datum
dicunt; sed quid potius illis dedisset, Natura, si jis
nocere voluisset. Innumera bilis illo adeo improbe
utuntur, ut donum hoc rationis et Consilij, ad malum
hominibus, non ad bonitatem impeditum esse
videatur. Proterva hinc Vanitatis hincque Superbia
producit humana ratio, ut, ad ineptiam quoque
data dici possit, et ad fabulam: unde ab aliquo
reco dictum fuerit uniuersum Mundum
fabrosiam inesse, et profecto, si fabulas homini

1029 Tractatus

Sustulente, quid illi relinquitur. Inferorum
 & Superiorum figmenta sunt ea propter quae de
 se tantopere gloriatur, et rationem Ceterorum
 Animalium ratione praestantiorum habere. Sibi
 persuadet, quia animam immortalem se habere
 finit. Sed figmentum remotum, quid supererit quo
 Superbiat. & quid erit. Humana Substantia? —
 profecto si recte perspexerit ea omnia quae de
 humana vanitate in praecedentibus declaravimus,
 rerum humanarum substantiam perfectionis omni
 ingentem, perturbationibusque plenam; in super in
 sperac mente totam Constitutam, in quibus nihil
 fidum, nihil tutum, nihil firmum esse potest; —
 denique umbram & umbram omnium, illam
 existimante.

Lib. 2° cap.
 7°

Tantum a bene ut Plinius hominem supra
 Cetera Animalia extollat, quem etiam multum
 infra illo, Constituit, et deprimat. Ceterum
 quippe. Animantibus sola virtute curat, in quo
 sponte naturae benignitate sufficit; Uno quidem
 vel praefereudo Cunctis bonis, quod de pecunia
 Ambitione, superque de morte non cogitant, et
 homines nihil quicquam in se sentire, aut superbia
 esse dicat. Hujus causa cuncta alia videtur
 gemisse naturae, sed magna profecto & ad
 mercedem contra tanto suo munere, inquit
 idem Plinius, in non sic satius aestimare, parum

lib. 7°
 proxim.

De Vita Bui Nat. C. 2° 1025

melior homini, An tristior Nouera fuerit. —
Ante Omnia illum unum Animantium —
Cunctorum alicunde velae opibus, caeteris varie
legumentis tribuit, testud, cortices, coria, Spinam,
villos, Setae, pilos, plumam, pennas, Squamas, —
vellera; truncos, etiam arboresque Cortice, interdum
geminis, a frigore luteo & calore tutatis. hominem
laudem Nudum, et in Nuda humo, Natali die
abjicit ad vagitum statim & ploratum, nullamque
tot Animalium aliud ad lacrymas, et haud
protinus vite principio. At fircute, rufus, praecox
ille & celerimus, ante quadragimum diem
nulli datur. ab hoc Lucide rudimento, quae re-
ferax quidem internode genitrix, vincula recipiunt,
et omnium membrorum nexu; itaq. f. licet
natus, facit manibus pedibusque deinctis, fleus,
Animal caeteris imperaturum; & a supplicia
vitem Auspicatur, unam tantum ob culpam, quae
naturae est. seu! dementiam abijt Intitio
existimantium ad Supplicium se genitos, primo
robore spea, primumque hinc potit manum, —
quadrupedi similem facit. quando homini incessit,
quando vox? quando firmum Cibi os? quando, in
palpitante vertice, summa iate Cuncta animalia
inbecillitate iudicium? Tam morbi, totque
medicinae contrariae in cogitate; & hoc quoque
subjude nouitatis luteo victae. caetera sentire naturam

Tractatus

Suam, a lia pervicacitatem usurpare, alio
 propeinde volatue, alio jre, alio nare. —
 hominum Scire nihil sine doctrinâ, non fari;
 non ingredi, non vsci, brevisque non aliud
 nature Ponti, quam flere. Itaque existit,
 qui non nasci optimum censerent, aut, quam
 ocystime a bolevi. Vni Animantium luctus est
 datus, vni luxus, & quidem innumeralibus
 modis, ac per singula membra: vni et ambitio, vni
 Avaritia, vni inmensa vivendi Cupido, vni. superstitio,
 vni sepulture cura, atque etiam non se de futuro: —

Nulli vitâ fragilior, Nulli renem omnium libido major,
 nulli pavor Confusior, nulli rabidior & acrior. denique
 Contra Animantia in suo genere prope degum: —
 congregari videmus et stare Contradissimilia: Leonum
 feritas inter se non dimicat: serpentum morsus
 serpentum non petit; ne maria quidem belluæ ac piscium
 nisi in diversa genera, sæviunt, At foveule, homini
 plurima sunt ex homine mala.

En Videat Nunc, quo fundamento vitæ possit homo cum
 supra Cætra Animalia adeo suprobe et insolentior
 sese offere, qui etiam illis multo inferior esse
 ostenditur? Non Equidem vllum adeo insipientem
 crediderim, ut his recte pensatis atque Cognitis, vllum
 inter hominem & cætra animalia differentiam admittat,
 & a mutuo ac communi confortio illorum sequeget, ad quod

De Vita Sedum Nat. C. 8.^u 107

omnino se reducere debent homines qui ad veram
felicitatem pervenire in votis habent; non solum
quia nullo jure, nullaque ratione ab illis differre
existimant; verum etiam quia nulla potest esse vita
beata, nisi quae simillima sit ceterorum animalium
vite. Non ignoro aduersus istam Naturae consuetudinem
vocem, omnium fere animarum cum magnis clamoribus,
magnoque tumultu infurruerunt, et dictum esse
impossibile, imò infamum ad animalium brutorum
vitam, homines suam componere. Consuetudo enim
horum mentis adeo moribus naturae repugnantibus, et
praeiudicis opinionibus inficit, ut aliud sentire, quam quod
a pueris, illis praecipuum est, ineptum videatur. Nam,
inquirunt, Naturam sequendo in nihilum abeunt.
Leges tam optime Constituta; et praecipue Religio,
Summum miseriarum humanarum solatium: tum
Aetate ex quibus tanta Commoda homines percipiunt, ut
sine his vivere non posse videantur: Scientia etiam, quae
omnium cognitionem complecti creduntur; denique
potestas, honores, diuitiae, et ea demum omnia ex
quibus humana felicitas vulgo Constituitur in
nihilum cedunt: et tandem nihil hominibus relinquetur
quod ad illas pertinere videatur. Huiusmodi profecto
clamores aliquam aequitatis speciem praefertunt, sed re
ipsa iniquissimi sunt: quippe spectant ad confensionem
earum rerum quae Naturae penitus aduersantur. Hoc

Tractatus

Autem, hominem ab hinc omnibus Liberos et
 vacuam edidit; talem qualem esse generavit, jure
 suo repositit, Religionem, nimirum, ceterisque legibus
 solutoe; Artibus, Scientiisque, subtilibus rebus, —
 vacuam; potuitibus, Honoribus, divitiis, ceterisque
 humanae felicitatis, vel potius verae miseriae
 instrumentis, spoliatis: & tandem reliquis animantibus
 aequales, ad Naturalem felicitatem consequendam
 ista omnia sunt exuenda; & animum pravum
 Consuetudinibus & moribus instructum, stultisque
 opinionibus imbutum, & disciplinae naturae contrarium
 instructum, ad ea solum quae sunt secundum Naturam
 transferre debemus. Antiqui Sapientis, volentes
 ad legem naturae hominem reducere, ab aliorum
 consuetudine illud permittis arcebant. id libro Tenu
 in Laertius refert, neque sacra, neque iudicia, neque
 Gymnasia in rotibus construere permittit, quia
 hinc hominum mores secundum populi opinionem atque
 Consuetudinem formantur & distinguuntur, a quibus plane
 Natura abhorret. non igitur aureae praebenda sunt
 clamoribus adversus nos excitatis; sed potius malis
 istis sermonibus plenum pectus exhaurendum; et
 inducenda in recta ratio quae mendacia Contra Verum
 placentia extirpet, ac loquitur Senua, quae nos a
 populo Cui nimis Credimus, separet, ac Senui
 opinionibus reddat. Haec enim est Sapientia, in naturam

Thyrisa Zan.

2
 Epist. 94

De Vita Sedium Nat. Cap. 4° 1029

Conuerti, et eo restitui, unde publicus usus
exulerit, quae est uere sapientis hominis uita; —
Cujus imago formanda nunc nobis est, et proponenda,
quod sequenti Capite adimplebimus.

Capitulum Quartum

Quod Est

Icon sapientiae, in quo —
declaratum qualiter sit.

uita illius qui uult sedium
naturam uide

Huc tandem deuenimus, ut homines ad
naturalem aequalitatem reuocauerimus, ceterisque
animalibus simili uere conditione esse ostenderimus;
quia etiam uitam eorum tanquam facillimam ad
ueram felicitatem uiam esse sequendam a deo —
exposuimus, ut non amplius dubitandum radeatur.
Verum legum et opinionum in uita —
longa consuetudine, et omnia fere generis humani —

Tractatus

persuasione hominum animis aliter infundere,
 quam ut possibile sit id omnibus persuadere;
 vetera enim mendacio plurimorum consensu
 comprobata, et diuturnitate confirmata, multo
 potentius movent, quam nova, insolite veritatis
 propositio: placet quidem novitate; sed non aequè
 afficit ac vetustas. illam multi semper audiunt;
 hanc verò plurimi iunctivato semper opinione
 sequuntur: Ita ut in his Philotophae ipsoe, quibus
 multo magis quam iudicia, veritatem persuadere
 facile est, pauci admodum sint qui in Cetero hanc
 amplectantur, quique ad hoc sapientia et felicitate
 fastigium pervenire valeant, ut legibus humanis
 et opinionibus omnibus consultatis ad Naturæ
 legem se se Convertere audeant. magnifice quidem
 loquuntur; diuete autem, si non sentiunt, saltem
 agunt, et facta dicta illorum nullo modo
 concordant; et eorum hic mox est ut melius probeant
 vera et certa, quam sequantur. Multi vident ubi
 sit posita felicitas, ac Seneca, sed ad illam
 pervenire non audent. magno hæc esse existimant
 quæ relicta sunt, et cum sibi proponunt illam
 felicitatem ad quam transire sunt, retinet illud
 superius vitæ a quâ recessuri sunt, fulgor, tanquam
 in sordida et obscuro Capite. Sic, multum esse
 Philotophae non dubium est; paucos vero sapientis.
 illi enim populo tantum legibus assuetis placere

De Vita secundum Nat. C. 4^u 103ⁱ

Student, opinionesque cœcâ menti sequuntur.
Sapientis vero, sibi solum placet et veram
Naturam amplectuntur. Philosophi Scientiarum
Ostrinationem, resque vanas ambitiose sectantur,
et loqui tantum ac disputare sciunt, ab omnibus
conspici cupiunt. at, Sapientie ignorantiam
remun meritum, glorioque fugam ac plausum
profunditur, et vivere tantum ignoti et obscuri
volunt, tranquillitatisque ac libertati omnino
Student. Continuamur igitur ejusmodi stultos, ut
ad Sapientie node penitus convertamur, et illorum
vitam naturæ convenientem jugiter imitemur. nam
si ad veram felicitatem tendere voluerimus,
nulla alia inquam que lege naturæ constituitur,
et necessario per illam progrediendum est. Non
enim felix, nisi qui sapienter; nec sapienter nisi
qui vivit secundum naturam. a Naturâ Non
decurare, ait Seneca, sapientia in, et ad illius
exemplum legemque formari. Naturæ ducendum
enim, hanc ratio obsequat, hanc consulit, et idem
enim beate vivere et secundum Naturam.
igitur omnem sermonem et actionem que sit
secundum Naturam, dignum h. judica, —
Inquit M. Antonius, neque h. querat ab — lib. 3° cap. 3°
jis reprehensio aut sermonem aliorum alio
consequentur: alij enim aliam rationem, alios
appetitudo sequuntur, ad quod non est tibi

lib. de vita
lib. cap. 3°

Ibid. cap. 1°

lib. 3° cap. 3°

Tractatus

ad. lib. 8°
cap. 16°

Epist. 91^a

respicendum, sed recta via eo judicandum, quod
 et tua dominium dicit natura. Et quidem For-
 censo, ut quemadmodum facti instructi? a Natura
 sumus, Ita moueamur, consummatur hominum
 bonum, cui sentio, si id adimpleuit cui nascitur, -
 quodque ab illo ratio erigit; et hoc est secundum
 naturam suam vivere. sed hanc difficilem facit
 Communis insano; in, vitia aliter aliter trahimus.
 quomodo autem ad salutem reuocari possumus, quod
 nemo retinet, populum impellit. Inter ista
 impedimenta vox naturae non auditur. Undique etiam
 circumstant vincula, quae uide in veram felicitatis
 necessariam libertatem atterere uolunt. Itaque ut
 hanc consequi possit qui sapientiae studet, et ad
 summum bonum, naturalemque felicitatem
 contendit, necessarium primum est a populo
 recedere, et occupationum omnium ad populum
 respicientium abjicere, deinde opinionem omnem
 ejicienda sunt, tanquam innumeris perturbationibus
 re fide et tranquillitati perniciosa. Quoties mens
 affectibus non naturalibus et gaudentibus, Metu
 potissimum et Spe, Cum hi affectus ad ea quae
 sunt contra Naturam, spectant: ex his enim
 innumeris etiam perturbationibus oriuntur: et
 depulsa, tranquillitate animi comparatur, inest
 supra omnia extollitur, pro se Cunctos fortuito sibi
 subijciat, se vero nulli.

De Vita Dum Nat. C. 4° 1033

Subjicit, se vero nulli ad hos tamen affectus expellendos
frugalitatem amplecti maxime necesse est: neque enim
in luxuria et superflua divitiis possibile est, nihil
cupere, nihil timere, ut potest multas tunc necessaria fieri,
quae ut plurimum defunt, ideoque concupiscuntur,
timeturque ne defint. Quaevis de futuro non curandum
est, ad quod semper spes et timor respiciunt: praesentibus
igitur fruendum: sed in primis Animum morti intrepidum
habendum semper est, et omnem futuri sollicitudinem
rectius deponamus: atque etiam continuo laturi,
tandem continuo morituri debemus. Haec est Legis
naturalis Consummatio et felicitas absoluta.
Scedendum primum a populo dicimus, vitiorum enim
illum Authorem esse omnes fatentur, omnium etiam
infinitorum cultorem pestuacissimum, mendacis quae et
opinionibus falsis adeo adhaerere illum videmus, ut
verum rectumque nunc momento quidem apud eum
Constantis stare possit; instabili fluctu continuo
agitatur, nihilque fidum firmumque habet, praeter
errorem. quis enim e populo ferret ullam, et antiquae
illius consuetudini huius et opinionibus, vel minimum
violari? quis toleraret inuestratum aliquem errorem
expelli? et aliquid eorum quae Contra naturam esse dicimus,
corrigi atque in meliorem mutari? non, solum contumaciter,
quae ab incunabulis habuere persuasionem amplectitur
populorum, verum etiam prava et corrupto mentis
iudicio caecitate ad illam amplectendam adigit: atque

Tractatus

etiam humanae mentis imbecillitate atq. infirmitate
 tanta est, ut, si non adigeretur, exemplo tamen seipsum
 inquinaretur. Inimica est populi Conusatio, aut Seneca,
 Nemo non aliquod vitium nobis imminuit, aut Saltem
 Commendat, aut nescientibus Allinit. Utique quo
 major est populus cui Commiscemur, hoc periculi plus
 est. Avarior redeo, ambitiosior, luxuriosior: Nihil vero
 crudelior & inhumanior, quia iure homines sui. Neque
 subducenda est populo sapientiae animus, facile enim
 transitur ad plures. Scitatis, Catoni & Latio exire
 mentem suam dissimilis multitudo potuisse: adeo Nemo
 nostrum, qui Cum maxime Concinnamur ingenium, forte
 impetum vitiorum tam magno Comitatu venientium patit.
 Unum exemplum aut luxuriae aut Avaritiae, multum mali
 facit: convictor delicatior paulatim lenescit, & Amollit;
 vicinior diuina cupiditatem irritat: malignus Comed,
 quamvis candido & simplici, rubiginem suam afficiat:
 quid tu accidere hinc Credere in quod publice factum
 est impetor. Necesse est Aut iurivocis, aut odiosis:
 utrumque autem deuitandum est, ne vel Similis malis
 fiat, quia multi Sunt, neque inimicus, multis, quia
 dissimiles Sunt, igitur recede in te ipsum quantum
 poterit. Relinque eod iure quod a tranquillitate
 Animi aberrare, & plurima perturbations ingeneretur.
 Nam nulla vox etiam ad aures nostras impune
 profertur. Nocent qui orant; nocent qui execrantur;
 Forum enim & iurpreatio saltem nobis metus inferit,

De Vita Diuina Nat. C. 4^u 1035

Et illorum amor maledocet bene optando: mittit enim uoce ad Longinqua bona, & iuicita & emanata, Cum possimur felicitatem domo promere, Non Sicet inquam, iu recta via, trahunt in prauium parentis, trahunt Senu: nemo dicit Sibi, sed in proximam dementiam spargit, accipitque iuicem. Et Ideo in Singulis uita populorum sunt, quia illis dedit populare: dum facit quisque peiorem, factus est; didicit detriora deinde docuit: affectaque uerigine illa nequitia, congesto in unum, quod cuique periculum scilicet, Inter haec mala magna parte sanitate in eorum fortatorem reliquit, & ex illo Cate iuicem uero procul abiisse. Hoc in esse Venum scias, adpice quanto aliter unusquisque populo uiuat, aliter Sibi, ubi uita ac spectator abcessit, uita Subfidium, quorum monstrari & conspici fructus in. quis eam, quam nulli ostenderet, Induit Diuina? quid posuit Secretam in auro dapein? quid sub alicujus rustica arboris projectura umbra, luxuria sua pompam solide explicuit? nemo oculis suis laetur, ne paucorum quidem & familiarium, sed apparatus uitionum suorum, pro modo herba spectantiae expandit. Itaque irritamentum in omnium in qua infaniamur, admirator & Conficiur, ne concupiscimus officium, si, ne ostendamus, effecit. Ambitio et Luxuria, & potentia, scenam desiderant, Sanalis ista si absconditior, populi plausus & laur retinent multorum, suam uitam esse in fermantibus uolunt.

Tractatus

dum Vivunt, nam si tacetur, perdere se putant
 operam. Itaque male Fabem, quoties non faciunt,
 quod excite famam. verum laudari a populo,
 exiguum profectio est. Sape numerum mihi Mirari-
 lib. 1°. cap. 4°. Sabiti, Inquit Antoninud, quidam esse rei, quod
 homines, Cum se ipsos magis, quam quemquam alium
 diligant, tamen existimationem minoris ducant,
 quam aliorum. ²confidens, quam res nullius sit momenti
 memoria, aut gloria, aut plausus populi. Multi ne nomen
 quidem tuum sciunt, multi statim obliuiscuntur, Multi
 cum te nunc laudent, statim culpaturi sunt. ³ Vix
 id lib. 8. cap. 48 vero Elegantius tibi videtur, Is qui plaudentium fugit laudem,
 At illi, qui neque ubi, neque qui sunt Cognoscunt. —
 Laudari cupit ab homine qui scriptum vivit hoc
 spatium hoc excusetur. ² placere vix homini qui nec sibi
 quidem ipsis probatur. ³ nisi se probetur sibi ipsis, qui
 fere eorum omnium quae egerit, penitentia Corripitur.
 quare Sapientia populi plausus et laus nullo modo
 morantur, si quaedam existimatio illi petenda, Quae
 lib. 3. cap. 7. ⁴ Naveus Antoninud, ab ipsis solum esse petenda qui Nature
 conveniunt Vivunt, ab ipsis vero qui aliter Vivunt, laudari
 nihil Curat, Cum ij ne sibi quidem ipsis probentur,
 Ignitur se latere, et a populo discedat, inducere debent eo-
 etiam quae aliorum magis retinent; Laudes vixitum
 populi, vix omnium vanissima; quae fugere maximum
 esse bonum; sequi vero, malum existimabit. latere
 autem, praecipuum esse ad felicitatem jam Avitia latur.

De Vitâ Sedu. Nat. C. 4^u 1037

Inter illud ingeniosi Cujusdam Vivi, qui bene latuit,
bene Vixit. Et illud Euripidæ, felicem prædico — ¹ Stat. Sib. 56
Unumquemque qui vitam periculose vacuam transigit
ignotus obtinuit: Minus autem laudo in honore sua
constitutore. Sapientiores hoc vitæ genus semper
impleri sum, dopulum fugiebant, et quantum
poteram, latibant. ² Sic Pyrrho Siculis, in urbe ægredi ² Lat. in urbe
Solebat, et solitariè vivere, raroque etiam apparere ³ Byrr.
domesticis. ³ Senectute quoque hominum odio secessit, ³ Id. in vitâ
vitamque in montibus ducebat, olea ac feras comedens; ³ Sivacl.
Notum est supra Cæsarè Timor, pueri autem totos, id est
O. sor hominum nuncupatus, qui solitudinis amans
maxime fuit; in quam concedere propehinc et Cæsar
hominem fugiebat. quia etiam Theodorus, ab omnibus ⁴ Lat. in
hominibus recedere, magnamq. bonum existimans esse, ⁴ vita Theod.
amicitiam quoque sustulit quod ea neque insipientibus
ad sit, neque sapientibus, in illis enim sublato amicitia
usu, amicitiam quoque evanescere. Sapienter vero cum
sibi ipsæ sufficiant, amicitia non indigent, venim quia
hominem homini natura conciliat, et ipse hinc quoque
rei similitudo qui hoc amicitiarum appetitur faciat
amicum sapiens habebit, et ipse erit vni ipsi amicum
alicui. ad amicitiam vero illum nulla feret utilitas sua,
sed illa naturaliter irritatio, qui causa utilitatis a sumptus
est, tandem placebit, quondam vtiliter fuit. Hæc re
florente amicum turba circumspicit; circa luer for

Tractatus

Epist. 9.^a

Ingenue Solitudo est: et inde Amici fugiunt, tibi probantur,
 Eiusmodi vero Amicitia, utilitati Subiata, qua ad
 Commodum accedit, quae quid Conferatur Sic spectat,
 Negotiatio est, non amicitia, haud dubie faba aliquid
 simile Amicitia, affectus Amantium, Ait Seneca, potius
 dicere illam esse infanam Amicitiam; Nunquid ergo
 quisquam Amat lucri Causa. Nunquid Ambitione,
 Aut gloria? ipse parte amor aliarum rerum
 Negligens, Animum in Cupiditatem forma, non sine
 spe mutuae Caritatis accendit. Sic, qui ad amicitiam
 Accedit, quomodo ad rem pulcherrimam Accedere
 debet, non lucro Captus, nec fortuna varietati
 iudicatur. Si quid utilitatis et Amicitia percipitur,
 illa non tanquam causa amicitiae, sed tanquam
 effectus esse debet. Neque enim possibile est. Amicum
 esse, et Amico, Cum ille indiget, non esse utilem.
 Intra se invicem Utilia sunt Amici, sed non amici
 sunt, quia utiles, venim Utiles sunt quia Amici.
 Itaque Cum Sapiens latibet, et a populo secedet,
 amicum aliquem Conferat; sed intra se tamen
 omne bonum suum leminabit, ut si absque amico
 praestandum sit, id facere possit. Vixit enim beati-
 tiam sine amicitia: Nam quod bonum extrinsecus
 instrumenta non querit; domi colitur, et se totum est: et
 ipse sibi plaudit, Non ut velit esse sine Amico, sed
 ut possit. Sed ad populum redeamus, ut melius ab illo
 secedamus. Cum dixerimus Sapiens latitudinem esse et

De Vita secundum Nat. C. 4. ^u 1039

A populo omnino secedendum, Communis etiam oēs
occupatione relinquitur, ut pote nullo modo salve
possit, quem negotia occupatum tenent, et versus
populum resistere cogunt. Bonum jacquet in, Cui
Euripidee, etiam negotia pedem habere, meliori
negotio virtutem. & qui quid multa agit, ubi cessare
liceret, nullus est, cum jucunde possit tranquillius
vivere. Nulla autem tranquillitas est in occupationibus
& negotiis, perpetuo enim animum vexant, atque
sollicitant, & maximum in his malum est quod nullus
illorum finire est. Nova viciis substituantur, ac
Seneca, spes spes excitat, Ambitionem Ambitio, &
miseriarum istarum non finire quaeritur, sed materia
mutatur. Nostri non honores loquuntur, plus temporis
Aliam auferunt. Candidati laborare desinunt. —
Suffragatores incipiunt. Accusandi deposuimus
molestiam? Judicandi Nanciscimur. Nudes desunt illi?
quasi sit est. alienorum bonorum Consummatione
inveniaris Confemur. Nuda opibus detinetur, tandem
Nunquam deum misere sollicitudinis causa: per
occupatione jure laeditur otium; nunquam agetur,
Semper optabitur, omnium quidem occupationum
conditio misera est: eorum tamen miserima, qui
ne sua quidem occupationibus laborant; ad
alienum dormiunt somnum, ad alienum ambulat,
gradum, ad alienum comidunt appetitum, amare &

1
106. 100. 56.

2
lib. de libert.
vite

Tractatus

odisse, res omnium liberrimas, jubentur: Et
 nihil a se difficultate feminæ impetrant, quam
 otium. Intrinsecum rapiuntur, & rapiunt, dum
 aliter aliter quietem rumpit, dum in otio sunt
 in se, vix in sine fructu, sine voluptate, sine
 ullo profectu animi. Itaque in Occupationibus
 educendum est Sapiens, ut ex istis malis eruat.
 Quod non facile fit, ea omnia, quæ ejus modi
 sunt, relinquenda, et despicienda
 primum sunt. facile in occupationes evadere,
 inquit Cicerone, si occupationum pertra contempseris,
 illa sunt quæ nos morantur et detinent, quid enim
 tam longæ spes relinquam? ab ipsa messe
 discedam? nudum erit latere? in comitate Lectica?
 alium vacuum? ab his enim juncti homines recedunt.
 et mercedem miseriarum amant, ipsa decedunt. sed
 hæc omnia abjicienda sunt, Ambitionem, spem, opes,
 nemo enim cum divitiis enatat, nec ad felicem
 vitam aliter emergere ullomodo potest, qui vult esse
 Sapiens. At, inquit, si negotia et occupationes
 negliguntur, si otium sequimur, quis tam publicam
 administrabit? Verum hæc non sunt Sapiens voces,
 nec ad legum naturam Compositæ, in quibus Sapiens Re-
 solam respicere debet, quid enim ad Sapiens res
 utrum male vel bene gerantur et administrantur vel
 populi, Cujus maximum Studium, est similitudo et

Epist. 22^a

De Vita Sui Nat. C. 4th 109i

Stultitia, rebusque naturæ omnino aduersantibus
operam dare. quid ad eum re ferat, Vtrum viribus
potitionum victa cadat Respublica, vel sit triumphans.
Vtroque modo intolerabile dominare habebit; & Vtroque
etiam, inimicæ esse debet populo a quo illi secundum
est: neque magis victor esse, quàm victæ partem
sequitur: Omnia enim, Naturæ, Cui solum ille semper
repuant. Cetera animalia tranquilla fruuntur pace
inter ipsam genitricem sui ruinam; nec sollicitudine,
nec curâ ullâ propter alia, quàm propter se ipsum,
vnum quodque illorum afficitur atque mouetur. Si
quædam illis incumbit cura alia a scriptis, hæc
tantum ad salutem eorum pertinet. Sic Sapienti cetera
& nullo sollicitudo aduenit. Satis illi est, si bene
est, pereant cetera, si fortuna volit, non ille
turbabitur, inconcessum formosque semper stabit,
et hunc solum alia consulet atque prospiciet, cum
sui ipsius salutem & conseruationem propriam id exiget:
quodque innumeris Stulti gloria & vanitatis causa
agunt, id ille sui tantum curam gerere faciet.
qua propter a Republicâ & a bonis aliis
occupationibus extra naturam politice se tenentibus,
ut potè, hinc multæ perturbacione labunt: Vnde
Dionysius Cynicus laudabat eos qui accessum ad
Respublicam minime accederent: & qui Navigari,
minime nauigarent: & qui se componerent ad
Conuiuandum Regibus, neque tam accederent; quique

Lectionis nota
Dionysii

Tractatus

Uxoribus ducturi fuissent, non autem inducerent. Quae enim omnia, parturbationum & occupationum maximarum causa sunt.

Omnium autem negotiorum molestissimum, et occupationum inferrimas, est matrimonium legum vinculis contractum, quod recti cumque et aequitatum omnium genera uberrimum fontem appellauerimus, quid enim molestius in quam ferre mulierem, in qua, omnium consensu, nihil boni, nihil recti, aut firmi stare potest.

Eccl. 7. 26

Amarioris mortis mulierem, Inquit Salomon, quae laqueus venatorum est, et sagena cor ejus: vincula sunt manus illius, qui sapienter est effugiet illam; qui autem stultus est capitur ab illa. virum demille annis reperi, Mulierem ex omnibus non inueni. Cui rei conuenit illud lepidum Schoniij Distichon.

Femina nulla bona est, quod si bona contigit illa,

Nescio quo fato res mala facta bona est.

2
lib. 13.

Unde illud ex Seneca Cavcini Tragicis, ab Athenaeo traditum

Stroph Nuptiarum feminam quodnam esse malum dicere conuenit.

Cuius vero satis fuerit Mulierem si dixero.

3
Lact. in
vita Diag.

Diogenes cynicus Cum quidam uxore nuper ducta domui suae intrasset, Nihil huius ingrediatur mali. facti suscepit, non bellum auxilium.

De Vita Dum Nat. C. 4.^u 1043

Idem Cum vidisset aliquando mulieres ex Oliva
arbores pendere affocatas, Vinam, inquit, Arbores
Cature ejusmodi fructum huiusmodi. adeo certum est.
omnibus Sapienibus Mulierem inquam malam
existimatum fuisse, unde Phaleo Milefior, Coelebs ^{Laert. in}
totâ vita persistens, Cumque matrem ejus illum ^{vita hali}
urget in se matrimonio vinculo astringeret, ad huc
intymestium ^{non} esse dixit. Ingravescenti jam aetate
Cum sibi acriter insistere, jam, inquit, intymestium
est. Simile, citatur Digenes, rogatus a quodam quo
tempore ducenda esset uxor; Juvenibus, inquit, Non dum,
Senibus vero Nunquam. Non tamen Mulierem, a virili
contubernio acceri omnino volebatur; illa enim et nostrorum
appetitionibus naturalibus infervunt, nosque illis; Sed
tantum matrimonia legitima prohibebatur, ne libertas
et tranquillitas, nimia uxoris petulantia, et protervitate
laderentur; et nuptiae nihil arbitrabatur, inquit Laertius,
dicebat mulieres communes esse oportere, et ut quisque
cuique pro sua fisset, ita illi coiret, communisque id circa
filias fieri. Et idem Laertius infra, hoc Aristoteles
in primis placere, Communes uxores apud Sapienter ^{in primis}
esse oportere. Ut qualibet illi congregiatur quae sibi
prior occurrat; sic etiam patrum iustar, a qua civitati
omnes diligemus, tolliturque adulterii suspicio, et Polygynia,
ad quod Plato respiciens in republica sua communes
quoque mulieres omnes, omnibus hominibus statuit,
quia etiam plurimi populi, veluti Sicyon, Argos, Syrti;

Tractatus

lib. 1.º. de juu.
viti. cap. 4.º

lib. 2.º. de juu.
viti. cap. 4.º

Scoti, Attici, promiscuae habuere uxores, & more pecudum
palam lasciuæ Coibant ex Platoni Rep. ut refert Solidonus
vigiilius. Massagetae Singuli Singulae ducebant uxores,
sed Communiter Urbantur. Herodotus auctor est, Arcum
Saludem Tritonidem quoddam populorum Aensæ vocatorum, —
promiscue etiam cum mulieribus, pecudum more, —
concumbere. & ubi apud mulierem puer robustus
factus est, apud quem virum se habitare sustinet, —
nam huius quoque mensuri Comeniant) ejus filius
ceusetur. Carpoerationes idem institutum habuisse
superiore Capite retulimus. Denique Cuncti fere
mortales, præter Christianos, aut uxores adhuc hodie
Communes habent, veluti sunt Americani; illi, —
videlicet, quibus leges nostræ nondum injuriam fecerunt,
aut saltem Polygamiã fruuntur, quales sunt Numide,
Mauri, Aegyptii, Indi, Sclævi, Sissa, Gamaustet,
Parthi, Nafamonet, Turca, quorum Singuli pro optima
quamplurimam uxores, alij duas, alij plures habent,
& olim Sapientissimæ Judæorum Rex Salomon, —
sapientiã etiam, & spiritum Dei cum copulauerunt
trecentas uxores, & septingentas concubinas, ut
suum habebat. Si omnes populi, quia legibus suis
Communes habere uxores prohibentur, tam multas
ducunt, ut, si Communes essent, non plures haberent,
sed illa polygamiã leges, quamvis nostris mitiores,
ut potest repudiorum etiam libertatem tribuant, certis
de causis non tamen æque ac Naturali, Fornicibus
Indulgent, quæ libera

De Vita secundum Nat. C. 4.º 1045

Indulgent, quae liberi voluntate omnes conspiciunt habet,
et iudicium causam se se jurem dimittere sinit. —
practica Polygamia virorum ~~non~~ ^{tantum} indulget, non vero
mulieribus; quae eodem libertatis jure, secundum
naturam, fieri debent, quo viri ipsi: et omnium
quidem injuriarum summissima in, quae ejus modi
libertati naturali illata in, quaeque venere legibus
coercent, et communem omnibus, viri tantum attingunt.
Non enim lege naturae licet magis libera in et
communiter ad servandum, ut, quae Animalium
conservationi necessaria sunt, assidue ferat: quam
famula quae perpetuatur illorum fons et origo in,
quae propter cetera animalia illud habent communes,
in re primis quae sibi occurrunt, absque ullo respectu,
coeant. apud nos plurima mulierum in animae viri potestate
cessant in illa conjugiorum obligatione, aut quae hinc
nubent, aut quae nunquam, obvariae difficultate quae
inveniant. quod si liberae essent, et appetitionibus suis
tradentur, a primis annis fons dubie virum experientur,
et libere edent atque generarent usque ad infertam
etatem; quod omnino Naturae consentaneum, et multo
utilius, sicut et mitius, duriis illis et feris institutis,
quae indissolubili vinculo virum et feminam alligant,
et toto vitae tempore, vel jure et jugum detraherent,
vinculo sustinere cogunt. atque jure virum unice
mulierem componit, in omnes lascivientium continentium

T. T. T.

Tractatus

esse volum: a mulierum libidinem, eadem lasciviam
 plerumq. furentem, jisdem tunc exiguis limitibus
 contineri debent, quasi frenari a coeuvsi illomodo possit
 ea

Qua lassata viris nunquam lassata recessit.

Maque libera a soluta esse debet viri mulierisque
 Conjunctio, ut, utriusque, Cui e quantum voluerit,
 misceri possit, id Civis Romi uti, potius quam Nupta
 convenit. quod quidem a sapienti viro non abhorret,
 et illud etiam cum publice absque illo pudore et
 suspitione congressurum Theodorum dicebat, ut
 Laetia de refr. Nam nonne mulier licet viri
 instructa, utilis est, quia licentia? et ob hoc nonne ea
 est licet, et honestum est? Sic, utilis est quia pulchra
 est, et ei congressi cum utilis est, non inhonestum est.
 Athenai locur in Bithetate de sumptibus, castitudo
 est, Scota magnopere Commendans, matrimonia
 vero legitima omnino despiciend.

Myrtili
 Theod.

Ut mollem Summe lupin, et blandum aspectum habet!

Gaud frustra ut, quod utriusque teneri

Amica dicatum huiusmodi videmus,

At manita nusquam in tota provincia.

Nonne vero magis amica ut

quam vxor, benevola et facilis, idque merito.

Vxor namque legi casta domi manet.

Amica vero probe noris lenitas suavitatque morum.

De Vita solum Nat. Cap. 4.º 1047

Esse hominem sibi emendum, vel abeundum alio.
Istam cum scortice consuetudinem Aristippus de prode
defendebat hoc modo, ad eum qui illi exprobrabat quod
meretricibus cohabitaret, dic age, Inquit, Num
quid differat eam domum accipere, quam multi
aliquando inhabitauerint, aut quam nemo. negavit
illo. quid? ait Aristippus, num differre praeter eam
navi ferri, in qua innumeri sepe nauigauerint, au
in qua nullus? minime, ait ille. Num ergo, inquit,
differat uti mulieri congruere, ei quae neque multum
fuerit exposita, aut ei quae nullum? Inquit scortice
congruere, & uxoriam fugere multo modo Sapienti
dubitandum est. nihil hoc iugo intolerabilius est, nihil
Animi tranquillitati inferius, nec magis Libertati
naturali noxium, quam uxorem ducere.

1. miseram uxorē qui uendidimur
uitae libertatem ac delicias:
Amitta libertatem, serui mulierum amimur.

Astina ibid

Deinde Magnam dolorem cur non supplicium uxoris
Amaram, et pro muliere horridum?

Si sapienter uxorem nec ducet, nec uitae mutabilis genus
Uxorem ego duxi, propterea ne ducam. Pudeo.

Ducere plane Constitui, ait aliter in Tibicinis Memandri
Nacta in alea

Cui respondet aliter

Itaque prope, Dicitur Senuis. Nunc reuera
In negotium pro laqueis tibi conijcia

Tractatus

Non Lybicum, Non Aegyptum, et triginta stauriculis
Naufragium vis tres faciunt:

Vxorem qui duxit, Nullus unquam sospes evasit.

Funditur disperat flagitiosus ille qui primum
conjunxit nuptiarum,

Tum, qui secundus; post, qui tertius: et denique
qui quartus: et eorum posteritas.

igitur a Nuptiis Sapienter omnino abhorere debet:
quod si forte illaer sequitur, ei vere convenit illud —
Amenaliter

Saty. 6^a

Certe sanior eras. Vxorem Posthume ducis?

Dic quã Tyti phone, qui lude exagitare Colubis?

Ferre potest Dominam, salvis hoc vestibus Ullam!

Cum patrum alta caligantisque fenestra?

Cum tibi vicinum se praebet Acmitius Bons?

Quidvis autem aliud quam uxorem legitimam latriliter
sive ad junget, qui tranquillitati studet, Nam

et semper habet litis, alteraque jurijja lectus

In quo Nupta jacet, minimum dormitur in illo.

Hor. lib. 1

Si Venere extrinsecus, Sciat cunctae mulieres esse a
naturã communi, & quae passim sunt, licet si i. vti-
catorum animalium more. Ceterum quae libere
procreaturae et, educare debet cum ea Cura, quam erga
suae Cetera Animalia adhibet: Natura enim
omnibus hunc ingenitum Amorem, et judicium
conservationis, specierum perpetuentur in aeternum,
quem admodum ab aeterno ad nos usque perpetuae sunt.

De Vita Sdum Nat. C. 4^u 1049

Non dubium est quin amnes istarum occupationum
et negotiorum abjiciendo, et a populo secedendo, hoc modo —
quem praecipimus, Sapienter nostrum abjici, a quibus
recessurus es, non multum praesideatur. Sed Cum
id accidit, Diogenem imitabitur qui, dicenti cuidam,
Multi te praesident Diogenes, et illos, inquit, forte asini:
sed non illi asinorum curant, neque ego illos. Et Epictetus, Enchiridion cap. 18.
Si quid proficere vis, Aie, ne recusos quominus ob-
res extrinsecus amende et satiare habeas. Scilicet enim
facile non esse institutum tuum in eo statu qui sit
naturae consentaneum, conservare, et res extrinsecas
amplecti. id est populo placere velle, et ejus
moralitate assentiri. Id civis patienter feret Sapienter
vel inconsultum haberi et demere; Sapienter hoc
illi praestabit, ut malis sibi placere quam populo.
..... populi Contumere vocem
sum solitum. Populorum me si bilat, et mihi
plaudo

ipse domi.

Cum ²Horatius, et ³Seneca Nunquam, inquit, volui
populo. Nam quae ego scio, non probat populus. quae
probat populus ego nescio. Diogenem Lyricum mores
populi adeo contumebat, ut illi, cum ea quae eum
adversarentur, facere voluptate erat. Unde ³Plautum
aliquando inquit de re ad adverso exeuntem: et
rogatur, cur ita faceret; sic, inquit, in omni vita
facere studeo. ipse, et omnes illius Sectae Sapienter,

Satyr. 1. a. lib. 1.

Epist. 19. a.

Tractatus

Non aliter secundum naturam, quod plane
 profitentur, vivere sapientem posse existimabant,
 quam si hoc modo, populi morem despicerent, et illi-
 contrarii essent: ideo solebant omnia malum facere,
 quae populi vulgo clam facere studeat, ut sunt ea
 quae ad Cererem et ad Venerem pertinent, dicentis,
 Inquit Laertius, si prandere et coire nihil mali est;
 neque in foro prandere et coire malum esse: Nam,
 Cum aliquando Diogeni probo daretur, quod in foro
 manducaret: In foro, ait, et in coena. Notum etiam
 Cratidis historia, qui in platea rem venericam exiens,
 interrogatur quid faceret, et hominem plantare respondit.
 Adeo sapienter isti, a populo et ab ejus consuetudinibus
 atque opinionibus recedebant, Naturae legi amore,
 Cui omnino incumbebant, et libertatis studio, ut vel
 etiam amentiae propter illam videri studebant. Unde
 Diogenem interrogatum quid esset inter homines optimum,
 respondit, Libertas, et eandem vitam quam
 Hercules vivere affirmabat, nihil libertati praefereus.
 quae profecto comparatur maxime a populo recedendo, et
 omnium occupationum et negotiorum abjiciendo.
 Ad hanc etiam libertatem consequendam opinionum
 omnium monstra penitus esse ejicienda declamamus.
 Sed forum maximam partem effugit, qui a populo
 recessit, opinionum omnium aut auctore aut
 Conservatore, et semper supra. Sed quia multae sunt
 quae praecipue nostrae longae et praeviae consuetudine

Inquit Diog.

De Vita dum Nat. C. 4° 1099

Inhaerent, ac illa non ubique sequantur, & notae
magnarum perturbationum causa. Sicut; ideo sapienti
cunctae prostratae sunt ejicienda & expellenda, tum ea
quae quotidiè populo auctore nascuntur, quam illae
quae inuehata Consuetudine apud eum Conservantur,
& notae ab incunabula infunduntur. difficile
equidem est a Vetusitate justitiae, inuehataeque mendacis,
quibus enutriti sumus, discedere, sed cum aliter
animi tranquillitas stare non possit fuganda
prostratae sunt, & ex animi nostris exhaerenda
Epice opinionem, inquit Antoninus, & Salustius exice.
Et Seneca, nisi opiniones, inquit, quibus laboramus
expulseris, nec avaritiae quomodo vitium pecunia Sicut
ex audiet: nec timidae quomodo pericula Continuat.
Afficiat oportet, ut sciat pecuniam nec bonum nec
malum esse: ostendat illi in ferri modo diuidere. Afficiat
ut quidquid publice expavit, sciat non esse tim-
timendum, quam fama circumferat. Hoc enim
malo esse opinio sola persuadet. quid autem sit opinio,
& in quo consistat, declarandum est. opinio igitur
nihil aliud est quam a vera ratione & a Natura
secessit; quae cum ad Animalia tantum conservationem
respicit, concludendum est, illud omne quod hoc fine
transgreditur, id Naturam deserere, & opinionem sequi.
Natura Necessariae solum studet: opinio superflua
& non necessariae laborat. quae proficiuntur a
Natura, vniuersae aequae Animantibus constantur,

lib. 12°
cap. 20°

Epist. 99

Tractatus

fideliter, et eodem semper modo insunt. quae oriuntur
ab opinione, varia, mutabilia, et diversa existunt.
Natura veris: opinio falsae et mendacis adhaeret.
Natura denique tranquillitatem Animi tribuit, ab
opinionibus, cunctis quae in nobis sunt perturbationes
atque errores oriuntur. Vis tandem scire quid sit
natura, quid opinio. conjice oculos in Cetera
Animalia et quid quid in ijs reperire, id a Natura
esse tibi persuade. Despicere tam omnes homines,
et quid quid in hinc reperire, quod in Ceteris non
sit animalitate, scito ab opinione id oriri: ideoque
Causam esse maximam perturbationum. hebra
sunt ea omnia quae a populo Coluntur, concupiscuntur
et timentur, Cum vitia Animalis conservationem
posita sunt: veluti sunt honores, divitiae, diuitiae, in
quibus adipiscendae tantum negotii, tantumque laboris
insuntur, quae etiam adeptis perpetuae curae possidentibus
torquent. Audent jam et Actore, quantum illa nihil
certi, nihil solidi complectuntur, nec nisi Cum
magnae vigilae, curae, laboribus, et tempore
participiantur: haec vero, non sine ijs etiam molestis
aut addiscuntur, aut creantur. Quid Leges? horum
seuissima servitus? quanta negotia generant?
quantaque perturbatione judicant. Communita
praecipue Religionum; quae, non nisi fragmentis,
fabulis et mendacis in Animo hominum stant:
si autem ijs iam afficiuntur et mouentur, et nullas fore

De Vita Dum Nat. P. 4ta 1049

reperiatur, qui non multo magis afficiatur vano-
inferorum metu, aut ignis Paradiſi ſpe, Deumq;
& Demonum fabellis, quam quibusve aliis rebus
evidentiſſimis & maxime perſpicuis. At, hoc modo,
Civini perpetuo perturbantur, neque vlla voluptati
aut tranquillitati ſui poſſunt. Ex his etiam Metu
mortis oritur, qui vitam injucundam & inſelicam
omnino reddit. tota autem felicitate humana
vanis ejus modi rebus ſere Conſtat. In quo
profecto ſe vehementer decipiunt homines,
Cum hanc fictam felicitatem ſibi mentiſi ſunt.
Cetera Animalia que hinc opinionum proſtitis
carent, haud dubie multo feliciora ſunt hoſtibus
qui iſis omnino morientur. & neceſſario
conſiderandum eſt, in illa vehementi maris
agitatione, in qua Syrrho Philoſophus metu
mortis omnes nauigantes conſtitutos iridebat,
ſtante illis ſuum in eadem Naui verſantibus
inconcuffum & intrepidum, fatidum et, inquam,
ſuam iſtum intrepidum & metu mortis, deorunq;
& inferorum omnino expertum multo feliciorum
tranquilliorumq; tunc fuiſſe, omnibus illis timore
mortis pallentibus & exanimatis horribibus.
Quare ait Epicurus, ſi haec cuncta reverimus
quomodo ſe habeant, & rationem eorum qua de
illis dicuntur patllenerimus, hoc ad tranquillitatem
ac beatitudinem noſtram non multum conferet.

Tractatus

perturbatio enim humanior animi proprie fit in
 eo quod hoc beata opinarentur, in futura vita
 diuinam quippiam secundum fabulose & spectum, et
 suspicentur, fortasse hanc priuationem sensuque quae in
 morte in metuent, quasi non mortem aliquid fit.
 Sed absoluta perturbationis vacatio est, hinc
 omnibus eisdem libentem, perpetuamque omnium,
 et proprie et vere sunt, lenare memoriam. Si
 enim hinc intendimus, id vnde perturbatio
 metus que fiebat excludemus, habita recta
 ratione, atque soluemus. Nihil secundum
 Epicuri mentem, Religionum figmenta ejicienda
 primum sunt; tum ceterae opinionum, quae Gentium
 legibus, sicuti, artibus, variisque moribus ac
 consuetudinibus constant, inpollenda sapienti-
 sum; quarum rerum lenitatem excutiende
 magnum praemium consecuturum est, verum nempe
 libertatem et summam felicitatem.

Ad absolutam libertatem, felicitatemque
 consummatam praecipue pertinet, mentem, ut
 diximus, omnibus affectibus vacuam et liberam
 habere. affectibus, videlicet non naturalibus,
 qui que sunt extra animalis conservationem.
 abijt enim omnes perturbationes, animorumque
 tumultus oriuntur, ejusmodi vero affectus ad
 cupiditatem et timorem tanquam rami ad truncum
 referuntur. quia etiam timor ad ipsam cupiditatem

De Vita secundum Naturam. Lib. 4us 1055

plane refertur, et ab illa omnino pendet; Ita
tor cupiditatum finis ad timorose remedia proficiat,
Inquit Naturae Seneeca, desine timere, si sperare ¹ Ep. 5.^a
desieris; et quamvis ista videantur plane diuisa,
coniuncta tamen sunt, et pariter procedunt: hinc
enim semper metus sequitur. Neque cupiditatis
omnes exuenda sunt, non naturales, et ab
opinionem proficiunt. Naturales autem deponi et
ejici non possunt, a Natura enim ad animalium
conservationem unicuique eorum sunt iudicia,
ideoque necessaria et iusta profuerunt existunt. Inter
fide autem et illa quae differentia sit, Seneca ² Epist. 16.^a
docet; Naturalia desideria, inquit ille, finita sunt;
et opinione nascuntur, ubi desinam non habent. Nullus
enim hominum falso est; aia eunti aliquid extremum
est; error immensus est. igitur cum vult scire,
quod petis, an cocam vel Naturalem Cupiditatem
fabear, conidera an possit alicubi consistere. Si
longe progresso, semper aliquid longius restat, scito
id naturale non esse. Tale ergo et animi nostri
euellenda sunt cupiditatis, et timoris radices
amputanda. qui autem opinione et animo eiecent,
veluti supra clarauimus, si gaud dubie
affectus omnino non naturales superuenit, et viciis:
si enim ab illis omnino manant: neque possibile
esset quidquam vel Cupire vel timere extra Naturam
finem, si ea omnia quae in opinione consistunt

¹
Lucian. in
vita Democ.

Diximus, exuevimur, quae propter ab itinere vanitatis
se retrahere debet qui ad libertatem et felicitatem
contendit. finis enim, ait Democritus, non recte
quiescitque Cuius Naturae, quem Eudopuam vocat, —
secundum quam animus in aqua tranquillitate —
constantiâque beatus est, dum nullo metu. Nulla
superstitione, aut alia quâvis perturbatione agitur.
Et Democritus interrogatur, quoniam illi felicitatis
finis esse videretur, respondit, solum cum esse
felicem qui liber esset. illo autem subiecit: multum
esse liberum. Atqui hunc ego, inquit, solum esse
liberum existimo, qui neque sperat aliquid, neque
pertimescit.

²
Lucian. in
vita Democ.

³
Senec. trag. in
Thyest. act.
3°

3 Rex En qui metuit nihil
Rex et qui Cupit nihil
Sic Regnum quisque sibi dat.

Et nostrum Seneca, beatus profecto vita, inquit, Naturae
sua committitur est, quae si depulsa sit quae
hinc aut praeterit: qui ad hoc virtutis fastigium
peruenit, securus est. In ejusmodi virum fortuna
nihil potest, sed illi imperat, omnia sibi subiecit,
se vero nulli; semper rectus, semper firmus;
rebus adversis non succumbit, prosperis non
superbit, moram non horret, nec Deorum Nec
hominum, nec fortunam, omnia contemnit, ad
utrosque Casus paratur et bonorum rector et
malorum victor. Tu illum putare malis premi, vitium,
ait Seneca, Non

De Vita s'dum Nat. C. 3. ¹⁴ 109

Ait Seneca. Non ex eboræ tantum Sphydriae Epist. 85
Sciebat facere simulacra; faciebat ex Ceres:
Si marmor illi, si adhuc vilivrem materiam obtulisset,
fecisset quale ex illa fieri optimum posset. Sic,
sapiens animum suum, si liceret, in prosperis,
si minus, in adversis explicabit, quamcumque
fortunam acceperit aliquid ex illa memorabile
efficiet. Diogenem cynicum, omnium qui unquam
fuerunt, Natura legem pristinissimam Philoctetum,
hoc animum suum composuerat modo, Ita ut nullus
magis liber, nec rectior nec purior, et
quorundam fortuna statu arbitrio, id ostendunt magnifica
et animosa ejus in adversis dicta. Cum aliquando
captus et venditur rogaretur quid sciret agere,
respondit se scire vivere; atque ad praecentum,
praedica inquit, qui nam dominum tibi amere velit,
dicebatque Xenocrati Emptori suo, ipsum sibi, quamvis
esset Seneca, obtinere oportere. Nam et medicus
et gubernator, etiam si Seneca, utique sibi parere,
et cum parente ejus illum redimere vellent, ille
eum fatuor esse dicebat; neque leones esse Senecae
Nutrientium; sed è contrario, illas Senecae Leonibus;
Nam, leoni timere ut: feras vero homini timore
esse. Perdicca comminanti, nisi ad se veniret, illum
se occisurum, ille ejusmodi minas magnam cum
Animi magnitudine contemnit; nihil, inquit,
magis facio, Nam Cantharus et Phalangium id
V. V. V. V.

Laet. in
vita Diog.

Tractatus

facerent. Cumque illi aliquis diceret, Sinopei
 h' exilio Condemnant; & ego, inquit, illos mansione,
 Divitiarum potentia non magis exhorrebatur, quam
 fortuna inclementia, Ita ut Cum Alexander Rex
 Macedonum illi assisteret & diceret, ego cum
 Alexander ille magnus, Diogenes ejus fastum
 contineret, at ego, inquit, sum Diogenes cynicus;
 Item, ad Solum Sediti in Coanos, idem Alexander
 Assistor, Diogenes, ait, peti a me quoduis. at
 ille, noli, inquit, mihi umbram facere, illius
 Animi libertas, & tranquillitas tanta erat, ut,
 vel ipsa ei vitia contineret, ne aliquo modo,
 ea optando, perturbari posset, Itaque cum conu-
 ejus Manes fugitivus esset, Confulerentque amici,
 ut illum quereret, ridiculum eni inquit, si Manes
 absque Diogene vivat; Diogenes absque Mane non
 potest. peti bar aliquando Statuam, quam Sciebat non
 esse impetraturum; rogatur cur hoc faceret; ut
 me, inquit non potui a stue faciam. adeo indifferens
 erat, & paratur ad omnem fortuna luentum. atque
 etiam rogatur quid ex Philisophia esset Consecutus,
 et si nihil aliud, inquit, vel hoc ipsum quod ad
 omnem fortunam paratur sum. Gaudium autem
 summam animi libertatem, quam ubique prae seabat,
 se Consecutum esse dicebat, obijciendo quidem fortuna
 Confidentiam; Legi Naturam; perturbationi rationem;
 atque hic ex fructu illius qui nihil timet, qui que

De Vita solum Nat. C. 4ta 1059

nihil cupit, nulla res illum minorem facit,
tenet summas, & ne ulli quidem, nisi sibi, —
injuriat. aliena seponit & facit sibi pacem
nihil timendo: & diuitiarum nihil Concupiscendo.
quibus affectibus libera mente, Aox est, Inquit
M. Antoninus, nihil enim Manente Homo lib. 8.º cap.
sabet, quò se fugiende superari non potest. id qui 29
non vidit indocuit esse: qui vidit, neque eo refugit,
infortunatus.

Secum Scientiarumque opinionione magna
quidem Animo hominum perturbationes infundunt,
& maximorum affectuum causa sunt. Sed
Cupiditate quæ ex avaritiâ & diuitiarum
opinionibus oriuntur, non minores tumultus et
perturbationes in illis excitant. quæ propter ad
Cupiditate fugandæ & timore ejiciendos
multum conferre frugalitatem supra diuitiarum,
& diuitiarum contrarium; quem sequitur Avaritiâ
despectus. avaritiâ enim & diuitiâ ad luxuriosum
latus pertinent, non vero ad eum qui in frugalitate
vivit. Nam frugalitas est paupertas voluntaria;
ait Seneca, si vis ergo vacare animo, aut
pauper vis oportet, aut pauperi similis. paupertas
autem contrita est desiderii instauratio
satisfacere, et quævis famula constare; magno
fastidium; & facile est ventrem bene institutum

Practatus

^{1^a}
in
parta
epic.

pascere, & nihil aliud desiderantem quam
 impleri. Scio illum precepta non audire, proci,
 appollat: sed non est molestus creditor, parus
 dimittitur, si modo daret illi quod debet, non quod
 potest. Epicurus, Magister ille voluptatis egregius,
 vilissimae & simplicissimae cibae vivebat, ut
 Paetrius refert, aqua tantum et cibario pane
 contentus: Cumque aliquando pretiosius epulari
 voluisset, petiit ab amico paululum Casei
 Cythridi. Venio quoque ista simplicissimi victus erat,
 ut crudis tantum uteretur Cibae, edebat modicos panem,
 et mel, paululumque iustum vini & de eo dicere
 solebant, quod doceret esurire. mirabilis quoque
 est Menedemi frugalitas qui aliquando vocatus ad
 divitum Cuiusdam mensam, nihil lautus est, sed
 tacite eam luxuriam convulsit, dum solas oleas
 in cibum sumptisset. Crates thebanus Sectus
 Cyricus, Demetrio Chalereo qui panem et vinum
 uni solum convitiabatur dicebat, utinam et fontem
 panem ferrem. Cunctis Cyricis, istum, et Horicem,
 ait Laertius, placet simplex et parvilibus victus,
 quippe qui cibaria solaria utuntur. Diogenes illorum
 princeps, hoc institutum laudat, exemplo suo id
 docente, et cunctas divitiarum aded continerebat, ut
 Platoni illum olea lavantem aliquando conspicienti,
 et in aurem illi dicenti, si Dionysio obsecutus esset,

De Vita. Dum Nat. C. 4ta 1061

olea non lauiffere. Si lauare olea, inquit, non
esse Dyoniſio obſecutur. Diſcipulorū etiam
fuere, Xenocrato domini libere, docebat Cibolei et
vili atque aqua eſſe contentorū. Socrati quoque in
facilitate victuæ maxime gloriabatur et agebat homines
alioſe viuere ut edere, ſe vero idē edere ut viuere.
dicebat etiam qui ſuauiſſime Comederet, eum miſiſſime
obſeruo egere: et qui Cum voluptate libere, eum quod
proſe non ſit, poculum non, quare, nec expectare.
delectare proſe in hoc admittendū non eſt; qualiſcunque
ſunt Cibus, vel potus, Aqua ſcilicet, et panis ſiliginis, modo
ſatis hoc appetat ſitque, optima erunt. quamuis non
ſint multum ſuauia, ſumma tamen voluptas eſt,
poſſe capere ex his etiam voluptatem, et ad id ſe reduciſſe,
unde nullas fortuna iniquitates eripere poſſit. Pythagoras
animatū idē abſtinere iuſſit, inquit Laertius, ut
aſtue faceret mortales ad faciſſimum victum, et ciborū
ſemper habere parabilem qui bene igne ad Conquendum
non opus eſſet, et ſimplicem aquam in potum illos
ſumere voluit.

2 Saccit mortales dapibus hincare ne ſandis
Corpora, ſunt fruges, ſunt deducuntia ramor
Dondere poma ſuo, humidæque in vitibus Vitis.
ſunt herba dulces: ſunt que mitare flammā
Mollisque queant, Nec vobis lactea fumor
Inſipitur, nec mellæ thymi redolentia florent
Prodiga diuitias alimentaque mita hinc

qui d. in. hinc.
15.

Tractatus

Suggent, atque Epulæ. Sine cæde & sanguine præbet.
 Ipsum etiam solo melle, Sive fævo ac pane contritum
 coxisse ferunt, vinumque non gustare solitum. Olfonium
 vespertinum illi esse Cunda vel elixæ Olera; hinc
 Sanitatem corpori, & ingenij acumen provenire dicebat.
 Porro omnes isti Sapienter viri paupertatem semper
 summopere Coluerunt, & in illâ nihil mali esse
 voluerunt, Divitiarum omnes Contempserunt.
 Locutur adeo pauper fuit ut pecuniarum ex suo
 Ministerio ad necessarium victum comparare solitum
 fuerit; et Crito cum ab emendicandâ quotidiana Stipe
 subduxit. Sed quis pauper & fugi, ut Diogenes Cynicus.
 qui ut magnam esse suam paupertatem declararet, facti
 dicere solebat, Imprecationes tragicarum sibi occurrisse,
 esse enim sine domo, sine Civitate, privatum patriâ,
 palatium, & vitam in dies habentem. Cuius Thebanus,
 ad hanc Cynicam sectam opulentiarum venerat, sed vendito
 patrimonio ad paupertatem se rediit, constantique
 Amplexu ac lectura est. pecuniam autem quam ex
 patrimonio Collegit, a ^{Apollonio} Trapezitum, eâ conditione,
 ut si quidem filii ejus disto essent, eam illis redderet;
 si autem Philotophi, plebi distaberet; nihil cui in
 eger Philotophorum. privatam admodum est, idem magis
 mirandum Sapientiam istam in feminis reperire.
 Hipparchia igitur alij sui sexus exemplo erit, quæ
 etiam hanc Cynicam sectam amplecti voluit, et
 paupertatem profesto a sumpto in conjugem Crito,

De Vita S. dum Nat. C. 4.^u 1069

quamvis de formi viro: sed illius vitam amabat:
a quo nulla proconum excellentia potuit luelli, Non
opibus, Non nobilitate; sed haec omnia sibi (satis)
erat: Minabaturque parentibus, scriptam, nisi quis
tradideretur, necaturam. illum tandem Confecuta istis:
Sumptoque Cynico habitu, paupertatem atque Omnia
Sujusce Sectae instituta servabat, in vel etiam, In
aperte sicuti Catini congrederetur. Innumeri sunt qui
divitiarum abiecerunt, et paupertatem Amplexi sunt,
tandem faciliorem ad tranquillitatem viam, et Omnis
mali exitum. Si autem vir scire quam nihil in
paupertate mali sit, ait Seneca, Campana jure sed Epist. 90
pauperum ac divitum vultus. Saepe pauper et
fidelior videt: nulla sollicitudo in, Alton: etiam si
qua incidit cura, velut nubem levis transiit. Horum
qui felices vocantur, hilarior ficta in, aut levis,
et suppressata histia, et quidam grauior, quia interdum
non licet patam esse miseror. sed jure Accumna
cor credentis necesse in agere felicem. 2 Epist. 104.
igitur opes et divitiae, Auctoramenta sunt Sinitum
Aurum et Argentum, et quidquid aliud felices domos
Queras, relinquatur; non potest gratiae confutare libatus.
hanc si magno aestimare, omnia parvo aestimanda
sunt. 3 magna divitiae sunt Leges naturae composita
paupertas. Lex autem illa naturae scis quos Nobis
terminos Statuit? non Esurire, non Sitire, non algere,

Præfatux

Ut famem sitimque depellat, non est Necesse
 superbia assidere limini luce, Nec supercilium grave,
 et contumeliosam etiam grati humanitatem; Non est
 Necesse maria lustrare, nec sequi Castros. parabile
 est quod Natura desiderat & expositum; ad superbia
 cadatur. ad Manum est, quod fas est. Nihil ex his
 quæ vulgò divitiæ habent, Necessarium est, ad Legem
 Natura revertamur, divitiæ parate sunt. panem &
 Aquam Natura de fideat. nemo ad hæc pauper est; —
 Virtus quæ quisque desiderium suum claudit, Cum
 Non ipso de felicitate contendat. divitiarum modus
 prius est habere quod necesse est. Secundus, quod
 fas est; Necessaria deesse non potimus; Natura
 enim minimum petit. Naturæ autem se Sapiens
 Accommodat

1
Socr. Ep. 25

2
Cicero. Saty.
14.

----- mensura tamen quæ
 sufficit cœpes, si quid me Consultat, edam:
 In quantum Sitis, atque fames, & frigora poscunt.
 Quantum Epicure tibi parvè sufficit in sortire.
 quantum Socratici capere auti generare.
 Nunquam aliud Natura, aliud Sapiens dicit,

3
Socrus. 30

Salomon hoc tantum cuncta sua de fide implerat
 & nihil aliud petebat mendicitatem, Inquit, ne
 dedere mihi; sed tribue tantum victus & vestitus —
 meo necessaria. quidquid hoc superat, Naturam excedit.
 At si ad Naturam vivas, nunquam eris pauper: si ad opinionem;

De Vita dūm Nat. C. 4.^u 1063

Nunquam diuere. Exiguam Naturā desiderat: opino,
iumentum. Occidat quid quid ante Luxuria laborauit,
& quid quid a fortuna quae stari potest; maiora Cupere
ab his discere. As

1. Vixit paruo bene, cui patrum
Splendet in mensa huius salinum:
Nec leues somno timor, aut Cupido
fodidit. Aufr.

1
Horat. cat.
lib. 2.
ode. 16.

Qui Naturalibus tantum desideria intrudit, difficile
omnino est, ut is exeat, aliquid ex paruo etiam temper
supererit. Et Cleanthum quidem in summā paupertate
constitutū, ut mendicare cogere; coactū aliquando
Stipem, in medium familiarium attulit, dixit, &
Cleanthum, si velle, posse et alium Cleanthum
nutrire. et Diogenes in illā vilissima quam profitebatur
paupertate, muribus ad eandem mensam subrepentibus,
faceti dicebat, quod etiam parasitum nutriet; adeo etiam
multum in iure, quibus semper Satire est. profecto
opinio sola et consuetudo nobis necessaria multa
esse persuadem; quae si dessem, superflua esse
Comperimus. Multa, ait Seneca, quam Sypnucua Epist. 113
essent non intelleximus, nisi cum dessemus. illis
cuius uti sumus, non quia debebamus, sed quia habebamus.
quā multa autem paramus, quia alii parauimus. quia
apud plerosque sunt. Nihil Causa malorum nostrorum
est, quod vivimus ad exempla, nec ratione componimus,
sed consuetudine abducimur, quod si pauci facerent

Tractatus

Nollemus iurari: cum plures facere capimus,
 quasi honestius sit, quia frequentius, sequimur: et
 recti ad nos locum hinc eror, ubi publicus factus
 est. Hoc modo, a necessariis recedimus, quae nullis
 fere placent; et opiniones ac consuetudinem
 sequimur, quas omnes homines amplectuntur.
 Haec vero superflua tantum confectantur, trique
 semper iuriam, cupiditatem gressu turant, —
 nihil unquam illis satia est, et post oia asecuta,
 habent adhuc quod concupiscant; neminem satiam,
 et diuitiarum nihil esse declarant, cum nullis possint
 expleri: magis aestimant superflua; necessaria
 pario. Unde Diogenes eiusmodi opiniones hominum
 mirandus dicebat, quae essent preciosissima, ea
 minime vanire; vilissima autem, multo. Nam
 statuam tribue millibus uni: farina vero et panem,
 duobus decem. Et superflua ad eum contumeliosas,
 ut ne domo quidem uteretur sed dolio; quod pro habitaculo
 habuit Commodissimo, et illud secum undique ferebat,
 praeterea omni loco ad omnia utebatur, et praecedens
 et dormiens, et loquens. quo Cicero Athenienses dicebat
 condidisse illi palatium, ubi viveretur, ostendens
 turis porticum. aliae domus erant illi superfluae. —
 quantum a superfluo abhorruerit et necessariis
 studuerit, delectant id, iuratur aliquando primum
 concava libentem manu, Cylam à parva productam —
 projecit dicens, primum me utilitate superavit. abiecit

De Vita Dum Nat. C. 4ta 1067

Et Catinum eodem studio, Cum vidisset quorundam,
vasculo fracto, concavo pane Lenticulam suscipiente.
Cunctis tandem illius diuitiæ erant dolium ad habitandum
Ballium Duplicatum, ut illo se obdormiens obvolueret,
& peram in quâ Tibor de ferebat. Cætera illi erant
superflua. Cum ejusmodi viuo diuitiæ animum excollem,
firmum, inconcussum, nec Deos, nec Homines, nec fortunam
timentem ferebat. Hoc autem viuendi genus Instituit
Diogenes existimando illud plane naturæ Conuenire,
quod Cum aliquando conueneret murum discurrantem,
qui neque cubiculum inquireret, neque tembus reuolueret,
neque aliquid eorum quæ ad uiscendum idonea viderentur
appeteret, Arbitratur ea non difficilius esse homini
ab omni curâ liberum, & rebus Superfluis Solutum
& exemptum vivere quam vilissimis etiam Animalibus.
Nec iumentis; diuitiæ enim quæ Superfluis penitus constant,
& innumeræ sollicitudines afferunt, secundum Naturam
nullæ sunt. Nemo nascitur diues; quidquis exit in lucem
nussus est lacti & panis esse contentus; Nis nudus
prodit, & nudi profecto iucederemus, nisi Corporibus
reclamata opinio adiecisset. Consuetudo & opinio ut
superiâ diximus, in hoc omnia possunt. idque etiam
docebat Diogenes, & dicebat quod Cum repudatis
inutilibus laboribus, per summam dementiam sumus
infelices, Namque ipsius etiam Voluptatis contemptus,
si nos assuefecerimus, nudus audistimus fr. & Sicut
si qui voluptate vivere consueuerunt, molesti inde se

Tractatus

Quelli patiuntur: Hi qui aliter exerceantur sunt, —
 facillime ipsa continent voluntatis, igitur non
 ejusmodi vitæ institutum adeo horrendum videri debet,
 ut, vulgò improbitate à improbitate videatur, astuefacienti
 omnino facile erit. à ipsa consuetudo quæ homines à
 Naturâ abduxit, Sapientem nostrum ad illam etiam
 facillime reuocabit, et cuncta superflua esse —
 ostendet, quæ naturalia desideria excedunt, quibus
 sapienter omnino Satisfaciet. Neque enim præcipio,
 ait Seneca, ut aliquid Natura Negat: contumare est,
 Non potest vinci, suum proscit: sed, ut quidquid —
 Naturam excedit, scias præcarium esse, non necessarium.
 Esurio. Videndum est. Vtrum hoc pauper sit plebeius,
 An filiginosus, ad Naturam nihil pertinet. illa ventrem
 non delectari vult, sed impleri. Sitis. Vtrum hoc aqua
 fit ex lacu proximo excepta, an ea quæ multa iuis —
 clausa, ut rigore refrigeretur alieno, ad Naturam nihil
 pertinet. illa hoc unum iubet, Sitis extinguatur: Vtrum
 sit aureum poculum, An crystallinum, an Murginum,
 An libertinus Calix, An manus concava, nihil refra-
 finem omnium rerum spectat, et superuacua dimittit. famem
 me appollat, ad proxima quæque tendatur manus, ipsa
 mihi commendat quodcumque comprehendero. Nihil
 continuit Esuriens; qui ad Luno se Naturæ modum
 composuit, nullo modo pauper est: Nec tantum extra
 paupertatis seipsum est, sed etiam extra metum. igitur
 igitur Continuat —

De Vita secundum Naturam. C. 4.º 1069

igitur Continuat diuitias Sapientiae, & Cetera
ejusmodi, quae opinio sola Commendat, quaeque
Aerata dicebat non solum in terribili honestate
habere, verum & omne malum ex ejus oriri. Voluptas
et indolentia felicitatis naturalis comites sunt perpetuae,
absque his enim tranquillitas Animi & Corporis
scire non potest, neque absque tranquillitate, felicitas
At ad voluptatem & indolentiam non superflua diuitiae, sed
necessaria tantum requiruntur: non deliciae magno
sumptu quaeruntur, sed Naturaliter solum modice.

Licet. lib. 9°

1. Omissa hominum mentis, opebra caca
Qualibet in similitudine, quantaque periclitae
Degitur hoc aui, quodcumque in. nonne videre n
Nil aliud sibi Naturam latuisse, nisi in Cum
Corpore. se junctus dolor absit, menti fruatur
Tucundo sensu, cura remota, metuque.
Ergo corpoream ad Naturam pauca videmus
Esse opus omnino, quae demant quemque dolorem.
Delicias quoque vti nullae abstrahere possunt
Gratiam invidum, neque natura ipsa requirit.
Si non aurea sunt Iuuenum Simulacra per aedes
Lampades igni fixae manibus retinentia dextris
Lumina Nocturnis Epulis, ut suppediuntur.
Nec domus Argento fulget, Auray? renidet,
Nec citharae reboant laqueato auratae. hupta:
Quin tamen iube se prostrati in gramine molli
Propter aqua riuum, sub ramis Arboris alte

XXXX

Tractatus

Non magnis opibus lucunde corpora curant:
 Praesertim cum tempestas aridet, & anni
 Tempora conspurgum aridantur floribus herbis.
 Nec calida citius decidunt corpore febres
 Tixilibus si in iactura, Astroque rubenti
 Lactaria, quam si plebeja in vestibulum
 Quapropter Nil nostrum in Corpore gaza
 Proficium, Neque nobilitas, neque gloria turpi:
 Quod superest, Animo quoque nil prodeste putandum.

Quae vero de Coniuncta diuitiarum hic dicimus, —
 Non intelligi volumus adeo absolute, ut Sapienter
 secundum Naturam etiam viventi, necesse sit, omnes
 possessiones suas vendere & dare pauperibus, secundum
 Evangelii praeceptum, vel eas in mare projicere. Sed
 illas iam habere & possidere Sapienter invenimus, et
 absque perturbatione sit, & omni sollicitudine vacui, —
 penitusque necessariae non esse existimet ad beatam
 vitam. illis dum habet, utatur secundum Naturam, sed
 abeuntur eade hilariter & letitia aspicit, necessariaq;
 oblium protequatur, & ad ea imperturbatus se se reducat.
 Magna est, inquit Seneca, qui fictilibus sit utitur
 quem ad modum argento; Nec ille minor, qui sic argento
 utitur quem ad modum fictilibus. infirmi animi ea pati
 non posse diuitiarum, Luxuriosi vero & delicati paupertatem
 ferre non posse. id intelligebat Aristippus cum dicebat
 diuitiarum vel paupertatem, nihil ad voluptatis rationem
 valere: Neque enim aliter voluptatem diuitiarum, quam —

Epist. 50

Laert. ii. p. 111
Arist.

De Vita Solum Nat. C. 4.^a 1077

pauperior afficit. modo Sapiens omnes Cupiditatum
radice ex Animo suo luellas, diuitiis non inhians, —
paupertati non extrinsecus, maximam ex utroque statu potest
Voluptatem praeferere. Sollicitudinem etiam Sapienter amplecti-
monemus, Ne multorum diuersosque Cibo in Ventrem —
ingrediendo, Morti interdum sequantur, Doloresque Corporis &
Animi tranquillitatem perturbent, aliter enim, Cum edere,
bibere, & alia Voluptatum Naturalium delinimenta nullo
modo sunt illicita, non maius malum esse disto ventri-
usque ad os impleri, & faveri, quam sicum & Solium a
mensa discedere. Delitiae igitur Virtus Sapientis, Gaudiosus
Atque frugalitatis, si ille non magno labore, multisque
Curiis comparantur Nec illum his privari volumus, sed
perturbationibus vacare, quaecumque Vina potare, quoscumque
Cibores edere potest, sed absque sollicitudine comparantur,
Diogenes Cynicus, quamvis maxime frugi, rogatur. An
placuit Sapienter vesceretur: omnibus, inquit, sicut &
Somites ceteri. ad tranquillitatem nihil propter ciborum
genere conpro, sed unicum, modum quo comparantur
Cibi; si, videret, non magno parabilis sunt, si-
faciles & absque affectuum humulhi. quod semper
Virtus habendi difficultior. impemita quam circa
Voluptatum abstinenciam versari dicunt, prava &
Iuavis virtus est, contra Naturales appetitiones excoisita.
Cetera Animalia intempere, non solum utque ad
extremam satietatem se se implent: venim etiam utque
ad vomitum: Nec modum edum in hoc illis Naturam

Tractatus

Constituit; sed, ut appetitu & libidine fruentur, —
 Comedunt & ventrem faciunt: quae vero illis —
 occurrunt, edunt, & vichum magnam cum facilitate et
 absque ulla labore comparant, eodemque modo exfatis
 Cibum relinquant: sola prudentia quae a Natura
 omnibus animalibus ingenerata est ad omnem consuetudinem,
 illa docet quid sit Noxium, quid Utile, quaeque modus edendi,
 illis esse debeat, ut incommodum, quaeque in salutem
 sequuntur, omnino vacent: ex quibus perturbatio oriri
 potest, & propter eiusmodi perturbationum vacationem,
 frugalitas apud Epicurum magnum bonum esse
 existimatur. Non ut semper, cui ille, sed, ut nisi
 multa habeamus, utamur paucis; Excedunt autem istum
 illorum magnificentiam sui suavitissimum, qui illa minimum
 indigent: quodque Naturale sit, id omnino esse parabile;
 verum vero difficile parari posse: dapes enim simpliciter
 aequam magnificentiam luxui afferre voluntatem, quando omne
 quod dotes per invidiam ablatum est. Panis & aqua
 & aqua summam voluptatem afferunt, cum egens quae
 illa in Cibum sumit. Itaque simpliciter & non
 magnifice paratis cibis assuevere & salubritate, et
 hominem ad vitae usque necessaria impigrem reddere, ac
 splendidior, si per intervalla sumantur non Commodius
 aptae, atque ad usum fortunam non invidiosae facit. —
 Cum itaque dicamur voluptatem frui esse, —
 intelligimus non dolere Corpore, animos tranquillum
 esse, & perturbatione vacare, quod si ratio sobria

Lact. i. i. p. 1072
 Epic. p. ad
 Men.

De Vita secundum Nat. Cap. 4° 1073

causasque perturbant, Cur quoque eligenda, vel
fugienda sunt, opinionesque expellunt pro quas animos
ut plurimum tumultu occupat.

Futuri sollicitudinem ad Cupiditatem Exterminationem,
deponendam profunde esse diximus. Nam ad futurum illa
omnino respiciunt, nihil sperant, nihil timeant, quod
a futuri expectatione non pendeat. Vtrumque pendente
Animi est: Vtrumque futuri expectatione solliciti. Itaque
futuri sollicitudo, omnium fere, aut saltem plurimarum
perturbationum fontem recte appellaverit, quarum ut
absolutam vacationem consequamur, id primum volas
imperandum est; Ne, videlicet, a futuro illo modo
pendeamus, nec cogitationes nostras in longinqua praemittamus,
sed ad praesentia astringamus. Calamitosus semper est, ad
futura, Animus futuri Anxius, & auti miserias miser, Epist. 98
qui sollicitus est, ut ea quibus delectatur, ad extremum
usque permaneat: nullo enim tempore Conquiescet, Et
Expectatione futuri, praesentia quibus frui poterat,
Amittet: in aequo autem est Amissio rei, et timor
Amittenda. omnes quidem Sapientes ad veram
tranquillitatem respicientes hanc profus futuri
sollicitudinem, ut magnarum perturbacionum causam,
epiciendam esse docuerunt; Et Christus ipse nihil
magis praecipere videtur, ne solliciti sitis Anima
vestra, inquit ille, quid manducatis, neque Corpori
vestro quid induamini; respicite volatilia caeli, quoniam
neque erunt, neque metent, neque congregant in horrea

Matt. 6°

Inclutus

De vestimento quod solliciti estote. Considerate blia
 agri quomodo crescant, non laborant neque tent. dico
 autem vobis quoniam nec Salomon, in omni gloria sua
 cooperatus est sicut unum ex istis. Nolite ergo solliciti
 esse in crastinum: Crastinum enim dixit sollicitus esse
 sibi. Sufficit diei malitia sua. Seneca etiam Gaus-
 futuri curam omnino deponi vult, et ad felicitatem
 per contemptum diuitiarum, a futuro temper pendendum,
 Sapientiam vocat. Tolle, inquit, istas occupationes, quantum
 satis, nondum habeo; si ad hanc summam pervenero, hunc
 meritum Philosophiae dabo, atque nihil prae, quam hoc
 parandum; quod tu differre, et postea hinc parare, ab hoc
 incipiendum est. parare, inquit, unde vitam volo, simul et
 parare dices. si quid te vetat bene vivere, bene non
 vetat. Itaque siue aliquid habere, jam philosophare;
 unde enim scire, At, jam vixis habeo. Quae nihil,
 hoc prae quaere, quam quidquam, at necessaria deorum
 inquit? Primum deesse non possunt, quia natura
 minimum petit: Naturae autem Sapiens accommodat.
 Sed si necessitate ultima incidant, iam dudum exiliet
 vita, et molestus sibi esse desinet. Quod tu, eodem etiam
 Animo, si quid proficere studeas, inquit, istius modi
 cogitationes missas facito, si mea neglexero, non vit
 unde vitam: praestat enim quare fame, hincis ex
 molestia existens, quam Copiae rerum omnium
 circumfluentibus, Animo vivere perturbato. Itum
 penica, Inopia remedium accipe; famem famem finire.

Epist. 17

Epist.
110

De Vita solum Nat. Q. 4^a 1075

Quæ si voluerit cogitare, id agere, ut sibi felix, non se
videarior: & ut tibi videarior, non aliis. id autem nullo
modo fieri poterit, nisi futuri sollicitudinem deponendo,
& omnes Cupiditates ad futurum respicientis, eradicando.
Non ejus modi curâ perturbabitur Sapiens, hoc ad
Multos maxime pertinet, quorum vita semper ingrata
est, trepida est, tota in futurum fertur, & illorum
Cæca Cupiditas, ait Seneca, in nocentibus, extra Epist. 15.
Nunquam Satiata percipitur: quibus si quid Satire
esse posset, fuisset: qui non Cogitant quam jucundum
sibi nihil potest, quam magnificentissimum sibi plenum
esse, nec ex futuro, nec ex fortuna pendere. ejus modi
Multorum numerus est Numerus. ² & cognosce Singulos, Epist. 45.
Confidit in vinctis, nullius non vita spectat An
Constantium. sic non vivunt, sed semper victuri sunt.
Multis ³ Cætra cuius mala, hoc quoque habet Multitudo
proprium, semper incipit vivere. quod a fixâ hominum
lenitate procedit, quotidie nova vitæ fundamenta
ponentium, novam sperat, etiam in vitiis inchoantium: spe
futuri, adversus præcepta ingratorum. ⁴ illi Corpore tam pectore
Sortiti in hominum æterna proponunt & in quantum poterit
Humana ætas protendi, tantum spero occupant, nullâ contenti
pecuniâ, nullâ potentia, quid hæc re Multitudo fieri poterit
nihil Satire est morituræ; jure quotidie morientibus; hoc
vitium Empedocleus improbat Aquigentibus, quod nimirum
delinque ita se dederunt, ac si post dies morituri: domos
verò ipsæ ædificarent quasi perpetuo victuri; jureque ne

Tractatus

In stultorum vitia labatur sapiens, futuri sollicitudine
penitentia ex animo effundet, et praesentibus illum omnino
aptabit; sic, praesentibus tunc multum occurrat. Dixit,
Inquit, M. Antoninus, id tantum vivere quod vivis, hoc est,
in praesentia. Sic fiet ut, quod, ad finem usque vitae tibi
superest, postea absque praesentibus generose dirigere.
Et Horatius hoc etiam dicit

lib. 11^a
cap. 3.

2
Cav. 3°
od. 19.

..... ille potius sui
Latusque deget, cui licet in diem
Dixiste, vixi, cras vel atra
Nube potum patris occupato,
vel sole puro, non tamen iratum
Quodcunque rebus est, officia, neque
Diffinget, in seculumque reddet
Quod fugiens semel hora venit.

3
Sui. ep. 12.

Quamvis qui Syriam usum suam fecit, cum vivo et
illius funeris epulibus sibi parentaverat, sic in cubitulum
ferebatur a Caena, M. iure praefatus exoleto hoc ad
Symphoriam caneretur $\beta\epsilon\beta\iota\omega\chi\epsilon$, $\beta\epsilon\beta\iota\omega\chi\epsilon$, nullo non se
die extulit. Nos idem faciamus, et in bonum iuri, lati-
filarisque dicamus

Vixi et quum decesserit cursum fortuna peregi.

Crastinum si fortuna adjecerit, lati recipimus. ille in
beatissimus, et securus sui possessor qui crastinum sine
sollicitudine expectat. Omnes ergo horum complectamur,
sic fiet ut minus ex crastino pendeamus, si hodierno
manum injecerimus.

Ad summam

De Vita dum Nat. C. 4.º 1077

Ad summam felicitatem pertinet, non solum futuri sollicitudinem abjicere, et presentibus frui, verum etiam id cum gaudio et letitia fieri debet.

1. Letus in pretore animus, quod ultra in
odere curare, et amare lato
Temperet risu.

¹
Sov. car. 2°
ad. 16.

2. . . . Sapias, vino liques, et patio brevis
spem longam reterece, dum loquimur fugit invida
Aetas; Carpe diem quam minimum credula postero.

²
id. car. 1°
ad. 17.º

felicitatem in tranquillitate, tranquillitatem in otio et
perturbationum vacatione, et haec omnia in voluptate et
indolentia consistere dicimus, ad quam Musicam, somnum,
Lacrima, potum, multum confire Aristoteles docet, haec
enim omnia cum illo, cum cessare faciunt, et potentiam
afferunt letitiam et voluptatem: neque ea a sapienti
nostro aliena sunt, quem secundum naturam vitam suam
dirigere volumus; illa autem nihil magis quam
voluptatem et indolentiam appetit. Cuncta Animantium
omnium desideria huc spectant, ut voluptatem amplectantur,
et dolorem fugiant. haec non Epicuri, ut aiunt, sed Naturae
ipsius vita est. Naturae autem et sapientiae eadem mens
est, idem Consilium

³
8° Polit.
cap. 5°

Nunquam aliud Natura aliud sapientia dicit.

hae suadem et monent de futuro non esse curandum, et
ab omnibus laboribus esse abstinendum, sed praesentibus
Commodis esse fruendum. de his statuit Sisy industria
meam, inquit Salomon, qua sub sole studiosissime laboravi

⁴
lect. 2°

XXX

Tractatus

Habituor heridem par me, quem ignoro utrum
 sapienter an stultior futurus sis, & dominabitur in
 laboribus meis, quibus defudavi & sollicitud fui, et
 en quid quam tam vanum. Unde cessavi renuntiareque
 cornuum ultra laborare sub sole. Nam cum alius
 laborat in solitudine, homini otioso que sita dimittat, &
 hoc vanum & magnum malum. nonne melius est
 comedere & bibere? Si Seneca, quanta demencia in,
 inquit, heredi suo procurare, et sibi negare omnia, —
 et tibi in amico inimicum faciat magna hereditate?
 Plus enim gaudelic tua morte, quo plus acceperis. et

Ep. 123.

2
 Savat. lib.
 1. ep. 5. a

2 Quomodo fortuna si non conceditur uti.

Savus ob heredis cumam, nimiumque severus

Assidet iufans, potare & frangere flores

Incipiam, patriaque vel inconsultus haberi.

Patandum etiam in Convivio Naturae & Sapientiae
 fortantur. Zeno sectae illius tum severae Stoicae Princeps
 hilariter etiam convivebatur. Cum autem rogatus
 esset, Cur cum tam severus videretur, in Convivio
 tamen sic hilaresceret. Et Lupini, Inquit, Cum
 sine amari, quod fusi tamen aqua dulcescunt. Latabatur
 ille in sua frugalitate, aequae ac alii in deliciae; nihil
 enim, ut supra diximus, refert, an in paupertate, an
 in divitiis, an in frugalitate, an in luxuria, modo sine
 cura, modo sine solitudine sit. Patere igitur
 invenire in adolescentia tua, ait Salomon, & ambula
 in vira corda tua, et in iustitia oculorum tuorum.

3
 Luc. 11. 10

De Vita secundum Nat. P. 4ta 1079

¹ hoc visum est mihi bonum, ut comedat quis et bibat, loc. 5.º
et fruatur letitia. Laudamus igitur letitiam, quod non ibid. 8.º
esse homini bonum sub sole, nisi quod Comederet,
biberet, atque gauderet: et hoc solum secum auferret,
in diebus vite suae. ³ deprehendi nihil esse melius
quam letari hominem, et fano esse partem illius. Et
annum certum esse videtur, ait Cardanus, nihil ad
felicitatem magis conducere, ejusmodi Epicurea vita, lib. 4.º de var.
quae cum moribus corruptis conjuncta est. Bere, bibere, m. cap. 4.º
ludere, nihil de successibus rerum cogitare, sed tantum
Commodis Computare,

⁵ quid tu futurum cras fuge querere, et
quem sordidum diem cunque dabis, lucro
Appone nec dulces amores
Sperne puor, neque tu choros
Donec viventi canities abest
Morsus.

⁵
Savat. lib.
1.º Car. ode
9.^a

Sub hac letitia blandimenta ad mortem semper est
respicendum, sed intus et intus animo, tanquam rem
nullomodo malam. Nunquid enim sic furor est ait
Seneca, quod nemo nostrum se mortalem esse cogitat? Epist.
quod nemo imbecillum. Nihil tamen, aequo ad felicitatem
tibi profuerit, quatenus frequens cogitatio brevis tui, et
siquid jaceat. et haec profecto sapientiam afficere debet.
illi enim omnium futuri sollicitudinem adiungit, et
Cupiditatum radicem hucellit. qui cogitat se quotidie
esse moriturum, nec spe, nec metu multum perturbatur,

1080

Tractatus

1
lib. 2° Sat.
8^a

Sed tranquillo gaudio fruatur, genio indulgens et
foratium illud subinde sibi subiciens

----- Terrestria quando

Mortales animae vivunt sortita, neque ulla in
Aut parvo, aut magno leti fuga, quo bene civra
Dum licet, in tribus jucundis vives beatas
Vive memor quam sis brevis Aui. . .

2
1^a Cor. 15°

Quod D. Paulus etiam suadere videtur dicens, si
mortui non resurgunt, manducemus & bibamus,
Etiam moriemur. At mortui non resurgunt, ut
declaramus in tractatu de Anima. igitur omne
studium ad nos non manducare, bibere, & cito non esse
moriturore, cogitare.

3
Sen. tuag. 5°
fur. act. 1°

3 ----- Dum fata sinunt
Vivisti leti; propere Curte
Vita citato, volucis que die
Nota praecipitis vertitur Aui.

4
in Antiqua
5
in Comui.
7. Sapi

Aegyptii hunc semabant morem in Comuiis, ut
refertur ⁴ Herodotus & ⁵ Strabonibus, Scelerum, id est,
mortui hominum imaginem ex ligno factam, ad venum
expressam, cubitali longitudine, inter Comuias hinc
circum ferebant, illudq. singulim ostendebant, & se se
juvicem fortibantur; monebantque ut potarent,
& oblectarentur, nec curae & sollicitudinibus, a deo
breve vitam, longam & molestantem redderent.
Sardana pater aethyriorum Regis versus Goretiam recti
suadent,

De Vita Sdum Nat. C. 4.^{u.} 1087

1 Ede, libe, lude, &

Caed. lib. 2.º
d. Cons.

Cum mortale vite nomine presentibus exple
Delitias Animum, post mortem Nulla Voluptas.

Exiguam profectio, & Cum laqueo esse tempore vite
nostre, ut in sapientia Salomonide dicitur, nec esse
refrigerium in fine hominis, & non esse qui agitur
fit reuersus ab inferis: quia ex nihilo nati sumus,
& post hoc enim tanquam non fuimus: quoniam
sumus flatus est in nati lude nostre, & sermo
scintilla ad commouendum Cor nostrum: quia extincta
cinis erit corpus nostrum, & spiritus diffundetur
tanquam mollis Aer, & transibit vita nostra tanquam
vestigium nubis, & sicut nebula dissoluetur, que
fugata est a radiis Solis, & a Calore illius aggregata,
et nomen nostrum obliuionem accipiet per tempore,
et nemo habebit memoriam operum nostrorum.
Vmbre enim transibit in tempore nostrum & non est
reuersio finis nostri, quoniam conuoluta est et nemo
reuertitur. Venite ergo & fruamur bonis que sunt
& utamur Creatura tanquam in iuuentute Celestis.
vino pretioso & vnguentis Noe impleamus, & non
procreet nos flore temporis. coronemus nos rosee
Antiquam Maerescant: nullum pretium ut quod non
pertranscat luxuria nostra nemo nostrum in ore. In
luxuria nostre. ubique relinquamus signa Latitiae.
quoniam & haec pars nostra est, & haec est Sors. —
virtus, Philotophia, & iustitia ut dicitur in Seneca, —

2
Cap. 2.º

3
Epist. 123

Tractatus

Verbum inanium Cœpitur est. amo felicitate in
 bona vita, facere omnia libere, sine patrimonio;
 hoc est vivere, hoc est mortalem se meminisse. Fluxum
 dies, et irreparabilem vitam decurrere. Mortuorum et
 superciliosæ alienæ vitæ censores, suæ formæ, publicos
 pedagogos, Assire ne feceris, nec dubitaveris bonam
 vitam, quam opinionem et famam bonam malle.
 Atque hæc est vera secundum Naturam vita,
 hæc libertas absoluta, hæc tranquillitas Secunda, hæc
 voluptas exquisita, hæc demique felicitas est consummata,
 ad quam sapientiam perveni volumus, qui sic vivit, —
 vere homo est, quia veram Naturam sequitur, et
 omnes homines sic viverent, nisi ab opinionibus,
 legibus et consuetudinibus avocati fuissent. quo
 omnia monstrum quoddam, non hominem profecerunt.
 Nullus enim vere homo est nisi qui his omnibus
 privatur, secundum Naturam vivit. et sic homo
 est quem Diogenes Cynicus, interdiu lucernam
 accendens, quærebat. Et talem esse unumquemque
 hortatur M. Antoninus, Cum dicit, Nuncpe tandem
 homo esse dum vivit. /

lib. 11. cap.
16.

1083

[Faint, illegible handwriting]

[Faint, illegible handwriting]

[Faint, illegible handwriting]

[Faint, illegible handwriting]

[Faint, illegible handwriting]

[Faint, illegible handwriting]

1084

Opus per Oratio

Operis peroratio.

1085

Peroratio Operis
Ad
Sapientis sæculi
 tandem Naturalis rationis

opificium ad metum perduximus, eincunctum
Scientiam humanam atque solentiam ad verum
redegimus. Ut autem constet, hoc ipsum esse verum
quod in hisce nostris tractatibus scripsimus de Dijs,
de Mundo, de Religione, de Animâ, et de Inferis,
de continentia mortis, et de vita secundum Naturam,
sufficit declarare illa omnia quæ huic veræ Scientiæ
adversantur, nempe, Deum esse, Mundum ab illo ex
nihilis creatum fuisse, Religionem ab illo etiam
fuisse traditam atque præceptam, Animam esse
immortalem, quæ reliqua humanarum opinionum
monstra commendant, sola si religionis fide constaret,
non vero naturali ratione; quid quid garriant, quidam
Theologastri, qui ratione et humano discursu atque

Seruatio

Intelligentiâ, hæc se demonstrare, præsumunt, et
 comprehendere posse affirmant. At, cum fides penitus
 opus sit, ut credantur: Nihil illa esse falsa magis
 declarat, imò demonstrat. Nam fides est tantum de
 inperceptibilibus, incognitis, et indemonstrabilibus.
 Nam si demonstrari possent et cognosci quæ docet
 fides, non amplius esset fides, sed cognitio certa et
 euidentis; quæ cum hanc rerum nulla sit, ut
 probauimus. In tractatu de Dijs, sequitur non omnino
 incomprehensibiles, indemonstrabilesque sint, et
 incognita. Nam profecto fides, certa et cognita non docet
 nec præcipit. V. g. Solem esse, Lunam, Stellas,
 aliaque similia naturæ miracula, sensibus nostris
 omnino subiecta, nobisque ideo cognita, fides non docet,
 sed oculi demonstrant. At, docet Deum esse qui
 penitus incognitus, indemonstrabilis, et
 incomprehensibilis est, qualem illum leges fingunt.
 Nam animam immortalem, Inferos et Paradisum
 proponit; quæ omnia nullâ verâ ratione probantur,
 neque sen suam vlli subiciantur: imò ipsa ratio
 falsa ea penitus esse arguit. quod si sunt
 indemonstrabilia, et incomprehensibilia, frustra
 pro veris præcipiuntur: verum enim certissime
 probantur, demonstrantur et comprehenduntur, adeo
 ut nullum de his dubium esse possit; Ergo quæ
 de Dijs, et ceteris ejusmodi figmentis dicuntur, vera

Seroratio

1097

Non sunt veluti ea leges fingunt, quia sunt incomprehensibilia et indemonstrabilia. oppositum autem veri, est falsum. ergo haec omnia sunt etiam falsa, et fides nihil aliud quam falsum praedicat. praevidetur una quaeque Religio suam habet fidem privatam et propriam. Christiana, Iudaica, Mahumetana, et Ethnica, fidem suam separatam praedicant, et diuersam. quodque una illarum proficitur ab aliis pro monstris, portentis et falsis habetur. At haec omnes Deum, et Religionem, animae immortalitatem, inferos et Paradisum praedicant. Inque si ea quae nobis credenda sunt, a fide Religionis pendere debent, nec aliud ~~nobis~~ nobis persuadere debemus, quam quod Religio docet, eueniet ut falsa proorsus simus amplexuri, potuitque et monstrum, in una quaque Religione praedicato, aliarum videlicet respectu. In Christiana V. g. haec omnia creduntur; et quidem tanquam verissima. At, cum ista Religio catholica esse falsa affirmat; eadem quae ipsa praedicat tanquam vera, falsa omnino esse, etiam affirmat in Catholica. Similiter aduersus Christianam catholica insurgunt; et omnes inuicem se arguunt, igitur quod in una quaque praedicatur, aliarum respectu, falsum esse, consequens est, quia pro falso ab aliis habetur. At, quemadmodum veri oppositum falsum esse. Supra

Seroratio

diximus; sic oppositum falsi verum esse omnino dicendum est. quæ propter eum ea omnia, quæ hinc nostris tractatibus continentur opposita sunt. Ipsa quæ Religionum fides prædicat; illa vera et certissima esse existimanda, non dubium est.

Quæ cum ista sint, quam ridicula, absurda, et inanis Religionum omnium opinio est, quæ —
 Ambrosiam & funem, Imò nihil amplectitur et sequitur. quanta credulorum spes inanes. quanta vota inrita. et quàm omne hoc devotionis vanum suppellectile. hæc omnes pietatis rugæ, quæ —
 spectabant. et tam assidua et penitens pro felicitati cura, quid proderit. Nescio quanti piæ charitatis affectus, qui naturales humanitatis affectus esse debent, quid proderint. Semen est in mare projectum; et cuncta quæ in Religionibus bona opera vocantur, cum ex nihilo nata sunt, in nihilum etiam revertuntur: nonne enī —
 melius est, ut ait Salomon, comedere, bibere, atque gaudere. non est enim aliud homini bonum sub sole, nisi quod omnibus relictis occupationibus, in otio consistat, finem vitæ expectans; namque vita in occupationibus quibus vulgò detinetur, tota molestia est, in otio ad quod attrahimur inclinatur et inruitur, gaudium, pax, tranquillitas et felicitas. /

Deroratio

1089

Ad Fideles et Vere Sapientis Religionis Christianae Sectatores

Atque haec sunt, Christiani Viri,
quae a Philosophis, et huius seculi Sapientibus,
contra diuinam Majestatis et sacrae Religionis fidem
impurius proferuntur. Sed cum Deum esse
apud nos certo certius sit, ut nostra docet fides, cum
D. Paulo nobis dicendum est, quod hi profecto multu
evanuerunt in cogitationibus suis et obscuratum
est insipiens cor eorum, dicentes enim se sapientes
esse, stulti facti sunt, et mutauerunt gloriam Dei
incorruptibilis in similitudinem imaginis hominis
corruptibilis, et volucrum et quadrupedum. et
Sicut probauerunt Deum non habere in notitia,
tradidit illos Deus in reprobum sensum, ut
faciant ea quae non conueniunt. Ah! quantis
periculis et miseris premuntur, qui sic erroribus
abducuntur. quam pessime cum illis agitur qui
ad. Rom. 1.

Peroratio

vitam perpetuam nocte et tenebris oppressam
 tra ducere. cæci in tam claro lumine. Sturdi in
 tam per tonanti bus Numinis vocibus. et in suam
 perniciem precipites per Scientiarum abrupta ac
 devia ambulantes, ignorantibusque veritatis viam,
 perfectæque felicem omnium finem. Deum. Stulti
 et impij qui post habentis dona Spiritus Sancti,
 laborant ut a perfidis Philosophis discant quæ a
 Christo et Spiritu Sancto solum percipi possunt, hæc
 prorsus nobis ingerenda sæpius sunt, et repetenda, et
 frequentibus ejusmodi admonitionibus, in fide nostrâ
 corroboremur et confirmemur. Si qui forte nobis arma
 argumentorum quæ in proæmio hujusce operis
 postulauimus, subministrauerit; ejusmodi auxiliotuti
 aduersus impiorum conatus, non firmiores quidem in
 fide erimus, cui nullum, præter diuinum, necessarium
 est auxilium; sed fortiores et ad illos oppugnandos
 audaciores efficiemur, ut potè fide et ratione naturali,
 id est, diuino et humano subsidio, aduersus solam
 naturalem et humanam rationem, decertaturi simus
 ad maiorem Dei gloriam, et ad infidelium confusionem.

Soli Deo Laus, Honor et Gloria

Finis.

